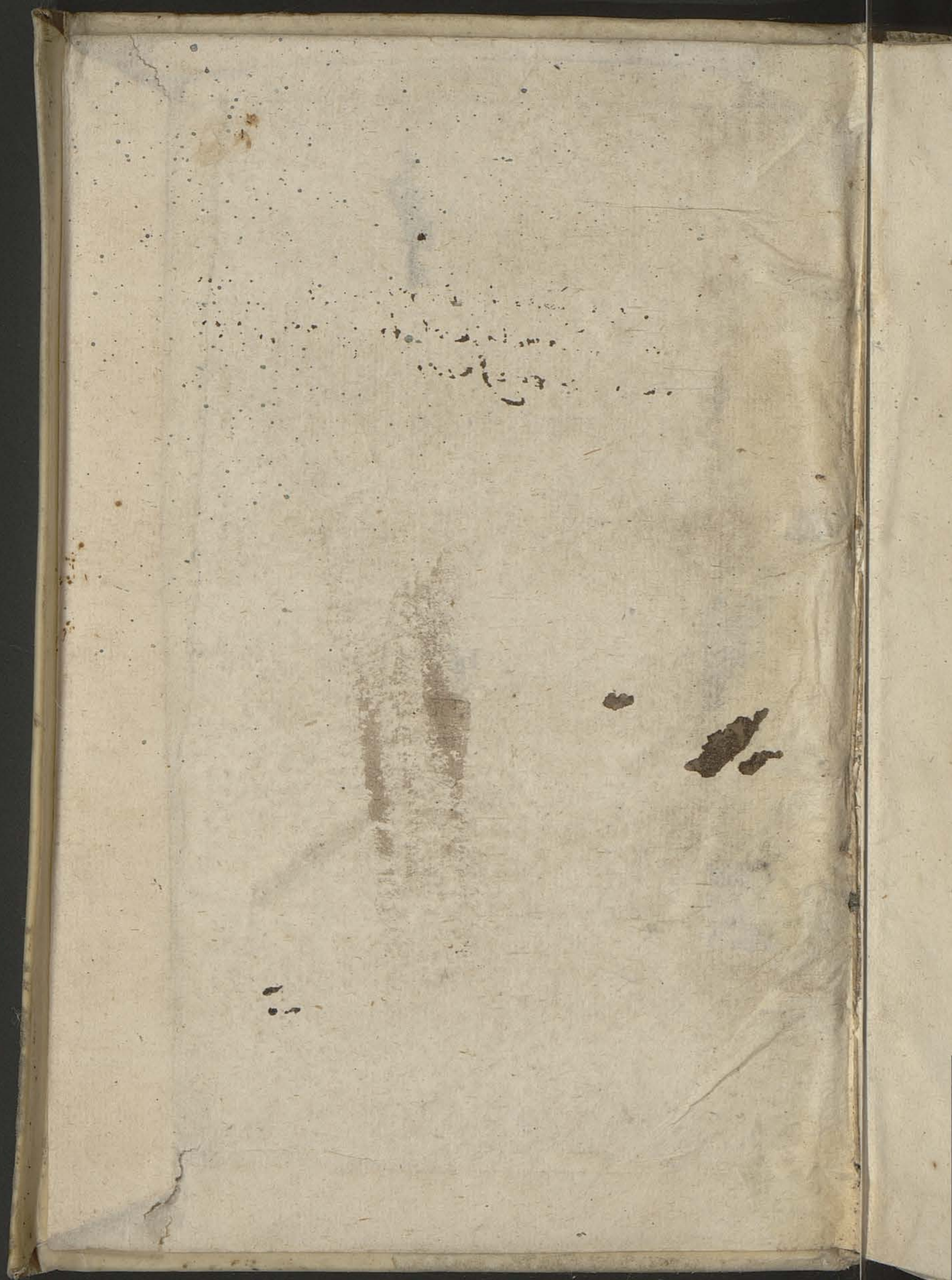

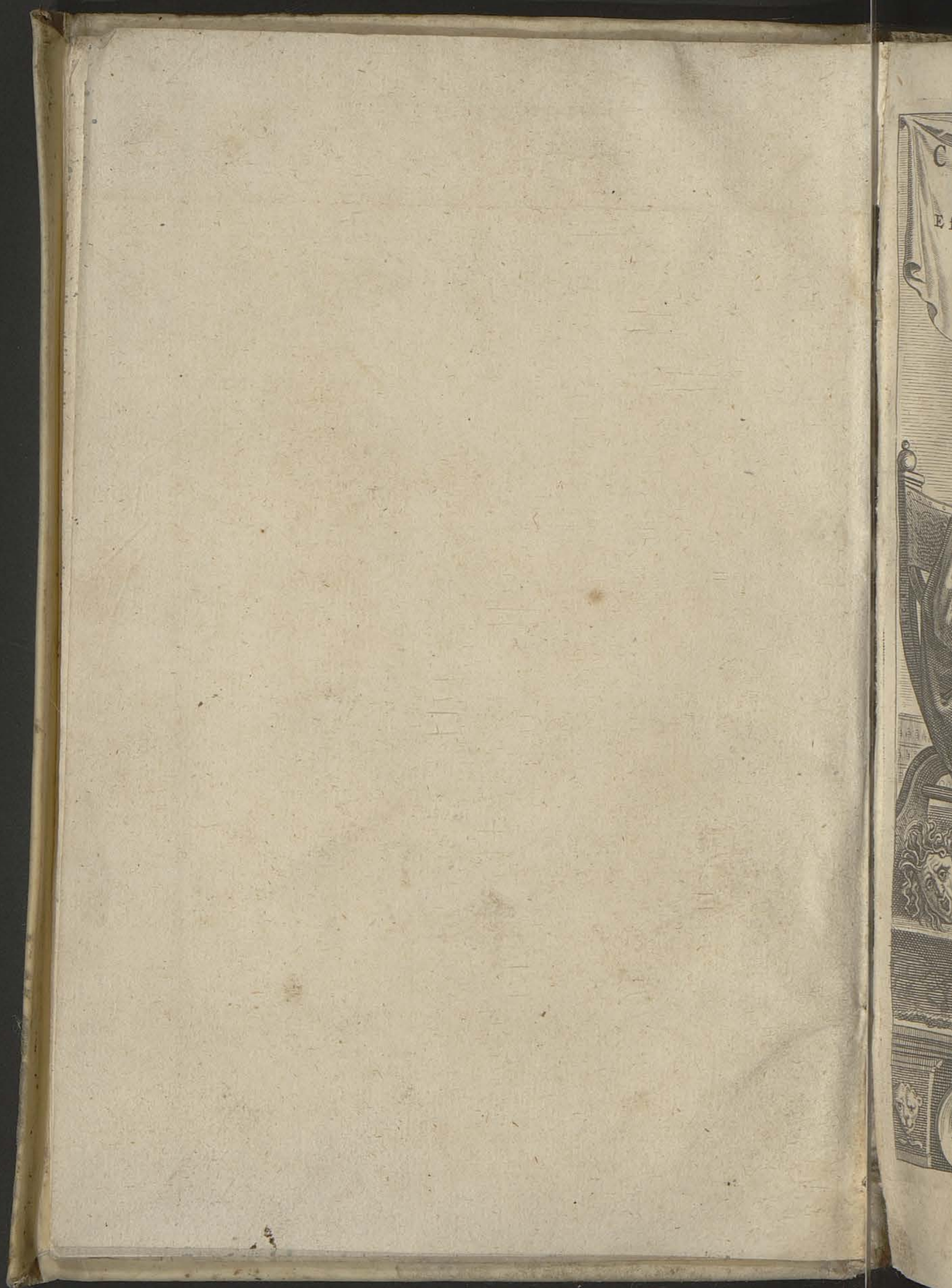

Ex libris PP. Ertar Camaldulens
Montis Regij ppe Varsauia.

ILLVSTRI VIRO,

CONSTANTINO HVGENIO,

EQVITI,

ZVYLICHEMI DOMINO, CELSISSIMO ARAVSIONENSIVM PRINCIPI A CONSILIIS ET SECRETIS, &c.

IOANNES SCHILDIVS

D. C. Q.

Ondum ea pace belloque ROMA gesserat, quæ augescendi spem consumtura viderentur: adhuc par incrementis suis erat, cum civium clarissimum, Scipionem Africanum, ita diffidentem prorogati imperii magnitudini vidit, ut lustrum conditurus, solennibus pro republica votis adhibendam modestiam cen-

ſeret. Neque enim Deos eſt precatus, ut res Populi Romani meliores amplioreſque facerent, ſed, ut beneficio ſuo faverent, & magnis ſatis ampliſque perpetuitatem adderent: ac protinus ad hunc modum emendari tabulas publicas juſſit. Utique vir cordatiſſimus ſciebat, quo propius ad faſtigium votorum publica fortuna adſcenderet, eo propius eam, ſi non à præcipitio, at certe à vicibus, & inſigni tranſitu rerum abeſſe. Principis populi majeſtati, paullo ante quam ab uno occupatum ſeſe doluit, nihil niſi modus, & inſerenda procurrenti imperio mora, deerat. Aſſiduam felicitatem clade aliqua Parthus interpellaſſe videbatur: at illa, cum tot aliorum triumphis compoſita, nihil aliud quam ut ſucceſſus ſuos introſpiceret, effecit. Reſtabat, ut inferioris mundi legem experiretur, &, cum ſummo loco ſtare diu non poſſet, nec vim tamen externam formidaret, in ſe ipſa rueret, atque à civibus pateretur, quod ab hoſte pati debuiſſet. Nondum ſupremo imperiorum fundatori placebat,

cebat, diſſolvi penitus aut peſſumdari terrorem orbis, flagellum gentium, & publicæ ultionis inſtrumentum: adhuc penes Romanos arbitrium rerum manere, & fata populorum uni populo committi placebat. Ne tamen Urbs Æterna, quod illi nomen intemperies adulantium fecit, æternitatis fiduciam ex continuata proſperitate ſumeret, horrere fragilitatis humanæ vices, & agnoſcere conditionem ſuam debuit. Orbis raptoribus, arma, quæ in omnes acceperant, in ſuis quoque defigenda viſceribus fuêre. Serviendi neceſſitatem, quam foris aut imponebant omnibus, aut minabantur, domi ſubire ipſi ſunt compulſi. Qui regibus exturbatis, jurejurando capita ſua obſtrinxerant, neminem Romæ paſſuros regnare, ii, quamquam non eandem appellationem, eandem tamen abſolutiſſimi dominatus vim refloreſcentem tulêre, & à legum æqualitate dejecti, ſub imperia hominum rediêre. Viam, ad tantam converſionem, Triumviri munivêre, ferale ſemper Populo Romano

collegium. Tum ſubrui reſpublica cœpit, tum inſcia fati ſui venienti ſeſe præbuit viciſſitudini, cum cives civibus majores, infinitæ potentiæ ſocietatem inivêre. Trium amicitia, quos vel ſuæ virtutes, vel aliena vitia, ad timendam patriæ magnitudinem protulerant, Urbem orbemque terrarum, nec minus, diverſo tempore, ipſos, afflixit. Magnus Pompejus, quem velut optimi ſtatus vindicem plerique adorabant, non optimi introducendi auctor exſtitit. Illa enim amicitia in æmulationem, & quæ hinc naſcuntur, in vivida odia deflexit, quæ dum reipublicæ inferunt, mutationem ſui diſciſſa factionibus civitas admiſit. Enimvero tam difficilia Quirites tempora diſtringebant, ut omnium intereſſet, uni omnium poteſtatem permitti. Exſequias patriæ iviſſent, niſi libertati iviſſent. Syllam aliquem aut Marium cervicibus ſuis incumbentem ſenſiſſent, niſi Cæſarem ſenſiſſent. Dignum profecto virum, qui nutantem rei Romanæ ſummam ſuſtentaret, niſi rapere eam, quam ſuſcipere maluiſſet. Rapuit

puit autem, quod præcipuam admirationem meretur, iisdem artibus in cives suos grassando, quibus illi orbis, in fidem ditionemque accepti, gloriam deferebant. Inter quas cum illustris fuerit, Vim & Clementiam subjugandis nationibus ostentare, nunquam hæc ita propria Populo Romano fuit, ut non ab uno Cæsare & curatius & majori cum successu sit usurpata. Armis quæsita dominatione, sic iram in inimicos effundendam expunxit, sic naufragæ civitatis infortunium est solatus, ut omnino tanti fuerit, discordi libertate cuicunque servituræ, hunc potissimum esse, cui serviret. Pulchre adeo cum rebus humanis agi potuisset, ac cladi suæ nonnihil Roma debuisset, nisi plerique eorum, qui Julium exceperunt, hominibus cum præessent, homines se esse dememinissent. Animus fortunæ suæ dispar, nec infinitæ potestatis domitor, triumphum de patientia subjectorum pro magnifico accepit. Tanta inde temporum atrocitas, ut suprema ea reipublicæ viderentur, nisi destitutam ac

propemodum ſub ictu collocatam, mitior ſubinde principatus erexiſſet. Eam ſeneſcentium rerum Romanarum faciem ſi quis alius, certe inter primos ita Suetonius Tranquillus æternitati mandavit, ut incorruptæ facundiæ cum liberrima veritate certantis, imaginem ſcriptis ſuis impreſſerit. Magnorum exemplorum diffuſa varietas, qualis vel affectam, vel exſpiraturam imperiorum magnitudinem comitatur, non animis modo, ſed oculis hîc ſubjicitur. Agnoſcere licet ſummam poteſtatem in Cæſarum domo hærentem, & per ipſa munimenta ejus, id eſt, exercitus ad alios tranſmiſſam. Offerunt ſeſe læta quædam, ſed brevia & infida: plura triſtia. Vix à civili motu ſubducta reſpublica, & iterum iterumque iiſdem tempeſtatibus permiſſa: res in provinciis turbatæ: damna damnis continuata, & anni multotiens funeribus ac cladibus inſigniti. Disjectæ terra movente civitates: civitatum principi antiqua decora flammis erepta: peſtilentia Libitinæ rationes auctæ:

futura

futura pericula portentis atque prodigiis denunciata. Imperatores vitiis ſuorum, quam virtutibus, faventiores: libertorum ſervi, civium domini, & ab his perpetuo hoſtilia, quum facerent, exſpectantes. Ut mores eorum, ita exitus atroces, pleriſque non natura finem indulgente, ſed per ferrum aut venenum, ſua immanitate maturante. Plenæ exſiliis inſulæ: mortis arbitria innocentiſſimis viris imputata: fiſcus pudendis ſumtibus exhauſtus, & per ſcelera repletus: delatorum audacia præmiis irritata: boni non niſi calumniis in lucem ac diem prolati. In Senatu muta ac ſedentaria aſſentiendi neceſſitas: plebs effœminatis artibus, & hamatis ludorum editionibus, ad ignavum obſequium pellecta. Non tamen ita ſterilia virtutum tempora, ut laudaturum omnis materia defecerit. Ambitus multiplici pœna repreſſus: divortiorum licentiæ modus impoſitus: multa ſevere vindicata, conſtituta ſapienter: bellorum egregii duces: obitæ pro republica mortes: eædem ſi à principibus injungerentur,

rentur, haud minus fortiter toleratæ. Omnia tam fideliter à Tranquillo in literas ſunt relata, ut nullum narrationi velamentum prætexat: ob id minime reprehendendus, quod flagitia quoque principum pari libertate, qua ab illis admiſſa ſunt, prodenda poſteris exiſtimavit. Diſcent enim, qui ex fortunæ ſuæ magnitudine nihil, præter licentiam uſurpant, non poſſe præſentis ſeculi potentiam exſtinguere memoriam futurorum. Enimvero, ne quicquam obnoxiè ſcriberet, Nervam, Trajanum, & in cujus aula vixit, Adrianum, injuria forſan aut beneficio ſibi cognitos, hac ſcriptione famæ proponere noluit atque explicare. Quanti vero illud, quod ita priſcos, ac fugitivos mores ab interitu retrahit, ita pacis ac belli exoleſcentem diſciplinam perſequitur, ut in eo quidem meritorum genere omnium eorum, quorum opera de rebus Romanis in memoriam exivêre, facile gloriam atque æſtimium anteeat? Recenti hujus autoris editioni cum nominis alicujus autoritatem
præ-

præſtruere meditarer, quo ſe à ſeculi malignitate tueretur, tuum, ILLVSTRIS ET NOBILISSIME HVGENI, inſtinctu quodam & imperio mentis, qualiumcunque moliminum patrocinio deſtinabam. Me quidem ſi introſpiciam, nihil hercle ab ingenio meo potuit proficiſci, quod non duplici diſtrahere me verecundia debeat, nec audentem tuæ ſe committere magnitudini, nec, ſine magni nominis tutela, rigidas arbitrantium cenſuras experiri. At illi tot excellentes & admiranda eruditione viri, quorum opera ſplendidior ſe ipſo Suetonius prodit, majore ſe tibi cum fiducia ſiſtunt, omnem invidiæ vim aut dudum ſupergreſſi, aut indies cœleſtiſſimis ſcriptis debellantes. Ipſas illas præclaras animas, quæ pridem ſideribus ſunt illatæ, accipere lubentiſſimas crede, quod tot pulchre à ſe excogitata, Tibi junctim amplexanda dedicentur. Tibi, quo nemo elegantius publicam ſollicitudinem erudito ocio diſpunxit. Sublimis & erectus animus tuus, idemque & principalium cu-

rarum

rarum capax, & ſcientiarum incredibilis æſtimator, ſic utriuſque gloriæ pulchritudinem occupavit: ut, cum maximorum quaſi concurſu negociorum paria faciendo, iis ſolis invigilâſſe videare: rurſum, ad amœna literarum divertendo, ea ſpiritus tui monimenta ſtatuas, quæ id ſolum, nec quidquam aliud, egiſſe te, poſteritati ſint perſuaſura. Qua quidem altitudine mentis, id dubium reddidiſti, ipſene te glorioſius eripere terris, ac cælo reſtituere videare: an vero ſumma hac ætate ingenia, quæ, flore ſcriptorum ſuorum tibi conſecrato, ſuæ te quotidie inferunt æternitati atque immiſcent. Specioſum certamen, & utrorumque claritudine dignum, cujus victoria ſemper ambigua, ne ſeros quidem ad dijudicandum nepotes admittet. Vale. Scribebam exeunte anno cIↃ IↃC XLVI.

Candido & benevolo Lectori
Salutem Dico.

Abuti me otio tuo crederem, si de forma commentarii hujus operosius præfarer. Nam & instituti nostri rationem primo facile obtuitu perspicies, & abunde docere te eam Plautinæ fabulæ possunt, quales non ita pridem exierunt è Museo celeberrimi MARCI ZVERII BOXHORNII, cujus in me præclara merita non capit hic scriptionis modus enarranda. Præsidia, quibus adjutus ad hanc qualemcunque tibi navandam operam accessi, paucis accipe. In exprimendo quidem ipso Suetonio, vix à Casauboniana editione discessimus, quam hactenus emissarum principem consentiens eruditorum existimatio agnoscit. Fuit tamen, ubi receptam loco movere lectionem haud dubitavi, non meo profecto arbitratu, sed, quod hic primum est, antiquioris scripturæ veneratione. Neque vero id, nisi perquam raro, admisimus, & ea tantum lege, quæ liquido probabilia, anteponenda deterioribus sciscit. Reliquam lectionis varietatem, quæ identidem sese requirenti præbebat, nec adspernanda penitus videbatur, adspergere Notis malui, quam ut quicquam de textus religione decederet. Vnus autem codex instar mihi omnium fuit, in cujus margine diversitatem lectionis ex optimæ fidei, & vetustissimæ manus exemplari adnotaverat CLAVDIVS SALMASIVS. quod nomen ullis humanæ prædicationis titulis adæquatum ire, nihil aliud est, quam deterere atque imminuere magnitudinem ejus velle. Is non hoc modo meritum imputare huic editioni potest: sed, quemadmodum à se

plurima

plurima nuper in Plautum diffudit, ita nunc ad Suetonii difficillima quædam extricanda, quotiens ad eum, velut ad præsentissimum oraculum, vel hæsitationes nostras, vel interpretum dissimulationem retulimus, immorantem divinioribus occupationibus animum demisit. Vt vel hoc nomine non displicere tibi cura nostra debeat, quod ejus viri et responsa et rescripta passim hic leguntur. Ac ne illud quidem sine grata mentione prætermittam, quod à præstantissimo ISAACO VOSSIO GER. F. nonnulla ex Lipsii quondam ore excepta, benigne mihi comiterque sunt communicata. In cæteris, ut vides, eos in lucem prodeunti Suetonio comites dedimus qui inventa sua amplissimis literarum monumentis consecrata, publico terenda usui permisere. Nam si quæ mea tantis nominibus inseruntur, haud difficilem apud te spero illis excusationem: cum præceps ut plurimum Typographorum festinatio ingenium nostrum, quod & per se nullum est, & colligendis eruditiorum suffragiis distinebatur, nusquam fere consistere sit passa. Plinii vita, & eorum, quos Rhetoribus subjunximus, Poëtarum, sine commentationibus exit, quod, uti sunt in Senatu doctorum, qui Suetonio eos haud adimendos censeant, ita non desunt vicissim, qui discessionem faciant, & incerti parentis sobolem pronuncient. Vale.

DE

DE SVETONII GENERE, VITA, Studiis & Scriptis, veterum Auctorum Testimonia, item Fragmenta quædam.

C. SVETONII TRANQVILLI VITA.

AVVS.

AVVM meum narrantem puer audiebam, caussam operis ab interioribus aulicis proditam, quod Thrasyllus mathematicus anxio de successore Tiberio, & in verum nepotem proniori, affirmasset non magis Cajum imperaturum, quam per Bajanum sinum equis discursurum. *Suet. Lib.* IIII. *in Caligula de ponte Cajano.*

PATER.

Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiædecimæ legionis tribunus angusticlavius. Is mox referre crebro solebat, &c. *Membranæ veteres non Lenem sed Lætum patrem nostri appellant. Lib.* VII. *in Othone, de pugna Bebriacensi.*

ADOLESCENTIAE TEMPORA.

Interfuisse me adolescentulum memini, cum à procuratore frequentissimo concilio inspiceretur nonagenarius senex an circunsectus esset. *Lib.* VIII. *in Domitiano, de fisco Iudaico. c.*12.

Denique cum post viginti annos adolescente me extitisset conditionis incertæ qui se Neronem esse jactaret, tam favorabile nomen ejus apud Parthos fuit, ut vehementer adjutus, & vix redditus sit. *Apparet incidere natalem Suetonii in principia Vespasiani: non longe certe abesse. Lib.* VI. *in Nerone extremo.*

EPISTOLARVM MAGISTER SVB ADRIANO.

Septitio Claro præfecto prætorii, & Suetonio Tranquillo epistolarum magistro, multisque aliis, quod apud Sabinam uxorem, injussu ejus, familiarius se tunc egerant, quam reverentia domus aulicæ postulabat, successores dedit. *Ælius Spartianus in Adriani vita.*

De

*De vita studiisque Suetonii, item de amicitia, quæ summa illi cum Plinio intercessit, habes & non contemnenda quædam apud Plinium lib.*I. *Ep.*XVIII. & XXIV. *lib.*III. *Ep.*VIII. *lib.*V. *Ep.*XI. *lib.*IX. *Ep.*XXXIV. *lib.*X. *Ep.*XCV. *quem vide.*

IVS TRIVM LIBERORVM.

Quam parce hæc beneficia tribuam utique mi Secunde charissime, hæret tibi, cum etiam in senatu affirmare soleam, non excessisse me numerum quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi, & ut scias dedisse me jus trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione qua assuevi, referri in commentarios meos jussi. *Trajanus Plinio S.*

CATALOGVS LIBB. SVETONII, ELOGIA ET FRAGMENTA.

Τράγκυλλος ὁ Σουητώνιος χρηματίσας, γραμματικὸς Ῥωμαῖος· ἔγραψε περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι παιδιῶν βιβλίον α'. περὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις θεωριῶν καὶ ἀγώνων βιβλία β'. περὶ τοῦ κατὰ Ῥωμαίους ἐνιαυτοῦ, βιβλίον α'. περὶ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις σημείων α'. περὶ τῆς Κικέρωνος πολιτείας α'. ἀντιλέγει δὲ τῷ Διδύμῳ. περὶ ὀνομάτων κυρίων καὶ ἰδεῶν ἐσθημάτων καὶ ὑποδημάτων, καὶ τῶν ἄλλων οἷς τις ἀμφιέννυται. περὶ δυσφήμων λέξεων, ἤτοι βλασφημιῶν, καὶ πόθεν ἑκάστη. περὶ Ῥώμης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ νομίμων καὶ ἠθῶν βιβλία β'. Συγγενικὸν Καισάρων. περιέχει δὲ βίους καὶ διαδοχὰς αὐτῶν ἀπὸ Ἰουλίου ἕως Δομετιανοῦ, βιβλία η'. στέμμα Ῥωμαίων ἀνδρῶν ἐπισήμων. *Suidas.*

ELOGIA OPERVM.

Hæc quidem possunt & apud aliqs historicos inveniri diffusius, qui tyrannorum atrocitates & exitus miseros plenius scribunt. Quæ si quis diligentius recenseri voluerit, legat ea quæ Trogus Pompejus, Iosephus, Egesippus, Q. Curtius, Cornelius Tacitus, T. Livius, Serenus, & Suetonius Tranquillus, & alii historici, quos enumerare longum est, suis comprehenderunt historiis. *Iohannes Saresberiensis Policratico, sive de nugis curialium lib.* VIII. *cap.* XVIII.

Minusculos tyrannos scio plerosque tacuisse, aut breviter præteriisse. Nam & Suetonius Tranquillus emendatissimus & candidissimus scriptor, Antonium & Vindicem tacuit: contentus eo, quod eos cursim perstrinxerat. *Flavius Vopiscus. Ac mox*; Et de Suetonio non miramur, cui familiare fuit amare brevitatem.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Salustios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros in vita principum & temporibus disserendis: sed Marium Maximum, Suetonium Tranquil-

lum

lum, Fabium Marcellinum, Gargillium Martialem, Iulium Capitolinum, Ælium Lampridium, cæterosque qui hæc & talia non tam diserte quam vere memoriæ tradiderunt. *Idem Vopiscus in Probo.*

Sed priusquam de actibus eorum loquar, placet aliqua dicere de moribus atque genere. Non eo modo quo Iunius Cordus est prosecutus omnia, sed illo quo Suetonius Tranquillus & Valerius Marcellus. *Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino.*

Nam si omittantur quæ de titulis dictatoris invicti scripta Patavinis sunt voluminibus, quis opera Suetonii, quis Iuvenci Martialis historiam, quisve ad extremum Balbi ephemeridem fando adæquaverit? *Sidonius Apollinaris Epistolarum lib.* IX. *epistola* XIV.

Hanc historiam Suetonius Tranquillus plenissime explicuit; cujus nos competentes portiunculas decerpsimus. *Auctor Historiæ Miscellæ libro* VI. *de Iulio Cæsare loquens.*

Naturaliter enim Augustus igneos oculos habuisse dicitur, adeo ut quidam eques Romanus interrogatus ab eo, cur se viso verteret faciem: dixerit, quia fulmen oculorum tuorum ferre non possum, sicut ait Suetonius. *Servius in Æneid. lib.* VIII.

DE REGIBUS LIBER.

His longe jucundissimum poëma subdideras, quod de tribus Suetonii libris quos ille De regibus dedit, in epitomen coëgisti tanta elegantia, solus ut mihi videare assecutus quod contra naturam est, brevitas ut obscura non esset. In his versibus ego ista cognovi:

Europamque Asiamque duo vel maxima terræ
Membra: quibus Libyam dubiè Sallustius addit,
Europæ adjunctam: possit quum tertia dici.
Regnatas multis, quos fama oblitterat & quos
Barbara Romanæ non tradunt nomina linguæ
Illibanum, Numidamque, Auelim, Parthumque Vononem,
Et Caranum, Pellæa dedit qui nomina regum
Quique magos docuit mysteria vana Nechepsi
Et qui regnavit sine nomine mox Sesoostris.

Ausonius Paulino.

DE INSTITUTIONE OFFICIORUM LIBER.

Quod tamen comprobat etiam Suetonius, diversos ponens usus in libro qui est de institutione officiorum. *Priscianus lib.* VI

PRÆTORUM LIBRI.

Suetonius autem passive protulit in quarto Prætorum. Lætoria quæ vetat minorem annis XXV. stipulari. *Idem libro* VIII.

Suetonius in iiij. Prætorum. Minor vigintiquinque annorum stipulari non potest, passive dixit. *Idem libro* XVIII.

Suetonius in viij. Prætorum. Fasti dies sunt, in quibus jus fatur, id est, dicitur, ut nefasti in quibus non dicitur. *Idem lib.* VIII.

DE LVDIS ET SPECTACVLIS LIBER, AVT VARII LIBRI.

Sed de fidibus rarius dictu & mirabilius est. quam rem & alii docti viri & Suetonius etiam Tranquillus in libro ludicræ historiæ primo satis compertam esse, satisque super ea constare affirmat, nervias in fidibus brumali die alias digitis pelli, alias sonare. *A. Gellius lib.* IX. *cap.* VII.

Ὁ δὲ τὰ περὶ Ἑλληνικῆς παιδιᾶς γράψας, διαφορὰν καὶ αὐτὸς εἰδὼς κύβων καὶ πεσσῶν, καὶ παλαιοτάτην εἰπὼν τὴν κυβευτικὴν παιδιὰν, παράγει Σοφοκλέους μὲν ἐν Παλαμήδους, ὁμωνύμου τῷ ἥρωϊ δράματος τὸ, — ἐκεῖνος ἐφεῦρε γὰρ πεσσοὺς, κύβους τε τερπνὸν ἀργίας ἄκος. καὶ Εὐφορίωνος τὸ, Πεσσὰ Ναυπλιάδαο. Λέγει δὲ καὶ, &c. *Tota ea disputatio quæ est admodum prolixa, è Suetonii libro* Περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι παιδιῶν *desumta est. Eustathius in Odysseæ* ῥαψ. α.

Et quibus idolis ludos constituerunt, positum est apud Suetonium Tranquillum, vel à quibus Tranquillus accepit. *Tertullianus de spectaculis.*

Τράγκυλλος Σουητῖνος τις ἐν παιδιαῖς ἐλλογίμων,
Πολλὰς μὲν ἄλλας παιδιὰς καὶ συμποσίων λέγει
Ὧν συμποσίων μία μὲν ἡ ἐωλοκρασία·
Ἑτέρα δὲ ὁ κότταβος, ὁμοῦ καὶ ἡ λατάγη.
Οἱ νέοι γὰρ κωμάζοντες τόποις ἀφωρισμένοις,
Περὶ ἑσπέραν τοὺς χοὰς καὶ τοὺς βικοὺς τιθέντες
Ἕκαστος ἀνδριζόμενος, ἔπινε τὸν οἰκεῖον.
Ὃς δὲ πιεῖν οὐκ ἴσχυσε τὸν ἑαυτοῦ χρέα,
Περιεχεῖτο ἕωθεν, τῶν συμποτῶν γελώντων.
Τόδ' ἐωλοκρασία μέν· τὸν κότταβον δὲ μάθε.
Τῷ συμποσίῳ ἵστατο ζυγὸς καὶ λεκανίσκαι,
Παρ' ἑκατέρῳ τοῦ ζυγοῦ κάτωθεν τῶν πλαστίγγων.
Αἱ λεκανίσκαι μέσον δὲ εἶχον ἀνδριαντίσκους,
Ἀνδριαντίσκους, οὓς μανᾶς ὠνόμαζον οἱ τότε
Οἱ κωμασταί. πληροῦντες οὖν οἴνου τὸ τούτων στόμα,
(Ὁ λάταξ καὶ λατάγη δὲ, ἤγουν ὑγρὸν καὶ ῥύσις.)
Τοῦτο ἀπεκοττάβιζον εἰς μίαν τῶν πλαστίγγων
Τουτέστιν ἐξεκίνασον, ἀπέπτυον, ἐκένουν.

Κότταβον, καὶ τὸ ὄργανον ἅπαν ἐκάλουν τοῦτο.
Ἂν οὖν ἡ πλάστιγξ τῇ φορᾷ κατέρρεψε τοῦ οἴνου,
Καὶ τοῦ μανᾶν εἰς κεφαλὴν ἤχησε κεκρουκυῖα,
Ὁ κωμαστὴς συγκωμασταῖς ἐδόκει τῶν γενναίων.
Εἰ δ' οὔ, πολλὴν ἐλάμβανεν, ὡς ἀσθενὴς, τὸν γέλων.

Ioannes Tzetzes, Historici Chiliade VI.

Primis temporibus, ut asserit Tranquillus, omnia quæ in scena versantur, in comœdia agebantur *cætera vide ibi: quæ Suetonii è libris puto descripta. Diomedes grammaticus libro* III.

Apud majores theatri gradus tantum fuerunt. Nam scena de ligno tantum ad tempus fiebat; unde hodieque permansit consuetudo, ut componantur pegmata à ludorum theatralium editoribus. Scena autem quæ fiebat aut versilis erat, aut ductilis. Versilis tunc erat, cum subito tota machinis quibusdam convertebatur, & aliam picturæ faciem ostendebat. Ductilis tunc cum tractis tabulatis hac atque illac, species picturæ nudabatur interior. Vnde perite utrumque tetigit, dicens, *Versis discedat frontibus:* singula singulis complectens sermonibus. Quod Varro & Suetonius commemorant. *Servius in* III. *Georgicorum.*

Vt ait Suetonius Tranquillus, Lusus ipse quem vulgo Pyrrhicam appellant, Troja vocatur: cujus originem expressit in libro *De puerorum lusibus.* ubi fortasse legendum, *De Græcorum l.* ex Tzetze, Suida, & Eustathio. *Idem in* V. *Æneidos.*

Bithus & Bacchius gladiatorum nomina celebrata apud Suetonium. *Commentator vetus Horatii ad eclogam* VII. *libri primi Satirarum.*

DE REBVS VARIIS LIBER.

Suetonius in libro de genere vestium dicit tria esse genera trabearum. Vnum diis sacratum, quod est tantum de purpura. Aliud regum, quod est purpureum, habet tamen album aliquid. Tertium augurale, de purpura & cocco. *Servius in* VIII. *Æneid.*

C. Iulius Romanus de præpositionibus libro Ἀφορμῶν ita refert: Suetonius Tranquillus De rebus variis, Præpositiones inquit, omnes omnino sunt Græcæ duodeviginti: qui numerus inter omnes Criticos Grammaticos perfecte convenit. *Sosipater Carisius libro* II.

Suetonius Tranquillus proverbium putat dici debere quod ante, vel adverbium, quod post verbum appellatio etiam nomenque ponatur. *Idem paullo ante.*

 Sueto-

Suetonius Tranquillus de rebus variis, Præpoſitiones (inquit) omnes omnino ſunt duodequadraginta, qui numerus inter omnes criticos grammaticos profecto convenit. *Servius in* VIII. *Æneid.*

Suetonius tria genera pileorum dixit quibus ſacerdotes utuntur, apicem, tutulum, galerum. Sed apicem, pileum ſutile, circa medium virga eminente: tutulum, pileum lanatum metæ figura: galerum, pileum ex pelle hoſtiæ cæſæ. *Idem ad lib.* II. *Æneidos.*

DE VOCIBVS OMINOSIS.

Ἀρχολίπαρος, ὁ λιπαρῶν ἵνα ἀρχῆς τύχῃ· ἢ ἐκ τοῦ ἀρχὴν λιπαινόμενος· οὕτω Τράγκυλλος περὶ βλασφήμων. *Auctor Etymologici magni.*

Hortaris Dexter, ut Tranquillum ſequens, Eccleſiaſticos ſcriptores in ordinem digeram: & quod ille in enumerandis gentilium literarum viris fecit illuſtribus, ego in noſtris faciam. *D. Hieronymus in præfatione Catalogi ſcriptorum Eccleſiaſticorum.*

Scripſi librum de illuſtribus viris, ab Apoſtolis uſque ad noſtram ætatem imitatus Tranquillum, Græcumque Apollonium. *Idem in Epiſtola ad Deſiderium tomo* IV.

Annum vertentem Romæ Licinius quidem Macer & poſtea Feneſtella ſtatim ab initio duodecim menſium fuiſſe ſcripſerunt. ſed magis Iunio Gracchano, & Fulvio Varroni, & Suetonio aliiſque credendum, qui decem menſium putaverunt fuiſſe, ut tunc Albanis erat, unde orti Romani. *Cenſorinus de natali die.*

INCERTA.

Eundem Baſſum Suetonius Tranquillus præpoſitum eſſe à M. Antonio provinciis orientalibus, Parthoſque in Syriam introrumpentes tribus ab eo præliis fuſos ſcribit, eumque primum omnium de Parthis triumphaſſe, & morte obita publico funere ſepultum eſſe. *A. Gellius libro* XV. *cap.* IV.

Dicta ulna ἀπὸ τῶν ὠλενῶν, id eſt à brachiis. Vnde & λευκώλενος ἥρη. Licet Suetonius ulnam cubitum velit eſſe tantummodo. *Servius in Eclogam* III.

Quod autem ait, *Victoriſque arma Quirini*, non eſt contrarium, nam ut etiam in primo Æneidos diximus, Suetonius Tranquillus hoc de Auguſto commemorat, quodam tempore tres partes populi conſentiente ſenatu, obtuliſſe ei tria nomina: Quirini, Auguſti, Cæſaris.

Ille

Ille ne unum eligendo, alias offenderet partes, primo Quirinus est dictus: inde Cæsar: post in nomine permansit Augusti. *Idem in* III. *Georgicorum.*

Tranquillus quoque his assentiens, libello suo plenissime ædem inchoatam ita disseruit. *Diomedes grammaticus libro primo.*

Hirqui autem sunt oculorum anguli, secundum Suetonium Tranquillum, in vitiis corporalibus. *Servius in Eclogam* III.

Nam hirci sunt oculorum anguli secundum Suetonium: &c. *Isidorus Originum lib.* XII.

Tranquillus autem triumphum Latine potius appellatum, quod is qui triumphans urbem ingrederetur, tripartito judicio honoraretur. *Isidorus Orig. lib.* XVIII.

Tranquillus autem dicit: Dum cujusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curvatus fuisset ex acie recta, procurrit unus ad eum corrigendum, tumque à pugnante responsum est, sic pugnabo: inde sicæ nomen datum est. *In lib. eodem.*

Rex qui vocabat ad cœnam, si sibi ea res exhibenda indiceretur quam exhibere non posset, id est, non responderet ut Tranquillus refert, isto viliu hominis erit cœna. *Lego:* erat moris respondere, ut Tr. refert, Isto vilius hodie nobis cœna erit. *Sosipater Charisius Instit. Gram. libro* II.

Scriptor, librarius, bibliopola, ut veteres dicebant, quod & Tranquillus affirmat. *Commentator vetus Horatii ad carmen de arte poëtica.*

Ἀσσάρια, ὀβολοί. Νούμας ὁ πρῶτος βασιλεὺς μετὰ Ῥωμύλον Ῥωμαίων γεγονὼς ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα (νομίσματα) πρῶτος ἐχαρίσατο Ῥωμαίοις. τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἅπερ ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νουμμία, ὥς φησι Τράγκυλλος. *Suidas.*

Corycos enim civitas est Ciciliæ, in qua antrum illud famosum pene ab omnibus celebratum. Et per transitum tangit historiam memoratam à Suetonio: Pompejus enim victis piratis Cilicibus, partim ibidem, partim in Græcia, partim in Calabria agros donavit. *Servius* IV. *Georg.*

Homo rebellis dicitur: res ipsa rebellio, non rebellatio: sic Suetonius. *Idem in Æneidos* XII.

Itaque T. Imperator ab exercitu pronuntiatus templum in Hierosolymis incendit ac diruit; quod à die conditionis primæ usque ad diem eversionis ultimæ, manserat annis M C II. Muros urbis universæ solo adæquavit. DC millia Iudæorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius referunt. *Paulus Orosius lib.* VII.

Poëtæ unde sint dicti sic ait Tranquillus. Cum primum homines exuta feritate rationem vitæ habere cepissent, seque ac deos suos nosse; cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi, utriusque magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitaverunt. Igitur, ut templa illis domibus pulchriora, & simulacra corporibus ampliora faciebant: ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putaverunt: laudesque eorum & verbis illustrioribus & jocundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam efficitur, quæ ποιότης dicitur, poëma vocitatum est, ejusque fictores poëtæ. *Isidorus Originum libro* VIII.

CON-

CONSPECTVS LIBRORVM VIII.

C. SVETONII TRANQVILLI DE XII. CÆSARIBVS.

Liber primus.

C. IVLIVS CÆSAR.

Liber secundus.

CÆSAR AVGVSTVS.

Liber tertius.

TIBERIVS NERO CÆS.

Liber quartus.

C. CÆS. CALIGVLA.

Liber quintus.

TIB. CLAVDIVS CÆS.

Liber sextus.

NERO CÆSAR.

Li-

Liber septimus.

SER. SVLPIC. GALBA.

M. SALVIVS OTHO.

A. VITELLIVS.

Cona-

Liber octavus.

T. FL. VESPASIANVS.

T. FL. VESPASIANVS.

T. FL. DOMITIANVS.

Anxietas

NOMINA EORVM
Quorum
OBSERVATIONES
ET
NOTÆ
Hac editione exhibentur.

Lciatus.
Alex. ab Alexandro.
Ammianus Marcellinus.
Appianus.
Appulejus.
Aristoteles.
Arnobius.
Asconius.
Augustinus.

Baptista Egnatius.
Barthius.
Bayfius.
Beroaldus.
Boxhornius.
Brissonius.
Brodæus.
Budæus.

Cæsar.
Camerarius.
Casaubonus.
Cassiodorus.
Cicero.
Cluverius.
Cœlius Rhodiginus.
Columella.
Cornelius Nepos.
Cujacius.

Dio Cassius.
Dionysius Halycarnass.

Erasmus.

Festus.
Florus.

Gellius.
Glareanus.
Gronovius.
Grotius.

Heinsius.
Historiæ Augustæ scriptores.
Hottomannus.

H. Iunius.
Iosephus.

Lactantius.
Lilius Giraldus.
Lipsius.
Livius.

Macrobius.
A. Manutius.

P. Ma-

P. Manutius.
Marcellus Donatus.
Marcilius.
Mercurialis.
Meursius.
Minutius Felix.
Modius.
Muretus.

Onuphrius Panvinius.

Palmerius.
Pithœus.
Plinius.
Plutarchus.
Politianus.
Polybius.
Popma.
Pulmannus.

Quintilianus.

Rutgersius.

Sabellicus.
Sallustius.
Salmasius.
Iul. Cæsar Scaliger.
Ios. Scaliger.
Schildius.
Scriverius.
Seneca.
Servius.
Sigonius.
A. Statius.
Stevvechius.
Strabo.

Tacitus.
Tertullianus.
Torrentius.
Turnebus.

Valer. Maximus.
Varro.
Vegetius.
Vellejus.
Vinetus.
Vitruvius.
Vives.
Vossius.
F. Vrsinus.
Xiphilinus.

Inter hos primum sibi locum, ob perpetuas animadversiones, faciunt

PHILIPPVS BEROALDVS,
LAEVINVS TORRENTIVS,
ISAACVS CASAVBONVS,

Viri immortalitate dignissimi, ac si alia illis merita non superessent, vel hoc solo eam indepturi.

IVLIVS CÆSAR.

HABET, QVIRITES! DIVA PATRIÆ QVONDAM
DESPONSA TOTI, TOTA CÆSARI NVBIT
EXLEX POTESTAS: SI PERIRE VOS RERVM
COEGIT ORBIS, SIC PERISSE GAVDETE!

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI
DE XII CÆSARIBVS
LIBER I.

A.V.C.
DCLXX.

DIVVS IVLIVS CÆSAR.

IVLIVS CÆSAR DIVVS, *annum agens sextum decimum, patrem amisit: sequentibusque consulibus flamen Dialis destinatus, dimissa Cossutia, quæ, familia eque-* 1

C. SVETONI TRANQVILLI DE XII CAESARIBVS LIBER I.] Cum apud Suidam legissemus, octo libris constare Suetonii istud πόνημα, non duodecim: percussit è vestigio animum deformis illa, quæ in vulgata divisione spectatur, voluminum inæqualitas: nam posteriorum sex librorum ea brevitas erat, ut cum aliquo è prioribus collati, cuncti vix ei mole sua pares essent, non multum certe superarent. Quare igitur Græcum illum magistrum recte præeuntem non sequerer? præsertim qui & antiquior longe, &, ut puto, omnibus iis doctior est, quorum manu descripti hodie Tranquilli codd. extant. *Casaubonus.* In ea opinione sum, hoc Suetonii opus non libris, sed Cæsarum, de quibus agitur, titulis nominibusque fuisse distinctum. Et hoc fere in more habent omnes Βιογράφοι: qui non alia passim inscriptione utuntur, quam CAESARES, aut VITAE CAESARVM. Prioris exemplum habemus in Iuliani Παραβάτου opere, quod, teste Suida, ΚΑΙ΄ΣΑΡΕΣ inscripsit, ejusdem fere cum Suetoniano, sed satyrici argumenti. Apud Latinos illi, qui vulgo *Historiæ Augustæ scriptores sex* appellantur, non in libros, sed in Cæsares, de quibus agunt, opuscula sua distinxisse videntur; inscripseruntque, VITAE CAESARVM, ut haud obscure indicat Iulius Capitolinus in Opilio, vel DE CAESARIBVS: sive etiam, CAESARES, ut alii. Vide eundem Capitolinum in Ælio Vero: qui in Maximo & Balbino testatur, se Suetonium per omnia potissimum esse secutum. Vulgatam tamen lectionem, & Suidæ auctoritatem sequi qui volet, fecerit me non illubente. *Boxhornius.*

IVLIVS CAESAR DIVVS] Falluntur, judicio meo, vehementer, qui sibi aliisque persuadent, deesse multa initio hujus libri, propterea quod de Cæsaris origine & prosapia tacet. Quin potius statuimus, omissam auctori gentis Iuliæ enarrationem, cujus nobilitas & nota erat & extra controversiam: aut, si ita malumus, cum sibi, alio loco, tum aliis expositæ: eundem cæterorum principum gentes enucleasse, ut minus notas, & propter diversitatem tradentium incertas atque controversas. *Casaub.*

CAESAR.] Scipionem Africanum priorem, primum Cæsarum ita vocatum tradidêre, quod excisus utero matris fuerit. Sed hoc falsum est: nam ante bellum Samniticum *Claudius* quidam *Cæsar* exstitit. Falsa etiam nominis ratio: nec enim *Cæsar* à cæso utero dictus: id de *Cæsone* potius verum esset. Sed *Cæsar* antiqua vox Latina, quæ τῶν κουριώντων significat; unde *Cæsaries* vel *Cæsaria*, ἡ κόμη κουριῶσα. *Salmasius.*

Patrem amisit.] Qui, dum matutino calciatur, repente obiit. *Plinius.*

Flamen Dialis destinatus.] *Dium fulgur* Festo, pro fulmine diurno, quod attribuebant Iovi, ut nocturnum Summano,

equestri, sed admodum dives, prætextato desponsata fuerat, Corneliam Cinnæ quater consulis filiam, duxit uxorem: ex qua illi mox Iulia nata est: neque ut repudiaret compelli à Dictatore Sylla ullo modo potuit. Quare & sacerdotio, & uxoris dote, & gentilitiis hæreditatibus multatus, diversarum partium habebatur: ut etiam discedere è medio, &, quamquam morbo quartanæ adgravante, prope per singulas noctes commutare latebras cogeretur, seque ab inquisitoribus pecunia redimere: donec per virgines Vestales, perque Mamercum Aemilium & Aurelium Cottam, propinquos & affines suos, veniam impetravit. Satis constat, Syllam, cum deprecantibus ami-

mano. Pro *dio* etiam dialis, ut Dialis Flamen, id est, Iovialis. Et Apulejo *Diale Fulmen.* Inde & *sub Dio*, quod alii dicunt sub Iove. Est & Δίιον templum Iovis. *Salmas.*

Cinnæ quater Consulis.] Quater Cos. an quarto aut quartum dicas, pili non interest: etsi subtiliter inter ea distingui potest. Plutarchus ait τοῦ μοναρχήσαντος: more Græcorum, qui & Syllam & Cinnam, & Marium, & dictatores quoque μονάρχας vocant. *Casaub.*

Neque ut repudiaret compelli.] Vulgati codd. *ut repudiaret illam.* Passim in Suetonio observavimus pronominum ellipsin non invenustam, Græcis quoque usitatam. At imperiti homines de suo illa intruserunt, fulciendis sententiis, quas ruere alias putabant: quod semel dictum volumus. *Idem.*

Uxoris dote & gentilitiis hæreditatibus multatus.] Lege Cornelia de proscriptione, quæ proscriptorum liberos & bonis patriis privavit, & ab honoribus petendis repulit. Gentilitia nota à Livio: gentilitia funera à Plinio nuncupantur. Gentilitium vocabulum à gente, id est, natione, non à familia usurpavit Gellius: inde Gentilitia sacra dicuntur à Livio, quæ statuta sunt eidem genti. *Beroald.*

Seque ab inquisitoribus pecunia redimere.] Græci eleganter φυγαδοθήρας vocant, recentior Hellenismus etiam διωγμίτας. Iustinianus ἐρευνάδας Græce nominat illos Quæstores à se institutos, quorum officium describit Novella LXXX. *Casaub.*

Donec per virgines.] Solebant Romani in periculis delictisque adhibere Vestales deprecatrices, ut ita venia fieret impetrabilior. Hinc ait Cic. in dissuasione legis agrariæ, *si quid deliquero, nullæ sunt virgines, quæ me à vobis deprecentur.* Hinc Messalina, cum audisset Claudium maritum ab Hostia redire festinantem ad ipsius ultionem, oravit Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam, ut Claudii aures adiret, & clementiam expeteret. Tac. Ann. XI. *Beroald.*

Aurelium Cottam.] Aurelia familia ex Sabinis oriunda à Sole dici creditur: cui peculiariter Romæ sacra faciebat. Antiquitus dicti Auselii, ut Valesii, Papysii: pro Aurelii, Valerii, Papyrii. *Idem.*

Ex

amicissimis & ornatissimis viris aliquamdiu denegasset, atque illi pertinaciter contenderent, expugnatum tandem proclamasse (sive divinitus, sive aliqua conjectura) Vincerent, ac sibi haberent: dummodo scirent, eum, quem incolumem tantopere cuperent, quandoque optimatium partibus, quas secum simul defendissent, exitio futurum: nam Cæsari multos Marios inesse. *Stipendia prima in Asia fecit, M. Thermi Prætoris contubernio: à quo ad accersendam classem in Bithyniam missus, desedit apud Nicomedem, non sine rumore prostratæ regi pudicitiæ: quem rumorem auxit,* 2 *in-*

Expugnatum tandem proclamasse, Vincerent.] *Vincere*, ait Donatus, familiare est verbum iratis: nempe ea notione qua hic accipitur, & apud Terentium aliosque. Cæsar libro v. *Vincite, inquit, si ita vultis. Sabinus.* similiter apud Græcos *νικᾶν*. Sophocles Electra,

—εἰ δὲ μὴ καλῶς
Λέξω, σὺ νίκα· σοὶ γὰρ ἑψόμεσθ' ἅμα.

Ab eadem mente est hic quoque *expugnatus*, pro *exoratus*. Ita apud Columellam præfatione lib. x. *nisi propositum meum expugnasset frequens postulatio tua.* Est hoc quoque Græcorum imitatione dictum: qui non solum *μάχεσθαι* de omni vehementiore studio usurpant: sed etiam *πολιορκεῖν* pro *evincere precibus* accipiunt. Ita usi sunt voce *oppugnatio* Impp. in constitutione quadam de nuptiis. *In oppugnationem viduarum cessent sequestres atque interpretes, taciti nuntii renuntiique corrupti.* Casaubonus.

Sive divinitus, sive aliqua conjectura.] En scriptorem accuratum, etiam in iis quæ obiter dicit. Omnino, inquit, divinavit Sylla; sed utro genere divinationis sit usus, naturali an artificioso, nescio: obiter significat duo esse genera divinandi; illa ipsa de quibus Cicero libro I. De divinatione & libro II. *Duo*, inquit, *genera divinandi esse dicebas; unum artificiosum, alterum naturale. Artificiosum constare, partim ex conjectura, partim ex observatione diuturna: naturale quod animus arriperet, aut exciperet extrinsecus ex divinitate, unde animos haustos, aut acceptos, aut libatos haberemus.* Casaub.

Nam Cæsari multos Marios inesse.] Acriora illa & animi vehementius commoti apud Plutarchum, *οὐκ ἔφη νοῦν ἔχειν αὐτοὺς, εἰ μὴ πολλοὺς ἐν τῷ παιδὶ τούτῳ Μαρίους ἐνορῶσιν.* eodem loquendi genere usus quondam Dionysius major, cum filium increparet, *οὐκ ἔστιν ἐν σοὶ τύραννος.* *Casaubon.*

M. Thermi Prætoris contubernio.] Thermus quoque Minuciorum cognomen. Exstantque veteres denarii: in quorum parte altera duo viri dimicantes, quos inter tertius genu flexo ab altero protegitur. Vt quod de civica Cæsari à M. Minucio Thermo donata hic narrat Suetonius, nummo in ejus gratiam percusso testatus videri possit Q. Minucius M. F. Triumvir monetalis, aut alius quispiam Minuciorum, fautor Cæsaris. *Torrent.*

intra paucos rursus dies repetita Bithynia, per caussam exigendæ pecuniæ, quæ deberetur cuidam libertino clienti suo. Reliqua militia, secundiore fama fuit: & à Thermo in expugnatione Mitylenarum corona civica
3 *donatus est. Meruit & sub Servilio Isaurico in Cilicia, sed brevi tempore. Nam Syllæ morte comperta, simul spe novæ dissensionis, quæ per M. Lepidum movebatur, Romam propere rediit. Et Lepidi quidem societate, quamquam magnis conditionibus invitaretur, abstinuit: cum ingenio ejus diffisus, tum occasioni, quam*
4 *minorem opinione offenderat. Cæterum composita seditio-*

Rursus repetita Bithynia.] Fateor, sublata voce *rursus*, sententiæ nihil deerit: nego tamen recte sentire, qui eam putant inducendam: hac ratione scalpello indigebunt quæcumque apud optimos scriptores speciem habent βαττολογίας, quæque item dicuntur ἐκ παραλλήλου. Mitto illa pueris nota, πάλιν αὖ, ὕστερον αὖθις, *ergo igitur*, alia sexcenta. Sophocles Trachiniis, Πρὶν κεῖνος αὐτὸν φανερὸς ἐμφανὴς σταθεὶς δείξῃ; Ibidem, Ἔχρισα μὲν κατ᾽ οἶκον ἐν δόμοις. Plautus Pœnulo: *Revertor rursus denuo Carthaginem.* Casaubonus.

Cuidam libertino clienti suo.] Etsi sunt relata patronus & libertus, tamen præter hunc patronum alium libertis olim habere jus fuit, cujus ipsi non liberti dicerentur, sed clientes. Cicero ad Atticum lib. primo, *Libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem & clientem tuum.* Sic Athenis servi cum manumitterentur, optabant sibi ac publice asciscebant patronum in cujus clientela essent, idque voce præconis. Aristoteles Rhetoricorum lib. III. τῶν κηρύκων προσλαμβάνουσι τὰ παιδία, τὸ τίνα αἱρεῖται ἐπίτροπον ὁ ἀπελευθερούμενος, ΚΛΕΏΝΑ. sed de Græcis non mirum: apud quos & libertorum solutiora jura, & servorum etiam: adeo ut durius servitium mutare, fas & jus fuerit: quod πρᾶσιν αἰτεῖν dicebant. Auctores Pollux libro VII. & Plutarchus de superstitione. cui juri simillimum illud est, quod hodie legibus Turcarum mancipia ipsorum obtinent. Lege Petrum Bellonium Observationum libr. III. cap. XXIX. *Casaub.* Constat ex moribus Pop. Roman. secundum pupillos proximum locum clientes habere, qui sese in fidem, patrociniumque nostrum dediderunt. Vnde M. Cato ita scripsit: *Adversus cognatos pro cliente testatur: testimonium adversus clientem nemo dicit.* Romulus conditor urbis instituit, patronos omnia pro clientibus facere debere, quæcunque efficiunt pro filiis patres. *Beroaldus.*

Corona civica.] Quæ data illi, qui civem servarat, & eodem tempore etiam hostem occiderat. Hac eum Imperator honestabat, & Tribuni cogebant servatos (nisi id quidem ultro facerent) servatorem suum coronare. E quercu sive ilice fuit; cujus caussam vide, si lubet, apud Plutarchum. *Lipsius.*

Cor

tione civili, Cornelium Dolabellam, conſularem & triumphalem virum, repetundarum poſtulavit: abſolutoque, Rhodum ſecedere ſtatuit, & ad declinandam invidiam, & ut per otium ac requiem, Apollonio Molonis, clariſſimo tunc dicendi magiſtro, operam daret. Huc dum hibernis jam menſibus trajicit, circa Pharmacuſam inſulam à prædonibus captus eſt: manſitque apud eos, non ſine ſumma indignatione, prope quadraginta dies, cum uno medico & cubiculariis duobus. Nam comites ſer-

Cornelium Dolabellam conſularem & triumphalem virum repetundarum poſtulavit.] Dolabella hic eſt ille, qui ex conſulatu profectus in Macedoniam, devictis Thracibus, anno eo quo Lepidus pulſus fugatuſque eſt, triumphavit. Adi ad Faſtos & M. Tullium in ea contra Piſonem. More autem fecit Cæſar adoleſcentium ejus ætatis qui foro ſe præparabant, quod militiæ forenſis hoc rudimentum edidit. vide Apuleii Apologiam, & quæ ibi adnotavimus. *Caſaubon.* Dicimus repetundarum, & de repetundis, per duos tantummodo caſus. Acilius Glabrio legem primus tulit de pecuniis repetundis: quæ Acilia dicta eſt, quæ, ut inquit Cicero, Lex ſocialis eſt, & tota ſociorum cauſa conſtituta. *Beroald.*

Abſolutoque Rhodum ſecedere ſtatuit.] Sæpe miratus ſum, in tam illuſtris viri vita, eſſe tantas inter auctores diverſitates. Quam multa enim Plutarchus aliter atque hic narrat? vel hunc locum vide: multa diverſa, occaſiones dico rerum, & τὰ περὶ τοὺς χρόνους. *Caſaubonus.*

Apollonio Molonis clariſſimo tunc dicendi magiſtro.] Non heri aut nudius tertius invaſit hominum mentes hic error, quo duos clariſſimos dicendi magiſtros confuderunt: Apollonium dico Molonis, qui & Μαλακὸς audiit, & Molonem: de quibus tam clara Strabonis verba, qui fuit illorum æqualis, ut mirer offendere in tanta luce quenquam potuiſſe. *Idem.*

Circa Pharmacuſam.] Vel Pharmacuſa ſcribendum, vel Pharmacoeſſa, ut Prinoeſſa apud Plinium. Stephanus vult, Pharmacuſas appellari duas inſulas quæ ſunt ad Salaminem inſulam ante Atticum littus. Pharmacuſam vero aliam eſſe inſulam ad littus Aſiaticum ſupra Miletum. de hac loquitur Suetonius hîc. *Idem.*

Manſitque apud eos non ſine ſumma indignatione.] Lego *dignatione.* Id enim dicere voluit, quod Velleius his verbis: *Ita ſe apud eos geſſit, ut pariter iis terrori venerationique eſſet.* Alioquin tueri vulgatam lectionem poſſemus, ut *indignatio*, accipiatur καινοπρεπῶς (ut multa in hoc ſcriptore) hoc eſt, ἐνεργητικῶς, non ut ſit ἀγανάκτησις, quæ eſt uſitata ejus vocis ſignificatio: ſed σὺν ἀξίωσις, καταφρόνησις, contemtus. Placet tamen magis prior emendatio, quam Fulvio quoque Vrſino veniſſe in mentem, ex ejus notis didici. *Idem.* Forte, *non niſi ſumma in dignatione.* P. Scriverius.

Cum uno medico & cubiculariis duobus.] Quædã edit. *cum uno amico.* primus Robertellus auctor mutandæ vulgatæ lectionis fuit: Plutarchum enim φίλον hunc vocare: neque eſſe veriſimile, ulli

ſervoſque cæteros initio ſtatim ad expediendas pecunias, quibus redimeretur, dimiſerat. Numeratis deinde quinquaginta talentis, expoſitus in litore, non diſtulit quin è veſtigio claſſe deducta perſequeretur abeuntes: ac redactos in poteſtatem, ſupplicio, quod illis ſæpe minatus inter jocum fuerat, adficeret. Vaſtante regiones proximas Mithridate, ne deſidere in diſcrimine ſociorum videretur, ab Rhodo, quo pertenderat, tranſiit in Aſiam: auxiliiſque contractis, & præfecto regis provincia expulſo, nutanteis ac dubias civitates retinuit in fide. TRIBVNATV *militum, qui primus Romam reverſo per ſuffragia populi honor obtigit, auctores reſtituendæ tribunitiæ poteſtatis, cujus vim Syl-*

medico (quippe ſervi illis temporibus eam artem exercebant Romæ) eum honorem habitum, ut inter amicos Cæſaris cenſeretur. Primum illud falſum, omnes Romæ tum medicinam profitentes ſervos fuiſſe: multi enim excellentes in ea arte, è Græcia terra illuc quæſtus ſui cauſſa, partim ingenui, partim manu pridem emiſſi, itabant. Falſiſſimum vero, medicos à magnatibus Romanis inter amicos non habitos, neque eo titulo dignatos. Tacitus Annalium libro IV. *Sumitur in conſcientiam Eudemus amicus ac medicus Liviæ.* Seneca De beneficiis lib. VI. *Quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec adverſus illos mercede defungor? Quia ex medico & præceptore in amicum tranſeunt.* Caſaub.

Ad expediendas pecunias, quibus redimeretur dimiſerat.] Supple ex Plutarcho, alium in aliam vicinæ provinciæ Aſiæ urbium: non enim ſua redemptus eſt pecunia, ſed *publica civitatum*, ait Velleius. Idem factum in pluribus Romanis, qui illa tempeſtate in piratarum manus inciderunt. Notum de P. Clodio, qui captus miſit ad Ptolemæum Cypri regem ad expedienda lytra. Strabo XIIII. Dio lib. XXXVIII. Quod igitur Cæſar prædonibus XV talenta poſtulantibus, L. ſponte ſua obtulit, non liberalitas hæc fuit: ſed ſumma confidentia civis ἀγερώχου ſociorum P. R. fortunis inſultantis. *Idem.*

Ne deſidere in periculo ſociorum videretur.] Quaſi ad privati curam ſalus imperii aut ſociorum, ſtante & florente Rep. (nam de extremis periculis non loquimur) pertineret. Quin illud verius, ambitione impulſum, & gloriæ cupiditate. Vidit hoc qui tum temporis Aſiam obtinebat nomine P. R. proconſul Iunius. itaque conata ejus deſtituit. Velleius, *Longum eſt narrare quid & quoties auſus ſit, quanto opere conata ejus qui obtinebat Aſiam magiſtratus P. R. metu ſuo deſtituerit.* Idem.

Auctores reſtituendæ Tribunitiæ poteſtatis enixiſſime juvit.] Conſul Pompeius Tribunitiam poteſtatem reſtituit, cujus Sylla imaginem in jure (*ſeu interceſſione*) reliquerat. *Velleius.*

Cujus vim Sylla deminuerat.] Lege lata, ne quis poſt tribunatum ullius honoris eſſet capax. *Appian.*

Roga-

Sylla deminuerat, enixiſſime juvit. L. etiam Cinnæ,
uxoris fratri, & qui cum eo civili diſcordia Lepidum
ſecuti, poſt necem conſulis ad Sertorium confugerant,
reditum in civitatem rogatione Plotia confecit, habuit-
que & ipſe ſuper ea re concionem. Quæſtor Iuliam 6
amitam, uxoremque Corneliam, defunctas laudavit è
more pro Roſtris: & in amitæ quidem laudatione, de
ejus ac patris ſui utraque origine ſic refert, Amitæ
meæ Iuliæ maternum genus ab regibus ortum, pa-
ternum cum Dîs immortalibus conjunctum eſt.
Nam ab Anco Marcio ſunt Marcii Reges, quo no-
mine fuit mater: à Venere Iulii, cujus gentis fa-
milia eſt noſtra. Eſt ergo in genere & ſanctitas re-
gum, qui plurimum inter homines pollent: & cæ-
rimonia Deorum, quorum ipſi in poteſtate ſunt
reges. *In Corneliæ autem locum Pompeiam duxit,*
Q. Pompeii filiam, L. Syllæ neptem: cum qua deinde
divortium fecit, adulteratam opinatus à P. Clodio:
quem

Rogatione Plotia confecit.] Lex, plebiſcitum, privilegium, rogationis nomine continentur. Eſt enim Rogatio quaſi caput, & fons totius juris popularis. Nam rogare populum, eſt agere cum populo: in qua re hæc erant verba ſolennia: VELITISNE, IVBEATISNE QVIRITES VT HOC, VEL ILLVD FIAT? Vnde rogatio, quaſi quædam interrogatio eſt. Inde Tranquillus, rogationem Plotiam appellat legem latam à Plotio tribuno plebis. *Beroald.*

E more pro Roſtris.] Pro Roſtris quidem laudare defunctos moris erat, ſed, ſi Plutarcho credimus, è fœminis veteres tantum matronæ, qualis Popilia, Q. Lutatii Catuli Capitolini mater, & Iulia, C. Cæſaris amita, C. Marii uxor, vita functæ laudabantur, non juniores etiam, qualis hæc Cornelia. Livius quidem lib. v. non diſtinguit, additum matronis honorem narrans, ut earum, ſicut virorum, poſt mortem ſolennis laudatio eſſet, quod aurum pro pacta Gallis ſumma contuliſſent. *Torr.*

Q. Pompeii filiam.] Pompeios patrem & filium, utrumque interfectos fuiſſe bello civili refert Livius libro viceſimo ſecundo. Qui Pompeium filium generum fuiſſe ait Lucii Syllæ; è quo nata ſit hæc Pompeia, quam Suetonius Syllæ neptem appellat. *Fulvius Vrſinus.*

Adulteratam opinatus à P. Clodio.] Publius Codius Appii filius cum veſte mulieris deprehenſus domi C. Cæſaris, cum ſacrificium pro populo fieret, perque manus Serviliæ ſervatus & eductus eſt. res fuit inſigni infamia. *Cicero.*

quem inter publicas cærimonias penetrasse ad eam muliebri veste tam constans fama erat, ut senatus quæstionem de pollutis sacris decreverit.
7 *Quæstori ulterior Hispania obvenit: ubi cum mandatu prætoris, jure dicundo conventus circumiret, Gadeisque venisset, animadversa apud Herculis templum Magni Alexandri imagine, ingemuit: & quasi pertæsus ignaviam suam, quod nihil dum à se memorabile actum esset in ætate qua jam Alexander orbem terrarum subegisset, mißionem continuo efflagitavit, ad captandas quam primum majorum rerum occasiones in urbe. Etiam confusum eum somnio proximæ noctis (nam visus erat per quietem matri stuprum intulisse) conjectores ad amplißimam spem incitaverunt, arbitrium orbis terrarum portendi*

Inter publicas cærimonias.] Sacrificium Bonæ deæ fit per virgines Vestales, fit pro populo Romano, fit ab ea domo, quæ est in Imperio: fit incredibili cærimonia. *Cicero.*

Herculis templum.] Erat id & conditoribus, & ætate, & religione, & opibus illustre, ut tradit Mela libro tertio, multaque in eo veterum Græcorum monumenta, si Philostrato in vita Apollonii credimus, libro quinto. Hinc ergo & Alexandri ibidem sive imago, sive statua. nam Annibalem quoque refert Livius Gadeis profectum, solutis Herculi votis nova insuper vovisse, si cætera prospere evenissent, libro vigesimo primo. *Torrent.*

Confusum somnio.] Plutarchus à Tranquillo dissentiens, tradit Cæsarem ea nocte, quam insequutus est Rubiconis transitus, hoc vidisse somnium. *Beroal.* Recte inquit, hoc somnio Cæsarem confusum. Si enim læta, inter quæ etiam ista, somniantibus offerrentur, mala ut plurimum portendi, persuadebant sibi veteres: ut observamus ex Apuleio, apud quem Milesii sermonis lib. IV. anus ad puellam; *ridere*, inquit, *& mellitis dulciolis ventrem saginare, vel in voluptatem veneream convenire, tristitia animi, languore corporis, damnisque ceteris anxiatum iri prædicant.* Boxhornius.

Arbitrium terrarum orbis portendi interpretantes.] Ita visum interpretari vanissimæ artis auctoribus vanissimis. Artemidorus libro τῆς ὀνειροκριτικῆς primo, de hujusmodi somnio loquens, ἀγαθὸν δὲ καὶ παντὶ δημαγωγῷ, καὶ πολιτευτῇ· σημαίνει γὰρ τὴν πατρίδα ἡ μήτηρ· ὥσπερ οὖν ὁ μιγνύμενος κατὰ νόμον Ἀφροδίτης παντὸς ἄρχει τοῦ σώματος τῆς συνούσης πειθομένης, καὶ ἑκούσης, οὕτως ὁ ἰδὼν, πάντων προστήσεται τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων. Astrampsychus in Onirocritico, Μητρὶ πλακῆναι καλὸν ἔστ' ὄναρ τόδε. Dissentiunt Persarum & Indorum sapientes; de quibus Achmet Seirim F. cap. CXXVII. ἐάν τις ἴδῃ ὅτι συνουσίασε μητρὶ ἢ ἀδελφῇ,

tendi interpretantes: quando mater, quam subjectam sibi vidisset, non alia esset quam terra, quæ omnium parens haberetur. *Decedens ergo ante tem-* 8
pus, colonias Latinas de petenda civitate agitantes, adiit: & ad audendum aliquid concitasset, nisi COSS. *conscriptas in Ciliciam legiones paullisper ob idipsum retinuissent: nec eo secius majora mox in urbe molitus est. Si-* 9
quidem ante paucos dies quam ædilitatem iniret, venit in suspicionem conspirasse cum M. Crasso consulari, item P. Sylla & AVtronio, post designationem consulatus, ambitus condemnatis, ut principio anni senatum adorirentur: & trucidatis quos placitum esset, dictaturam Crassus invaderet, ipse ab eo magister equitum diceretur, constitutaque ad arbitrium rep. Syllæ & AVtronio consulatus restitueretur. Meminerunt hujus conjurationis Tanusius Geminus in historia, M. Bibulus in edi-

δελφῇ, ἀνάξιον ἀγαθοποιῆσαι, ψευδόμενος καὶ μεταγινώσκων. *Casaubonus.*

Colonias Latinas.] Coloniis vel pro civium meritis, vel pro S. P. Q. R. liberalitate alia aliis jura dabantur. Summum beneficium erat civitas Romana, secundo loco Latinitas, tertio jus Italiæ censebatur, ut nimirum & liberti nunc cives Romani, nunc Latini, nunc dedititii dicebantur. Atque hinc bellum Sociale exortum, quod Marc. Livius Drusus Tr. pl. promissam Latinis civitatem præstare non potuit, A. V. DCLXII. Colonias quoque Latinas, quas Cæsar adiit, Transpadanos capio, qui Latinitate non contenti, civitatem insuper petere destinarent. Quod eos beneficium à Dictatore Cæsare impetrasse auctor Dion. *Torrent.*

Crassus dictaturam invaderet.] Legimus apud Dion. in V. Dictatoriam potestatem fuisse quasi quandam electam tyrannidem: quod à Græcis institutum, Romani transtulisse videntur: namque apud Græcos tales erant Æsymnetæ, qui erant electi tyranni, qualem elegerunt olim Mitylenæi Pittacum: cujus rei mentio quoque fit ab Aristotele in III. Politicorum. *Beroald.*

Meminerunt.] Omnes hos Cæsaris inimicos fuisse, nemo est in illorum temporum historia vel leviter versatus, quin sciat. Edicta Bibuli, illa ipsa sunt quorum in Pompeio Plutarchus meminit, & vocat διαγράμματα βλασφημίας ἔχοντα καὶ κατηγορίας: Cicero ad Atticum *Archilochia edicta.* Casaub.

Tanusius Geminus.] Libri veteres *Tamisius*, unus etiam prænomen addit L. Annales Tanusii commemorat Seneca Epist. XCIII. vitam hominis sapientis brevem libro, qui paucorum versuum sit, sed laudandus atque utilis, comparans; longam vero hominis insipientis Tanusii annalibus, prolixis nimirum, sed insulsis. *Torrent.*

edictis, C. Curio pater in Orationibus. De hac significare videtur & Cicero in quadam ad Axium epistola, referens, Cæsarem in consulatu confirmasse regnum, de quo Ædilis cogitarat. *Tanusius adjicit, Crassum, pœnitentia vel metu, diem cædi destinatum non obiisse, & idcirco ne Cæsarem quidem signum, quod ab eo dari convenerat, dedisse. Convenisse autem Curio ait, ut togam de humero dejiceret. Idem Curio, sed & M. Actorius Naso, auctores sunt, conspirasse eum etiam cum Cn. Pisone adolescente: cui ob suspicionem urbanæ conjurationis, provincia Hispania ultro extra ordinem data sit: pactumque, ut simul foris ille, ipse Romæ, ad res novas consurgerent, per Lambranos & Transpadanos: destitutum utriusque consilium morte Pisonis.*

10 *Aedilis, præter comitium ac forum, basilicasque, etiam Capitolium ornavit porticibus ad tempus extructis: in quibus abundante rerum copia, pars appa-*

Per Lambranos.] *Al. Ambranos.* Suspicor citerioris Hispaniæ barbarum aliquem populum intelligi, cujus opibus abuteretur Piso in rebus novandis: ut Romæ Cæsar Transpadanorum. si id non est, sunto per me Lambrani *οἱ παραποτάμιοι* Lambri fluminis. mentio ejus præter Plinium, etiam apud Sidonium Apollinarem lib. I. epist. V. *Casaub.*

Aedilis, præter comitium ac forum.] A.V.C. CCCCXLIII. Papyrius Cursor ex S. C. triumphavit: cujus triumphi longe maximam speciem captiva arma præbuere. Tantum magnificentiæ visum in iis, ut aurata scuta dominis argentariorum ad forum ornandum dividerentur. inde natum initium dicitur fori ornandi ab Ædilibus, cum thensæ ducerentur. *Livius.* Scribit Dionys. in VI. ædiles ministros fuisse Tribunorum, & pene tales, quales sunt apud Græcos Agoranomi: quorum mentio fit apud Plautum, ita scribentem in Captivis: *Mirum adeo est, nisi fecerunt hunc sibi Aetoli agoranomum.* Beroald. Comitium est locus in foro, quo coire equitibus Romanis, & Pop. Romano licet: sic dictus, quod illic coibant comitiis curiatis, & litium caussa. *Varro.*

Basilicasque.] Basilica proprie significat locum, in quo negotiationes, & consilia, & judicia exercebantur: dicta quasi regia. Plinius in Epistol. inquit: *Descenderem in basilicam Iuliam, auditurus quibus proxima comperendinatione respondere debebam.* Idem alibi centumviralia judicia indicat in basilica fieri solita. Iurisconsulti tit. de verb. oblig. basilicam publicis usibus accommodatam esse demonstrant. *Beroaldus.*

Tantum

apparatus exponeretur. Venationes autem, ludosque,
& cum collega & separatim, edidit: quo factum, est ut
communium quoque impensarum solus gratiam cape-
ret: nec dissimularet collega ejus M. Bibulus, evenisse
sibi quod Polluci. ut enim Geminis fratribus ædes in
foro constituta, tantum Castoris vocaretur: ita suam
Cæsarisque munificentiam, unius Cæsaris dici. Ad-
jecit insuper Cæsar etiam gladiatorium munus, sed ali-
quanto paucioribus, quam destinaverat, paribus. Nam
cum multiplici undique familia comparata inimicos ex-
terruisset, cautum est de numero gladiatorum, quo ne
majorem cuiquam habere Romæ liceret. Conciliato po- II
puli favore, tentavit per partem tribunorum, ut sibi
Aegyptus provincia plebiscito daretur: nactus extra-
ordinarii imperii occasionem, quod Alexandrini regem
suum, socium atque amicum à senatu appellatum, ex-
pulerant, resque vulgo improbabatur. nec obtinuit, ad-
versante optimatium factione. quorum auctoritatem
ut quibus posset modis invicem deminueret, tropæa
C.

Tantum Castoris vocaretur.] Imo Castores dicti Latinis quos Græci vocant Διοσκȣ́ρȣς. Notum ex Plinio, Minutio Felice, Arnobio, aliis. & ita recte vetus interpres, Actorum cap XXVIII. Sic in Euripidis Electra τὼ Κάςορε, quod nuper docuit nos Iosephus Scaliger. *Casaub.*

De numero gladiatorum.] Cæsar Ædilis CCCXX. paria dedit. Augustus etiam de numero parium cavit, edixitque A.V. DCCXXXII. nec gladiatores sæpius quam bis anno dari, nec plurium quam LX. parium. *Lipsius.*

Vt sibi Aegyptus provincia plebiscito daretur.] Provincia proprie est regio à Pop. Rom. ut inquit, Festus, *provicta*, & jure provinciali donata, Ab hac significatione reliquæ omnes sunt profectæ, ita ut quibus bella quocunque modo essent mandata, iis provinciæ mandatæ, aut cui negotium publicum delatum esset, eidem quoque provincia delata diceretur. *Sigon.*

Factione.] Factio olim, & factiosus, honesta vocabula erant. Vnde factiones histrionum & quadrigarum antiquitus dicebantur: nunc nomine factionis seditio nominatur, & factiosos intelligimus seditiosos. *Festus.*

Tropæa C.Marii.] Nullo modo ferendus est, qui tantum hoc loco perdit verborum, ut probet veram scriptionem esse *trophæa*. Repugnat primo analogia, quippe cum sit à τρέπω *verto.* Repugnant omnes libri meliores. repugnant

C. Marii de Iugurtha, deque Cimbris atque Teutonis, olim à Sylla disjecta, restituit: atque in exercenda de sicariis quæstione, eos quoque sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata civium Romanorum capita, pecunias ex ærario acceperant: quamquam exceptos
12 *Corneliis legibus. Subornavit etiam qui C. Rabirio perduellionis diem diceret: quo præcipuo adjutore, aliquot ante annos L. Saturnini seditiosum tribunatum senatus coërcuerat: ac sorte judex in reum ductus, tam cupide condemnavit, ut ad populum provocanti nihil æque ac*
13 *judicis acerbitas profuerit. Deposita provinciæ spe, Pontificatum maximum petiit, non sine profusissima largitione. In qua reputans magnitudinem æris alieni,*

cum

Pugnant denique etiam prisci lapides. *Casaub.* Iure neque Sulla dejicere potuit, cum semel dedicata moveri nefas esset, neque Cæsar restituere. nam ne vetustate quidem consumpta reficiebantur. Plutarch. Probl. Rom. *Torr.*

Atque in exercenda de sicariis quæstione.] Cæsar post ædilitatem factus est judex quæstionis. ann. urbis DCXCI. eique prætori operam navavit, cui sorte contigerat quæstio inter sicarios. Id erat fere ædilitiorum hominum munus, & gradus ad præturam ex ædilitate. *Casaub.*

Corneliis legibus.] Inter alias, quas ad populum tulit, leges, capite uno cavit, ne quis legibus in Senatu solveretur, nisi CC. affuissent Senatores, quum antea vel paucissimi per ambitionem id factitare consuessent: de hac lege videtur mihi nunc sentire Tranquillus, ut quamquam frequenti Senatu decretum esset, ne pro sicariis haberentur, qui proscriptorum capita retulissent, Cæsar tamen ut ejus ordinis authoritatem labefactaret, in sicariorum numero, adversus Cornelias leges, in exercenda quæstione habuit. *Sabellic.*

Ac sorte judex in reum ductus.] Accipio de sortitione illa qua factus Cæsar judex quæstionis in judicio Rabiriano. Quæstionis judex quasi vicarius fuit prætoris sive quæsitoris ejus cui aderat. Quamobrem non minus quam ille, quæstionem exercere dicitur: quod cæteris privatis judicibus non convenit. Refert Dio libro XXXVII. sedisse judicem in hac caussa & Lucium Cæsarem cum Caio Cæsare: sed ille quidem privatus fuit, ut unus aliquis è judicum selectorum numero: Cajus non simpliciter judex, sed quæstionis judex de caussa cognovit; quo major ei facultas reo nocendi fuit. *Casaub.* *Sorte ductus*, quia nomina tabulis insculpta in urnam conjiciebantur, & ita sorte educebantur. *Beroald.*

Non sine profusissima largitione.] Duabus potissimum Cæsaris artibus effectum, ut in petitione hujus sacerdotii homo juvenis, necdum præturam consecutus, amplissimos viros, Q. Catulum & P. Isauricum, superaret; profusa largitione in tenuiores, & potentiorum affectatione diligentissima, ad fœditatem adulationis usque: de hac fuse Dio lib. XXXVII. *Casaub.*

Cum

cum mane ad comitia descenderet, prædixisse matri osculanti fertur, domum se nisi Pontificem non reversurum. atque ita potentissimos duos competitores, multumque & ætate & dignitate antecedentes, superavit, ut plura ipse in eorum tribubus suffragia, quam uterque in omnibus, tulerit. Prætor creatus, detecta conjuratio- 14
ne Catilinæ, senatuque universo in socios facinoris ultimam statuente pœnam, solus municipatim dividendos, cu-

Cum mane ad comitia descenderet, prædixisse matri osculanti.] Descendentem ad comitia osculari, peculiare materni affectus fuit: at redeuntem è comitiis, honore auctum osculo excipere, commune matri cum aliis propinquis, amicis, clientibus. Elegans locus apud Arrianum in Dissertationibus Epicteti, libro primo, capite XIX. Ἠξίωταί τις δημαρχίας; πάντες οἱ ἀπαντῶντες συνήδονται· ἄλλος τοὺς ὀφθαλμοὺς καταφιλεῖ, ἄλλος τὸν τράχηλον· οἱ δοῦλοι τὰς χεῖρας. Notatu dignum est, etiam in Curia talibus blanditiis fuisse locum: narrat enim Plutarchus Bruto, conjuratos sellam Cæsaris Curiam ingressi circumstetisse, quasi aliquid rogaturos, osculabundos, manus alios, pectus alios, quosdam caput. Καὶ συνεδέοντο πάντες, ἁπτόμενοί τε χειρῶν, καὶ στέρνα, καὶ κεφαλὴν κατεφίλουν. Sic qui in Senatu honore aliquo afficiebantur, eos amici qui intererant, osculo inibi excipiebant: quo ex more illud est quod de optimo principum Trajano narrat Plinius in Panegyrico: *Iam*, inquit, *quo assensu, quo gaudio exceptum est, quum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres, devexus in planum, & quasi unus ex gratulantibus.* Casaub. Comitia Scribit Labeo Iurisconsultus calata esse, quæ pro collegio pontificum habentur: ab eo dicta, quod calari est convocari. *Gellius.*

In eorum tribubus.] Sensus est, Cæsarem in adipiscendo pontificatu suffragia plura tulisse in tribubus Isaurici & Catuli competitorum, quam illi ambo tulerint in omnibus tribubus: cum naturaliter consueverint suffragatores magis suffragari suis tribulibus, quam alienis competitoribus. Erant autem Romanæ tribus omnes numero triginta quinque, in quarum aliqua necesse erat censeri eum, qui civis Romanus esset. *Beroald.*

Prætor creatus.] Prætores in Comitiis fiebant, populique suffragio designabantur. postea sortiebantur inter se provincias: alius præerat juri dicundo, alius quæstioni de pecuniis repetundis, alius de sicariis, alius de peculatu, alius item de aliis criminibus cognoscebat. Cui vero forte obvenerat ut juri dicundo præesset, Prætor Vrbanus dicebatur. Vid. Cicer. pro Muræna. Ejus autem jurisdictionis duas reperio partes, alteram in judiciis dandis, alteram in decernendo. neque enim de rebus ipse controversis, nisi de certis, judicabat: sed aut Iudices, privatos homines, aut Recuperatores dabat, qui ex ea formula quam ipse iis præscribebat, inter litigatores sententiam ferebant. De iis præterea rebus, quas ante judicium constitutas transactasque esse oportet, jus dicebat: veluti uter in possessione sit, ut satisdetur judicatum solvi, in integrum restituat, interdicat: quæ omnia proprie *Decreti* appellatione continentur. *Hottomann.*

Sensi-

custodiendosque publicatis bonis, censuit. Quin & tantum metum injecit asperiora suadentibus, identidem ostentans quanta eos in posterum à plebe Romana maneret invidia, ut Decimum Silanum consulem designatum non piguerit, sententiam suam, quia mutare turpe erat, interpretatione lenire, velut gravius atque ipse sensisset exceptam: obtinuissetque adeo, transductis ad se jam pluribus, & in his Ciceronis consulis fratre, nisi labantem ordinem confirmasset M. Catonis oratio. Ac ne sic quidem impedire rem destitit, quoad usque manus equitum Romanorum, quæ armata præsidii caussa circumstabat, immoderatius perseveranti necem comminata est: etiam strictos gladios usque eo intentans, ut sedentem una proximi deseruerint, vix pau-

Solus municipatim dividendos custodiendosque publicatis bonis censuit.] Quos in carcerem non conjiciebant, eos vel militibus, vel fidejussoribus, vel etiam sibi committebant, ut ait lex prima Dig. de custodia reorum: vel eos magistratibus custodiendos tradebant; vel per oppida Italiæ dividebant: cujus moris nobile exemplum in illis mille Achæis, quos bello Persei confecto, Romani in Italiam acciverunt, ut ad Polybium ostendimus, qui inter illos fuit. Quemadmodum autem ad magistratus sive privatos fidejussores aut vades periculum ex evasione custodiarum spectavit, sic ad urbes vel municipia quibus fuerant rei traditi: quod in hac historia Dio observat illis verbis: ἐπὶ τῷ ἂν διαδράσῃ τὶς, ἐν πολεμίων μοίρᾳ τὴν πόλιν ἐξ ἧς ἂν φύγῃ εἶναι. *Casaub.*

Quanta eos in posterum à plebe Romana maneret invidia.]. Majores nostri quondam Græciæ morem imitati, verberibus animadvertebant in cives, de condemnatis summum supplicium sumebant. Postquam respubl. adolevit, & multitudine civium factiones valuere, circumveniri innocentes, alia hujuscemodi fieri cœpere: tunc lex Porcia, aliæq; leges paratæ sunt, quibus legibus exsilium dãnatis permissum est. *Sallust.*

Catonis oratio.] Hanc solam in Senatu exscriptam ferunt, Cicerone consule velocissimos scriptores adhibente, qui per notas quasdam, multarum literarum vim habentes, Catoniana dicta colligerent: unde à notis notarii dicti, quorum hoc primum Romæ vestigium extitisse fertur. *Beroald.*

Ut sedentem una proximi deseruerint.] Senatorum in curia fuit hic mos, cavere ne homini obnoxio assiderent. Cicero in Catilinam. *Quid, quod adventu tuo ista subsellia vacuefacta sunt? quid, quod omnes consulares, qui tibi sæpe ad cædem constituti fuerant, simulatque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt?* Similia notat Dio libro LVIII. de amicis Seiani illi assidentibus, quo die novissime in senatum venit. *Casaub.*

De

pauci complexu togaque objecta protexerint. Tunc pla-
ne deterritus, non modo ceſſit, ſed etiam in reliquum
anni tempus Curia abſtinuit. Primo Præturæ die 15
Q. Catulum de refectione Capitolii ad diſquiſitionem
populi vocavit, rogatione promulgata, qua curationem
eam in alium transferebat. Verum impar optimatium
conſpirationi, quos, relicto ſtatim novorum conſulum
officio, frequentes obſtinatoſque ad reſiſtendum con-
curriſſe cernebat, hanc quidem actionem depoſuit: cæ- 16
terum Cæcilio Metello Trib. pleb. turbulentiſſimas le-
ges adverſus collegarum interceſſionem ferenti, aucto-
rem propugnatoremque ſe pertinaciſſime præſtitit: do-
nec ambo adminiſtratione reip. decreto patrum ſum-
moverentur. Ac nihilo minus permanere in magi-
ſtratu, & jus dicere auſus, ut comperit paratos qui vi
ac per arma prohiberent, dimiſſis lictoribus, abjecta-
que prætexta, domum clam refugit, pro conditione
temporum quieturus. Multitudinem quoque biduo
poſt ſponte & ultro confluentem, operamque ſibi in aſ-
ſeren-

De refectione Capitolii.] Pulſis regibus, Horatius Pulvillus iterum conſul, Capitolium dedicavit ea magnificentia, quam immenſæ poſtea Pop. Rom. opes ornarent potius quam augerent. Iiſdem rurſus veſtigiis ſitum eſt, poſtquam interjecto CCCCXV. annorum ſpatio L. Scipione, C. Norbano coss. flagraverat. Curam victor Sylla ſuſcepit, neque tamen dedicavit. hoc ſolum felicitati ejus negatum. Lutatii Catuli nomen inter tanta Cæſarum opera, uſque ad Vitellium manſit, ſub quo palam obſeſſum, palam incenſum fuit. *Tacitus.*

Metello tribuno turbulentiſſimas leges ferenti.] Metellus tribunus plebis legem promulgavit, qua cenſebat Magnum Pompeium cum exercitu ad urbem vocandum, eique demandandum, ut videret ne quid Reſpubl. detrimenti caperet. *Beroald.*

Adminiſtratione reip. ſummoverentur.] Hac in re vetus & notanda locutio, *Circumſcribere aliquem*, id eſt, foro ac curia interdicere, ſeu à rep. removere. *Hottoman.*

Abjectaque prætexta.] Quæ non tantum puerorum ac ſacerdotum fuit, verum etiam magiſtratuum, & eorum, qui publicum munus curarent. Sic dicta, quod ei purpura eſſet prætexta, unde Græci ſcriptores περιπόρφυρον vocant. *Sigon.*

Operamque ſibi in aſſerenda tum dignitate pollicentem.] In omni Republica bene temperata, qualis Romana fuit, duplex

ferenda dignitate tumultuosius pollicentem, compescuit. Quod cum præter opinionem evenisset, senatus ob eundem cœtum festinato coactus, gratias ei per primores viros egit: accitumque in curiam, & amplissimis verbis collaudatum, in integrum restituit,
17 *inducto priore decreto. Recidit rursus in discrimen aliud, inter socios Catilinæ nominatus, & apud Novium Nigrum Quæstorem à L. Vettio Indice, & in senatu à Q. Curio: cui, quod primus consilia conjuratorum detexerat, constituta erant publice præmia. Curius è Catilina se cognovisse dicebat: Vettius etiam chirographum ejus Catilinæ datum pollicebatur. Id vero Cæsar nullo modo tolerandum existimans, cum implorato Ciceronis testimonio, quædam se de conjuratione ultro ad eum detulisse docuisset, ne Curio præmia darentur, effecit. Vettium pignoribus captis, & dire-*

duplex observatur æqualitas, arithmetica & geometrica; sive ut cum Aristotele dicam, τὸ ἀριθμῷ ἴσον, & τὸ κατ' ἀξίαν ἴσον. prior æqualitas appellatur libertas, posterior dignitas. Vt igitur plebs vilis quoties fere tumultuatur, libertatem prætexit: sic optimates & potentes dignitatem. Sic Catilina conspirandi adversus patriam hanc se habere caussam dicere solitus, quod statum dignitatis suæ non obtineret. Cæsar simillime, caussam cur patriæ bellum intulisset, hanc afferre solitus, pro afferenda dignitate sua. *Casaub.*

Inter socios Catilinæ nominatus.] I.C. ubi de criminibus agitur, nominatos dicunt eos qui rei facti postulatique sunt, lege prima De quæstionibus, lege sexta De interdictis & releg. lege undecima De bonis eorum qui sib. mor. consc. eadem scilicet ratione qua appellare interdum pro accusare, seu in judicium vocare accipitur. *Torrent.*

Apud Nonium Nigrum Quæstorem.] Quæstor heic non est qui pecuniam publicam tractat, sed qui judicium publicum exercet, & quæsitor sæpius dicitur, apud quem nominari majorem potestatem, ut Prætorem (id enim est compellari majorem potestatem) non oportuit. *Turneb.*

L. Vettio Indice.] Ex vetere denario scribendum judicamus L. Vettio Iudice quo videlicet cognomento usus est. In eo denario est T. VETTIVS IVDEX. Quem Sabinum fuisse intelligimus ex Tatii regis Sabinorum in altera denarii parte impressa imagine. *F. Vrsinus.*

Pignoribus captis & direpta supellectile.] Inter coërcitionum modos leniores hic fuit. Nam si quis Consuli aut Prætori non obtemperaret, lictores mittebantur, qui damno eum coërcerent, ut loquitur Cicero. Ex eo discimus, fabros, si aditus non pateret, solitos adhiberi, & publicis operis omnia distur-

direpta supellectile male multatum, ac pro Rostris in concione pæne discerptum, conjecit in carcerem: eodem Novium Quæstorem, quod compellari apud se majorem potestatem passus esset. Ex prætura ulteriorem sor- 18
titus Hispaniam, retinentes creditores interventu sponsorum removit: ac neque more, neque jure, antequam provinciæ ornarentur, profectus est: incertum, metune judicii, quod privato parabatur, an quo maturius sociis implorantibus subveniret. Pacataque provincia, pari festinatione, non exspectato successore, ad triumphum si-

disturbari. Hanc violentiam exprimit Suetonius voce *direpta*: neque enim prædam aut rapinam id verbum semper significat: sed violentiam duntaxat, & celeritatem actionis denotat. Erit igitur *direpta suppellex*, quæ fuerit cupide ablata & divendita. nam *diripere*, pro cupide emere, dixerunt eleganter Latini. *Casaub.*

Quod compellari apud se majorem potestatem passus esset.] Id significat quod Græci dicunt ἐνδείκνυσθαι, aut φαίνεσθαι, deferri ab indice aut delatore. compellatio, ἔνδειξις aut φάσις in jure Attico. *Casaub.* Magistratus, qui vocandi ad comitia populi potestatem non habuit, in jus vocari poterat: prætor contra ex majoribus magistratibus habebatur, quippe qui majoribus crearetur auspiciis, ut Consul, & Censor. *Sabellicus.*

Interventu sponsorum.] Crassum intelligimus, qui intervenit pro Cæsare, sponsione octingentorum & triginta talentorum facta contra importunos creditores. Tunc Cæsar ære alieno obrutus dixisse fertur: BIS MILLIES ET QVINGENTIES CENTENA MILLIA SIBI ADESSE OPORTERE, VT NIHIL HABERET. *Beroald.*

Antequam provinciæ ornarentur.] Notum quid sit *ornare provinciam*: nempe κόσμον τῇ ἀρχῇ περιθεῖναι. id novo S.C. post impetratum lege Curiata imperium, fiebat: quo de finibus provinciæ, de exercitu in eam ducendo, & militum stipendio, cavebatur: attributus item legatus, qui propterea Appiano vocatur ὁ τῷ ἡγεμόνι τοῦ ἔθνους ἐκ τῆς βουλῆς ἑπόμενος εἰς βοήθειαν: cautum eodem S. C. & de viatico atque instrumento prætoriæ domus. *Casaub.* Cicero libro secundo Ad Quint. fratrem. *Referebatur de provinciis Quæstorum, & de ornandis Prætoribus.* Idem Ad Atticum libri tertii Epist. vigesima quarta, *Cum scripsissetis Consulares provincias ornatas esse.* Et paulo post, *De Consulibus ornandis.* Et pro lege Manilia, *Ornatæ provinciæ lege curiata.* Torr.

Sociis implorantibus subveniret.] Misera tum fuit ulterioris Hispaniæ conditio ob duas caussas: nam & angusta fides erat tota provincia: & latrociniis vicinorum populorum regio infestabatur. Vtrique malo quam medicinam fecerit Cæsar, disces ex Dione, Plutarcho, & scriptore De bello Hispaniensi. *Casaub.*

Non exspectato successore decessit.] Ex lege *illud* Dig. de officio præsidis constat, Præsidem postquam semel erat ingressus, jus abnoctandi è provincia, ne voti quidem solvendi caussa habuisse. Historia Livii exempla aliquot suggerit civium

ſimul conſulatumque deceſſit. Sed cum edictis jam comitiis ratio ejus haberi non poſſet, niſi privatus introiſſet urbem, & ambienti ut legibus ſolveretur, multi contradicerent, coactus eſt triumphum, ne conſulatu ex-
19 *cluderetur, dimittere. E duobus conſulatus competitoribus, L. Luceio, M.que Bibulo, Luceium ſibi adjunxit: pactus ut is, quoniam inferior gratia eſſet, pecuniaque polleret, nummos de ſuo communi nomine per centurias pronuntiaret. Qua cognita re, optimates, quos metus ceperat, nihil non auſurum eum in ſummo magiſtratu, concordi & conſentiente collega, auctores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi: ac plerique pecunias contulerunt, ne Catone quidem abnuente eam largitionem è Rep. fieri. Igitur cum Bibulo conſul creatus eſt. Eandem ob cauſſam opera optimatibus data eſt, ut provinciæ fu-*

civium ἀγερώχων, qui hoc jus non magis ſervarunt quam Cæſar: ſed hoc in vitio ſemper eſt poſitum. Sub Imperatoribus certum deceſſionis tempus definitum eſt. Lege Novellam XCV. qua jubentur Præſides provinciarum, ut depoſito magiſtratu L. dies maneant in provinciarum metropolibus. *Caſaub.*

Niſi privatus introiſſet.] Nemini, qui cum imperio provinciali eſſet, niſi aut triumpharet, aut imperium deponeret, urbem introire licebat. Quod Aſcon. in Orat. pro M. Scauro planiſſime demonſtrat. *Hominum*, inquit, *magna pars per tabulas laudaverunt, qui aberant, inter quos Pompejus quoque.* Hinc *ad urbem* eſſe dicebantur Magiſtratus illi, qui cum poteſtate provinciali, aut nuper è provincia revertiſſent, aut nondum in provinciam profecti eſſent, ſed extra manerent. *Hottomannus.*

Nummos de ſuo communi nomine.] Plutarchus in Catone Uticenſi, auctor eſt, ita Romanos per illa tempora uſos eſſe τῷ δεκάζειν, ὡς ἐργασίᾳ συνήθει, hoc eſt, non minus palam & ſine ullo pudore pecuniam pro honoribus conſequendis dediſſe, quam alias conſuetas omnibus artes exercerent. Notat idem in Cæſare, tantam fuiſſe tum publicorum morum labem, & κακοπολιτείαν, ut candidati palam in comitiis nummarias menſas ponerent, & populi ſuffragia redimerent. *Caſaubonus.*

Per centurias pronuntiaret.] *Diviſores* fuiſſe arbitror, qui & *Diribitores* dicebantur, qui in comitiis populum in tribus aut claſſes centuriaſve ad ſuffragia ferenda dividerent, ſinguliſque civibus, cum quis largitione in populum uteretur, pecuniam in ſua tribu diſpertirentur. Ex quo etiam Diviſorum nomen, contumelioſum cœpit eſſe. ut quum Verr. V. ita loquitur. *Tu ejuſmodi evaſiſti, non in hominis luxurioſi, ſed tantum in furis ac Diviſoris diſciplina educatus.* Hottomannus.

Silvæ

futuris COSS. *minimi negotii, id est, silvæ callesque decernerentur. Qua maxime injuria instinctus, omnibus officiis Cn. Pompeium assectatus est, offensum patribus, quod Mithridate rege victo, cunctantius confirmarentur acta sua: Pompeioque M. Crassum conciliavit, veterem inimicum ex consulatu, quem summa discordia simul gesserant: ac societatem cum utroque iniit, ne quid ageretur in Rep. quod displicuisset ulli è tribus.*
20 *Inito honore, primus omnium instituit, ut tam senatus, quam*

Silvæ callesque decernerentur.] Existimo significari silvarum publicarum administrationem, & saltuum publicorum, in quibus professi pecoris sui capita pecuarii pascebant, scripturamque solvebant. nam callis ex eo appellatur, quod pecudum callo calcetur, estque via à pecore durata. *Pulmannus.* Sic Aquaria, sic Ostiensis provincia oratione In Vatinium, & Pro Murena, Quæstor quoque Ostiensis Orat. Pro Sextio. Et facete huc alludens Plautus Pseudolo, *Te cum securi caudicali præficio provinciæ.* Torrent. Scribit Tacitus lib. IV. *Curtium, cui provincia vetere ex more calles evenerat, classiariorum copia conscripta, servilem conjurationem compresisse.* Hoc ille fecisse videtur ex imperio prætoris sui, ipso absente fortasse prætore. Tales enim imperatores cum imperio militari fuisse dico, exercitum actu habuisse, non assero. idemque dico de iis, quibus paludes siccandæ datæ sunt, quod de Sicinio adversus locustas cum imperio misso alibi dixi, scilicet, non tam provinciæ, quam hominum habitam esse rationem, ne deteriore jure essent, quam cæteri proconsules solerent. *Sigonius.*

Quod displicuisset ulli è tribus.] Cæsare consule, inter eum & Cn. Pompejum, & M. Crassum inita potentiæ societas, quæ urbi orbique terrarum, nec minus diverso quoque tempore, ipsis exitiabilis fuit. Hoc consilium sequendi Pompejus caussam habuerat, ut tandem acta in transmarinis provinciis, quibus multi obtrectabant, per Cæsarem confirmarentur consulem: Cæsar autem, quod animadvertebat se, cedendo Pompeji gloriæ, aucturum suam, &, invidia communis potentiæ in illum relegata, confirmaturum vires suas: Crassus, ut, quem principatum solus assequi non poterat, auctoritate Pompeji, viribus teneret Cæsaris. *Vellejus.*

Vt tam senatus quam populi diurna acta conficerentur.] Duplicia acta reperio, Senatus, Populique. Acta Senatus alio nomine, Commentarii Senatus Tacito. Acta populi, alias diurna, alias, Publica. Acta Senatus vocabant, commentarios (ὑπομνήματα vertunt Græci) quibus breviter inscriptum quidquid apud patres diceretur, ageretur. Tantum apud patres. Origo eorum, ut videtur à Iulio Cæsare: Confectio mansit: publicatio abrogata ab Augusto. Conficiebat ea quispiam è Senatu: scilicet ne arcana patrũ sciret non è patribus. Ab Actis Senatus venio ad populi. Ea dicta Publica acta, Suetonio in Tiberio, cap. v. & alias passim. Item diurna, quia in dies conficerentur. Tacito lib. XVI. & XIII. Item Vrbana. Sæpius etiam ἁπλῶς, acta, κατ' ἐξοχήν. Iis continebantur res rationesque populi, judicia publica, supplicia, comi-

quam populi diurna acta conficerentur, & publicarentur. Antiquum etiam retulit morem, ut quo mense fasces non haberet, accensus ante eum iret, lictores pone sequerentur. Lege autem agraria promulgata, obnuntiantem collegam armis foro expulit. Ac postero die in senatu conquestum, nec quoquam reperto qui super tali consternatione referre, aut censere aliquid auderet, qualia multa sæpe in levioribus turbis decreta erant, in eam coëgit desperationem, ut quoad potestate abiret, do-

mo

tia, ædificia, nativitates, illustres mortes, matrimonia, divortia. *Lipsius.*

Vt quo mense fasces non haberet.] Capite septimo legis Iuliæ priori ex consulibus fasces sumendi potestas fit, non qui plures annos natus est, sed qui plures liberos quam collega aut in sua potestate habet, aut bello amisit. solitos tamen audio, qui lege potiores essent, fasces primi mensis collegis concedere, aut longe ætate prioribus, aut nobilioribus multo, aut secundum consulatum ineuntibus. *A. Gellius.*

Accensus ante illum iret.] Accensus duas res significat: namque accensi dicebantur, qui in locum mortuorum militum subrogabantur: ita dicti, quia ad censum adjiciebantur. Asconius: *Accensus*, inquit, *est nomen ordinis promotionis in militiam, ut nunc dicitur princeps, vel commentariensis, aut cornicularius.* In alia significatione accensi, ministratores magistratuum: sicuti Varro Catoque notificant: & tum ab acciendo dicuntur: quippe jussu consulis Quirites ad concionem vocabant. *Beroald.*

Nec quoquam reperto qui super tali consternatione referre aut censere aliquid auderet.] Non poterat S.C. sine relatione fieri: referendi autem jus Consulum fuit. Οὗτοι, inquit Polybius, τὸν ὅλον χειρισμὸν τῶν δογμάτων ἐπιτελοῦσιν. Hic igitur quid est quod Bibulus consul non refert de facta sibi injuria? Puto, quia Cæsar eo mense fasces habuit: ejus enim è Coss. relatio fuit, cujus & fasces. Sæpe autem factum ut Consulibus absentibus, vel prævaricantibus ac mussantibus, referrent alii è principibus amplissimi ordinis: puta, Consules designati, aut Prætorum vel Tribunorum aliquis. cujus rei multa exstant apud Ciceronem aliosque testimonia. Ex his liquet cur dicat Suetonius, *qualia multa sæpe in levioribus turbis decreta fuerant.* Porro jus relationis sublata libertate etsi Consulibus ademtum non est, tamen & potestatis imperatoriæ pars fuit: paullatim enim principes id sibi vindicarunt. Exemplum est ab AVgusto primo: in cujus honorem decretum refert Dio in actis anni DCCXXXI. ut assumta in perpetuum Tribunitia potestate, liceret ei, quoque Senatu, unam de quacumque re vellet relationem facere, etsi Consul non esset. Postea ampliato honore Principum, inventa sunt ad similitudinem decreti hujus jura secundæ, tertiæ, quartæ, quintæ relationis, hoc est, ut quoque Senatu possent de duabus, tribus, quatuor, quinque rebus quas vellent cunque, etiam non Consules, facere relationem. Exempla apud Capitolinum & Vopiscum. apud quos observabis fere cum proconsulari imperio & tribunitia potestate jus hoc jungi, plane ut in isto Dionis loco. *Casaub.*

Per

mo abditus nihil aliud quam per edicta obnuntiaret. Vnus ex eo tempore omnia in rep. ad arbitrium administravit: ut nonnulli urbanorum, cum quid per jocum testandi gratia signarent, non Cæsare & Bibulo, *sed* Iulio & Cæsare coss. *actum scriberent, bis eundem præponentes, nomine atque cognomine: utque vulgo mox ferrentur hi versus,*

Non Bibulo quidquam nuper sed Cæsare factum est:
Nam Bibulo fieri consule nîl memini.

Campum Stellatem majoribus consecratum, agrumque Campanum ad subsidia reip. vectigalem relictum, divisit extra sortem, ac XX. *millibus civium, quibus terni plu-*

Per edicta obnuntiaret.] Dio ait, δι' ὑπηρετῶν, per *lictores* vel *accensos*. *Obnuntiare* eidem est ἱερομηνίαν προαγορεύειν, ferias indicere: quod caute accipiendum est: nam obnuntiatione fit quidem dies nefastus, & comitialis esse desinit: non fit tamen festus neque ἑορτάσιμος. quare quid appellet ἱερομηνίαν non intelligo. Melius alibi *obnuntiare* vertit idem, προεπαγγέλλειν ὡς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μαντευσόμενον. Cicero ad Atticum libro IV. *proscripsit ille se per omnes dies comitiales de cœlo servaturum.* Idem Dio libro XXXVIII. *servare de cœlo* vertit τὰ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γινόμενα παρατηρεῖν: ubi legem Clodiam refert, qua vetus institutum antiquatur, diebus comitialibus servandi de cœlo. *Casaubon.*

Campum Stellatem majoribus consecratum.] Si verum est quod Suetonius ait, fuisse hunc campum à majoribus consecratum, putem factum in memoriam inclytæ illius victoriæ, quam Romani eo in loco de Samnitibus A.V.C. CCCCLIX. Coss. Q. Fabio V. P. Decio. IV. retulerunt. Vide Livium lib. X. Sed si consecratus hic campus fuit, sequitur ut ex illo desierit coli, fueritque, ut appellant Græci, ἱερὰς ὀργάς, ἄνετος, ἀνέργαστος. At Cicero in Agrariis de Stellate campo loquitur tanquam qui coleretur & exerceretur. Quamobrem de hujus campi antiqua conditione, quin opinati sint contraria Cicero & Suetonius, non possumus negare. *Idem.*

Extra sortem.] Extra sortem sic intelligo, ut non sorte ducta, sed viginti virorum arbitrio divisio fieret. *Torrent.*

Quibus terni plures ve liberi essent.] Præmiis enim invitandi fuerunt ad matrimonia & prolem frequentandam. Præmia duorum generum, Honores & Commoda. Quæ largiora utraque apud patres: quædam tamen seorsim data etiam maritis. Præmia πολυπαιδίας ex Papia lege, non absurde fecero, si ordine proponam. Primum, ut in petitione candidati præferantur, quibus liberi plures. Secun-

 dum,

pluresve liberi essent. Publicanos remissionem petentes, tertia mercedum parte relevavit: ac ne in locatione novorum vectigalium immoderatius licerentur, propalam monuit. Cætera item quæ cuique libuissent, dilargitus est, contradicente nullo, ac, si conaretur quis, absterrito. M. Catonem interpellantem extrahi curia per lictorem, ducique in carcerem jussit. L. Lucullo liberius resistenti tantum calumniarum metum injecit, ut ad genua ultro sibi accideret. Cicerone in judicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum ejus frustra jam pridem à patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horaque nona, transduxit. Postre-

dum, uti præferantur in sorte provinciarum: & easdem diutius obtineant. Tertium, præeant emineantque in omni magistratu. Quartum, in honoribus petendis, gratia fit annorum qui liberos habent & quidem pro numero liberorum. Quinctum, qui plures liberos habet, id est, in urbe tres, in Italia quattuor, in provinciis quinque, à cura, tutela, cæterisque muneribus personalibus immunis est lib. 11. De excusationibus. lib. 1. C. Qui num. liberor. Sextum, Damnatorum liberi plures assem accipiunt, è constitutione Hadriani l. VII. De bonis damnat. Et plura alia: ex his ortum celebre illud jus trium liberorum: quod orbis pro beneficio Princeps dabat. Plinius lib. 11. epistol. *Nuper ab optimo Principe trium liberorum ei jus impetravi: quod quanquam parce & cum dilectu daret, mihi tamen, tanquam eligeret, indulsit.* Martialis:

Vxor cum tibi sit formosa, pudica, puella,
Quo tibi natorum jura Fabulle trium?
Quod petis à nostro supplex dominoque deoque,
Hoc dabis ipse tibi, si potes arrigere.

Lipsius.

Publicanos remissionem petentes tertia mercedum parte relevavit.] Mihi videtur Cato sine caussa propter hanc equitum postulationem tantum turbarum excitasse: prorsusque Ciceroni assentior, debuisse eum mitius & non adeo Stoice cum publicanis agere, nec, ut fecit, ordinem equestrem à senatu propterea sejungere. Iure enim suo usi equites, cum vastata per Mithridatem Asia, remissionem & ἐνδικίαν petierunt, hoc est, parte mercedum relevari. More majorum licuit illis hoc facere: sæpiusque Romæ factum. Fuit autem hæc potestas non consulis, sed Senatus. Docet Polybius libro sexto. Propterea in lege censoria asscriptum, *si qui frui publico publicanus non posset, ne ei fraudi id esset.* quod Cicero appellat *tegi lege censoria,* in ea De provinciis consularibus. *Casaub.*

A patribus ad plebem.] Ex patritia familia in plebeiam. Erat enim Clodius ex ea familia Claudia, quæ patritia erat, appellabaturque Pulchrorum. Hinc Cicero mordaciter simul & festiviter Clodium Pulchellum vocat. Ea traductio per adoptionem est facta. nam plebeio homini se Clodius adoptandum dedit. *Sabellicus.*

Hora nona.] Forensibus scilicet actionibus

*ſtremo in univerſos diverſæ factionis induxit Vet-
tium præmiis, ut ſe de inferenda Pompeio nece ſolici-
tatum à quibuſdam profiteretur, productuſque pro
Roſtris auctores ex compacto nominaret, ſed uno at-
que altero fruſtra, nec ſine ſuſpicione fraudis nomina-
tis, deſperans tam præcipitis conſilii eventum, inter-
cepiſſe veneno indicem creditur. Sub idem tempus* 21
*Calpurniam L. Piſonis filiam, ſucceſſuri ſibi in con-
ſulatu, duxit uxorem: ſuamque Iuliam Cn. Pom-
peio collocavit, repudiato priore ſponſo Servilio Cæ-
pione, cujus vel præcipua opera paullo ante Bibulum
impugnaverat. Ac poſt novam affinitatem, Pompeium
primum rogare ſententiam cœpit, cum Craſſum ſole-
ret: eſſetque conſuetudo, ut quem ordinem interro-
gandi ſententias conſul Kalend. Ianuariis inſtituiſ-
ſet, eum toto anno conſervaret. Socero igitur gene-* 22
*roque ſuffragantibus, ex omni provinciarum copia
Gallias potiſſimum elegit, cujus emolumento & op-
portunitate, idonea ſit materia triumphorum. Et ini-
tio quidem Galliam Ciſalpinam, Illyrico adjecto, lege
Vatinia accepit: mox per ſenatum, Comatam quoque:
ve-*

nibus aliena: Plutarchus Meridiem ſcribit finem multis fuiſſe actionibus Reipub. obque id magiſtratum Romanum poſt eam horam fœdus facere non conſueſſe, rati, credo, meridianum tempus publicis actionibus minime accommodatum. *Sabell.*

Eum toto anno conſervaret.] Viterb. lib. *obſervaret.* Accipe autem *toto anno* pro, tota parte anni, qua conſules deſignati nulli erant: nam conſularibus comitiis peractis, quin mutanda ratio eſſet, & is honos coss. deſignatis habendus non ambigo. *Caſaub.*

Idonea materia triumphorum.] Plures de Gallis triumphos acti ſunt à Romanis, quam de toto orbe terrarum. *Livius.*

Lege Vatinia.] Extra ſortem ſcilicet, & ſine decreto Senatus, idque contra legem Semproniam de provinciis, qua inter alia cavebatur ut quotannis provinciæ decernerentur. Cicero Ad Lentulum Epiſt. ſeptima, & oratione Pro Balbo, pro domo ſua, & De provinciis Conſularibus. *Torr.*

Mox per ſenatum.] Cum primum inſtitutæ provinciæ ſunt, vetere lege, cujus prorſus obliterata memoria eſt, ſanctum eſt, ut ſenatus provincias in potesta-

veritis patribus ne si ipsi negassent, populus & hanc daret. Quo gaudio elatus, non temperavit quin paucos post dies frequenti curia jactaret, invitis & gementibus adversariis adeptum se quæ concupisset: proinde ex eo insultaturum omnium capitibus, ac negante quodam per contumeliam, Facile hoc ulli fœminæ fore, *responderit, quasi alludens,* In Assyria quoque regnasse Semiramin, magnamque Asiæ
23 partem Amazonas tenuisse quondam. *Functus consulatu, C. Memmio Lucioque Domitio prætoribus, de superioris anni actis referentibus, cognitionem*

testate haberet: illa autem quas tumultuari, aut ab hostibus vicinis tentari intelligebat, eas fere consulibus, reliquas prætoribus decrevit: cum vero hoc modo provincias à Senatu obtinuissent, militare imp. lege curiata à pop. acceperunt. Postea Sempronius Grachus lege sua tulit, ut prætoriis provinciis à Senatu decernendis intercedi posset, consularibus non item. Tertia inde tempora successerunt à L. Sylla dictatore, usque ad Cæsarem. Novi illud intulit Sylla, ut, quia tr. pl. agendi cum populo potestatem ademerat, prorogatio imperii, quæ à populo fiebat, ipsius injussu populi haberetur. Hinc constat, extraordinarium fuisse, si qui vel in magigistratu, vel privati nominatim à populo provincias acciperent. *Sigon.*

Vlli fœminæ fore.] Cæsare jactante insultaturum se omnium capitibus, alter (quisquis ille fuit) ad obscœnum sensum trahens, negabat facile hoc ulli fœminæ fore, impudicitiam ei exprobrãs, ob ea quæ de Nicomede vulgo ferebantur. At Cæsar de imperio se locutum ostendens, Semiramidis, & Amazonum exemplo eum refellit. Infra Tib. capite XXXXV. *Fœminarum, & quidem illustrium capitibus, quantopere solitus sit illudere, &c.* Quæ loquendi ratio me adducit, ut obscœni aliquid subesse putem: offensi enim iis, quos contemnebant, contumeliæ causa tale aliquid minabantur, ut Catullus non semel. Neque aliter intelligi poterit Senecæ locus de fœdissimo Mam. Scauri convicio, libri De beneficiis quarti cap. trigesimo primo. *Casaub.*

In Assyria quoque regnasse Semiramin.] Recte Cæsar Semiramin & Amazonas conjungit: nam & illa erat stirpe Amazonica; quod quum ab Herodoto & aliis historicis sit prætermissum, Critici Græcorum ita produnt. Κάϋστρος, ἐστὶν υἱὸς Πενθεσιλείας τῆς Ἀμαζόνος· ὃς ἐν Ἀσκάλωνι ἔγημε τὴν Δερκετώ· καὶ ἐξ αὐτῆς ἔσχε τὴν Σεμίραμιν· ἥτις καὶ τὰ Βαβυλώνια τείχη κατεσκεύασε. *Idem.*

Magnamque Asiæ partem Amazonas tenuisse quondam.] Asiam cape minorem, non illam quæ τῆς οἰκουμένης pars tertia est habita. nam si hanc respicias falsum erit, quod Cæsar dicit: quin etiam jure queat aliquis mirari, cur Asiam potius quam Europam nominavit; quum plura multo in hac quam in Asia tenuerint. itaque Iustini verba sunt hæc, lib. II. *Majore parte Europæ subacta, Asiæ quoque nonnullas civitates occupavère.* ut omittam de Africa quæ prima illarum sedes. *Idem.*

In

nem ſenatui detulit: nec illo ſuſcipiente, triduoque per irritas altercationes abſumto, in provinciam abiit: & ſtatim quæſtor ejus in præjudicium aliquot criminibus arreptus eſt. Mox & ipſe à L. Antiſtio tribuno plebis poſtulatus, appellato demum collegio, obtinuit, cum reip. cauſſa abeſſet, reus ne fieret. Ad ſecuritatem ergo poſteri temporis, in magno negotio habuit obligare ſemper annuos magiſtratus, & è competitoribus, non alios adjuvare, aut ad honorem pati pervenire, quam qui ſibi recepiſſent propugnaturos abſentiam ſuam: cujus pacti non dubitavit à quibuſdam jusjurandum atque etiam ſyngrapham exigere.
Sed cum L. Domitius conſulatus candidatus palam 24
minaretur, COS. *ſe, effecturum quod prætor nequiſſet, ademturumque ei exercitus: Craſſum Pompejumque in urbem provinciæ ſuæ Lucam extractos, compulit, ut*

In præjudicium.] Quæſtore enim damnato, de Cæſare idem ſperari poterat, ob parem utriuſque cauſam. præjudicium enim vocabant quod veluti exemplum eſſet, ad quod cauſa ſubſequens decideretur. *Torrent.*

Obtinuit cum Reip. cauſſa abeſſet, reus ne fieret.] M. Antonius quæſtor proficiſcens in Aſiam, Brunduſium jam pervenerat: ubi literis certior factus inceſti ſe poſtulatum apud L. Caſſium prætorem, cujus tribunal propter nimiam ſeveritatem ſcopulus reorum dicebatur: cum id vitare beneficio legis Memmiæ liceret, quæ eorum qui Reip. cauſſa abeſſent, recipi nomina vetabat; in urbem tamen recurrit. *Val. Maximus.*

In magno negotio habuit.] Non diſpliceret *in magno habuit*, ſi per codices liceret hîc conſentientes. ſic apud Dionem & Ælianum ἐν μεγάλῳ τίθεσθαι, & ἐν ἐλαφρῷ ποιεῖσθαι, aliaque apud Græcos. Tacitus, *quocunque caſu acciderat, dum atrociora metuebantur, in levi habitum.* Caſaub.

Syngrapham.] *Syngrapha*, ſive *ſyngraphus* (utrumque enim dicimus) tabella eſt, in qua perſcripta eſt pactio, utriuſque obſignata paciſcentis manu. Ejus cum apud Demoſthenem varia exempla ſunt, tum apud Plautum inſigne inter Diabolum adoleſcentem & Clæretam lenam. Inter *Chirographum* autem & *Syngrapham* hoc intereſſe ſcribit Aſconius, quod in Chirographis tantum ea ſcribuntur quæ geſta ſunt; in Syngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit. Eſt enim *Chirographum* generale nomen, quo *Syngrapha* etiam continetur. Sed Syngraphis cautio datur quaſi creditarum pecuniarum. qua de cauſſa facile falſum in eas referri poteſt, ſi creditas pecunias, quæ tamen creditæ non ſunt, perſcribatur: cum chirographis aut facti obligatio contineatur, aut acceptilatio. *Hottoman.*

detrudendi Domitii cauſſa, conſulatum alterum peterent: & ut in quinquennium ſibi imperium propagaretur: perfecitque utrumque. Qua fiducia ad legiones quas à rep. acceperat, alias privato ſumtu addidit: unam etiam ex Tranſalpinis conſcriptam, vocabulo quoque Gallico: (Alauda enim appellabatur) quam diſciplina cultuque Romano inſtitutam & ornatam, poſtea univerſam civitate donavit. Nec deinde ulla belli occaſione, ne injuſti quidem ac periculoſi, abſtinuit, tam fœderatis quam infeſtis ac feris gentibus ultro laceſſitis: adeo ut ſenatus quondam legatos ad explorandum ſtatum Galliarum mittendos decreverit, ac nonnulli dedendum eum hoſtibus cenſuerint. Sed proſpere decedentibus rebus, & ſæpius & plurium quam quiſquam umquam dierum ſuppli- ca-

Vocabulo quoque Gallico: Alauda enim appellabatur.] Militum galeis criſtarum adjectione terribiliorem ſpeciem dare, vetuſtiſſimum fuit Carum inventum, Romanis ac Græcis adæque probatum. Vetuſtiorum Græcorum galeæ, non pinnis, ſed equinis ſetis fiebant horridæ: unde illa apud vatem præcipuum, λόφος ἱππιοχαίτης, κυνέη ἱππούρεις, & inde etiam Δωριεῖς τριχάϊκες. Romani teſte Polybio pinnas tres adhibuere prælongas, colore purpureo vel nigro, & ita Lamacho tribui ab Ariſtophane video τὼ πτερὼ τὼ ἐκ τοῦ κράνους: ac mox, τὸ λοφεῖον τῶν τριῶν λόφων. & apud Æſchylum Tydeus τρεῖς κατασκίους λόφους σείει. Virgilius de Turno, *Cui triplici crinita juba galea alta chimæram Suſtinet.* Vocabulum alaudæ Gallicum eſſe & galeritam ſive caſſitam avem ſignificare, teſtis præter Plinium, Marcellus Empiricus capite XXIX. homo Gallicæ linguæ veteris non imperitus. Gregorius Turonenſis libro IV. *In Eccleſia Arverna, dum matutinæ celebrarentur vigiliæ, in quadam feſtivitate, avis corydalus, quam alaudam vocamus ingreſſa eſt.* Legionem novam, galearum criſtis inſignem, militari laſcivia fuiſſe Alaudam de avis nomine, ſicut Plinius tradit, appellatam, non magis mirum quam Cares olim eandem ob cauſſam gallos *gallinaceos* fuiſſe vocitatos, ut ſcribit Plutarchus Artoxerxe. *Caſaub.* Goropius Becanus, Gallicis, Alaudarum militum nomen à noſtrate lingua repetit, dictoſque vult quaſi omnes veteranos, id eſt, *all oude*, ſed hodieque Gallis eſt *une allouette*, deminutive, quo ego ad Latinum nihil invenio propius. *Torrent.*

Plurium quam quiſquam umquam dierum ſupplicationem impetravit.] Reſtringe illa *quiſquam unquam*, ad tempora ante Cæſarem: nam poſt ejus exceſſum ea res non habuit modum. Vide Ciceronem De provinciis conſularibus. *Caſaub.* Supplicatio fuit honos, qui una cum imperatoris nomine præſidi decerne-

cationes impetravit. Geßit autem novem annis, quibus in imperio fuit, hæc fere. Omnem Galliam, quæ à ſaltu Pyrenæo Alpibuſque & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetque circumitu ad bis & tricies centum millia paſſuum, præter ſocios ac bene meritas civitates in provinciæ formam redegit, eique quadringenties in ſingulos annos ſtipendii nomine impoſuit. Germanos, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum, ponte fabricato aggreſſus, maximis affecit cladibus. Aggreſſus eſt & Bri-

cernebatur victori, nempe cum ſenatus populo deûm templa aperire, ac gratias diis imperatoris nomine agi, jubebat. Erat enim moris, ut præſides, poſtquam à militibus appellati imperatores fuerant, lictores laureatos præferrent, literaſque ad ſenatum laureatas de re geſta mitterent, quibus imperatoris nomen, ac ſupplicationes à ſenatu poſtularent. *Sigonius.*

Geßit hæc fere.] Congreſſus eſt Cæſar cum hominibus feris, ſi omnia prælia in unam ſummam colligantur, amplius quadragies C. M. cæſa ex his decies C. M. capta totidem. victæ gentes CCCC. urbes partim rebellantes in ordinem coactæ, partim Romano imperio tum adjectæ, DCCC. *Appianus.*

A ſaltu Pyrenæo.] Saltus Pyrenæus, in eo montes Pyrenæos ſignificat, ut apud Livium, ſaltus Graios, Alpes Graias. *Turneb.*

Monte Gebenna.] Lucan. *Cana pendentes rupe Gebennas.* Hodie dicitur mons Geneuræ. *Beroald.*

In provinciæ formam redegit.] Non ſola tributi impoſitio provinciam efficit, cum id multis ſit etiam Italicis & exteris imperatum, qui tamen in provinciæ formam non ſunt relati, ſed legum domeſticarum, & patriæ libertatis ademtio, & prætoris, qui eos regat, inſtitutio. regat autem ita, ut & jus in conventibus dicat, & imperium belli gerendi cauſſa habeat. *Sigon.*

Quadringenties in ſingulos annos ſtipendii nomine impoſuit.] Illa ampla, illa dives Gallia (ſic enim ſemper habita & laudata) non niſi *millionem* annuum in tributum dederit? Non ſunt iſta profecto: & audeo adfirmare Suetonium ſcripſiſſe ∞ ∞ ∞ ∞. id eſt, *quater millies.* Ea ſumma *decem milliones* reddit: minus inquies, quam Ægyptus, ſed addo, & ratio comprobat, aucta hæc tributa largiter, & vel in duplum, ab Auguſto eſſe. Nam ille cenſum per Gallias *inſtituit, opus novum & inadſuetum Gallis,* (ut Claudius in Oratione apud ſenatum loquitur) & ea ratione immenſum auxit. Obiter hoc dico: omnium tributorum, quæ à ſubactis undequaque gentibus pendebantur, concipere ſummas vereor, ſed ſupra *centum quinquaginta milliones* fuiſſe, & animo ſentio, & calamo conſigno. Nam & Veſpaſianus initio ſtatim principatus profeſſus eſt, quadringenties millies opus eſſe, ut Reſpublica ſtare poſſet. Sunt ipſi 1000. milliones noſtro ritu. Sed & noſtro ævo Rex Sinarum accipere in tributo annuo aſſeritur 120. milliones. *Lipſius.*

Aggreſſus eſt & Britannos.] Primus Romanorum D. Iulius cum exercitu Bri-

Britannos, ignotos antea: ſuperatiſque pecunias & obſides imperavit. Per tot ſucceſſus ter, nec amplius, adverſum caſum expertus: in Britannia, claſſe vi tempeſtatis prope abſumta: & in Gallia, ad Gergoviam legione fuſa: & in Germanorum finibus, Titurio &
26 *AVrunculeio legatis per inſidias cæſis. Eodem temporis ſpatio matrem primo, deinde filiam, nec multo poſt neptem amiſit.* INTER QVÆ *conſternata P. Clodii cæde Rep. cum ſenatus unum* COS. *nominatimque Cn. Pompejum fieri cenſuiſſet, egit cum tribunis plebis collegam ſe Pompeio deſtinantibus, id potius ad populum ferrent, ut abſenti ſibi, quandoque imperii tempus expleri cœpiſſet, petitio ſecundi Conſulatus daretur: ne ea cauſſa maturius, & imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus eſt, altiora jam meditans, & ſpei plenus, nullum largitionis, aut officiorum in quemquam genus publice, privatimque omiſit. Forum de manubiis inchoavit: cujus area ſuper*

HS.

Britanniam ingreſſus, quanquam proſpera pugna terruerit incolas, ac litore potitus ſit, poteſt videri oſtendiſſe poſteris, non tradidiſſe. Mox bella civilia, & in remp. verſa principum arma, ac longa oblivio Britanniæ etiam in pace. Conſilium id Divus Auguſtus vocabat. Claudio imp. tranſvectæ legiones, & aſſumtus in partem rerum Veſpaſianus, quod initium vēturæ mox fortunæ fuit. *Tacitus.*

Ad Gergoviam.] Sunt qui ſuſpicentur eſſe, quem hodie Claromontem vocant. Ipſe Cæſar in Comment. author eſt, ſe hîc ſex & quadraginta centuriones amiſiſſe. *Sabellicus.*

Eodem temporis ſpatio matrem primo, deinde filiam, nec multo poſt neptem amiſit.] Dio ab hac lectione eſt, fateor: qui extremo libro XXXIX, ſcribit ἐν αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ καὶ ἡ τοῦ Πομπηλίου γυνὴ θυγάτριόν τι τεκοῦσα ἀπέθανε. Sed regnat optimus vatic. Codex qui *nepotem* hic præfert non *neptem*, quem ego audio prorſus, ſuaſus à Vell. & Lucano. *Lipſius.* Videri poſſunt in ancipiti hiſtoria de induſtria locuti, qui genus maſculum uſurparunt, memores filii appellatione & ſequiorem ſexum contineri. *Caſaub.*

Vt abſenti ſibi.] Quia triumphum petentes, extra Vrbem manere, conſulatum ambire præſentes oportebat: ea legum diverſitate implicatus, cum ad urbem comitiis conſularibus inſtantibus acceſſiſſet, miſit ad ſenatum petitum, ut ſibi abſenti petere conſulatum per amicos concederetur. *Plutarchus.*

Forum de manubiis.] Vt utar vocabulo Gellii, nihil aliud ſunt manubiæ, quam

HS. millies constitit. Munus populo, epulumque pronuntiavit in filiæ memoriam, quod ante eum nemo. Quorum ut quam maxima exspectatio esset, ea quæ ad epulum pertinerent, quamvis macellariis oblocata, etiam domesticatim apparabat. Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, vi rapiendos reservandosque mandabat. Tyrones neque in ludo, ne-

quam pecunia prædatitia. Præterea, ut inquit Ascon. *Manubiæ sunt præda Imperatoris, pro portione de hostibus capta.* Spolia quoq; quæsita de hoste nobili per deditionem, manubias veteres dicebant.

Cujus area super HS. millies constitit.] Etsi ingens ac vix credibilis summa videtur millies sestertiûm pro solo tantum expendisse: tamen cum cogito, ad quam rem Plinius compararit Cæsaris magnificentiam (ita enim vocat portentosam illam profusionem) immo quam præferre potius videatur, cum de Clodio dicat, Regum insaniam: de Milone, Prodigium animi humani, omnino ejus sum opinionis, recte legi hoc loco, Super millies ııs. & apud Plinium, millies ducenties ııs. Quod si quispiam dicat, unde Cæsar acceperit: aio, Cæsarem ex duorum opidorum sectionibus eam, aut etiam majorem summam habere potuisse. Quod unde luculentius probare poterimus, quam ex ipso adeo Cæsare? Qui lib. II. Commentariorum de bello Gallico, ex Advaticorum uno opido, capita vēdita ait, numero millia quinquaginta tria. Quod si in singula capita vicenos quinos coronatos constituamus (cum tamen longe pluris olim vendita sint mancipia) erit ea sectio decies ter centenorum viginti quinque millium coronatorum. Cui si alteram adjicies oppidi sectionem, quales in Gallia multas habuit, summa erit vicies sexies centenorum, ac præterea quinquaginta millium coronatorum, quæ summa superat summam millies sestertiûm. Quod autem Cæsar voluerit, non est mihi dubium. Fuit enim animosissimus corruptor, qui nihil pensi habuit, quantum profunderet, modo quod volebat assequeretur. Habuit heic multam redimendi favoris opportunitatem: multæ domus diruendæ erant, quas ab invitis immensa pecunia redemerit necesse est. *Glareanus.*

Macellariis oblocata] Glossarium, *Macellarius*, ὀψωνιοπώλης, Suetonius infra: *dispositis circa macellum custodibus, qui obsonia contra vetitum retinerent.* inde apud Senecam, *vivere in macello*, pro, in popina & καπηλείοις καὶ ἡδυπωλείοις. *Casaub.*

Gladiatores notos.] Hujus loci sententia est, Cæsarem, quo munus suum gladiatorium magnificentius ederet, mandasse ut nobiles gladiatores infestis spectatoribus, & proinde magno discrimine ne occidi juberentur, dimicantes, vi raperentur, ac sibi reservarentur. Quod melius intelliget, qui meminerit proverbii, quo pollicem premere dicimur cum favemus, contra vertere, cum non favemus. Plin. lib. XXVIII. cap. II. ab arena enim ductum est, quod eo populi signo gladiatores aut perirent, aut servarentur. Qua de re Horatius, Epist. II. ad Lollium, *Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.* Torrent.

Tyrones neque in ludo neque per lanistas, &c.] Tradit Val. Max. l. II. c. I. P. Rutilium consulem è ludo Cornelii Scauri doctioribus accersitis, plagas vitandi, & inferendi, militibus præcepta primum dedisse. Hoc autem multiplici mo-

neque per lanistas, sed in domibus per equites Romanos, ac etiam per senatores armorum peritos erudiebat: precibus enitens, quod epistolis ejus ostenditur, ut disciplinam singulorum susciperent, ipsique dictata exercentibus darent. Legionibus stipendium in perpetuum duplicavit. Frumentum, quoties copia esset, etiam sine modo mensuraque præbuit: ac singula interdum mancipia & prædia viritim dedit.

27 *Ad retinendam autem Pompeji necessitudinem ac voluntatem, Octaviam sororis suæ neptem, quæ C. Marcello nu-*

ci modo factum observamus. Vel enim invicem bini cum telis & armis rudibus, vel incidentibus & pungentibus, vel sine antimacho, per se soli adversus umbram, murum vel columnam cum armis, & etiam sine armis sese exercebant. *Marc. Donatus.*

Lanistas.] Isidorum admitto, qui Thuscum verbum esse vult, & illis carnificem signare. & admitto eo libentius, quia res gladiatoria petita à Thuscis. Glossarius liber, *Lanista*, λουδοτρόφος, μονομαχοτρόφος, ἐπιστάτης μονομάχων. *Lanistæ avium* etiam apud Columellam, qui aves condocefaciunt ad pugnam. Pro ipsis gladiatoribus Prudentius usurpat: parum proprie, imo imperite. Emebant Lanistæ futuros gladiatores, aut exposititios pueros huic rei tollebant. Tota autem manus quæ sub uno Lanista, Familia appellabatur: & eum dicebant familiæ præesse. Hinc natum proverbium Ciceroni familiare, *ducere familiam*: quod idem censeo ac familiæ præesse, sumtumque ab hac ipsa Lanistarum præfectura. *Lipsius.*

Ipsique dictata exercentibus darent.] Proprium lanistarum, quando tironibus illa dant præcepta, quæ Hirtio commemorantur libro de bello Africo. *Casaub.*

Legionibus stipendium duplicavit.] *Addidit* (inquit, de Domitiano loquens, cap. VII.) *& quartum stipendium, aureos ternos.* Quæ verba tres aureos unum efficere stipendium, & militem sub Domitiano quadruplex stipendium meruisse suadent, aureos scilicet XII. Sed profecto sunt in vitio, legendumque *aureis ternis*. Iusto Lipsio assentior Elector. I. cap. II. Quod ita esse probat Zonaras, ex Dione, ut arbitror. Nam & ipse de Domitiano loquēs, *Cum* (inquit) *militibus septuagenæ quinæ drachmæ solverentur, centenas dari jussit.* Idque cum Tacito convenit lib. I. Annalium, ubi milites post excessum Augusti singulos in diem denarios per seditionem poscentes describit, cum ante non nisi XXV. denarios in mensem, & sic sexta parte minus, accipere consuevissent. Quod vero denis in diem assibus animam & corpus æstimari iidem ibi milites conqueruntur, non de assibus, quales decem denarium efficiunt, intelligo, (alioqui diurnum poscentes denarium, non plus petissent quam ante acceperant) sed de assibus ut tunc temporis in usu erant. *Torrent.*

Frumentum sine modo.] Milites fuere in Romana legione, qui torquati duplares dicebantur, qui ob virtutem duplas consequebantur annonas: sicut simplares dicti sunt, quibus una & semis annona tribuebatur. *Vegetius.*

Con-

nupta erat, conditione ei detulit, sibique filiam ejus in matrimonium petiit, Fausto Syllæ destinatam. Omnibus vero circa eum, atque etiam parte magna senatus, gratuitò, aut levi fœnore obstrictis, ex reliquo quoque ordinum genere vel invitatos, vel sponte ad se commeantes, uberrimo congiario prosequebatur: libertos insuper servulosque cujusque, prout domino patronove gratus quis esset. Tum reorum aut obæratorum, aut prodigæ juventutis subsidium unicum ac promptissimum erat: nisi quos gravior criminum, vel inopiæ luxuriæve vis urgeret, quam ut subveniri posset à se. his plane palam bello civili opus esse dicebat. Nec minore studio reges atque provincias per ter- 28
rarum orbem adliciebat: aliis captivorum millia dono offerens: aliis citra senatus populique auctoritatem quo vellent, & quoties vellent, auxilia submittens: superque Italiæ, Galliarumque & Hispaniarum, Asiæ quoque & Græciæ potentissimas urbes præcipuis operibus exornans: donec attonitis jam omnibus, & quorsum illa tenderent reputantibus, M. Claudius Marcellus COS. *edicto præfatus de summa se Rep. actu-*

Conditione.] Hoc vocabulo pro conjunctione vel pactione nuptiarum & spōsaliorum usus est, ut & alii auctores, præsertim I. C. è quibus Cajus in renuntiatione nuptiarum hæc verba probata esse ait *conditione tua non utor.* Suetonii tamen Aug. cap. LXIX. *conditiones quæsitas per amicos* cum scribit, non de nuptiis, sed de stupris intelligendus est. Cicero quoque pro Cœlio; *Habes hortos ad Tyberim, quo omnis juventus natandi causa venit. Hinc licet conditiones quotidie legas.* Vide Cajum I.C. leg. II. de divortiis & repudiis. *Torrent.*

Obæratorum.] Hi, ut docet Donatus in commentario Phormionis, cum solvendo non essent, jure manu capiebantur. Et, ut author est M. Varro, vindemias, & fœnisecia administrabant hi, quos obæratos nostri vocitarunt. Idem alibi indicat, obæratos dici proprie illos debitores, qui in servitute erant creditoris pro pecunia, quam debebant, donec solverent: quales nexi quoque sunt. *Beroald.*

De summa se rep.] Cæsar apud milites queritur, Syllam, nudata omnibus rebus Tribunitia potestate, tamen intercessionem liberam reliquisse: Pompejum, qui amissa restituisse videatur, bona

acturum, retulit ad senatum ut ei succederetur ante tempus: quoniam bello confecto pax esset, ac dimitti deberet victor exercitus: & ne absentis ratio comitiis haberetur, quando nec plebiscito Pompejus postea abrogasset. Acciderat autem, ut is legem de jure magistratuum ferens, eo capite quo à petitione honorum absentes summovebat, ne Cæsarem quidem exciperet, per oblivionem: ac mox lege jam in æs incisa, & in ærarium condita, corrigeret errorem. Nec contentus Marcellus provincias Cæsari & privilegium eripere, retulit etiam, ut colonis quos rogatione Vatinia Novumcomum deduxisset, civitas adimeretur: quod per ambi-
29 *tionem & ultra præscriptum data esset. Commotus his Cæ-*

bona etiam, quæ ante habuerat, ademisse: quotiescunque sit decretum, darent magistratus operam, ne quid resp. detrimenti caperet; qua voce, & quo S.C. pop. R. ad arma sit vocatus; factum in perniciosis legibus, in vi Tribunitia, in secessione populi, templis locisque editioribus occupatis; quarum rerum illo tempore nihil factum, ne cogitatum quidem. *Cæsar.*

Quando nec plebiscito Pompejus postea abrogasset.] Non absurda lectio, si modo *abrogare* pro *derogare* positum meminerimus: nam auctor Glossarii non solum ἀποκυρῶν, sed etiam ἐλαττῶν interpretatur. Sensus est: absentis Cæsaris non esse rationem habendam, quia Pompejus legi suæ, qua id in genere prohibebatur, non derogasset plebiscito: sed propria tantum auctoritate eam in ærarium jam relatam correxisset. Atqui ut ei legi à Pompejo semel perlatæ derogaretur, tam opus fuerat populi auctoritatem intervenire, quam ante, cum in gratiam Cæsaris fuerat factum prius plebiscitum sive rogatio, qua permittebatur ei absenti petitio consulatus. *Casaub.*

Vt colonis quos.] Veras caussas, cur colonias deducerent veteres, sex potissimum reddi posse reperio: unam, ad priores populos coërcendos: alteram, ad hostium incursiones reprimendas: tertiam, stirpis augendæ caussa: quartam, plebis urbanæ exhauriendæ: quintam, seditionis sedandæ: sextam, ut præmiis milites veteranos afficerent. *Sigonius.*

Retulit etiam, ut colonis quos rogatione Vatinia Novumcomum deduxisset, civitas adimeretur.] Imo etiam Comensem quendam virgis concidi jussit, qui se, quod Comi magistratum gessisset, Romæ pro cive Romano gerebat. Si Appiano credimus, Novocomum Cæsar Latii jure donaverat, quorum qui annum magistratum gesserant, cives Romani fiebant, hanc enim vim, eodem Appiano teste, habuit Latinitas. *Idem.*

Vltra præscriptum.] Habuit lex agraria multa capita. nam & agrum definivit, qui esset dividendus, & quibus, ac quam multis hominibus, & per quos, & quo modo, & quibus limitibus esset dividendus, præscripsit. *Idem.*

Ingen-

Cæſar, ac judicans, quod ſæpe ex eo auditum ferunt, difficilius ſe principem civitatis à primo ordine in ſecundum, quam ex ſecundo in noviſſimum detrudi, ſumma ope reſtitit, partim per interceſſores tribunos, partim per Servium Sulpicium alterum conſulem. Inſequenti quoque anno, C. Marcello, qui fratri patrueli ſuo Marco in conſulatu ſucceſſerat, eadem tentante, collegam ejus Æmilium Paullum, Cajumque Curionem violentiſſimum tribunorum, ingenti mercede defenſores paravit. Sed obſtinatius cum omnia agi videret, & deſignatos etiam COSS. *è parte diverſa, ſenatum literis deprecatus eſt, ne ſibi beneficium populi adimeretur: aut ut cæteri quoque imperatores ab exercitibus diſcederent: confiſus, ut putant, facilius ſe, ſimulatque libuiſſet, veteranos convocaturum, quam Pompejum novos milites. Cum adverſariis autem pepigit, ut dimiſſis octo legionibus, Tranſalpinaque Gallia, duæ ſibi legiones, & Ciſalpina provincia, vel etiam una legio cum Illyrico, concederetur, quoad* COS. *fieret. Verum neque ſenatu interveniente, & adverſariis negantibus ullam ſe de rep. facturos pactionem, tranſiit in citeriorem Galliam: conventibuſque peractis, Ravennæ ſubſtitit, bello vindi-*

Ingenti mercede.] Curionem enim ære alieno, quod erat ſexcenties HS, ſi Valerio credimus lib. IX. cap. I. liberavit, & Paullo Æmilio mille & quingenta talenta donavit, ſeu, ut volunt alii, HS trecenties ſexagies. Appianus & Plutarchus. *Torrent.* Plinius luculenter ſcripſit in XXXVI. *Curionem hunc nihil in cenſu habuiſſe præter diſcordiam principum.* Servius enarrans illud Virgilianum: *Vendidit hic auro patriam:* ait Curionem vendidiſſe Romam Cæſari XXVII. millibus aureis. *Beroald.*

Conventibuſque peractis Ravennæ ſubſtitit.] Cum citeriorem & Narbonenſem Galliam provinciam nactus eſſet, in iis conventus egit, ut quæ jampridem formam provinciæ accepiſſent, in Comata, quam ipſe bello primus aggreſſus eſt, nequaquam: niſi fortaſſe, poſtquam eam in provinciæ formam retulit. Vellej. *Germani in ſummam ſocordiam adduxêre Quinctilium, uſque eo ut ſe prætorem urbanum in foro jus dicere, non in mediis Germaniæ finibus exercitui præeſſe crederet:* ſignificat, Varum ſe

 geſſiſ-

dicaturus ſi quid de tribunis plebis intercedentibus pro ſe, gravius à ſenatu conſtitutum eſſet. Et prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: cauſſas autem alias fuiſſe opinantur. Cn. Pompeius ita dictitabat, quod neque opera conſummare quæ inſtituerat, neque populi exſpectationem, quam de adventu ſui fecerat, privatis opibus explere poſſet, turbare omnia ac permiſcere voluiſſe. Alii timuiſſe dicunt, ne eorum, quæ primo conſulatu adverſus auſpicia legeſque & interceſſiones geſſiſſet, rationem reddere cogeretur: cum M. Cato identidem, nec ſine jurejurando, denuntiaret delaturum ſe nomen ejus, ſimul ac primum exercitum dimiſiſſet: cumque vulgo fore prædicarent ut ſi privatus rediſſet, Milonis exemplo circumpoſitis armatis cauſſam apud judices diceret. Quod probabilius facit Aſinius Pollio, Pharſalica acie cæſos profligatoſque adverſarios proſpicientem, hæc eum ad verbum dixiſſe referens; Hoc voluerunt: tantis rebus geſtis C. Cæſar condemnatus eſſem, niſi ab exercitu auxilium petiiſſem. *Quidam putant captum imperii conſuetudine, penſitatiſ-*

geſſiſſe pro prætore, cum tamen eſſet imperator tantum, neque enim Germania in provinciæ formam erat redacta. *Sigonius. Conventus* ex Equitibus Romanis conſtabat, qui in provinciis negotiabantur, & à Prætore in conſilium advocabantur. unde *conventum* ſeu *forum* agere Prætor in eadem re dicebatur. *Hottoman.*

Et prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit.] Quod Polybius in omni hiſtoria prudentiſſime monet faciendum, ut inter cauſſas, prætextus, & initia bellorum diſtinguamus: id diligenter hoc loco à Suetonio factum licet obſervare. Alia notione in Seneca *prætextum*, pro purpura quæ prætexitur. Locus eſt Epiſtola LXXI. *Sed* CN. *Pompejus amittet exercitum: ſed illud pulcherrimum Reip. prætextum, optimates, uno prælio profligabuntur.* Optimates vocat honeſta tranſlatione prætextum Reip. *Caſaub.*

Quidam putant captum imperii conſuetudine.] Horum ſententiam veriſſimam eſſe ne dubitandum quidem eſt. Habent hoc diuturna imperia, ut facile quemvis hominem natum dementent, & cupiditate firmandæ potentiæ inflamment. Hæc poſtquam ſententia ſedit, nullum tam præceps conſilium quod non placeat, potius quam ut imperio

tisque suis & inimicorum viribus, usum occasione rapiendæ dominationis, quam ætate prima concupisset. Quod existimasse videbatur & Cicero, scribens De officiis tertio libro, semper Cæsarem in ore habuisse Euripidis versus, quos sic ipse convertit;

Nam si violandum est jus, regnandi gratia
Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

Cum ergo sublatam tribunorum intercessionem, ipsosque 31
urbe cessisse nuntiatum est, præmissis confestim clam cohortibus, ne qua suspicio moveretur, & spectaculo publico per dissimulationem interfuit, & formam, qua ludum gladiatorium erat ædificaturus, consideravit, & ex consuetudine convivio se frequenti dedit. Dein post Solis occasum, mulis è proximo pistrino ad vehiculum junctis, occultissimum iter modico comitatu ingressus est: & cum luminibus exstinctis decessisset via, diu erra-

perio cedatur. Imbibant igitur qui gubernacula Reip. tractant, Mæcenatis apud Dionem oraculum, verius quam dictum: Ἀρχαὶ αἱ μακρότεραι καὶ πολυχρονιώτεραι ἐπαίρουσί πως πολλούς, καὶ ἐς νεωτεροποιίαν ἐξάγουσι. *Casaubonus.*

Formam qua ludum gladiatorium erat ædificaturus consideravit.] Simulacrum significat, & adumbratam vel effictam speciem (ichnographiam vocat Vitruvius, atque orthographiam) qua ludum erat ædificaturus gladiatorium. *Turneb.*

Cum luminibus extinctis decessisset via.] In commentariis Græcorum legimus, peculiares in usum viatorum faces solitas incidi, è ligno querno vel iligno, quæ γεράδια vocabant. præcipua fuit cura ne facile vento cederent: testis tamen historia, sæpe factum quod hic Suetonius ait, ut lumina extinguerentur, atque ita via decederetur. Propterea usi sunt lychnuchis è pelle, in eum usum comparatis, ut vim ventorum ferre possent & defendere. Quoniam autem fallendi fere hostis caussa iter nocturnum à ducibus exercituum instituebatur, quo tutius id fieret, excogitatæ sunt jam olim quas nos vocamus hodie *laternas surdas*: Hæ ita sunt compositæ, ut iis lucem abunde faciant, quibus præferuntur: aliis negent, qui vel adversi incedunt, vel ad latera ipsis stant sive ambulant. Iulius Africanus, cujus elegantissimum librum De bellico apparatu nondum luce publica donatum habemus, fabricam hujusmodi laternarum sic explicat. Esto laterna quadrilatera, pellibus ab omni parte oppansis munita. Laterum trium pelles sunto nigræ: unius alba, per quam pone sequentibus lucerna lucebit. Locus est capite LXX. quod περὶ νυκτοπολέμου inscribitur. *Casaub.* Vtrum dicit Cæsa-

errabundus, tandem ad lucem duce reperto, per angustissimos tramites pedibus evasit: consecutusque cohortes ad Rubiconem flumen, qui provinciæ ejus finis erat, paullum constitit: ac reputans quantum moliretur, conversus ad proximos, Etiam nunc, *inquit,* regredi possumus: quod si ponticulum transierimus, omnia
32 armis agenda erunt. *Cunctanti ostentum tale factum est. Quidam eximia magnitudine & forma in proximo sedens repente apparuit, arundine canens: ad quem audiendum, cum præter pastores, plurimi etiam ex stationibus milites concurrissent, interque eos & æneatores, rapta ab uno tuba prosiluit ad flumen: & ingenti spiritu classicum exorsus, pertendit ad alteram ripam.*

Tunc

rem faces habuisse ardentes in itinere, quæ extinctæ sunt? Sunt qui non putent, cum eum dicat occultissimum iter ingressum esse: censent enim *luminibus extinctis* appellari concubium noctis, cum extinctis lucernis omnes cubant, tenebræque intensiores sunt. Verius tamen videtur viatores noctu gerere faces solitos esse. *Turneb.*

Tandem ad lucem reperto duce.] Latini *ad lucem* quum dicunt, tempus dilucidi, intelligunt, vel quod proxime dilucidum antecedit. cum *ad lumina*, tempus quo lucernæ accenduntur, & ut Græci id tempus denotant, περὶ λύχνων ἀφάς. Obstat tamen nonnihil huic interpretationi, quod omnes historici testantur, Cæsarem id totum iter confecisse atque adeo Ariminum cepisse ante lucem. *Casaub.*

Provinciæ ejus finis.] Disterminans Italiam à Gallia citeriore, ut Historici tradunt: quem Plinius in VIII. regione Italiæ collocat: de quo Lucanus.

——— *Et Gallica certus*
Limes ab Ausoniis disterminat arva colonis.

Autumat Sidonius Rubiconem mutuari originem nominis de glarearum colore rubicundo. *Beroald.* Hodie corrupto nomine Riconem accolæ appellant: priusquam ad mare sit ventum proximo amniculo insinuatus, aquis, & nomine confusis in Adriam inter Ariminum, & Ravennam evolvitur. *Sabellicus.*

Omnia armis agenda erunt.] Vtpote criminis manifesti rei: nam extra provinciæ suæ fines cum armis venisse, crimen erat. Appianus alios auctores secutus, verba Cæsaris ita narrat. Ἡ μὲν ἐπίσχεσις, ὦ φίλοι, τῆσδε τῆς διαβάσεως ἐμοὶ κακῶν ἄρξει· ἡ δὲ διάβασις πᾶσιν ἀνθρώποις. Amici hunc transitum si inhibuero, væ mihi; si transiero, væ universis mortalibus. *Casaub.*

Aeneatores.] Sic generaliter eos vocat qui classicum canunt, sive id tuba, sive cornu faciant, neque enim tubam à cornu materia, sed forma distinguebat. Ovidius lib. I. Metamorph.

Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galeæ, non ensis erat.

Aeneatores tamē Festo dicuntur propriè cornicines, qui cornu canunt. *Torrent.*

Classicum exorsus.] Classicum dicimus

&

Tunc Cæſar, Eatur, *inquit*, quo deorum oſtenta &
inimicorum iniquitas vocat. Iacta alea eſt, *inquit*.
Atque ita trajecto exercitu, adhibitis tribunis pleb. qui 33
*pulſi ſupervenerant, pro concione fidem militum, flens,
ac veſte à pectore diſciſſa, invocavit. Exiſtimatur
etiam equeſtres cenſus pollicitus ſingulis: quod accidit
opinione falſa. Nam cum in alloquendo exhortandoque,
ſæpius digitum lævæ manus oſtentans, affirmaret
ſe ad ſatisfaciendum omnibus, per quos dignitatem
ſuam defenſurus eſſet, anulum quoque æquo animo detracturum
ſibi: extrema concio, cui facilius erat videre
concionantem, quam audire, pro dicto accepit quod viſu
ſuſpicabatur: promiſſumque jus anulorum cum millibus*

& tubam ipſam, & ſonum bellicum. *Servius.*

Iacta alea eſt, inquit.] Petronius in carmine de bello civili Cæſariano: *quia pœna tropæis Imminet & ſordes meruit victoria noſtra, Iudice fortuna cadat alea:* Menander Δεδογμένον τὸ πρᾶγμα, ἀνεῤῥίφθω κύβος. Eodem ſenſu dicunt Græci & ἀναῤῥίπτειν κίνδυνον, ut Dionyſius Halic. in tertio & octavo, & Ioſephus, Ἁλώσεως, lib. IV. item, χωρεῖν ἐπὶ κύβον. Livius libro primo *in dubiam imperii ſervitiique aleam imus.* interdum βεβλῆσθαι τοὺς ἀστραγάλους. Vt in Arato Plutarchus. nonnumquam ἀναῤῥίπτειν ſimpliciter. Philoſtratus in vita Apollonii, loquens de Vitellio: κυβεύειν μὲν, δεδιὼς μή τι αὐτὸν οἱ πεττοὶ σφήλωσιν. ὑπὲρ δὲ ἀρχῆς ἀναῤῥίπτει παίζων. Eleganter Pauſanias τῷ ἀναῤῥίπτειν quod eſt extrema conſilia ex deſperatione inire, opponit τὸ ταμιεύεσθαι τὴν ἀπόνοιαν. quod de eo dicitur, qui non totis viribus ruit ad prælium, certus aut vincere aut mori: ſed ita ſe parat, ac vires diſpenſat, ut cedere coactus, denuo ſtare poſſit. quod proprium eſt ducis prudentis, &, ut AVguſtus appellabat, ἀσφαλοῦς. *Caſaub.* Suſpicor legendum, *Iacta eſto alea:* ſic enim citatur à Plutarcho, πᾶς ἐῤῥίφθω κύβος. *Eraſmus.*

Anulum quoque.] Iuvenalis verſus Satyr. XI. in decoctores ac prodigos, *Talibus à dominis poſt cuncta noviſſimus exit Anulus, & digito mendicat Pollio nudo.* de Gellio Equite Rom. qui ſua jam comeſſet bona, Cic. orat. — Pro Sextio, *Indignus* (inquit) *ordine Equeſtri, cujus nomen retinet, ornamenta confecit.* Torrent.

Promiſſumque jus anulorum.] Quod & conſecuti tandem ſunt: ſed ſero poſt annos fere CCLIII. initio imperii Severi, Herodiano teſte. *Caſaub.*

Promiſſumque jus anulorum cum millibus quadringenis fama diſtulit.] Cum ſcirent jus aureorum anulorum & equeſtrem cenſum eidem competere, nec ſeparari poſſe: poſterius hoc per interpretationem illi priori, quod non tam viderant, quam putabant vidiſſe, adjecerunt.

libus quadringenis fama distulit. Ordo & summa re-
34 *rum quas deinceps gessit, sic se habent. Picenum, Vmbriam, Etruriam occupavit: & L. Domitio, qui per tumultum successor ei nominatus, Corfinium præsidio tenebat, in deditionem redacto, atque dimisso, secundum superum mare Brundisium tetendit, quo COSS. Pompeiusque confugerant, quam primum transfretaturi. hos frustra per omnes moras exitu prohibere conatus, Romam iter convertit, appellatisque de rep. patribus, validissimas Pompeii copias, quæ sub tribus legatis M.Petreio, & L.Afranio, & M. Varrone in Hispania erant, invasit: professus ante inter suos,* ire se ad exercitum sine duce, & inde reversurum ad ducem sine exercitu. *Et quamquam obsidione Massiliæ, quæ sibi in itinere portas clauserat, summaque frumentariæ rei pænuria retardante, brevi tamen omnia*
35 *subegit. Hinc urbe repetita, in Macedoniam transgressus, Pompeium per quatuor pæne menseis maximis obsessum operibus, ad extremum Pharsalico prælio fudit: & fugientem Alexandriam persecutus, ut occisum deprehendit, cum Ptolomæo rege, à quo sibi quo-*

que

cerunt. Humani ingenii vitium est, in iis quæ valde cupias esse πεχυπᾶθῆ. *Casaub.* Ab Horatio decenter dictum est:

Si quadringentis sex septem millia desunt.

Lege Roscia theatrali nulli jus erat sedendi in quatuordecim ordinibus, nisi quadringenta obtulisset in censum. Vnde ait Epigrammaticus poëta.

Quadringenta tibi non sunt, Cherestrate, surge. Beroald.

Appellatis patribus.] Comiter nominatis, vocatisque in curiam, veluti cum his consultaturus de summa Reipub. Vel appellatis, pro imploratis, eo scilicet significatu, quo dicitur, appello principem: pro provoco: ut titu. De appell. continetur. Cæsar: *Pro quibus rebus orat, ac postulat, ut Rempub. suscipiant, atque una secum administrent.* Cæsar enim post Pompeii transfretationem, Romam conversus est, redacta in potestatem Italia diebus LX. citra sanguinis profusionem. *Beroald.*

Maximis obsessum operibus.] Cæsar ausus est aggredi opus difficillimum & vix credibile, ut universa hostium castra una munitione à mari ad mare ducta concluderet, quæ protendebatur per mille ducenta stadia. *Appian.*

Neque

que insidias tendi videbat, bellum sane difficillimum gessit: neque loco, neque tempore æquo, sed hieme anni, & intra mœnia copiosissimi ac sollertissimi hostis, inops ipse rerum omnium, atque imparatus. Regnum Ægypti victor, Cleopatræ fratrique ejus minori permisit: veritus provinciam facere, ne quandoque violentiorem præsidem nacta, novarum rerum materia esset. Ab Alexandria in Syriam, & inde Pontum transiit, urgentibus de Pharnace nuntiis: quem Mithridatis Magni filium, ac tunc occasione temporum bellantem, jamque multiplici successu praeferocem, intra quintum, quam adfuerat, diem, quatuor, quibus in conspectum venit, horis, una profligavit acie: crebro commemorans Pompeii felicitatem, cui præcipua militiæ laus, de tam imbelli genere hostium contigisset. De hinc Scipionem ac Iubam, reliquias partium in Africa refoventeis, devicit: Pompeii liberos in Hispania. Omnibus civilibus bellis nullam cladem, nisi 36
per legatos suos, passus est: quorum C. Curio in Africa periit: C. Antonius in Illyrico in adversariorum de-

Neque loco, neque tempore æquo, sed hieme anni.] *Hieme anni*, quod Græci dicerent χειμῶνος ὥρα, vel ὥρα ἔτους χειμερινή, aut χειμερία, Gellius libro secundo cap. XXI. *Nox fuit: & clemens mare, & anni æstas.* lib. XVII. cap. X. *cum in hospitis sui Antiatem villam æstu anni concessisset.* Casaub.

Novarum rerum materia esset.] Augustus quoque inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, claustraque terræ ac maris quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus insedisset. *Tacitus.*

Vrgentibus de Pharnace nuntiis.] Qui Domitium Ponto ejecerat, & insatiabili cupiditate victoriam subsecutus, jam Bithynia & Cappadocia occupatis, minorem Armeniam appetebat, omnesque in illis partibus reges principesque ad defectionem pertrahebat. *Plutarchus.*

Quatuor horis.] Pharnacem Cæsar uno, &, ut sic dixerim, non toto prælio obtrivit more fulminis: quod uno, eodemque momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, ante victum hostem esse, quam visum. *Florus.*

devenit potestatem: P. Dolabella classem in eodem Illyrico, Cn. Domitius Calvinus in Ponto exercitum amiserunt. Ipse prosperrime semper, ac ne ancipiti quidem umquam fortuna, præterquam bis dimicavit: semel ad Dyrrachium, ubi pulsus, non instante Pompeio, negavit eum vincere scire: iterum in Hispania ultimo prælio, cum desperatis rebus etiam de consciscen-
37 *da nece cogitavit. Confectis bellis, quinquies triumphavit, post devictum Scipionem quater eodem mense, sed interjectis diebus: & rursus semel post superatos Pompeii liberos. Primum & excellentissimum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, novissimum Hispaniensem, diverso quemque apparatu & instrumento. Gallici triumphi die, Velabrum prætervehens, pæne curru excussus est, axe diffracto: adscen-*

Africanum.] Ex Iuba debellato: nam de Scipione & Catone reliquisque Roman. non triumphavit: quia nefas erat civem triumphare de cive. *Lugubres enim*, ut inquit Vale. *existimatæ sunt victoriæ civiles, ideoque nullæ supplicationes decernebantur: neque ovans, aut in curru quisquam ex civili victoria triumphavit.* Vnde triumphus Cæsaris Hispaniensis dolore permagno affecit Pop. Rom. Præterea ingratum ei fuit spectaculum triumphi Africani, cum intueretur imaginem Scipionis in pompa delatam, sibi gladio pectus trajicientis: & imaginem Petreii inedia ferroque se necantis. Maxime ingemuit intuens effigiem Catonis ventrem dilacerantis. *Beroald.*

Novissimum Hispaniensem.] Hispanum dicimus eum, qui in Hispania natus est, sicuti Sardum, qui in Sardinia: Hispaniensem autem incolam Hispaniæ, sicuti Sardiniensem incolam Sardiniæ. Vnde Hispanienses vocamus negotiatores, qui in Hispania negotiantur. Et Cato in libro de Re rustic. salem Romaniensem appellat, non Romæ factum, sed qui Romæ vendebatur. Igitur cum Cæsar in Hispania bellum gesserit non adversus Hispanos, sed Romanos: merito is triumphus Hispaniensis, non Hispanus, Latine & eleganter nuncupatur. *Idem.*

Diverso quemque apparatu & instrumento.] Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini testudine, Africis ebore, Hispaniensis argento rasili constitit. *Vellejus.*

Pæne curru excussus est, axe diffracto.] Cæsarem dictatorem post unum ancipitem vehiculi casum, ferunt semper ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum. *Plinius.*

Adscen-

ſcenditque Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra atque ſiniſtra lychnuchos geſtantibus. Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum, VENI. VIDI. VICI. *non acta belli ſignificantem, ſicut cæteri, ſed celeriter confecti notam. Veteranis legionibus prædæ nomine in pe-* 38
dites

Adſcenditque Capitolium ad lumina, XL. *elephantis dextra atque ſiniſtra.*] De adſcenſu clivi Capitolini loquitur: gradus vero Capitolinos genibus emenſus Cæſar die triumphi Gallici, de quo hic eſt ſermo. Vetus mos Romæ fuit, bene meritis de Rep. viris honoris ſui cauſſa permittere, ut cum aliqua inuſitata pompa, quoties foris cœnaſſent, domum redirent. Sic Cornificius ob rem bene geſtam bello Siculo, quoties domi non cœnaret, elephanto vehens domum redire ſolitus. Sic Cæſarem, ait Dio, poſt epulum triumphale, cum inſigni hoc honore veſpere domum veniſſe. Vt vero Suetonius rem narrat, lumina hæc publici gaudii ſunt indicium. antiquiſſimi enim moris fuit, ſive privatim ſive publice læti aliquid obtigiſſet, luminibus accenſis appenſiſque gaudium teſtari: eſtque ejus λυχνοκαΐας apud Græcos ac Latinos ſcriptores creberrima mentio. *Caſaub.*

Lychnuchos geſtantibus.] Olim candelis ſebaceis ſoli pauperes utebantur: reliqui facibus, vel lucernis: has Græci λύχνους vocant: λυχνοῦχος autem eſt inſtrumentum cui lucerna aptatur, ut candelabro. Lychnuchi uſus erat & domi: Cicero, *hanc ſcripſi ad lychnuchum ligneolum.* & cum foras prodirent: vide Athenæum. milites Græci pro lychnucho ferebant obeliſcolychnion, ut docet Ariſtoteles. *Idem.*

Inter pompæ fercula.] Pompæ triumphalis geſtamina ſignificantur: quo nomine continentur ſimulacra oppidorum, ſimulacra deorum, ſpolia hoſtium, coronæ, machinæ, pegmata, & id genus alia, quæ ferri ſolent in pompa triumphali: ſicut fercula ludorum, fercula, quæ in ludis: quæ in ſacris feruntur, ſacrorum: de quibus ſic ſcribit Cicero: *Cavendum eſt, ne tarditatibus utamur in ingreſſu mollioribus: ut ſimiles pomparum ferculis eſſe videamur.* Beroaldus.

VENI. VIDI. VICI.] Sic quum Pompejus feſtinans ad bellum piraticum Athenas in tranſcurſu inviſiſſet, inter cæteras inſcriptiones hæc fuit. ΠΡΟΣΕΔΟΚΩΜΕΝ. ΠΡΟΣΕΚΥΝΟΥΜΕΝ. ΕΙΔΟΜΕΝ. ΠΡΟΠΕΜΠΟΜΕΝ. Caſaub.

Veteranis legionibus prædæ nomine &c.] Lego, *Veteranis legionibus prædæ nomine, in pedites ſingulos (ſuper bina ſeſtertia quæ initio civilis tumultus numeraverat) vicena: in equites quadragena millia nummûm dedit.* Exiſtimamus duas à Tranquillo ſummas fuiſſe poſitas: peditum & equitum. illam ex veſtigiis corruptæ lectionis & Græcis haud dubie expreſſimus: hanc jure arbitrario conſtituimus. nam quia donativi quod à Cæſare acceperunt equites, modum nuſquam expreſſum reperimus, quod ſupereſt, ut quam minima mutatione ad veritatem faciamus gradũ, vulgatam lectionem *quaterna* mutamus in *quadragena*, etſi non male fortaſſe ſcripſerimus *quadragena quaterna.* Quæ opum vis, inquiunt, huic donativo ſufficiat? clamãt hiſtorici, ſpoliatas ab eo omnes provincias; regna multa vel direpta, vel pretio vendita; templorum multorum gazas infinitas ablatas; artes cogendæ pecuniæ ab eodem innumeras

eſſe

dites singulos super bina sestertia, quæ initio civilis tumultus numeraverat, in equites vicena quaterna millia nummûm dedit. aßignavit & agros, sed non continuos, ne quis possessorum expelleretur. Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim divisit: & hoc amplius, centenos pro mora. Annuam etiam habitationem Romæ usque ab bina millia nummûm, in Italia non ultra quingenos sestertios remisit. Adjecit epulum ac viscerationem, & post Hispaniensem

esse excogitatas, propter quas χρηματοποιὸς ἀνὴρ Græcis dici solet. Hæc si attendimus, quid tantopere miremur non erit. Quanto magis mirum, Octavium & Antonium post prælium Philippense tantundem potuisse suis militibus dare? *Casaubon.* Esto, ut XX.M. veteranorum fuerint (tot enim minimum esse oportuit, ut ex Hirtio novimus) si V. millia drachmarum juxta Appian. in singulos divisit, centies centenis millibus aureis nostris id donativum constitit. Adde nunc augmentum pro centurione & equite & tribuno, & habitationes illas gratuitas, certe in immensum res abibit si omnia æstimentur. *Budæus.*

Aßignavit & agros, sed non continuos.] Id contra veterem consuetudinem deducendarum coloniarum fuit: semel tamen admissum, sæpius postea usurpatum est. Vide Tacitum lib. XIV. Annalium. *Casaub.*

Populo trecenos nummos ac centenos pro mora.] Quadringentos sestertios dedisse viritim populo Tranquillus dicit, & Appianus minam Atticam, quod idem est. Eusebius auctor est, eo tempore, quo Sylla Dictaturam invasit, censu Romæ acto, inventa esse hominũ quadringenta sexaginta tria millia. Appianus autem tradit, censu post triumphum Cæsaris actum, inventum esse dimidio pene minorem numerum civium, quam quantus ante bellum civile fuisset. Esto igitur, ut Romæ ducenta & viginti millia hominum fuerint eo tempore, quo Cæsar centenas drachmas in populum divisit: id congiarium bis & vicies centenis millibus aureorum nostrorum æstimabitur. *Budæus.*

Annuam etiam habitationem Romæ usque ad bina millia nummûm.] *Habitatio* Tranquillo est τὸ ἐνοίκιον, pensio quæ habitationis caussa penditur. I.C. etiam *obventiones* vocant. Dio in actis anni DCCXIII. renovatam hanc legem ab Octavio post prælium Philippense commemorat. Mens & Cæsaris & Octavii fuit, ut nonnisi ad tenuiores hoc beneficium pertineret. At Romanum Constantini filium δεδωκέναι καὶ τὰ ἐνοίκια τῆς πόλεως, neque id cum aliqua distinctione civium ditiorum vel pauperiorum, sed promiscue omnium, ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ μέχρι τοῦ ἐσχάτου, auctor est Cedrenus. *Casaub.* *Annuam habitationem*, id est, vectigal annuæ habitationis. Ex quo apparet, qui cives non essent, Romæque, aut in reliqua Italia negotiarentur, solitos, certum Reipub. pendere vectigal, seu pensionem. *Sabell.*

Adjecit epulum ac viscerationem.] Notatu dignæ harum vocum interpretationes

ſem victoriam duo prandia. Nam cum prius parce, neque pro liberalitate ſua præbitum judicaret, quinto poſt die aliud largiſſimum præbuit. Edidit ſpectacula 39
varii generis: munus gladiatorium, ludos etiam regionatim urbe tota, & quidem per omnium linguarum hiſtriones: item circenſes, athletas, naumachiam. Munere in foro depugnavit Furius Leptinus, ſtirpe prætoria, & Q. Calpenus ſenator quondam actorque cauſſarum. Pyrricham ſaltaverunt Aſiæ Bithyniæque principum liberi. Ludis Decimus Laberius eques Romanus mimum ſuum egit: donatuſque quingentis ſeſter-

tiones quæ ſunt in Gloſſario, *Epulum*, διανομή. *Viſceratio* δημόκρεας. Perſius, *oleum artocreaſque popello.* Mox, *Viſcerationem*, εὐφρασίαν. in altero Gloſſario, εὐφρασία, *epulatio. Viſcera* autem vocabant non ſolum inteſtina, ſed quicquid ſub corio eſt, inquit Servius. *Caſaubonus.* Epulum toti populo XXII. millibus tricliniorum dedit. *Plutarchus.*

Viſcerationem.] Id eſt, crudam carnem domeſticatim populo datam: qui mos in oppidis quibuſdam Romæ circumjectis noſtra quoque tempeſtate durat: fitque id ipſum in defuncti alicujus memoriam. *Sabell.*

Edidit ſpectacula.] Mſ. Salmaſ. habuit *expectacula.* Forte ſcripſerat Sueton. *Edidit & ſpectacula.*

Per omnium linguarum hiſtriones.] Romæ magna copia erat hominum ex omnibus Imperii Romani provinciis. Cæſar ut omnibus gratificaretur, & omnes nationes ſibi conciliaret, hiſtriones omnium linguarum adhibuit. *Caſaub.*

Munere in foro.] Cæſar Dictator totum forum Rom. intexit, viamque Sacram ab domo ſua ad clivum uſque Capitolinum, quod munere ipſo gladiatorio admirabilius viſum tradunt. *Plin.*

Pyrricham ſaltaverunt.] Cretenſis ille, à quo Pyrrichen compoſitam volunt, Πύῤῥιχος dicebatur. alii Pyrrho Achillis filio hujus ſaltationis inventionem tribuunt. Quemcunque habuerit auctorem, ſaltatio eſt, eoque pedeſtris, diverſa utique à Trojæ ludicro, quod ἱπποδρομίας genus fuit, & in equis exercebatur, per laſcivas vertigines ac gyros implicantium ſe & explicantium puerorum. Potuerit vulgus hunc luſum Pyrrichæ nomine donare, quod Pyrrichio pede & modulo agitari ſoleret. certe Pyrricha illa quæ proprie ſic dicta eſt, & quam in Creta Pyrrichus inſtituit, ſive ut alii Pyrrhus, ſaltatio fuit armata, longe diverſa à Troja. *Salmaſ.*

Ludis Decimus Laberius.] Eodem tempore & facto eodem, ordinem equeſtrem amiſit Laberius ac meruit. amiſit, cum egit mimum in ſcena. recepit, donatus à Cæſare anulo aureo. *Caſaubon.* Laberium aſperæ libertatis equitem Romanum Cæſar quingentis millibus invitavit, ut prodiret in ſcenam, & ipſe ageret mimos, quos ſcriptitabat. Sed poteſtas non ſolum ſi invitet, ſed etiam ſi ſupplicet, cogit. Unde ſe & Laberius coactum in prologo teſtatur. *Macrobius.*

Seſſum

tertiis, & anulo aureo, sessum in quatuordecim è scena per orchestram transiit. Circensibus, spatio circi ab utraque parte producto, & in gyrum EVripo addito, quadrigas bigasque & equos desultorios agitaverunt nobi-

Sessum in quatuordecim.] Fortasse legendum est: *Sessum in* XIV. *podium è scena per orchestram transiit, &c.* nam pro verbo, *podium*, in aliquibus codicibus est, *solium*, quod videtur mendosum. *Podium* vero dicebatur locus, unde principes spectabant. è scena igitur, ubi Laberius histrionicam fecerat, transiturus in XIV. podium & orchestram, & Senatores omnes necessario præteriit, quo major rei indignitas foret. *Vrsin.*

E scena.] Scena nomen invenit ex eo, quod alia atque alia facies subinde appareret ex ædiculis, quæ olim quum è ramis ac frondibus conficerentur, ita sunt ab umbris & tabernaculis appellatæ. *Cæs. Scaliger.*

Orchestram.] Orchestræ partes erant tres: planities, in qua chorus caneret ac saltaret: pulpitum, in quo nihil aliud quam canebant aut pronuntiabant. Hemicyclium non in omnibus fabulis, sed in quibus ad eum locum agebantur enantes è mari: ut in Rudente Plautina. Tametsi ibidem quoq; fungebatur urbs longinqua pro argumento. *Cæs. Scalig.* In Orchestra sunt etiam senatorum sedibus loca designata. *Vitruvius.*

Circensibus.] Valerius nunc plebejos, nunc Circenses. Asconius & Romanos, & Magnos ludos appellatos ait: Magnosque iccirco dictos, quia magnis impensis instruerentur, vel forte quia diis magnis, id est, laribus urbis sint dicati, ut ipse refert. *Sabell.*

Spatio circi.] Circum maximum à Cæsare Dictatore exstructum longitudine stadiorum trium, latitudine unius, sed cum ædificiis jugerûm quaternûm, ad sedem CCLX. millium inter magna opera dicimus. *Plinius.*

In gyrum EVripo addito.] Cæteroquin notum est, Euripum in Circo veteri Romano appellari aquam ingenti fossa per tria latera Circi ducta admissam. Nam *Euripos* ut Nilos, aquæ ductus apertos & grandes appellaverunt, quos vulgo *Canales* aquæ dicimus. Hesych. Εὐρίπους, δοχὰς ὑδάτων, quas & Latini dicunt *dogas*. Sed Cassiodori ævo Euripum eam Circi partem appellabant, quæ inter utrasque metas interjacebat, in modum aggeris satis alte è terra elati, ejusdem cum metis latitudinis, quibus conjuncta utrinque erat ab una ad alteram pertingens. Hanc eandem *Spinam* adpellaverunt, quidquid Cassiodorus Euripum à spina videatur distinguere. In ea spina columnæ erant positæ Delphinorum, & alia simulacra, quæ in Circo stabant. Sic Græci in Circo Constantinopolitano non ad latera Circi, sed in medio *Euripum* collocant, nec ita dictum volunt, quod aqua in eum induceretur, nihil enim aquæ habebat, sed quod septies circum eum currerent, ut septies Euripi marini unda reciprocatur. *Salmasius.*

Equos desulturios.] *Desultores* vocabant non eos solum quos Græci ἀμφίππους, quod binos ducentes equos ab altero in alterum subinde saltabant, sed eos quoque de quibus Dionys. extremo libro VII. Antiq. Rom. quos παρεμβάτας, (ut inquit ipse) poëtæ Athenienses vero ἀποβάτας appellabant. Vnde ἀποβάτην ἀγωνίσασθαι Plutarchus Phocione. Cicero pro Murena, *Nescio quo pacto mihi videtur Prætorius candidatus in Consularem quasi desultorius in quadrigarum curriculum incurrere.* Livius quoque lib. XLIV. hunc morem significat his verbis, *semel quadrigis, semel desultore misso.* Marc. Donatus.

Ele-

nobilißimi juvenes. Troiam lusit turma duplex, majorum minorumque puerorum. Venationes editæ per dies quinque: ac novissime pugna divisa in duas acies: quingenis peditibus, elephantis vicenis, tricenis equitibus hinc & inde commissis. Nam quo laxius dimicaretur, sublatæ metæ, inque earum locum bina castra ex adverso constituta erant. Athletæ, stadio ad tempus extructo in regione Martii campi certaverunt per triduum. Navali prælio in minore Codeta defosso lacu, biremes ac triremes, quadriremesque, Tyriæ & Ægyptiæ classes, magno pugnatorum numero conflixerunt. Ad quæ omnia spectacula tantum undique confluxit hominum, ut plerique advenæ aut inter vicos, aut inter vias tabernaculis positis manerent: ac sæpe præ tur-

Elephantis vicenis.] Pugnavere Cæsari Dictatori tertio consulatu ejus viginti elephanti contra pedites quingentos. Iterumque totidem turriti cum sexaginta propugnatoribus, eodem quo priore numero peditum, & pari equitum è diverso dimicante. *Plinius.*

Sublatæ metæ.] Quæ tantum in principio & fine curriculi. Circum utrasque pariter currebant. Nam nisi eæ metæ fuissent, pro libito suo agitatores contrahere spatia potuissent, & brevioribus gyris cursus circumflectere. Inter utrasque metas obeliscus fuit in medio circi centro positus: sed is pro meta non fuit. Ὠϊδῆ δημιουργήματα apud Dionem, interpretes perperam pro metis acceperunt. Quippe illa nihil aliud sunt, quam fabricæ quædam ex ligno ovali figura factæ, quibus curricula notari ac nominari solebant. Alias Falæ & βάρδς appellantur. *Salmasius.*

Navali prælio in minore Codeta defosso lacu.] Codetam sive campum Codetanum ad Tiberim fuisse ex Festo & veteribus Vrbis descriptionibus constat. Minor Codeta, & Major sic appellatæ, ut Velabrum Majus & Minus, atque alia in eadem urbe. *Casaub.* Non alius in Suetonio locus est, qui eruditorum acumen magis exercuit, quam iste. Vulgo est *in morem cochleæ*, quod merito respuit Turnebus. Festus, *Codeta*, inquit, *ager, in quo frutices existunt in modum codarum equinarum. Codeta appellatur ager trans Tiberim, quod in eo virgulta nascuntur ad caudarum equinarum similitudinem.* In vetustissimo membranaceo Codice, quem contulit Nansius, erat *Cochleta*; & pro *codarum*, *cochlearum.* Sic igitur ordinabis locum Festi, & scribes: *Cochleta ager, in quo frutices existunt in modum cochlearum. Codeta appellatur ager trans Tiberim, quod in eo virgulta nascuntur ad codarum equinarum similitudinem.* Boxhorn.

Vt plerique advenæ aut inter vicos aut inter vias tabernaculis positis manerent.] Occupatis videlicet omnibus sacris publicisque locis, ubi tendere soliti peregrini, si hospitem non haberent. *Inter vicos & inter vias*, est, in viis urbis & ad urbem. *Casaubon.*

Vitio

turba elisi exanimatique sint plurimi: & in his duo senatores. CONVERSVS *hinc ad ordinandum Reip. statum, fastos correxit, jam pridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam adeo turbatos, ut neque messium feriæ æstati, neque vindemiarum autumno, competerent. Annumque ad cursum Solis accommodavit, ut trecentorum sexaginta quinque dierum esset: & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum ex Kalendis Ianuariis nobis temporum ratio congrueret, inter Novembrem ac Decembrem mensem, interjecit duos alios: fuitque is annus, quo hæc constituebantur,* XV. *mensium cum intercalario, qui ex con-*

Vitio Pontificum turbatos.] Ante Cæsarem, quum intercalandi potestas penes sacerdotes erat, pro libidine sua ad gratiam publicanorum, modo subtrahebant tempora, modo augebant, & plures interdum, quam oportebat, interdum pauciores dies intercalabant. quibus rebus fiebat, ut aliquando menses hyemales in autumni tempus referrentur, aliquando in æstivum sive vernum tempus inciderent, pro modo intercalandi imminutiore, aut cumulatiore. *Salmas.*

Intercalario mense.] Annus Græcorum habebat CCCLIV. dies, qui lunaris est annus. In Romanorum anno veteri uno die plus fuit ob vitationem paris numeri. Græci, ut annum suum ad cursum solis exæquarent, quod operosum esset undecim dies qui deerant, cum quadrante, singulis annis intercalare, XC. dies nono quoque anno intercalabant. quod undecim dies cum quadrante octies ducti eum numerum efficiant dierum. Latini alternis annis intercalabant Merkedonium mensem, viginti duum vel viginti trium dierum. cum mensis XXII. dierum intercalabatur, annus ille numerabat dies CCCLXXVII. *Salmas.*

Quarto quoque anno.] Scilicet desinente, non incipiente. Placuit enim Cæsari, ut peracto quadriennii circuitu, dies unus post Terminalia intercalaretur, propter quadrantem illum, id est, senas horas, quæ singulis annis exuberantes, diei noctisque mensuram colligunt. *Beroald.*

Vnus dies intercalaretur.] Id bissextum vocaverunt. Causa autem nominis est, quia duobus diebus continuis bis dicimus, sexto calendas Martias: duos videlicet dies pro uno computantes. Vnde qui natus est bissexto calendas, nihil refert, ut inquit eleganter Celsus, *utrum priore, an posteriore die natus sit: cum illud biduum pro uno tantum die habeatur.* Idem.

XV. *mensium.*] XXII. dies mensis Merkedonii seu intercalarii, itẽ LXVII. à Cæsare interjecti, fiunt simul dies LXXXIX. qui est justus modus mensium trium Lunarium. Nova autem anni ordinatio, si ita, uti ediderat eam Cæsar, & edicto sanxerat, inviolata mansisset, Augusto opus non fuisset iterum eam emen-

consuetudine in eum annum inciderat. Senatum sup- 41
plevit, patricios adlegit: prætorum, ædilium, quæstorum, minorum etiam magistratuum numerum ampliavit: nudatos opere censorio, aut sententia judicum de ambitu condemnatos, restituit. Comitia cum populo partitus est: ut exceptis consulatus competitoribus, de cætero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus vellet, pronuntiarentur: pro parte altera, quos ipse edidisset. Et edebat per libellos circum tribus missos scriptura brevi, Cæsar dictator illi tribui. Commendo vobis illum, & illum, ut vestro suf-

emendare. Cæsare enim anno secundo Iuliano interfecto, Sacerdotes ejus mentem minime assecuti, non post annum quartum, ut ille præceperat, sed quarto quoque anno bisextum intercalabant. Edictum autem quo Iulius annum suum publicavit, item illud quo Augustus Bisexti vitium correxit, majorum supinitate, ac negligentia periit. *Ios. Scaliger.*

Patritios adlegit.] Lege Cassia. Tacitus Annalium lib. XI. In his allectus Cicero: Dio libro XLVI. Caussam suppletarum toties patritiarum gentium breviter aperit idem lib. LII. AVgustus, inquit, gentes patritias supplevit, ἐπειδὴ ὅτε πλεῖστον ἀπολώλει σφῶν· οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς τὸ γενναῖον ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις ἀναλίσκεται· καὶ ἐς τὴν ποίησιν τῶν πατρίων ἀναγκαῖοι ἀεὶ εἶναι νομίζονται. Vespasianus tandem in futurum prospexit ne facile patritii desiderari possent, constitutis mille gentibus patritiis. Ita interpretor quod ait AVrelius Victor, *lectis undique optimis viris, mille gentes compositæ, cum ducentas ægerrime reperisset.* Casaub.

Nudatos opere censorio restituit.] Duplex καινοπρέπεια in his verbis. *nudatos* dixit pro notatos, quod proprium verbum est censorum: nihil tamen hîc muto. sic Cicero ad Atticum de judicio Clodiano loquens, *nudos equites* vocat, probri plenos. Sic etiam *exutus* & *exuere* apud Tacitum. Ait, *opere censorio*: sic vocatur opus quod notam censoriam meruit. A. Gellius libro IIII. cap. XII. *non id sine pœna fuit: sed erat opus censorium: censoresque ærarium faciebant.* possumus etiam interpretari *opere censorio*, nota censoria. *Idem.*

Comitia cum populo partitus.] Comitiorum res, amissa libertate, varie habita. Tiberius primus, animis Quiritium fractis jam & ad servitium factis, jus omne sibi & Senatui sumpsit, populo nullo loco. Quod Tacitus his verbis voluit, *comitia è campo ad patres translata.* Dio videtur omnem consulum renuntiationem ad Tiberium referre: aliorum Magistratuum ad Senatum, commendatione principis interposita. Ex eo tempore expers suffragiorum populus, donec Cajus *tentavit comitiorum more revocato, suffragia populo reddere*, ait Sueton. cap. XVI. scilicet Tiberii instituto omisso, Augusti revocato: sed idem ille omisit, Tiberianumque morem apud secutos principes valuisse deinceps, clarum ex memoria rerum. *Lipsius.*

Commendo vobis illum.] Hac formula usi principes, Cæsaris exemplo, cum

suffragio suam dignitatem teneant. *Admisit ad honores & proscriptorum liberos. Judicia ad duo genera judicum redegit, equestris ordinis ac senatorii: tribunos ærarios, quod erat tertium, sustulit. Recensum populi, nec more, nec loco solito, sed vicatim per dominos insularum egit: atque ex viginti trecentisque millibus accipientium frumentum è publico, ad centum quinquaginta retraxit. Ac ne qui novi cœtus re-*

suis candidatis honores mandari juberent. In S. C. quo Vespasiano imperium datur, ita scriptum est: *Vtique quos magistratum, potestatem, imperium, curationemve cujus rei petentes senatui populoque Romano commendarit, quibusve suffragationem suam dederit, promiserit: eorum comitiis quibusque extra ordinem ratio habeatur.* Casaub.

Proscriptorum liberos.] Refert Dionys. Antiq. Rom. lib. VIII. servatum fuisse apud Romanos, ut parentum pœna, quocunque crimine, etiam perduellionis, deliquissent, liberi minime tenerentur. Quo tamen non obstante Cicero, quod inter ejus laudes refert Plin. lib. VIII. cap. XXX. videns rempub. sine legibus Corneliis stare non posse, effecit eloquentia sua ut proscriptorum à Sylla liberos honores petere puderet. *Torrent.*

Tribunos ærarios.] Tribunos ærarios, ordinem quendam apparet fuisse eorum, quibus, ut ait Varro, *attributa erat pecunia, ut militi redderent.* Et certe in tabulas pecuniam publicam referendi, quæstoris munus fuisse, multorum testimoniis planum fieri posset. ex quo intelligi licet, quæstores curasse pecuniam, quam in ærarium inferrent: tribunos ærarios, quam ex ærario sumtam quæstori proconsulis, atque exercitui maxime erogarent. unde Cicero procos. illud scripsit ad Caninium: *Pecunia, quæ mihi attributa est, à quæstore curatur.* Tribunos autem ærarios è plebe fuisse, lex Aurelia ostendit, qua communicata judicia feruntur inter tres ordines, senatores, equites Rom. & tribunos ærarios. quos, cum hunc explicaret, perspicue è plebe fuisse Dio scribit. *Sigonius.*

Recensum populi nec more nec loco solito, sed vicatim per dominos insularum egit.] Locus solitus fuit campus Martius, & quæ in eo erat villa publica. More solito per censores & publicos scribas res peragebatur. Quare merito *recensum* appellat, non censum. *Casaub.*

Vicatim per dominos insularum.] Hoc est, per locatores, qui suas sive domos sive insulas egenis locarent. in re veteri usurpat Tranquillus loquendi genus recens. Ante Neronem plures in urbe domus quam insulæ: post Neronem contrarium fuit, ut ex Tacito notum. inde cœperunt appellatione *insulæ*, quævis ædes locatitiæ intelligi: & per *dominos insularum*, omnes locatores. Sic *insularius* nominatus servus flagitator, pensionum exactor. Glossarium, ἐνοικολόγος, *insularius.* Idem.

Per dominos insularum.] Dominos insularum vocat eos qui in urbe Roma domos habebant ab aliis separatas, discretasque: nam tales insulæ nominantur. Inde scribit Spartianus, trecentas quadraginta insulas olim Romæ incendio absumptas fuisse. De insulis in hoc significatu crebra mentio est apud Iurisconsultos, & Historicos. *Beroaldus.*

Frumen-

recensionis caussa moveri quandoque possent, insti-
tuit, quotannis in demortuorum locum ex his qui re-
censiti non essent, subsortitio à prætore fieret. Octo- 42
ginta autem civium millibus in transmarinas colonias
distributis, ut exhaustæ quoque urbis frequentia sup-
peteret, sanxit, Ne quis civis major annis viginti,
minorve XL. *qui sacramento non teneretur, plus tri-*
ennio continuo Italia abesset, neu quis senatoris filius,
nisi contubernalis, aut comes magistratus, peregre
proficisceretur: neve hi qui pecuariam facerent, mi-
nus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores
haberent. Omnesque medicinam Romæ professos, &
liberalium artium doctores, quo libentius & ipsi ur-
bem incolerent, & cæteri appeterent, civitate dona-
vit. De pecuniis mutuis, disjecta novarum tabula-
rum exspectatione, quæ crebro movebatur, decrevit
tandem, ut debitores creditoribus satisfacerent, per
æstimationem possessionum, quanti quasque ante civi-
le bel-

Frumentum accipientium.]Frumentatio illa annua Reipubl. circiter mille ducentis ac quinquaginta talentis constitit. *Plutarch.*

Subsortitio.] Vt prætor scilicet ex numero eorum, quibus fuerat frumentatio sorte adempta, subrogaret: quasi detrimenti levamen quoddam esset illis, qui exclusi fuerant, si per novam sortitionem demortuorum loco amissa cõmoda esset recuperare datum. *Sabell.*

In transmarinas colonias.] Vt Carthaginem & Corinthum, quæ à Cæsare Dictatore deductæ sunt. *Beroald.*

Minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent.] Quid hoc ad urbis frequentiam? plurimum: voluit Cæsar suos cives aliquantum à studiis bellicis retrahere, & ad pacis artes traducere. militi legionario uxorem ducere jus non fuit. pecuarios & negotiatores nihil vetuit matrimonio operam dare. Veterum porro legum agrariarum capite uno cautum fuerat, de numero puberum ingenuorum, quos inter pastores habere tenerentur qui pecuariam facerent. Hanc legem Cæsar ex antiquitate petitam reposuit à se correctam. Extat apud Appianum ἐμφυλ. libro primo; ubi videtur tanquam legis Liciniæ à Licinio Stolone latæ pars, proferri istud caput. *Casaub.*

Novarum tabularum.] Novæ tabulæ dicuntur, quando debitores creditas cum usuris pecunias persolvere non coguntur ipsis creditoribus: & abolitis prioribus debitis, novæ tabulæ conficiuntur: quæ res nunquam fere, nisi tumultu, & in perturbata Repub. fieri consuevit. *Beroald.*

le bellum comparaſſent, deducto ſummæ æris alieni, ſi quid uſuræ nomine numeratum, aut perſcriptum fuiſſet: qua conditione quarta pars fere crediti deperibat. Cuncta collegia, præter antiquitus conſtituta, diſtraxit. Pœnas facinorum auxit: & cum locupletes eo facilius ſcelere ſe obligarent, quod integris patrimoniis exſulabant, parricidas, ut Cicero ſcribit, bonis omnibus,
43 *reliquos dimidia parte multavit. Ius laborioſiſſime ac ſeveriſſime dixit. Repetundarum convictos etiam ordine*

Deducto ſummæ æris alieni, ſi quid uſuræ nomine numeratum.] Vetus inventum fuit Romanorum quoties anguſta fides erat. Livius libro VI. *tribuni promulgavere leges omnes adverſus opes patritiorum, & pro commodis plebis: unam de ære alieno, ut deducto eo de capite quod uſuris pernumeratum eſſet, id quod ſupereſſet, triennio æquis portionibus perſolveretur.* Caſaub.

Præter antiquitus conſtituta.] Primus Numa diviſit univerſam multitudinem ſecundum artificia, ut ſuum peculiare corpus haberent tibicines, ſuum aurifices, architecti, tinctores, ſutores, coriarii, fabri ærarii, figuli, &c. Porro unicuique generi ſuos peculiares conventus & religiones præſcribens, tum primum ex Vrbe ſuſtulit eam diverſitatem, qua alii Romani, alii Sabini, hi Romuli, illi Tatii cives cenſebantur, ſuaque diviſione id conſecutus eſt, ut omnibus cum omnibus conveniret, ac commercia intercederent. *Plutarchus.*

Pœnas facinorum auxit: & cum locupletes.] Non eſt dubitandum, quin vera ſit emendatio Caſauboni, extrito τῷ & ita conſtituentis hunc locum; *Pœnas facinorum auxit, cum locupletes eo facilius ſe ſcelere obligarent, quod integris patrimoniis exulabant. Parricidas, ut Cicero ſcribit, bonis omnibus, reliquos dimidia parte multavit.* Pro hac ſententia & laudatiſſimo Cæſaris inſtituto in primis facit exemplum illius Marii, de quo Iuvenalis Satyra I.

——— *Damnatus inani*
Iudicio (quid enim ſalvis infamia nummis?)
Exul ab octava Marius bibit, & fruitur dîs
Iratis, at tu victrix Provincia ploras.

Vbi vetus interpres: *Inani judicio, non ademptis bonis.* Boxhorn.

Quod integris patrimoniis exſulabant.] Libera Rep. raro factum ut civis Rom. ſine privilegio, judicio publico condemnaretur: omnibus enim libera fuit, prius quam ſententia pronuntiaretur, abeundi poteſtas. ita ſententiam judicis ſimul & bonorum jacturam evadebant. Idem jus fuit & civibus Athenienſibus: unde ſumſerunt, ut puto, Romani. *Caſaub.*

Parricidas.] Parricidas vocat omnes qui ſcientes hominem liberum occiderint, ſic enim & Numæ lex: *Si quis hominem liberum ſciens morti duit, parricida eſto.* Et tribunitia apud Feſtum in *Sacer, Si quis eum qui plebiſcito ſacer ſit occiderit, parricida ne ſit.* Hos ergo bonis omnibus multavit, reliquos, qui non occidendi animo, occiderint tamen, parte dimidia, ſic enim hunc locum interpretor. Vide l.1. & l.IIII. Ad leg. Corn. de ſicariis. *Torrent.*

Repetundarum convictos, etiam ordine ſenatorio movit.] Ante Cæſarem qui repetundarum crimine ceciderant, exilio puniebantur & æſtimatione. lege Iulia iidem

dine senatorio movit. Diremit nuptias prætorii viri, qui digressam à marito post biduum statim duxerat, quamvis sine probri suspicione. Peregrinarum mercium portoria instituit. Lecticarum usum, item conchyliatæ vestis, & margaritarum, nisi certis personis & ætatibus, perque certos dies, ademit. Legem præcipue sumtuariam exercuit: dispositis circa macellum custodibus, qui obsonia contra vetitum retinerent, deportarentque ad se, submissis nonnumquam lictoribus atque militibus: qui si qua custodes fefellissent, jam adposita è triclinio auferrent. Iam de ornanda in- 44
struen-

iidem ordinem amiserunt, & judices ad litem æstimandam acceperunt. *Casaub.*

Portoria.] Vectigalia olim fere triplicia: è *Decumis*, è *Pastione*, è *Portoriis*. Tertium hoc genus in evehendo aut invehendo pendebant. Fuit & *Portarium* antiquis, & faciunt discrimen Glossæ. Portorium τέλος ἐν λιμένι. Portarium, τέλος πύλης. Et vero hoc quoque fuisse videtur, ævo præsertim inferiore, & sub Principatu, ut & in pontibus, & in viis, & portis adeo oppidorum dederint pro transgressu. Italia hodie, sed & Belgica, hæc non ignorat. *Lipsius.*

Lecticarum usum & margaritarum ademit.] Eusebii in Chronico verba sunt, in anno proximo post devictam à Cæsare Ægyptum: *Prohibitæ lecticis margaritisque uti, quæ nec viros nec liberos haberent, & minores essent annis quinquaginta quinque.* Casaub.

Conchyliatæ vestis.] Sic appellamus purpuream à conchyliis dictam. Sunt autem conchylia, authore Plinio in IX. Nat. historiæ, ex genere concharum: ex quibus colligitur succus tingendis vestibus expetitus: qui color austerus in glauco est, & irascenti similis mari. Cicero in Philippicis conchyliata peristromata appellat, quæ infecta erant succo conchyliorum. *Beroald.*

Legem præcipue sumtuariam.] Qualis Orchia, Fannia, Didia, Licinia, aliæ. *Macrobius.*

E triclinio auferrent.] Sæpe pro conclavibus & cœnationibus ipsis hanc vocem usurparunt Vitruvius, Quintilianus, Suetonius, alii. Cæteroquin tribus lectis olim ad mensam accumbebant, & hoc triclinium dicebatur. Postquam triclinia ab usu recesserunt, & forma eorum mutata, & pro tricliniis *accubita* & *stibadia* dici cœpere, quorum figura semicircularis erat, atque inde *sigma* nomen invenit. Triclinium tres lecti divisi & separati; qui mensæ adpositi quadratam figuram efficiebant, sic ut unum mensæ latus à convivis liberum præstarent. Sigma vero unus perpetuus lectus, semirotundus, spatium in ea parte relinquens, qua circulus deficiebat. Triclinium omnibus mensis poterat convenire. Sigma non item: quippe secundum mensarum magnitudinem quærenda erant parva aut magna stibadia, quæ à numero convivarum, quos capiebant, dicebantur octaclina, cum octo caperent, enneaclina, cum novem, & ita de cæteris. Plura de *triclinii* & *sigmatis* differentia diximus ad Lampridii Heliogabalum. *Salmasius.*

ſtruendaque urbe, item de tuendo ampliandoque imperio, plura ac majora in dies deſtinabat. In primis Martis templum, quantum nuſquam eſſet, exſtruere, repleto & complanato lacu, in quo naumachiæ ſpectaculum ediderat: theatrumque ſummæ magnitudinis Tarpeio monti accubans. Ius civile ad certum modum redigere, atque ex immenſa diffuſaque legum copia, optima quæque & neceſſaria in pauciſſimos conferre libros. Bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximas poſſet, publicare, data M. Varroni cura comparandarum ac digerendarum. Siccare Pomptinas paludes: emittere Fucinum lacum: viam munire à mari ſu-

Martis templum.] Martis ædem ſeu templum, in urbe, & extra fuiſſe, ex lectione antiqua obſervamus, extra portam ſcilicet Capenam. Marti Vltori ædem, quam bello Philippenſi voverat, exſtruxit Auguſtus. Namque is pleraſque patris ſui deſtinationes implevit. *Marc. Donat.*

Ius civile ad certum modum.] Qua de re notum eſt omnibus etiam Ciceronem cogitaſſe, nam & librum ejus De jure civili in artem redigendo citat Gellius lib. I. cap. XXII. *Torrent.*

Siccare Pomptinas paludes.] Trajanus Imperator ſtravit paludes Pomptinas lapidibus, exſtruxitque juxta vias ædificia, ponteſque magnificentiſſimos fecit, teſtibus Dione & Xiphilino. Hanc paludem primum à Cornelio Cethego Conſule exſiccatam, & ex ea agrum factum, colligimus ex Livio *in Epitom. libro* 46. Eaſdem exſiccaſſe Theodoricum Regem Gothorum, teſtatur marmorea tabella, cum inſcriptione ibidem poſita, atteſtante Raphaële Volaterrano in ſua Geographia. At nihilominus non permanſerunt exſiccatæ, ſed ſemper ad priſtinum ſtatum reductæ, tum ex aquis Aufentis fluminis propinqui, hodie *Aufidio* dicti, & alterius etiam ex quamplurimis aquis è radicibus circumjacentium montium ſponte ſcaturientibus, quæ tandem humanam operam fruſtratæ ſunt. *Marc. Donat.* Plin. lib. III. cap. 5. *A Circeiis palus Pomptina eſt, quem locum* XXIII. *urbium fuiſſe Mucianus ter Conſul prodidit.* De Pomptina palude Horatii quoque De arte locum intelligunt, *ſteriliſque diu palus, aptaque remis, Vicinas urbes alit.* Atqui ſi ita eſt, rem cogitatam tantum à Cæſare tanquam factam narrat Horat. Quod etiam ex Plinio conſtat libro XXVI. cap. 4. ubi magica arte ſiccari eas paludes optat, ut tantum agri ſuburbanæ reddatur Italiæ. *Torrent.*

Emittere Fucinum lacum.] Remanent uſque ad hodierna tempora, veſtigia aquæductus inæſtimabilis ſumptus, & miræ ſtructuræ ab ipſo lacu Romam uſque. Cogitaverat itaque Cæſar extra mittere lacum hunc, opus ſiquidem difficillimum, ut lacus maximus exſiccari poſſet: niſi ſi *emittere* interpretemur, aquam ab eo extra Romam perducere, quod à Martio factum alibi docuimus. Secundum quam ſignificationem verbum *emittere* ſumptum legimus à Cic. *ad Attic.* IV. Hoc opus emittendi lacum Fucinum perfeciſſe Adrianum, te-

ſtis

ſupero per Apennini dorſum ad Tiberim uſque: perfodere Iſthmum: Dacos, qui ſe in Pontum & Thraciam effuderant, coërcere: mox Parthis inferre bellum per Armeniam minorem, nec niſi ante expertos aggredi prælio. Talia agentem atque meditantem mors prævenit: de qua prius quam dicam, ea quæ ad formam & habitum, & cultum & mores, nec minus quæ ad civilia & bellica ejus ſtudia pertineant, non alienum erit ſummatim exponere. Fuiſſe traditur excelſa ſtatura, 45
colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris vegetiſque oculis, valitudine proſpera: niſi quod tempore extremo repente animo linqui, atque etiam

ſtis eſt Ælius Spartianus. *Marc. Donat.*

Viam munire.] Verbum *munire*, ſignificare volunt *reſtituere & reficere*, *ac in priſtinum ſtatum reducere.* Quo in ſenſu *munire viam*, *munire ripam & alveum*, dici adnotant. *Idem.*

Perfodere Iſthmum.] Pauſanias ſcribit: Gnidos Iſthmum intercidere adortos, detentos ab Apollinis oraculo, ſiquidem divinitus conſtitutis rebus, manum injicere non licere, dicente. Demetrium vero ab incepto deſtitiſſe, architectorum monimentis deterritum, qui cum loca metiti eſſent, renuntiarunt, Corinthiacum mare altius eſſe, quam quod ad Cenchreas, itaque futurum, ſi medium locum intercideret, ut univerſus ad Æginam tranſitus cum ipſa pariter Ægina, & proximis inſulis demergeretur. Præterea nec navigationi alveum futurum habilem ob affluxus rapidam varietatem; qualis in Euripo viſitur. *Marc. Donat.* Perfodere navigabili alveo anguſtias tentavêre Demetrius rex, Dictator Cæſar, C. Princeps, Domitius Nero, infauſto (ut omnium patuit exitu) incepto. *Plinius.*

Parthis.] Expeditionem in Parthos agere deſtinarat, parabatque, quibus ſubactis per Hyrcaniam ad mare Caſpium, & Caucaſum Pontum adire, dehinc loca ingredi, peragrataque Germania Scythiam, & adjacentia Germaniæ per Galliam in Italiam remeare: & hunc ita gyratum Imperii ambitum conjungere, finibus ejus quaquaverſum ab Oceano complexis. *Plutarch.*

Ea quæ ad formam & habitum, &c.] Hæc omnia quo ordine hîc proponuntur, eodem poſtea explicantur. Hic perpetuus mos Suetonii, ne ſemel quidem, ut videtur, ejus interpretibus obſervatus. *Caſaub.*

Teretibus membris.] Succulentis, nec tamen obeſis. Philoſophus hunc habitum εὔσαρκον vocat, & ἀρθρώδη καὶ διηρθρωμένον: qui medius eſt inter τῶν λεπτῶν & περίπλεον. *Idem.*

Nigris vegetiſque oculis.] Qui præ ſe ferrent τὸ δραστήριον Cæſaris, *& illum ei proprium vigorem, celeritatemque quodam igne volucrem*, ait Plinius libro ſeptimo. Ariſtoteli quoque oculi nigri, ſed qui ad flavum colorem inclinet, indicium ſunt εὐψυχίας. Eginhartus in vita Caroli Magni, quæ tota fere Suetonii verbis & ſententiis ſcripta eſt: *Apice capitis rotundo, oculis prægrandibus ac vegetis.* Idem.

etiam per somnum exterreri solebat. Comitiali quoque morbo bis inter res agendas correptus est. Circa corporis curam morosior, ut non solum tonderetur diligenter, ac raderetur, sed velleretur etiam: ut quidam exprobaverunt: calvitii vero deformitatem iniquissime ferret, sæpe obtrectatorum jocis obnoxiam expertus. Ideoque & deficientem capillum revocare à vertice assueverat: & ex omnibus decretis sibi à senatu populoque honoribus, non aliud aut recepit aut usurpavit libentius quam jus laureæ perpetuo gestandæ. Etiam cultu notabilem ferunt. Vsum enim lato clavo ad manus

Comitiali morbo.] Dictus est *comitialis*, propterea quod comitia dicitur vitiare, atque prohibere. Cato: *Quod comitia prohibere solet, ne id quidem mihi vitium fuit.* Beroald. Plato morbum divinum appellat, quia occupat in nobis divinæ particulam auræ. Alii morbum sacrum, vel quia detestandus est, vel quia divinitus immittitur. Dicitur etiam Herculeus, quia Hercules eo laboravit, item vulgo caducus. *Lipsius.*

Circa corporis curam morosior.] *Morosus* opponitur *indifferenti*. ut cum mox ait, fuisse Cæsarem circa victum indifferentem. *Casaub.*

Velleretur.] Qui erant molliores delicatioresque, pilos sibi evellebant è corpore volsellis: quæ instrumenta sunt ad pilos evellendos. Vtebantur & resina ad idem negotium peragendum. Quin etiam unguenta habebant depilatoria, quæ *dropacen*, & *psilothrum* nuncupaverunt: de quo vide Plinium. *Beroald.*

Etiam cultu notabilem.] Deliciis fluxioris vestis ubique luxuriabatur, & calceamentorum: quibus etiam postea interdum usus est altioribus & coloris rubri, more regum, qui Albæ quondam regnarunt, ut qui propter Iulum, ipsos genere contingeret. *Dio Cassius.*

Vsum enim lato clavo ad manus fimbriato.] Intelligo tunicam laticlaviam, manicas ad manus usque habentem, easque fimbriatas. vel tunicam ἀνάκωλον simpliciter, id est, ea longitudine ut brachia tegeret. Prior interpretatio est melior. Sic indusiorum nostrorum extremæ manicæ ornatus caussa accessionem habent limbi è subtiliore tela, vel simplicis atque expansi, vel in densas plicas corrugati; ejus moris vestigium fuit in istis tunicis ad manus fimbriatis. *Casaub.*

Lato clavo.] Tunicarum duo genera reperio, cum clavis unum, alterum simplex. clavi autem vel lati, vel angusti: lati omnium, qui vel patre senatore, vel equite nati essent, non à primis annis per omnem ætatem, sed ab anno XVII. quo etiam virilis toga sumebatur, ad annum ætatis senatoriæ, quo anno curiam ingredientibus remanebat ejusdem tunicæ jus: sin autem senatoriam dignitatem non assequerentur, vel, quia nollent, otiosam ac tranquillam vitam honoribus anteponentes: vel, quia non possent, gratia destituti, lato clavo deposito angustum sumebant. *A. Manutius.*

nus fimbriato, nec ut umquam aliter quam super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Vnde emanasse Syllæ dictum, optimates sæpius admonentis, ut male præcinctum puerum caverent. *Habitavit pri-* 46
mo in Subura modicis ædibus: post autem pontificatum maximum, in Sacra via domo publica. Munditiarum lautitiarumque studiosissimum multi prodiderunt. Villam in Nemorensi à fundamentis inchoatam, magnoque sumptu absolutam, quia non tota ad animum ei responderat, totam diruisse, quamquam tenuem adhuc & obæratum. In expeditionibus tessellata &

Fimbriato.] Antiqui fibrum dicebant extremum, unde in sageis extrema *fimbriæ*, & in jecore extremum *fibra*. Hinc *fiber* animal sic dictum, ab extrema ora fluminis, ubi maxime solet videri. *Varro.*

In Sacra via.] Illa triumphantes in Capitolium ibant: quam Horatius sacrum clivum in carmine lyrico nuncupavit. *Beroald.*

Domo publica.] Cautum Romanorum legibus fuit, ut Pontifex maximus in domo publica habitaret. Quare Octavius, cum pontificatum, quem nunquam vivo Lepido auferre sustinuerat, mortuo demum suscepisset, suarum ædium partem ipse publicam esse jussit, quo legi sua servaretur auctoritas. Dionem adi libro quinquagesimo quarto. *Schildius.*

Villam in Nemorensi.] Ejus villæ adhuc exstant vestigia non procul Aricia. *Torrent.* Hodie est in eodem loco oppidum quod veteri appellatione Nemus dicitur. *Sabell.*

In expeditionibus pavimenta &c.] *Pavimenta* appellat, materiam pavimentorum: ipsa sectilia marmorisque crustas & tesseras, quas circumferebat Cæsar in expeditionibus, ut quoties castrametandum esset, pavimenta ex iis in prætorio, picta de musivo struerentur. Ideo prætorium in castris templo propter magnificentiam Iosephus comparat. Plinius quoque lib. XXXVII. Neronis *viatoria cubicula unionibus constructa queritur.* inde illa indignatio Horatii de castris Antonii; *Interque signa (turpe) militaria Sol aspicit conopeum.* Transiit hic luxus ex Oriente & castris regum Asiæ ad Romanos. nam talem fuisse illorum, non in urbe solum, sed militiæ quoque, vitam, nemo ignorat qui Græcos auctores legerit. Porro apud veteres in frequentissimo usu tessellata pavimenta fuere: adeo ut cum plurima eorum essent genera, istud tamen pavimenti appellationem propriam sibi fecerit. Itaque auctor Glossarii vertit *Pavimentum*, ψηφολόγημα, ψηφολόγητον ἔδαφος. *Casaub.*

Tessellata & sectilia pavimenta.] *Sectilia* Latine vocat τὰ λιθόστρωτα, & distinguit à tessellatis. *Lithostrota* sectis parvulis marmorum crustis strata erant ex diversi generis & coloris marmoribus, non tinctis. *Tessellata* ex parvis tessellis, hoc est, calculis quadratis in varios colores tinctis. Lithostrata in pavimento ac solo mansère, tessellata ad cameras translata, & *musivi operis* nomine appellata sunt. *Salmas.*

47 *& sectilia pavimenta circumtulisse. Britanniam petisse spe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem, interdum sua manu exegisse pondus. Gemmas, toreumata, signa, tabulas operis antiqui semper animosissime comparasse: servitia recentiora politioraque, immenso pretio, & cujus ipsum etiam puderet,*
48 *sic ut rationibus vetaret inferri. Convivatum assidue per provincias duobus tricliniis: uno, quo sagati pallia-*

Britanniam petisse spe margaritarum.] Fert Britannia aurum & argentum & alia metalla, pretium victoriæ. gignit & Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. Quidam artem abesse legentibus arbitrantur: nam in rubro mari viva ac spirantia saxis avelli, in Britannia, prout expulsa sint, colligi. ego facilius crediderim, naturam margaritis deesse, quam nobis avaritiam. *Tacitus.*

Toreumata.] Ars, quæ extantes figuras ostendebat, & extra corpus materiei prominentes, interdum totas, interdum dimidiatas, *cælatura* dicebatur. In argenteis & aureis vasis apud veteres locum ac auctoritatem suam maxime tenuit, sed præcipue in argenteis. Græci τορευτικὴν appellant, & τόρευμα opus eo modo cælatum. *Salmas.*

Signa.] *Signum* est è solida materia similitudo vel dei, vel hominis, vel bruti. *Statua* est item è solida materia similitudo dei tantum, & hominis. Latius igitur patet signi nomen, quam statuæ. Differunt etiam, ut puto, ratione loci. Nam quæ in foro statuæ sunt, aut in alio publico & profano loco, statuæ, non signa, dicuntur: eadem in domibus, ac templis, signa vocantur potius, quam statuæ. Itaque simulacrum Herculis Tunicati, quod prope Rostra fuit, statuam Plinius appellavit. at simulacra Cupidinis & Herculis, ablata à Verre ex Heji Mamertini sacrario, signa, non statuas, Cicero nominat lib. IV. in Verr. & omnino, quæ sustulit Verres ex ædibus deorum, signa semper vocat Cicero, nunquam statuas. *A. Manutius.*

Tabulas operis antiqui.] Timomachus Byzantinus pinxit Cæsari Ajacem, & Medeam, vendiditque eas tabulas talentis octoginta, quas Cæsar posuit in æde Veneris genitricis. *Plinius.*

Servitia recentiora.] Græci dicunt ἀωρυλίους. *Recentia* servitia opponuntur exoletis & σκληροῖς καὶ παρηβηκόσι, quos Græci κόλλοπας dixerunt. *Casaub.*

Et cujus ipsum puderet, sic ut rationibus vetaret inferri.] Sæpe usuvenit, ut scelus pecunia redemtum, aliaque talia, ex ipsis auctorum tabulis probarentur. vel vide orationem pro Cluentio. Circumspectiores, quod in Cæsare hîc notat Suetonius, quæ male & nequiter emerant, vetabant rationibus inferri à dispensatore: aut sub falsis titulis jubebant inferri, ut de Vespasiano scribit noster. Græci vulgo ἐλλόγια. Quam vocem Romani fecerunt usu suam, & dixerunt *ellogium*, vel, quod pridem obtinuit, *elogium*. nam plane nihil elogium quam ἐλλόγιον, titulus, caussæ brevis explicatio, præfatio: & ita sæpe Valerius Max. præfationem pro elogio usurpat. *Casaub.*

Vno quo sagati palliative, altero, quo togati.] De comitibus Cæsaris hoc accipit, & ea quæ dicebatur cohors prætoria. Igitur per togatos intelligit honestiores è comitatu: puta, consulares, præto-

liative, altero, quo togati cum illustrioribus provinciarum discumberent. Domesticam disciplinam in parvis ac majoribus rebus diligenter adeo severeque rexit: ut pistorem, alium quam sibi panem convivis subjicientem, compedibus vinxerit: libertum gratissimum, ob adulteratam equitis Romani uxorem, quamvis nullo querente, capitali pœna adfecerit. Pudicitiæ 49
ejus famam nihil quidem præter Nicomedis contubernium læsit, gravi tamen & perenni obprobrio, & ad omnium convitia exposito. Omitto Calvi Licinii notissimos versus,

Bithynia quidquid
Et pædicator Cæsaris umquam habuit.

Prætereo actiones Dolabellæ & Curionis patris: in quibus eum Dolabella pellicem reginæ, spondam interiorem regiæ lecticæ, *ac Curio* stabulum Nicomedis, & Bithynicum fornicem *dicunt. Missa etiam facio edicta Bibuli, quibus proscripsit collegam suum,*

prætorios, senatores, legatos & quæstores: per *sagatos* & *palliatos*, turbam omnem reliquam, id est, homines militares, atque etiam Græcos. *Casaubon.* *Pallium* Græcorum quatuor angulos habuit, duos in ima ora, duos in summa. *Saga* quoque militaria quadrata, & saga Gallica, & paludamenta imperatorum. At *toga* Romanorum rotunda erat, ideo pallium *teres* eam vocat Tertullianus. Hæc nullum angulum in imo habebat, sed cohibili circumcirca remeans ambitu, & clausa undique, omnia corporis contegebat. *Salmasius.*

Pistorem.] Pistorem & coquum apud antiquos eundem fuisse accepimus. Iidem pistorem habebant in numero servorum. Vnde ait Iurisconsultus De legatis III. *Si quis servos habuerit proprios, sed quorum operas locabat, vel pistoricas, vel histrionicas, servorum appellatione etiam hos legasse videtur.* Beroald.

Capitali pœna.] Exemplum simile de jure patronorum in libertos apud Val. Max. habemus lib. VI. cap. I. *Lipsius.*

Pellicem reginæ.] Pellex, ut inquit Iurisconsultus, illa vulgo appellatur, quæ cum eo, cui uxor sit, corpus misceat: inde apud oratores, & poëtas pellex non tam viri, quam uxoris nuncupatur. Cicero: *Vxor generi, noverca filii, filiæ pellex.* Idem.

Bithynicum fornicem.] Id est, lupanar regis. Fornicem enim appellamus cellam meretriciam. Inde *fornicatio*, & *fornicari* derivantur. *Idem.*

Quibus proscripsit.] *Proscribere*, dicitur de edictis magistratuum loco publico positis. Cicero ad Atticum, *proscripsit ille se per omnes dies comitiales de*

ſuum, Bithynicam reginam: eique regem antea fuiſſe cordi, nunc eſſe regnum. *Quo tempore, ut M. Brutus refert, Octavius etiam quidam, valitudine mentis liberius dicax, conventu maximo cum Pompeium regem appellaſſet, ipſum reginam ſalutavit. Sed C. Memmius etiam ad cyathum & vinum Nicomedi ſtetiſſe objecit, cum reliquis exoletis, pleno convivio, accubantibus nonnullis urbicis negotiatoribus, quorum refert nomina. Cicero vero non contentus in quibuſdam epiſtolis ſcripſiſſe, à ſatellitibus eum in cubiculum regium eductum, in aureo lecto, veſte purpurea decubuiſſe, floremque ætatis à Venere orti, in Bithynia contaminatum: quondam etiam in ſenatu defendenti Nyſæ cauſſam, filiæ Nicomedis, beneficiaque regis in ſe commemoranti,* Remove, *inquit*, iſtæc oro te: quando notum eſt, & quid ille tibi, & quid illi tu dederis. *Gallico denique triumpho milites ejus inter cætera carmina, qualia currum proſequentes jocula-*

cula-

cælo ſervaturum. Græci pro eo & προγράφειν dicunt & στηλιτεύειν. *Caſaubonus*.

A ſatellitibus eum in cubiculum regium eductum.] A cœna ſurgens Cæſar, in ξενῶνα ſive hoſpitale cubiculum ſibi aſſignatum receſſerat: ſi nihil aliud, ſaltem ut pudori ſuo conſuleret: inde poſtea per ſatellites eſt eductus, & ad regem deductus. De hujuſmodi tranſitu à triclinio in cubiculum loquitur Seneca, epiſtola xcv. *Tranſeo puerorum infelicium greges, quos poſt tranſacta convivia aliæ cubiculi contumeliæ exſpectant.* Idem.

Nyſæ cauſſam.] Alii, *defendenti enixe cauſſam.* Adverbium heic in proprii nominis locum velut per oppreſſionem invaſit, cum in antiquis libris *Nyſæ cauſſam* plane perſpicueque ſcriptum reperiamus. Nyſa enim, ut opinor, Nicomedis filia vocabatur, vel potius filius, ſi Salluſtio fidem habemus. *Turnebus.*

Qualia currum proſequentes jlocalariter canunt.] Tacitus vocat *facetias*. His forte in triumphali pompa olim datus locus, ut inter præmia virtutis triumphator, modeſtiæ cauſſa, vitiorum quoque, quibus ſine nemo naſcitur, admoneretur. Ne, ſcilicet, ſibi nimium placeret. Ita enim loquitur Iuvenalis Satyr. x. ubi cauſſam reddit, cur triumphali curru etiam ſervus fuerit portatus;

——— *& ſibi Conſul*
Ne placeat, curru ſervus portatur eodem.

Boxhorn.

Aegi-

culariter canunt, etiam vulgatißimum illud pronunciaverunt:

Gallias Cæſar ſubegit, Nicomedes Cæſarem:
Ecce Cæſar nunc triumphat, qui ſubegit Gallias:
Nicomedes non triumphat, qui ſubegit Cæſarem.

Pronum & ſumtuoſum in libidines fuiſſe conſtans opinio eſt, plurimaſque & illuſtres fœminas corrupiſſe: in quibus Poſtumiam Servii Sulpicii, Lolliam AVli Gabinii, Tertullam M. Craßi, etiam Cn. Pompeii Muciam. Nam certe Pompeio, & à Curionibus patre & filio & à multis exprobratum eſt, quod cujus cauſſa poſt tres liberos exegiſſet uxorem, & quem gemens Ægiſthum appellare conſueſſet, ejus poſtea filiam potentiæ cupiditate in matrimonium recepiſſet. *Sed ante alias dilexit M. Bruti matrem Serviliam: cui & proximo ſuo conſulatu ſexagies* HS. *margaritam mercatus eſt: & bello civili ſuper alias donationes, ampliſſima prædia ex auctionibus haſtæ nummo addixit. Cum qui-*

Aegiſthum appellare.] Ad perſonarum qualitatem alluſit: nam Ægiſthus & ſacerdos fuit, & abſentis Agamemnonis conjugem Clytemnæſtram adulteravit: Sic Cæſar pontifex maximus Pompeio tum Imperatore abſente, Muciam corrupit. *Sabell.*

Bruti matrem Serviliam.] Servilia Catonis Vticenſis ſoror, Marci Bruti fuit mater, quam Cæſar adhuc adoleſcens amavit: & cum eo tempore, quo hic amor ferveſcebat, Brutus ſit natus, quodammodo creditus eſt è Cæſare genitus. *Plutarch.*

Sexagies HS. *margaritam mercatus eſt.*] Hæc ſumma, juxta Budæum, centum quinquaginta millia coronatorum facit. Nam, quemadmodum cum à ſeſtertiis ad ſeſtertia fit tranſitus, numerus millies multiplicatur: ſic, cum per adverbia demum enunciamus, ſeſtertia ſingula centuplicata creſcunt. Ergo, cum dico ſexagies ſeſtertiûm intelligo ſexagies centena ſeſtertia: in ſingula autem ſeſtertia XXV. coronatos taxandos conſtituit Budæus. *Lipſius.*

Ex auctionibus haſtæ.] Bona condemnatorum, quæ ad ærarium deferebantur, edictis publicari ſolebant, hoc eſt, publice venalia proſcribi aut proclamari: & tandem publicata interdum averſione, interdum ſectione haſta poſita diſtrahebantur. Sectores damnatorum bona emebant averſione, quæ rurſus ſectione diſtrahebant: averſione quidem una pertica, ſectione vero diſtin-

ctè

quidem plerisque vilitatem mirantibus, facetissime Cicero, Quo melius, *inquit,* emtum sciatis, Tertia deducta est: *existimabatur enim Servilia, etiam filiam suam Tertiam Cæsari conciliare.*
51 *Ne provincialibus quidem matrimoniis abstinuisse, vel hoc disticho apparet, jactato æque à militibus per Gallicum triumphum.*

Vrbani servate uxores, moechum calvum adducimus.
Aurum in Gallia effutuisti: heic sumpsisti mutuum.

52 *Dilexit & reginas, inter quas EVnoen Mauram, Bogudis uxorem: cui maritoque ejus, plurima & immensa tribuit, ut Naso scripsit: sed maxime Cleopatram, cum qua & convivia in primam lucem sæpe protraxit, & eadem nave thalamego pæne Æthiopia tenus*

cte gradatimque. Et erat quidem tanta apud Romanos hujusmodi sectionis auctoritas, ut per eam legitimum dominium statim acquireretur. Auctor est enim Varro de re rustica lib. II. dominium sex fere res perficere, nimirum *hæreditatis aditionem, mancipationem, in jure cessionem, usucapionem, è præda sub corona distractionem, denique sectionem.* Popma.

Nummo addixit.] *Addicere* idem est, quod venundare. Recte vero, qui non *minimo*, sed *nummo* legunt. Est enim proverbiale, *Nummo addicere*, quod nostrates dicunt, fragmento panis vendere. quod donationis est instar, cum obtentu venditionis rem donantes, invidiam donationis vitamus, aut pudori accipientis consulimus. Meminit Vlpianus in l. Si quis, infra, Locati, *Si quis conduxerit nummo uno, conductio nulla est.* Budæus.

Quo melius emtum sciatis, tertia deducta est.] Sensus est, eos qui pretii parvitatem mirarentur quo prædia emerat Servilia, magis miraturos si sciant tertiam esse deductam: hoc est, de illo ipso pretio tertiam partem à venditore Cæsare fuisse remissam. Hæc simplex sententia horum verborum: in quibus latet Ciceronis jocus propter ancipitem notionem vocum *tertia* & *deducere.* Casaub. V.C. habet: *Quo vilius,* &c. quod magnopere placet. *Vrsin.*

Conciliare.] Conciliatrices & conciliatores lenones vocantur. *Conciliaturas facere* est Lenocinium exercere. *Lipsius.*

Effutuisti.] Pleræque edit. *emisti.* At quæ religio est, ita lasciviam verborum fugere, ut veteres scriptores suis verbis loqui nolis? Si æmulari non libet, nec licet, saltem ne suis locis invideantur. Neque enim charta erubescit. Hanc eandem sententiam cum de eodem Iulio redderet Catullus, *expatrare* dixit, quod tantundem est atque *effutuere.* Significat igitur, Cæsarem auro suo parasse, quibus ipse culcitra esset. *Palmerius.*

Eadem nave thalamego.] Quales habebant paratas Ægyptii reges DCCC. vide

nus Ægyptum penetravit, nisi exercitus sequi recusasset. Quam denique accitam in urbem, non nisi maximis honoribus præmiisque auctam remisit: filiumque natum appellare nomine suo passus est. Quem quidem nonnulli Græcorum similem quoque Cæsaris & forma & incessu tradiderunt. M. Antonius agnitum etiam ab eo, senatui adfirmavit: quæ scire C. Matium, & C. Oppium, reliquosque Cæsaris amicos: quorum C. Oppius, quasi plane defensione ac patrocinio res egeret, librum edidit, Non esse Cæsaris filium, quem Cleopatra dicat. *Helvius Cinna Trib. pleb. plerisque confessus est, habuisse se scriptam paratamque legem, quam Cæsar ferre jussisset, cum ipse abesset, uti uxores liberorum quærendorum caussa, quas & quot vel-*

de Appianum in procemio. Similes, si usum spectes, veterum Gallorum *paradæ*, de quibus AVsonius & Sidonius. Item illa Neronis de qua Plutarchus Περὶ ἀοργησίας. *Casaubonus.* Talem, teste Athenæo, Ptolemæus Philopator habuit, longitudine semistadii, latitudine xxx. cubitorum, altitudine paulo minus xl. Seneca lib. vii. De beneficiis *navem cubiculatam* vocat. Tali, vittata insuper, Platonem ad se venientem excepit Dionysius tyrannus. *Torrentius.* Visitur & Venetiis, in patria nostra, navis, huic Ægyptiæ persimilis, cui Bucentauro est nomen, qua princeps & senatus vehi solent occursuri principibus viris augustissima specie. *Bapt. Egnatius.*

Nisi exercitus sequi recusasset.] Attende loquendi genus, *Aegyptum pæne penetravit, nisi exercitus sequi recusasset.* pro, factumque esset, nisi. *penetravit* igitur, est penetraturus fuit. Sic in Galba cap. x. *Casaub.*

Quæ scire C. Matium.] Is familiaris Cæsaris fuit, & quædam Ciceronis ad eum exstant epistolæ; citantur & à Gellio lib. xv. cap. 25. in mimiambis, & à Varrone proferuntur ejus versus. *Turnebus.*

Librum edidit, non esse Cæsaris filium.] Atqui Antonius Oppii testimonio probare voluit esse Cæsaris filium. Aut ergo tollenda est negatio, quod Glareano videtur, aut fatendum est Oppium aliter scripsisse quam Antonius diceret. *Torrent.*

Quas & quot vellet ducere liceret.] Dicit *quas*: quia illi & civi Rom. & senatori non cum omnibus jus fuit connubii: puta, cum ea quæ esset sanguine propius juncta, cum peregrina, cum liberta aut serva. Dicit *quot*, quia legibus Rom. non permissa πολυγαμία. Primus omnium Romanorum, ut Plut. ait, Antonius duas simul uxores habuit. In plerisque codd. etiam Viterb. *vellent* scriptum, non *vellet*. Ea lectio confirmatur veteri exemplo Semiramidis, quod refert Orosius: item exemplo Valentiniani Imp. qui ut duas ipse posset uxores ducere, lege lata id omnibus permi-

vellet ducere liceret. Ac ne cui dubium omnino sit, &
impudicitiæ eum, & adulteriorum flagrasse infamia,
Curio pater quadam eum oratione, omnium mulie-
rum virum, & omnium virorum mulierem *appel-*
35 *lat. Vini parcissimum ne inimici quidem negaverunt.*
Verbum M. Catonis est, Vnum ex omnibus Cæsa-
rem ad evertendam Rempub. sobrium accessisse.
Nam circa victum C. Oppius adeo indifferentem docet,
ut quondam ab hospite conditum oleum, pro viridi ad-
positum, adspernantibus cæteris, solum etiam largius
dicat appetisse: ne hospitem aut negligentiæ, aut rustici-
54 *tatis videretur arguere. Abstinentiam neque in impe-*
riis neque in magistratibus præstitit. Vt enim quidam
monumentis suis testati sunt, in Hispania à proconsu-
le, & à sociis pecunias accepit, emendicatas in auxi-
lium æris alieni: & Lusitanorum quædam oppida,
quam-

permisit. auctores Socrates, Nicephorus, alii. Simile est quod de Claudio narratur lib. v. c. xxvi. Iuvat etiam quod Suetonius *legem* appellat, non rogationem. *Vellet* tamen præferimus. *Casaub.*

Omnium mulierum virum, & omnium virorum mulierem.] Ea phrasi, qua *multorum hominum homo* Terentio, *multarum mulierum Iuppiter* Plauto dicuntur. *Boxhorn.*

Conditum oleum pro viridi adpositum.] Viride oleum vocabant quod ex acerba premitur olea nec matura. nam istud censebant vulgare, & *Romanicum* dicebant, ut est, apud Catonem. Virgilius,

—— *& amara pausia bacca.*

Servius, *de pausia viride oleum fit.* Græci, quod sciam, ἔλαιον χλωρὸν non dixerunt, pro optimo oleo: at Hebræi pariter cum Latinis, שמן רען hoc est, *oleum viride:* quod Græci Latinique interpretes varie expresserunt. *Casaub.* Viride oleum premitur circa mensem Decembrem, quod acerbum est, neque conducit rationibus patrisfamilias, quoniam exiguum fluit: viridis autem notæ tunc conficere expedit, cum satis fluit: & pretio pene duplicat domini reditum. *Columella.*

In Hispania à proconsule & à sociis pecunias accepit.] Intelligo extortam proconsuli, cui succedebat Cæsar, pecuniam, injecto calumniarum metu: cum metueret iste, quisquis tandem fuerit, proconsul, ne Romam reversus lege repetundarum interrogaretur. Porro Hispaniam ulteriorem ex prætura sortitus est Cæsar: cum illam proconsule rexisset cui succedebat. neque enim eædem perpetuo aut prætoriæ provinciæ fuerunt aut proconsulares: cujus rei exempla in historia Romana non pauca. Est etiam quando auctores eum qui ex prætura provinciam fuerit nactus consularem, rexisse illam proconsule, vel proconsulatū administrasse dicant. *Casaub.*

Fana,

quamquam nec imperata detrectarent, & advenienti portas patefacerent, diripuit hostiliter. In Gallia fana templaque Deûm donis referta expilavit: urbes diruit, sæpius ob prædam quam ob delictum: unde factum ut auro abundaret, ternisque millibus nummûm in libras promercale, per Italiam provinciasque divenderet. In primo consulatu tria millia pondo auri furatus è Capitolio, tantumdem inaurati æris reposuit. Societates ac regna pretio dedit: ut qui uni Ptolomæo prope sex millia talentorum suo Pompeiique nomine abstulerit. Postea vero evidentissimis rapinis ac sacrilegiis, & onera bellorum civilium, & triumphorum ac munerum sustinuit impendia. Eloquentia militarique re aut æqua-

Fana.] Antiqui fana, templa dixerunt, sive à Fauno, qui, authore Probo grammatico, primus conditor fuit: sive à fando, quia, ut scribit Festus, dum pontifex maximus templum dedicat, certa verba fatur. Fana autem, & templa hoc in loco separavit, sejunxitque perinde ac diversa. Sunt enim templa proprie loca per augures constituta. Apud Romanos Senatusconsultum fieri non poterat nisi in templo: &, ut ait Varro, & repetit Gellius in XIII. *non omnes ædes sacræ templa sunt: neque ædes Vestæ erat templum.* Beroald.

Ternisque millibus nummûm in libras promercale.] Hoc est, ut in singulas auri libras septem argenti & selibra penderetur. Est autem promercale quod præter usui suo necessaria paterfamilias aliquis venale habet. *Budæus.* An quaternis millibus legendum est, ut argenti proportio ad aurum decupla fuerit? quaterna enim millia nummûm argenteorum, centum aureos nostrates valent, non tamen solidos, id est, ademto *lagio*, ut verbum hoc usurpem vulgare: an ternis omnino millibus tueare? ut hac ratione tria nummûm millia septem libras, & selibram conficiant, id est, septuaginta quinque Venetos aureos, ut tantam auri vim ex Gallicis spoliis Romæ invectam putes, ut auri pretium imminueretur, argenti cresceret. *Bapt. Egnatius.*

Tria millia pondo auri furatus è Capitolio.] Apud Plinium capite primo l. XXXIII. simile furtum narratur M. Crassi, qui suo & Cn. Pompeii tertio consulatu duo millia è Capitolini Iovis solio rapuit, à Camillo ibi condita. Solebat autem coronarium aurum, atque etiam, ut videtur, triumphale, aut pars illius, in Capitolini Iovis cellam referri. *Casaub.* Pondo aliquando pro pondere accipitur: aliquando significat libram: unde antiquitus *duapondo*, & *trepondo*: usque ad Quintiliani ætatem ab omnibus dictum est: & recte dici Messala confirmat. Hìc pondo pro libris accipitur. *Beroald.*

Eloquentia militarique re &c.] Alii, *Eloquentiæ militari: quare &c.* Tenuis, imo falsa laus, & Cæsarem etiam forensi eloquentia valuisse usque eo scimus, ut ambiguam facere palmam potuerit Ciceroni. Sed & caussas olim in foro egit:

55 *æquavit præstantißimorum gloriam, aut excesßit. Post accusationem Dolabellæ, haud dubie principibus patronis annumeratus est. Certe Cicero ad Brutum oratores enumerans, negat* se videre cui Cæsar debeat cedere: *aitque eum* elegantem, splendidam quoque, ac etiam magnificam ac generosam quodam modo rationem dicendi tenere. *& ad Cornelium Nepotem de eodem ita scripsit.* Quid? oratorum quem huic antepones eorum qui nihil aliud egerunt? Quis sententiis aut acutior, aut crebrior? Quis verbis aut ornatior, aut elegantior? *Genus eloquentiæ duntaxat adolescens adhuc Strabonis Cæsaris secutus videtur: cujus etiam ex oratione, quæ inscribitur* Pro Sardis, *ad verbum nonnulla transtulit in* Divinationem *suam. Pronuntiasse autem dicitur voce acuta, ardenti motu gestuque non sine venustate. Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quædam feruntur: ut* Pro Q. Metello: *quam non immerito AVgustus existimat magis ab actuariis exceptam, male subsequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus invenio, ne inscriptam quidem* Pro Metello, *sed* quam scripsit Metello, *cum ex persona Cæsaris sermo sit, Metellum seque adversus communium ob-*

egit: testes, Cicero pro C. Ligario & Quinctilianus. Emendo igitur *Eloquentia militarique re aut æquavit*, bene & vere Suetonius. Duas enim virtutes celebrat. Eloquentia quidem, ait, attigit summorum gloriam: re militari excessit. *Lipsius.*

Principibus patronis.] Qui defendit alterum, aut patronus dicitur, si orator est: aut advocatus, si aut jus suggerit, aut præsentiam suam commodat amico: aut procurator, si negotium suscipit: aut cognitor, si præsentis causam novit, & sic tuetur ut suam. *Asconius.*

Transtulit in Divinationem.] Sic prima Verrinarum Divinatio inscribitur: quia, ut author est Asconius, non de facto quæritur, sed de futuro, quæ est divinatio, uter debeat accusare, Cicero, an Cæcilius. Alii putant divinationem dici, quod res agatur sine testibus, & sine tabulis, & his remotis, argumenta levia sequantur judices, & quasi divinent. *Idem.*

obtrectatorum criminationes purgantis. Apud mili-
tes *quoque* in Hiſpania, *idem AVguſtus orationem eſſe
vix ipſius putat: quæ tamen duplex fertur: una, qua-
ſi priore habita prælio: altera, poſteriore: quo Aſinius
Pollio ne tempus quidem concionandi habuiſſe cum di-
cit, ſubita hoſtium incurſione. Reliquit & rerum ſua-* 56
*rum Commentarios, Gallici civiliſque belli Pompeiani.
Nam Alexandrini, Africique & Hiſpanienſis, incer-
tus auctor eſt. Alii enim Oppium putant, alii Hirtium:
qui etiam Gallici belli noviſſimum imperfectumque li-
brum ſuppleverit. De commentariis Cæſaris Cicero in
eodem Bruto ſic refert:* Commentarios ſcripſit valde
quidem probandos: nudi ſunt, recti, & venuſti,
omni ornatu orationis, tanquam veſte detracta:
ſed dum voluit, alios habere parata unde ſumerent,
qui vellent ſcribere hiſtoriam, ineptis gratum for-
taſſe fecit, qui illa volunt calamiſtris inurere, ſanos
quidem homines à ſcribendo deterruit. *De iiſdem
commentariis Hirtius ita prædicat:* Adeo probantur
omnium judicio, ut prærepta, non præbita, facul-
tas

Priore prælio.] Nam & ad Cordubam, & ad Mundam pugnatum eſt, ut Hircius, ſive Oppius ſcripſit. Nec placet ut id referas ad bellum, quod Cæſar in Afranium, & Petreium prius geſſit: in quo tumultuario certamine apud Ilerdam, nec totis viribus, eſt concurſum. *Sabell.*

Commentarios.] Plutarchus ἐφημερίδας appellat. melius Strabo ὑπομνήματα. Eſt autem *commentarius* ſive *commentarium* (nam utrumque promiſcue dicitur) proprie ſcriptum, quod domi continetur, nec in vulgus effertur. Cic. Verr. VII. *Audite decretum mercenarii Prætoris ex ipſius commentario. Recita commentarium.* Poſtea conſuetudo ſignificationem hujus vocis amplificavit. *Hottoman.*

Nudi ſunt, recti, &c.] Sine pigmentis oratoriis, ſine veſtitu ſcriptionis cultiore: ſed quemadmodum fœmina pulchra nuda eſt, quam purpurata pulchrior, ita Cæſaris Commentarii nudi ſunt venuſtiores, pulchrioreſque, quam ſcripta aliorum fucata, & veſtitu oratorio condecorata. Gellius ſermonem Cæſaris *caſtiſſimum* vocat. *Beroald.*

Calamiſtris.] Calamiſtri, quod his calefactis in cinere capillus ornetur: qui ea miniſtrabat, à cinere, cinerarius eſt appellatus. *Varro.*

tas scriptoribus videatur. Cujus tamen rei major nostra, quam reliquorum est admiratio. Cæteri enim quam bene atque emendate, nos etiam quam facile atque celeriter eos perscripserit, scimus. *Pollio Asinius parum diligenter, parumque integra veritate compositos putat: cum Cæsar pleraque & quæ per alios erant gesta, temere crediderit: & quæ per se, vel consulto, vel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: existimatque rescripturum & correcturum fuisse. Reliquit &* De analogia *libros duos, &* Anticatones *totidem: ac præterea poëma quod inscribitur* Iter. *Quorum librorum primos, in transitu Alpium, cum ex citeriore Gallia, conventibus peractis, ad exercitum rediret: sequentes, sub tempus Mundensis prælii fecit: novissimum, dum ab urbe in Hispaniam ulteriorem* IIII. *&* XX. *die pervenit.* Epistolæ *quoque ejus* ad senatum *exstant, quas primum videtur ad paginas & formam memorialis libelli convertisse, cum antea* COSS. *& duces nonnisi transversa charta scriptas mitterent. Exstant &* ad Ciceronem, *item* ad familiares *domesticis de rebus: in quibus si qua occultius perferenda erant,*

Anticatones totidem.] Cicero librum scripsit, cui titulus est Cato: quo Catonis Vticensis laudatio continebatur: hoc cum mœrore angeret Cæsarem, propterea quod præconia Catonis suam esse ducebat vituperationem, duos libros scripsit in Catonem, crimina Catoniana complexus, qui Anticatones inscribuntur. *Beroald.*

Mundensis prælii.] Iulianus sub pellibus solitus quædam scribere de nocte ad æmulationem Cæsaris. *Am. Marcell.*

Ad paginas & formam memorialis libelli convertisse.] Eadem fuit forma epistolarum vulgo: quod declarant Ciceronis epistolæ: in quibus *extrema pagina* valet extrema pars epistolæ: sic alibi paginæ in epistolis nominantur. quod si impleta pagina superesset aliquid, tum vero transversa charta scribebant in margine, prorsus ut hodie fieri interdum solet. *Casaub.* Intellige Cæsarem scripsisse primum epistolas capitulatim, ut singularum rerum singula capita annotaret, conficeretque seorsum, ac separatim, ne structura, & series continens, perpetuaque decurreret, sed membratim summas rerum, & quasi capita contineret epistolæ, instar memorialis libelli. *Beroald.*

erant, per notas ſcripſit, id eſt, ſic ſtructo litterarum ordine, ut nullum verbum effici poſſet: quæ ſi quis inveſtigare & perſequi vellet, quartam elementorum litteram, id eſt, d *pro* a, *& perinde reliquas commutet. Feruntur & à puero, & ab adoleſcentulo, quædam ſcripta: ut* Laudes Herculis, *tragœdia* Oedipus: *item* Dicta collectanea, *quos omnes libellos vetuit AVguſtus publicari, in epiſtola quam brevem admodum ac ſimplicem, ad Pompeium Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegaverat, miſit.*
57 *Armorum & equitandi peritiſſimus, laboris ultra fidem patiens erat: in agmine, nonnunquam equo, ſæpius pedibus, anteibat, capite detecto, ſeu ſol, ſeu imber eſſet. Longiſſimas vias incredibili celeritate confecit, expeditus, meritoria rheda, centena paſſuum millia in ſingulos dies:*

Per notas ſcripſit.] Varii ſunt noſtris temporibus occulte ſcribendi modi, & præcipue per cifra, ſeu *ziffra* vulgari appellatione; cujus rei uſum etiam apud antiquos fuiſſe, conſtat ex præſenti Suetonii loco, & ex Gellio etiam, qui *furtivas litteras* vocat, & *furtiva ſcripta.* Marc. Donatus.

Laudes Herculis.] Macrobius libro primo, capite vigeſimo, Herculem ſcribit eſſe Solem, idque ex nomine clareſcere. Her enim nihil aliud eſt, quam ἦρας, id eſt, aëris: κλέος, id eſt, gloria. Porro non alia eſt aëris gloria, quam Solis illuminatio. Idem dictus eſt duodecim labores confeciſſe, quia Sol annuo curſu duodecim ſigna Zodiaci luſtrat & conficit. *Beroald.*

Item Dicta collectanea.] Alibi notamus quoſdam Græcorum libros ediſſe ἰσοδυνάμων indice, Ὑπομνημάτων τῶν σποράδην λεγομένων. fortaſſe tamen verius eſt, eum librum intelligi quem Ἀποφθεγμάτων vocat Cicero in epiſtola ad Pætum. Nam quod volumina dicuntur illi, Suetonio libelli: non debuit ea res quemquam movere. *Volumen* Latinis eſt omnis ſectio major, ſive liber ſit, ſive libri pars. *Caſaubon.*

Equitandi peritiſſimus.] Equitandi uſus ei ex pueritia facilis extitit, ut reflexis in tergum manibus equum velociſſimis concitare curſibus conſueverit. *Plutarchus.*

Meritoria rheda.] Rheda quatuor rotas habebat, ut ciſium duas, auctore Iſid. propterea Græci in rebus Romanis, τετράκυκλον appellant. Dionis interpretes, pudendo errore *quadrigas* interpretantur: Nam etſi mancipes publici curſus rhedas quaſdam ſoliti appellare *quadrigas* vel *flagella*, ut narrant Impp. in Codice: non tamen ferendus ſit, qui viatorium τετράκυκλον *quadrigas* dicat. ſeparat autem Dio rhedam & ὄχημα: cum tamen ὄχημα ſit nomen generis: ſed accipitur pro carpento aut

dies: si flumina morarentur, nando trajiciens, vel innixus inflatis utribus, ut persæpe nuntios de se prævenerit. In obeundis expeditionibus, dubium cautior
58 *an audentior. Exercitum neque per insidiosa itinera duxit umquam, nisi perspeculatus locorum situs: neque in Britanniam transvexit, nisi ante per se portus & navigationem, & accessum ad insulam explorasset. At idem obsessione castrorum in Germania nuntiata, per stationes hostium, Gallico habitu penetravit ad suos. A Brundisio Dyrrachium inter oppositas classes hieme trans-*

alio curru artificii majoris. ideo scribitur in Glossario ὄχημα, *vehiculum, currus.* ὀχημάτιον *rheda.* alioquin & τετράκυκλον sive rheda, ὄχημα est. Quemadmodum autem hoc genus vehiculi à rotarum numero τετρακύκλου nomen invenit: sic apud vetustissimos Æoles ab eodem numero πέτρειτον dictum, & apud inferioris ætatis Græcos Latinosque δίκυκλον & *birota.* In Codice Theodosiano De cursu publico, *statuimus rhedæ mille pondo tantummodo superponi, birotæ ducenta, veredo triginta.* Casaubon.

Vel innixus inflatis utribus.] Hi utres vel inflabantur follibus, ut Suetonius indicat, & Xenophon, Cæsar, Livius, Florus, aliique è Latinis: vel stramentis inferciebantur; ut apud Curtium libro septimo. Postea inventi sunt à Romanis ascogephri, hoc est, pontes utribus junctis constantes: quorum descriptionem habemus in libro Notitiæ Imperii. Meminit Zosimus libro tertio, sic junctum Tigrim narrans à Ioviano in reditu è Perside. *Idem.*

In obeundis expeditionibus dubium cautior an audentior.] Polybius libro primo, Romanorum ingenia ita depinxit, ut si ejus descriptionem ad res gestas magni istius Cæsaris referas, dixeris ipsissimum Iulium esse quem describat. Ita vides, quibus virtutibus & artibus Pop. Rom. orbem subegerat: iisdem esse per Cæsarem & superatum & in ordinem coactum. *Idem.*

Nisi ante per se portus & navigationem, & accessum ad insulam explorasset.] Mihi suspecta est lectio vulgata, & pro, *per se*, reponendum arbitror, *persæpe*, πολλάκις. Non simplicem, aut levem hac in re curam, sed summam, & identidem repetitam in Cæsare, ut summo & cautissimo imperatore, auctor hic commendat. Quare & hoc ipso loco dicit, non *speculatum*, sed *perspeculatum* eum locorum situs, ne exercitus incideret in itinera insidiosa. Sæpius exploranda itinera, ubi adeundæ gentes ignotæ, præsertim hactenus ignoto maritimo itinere, in quo pro diversa anni tempestate, alia atque alia incommoda offeruntur. Vt hic Britannica. *Boxhorn.*

Dyrrachium inter oppositas classes transmisit.] Epidamnus sive Dyrrachium in ora maris edita & saxosa conditum fuit, atque inde dictum Δυῤῥάχιον, hoc est, Δυσράχιον, quod in aspero & ῥαχιώδει littore situm esset. Alexander in Europa apud Stephanum:

Δυσραχίου τ' Ἐπίδαμνος ἐπ' αἰ-
γιάλου χθονὸς ἀκτῆς.

Salmas.

Immo à

tranſmiſit. Ceſſantibuſque copiis, quas ſubſequi juſſerat, cum ad accerſendas fruſtra ſæpe miſiſſet, noviſſime ipſe clam noctu parvulum navigium ſolus obvoluto capite conſcendit: neque aut quis eſſet ante detexit, aut gubernatorem cedere adverſæ tempeſtati paſſus eſt, quam pæne obrutus fluctibus. *Ne religione quidem ulla* 59
à quoquam incepto abſterritus umquam vel retardatus eſt. Cum immolanti aufugiſſet hoſtia, profectionem adverſus Scipionem & Iubam non diſtulit. Prolapſus etiam in egreſſu navis, verſo ad melius omine, Teneo te, *inquit*, Africa. *Ad eludendas autem vaticinationes, quibus felix & invictum in ea provincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, deſpectiſſimum quendam ex Corneliorum genere, cui ad obprobrium vitæ Salutioni*

Immolanti aufugiſſet hoſtia.] Dirum omen hoc veteres eſſe arbitrabantur, quoties hoſtia traheret ſe ab aris, & aufugeret. Hinc à Lucano inter prodigia Pharſalicæ cladis hoc quoque poſitum:

Admotus ſuperis diſcuſſa fugit ab ara
Taurus. ———

Livius quoque ait, factum eſſe omen cladis futuræ Flaminio Conſuli, quo immolante vitulus ictus è manibus ſacrificantium ſeſe proripuit, multoſque circumſtantes cruore reſperſit. *Beroald.*

Profectionem adverſus Scipionem & Iubam non diſtulit.] Cajus Cæſar ne ante brumam in Aſiam navigia tranſmitteret, auguriis & auſpiciis renitentibus, ſprevit: eo facilius & navigavit & vicit. *Minutius Felix.*

Verſo ad melius omine.] Non auſpicia ſolum, ſed etiam omina imperatores obſervabant. Fuerunt autem omina, dicta factaque, quæ audita ac viſa, ad imperatorem rem aggredientem pertinere poſſent: quæ cum temere eſſent oblata, propterea ab eo accipi, & non accipi poterant: *factum*, ut illud C. Flaminii, de quo Cicero: *Flaminius, excercitu luſtrato, cum contra Annibalem legiones duceret, ipſe & equus ejus concidit, nec eam rem religioni habuit:* item Cæſaris, de quo heic Suetonius. *Dictum*, quale illud conſulum Romanorum, de quo Livius: *Samnites vociferari, ſe in auctoritate Tarentinorum manere, nec deſcendere in aciem. Accipere ſe omen, conſules ajunt, & eam precari mentem hoſtibus, ut ne vallum quidem defendant.* Sigon.

Cui ad obprobrium vitæ Salutioni.] Sive *Salvito*, ſive *Salutio*, ſive *Salatto*, cum Dione quis mavult, verba illa, *ad obprobrium vitæ*, à Suetonio addita puto, quo ſignificet, homini illi, quem ex gente Cornelia ſecum habuit Cæſar, non ob formæ cum mimo ſimilitudinem, ut priori Scipioni, ſed ob morum potius turpitudinem, vitæque infamiam cognomen hoc adhæſiſſe. Quanquam & nominis ratio, ſi veteres codices ſequamur, neſcio quid mimicum præ ſe fert, tanquam cui vita pro ſale fuerit, aut ipſe vitæ ſal atque jucunditas. ſic enim & Catullus ſuum *ſalipuſium* formavit, (niſi quis mecum ſentiens *ſalicippium* legere ibi malit) & lepide de meretri-

60 *tioni cognomen erat, in castris secum habuit. Prælia non tantum destinato, sed ex occasione sumebat: ac sæpe ab itinere statim, interdum spurcissimis tempestatibus, cum minime quis moturum putaret: nec nisi tempore extremo ad dimicandum cunctantior factus est. Quo sæpius vicisset, hoc minus experiendos casus opinans: nihilque se tantum acquisiturum victoria, quantum auferre calamitas posset. Nullum umquam hostem fudit, quin castris quoque exueret: ita nullum spatium perterritis dabat. Ancipiti prælio equos dimittebat, & in primis suum, quo major permanendi necessitas impone-*
61 *retur, auxilio fugæ erepto. Vtebatur autem equo insigni, pedibus prope humanis, & in modum digitorum ungulis fissis: quem natum apud se, cum haruspices imperium orbis terræ significare domino pronuntiassent, magna cura aluit: nec patientem sessoris alterius, primus escendit: cujus etiam instar pro æde Veneris genitricis*
62 *postea dedicavit. Inclinatam aciem solus sæpe restituit, obsi-*

cula Lucret. libro IV. *tota merum sal.* Torrent. Veram vocem & aptam obprobrio censeam, *Salacioni.* libidinosum scilicet illum homuncionem fuisse & vitæ spurcæ atque impuræ: ita autem à Salax, salacio, ut à Senex senecio, & talia. *Lipsius.*

Haruspices.] Ab haruga nominantur. Nam *haruga*, teste Donato, dicitur hostia, ab hara, in qua concluditur, & servatur. Haruspices exta pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt. Haruspices etiam illi nuncupantur, qui horas in agendis negotiis, operibusque custodiunt. Haruspicium primus invenit Delphus, ut ait Plin. Haruspicinam deridet Cicero in secundo de Divinatione: ubi dicit, alios alio modo exta interpretari, nec esse omnium unam disciplinam. Cato mirari se ajebat, quod non rideret haruspex haruspicem cum vidisset. *Beroald.* A. V. C. DCCC. Claudius rettulit ad senatum, super collegio haruspicum, ne vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret: sæpe adversis Reip. temporibus accitos, quorum monitu redintegratas cærimonias & in posterum rectius habitas: primoresque Etruriæ sponte aut patrum Romanorum impulsu retinuisse scientiam, & in familias propagasse: quod nunc segnius fieri publica circa bonas artes socordia, & quia externæ superstitiones valescant: & læta quidem in præsens omnia, sed benignitati deûm gratiam referendam, ne ritus sacrorum inter ambigua culti, per prospera obliterarentur. Factum ex eo senatusconsultum: viderent Pontifices, quæ retinenda firmandaque haruspicum. *Tacitus.*

Cuspi-

obsistens fugientibus, retinensque singulos, & contortis faucibus convertens in hostem: & quidem adeo plerumque trepidos, ut aquilifer moranti cuspide sit comminatus: alius in manu detinentis reliquerit signum.
Non minora illa constantiæ ejus, immo majora etiam 63
indicia fuerunt: Post aciem Pharsalicam, cum præmissis in Asiam copiis, per angustias Hellesponti vectoria navicula trajiceret, L. Cassium partis adversæ cum decem rostratis navibus obvium sibi, neque refugit: & cominus tendens, ultro ad deditionem hortatus, supplicem ad se recepit. Alexandriæ, circa oppugna- 64
tionem pontis, eruptione hostium subita compulsus in scapham, pluribus eodem præcipitantibus cum desilisset in mare, nando per CC. *passus, evasit ad proximam navem, elata læva, ne libelli quos tenebat, madefierent: paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur*

Cuspide sit comminatus.] *Cuspis* est hastilis quo aquila gestatur pars posterior mucronata, qua terræ infigitur. Græcis οὐραχὸς & στύραξ: etiam σαυρωτήρ. sed τοῖς μεθ' Ὅμηρον tantũ. *Cas.*

Signum.] Signa (peditum intelligo) duplicia: Legionis totius & Manipulorum. Signum Legionis *Aquila,* nec nisi unius una, ac ne socii quidem, cum in aliis pares, eam habuerunt. Et quia hæc præcipui imperii signum, subjungi sub eam socios voluerunt, & Auxilia, non seorsum habere. Itaque per ipsas aquilas numerabant legiones. Signa Manipulorum quæ fuerint, ipsa vox indicio est. Nam cum perticis manipulos fæni seu straminis suspensos ferrent: illa ipsa manus, quæ ea sequeretur, dicta Manipulus. Sed hæc rustica non mansere: posterior forma fuit hasta, in cujus summo transversum ligneolum, in modum crucis, & sæpe cum manu supra eminente. Cohorti non erant propria signa, nusquã enim olim expressa: sed inferiore ævo sua habebant vexilla, etsi olim *vexilla* equitum propria. *Lips.*

Paludamentum.] Coss. aut Prætores, si quando cum imperio militari in bellum proficiscebantur, paludamento induebantur, votis auspicatis in Capitolio. Quod præsertim ex Livii lib. XXII. elicimus, ubi inquit, C. Flaminium à Senatu reprehensum, & commonitum, ut ad vota nuncupanda, & paludamenta suscipienda rediret, quum his omissis in provinciam profectus esset. Sed & lictores paludatos habuêre. Livius l. XXXI. *Tunc L. Sulpitius secundum vota in Capitolia nuncupata, paludatur cum lictoribus.* De colore scribit Plinius lib. XXII. c. 2. *Coccum Imperatoriis paludamentis dicatum fuisse.* Porro, Cæsaris paludamento, si Dionem audimus, Ægyptii potiti, illud in trophæum, tanquam Cæsarem interemissent, suspenderunt. *Marc. Donat.*

65 *retur hostis. Militem neque à moribus neque à fortuna probabat, sed tantum à viribus: tractabatque pari severitate atque indulgentia: non enim ubique ac semper, sed cum hostis in proximo esset, coërcebat: tum maxime exactor gravissimus disciplinæ, ut neque itineris neque prælii tempus denuntiaret: sed paratum & intentum momentis omnibus, quo vellet, subito educeret. Quod etiam sine caussa plerumque faciebat, præcipue pluviis & festis diebus. Ac subinde observandum se admonens, repente interdiu vel nocte subtrahebat: augebatque iter, ut serius subsequentes de-*
66 *fatigaret. Fama vero hostilium copiarum perterritos non negando, minuendove, sed insuper amplificando, ementiendoque confirmabat. Itaque cum exspectatio adventus Iubæ terribilis esset, convocatis ad concionem militibus,* Scitote, *inquit,* paucissimis his diebus regem adfuturum cum x. legionibus, equitum xxx. levis armaturæ c. millibus, elephantis ccc. Proinde desinant quidam quærere ultra, aut opinari, mihique qui compertum habeo, credant: aut qui-

Militem neque à moribus neque à fortuna probabat.] *A fortuna* interpretor, à censu. Græci, πλοῦτον δοκιμάζειν: quod Polyb. in sexta historia ait factum à Romanis in equitum dilectu: sed & in pedite servatum idem; ut ex ipso Polybio probavimus alibi. Quod negat à moribus probatum Cæsari militem: id à Romana disciplina per fuit alienum. Observo enim tantæ Romanis ducibus curæ fuisse mores suorum militum, ut in numeris ad cujusque nomen nota morum apponeretur: Appianus Ἐμφυλίων lib. III. *Casaub.* Ipse lib. I. Comment. scribit se non minus ab milite modestiam & continentiam, quam virtutem atque animi magnitudinem desiderare. *Torrent.*

Præcipue pluviis & festis diebus.] Hæc duo tempora quam sint hostilibus insidiis opportuna, ex scriptoribus stratagematum discere licet. *Casaub.*

Amplificando, ementiendoque confirmabat.] In hoc Cæsar Cyrum illum magnum Persarum regem imitabatur: qui, authore Xenophonte, res hostium minime verbis extenuandas esse censebat. *Nam melius est*, inquit, *si majora arbitrati, minora videamus: quam minora audientes, validiora inveniamus.* Beroald.

Aut quidem vetustissima nave impositos, quocumque vento in quascumque terras jubebo avehi.] Observo fuisse hoc apud

quidem vetuſtiſſima nave impoſitos, quocumque
vento, in quaſcumque terras jubebo avehi. *Delicta* 67
*neque obſervabat omnia, neque pro modo exſequeba-
tur: ſed deſertorum ac ſeditioſorum & inquiſitor &
punitor acerrimus, connivebat in cæteris. Ac non-
nunquam poſt magnam pugnam atque victoriam, re-
miſſo officiorum munere, licentiam omnem paſſim laſ-
civiendi permittebat: jactare ſolitus*, milites ſuos
etiam unguentatos bene pugnare poſſe: *nec* mili-
tes *eos pro concione, ſed blandiori nomine* commilito-
nes *appellabat: habebatque tam cultos, ut argento &
auro politis armis ornaret: ſimul & ad ſpeciem, & quo
tenaciores eorum in prælio eſſent metu damni. Dilige-
bat quoque uſque adeo, ut audita clade Tituriana, bar-
bam capillumque ſummiſerit: nec ante dempſerit quam
vin-*

apud veteres inter ſupplicii genera. Ita puniti à Tito primum, deinde à Trajano delatores. Ita ſævitum olim à tyrannis, Chriſtiani nominis oſoribus, in viros ſanctos. *Caſaub.*

Neque pro modo exſequebatur.] *Modum* appellat jus conſuetum, & diſciplinæ militaris inſtituta. at *exſequi* hic eſt, quod Græcis ἐπεξέρχεσθαι, punire. ſic alibi apud Suetonium & Senecam. Tacitus in vita Agricolæ: *omnia ſcire, non omnia exſequi*. Idem.

Deſertorum.] Apud Romanos mors pœna eſt iis, qui in bello locum, quo conſtituti ſunt, reliquerint. *Polybius.*

Vt argento & auro politis armis ornaret.] Antiquum hoc inſtitutum Romanorum: Iuvenalis, *Argenti quod erat, ſolis fulgebat in armis.* Vide Plut. in Bruto, & Ioſephum Ἁλώσεως lib. quinto. Ideo ſemper tecta arma gerebant, niſi prælii tempore: tum ſplendida veſtis indui ſolita, arma ad ſplendorem dari detractis tegumentis: quæ fere erant è corio vel pelle. *Caſaubonus.*

Alexander Imperator Romanus, uti refert Lampridius, non ſolum fecit Argyraſpidas, ſed & Chryſoaſpidas: ita ab aureis clypeis nuncupatos. *Beroald.*

Clade Tituriana.] Q. Titurius Sabinus, & L. Aurunculejus, ab Ambiorige in Eburonibus cæſi ſunt. alii ægre ad noctem oppugnationem ſuſtinuerunt: noctu ad unum omnes, deſperata ſalute, ſe ipſi interfecerunt. *Cæſar.*

Barbam capillumque ſummiſerit.] Aliarum gentium homines, in luctu vel indignatione, barbam capillumque poſuêre. Romanis contrarium inſtitutum placuit. Sic Auguſtus barbam capillumque ſummiſit, cum Varianæ cladis nuntium accepiſſet, ut teſtatur in ejus vita Suet. cap. XXIII. Id in luctu tanto decentius illis viſum, quanto tum temporis barbam alere, à Romanis moribus alienius fuit. Sed & gemina iis, quæ de Cæſare hîc produntur, adnotavit in Germanorum Moribus Tacitus: *Aliis*, inquit, *Germanorum populis uſurpatum, rara & privata cujuſque audentia, apud*

vindicasset. Quibus rebus & devotissimos sibi, &
68 *fortissimos reddidit. Ingresso civile bellum, centuriones cujusque legionis singulos equites è viatico suo obtulerunt: & universi milites gratuitam & sine frumento stipendioque operam, cum tenuiorum tutelam locupletiores in se contulissent. Neque in tam diuturno spatio quisquam omnino descivit: plerique capti concessam sibi sub conditione vitam, si militare adversus eum vellent, recusarunt. Famem & cæteras necessitates, non cum obsiderentur modo, sed & si alios ipsi obsiderent, tantopere tolerabant, ut Dyrrachina munitione Pompeius, viso genere panis ex herba, quo sustinebantur,* cum feris sibi rem esse *dixerit: amoverique ocyus, nec cuiquam ostendi, jusserit: ne patientia & pertinacia hostis, animi suorum frangerentur. Quanta fortitudine dimicaverint, testimonio est, quod adverso semel apud Dyrrachium prælio, pœnam in se ultro depoposcerunt: ut consolandos eos magis imperator,*

Cattos in consensum vertit, ut primum adoleverint, crinem barbamque summittere, nec nisi hoste cæso, exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. Schild.

E viatico suo.] *Viaticum* hoc loco peculium ipsum, seu facultates militis significat, ut & apud Horat. lib. II. Epistol. II. *Luculli miles collecta viatica multis Aerumnis, &c.* Sed & Vlpianus l. XVII. De rebus creditis, *filii familias viaticum* dixit, & Gellius lib. XVII. cap. II. *magnum viaticum* pro magna facultate ac paratu magno, ut Græci ἐφόδιον ad aliarum etiam rerum quam itineris apparatum transferunt. *Torrent.*

Neque quisquam.] Imo aliqui: nam præter Roscilum, & Egum Allobrogas, qui diutissime Cæsarianis castris fuerant assueti, Labienus quoque ad Pompejum transfugit. *Sabell.*

Plerique capti vitam recusarunt.] Inter eos Granius Petronius quæstor Cæsaris designatus, in Scipionis potestatem venit, qui Granio incolumitatem pollicebatur: ille vero respondit, *Cæsarianos milites solere salutem dare non accipere:* quo dicto seipsum pugione confodit. *Plutarch.*

Genere panis ex herba.] Lapsana sylvestris brassicæ genus. Olus triumphorum Divi Iulii carminibus jocisque celebratum, alternis quippe versibus exprobravere Lapsana se vixisse apud Dyrrachium. *Plinius.*

Consolandos magis quam puniendos.] Milites Cæsaris post cladem Dyrrhachinam tanta mœstitudine affecti fuere, ut ultro ipsi supplicium de se sumi exposcerent, & more patrio decimari. Renuente Cæsare, signiferos necandos

tor, quam puniendos habuerit. Cæteris præliis innu-
meris adversariorum copias, multis partibus ipsi pau-
ciores, facile superaverunt. Denique una sextæ legio-
nis cohors præposita castello, quatuor Pompeii legiones
per aliquot horas sustinuit, pæne omnis confixa multi-
tudine hostilium sagittarum: quarum centum ac tri-
ginta millia intra vallum reperta sunt. Nec mirum, si
quis singulorum facta respiciat, vel Cassii Scævæ cen-
turionis, vel C. Acilii militis, ne de pluribus referam.
Scæva, excusso oculo transfixus femore & humero,
centum & viginti ictibus scuto perforato, custodiam
portæ commissi castelli retinuit. Acilius navali ad Mas-
siliam prælio, injecta in puppem hostium dextra, &
abscissa, memorabile illud apud Græcos Cynægiri exem-
plum imitatus, transiluit in navem, umbone obvios
agens. Seditionem per X. *annos Gallicis bellis nullam* 69
omnino moverunt, civilibus aliquas: sed ut celeriter
ad officium redierint: nec tam indulgentia ducis, quam
authoritate. Non enim cessit umquam tumultuanti-
bus,

candos esse conclamabant, perinde ac primos authores fugæ. *Appianus.*

Innumeras adversariorum copias.] Confessus est ipse, cecidisse se ad undecies centum & nonaginta duo millia hominum: præter eos, qui bellis civilibus periissent. *Plinius.*

Quarum centum ac triginta millia intra vallum reperta sunt.] Ex hoc Suetonii loco videtur Cæsar emendandus, qui lib. III. de bello civili habet: *Millia sagittarum circiter triginta &c.* cum illud *circiter* in centum, mutandum sit. Nisi forte hoc loco variant inter se scriptores. *Vrsin.*

Centum & viginti ictibus.] In veterrima editione numerum ictuum uno auctiorem invenio, CXXI. forte fuerit CXXX. ut conveniat cum Plutarcho, qui ἑκατὸν καὶ τριάκοντα fuisse tradit. Nisi potius illud I. affixum, non numerus sit, sed terminatio nominis viginti. Eadem editio, ubi cædem Cæsaris Sueton. describit, habet, XXIIII. *plagis confossus est*, quod idem est cum vulgat. *viginti tribus plagis &c.* Ad quæ velim attendant, qui vetustas editiones evolvunt. *Boxhorn.*

Vmbone obvios agens.] *Vmbo* est media pars scuti, quæ protuberat & exseritur cum rotundo tumore. Ideo Vmbo, quod Græcis est ἄμβων, Montes & eminentias hac voce Statius vocat. Acilius umbone hostem avertit. Nam in conflictu & pugna cominus utebantur eo ad impulsum. *Lipsius.*

Legio-

bus, atque etiam obviam ſemper iit. Et nonam quidem
legionem apud Placentiam, quamquam adhuc in ar-
mis Pompeius eſſet, totam cum ignominia miſſam fe-
cit: ægreque poſt multas & ſupplices preces, nec niſi
70 *exacta de ſontibus pœna, reſtituit. Decumanos autem*
Romæ cum ingentibus minis, ſummoque etiam urbis
periculo, miſſionem & præmia flagitantes, ardente
tunc in Africa bello, neque adire cunctatus eſt, quam-
quam deterrentibus amicis, neque dimittere: ſed una
voce, qua Quirites *eos pro militibus appellarat, tam*
facile circumegit & flexit, ut ei milites *eſſe confeſtim*
reſponderint: & quamvis recuſantem ultro in Afri-
cam ſint ſecuti: ac ſic quoque ſeditioſiſſimum quemque
71 *& prædæ & agri deſtinati tertia parte multavit. Stu-*
dium & fides erga clientes, ne juveni quidem defue-
runt. Maſintham nobilem juvenem, cum adverſus
Hiem-

Legionem cum ignominia miſſam fecit.] Honeſta miſſio eſt, quæ emeritis ſtipendiis ab Imperatore indulgetur. Cauſaria, cum quis vitio animi, vel corporis minus idoneus militiæ renuntiat. Inde à Livio *cauſarii milites* dicti. Ignominioſa vero miſſio eſt, cum quis propter delictum ſacramento ſolvitur, & is, qui ignominia miſſus eſt, neque Romæ, neque in ſacro comitatu agere poteſt: authores Iuriſconſulti titulo De re militari, & titulo De his, qui notantur infamia. *Beroald.* Vlpianus ſolere ait exprimi cauſam, cur aliquis miſſus eſſet: ſed ſi arma adempta forent, etiam ſi nihil fuiſſet expreſſum, ignominioſe tamen miſſus intelligebatur. *Sabell.*

Decumanos.] *Decumum* antiqui, ſicuti *decimum* dixêre. Decumanos igitur vocat milites decimæ legionis. Namque à primo numero incipientes, ordine legiones nominavêre. *Marc. Donat.*

Quirites.] Cum milites exauctorat & dimittit, appellat Cæſar Quirites: eo verbo cives urbanos, nec jam milites intelligimus. nam ſic Romæ in concionibus vocabantur ab oratoribus. Plutarchus πολίτας vertit. *Turneb.* Sic Alexander Imperator Romanus ſeditioſos milites pro concione Quirites vocavit: *Vos omnes*, inquit, *hodie una voce, Quirites, dimittam: & incertum an Quirites: non enim digni eſtis, qui Romanæ plebis ſitis, ſi jus Romanum non agnoſcitis.* His Lampridii verbis fit, ut exponam Quirites appellatos, non tam honoris cauſa, quam contumeliæ, tanquam Quirites plebeii, vileſque ſint, & contemptibiles: militum vero appellatio honorificentior, ideoque milites graviter ferentes ſe appellari Quirites, id nomen repudiarunt, perinde ac inhonorum ingloriumque. *Beroald.*

Studium & fides erga clientes.] Capite XLIV. cum proponeret auctor, ſe dicturum de ſtudiis Cæſaris civilibus, utrum-

Hiempsalem regem tam enixe defendisset, ut Iubæ regis filio in altercatione barbam invaserit, stipendiarium quoque pronunciatum, & abstrahentibus statim eripuit, occultavitque apud se diu: & mox ex prætura proficiscens in Hispaniam, inter officia prosequentium, fascesque lictorum, lectica sua avexit. Amicos 72
tanta semper facilitate indulgentiaque tractavit, ut C. Oppio comitanti se per sylvestre iter, correptoque subita valitudine, & in diversorio loco, quod unum erat, cesserit: ac ipse humi ac sub divo cubuerit. Iam autem rerum potens, quosdam etiam infimi generis ad amplissimos honores provexit. Cum ob id culparetur, professus est palam, si grassatorum & sicariorum ope in tuenda sua dignitate usus esset, talibus quoque se parem gratiam relaturum. *Simultates con-* 73
tra nullas tam graves excepit umquam, ut non occasione oblata libens deponeret. C. Memmii, cujus asperrimis orationibus non minore acerbitate rescripserat, etiam suffragator mox in petitione consulatus fuit. C. Cal-

utrumque complexus est: & eloquentiæ studia de quibus dixit ante, & hæc de quibus nunc agere instituit. in quo Græcos est imitatus, apud quos πολιτικὴ utrumque hoc studiorum genus complectitur: ponitur enim & pro eloquentia atque oratoria arte: & pro ratione administrandæ publicæ rei. Hoc norunt qui Platonem & Aristotelem norunt. *Casaub.*

Stipendiarium quoque pronunciatum.] Vicit scilicet Iuba, & Masintha pronuntiatus Iubæ stipendiarius: multum renitente Cæsare. *Idem.*

Inter officia prosequentium.] In turba amicorum, ad Salutarem portam convenientium, ubi ex more salutabatur is qui in provinciam pro prætore aut pro consule exibat. *Casaubonus.*

Et in diversorio loco, quod unum erat, cesserit.] Videtur legendum, ut est in V.C. *Et in diversorio, quod unum erat, loco cesserit,* &c. *Vrsin.*

Ac ipse humi ac sub divo cubuerit.] Sic Græcis χαμεῦναι qui in stramentis vel culcitis super humo constratis cubant: χαμευνίας Latini scriptores dicunt *humi dormitiones.* Deinde *sub divo*, an præcise verum? Plutarchus saltem ait ἐν τῷ προστεγίῳ τῆς θύρας. Est vero προστέγιον non *vestibulum* ut vertunt: sed protectum, sive tecti projectura, quæ aliquantum spatii ante januam tegeret. προστεγίσματα Græcis, & γεῖσα. Latinis *suggrundia* & *protecta.* Casaub.

C. Cal-

Calvo post famosa epigrammata de reconciliatione per amicos agenti, ultro ac prior scripsit. Valerium Catullum, à quo sibi versiculis de Mamurra perpetua stigmata imposita non dissimulaverat, satisfacientem, eadem die adhibuit cœnæ: hospitioque patris ejus, sicut
74 *consueverat, uti perseveravit. Sed & in ulciscendo natura lenissimus: piratas, à quibus captus est, cum in dicionem redegisset, quoniam suffixurum se cruci ante juraverat: jugulari prius jussit, deinde suffigi. Cornelio Phagitæ, cujus quondam nocturnas insidias æger ac latens ne perduceretur ad Syllam, vix præmio dato eva-*

C. Calvo.] Qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquentiæ habuit, fuitque violens accusator, & concitatus. Ab hoc Vatinium accusatum esse satis constat. Idem carmina jocosa faciebat, plenaque ingentis animi. Vnde olim de Pompejo dixit, *Digito caput uno scalpit*. Beroald.

Perpetua stigmata imposita.] Catullus in Epigrammate, cujus initium est, *Quis hoc potest videre, quis potest pati?* indignatur, Mamurram Formianum stulta Cæsaris, cum quo stupri consuetudinem habebat, liberalitate ad tantas pecunias venisse, ut solus aliquot provinciarum opes possidere videretur. De hujus opibus vide Plinium lib. XXXVI. Cæterum quod de reconciliatione adjecit Tranquillus, sciendum est, verbum *satisfacere* idem hîc significare, quod, testibus præsentibus pœnitentiam testari. Hanc enim esse vim in his rebus verbi *satisfacio*, satis ex Amphitruone Plauti, & Terentii Adelphis, & Cicerone pro Roscio Comœdo intelligi potest. *Muretus.*

Hospitioque patris ejus, sicut consueverat, uti perseveravit.] Non dubium est, patris Catulli domum in Transpadana regione Italiæ fuisse: quo Cæsarem post triumphos suos ivisse, nemo dicere sustinebit, qui meminerit, paucis diebus, postquam triumphasset, cæsum illum fuisse. Quare Iosephus Scaliger inter Suetonii παροράματα hanc historiam esse ponendam pertendit, Notis ad Eusebii Chronicum, numero MDCCCCCIX. *Casaub.*

Piratas.] Suidas tradit, πειρᾶν significare δόλον, καὶ ἀπάτην, καὶ τέχνην, καὶ βλάβην. *deceptionem, artem, nocumentum: unde,* inquit, *piratæ dicti, tanquam dolosi, fraudatores, & in ipso mari maleficentissimi.* Fenestella ait in II. Epitom. quemadmodum Cæsar à piratis captus, eos postea ceperit, & decollaverit: ita enim securi cæsos dicebant: jugulare autem, & decollare an conveniant, viderint eruditi. Etiam sine ferro jugulari dicitur. Cornelius Celsus: *Quartana neminem jugulat.* Beroaldus.

Iugulari prius jussit, deinde suffigi.] Tarquinium Priscum crucibus fixisse eorum corpora qui necem sibi conscissent, notat Plinius, ut sævum & uni illi usurpatum. locus est libro XXXVI. cap. 15. Sub Impp. vero factum sæpius, ut amputata sontibus capita in crucem tollerentur. Exemplum est in Nigro apud Xiphilinum in Severo: & in Albino apud eundem Xiphilinum & Herodianum. *Casaub.*

A ma-

evaſerat, numquam nocere ſuſtinuit. Philemonem à manu ſervum, qui necem ſuam per venenum inimicis promiſerat, non gravius quam ſimplici morte puniit. In P. Clodium Pompeiæ uxoris ſuæ adulterum, atque eadem de cauſſa pollutarum cerimoniarum reum, teſtis citatus, negavit ſe quidquam comperiſſe: quamvis & mater AVrelia, & ſoror Iulia, apud eoſdem judices, omnia ex fide retuliſſent. Interrogatuſque, cur igitur repudiaſſet uxorem, Quoniam, *inquit,* meos tam ſuſpicione quam crimine judico carere oportere.

Moderationem vero clementiamque, cum in admini- 75
ſtratione, tum in victoria belli civilis, admirabilem exhibuit. Denuntiante Pompeio, pro hoſtibus ſe habiturum, qui Reipubl. defuiſſent: ipſe medios & neutrius partis, ſuorum ſibi numero futuros pronuntiavit. Quibus autem ex commendatione Pompeii, ordines dederat, poteſtatem tranſeundi ad eum omnibus fecit. Motis apud Ilerdam deditionis conditionibus, cum aſſiduo inter utraſque partes uſu atque commercio, Afranius ac Petreius deprehenſos intra caſtra Iulianos ſubita pœnitentia interfeciſſent, admiſſam in ſe perfidiam non ſuſtinuit imitari. Acie Pharſalica proclamavit, ut civibus parceretur: *deincepſque nemini non ſuorum quem vellet unum partis adverſæ ſervare*

con-

A manu.] Videntur dici à manu, qui ſcribæ ſunt: quos alibi Tranquillus Amanuenſes peculiari vocabulo appellat. Hoc prætereundum non eſt, quod qui à pedibus vocantur, veteres dixere *circumpedes*. Cicero etiam *Adpedes* eos appellat. *Beroald.*

Ordines.] Ducendi ordinis dignitatem. Ordo ſexagenos, authore Livio lib. VIII. habuit milites, & duos Centuriones. Et hoc quidem ille de Latinis, cum Manlio congreſſuris, ſcribit: ſed eos perquam ſimiles Romanis, in rebus bellicis, fuiſſe demonſtrat. *Sabell.*

Ilerdam.] Ilergetum oppidum in citeriore Hiſpania. Lucanus:

—— *Saxo fundata vetuſto*
Surgit Ilerda manu. ——

Idem.

Exce-

concessit: nec ulli perisse, nisi in prælio reperientur, exceptis duntaxat Afranio & Fausto & L. Cæsare juvene: ac ne hos quidem voluntate ipsius interemtos putant: quorum tamen & priores post impetratam veniam rebellaverant: & Cæsar libertis servisque ejus ferro & igni crudelem in modum enectis, bestias quoque ad munus populi comparatas contrucidaverat. Denique tempore extremo etiam quibus nondum ignoverat, cunctis in Italiam redire permisit, magistratusque & imperia capere. Sed & statuas L. Syllæ atque Pompeii, à plebe disjectas, reposuit. Ac si qua posthac aut cogitarentur gravius adversus se, aut dicerentur, inhibere maluit, quam vindicare. Itaque & detectas conjurationes, conventusque nocturnos, non ultra arguit, quam ut edicto ostenderet esse sibi notas: & acerbe

Exceptis duntaxat.] Nemo cæsus imperio præter Afranium: satis ignoverat semel: & Faustum Syllam: didicerat generos timere: filiamque Pompeii cum patruelibus ex Sylla. hîc posteris cavebatur. *Florus.*

L. Cæsare.] L. Cæsarem cognatum suum, ultroque sibi supplicem factum, tamen quod toto bello contra se stetisset, primum caussam dicere jussit, eo consilio, ut judicio victum condemnasse videretur: verum, quum eum sua voce morti addicere vereretur, judicio suspenso, paullo post per insidias hominem interemit. *Dio Cassius.*

Bestias ad munus populi comparatas.] Ludorum celebrationes deorum festa sunt: siquidem ob natales eorum, vel templorum novorum dedicationes sunt constitutæ. Et primitus quidem venationes, quæ vocantur munera, Saturno sunt attributæ, ludi autem Scenici Libero, Circenses Neptuno. Paulatim vero & cæteris diis idem honos tribui cœpit, singulique ludi numinibus eorum consecrati sunt, sicut Sisinnius Capito in libris spectaculorum docet. *Lactantius.*

Statuas L. Syllæ atque Pompeii.] Admirari soleo gravitatem, & justitiam, & sapientiam Cæsaris: qui nunquam nisi honorificentissime Pompejum appellat. *Cicero.* Cum Cæsar dejectas Pompeii triumphales statuas reponi jussisset, dixit Cicero: Πομπηΐου, καῖσαρ, ἀνδρειάντας ἱστὰς τοὺς σεαυτοῦ πηγνύεις. Id est, *Pompeii statuas erigens, ô Cæsar, tuas ipsius figis.* Beroaldus.

Inhibere maluit, quam vindicare.] Laudandum experientia consilium est Pausæ atque Hirtii, qui semper prædixerant Cæsari, ut principatum, armis quæsitum, armis teneret. ille dictitans, mori se, quam timeri malle, dum clementiam, quam præstiterat, exspectat, incautus ab ingratis occupatus est. *Vellejus.*

Auli-

be loquentibus satis habuit pro concione denuntiare, ne perseverarent. AVlique Cæcinæ criminosissimo libro, & Pitholai carminibus maledicentissimis, laceratam existimationem suam, civili animo tulit. Prægravant 76
tamen cætera facta, dictaque ejus, ut & abusus dominatione, & jure cæsus existimetur. Non enim honores modo nimios recepit, ut continuum consulatum, perpetuam dictaturam, præfecturamque morum, insuper præ-

AVlique Cæcinæ.] Qui apud Ciceronem ita ait: *Adhuc styli pœnas do.* Et paulo post, *Cur irascitur Cæsar ei, qui scripsit aliquid contra voluntatem suam?* Beroald.

Civili animo.] Id est, æquo & remisso, quali esse inter se cives decet, non eorum more, qui (ut Ciceronis utar verbis) æquabilitatem communis juris præstantia dignitatis, aut fortunæ suæ transeunt. Sic *genus vitæ civile* Tib. cap. x. & Claud. cap. XXXV. Ovidius etiam, Ovid. vers.

Exercet patrias plusquam civiliter iras.

Et Tacit. lib. primo. Annal. de Asinio Gallo, *jam pridem invisus quod plusquam civilia agitaret.* Merito igitur ob insignem animi moderationem templum Clementiæ Cæsari decretum fuit. Plutarchus, Dion, nummi veteres, qualis apud me servatur. *Torrent.*

Prægravant tamen cætera.] De Cæsare olim vulgo dictitatum est, & à Tito Livio positum, in incerto esse, utrum illum magis nasci Reip. profuerit, an non nasci. *Seneca.*

Continuum consulatum.] Antiquissimo plebiscito cautum invenio, ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet, neu duos magistratus uno anno gereret. *Livius.*

Perpetuam dictaturam.] Hic multa contra leges: nam & lex sive majorum institutum fuit, quo dictaturæ exuendæ semestre tempus præfinitum: & modus ipse quo dictator creatus est, contra leges fuit. vide Dionem. Postremo, quod extra Italiam dictator sit profectus, quodque alia servari solita à dictatoribus, omnia contemserit, quantum nefas est? *Casaubon.* Apparet, divinitus vocem illam à Sylla emissam, qui in ordinem redactus, quum ab adolescente quodam convicio incesseretur, dixisse fertur, fore, *ut quicunque post se Dictaturam invaderet, nunquam eam nisi cum morte, deponeret.* Sabell.

Præfecturamque morum.] Recte *præfecturam morum*: non *censuram*. Cæsar enim censor non fuit: sed morum præfectus, ut & à Cicerone nominatur. hoc est, rem habuit, titulum per speciem modestiæ recusavit. Pars potestatis ejus fuit, morum cura, & ut ait Plut. ἡ περὶ τὰ ἤθη καὶ τοὺς βίους ἐξέτασις. hanc partem Cæsar usurpavit, & ideo *præfectus morum* dictus: non totam censuram. *Casaub.*

Prænomen imperatoris.] Appellatio *imperatoris* in historia Romana trifariam accipitur. primum, pro ἡγεμὼν & στρατηγός. hoc sensu imperator à militibus nominatus, qui imperium belli suis auspiciis administrandi à populo accepisset: veteres, ut notat Iustinianus in Novellis, *Prætorem* vocabant. Deinde pro victor & νικητής. Nam qui res magnas bello gesserat & lege definitum hostium numerum occiderat, à militibus Imperator solitus salutari.

prænomen imperatoris, cognomen patris patriæ, statuam inter reges, suggestum in orchestra: sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est: sedem auream in curia & pro tribunali, thensam & ferculum Circensi pompa, templa, aras, simulacra juxta Deos, pulvinar, flaminem, Lupercos, appellationem men-

Vide Tacitum lib. III. Annalium. Postremo Imperator idem significare cœpit à Iulio Cæsare, ac rex. Secunda notione Tacitus, *Nomen imperatoris semel atque vicies partum.* & lapis vetus: IMP. CAESAR. DIVI. F. AVG. PONT. MAX. COS. XIIII. IMP. XX. TRIBVNIC. POTEST. XXXVIII. P. P. Appianus secundo Ἐμφυλίων, non penitus ademptum privatis exercituum ducibus sua ætate (sub Adriano vixit) eum honorem: sed difficiliorem ad eum aditum relictum esse scribit. non enim dari cuiquam nisi cæsis X. M. hostium. cum ante ἐπὶ πᾶσι τοῖς μεγίστοις ἔργοις tribueretur. Auspicia tamen penes solos principes fuisse, fatendum omnino est. *Casaub.*

Statuam inter reges.] Septem statuæ totidem regum, & octava Bruti tyrannicidæ, in Capitolio consecratæ visebantur. juxta Brutinam collocata Cæsarea est. *Idem.*

Ampliora humano fastigio.] Decerni sibi inter alia passus est, ut currus sibi adversum Iovem spectans in Capitolio collocaretur: item, ut ipse super imaginem orbis terrarum positus, ex ære statueretur, cum inscriptione, SEMIDEVS EST. *Dio Cassius.*

Thensam & ferculum Circensi pompa.] Distingue duos mores circa principum honores solitos usurpari, quos multi perperam confundunt. Vnus fuit, ut absentibus aut mortuis sella poneretur in theatro cum corona: cujus rei expressam similitudinem vidimus in multis nummis. dixit pridem de hoc Iustus Lipsius ad II. Annalium docte, & accurate. Alter mos fuit, ut in pompa Circensi, quam unus optime describit Dionys. Halicarnass. libro septimo, cum simulacris deorum, inferretur principis imago, in thensa & ferculo sicut imagines numinum. Res, ut puto, inaudita Romæ ante Cæsarem. apud Græcos simile quid observamus. Vide Athenæum in enarratione pompæ Philadelphi. *Casaub.*

Thensam.] Thensæ sunt sacra vehicula, atque etiam ipsa pompa ordinum & hostiarum. Eas alii à divinitate dici putant: alii, quod ante ipsas lora tenderentur, quæ gaudebant manu tenere & tangere qui eas deducebant. *Hottomannus.*

Ferculum.] Ferculis pompa traducebatur, & deorum simulacra gestabantur. Cur sic vocarentur, Augustinus lib. II. de Civit. Dei docet. Sic hodie vocari possunt gestatoriola, quibus Eucharistia & sanctorum reliquiæ in supplicationibus circumferuntur. *Budæus.*

Pulvinar.] Lectisternia Romanorum ex Livio aliisque nota: Græcos idem factitasse, primi fortasse nos observamus. Æmilius Probus in Timotheo, *Quæ victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tum primum aræ Paci publicæ sint factæ, eique deæ pulvinar sit institutum.* Pausanias arcadicis, κλίνη τε ἱερὰ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ αὐτῆς εἰκὼν γραφῆς μεμιμημένου ἀνάκειται. in Phocicis de templo quodam Æsculapii, κλίνη δὲ ἐν δεξιᾷ κεῖται τοῦ ἀγάλματος. *Casaub.*

Flaminem.] Flamines in capite pileum

mensis è suo nomine. Ac nullos non honores ad libidinem cepit, & dedit. Tertium & quartum consulatum titulo tenus gessit, contentus Dictaturæ potestate decretæ cum consulatibus simul: atque utroque anno binos consules substituit sibi in ternos novissimos menses: ita ut medio tempore comitia nulla habuerit, præter tribunorum & ædilium plebis: præfectosque pro præ-

leum habebant, in quo erat brevis virga desuper habens lanæ aliquid. Quod cum per æstus portare non possent, filo tantum capita religare cœperunt. Nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat. Vnde à filo, quo utebantur, flamines sunt dicti, quasi filamines. Verum festis diebus filo deposito, pilea necesse erat accipere. *Servius.* Sacerdotem singulis diis assignare Romani solebant, quem *Flaminem* nuncupabant. Vnde Cicero II. de Leg. scribit: *Diisque aliis alii sacerdotes, omnibus Pontifices, singulis Flamines sunto.* Ex Liv. lib. I. tres Flamines à Numa creatos observamus, nempe Flaminem assiduum Iovi unum, alterum Marti, tertium Quirino. *Marc. Donat.*

Lupercos.] Luperci, qui nudi Lupercalibus per urbem currebant, subligaculis subcincti quod essent, ut reor, *cincti* ab Ovidio dicti sunt. Plutarchus Romulo: λούπερκοι δέ εἰσιν οἱ τοῖς λουπερκαλίοις γυμνοὶ διαθέοντες ἐν περιζώμασι. Hoc sacrum sollemne institutum fuit Pani, qui Faunus Latinis vocatur. Erant autem duæ Lupercorum sodalitates, quæ Fabianorum & Quintilianorum dicebantur, ut nonnulli censent, à præpositis suis. Vtrosque nominat Ovidius II. Fastorum:

Risit, & indoluit Fabios potuisse Remumque
Vincere, Quintilios non potuisse suos.

Cicero *Germanos Lupercos* vocat, velut agrestem pastoritiamque quandam sodalitatem colentes, qualis fuerat Lupercorum Romuli & Remi: his tertia de Cæsaris nomine addita sodalitas est Iulia, de qua heic Tranquillus: unde & *Luperci Iuliani* in II. Philippica nominantur. *Turneb.*

Appellationem mensis.] Iulius, cum secundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero vocaretur: nihilominus tamen etiam post præpositos à Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen: cum non videretur jam quintus esse, sed septimus. Sed postea, in honorem Iulii Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio consule, Iulius appellatus est: quod hoc mense ad quartum Idus Quintilis, Iulius procreatus sit. *Macrobius.*

Vtroque anno binos.] Cæsarem id quarto Consulatu fecisse omnes affirmant. Sed an idem tertio quoque Consulatu factitarit, incertum est. nam & solus, quod sciam, hoc Suetonius affirmat, nec alterius quam M. Lepidi, tunc Consulis, & Magistri equitum, nomen invenias. Fefellit fortassis Suetonium, quod anno DCCVI, qui tertium Cæsaris Consulatum præcessit, ac diu sine Consulibus, ac Prætoribus fuit, Cæsare in Ægypto, ac Ponto res gerente, tandem Q. Fusius Calenus, & P. Vatinius creati COSS. fuere. Et fortassis tertium Cæsaris Consulatum illi anno attribuit Sueton. *Torrent.*

Præfectosque pro prætoribus constituerit.] Imo *pro quæstoribus.* Istos enim præfectos constat & quæstorum in urbe munera obiisse: prætoribus tamen eos

prætoribus constituerit, qui præsente se res urbanas administrarent. Pridie autem Kalend. Ianuarias repentina consulis morte cessantem honorem in paucas horas petenti dedit. Eadem licentia spreto patriæ more, magistratus in plures annos ordinavit. Decem prætoriis viris consularia ornamenta tribuit. Civitate donatos, & quosdam è semibarbaris Gallorum recepit in curiam. Præterea monetæ, publicisque vectigalibus, pe-

eos potius comparat, quia prætextam, curulem sellam, & sex lictores, quæ sunt insignia prætorum, habuêre. colligi potest ex Dione. *Casaubon.* Errant qui ex hoc Suetonii loco volunt Præfectos Vrbis, de quibus peculiari titulo I.C. & quorum potentia sic postea excrevit, sub Cæsare Dictatore institutos fuisse. nam ipse Sueton. Præfecturam Vrbis inter officia ab Augusto inventa commemorat cap. XXXVII. *Torrent.*

Præsente se.] Imo absente Cæsare vicem ejus substituti sunt: quod ex Dione clarum & re ipsa: scribimus igitur *qui pro se res urbanas.* Lipsius.

Petenti dedit.] Caninium significat, qui à M. Tullio tali aspersus est joco, *Vigilantem habemus consulem Caninium, qui in consulatu suo somnum non vidit.* Idem dicere non destitit: *Consulem habuimus tam severum, tamque censorium, ut in ejus consulatu nemo pranderit, nemo cœnaverit, nemo dormierit.* Idem de eodem, *hoc consecutus est Caninius, ut quæreretur, quibus consulibus consul fuerit.* Beroald. Votacilius Pitholaus, cum Caninius Rebilus uno tantum die consul fuisset, dixit: Ante Flamines, nunc Consules diales fiunt. *Macrobius.*

In plures annos.] Facete igitur Cic. Ad Att. lib. XVI. *Cæsarem in codicillorum fastis, non minus longas futurorum COSS. quam jam factorum paginas habere.* Torrent.

Civitate donatos.] Quod in libris suis de rep. scripsit Aristoteles, civium alios aliqua ex parte, alios omnino cives esse, id in Rep. etiam Romanorum verissimum esse deprehenditur. Nam cum varia civium Rom. jura fuerint, qui omnia obtinuerunt, ii optima, qui aliquot, ii non optima lege cives Rom. fuerunt. Qui domicilium, qui tribum, qui honorum potestatem adepti fuerunt, ii demum plenissimum jus civitatis obtinuerunt. *Sigonius.*

E semibarbaris Gallorum.] Narbonenses intelligit, ut ex bracis capite LXXX. suspicor, quibus, ob cultum provinciæ, mixtam quandam elegantia barbariem tribuit. Et hi quidem à Cæsare in curiam sunt recepti. At postea, volente Claudio, Comatæ quoque Galliæ proceres, & primi inter illos Edui, senatorum in Vrbe jus sunt adepti. Vide Tac. An. XI. Non tamen à vero abludet, si quis heic *semibarbaros Gallorū* opponi *civitate donatis* existimaverit. *Schildius.*

Monetæ præposuit.] Prima ætate Vrbis, in nummis cudendis solo ære sunt usi, post vero argento, ad extremum etiam auro. Vnde Triumviri monetales dicti, Æris, argenti, auri flatores, ut ait Pompon. in l. 2. §. deinde, D. de orig. jur. qui etiam dicebantur TREVIRI AERI, ARGENTO, AVRO FLANDO, FERIVNDO. Vnde harum notarum interpretatio apud Valerium Probum III. V. A. A. A. F. F. Cicero de Leg. III. *Minores magistratus æs, argentum, aurum publice signanto.* Hottom.

Pecu-

peculiares ſervos præpoſuit. Trium legionum, quas Alexandriæ relinquebat, curam & imperium Rufini liberti ſui filio, exoleto ſuo, demandavit. Nec minoris 77 *impotentiæ voces propalam edebat, ut T. Ampius ſcribit.* Nihil eſſe* Remp. appellationem modo, ſine corpore, ac ſpecie. Syllam neſciſſe litteras, qui Dictaturam depoſuerit. Debere homines conſideratius jam loqui ſecum, ac pro legibus habere quæ dicat. *Eoque arrogantiæ progreſſus eſt, ut haruſpice*

Peculiares ſervos.] Peculiarem ſervum appellamus à peculio, quod proprie ſervorum eſt, unde ait Labeo Iuriſconſultus: *Paterfamilias peculium habere non poteſt, quemadmodum nec ſervus bona.* A peculio deducitur peculiaris, & accipitur pro re ſervili. Inde ſcribit Vlpianus: *Si peculiare vinum legatum ſit, id contineri quod ſervi habuerunt.* In uſu autem nunc frequentiſſimo eſt, ut peculiaris pro proprio, ſive ſpeciali, nec cum aliis communi accipiatur. *Beroald.* Servos Cæſaris proprios intelligit, nam & ſervi erant publici. *Turneb.*

Liberti ſui filio.] Libertorum filii temporibus priſcis ne admiſſi quidem in militiam ſunt. & bello Italico libertini primum militare cœperunt, ut notat Epitome Liviana LXXIII. *Lipſius.*

Nihil eſſe Remp.] Eodem ferme modo Cic. Ad Att. *nullum eſſe colorem, nullum ſuccum, nullam formam relictam reipubl.* Cæſare ſcilicet pro arbitrio eam moderante. Nec male Lucanus, *Omnia Cæſar erat.* Torrent.

Appellationem modo, ſine corpore ac ſpecie.] Vox *ſpecies* Latinis duo ſignificat, & id quod vere eſt atque ſubſiſtit: ut cum temperantiam virtutis ſpeciem eſſe dicimus: & id quod veram exiſtentiam non habet; & ut loquuntur Philoſophi, τὸ μὴ ὂν μὲν, φαινόμενον δέ. ut cum χολοβάφινα dicimus habere ſpeciem auream. Cæſar priore notione hic accipit, non poſteriore. Heraldus obſervabat, videri Cæſarem alluſiſſe ad diſcrimen poſitum à veteribus inter vocabulum & appellationem. Quintilianus libro primo, cap. IV. *Fuerunt qui ipſum adhuc vocabulum ab appellatione diducerent; ut eſſet vocabulum, corpus viſu tactuque manifeſtum, domus, lectus. appellatio, cui vel alterum deeſt, vel utrumque, ventus, cœlum, deus.* Caſaubonus. *Salmaſius* legit *ſpeciem.*

Syllam neſciſſe litteras.] Alluſit ad litteratores & grammaticos, qui dictant quo modo ſit ſcribendum, quo modo loquendum, & dictata dare dicuntur. *Turneb.*

Dictaturam depoſuerit.] In tantum felicitati potius, quam actionibus, confiſus eſt, ut, cum & permultos necâſſet, & tam multas magnaſque in urbem mutationes intuliſſet, tamen Dictatura ſe abdicaverit, populoque comitiorum conſularium conceſſa poteſtate, ipſe non acceſſerit, ſed in foro tanquam privatus obambulârit, ut, qui vellet, in jus trahere ipſum poſſet. *Plutarchus.*

Pro legibus habere quod dicat.] Auguſto primum, ſi Dioni credimus, conceſſum, ut legibus ſolutus eſſet. Hinc tandem eo ventum, ut quod Principi placeret, legis haberet vigorem. L. 1. De conſtit. Princ. *Torrent.*

ſpice triſtia & ſine corde exta ſacro quodam nuntiante, futura *diceret* lætiora, cum vellet: nec pro oſtento
78 ducendum, ſi pecudi cor defuiſſet. *Verum præcipuam & inexpiabilem ſibi invidiam hinc maxime movit: Adeuntes ſe cum plurimis honorificentiſſimiſque decretis univerſos patres conſcriptos ſedens pro æde Veneris genitricis excepit. Quidam putant retentum à Cornel. Balbo, cum conaretur aſſurgere: alii, ne conatum quidem omnino, ſed etiam admonentem C. Trebatium, ut aſſurgeret, minus familiari vultu reſpexiſſe. Idque factum ejus tanto intolerabilius eſt viſum, quod ipſe triumphanti, & ſubſellia tribunitia prætervehenti ſibi, unum è collegio Pontium Aquilam non aſſurrexiſſe adeo indignatus ſit, ut proclamaverit,* Repete ergo à me Aquila Remp. tribunus: *& nec deſtiterit per continuos dies quidquam cuiquam, niſi ſub exceptione polli-*
79 *ceri,* ſi tamen per Pontium Aquilam licuerit. *Adjecit ad tam inſignem deſpecti ſenatus contumeliam, multo arrogantius factum. Nam cum ſacrificio Latinarum reve-*

Sine corde exta.] Peſtifera auſpicia eſſe dicebant cum cor in extis, aut caput in jecinore non fuiſſet, peſtiferum fulgur, quo mors, exiliumve ſignificari ſolet. *Feſtus.* Cæſari Dictatori, quo die primum veſte purpurea proceſſit, utque in ſella aurea ſedit, ſacrificanti bis in extis cor defuit. Vnde quæſtio magna de divinatione argumentantibus, potueritne ſine illo viſcere hoſtia vivere, an ad tempus amiſerit? *Plinius.*

Futura diceret lætiora.] In Hiſpania, non Romæ ab eo id dictum contenderim, ubi ſimile oſtentum ei in Pompeii filios dimicaturo conſtat oblatum. *Sabellicus.*

Excepit.] Manuſc. Salmaſ. *eſcepit.* Vt *eſcendo* pro *adſcendo.*

Subſellia Tribunitia]. Aſconius: *Subſellia ſunt Tribunorum, Triumvirorum, Quæſtorum, & hujuſmodi minora judicia exercentium, qui non in ſellis curulibus, nec tribunalibus, ſed in ſubſelliis conſidebant.* Sed ſubſellia non video quî probare poſſit, eorum tantum fuiſſe, qui minora judicia exercent, cum pro omnibus judiciis generaliter uſurpentur. ut Ep. Fam. CCVIII. lib. II. de Oratore, & alibi non ſemel. *P. Manutius.*

Deſpecti ſenatus.] In eo, quod per indignationem, à ſe rempub. repetere Pontium tribunum juſſiſſet, quaſi Senatus nihil amplius in rep. niſi nomen eſſet.

Sacrificio Latinarum.] Cæſar, utpote conſul, Latinas indixerat: & ex more celebraverat in Albano ſolemne ſacrum Iovi Latiali. His feriis quadrigæ certabant

revertente eo inter immodicas ac novas populi acclamationes, quidam è turba statuæ ejus coronam lauream candida fascia præligatam imposuisset: & tribuni plebis Epidius Marullus Cæsetiusque Flavus coronæ fasciam detrahi, hominemque duci in vincula jussissent, dolens seu parum prospere motam regni mentionem, sive, ut ferebat, ereptam sibi gloriam recusandi, tribunos graviter increpitos, potestate privavit: neque ex eo infamiam affectati etiam regii nominis discutere voluit: quamquam & plebei regem se salutanti, Cæsarem se, non Regem *esse responderit: & Lupercalibus,*

bant in Capitolio: victorque absinthium bibebat. *Credo*, inquit Plinius, *sanitatem præmio dari, honorifice arbitratis majoribus.* Beroaldus. Feriarum publicarum genera sunt quatuor. Aut enim stativæ sunt, aut conceptivæ, aut imperativæ, aut nundinæ. *Conceptivæ* sunt, quæ quotannis à magistratibus, vel sacerdotibus concipiuntur, in dies vel certos, vel etiam incertos: ut sunt Latinæ, Paganalia, Sementinæ, Compitalia. Latinarum tempore, quo publicè quondam induciæ inter Romanum populum Latinumque firmatæ sunt, inchoari bellum non decebat. *Macrobius.*

Coronam lauream candida fascia præligatam.] Fascia candida est diadema regium. Plutarchus διάδημα βασιλικόν. Tali fascia candida ornatæ causiæ regum Macedoniæ, ut nostri hodie galeri, loris vel torulis quibusdam. Veteres grammatici, καυσία πῖλος ἦν πλατὺς, ὃν οἱ Μακεδονικοὶ βασιλεῖς ἐφόρουν, λευκὸν αὐτῷ διάδημα περιειλοῦντες. Vide Ælianum De animal. lib. xv. cap. 11. Inde est quod in Pompeio fasciæ licet crurales affectati regni suspicionem moverunt, quia erant candidæ. *Casaub.*

Plebei regem se salutanti.] Lib. unus *plebeio.* quod & Gifanius asserit. Et sane plebeius apud Horat. quoque lib. II. Sat. III. pro quovis è populo ponitur, *nil ultra quæro plebeius.* Quam lectionem eo magis probo, quod regni mentio etiam sub Cæsare semper universo pop. Rom. displicuit. Cic. Philipp. II. *Sedebat pro Rostris collega tuus, amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus. Ita eras Lupercus, ut te esse Consulem meminisse deberes. Diadema ostendis. Gemitus toto foro. Tu diadema imponebas cum plangore populi, ille cum plausu rejiciebat.* Torrent.

Lupercalibus.] Feriæ *stativæ* sunt universi populi communes, certis & constitutis diebus ac mensibus: & in fastis, statis observationibus annotatæ: in quibus præcipue servantur Agonalia, Carmentalia, Lupercalia. *Macrobius.* Lupercos etiam *Crepos* vocatos, legimus apud Festum, à crepitu pellicularum, quem faciebant verberantes. nudi enim in Lupercalibus discurrebant, & pellibus obvias quasque fœminas feriebant, sponte etiam palmas feriendas præbentibus mulieribus, ob id sibi fœcunditatem & partus facilitatem dari arbitrantibus, teste Plut. in Rom. *Turneb.* Sunt qui censeant: locum quendam sub monte Palatino sacratum Pani deo Arcadico fuisse, cui etiam mons Lyceus est

bus, pro Rostris à consule Antonio admotum sæpius capiti suo diadema repulerit, atque in Capitolium Iovi Opt. Max. miserit. Quinetiam varia fama percrebruit, migraturum Alexandriam vel Ilium, translatis simul opibus imperii, exhaustaque Italia delectibus, & procuratione urbis amicis permissa: proximo autem senatu L. Cottam Quindecimvirum sententiam dicturum: ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos, nisi à rege, non posse vinci, Cæsar rex appel-
80 *laretur. Quæ causa conjuratis maturandi fuit destinata negotia, ne assentiri necesse esset. Consilia igitur dispersim antea habita, & quæ sæpe bini ternive ceperant, in unum omnes contulerunt: ne populo quidem jam præsenti statu læto, sed clam palamque detrectante dominationem, atque assertores flagitante. Peregrinis in senatum allectis, libellus propositus est.* Bonum

est consecratus, quod λύκους, id est, lupos, non sinat in oves sævire. Hinc Ovid. II. Fast. *Quid vitat Arcadiæ dictos de monte Lupercos.* Marc. Donatus.

Pro Rostris.] Naves Antiatium partim in Navalia Romæ subductæ, partim incensæ, rostrisque earum suggestum in foro exstructum adornari placuit: *Rostraque* id templum appellatum. *Livius.*

L. Cottam Quindecimvirum.] Fl. Vopiscus in Aureliano Pontificibus munus assignat inspiciendorum Sibyllæ librorum. non Pontificum tamen, sed Decemvirorum primum, mox ampliato numero, Quindecimvirum fuit, nec dicendum est, ætate Aureliani id Pontificum fuisse officium, quod olim erat Quindecimvirorum. nam & Constantini Magni temporibus, id etiam tum muneris habebant Quindecimviri, ut scimus testimonio Lactantii. Sic igitur statuemus, Pontifices appellari Vopisco Quindecimviros, non quod sacris faciendis etiam ipsi præessent, sed quod multi ex Quindecimviris iidem & Pontifices erant: cujus rei testes sunt inscriptiones veteres multæ: sed unâ ero contentus. PETRONIVS. APOLLODORVS. V.C. PONTIFEX. MAIOR. XV. VIR. SACR. FAC. *Salmasius.*

Maturandi.] Nam quatriduo antequam ad Parthos rex profecturus esset, à conjuratis occisus est. *Beroald.*

Peregrinis.] Senatus numerum supra fas auxerat: unde exiit ille Ciceronis jocus ad Laberium: *Recepissem te nisi anguste sederem.* Idem.

Bonum factum.] In sollemnibus Edictorum verbis fuisse hæc, BONVM FACTVM, indicat Tertullian. lib. de Pudicit. cum ait: *O edictum, cui adscribi debeat, Bonum factum.* Sed enim adsiduum & locupletem adsertorem hæc formula Plautum habet, illo lepido histrionum Edicto, quod ab eo, ad eorum, quæ

num factum. Ne quis senatori novo curiam monstrare velit. *& illa vulgo canebantur,*

Gallos Cæsar in triumphum ducit: iidem in
curia
Galli bracas deposuerunt, latum clavum sumserunt.

Q. Maximo suffecto, trimestrique consule theatrum introeunte, cum lictor animadverti ex more jussisset, ab universis conclamatum est: Non esse consulem eum. *Post remotos Cæsetium & Marullum tribunos, reperta sunt proximis comitiis complura suffragia, consules eos declarantium. Subscripsere quidam L. Bruti sta-*

quæ à Magistratibus proponebantur, speciem ac formam belle fictum atque compositum, prologi vice Pœnulo præponitur. Id sic incipit;

Bonum factum est, Edicta ut servetis mea:

Finit:

Hæc quæ sunt imperata pro imperio bistrico,
Bonum Hercle factum, pro se quisque meminerit.

Iosephus Antiq. lib. XIV. cap. XVII. exprimit his verbis, ΚΑΛΩ͂Σ ἜΧΕΙ. Sed & Valerius Probus inter juris notas ponit has Q.B.F. quas sic interpretatur: *Quare bonum factum.* Brisson.

Gallos Cæsar in triumphum ducit.] Versus duò trochaici sunt, in quorum posteriore *sumserunt* penultima brevi est, ut *steterunt* apud Maronem Æn. II. & III. & *emerunt* apud Terentium prologo Eunuchi. *Turneb.*

Iidem in curia.] Ms. Salmas. *iidem in curiam*, quæ leviter immutata cum Torrentii duobus MSS. conspirabunt: *idem in curiam*: Cæsar, inquit Torr. quos in triumphum duxerat, eosdem & in curiam duxisse acerbissime notatur.

Bracas.] Tunica Gallorum fuit, cui sagum imponebatur. Tunicam fuisse, patet ex eo, quod, braccis depositis, latum clavum sumserunt. Latus autem clavus, tunica senatorum Romæ fuit. *A. Manutius.*

Animadverti.] In more positum fuit, ut Consule theatrum introeunte, Lictor *Animadvertere* populum juberet. Sed & si quid per incuriam oscitantiamve lictor prætermitteret, quod contra dignitatem esset, Consul eum *Animadvertere jubebat.* Indicio est quod Livius lib. XXIV. de Fabiis patre & filio narrat: Consul animadvertere proximum lictorem jussit, & is, ut descenderet ex equo, inclamavit. Quam historiam Val. Max. referens lib. II. c. 2. ait, Consulem proximo lictori, *ut sibi appareret, imperâsse.* Brissonius.

Ex more.] Manuscr. Salmasii, *ex munere.*

Proximis comitiis.] Comitia quorum hîc mentio, tempore non suo, primis anni mensibus habita: vel mense Febr. quo olim legationes audiri solitæ à P.C. vel Martii initio. Sed festinavit Cæsar, quia primo vere urbe exiturus erat. jam enim Octavium cum parte copiarum Apolloniam præmiserat. *Casaubon.*

ſtatuæ, Vtinam viveres. *Item ipſius Cæſaris ſtatuæ*: Brutus, quia reges ejecit, conſul primus factus eſt: Hic quia conſules ejecit, rex poſtremo factus eſt. *Conſpiratum eſt in eum à* LX. *amplius*, *C. Caßio*, *Marcoque & Decimo Bruto principibus conſpirationis. Qui primum cunctati, utrumne illum in campo per comitia tribus ad ſuffragia vocantem partibus diviſis è ponte dejicerent, atque exceptum trucidarent: an in Sacra via vel in aditu theatri adorirentur: poſtquam ſenatus Idibus Martiis in Pompeii curiam edictus eſt,*
81 *facile tempus & locum prætulerunt. Sed Cæſari futura cædes evidentibus prodigiis denuntiata eſt. Paucos ante menſes cum in colonia Capua deducti lege Iulia coloni, ad extruendas villas ſepulcra vetuſtiſſima disjicerent, idque eo ſtudioſius facerent, quod aliquantum vaſculorum operis antiqui ſcrutantes reperiebant: tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys, conditor Capuæ, ſepultus, inventa eſt, conſcripta litteris verbiſque Græcis, hac ſententia*, Quandoque oſſa Capyis detecta eſſent, fore ut Iulo prognatus, manu conſanguineorum necaretur, magniſque mox

Poſtquam ſenatus Idibus Martiis edictus eſt.] Is dies propter Annæ Perennæ feſtum hilariter ſolitus agi. ideo etiam ludi in Pompejano theatro erant futuri. Moris autem fuit, ut quibus diebus ſpectacula in eo theatro exhiberentur, ſenatus in Curia Pompeii haberetur. *Idem.*

Capys, conditor Capuæ.] Eam, quæ Capua nominatur, ab Ænea cæteriſque Trojanis conditam, & à Capy Trojano Capuam appellatam tradunt. *Dionyſ. Hal.* Vulturnum Etruſcorum urbs quæ nunc Capua eſt, ab Samnitibus capta, Capuaque ab duce eorum Capye, vel (quod propius vero eſt) à campeſtri agro appellata. *Livius.*

Quandoque oſſa Capyis.] *Quandoque* pro quandocunque, vocabulum Horatio, & Iuriſconſultis frequens. *Quandoque nupſerit, quandoque liberos habuerit.* Sueton. tamen aliter fere uſus eſt. *Torrent.*

Manu conſanguineorum.] Si *more* legas, ut multa exemplaria habent, eum ferro periturum intelligas: quales exitus plerique Iuliæ gentis fuerant adepti. Conſtat enim quicunque in ea familia C. prænomen habuere, jam ab eo qui Cinnanis temporibus perierat, ferro pe-

mox Italiæ cladibus vindicaretur. *Cujus rei, ne quis fabuloſam aut commenticiam putet, auctor eſt Cornelius Balbus, familiariſſimus Cæſaris. Proximis diebus equorum greges, quos in trajiciendo Rubicone flumine conſecrarat, ac vagos & ſine cuſtode dimiſerat, comperit pertinaciſſime pabulo abſtinere, ubertimque flere. Et immolantem haruſpex Spurinna monuit, caveret periculum quod non ultra Martias Idus proferretur. Pridie autem eaſdem Idus, avem regaliolum,* cum

ro periiſſe. Eſt vox Cajus alioqui fauſta, & in nuptialibus ſacris, ut Fabius, & Plutarchus ſcribunt, à majoribus uſurpata. *Sabell.*

Equorum greges, quos in trajiciendo Rubicone flumine conſecrarat.] Solita hoc modo conſecrari omnis generis animalia, etiam piſces, ut apud Athenæum lib. ſept. ſcriptum. maxime autem id factitatum in iis quæ uſui aut voluptati fuerant: quibus hoc quaſi præmium datum, ut ante obitum manu emitterentur & ſinerentur ἄφετα. Sic ſervos, quos amabant, imminente morte properabant liberare, ut ſaltem in libertate morerentur, ut Plinius in epiſtolis docet. Eo refero Theodoreti verba ex oratione ſecunda Θεραπευτικῆς. ubi ait Homerum unguentis delibutum ita fuiſſe à Platone è Rep. ſua pulſum, ut mulieres ſolent hirundines. Ariſtides in tertia Platonica: ὁ Πλάτων Ὅμηρον μύρῳ χρίσας ἐκπέμπει χελιδόνος τιμὴν καταθείς. videntur mulieres, quando erant miſſuræ è poteſtate aviculas quibus plurimum fuerant oblectatæ, ſolitæ illis unguentum affundere. quod genus luxus obſervo etiam in hac re fuiſſe uſurpatum. Sic de equis teſtis Ælian. de animal. l. XI. c. XXXVI. ὅτι δὲ καὶ μύρῳ ἐχρίοντο ἵπποι, Σιμωνίδης ἐν τοῖς Ἰάμβοις λέγει. & lib. XVI. c. XXIV. Similis ſtultitia eorum qui piſces monilibus & inauribus ornabant, ut narrat idem l. XII. c. XXXVI. *Caſaub.*

Rubicone flumine conſecrarat.] Turnebus *Rubiconi flumini* legit, dandi caſu, ut equos Cæſar ipſi flumini conſecrarit. Plut. Lucullum Euphrati fluvio, quem Tigranem Regem invaſurus trajecerat, taurum ſcribit immolaſſe. tauriformes autem fluvii à poëtis finguntur, ut ad Horat. notavimus lib. IIII. Od. XIV. *Torrent.* Turnebi lectionem firmat Salmaſii cod.

Vbertimque flere.] Virgil. in Pallantis funere,

— *poſitis inſignibus Aethon*
It lacrymans, guttiſque humectat grandibus ora.

Et rurſus Bucol.

— *nulla neque undam*
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Plin. lib. VIII. c. XLII. De equis, *Præſagiunt pugnam, & amiſſos lugent dominos, lacrymaſque interdum deſiderio fundunt.* Torrent.

Idus Martias.] Idus Martias ferales ſibi Scorpionis occaſu annotavit ipſe Cæſar, ſi Plinio credimus lib. XVIII. c. XXVI. Quo magis ſane mirandum ſi Spurinam irriſit, quem tantopere ejus ſæculi auctores laudant. Irridere tamen hominem videtur Cicero Famil. lib. IX. epiſt. XXVI. *Idem.*

Avem regaliolum.] In Gloſſario non rega-

cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ se inferentem, volucres varii generis ex proximo nemore persecutæ, ibidem discerpserunt. Ea vero nocte cui inluxit dies cædis, & ipse sibi visus est per quietem interdum supra nubes volitare, alias cum Iove dextram jungere. Et Calpurnia uxor imaginata est, collabi fastigium domus, maritumque in gremio suo confodi: ac subito cubiculi fores sponte patuerunt. Ob hæc simul & ob infirmam valitudinem diu cunctatus, an se contineret, & quæ apud senatum proposuerat, agere differret: tandem D. Bruto adhortante, ne frequentes ac jam dudum opperientes destitueret, quinta fere hora progressus est: libellumque insidiarum indicem, ab obvio quodam porrectum, libellis cæteris quos sinistra manu tenebat, qua-

si

regaliolus, sed *regaviolus* scribitur. nec est absurdum, ut sic potius scribatur: nam *regaviolus* dicta hæc avicula, quasi rex avium. De hac ave Plinius. In tertio Pauli Æginetæ legimus, aviculam Græcis βασιλίσκον dictam, omnium quas nosset vetustas, habitam esse minimam. nec multo esse majorem passerem troglodyten: quam volunt eruditi esse nostrum *roitelet*. Casaub.

Calpurnia uxor imaginata est.] Virtus imaginativa semper est in motu, & actione continua, ideoque attribuitur illi actio somniandi. Hinc non incongrue Latini *imaginari* pro *somniare* quãdoque accipiunt. Sic Plinius in Epist. de somnio C. Fanii: *Mox imaginatus venisse Neronem.* Marc. Donat.

Collabi fastigium domus.] Ut Valerio Poplicolæ olim honoris caussa concessum, ut foras aperirentur ædes ejus: sic Iulii domus fastigio ornata. Fastigium aliquando est ἁπλῶς ædificii summum, ut Festus interpretatur. Interdum significat tecti formam deorum templis propriam, quæ Græcis ἀετὸς & ἀέτωμα dicitur. Aristophanes Avibus:

Εἶτα, ait, πρὸς τούτοισιν, ὥσπερ ἐν
ἱεροῖς οἰκήσετε·
Τὰς γὰρ ὑμῶν οἰκίας ἐρέψομεν πρὸς
αἰετόν.

Casaubon.

Bruto adhortante.] Is haruspices risit, Cæsaremque verbis increpuit, qui se ipsum incusationibus & calumniis senatorum objiceret, quod iis illudere videretur: etenim eos jussu ipsius convenisse, omnesque paratos esse decernere, ut ipse rex omnium, quæ extra Italiam sunt, provinciarum diceretur, ac terra marique, nisi cum in Italia sit, diadema gestaret. *Plutarch.*

Libellum.] Putabat Cæsar, supplicem hunc libellum esse, ideoque reliquis δεητηρίοις eum commiscuit. *Casaub.* Aditos fuisse principes per libellos, ostendit l. XXXIII. ff. de re judic. Nec aliter vel præsentes adire moris erat, si Tacito fides adhibenda est. Vide Sueton. in Aug. cap. LIII. Martialis lib. VIII.

Dante

ſi mox lecturus, commiſcuit. Dein pluribus hoſtiis cæſis, cum litare non poſſet, introiit curiam, ſpreta religione: Spurinnamque irridens, & ut falſum arguens, quod ſine ulla noxa Idus Martiæ adeſſent: quamquam
is veniſſe quidem eas *diceret*, ſed non præteriiſſe. *Aſ-* 82
ſidentem conſpirati, ſpecie officii circumſteterunt, illicoque Cimber Tullius, qui primas partes ſuſceperat, quaſi aliquid rogaturus, propius acceſſit: renuentique, & geſtu in aliud tempus differenti, ab utroque humero togam apprehendit: deinde clamantem, Iſta quidem vis eſt, *alter Caſſius adverſum vulnerat, paullum infra ju-*

Dante tibi turba querulos, Auguſte, libellos.

Reſcribebant autem principes ad libellos, ut teſtantur juris auctores in l. ult. ff. de Off. procur. Cæſ. l. XXIII. ff. de uſufr. leg. l. IV. ff. de Appellat. recip. *Briſſonius.*

Quaſi mox lecturus, commiſcuit.] Similem errorem admiſit Nicephorus Imperator, cum uxoris Theophanûs & Tzimiſcæ conjuratione cæſus eſt. Fuſe narrat Cedrenus. Geminum iſtis exemplum in Annalibus noſtrorum temporum poſteritas leget, ac fatorum vim inevitabilem etiam in ea cæde recognoſcet. *Caſaubon.*

Pluribus hoſtiis cæſis.] Quanta vis fati? manaverat late conjuratio, libellus etiam Cæſari datus eodem die. nec perlitare centum victimis potuerat. venit tamen in curiam. *Florus.*

Cum litare non poſſet.] Litare proprie eſt καλλιερεῖν. Antiqui *lutare* dicebant, quod frequentativa forma ἀπὸ τοῦ luere factum eſt. *Litare* enim & *lutare* proprie eſt ſolvere. Litant homines diis, ut debitores creditoribus ſolvunt. litantur hoſtiæ & ſacrificia diis, ut pecunia ac debitum ſolvitur creditoribus. Nam & *ſacra litari diis, hoſtiæque*, dicuntur. & *deo litari*! ſed & *dii litari* dicebantur, id eſt, placari, ut *creditores liberari*. nam *liberare creditorem* in jure dicitur, qui ſeſe liberat à creditore, eumque placat. *Salmaſ.*

Cimber Tullius.] De illa Caji Cæſaris cæde tam creditum eſt Tullio Cimbro, quam Caſſio. Caſſius tota vita aquam bibit: Tullius Cimber nimius erat in vino, & ſordibus. In hanc rem loquutus eſt ipſe: *ego*, inquit, *quenquam feram, qui vinum ferre non poſſum?* Senec.

Iſta quidem vis eſt.] Cum vehementius & violentius vel arctius tenebantur, exclamare ſolebant, *hæc vis eſt*: ſic Plautus Captivis: *Vis hæc quidem hercle eſt, & trahi & trudi ſimul.* Turnebus.

Alter Caſſius.] Turnebus, *alter è Caſſiis* legiſſe videtur. Sed tamen ex Appiano, & Plutarcho *Caſca* retineo, (ſic enim impreſſi omnes, & MS tres) & P. Servilium Caſcam intelligo, ut eum vocat Dion lib. XLIIII. Vtriuſque in veteri nummo, qualem ſervo, memoria ſupereſt. in altera enim parte Neptuni effigies, aſſcriptumque CASCA LONGVS. altera Victoria, ſiniſtra palmam, dextra coronam, & in aliis pileum, quod libertatis eſt ſignum, ferens, Eſt autem *Caſca* Serviliorum cognomen

jugulum. Cæsar Caßii brachium arreptum graphio trajecit: conatusque prosilire, alio vulnere tardatus est. Vtque animadvertit undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvit: simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte velata. Atque ita tribus & viginti plagis confossus est, uno modo ad primum ictum gemi-

gnomen, *Longus*, uti & *Longinus*, Cassiorum. Taceo duos conjurasse Cascas, uti & Cassios, ex Plutarcho. Sed præcipui C. Cassius, & P. Servilius, quos nummo suo Brutus, conjurationis princeps, impressit. *Torrent.*

Paulum infra jugulum.] Vni homini sunt juguli (ut ait Plinius in undecimo) duo, scilicet dextrum & sinistrum. Apulejus: *Per jugulum sinistrum capulo tenus gladium totum ei demergit.* Cornelius Celsus in VIII. *A dextro jugulo si id fractum est, ad alam sinistram, à sinistro ad dextram. & quia locus ille maxime lethalis est, & penetrabilis, inde jugulatio & jugulare deducuntur.* Apud oratores in agendis causis detrita hæc sunt: *Pedem conferre, & jugulum petere, & sanguinem mittere:* ut docet Quintilianus in octavo. nam tunc in causa jugulum petit Orator, quando, quod est potentissimum, id invadit, ac premit adversarium validissime. *Beroald.*

Graphio trajecit.] Perperam γλύφανον vel γλυφεῖον, hoc est, librariorum scalprum, idem cum graphio esse notant. Graphium stilus erat ferreus, ab una parte acutus, qua exarabantur in cera litteræ, ab altera parte planus qua inducebatur, quod perperam erat exaratum, & rursus complanabatur cera. Inde *stilum vertere* apud Horatium. At scalpro vel γλυφείῳ calami temperabantur, quibus in charta & membrana scribebant. *Cannivum* hodie scalprum appellamus Galli, à canna vel calamo. Nam harundine scribebant veteres, non ut nos penna. *Salmasius.*

Vndique se strictis pugionibus peti.] Veteribus σιδηροφορεῖν non licebat. itaque conjuratos id egisse notat Dio, ut gladii in scriniis loco libellorum collocati importarentur.

Sinistra manu sinum ad ima crura deduxit.] *Sinus* videtur fuisse pars quædam laxior, & tanquam excurrens in dextra lacinia vestis: ut cum corpus toga amictum involutumque esset, à dextra in sinistrum humerum rejiceretur: & è sinistro humero in brachium plerumque descenderet: aut statim principio brachio sinistro exciperetur, aut ipsum involveret. tum enim sic sibi togam injiciebant, ut & in humerum sinistrum sibi sinum rejicerent; quem Cæsar cum sibi moriendum videret, ne quid è corpore renudaretur inhoneste, deduxit ad crura sinistra manu, qua eum fortasse tum gerebat. Id autem quod diximus esse sinum, ostendi potest è Quintiliani Instit. Rhet. lib. XI. cap. III. *Turneb.*

Honestius.] Ore, & obscœnis partibus velatis. Hinc credo fuisse, quod quum viri fortes olim caderent, morsum terræ affigerent: quod Maro, & alii demonstrant. *Sabell.*

XXIII. *plagis confossus est.*] Perhibent eum sive fortuito, sive compulsum eo à percussoribus, se demisisse ad basin statuæ Pompejanæ: & hanc cædes ista cruore complevit, ut videri possit ipse Pompejus supplicio inimici adstitisse sub pedes ejus collapsi, ac præ multitudine

gemitu sine voce edito. Etsi tradiderunt quidam, M. Bruto irruenti dixisse, Καὶ σὺ εἶ ἐκείνων, καὶ σὺ τέκνον; *Exanimis diffugientibus cunctis aliquamdiu jacuit, donec lecticæ impositum, dependente brachio, tres servuli domum retulerunt. Nec in tot vulneribus, ut Antistius medicus existimabat, lethale ullum repertum est, nisi quod secundo loco in pectore acceperat. Fuerat animus conjuratis, corpus occisi in Tiberim trahere, bona publicare, acta rescindere: sed metu M. Antonii consulis, & magistri equitum Lepidi, destiterunt. Postu-* 83
lante ergo L. Pisone socero, testamentum ejus aperitur: recitaturque in Antonii domo, quod Idibus Septembribus proximis in Lavicano suo fecerat, demandaveratque virgini Vestali maximæ. Q. Tubero tradit, heredem

tudine vulnerum calcitrantis: viginti enim ac tria vulnera accepit: & multi, dum in unum corpus tot plagas ingerunt, sese mutuo consauciârunt. *Plutarchus.*

Bruto irruenti.] Cæsar admonebatur ab amicis, ut Antonium Dolabellamque caveret, perinde ac seditiosos & turbulentos: ille vero respondit: οὐ τοὺς βαναύσους δεδιέναι καὶ λιπῶντας: ἀλλὰ τοὺς ἰσχνοὺς καὶ ὠχροὺς ἐκείνους: δείξας Βροῦτον καὶ Κάσσιον. Id est, *se non timere rubicundos & pingues, sed macilentos & pallentes illos: demonstrans Brutum & Cassium.* Beroald.

Καὶ σὺ εἶ ἐκείνων.] Hæc non agnoscit Codex Salmas.

Καὶ σὺ τέκνον;] Non tam ad familiaritatem, aut Bruti ætatem id referendum, quam ad illud, quod Brutum ex Servilia, & Cæsare conceptum multi credidere. *Sabellicus.*

Acta rescindere.] Acta ejus, qui togatus in Rep. versatus sit cum imperio ac potestate, sunt proprie leges. Vnde ait eleganter Cicero: *Quære acta Gracchi, leges Semproniæ proferentur: Quære Syllæ, Corneliæ. A Cæsare ipso si quæres quidnam egisset in urbe & toga: leges multas responderet se & præclaras tulisse.* Beroald.

In Lavicano suo.] Suburbanum deliciosum apud portam Lavicanam positum, erat Lavicanum, à quo denominationem sumsit, de quo Plinius lib. XXXVI. cap. V. Hodie vocatur *porta major*, ab ædificii magnificentia, propter aquæductum Claudiæ aquæ, cujus ibi vestigia apparent. Nisi dixerimus Lavicos oppidum fuisse, non multum ab urbe distans, de quo Livius l. IV. *M. Don.*

Vestali maximæ.] Maxima virgo Vestalis ea dicebatur, quæ dignitate reliquas anteibat: quales nunc vulgo abbatissas appellitamus. Cæsar autem testamentum suum demandaverat, tanquam pontifex maximus virgini Vestali, sub cujus potestate erant collocatæ: & si virgo Vestalis parum diligens æterni ignis custos fuisset, flagro cædebatur à pontifice maximo. *Beroaldus.* Idem de Augusti testamento Sueton. c. CI. & de testamento Antonii IIIviri in

dem ab eo ſcribi ſolitum ex conſulatu ipſius primo, uſque ad initium civilis belli, Cn. Pompeium, idque militibus pro concione recitatum. Sed noviſſimo teſtamento tres inſtituit heredes ſororum nepotes, C. Octavium ex dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante: reliquos in ima cera. C. Octavium etiam in familiam nomenque adoptavit: pluresque percuſſorum in tutoribus filii, ſi quis ſibi naſceretur, nominavit: D. Brutum etiam in ſecundis heredibus. Populo hortos cir-

ri in ejus vita Plutarchus. Sed & Vlpianus l. III. De tabulis exhib. *Si cuſtodiam teſtamenti ædituus ſuſcepit.* oſtendit enim teſtamentum in æde ſacra deponi ſolere. *Torrent.*

Ex dodrante.] Hereditas plerunque dividitur in duodecim uncias: quæ aſſis appellatione continentur. Habent autem hæ partes propria nomina ab uncia uſque ad aſſem: ſicuti lib. II. Inſtitutionum traditum eſt. Vnde frequenter legimus, alios inſtitutos eſſe heredes ex quadrante, alios ex ſemiſſe, alios ex dodrante, alios ex aſſe. Dodrans ſignificat novem uncias, quaſi dempto quadrante. *Beroald.* Omnis res in aſſem ejuſque partes dividi poteſt. Sic *myrrhæ quincunx* Columellæ. *quincuncialis herba* Plinio. *craſſitudines neque craſſiores dextante, neque tenuiores dodrante* Vitruvio. *beſſales tegulæ* eidem, *id eſt, quæ octo pollicum longitudinem haberent.* Livius: *Terna jugera & ſeptunces viritim diviſerunt.* Septunces dixit pro dimidiato jugo & duodecima parte jugeri. *Budæus.*

Reliquos in ima cera.] Qui iſti reliqui in ima Cera ſcripti: & multa ſane verba in explicatione hujus loci jam olim perdidit Alexander, Genialium dierum lib. I. cap. I. Dico perdidit, quia lectio & diſtinctio vulgata non ſine mendo; quod me auctore, tenendum: *L. Pinarium & C. Pedium ex quadrante reliquo: in ima Cera C. Octavium etiam,* & nec opus habeo lectioni per ſe claræ facere lucem. *Lipſius.* In ima cera, id eſt, extrema pagina.

In familiam nomenque adoptavit.] Iubebat ejuſmodi teſtator adoptatos NOMEN SVVM FERRE, l. ſed & ſi, & l. facta, §. ſi ſub nominis, ff. ad Trebellia. Apud Ovidium XV. Metamorphoſeos. Iupiter ad Venerem de Cæſaris ἀποθεώσει,

Vt deus accedat cœlo, templiſque colatur,
Tu facies, natuſque tuus, qui NOMINIS HAERES
Impoſitum feret unus onus. —

Sed qui nominis heredes erant, non omnia jura juſtorum & legitimorum filiorum conſequuti hujuſmodi adoptione videntur. Proinde Teſtamentariam ſuam adoptionem lege Curiata confirmari curavit Octavius, ut auctoritate legis accederent, quæ Teſtamento nactus non erat. Quod Appian. lib. III. Civ. docet. Quin etiam Tiberius, quanquam Teſtamento Auguſti nomen ejus ferre juſſus, ab eodem tamen poſt Caji & Lucii Cæſarum mortem rite adoptatus fuiſſe fertur. *Briſſon.* In Iuliam gentem, nomenque Cæſaris: atque ita factum, ut ad Neronem uſque per adoptionem ſit gens Iulia propagata. *Sabell.*

In ſecundis heredibus.] Heredes (quẽadmodum Vlpian. Tit. XXII. & Modeſt. in l. I. ff. de vulg. & pupill. ſcribunt) aut *Inſtituti* dicebantur, aut *Subſtituti.*

circa Tiberim publice, & viritim trecenos sestertios,
legavit. Funere indicto, rogus exstructus est in Mar- 84
tio campo, juxta Iuliæ tumulum: & pro Rostris aurata ædes

stituti. Illi, qui primo gradu scripti erant: hi, qui secundo gradu, vel tertio, vel sequentibus. Illi *primi heredes* vocabantur, l.idem act.§.ult.ff.de testam. milit. hi *secundi heredes*, vel si tertio gradu scripti essent, *tertii heredes* appellabantur, ut apud Sueton. in Claud. Marcianus in l.potest.ff. de vulg.& pupill. *Potest quis in Testamento plures gradus heredum facere, puta* SI ILLE HERES NON ERIT, ILLE HERES ESTO. *& deinceps plures: ut novissimo loco in subsidium vel servum necessarium heredem instituat.* Brisson.

Populo hortos.] Viterb. cod. cum hic tum alibi, *ortos.* ut apud Varronem & Ciceronem quoque in plerisque libris. Sic in Turonensi *umerus* semper non humerus. In his hortis postea fuit ædes consecrata Forti Fortunæ. Plut. De Romanorum Fort. *Casaub.*

Publice.] *Publica* proprie dicuntur ea, quæ populi Rom. sunt, quorum usus communis est, proprietas nullius. L. v. De rerum divisione, l. xxx. De acq. rerum dominio. Tales igitur horti Cæsaris ex testamento. Meminit eorum Horat. lib. I. Sat. VIII. *Trans Tiberim longe cubat hic prope Cæsaris hortos.* Meminit eorundem Cicero ad Atticum libri undecimi epistola sexta. *Torrent.*

Viritim trecenos sestertios.] Plutarch. LXXV. drachmas vertit, hoc est, totidem denarios. nam quatuor sestertii denarium faciunt. Appianus hic mendosus est. Quæ vero sic populo, sive ordini alicui, vel collegio aut testamento, aut inter vivos ob causam aliquam, ut puta inito Magistratu, viritim donabantur, apto sane vocabulo, sed à paucis observato, *divisiones* vocant I.C. Paulus lib. CXXV. De legatis I. & Marcellus leg. XXXIII. De annuis legatis. *Idem.*

Funere.] Si cos. non fuisset Antonius, Cajus Cæsar pro suis in Remp. meritis, etiam defuncti hominis honore caruisset, & quidem consilio Pisonis soceri, & L. Cæsaris propinqui. *Lactantius.*

Funere indicto.] In funeribus plane Indictivis (quo nomine, ut Paulus ex Festo interpretatur, ea funera significantur, ad quæ per præconem evocabantur) dici solitum à præcone, EX AEDIBVS EFFERRI MORTVVM. Varro l. IV. de L.L. ostendit. Idemque lib. VI. auctor est, in ejusmodi funeribus pronuntiatum, OLLVS LETHO DATVS EST: id quod etiam Fest. Pomp. notat: à quo, quantum ex vestigiis litterarum hariolari licet, scriptum fuisse verisimile est, OLLVS QVIRIS LETHO DATVS. *Brissonius.*

Rogus exstructus est in Martio campo.] Quæ ad funerum curam pertinuêre, ea vel domi peragebantur, vel in foro, vel extra portam. Domi curatum funus per plures dies: ibi fiebat ἡ πρόθεσις, & mortuus septem dies in vestibulo positus, qua à domesticis, qua ab amicis, plangebatur, ac coronis aliisque muneribus honorificis afficiebatur. Tranquillus hanc totam partem prætermittit: solitus insignia tantum notare. In foro laudabantur: extra urbem cremabantur. Cæsar tamen in ipso foro crematus est, non in extructo ei rogo: quod per populi tumultum evenit. Simillimum est quod paucis ante annis in funere Clodii à Milone occisi acciderat, ut narrat Asconius. Dio quidem inter alios Cæsari decretos honores hunc commemorat, ut mortuus intra pomœrium sepeliretur: sed ea non est caussa combusti intra urbem Cæsaris. *Casaub.*

Et pro Rostris aurata ædes ad simulacrum templi Veneris Genitricis collocata.] Ædem appellat pegma in foro extructum,

ædes ad simulacrum templi Veneris Genitricis collocata: intraque lectus eburneus, auro ac purpura stratus: & ad caput tropæum, cum veste in qua fuerat occisus. Præferentibus munera, quia suffecturus dies non videbatur, præceptum est ut omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus urbis, portaret in campum. Inter ludos cantata sunt quædam ad miserationem, & invidiam cædis ejus, accommodata ex Pacuvii Armorum judicio:

Men' me servasse, ut essent qui me perderent?

Et ex Electra Attii alia ad similem sententiam. Laudatio-

ctum, ut ibi collocaretur Cæsaris corpus, dum laudatio perageretur. Ita autem vocat, primum, quia ut disertim notat, in modum templi fuit confectum: deinde propter religionem circa defunctos. qua ratione dixit Polybius lib. VI. imaginibus defunctorum solita περιτιθέασι ξύλινα ναΐδια. & Plinius quoque armaria illa vocat ædiculas. postremo, quia de Iulio Cæsare tanquam de Deo loqui solent: fuitque hæc illius ἀποθέωσίς quædam & consecratio. Sane enim cum legantur multi ante Cæsarem in foro laudati: nemini tamen exstructam ædem legimus: sed lectum pro Rostris, vel in Rostris, ut loquitur Asconius, fuisse positum. Postea vero quam cœpêre Impp. consecrari, hoc quoque servatum est. Dio in funere Pertinacis, οἴκημα ἄτοιχον περίστυλον ædem illam appellat, id est, columnis, non parietibus, cinctam. *Idem.*

Intraque lectus eburneus.] Polybii ætate qui laudandi erant, plerique pro Rostris statuebantur erecti. συντελουμένης, ait, τῆς ἐκφορᾶς, κομίζεται μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου πρὸς τοὺς καλουμένους Ἐμβόλους εἰς τὴν ἀγορὰν, ποτὲ μὲν ἑστὼς ἐναργὴς, σπανίως δὲ κατακεκλιμένος. Possumus tamen ejus verba accipere de simulacris defunctorum cereis: quæ ut à populo conspici possent, machinamentis erigebantur. Tale simulacrum ab Antonio ostensum est populo, super funebri lecto Cæsaris, ea arte factum, ut versatile esset, omniaque ei imposita vulnera mire ob oculos poneret: auctor Appianus. *Idem.*

Tropæum.] Sic vocant Latini, quidquid ad memoriam victoriæ monumenti loco erigitur aut ponitur. Alioquin in iis locis, ubi feliciter pugnatum erat, saxea moles excitabatur, quoi tropæa imponebant. Et in Historiis legimus, ingentes urbes tropæorum instar, locis, ubi bene pugnatum fuerat, inædificatas. Tropæum item frequenti usu ipsam victoriam aliquando designat. *Barthius.*

Omisso ordine.] Ordo quem dicit, fuit hic: Præibant magistratus & senatus positis dignitatis insignibus: sequebantur equites habitu lugubri: deinde milites cum armis, sed versis: postremo populus per tribus. Tacitus, alii. *Casaubon.*

Ex Pacuvii Armorum judicio.] Cujus fabulæ argumentum erat disceptatio armorum Achillis inter Vlyssem & Ajacem. *Beroald.*

dationis loco consul Antonius per præconem pronuntiavit Sen. cons. quo omnia ei divina simul atque humana decreverat: item jusjurandum, quo se cuncti pro salute unius adstrinxerant: quibus perpauca à se verba addidit. Lectum pro Rostris in Forum magistratus & honoribus functi detulerunt. Quem cum pars in Capitolini Iovis cella cremare, pars in curia Pompeii, destinaret, repente duo quidam gladiis succincti, ac bina jacula gestantes, ardentibus cereis succenderunt: confestimque circumstantium turba virgulta arida, & cum subselliis tribunalia, quidquid præterea ad donum ade-

Pronuntiavit.] Codex Salmas. *Prænuntiavit.*

Perpauca à se verba.] Imo corpore in forum (consilio profecto perquam væcordi) illato propositoque, sicut erat à cæde sanguinolentum, vulneribusque exstantibus: habuit insuper orationem, elegantem sane eam splendidamque, sed præsenti rerum statui minime conducibilem.. *Dio Cassius.*

Lectum pro Rostris.] Lectum Virgil. *feretrum* vocat. Tacit. lib. 11. Annal. *torum.* sic enim de Germanici funere, *Vbi illa veterum instituta? prapositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes, & lacrymas?* Propert. utroque usus est,

Nec mihi tunc fulcro sternatur lectus eburno,
Nec sit in Attalico mors mea nixa toro.

Porro ob turbatum hunc sepeliendi morem, *insepultam sepulturam* vocat Cicero Philip. 1. paulo post quare sic vocaverit latius declarans. *Torrent.*

In Forum.] Plebs ad lecticam Cæsaris reversa deferebat eam in Capitolium, sepelitura, ut jam consecratum, in templo inter deorum imagines. sed prohibentibus id sacerdotibus, rursum eum in forum retulerunt: quo loco primum ara fuit, nunc templum est ipsius Cæsaris, ubi divinis honoribus colitur, *Appianus.*

Capitolini Iovis cella.] Cella, pars templi est sacratior, & in cellam ingredi fas non erat. Cicero in secunda Philippica conqueritur, quod in cella Concordiæ cum gladiis homines collocati ab Antonio stent, in qua, ipso consule, salutares sententiæ dicebantur. Refert Gellius in septimo, Scipionem Africanum solitavisse, priusquam dilucularet, ventitare in Capitolium, ac jubere aperiri cellam Iovis, atque ibi solum diu demorari, quasi consultantem de Republica cum Iove. Idem memorat, *favissas* esse cellas quasdam, & cisternas, quæ in area Capitolina essent, ubi reponi solerent signa, & alia quædam religiosa donariis consecrata. De distributione cellarum in templis scribit Vitruvius in quarto. *Beroald.*

Detulerunt.] Aptius erat *detulerant*: nam hoc factum ante illa quæ modo narrata sunt. *Casaubon.*

Ad donum aderat.] Præferentium munera ante mentionem fecit. Munera vero proprie *inferiæ* dicebantur, ut *inferri* quæ mortuis donabantur. Qua de re elegans Scævolæ I. C. locus l. ult. De auro, argento, mundo legatis. *Mulier quæ-*

aderat, congesſit: deinde tibicines & ſcenici artifices veſtem, quam ex inſtrumento triumphorum ad præſentem uſum induerant, detractam ſibi, atque diſciſſam, injecere flammæ, & veteranorum militum legionarii, arma ſua quibus exculti funus celebrabant. Matronæ etiam pleræque ornamenta ſua quæ gerebant, & liberorum bullas atque prætextas. In ſummo publico luctu, exterarum gentium multitudo, circulatim ſuo quæque more lamentata eſt: præcipueque Iudæi, qui etiam noctibus continuis buſtum frequentarunt. Plebs ſtatim à funere, ad domum Bruti & Caſſii cum facibus tetendit: atque ægre repulſa, obvium ſibi Helvium Cin-

quædam decedens teſtamento ita ſcripſerat: Funerari me arbitrio viri mei volo, & inferri mihi quæcunque ſepulturæ meæ cauſa feram ex ornamentis. Verba ſunt teſtatricis, jubentis ſibi inferri ornamenta, quibus culta efferretur mortua. Quem morem etiam urendi veſtem, poëtarum principes alter in Patrocli, alter in Miſeni funere oſtendunt. *Torrent.*

Veteranorum militum legionarii.] Hoc eſt, legiones compoſitæ è veteranis militibus, quæ Romæ tum erant, deductionem in promiſſos agros expectantes. *Caſaub.*

Liberorum bullas atque prætextas.] Sicut prætexta magiſtratuum, ita bulla geſtamen erat triumphantium: quam in triumpho præ ſe gerebant, incluſis intra eam remediis, quæ crederent adverſus invidiam valentiſſima. Hinc deductus mos, ut prætexta & bulla in uſum puerorum nobilium uſurparentur: ad omen & vota conciliandæ virtutis: ei ſimilis, cui primis in annis munera iſta ceſſerunt: nempe Tarquinii Priſci filio. *Macrobius.* Bulla ſuſpendi in collo infantibus ingenuis ſolet aurea, libertinis ſcortea, quaſi communiens pectus puerile. *Aſconius.*

Circulatim.] Circa rogum cum lamentatione per vices ſpatiatæ multitudines in ſuum quæque circulum, & orbem collectæ, uno tempore quælibet patrio more ſunt lamentatæ. *Sabellicus.*

Præcipueque Iudæi.] Qui Cæſarem dilexiſſe videntur ob Pompeii cædem, à quo urbs ipſorum capta fuerat. Iudæos tamen militaſſe Pompejo contra Cæſarem teſtis Appianus. verum ea offenſa mox bello Alexandrino expiata eſt: cui & interfuerunt, & egregiam Cæſari operam navaverunt. inde illa Cæſaris in eam gentem collata beneficia. Ioſephus De antiquit. lib. XIIII. *Caſaub.*

Buſtum.] A buſtis gladiatores buſtiarii dicti ſunt. Quidam cenſent, ubi homo combuſtus eſt, niſi ibidem humatus fuerit, non eſſe ibi buſtum, ſed uſtrinum. *Servius.*

Helvium Cinnam.] Is ſuperiori nocte ſecundum quietem viſus erat ſibi à Cæſare ad cœnam vocari, cumque detrectaret, ab eo manu abduci invitus atque repugnans: tum vero audiens, Cæſarem in foro cremari, honoris cauſſa eo ſe conferre cœpit, tametſi in ſomnio nonnihil terreretur. *Plutarchus.*

Colum-

Cinnam, per errorem nominis, quasi Cornelius is esset,
quem graviter pridie concionatum de Cæsare, requi-
rebat, occidit: caputque ejus præfixum hastæ circum-
tulit. Postea solidam columnam prope XX. *pedum lapi-*
dis Numidici in foro statuit: scripsitque, PARENTI
PATRIÆ. *Apud eandem longo tempore, sacrificare, vota*
suscipere, controversias quasdam interposito per Cæsa-
rem jurejurando distrahere, perseveravit. Suspicio- 86
nem Cæsar quibusdam suorum reliquit, neque voluisse
se diutius vivere, neque curasse quod valitudine mi-
nus prospera uteretur: ideoque & quæ religiones mo-
nerent, & quæ renuntiarent amici, neglexisse. Sunt
qui putent confisum eum novissimo illo Senat. cons. ac
jurejurando, etiam custodias Hispanorum cum gladiis
sectantium se, removisse. Alii è diverso opinantur,
insi-

Columnam lapidis Numidici.] Numidicum lapidem seu marmor vocamus hodiernis temporibus Africanum, & est maculosus, nigro colore cum albo, & rubeo commixtus. De quo Plin. lib. XXXVI. cap. VI. Olim pavimenta, quæ hoc marmore strata erant, *Punica pavimenta* dicebantur. *Marc. Donat.*

Apud eandem longo tempore sacrificare.] Quomodo *longo tempore* cum statim per Dolabellam cos. ea columna sit dejecta? & tamen ait, *perseveravit.* Dio parcius, θύειν ἐπεχείρουν. *Casaub.*

Controversias quasdam interposito per Cæsarem jurejurando distrahere.] Vult dicere, cultum eum locum instar templi: nam controversiæ in templis distrahi solitæ. Aliquando templa non ingrediebantur: sed officii sui satis se admonitos putabant, si ad ædem alicujus deûm accessissent. Distrahebantur autem jurejurando interposito, ut ait Sueton. quod ideo vetus poëta eleganter appellavit *mantile quo quotidianæ noxæ extergeantur.* Et jurabant per Deos heroas, magnosque viros defunctos. etiam per vivos: unde est illud apud Lucianum ὅρκος εἶναί τινι, pro observari colique ab aliquo officiosissime. Pertinet huc quod de hæreticis quibusdam ut Priscillianistis, Donatistis, aliis, in historia veteris ecclesiæ narratur. Nam & istis sectæ suæ princeps erat ὅρκος: per illum jurabant, & controversias suas in ejus memoriis dirimebant. *Casaubon.*

Distrahere.] *Distrahere controversias* pro dissolvere ac finire dixit, ut secare lites Horat. Epist. ad Quinctium,

Quo multæ magnæque secantur judice
lites.

Et Satyr. x. lib. I.

——— *ridiculum acri*
Fortius & melius magnas plerumque se-
cat res.

Torrent.

Sectantium se.] Cod. Salmas. *adinspectantium se.*

insidias undique imminentes subire semel confessum satius esse, quam cavere semper. Alii ferunt dicere solitum, non tam sua, quam Reip. interesse uti salvus esset, se jam pridem potentiæ gloriæque abunde adeptum: Remp. si quid sibi eveniret, neque quietam fore, & aliquanto deteriore conditione civilia bella subi-
87 *turam. Illud plane inter omnes fere constitit, talem ei mortem pæne ex sententia obtigisse. Nam & quondam cum apud Xenophontem legisset, Cyrum ultima valitudine mandasse quædam de funere suo, aspernatus tam lentum mortis genus, subitam sibi celeremque optaverat. Et pridie quam occideretur in sermone nato super cœnam, apud M. Lepidum, quisnam esset finis vitæ commodissimus, repentinum inopinatumque prætulerat.*

88 *Periit sexto & quinquagesimo ætatis anno: atque in deorum numerum relatus est, non ore modo decernentium,*

Super cœnam.] Pro inter cœnandum. Aliud est *inter cœnam* inf. Aug. cap. LXXI. pro inter cœnarum fercula. *Torr.*

Atque in deorum numerum relatus est.] Fere conditoribus urbium aut aliis de publica re bene meritis, honores heroici decerni soliti; donec paullatim pro diis habiti etiam isti. Nam deferre τιμὰς ἡρωϊκὰς est quod una voce ἀναγίζειν dicitur, & longe differt à θύειν, ut notant veteres grammatici. Adulatio postea an superstitio θεοποιΐαν invexit: cujus moris extat gravis censura apud Plutarchum in Romulo. Nam ut parentes à liberis consecrabantur, & privata religione colebantur: ita Imperatores qui patres patriæ & dicebantur, & habebantur, publice in deorum numerum relati, & publica religione culti. Primis temporibus, qui humanarum virtutum modum videbantur supergressi, horum nomina post ipsorum obitum in rituales libros referebantur, & anno vertente, memoriam illorum celebrabant, atque eorum animas in beatorum insulas receptas esse, omni post futuro judicio liberas sibi persuadebant. Cedrenus de antiquis Assyriis loquens, ritum hunc describit. *Casaubon.*

Non ore modo decernentium, sed & persuasione.] Hinc toties in Augusti nummis CAESAR DIVI FILIVS. Eodem & illi spectant, qui cometam præferunt, adscriptumque, DIVVS IVLIVS, nec non ipsius Cæsaris nummi, post mortem ejus signati, cum stella nunc super vertice, nunc ante frontem, nunc post cervicem. De qua Virgilius quoque VIII. Æneid.

—— patriumque aperitur vertice sidus.
Et in Eclog.
Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum.
Et Propert. lib. IIII.

tium, ſed & perſuaſione vulgi. Siquidem ludis, quos primo conſecratos ei heres AVguſtus edebat, ſtella crinita per ſeptem dies continuos fulſit, exoriens circa undecimam horam. Creditumque eſt, animam eſſe Cæſaris in cælum recepti, & hac de cauſſa ſimulacro ejus in vertice additur ſtella. Curiam, in qua occiſus eſt, obſtrui placuit: Iduſque Martias parricidium nominari: ac ne umquam eo die ſenatus ageretur. Percuſſorum autem fere, neque triennio quiſquam amplius ſupervixit, neque ſua morte defunctus eſt. Damnati omnes, alius alio caſu periit: pars naufragio, pars prælio, nonnulli ſemet eodem illo pugione, quo Cæſarem violaverant, interemerunt.

At pater Idalio miratus Cæſar ab aſtro,
Sum Deus, & noſtri ſanguinis iſta fides.

Torrent.

Ludis quos primo conſecratos ei heres Auguſtus edebat.] Vox *primo* referri debet non ad *ludos*, vel *conſecratos*, ſed ad verbum *edebat*. Iulio varii ludi fuerant conſecrati, auctor de iis loquitur, quos reverſus Apollonia primo edidit in patris honorem. *Caſaub.*

Stella crinita.] Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum fauſtus Divo Auguſto judicatus ab ipſo: qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genitrici, non multo poſt obitum patris Cæſaris, in collegio ab eo inſtituto. Namque his verbis id gaudium prodidit: *Iis ipſis ludorum meorum diebus, ſidus crinitum per ſeptem dies in regione cœli, quæ ſub ſeptentrionibus eſt, conſpectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque & omnibus terris conſpicuum fuit. Eo ſidere ſignificari vulgus credidit, Cæſaris animam inter deorum immortalium numina receptam: quo nomine id inſigne ſimulacro capitis ejus, quod mox in foro conſecravimus, adjectum eſt.* Plinius.

Percuſſorum autem fere, neque triennio quiſquam ſupervixit.] Sane, *fere*: nam exceſſere triennium non pauci: ii ſunt qui cum Sex. Pompejo erant. eſtque eorum mentio apud Appianum ac Dionem in pacis conditionibus, quæ convenit inter Cæſarem, Antonium, & Pompejum, anno V. C. DCCXV. poſt Caji necem quinto. Supervixerunt & Pompejo quidam, Antonio ipſos protegente: in his Parmenſis ille Caſſius, quem poſtremum omnium pœnas dediſſe, Vellejus ait. *Caſaub.*

Neque ſua morte, &c.] Ita & Græci locuti ſunt. Epiphanius libro I. καὶ μή τις λεγέτω περὶ τοῦ Ἄβελ, οὐ γὰρ θανάτῳ ἰδίῳ τέθνηκεν. Ptolomæus libro quarto Tetrabibli ἰδίοις τελευτῶν θανάτοις, & βιαίοις opponit invicem. Dicitur &, *ſua die mori*, in veteri epigram. quo etiam modo Hebræi ſunt locuti. Iobus cap. XV. בלא יומו תמלא ad verbum, ἐν σῷ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ τελειωθήσεται, id eſt, ut verterunt Græci, πρὸ ὥρας φθαρήσεται. *Caſaub.*

OCTAVIVS AVGVSTVS.

AMICVS, HOSTIS, TVTOR VRBIS ET TERROR,
PARENS ET VLTOR, MARTE MAGNVS INVICTO,
SED PACE MAIOR, ET TRIBVNVS ET CONSVL:
MENS AMPLA SVMMI CVNCTA IVNXIT OCTAVI.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI

DE XII. CÆSARIBVS

LIBER II.

D. OCTAVIVS CÆSAR AVGVSTVS.

GEntem Octaviam Velitris præcipuam olim fuisse, multa declarant. Nam & vicus celeberrima parte oppidi jam pridem Octavius vocabatur: & ostendebatur ara Octavio consecrata: qui bello dux finitimo, cum forte Marti rem divinam faceret, nuntiata repente hostis incursione, semicruda exta rapta foco prosecuit: atque ita prælium in- 1

OCTAVIVS.] Aurelio Octavianus nominatur: cujus rei causa est, quoniam possessiva nomina loco patronymicorum apud Latinos usurpata sunt: ut Æmilianus Scipio, pro Æmilii filius. *Beroald.*

Gentem Octaviam.] Gens est Tulliorum, Corneliorum, Iuliorum, Octaviorum: familia autem pars est gentis, ut multis exemplis docui in libro de Nominibus. quas voces etiamsi aliquando oratores confundunt, tamen ab eo, qui accuratus esse vult, proprie sunt usurpandæ. *Sigonius.* ita mox c. 11. *Duplex Octaviorum familia.*

Vicus Octavius vocabatur.] Ait Diodorus lib. xx. honores heroicos esse istos: de nomine alicujus nomen loco imponere, ei aras, festa, ludos decernere, & similia his. Quod igitur mox addit, *Ostendebatur ara Octavio consecrata,* nihil vetat accipere de ara ipsi Octavio posita: etsi scio aliter videri doctissimis viris, qui de ara accipiunt ab Octavio consecrata. *Casaub.*

Semicruda.] Fuerunt & dii Romanorum tam bono stomacho quam Mars Veliternus; nam & iis cruda, nedum semicruda, exta data. Arnobius l. VII. *Aversionibus stomachorum numina laborant? ut ad expellenda fastidia saporum varietas quæratur? ut modo bis assa, modo cruda ponantur, semicocta modo & semicruda?* Idem.

Exta.] Caput extorum erat in jecinore: cor autem non semper in parte extorum habitum est. Cum rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis haruspices aspicere cœperunt. Lustralia exta veteres dixerunt præpinguia: eo quod lustralis, id est, quinquennalis bos dicitur esse perfectæ ætatis. *Beroald.*

Prosecuit.] *Proficias,* id est, partem extorum prosecandam, & diis porriciendam, aræ superimponebant, & diis adolebant, reliquam partem vescebantur qui sacrificio intererant. Octaviis hic honos habitus, ut ad eos, etiam absentes, reliquiæ extorum referrentur. Arrianus in periplu Ponti Euxini verbo σπλαγχνεύσασθαι omnem ritum complexus est, quo exta inspiciuntur, probantur, aræ imponuntur, & quæ edulio sunt, comeduntur. quibus peractis tus & vinum in aram libabant. Ideo adjicit, καὶ ἐπὶ τοῖς σπλάγχνοις ἐπι-

ingreſſus, victor rediit. Decretum etiam publicum exſtabat, quo cavebatur ut in poſterum quoque ſimili modo exta Marti redderentur, reliquiæque ad Octavios
2 *referrentur. Ea gens à Tarquinio Priſco rege, inter Romanas gentes allecta in ſenatum, mox à Ser. Tullio in patricias tranſducta, procedente tempore ad plebem ſe contulit: ac rurſus magno intervallo per D. Iulium in patriciatum rediit. Primus ex hac magiſtratum populi ſuffragio cepit C. Rufus. Is quæſtorius Cn. & C. procreavit: à quibus duplex Octaviorum familia defluxit, conditione diverſa. Siquidem Cn. & deinceps ab eo reliqui omnes functi ſunt honoribus ſummis.*

At

ἐπεσπεισομένων. *Salmaſ.* Exta ſi bona erant & placebant, *proſecabantur*, ut Plautus Pœnulo Act. II. Scen. I. indicat. Livius lib. V. *Qui ejus hoſtiæ exta* PROSECVISSET, *ei victoriam dari.* Briſſon.

Inter Romanas gentes.] Al. *inter minores gentes.* Sed prius illud retineo: nam gentes ipſas, ſive familias patricias, alias majores, alias minores abſolute dictas fuiſſe non exiſtimo. Loci hujus ſententia eſt, gentem Octaviam, cum Veliterna eſſet, primo à Tarquinio Romam traductam, ac proinde Romanam factam fuiſſe, à Ser. Tullio autem etiam patriciam, cumque poſtea ad plebem tranſiiſſet, à Divo Iulio redactam iterum inter patricias. Sic nimirum etiam gens Claudia poſt Romam recens conditam eo ex Sabinis commigrans, mox Romana quidem facta eſt, ſed anno demum ſexto poſt exactos Reges in patricias cooptata. Auctor Livius, & Tranquillus noſter Claudio. Accedit, quod ſi gens Octavia à Tarquinio inter minores gentes (ut quidam volunt) allectâ fuit, ſequitur eam jam ante Tullii tempora patriciam fuiſſe, ſiquidem diſcrimen illud majorum, minorumque gentium de patriciis tantum traditur. Atqui Suetonius à Tullio patriciam factam tradit. *Torrentius.*

In patricias.] Patricii ſunt vel majorum gentium, vel minorum. *Majorum gentium* ſunt genere & ſanguine patricii, id eſt, patrum à Romulo lectorum progenies: *Minorum* vero, cooptatione in patres poſtea patricii facti. Inde ex tranſlatione quadam, ex diis eleganter quidam Majorum gentium M. Tullio dicuntur. *Pithœus.*

Tranſducta.] Sic de Claudio Tac. Annal. XI. *In numerum patriciorum adſcivit vetuſtiſſimum quemque è ſenatu, aut quibus clari parentes fuerant, paucis jam reliquis familiarum quas Romulus majorum, & L. Brutus minorum gentium appellaverant, exhauſtis etiam quas dictator Cæſar lege Caßia, & princeps Auguſtus lege Senia ſublegêre.* Aliud Patricii, aliud Senatores. Senatores multi ex plebe. Claudius igitur, ne exſtingui & intermori patriciorum familias pateretur, antiquiſſimum quemque è plebeiis Senatoribus retulit in patres. *Lipſius.*

Magno intervallo per D. Iulium.] Codex Salmaſ. *magno inter divum Iulium.* quod, ſibi quoque in exemplari quodam repertum, non temere reſpuendum judicat Pithœus, cum veteres ſæpe *magno* abſolute dixerint.

Muni-

At Cajus ejusque posteri, seu fortuna, seu voluntate, in equestri ordine constitere, usque ad AVgusti patrem. Proavus AVgusti secundo Punico bello, stipendia in Sicilia tribunus militum fecit, Æmilio Pappo imperatore. Avus municipalibus magisteriis contentus, abundante patrimonio, tranquillissime senuit. Sed hæc alii. Ipse AVgustus nihil amplius quam equestri familia ortum se scribit, vetere ac locuplete, & in qua primus senator pater suus fuerit. M. Antonius libertinum ei proavum exprobrat restionem, è pago Thurino: avum argentarium. Nec quidquam ultra de paternis AVgusti
majoribus reperi. Octavius pater à principio ætatis, & 3
re & existimatione magna fuit: ut equidem mirer, hunc

Municipalibus.] Municipes sunt cives Romani ex municipiis, legibus suis & suo jure utentes, muneris tantum cum populo Romano honorarii participes, à quo munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neque ulla populi Romani lege adstricti, ni, inquam, populus eorum fundus factus est. Sed Coloniarum alia necessitudo est: quarum condicio, cum sit magis obnoxia & minus libera, potior tamen & præstabilior existimatur, propter amplitudinem majestatemque P. R. cujus istæ coloniæ quasi effigies parvæ simulacraque esse quædam videntur: & simul quia obscura oblitterataque sunt municipiorum jura, quibus uti jam per ignorantiam non queunt. *A Gellius.*

Magisteriis.] *Magistros* vocari eos ajunt I. C. quibus præcipua cura rerum incumbit. Hinc dicti *Magistratus*. *Magistrare* etiam apud Festum pro moderari. Vnde non solum *artium*, sed etiam *pagorum, societatum, vicorum, collegiorum, conviviorum magistri, & magisteria* dicuntur. *Torrent.*

M. Antonius libertinum ei proavum exprobrat restionem.] Ætate Suetonii extabant adhuc Antonii epistolæ, unde hæc sunt ab eo desumpta. Cremutius Cordus apud Tacit. IIII. Annal. *Antonii epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent.* Fronto: *restiarius qui facit, restio qui vendit.* Puto autem ea ratione restionem audisse proavum Octavii, qua pater Ciceronis dictus fullo, Demosthenis μαχαιροποιός: quod familias haberent eorum artificiorum peritas, ex eaque re ipsi, ut moris erat, quæstum facerent. At Gratianus Valentiniani Augusti pater, *funarius* fuit nuncupatus, quia funes venalitios solitus circumferre, ut scribit Victor. *Casaubon.*

E pago Thurino.] Vrbes sine mœnibus pagi dicuntur, à fontibus, quod omnes eadem aqua uterentur, πηγὴ Græce fons vocatur. *pagatim* inde derivatur ea forma, qua oppidatim & regionatim dicimus. Livius: *Templa Deûm, quæ pagatim sacrata habebant, dirui atque incendi jussit.* Beroald.

Et re.] Id est, divitiis & opulentiis. Res quoque pro lite accipitur: unde ait Cice-

hunc quoque à nonnullis argentarium, atque etiam inter divisores, operasque campestres, proditum. Amplis enim innutritus opibus, honores & adeptus est facile, & egregie administravit. Ex prætura Macedoniam sortitus, fugitivos, residuam Spartaci & Catilinæ manum, Thurinum agrum tenentes, in itinere delevit, negotio sibi in senatu extra ordinem dato. Provinciæ præfuit, non minore justitia quam fortitudine. Namque Bessis ac Thracibus magno prælio fusis, ita socios tractavit, ut epistolæ M. Tullii Ciceronis exstent, quibus Q. fratrem, eodem tempore parum secunda fama proconsulatum Asiæ administrantem, hortatur & monet,

Cicero in orat. pro Mur. nondum potuisse statuere Iurisconsultos, utrum rem an litem dici oporteret. *Idem.*

Argentarium.] Cicero pro Cæcina, de quodam dixit: *Romæ argentariam non ignobilem fecit.* erant autem argentarii dites & copiosi homines, qui quæstum faciebant aut permutandis pecuniis, aut fœnerandis. permutatio pecuniæ, unde lucrum petebant, à Græcis *collybus* dicta est. *Sigonius.*

Inter divisores.] Illud adde depromptum ex litteris interioribus, quod verba hæc, *Divisio*, *Divisor*, non solum criminosa sunt, sed & obscœna: ut divisores, pædicones significentur. *Beroald.*

Operasque campestres.] *Campestres operas* vocat eos qui in campo Martio suam comitiis operam præstabant, ut *quæstum Campestrem* Cicero de Arusp. resp. lucrum quod inde provenit. *Divisores* vero inter hos dicebantur qui pronunciatas à candidatis pecunias tributim dividebant, quemadmodum magistri Curiæ apud Plautum Aulular. Act. I. Scen. II. *Torrent.*

Ex prætura Macedoniam sortitus.] Successit Octavius prætorius C. Antonio viro consulari. Is ex consulatu quem gessit cum Cicerone in Macedoniam abiit: estque inde reversus coss. Q. Cæcilio Metello Celere, L. Afranio. Ita incidit annus quo præfuit Macedoniæ Octavius in consulatum C. Cæsaris: quo etiam tempore Q. Cicero Asiam administrabat. Etsi autem consularis non erat Octavius, provinciam tamen rexit pro consule. Ideo scriptum in lapide de eo PR. PRO. COS. *Casaub.*

Bessis.] Bessi majorem Æmi partem tenent, & à latrociniis latrones appellantur, tuguria incolentes vitamque degentes duram: attingentes Rhodopen & Pannones, & de Illyricis Autariatas ac Dardanios. *Strabo.*

Proconsulatum Asiæ administrantem.] Senatui lege Sempronia liberum erat, quos in quas vellent provincias mittere. Quanquam crediderim cum Prætorius aliquis in provinciam Consularem mittebatur, eum jure quoque Consulari mitti solere, verbi gratia cum XII. fascibus, non sex tantum. Atque adeo juxta imperium quod à Senatu quis acceperat, pro Consule, aut pro Prætore eam provinciā administrare dicebatur, tametsi prætorius Consularem, aut è diverso Consularis Prætoriam adeptus esset. Exempla frequenter occurrunt, ut Q. Ciceronis hic. Quin & C. Octavius,

net, imitetur in promerendis ſociis vicinum ſuum Octavium. Decedens Macedonia, prius quam conſiteri 4 *ſe candidatum conſulatus poſſet, morte obiit repentina, ſuperſtitibus liberis, Octavia majore, quam ex Ancharia: & Octavia minore, item AVguſto, quos ex Atia tulerat. Atia M. Atio Balbo, & Iulia ſorore C. Cæſare, genita eſt. Balbus paterna ſtirpe Aricinus, multis in familia ſenatoriis imaginibus, à matre Magnum Pompeium arctiſſimo contingebat gradu: functuſque honore præturæ, inter XX. viros agrum Campanum plebi Iulia lege diviſit. Verum M. Antonius deſpiciens etiam maternam AVguſti originem, proavum ejus Afri generis fuiſſe, & modo unguentariam tabernam, modo piſtrinum Ariciæ exercuiſſe, objicit. Caſſius quidem Parmenſis quadam epiſtola, non tantum ut piſtoris, ſed etiam ut nummularii nepotem, ſic taxat AVguſtum,*

Materna tibi farina: ſiquidem ex crudiſſimo Ariciæ piſtrino hanc finxit manibus collybo decoloratis Ne-

vius, Auguſti pater, Prætorius tantum, Macedoniam obtinuit, quam tamen & ânte eum & poſt eum Conſulares ſortitos fuiſſe legimus. *Torrent.*

Agrum Campanum plebi Iulia lege diviſit.] Relictus adhuc fuerat in poſſeſſione populi Roman. ager Campanus, quem neque colonis diſtribui, neque à privatis locupletibus emi fuerat paſſus. hujus igitur vectigali, cum à Cæſare conſule eſſet diviſus, reſp. ſpoliata atque nudata eſt. unde merito dixit Cicero, portoriis Italiæ ſublatis, agro Campano diviſo, vectigal nullum ſupereſſe domeſticum præter viceſimam. *Sigonius.*

Deſpiciens etiam maternam Auguſti originem.] Virgil. Æn. v.

Alter Atis, genus unde Atii duxêre Latini,
Parvus Atis, pueroque puer dilectus Iulo.

Hoc propter Atiam dicit matrem Auguſti: de qua Antonius ait, Aricina mater. Vult enim ejus etiam maternum eſſe genus antiquum. *Servius.*

Taxat.] Maledictis tangit. inde taxatores dicti ſcenici hiſtriones, quod maledictis alter alterum tangat. Alias Taxatio dicitur æſtimatio & indicatura. *Beroald.*

Hanc finxit manibus collybo decoloratis Nerulonenſis menſarius.] Objicit avum paternum nummularium. Eſt autem ſermo allegoricus. Tuus, inquit, paternus avus farinam ſumpſit è piſtrino crudiſſimo Aricino: hoc eſt, uxorem duxit filiam piſtoris Aricini, cujuſdam hominis viliſſimi, & ex ea farina finxit & formavit, tanquam aliquod dulciarium

5 Nerulonenſis menſarius. *Natus eſt AVguſtus, M. Tullio Cicerone, & Antonio* COSS. IX. *Kal. Octobris, paullo ante ſolis exortum, regione Palatii, ad Capita bubula: ubi nunc ſacrarium habet, aliquanto poſt quam ex-*

ciarium opus (hoc eſt genuit) patrem tuum Octavium. verbum *finxit* optime iſti loco convenit: nam ex farina finguntur opera dulciaria, quorum figuræ erant infinitæ, ut placentæ, ſcriblitæ, cruſtula, lucunculi, hami, lacertuli, ſpicæ, globuli, enchyta, circuli, liba, aliaque plurima. *Caſaub.*

Nerulonenſis.] *Nerulum* duplex apud ſcriptores obſervamus, alterum in Lucanis, quod à Romanis vi captum ſcribit Liv. lib. IX. alterum in Latio, non multum diſtans ab Vrbe, quod & hodie *Nerulo* vocatur, prope monaſterium Farfaræ ſitum, à quo populi Nerulanenſes dicti, quorum meminit Plin. l. III. cap. VI. licet mendoſi textus habeant Verolenſes. *Marc. Donatus.*

Menſarius.] *Menſarius* idem qui *argentarius*. quanquam ante Cæſarum tempora *menſarii* nomen paulo videtur fuiſſe honeſtius, cum non niſi de publica ratione diceretur, (unde apud Livium nunc Quinqueviros, nunc Triumviros menſarios creatos legimus, rei nummariæ publicæ curatores) Iuriſconſulti tamen noſtri, & qui ſub Cæſaribus ſcripſere, indifferenter uſi ſunt, ut hoc loco Sueton. & Capitolin. vita M. Antonini, *Leges de menſariis & auctionibus tulit.* Quin & *menſularios* vocat Scævola l. XLVII. De pactis, & Vlpianus l. XXIII. De rebus auctor. jud. poſſidendis, uti & *nummularios*. Quanquam inter *nummularios* & *argentarios* diſcriminis aliquid fuiſſe indicat Vlpianus l. IX. De edendo. Sed qui diligenter Suetonii toto hoc loco verba expenderit, inveniet nihil inter *argentarium, menſariumque* ac *nummularium* intereſſe. Græci trapezitas vocant. *Torrentius.*

Natus eſt Auguſtus, &c.] Nigidius Figulus ſenator Octavium, qui ob filii nativitatem in ſenatum tardius veniebat, interrogavit, cur cunctatus fuiſſet: cognitaque cauſſa exclamavit, *Dominum nobis genuiſti.* Eo ſermone conturbatum Octavium, ac necare infantem volentem inhibuit, quod ei infanti tale quid evenire impoſſibile foret. *Dio Caſſius.*

IX. *Kal. Octobris paulo ante ſolis exortum.*] Alibi dicit, ejus horoſcopum eſſe Capricornum. Hæc ſunt τῶν ἀδυνάτων: Nam multo tempore ante natum Octavium, ad reformationem faſtorum & editionem anni Iuliani, XXII. Septembris incidebat in Iulium hodiernum. Ergo ante exortum aut exortu ipſo ſolis. Quomodo igitur Capricorno horoſcopante? Nam nummi ſignati nota Capricorni, qui & hodie plurimi extant, fidem faciunt rei. Quid dicemus igitur? ſemper hæc fuit ſuſpicio mea: Auguſtum ſole occidente natum. Nam quamdiu ſol Cancrum obtinet, eo occidente, oritur ἀκρονύχως Capricornus. Hæc eſt vetus ſuſpicio mea, quæ confirmatur verſibus nondum editis ex Aratæis Germanici Cæſaris, in quibus plane γένεσις Auguſti eſt ἀκρόνυχος, oriente Capricorno. *Ioſeph. Scaliger.*

Vbi nunc ſacrarium habet.] *Sacrarium* eſt Servio, in illud Virgilii Æneid. XII.

—— *duri ſacraria Ditis.*

& Iſidoro, non ipſe locus ſacer, ſed in quo res ſacræ deponuntur, quod (ut inquit Vlpian. l. IX. De rerum diviſ.) etiam in ædificio privato eſſe poteſt. Atque adeo interdictum ne quid in loco ſacro fiat, id ſacrario non competit. Sueton. tamen pro ſacello uti videtur, ut non ſemel Cicero. *Torrent.*

In

excessit, constitutum. Nam ut senatus Actis continetur, cum C. Lectorius adolescens patricii generis, in deprecanda graviore adulterii pœna, præter ætatem atque natales, hoc quoque patribus conscriptis allegaret, se esse possessorem, ac velut ædituum soli, quod primum D. Augustus nascens attigisset, peteretque donari, quasi proprio suo, ac peculiari Deo: decretum est ut ea pars domus consecraretur. Nutrimentorum ejus ostenditur 6
adhuc locus in avito suburbano, juxta Velitras permodicus, & cellæ penuariæ instar: tenetque vicinitatem opinio, tamquam & natus ibi sit. Huc introire nisi necessario & caste, religio est: concepta opinione veteri, quasi temere adeuntibus horror quidam & metus objiciatur: sed & mox confirmata est. Nam cum possessor villæ novus, seu forte, seu tentandi caussa cubitum se eo contulis-

In deprecanda graviore adulterii pœna.] Legitima simplicis adulterii pœna relegatio fuit, non mors, nec deportatio; idque vel ex eo etiam liquet, quod à Lentulo Getulico Aquiliam lege Iulia damnatam, Tiberius dum vult suam adversus reos inclementiam ostentare, exilio punivit, auctore Tacito. Exilio, id est, deportatione. id enim exilium proprie est, relegatione gravius. Primi Constantius, & Constans, non Constantinus, id capitale fecerunt. *Cujacius.*

Præter ætatem.] Hæc adlegatio non admittebatur lege Iulia. Papinianus, *Si minor annis adulterium commiserit, lege Iulia tenetur: quoniam tale crimen post pubertatem incipit.* Casaub.

Æditum soli.] Æditurus dicitur, qui tuetur, hoc est, curat res sacras: ut interpretatur Varro lib. III. de Latina lingua. Idem scribit in I. De re rustica, à priscis *æditimum*, non æditum dici solitum. Et, ut author est Gellius in XI. æditimus ea forma dicitur, qua finitimus, & legitimus. *Beroald.*

Nascens attigisset.] Tangit morem priscorum, apud quos infantes partu editi non prius vocem edebant, quam attigissent terram: Ope dea invocata, ut nascentibus opem ferret, excipiens eos sinu terræ. *Levana* vero dea vocabatur, quæ pueris præerat de terra levandis. Authores Augustinus IV. De civitate Dei, & Macrobius I. Saturnal. Hoc idem signat Suetonius in Nerone, scribens eum exoriente Sole natum esse, pæne ut radiis prius, quam terra contingeretur. Et hoc est, quod intelligi voluit Plinius sic scribens in VII. *Hominem tantum nudum, & in nuda humo natali die abjici ad vagitus.* Idem.

Caste.] Sicuti cum castimonia adire templa solemus. Hinc illa Ciceronis lex: *Ad divos caste adeunto.* &, ut ipse interpretatur, *Caste jubet lex adire ad deos: animo videlicet, in quo sunt omnia: nec tollit castimoniam corporis.* Idem.

Quod

tulisset: evenit, ut post paucissimas noctis horas exturbatus inde subita vi, & incerta, pæne semianimis cum
7 *strato simul ante fores inveniretur. Infanti cognomen* THVRINO *inditum est, in memoriam majorum originis: vel quod in regione Thurina, recens eo nato, pater Octavius adversus fugitivos rem prospere gesserat. Thurinum cognominatum, satis certa probatione tradiderim, nactus puerilem imagunculam ejus æream veterem, ferreis ac pæne jam exolescentibus litteris, hoc nomine inscriptam: quæ dono à me Principi data inter cubiculares colitur. Sed & à M. Antonio in epistolis per contumeliam sæpe Thurinus appellatur: & ipse nihil amplius quam* mirari se *rescribit*, Pro opprobrio

Quod in regione Thurina recens nato, pater Octavius adversus fugitivos rem prospere gesserat.] Eo tempore Octavius F. annum agebat tertium. Caute igitur accipe verbum *recens.* simul observa: Nominalibus non fuisse imposita cognomina: sed postea ex occasione captatum omen aut decus. *Casaub.*

Imagunculam ejus æream veterem ferreis litteris inscriptam.] Seneca epistola v. *Non habeamus argentum in quod solidi auri cælatura descenderit.* Observo Græcos hanc artem *τέχνην ἐμπαιστικὴν* nominasse. Athenæus libro XI. in fabrica Nestorei populi *οἱ μὲν οὖν λέγουσιν ἔξωθεν δεῖν ἐμπείρεσθαι τοὺς χρυσοῦς ἥλους τῷ ἀργυρῷ ἐκπώματι κατὰ τὴν ἐμπαιστικὴν τέχνην.* Non existimo autem in hujus artis operibus cælaturam auream quæ in argentum descendebat, fuisse exemptilem. Quare non assentior viro docto, qui superiorem Senecæ locum de emblematis interpretatur. Nam emblemata, ut è M. Tullii Verrinis scimus, evelli poterant è vasis quibus illigata prius fuerant, & aliis includi. quod in litteris ejus imagunculæ, quam commemorat Suetonius, non magis fieri poterat, quam cælaturæ aureæ in iis operibus quæ hodie vocamus Damascena. *Idem.*

Ferreis.] Hujusmodi imaguncularum reliquiæ, quas nobis videre permultas contigit, admonent, ut hîc legamus *Ferrugineis.* F. Vrsinus.

Inter cubiculares colitur.] Imagines dedicatas soliti habere veteres in variis ædium partibus: suorum quidem majorum, ut notum est, in atrio: hoc est celeberrimo ædium loco & maxime conspicuo. Eorum vero quos amarent, in cubiculo: At viri docti in bibliothecis non in cubiculis dedicatas habebant veterum auctorum imagines, ut ex Cicerone, Plinio, Iuvenale, aliisque constat. Colebantur autem in cubiculo istæ imagines una cum laribus: eorumque custodiæ apponi solitus puer. Posterioribus imperatoribus peculiaris moris fuit, ut in cubiculo ipsorum Fortuna esset aurea, quam morituri ad eum transmittebant qui sibi esset successurus. Vide Capitolinum in Antonino Pio, & Marco Antonino Philosopho: item Spartianum in Severo. *Casaub.*

Muna-

brio nomen prius ſibi objici. *Poſtea* C. CÆSARIS, *& deinde* AVGVSTI *cognomen aſſumſit: alterum, teſtamento majoris avunculi: alterum, Munatii Planci ſententia: cum quibuſdam cenſentibus, Romulum appellari oportere, quaſi & ipſum conditorem urbis, prævaluiſſet, ut AVguſtus potius vocaretur, non tantum novo, ſed etiam ampliore cognomine: quod loca quoque religioſa, & in quibus augurato quid conſecratur, auguſta dicantur, ab auctu vel ab avium geſtu, guſtuve, ſicut etiam Ennius docet, ſcribens,*

Auguſto augurio poſtquam inclyta condita Roma eſt.

Quadrimus, patrem amiſit: duodecimum annum agens, aviam Iuliam defunctam pro concione laudavit. 8
Quadriennio poſt virili toga ſumpta, militaribus donis trium-

Munatii Planci ſententia.] Hic cum Galliam Comatam regeret, Lugdunum condidit: quæ mox civitas temporibus Senecæ incendio deflagravit. Plancos dici voluerunt eos, qui ſupra modum pedibus planis eſſent: à tabulis planis, quæ *plancæ* appellantur. Plin. in octavo: *Nec pontes aſini tranſeant, per raritatem plancarum tranſlucentibus fluviis.* Beroal.

Romulum appellari oportere.] Tractatũ etiam in Senatu, an quia condiſſet Imp. Romulus vocaretur: ſed ſanctius & reverentius viſum eſt nomen Auguſti, ut ſcilicet jam tum, dum colit terras, ipſo nomine & titulo conſecraretur. *Florus.*

Ab auctu.] Vel ominis boni gratia: vel, ut ait Dio, ὡς καὶ πλεῖόν τι, ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὤν· nam *augere* verbum erat ſacrorum. infra hoc libro, *augeri hoſtias juſſit.* in dedicatione aræ Narbonenſis, SI QVIS HVIC ARAE DONVM DARE AVGEREQVE VOLET LICETO. inde mactus, magmen, & magmentum. *Caſaub.*

Vel ab avium geſtu guſtuve.] Feſtus *guſtatuve*: quod malim. Docti viri geſtum avium ad tripudium ſoliſtimum referunt: ſed, meo judicio, non bene: nam ad augurium ex avium volatu referri debet: non enim volatum tantum obſervabant, ſed & quomodo ſe gererent in volando. Inde illa avium diviſio in diſciplina augurali, alias auſpicium facere ore: alias ore & alis: alias volatu & alis. *Idem.*

Augurio.] Auguriorũ tria genera fuiſſe ex Servio obſervamus. Erant enim aut *Oblativa*, quæ non poſcebantur, aut *impetrativa*, quæ optata eveniebant: aut *Stativa*, in queis conſiderabatur, quo in loco Auguria peragi deberent. *Briſſonius.*

Condita Roma eſt.] Vt Romulo, Vrbem excitaturo, duodecim ſe vultures oſtenderunt: ſic Auguſto primo conſulatu augurium capienti, totidem ſunt oblati. vid infra cap. XCV.

Virili toga ſumpta.] Ex cenſione Servii Tullii pueritia decimo ſeptimo anno finiebatur: idem ſentit Vlpianus Iuriſcon-

triumpho Cæsaris Africano donatus est, quamquam expers belli propter ætatem. Profectum mox avunculum in Hispanias, adversus Cn. Pompeii liberos, vix dum firmus à gravi valitudine, per hostibus infestas vias, paucissimis comitibus, naufragio etiam facto, subsecutus, magnopere demeruit, approbata cito etiam morum indole super itineris industriam. Cæsare post receptas Hispanias, expeditionem in Dacos, & inde in Parthos, destinante, præmissus Apolloniam, studiis vacavit. Vtque primum occisum eum, heredemque se comperit, diu cunctatus, an proximas legiones imploraret, id quidem consilium ut præceps immaturumque omisit: cæterum, urbe repetita, hereditatem adiit, dubitante matre,

risconsultus, qui titulo De postulando, sic inquit: *Pueritiam duntaxat minorem annis septemdecim, qui eos non in totum complevit, prohibetur postulare.* Augustus non expectato ut ætas pueritiæ integra perageretur, decimosexto ætatis anno sumpsit virilem togam, tanquam virtute vicisset ætatem. *Beroald.*

Militaribus donis.] Donorum militarium duo genera: *Minora* & *Majora.* Minora sunt, quæ ob læsum aut dejectum hostem data. Majora, ob servatum civem, aut aliam majoris usus fortitudinem. Minora sunt *Hasta pura*, quod jaculi genus sine ferro: *phiala* sive *armilla*, quæ pediti: *phalera*, quæ equiti dabatur: item *Vexillum*, idque vel purum, quod uniusmodi coloris, nec tinctum: vel *bicolor* quod diversi coloris. Majora dona sunt *Coronæ*, quæ plures, ob plures caussas. *Lipsius.*

Post receptas Hispanias.] Codex Salmas. *Spanias.*

Apolloniam.] Vulgo his temporibus Valonia nominatur. Stephanus urbes Apollonias numero vigintiquinq; percenset. *Beroald.* Post sinum Rhizicum Lissus est, & Acrolissus, & Epidamnus à Corcyræis condita, quæ nunc à peninsula, cui imposita est, nomen Dyrrachii tenet. Inde Apsus, & Aous fluvii, atque prope hunc Apollonia urbs legibus optimis temperata, condita à Corinthiis & Corcyræis, dissita à flumine stadiis x. à mari LX. *Strabo.*

Vrbe repetita.] Iam tamen hereditatem Brundisii creverat, & nomen Cæsaris usurpare cœperat. *Casaub.* Heredes scripti hereditatē Cernere quandoque jubebantur, rogabanturve. Plinius lib. x. Epist. ad Traj. *Iulius Largus rogavit Testamento, ut hereditatem suam adirem cerneremque.* Quod uti fieret, docet Vlpian. Tit. XXII. *Cretio est*, inquiens, *certorum dierum spatium, quod datur instituto heredi ad deliberandum, utrum expediat ei adire hereditatem, necne, velut: Titius heres esto, cernitoque in diebus centum proximis, quibus scieris poterisque: nisi ita creveris, exheres esto.* Brissonius.

Hereditatem adiit.] Hereditatem adeuntes, hoc verbo ADEO utebantur, ut ex l. eum qui, §. *ult. ff. eo.* & Vlpiano Tit. XXII. liquet. *Idem.*

Dubitante matre.] Non placebat Atiæ

tre, vitrico vero Marcio Philippo consulari multum dissuadente. Atque ab eo tempore exercitibus comparatis, primum cum M. Antonio, Marcoque Lepido, dein tantum cum Antonio per duodecim fere annos, novissime per quatuor & XL. solus Remp. tenuit. 9
Proposita vitæ ejus velut summa, partes sigillatim, neque per tempora, sed per species, exsequar: quo distinctius demonstrari cognoscique possint. Bella civilia quinque gessit: Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Actiacum. Ex quibus primum ac novissimum adversus M. Antonium: secundum adversum Brutum & Cassium: tertium adversum L. Antonium Triumviri fratrem: quartum adversus Sex. Pompeium, Cn. filium. 10
OMNIVM bellorum initium & caussam hinc sumsit, nihil convenientius ducens quam necem avunculi vindicare, tuerique acta. Confestim ut Apollonia rediit, Brutum Cassiumque, & vi, nec opinantes, &, quia prævisum periculum subterfugerant, legibus aggredi, reosque cædis absentes deferre statuit. Ludos au-

tiæ matri Philippoq; vitrico, adiri nomen invidiosæ fortunæ Cæsaris: sed asserebant salutaria reipublicæ terrarumque orbis fata conditorem, conservatoremque Romani nominis. Sprevit itaque cœlestis animus humana consilia; & cum periculo potius summa, quam tuto humilia, proposuit sequi, maluitque avunculo, & Cæsari de se, quam vitrico, credere: dictitans, nefas esse, quo nomine Cæsari dignus esset visus, semet ipsum videri indignum. *Vellejus.*

Sigillatim.] Cod. Salmas. *singillatim.*

Per species.] Vt alio bellica gesta loco, alio politica, alio œconomica dicantur. Hæc sparsim, non per tempora scilicet, sed ut suo quæque loco referantur. *Sabell.*

Legibus aggredi.] Lege Cornelia de sicariis, aut Iulia de vi publica, aut Iulia majestatis. *Casaub.*

Deferre.] Accusator *rei nomen deferebat*, Iudex vero quæstionis *recipiebat.* Cic. IV. in Verrem. *Palam de sella ac tribunali pronuntiat, si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, sese ejus nomen recepturum: & simul, ut ad caussam accederet, nomenque deferret, Agathinum novum affinem atque hospitem cœpit hortari.* Brissonius.

Ludos autem victoriæ Cæsaris ipse edidit.] Vir doctus refert ad Palilia, (id est, urbis natalem) quibus celebrata ex S. Cto memoria Cæsarianæ victoriæ de Pompeii liberis in Hispania victis: sed falli eum ex Ciceronis epistolis intelli-

autem victoriæ Cæsaris non audentibus facere quibus obtigerat id munus, ipse edidit. Et quo constantius cætera quoque exsequeretur, in locum Trib. plebis forte demortui, candidatum se ostendit: quamquam patricius, nec dum senator. Sed adversante conatibus suis M. Antonio consule, quem vel præcipuum adjutorem speraverat: ac ne publicum quidem & translatitium jus ulla in re sibi sine pactione gravissimæ mercedis impertiente, ad optimates se contulit: quibus eum invisum sentiebat, maxime quod D. Brutum obsessum Mutinæ, provincia à Cæsare data, & per senatum confirmata, expellere armis niteretur. Hortantibus itaque nonnullis, percussores ei subornavit.

telligimus. Dies Paliliorum fuit XI. Cal. Maj. Hos vero ludos adhuc parabat Matius XV. Kal. Iun. nec nisi aliquanto tempore post sunt editi. *Casaub.*

Victoriæ.] Pharsalicæ. Plinius Veneri Genitrici sacros fuisse ait. Appianus, templum victoriæ Cæsarem in Pharsalia vovisse tradidit. Varro Venerem, & Victoriam eandem esse sentire videtur. *Sabell.*

Non audientibus facere quibus obtigerat id munus.] Ludos institutos ob perfectionem fani Veneris, quos vivo adhuc Cæsare quidam sese celebraturos receperant, sed tum, sicut & equestre certamen Parilibus, negligebant, ipse suis sumptibus, tanquam ad se ratione generis pertinens, ad captandum populi gratiam, fecit. *Dio Cassius.*

In locum Trib. plebis candidatum se ostendit.] Inclinantibus reip. fatis, vetera instituta neglectui habita. Sic patricius Octavius ad Tribunatum plebis adspiravit, quem, cæteris magistratibus varie commeantibus, constanter hactenus plebeii sibi vindicaverant. Vnde P. Clodius, ut locum illũ adipisceretur, à patribus ad plebem, traducente Cæsare, transiit. supra Iul. cap XX. Ne quid tamen dissimuletur, antiquiori etiam ævo duos patricios consularesque, Sp. Tarpejum & A. Æternium, in Tribunorum pl. collegium cooptatos legimus apud Liv. lib. III.

Necdum senator.] Lex erat, ut crearentur tantum è Senatu, id est, ut nemo Tribunus esse posset, nisi qui antea Senator: Senator tamen plebejus. Appianus ambigit, rectene id referatur ad Syllam. *Nec constat*, inquit, *an Tribunatum, uti nunc est, à plebe ad Senatum transtulerit.* Lipsius.

Ac ne publicum quidem & translatitium jus.] *Ius translatitium* Græcis ἐγκύκλιον δίκαιον: quasi ordinarium, in quotidiano usu positum. Demosthenes in Aristogitonem oratione priore, ᾧ οὐδὲ τῶν ἴσων, οὐδὲ τῶν ἐγκυκλίων δικαίων μετουσίαν διδόασιν οἱ νόμοι. *Casaub.*

Percussores ei subornavit.] Multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adolescentis impetum faceret. Prudentes autem & boni viri, & credunt factum & probant. *Cicero.* Divus AVgustus, duodevicesimum egressus

vit. Hac fraude deprehensa, periculum invicem me-
tuens, veteranos simul & in suum ac Reip. auxilium,
quanta potuit largitione, contraxit. Iussusque com-
parato exercitui pro prætore præesse, & cum Hirtio
ac Pansa, qui consulatum acceperant, D. Bruto opem
ferre, demandatum bellum tertio mense confecit duo-
bus præliis. Priore, Antonius eum fugisse scribit: ac
sine paludamento equoque post biduum demum ap-
paruisse: sequenti, satis constat non modo ducis, sed
etiam militis functum munere: atque in media dimi-
catione, aquilifero legionis suæ graviter saucio, aqui-
lam humeris subiisse, diuque portasse. Hoc bello cum 11
Hirtius in acie, Pansa paulo post ex vulnere, perissent,
ru-

gressus annum, jam pugiones in sinu amicorum abscondit: jam insidiis M. Antonii Cos. latus petiit. *Seneca.*

Pro prætore.] Cicero Philippica V. *Sit pro prætore eo jure, quo qui optimo. qui honos quanquam est magnus illi ætati, tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non solum ad dignitatem valet.* Idem paullo post, ita decernendum censet: *Senatui placere, C. Cæsarem C. F. pontificem proprætorem, senatorem esse, sententiamque loco prætorio dicere: ejusque rationem, quemcunque magistratum petet, ita haberi, prout haberi lege liceret, si anno superiore quæstor fuisset.*

Sine paludamento.] Hoc erat ἥττης & turpis fugæ argumentum: nam in summo periculo aut fuga, soliti duces paludamenta & omnia insignia honoris ponere. Cæsar III. De bello civ. *Pompejus cum jam intra vallum nostri versarentur, equum nactus, detractis insignibus Imperatoriis, decumana porta se ex castris ejecit.* Horatius de Antonio:

Terra marique victus hostis, punico
Lugubre mutavit sagum. Casaub.

Legionis suæ.] Quare suæ, si toti exercitui præfuit? Aut igitur suam vocat, quam eo in prælio circa se habuit, aut appositum legionis nomen scriba non intelligens, textum corrupit. Magis tamen placet ut suam vocet quam ante collegerat, quam ad eum Martia & Quarta transfugerent. Dio evocatorum legionem appellat. *Torrent.*

Aquilam humeris subiisse, diuque portasse.] Quod sane mirum: nam & signa militaria scimus fuisse tanti ponderis, ut iis portandis vix valentissimi humeri sufficerent: & Octavius nec ætate ea tum fuit, nec lacertis illis, ut sine maximo conatu par oneri esse posset. Herodianus in Caracalla ut arduum & rarum notat, quod suffecerit bajulandis interdum signis, dum per omnia militibus suis vult facere se æqualem. Auctor historiæ Miscellæ, libro XI. de Constantini labaro loquens: *Constituit itaque certos signiferos, qui in eo laborarent, quorum opus erat, ut vicibus humeris eum veherent, & omnes acies ita lustrarent.* Casaub.

Pansa ex vulnere.] Cadaver Hircii & Pansæ Romam deferri jussit Augustus, in quorum funere libitinarii rerum suarum usum ministeriumque gratui-

 tum

rumor increbuit, ambos opera ejus occisos: ut Antonio fugato, Rep. consulibus orbata, solus victores exercitus occuparet. Pansæ quidem adeo suspecta mors fuit, ut Glyco medicus custoditus sit, quasi venenum vulneri indidisset. Adjicit his Aquilius Niger, alterum è consulibus, Hirtium, in pugnæ tumultu ab
12 *ipso interemptum. Sed ut cognovit, Antonium post fugam à M. Lepido receptum, cæterosque duces, & exercitus, consentire pro patribus, caussam optimatium sine cunctatione deseruit, ad prætextum mutatæ voluntatis dicta factaque quorundam calumniatus: quasi alii se* puerum, *alii* ornandum tollendumque *jactassent: ne aut sibi, aut veteranis par gratia referretur. Et quo magis pœnitentiam prioris sectæ approbaret, Nursinos grandi pecunia, & quam pendere ne-*

tum præstiterunt, quia pro Rep. dimicantes occiderant. *Beroald.*

Rumor increbuit, ambo opera ejus occisos.] Dicebatur, ubi decreto patrum, fasces, & jus prætoris invaserit, cæsis Hirtio & Pansa (sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri adfusum, sive milites Hirtium, & machinator doli Cæsar abstulerat) utriusque copias occupavisse, extortum invito senatu consulatum, armaque quæ in Antonium acceperit contra Remp. versa. *Tacitus.*

A M. Lepido receptum.] Antonius sæpius in conspectum veniens militum, cum & Lepido omnes imperatores forent meliores, & multis Antonius, dum erat sobrius, per aversa castrorum proruto vallo militibus receptus est: qui titulo imperii cedebat Lepido, cum summa virium penes eum foret. *Vellejus.*

Cæterosque duces & exercitus consentire pro patribus.] Si ad verba Suetonii attendimus, non possumus alteram lectionem *pro partibus* damnare: prorsus enim videtur ad M. Antonium, Lepidum, Plancum & Silanum respicere, eosque exercitus, qui in Gallia Cisalpina tum erant. Nam & horum magnus fuit pro patribus consensus: quod Vellejus, Plutarchus, aliique narrant. Inde illa tam subita victi Antonii velut in integrum restitutio: habuit enim hic quoque eo tempore de quo sentit auctor, legiones septemdecim: totidem videlicet, quot Bruto Cassioque tribuit Vellejus. *Casaub.*

Alii ornandum tollendumque jactassent.] Iocum Ciceronis Octavius mox Romam reversus ad rapiendum magis quam petendum consulatum, non invenuste ἀντεμυκτήρισε. Venienti enim ad se Ciceroni, suaque in illum officia venditanti, respondit non aliter quam, ὅτι τῶν φίλων αὐτοῦ τελευταῖος ἐντυγχάνοι, ait Appianus: hoc est, *Quod amicorum novissimus eum salutaret*, sententia acuta & ancipiti. *Idem.*

Inita

nequirent, multatos, extorres egit oppido: quod Mutinensi acie interemptorum civium tumulo publice exstructo adscripserant, Pro libertate eos occubuisse.
Inita cum Antonio & Lepido societate, Philippense 13
quoque bellum, quamquam invalidus atque æger, duplici prælio transegit: quorum priore castris exutus, vix ad Antonii cornu fuga evaserat. Nec successum victoriæ moderatus est: sed capite Bruti Romam misso, ut statuæ Cæsaris subjiceretur, in splendidissimum quemque captivum, non sine verborum contumelia sæviit. Vt quidem uni suppliciter sepulturam precanti respondisse dicatur, Iam istam in volucrum fore potestatem: *alios, patrem & filium, pro vita roganteis, sortiri vel dimicare jussisse, ut alterutri concederetur:*

ac

Inita societate.] Antonius, Lepidus & Augustus convenerunt in insulam, quam facit Lavinus fluvius Bononiensis: quam nos ob id ipsum cum parum devia sit, olim studiose inspeximus. Ibi non solum scelerata colloquia inter eos habita sunt per triduum, verum & facta sceleratiora extiterunt. Hîc proscriptio illa nefaria: hîc permutatio cædium infanda confecta est: hîc in primis Cicero proscriptus: quem Augustus ob reverentiam patrem appellare solebat. *Beroald.*

In splendidissimum quemque captivum, non sine verborum contumelia sæviit.] Al. *secuit*, sine *in* ante *splendidissimum*, quæ lectio mire sævitiam Octavii intendit. *secuit* enim, vel ad flagellationem ante supplicium (qui mos in servis receptus olim) referendum: ut apud Horat. de Mena. *Sectus flagellis hic triumviralibus.* Vel ad quodvis aliud sævæ excarnificationis genus. sic τέμνειν apud Græcos. & Matthæi c. XXIV. ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν. Sic etiam Latini *scindere* verbum usurpant. Martialis *Mavis Rufe coquum scindere quam leporem.* Et revera sectio usurpata olim in suppliciis præsertim servorum. Princeps poëtarum vocat διαμελεϊστὶ τάμνειν Ὀδυσσ. σ. Nota etiam illa è XII. tabulis de confessi æris judicatis nec solventibus, TERTIIS NVNDINIS PARTEIS SECANTO. apud Aul. Gellium, Quintilianum & Tertullianum. Quæ sævitia licet multis mira videatur, exemplis confirmari potest. Sic Bæbius Syllæ jussu in frusta laceratur: ut est apud Florum & Lucanum. item alius senator jussu Caligulæ: de quo Tranquillus libro quarto. Etiam apud Socratem lib. VII. Hypatia illa doctissima, μεληδὸν διασπᾶται à furente populo Alexandrino. *Casaub.*

In volucrum potestatem fore.] Sic Cic. Pro lege Manilia, *cum vestros portus, in prædonum fuisse potestatem sciatis.* Torrentius. Ita *in conspectum fuisse* cap. XVI.

Sortiri vel dimicare] Al. *sortiri vel micare.* Ea si placet lectio, notemus lo-

 quendi

ac spectasse utrumque morientem, cum patre, qui se obtulerat, occiso, filius quoque voluntaria occubuisset nece. Quare cæteri, & in his M. Favonius, ille Catonis æmulus, cum catenati producerentur, imperatore Antonio honorifice salutato, hunc fœdissimo convicio coram prosciderunt. Partitis post victoriam officiis, cum Antonius Orientem ordinandum, ipse veteranos in Italiam reducendos, & municipalibus agris collocandos recepisset: neque veteranorum, neque possessorum gratiam tenuit: alteris, pelli se, alteris,
14 *non pro spe meritorum tractari querentibus. Quo tempore L. Antonium, fiducia consulatus quem gerebat, ac fraternæ potentiæ, res novas molientem, confu-*

quendi genus: sic enim loquitur quasi diversa essent *sortiri* & *micare*: quum non aliter differant quam ut genus & species. Glossarium, *micare* λαγχάνειν. Sortitionis varii erant modi: micare, de ea dicitur quæ fit per digitos subito expansos sub certo numero. Etiam in contractibus faciendis si de pretio aliave qua re non conveniret, micatione controversiam tollebant. sic res in foro, sic carnes de lanio emebantur. Quod tamen postea jure mutatum est, cautumque ut sub exagio, hoc est, πρὸς σταθμὸν, non micatione carnes emerentur. Lapis vetus: EX AVCTORITATE TVRCI APRONIANI V. C. PRAEFECTI VRBIS. RATIO DOCVIT VTILITATE SVADENTE CONSVETVDINE MICANDI SVMMOTA SVB EXAGIO POTIVS PECORA VENDERE QVAM DIGITIS CONLVDENTIBVS TRADERE. Hinc ortum putem proverbium, *Dignus qui cum vel in tenebris mices.* Casaubon. Τὸ *micare* comprobat Codex Salmasii.

Pelli se.] Tales, in coloniarum deductione, imprimis frequentatæ querelæ. His enim ut nihil ad vim imperii firmius, ita nihil in subditos cogitari potuit tristius. Miseri provinciales momento temporis bonis, & fortunis omnibus provolvebantur. idque nihil ausi, nihil meriti, sed pro crimine omni, opes aut opimi agri. Solus Octavianus in sola Italia XXVIII. colonias collocavit: in provinciis quot libuit. Nec alia res magis, ut ego scio, exitio fuit Gallis Hispanisque. *Lipsius.*

L. Antonium.] M. Antonii triumviri fratrem. Post Cæsaris interitum ita accidit, ut uno tempore M. Antonius consul esset, Cajus alter frater prætor, Lucius, qui tertius erat, tribunus plebis: sed is Lucius sub id tempus, quo ad Perusiam bellatum est, consul erat. *Sabell.*

Res novas molientem.] Cum constet non tam belli caussam eum præbuisse, quam Fulviæ præbenti secundas egisse. Hic enim est L. Antonius, qui cognomen meruit PIETAS, propter insignem pietatem, ut Dio ait, in fratrem: ut ego putabam, in Remp. quam ille omni ope annisus est vindicare in pristinam libertatem. *Casaub.*

In

fugere Perusiam coëgit, & ad deditionem fame compulit: non tamen sine magnis suis & ante bellum & in bello discriminibus. Nam cum spectaculo ludorum gregarium militem in XIIII. *ordinibus sedentem excitari per apparitorem jussisset, rumore ab obtrectatoribus dilato, quasi eundem mox & discruciatum necasset: minimum abfuit quin periret, concursu & indignatione turbæ militaris. Saluti fuit, quod qui desiderabatur, repente comparuit incolumis, ac sine injuria. Circa Perusinum autem murum sacrificans, pæne interceptus est à manu gladiatorum, quæ oppido eruperat. Perusia capta, in plurimos animadvertit: orare veniam, vel excusare se conantibus, una voce occurrens,* Moriendum esse. *Scribunt quidam, trecentos ex dedititiis electos, utriusque ordinis, ad aram divo Iulio exstructam, Idibus Martiis hostiarum more ma-*

In XIIII. *ordinibus sedentem.*] Senatui in Amphitheatris sua sedes fuit: sua Equiti, sua Plebi: illam, *Orchestram* dixêre; alteram, *Equestria*; tertiam *Popularia.* Equestria lege vetere XIIII. gradus tenuêre. Itaque passim legitur *sedere in quatuordecim*, & pro ipsa equestri dignitate. Vt autem numerus idem sub principibus fuerit, aucto immaniter numero Equitum, non videtur probabile. *Lipsius.*

Per apparitorem.] Ministrum. Apparere enim, est præsto esse ad obsequium: unde & apparitores constat esse nominatos: author Servius. Quin etiam apparitura dicitur ipsum ministerium. Scribit Tranquillus in lib. de gramm. Orbilium apparituram fecisse magistratibus. *Beroald.*

Circa murum Perusinum.] Cæsar munitiones quoque altiores fecit, additis MD. ligneis turribus sexagenos pedes inter se distantibus & crebris propugnaculis. *Appianus.*

Ad aram D. Iulio exstructam mactatos.] Mos notus ex Tertulliano De spectaculis, & Servio ad illum versum,

Viventes rapit inferias quos immolet umbris.

Trogi breviator libro XI. de Alexandro, *Prima illi cura paternarum exequiarum fuit: in quibus ante omnia cædis conscios ad tumulum patris occidi jussit.* Tacitus de clade Vari, in primo Annalium. *Adjacebant lucis propinquis Barbaræ aræ, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant.* Sic Spartacus fugitivus Crixo occiso trecentos è captivis Romanis immolat: auctor Appianus. *Casaub.*

Hostiarum more.] Valerius Maximus: *Damasippi jussu principum civitatis capita hostiarum capitibus permista sunt.* Livius lib. VII. *Nec in acie tantum ibi cladis acceptum quam quod* CCCVII. *milites Romanos captos Tarquinienses immolarunt:*

mactatos. Exstiterunt qui traderent, conspecto eum ad arma isse, ut occulti adversarii, & quos metus magis quam voluntas contineret, facultate L. Antonii ducis præbita, detegerentur: devictisque his, & confiscatis, promissa veteranis præmia persolverentur.
16 *Bellum Siculum inchoavit in primis, sed diu traxit, intermissum sæpius: modo reparandarum classium caussa, quas tempestatibus duplici naufragio, & quidem per æstatem amiserat: modo pace facta, flagitante populo, ob interclusos commeatus, famemque ingravescentem: donec navibus ex integro fabricatis, ac XX. servorum millibus manumissis, & ad remum datis, por-*

runt: qua fœditate supplicii aliquanto ignominia populi Romani insignior fuit. Cur tantæ ignominiæ hoc mortis genus haberetur, modus efficiebat, quem aperit paucis verbis Florus lib. II. c. V. *Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant jure agentes, nec gladio quidem, sed ut victimas securi percussit.* Olim securi tantum sontes puniebantur: postea etiam gladio: hoc supplicium illo lenius & honestius visum. *Idem.*

Confiscatis.] Fisco adjudicatis. Observa, fiscum proprie dici principis: ærarium vero publicum Pop. Rom. Quod evidenter ostendit illud Plinianum ex Paneg. *At fortasse non eadem severitate fiscum, qua ærarium cohibes: imo tanto majore quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis.* Quinetiam Iurisconsulti, titulo, Nequid in loco publico fiat: hoc idem declarant his verbis: *Res fiscales, quasi propriæ & privatæ principis sunt.* Beroald. Fisci, fiscinæ, fiscellæ, spartea sunt utensilia ad majoris summæ pecunias capiendas. Vnde quia major summa est pecuniæ publicæ, quam privatæ, ut pro censu privato loculos & arcam & saccellos dicimus, sic pro publico thesauro, ærarii dicitur fiscus. *Asconius.*

Sed diu traxit intermissum sæpius.] A.V.C. DCCX. incipit Sex. Pompejus in Hispania tum latitans emergere, & Asinium Pollionem prælio fundit. A.V.C. DCCXVIII. à Cæsare Lepidi copiis adjuto, debellatur. *Casaub.*

Duplici naufragio.] Pompejus, ne hac quidem tot naufragiorum occasione usus, tantũ Neptuni sacris operabatur & Salatiæ, quorum etiam filium appellari se sustinuit; imo fertur, eum his successibus inflatum mutâsse paludamentum quoque, cæruleumque sumpsisse pro puniceo, adoptatum à Neptuno scilicet. *Appianus.*

Et ad remum datis.] Non in pœnam: ne erres: sed simpliciter intellige factos remiges. nam aliud sonat vulgo hoc loquendi genus. *Casaubonus.* Iosephus ἀρχαιολ. ιζ. Καὶ ὁ Καῖσαρ τὸν μὲν ψευδαλέξανδρον ἐρέτην ἐν τοῖς ναύταις κατέταξε. Ex hoc liquet, non voluntariis semper remibus usos veteres, sed etiam compeditis, damnarique noxios quosdam solitos, ut ad metalla, ita ad triremes, aut quadriremes, qui mos in Gallia inolevit. Valer. lib. IX. *Sed cum plenis impudentis velis, ad summum audaciæ gradum fertur, imperio Augusti rema*

portum Iulium apud Bajas, immisso in Lucrinum & Avernum lacum mari, effecit. In quo cum hieme tota copias exercuisset, Pompeium inter Mylas & Naulochum superavit: sub horam pugnæ, tam arcto repente somno devinctus, ut ad dandum signum ab amicis excitaretur. Vnde præbitam Antonio materiam putem exprobrandi, Ne rectis quidem oculis eum adspicere potuisse instructam aciem: verum supinum, cœlum intuentem, stupidum cubuisse: nec prius surrexisse, ac militibus in conspectum fuis-

mo publicæ triremis affixus est. Brodæus.

Portum Iulium &c.] Tyrrheni maris à lacu Lucrino separationem (quam Plinius inter mirabilia Romanorum opera numerat) secuit atque delevit Augustus, conjunctis lacubus Lucrino & Averno cum mari ipso. Hujus operis meminisse Virgilium II. Georg. existimo:

An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,
Atque indignatum magnis stridoribus æquor,
Iulia qua ponto longe sonat unda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis.

Anno cIↃIↃXXXVIII. cuniculus ille, seu incile, per quod aqua ex Lucrino in Avernum deferebatur, erumpente magna vi ignis, ac ruente ex ea undique terra, penitus obturatus est & delituit. *Marc. Donat.*

Avernum.] Hujus aquæ salsæ & nigræ conspiciuntur, salsæ quidem ob marinæ aquæ permixtionem, nigræ vero ob maximam profunditatem. Boccatius scribit, se ab hoc lacu in littus ejectam piscium multitudinem vidisse, qui nigri fuerint, & sulphureum odorem emiserint. Reperiuntur enim illic locorum aquæ calidæ & thermales plurimæ, & ignis aliquando prorumpit maximo cum impetu. Hinc poëtæ, initium ibi esse descensus ad inferos, tradidère. *Idem.*

Mylas.] Oppidum Siciliæ. Circa Messanam & Mylas fimo quiddam simile, turbulentum in littus mare profert, fervetque & æstuat, non sine odore fœdo. Vnde illic stabulare Solis boves, fabula est. *Seneca.*

Naulochum.] Græci Ναυλόχους vocant. Fuisse eum locum Messanæ navale, ut erat Gythium Spartæ, Cenchreæ Corinthi, ex collatione Strabonis & Appiani satis liquet. Dio non nominat diserte, sed de Naulocho intelligendum quum scribit lib. XLIX. οἱ δὲ Σέξτου ἅτε ἐν τῇ οἰκείᾳ ναυλοχοῦντες, οὐδὲν ἐδέοντο σπεύδειν. *Casaub.*

Supinum cœlum intuentem.] Alludit ad morem eorum qui vehementissime aliquid à Deo peterent: supini quippe orabant, &, ut ait Horatius, cœlo supinas ferebant manus. Heliodorus lib. IX. ὑπτίας τὰς χεῖρας προτείνοντες εἰς ἱκεσίας ἔμφασιν. *Idem.*

Militibus in conspectum fuisse.] *Fuisse* positum pro venisse. Græci παραγενέσθαι, vel etiam γενέσθαι. Sed & *facere se* pro venire, aut sistere ponebant. Apul. initio V. *Intra limen sese facit.* Terentius, *Huc te fac*, pro veni, vel accede. *Idem.*

Simu-

fuisse, quam à M. Agrippa fugatæ sint hostium naves. *Alii dictum factumque ejus criminantur, quasi classibus tempestate perditis exclamaverit:* etiam invito Neptuno victoriam se adepturum: *ac die Circensium proximo sollenni, pompæ simulacrum Dei detraxerit. nec temere plura ac majora pericula ullo alio bello adiit. Trajecto in Siciliam exercitu, cum partem reliquam copiarum continenti repeteret, oppressus ex improviso à Demochare & Apollophane, præfectis Pompeii, uno demum navigio ægerrime effugit. Item cum præter Locros Rhegium pedibus iret, & prospectis biremibus Pompeianis terram legentibus, suas ratus, descendisset ad littus, pæne exceptus est. Tunc etiam per devios tramites refugientem, servus Æmilii Paulli, comitis ejus, dolens proscriptum olim ab eo patrem Paullum, & quasi occasione ultionis oblata, interficere conatus est. Post Pompeii fugam, collegarum alterum M. Lepidum, quem ex Africa in auxilium evocarat, superbientem* XX. *legionum fiducia, sum-*

Simulacrum Dei.] Imaginem Neptuni tanquam inimici: nam in pompa Circensi, simulacra deorum ferebantur. *Beroaldus. Simulacrum Dei detraxerit,* Cod. Salmas. *deinde traxerit.*

Biremibus.] Id est, quæ binos remorum στίχους habebant. Vegetius *gradus* dixit. Sic enim ille lib. V. cap. VII. de modo Liburnarum: *Minimæ Liburnæ remorum habent singulos ordines, paulo majores binos, idoneæ mensuræ ternos vel quaternos, interdum quinos sortiuntur remigum gradus.* Numerus autem remorum non in longum est accipiendus, sed in altum. Sic duo remi in biremi sumendi à summo ad imum per altitudinem, non à prora ad puppim per longitudinem. Cæterum biremes & uniremes, quæ δίκροτα, & μονόκροτα, vel μονήρεις Græce vocantur, quales sunt quibus hodie nomen *Galearum* vel *Galerarum* datur, pro levibus habebantur apud veteres navigiis, non ad prælium idoneis navale, sed ad explorandum, aut quibus ad excubias uterentur. *Salmasius.*

Post Pompeii fugam.] Antonius per litteras mandavit, ut captum Pompeium interficerent: paulo post pœnitentia captus, salute eum donari jussit. Titio posteriores eæ litteræ sunt redditæ, quibus necare Pompeium jubebatur: atque is ordinem litterarum, ut sibi redditæ erant, non sensum, secutus est. *Dio Cassius.*

Cir-

summasque sibi partes terrore ac minis vindicantem, spoliavit exercitu: supplicemque concessa vita, Circeios in perpetuum relegavit. 17
M. Antonii societatem semper dubiam & incertam, reconciliationibusque variis male focillatam abrupit tandem. Et quo magis degenerasse eum à civili more approbaret, testamentum, quod is Romæ etiam de Cleopatræ liberis inter heredes nuncupatis reliquerat, aperiendum recitandumque pro concione curavit. Remisit tamen hosti judicato necessitudines, amicosque omnes: atque

Circeios.] Locum in Latio celebrem, olim Homeri testimonio insulā, quam ipse Ææam appellat. Nunc Circejus mons continens est. *Sabell.*

M. Antonii societatem abrupit tandem.] A.V.C. DCCX. Reditus Octavii ab Apollonia, & cum Antonio contentiones variæ in urbe. A.V.C. DCCXI. Bellum & pax Mutinensis. A.V.C. DCCXXIII. a.d. IIII. Non. Septemb. victus Antonius ad Actium, sequenti periit. *Casaub.*

Reconciliationibus variis.] Continenter momento levi mutabantur vel ad suspiciones per ambitionem, vel ad fiduciam quoties postularet necessitas. *Appianus.*

Male focillatam.] Glossarium *Focilat.* θωπεύει. Lucanus seu quis alius ad Pisonem, ex veteri lectione, *Sed miserum parva stipe focilat.* Proprie *focillare* est ægras fauces lana apposita fovere, ut fuit moris: contra effocare dicimus fauces premere ad pernitiem. *Casaub.*

Testamentum aperiendum recitandumque pro concione curavit.] Plutarch. ait visum hoc factum ἀλλόκοτον καὶ δεινόν. Dio quoque ἔργον παρανομώτατον vocat. Amplius dico, capital admissum si æstimetur hoc factum legibus Romanis: teneretur enim pœna legis Corneliæ, de falsis leg. I. D. Ad legem Corneliam de falsis leg. XXXVIII. D. De pœnis. Taceo violatam deorum religionem, quorum sacerdotibus sanctissimis, virginibus Vestalibus, Antonius hoc testamentum commiserat. *Idem.*

De Cleopatræ liberis.] De ipsa quoque Cleopatra in testamenti sui tabulis egerat Antonius. Id enim maxime urgebat Cæsar, quod de sua sepultura jussisset, ut corpus suum, etiamsi Romæ decederet vita, per forum elatum Alexandriam ad Cleopatram mitteretur. *Plutarchus.* Cod. Salmas. *Quod is Romæ etiam de Cleopatra, liberis inter heredes nuncupatis, reliquerat.*

Inter heredes nuncupatis.] Qui cives Romani non erant, nec testamentum facere, nec testamento testes interesse, neque ex testamento quidquam capere poterant. id quod in libris I.C. positum, Ciceronis etiam autoritate video comprobatum. Is enim Archiam poëtam civem Rom. fuisse, eo argumento ostendit, quod hereditates adiisset civium Rom. & Æbutius negabat, Cæcinam Volaterranum, ut idem in defensione Cæcinæ adit, heredem Cæcinæ esse posse, quod Volaterranis civitas a L. Sylla dictatore esset adempta. *Sigonius.*

Necessitudines.] Sane *Necessitas* pro jure officioque observantiæ affinitatisque infrequens est: quanquam, qui ob hoc ipsum jus affinitatis familiaritatisve

que inter alios C. Sosium & T. Domitium, tunc adhuc COSS. *Bononiensibus quoque publice, quod in Antoniorum clientela antiquitus erant, gratiam fecit conjurandi cum tota Italia pro partibus suis. Nec multo post navali prælio apud Actium vicit, in serum dimicatione protracta, ut in navi victor pernoctaverit. Ab Actio cum Samum insulam in hiberna se recepisset, turbatus nuntiis de seditione militum, præmia & missionem poscentium, quos ex omni numero confecta victoria Brundisium præmiserat, repetit Italiam, tempestate in trajectu bis conflictatus: primo inter promontoria Peloponnesi atque Ætoliæ: rursus circa montes Ceraunios: utrobique parte Liburnicarum demersa:* *si-*

tisve conjuncti sunt, *necessarii* dicuntur, repperi tamen in oratione C. Cæsaris, qua Plautiam rogationem suasit, *necessitatem* dictam pro *necessitudine. Aul. Gellius.*

In Antoniorum clientela.] Mos fuit apud veteres, ut quilibet populus ac natio, Romæ suum patronum haberet: ita Syracusanos in clientela Marcellorum fuisse legimus: ita Lacedæmonios in clientela Claudiorum: ita Allobrogas patronum habuisse Fabium Sangam. *Beroald.*

Gratiam fecit conjurandi cum tota Italia pro partibus suis.] Plautus *jurisjurandi gratiam facere*, extremo Rudente, pro à juramento absolvere, & *pecuniæ gratiam facere*, pro remittere dixit, ut Seneca *Dîs votorum gratiam facere*, Epist.x. *Torrent. Gratiam conjurandi fecit*, id est, permisit eis, ne cum tota Italia pro partibus suis conjurarent. *Turnebus.*

Apud Actium vicit.] Ab hac victoria plurimi imperium Augusti ordiuntur. Triplex enim ratio numerandi imperii Augustei. Alii ab Actiaca pugna numerant. Quidam à sexto ejus consulatu, cum imperium illi à Senatu firmatum, datumque cognomen Augusti. Tertii denique numerant à primo ejus consulatu: scilicet quia is gradus & aditus ad reliquos honores. Eam rationem secuti sunt, qui imperitâsse Augustum ajunt annis LVI. *Lipsius.*

Cum Samum insulam.] Sic inf. cap. XXVI. *quintum in insula Samo Consulatum iniit.* Samum autem quæ inter Miletum & Chium est, atque Asiæ attribuitur, intelligit: alii enim auctores eum obtenta hac victoria in Græciam profectum tradunt. Est & alia eodem nomine insula Cephaleniæ vicina, quam Servius tamen ad alterius differentiam Samen vocat. Alii Samen urbem esse volunt. Multa Strabo de utroque nomine lib. XII. *Torrent.*

Ceraunios.] Cerauni montes sunt Epiri. A Plinio & Horatio Acroceraunia nominantur. Refert Servius Ceraunia dici à crebris fulminibus. Nam Græci κεραυνὸν, fulmen appellant. Tertius Europæ sinus ab Acrocerauniis incipit montibus. *Beroald.*

Liburnicarum.] Augusto dimicante Actiaco prælio, cum Liburnorum auxiliis

simulque ejus in qua vehebatur, fusis armamentis, & gubernaculo diffracto. Nec amplius quam septem & XX. dies, donec desideria militum ordinarentur, Brundisii commoratus, Asiæ Syriæque circuitu Ægyptum petit: obsessaque Alexandria, quo Antonius cum Cleopatra confugerat, brevi potitus est. Et Antonium quidem seras conditiones pacis tentantem, ad mortem adegit, viditque mortuum. Cleopatræ, quam servatam triumpho magnopere cupiebat, etiam Psyllos admovit, qui venenum ac virus exsugerent: quod periisse morsu aspidis putabatur. Ambobus communem sepulturæ

xiliis præcipue victus fuisset Antonius, experimento certaminis patuit, esse Liburnorum naves cæteris aptiores. Ergo similitudine, & nomine usurpato, ad earundem instar classem Romani principes texuerunt. Liburnia namque Dalmatiæ pars est: cujus exemplo nunc naves bellicæ fabricantur, & appellantur Liburnæ. *Vegetius.*

Donec desideria militum ordinarentur.] *Desideria* sunt ἀξιώσεις. sic apud Tacit. *desideria militum*, & *desideria legionum* apud I.Ctos. aliquando pro libellis supplicibus, ut infra cap. IIII. *Adeuntium desideria excipiens.* Casaubon.

Ad mortem adegit.] Erat Antonio servus, nomine Eros, quem jampridem hortatus fuerat, ut jussus ipsum interficeret. Is cum id, quod olim in se receperat, tum præstare juberetur, stricto gladio, cum Antonium videretur icturus, averso vultu se ipsum confodit, & ad heri pedes accidit. Tum Antonius: Bene, inquit, ô Eros, qui, quod facere non poteras, mihi quomodo faciendum esset ostendisti: simulque vulnus sibi in ventrem ingessit, & in lectum se demisit. Paullo post, Cleopatram vivere cognito, statim tollendum se famulis præbuit: manibusque eorum ad fores usque domicilii, in quo ea erat, portatus est. Cleopatra foribus non apertis de fenestra se conspiciendam præbuit, catenisque & funibus demissis, iis implicatum ipsa, & duæ quas solas secum in monimentum receperat, mulieres attraxerunt. Qui interfuerunt, nullum eo miserabilius spectaculum exstitisse asserunt. *Plutarchus.*

Quam servatam triumpho magnopere cupiebat.] Ejus imaginem tulit in triumpho, cum aspide mordicus affixa. Propterea cecinit Propertius:

Brachia spectavi fixis admorsa colubris.

Beroald.

Psyllos admovit.] Psylli, populi sunt in Africa & à Psyllo rege dicti, ut refert Plinius lib. VII. quorum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, ex cujus odore sopirent eas. Scribit Cornelius Celsus in V. quod memoratu dignum est, *Psyllos non habere scientiam adversus venena præcipuam, sed audaciam usu ipso confirmatam, qua vulnera exugunt: namque venenum serpentis non gustu, sed in vulnere nocet: ergo quisquis exemplum Psylli secutus exuxerit, & ipse tutus erit, & tutum hominem præstabit.* Beroald.

Morsu aspidis putabatur.] Tres aspidum species facit Galenus, & ex eo Aëtius,

χερ-

ræ honorem tribuit, ac tumulum ab ipsis inchoatum perfici jußit. Antonium juvenem, majorem de duobus Fulvia genitis, simulacro D. Iulii, ad quod post multas & irritas preces confugerat, abreptum interemit. Item Cæsarionem, quem ex Cæsare Cleopatra concepisse prædicabat, retractum è fuga supplicio affecit. Reliquos Antonii reginæque communes liberos, non secus ac necessitudine junctos sibi & conservavit, & mox pro conditione cujusque sustinuit ac fovit.
18 *Per idem tempus, conditorium & corpus Magni Ale-*

xan-

χερσαίας, χελιδονίας & πτυάδας. Χερσαῖαι dictæ, quæ in mediterraneis degebant, cum Chelidoniæ circa ripas fluminum colerent, & præcipue Nili. Πτυὰς dicta quia inspuendo perimit, non morsu, sed & tardius conficit. omnium cõmune σύμπτωμα somnus, & dormiendi libido, ac sine sensu, aut dolore mors. Chelidonia cum Sistro & Osiride inter mysteria & initia Isiaca semper pingitur. Ovidius:

Sistraque erant, nunquamque satis quæsitus Osiris,
Plenaque somniferis serpens peregrina venenis.

Serpentem *peregrinam* vocat aspidem, id est, Ægyptiam, quia in Europa non viseretur. Errore igitur communi ductus Strabo, vel aliud agens, aspidas in aliis regionibus ponit. Quas enim vulgo vocamus Aspides, nullam habent fere communem notam cum illis quas veteres describunt. *Salmasius.*

Majorem de duobus.] Cod. Salmas. *majorem duobus.*

Abreptum interemit.] An quia nefas videbatur ad simulacrum eum trucidare? Statuæ certe Principum postea tutissimum ad eas confugientibus asylum fuêre. qua de re apud I.C. l. II. De his qui sui, vel al. juris sunt. l. I. De off. Præf. Vrb. & titul. Cod. Iustiniani De his qui ad statuam confug. Quem autem Antonium juniorem vocat Suet. Græci Atyllum & Antyllum appellant, cui Cæsaris filia ante desponsata fuerat, de quo inf. cap. LXIII. *Tòrrent.* Sub Tiberio incessit deterrimo cuique licentia, impune probra, & invidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæsaris. Itaque C. Cestius senator disseruit, principes quidem instar deorum esse, sed neque à diis nisi justas supplicum preces audiri, neque quenquam in Capitolium, aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. *Tacitus.*

Conditorium & corpus Magni Alexandri.] An quem Strabo περίβολον vocat, intelligit? Locus fuit urbe media, sepulturæ regum destinatus, quem vocari ait Strabo Σῆμα. Sic enim legimus, non Σῶμα. Seneca *Conditivum* pro *conditorio* epist. LXII. & LXXXIIII. Cæterum fuisse in media urbe Alexandria conditorium Alexandri, etiam ex hodierna specie illius semirutæ urbis potest constare: si vera sunt quæ leguntur apud Leonem Africanum, non contemnendum scriptorem; cujus verba sunt è libro VIII. in descriptione illius urbis. *Neque prætermittendum videtur*, ait, *in medio Alexandriæ ruderum, ædiculam instar sacelli constructam*

adhuc

xandri, cum prolatum è penetrali subjecisset oculis, corona aurea imposita ac floribus aspersis veneratus est: consultusque, num & Ptolemæum inspicere vellet, Regem se voluisse *ait* videre, non mortuos. *Ægyptum, in provinciæ formam redactam, ut feraciorem habilioremque annonæ urbicæ redderet, fossas omnes,*

adhuc superesse, insigni sepulcro, magno à Machumetanis honore affecto, memorabilem, quo Alexandri magni corpus, summi Prophetæ ac Regis, velut in Alcorano legunt, asservari contendunt. Casaub.

Floribus aspersis veneratus est.] Iuvenalis Sat. VIII.

Dî majorum umbris tenuem & sine pondere terram,
Spirantesque crocos, & in urna perpetuum ver, &c.

& pulcherrime Virgilius ex persona ipsius Augusti libro VI.

—— Manibus date lilia plenis,
Purpureos spargam flores. ——

Vt omittam antiquas marmorum inscriptiones, quæ defunctorum urnas rosis spargi ornarique quotannis ex testamento jubent. Quo referendum illud Tibulli è libro II. Eleg. IV.

Atque aliquis senior, veteres veneratus amores,
Annua constructo serta dabit tumulo.

Illud peculiare Græcis, quod apii coronas sepulcris imponebant. Vnde apio indigere dicebant eos qui periculose ægrotabant. Plutarch. Quæst. Convival. *Torrentius.* Mos etiam Christianis, spargere sepulcra sanctorum floribus: inter alios testis est Severus: *Licet inani munere, solum ipsum flore purpureo & suave redolentibus sparge graminibus.* Barthius.

Num & Ptolemæum.] Libenter *Ptolemæûm* legerim, ultima syllaba circumflexa, pro Ptolemæorum: sequitur enim, *regem ait se voluisse videre, non mortuos.* Et alioqui sic legendum esse ex Dione lib. XLI. & Zonara deprehendes. *Idem.*

Non mortuos.] Tales nimirum fuere Ptolemæi, qui omnes post tertium male vixerunt, deliciis corrupti: omnium vero pessime quartus, & septimus, & ultimus Auletes. *Beroald.*

In provinciæ formam redegit.] Ægyptus nunc provincia est, & tributa maxima pendit, atque ab hominibus modestis administratur, qui in eam mittuntur. Qui mittitur, regis loco est. Ei subest δικαιοδότης, id est, juri dicendo præfectus, qui judicia exercendi pleraque potestatem habet. Tum alius ἴδιος λόγος, nimirum qui peculiares rationes curat. Is in ea inquirit, quæ seorsim ad Cæsarem recidunt. Hos comitantur Cæsaris liberti & administratores. *Strabo.*

Vt feraciorem redderet, fossas omnes, in quas Nilus exæstuat, &c.] Id est, inundat incremento. Nilus autem coloni vice fungens, si duodecim cubita non excessit, fames certa est. Nec minus si XVI. exsuperavit. Tanto enim tardius decedit, quanto abundantius crevit, & sementem arcet. *Plinius.* De Nili incrementi quantitate, quæ aliis subinde seculis tenuior facta est, ita censeo. Olim fore nullam. Perpetuata namque alluvione tandem aliquando fluminis altitudini riparum margines æquatum iri. *Cæs. Scaliger.*

Fossas omnes.] De Nili fossis atque aggeribus videri poterit Vlpian. l. IX. De extraord. criminibus, ac titulus Cod. Iustiniani De Nili aggeribus non rumpendis. *Torrent.*

omnes, in quas Nilus exæstuat, oblimatas longa vetustate, militari opere detersit. Quoque Actiacæ victoriæ memoria celebratior in posterum esset, urbem Nicopolim apud Actium condidit: ludosque illic Quinquennales constituit, & ampliato vetere Apollinis templo, locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum
19 *navalibus spoliis, Neptuno ac Marti consecravit. Tumultus post hæc, ac etiam rerum novarum initia, conju-*

Annonæ urbicæ.] Plinius in Paneg. *Percrebuerat antiquitus urbem nostram nisi opibus Aegypti ali, sustentarique non posse. Superbiebat ventosa & insolens natio, quod victorem populum pasceret.* Egesippus & Iosephus tradunt, annonam quatuor mensium singulis annis pop. Romano ministrari ab Ægypto solitam. *Beroald.*

Oblimatas.] Novum semper limum trahit, qui efficit fœcunditatem. Vnde & Nilus dictus est quasi νέαν ἰλὺν, id est, novum limum trahens. Nam antea Nilus Latine Melo dicebatur. *Servius.*

Vrbem Nicopolim apud Actium condidit.] *Apud*, id est, è regione. Græci modo πρὸς τῷ Ἀκτίῳ, modo ὑπὲρ τοῦ Ἀκτίου. Sinum Ambracium ingredientibus ad dextram est Actium, vetustissimum Apollinis templum ab AVgusto instauratum, & magnis reditibus ditatum: ad sinistram Nicopolis, libera civitas, AVgusti opus & κτίσμα. Itaque, ut κτίστῃ, divini honores illi Nicopoli habebantur, eratque ibi apex honorum omnium, AVgusti sacerdotium. Quare etiam anno nomen dabat Sacerdos Augustalis, & in scribendis publicis aut privatorum contractuum instrumentis, ad tempus notandum, nomen ejus ascribebant: quo modo fieri solitum in plerisque Græciæ urbibus satis constat. Hæc nos ita esse colligimus ex Arriani Dissertationum Epicteti lib. I. cap. XIX. *Casaub.*

Ludosque illic Quinquennales constituit.] Agon Actiacus merus Olympicus fuit. Strabo lib. VII. Ἀποδέδεικται δ' ὁ ἀγὼν Ὀλύμπιος τὰ Ἄκτια, ἱερὸς τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος. τὴν δ' ἐπιμέλειαν ἔχουσιν αὐτοῦ Λακεδαιμόνιοι, αἱ δ' ἄλλαι κατοικίαι περιπόλιοι τῆς Νικοπόλεώς εἰσιν. ἤγετο μὲν καὶ τὸ πρότερον τὰ Ἄκτια τῷ θεῷ στεφανίτης ἀγὼν ὑπὸ τῶν περιοίκων. νυνὶ δ' ἐντιμότερον ἐποίησεν ὁ Καῖσαρ. Ergo hunc agonem non instituit Augustus, sed auxit & illustriorem fecit, condita urbe Nicopoli & decuma de præda hostium Apollini consecrata. Dio hunc agonem ἱερὸν appellat ex eo, quod Hieronicæ de publico cœnabant: quod fiebat in omnibus sacris ludicris. Tales vulgari joco vocabantur περιχέδειπνοι, quod alius alium prævertere conaretur. *Ios. Scaliger.*

Locum castrorum quibus fuerat usus.] Dio tradit, in castrorum loco, urbem Nicopolin fuisse ædificatã: templum, de quo loquitur Suetonius, in loco in quo fuerat AVgusti tabernaculum. Ego Dionem potius sequar: video enim factum etiam alias, ut quo in loco castra habuerant, ibi urbem mox conderent Romani. Non enim aliunde est, quod tam multæ Hispaniæ, Africæ, aliarumque regionum urbes sub *Castrorum* appellatione reperiuntur. *Casaub.*

Post hæc.] Vltra. Si enim ad tempus id re-

jurationesque complures, prius quam invalescerent, indicio detectas compreßit. & alias alio tempore: Lepidi juvenis, deinde Varronis Murenæ, & Fannii Cæpionis, mox M. Egnatii, exin Plautii Rufi, Luciique Paulli progeneri sui: ac præter has L. Audasii falsarum tabularum rei, ac neque ætate neque corpore integri: item Asinii Epicadi ex gente Parthyna hybridæ: ad extremum Telephi mulieris servi nomenculatoris. Nam ne ultimæ quidem sortis hominum conspiratione & periculo caruit. AVdasius atque Epicadus Iuliam filiam & Agrippam nepotem ex insulis quibus continebantur, rapere ad exercitus: Telephus, quasi debita sibi fato dominatione, & ipsum & senatum aggredi, destinaverant. Quinetiam quondam juxta cubiculum ejus lixa quidam ex Illyrico exercitu, janitoribus deceptis, noctu deprehensus est, cultro venatorio cinctus: impos ne mentis, an simulata dementia, incertum. Nihil enim exprimi quæstione potuit. Externa bella duo omnino per se geßit: Dalmaticum, adolescens adhuc: &

id referas, non procedit, quum vivo etiam Antonio periculosis Augustus conjurationibus petitus sit. *Sabell.*

Conjurationes complures.] Dum Alpes pacat, immixtosque mediæ paci & imperio hostes perdomat, dum ultra Rhenum, Euphratem & Danubium terminos movet, in ipsa urbe Murenæ, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. *Seneca.*

Hybridæ.] Hybridæ, sicuti docet Porphyrio, dicuntur canes, qui ex imparibus parentibus nati sunt, hoc est ex venatico & gregario. Per hanc similitudinem, qui patre Romano & matre peregrina natus est, vel è contrario, hybrida appellatur. Plinius vero in VIII. scribit, hybridas vocari sues ex fero & domestico sue progenitos, quæ appellatio ad homines quoque translata est. Valer. Max. author est. Quintum Varium cognominatum fuisse Hybridam, propter obscurum jus civitatis. *Beroald.* Παρθινοὶ reperiuntur apud Dionem in actis A. DCCVII. quibus in officio continendis, Catonem Dyrrachii Pompejus reliquit.

Ad extremum Telephi.] In Telepho omnia indigna: quod servus, quod mulieris, quod fartor, sive, quod idem est, nomenculator. Hujus vero ministerium non ad prensationes tantum candidatorum pertinuit: sed ad salutationes matutinas & dispositionem conviyarum, aliaque talia. *Casaub.*

& Antonio devicto, Cantabricum. Dalmatico etiam vulnera excepit. una acie, dextrum genu lapide ictus, altera autem, & crus & utrumque brachium ruina pontis consauciatus. Reliqua per legatos administravit: ut tamen quibusdam Pannonicis, atque Germanicis aut interveniret, aut non longe abesset, Ravennam, vel Mediolanum, vel Aquileiam usque ab urbe
21 *progrediens. Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam, cum Illyrico omni: item Rhætiam, & Vindelicos, ac Salassos gentes Inalpinas. Coërcuit & Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna*

Cantabricum.] Postquam extrema Cantabri vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex arboribus taxis exprimitur, præcepere mortem, seque pars major à captivitate vindicavere. *Florus.*

Ruina pontis consauciatus.] Pontem intellige qualem describit Vegetius lib. IIII. cap. XXI. *Exostra*, inquit, dicitur pons, qui turri in murum repente protenditur. Plinius *turrim* appellat, item Dio.

Partim ductu, partim auspiciis.] *Ductu*, hoc est, per se: *auspiciis suis*, id est, per legatos. Sic in veteri inscriptione apud Plinium, lib. III. cap. XX. de eodem AVgusto, QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQ. GENTES. ALPINAE. OMNES. QVAE. A. MARI. SVPERO. AD. INFERVM. PERTINEBANT. SVB. IMPERIVM. P. R. SVNT. REDACTAE. *Casaub.*

Auspiciis suis.] Ovid. ad Augustum lib. II. Tristium, de Tiberio loquens,

Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas,
Auspicium cui das grande, Deosque tuos.

Torrentius. Nihil neque domi, neque militiæ, nisi auspicato, gerebatur. *quippe quod*, ut inquit apud Livium Cn. Manlius, *nullius calumniæ subjicerentur ea, quæ dii comprobavissent.* Auspicia vero in exercitu unius fuerunt imperatoris, cui ea provincia evenisset. Cæteri auspiciis ejus pugnare. ipse bellum, ut ductu, sic auspiciis suis gerere dicebatur. Itaque nec supplicatio, nec triumphus dabatur aut legato, aut ulli alii exercitus præfecto, ne si eorum quidem opera, atque virtute imperator absens, aut ægrotus victoriam adeptus esset; quod non eorum auspiciis res esset gesta, sed ipsius imperatoris. *Sigonius.*

Cum Illyrico omni.] Id est, reliquo. Dividebatur enim in Dalmatiam & Liburniam.

Vindelicos.] Virtute Drusi Neronis privigni. Horatius lib. IV. od. IV.

Videre Rhæti bella sub Alpibus
Drusum gerentem & Vindelici: quibus
Mos unde deductus per omne
Tempus Amazonia securi
Dextras obarmet, quærere distuli.

Dacorum incursiones.] Misso Lentulo Dacos, qui, duce Cotissone, decurrere & vicina populari consueverant, repulit ultra ripam Danubii ulteriorem. Dacos vero, ut inquit Stephanus,

gna copia cæsis, Germanosque ultra Albim fluvium summovit: ex quibus Suevos & Sicambros dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit. Alias item nationes male quietas ad obsequium redegit. Nec ulli genti sine justis & necessariis caussis bellum intulit. Tantumque abfuit à cupiditate quoquo modo imperium vel bellicam gloriam augendi, ut quorundam barbarorum principes in æde Martis Vltoris jurare coëgerit, mansuros se in fide ac pace quam peterent: à quibusdam vero novum genus obsidum fœminas exigere tentaverit: quod negligere marium pignora sentiebat. & tamen potestatem semper omni-

καλοῦμεν δάους, id est, *vocamus Daos.* Vnde apud Athenienses servorum nomina sunt δάοι, Davi, sicut & Getæ, quibus & Poëtæ utuntur in Comœdiis. *Beroald.*

Vltra Albim summovit.] Quod nunquam antea spe conceptum, nedum opere tentatum erat, ad quadringentesimum miliarium, à Rheno usque ad flumen Albim, qui Senonum Hermundorumque finis præfluit, Romanus cum signis perductus exercitus: & classis, quæ Oceani circumnavigaverat sinus, ab inaudito atque incognito ante mari flumine Albi subvecta, plurimarum gentium victoria, cum abundantissima rerum omnium copia, exercitui Cæsarique se junxit. *Vellejus.*

Suevos & Sicambros dedentes se traduxit in Galliam.] De Sicambris facile assentior. Ea enim gens, sicut & Vbiorum, ad latus Rheni Teutonicum olim sita, perpetuis Suevorum incursionibus vexata, facilis transduci. At quis veterum geographorum aut historicorum Suevos in Galliam transsevit, præter Suetonium? Sed Pithœi codd. præferunt *Seubos.* in qua scriptura vestigium ut puto latet veræ; nam rejecto ſ in finem superioris vocis, minima mutatione feceris *Vbios.* Casaub. Pithœi lectionem adstruit Salmas. Codex.

Tantumque abfuit à cupiditate imperium vel bellicam gloriam augendi.] Post excessum Augusti, illati sunt in senatum libri quatuor. In quarto mandata & consilia Tiberio ac reip. data continebantur: interque alia, ut contenti præsente fortuna, fines imperii proferre non cuperent: quippe cum difficulter tantum imperium servari posset, periculum fore, ne plura amittendo, parta quoque amitterent. *Dio Cassius.*

Novum genus obsidum.] Cur novum, quum Livio, Plutarcho, & Dionysio authoribus, constet à Romanis puellas obsides Porsenæ datas? sed ad recentiora, credo, tempora Tranquillus respexit, quibus mos ille vetus exoleverat: aut certe ad Parthos, qui id genus obsidum dare non consueverant. *Sabellic.* Germani quoque captivitatem longe impatientius fœminarum suarum nomine timent: adeo ut efficacius obligentur animi civitatum, quibus inter obsides puellæ quoque nobiles imperantur. *Tacitus.*

omnibus fecit, quoties vellent, obsides recipiendi. Neque aut crebrius aut perfidiosius rebellantes graviore umquam multatus est pœna, quam ut captivos sub lege venundaret, ne in vicina regione servirent, neve intra XXX. *annum liberarentur. Qua virtutis moderationisque fama, Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit ad amicitiam suam populique Romani ultro per legatos petendam. Parthi quoque & Armeniam vindicanti facile cesserunt: & signa militaria quæ M. Crasso & M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt: obsidesque insuper obtulerunt: denique pluribus quondam de regno concertantibus,*
22 *nonnisi ab ipso electum comprobaverunt. Ianum Quirinum*

Graviore umquam multatus est pœna.] Codex Salmas. *ultus est.*

Neve intra XXX. *annum liberarentur.*] Factum in captivis Salassis à Terentio Varrone. Dio lib. LIII. Non solum autem sic alienabantur servi, ut non manumitterentur intra certum tempus: sed etiam ut omnino ne manumitterentur. Vide I. Ctos. *Casaub.*

Indos etiam ac Scythas.] Observo duas legationes à Poro rege Indorum ad AVgustum. Alteram, quæ ad eum venit in Hispaniis bellum gerentem, cujus Orosius meminit: alteram quando post Græciam Asiamque lustratam, Samum per hyemem venit. De his Strabo lib. XV. & Dio lib. LIV. *Idem.*

Ad amicitiam petendam.] Originem & historiam harum societatum & amicitiarum aperit Strabo lib. XII. his verbis: Συνέβη δὲ ἡνίκα πρῶτον Ῥωμαῖοι τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν διῴκουν, νικήσαντες Ἀντίοχον, φιλίας καὶ συμμαχίας ἐποιοῦντο πρός τε τὰ ἔθνη, καὶ τοὺς βασιλέας, τοῖς μὲν ἄλλοις βασιλεῦσιν αὐτοῖς καθ' ἑαυτοὺς δοθῆναι τὴν τιμὴν ταύτην. Τῷ δὲ Καππαδόκῃ, καὶ αὐτῷ ἔθνει κοινῇ. Hujusmodi autem regibus Sociis & Amicis dona & munera mittere solebant, scipionem eburneum, togam pictam, sellam curulem. *Brisson.*

Signa militaria.] Nulla unquam victoria tam gavisum fuisse Augustum, tot tam varie ea de re signati nummi veteres testantur, cum inscriptione, SIGNIS RECEPTIS. *Torrent.*

Nonnisi ab ipso electum comprobaverunt.] Innuit lib. LI. quanquam mutilus eo loco, Dio. Sed pulchre de Parthis Tacitus Ann. XII. *Experimentis cognitum est, Barbaros malle Roma petere reges, quam habere.* Potuit eos Augusti magnitudo continere. At postea & Vononem, quem Tiberius, & Meherdatem, quem Claudius probaverat, destituere. Annal. II. & XII. *Schildius.*

Ianum Quirinum.] Idem Eanus qui Ianus est, nempe ab eundo (quod Cicero lib. II. De nat. Deor. tradidit) sic dictus. Ex quo & transitiones perviæ *Iani*, & fores privatarum ædium *januæ* appellantur. *Ianum* ergo *Quirinum* vocat Sueton. quod & ipse bello præsit, ut Iunonem quoque Quiritem in veteri marmore legimus. *Ianum* vero *Quirini* Ho-

rinum semel atque iterum à condita urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clusit. Bis ovans ingressus est urbem, post Philippense, & rursus post Siculum bellum. Curules triumphos treis egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum: continuo triduo omnes.

ni Horat. quod à Romulo, quem Quirinum vocabant, templum ei Romæ sit conditum. Extant & Augusti, & Neronis nummi, in quorum parte altera templum Iani clausum conspicitur, cum hac inscriptione, IAN. CLV. & PACE P. R. TERRA MARIQ. PARTA IANVM CLVSIT. *Torrent.* In sacris veteres Romani invocabant Ianum Quirinum, Ianum Patultium, & Clausium. Quirinum autem cognominabant, quasi bellorum potentem: ab hasta quam Sabini curim vocant. Patultium, & Clausium, quia bello portæ ejus patent, pace clauduntur. *Beroaldus.*

Semel atque iterum à condita urbe clausum.] Prima mentio est apud Livium & Plutarchum in historia Numæ: ab eo mos institutus. Hujus temporibus per annos XLIII. Iani portæ clausæ fuerunt. Anno deinde ab Vrbe condita DXIX. Coss. T. Manlio Torquato, C. Attilio Balbo II. claussum esse iterum Ianum, eodemque anno rursum apertum multi referunt. Tertium clausit AVgustus A.V.C. DCCXXV. coss. se V. & Sexto Apuleio, post victum Antonium. Quartum idem princeps coss. ipso IX. & M. Iunio Silano, quum ex bello Cantabrico Romam redisset A. V. DCCXXIX. Quintum quoque clausit idem imperator circa tempora nativitatis Regis & Pontificis summi IESV CHRISTI Domini nostri. Sextum clusit Nero, se IIII. & Valerio Messalla coss. anno V. DCCCXI. Septimum (Tacitus & Orosius ajunt sextum, quia Nero sine vera caussa clauserat) Vespasianus A.V.C. DCCCXXIV. coss. se III. & Nerva. Magnum deinceps altumque silentium apud historicos super Iani portis. Mansisse tamen consuetudinem antiquam testatur Capitolinus in Gordiano juniore. Sed & sub Christianis Impp. servatum aliquandiu vetus hoc institutum, testis locuples Ammianus lib. XVI. qui in historia rerum gestarum à Constantio, clausi ab eo Iani mentionem facit. *Casaub.* Addam firmandæ Suetonii historiæ fragmentum Taciti apud Orosium his verbis: *Deinde, ut verbis Corn. Taciti utar, sene Augusto patefactus Ianus, dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpe ex usu, & aliquando cum damno quæruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium.* Lipsius.

Ovans.] Ovatio minus honoratum triumphi genus. Differt autem ab altero, primum quod in ipsa ovatione dux cum exercitu urbem ingreditur pedibus, non autem curru, ut ille qui majore triumpho ornatur: deinde quia non gestat togam pictam & clavis aureis distinctam, neque ornatur trabea, aut laurea corona redimitur: quin etiam hac in re altero est inferior, quod non gestet sceptrum, in cæteris vero rebus illi est par. *Dionys. Halicarn.*

Post Philippense.] Falsum est quod videtur sensisse Suetonius, ex ea victoria eum ovasse. Nam contra ea ovatio titulum & caussam habuit, pacem factam cum M. Antonio: qui & ipse eundem simul honorem usurpavit. A.V.C. DCCXIIII. auctor Dio & Fasti Capitolini. *Casaub.*

23 *omnes. Graves ignominias cladesque, duas omnino, nec alibi quam in Germania, accepit, Lollianam & Varianam: sed Lollianam majoris infamiæ, quam detrimenti: Varianam pæne exitiabilem, tribus legionibus, cum duce legatisque & auxiliis omnibus, cæsis. Hac nuntiata, excubias per urbem indixit, ne quis tumultus exsisteret: & Præsidibus provinciarum propagavit imperium, ut & à peritis & assuetis socii continerentur. Vovit & magnos ludos Iovi Opt. Max. Si* REM-

Sed Lollianam majoris infamiæ quam detrimenti.] Accepta in Germania clades, sub legato M. Lollio, homine in omnia pecuniæ quam recte faciendi cupidiore, & inter summam vitiorum dissimulationem vitiosissimo: amissaque legionis quintæ aquila, vocavit ab urbe in Gallias Cæsarem. *Vellejus.*

Varianam pæne exitiabilem.] Hac clade, ut tradunt Historici, factum est, ut Romanum Imperium in ripa Rheni fluminis staret. Plinius in septimo, inter infelicitates Augusti Varianam cladem numerat, his verbis: *Iuxta hæc Variana clades, & majestatis ejus fœda sugillatio.* Beroald.

Legatis cæsis.] Legatorum nomen multis modis accipitur, sed eorum qui in provinciis versati fuêre, duobus modis: primum, qui Senatus voluntatem ad alios detulerunt, deinde, qui præsidibus operam quacunque ratione navârunt. Quos ambos intellexisse Cicero videtur interrogat. in Vatin. cum eos appellavit *nuntios pacis, ac belli, curatores, interpretes, bellici consilii auctores, muneris provincialis ministros.* Significat enim unum genus legatorum, qui decem aut quinque à senatu, & ex senatu ad ordinandam provinciam, parta ab imperatore victoria, mittebantur: item alterum, qui præsidibus in omni provinciali, ac bellico munere adjutores dabantur: de quibus Cæsar lib. III. de B. C. *Aliæ sunt legati partes, aliæ imperatoris; alter omnia agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.* Et lib. II. *Officium legati, fiduciariam operam obtinere.* Sigon.

Auxiliis.] Legionibus semper auxilia, tanquam levis armatura in acie jungebantur. ut in his præliandi magis adminiculum esset, quam principale subsidium. Cæterum magnus in legionibus labor est militandi, graviora arma, sera munera, severior disciplina. Quod vitantes plerique, in auxiliis festinant militiæ sacramenta percipere, ubi & minor sudor, & maturiora sunt præmia. *Vegetius.*

Excubias per urbem indixit.] Ita solitum in omni tumultu ad omnem cladis acceptæ nuntium, ut sæpe apud Livium. Tunc vero caussa præcipua fuisse videtur, quod erant in Vrbe Germani Gallique milites non pauci. *Casaub.*

Vt & à peritis & assuetis continerentur.] Quidam improbant institutum illud Romanorum quo annuos tantum præsides, annuosque ductores copiarum faciebant: ut interdum prius se circumageret annus, quam omnia forent expedita: & ut sæpe ignorarent milites, & ignorarentur à militibus. Vnde Annibal apud Livium inquit: *An me cum hoc semestri conferam duce, cui si quis, demptis signis, Pœnos, Romanosque hodie ostendat, ignoraturum certum habeo, utrius exercitus sit consul.* Beroald.

Magnos ludos.] Sic dictos, quod præcipue

REMPVBLICAM IN MELIOREM STATVM
VERTISSET: *quod factum Cimbrico Marsicoque*
bello erat. Adeo namque consternatum ferunt, ut per
continuos menses barba capilloque summisso, caput in-
terdum foribus illideret, vociferans: Quinctili Vare,
legiones redde: *diemque cladis quotannis mœstum*
habuerit ac lugubrem. IN RE *militari & commutavit* 24
multa, & instituit: atque etiam ad antiquum morem
nonnulla revocavit. disciplinam severissime rexit. ne
legatorum quidem cuiquam, nisi gravate, hibernisque
demum mensibus, permisit uxorem intervisere. Equi-
tem R. quod duobus filiis adolescentibus, caussa detre-
ctan-

cipue in Iovis honorem voverentur: Festus: *Magnos ludos Romanos ludos appellabant, quos in honorem Iovis, quem principem deorum putabant, faciebant.* Vel dicamus, magnos deos duodecim Romanis fuisse, quod Lactant. docet, sex mares & fœminas totidem, quorum imagines auratæ ad forum stabant, ut refert Varro de R. R. lib. I. cap. I. *Marc. Donatus.*

SI REMP.] Cod. Salmasii. SI RESP. &c.

Quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat.] Nempe ut ludi magni voverentur sub eadem conditione: nam alioquin sæpe alias ex votis ducum, SI HOSTEIS FVDISSENT, iidem ludi sunt celebrati: ut Q. Servilii Ahalæ Dictatoris apud Livium lib. VII. & Camilli item Dictatoris. ibidem, & alibi item. *Casaub.*

Disciplinam.] Scilicet militarem: quæ virtus nomen populo Romano, & æternam gloriam peperit, quæ orbem terrrarum parere Romano Imperio coëgit, ut tradit Cicero in oratione pro Murena. De hac ita loquitur Titus Manlius ad filium: *Disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana Respublica, solvisti.* Beroald.

Ne legatorum quidem cuiquam.] Id postea licentia temporum vivo adhuc AVgusto (imo ipsius AVgusti exemplo, qui in Occidentem atque Orientem sæpius meavit comite Livia) mutari cœpit: & magis Tiberii principatu. Apparet ex ea relatione Cæcinæ cujus Tacitus miminit libro III. *Casaub.*

Vxorem intervisere.] Ita Annibal apud Livium ad milites inquit: *Si quis vestrum suos visere vult, commeatum do: primo vere edico, adsitis, ut, diis bene juvantibus, bellum ingentis gloriæ prædæque futurum incipiamus. Intervisere* vero, est ex intervallo revisere. Sic, apud Palladium, interlegere poma, est non tota colligere, sed per intervalla decerpere, ut relicta in arboribus fiant grandiora. *Beroald.*

Sacramenti.] Tempore secundi belli Punici milites, quod nunquam antea factum erat, jure jurando à tribunis militum adacti, *jussu consulum conventuros, neque injussu abituros.* nam ad eam diem nîl præter sacramentum fuerat: & ubi ad decuriatum aut centuriatum convenissent, sua voluntate ipsi inter se equites decuriati, centuriati pedites conjurabant, *sese fugæ atque formidinis ergo non abituros, neque ex ordine recessu-*

ctandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bonaque subjecit hastæ: quem tamen, quod imminere emtioni publicanos videbat, liberto suo addixit, ut relegatum in agros pro libero esse sineret. Decimam legionem contumacius parentem, cum ignominia totam dimisit: item alias immodeste missionem postulantes, citra commoda emeritorum præmiorum exauctoravit. cohortes, si quæ cessissent loco, decimatas hordeo pavit. centu-

ros, nisi teli sumendi, aut petendi, aut hostis feriendi, aut civis servandi caussa. id ex voluntario inter ipsos fœdere à tribunis ad legitimam jurisjurandi adactionem translatum. *Livius.*

Pollices amputasset.] Arrius Menander I. C. l. III. De re militari, *Qui filium subtrahit militiæ belli tempore, exilio, & bonorum parte multandus est, si in pace, fustibus cædi jubetur,* & paulo post, *Eum qui filium debilitavit dilectu per bellum indicto, ut inhabilis militiæ sit, præceptum Divi Trajani deportavit.* Fortunatianus Rhetor: *Decem milites tempore belli pollices sibi amputaverunt. Rei sunt læsæ reipub.* Marcellinus de Gallorum moribus loquens, *Neque illorum quisquam, ut in Italia, munus Martium extimescens pollicem præcidit, quos jculariter murcos appellant.* Torrent.

Ipsum bonaque subjecit hastæ.] Vt in aliis, ita in hoc quoq; veterem morem retulit AVgustus: testes I. C. lege quarta Dig. De re militari. §. gravius. Vetus scriptor apud Suidam: ἐμαστιγοῦτο ῥάβδοις, εἶτα ἐπ' ἐξαγωγῇ ἐπιπράσκετο, δειλίας καὶ ἀποδράσεως τίμημα φερόμενος, δοῦλος εἶναι. *Casaubon.* Apud Catonem dicitur, viros Romanos, qui remiges scripti erant: per portisculum sub flagro veniisse. In quo est duplex antiquitatis notio: una, cives Romanos ob capital admissum prius verberibus cædi, deinde numo sestertio, si Romæ essent, trans Tiberim venire solitos. altera, qui flagris cædebantur, ii sub præcone, aut si remiges essent, sub portisculo seu κελευστῇ cædebantur. Horatius:

Sectus flagellis hîc triumviralibus
Præconis ad fastidium. Ios. Scal.

Imminere emptioni publicanos.] Publicani, ut ex Equestri erant ordine, faventes Equiti, emere eum sub hasta, ac continuo dimittere volebant. Quod ut caveret Augustus, suo ipsum liberto addixit. *Torrent.*

Relegatum in agros.] More servorum, qui dominum offenderant. Vlp. lib. XXXV. Dig. de hæred. inst. *Si servus fuerit missus in villam, interim illic futurus quia dominum offenderat, quasi ad tempus relegatus.* Livia quoque, cata illa fœmina, apud Dionem inter leviores pœnas quibus civium delicta castigari vult ab Octavio, κατάκλεισιν ἐν ἀγρῷ non prætermittit. *Casaub.*

Citra commoda emeritorum præmiorum.] Forsan interposita copula & *præmiorum* præstat legere. Aliud enim *præmia*, aliud *emerita*. Nam *præmia* ultra *emerita* dabantur. Modestinus l. III. De re milit. *Qui militiæ tempus in desertione implevit, emerito privatur.* Item Arrius Menander l. V. eod. tit. *& præmia, & emeritum capiet.* Torrent.

Decimatas.] Macrinus Imperator, authore Iulio Capitolino, cum seditiones militares pateretur, multos decimavit, aliquando etiam centesimavit: quod verbum proprium ipsius erat, quum se clementem diceret, quando eos cente-

turiones, ſtatione deſerta itidem, ut manipulares, capitali animadverſione puniit: pro cætero delictorum genere variis ignominiis affecit: ut ſtare per totum diem juberet ante Prætorium: interdum tunicatos, diſcinctoſque, nonnumquam cum decempedis, vel etiam

centeſimaret, qui digni eſſent decimatione atque vigeſimatione. *Beroald.*

Decimatas hordeo pavit.] Ita, quum periculum & metus ſortis ex æquo omnibus impendeat: nemo enim ſcit, in quem ea ſit caſura: exemplum autem veſcendi ex hordeo in omnes pariter edatur, hoc inſtituto quam maxime poterat fieri, conſultum eſt utrique rei: ut & terror injiceretur, & acceptum detrimentum ſarciretur. *Polybius.*

Statione deſerta.] Fuit matricula quædam ordinis à centurione inſtituti: nam ſuos juxta vires & pro judicio locabat, certis quemque locis, quos in acie & agmine tenerent. Quiſque locum ſuum noverat, & hos ordines pertinaciter ſervabant. Cautio antiquitus erat, ne quis miles à ſignis IV. pedes longius procederet, id eſt, ne quis vel paſſum unum progrederetur extra lineam, ubi ſigna. Imo & mors pœna, ſi qui reliquiſſent. Quod idem in agmine ſervabant, etſi non mors hìc ſemper, ſed minor pœna, ubi nimirum minor exceſſus & aberratio. Quod ſi major, profecto deſertionis pœna mors erat. Deſertor autem habebatur, qui longius, quam unde tuba exaudiri poſſet, exceſſiſſet. Sueton. ut novum in Auguſto notat, quod centuriones quoque pari cum manipularibus ſeveritate habuit. *Lipſius.*

Manipulares.] Cenſeo per manipulares hìc non intelligi privatos milites, ſed vexillarios & ſigniferos. Quippe cum proxime centurionibus ſubjungantur: ac gregarii milites decimati ex hordeo paſti dicantur. *Manipulum* vero interdum notare *ſigniferum*, autor eſt Servius ad II. Æneid. *Marc. Donat.*

Variis ignominiis.] Fuit hæc quoque antiquitus militaris animadverſio, jubere ignominiæ cauſa militi venam ſolvi & ſanguinem dimitti. opinor hoc factum primitus in militibus ſtupentis animi atque à naturali habitu declinatis: ut non tam pœna quam medicina videretur. *A. Gellius.*

Vt ſtare per totum diem juberet.] Inter leviores animadverſiones veterum fuerunt & ἕδρει & στάσεις ἄτιμοι. Plutarchus in Antonio, κλισίαις ἀτίμοις περιπηλακίζεσθαι non diſſimiliter dixit. Reperio in diſciplina militari Dacorum, ſimilem animadverſionis modum. Iuſtinus libro XXXII. *Daci ſuboles Getarum ſunt: qui cum Orole rege adverſus Baſtarnas male pugnaſſent, ad ultionem ſegnitiæ, capturi ſomnum capita loco pedum ponere juſſu regis cogebantur.* Caſaubon.

Interdum tunicatos.] Tunicatum apparere in publico, magnum Romæ & in caſtris fuit vilitatis & humilis ſortis argumentum. Contra, interdum toga ignominiæ cauſſa ſumi juſſa: ſed abſciſſis laciniis deformis, ut apud Valerium Max. lib. II. Nec diſſimilis hiſtoria eſt quæ narratur primo Paralipomenωn, cap. XIX. nam ibi quoque ignominiæ cauſſa veſtis præciditur. *Idē.*

Diſcinctoſque.] Plut. ἀζώστους, Polyænus λισιζώνους. Olim qui aliquid ſerii facere parabant, cingulo veſtes alias fluxas conſtringebant: quod proprie Latini dicunt *accingere ſe operi.* Caſaubon. L. Calpurnius equitum præfectum, quod arma hoſtibus tradidiſſet, diſcincta tunica indutum, nudis pedibus à mane noctem uſque, ad principia per omne tempus militiæ adeſſe juſſit.

etiam cespitem portantes. 25 *Neque post bella civilia, aut in concione, aut per edictum, ullos militum* commilitones *appellabat, sed* milites. *Ac ne à filiis quidem, aut privignis suis, imperio præditis, aliter appellari passus est: ambitiosius id existimans, quam aut ratio militaris, aut temporum quies, aut sua domusque suæ majestas postularet. Libertino milite, præterquam Romæ incendiorum caussa, & si tumultus in graviore annona metueretur, bis usus est: semel ad præsidium coloniarum Illyricum contingentium: iterum ad tutelam ripæ Rheni fluminis. eosque servos adhuc viris fœminisque pecuniosioribus indictos, ac sine mora ma-*

nu-

jussit. Interdixit etiam ei cõvictum hominum, usúmque balnearum. *Val. Max.*

Decempedis.] Decempeda, pertica est, qua metatores utuntur, à numero pedum dicta, sicut quincupeda à quinque pedibus. A decempeda decempedator derivatur. Cicero: *Cavebat etiam Lucio Antonio, qui fuerat æquissimus agri privati & publici decempedator.* Idem in oratione pro Milone: *Qui cum architectis & decempedis villas multorum hortosque peragrabat.* Beroald.

Vel etiam cespitem portantes.] Infimus gradus erat tironum militiam auspicantium, & caligatorum, quos nullum adhuc facinus egregium in altiorem promoverat gradûm. His omnia fere incumbebant militiæ munia: nam in multis eorum opera utebantur tribuni & centuriones plane in modum servorum, ut ipsi queruntur apud Tacitum primo Ann. Inde sunt isti *munifices* appellati: quibus opponebantur *beneficiarii*, qui vacationem munerum militarium habebant. Qui igitur contra militarem disciplinam aliquid admiserant, ii *regradatione* puniebantur, fiebantque amisso ordine in quem promoti fuerant, pro beneficiariis munifices. *Casaub.*

Libertino milite bis usus est.] Cæsar Augustus in Germania, & Illyrico cohortes libertinorum complures legit: quas voluntarias appellavit. Ad Cannas quoque victis Romanis, octo millia servorum empta militaverunt. Sed & post calamitatem apud Thrasimenum acceptam, & bello sociali, Libertini in Sacramentum vocati sunt. Ac ne putes hæc in nostra tantum contigisse rep. Similia exempla apud Lacedæmonios & Athenienses reperies. *Macrobius.*

Incendiorum causa.] Pluribus una die exortis incendiis, septem cohortes opportunis locis constituit Augustus, ut binas regiones Vrbis unaquæque cohors tueretur, præpositis eis Tribunis, & super omnes spectabili viro, qui Præfectus vigilum appellatur. Paullus & Vlpianus lib. I. Pandectar. De Officio præfecti vigilum. *Torrent.*

Pecuniosioribus indictos.] Sensus est: Augustus opulentioribus indixit denuntiavitque, ut servos pro facultatibus sibi darent, quibus manumissis in militia uteretur: nam qui ditiores erant, in illos onera inclinabantur, sicut olim à Servio Tullio VI. Romanorum rege institutum fuisse docet Livius. *Beroald.*

Sub

numiſſos, ſub priore vexillo habuit, neque aut commiſtos cum ingenuis, aut eodem modo armatos. Dona militaria aliquanto facilius, phaleras & torques, quidquid auro argentoque conſtaret, quam vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat: has quam parciſſime, & ſine ambitione, ac ſæpe etiam caligatis tribuit. M. Agrippam in Sicilia poſt navalem victoriam cæruleo vexillo donavit. Solos triumphales, quamquam & ſocios expeditionum, & participes victoriarum ſuarum, numquam donis impertiendos putavit: quod ipſi quoque jus habuiſſent tribuendi ea qui-

Sub priore vexillo.] Livius primum vexillum triarios duxiſſe ait: alterum rorarios minores robore, ætate, ac factis: tertium accenſos, minimæ fiduciæ manum. Sed Livius ad dignitatem reſpexit, Tranquillus ad ordinem, quo in acie diſponuntur. *Sabell.*

Quam vallares ac murales coronas.] Erant iſtæ quoque ex auro: ſed, ut aperte indicat Suetonius, pauco; ut pretio comparandæ non eſſent cum torquibus ac phaleris. At quare omiſit civicas? Hæ ſi materiæ æſtimationem ſpectes, omnium viliſſimæ: Sed videtur civica poſtquam cœpit appendi foribus Impp. quaſi propria eorum habita & pars majeſtatis ipſorum. *Caſaub.*

Caligatis.] Omnes milites caligati incedebant. Sed & *caligatus* per ſe pro milite accipitur, ut l. VI. De re milit. *Caligatus qui metu hoſtium languorem ſimulavit.* Iuvenalis Satyra ultima.

Cum duo crura habeas, offendere tot caligatos.

Suetonius tamen hic *caligatorum* nomine gregarios tantum milites intelligit, uti & Caligul. cap. IX. Et Vitel. cap. VII. atque ipſe (ni fallor) Modeſtinus lib. X. De excuſat. tutorum, & Vlpianus lib. II. De his qui notantur infamia, & apertiſſime Theodoſius & Valentinus l. XXI. C. De nuptiis. Id vero inde factum arbitror, quod qui gradum aliquem militiæ tenebant, ornatiore quam manipularii caliga utebantur, & clavis argenteis, aureiſque effulgebant. Hinc eſt quod *millia clavorum*, & *in digito hærere clavum militis* dixit Iuvenalis, & *Marium à caliga ad Conſulatum perductum*, Seneca de benef. lib. V. *Torrent.*

Cæruleo vexillo donavit.] Colore marinis fluctibus ſimili. Sextus Pompejus & ipſe, ut Appianus ſcribit, ob multiplices maris ſucceſſus cæruleum paludamentum pro purpureo induit. Servius author eſt, cæruleum vexillum equitum alas apud majores cogere ſolitum: ob id, credo, quia & Neptunus equeſter ab initio Romæ cultus eſt, & quia equus eidem numini adſcribitur. Virgilius:

—— Tuque ô cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti.

Sabell.

Quod ipſi quoque jus habuiſſent tribuendi ea quibus vellent.] Sublata libertate, duces cum auſpiciis hoc quoque jus amiſerunt: non tamen repente, nec ἀθρόως, ſed primum ea deſierunt donare quæ honore præcellebant: deinde etiam

quibus vellent. Nihil autem minus in perfecto duce, quam festinationem temeritatemque convenire arbitrabatur. Crebro itaque illa jactabat:

Σπεῦδε βραδέως, &c.

Ἀσφαλὴς γὰρ ἐσ᾽ ἀμείνων, ἢ θρασὺς στρατηλάτης.

Et, Sat celeriter fieri, quidquid fiat satis bene. *Prælium quidem aut bellum suscipiendum omnino negabat, nisi cum major emolumenti spes, quam damni metus ostenderetur. Nam* minima commoda non minimo sectantes discrimine, similes *ajebat* esse aureo hamo piscantibus: cujus abrupti damnum nulla

26 captura pensari posset. MAGISTRATVS *atque honores, & ante tempus, & quosdam novi generis, perpetuosque, cepit. Consulatum* XX. *ætatis anno invasit, admotis hostiliter ad urbem legionibus, missisque qui sibi nomine exercitus deposcerent. Cum quidem cunctante senatu, Cornelius Centurio, princeps legationis, rejecto sagulo, ostendens gladii capulum, non dubi-*

etiam alterius generis. civicam sane sub AVgusto jam & Tiberio raro dederunt. Tacit. III. Annal. *Quo prælio Rufus Helvius gregarius miles servati civis decus retulit, donatusque est ab Apronio torquibus & hasta: Cæsar addidit civicam coronam: quod non eam quoque Apronius jure proconsulis tribuisset, questus magis quam offensus.* Casaub.

Σπεῦδε βραδέως.] Hoc dictum Augustus nummis quoque suis expressit, cum Terminum fulmini conjunxit, ut anchoram delphino Titus, Imperator Augusto simillimus. Versus autem Græcus Trochaicus est, ex Eurip. Phœnissis, quo Augustus illud suum *Festina lente* confirmabat. *Torrent.*

Consulatum XX. *ætatis anno invasit.*] Factum hoc ab Octavio sine exemplo ullo, ait Dio lib. XLVI. recte sane: nisi unum Marium juniorem excipias, sed quia mera vi id factum, cum eo noluit fortasse Dio AVgustum comparare: qui per speciem saltem aliquam liberorum suffragiorum consul est creatus. *Casaub.* Legem tulit L. Villius Trib. pleb. L. Mantio Q. Fulvio COSS. A. V. C. DLXXIIII. Quot annos nati, quemque magistratum peterent, caperentque. Qua de re Livius lib. XL. Hinc lex illa *Annalis* & *Annaria* dicta. Consulatui autem definitus erat ann. XLIII. *Hotto.*

Capulum.] Capulum dici voluerunt antiqui loculum, in quo cadavera portabantur: Græce φέρετρον appellatur: à capiendo capulus dictus. Inde senex capularis vocatur à Plauto, jam morti vicinus: & prisci reos capulares dicebant, qui capulo digni essent. & Lucilius ait: *Pergit capulare cadaver.* Capulus quoque signifi-

bitasset in curia dicere, Hic faciet, si vos non feceritis. *Secundum consulatum post* IX. *annos*, *tertium anno interjecto gessit: sequentes usque ad undecimum continuavit: multisque mox, cum deferrentur, recusatis, duodecimum magno, id est, septemdecim annorum intervallo, & rursus tertium decimum biennio post ultro petiit: ut Cajum & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tyrocinio deduceret in forum. Quinque medios consulatus à sexto ad undecimum annuos gessit: cæteros autem sex, aut novem aut sex aut quatuor aut tribus mensibus, secundum vero, paucissimis horis. Nam die Kal. Ianuarii, cum mane pro æde Capitolini Iovis paullulum curuli sella præsedisset, honore abiit, suffecto alio in locum suum. Nec omnes Romæ, sed quartum consulatum in Asia, quintum in insula Samo, octavum & nonum Tarracone iniit.* TRIVMVIRATVM *Reip. constituen-* 27

significat manubrium gladii: in quo significato hîc accipitur. *Beroald.*

Hic faciet.] Simile est exemplum illius Centurionis, qui à Cæsare Dictatore Romam missus, stans pro foribus curiæ, quum tempus imperii minime Cæsari prorogari cognovisset, concusso manu gladii capulo: HIC PROROGABIT, inquit. *Idem.*

Tyrocinio.] Tyrocinium, præter illud militare rudimentum, dici ab eruditis solet, quando adolescentuli togam sumunt, & barbam ponunt, eloquentiamque in foro auspicantur. Seneca libro III. Declamationum: *Ille in foro primum dicturus, tyro dictus est.* Plinius libro VIII. *Tanaquil prima texuit rectam tunicam, qua simul cum toga pura tyrones induuntur, novæque nuptæ.* Et M. Tullius in Epistolis ad Atticum, in tyrocinio filii Ciceronis togam puram illi dedisse se Arpini scribit. Idem de hoc tyrocinio videtur Seneca loqui, cum ait: *Quantum senseris gaudium, cum prætexta posita sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es.* Idem.

Cum mane pro æde Capitolini Iovis.] Ex more omnium consulum consulare sacrum facturus ascenderat in Capitolium. *Casaub.*

Curuli sella.] Calendis Ianuariis novi consules inibant magistratum, & in sella eburnea sedere solebant: Curulis ob eam causam appellatur, quod curru honoris gratia soliti erant in curiam vehi Senatores, qui curulem magistratum, hoc est, majorem honorem gessissent: in quo curru sella esset, supra quam considerent. *Beroald.*

Triumviratum Reipubl. constituendæ.] Triumviris istis ut & dictatoribus, similes apud Græcos fuêre, qui turbato intestinis malis Reipub. statu, ad eam constituendam soliti creari: hos Thes-

salî

tuendæ per decem annos administravit: in quo restitit quidem aliquandiu collegis, ne qua fieret proscriptio, sed incœptam utroque acerbius exercuit. Namque illis in multorum sæpe personam per gratiam & preces exorabilibus, solus magnopere contendit ne cui parceretur: proscripsitque etiam C. Toranium tutorem suum, eundemque collegam patris sui Octavii in ædilitate. Iunius Saturninus hoc amplius tradit, Cum peracta proscriptione, M. Lepidus in senatu excusasset præterita, & spem clementiæ in posterum fecisset: quoniam satis pœnarum exactum esset: hunc è diverso professum, ita modum se proscribendi statuisse, ut omnia sibi reliquerit libera: in cujus tamen pertinaciæ pœnitentiam, postea T. Vinium Philopœmenem, quod patronum suum proscriptum celasse olim diceretur, equestri dignitate decoravit. In eadem hac potestate multiplici flagravit invidia. Nam & Pinarium equitem R. cum concionante se admissa turba paganorum apud milites sub-

sali ἄρχους, Lacedæmonii *ἁρμοστὰς* appellarunt, *φοβούμενοι βασιλεῖς ἢ τυράννους καλεῖν*, ait Dionysius Halicarnass. etsi revera tyrannica aut regia potestate erant prædití. *Casaub.*

Ne qua fieret proscriptio.] Hæc est illa nefaria proscriptio, qua in primis Cicero proscriptus fuit una cum filio, fratre, fratrisque filio, omnibus denique clientibus & amicis: cum tamen diu recusasset Augustus proscribi Ciceronem, tandem expugnatus concessit Antonio hac conditione, ut Antonius sibi L. Cæsarem avunculum, & Lepidus Paulum fratrem proscribendos necandosque concederent. *Beroald.*

Magnopere contendit ne cui parceretur.] Si prudentia ab honestate & probitate separari potest, dicam consilium prudentissimum fuisse, etsi impium & sævissimum. Geminum huic illud fuit, quod olim sapientissimus senex Herennius Pontius pater filio dedit, consultus ab eo cum ad Furculas Caudinas inter duos saltus clausos exercitus Romanos teneret. Adi ad Livium lib. IX. At de Octavio longe alia narrat Dio: nempe servatos ab eo quotquot servari potuerint. *Casaub.*

Paganorum apud milites.] Male qui *paganos* hic pro agrestibus, aut rusticis accipiunt. Nam jurisconsultorum more *paganos* militibus opponit. Exempla passim obvia ubi de castrensi peculio, vel militari testamento agitur, & Iuvenal. Sat. XVI. *Contra paganos.* Hinc majores nostri ad Christianorum differentiam *paganos* vocabant, qui Christi militiæ nondum nomen dederant. Adde locum Suetonii Galb. cap. XIX. *Torr.*

Vna

ſubſcribere quædam animadvertiſſet, curioſum ac ſpeculatorem ratus, coram confodi imperavit. Et Tedium Afrum COS. *deſignatum, quia factum quoddam ſuum maligno ſermone carpſiſſet, tantis perterruit minis, ut is ſe præcipitaverit. Et Q. Gallium prætorem, in officio ſalutationis, tabulas duplices veſte tectas tenentem, ſuſpicatus gladium occulere: nec quidquam ſtatim, ne aliud inveniretur, auſus inquirere, paullo poſt per centuriones & milites raptum è tribunali, ſervilem in modum torſit: ac fatentem nihil, juſſit occidi, prius oculis ejus ſua manu effoſſis: quem tamen ſcribit colloquio petito inſidiatum ſibi, conjectumque à ſe in cuſtodiam, deinde urbe interdicta dimiſſum, naufragio vel latronum inſidiis periiſſe. Tribunitiam poteſtatem perpetuam*

Curioſum.] Olim *curioſi* & *frumentarii* iidem. Sed frumentariis à Diocletiano remotis & penitus ſublatis, curioſi ex corpore agentium in rebus per ſingulas provincias mittebantur, ad curas agendas, & idem munus obeundum, quod olim frumentarii: quos *ad explorandum annunciandumque, ſi qui forte motus exſiſterent*, inſtitutos eſſe ſcribit Victor. *Salmaſius.*

Ac ſpeculatorem ratus.] Σπεκουλάτωρες quoque nominantur in Euangelio. Hi jam ex antiquo in legionibus militârunt, & diverſi fuêre ab exploratoribus. Porro licet eadem attribuantur officia frumentariis & ſpeculatoribus, diverſum tamen ſunt genus, nec confundi debent. Dio quidem de ſpeculatoribus loquens, διόπτας καὶ ἐρευνητὰς eos nominat: & ſimiliter frumentarios ὠτακουστοῦντας καὶ διοπτεύοντας στρατιώτας vocat: ſed honeſtiore tamen gradu militârunt frumentarii, quam ſpeculatores. nam ex iſtis promovebantur illi, ut à minore ordine in majorem. Speculatores inter alia carnificis officium peragebant, in reis capite damnatis decollandis, unde eos δημίους, id eſt, carnifices vocat Dio. Frumentarii vero perquirendis quidem reis & proſequendis deducendiſque operam navabant, non etiam ſupplicio afficiendis. *Idem.*

In officio ſalutationis.] Moris fuit àpud Romanos, ut prima & ſecunda hora matutina, ſalûtatum irent potentiores principes. Martialis:

Prima ſalutantes, atque altera continet hora.

Salutatores priuſquam admitterentur, conſiſtebant ante fores ædium in veſtibulis. Vnde Gellius in IV. ſic ait: *In veſtibulo ædium Palatinarum omnis fere ordinum multitudo opperientes ſalutationem Cæſaris conſtiterant.* Beroald.

Tabellas duplices.] Ita nominatas à numero (ut opinor) foliorum: ſicut Triplices & Quintuplices. *Idem.*

Oculis ejus ſua manu effoſſis.] O feritatem! Sed fecit non primus. Sylla, ait Valerius, M. Marium *non prius vita priva-*

tuam recepit: in qua ſemel atque iterum per ſingula
luſtra collegam ſibi cooptavit. Recepit & morum le-
gumque regimen æque perpetuum, quo jure, quanquam
ſine cenſuræ honore, cenſum tamen populi ter egit:
28 *primum ac tertium cum collega, medium ſolus. De*
reddenda Rep. bis cogitavit: primo poſt oppreſſum ſta-
tim Antonium, memor objectum ab eo ſibi ſæpius, quaſi
per ipſum ſtaret ne redderetur: ac rurſus tædio diu-
turnæ valitudinis: cum etiam magiſtratibus ac ſenatu
domum accitis Rationarium imperii tradidit. Sed re-
putans & ſe privatum non ſine periculo fore, & illam
plurium arbitrio temere committi, in retinenda perſe-
veravit: dubium eventu meliore an voluntate. Quam
vo-

privavit quam oculos infelicis crueret. Caſaubon.

Tribunitiam poteſtatem perpetuam recepit.] Hujus dignitatis ea fuit vis, ut ſacroſanctus Auguſtus efficeretur inſtar tribunorum: utque appellantibus ipſum & intra pomœrium, (quod jus tribuni habuerunt,) & intra proximum miliare (quod nulli unquam tribuno jus fuit) opem ferre poſſet. *Caſaub.* Id ſummi faſtigii vocabulum AVguſtus reperit, ne regis aut dictatoris nomen adſumeret, ac tamen appellatione aliqua cætera imperia præmineret. *Tacitus.*

Luſtra.] Luſtrum nominatum tempus quinquennale, à luendo, hoc eſt, ſolvendo: quod quinto quoque anno vectigalia, & ultra tributa per cenſores perſolvebantur. *Varro.*

De reddenda Rep. bis cogitavit.] Divus AVguſtus, cui dii plura quam ulli præſtiterunt, non deſiit quietem ſibi precari, vacationem à Repub. petere. Omnis ejus ſermo ad hoc ſemper revolutus eſt, ut ſibi pararet otium. In quadam ad ſenatum miſſa epiſtola, cum requiem ſuam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloria diſcrepantem pollicitus eſſet, hæc verba inveni. *ſed iſta fieri ſpecioſius quam promitti poſſunt: me tamen cupido temporis optatiſſimi mihi provexit, ut cum rerum lætitia moretur adhuc, perciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.* Seneca.

Primo poſt oppreſſum ſtatim Antonium.] Mecœnatis conſilium, retinendum principatum ſuadentis, prætulit ei, quod Agrippa ſuggerebat de deponendo. Non tamen omnia, quæ is ſuaſiſſet, agere inſtituit: Sed alia confeſtim mutavit, alia poſtea temporis: nonnulla etiam ſequentibus imperatoribus perficienda reliquit. *Dio Caſſius.*

Rationarium.] Quo opes publicæ continebantur, quantum civium ſociorumque in armis, quot claſſes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, neceſſitates item ac largitiones: quæ cuncta ſua manu perſcripſerat. Id enim intelligere licet ex Taciti Annal. 1.

Eventu meliore an voluntate.] Scribit Sextus Aurelius, vulgo jactatum eſſe de Auguſto: *utinam non naſceretur, aut non moreretur.* Nam & in adipiſcendo magiſtratu oppreſſor libertatis eſt habitus,

voluntatem cum præ se identidem ferret, quodam etiam edicto his verbis testatus est: Ita mihi salvam ac sospitem remp. sistere in sua sede liceat, atque ejus rei fructum percipere, quem peto, ut optimi status auctor dicar: & moriens, ut feram mecum spem, mansura in vestigio suo fundamenta Reip. quæ jecero. *Fecitque ipse se compotem voti, nisus omni modo, ne quem novi status pœniteret.* VRBEM 29
neque pro majestate imperii ornatam, & inundationibus incendiisque obnoxiam, excoluit adeo, ut jure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam lateritiam accepisset. Tutam vero, quantum provideri humana ratione potuit, etiam in posterum præstitit. Publica opera plurima exstruxit: ex quibus vel præcipua, Forum

bitus, & in gerendo princeps optimus. *Beroald.*

Ita mihi salvam ac sospitem Remp.] Animabat Iulianus exercitum, cum non per charitates, sed per inchoatam negotiorum magnitudinem dejeraret assidue. *Sic sub jugum mitteret Persas: Ita quassatum recrearet orbem Romanum.* ut Trajanus fertur aliquoties jurando dicta consuevisse firmare: *Sic in provinciarum speciem redactam videam Daciam: Sic pontibus Istrum, EVphratem superem:* & similia plurima. *Ammian.*

Inundationibus incendiisque obnoxiam.] Tacitus de incendio Neroneo, *Ignis anteiit remedia velocitate mali, & obnoxia urbe arctis itineribus huc & illuc flexis, atque enormibus vicis qualis Roma fuit.* Sed vide Strabonem lib. v. De inundationibus subit mirari, cum ea res caussas naturales & manifestas haberet, semper tamen Tiberim exundantem pro magno prodigio habitum & in Acta relatum. *Casaubon.*

Iure sit gloriatus marmoream se relinquere quam lateritiam accepisset.] Aliovorsum trahit Dio AVgusti dictum: quem morientem dixisse refert, ὅτι τὴν Ῥώμην γηΐνην παραλαβὼν, λιθίνην ὑμῖν καταλείπω. & addit suum interpretamentum, τοῦτο μὲν οὖν οὐ πρὸς τὸ τῶν οἰκοδομημάτων αὐτοῖς ἀκριβὲς, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς ἐχυρὸν ἐνεδείξατο. Allusit autem AVgustus ad antiquissima Romanorum ædificia, de quibus Varro Ταφῇ Μενίππου. *Antiqui nostri domibus lateritiis paullulum modo lapiditus suffundatis, ut humorem effugerent, habitabant.* De iis Plinius libro XXXV. cap. XIV. *Idem.*

Forum exstruxit.] Fora duorum generum Romæ, & in universum XVII. numerant descriptores Vrbis. Erant *Civilia*, erant *Venalia*. Illa, in quibus res & lites agebantur: hæc, in quibus merces aut species certæ venales: ut Forum *Suarium, Piscatorium, Boarium, Olitorium*, & talia. Civilia primum tria fuere, Romanum, Iulium, Augustum, in cujus medio *Mars Vltor*, sicut in Iulii, Iulius aut Venus. Accessere postea fora

rum cum æde Martis Vltoris, templum Apollinis in Palatio, ædem Tonantis Iovis in Capitolio. Fori exstruendi caussa fuit, hominum & judiciorum multitudo, quæ videbatur, non sufficientibus duobus, etiam tertio indigere. Itaque festinantius, nec dum perfecta Martis æde, publicatum est cautumque ut separatim in eo publica judicia & sortitiones judicum fierent. Ædem Marti, bello Philippensi pro ultione paterna suscepto, voverat. Sanxit ergo ut de bellis triumphisque heic consuleretur senatus: provincias cum Imperio petituri, hinc deducerentur: quique victores redissent, huc insignia triumphorum inferrent. Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitavit, quam fulmine ictam desiderari à Deo haruspices pronuntiarant. Addidit porticus cum bibliotheca Latina Græ-

Nervæ & Trajani. *Lipsius.*

Cum æde Martis Vltoris.] Ejus templi effigies in vereribus nummis cernitur, uti & Iovis Tonantis. Verum de Marte Vltore, notandum etiam alterum in Capitolio signis à Parthis receptis ab Augusto instar Iovis Feretrii templum ei exstructum fuisse. Quæ caussa est quod non eadem in nummis omnibus ejus templi forma cernitur. *Torrent.*

Martis Vltoris.] Ita Pantheon Iovi Vltori ab Agrippa factum. auctor Plin. lib. XXXVII.

Sanxit.] Decrevit, constituit. Inde leges sanctæ dicuntur, quia sanctione quadam subnixæ sunt, ut scribit Vlpianus. Sancire etiam est confirmare. Sunt enim herbæ puræ, & verbenæ, quibus utebantur legati ad fœdus faciendum, bellumque indicendum. *Beroald.*

Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus.] Ad ejus templi dedicationem referendum illud Horatii lib. I. Od. XXXI.

Quid dedicatum poscit Apollinem
Vates, &c.

Nam de bibliotheca ibidem ab Augusto instituta notissimus ejusdem poëtæ versus,

——— tangere vitet
Scripta Palatinus quæcunque recepit Apollo.

Torrentius.

Excitavit.] Vet. Cod. pro verbo, *excitavit* habet, *exertavit.* Quod verbum, quia obscurius erat, à librariis mutatum est in, *excitavit.* Paullo post legendum ex Vet. Cod. *à L. Munatio Planco, &c.* De qua re extat veteris inscriptionis fragmentum ad clivum Tarpeii montis repertum, ex quo Saturni templum, & ærarium ibi fuisse intelligere possumus. L. PLANCVS. L. F. COS. IMP. ITER. DE. MANIB. *F. Vrsinus.*

A Deo.] A quo, non dicit, sed ab Apolline crediderim, cui est templum erectum. Sed quo pacto ab Apolline, dixerit aliquis, si à Iove sunt fulmina? Cui occurras licet, non solum à Iove, sed

Græcaque. quo loco jam senior sæpe etiam senatum habuit, decuriasque judicum recognovit. Tonanti Iovi ædem consecravit, liberatus periculo, cum expeditione Cantabrica per nocturnum iter lecticam ejus fulgur perstrinxisset, servumque prælucentem exanimasset. Quædam etiam opera sub nomine alieno, nepotum scilicet & uxoris sororisque, fecit: ut porticum basilicamque Lucii & Caii: item porticus Liviæ & Octaviæ, theatrumque Marcelli. Sed & cæteros principes viros sæpe hortatus est, ut pro facultate quisque monumentis vel novis, vel refectis, & excultis, urbem adornarent. Multaque à multis exstructa sunt: sicut à Marcio Philippo, ædes Herculis Musarum: à L.Cor-

sed à Saturno quoque, ut Plinius ait, & Marte provenire: verum Martem, & Apollinem eundem esse Macrobius subtilissima dissertatione demonstrat. *Sabellicus.*

Lecticam ejus fulgur perstrinxisset.] *Fulgur* pro fulmine, ut in Domitiano, *Tot fulgura facta auditaque sunt*, ita & semper in libris olim aruspicum: sæpe etiam Plinius. & optimus quisque Latinitatis auctor. Ita accipe vocem *fulgor* in Constantini constitutione, Codic. Theodos. De paganis sacrificiis & templis, *Si quid de palatio nostro aut cæteris operibus publicis degustatum fulgore esse constiterit, retento more veteris observantiæ, quid portendat ab haruspicibus requiratur.* Casaub.

Basilicam.] Regiam domum, sive ædificium: cujus vestigia adhuc Romæ in Exquiliis visuntur. *Sabell.*

Porticus Liviæ.] Cōjugis scilicet, fuitque ea porticus juxta sacram viam, ubi domus C.Cæsaris, quam sumptuose à Iulia filia ornatam Augustus diruit, ibique Livia porticus erecta. Ovidius:

Disce tamen veniens ætas, ubi Livia nunc est
Porticus, immensæ tecta fuisse domus.

Idem.

Sed & cæteros viros principes sæpe hortatus est.] Erat etiam tum in more publica munificentia: nec AVgustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum, hostileis exuvias, aut exundanteis opeis, ornatum ad Vrbis & posterum gloriam conferre. *Tacitus.*

A Marcio Philippo, ædes Herculis Musarum.] Eumenius Rhetor orat. De scholis instituendis. *Aedem Herculis Musarum in Circo Flaminio Fulvius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecit, non id modo secutus, quod ipse litteris, & summa Ennii amicitia duceretur, sed quod in Græcia cum esset Imperator, acceperat Herculem Musageten esse, id est, comitem ducemque Musarum. Idemque primus signa novem, hoc est, omnium Camœnarum, ex Ambraciensi oppido translata, sub tutela fortissimi Numinis consecravit, quia mutuis operis & præmiis juvari ornarique deberent, Musarum quies defensione Herculis, virtus Herculis voce Musarum.* Intelligimus igitur, ædem illam non factam à Marcio Philippo, Augusti vitrico, sed refectam. *Torrent.*

L. Cornificio, ædes Dianæ: ab Asinio Pollione, atrium Libertatis: à Munatio Planco, ædes Saturni: à Cornelio Balbo, theatrum: à Statilio Tauro, amphitheatrum: à M. vero Agrippa, complura, & egregia. Spatium urbis in regiones vicosque divisit: instituitque ut illas annui magistratus sortito tuerentur, hos magistri è plebe cujusque viciniæ electi. Adversus incen-

Aedes Dianæ.] Romæ multæ ædes erant Dianæ: inter quas illam, quæ in angiportu patritio erat, viros ingredi nefas existimabatur: & cum in cæteris Dianæ templis cervorum cornua figerentur, in Aventinæ Dianæ templo boum tantummodo suspendere consueverunt. Cujus rei causam prodidit Plutarchus in Problematis. *Beroald.*

Atrium.] Eo docti tanquam ad λέσχην conveniebant. Ovidius:

Nec me quæ doctis patuerunt prima libellis

Atria, Libertas tangere passa sua est.

Ibidem fuit tabularium, in quo servata acta publica. Livius lib. XLIII. Erat autem similis atriis ædium privatarum, quæ habebant tablina & pinacothecas adjunctas: in medio erat area sub dio, columnis cincta: ideo is locus etiam *peristylium* appellatus. Idem quoque *impluvium* dicebatur. Atque hoc proprie atrium est, non atrii pars: nam *atrium* ab αἴθριον, significat locum in ædibus sub dio. Græci ὕπαιθρον frequentius vocant. *Casaub.*

Atrium Libertatis.] Ante Asin. Pollion. refectum & ampliatum legimus à Sex. Ælio Pæto, & C. Cor. Cethego Censoribus, apud Liv. l. XXXIV. Idem l. XXVI. scribit, obsides Tarentinos in atrio Libertatis custoditos fuisse. *Marc. Donat.*

A M. Agrippa complura & egregia.] Agrippa in Ædilitate sua, adjecta Virgine aqua, cæteris corrivatis atque emendatis, lacus septingentos fecit: præterea salientes centum quinque: castella centum triginta, complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo spatio. Adjicit ipse in Ædilitatis suæ commemoratione, & ludos undesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centum septuaginta. *Plinius.*

Spatium Vrbis in regiones vicosque divisit.] Regiones quidem XIV. vicos vero CCCCXXIV. si satis certa hæc in fragmento Rufi lectio. Regiones autem Dio μέρη vocat simpliciter. Socrates in Ecclesiast. histor. κλίματα. Alii Græci ῥεγεῶνας, unde in Suida ῥεγεωνάρχης dicitur, & apud Hesych. ῥεγεωνάρχος, *curator regionis.* Casaub.

Annui magistratus.] Non novos ad id de quo loquitur Magistratus instituit Augustus, sed ordinariis, ut puta Prætoribus, Tribunis atque Ædilibus, hanc quoque curam extra ordinem demandavit, facta sortitione quam quisque regionem tueretur. Sicut neque Vrbem in regiones, vicosque primus divisit, sed cum ante sic divisa esset, quis quamque regionem, aut vicum curaret constituit. *Torrent.*

Adversus incendia excubias nocturnas vigilesque commentus est.] Quos alii milites per contemptum vocabant *sparteolos.* ut opinor, à funibus quorum multus usus in restinguendis incendiis: vel à sparteis tunicis quibus erant amicti; vel etiam à genere calciamentorum. nam hujusmodi hominum soleæ è sparteis

cendia excubias nocturnas, vigilesque, commentus est. Ad coërcendas inundationes, alveum Tiberis laxavit, ac repurgavit completum olim ruderibus, & ædificiorum prolapsionibus coarctatum. Quo autem facilius undique urbs adiretur, desumta sibi Flaminia via Arminio tenus munienda, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. Ædes sacras, vetustate collapsas, aut incendio absumtas, refecit: easque & cæteras opulentissimis donis adornavit: utpote qui in cellam Capitolini Iovis sedecim millia pondo auri, gemmasque ac margaritas quingenties HS. *una donatione contulerit.* POSTQVAM 31
vero pontificatum maximum, quem nunquam vivo

Le-

teis funibus contexebantur interdum. *Casaubon.*

Aedificiorum prolapsionibus coarctatum.] Codex Salmas. *prolationibus.*

Sedecim millia pondo auri.] Budæus lib. v. de Asse & partibus ejus: *Libra auri non minus centum aureis solatis æstimari potest: quare ducenta quinquaginta pondo, ab Hierone urbi Romanæ muneri missa, minimum viginti quinque millibus valuerunt.* Igitur singula millia pondo auri, pro singulis centenis millibus aur. sol. accipiemus.

Gemmasque ac margaritas.] Auctores fere his vocabulis sic utuntur, ut *gemma* omnis lapillus pretiosus sit, *margarita* concharum partus. I.Cti. vero *gemmas* esse volunt quæ pellucidæ sint materiæ, velut smaragdi, chrysolithi, amethysti; lapillos vero, contrariæ superioribus naturæ, ut obsidiani, Vejentani. *Margaritas* autem nec gemmis, nec lapillis annumerant. L.xv. De auro, & argento legato. *Torrent.*

Quingenties HS.] Pretium illud, ex ejusdem Budæi calculo, fuerit duodecies centenorum & quinquaginta millium coronatorum.

Vna donatione contulerit.] Non solum lapidum segmentis pavimenta templorum pingi solita, sed ex margaritis quoque tessellatio quædam & pictura concinnari, ut & hodie fit: cujusmodi in ædibus sacris, quas Augustus dedicavit, fuisse, cognoscimus ex Suetonio. Nam ad tessellandum gemmis lacunar, sive tholum ædis Tonantis gemmas illas contulisse non dubium est. Arnobius *interstitionem gemmarum vocat.* Ioseph. Scaliger.

Pontificatum maximum suscepit.] Hoc deerat ad implendum omni ex parte jus *αὐτοκρατορείας*: duobus enim continetur Respub. omnis, religionum cærimoniis, & legibus humanis: quorum utriusque cura & potestas olim penes reges fuit. estque is mos antiquissimus, ut ex Aristotelis lib. III. Polit. notare olim meminimus ad XIV. Strabonis. Vide eundem philosophum lib. VI. cap. ult. & Synesium epist. CXXI. AVgustus ergo ne quid illi ad summam potestatem deesset, Pontif. Maxim. anno DCCXLI. Prid. Non. Martii creatus est. Dio lib. LIV. & Ovid. in Martio. Permansit mos ab eo traditus ad Gratia-

nam

Lepido auferre ſuſtinuerat, mortuo demum ſuſcepit, quidquid fatidicorum librorum Græci Latinique generis, nullis vel parum idoneis auctoribus vulgo ferebatur, ſupra duo millia contracta undique cremavit: ac ſolos retinuit Sibyllinos: hos quoque delectu habito: condiditque duobus forulis auratis ſub Palatini Apollinis baſi. Annum à D. Iulio ordinatum, ſed poſtea negligentia conturbatum atque confuſum, rurſus ad priſtinam rationem redegit: in cujus ordinatione Sextilem menſem è ſuo cognomine nuncupavit, magis quam Septembrem, quo erat natus: quia hoc ſibi & primus conſulatus & inſignes victoriæ obtigiſſent. Sacerdotum & numerum & dignitatem, ſed & commoda, auxit: præcipue Veſtalium virginum. cumque in demor-

num uſque: qui primus ex Impp. Chriſtianis deſcivit ab hoc majorum inſtituto, Conſtantini, Conſtantii & cæterorum exemplo neglecto. Auctor Zoſimus lib. IIII. *Caſaub.*

Quem nunquam vivo Lepido auferre ſuſtinuerat.] Lepidi pontificatum maximum, non niſi mortuo illo, transferri in ſe paſſus eſt Auguſtus: maluit enim illum honorem vocari, quam ſpolium. *Seneca.* Patriciatus ut datus fuerit, in vitæ tempus reliquum homini fit coævus, ornatus individuus, cingulum fidele, quod neſcit ante deſerere quam de mundo homines contingat exire; credo ad ſimilitudinem pontificatus unde venerat, rem fuiſſe formatam: quia ſacerdotium non deponunt, niſi quum vitæ munera derelinquunt. *Caßiodorus.*

Fatidicorum librorum.] Sæpe hoc patrum, avorumque ætate negotium eſt magiſtratibus datum, ut ſacra externa fieri vetarent, vaticinos libros conquirerent, comburerentque, omnem diſciplinam ſacrificandi, præterquam more Romano, abolerent. *Livius.*

Sub baſi.] Fulcimento ſtatuæ. Refert Plinius, honores in baſibus inſcribi ſolitos. *Beroald.*

Sextilem menſem è ſuo cognomine nuncupavit.] Auguſtus eſt, qui Sextilis antea vocabatur, donec honori Auguſti daretur ex ſenatuſconſulto, cujus verba ſubjeci: *Cum Imperator Cæſar Auguſtus menſe Sextili & primum conſulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductæ, ſecutæque ſint ejus auſpicia, ac fidem: & Aegyptus hoc menſe in poteſtatem redacta ſit, finiſque hoc menſe bellis civilibus impoſitus ſit: atque ob has cauſas hic menſis huic Imperio feliciſſimus ſit, ac fuerit, placere Senatui ut hic menſis Auguſtus appelletur. Item plebiſcitum factum ob eandem rem, ſexto Pacubio tribuno plebem rogante.* Macrobius.

Veſtalium virginum.] Sex Veſtæ ſacerdotes conſtitutæ ſunt, ut populus pro ſua quaque parte haberet miniſtram ſacrorum: quia civitas Romana olim in ſex fuit diſtributa partes. *Beroald.*

In demortuæ locum aliam capi.] Formula, qua Pontifex in Virgine Veſtali capien-

mortuæ locum aliam capi oporteret, ambirentque multi ne filias in ſortem darent: adjuravit, ſi cujuſquam neptium ſuarum competeret ætas, oblaturum ſe fuiſſe eam. Nonnulla etiam ex antiquis cærimoniis paullatim abolita reſtituit: ut Salutis augurium, Diale Flaminium, ſacrum Lupercale, ludos Seculares & Compita-

capienda utebatur, hujuſmodi erat: *Sacerdotem Veſtalem quæ ſacra facias, quæ jus ſiet ſacerdotem Veſtalem facere pro populo Rom. Quiritibus, ut quod optima lege fiat, ita te amata capio.* Nam quæ legebantur Veſtales, *Capi* proprie dicebantur, ſicuti Dictatorem *dictum*, Flaminem *proditum* Fortunatianus notat. Quanquam & *Veſtalem legere*, Livius lib. I. ſemel atque iterum dixit. Sed & *capi Flamen* à Pont. Max. dicebatur: & ita Liv. lib. XXVII. & Val. Max. lib. VI. cap. IX. loquuntur. *Briſſonius.*

Ne filias in ſortem darent.] Lege Papia cavetur, ut Pontificis Maximi arbitratu virgines viginti è populo legantur, ſortitioque in concione ex eo numero fiat; & cujus virginis ducta erit, ut eam Pont. Max. capiat, eaque Veſtæ fiat. Sed ea ſortitio ex lege Papia non neceſſaria nunc videri ſolet. nam, ſi quis honeſto loco natus adeat Pont. Max. atque offerat ad ſacerdotium filiam ſuam, cujus duntaxat, ſalvis religionum obſervationibus, ratio haberi poſſit, gratia Papiæ legis per ſenatum fit. *A. Gellius.*

Competeret ætas.] Minorem quam annos VI. majorem quam annos X. natam, negant capi fas eſſe. *Idem.*

Salutis augurium.] Erat modus augurii quiſpiam, ut, ſi deus permitteret, ſalutem populo poſcerent, quaſi ne ſalutem quidem à diis petere fas eſſet, ni prius hoc ipſum dii conceſſiſſent. Obſervabatur autem dies una quotannis, in qua nullus ad bellum proficiſceretur exercitus, nemo ſe contra pararet, nemo pugnaret. Quocirca in aſſiduis periculis, maximeque civilibus, neutiquam fiebat. Plura de hoc ritu Dio. *Politianus.*

Ludos ſeculares.] De temporum intervallis, quibus iſti ludi referrentur, fides in ambiguo eſt. Siquidem in carmine ſeculari Horatii quidem *undenos decies* annos legunt, quod & commentarii Quindecimvirorum, & divi Auguſti edicta, & ipſius denique Sibyllæ, quod adhuc exſtat, oraculum confirmaverint. Contra vero centeſimum redire poſt annum, tam Valerius Antias, quam T. Livius, & item M. Varro teſtati perhibentur. Itaque ſeculares dictos autumo, quod plerumque ſemel hominis ætate fierent, ut multa alia, quæ rara ſunt, poſt ſeculum evenire loquentium conſuetudo uſurpat. Inſtituti autem poſt exactos reges à P. Valerio Publicola, qui primus conſul fuit, exiſtimantur. *Politianus.*

Compitalicios.] Servius Tullius per omnia compita juſſit à vicinia laribus propitiis ſacella exſtrui, & lege ſtatuit, ut quotannis ſacrificia illis fierent, ſingulis familiis liba conferentibus. Quem diem feſtum Romani ad mea uſque tempora conſtanter celebrabant, paucis poſt Saturnalia diebus, cum primis venerandum & magnificum, à compitis Compitalia eum vocantes. Illi enim ϛενωποὺς compita appellant, & ſervant priſcum ritum in ſacris, quia ſacrificia & rem divinam laribus per ſervos faciunt, omni ſervitutis indicio illis per eos dies adempto, ut hac humanitate magna & honorifica deliniti, dominos ſuos chariores habeant, & fortunæ inclemen-

pitalicios : Lupercalibus vetuit currere imberbes : item, Secularibus ludis juvenes utriusque sexus prohibuit ullum nocturnum spectaculum frequentare, nisi cum aliquo majore natu propinquorum. Compitales Lares ornare bis anno instituit, vernis floribus, & æstivis. Proximum à Dîs immortalibus honorem memoriæ ducum præstitit, qui imperium populi R. ex minimo maximum reddidissent. Itaque & opera cujusque, manentibus titulis, restituit : & statuas omnium triumphali effigie in utraque Fori sui porticu dedicavit. Professus est edicto, commentum id se, ut illorum velut ad exemplar & ipse dum viveret, & insequentium ætatum principes exigerentur à civibus. *Pompeii quoque statuam contra theatri ejus regiam, marmoreo Iano supposuit, translatam è curia,*

in

clementiam levius ferant. *Dionys. Halicarn.*

Vllum spectaculum nocturnum.] Ludi seculares continuis tribus noctibus celebrabantur : quia totidem filii Valesii, qui primus fuit ludorum institutor, periculo liberati fuerant. Vnde ab Ausonio eleganter dictum est :

Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo.

Seculares autem, Tarentinos ludos appellari docuimus in libro Annotationum, enarrantes illud Epigrammatici poëtæ :

Bis mea Romano spectata est vita Tarento. Beroald.

Compitales Lares ornare bis anno instituit.] In Vet. Cod. est : *Compitaliciis Lares ornari bis anno, &c.* F. Vrsinus.

Ornare.] Donaticæ coronæ dictæ, quod his victores in ludis donabantur, quæ postea magnificentiæ caussa institutæ sunt super modum aptarum capitibus, quali amplitudine fiunt cum lares ornantur. *Festus.*

Triumphali effigie.] Quales triumphantibus dicabantur. Plin. in XXXIIII. refert, statuas in curribus dicatas fuisse his, qui triumphassent : de quo genere statuarum loqui videtur & Iuvenalis, scribens :

—— Hujus enim stat currus aheneus, alti
Quadrijuges in vestibulis, atque ipse feroci
Bellatore sedens curvatum hastile minatur. Beroald.

Pompeii theatri.] Cum Nero quinquennale ludicrum Romæ institueret, erant qui Cn. Pompeium incusatum à senioribus ferrent, quod mansuram theatri sedem posuisset. Nam antea subitaneis gradibus, & scena in tempus structa, ludos edi solitos : vel si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse: ne, si consideret theatro, dies totos ignavia continuaret. *Tacitus.*

Regiam.] Ait *regiam Theatri Pompejani*, quia ut Plutarchus ait, quasi appendix theatri fuit ea domus & ἐφόλκιον, ut ipse nominat. *Casaub.*

Iano

in qua C. Cæsar fuerat occisus. PLERAQVE *pessimi exempli correxit, quæ in perniciem publicam, aut ex consuetudine licentiaque bellorum civilium duraverant, aut per pacem etiam exstiterant. Nam & grassatorum plurimi palam se ferebant succincti ferro, quasi tuendi sui caussa: & rapti per agros viatores sine discrimine, liberi, servique, ergastulis possessorum supprimebantur: & plurimæ factiones, titulo collegii novi, ad nullius non facinoris societatem coibant. Igitur grassatores, dispositis per opportuna loca stationibus, inhibuit: ergastula recognovit: collegia, præter an-* 32

Iano marmoreo.] Non tam Ianus accipitur pro statua Iani, quam pro arcu marmoreo, & fornicata transitione, quasi janua sit pervia transeuntibus: nam & Ianus ab eundo dictus est Eanus: & fores januæ nominantur. Ianos in hoc significatu accipere potes apud Marc. Tullium in Philippicis, apud Horatium in Epistolis, apud Ovidium scribentem in Fastis:

Cum tot sint Iani, cur stas sacratus in uno?

Beroald.

Grassatorum plurimi palam se ferebant succincti ferro.] Nam *Grassari* proprie est sine ferro aggredi, prædæ plerumque, aut etiam lasciviæ causa. Eleganter itaque Horat. lib. II. Sat. IX. *Obsequio grassare*, & Livius lib. XLV. *qui assentando multitudini grassantur.* Vnde *grassari* pro adulari apud Festum. Et hoc est quod *rixas* à *grassaturis* distinguit Saturnin. l. XVI. De pœnis. *Torrent.*

Ergastulis possessorum.] Vox *ergastuli* non tantum origine, sed etiam formatione Græca, eamque ut alias plerasque, à Siculis Romani sumpsère. ut enim ab ῥαστὴρ, ῥάστυλος, κορύπτης, κορύπτυλος, ἔρως ἔρωτος, ἐρώτυλος, & τὸ ἐρώτυλον pro amatorio, sic ἐργαστὴς, ἐργάστυλος diminutiva forma qui terram colit, & in terræ cultu laborat, qua arando, qua fodiendo. *Salmasius.*

Dispositis per opportuna loca stationibus.] Id est, stationariis militibus, & qui eis præessent latrunculatoribus. nam & *latrunculatores*, quos Græci vocant λῃστοδιώκτας, ex illo instituto Augusti profectos opinor. Dispositæ sunt etiam in provinciis. Tertullianus in Apol. *Latronibus vestigandis per universas provincias militaris statio sortitur.* Idem Augustus, inhibendis latronibus, vel τῇ καταλύσει τῶν λῃστῶν, ut Strabo scribit lib. IV. constituendarum publicarum viarum curam suscepit, ne arctæ essent, nec præruptæ, nec fallaces, & ponendis grassatorum subsessis accommodæ. Illa quoque ratio inhibendorum grassatorum valde placet, quam Aristoteles notavit in Admirandis suis, ut qui loco, in quo latrocinium factum est, sunt proximiores oppidani, aut municipes, aut vicani, latrones exhibere, aut damnum sarcire compellantur: nam & simile quiddam apud Iosephum legi de B. Iud. lib. II. cap. XX. *Cujacius.*

Collegia, præter antiqua & legitima, dissolvit.] Collegia sunt cœtus & coitiones sodalium, quæ in l. I. D. de colleg. dicuntur collegia sodalitia, & simili

antiqua & legitima, dissolvit: tabulas veterum ærarii debitorum, vel præcipuam calumniandi materiam exußit. Loca in urbe publica juris ambigui possessoribus adjudicavit. Diuturnorum reorum, & ex quorum sordibus nihil aliud quam voluptas inimicis quæreretur, nomina abolevit: conditione proposita, ut si quem quis repetere vellet, par periculum pœnæ subiret. Ne quod autem maleficium negotiumve impunita-

mili forma à Dione ἑταιρικά. Ex iis quædam licita & legitima sunt, alia illicita. Et religionis quidem causa tam exteræ, quam patriæ, plerumque collegia senatus & principes populi Romani permiserunt. Ipse Augustus apud Philonem in suis exprimit edictis, collegia & coitiones Iudæorum (synedria quædam lex Codicis vocat, qua voce & Iudæorum doctores in suis libris utuntur) ideo se permittere, quod non editionum nutriculæ, sed scholæ temperantiæ & justitiæ sint. *Idem.*

Præcipuam calumniandi materiam.] Τοῦ ἐπηρεάζειν, non τοῦ συκοφαντεῖν. declarat eximie lex Impp. Theod. & Valent. AA. in Cod. Theodos. titulo De indulgentiis reliquorum. Nobis placet *exußit*. quam scripturam præter Hadriani, Aureliani, Gratiani exempla, stabilit lex Impp. Arcad. & Honor. AA. Cod. Theodos. De indulgentiis debitorum. ea lege jubentur chartæ istiusmodi cremari. *Casaub.*

Loca in urbe publica juris ambigui.] Id est, quæ publica esse dicebantur magis quam probabantur: alioquin vel ablata possessoribus, vel nonnisi imposito solario essent concessa. Simile judicium Domitiani ut narrat Suetonius in ejus vita cap. IX. Ad hoc controversiarum genus instituti sunt postea quos *Curatores locorum publicorum judicandorum* nominabant. *Idem.*

Diuturnorum reorum.] Variis olim legibus ac S. C. accusantium temeritas & improbitas coërcita fuit, ut lege Remmia & S. C. Turpilliano: de quibus habes apud I. C. in Pandect. Tandem vero prodiit saluberrima constitutio, quæ anno terminari jussit quæstiones criminales. Extat ea lex hodieque, in Cod. Theodos. libro IX. tit. XXXVI. Iustinianus tempus ampliavit, & biennium præfiniit, leg. III. Cod. Vt intra certum tempus criminalis quæstio terminetur. *Idem.*

Sordibus.] Quoniam reorum mos erat, ut vestem sordidam induerent, capillum, barbamque summitterent, essentque in squallore. *Beroald.*

Si quem quis repetere vellet.] Post accusationis abolitionem, vel ex S.C. vel ex indulgentia principis, vel ob ferias lætitiamve aliquam, aut quamcumque aliam ob caussam, repeti rei possunt intra dies XXX. de quibus vide I. C. Dig. ad S. C. Turpillianum lege X. & seqq. *Casaub.*

Par periculum pœnæ subiret.] Vide in Domitiano, cap. IX. Calumniatorum pœna legitima talio, hoc est, similitudo supplicii. lege ult. Cod. De calumniatoribus. Cicero pro Roscio Amerino, & Plinius in Panegyrico. Olim lege Remmia calumniæ damnatorum fronti inurebatur litera K. unde apud Papinianum, *calumniæ damnatus* & *homo integræ frontis* opponuntur. lege XIII. Dig. De testibus. *Idem.*

Trigin-

nitate vel mora elaberetur, XXX. amplius dies, qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommodavit. Ad tres judicum decurias, quartam addixit ex inferiore censu: quæ ducenariorum vocaretur, judicaretque de levioribus summis. Iudices à tricesimo ætatis anno adlegit: id est, quinquennio maturius quam

Triginta amplius dies actui rerum accommodavit.] Simile est quod in vita optimi principis Marci Antonini philosophi refert Capitolinus: Iudiciariæ rei singularem diligentiam eum adhibuisse: fastis dies judiciarios addidisse, *ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis, litibusque disceptandis constitueret:* quod non temere ab eo historico notatum. vix enim ullo alio tempore, si antiquissima excipias, tot dies negotiosi in anno Romano fuerunt. Potest iniri ratio ex Kalendario veteri, quod hodieque extat, & historiis. Quid? noster hodie annus quam procul ab eo numero abest? cum quidem jam inde à temporibus Iustiniani, dies feriati in anno essent circiter CLX. clara res ex illius Codice, titulo De feriis. Quantum post illa numerus auxerit, videmus. *Idē.*

Qui honorariis ludis occupabantur.] Triplex olim ludorum & agonum exhibendorum caussa: deorum religio, mortuorum ὁσία, & edentium honos. qui ex duabus prioribus caussis exhibebantur, sacri fere erant & inviolabiles, eorumque origo prior est & antiquior: sero enim transierunt ludi ab honoribus deorum & mortuorum ad honores viventium: quæsturas dico, magistratus, & flaminia ac sacerdotia, inquit Tertullianus. Merito igitur Augustus hos potius ludos coërcuit, qui ex ambitione prava originem habebant, quam illos priores. *Idem.*

Ad tres judicum decurias, quartam addixit.] Quæ ratio AVgustum impulit ut tempora judiciorum amplificaret, eadem ut judicum numerum augeret. Decuria in hoc loquendi genere non est δεκάς. nam singulæ decuriæ singula minimum millia continebant, sed idem fere ac λεύκωμα, album. *Idem.*

Quartam addixit.] *Addici judices arbitrique*, dicebantur cum vel à Prætore dabantur, vel à litigantibus sumebantur. Sueton. tamen Calig. cap. XVI. *Vt levior* (inquit) *judicantibus labor fieret, ad quatuor priores quintam decuriam addidit.* Neque eo loco dissentiunt codices. Item Galba, cap. XIV. *Iudicibus sextam decuriam adjici precantibus.* Et sane aliud est judicem addicere, aliud decuriam novam judicum instituere. Non repugnabo igitur ei qui *addidit* pro *addixit* legendum esse contendat. *Torrent.*

Quæ ducenariorum vocaretur.] Tres erant decuriæ equitum, quæ judicabant: trib. ærariorum, altera selectorum judicum, tertia Nongentorum. Quartam fecit Augustus eorum, qui ducena in professionem censualem deferebant sestertia, non ut Equites, quadringena. Alii sunt *ducenarii* in Constantini Imperatoris rescripto, qui scilicet, ut opinor, ducentesimam auctionum exigebant: ut & *centenarii* in eodem rescripto sunt, qui centesimam hereditatum exigebant. *Turnebus.*

Iudices à tricesimo ætatis anno adlegit.] Lego, *à vicesimo.* nusquam enim reperio ante AVgustum non adlectos in decurias judicum minores annis XXXV. contra, annum XXV. legitimum ei muneri obeundo, ut plerisque aliis fuisse finitum, persuadet mihi lex VIII. Dig. De munerib. & honorib. *Casaub.*

Vt

quam solebant. At plerisque judicandi munus de-
trectantibus, vix concessit ut singulis decuriis per vi-
ces annua vacatio esset: & ut solitæ agi Novembri ac
33 *Decembri mense res omitterentur. Ipse Ius dixit assi-*
due, & in noctem nonnumquam: si parum corpore
valeret, lectica pro tribunali collocata, vel etiam do-
mi cubans. Dixit autem jus non diligentia modo sum-
ma, sed & lenitate: siquidem manifesti parricidii
reum, ne culeo insueretur, quod non nisi confessi affi-
ciuntur hac pœna, ita fertur interrogasse: Certe pa-
trem

Vt solitæ agi Novembri ac Decembri mense res omitterentur.] *Rerum actus* & *res agi* dicunt Romani de eo tempore ὅτε αἱ δίκαι εἰσί. Quinam autem dies illis duobus mensibus essent utiles, qui feriati, ex Kalendario veteri & Cicerone, Asconio, cæterisque scriptoribus potest intelligi. December præcipue voluptatibus deputatus fuit. Senecam lege initio epist. XVIII. Videtur autem Octavius hoc instituto auctor fuisse ejus quod in Claudio notat Suetonius: ut rerum actus in menses æstivos & hibernos esset divisus: nam Octobrem fere cessisse feriis vindemialibus, vetus Kalendarium rusticum & paullo post Tranquillus suadent. Quin & Septembrem pene totum ludis fuisse occupatum, ex altero Kalendario & Cicerone constat. *Idem.*

Vt res omitterentur.] Quomodo id concedere potuit, si plures dies ludis dicatos actui rerum accommodavit? Dicendum, quum quatuor essent judicum decuriæ, hoc tantum illis concessisse Augustum, ut singulæ quarto quoque anno mensibus Decembri & Novembri à judicandi munere vacarent. *Marc. Donatus.*

Solitæ res.] Causæ & lites. Antiqui enim, authore Cicerone, rem litem dici voluerunt. *Beroald.*

Et in noctem nonnumquam.] Contra consuetudinem veterum: nam & in curia & in foro servata lex XII. tabularum SOL OCCASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO. Similem assiduitatem requirit à judicibus Imperator Iustinianus. Novella LXXXII. *Casaub.*

Ne culeo insueretur.] Culeus, mensuræ genus, modios nostros duos & semis capiebat: id est, sexaginta Romanos. Magnum vas fuisse ex eo apparet: quod in culeo scorteo damnati lege Pompeja cum cane & gallo & vipera insuebantur, ut apud Tranquillum & Modestinum I.C. legimus. *Budæus.*

Ita fertur interrogasse.] Solebant rei de criminibus objectis *interrogari* ut, præter hunc locum, testantur Clemens lib. II. Const. Apost. & Xiphilinus in Severo. Ita Marcian. in l. divus ff. de cust. reor. Irenarchis mandatum fuisse docet, ut interrogationes litteras inclusas, atque obsignatas ad cognitionem magistratus mitterent. Hujusmodi interrogationum exempla exstant in Euangel. Matthæi cap. XXVII. Ioannis cap. XVIII. & Act. XXII. & XXIII. Apud Livium insignis est illa, qua Q. Fabium Magistrum equitum, cum à prætore citatus, ex inferiore loco ad tribunal accessisset, Papirius Cursor Dictator interrogat. *Brissonius.*

Signatores.] Id est, testes subscribentes: unde hujusmodi testamentum *signatum*

trem tuum non occidisti? *Et cum de falso testamento ageretur, omnesque signatores lege Cornelia tenerentur: non tantum duas tabellas, damnatoriam & absolutoriam, simul cognoscentibus dedit: sed tertiam quoque, qua ignosceretur iis quos fraude ad signandum, vel errore inductos, constitisset. Appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum prætori delegavit urbano: at provincialium consularibus viris, quos singulos cujusque provinciæ negotiis præposuisset. Leges retractavit, & quasdam ex integro* 34
sanxit, ut sumtuariam, & de adulteriis, & de pudicitia,

gnatum dicitur. Exstat quoque alia testamenti species, *Holographum* dicta ab Isidoro, & est, quod manu testatoris conscribitur & subscribitur, unde nomen accepit. Verum frequentior usus Romanis testandi fuit, quod per testes obsignabatur, de quo hoc loco Suetonius. *Marc. Donatus.* Codex Salmas. *Senatores.*

Lege Cornelia tenerentur.] De falso. Hanc tulit L. Cornelius Sylla Dictator de omni falsitatum genere, quæ in nummis, testamentis, partubus, judiciis, tabulis publicis aliisque rebus commissæ, publici judicii pœnam mererentur: de quibus I. C. copiose sub tit. Ad leg. Cor. De fals. Crimina enim fere sunt innumera, quibus quod pœna esset cōstituta nulla, hujus legis pœna partim senatusconsultis, partim principum rescriptis, partim etiam Iurisconsultorum responsis attributa est. *Hottoman.*

Damnatoriam & absolutoriam.] Iudices in cistam tabellas conjicere solebant, quæ insculptas literas habebant absolutionis, sive condemnationis: absolutoriæ autem tabellæ nota erat, A. condemnatoriæ. C. Tertiam quoque tabellam intermediam inter absolutoriam & damnatoriam, quæ dici posset ignotoria ab ignoscendo. Pene talis apud antiquos fuit ampliationis tabella cujus signum erat, N. & L. quod significabat non liquere. Vnde ampliatio nascebatur: & inde rei ampliati dicti. *Beroald.*

Fraude vel errore.] De lege Cornelia de falsis, quæ & testamentaria dicebatur, Pauli I.Cti. verba sunt hæc: *Qui testamentum falsum scripserit, signaverit, recitaverit, dolo malo, cujusve dolo malo id factum erit, lege Cornelia damnatur.* Si ergo dolus requiritur, quorsum tertia illa Augusti tabula? Sed Augusti tempore lex non tam aperte id ita caverat. *Torrent.*

At provincialium.] Nomine provincialium proprie intelligimus omnes, præter Italicos. Inde à Plinio lib. VIII. Epistolarum scriptum est: *Italicus es, an provincialis?* Beroald.

Retractavit.] Id est, abolitas aut neglectas iterum tractavit.

Quasdam ex integro sanxit.] Sexto demum consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ Triumviratu jusserat, abolevit, deditque jura quîs pace & principe uteremur. *Tacitus.*

Sumtuariam.] Ad moderandos sumptus latam: qua lege ducentis cœnarum sumtus profestis diebus taxabatur: Calendis, Idibus, Nonis, aliisque festis diebus

citia, de ambitu, de maritandis ordinibus. Hanc cum aliquanto quam cæteras ſeverius emendaſſet, præ tumultu recuſantium perferre non potuit: niſi ademta demum lenitave parte pœnarum: & vacatione triennii data, auctiſque præmiis. Sic quoque abolitionem ejus, publico ſpectaculo pertinaciter poſtulante equite, accitos Germanici liberos, receptoſque partim ad ſe, partim in patris gremium oſtentavit: manu vultuque ſignificans, ne gravarentur imitari juvenis exemplum. Cumque etiam immaturitate ſponſarum, & matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi ſentiret, tempus ſponſas habendi coarctavit: divortiis mo-

diebus trecentis: nuptiis autem, & repotiis mille ſeſtertiis. Dubitat Gellius Auguſtine, an Tyberii edicto à trecentis ſeſtertiis ad duo millia uſque ſit cœnarum ſumptus ampliatus. *Sabell.*

Et de adulteriis & de pudicitia.] Deleo prius *&*, ut in vetuſto codice, quo apertius lector intelligat unam eandemque eſſe legem quæ de adulteriis & de pudicitia inſcribitur, additum enim *& de pudicitia*, quod lege Iulia puniebantur etiam ii qui cum maſculis nefariam exercebant libidinem. Pudicitiæ certe quæſtionem vocat Valerius lib. VI. cap. I. quæ de pueri ſtupro habebatur, & peculiariter *impudicitia* crimen ipſum dicitur, ut *impudici* qui eo vitio laborant. Auguſti autem hanc legem fuiſſe; quanquã Iulia inſcribitur, & Vlpian. atteſtatur, & Sex. Aurelius probat, Auguſtum reprehendens, quod cum eſſet luxuriæ ſerviens, ejus tamen vitii acerrimus ultor erat. *Torrent.*

De maritandis ordinibus.] Ab anno DCCXXXIV. quo Præfecturam morum ſuſcepit, ad annum uſque DCCLXI. in quem M. Papii Mutili, & Q. Poppæi Secundi Conſulatus incidit, nunquam res perfici potuit. Tunc vero lex Papia Poppæa finem impoſuit, eadem quidem, ſi materiam ſpectes, quæ lex Iulia de maritandis ordinibus, ſed tempore diverſa. Quod ita eſſe ex Tacito convincitur. Is enim lib. III. Annal. *Relatum* (inquit) *deinde de moderanda Papia Poppæa, quam ſenior Auguſtus poſt Iulias rogationes incitandis cælibum pœnis,* & *augendo ærario ſanxerat.* Idem.

Vacatione triennii data.] Ex Vlpiano ſuſpicari aliquis poſſit fœminis tantum hanc vacationem datam. ſic enim ſcribit titulo XIV. *Fœminis lex Iulia à morte viri, anni tribuit vacationem: à divortio ſex menſium. Lex autem Papia à morte viri triennii, à repudio, anni & ſex menſium.* Caſaub.

Tempus ſponſas habendi coarctavit.] Biennii ſpatio tempus illud Auguſtum definiiſſe narrat Dio. Proinde in exceptione, quam l. pen. D. de ſponſ. addit ad legem Iuliam & Papiam, videntur hæc verba abundare *annum vel*, quoniam huic rei nuſquam legimus annum fuiſſe præſcriptum, ut conſequens ſit ita ſcripſiſſe Cajum: *Sæpe juſtæ ac neceſſariæ cauſæ non ſolum biennium, ſed etiam triennium, quadriennium & ulterius trahunt ſponſalia.* & hanc biennii præſcriptionem confirmat l. II. C. de ſponſal. & l. IIII. C. Th. *Cujacius.*

Divor-

modum imposuit. Senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba (erant enim super mille, & quidam indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiam & præmium adlecti, quos Orcinos vulgus vocabat) ad modum pristinum & splendorem redegit, duabus lectionibus: prima, ipsorum arbitratu, quo vir virum legit: secunda, suo & Agrippæ: quo tempore existimatur lorica sub veste munitus, ferroque cinctus præsedisse, decem valentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circumstantibus. Cordus Cremutius scribit, ne admissum quidem tunc quemquam senatorum, nisi solum, & prætentato sinu. Quosdam ad

Divortiis modum imposuit.] Caput de divortiis in lege Papia Poppæa sanciebat, ut dotem amitteret, cujus culpa divortium factum esset. Eoque de dote multa in Comment. I. C. ad Papiam legem. *Lipsius.*

Quos Orcinos.] Plutarchus χαρωνίτας vulgo dictos fuisse tradit, *Orcum* fortassis Latine vocari existimans, quem Græci Charontem vocant. Nam & χαρώνεια illi dicunt quæ nos *Orci* sive *Ditis*, ut Virgilii utar verbis, *ostia*. Et *abortivos* quidem (ut vulgata habet lectio) magis Romanum est, quasi imperfecto partu editos dicas, sed Plutarchi auctoritas me movet ut *Orcivos* præferam, vel *Orcinos*, nam quare *Orcivos* potius quam *Orcinos* recipiamus nescio. *Torrent.* Hæ sunt appellationes liberti verbis civilibus in testamento manumissi, vel etiam ejus qui pro eo habetur, ac si directo in testamento manumissus esset, *Orcinus*, *Charonianus* sive *Charonita*, *nullius libertus*, *familiæ libertus*. Cujacius.

Ad pristinum modum.] Statuerat quidem trecentos tantum, secundum antiquam consuetudinem, constituere: sed omnibus hoc ægre ferentibus, sexcentos senatores delegit. Postea, cum denuo examine instituto, multi ordine senatorio moti essent, eorumque nonnulli caussas afferrent, cur inique secum actum esset; iis tum Augustus inter senatores, eodemque habitu, convivia & spectacula frequentandi, ac deinceps magistratus petendi copiam fecit. Horum plerique postmodo in senatum recepti sunt, pauci in medio inter senatum ac populum loco reputati manserunt. *Dio Cassius.*

Duabus lectionibus.] In Ancyrano lapide ait AVgustus ter à se lectum senatum. Dio Nicæus plurimas illius ἐξετάσεις commemorat. Suetonius absque numeri adjectione lectum ab eo senatum refert: non enim indicare voluit, quoties senatum AVgustus recensuerit, sed quomodo: rationem, inquam, legendi ordinis amplissimi expressit. *Casaubonus.*

Quo vir virum legit.] Quem maxime scilicet eo loco dignum judicaret, à Romanæ militiæ consuetudine. Eleganter igitur apud Tacitum Galba in militum concione adoptari à se Pisonem dicit, more Divi Augusti, & exemplo militari, quo vir virum legeret. *Torrent.*

ad excusandi se verecundiam compulit: servavitque etiam excusantibus insigne vestis, & spectandi in orchestra epulandique publice jus. Quo autem lecti probatique & religiosius & minore molestia senatoria munera fungerentur, sanxit ut prius quam consideret quisque, thure ac mero supplicaret apud aram ejus dei, in cujus templo coiretur, & ne plus quam bis in

Epulandi publice jus.] Vtputa cum Iovis epulo (quam cœnam Dialem vocat alicubi Seneca) Senatus in Capitolio cœnabat, aut triumphali, & Pontificali, vel Augurali cœna. Exempla apud Valerium lib. II. cap. I. & l. IIII. cap. II. Gellium lib. XII. cap. VIII. Livium lib. XXXVIII. Quod vero de insigni vestis dicit, ad latum clavum, & calceos lunatos referre licebit. Qua de re ad Horat. lib. I. Sat. VI. *Torrent.*

Vt prius quam consideret quisque, thure ac mero supplicaret.] Olim magistratus soliti rem divinam facere, atque exta consulere priusquam ingrederentur curiam. Diversus ab hoc ritus est, cujus auctor isto loco dicitur AVgustus: ut senatores priusquam considerent thure & mero supplicarent. Simile jam olim factitatum ab exterarũ gentium legatis curiam introëuntibus reperio apud Polyb. lib. XV. *Casaub.* Reperias etiam apud auctores *juratum Senatum:* qui erat, cum Senatus testem advocabat, se censiturum quod è fide sua reque publica videretur. Exempla sunt Liv. lib. XLII. & XXX. item Taciti Ann. IV. Græci id vocabant ἱερὰν συμβουλήν: & formula ejus eleganter expressa apud Xenoph. περὶ ἀναβ. lib. V. *Lipsius.*

Apud aram ejus dei in cujus templo coiretur.] Quid si autem in Curia, non in templo coiretur? sed puto & in singulis curiis fuisse aram alicujus numinis, ut in Iulia Victoriæ. de qua multa Dio lib. LI. & noster hoc ipso libro extremo. *Casaub.* Nisi in loco Augusto Senatus haberi non poterat: unde templum Vestæ non fuit augurio consecratum, ne illuc conveniret Senatus, ubi erant Virgines. *Servius.*

Ne plus quam bis in mense.] Senatus legitimus est, cujus agendi stati dies ac solennes, olim plures, sed bini singulis mensibus, ex instituto Augusti, ut Senatores minore molestia senatoria munera fungerentur. Quam ego rationem, à Suetonio adductam, speciosam magis, quam veram, puto. Vera forte fuerit, quod minus expediret principi sæpius, ut in veteri Repub. convenire Senatum. Eadem de caussa, *collegia omnia, præter antiqua & legitima, dissolvit Augustus.* Id enim paullo ante dixit Suetonius. Speciosa ratio, quod non antiqua ea & legitima, id est, antiquioribus legibus approbata. Vera autem, quod plurimæ factiones titulo collegii novi ad nullius non facinoris, præsertim in Principem, societatem coituræ tandem metuerentur. quod non obscure etiam indicat noster. Sic idem Augustus, prætextu oneris, laboris, ac discriminis maximi in se derivati, pacatas Provincias Senatui & populo dedit, sibi autem eas servavit, in quibus usus esset ac vis legionum. Revera autem, quia in his præcipuum erat principis munimentum. *Boxhorn.*

Legitimus senatus ageretur.] Senatus legitimi multa mentio est in veteri Kalendario Romano, in quod, paucis visum, cum incidissem nuper, operæ pretium putavi ex eo ad hunc locum enotare fixos dies, quibus, ea, qua id scriptum est, tempestate, Senatus legitimus

in mense legitimus senatus ageretur, Kalendis & Idibus: neve Septembri Octobrive mense ullos adesse alios necesse esset, quam sorte ductos, per quorum numerum decreta confici possent: sibique instituit consilia sortiri semestria, cum quibus de negotiis ad frequentem senatum referendis ante tractaret. Sententias de majore negotio, non more, atque ordine, sed prout libuisset, prærogabat: ut perinde quisque animum

gitimus ageretur, in gratiam Antiquitatis studiosorum. Menses igitur singulos videamus:

	IANVARIVS.
Kal. Ianuar.	SENATVS LEGITIMVS.
v. *Id.*	SENATVS LEGITIMVS.
x. *Kal. Febr.*	SENATVS LEGITIMVS.
	FEBRVARIVS.
III. *Non.*	SENATVS LEGITIMVS.
Idib.	SENATVS LEGITIMVS.

Deerant in MS. quatuor menses, Martius, Aprilis, Majus, Iunius. Reliquorum legitimi Senatus dies isti sunt;

	IVLIVS.
Kal. Iul.	SENATVS LEGITIMVS.
XVI. *Kal. Aug.*	LVDI. SENAT. LEGIT.
	AVGVSTVS.
III. *Non.*	SENATVS LEGITIMVS.
XVIII. *Kal. Sept.*	SENATVS LEGIT.
	SEPTEMBER.
Kal. Sept.	SENATVS LEGITIMVS.
Idib.	LVDI. SENATVS LEGIT.
	OCTOBER.
v. *Non.*	SEN LEGIT. DIES ÆGYP.
	NOVEMBER.
Prid. Id.	SENATVS LEGITIMVS.
	DECEMBER.
III. *Non.*	SENATVS LEGITIMVS.
Idib.	SENATVS LEGITIMVS.

Id Kalendarium, sub Constantio, Constantini Magni filio, editum videtur, circa annum Christi vulgarem CCCLIV. Ex eo apparet, plerisque mensibus, ut instituerat Augustus, bis, quibusdam semel, ter etiam, legitimum Senatum actum fuisse. Huic opponitur ille, qui extra ordinem ab iis, quibus ejus rei potestas, quoties necesse erat, indicebatur. Vnde *indictus* dicitur, alius à legitimo. *Idem.*

Neve Septembri Octobrive mense.] Omnino propter vindemias hoc institutum, quarum gratia etiam feriæ mentrux in Codice conceduntur, ut observat Casaubonus. In Kalendario veteri Romano, quod sub Constantio, Constantini M. filio, editum videtur, non Septembri, sed Octobri & Novembri, semel tantum agitur legitimus Senatus, eandem ob caussam, & quia cum in Italia vindemiæ fieri solitæ sint mense Octob. in frigidioribus locis eædem fiant mense Novembri, sub autumni finem, ut Byzantii. *Idem.*

Cum quibus de negotiis ad frequentem senatum referendis ante tractaret.] In Tacito est, *prætractare*, in re prope simili, libello de majorum nostrorum moribus. *Prætractare* est προβουλεύεσθαι. Cæterum hoc quoque reponendum est inter callida illa consilia Augusti, quibus *munia Senatus invasit*, ut loquitur Tacitus Annal. I. Quæ enim reliqua vis frequenti legitimo aut indicto Senatui, ubi præcipuam ejus partem suarum partium jam ante fecerat Augustus? *Idem.*

Sententias prærogabat.] Codex Salmas. *perrogabat.*

 Cæsa-

mum intenderet, ac si censendum magis quam assentiendum esset. Auctor & aliarum rerum fuit: in queis ne acta senatus publicarentur: ne magistratus deposito honore statim in provincias mitterentur: ut proconsulibus ad mulos, & tabernacula, quæ publice locari solebant, certa pecunia constitueretur: ut cura ærarii à quæstoribus urbanis ad prætorios prætoresve transiret: ut centumviralem hastam, quam quæstura
37 *functi consueverant cogere, decemviri cogerent. Quoque*

que

Ac si censendum magis quam assentiendum esset.] Assentiendi in senatu triplex modus, voce, manu, pede. Porro ad assentiendum alteri & mediocris attentio desideratur, & industria quoque mediocris: quum ad censendum oporteat venire meditatum, aut solerti ingenio esse præditum, idoneo consilium in arena capere. Augustus vero, instituto more sententias prærogandi & quidem nullo certo ordine, singulos cogebat attendere & ad dicendam sententiam se parare. *Casaubon.*

Ne statim in provincias mitterentur.] Ut eo nempe intervallo remitterent animos, quos continuata imperia extollere solent. Sic & Pompejus Consulatu quem solus gessit, si Dioni credimus, instituit, ut qui Magistratu abissent intra quinquennium proximum exteras provincias ne sortirentur. Sublata enim provinciarum spe, minus ambibant magistratus. *Torrent.*

Certa pecunia constitueretur.] Sub posterioribus imperatoribus non tantum salarium, sed & vestes, muli, ministeria, & reliqua necessaria præsidibus provinciarũ data sunt. Id testatur inter alios Lampridius, qui sic præsides instructos ab Alexandro Imp. ait, ut redderent deposita administratione mulas, mulos, equos, muliones & coquos, cætera sibi habituri, si bene rem gessissent, in quadruplum reddituri, si male. Cicero id, quod publice eo nomine dabatur magistratibus, *vasarii* nomine appellavit. *Budæus.*

A quæstoribus urbanis ad prætorios prætoresve transiret.] Quæstores regibus etiam tum imperantibus instituti sunt, quod lex curiata ostendit à L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas diligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret, creatique primum duo, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotiis duo additi, qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vectigalibus. *Tacitus.*

Centumviralem hastam.] Idcirco sic dictam, quod Centumviri hasta in foro suo posita judicabant. Cæterum cum essent Romæ XXXV. tribus, quæ & curiæ sunt dictæ, terni ex singulis tribubus sunt electi ad judicandum, qui Centumviri appellati sunt: & licet quinque amplius quam centum fuerint, tamen, quo facilius nominarentur, Centumviri sunt dicti. *Budæus.*

Decemviri cogerent.] Verba Pomponii de orig. juris hæc sunt: *Non sufficiente prætore urbano, quod multa turba peregrinorum in civitatem veniret, creatus est & alius prætor, qui peregrinus appellatus est ab eo, quod plerumque inter peregrinos jus dicebat. deinde cum esset necessarius magistratus, qui hastæ præesset, centumviri litibus judicandi constituti sunt.*

In

que plures partem administrandæ Reip. caperent, nova officia excogitavit: curam operum publicorum, viarum, aquarum, alvei Tiberis, frumenti populo dividundi, præfecturam urbis, Triumviratum legendi se-

In aliis libris legitur *decemviri.* Sed & centumviri & decemviri privatas caussas cognoverunt, de jure judicarunt, & hastæ præfuerunt, unde Poëta: (*rum,*

Seu trepidos ad jura decē citat hasta viro-

Et firmare jubet centeno judice caussas.

Quibus autem de rebus centumviri judicârint, ex his Ciceronis in I. de Orat. verbis colligitur: *Iactare se in causis centumviralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum, aut ratorum, cæterarumque rerum innumerabilia jura versentur.* Decemviros porro iis judiciis, quæ ad centumviros sorte deferebantur, præfuisse, Dio scriptum reliquit lib. LIV. De libertate autem ab iis potissimum judicatum animadverto apud Cicer. pro Cæcina. *Sigon.*

Curam operum publicorum.] Pereunte censura simul cum libertate, in plures διαγονίας ἐπιμελείας divisus est is magistratus, factiq; sunt curatores plures pro una censura. non infrequens in antiquis monumentis lapideis titulus, CVRATOR OPERVM PVBLICORVM & nonnunquam CVR. SARTORVM TECTORVM OPERVM PVBLICORVM. Hi sicut cæteri omnes, qui curam aliquam publice curabant, non magistratus erant sed quasi magistratus, sicut vocantur à Frontino. *Casaub.*

Viarum.] Curatores viarum ante Augustum fateor: sed nec perpetuum id nec certum munus. Fecit utrumque Augustus. Erat autem Curatorum munus discretum à IV. viris, & mox VI. viris. nam hi vias urbis curabant: illi eas, quæ extra urbem. Etiam Curatores extra ordinem reperti, quos destinabant singulis viis. Ita Cæsar Curator viæ Appiæ Plutarcho dicitur: Thermus Flaminiæ Ciceroni. Et hos quidem Curatores fuisse censeam, quorum negligentia culpatur Tacit. Ann. III. *Lipsius.*

Alvei Tiberis.] Repurgandi, & laxioris faciendi. Prisci locare solebant flumina *retanda*, (hoc enim verbum legitur in edicto Prætorum) quod significat purganda. *Retas* enim arbores vocaverunt, quæ aut ex ripis fluminis corruerent, aut in alveis eorum extarent. A retibus autem dicuntur, quod prætereuntes naves impedirent, & instar retium retinerent. *Beroald.*

Frumenti populo dividundi.] Videtur qui hanc curam sustinebat, alio nomine dictus Minutiæ curator. sic interpretor in lapide veteri, ubi sculptum, CVRATOR. AQVARVM. ET. MINVTIAE. CVR. ALBEI. TIBERIS. ET. CLOACARVM. VRBIS. De Minutia frumentaria alii monuerunt. *Casaubon. Dividundi* tantum? an emundi etiam? extant enim veteres denarii, in quorum parte altera Cereris effigies cum his verbis, PISO. CAEPIO. Q. in altera vero duo viri inter spicas. Asscriptum, AD FRV. EMV. EX. S. C. Addam & hanc inscriptionem, L. CASVRIO. L. F. CLV. SPECVLATORI. AED. IIII-VIR. I. D. Q. ARG. PVBL. ET. PEC. ALIMENTAR. DEFENSORI. REIPVB. CVR. ANN. POPVLO. PRAEBITAE. COSCONIVS. SECVNDINVS. *Torrent.*

Præfecturam urbis.] Hanc non tam instituit Augustus, quam auxit atque ornavit, cujus postea in immensum crevit auctoritas. De qua, uti & Prætorum numero, vide Pomponium De origine juris. Addam interim Eusebii locum Olymp. CLXXXVIII. *Messala Corvinus primus Præfectus Urbi factus, sexto*

senatus, & alterum recognoscendi turmas equitum, quotiescumque opus esset. Censores creari desitos longo intervallo creavit, numerum prætorum auxit. Exegit etiam, ut quoties consulatus sibi daretur, binos pro singulis collegas haberet: nec obtinuit, reclamantibus cunctis, satis majestatem ejus imminui, quod honorem eum non solus, sed cum altero gereret.
38 *Nec parcior in bellica virtute honoranda, super* XXX. *ducibus justos triumphos, & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curavit. Liberis senatorum, quo celerius Reip. assuescerent, protinus virilem togam,*

sexto die Magistratu se abdicavit, incivilem potestatem esse contestans. Idem.

Censores creari desitos.] Nam ipse & Iulius Cæsar jus potius censorum, quam vocabulum aut honorem usurpaverant. vide supra cap. XXVII.

Numerum prætorum auxit.] Vnus ab initio prætor in urbe fuit, ac primus omnium Sp. Furius Camillus M. filius eam Romæ dignitatem adeptus est, dictusque à *præeundo*, ut Varro scribit, quod exercitui præiret. Veteres, ut Pedianus scribit, omnem magistratum, cui pareret exercitus, prætorem appellarunt. Livius quoque consulem, & prætorem indifferenter appellatum affirmat. Hinc *prætorium*, *cohors prætoria*, & alia ejusmodi appellationis monumenta. *Sabell.*

Satis majestatem ejus imminui.] De fastigio suo descendere quodammodo existimabatur imperator, & in æquum venire cum privatis, dum consulatum non solus, sed cum altero gereret. Hinc factum, ut omnes post Diocletianum principes hunc honorem privatis communicare desierint, usque ad Iulianum, qui veterem morem restituit. Refert Ammianus. *Salmasius.*

Nec parcior in bellica virtute honoranda.] L. Tatius Rufus infima natalium humilitate, Consulatum militari industria meruit: antiquæ alias parsimoniæ, circiter millies HS. liberalitate Divi Augusti congestum, usque ad detrectationem heredis exhausit, agros in Piceno coëmendo, colendoque in gloriam. *Plinius.*

Super triginta ducibus justos triumphos.] Cum omnes veteres memorias excusseris, vix reperias ad dimidium numeri hujus qui triumphum eo spatio egerint. Et tamen ait non *triginta*, sed *super triginta ducibus*, nec simpliciter *triumphos*, sed *justos*: quæ tam diligens asseveratio ægre permiserit nobis, ut de minutis quibusdam triumphis hunc locum exponamus, quos sæpe & facile ab AVgusto solitos concedi, variis locis scribit Dio. Lib. LIV. Ex eodem optimo scriptore discimus, quod olim in Iulio Cæsare risum fuerat, cum Hispaniensis triumphi honorem ambitiose legatis suis, qui propriis auspiciis nihil egissent, communicavit: id AVgustum interdum esse imitatum, ut de Carinate narratur l. LI. qua fortasse ratione defendi hujus loci scriptura ac sententia possit. *Casaub.*

Protinus virilem togam, latum clavum induere, & curiæ interesse permisit.] Non tam pristinum morem revocasse, quam imita-

gam, latum clavum induere, & curiæ intereſſe permiſit: militiamque auſpicantibus, non tribunatum modo legionum, ſed & præfecturas alarum dedit: ac ne quis expers caſtrorum eſſet, binos plerumque laticlavios præpoſuit ſingulis alis. Equitum turmas frequenter recognovit, poſt longam intercapedinem redu-

imitatione majorum novum jus inveniſſe in civitatem videtur: neque enim curiæ aditum tantum liberis ſenatorum aperuit: ſed etiam ſenatorum inſignibus decoravit, ac quodammodo in ſenatorium ordinem allegit. Veteri jure tantum equites erant. Iſidorus l. IX. *Quamvis ſenatoria quis origine eſſet, uſque ad legitimos annos eques Romanus erat: deinde accipiebat honorem ſenatoriæ dignitatis.* Sed quod modo inſtituit Octavius, an ante eum Romæ jus non fuit? haut temere quærat hoc aliquis: nam de veſte quidem palam eſt, quod ipſe aliis tribuit, id ei contigiſſe: manifeſto declarant hæc Suetonii infra, *ſumenti virilem togam tunica laticlavi reſuta ex utraque parte ad pedes decidit.* Fieri poteſt ut hic mos per confuſionem bellorum civilium inſtitutus, ad ea tempora duraverit, quibus ceſſit omne imperium AVguſto: qui quod licentia temporum fiebat, ut jure fieri liceret, inſtituerit: non male etiam ſic rei auctor dici queat. Illud certum, quocumque tempore id ceperit, ſub initia principatus Auguſti ita fieri ſolitum in ſplendidiorum equitum liberis. arguit Ovidius de ſe minurriens Triſtium lib. IV. Sæpe item accidit, ut quos vota parentum curiæ deſtinaſſent, eos vel fortuna adverſa cogeret, vel propria voluntas impelleret retrocedere, & inferiore gradu ſubſidere: iis ponendus latus clavus erat elapſa ætate ſenatoria. teſtis locuples idem Ovidius:

Curia reſtabat: clavi menſura coacta eſt:
Majus erat noſtris viribus illud onus.

Poſtea eo ventum, ut etiam eorum qui equites tantum erant, quidam latum clavum retinerent, & veſte ſenatoria decorarentur: Ab hoc more manavit illa ſenatorum diſtinctio in juvenes & honoribus perfunctos. Iulium Calvaſtrū Suetonius in Domitiano vocat tribunū laticlavium: Dio quaſi explicans, νεανικὸν κεχιλιαρχηκότα εἰς βουλείας ἐλπίδα. Iſti ſunt quos juvenes ſecundi ordinis appellabant: primo gradu iis conceſſo, qui domum Auguſtam, vel ſanguine, vel affinitate, aut aliqua neceſſitudine contingerent. *Idem.*

Protinus.] Id eſt, uno eodemque tempore, Gallice *tout d'une tire.* Idem.

Tribunatum legionum.] Nam Tribuni, qui ſeni in quaque legione, toti legioni præfuerunt. Eorum munia jus dicere, & de capite cognoſcere; ſignum excubiis dare, vigilias curare, munitiones, exercitia alia. *Lipſius.*

Sed & præfecturas alarum.] Ipſum loquendi genus indicat præfecturas alarum honore tunc anteiſſe tribunatum militum: contra Claudii tempore: Suetonius lib. V. *Equeſtres militias ita ordinavit, ut poſt cohortem, alam: poſt alam, tribunatum legionis daret.* Caſaub. Socii dicebantur *Alæ* ſeu *Cornua*, quia plurimum ut alæ in avibus, corpus illud legionum tegebant ſocii: hinc *Ala dextra*, & *ſiniſtra*: *Cornu dextrum* & *ſiniſtrum.* Habebat autem Ala equites & pedites: & ſicuti Cives Tribuni, ita Socios ordinabant *Præfecti.* Lipſius.

Recognovit.] Cenſionem vocat recognitionem. Feſtus: *Cenſio haſtaria dicebatur, cum militi multæ nomine ob delictum militare indicebatur, quod haſtas daret. Cenſionem facere dicebatur cenſor, cum multam equiti irrogabat.*

ducto more transvectionis. Sed neque detrahi quemquam in transvehendo ab accusatore passus est: quod fieri solebat: & senio vel aliqua corporis labe insignibus permisit, præmisso in ordine equo, ad respondendum quoties citarentur, pedibus venire: mox reddendi equi gratiam fecit eis qui majores annorum
39 *quinque & triginta retinere eum nollent. Impetratisque à senatu decem adjutoribus, unumquemque equitum rationem vitæ reddere coëgit: atque ex improbatis alios pœna, alios ignominia notavit: plures ad-*

Reducto more transvectionis.] Equestris ordinis juventus omnibus annis bis urbem spectaculo sui, sub magnis autoribus celebrabat, die Lupercalium & equitum probatione. Trabeatos enim equites Idibus Iulii Q. Fabius transvehi instituit. *Val. Max.* In illa pompa, qui equum publicum habent, tributim & centuriatim distincti, ordine omnes equis vehuntur, quasi è pugna redeant, coronati fronde oleagina, & togis purpureis, & punicei coloris materiam prætextam habentibus induti, quas vocant trabeas, initium facientes à templo quodam Martis, ædemque Castoris & Pollucis prætereuntes: interdum numero quinquies mille homines, qui ferunt quæcunque fortitudinis suæ præmia in præliis à ducibus acceperunt, egregium certe & dignum illius imperii amplitudine spectaculum. *Dionys. Halicarn.*

Senio vel aliqua corporis labe insignibus.] Puta quibus nares præcisæ, vel aures, aut aliud quod vulnus impositum ἀεικέλιον ut poëtæ vocant. Appianus in Mithridat. αἰσχήμονας ὠτειλάς. ita affectos norat AVgustus urbanis hominibus dicteriorum esse materiam. clarum exemplum in Horatio Coclite. Vnde est illud ab eo dictum, cum ei in comitiis coxæ vitium objiceretur, *Per singulos*, inquit, *gradus admoneor trium-phi mei.* Casaubonus.

Mox reddendi equi gratiam fecit eis qui majores annorum quinque & triginta retinere eum nollent.] Beroaldus intelligit factam potestatem equitibus senioribus reddendi equum quem ex publico accepissent, si vellent: & ita ab equestris militiæ munere solverentur. scribendum, ut ea sententia efficiatur, *retinendi equi gratiam fecit.* Etsi alendo equo stipendium accepere hi equites, eratque res non parvi honoris: nihilominus tamen durum onus multis hoc fuisse, ex eo colligimus, quod populus in beneficii parte solitus est dare vacationem hujus muneris. Exemplum in Livii lib. XXXIX. ubi P. Ebutio indici Bacchanaliorum inter alia præmia decretum narratur, *ne censor ei equum publicum assignaret.* Idem.

Ex improbatis.] Cod. Salmas. *in exprobatis.*

Alios pœna, alios ignominia.] *Ignominia*, ut inquit Nonius, nominis tantum nota est, quod honestatis nomen habere desinat qui ignominia notatur, sic enim non malus auctor Isidorus l. V. cap. XXVII. Pulchre apud Nonium Cicero lib. IIII. De republ. *Censoris judicium nihil fere damnato adfert præter ruborem. Itaque, ut omnis ea judicatio versatur tantummodo in nomine, animadversio illa ignominia dicta est.* Adde si lubet, I. Cto.

admonitione, sed varia. Lenissimum genus admonitionis fuit traditio coram pugillarium, quos taciti, & ibidem statim legerent. Notavitque aliquos, quod pecunias levioribus usuris mutuati, graviore fœnore collocassent. Comitiis tribunitiis si deessent candidati senatores, ex equitibus Romanis creavit: ita ut potestate transacta, in utro vellent ordine, manerent. Cum autem plerique equitum, attrito bellis civilibus patrimonio, spectare ludos è quatuordecim non auderent, metu pœnæ theatralis: pronuntiavit, non teneri ea quibus ipsis parentibusve equester census umquam fuisset. Populi recensum vicatim egit: ac ne plebs frumentationum caussa frequentius à negotiis avocaretur, ter in annum quaternûm mensium tesseras dare destinavit: sed desideranti consuetudinem veterem concessit rursus, ut sui cujusque mensis acci-pe-

I.Cto. l. CXXXI. & CCXLIV. De verborum signif. *Torrent.*

Comitiis tribunitiis si deessent candidati senatores, ex equitibus Romanis creavit.] Nihil absurdius quam ad tribunos militares hæc referre contra Dionis auctoritatem, & rem ipsam. Tribuni plebis quanta invidia apud optimates essent, satis notum est: unde factum videtur persæpe, ut eum magistratum plerique refugerent. Ideo lata vetus lex, quæ populo libertatem concessit, si comitiis tribunitiis deessent candidati, ex omni populo & quocunque ordine, quos vellet tribunos creandi. Appianus libro I. Ἐμφυλ. *Casaub.*

Spectare ludos è quatuordecim non auderent.] L. Roscius Otho Trib. pleb. A. DCLXXXII. legem tulit, ut in theatro equitibus Romanis, qui HS. quadringenta possiderent, XIV. gradus spectandi gratia adsignarentur: exceptis iis, qui suo fortunævè vitio decoxissent. Vide Tacitum lib. XV. qui legem interpretatur hanc habuisse vim, ut Equites non ante plebem, ac separatim, sed confuse tantum quatuordecim ordines haberent. *Hottomannus.*

Frumentationum.] Gracchus legem de frumento populo distribuendo tulerat. Sed P. Clodius ut gratuitum daretur frumentum, recentiorem tulit legem, quum antea senis æris trientibus in modios veniret. *Sabell.*

Sui cujusque mensis.] Memini Suidam in Νώναι tradidisse dictas esse annonas quasi *ἀνὰ τὰς νώνας διδομένας.* Quod quanquam ridiculum est, (annona enim ab anno, quasi annalis alimonia, dicitur) ex eo tamen ostenditur, Nonis cujusque mensis frumentum populo dividi solere. Quare suspicor pro *sui cujusque mensis* legi debere *Nonis cujusque mensis.* Torrent.

peret. Comitiorum quoque pristinum jus reduxit: ac multiplici pœna coërcito ambitu, Fabianis & Scaptiensibus tribulibus suis die comitiorum, ne quid à quoquam candidato desiderarent, singula millia nummûm à se dividebat. Magni præterea existimans, sincerum, atque ab omni colluvione peregrini ac servilis sanguinis incorruptum servare populum: & civitatem Romanam parcissime dedit, & manumittendi modum terminavit. Tiberio pro cliente Græco petenti rescripsit, Non aliter se daturum, quam si præsens sibi

Comitiorum quoque pristinum jus reduxit.] Ius illud intelligit quod libro superiore cap. XLI. à patre Augusti Iulio Cæsare docuit fuisse institutum. id jus per bella civilia & III. virorum tyrannidem omissum, reducit nunc AVgustus. *Casaub.* Populus & multitudo iterum ad comitia conveniebant: neque tamen fiebat quicquam, nisi quod ipsi placebat. Igitur magistratus quosdam ipse electos à se creabat: quorundam delectum populo & plebi permittens, id curabat; ne vel parum digni renuntiarentur, vel per factionem vel ambitum. *Dio Cassius.*

Fabianis & Scaptiensibus tribulibus suis.] Tribus Fabia & Scaptia rusticæ fuêre. Scaptienses autem & Fabianos tribules habuit: credo quod alteram ab Octavia gente tribum accepisset. Etenim qui adoptatus erat, ut nomen, sic etiam tribum ejus, qui se adoptaverat, assequebatur. *Sigonius.*

Sincerum atque ab omni colluvione.] Romulus ab initio, ut urbem amplificaret, devictos populos in civitatem recepit. Deinceps eo ventum est, ut ex omni genere omnique natione terrarum cives adsciscerentur. Ita Iulius Cæsar Hispanos & Græcos in civitatem Romanam adscivit, teste Livio lib. XXXIV. Claudius omnes Græcos, Gallos, Hispanos, Britannos, Sauromatas civitate donavit. Antoninus Pius omnes, qui in urbe Romana essent, cives Romanos esse jussit, si Vlpiano credimus. *Marc. Donatus.*

Peregrini ac servilis sanguinis.] Lucanus Romam repletam mundi fæce luculenter scripsit. Præterea à Senatu aliquando indicta sententia est, ut servos à liberis cultus distingueret. Deinde apparuit quantum periculum immineret, ut inquit eleganter Seneca, *Si servi nostri numerare nos cœpissent.* Beroaldus.

Ac servilis sanguinis.] Quoniam pessimis sæpe modis ad libertatem perveniunt servi, huic rei censores potissimum aut consules prospicere debere existimarem, ut eos, qui quotannis manumittuntur, examinentur quinam sint, & quare, & quomodo libertate fuerint donati, quemadmodum in equitum & senatorum vitam inquirunt. Deinde quos comperiunt civitate dignos, eorum nomina in tabulas referant, ipsosque in tribus distribuant, & ipsis in urbe habitare permittant. Scelestam vero & impuram multitudinem ex urbe, specioso rei nomini imposito, aliquo in coloniam ablegent. *Dionys. Halicarn.*

Civitatem Romanam.] Cod. Salmas. *civitates Romanas.*

Ali-

ſibi perſuaſiſſet quam juſtas petendi cauſſas haberet. *Et Liviæ pro quodam tributario Gallo roganti, civitatem negavit, immunitatem obtulit: affirmans,* Se facilius paſſurum fiſco detrahi aliquid, quam civitatis Romanæ vulgari honorem. *Servos non contentus multis difficultatibus à libertate, & multo pluribus à libertate juſta removiſſe: cum & de numero & de conditione ac differentia eorum qui manumitterentur, curioſe caviſſet, hoc quoque adjecit, ne vinctus umquam tortuſve quis, ullo libertatis genere civitatem adipiſceretur. Etiam habitum veſtitumque priſtinum reducere ſtuduit. Ac viſa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans:* En, *ait*,

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

Ne-

A libertate juſta.] Libertas duplex. Iuſta, non juſta. Iuſta, quæ vindicta, cenſu, teſtamento data. Non juſta, quæ inter amicos, in convivio, per epiſtolam. Iuſta illa qui manumiſſi, plane pleneque liberi: qui altera, vinculo adhuc quodam, ut Tacitus ait, attinebantur ſervitutis. Imo retrahi poterant in ſervitutem. Fragmentum quoddam I.C. veteris. *Hi qui domini voluntate in libertate erant, manebant ſervi: & manumiſſores audebant in ſervitutem denuo eos per vim ducere. Interveniebat Prætor, & non permittebat manumiſſum ſervire*, & addit poſt: *Sed nunc habent propriam libertatem qui inter amicos manumittuntur, & fiunt Latini Iuniani.* Scite ergo ob has iteratæ ſervitutis metum Meſſenio ſervus apud Plautum:

Sed meliore eſt opus auſpicio, liber perpetuo ut ſiem:
Relinqueretur pœnitentiæ, aut novo beneficio locus.

Pœnitentiæ, ut retraheres in ſervitutem: beneficio, ut vindicta liberares. *Lipſius.*

Ac viſa quondam pro concione pullatorum turba.] Reprehendit in aliis colorem veſtis: in aliis colorem & genus veſtis. Pullati dicuntur, & qui togam ſordidam & coloris obſoleti gerunt: & qui penulas, quæ pullo colore erant. Propria civium Romanorum veſtis forenſis toga fuit, eaque alba. contra hanc obſervationem majorum, varie peccatum per illa tempora, & magis deinceps. tenuiores, poſita toga in tunicis prodire non ſunt veriti: inde apud Horatium, Tacitum, alios, *tunicatus populus*, plebs infima idiotarum. alii penulam pro toga geſtabant, vel togæ ſuperinjectam. multi togam retinebant, ſed ſordidam & obſoletam. & hi & illi pullati vocantur à ſcriptoribus. *Caſaubon.*

Nego-

41 *Negotium ædilibus dedit, ne quem posthac paterentur in Foro Circove, nisi positis lacernis, togatum consistere.* LIBERALITATEM *omnibus ordinibus per occasiones frequenter exhibuit. Nam & invecta urbi Alexandrino triumpho regia gaza, tantam copiam nummariæ rei effecit, ut fœnore deminuto, plurimum agrorum pretiis accesserit. Et postea quoties ex damnatorum bonis pecunia superflueret, usum ejus gratuitum iis qui cavere in duplum possent, ad certum tempus indul-*

Negotium Aedilibus dedit.] Cicero III. de Legibus: *Suntoque Aediles curatores urbis, annonæ, ludorumque solemnium: ollisque ad honoris amplioris gradum is primus adscensus esto.* Hi jurisdictionem quidem habebant, imperium vero non habebant. ex minoribus enim magistratibus erant, ut ex Livio & Gellio intelligimus. itaque Verrina II. Cicer. *Erit tum consul Hortensius cum summo imperio & potestate, ego autem Aedilis, hoc est paullo amplius quam privatus.* Hottomannus.

In Foro Circove.] Cod. Salmas. *circave.*

Nisi positis lacernis togatum consistere.] Pudendum Romano si alia quam Romani civis gestans insignia, palliatus puta, aut cum soccis, & Gallicis maxime, in publico conspiceretur. Permittebatur tamen ut pluviæ, ac frigoris causa, præsertim in theatro, ludorumque spectaculis, ob repentinam sæpe cœli injuriam, togæ lacernam, quæ non multum à pænula distabat, superinducerent, quo & togam conservarent, & se quoque tuerentur. Declarant id complura Martial. epigrammata, ut II. lib. IIII. & VIII. lib. V. & elegans Iuvenal. locus Sat. IX. cum lacernas munimenta togæ vocat. Augustus igitur lacernarum quidem usum non sustulit, sed eas necessitati tantum servire voluit, vetuitque in foro, & in Circo alios quam togatos consistere, ad ea enim Vrbis loca fere conveniebant Romani. *Torrent.*

Regia gaza invecta.] Scribit Hieronymus, Augustum Cæsarem cum post victoriam Alexandrinam domum repedasset, exportasse secum antiquorum Ptolomæorum gazas: ut nec antea, nec postea tanta copia auri, argenti, gemmarumque Romam adducta fuisse noscatur. Pomponius Mela, *Gazam*, inquit, *Persæ ærarium vocant: & inde nomen est Gazæ civitati, eo quod Cambyses illuc belli & opes, & pecuniam intulerat.* Beroald.

Fœnore deminuto plurimum agrorum pretiis accesserit.] Vocem *plurimum*, qua certi nihil definitur (& revera nihil potest definiri.) circumscribit Paulus Orosius: cujus sunt verba: *Roma in tantum opibus Alexandriæ aucta est, ut propter abundantiam pecuniarum duplicia quam usque ad id fuerant possessionum aliarumque rerum venalium pretia statuerentur.* Casaub.

Vsum ejus gratuitum.] Similem in Tiberio munificentiam notat Tacitus: *Tulit*, inquit, *opem, disposito per mensas millies sestertio, factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cavisset.* Annal. VI.

Iis qui cavere in duplum possent.] Ne usuræ communes exigantur supra duplum, non Romanorum tantum, sed & Ægyptiorum vetus lex est, quam Diodorus Siculus scribit lib. II. his verbis:

dulſit. Senatorum cenſum ampliavit: ac pro octingentorum millium ſumma duodecies HS. *taxavit, ſupplevitque non habentibus. Congiaria populo frequenter dedit, ſed diverſæ fere ſummæ: modo quadragenos, modo tricenos, nonnumquam ducenos quinquagenoſque nummos. ac ne minores quidem pueros præteriit, quamvis nonniſi ab undecimo ætatis anno accipere conſueſſet. Frumentum quoque in annonæ difficultatibus ſæpe leviſſimo, interdum nullo pretio, viritim*

bis: τοὺς μετὰ συγγραφῆς δανείσαντας ἐκώλυσε διὰ τοῦ τόκου τὸ κεφάλαιον πλεῖον ποιεῖν ἢ διπλάσιον. Et ad id duplum reſpexiſſe opinor Suetonium. *Cujacius.*

Senatorum cenſum ampliavit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies HS. *taxavit, ſupplevitque non habentibus.*] Dio: Ἐκ δὲ τούτων, inquit, ἐξέτασις αὖθις τῶν βουλευτῶν ἐγένετο. ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν πρῶτον δέκα μυριάδων τὸ τίμημα αὐτοῖς ὥριστο διὰ τὸ συχνοὺς τῶν πατρῴων ὑπὸ τῶν πολέμων ἐστερῆσθαι, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου τῶν ἀνθρώπων περιουσίας κτωμένων ἐς πέντε καὶ εἴκοσι προήχθη, οὐκέτι οὐδεὶς ἐθελοντὴς βουλεύσων εὑρίσκετο. En clare adfirmat de Myriadibus vigintiquinque (ita computatio Græca eſt) atqui eæ ſane Latinis legitimum illud decies efficiunt non duodecies, quod in Tranquilli libris. Plutarchum audi in M. Antonio, pro te ſummas has æquante ὡς inquit πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας οἱ Ῥωμαῖοι Δέκιες καλοῦσι. *vigintiquinque Myriadas Romani decies appellant & efferunt.* Igitur aut Dio in hac tota re turpiter falſus, aut Scriptura in Suetonio: quod magis cenſeam ſcribamque *decies*. Nam quod idem Dio diſſentit etiam de quadringentis (in Suetonio enim duplo numero legis, octingenta antea fuiſſe:) non moveor: aſpexit enim mutationem poſt bella civica ab eodem Auguſto factam, ſed leviter nec in longum. Itaque ſubterhabuit eam Suetonius, quaſi nec fuiſſet. Haud aliter concilio. *Lipſius.*

Octingentorum millium.] Intellige ſeſtertiûm nummorûm, id eſt, viginti millium coronatum.

Duodecies HS.] Id eſt, triginta millium coronatorum.

Congiaria.] Quintilianus in ſexto: *Congiarium, commune nomen eſt liberalitatis, atque menſuræ.* Fabius Maximus incuſans Auguſti congiariorum, quæ amicis dabantur, exiguitatem, heminariam eſſe dixit, alludens ad menſuram. congiarium datur populo, donativum vero militibus. Et ita uſurpant hi, qui ſignificanter, & proprie loquuntur. Tacitus: *Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi.* Beroald.

Quadragenos.] Cod. Salmaſ. *quadringenos.*

Ac ne minores quidem pueros præteriit.] Nihil in ea re conceſſit Auguſto Trajanus, de quo Plinius in Paneg. *Antequam te viderent audirentve, recipi indici juſſiſti, ut jam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: creſcerent de tuo, qui creſcerent tibi, alimentiſque tuis ad ſtipendia tua pervenirent.*

Teſſe-

tim admenſus eſt, teſſeraſque nummarias duplicavit.
42 *Sed ut ſalubrem magis quam ambitioſum principem ſcires, querentem de inopia & caritate vini populum, ſeveriſſima coërcuit voce:* Satis proviſum à genero ſuo Agrippa, perductis pluribus aquis, ne homines ſitirent. *Eidem populo promiſſum quidem congiarium repoſcenti,* Bonæ fidei ſe eſſe reſpondit: *non promiſſum autem flagitanti, turpitudinem & impudentiam edicto exprobravit: affirmavitque, non daturum ſe, quamvis dare deſtinarat. Nec minore gravitate atque conſtantia, cum propoſito congiario multos manumiſſos, inſertoſque civium numero, comperiſſet, negavit accepturos quibus promiſſum non eſſet: cæteriſque minus quam promiſerat, dedit, ut deſtinata ſumma ſufficeret. Magna vero quondam ſterilitate, ac difficili remedio, cum venalitias & laniſtarum familias, peregri-*

Teſſeraſque nummarias.] *Teſſeras frumentarias, olearias,* & *cœnarias* quoque legiſſe memini, quas reddentibus frumentum, oleum, aut cœna præberetur. Sic igitur & *nummarias* interpretor, quibus allatis, promiſſi pro congiario nummi præſtarentur. *Torrent.*

Ne homines ſitirent.] Conſimile exēplum illud Peſcennini Nigri Romani Imperatoris: qui cum apud Ægyptum ab eo milites vinum peterent, reſpondit: *Nilum habetis, & vinum quæritis?* Carthaginenſes in militia vinum non bibebant, ut docet Ariſtoteles in Oeconomicis. *Beroald.*

Multos manumiſſos inſertoſque civium numero.] Non ſtatim ut aliquis manumiſſus erat, ad congiarium aliaſve liberalitates admittebatur; ſed in tribubus deſcribi oportuit. Benigniores patroni quos manu emiſerant, iis tribum ſtatim emebant, aut ſi teſtamento libertas daretur, emi mandabant, ut ſcriptum eſt in lege XXXV. Dig. de legat. III. emptionem tribus ſignificat illis verbis Suetonius *inſertos civium numero.* Referri etiam poteſt ad eos qui ſuis ſibi pecuniis libertatem redimebant, aut ad gratos alias ſuis heris: nam & hi & illi videntur de induſtria appetente congiarii die fuiſſe liberati. *Caſaub.*

Magna vero quondam ſterilitate ac difficili remedio.] Ad hæc tempora pertinent verba Euſebii in Chronico ad numerum MMXXII. *Fames Romæ ita ingens facta, ut quinque modii venderentur denariis* XXVII. *ſemis.* Ioſ. Scaliger.

Venalitias.] *Vænalium* nomine, ut Quinctilian. tradidit libro VIII. cap. II. peculiariter ſervi dicuntur, maxime novitii. Quos & veteratoribus opponunt l. XXVII. & l. ult. De Ædilitio edicto. Hinc *vænalitius*, pro ipſo mangone. Suetonius l. De claris Rhetor. *Vænalitii cum Brundiſii gregem vænalium*

grinoſque omnes, exceptis Medicis & præceptoribus, partemque ſervitiorum, urbe expuliſſet: ut tandem annona convaluit, impetum ſe cepiſſe *ſcribit*, frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum ceſſaret: neque tamen perſeveraſſe, quia certum haberet, poſſe per ambitionem quandoque reſtitui. *Atque ita poſt hanc rem temperavit, ut non minorem aratorum ac negotiantium, quam populi rationem deduceret.*

nalium navi educerent. Egregie autem Cicero *vænalitiis* mercatores adjungit, nam, ut l. CCVII. De verborum ſignif. Africanus tradidit, mercis appellatione homines non continentur. Eamque ob rem mangones non mercatores, ſed *vænalitiarii* appellantur Iuriſconſultis. *Torrent.*

Vt non minorem aratorum ac negotiantium quam populi rationem deduceret.] Populum appellat, ut ſæpe alibi, plebem quæ Romæ frumento publico alebatur. hæc fere otioſorum hominum fuit, & magna ex parte functorum militia: cives enim Romani artes βαναύσους plerique à ſe ſpernebant, & ſolis ſervis dignas judicabant, ipſi bellis vacabant: unde peractis ſtipendiis egeni plerumque quod ſupererat vitæ degebant. Quod ut caveret AVguſtus, commoda miſſionum & militiæ tempora definiit: *ne aut ætate aut inopia poſt miſſionem ſollicitari ad res novas poſſent.* ut eſt infra ſcriptum. Hæc vel præcipua olim cauſſa excogitandarum legum agrariarum: ita enim exhauriebatur famelica illa multitudo, vere ſentina urbis. Alterum mali remedium fuit, publica frumenti largitio. ſed præclarum hoc inſtitutum ſecuta ſunt non levia incommoda. Plerique enim de plebe in re facienda omiſſiores παρὰ τοῦτο facti ſunt, neglectum negotiandi ſtudium, ſpreta agrorum cura & ſervis vinctiſque commiſſa. *Negotiantes* ſunt quicumq; aliquam negotiationem exercerent, cujuſmodi erant centonaria, ſagaria, lignaria, carbonaria, cænacularia, & ſimiles his aliæ in veterum libris & antiquis lapidibus nominatæ. Hi ſunt qui Imperatoribus in Codice dicuntur *negotium gerere*, vel *in negotiis pecuniam tractare*, aut *mercimonia agitare.* Caſaub.

Aratorum.] Lectorem obiter monebimus, conſueviſſe Romanos vectigalia ſua publicanis, qui fere ex Equeſtri erant ordine, per Cenſores elocare. Qui ſi frumenti decumam cõduxiſſent, *Decumani*, ſi portoria, *portitores*, ſi paſcua, *pecuarii* dicebantur. Et ea omnia aut per familias ſuas exercebant, aut aliis civibus concedebant. Qui & *aratores*, & *coloni*, & *agricolæ*, & *paſtores* ſæpe à Cicerone, atque aliis appellantur, non quod ipſi vel ararent, vel paſcerent, ſed quod obſtricti publicanis, circa eadem negotia verſabantur, eo utiliores reipubl. quo in opere quiſque ſuo diligentius negotiabantur. *Torrent.*

Deduceret.] Miror cur magnus interpres hoc obſervet nove dictum. Nam & ante ſic Manilius lib. III. *Sic erit ad ſummam ratio deducta priorem.* imperator in §. XXIII. de Action. *In qua actione earum etiam rerum quas fugiendo ſervus abſtulerit, æſtimatio deducitur.* Id eſt, fit vel ducitur. Nempe com-

43 *ret.* SPECTACVLORVM *& assiduitate & varietate, atque magnificentia, omnes antecessit. Fecisse ludos se ait suo nomine quater: pro aliis magistratibus, qui aut abessent, aut non sufficerent, ter & vicies. Fecitque nonnumquam etiam vicatim, ac pluribus scenis per omnium linguarum histriones: non in foro modo, nec Amphitheatro, sed in Circo & in Septis, & aliquando nihil præter venationem edidit. Athletas quoque exstructis in campo Martio sedilibus ligneis: item navale prælium circa Tiberim cavato solo, in quo nunc Cæsarum nemus est. Quibus diebus custodes in urbe disposuit, ne raritate remanentium grassatoribus obnoxia esset. In circo aurigas cursoresque & confectores ferarum, & nonnumquam ex nobilissima juventute, produxit. Sed & Trojæ ludum edidit frequentissime, majorum minorumve puerorum delectu: prisci decorique moris existimans, claræ stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro C. Nonium*

compositum pro simplici *ducere* accipiunt. Quod verbum Arithmetices & ratiocinii proprium. Prosper de promiss. & prædict. *ter enim quadragies ducta centum viginti faciunt.* Hinc illa tralatio in phrasi sane frequenti, *rationem ducere.* At alias *deducere* quid sit in ratiociniis, notum ex formula, *sine deductione.* Ex his credo patet, quomodo phrasibus illis, quibus domicilium proprium in ratiociniis, migrationes in alienum multæ contingant. *Gronovius.*

Suo nomine quater.] Repetendum ex sequenti periodo verbum *vicies*, quæ βραχυλογία Græcis Latinisque usitata est: verum ita fere, ut major numerus in priore commate positus, etiam sequenti serviat, contra quam hîc fit. Sive igitur quater suo nomine ludos AVgustus edidit, sive quod potius puto sæpius, nihil hîc mutandum censemus. *Casaub.*

In Septis.] Septa loca erant in campo Martio, inclusa tabulatis: in quibus stans populus Romanus suffragia ferre consueverat. *Servius.*

Circa Tiberim cavato solo in quo nunc Cæsarum nemus est.] Eadem verba in breviario Ancyrano, unde sumsit Suetonius. quod moneo, ne quis τὸ *nunc* restringat ad tempora auctoris. *Casaub.* Claudio imp. inter lacum Fucinum amnemque Lyrin perrupto monte, quo magnificentia ejus à pluribus viseretur, lacu in ipso navale prælium adornatur, ut quondam AVgustus structo cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis & minore copia ediderat. *Tacitus.*

Cæsarum nemus.] Quod fuit in parte Martii Campi. Strabo de Mausoleo Augusti:

nium Aſprenatem lapſu debilitatum, aureo torque donavit: paſſuſque eſt ipſum poſteroſque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Aſinio Pollione oratore graviter invidioſeque in curia queſto Æſernini nepotis ſui caſum, qui & ipſe crus effregerat. Ad ſcenicas quoque & gladiatorias operas, etiam equitibus Romanis aliquando uſus eſt: verum prius quam ſenatuſconſulto interdiceretur. Poſtea nihil ſane, præterquam adoleſcentulum Lucium honeſte natum, exhibuit: tantum ut oſtenderet, quod erat bipedali minor librarum ſeptemdecim ac vocis immenſæ. Quodam autem muneris die, Parthorum obſides tunc primum miſſos per arenam mediam ad ſpectaculum induxit: ſuperque ſe ſubſellio ſecundo collocavit. Solebat etiam citra ſpectaculorum dies, ſi quando quid inuſitatum dignumque cognitu advectum eſſet, id extra ordinem quolibet loco publicare: ut rhinocerotem, apud

Se-

guſti: *A tergo*, ait, *lucus eſt mira continens ambulacra.* Sabell.

Priuſquam ſenatuſconſulto interdiceretur.] Quomodo abjicitur ſcenicus, per quem colitur deus? Et theatricæ illius turpitudinis qua fronte notatur actor, ſi adoratur exactor? In hac controverſia Græci Romanique concertant. Græci putant recte ſe honorare homines ſcenicos, cum colant ſcenicorum ludorum flagitatores deos. Romani vero, hominibus ſcenicis nec plebejam tribum, quanto minus ſenatoriam curiam dehoneſtari ſinunt. *Auguſtinus.*

Bipedali minor librarum ſeptemdecim.] Mira levitas, nec pro illa ipſa magnitudine ejus corpuſculi. Vſitata ſtatura, ut alibi notamus, erat pedum fere ſex; pondus librarum Romanarum centum plus minus. Plaut. Aſin. *Nudus vinctus centum pondo es.* locum vide. Hac proportione homo bipedalis alterum fere tantum pendere debuit: non igitur nanus ſolum hic fuit, ſed & monſtroſe gracilis, ac levis: tertii miraculi loco vox Stentorea in tantulo homuncione. De gracilitate ne nimis miremur, faciunt quæ Athenæus lib. XII. & Ælianus lib. X. Ποικίλης de Archæſtrato narrant. *Caſaubon.*

Superque ſe ſubſellio ſecundo locavit.] Scenæ & podio proximum ſubſellium, principum fuit & magiſtratuum: ſecundum & reliqua quibus conſtitit orcheſtra, ſenatorum. in primo ſedit AVguſtus: in ſecundo legatos collocavit: *ſuper ſe* ait Suetonius: quia ratio ſubſelliorum ea fuit, ut imo ſive primo ſecundum eſſet altius, ſecundo tertium, & ita deinceps. *Idem.*

Inuſitatum.] Cod. Salmaſ. *inviſitatum.*

Quolibet loco publicare.] Ex eo more

M eſt

Septa: tigrim, in ſcena: anguem quinquaginta cubitorum, pro Comitio. Accidit votivis circenſibus, ut correptus valitudine, lectica cubans, thenſas deduceret: rurſus commiſſione ludorum, quibus theatrum Marcelli dedicabat, evenit ut laxatis ſellæ curulis compagibus caderet ſupinus. Nepotum quoque ſuorum munere, cum conſternatum ruinæ metu populum retinere, & confirmare nullo modo poſſet, tranſiit è loco ſuo, atque in ea parte conſedit quæ ſuſpecta maxime
44 *erat. Spectandi confuſiſſimum ac ſolutiſſimum morem correxit ordinavitque: motus injuria ſenatoris, quem Puteolis per celeberrimos ludos conſeſſu frequenti nemo receperat. Facto igitur decreto patrum, ut quo-*

eſt quod notat Solinus de muliere tricies enixa, à Pompeio publicata cum xx. liberis: quodque Tacitus libro XII. Annal. de Mithridate Armeniæ rege captivo, *Roſtra juxta cuſtodibus circumdatus viſui populo præbetur.* quod idem poſtea de Caractaco narrat. *Caſaub.* Miror, Tranquillum omiſiſſe quadringentas viginti pantheras Romæ ab eodem fuiſſe monſtratas. *Beroald.*

Votivis.] Quos ipſe, ut ſupra oſtendit, voverat Iovi Opt. Max. ſi Reipublicæ ſtatus poſt cladem in Germania acceptam melior factus eſſet. *Sabell.*

Thenſas deduceret.] Id eſt, vehiculum, in quo ſacra Circenſi pompa deferebantur, religioſe ſequeretur. *Idem.*

Commiſſione ludorum.] Sic Virgilius:

Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.

Et Macrobius: *Sed & Laberius ſequenti ſtatim commiſſione mimo novo interjecit hos verſus.* Beroaldus. *Commiſſiones* gladiatorum dicebantur, cum paria comparabantur. Sic *committere animos* apud Poëtam, eſt animos in commiſſionem & certamen adducere, & ad contentionem comparare. *Turnebus.* Ita paullo poſt: *Quos etiam committere cum Græcis ſolebat.*

Laxatis ſellæ curulis compagibus.] Sella curulis quatuor lignis pluribuſve conſtabat incurvis in modum fere literæ *s* productæ & minus curvatæ ab utraque parte. Hæc funibus ita compacta erat, ut aperiri claudique poſſet. Lignorum formam egregie explicant Græci cum δίφρον ἀγκυλόποδα nominant, ut Plutarchus in Mario. Hujuſmodi ſellarum fabrica hodieque in uſu eſt. Similis autem artificii fuiſſe videntur illæ quibus olim tanquam laqueis uſi qui alienæ vitæ inſidiabantur. Pauſanias in Atticis vocat θρόνον ἀφανεῖς δεσμοὺς ἔχοντα. Res hodie non incognita. *Caſaub.*

Vt quoties quid ſpectandum uſquam publice ederetur.] Spectacula olim edebantur, in Vrbe, in Italia & in provinciis. & in Vrbe quidem, alia in theatro, alia in circo, alia in amphitheatro, quædam in foro aliiſque locis publicis. Quod ergo ait, *uſquam*, quomodo accipiemus? puto de Vrbe, Italia & provinciis intelligendum: id enim arguere manifeſto videtur quod modo dictum eſt de occaſione facti decreti hujus,

quoties quid ſpectandum uſquam publice ederetur, primus ſubſelliorum ordo vacaret ſenatoribus: Romæ legatos liberarum ſociarumque gentium vetuit in orcheſtra conſidere: cum quoſdam etiam libertini generis mitti deprehendiſſet. Militem ſecrevit à populo. Maritis è plebe proprios ordines aſsignavit: prætextatis cuneum ſuum, & proximum pædagogis: ſanxitque ne quis pullatorum media cavea ſederet. Fœminis ne gladiatores quidem, quos promiſcue ſpectari ſolenne olim erat, niſi ex ſuperiore loco ſpectare conceſsit. Solis

jus, quæ Puteolis data fuit: & quod dicit, *quoties quid ſpectandum publice ederetur*, de theatro & ſcenicis gymniciſque ludis aut rebus admirandis quæ ſpectandæ proponebantur, maxime interpretor: nam ea ætate extra Romam raræ venationes, rari Circenſes. *Caſaubon.*

Cuneum.] Inde theatrum eleganti epitheto cuneatum dicitur à Virgilio illo verſu:

—— Cuneati hinc læta theatri
Seditio ——

In alio ſignificatu cuneus eſt ordo militaris: de quo idem:

Disjecti cunei deſolatique manipli.

ab Apuleio non inſcite excuneati dicti, quibus ſedendi locus non fuit in cuneis confertis. *Beroald.* Theatri partes veteres cavea, & ſedilia. Mox additis aliis ſedilibus altioribus, ſcalarum quoque uſus quæſitus, & additus. Sedilium ordines cunei à figura. Cum enim excurrerent ab anguſto ſpatio ad ambitum extimum: ſtrictiores erant neceſſario quo propius accederent ad caveam. *Cæſ. Scaliger.*

Ne quis pullatorum media cavea ſederet.] Circumfuſa turba cum judicibus, mox alia item affluente, commode ſpectare non poterant: quod aliis alii objectu corporum conſpectum adimebant. Idcirco aggeſtis ceſpitibus editiorem locum ſibi pulvillis auctis faciebant. Eam ob cauſam medius locus depreſſior fuit, ac propterea Cavea dictus. Igitur per initia ſtantes ſpectabant. Poſtea ſubſellia ſibi quiſque quum ferret, his etiam pro telo, dum pugnant de loco rem agebant. At P. Scipione Naſica Cenſore ſublatus eſt apparatus, & mox S. C. cautum ne cui in urbe propiuſve mille paſſuum ſubſellia poſuiſſe, ſedentive ludos ſpectare licitum eſſet. *Cæſ. Scaliger.*

Fœminis ne gladiatores quidem.] Nedum ludos ſcenicos: quibus tamen & ipſis interfuiſſe jam olim fœminas conſtat, ſed non ſine eorum permiſſu in quorum poteſtate erant. Valerius Max. *Pub. Sempronius Sophus conjugem repudii nota affecit, nihil aliud quam ſe ignorante ludos auſam ſpectare.* Per leges AVguſti ad omnia ſpectacula Romani moris admiſſæ mulieres, ſed non promiſcue. Quod ſubjicit de athletis, non mirum: id enim ludicri genus Græcum fuit, non Romanum. *Caſaub.*

Niſi ex ſuperiore loco.] Ea extrema cavea & ſedes pullatorum erat. Calpurn.

Venimus ad ſedes ubi pulla ſordida veſte
Inter fœmineas ſpectabat turba cathedras.

Ex his verſibus apparet ſpectaſſe promiſcue plebem & fœminas. an ita inſtituit AVguſtus? Videtur ex hoc loco poſſe

lis Virginibus Vestalibus locum in theatro separatim, & contra prætoris tribunal, dedit. Athletarum vero spectaculo muliebrem sexum omnem adeo submovit, ut Pontificalibus ludis pugilum par postulatum distulerit in sequentis diei matutinum tempus : edixeritque, Mulieres ante horam quintam venirent in theatrum, non placere. *Ipse Circenses ex amicorum fere libertorumque cœnaculis spectabat, interdum è pulvinari,*

posse colligi. Sed hoc quam alienum à gravitate & prudentia AVgusti? illene qui militibus, maritis è plebe, prætextatisque suos cuneos assignavit, fœminis permiserit cum sordida plebe promiscue spectare? nunquam putem. Lego igitur in Suetonio *Spectare concessit solis. Virginibus Vest.* ita duplici ratione pudori mulierum consulitur: nam & in extremam caveam summotæ, pæne theatro ejectæ videri poterant; & ibi quoque solæ seorsim à viris collocatæ. *Idem.*

Contra prætoris tribunal.] Proxime scenam & podium. atque ut Prudentius ait, *podii meliore in parte sedebant.* Casaub. Imperante Tiberio, ut glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promtior animus foret ad capessendas ceremonias, decretum Corneliæ Virgini, quæ in locum Scantiæ capiebatur, IIS. XX. & quoties Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret. *Tacitus.*

Athletarum spectaculo.] Ideo noluit fœminas interesse spectaculo athletarum, quoniam nudi exercebant corpora. Dionysius in septimo tradit, athletas velari solitos circa pudibunda, cum cætera nudarent: quæ consuetudo Romæ diu servata est, cum apud Græcos esset dissoluta: quippe apud illos nudari tota corpora cœperunt. *Beroaldus.* De Nerone, in ejus vita, cap. XII. *Ad athletarum spectaculum invitavit & virgines Vestales: quia Olympiæ Cereris Sacerdotibus spectare conceditur.*

Muliebrem sexum omnem.] Libri veteres magno consensu habent *muliebre sexus omne*, in neutro genere, antiquis, ut Plauto, quorum interdum sectator est, ut antiquarius, Tranquillus, usitato. *Turnebus.*

Pontificalibus ludis.] Quos, ut Pontifex Maximus, dedit. Ita Pontificales & Sacerdotales ludi passim observantur.

Pugilum par.] Pugnis nudis primum certârunt: itaque πὺξ Græci, & πύκτης pugil: nostra pugna inde, atque etiam pugnus: quoniam manus quæ erat antea passa, & μορνὴ, unde vox nostra, contracta clausis digitis effecta est πυκνὴ, densa. Pugnis addita lora ad munimentum: propterea quod nudi quum ferirent, sæpe plus damni acciperent quam facerent. Ea lora Græco vocabulo Cestus dicti, κεστὸν enim cingulum. brevia initio: mox ne excussa exuerentur in ictibus, tum cubito tum humero alligabantur. Postremo ferrum plumbumque assutum est, sævissimo spectaculo. Cerebrum enim ac guttur facillime elidebant. Idcirco aurium munimenta induebant, ἀμφώτιδας. Differunt autem lucta & pugilatus: quod lucta sit motus quasi continuus: cohærescunt enim: pugilatus autem discretus: sunt enim inter ictus ipsos intervalla. *Cæs. Scaliger.*

Interdum è pulvinari.] Vt majestatis suæ

nari, & quidem cum conjuge ac liberis ſedens. Spectaculo plurimas horas, aliquando totos dies aderat: petita venia, commendatiſque qui ſuam vicem præſidendo fungerentur. Verum quoties adeſſet, nihil præterea agebat: ſeu vitandi rumoris cauſſa, quo patrem Cæſarem vulgo reprehenſum commemorabat, quod inter ſpectandum, epiſtolis libelliſque legendis, ac reſcribendis vacaret: ſeu ſtudio ſpectandi, ac voluptate, qua teneri ſe neque diſſimulavit umquam, & ſæpe ingenue profeſſus eſt. Itaque corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis & crebra & grandia de ſuo offerebat: nullique Græco certamini interfuit, quo non pro

ſuæ rationem haberet, è pulvinari ſpectavit, hoc eſt, ex eo Circi loco, ubi ſimulacra deorum, magna pompa inferri & circum metas geſtari ſolita, collocabantur. quæ pars Circi ea eſſet, mirum non explicaſſe Dionyſium Hal. in eo ſermone: ſed dubium non eſt, quin ut in theatro honeſtiſſimus locus erat ad podium, ſic in Circo ad EVripum, qui medium ſtadium cingebat. AVguſtus in ep. ad Liviam ſuper Claudio, *primam frontem ſpectaculorum* eum locum vocat. Inde ſpectavit *ſedens*, ait Suetonius: non ut Nero poſtea accubans, ceu deus aliquis vivus inter ſimulacra mortua. Et, *cum uxore & liberis*, non intra imagines ipſas deorum. An v. iſta cœnacula, de quibus ſentit Suetonius, in ipſo Circo erant? Siquidē ſuper illa porticu quæ ab exteriore Circi Romani parte adſtructa illi fuit, & officinæ & cœnacula erant: quæ ut arbitror CESS. ſoliti locare cœnaculariam facientibus: à quibus poſtea inquilini & qui ſine laribus erant. *Caſaub.*

Aderat.] Leg. *aberat.* Idem.

Nihil præterea agebat.] Hoc eſt quod vocat Tacitus *comiter intereſſe.* Ann. I.

Seu ſtudio ſpectandi, ac voluptate, qua teneri ſe neque.] Indulſerat ei ludicro AVguſtus, dum Mecænati obtemperat, effuſo in amorem Bathylli: neque ipſe abhorrebat talibus ſtudiis, & civile rebatur miſceri voluptatibus vulgi. *Tacit.*

Corollaria.] Vocabulum corollarii eſt à corollis, quod eæ, cum placuerant actores in ſcena, dari ſolitæ ſint: unde & corollaria dicuntur ipſæ coronæ. Plinius lib. XXI. ſic ſcribit: *Paulatim & Romæ ſubrepſit appellatio corollis inter initia propter gracilitatem nominatis, mox & corollariis, poſtquam è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.* Senſus eſt Tranquilli, Auguſtum etiam in alienis ſpectaculis dediſſe grandia & crebra corollaria ſcenicis & hiſtrionibus. id eſt, ea munera, quæ ultra legitima præmia illis dono dari ſolebant: de quibus Cicero in Frumentaria: *Noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum bonis, ac de ſcenicûm corollariis decumam emerunt.* Hæc autem, cum pretii haud magni forent, factum eſt ut corollarium pro re leviori, &, ut ita dicam, ſupernumeraria accipiatur. *Beroaldus.*

Græco certamini.] Quod vel in Græcia celebraretur, aut Græcis Italiæ urbibus, ut Neapoli, vel Romæ, Græco more & per Græcos ſcenicos. Vtro modo

pro merito certantium quemque honoraverit. Spectavit autem ſtudioſiſſime pugiles & maxime Latinos: non legitimos atque ordinarios modo, quos etiam committere cum Græcis ſolebat: ſed & catervarios oppidanos inter anguſtias vicorum pugnantes temere ac ſine arte. Vniverſum denique genus operas aliquas publico ſpectaculo præbentium, etiam cura ſua dignatus eſt. Athletis & conſervavit privilegia, & ampliavit. Gladiatores ſine miſſione edi prohibuit. Coërcitionem in hiſtriones, magiſtratibus in omni tempore & loco, lege vetere, permiſſam, ademit: præterquam ludos & ſce-

modo accipiat aliquis, non intereſt pili. *Caſaubon.* Pollux athletarum nomine gymnicos omnes intelligi voluit. Hi autem ſunt παλαισταὶ, δρομεῖς, πύκται, δισκοβόλοι & ἁλτικοί. Vide Plautum Bacchid. Act. III. Sc. III. de antiqua puerorum Græcorum inſtitutione loquentem. *Budæus.* Ariſtoteles in primo Rhetoricorum ita diſponit. Quæ corporis virtus attributa eſt certaminibus, conſtat magnitudine, robore, celeritate. Qui jactare certo modo crura, porroque movere poteſt, curſor eſt, quippe celeritate valens. Qui tum premere, tum continere, is eſt luctator, qui percutiendo pellere, pugil, qui horum utroque modo, pancratio idoneus: qui ad hæc cuncta aptus, quinquertio.

Catervarios.] Id eſt, Catervatim, quod meo quoque tempore in pleriſque Italiæ locis ſervatur, certantes. *Sabellicus.*

Athletis.] Sub athletis pugiles generaliori ſignificatione comprehenduntur, ac pugiles, quemadmodum athletas, robori & pinguedini comparandæ operam dediſſe, legimus apud Terent. Eun. Act. II. Sc. III. Ita & Teſpiro Plautinus in Epid. herilem filium valere dixit *pugilice atque athletice*, hoc eſt, robuſtum & pinguem eſſe: id enim agebant, ut validius percutere valerent, & plagas ſibi illatas minus ſentirent. Gladiatores vero, cum armis incidentibus & pungentibus uſque ad mortem, præmio conducti, dimicaverint, quantũ ab athletis & pugilibus diſtent, ſatis apertum eſt. Itaque Suetonius xyſticorum, qui athletæ erant, *certationes*, gladiatorum vero *pugnas* dixit. *Marc. Donatus.*

Sine miſſione.] Noluit ut gladiatores exhiberentur ad gladiaturam exercendam, niſi victoribus miſſio pro præmio propoſita foret: qua impetrata, virga donabantur, quæ dicitur *rudis*. De hac miſſione gladiatoria ait Martialis:

Nuper cum Myrino peteretur miſſio læſo. Beroald.

Coërcitionem in hiſtriones.] Dicebantur ſententiæ, ut prætoribus jus virgarum in hiſtriones eſſet: interceſſit Haterius Agrippa Tribunus plebei: increpituſque eſt Aſinii Galli oratione, ſilente Tiberio, qui ea ſimulacra libertatis ſenatui præbebat. Valuit tamen interceſſio, quia divus AVguſtus immunes verberum hiſtriones quondam reſponderat. *Tacitus.*

Præterquam ludos & ſcenam.] Emendo *ludis & ſcena.* Mos vetus puniri hiſtriones ab Ædilibus, Prætoribus, Conſulibus, quovis tempore & quovis loco per-

ſcenam. Nec tamen eo minus aut xyſticorum certationes, aut gladiatorum pugnas ſeveriſsime ſemper exegit. Nam hiſtrionum licentiam adeo compeſcuit, ut Stephanionem togatarium, cui in puerilem habitum circumtonſam matronam miniſtraſſe comperer at, per tri-

co permittebat: arctavit Auguſtus, & non niſi per tempus ludorum permiſit, & in loco ipſo ubi peccârant, id eſt, in ſcena. Ademit etiam jus virgarum: (quod redditum eſſe magiſtratibus, videtur lege Iulia de vi publica non quidem nominatim, ſed prudentum interpretatione) At carcerem tamen & exſilium reliquit. *Lipſius.*

Xyſticorum.] Galb. cap. VI. *Si quid ſcenici, aut xyſtici donatum olim vendidiſſent.* vetus item inſcriptio. ATHENODORVS XYSTICVS PARIDI THYMELICO BENE MERENTI FECIT. *Torrentius.* Porticus quædam paleſtræ ξυστὸς apud Græcos vocitatur, quod Athletæ per hyberna in tectis ſtadiis exercentur. Faciunda autem Xyſta ſic videntur, ut ſint inter duas porticus ſylvæ, aut platanones, & in his perficiantur inter arbores ambulationes, ibique ex opere ſignino ſtationes. Proxime autem xyſtum & duplicem porticum, deſignentur hypætræ ambulationes, quas Græci περιδρομίδας, noſtri Xyſta appellant, in quas per hyemem ex Xyſto ſereno cœlo athletæ prodeuntes exercentur. *Vitruvius.*

Stephanionem togatarium.] Vt actorem ſecundarum Tullius in Bruto *ſecundarium* dixit, tertiarum actorem Valerius Max. *tertiarium:* (ſic enim veteres codd. habent lib. IX. cap. XIV.) ita noſter actorem togatarum *togatarium.* Nomina enim ἐπιτηδευμάτων hoc typo Latini efferunt. Vel Plautum adi in Aulul. *Caſaub.* Togatæ dicebantur fabulæ vel Comœdiæ factæ de togatis, hoc eſt, vilibus perſonis. Sic enim Scholiaſtes vetus ad Iuvenalis Satyram I. *Tria ſunt genera Comœdiarum. Togata, ex factis vilium perſonarum. Prætextata ex factis nobilium perſonarum. Palliata ex factis quidem nobilium perſonarum, ſed Græcarum. Palliata ad Græcos pertinet. Alia duo genera ad Latinos pertinent. Romani enim togis & prætextis utuntur.* Barthius.

Cui in puerilem habitum circumtonſam matronam miniſtrâſſe comperer at.] Videntur duo fuiſſe genera & modi circumtondendi capilli, unum barbaricum, alterum antiquis Græcis uſurpatum, & inter delicias cultus habitum. Hinc circumtonſi mangonum pueri. Hinc *oratio circumtonſa* pro elegante ac venuſta, ac concinna, beneque depexa. Hæc tonſura formam alveoli referebat inverſi, hoc eſt, σκαφίου. Vnde & σκαφιόκουροι, qui ſic tonſi. Crines in eo genere undique æqualiter deſcendentes in orbem ibant. Ea uſi ſunt inter Græcos veteres qui elegantiæ ſtudebant, ephebi, viri, & apud Romanos etiam miniſtri lautiores. Teſtis eſt præſens Suetonii locus. Meretrices etiam eo habitu crinium ſæpe ornabantur, ut ex Heſychio conſtat, in voce σκάφιον. Hæc eſt circumtonſio, quam, exceptis regii generis hominibus qui intonſi erant, Francos noſtros olim uſurpâſſe vulgo teſtatur Agathias. Alia fuit βαρβαρικωτέρα, quam Phœnices, Arabes, Thraces & plures barbaræ nationes frequentârunt: de qua diximus in Epiſtola de Coma. *Salmaſius.*

Per trina theatra virgis cæſum.] Hoc proprie θεατρίζειν dicunt Græci, & παραδειγματίζειν. *Caſaub.* Pompeii, Balbi, & Marcelli, ut puto. ea enim Auguſti tempore fuerunt, præter amphithea-

trina theatra virgis cæsum relegaverit: Hylam pantomimum, querente prætore, in atrio domus suæ, nemine excluso, flagellis verberaverit: & Pyladem urbe atque Italia submoverit, quod spectatorem, à quo exsibilabatur, demonstrasset digito, conspicuumque
46 *fecisset. Ad hunc modum urbe urbanisque rebus administratis,* ITALIAM *duodetriginta coloniarum numero deductarum ab se frequentavit, operibusque ac vectigalibus publicis plurifariam instruxit: etiam jure ac dignatione urbi quodam modo pro parte aliqua adæquavit: excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus urbicis decuriones colonici, in sua*

theatrum Statilii Tauri. Strabo l. v. & Ovid. lib. III. De arte amandi,

Visite conspicuis terna theatra locis.

Torrent.

Hylam pantomimum.] Mimi imitatores sunt. Pantomimi, omnium personarum imitatores effictoresque. Plinius in Paneg. *Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator & applausor, nunc in pantomimis quoque adversatur, & damnat effœminatas artes, & indecora seculo studia.* Budæus.

Exsibilabatur.] Histrio si paullo se movit extra numerum, aut si versus pronũtiatus est syllaba una brevior aut longior, exsibilatur, exploditur. *Cicero.*

Ad hunc modum.] Dixit hactenus de iis quæ circa jura civitatis nova instituit, aut abolita restituit AVgustus: subjicit nunc de iis quæ circa jura Italicorum populorum sanxit idem: mox de institutis illius circa provinciarum jura pauca dicturus. *Casaub.*

Frequentavit.] Quippe quam triplex civile bellum exhauserat.

Vectigalibus publicis.] Absque his nullum commune poterat constitui. In lapidibus non rara eorum mentio, qui publica vectigalia municipiorum constituerunt, auxerunt. Non solum autem in suis agris Italici populi vectigalia sua habuerunt: sed etiam in remotissimis interdum. Vide Cicer. de Arpinatibus municipibus in epistolis ad D. Brutum Galliæ Cisalpinæ proprætorem. *Casaub.*

Excogitato genere suffragiorum.] Sed & ante Augustum coloniæ civium Romanorum, præter sacra, omnia jura habebant, quæ cives Romani obtinebant, quemadmodum & municipes cum suffragii jure. Alia conditio Latinarum fuit, quæ tantum Latii jure fruebantur. Hæ, si quando admissæ ad comitia sunt, non jus hoc fuit, sed beneficium, id tribuentium societati antiquæ & consanguinitati Latinorum. *Onuphr. Panvinius.*

Decuriones colonici.] Decuriones senatus, plebs populi Rom. imaginem referebant, & ex decurionibus singulis annis duo vel quatuor viri creabantur juxta coloniæ magnitudinem, qui II. viri vel IIII. I. D. id est, juri dicundo vocabantur. Hi consulum Romanorum speciem repræsentabant. *Onuphr. Panvin.* Vnicuique civitati secundum mores suos, sui magistratus sunt, qui Decuriones dicuntur, consilii publici gratia primum introducti. E-

manavit

ſua quiſque colonia ferrent, & ſub diem comitiorum obſignata Romam mitterent. Ac necubi aut honeſtorum deficeret copia, aut multitudinis ſoboles, equeſtrem militiam petenteis etiam ex commendatione publica cujuſque oppidi ordinabat: at iis qui è plebe regiones ſibi reviſenti filios filiaſve approbarent, ſingula nummorum millia pro ſingulis dividebat. PRO- 47
VINCIAS *validiores, & quas annuis magiſtratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat, ipſe ſuſcepit, cæteras proconſulibus ſortito permiſit: & tamen nonnul-*

manavit autem origo nominis à coloniis P. R. in quibus, qui eas deducebant, Triumviri decimum quemque conſilii cauſſa adſcribebant. *Alciatus.*

Obſignata Romam mitterent.] Vniverſa Italia ante AVguſtum civitatis jus habuit: ergo & ſuffragiorum: ſed quia propter rei difficultatem, & moleſtiam veniendi Romam ſingulis comitiis, pæne inane id jus fuit, nullique uſui populis Italicis; propterea AVguſtus ſolerter genus hoc ſuffragiorum colonicorum excogitavit. *Caſaub.*

Provincias validiores, &c. ipſe ſuſcepit.] Sub hoc prætextu ſenatum inermem imbellemque efficiebat, & ad ſe ſolum arma militeſque transferebat. Hac de cauſa ſenatui populoque Africa, Numidia, Aſia, & cum Epiro Græcia, Dalmatia, Macedonia, Sicilia, Creta, Libya Cyrenaica, Bithynia cum Ponto finitima, Sardinia atque Hiſpania Bætica, ſcriptæ ſunt: Cæſari autem Hiſpaniæ quod reliquum erat, ut Tarraconenſis Luſitaniaque: tum omnis Gallia, & Narbonenſis, & Lugdunenſis, Aquitaniaque, & Celtici, cum iis populis, qui eorum coloni eſſent. Cæteræ provinciæ, quæ poſt id tempus ſub Romanam ditionem pervenerunt, ſemper imperatori acceſſerunt. *Dio Caſſius.*

Cæteras proconſulibus ſortito permiſit.] Conſulares, qui populi provincias adminiſtrabant, dicebantur proconſules, & ſortito in eas proficiſcebantur, antiquo ſcilicet more, qui ſtante republica obtinebat. qui vero provincias Cæſaris, legati conſulares vel conſulares ſimpliciter, nec illos proconſules dici moris erat, ne confunderentur cum populi proconſulibus: alias nihil prohibebat & eos appellari legatos Cæſaris proconſule, ut legati pro prætore dicebantur prætorii viri, quos provinciis ſuis nomine ac jure prætorio gubernandis præficiebat Cæſar. Hinc quoties leges in veteribus monumentis conſularem provinciæ, ſemper de legato Cæſaris conſulari intelligas licebit. Strabo ὑπατικοὺς ἡγεμόνας eos vocat, & ὑπατικοὺς δικαιοδότας, lib. IIII. Atque hi originem habent, non ab Hadriano vel Conſtantino, ut volunt, ſed ab Auguſto ipſo. *Salmaſius.*

Ac tamen nonnullas commutavit interdum.] Pro arbitrio ſuo imperatores provinciarum jura & adminiſtrationem ſæpe mutarunt, & quæ populi erant, ſuas eſſe voluerunt, ſuas autem populo tranſcripſerunt. & ſic de conſularibus proconſulares, & contra: de præſidalibus prætorias, & de prætoriis præſidales fecerunt. quarum mutationum exempla tam multa reperiuntur in antiquis præſertim ſcriptio-

nullas commutavit interdum: atque ex utroque genere plerasque sæpius adiit. Vrbium quasdam fœderatas, sed ad exitium licentia præcipites, libertate privavit: alias, aut ære alieno laborantes levavit, aut terræ motu subversas denuo condidit: aut merita erga pop. Rom. allegantes, Latinitate, vel civitate, donavit. Non est, ut opinor, provincia, excepta dumtaxat Africa & Sardinia, quam non adierit. In has, fugato Sexto Pompeio, trajicere ex Sicilia apparantem, continuæ & immodicæ tempestates inhibue-
48 *runt, nec mox occasio aut caussa trajiciendi fuit.* REGNA, *quibus belli jure potitus est, præter pauca, aut iisdem, quibus ademerat, reddidit, aut alienigenis contribuit. Reges socios etiam inter semetipsos necessitudinibus mutuis junxit: promptissimus affinitatis cujusque atque amicitiæ conciliator & fautor: nec aliter universos, quam membra partesque imperii, curæ habuit. Rectorem quoque solitus est apponere ætate parvis, ac mente lapsis, donec adolescerent aut resipiscerent: ac plurimorum liberos & educavit simul cum*
49 *suis & instituit.* EX MILITARIBVS COPIIS *legiones & auxilia provinciatim distribuit: classem Mi-*

scriptionibus, ut ea huc afferre nihil sit necesse. *Salmasius.*

Terræ motu subversas.] Principatu Augusti Tralles, & in Cypro plurimæ civitatum partes terræ motu conciderunt: author Eusebius. *Beroald.*

Regna, quibus belli jure, &c.] Codex Salmas. *Regnorum, quibus belli jure potitus, præter pauca, aut iisdem, quibus aderat, reddidit, aut alienigenis cor tribuit.*

Educavit simul cum suis & instituit.] In his Agrippam Aristobulo Herodis filio natum Iosephus l. XVIII. c. VIII. Sed & cives quidam cum AVgusti liberis & nepotibus educati: etsi eum honorem non temere cuivis ille detulit. Suetonius libro de Illustribus Grammaticis: *Verrius Flaccus ab Augusto nepotibus suis præceptor electus, transiit in palatium cum tota schola: verum ut ne quem amplius posthac reciperet.* Casaub.

Classem Miseni, & alteram Ravennæ.] Apud Misenum & Ravennam singulæ legiones cum classibus stabant, ne longius à tutela urbis abscederent: & cum ratio postulasset, sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes pervenirent. Nam Misenatium classis Galliam, Hispanias,

Miſeni, & alteram Ravennæ, ad tutelam ſuperi & inferi maris, collocavit. Certum numerum partim in urbis, partim in ſui cuſtodiam, adlegit: dimiſſa Calagurritanorum manu, quam uſque ad devictum Antonium: item Germanorum, quam uſque ad cladem Varianam, inter armigeros circa ſe habuerat. Neque tamen umquam plures quam tres cohortes in urbe eſſe paſſus eſt: eaſque ſine caſtris. reliquas in hiberna & æſtiva, circa finitima oppida dimittere aſſuerat. Quidquid autem ubique militum eſſet, ad certam ſtipendiorum præmiorumque formulam adſtrinxit: definitis pro gradu cujuſque, & temporibus militiæ, & commodis miſſionum: ne aut ætate aut inopia poſt miſſionem ſolicitari ad res novas poſſent. Vtque perpetuo ac ſine difficultate ſumtus ad tuendos eos proſequendoſque ſuppeteret, ærarium militare cum vectigalibus no-

ſpanias, Mauritaniam, Africam, Ægyptum, Sardiniam, atque Siciliam habebat in proximo. Claſſis autem Ravennatium, Epirum, Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cretam, Cyprum, petere recta navigatione conſueverat. *Vegetius.*

Calagurritanorum.] Calagurrium, civitas eſt Hiſpaniæ in Vaſconibus collocata. Calagurritani Sertorium foverunt: cujus interfecti cineribus ut fidem præſtarent, obſeſſi à Cn. Pompeio, uxores ſuas, natoſque ad uſum nefariæ dapis verterunt, humanis carnibus veſcentes, cum nullum jam aliud animal in urbe eorum ſupereſſet. Quintilianum Calagurritanum fuiſſe, innuere videtur divus Hieronymus. *Beroald.*

Item Germanorum, &c.] Confer Galbæ cap. XII.

Definitis pro gradu cujuſque & temporibus militiæ, & commodis miſſionum.] Decretum eſt, ut Prætorianis quinque millia drachmarum, poſtquam ſedecim annos, reliquis tria millia darentur, poſtquam viginti militâſſent. *Dio Caſſius.*

Aerarium militare.] Id factum anno DCCLIX. Zonaras Agrippæ poſthumi damnati bona in ærarium militare relata ait. Propriique huic ærario præfecti. Lapis in Samnio. L. NERATIO C. F. VOL. PROCVLO PRAEF. ÆRARI MILITARIS. *Lipſius.* Antea quoque non unum Romæ ærarium, ſed tria fuiſſe comperio: unum, in quo civium tributa, ac ſociorum vectigalia, & præda imperatorum aſſervabatur, quo ſumtus bellorum ordinarii ſuſtinebantur. alterum, ſanctius ærarium appellatum, in quo aurum viceſimarium cuſtodiebatur. cujus meminit Liv. bello Punico II. tertium, in quo pecunia Gallici belli cauſſa ſervabatur. refert Appianus lib. II. *Sigonius.*

Cum

novis inſtituit. Et quo celerius, ac ſub manum annuntiari cognoſcique poſſet quid in provincia quaque gereretur, juvenes primo modicis intervallis per militares vias, dehinc vehicula, diſpoſuit: commodius id viſum eſt, ut qui à loco eidem perferrent litteras, interrogari quoque, ſi quid res exigerent, poſſent. In di-

Cum vectigalibus novis.] Bina vectigalia, quæ in hunc uſum conſtituta ſunt, obſervamus: quorum primum eſt viceſima hereditatis & legatorum, quam tamen idem, qui conſtituerat, Auguſtus ſuſtulit, cum eam ægre admodum pateretur populus. Alterum elicimus ex his Taciti verbis: *Centeſimam rerum venalium poſt bella civilia inſtitutam deprecanti populo edixit Tiberius: militare ærarium eo ſubſidio niti, ſimul imparem oneri rempublicam.* Hanc etiam Tiberius, Cappadociæ regno in provinciam redacto, in ducenteſimam mutavit. *Marc. Donatus.*

Iuvenes primo modicis intervallis.] Res antiquiſſimæ originis, nedum ab AVguſto primo excogitata. Nam hi ſunt Perſarum *angari* & *aſtandæ*, & Græcorum *hemerodromi.* Caſaub.

Per militares vias.] Cum viæ aut publicæ ſint, aut privatæ, publicæ nunc *militares*; nunc *Conſulares*, nunc *Prætoriæ* vocantur, Græce βασιλικαί. Siculus Flaccus De condit. Agrorum *regales* vertit. Et dictæ publicæ, vel quod in ſolo publico ſunt, vel quod publice muniuntur, & curatores accipiunt L. III. De loc. & itiner. publ. l. II. Nequid in loco publ. vel itin. *Torrent.*

Dehinc vehicula diſpoſuit.] Videtur eo tantum vehicularium illum curſum inſtituiſſe, ut quid in provinciis gereretur, cognoſcere celerius poſſet: non ut etiam magiſtratibus aliiſque paſſim hominibus exhiberetur: quod poſtea factum eſt, ex inſtituto Adriani, quemadmodum oſtendit in ejus vita Spartianus, qui ejuſmodi curſum publicum *curſum fiſcalem* appellavit. *Salmaſius.*

Vt qui à loco eidem perferrent litteras.] *A loco* hic interpretor, celerrime, ſtatim, ſub manum; diciturque id ea forma, qua *è veſtigio*, *extemplo.* quæ idem ſignificant. Neque aliter apud Plautum Amphit. *è loco aliquem convenire,* id eſt, ſtatim. Sed & inde natum eſt, *illico*, μάλ᾽ ἄγχι. Cum autem libb. alii habeant *iidem*, id vulgato *eidem*, libenter prætulerim. Sic igitur lege; *Commodius id viſum, ut qui à loco* (vel, *è loco*) *iidem perferrent litteras, & interrogari quoque, ſi quid res exigerent, poſſent.* Iuvenibus & vehiculis, modicis intervallis, per militares vias diſpoſitis, duo hæc obtinere & voluit & potuit Auguſtus; ut, nempe, quæ in provinciis geſta, & celeriter *annuntiari*, & propius *cognoſci* poſſent. Annuntiandi celeritatem juvere juvenes & vehicula diſpoſita; cognoſcendi facilitatem, quod quæ litteris non ſatis expreſſa, aut in iis, ut ſæpe fit, omiſſa, ex iiſdem & litterarum gerulis & rerum provinciæ gnaris, haurire promptius certiuſque liceret. *Boxhornius.*

In diplomatibus libelliſque & epiſtolis ſignandis.] Plinius: *Vſque in hoc tempus, domine, neque cuiquam diplomata commodavi.* Indicatque in eadem epiſtola, ſe uxori ſuæ uſum diplomatum nomine Imperatoris commodaſſe, volenti ad amitam excurrere. Ex quo colligimus, diplomata convenire cum ſignificatu Iuriſconſultorum, eſſeque indultum, cujus gratia in celeritate conſiſtat. Neſcio an id ſit, quod vulgo *patentes*, & *literas paſſus* appellant: ut qui diplomata impetraverit, poſſit iter facere ſine interpellatoribus. *Beroaldus.*

Sunt

diplomatibus, libellisque & epistolis signandis, initio Sphinge usus est: mox imagine Magni Alexandri: novissime sua, Discoridis manu sculpta, qua signare insecuti quoque principes perseveraverunt. Ad epi- 51
stolas omnes horarum quoque momenta, nec diei modo, sed & noctis, quibus datæ significarentur, addebat. Clementiæ civilitatisque ejus multa & magna documenta sunt. Ne enumerem quot & quos diversarum partium venia & incolumitate donatos, principem

Sunt autem à forma diplomata appellata: nam formabantur in modum tabellarum duplicium. quare etiam διπλᾶς Græci vocant. *Casaub.*

Initio Sphinge usus est.] Divus Augustus inter initia Sphinge signavit. Duas autem in matris anulis jam indiscretæ similitudinis invenerat. Altera per bella civilia, absente eo, amici signavêre epistolas & edicta, quæ ratio temporum nomine ejus reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium, ænigmata afferre eam sphingem. Postea ad evitanda convicia sphingis, Alexandri M. imagine signavit. *Plinius.*

Imagine Alexandri.] Iulius Capitolinus: *dicuntur juvari in omni actu suo, qui Alexandrum expressum vel auro gestitant, vel argento.* Beroald.

Clementiæ civilitatisque.] Hactenus expositum Suetonio, quid in administranda Republ. pace belloque AVgustus gesserit: nunc quasdam ejus, ut sic dicam, publicas virtutes enarrat, alias in privata illius vita expositurus. Eæ de quibus hîc tractat, sunt clementia & civilitas: de priore agit ad initium capitis III. de posteriore ad finē cap. LVI. More enim suo, quod interpretes non observant, conjungit in propositione quæ deinde separatim exsequitur. *Cas.*

Clementiæ.] Seneca in I. de Clem. moderationem Augusti non tam clementiam, quā *lassam crudelitatem* fuisse docet. *Fuerit moderatus,* inquit, *& clemens: nempe post mare Actiacum Romano cruore infectum, nempe post fractas in Sicilia classes, & suas, & alienas: nempe post Perusinas aras, & proscriptiones. Ego vero clementiam non voco lassam crudelitatem.* Et poterat quidem illa, quæ recenset Annæus, vel rerum necessitas, vel ætas immaturior excusare: at, quæ postea quoque perpetrasse eum memorat Tacitus, haud minus gravia videntur: nempe, crimina quædam in majus extollendo, *clementiam majorum, suasque ipsum leges egressum* Ann. III. Non est tamen dubium, quin & Liviæ & Mecœnatis hortamenta sæpe ad mitiora consilia principem traduxerint. *Schildius.*

Civilitatisque.] Dio civilitatem hanc ἰσομοιρίαν ἐξ ἰσονομίας appellat, & alibi τὸ δημοκρατικὸν, egregia voce: simili ratione Theophrastus in fragmento Characterum nondum edito ὀλιγαρχικὸν vocat hominem non civilem: de quo apte dixeris, quod de Iulio Cæsare Lucanus:

Concessa pudet ire via civemque videri.

Latini interdum *æqualitatem* indigitant, vel *æqualitatem civilis juris.* ut Seneca. Iuvenalis *sensum communem*, Sat. VIII. *Casaub.* Ita Claudius quanquam ficte, *unum se civium & consensui imparem respondit* Annal. XII.

pem etiam in civitate locum tenere passus sit: Iunium Novatum, & Cassium Patavinum, è plebe homines, alterum pecunia, alterum levi exsilio punire satis habuit: cum ille Agrippæ juvenis nomine, asperrimam de se epistolam in vulgus edidisset: hic convivio pleno proclamasset, Neque votum sibi neque animum deesse confodiendi eum. *Quadam vero cognitione, cum Æmilio Æliano Cordubensi inter cætera crimina vel maxime objiceretur, quod male opinari de Cæsare soleret: conversus ad accusatorem, commotoque similis:* Velim, *inquit*, hoc mihi probes: faciam sciat Ælianus & me linguam habere: plura enim de eo loquar. *Nec quidquam ultra, aut statim aut postea inquisivit. Tiberio quoque de eadem re sedulo violentius apud se per epistolam conquerenti, ita rescripsit:* Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimium indignari quemquam esse qui de me male loquatur. Satis est enim, si hoc habe-
52 mus, ne quis nobis male facere possit. *Templa quam-*

vis

Male opinari.] *Opinari* Latinis, τὸ φημίζειν· nec enim est aliquid intra se sentire tantum, sed etiam exprimere quod sentias, & loqui. Val. Max. de Daphida: *ineptæ & mordacis opinationis.* malæ linguæ hominem ita vocavit. inde *opinio,* ἡ φήμη, quod omnes passim loquuntur & jactant. *Salmas.*

Sedulo violentius.] V. C. habet, ut videtur, rectius *Tiberio quoque eadem de re, sed violentius, &c.* F. Vrsinus.

Aetati tuæ mi Tiberi.] Quasi sævitia quæ tum in Tiberio se prodebat, vitium esset ætatis, non naturæ, ut in Claudio noster ait. Ac videtur AVgustus faciens de se conjecturam, ita opinatus de Tiberio: fore ut quandoque maturesceret simul & mitesceret ejus ingenium. sed quam falleretur ille in hoc suo judicio, eventus demum docuit. *Casaub.*

Templa quamvis sciret.] Hinc orditur de civilitate AVgusti memorare: cujus hoc primum documentum ponit, quod honores à civibus supra humanum fastigium non admiserit: dico à civibus: nam quod in provinciis aras & templa sibi poni siverit, non putavit Suetonius id esse incivile. adeo Quirites isti cæteros mortales ne hominum quidem loco habuerunt. Melius Tacitus qui generaliter illud in AVgusto culpatum notat, *quod templis coli voluerit.* Idem.

Proconsulibus decerni solere.] Iam olim invaluerat hæc ἀρέσκευμα, ut vocat

Po-

vis sciret etiam proconsulibus decerni solere: in nulla tamen provincia, nisi communi suo Romæque nomine recepit: nam in urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore. Atque etiam argenteas statuas olim sibi positas conflavit omnes: exque iis aureas cortinas Apol-

Polyb. lib. v. apud Asiaticos, Græcos, Syros & alios, honorandi τοὺς εὐεργέτας θυσίαις καὶ βωμοῖς. Cicero ad Atticum. *Nullos honores mihi nisi verborum decerni sino: statuas, fana,* τέθριππα *prohibeo* quod vere nec sine caussa & Cicero gloriatur, & in Augusto hîc à Suetonio laudatur: nam legibus Romanorum cautum erat diserte, ut proconsulibus jus esset permittendi quo templa sibi & monimenta ponerentur. Vide M. Tullium ad Q. fratrem. *Casaub.*

Nisi communi suo Romæque nomine.] Ex Iosepho intelligitur moris fuisse, ut qui simulacrum Imperatori consecrare vellent, in exemplar sumerent nobile aliquod alicujus dei signum. Nihil autem per ea tempora illustrius apud Græcos Olympiaco Iovis colosso & Iunonis Argivæ statua. Quare Cæsarem ad illius, Romam ad hujus similitudinem formarunt. *Idem.* Hinc numismatum inscriptio, ROM. ET AVG. marmorum quoque, SACERDOS ROM. ET AVG. Sed & apud Sex. Rufum templum Romæ & Augusti regione templi Pacis. Augusti vero solius apud eundem regione fori Rom. cujus & Plin. meminit lib. XXXV. c. IV. in fine. Idem lib. XII. cap. XIX. *In palatii* (inquit) *templo, quod fecerat Divo Augusto conjux Augusta.* Extat & Antonini Pii apud me nummus cum templo, atque inscriptione, TEMPLVM DIV. AVG. REST. id est, Augusto restituit. Omitto quæ in provinciis, & peculiariter in Asia Pergami, in Bithynia Nicomediæ, viventi, & consentienti etiam, ut tradit Dio lib. LI. exstructa fuere, quorum memoriam nummi servant. Merito igitur Horat,

Cælo tonantem credidimus Iovem,
Regnare, præsens divus habebitur
Augustus. Torrent.

Chalcidenses Tito Flaminio & deis quibusdam templa consecrârunt: ut Tito & Herculi, Tito & Apollini. *Plutarch.*

Nam in urbe quidem pertinacissime hoc honore abstinuit.] De urbe ait: Dio etiam de Italia. Tacitus autor est, *effigie numinum* coli eum voluisse, id valet in eam mentem, ut signa adposita Augusti statuis sint, quæ solent deorum, puta radius, hasta, fulmen. Itaque nummi etiam hodie, in quibus Augusti caput radiatum. *Lipsius.*

Argenteas statuas olim sibi positas conflavit omnes.] Secutus Mecænatis consilium, quod narrat Dio libro LII. De his statuis loquitur ipse in breviario rerum suarum, quod est Ancyræ. *Casaub.* Argenti usum in statuas primum ad honorem Divi Augusti in adulationem temporum transisse, falso existimatur: jam enim triumpho Magni Pompeii reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnavit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris, & currus aureos argenteosque. *Plinius.*

Exque iis aureas cortinas Apollini Palatino dedicavit.] Cortinarum frequentissimus olim usus in ornandis deorum templis, Apollinis præsertim; ut Plinius scribit lib. XXXIV. & Bacchi. in plerisque enim certaminibus (Baccho potissimum sacris, ut notat lib. II. Athenæus,) præmium fuit τρίπους, quem victor non auferebat domum, sed ei deo consecrabat, in cujus honorem celebrabatur id ludicrum. Hi sunt τρίποδες χορηγικοὶ quorum mentione, Græca omnis historia, maxime autem

Apollini Palatino dedicavit. Dictaturam magna vi offerente populo, genu nixus, dejecta ab humeris toga, nudo pectore deprecatus est. 53 *Domini appellationem, ut maledictum & obprobrium semper exhorruit. Cum spectante eo ludos, pronuntiatum esset in mimo,* O dominum æquum & bonum! *& universi quasi de ipso dictum exsultantes comprobassent: & statim manu vultuque indecoras adulationes repreßit, & insequenti die gravissimo corripuit edicto,* dominumque *se posthac appellari, ne à liberis quidem aut nepotibus suis, vel serio vel joco, passus est: atque hujusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. Non te-*

autem Attica refertissima est. *Casaub.* Quare tripodem Apollini imprimis dicârunt, quæ est Latinis cortina? An quia tripus etiam est bacchicus crater, quo vinum miscere olim solebant? Et Apollinis vera esse responsa præ cæteris creditum fuit: unde & proverbium natum, ut vera loquentes dicantur ἐκ τρίποδος λέγειν. vinum autem & ipsum est ἀληθευτικὸν, id est, in caussa ut veritas proferatur. *Camerarius.*

Dejecta ab humeris toga, nudo pectore.] Hebræorum, Græcorum & Romanorum mos τῇ γυμνότητι ταπεινοῦν ἑαυτὸν, ut loquitur Plutarchus. Quare in omni graviore commotione vestes lacerabant, ut passim in omnibus scriptoribus. AVgustus vero etiam dejicit vestem, & nudat pectus, ut significet malle se occidi, quam eum titulum recipere. *Casaub.*

Domini appellationem.] Insecutos principes, etiam bonos, & *domini*, & *rerum domini* & *heri* appellationem admisisse palam est. Sero Iulianus AVgusti & Tiberii consuetudinem revocare conatus est, & dominum se appellari vetuit: quæ ejus εἰρωνεία à plerisque est irrisa, ut ipse testatur. *Idem.*

Gravißimo corripuit edicto.] Edicta non unius generis argumentive fuerunt. Non enim omnia ad Iurisdictionem pertinebant: sed quædam ex his monitoria erant, quædam objurgatoria, quale hîc habes: quædam consolatoria. Imo sunt aliæ innumeræ eorum species, quæ certo alicui generi accepto ferri non possunt. Varie namque, prout inciderat, principes, magistratusve edicebant. *Brissonius.*

Atque hujusmodi blanditias.] Inter fratres sunt blanditiæ, adversum potestates meræ sunt adulationes. Sic recte modo vocavit Suetonius, proprietatis sermonum diligentissimus. *Casaubon.* Etiam amicas suas ii qui amant dominas vocant. Adde Sueton. Claud. cap. XXI. *Hortando rogandoque ad hilaritatem homines provocans, dominos identidem appellabat.* Atque hinc natum arbitror, ut si occurrerent quorum quis nomina vel ignorabat, vel non meminerat, dominos eos vocaret. Auctor Seneca lib. I. Epistol. Quo referendum Martial. epigramma,

Cum te non nossem, dominum regemque vocabam.

Alterum vero illud, *Cum voco te dominum noli tibi Cinna placere.*

Sæpe

temere urbe oppidove ullo egressus, aut quoquam ingressus est, nisi vespere aut noctu: ne quem officii caussa inquietaret. In consulatu, pedibus fere, extra consulatum, sæpe adoperta sella per publicum incessit. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem: tanta comitate adeuntium desideria excipiens, ut quendam joco corripuerit, quod sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. *Die senatus numquam patres nisi in curia salutavit, & quidem sedentes, ac nominatim singulos, nullo submonente: & discedens eo modo sedentibus singulis valedicebat. Officia cum multis mutuo exercuit: nec prius dies cujus-*

Sæpe etiam servum sic resaluto meum, irrisio est. *Torrent.*

Vrbe oppidove.] Oppidum alii locum muro, fossave, aliave qua munitione conclusum dicunt. Alii locum ædificiis constitutum, ubi fanum, comitium, forum & murus sit. *Servius.* Oppidum eam Romæ partem vocat Livius, quæ intra mœnia erat, ut ab urbe differat. *Turnebus.*

Pedibus fere.] Plinius de Trajano: *Hoc ipsum, quod ingressus es, quam mirum lætumque? nam priores invehi & importari solebant: non dico quadrijugo curru, & albentibus equis, sed humeris hominum, quod arrogantius erat.* Et paullo post: *Manet imperatori, quæ prior, humanitas. Incedebas pedibus, incedis: lætabaris labore, lætaris: eademque omnia illa circa te, nihil ipso te, fortuna mutavit.*

Adoperta sella.] Clausa, cooperta. Quid si legas, *adaperta*: ut sit sensus, Augustum in hoc civilitatis documentum præstitisse, ut per publicum incederet lectica patefacta, ita ut omnibus adeundi, alloquendique potestas fieret. *Beroald.*

Quasi elephanto stipem.] Mos agyrtarum, & eorum omnium qui ejusmodi beluas ostentant. Ælianus de animalibus lib. VI. cap. X. Appellat *stipem*, quæ Galenus σμικρότατα νομίσματα initio Ἐπῳδοῦ, sive postremi libri De usu partium. *Casaub.* Vide Plinium lib. VIII. cap. V.

Nisi in curia.] Civilitas Augusti maxima, qui Senatores die Senatus salutare noluit domi, sed in curia: tanquam & ipse unus foret ex Senatoribus. *Beroald.*

Submonente nullo.] Cum esset memoria præditus singulari, non indigebat nomenclatore, qui in ejus aurem nomina Senatorum infarciret, quos salutabat. *Idem.*

Valedicebat.] Cod. Salmas. *valere dicebat.* adscriptum erat: forte, *vale redicebat.*

Officia cum multis mutua exercuit.] Tertulliani appositus locus huic Suetonii explicando in lib. De idololatria, *Circa officia privatarum & communium solemnitatum, ut togæ puræ, ut sponsalium, ut nominalium, nullum putem periculum.* Paullo post eidem *officii titulus* dicitur pro caussa. sunt autem celeberrimæ illæ officiorum caussæ, quæ verbis superioribus Tertulliani continentur: erant

jusque solemnes frequentare desiit, quam grandior jam natu, & in turba, quondam sponsaliorum die vexatus. Gallum Terrinium senatorem, minus sibi familiarem, sed captum repente oculis, & ob id inedia mori desti-
54 *nantem, præsens consolando revocavit ad vitam. In senatu verba facienti dictum est,* Non intellexi: *& ab alio,* Contradicerem tibi si locum haberem. *Interdum ob immodicas altercationes disceptantium è curia per iram se proripienti, quidam ingesserunt,* Licere oportere senatoribus de Rep. loqui. *Antistius Labeo senatus lectione, cum vir virum legeret, M.Le-*

erant tamen & aliæ multæ, *ut deductio magistratuum, candidatorum, & funeris, salutationes, recitationes, & aliæ*, quarum libro eodem cap. x. Tertull. meminit. Horum officiorum pleraque noctu vel prima luce solita celebrari observavimus: Plinius vocat officia antelucana epist. XII. lib. III. Propter ista erant Romæ antipodes, qui noctu vigilarent, sterterent interdiu: de quibus Seneca epist. CXXII. *Casaub.*

Ob id inedia mori destinantem.] More qui per illa tempora vigebat, ut debilitatem vel morbum immedicabilem ἀποκαρτερήσει effugerent: sic Atticus obiit, de quo Cornelius Nepos: sic Corellius Rufus, de quo Plinius epist. lib. I. & alii multi. Hic fructus Stoicæ doctrinæ tum maxime florentis. quanquam & aliæ sectæ nonnullæ, & quidem voluptuariæ, impellebant homines ad mortem. exemplo sit Hegesias secta Cyrenaicus è re Πεισιθάνατος dictus, quod vulgo hominibus mortem suaderet, cujus olim liber de eo argumento extabat Ἀποκαρτερῶν inscriptus: de quo M. Tullius in primo Tusculanarum. *Idem.*

Contradicerem tibi si locum haberem.] Objicit occupatam Remp. sive, quod idem est, omnia in Rep. loca. *Locus* apud scriptores Romanos ita interdum accipitur. sic in Vespasiano, *præturæ sextus locus.* Qui acumen hujus dicti exponeret, hactenus neminem vidi. *Idem.*

Altercationes disceptantium.] Contentiones Senatorum sibi invicem contradicentium. Sed Cicero in Partitionibus: *Ex rationis & ex firmamenti conflictione, & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam disceptationem voco, in qua quid deveniat in judicium, & de quo disceptetur, quæri solet.*

De Republica loqui.] Etiam in genere sententiam dicere, erat *de rep.* vel *de summa rep. dicere.* Cic. ad Att. I. *Rogatus ego sententiam, multa dixi de summa republica.* Idem I. in Anton. *Antequam de rep. P. C. dicam ea quæ dicenda hoc tempore arbitror.* Sed & in extremo IV. Catilin. hortatur Patres fortiter ac diligenter, ut instituerant, de summa salute publica, deque universa repub. decernere. Atque adeo interdum ipsi Senatores postulabant, ut sibi *de rep. liceret dicere*, id est, si quid è rep. crederent, pro sententia dicere. Exempla passim obvia: & imprimis Liv. lib. III. Vbicumque autem legitur *de summa reip.* vitiose legitur pro *de summa rep.* Brissonius.

Nec

M. Lepidum, hoſtem olim ejus, & tunc exſulantem, legit: interrogatuſque ab eo, an eſſent alii digniores, Suum quemque judicium habere *reſpondit. Nec* 55
ideo libertas, aut contumacia fraudi cuiquam fuit. Etiam ſparſos de ſe in curia famoſos libellos, nec expavit, & magna cura redarguit. Ac ne requiſitis quidem auctoribus, id modo cenſuit, cognoſcendum poſthac de iis qui libellos aut carmina ad infamiam cujuſpiam ſub alieno nomine edant. Iocis quoque quorumdam invi- 56
dioſis aut petulantibus laceſſitus, contradixit edicto. Et tamen de inhibenda teſtamentorum licentia, ne ſenatus quidquam conſtitueret, interceſſit. Quoties magiſtratuum comitiis intereſſet, tribus cum candidatis ſuis

Nec ideo libertas aut contumacia.] *Contumaciam* vocat indomabilem illam jactationem libertatis, quæ inanis eſt principe obluctante, ſub peſſimo etiam exitioſa. Eam *abruptam* vocat Tacitus, eique opponit *obſequium deforme.* Inter illa media eſt *modeſtia*, qua multi magni ſapienteſque viri ſub principibus, opprimentibus libertatem, iter ingreſſi ſunt, periculis vacuum. *Boxhorn.*

Nec expavit, & magna cura.] Liber Ferrar. *neque expavit, nec magna cura redarguit, ne requiſitis quidem auctoribus. Id modo, &c.* quam lectionem ſequor. *Torrent.*

Cognoſcendum poſthac, &c.] Crimen famoſi libelli publici judicii eſt: quam rem C. Tacitus ſic exſequitur: *Legem majeſtatis Tiberius reduxerat, cui nomen apud veteres idem, ſed alia in judicium veniebant, &c. Primus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis ſpecie legis ejus tractavit, commotus Caſſii Severi libidine, qua viros fœminaſque illuſtres procacibus ſcriptis diffamaverat.* Quæ verba referre placuit, ut intelligeretur, quomodo crimen illud publicum ſit, quod tamen in tractatu publicorum judiciorum non connumeretur: apparet enim ſub lege Majeſtatis contineri, cum ad ejus exemplum judicetur. *Alciatus.*

Sub alieno nomine edant.] Quid ſi ſuo nomine edant? an minus tenebuntur? Lego igitur, *ſuo, alienove nomine*, quanquam nullo adjutus codice, ſed ſola ratione: ſive enim ſuo, ſive alieno, vel etiam ſine nomine, (dummodo de auctore conſtet) famoſum quis carmen ediderit, inteſtabilis ex lege eſſe jubetur. Sic Vlpian. l. v. De injuriis & famoſis libellis. Idque etiam XII. tabulis vetitum fuit, ne quod condere carmen liceret ad alterius injuriam. *Torrentius.*

De inhibenda teſtamentorum licentia.] Quæ adeo recepta, ut plerique ingeniorum petulantiam non alio velo exercerent. Ita *Fulcinius Trio ſupremis tabulis multa & atrocia in Macronem compoſuit:* ait Tacitus Ann. VI. Ab hac mente Suetonius: nec virum doctum C. Sigonium quiſquam audiat corrigentem, *de inhibenda ſcommatorum licentia.* Enimvero exempla hujus libertatis in extrema tabula regulaque, habes in Tacito plura. *Lipſius.*

ſuis circumibat: ſupplicabatque more ſolemni. Ferebat & ipſe ſuffragium in tribu, ut unus è populo. Teſtem ſe in judiciis & interrogari & refelli æquiſſimo animo patiebatur. Forum anguſtius fecit, non auſus extorquere poſſeſſoribus proximas domos. Numquam filios ſuos populo commendavit, ut non adjiceret, Si merebuntur. *Eiſdem prætextatis adhuc, aſſurrectum ab univerſis in theatro, & à ſtantibus plauſum, graviſſime queſtus eſt. Amicos ita magnos & potentes in civitate eſſe voluit, ut tamen pari jure eſſent quo cæteri, legibuſque judiciariis æque tenerentur. Cum Aſprenas Nonius arctius ei junctus, cauſſam veneficii accuſante Caſſio Severo, diceret: conſuluit ſenatum quid officii ſui putaret:* Cunctari enim ſe, ne, ſi ſupereſſet, eriperet le-

Cum candidatis ſuis.] Erant candidati, hoc eſt, petitores magiſtratuum, qui Cæſaris dicebantur. Hinc eſt ille jocus apud Quintilianum amphibologicus: nam Galba homini pilam negligenter petenti, *ſic*, inquit, *petis tanquam Cæſaris candidatus.* Nam illud petis, ambiguum eſt. *Beroald.* Confer, ſi lubet, Cæſ. cap. XLI.

Tribus circumibat.] Sicut inſequentium imperatorum nemo ſimilior Auguſto, quam Trajanus, ita, cum ipſe conſulatum peteret, Auguſti modeſtiam adæquavit. Plinius: *Comitiis tuis interfuiſti candidatus, non conſulatus tantum, ſed immortalitatis & gloriæ & exempli, quod ſequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa vetere poteſtatis ſuæ ſede: perpeſſus es longum illud carmen comitiorum, nec jam irridendam moram: conſulque ſic factus es, ut unus ex nobis, quos facis conſules.*

Eiſdem prætextatis adhuc aſſurrectum.] Cauſſam diſce ex verbis Taciti Annal. lib. IV. *Tiberius in ſenatu oratione monuit in poſterum ne quis mobiles adoleſcentium animos præmaturis honoribus ad ſuperbiam extolleret.* ſed de theatro quod ait Suetonius & querela AVguſti, quia populus ejus liberis plauſum dederat, referendum ad hiſtoriam de Cajo filio ejus, quæ narratur Dioni lib. LIV. Suſpecta autem fuiſſe Caij & Lucii ingenia patri AVguſto docet idem lib. LV. *Caſaubon.*

Cauſam veneficii.] Veneno, Aſprenati reo Caſſius Severus accuſator objiciebat, interiſſe CCXXX. convivas. *Plinius.*

Accuſante Caſſio Severo.] Cum multi accuſante Caſſio Severo, abſolverentur, & architectus fori Auguſti expectationem operis diu traheret, ita jocatus eſt Auguſtus: *vellem Caſſius & meum forum accuſaſſet.* Macrobius. Autor Dial. de Orat. plus virium eum, quam ſanguinis, habuiſſe ait: nec pugnare viſum, ſed rixari, & ob id inter recentiores putat oratores reponendum.

Ne ſi ſupereſſet.] Id eſt, advocatus eſſet, reumque defenderet: hoc enim ſignificat *Supereſſet*. Hinc animadverte hoc verbum *ſupereſſe*, contra Gellii ſententiam, à Tranquillo poſitum pro defendere, atque advocatum eſſe. *Beroald.*

Ac

legibus reum: ſin deeſſet, deſtituere ac prædamnare amicum exiſtimaretur. *Et conſentientibus univerſis, ſedit in ſubſelliis per aliquot horas: verum tacitus, ac ne laudatione quidem judiciali data. Adſuit & clientibus: ſicut Scutario cuidam, evocato quondam ſuo, qui poſtulabatur injuriarum. Vnum omnino è reorum numero, ac ne eum quidem, niſi precibus, eripuit, exorato coram judicibus accuſatore, Caſtricium, per quem de conjuratione Murenæ cognoverat.* PRO 57 QVIBVS *meritis quantopere dilectus ſit, facile eſt æſtimare. Omitto ſenatuſconſulta, quæ poſſunt videri vel neceſſitate expreſſa, vel verecundia. Equites Romani natalem ejus ſponte atque conſenſu, biduo ſemper celebrarunt. Omnes ordines in lacum Curtii*

Ac ne laudatione quidem judiciali data.] Pompejus, cum lege lata *laudari reos* vetuiſſet, ipſe in judicium Planci laudandi cauſſa venit. Cum quidem Cato, unus judicum, manibus aures obturans, non licere ſibi laudationem legibus prohibitam audire, dixit. *Plutarchus.*

Sicut Scutario cuidam.] Videtur eſſe proprium nomen. In Gloſſario *ſcutarius* exponitur ἀξίωμα στρατιωτικὸν φέρων. *qui dignitate militari eſt præditus.* quomodo hodie Galliæ regno, *Eſcuier*, gradus eſt nobilitatis, originem habens à re militari. *Caſaub.*

Evocato quondam ſuo.] Evocati erant veterani, gnari prudenteſque militiæ, qui expletis ſtipendiis ſæpe in Conſulum & Ducum gratiam militiam ducebant. Græcis ἀνάκλητοι, quaſi revocati. Plerique è beneficiariis eſſe ſolebant, qui nimirum beneficio imperatoris ad gradus aut commoda promoti, item agris & immunitate donati, ideoque magis obſtricti. Et quia centurionibus comparati, interdum etiam miſcebantur, & cum iis confundebantur: quin & cum legatis, quaſi honeſtiſſimi, jungebantur. *Lipſius.*

Natalem ejus ſponte atque conſenſu biduo ſemper celebrarunt.] Auguſti natalem & Circenſibus & venatione fuiſſe celebratum quotannis per unum aliquem è prætoribus, narrat Dio lib. LIV. extremo. Idem libri ſequentis initio decretos in eam rem annuos Circenſes ἀϊδίους auctor eſt. meminit & alibi. non ſolum autem equeſter ordo, ſed etiam collegia pleraque eum diem feſtivum habere ſolita. eratq; arca ipſis communis ad feſtivitatis ejus impenſas. Declarat vetus inſcriptio Romæ. *Caſ.* Quam inſcriptionem vide ad calcem operis.

Sponte atque conſenſu.] Codex Salmaſ. *conceſſu.*

In lacum.] Is veteris ſuperſtitionis ritus fuit. Sic enim ſolebant loca hominum opinione ſacra, ut lacus, fontes, puteos, venerari. Pauſanias Atticis de fonte quodam apud Oropios, Νόσου δὲ ἀκεσθείσης ἀνδρὶ μαντεύματος γενομένου, καθέστηκεν ἄργυρον ἀφεῖ-

tii quotannis ex voto pro ſalute ejus ſtipem jaciebant: item Kalendis Ianuariis ſtrenam in Capitolio, etiam abſenti: ex qua ſumma pretioſiſsima deorum ſimulacra mercatus vicatim dedicabat: ut Apollinem Sandaliarium, & Iovem Tragœdum, aliaque. In reſtitutionem Palatinæ domus incendio abſumtæ, veterani, decuriæ, tribus, atque etiam ſigillatim è cætero genere hominum, libentes ac pro facultate quiſque pecunias contulerunt: delibante tantummodo eo ſummarum acervos, neque ex quoquam plus denario auferente.

Re-

ἀφεῖναι καὶ χρυσὸν ἐπίσημον ἐς τὴν πηγήν. Similia narrat & alibi. item Plinius VIII. epiſt. de Clitumno fonte. Notat hunc gentium morem Sozomenus lib. II. Eadem fuit & gentium Gothicarum conſuetudo. Arguit Ladiſlai regis Vngariæ decretum de ſynodi ſententia ante annos quingentos factum. *Quicunque ritu gentilium juxta puteos ſacrificaverunt, vel ad arbores & fontes & lapides oblationes obtulerint, reatum ſuum bene luant.* Caſaub.

Curtii.] In foro lacum Curtii à Curtio dictum conſtat. de eo triceps hiſtoria. nam & Procilius non idem prodidit quod Piſo, nec quod is, C. Ælius Stilo ſecutus. A Procilio relatum, in eo loco dehiſſe terram, & ex ſenatusconſulto ad haruſpices relatum, eſſe reſponſum, deum Manium (id eſt, Summanum) poſtulionem (id eſt, poſtulationem) poſtulare, civem fortiſſimum eodem mitti. tum quendam Curtium, virum fortem, armatum adſcendiſſe in equum, & à Concordiæ verſum, cum equo in eum præcipitatum. eo facto, locum coiſſe, atque ejus corpus divinitus humaſſe, & reliquiſſe genti ſuæ monumentum. *Varro.* Forſan igitur ſtipem in lacum iſtum jecerunt, ut eo loci, quo hiatus ad inferos patuerat, Manes propitii redderentur.

Ex voto pro ſalute ejus ſtipem.] Teſtantur duo lapides, quorum inſcriptiones habes ſub finem operis.

Strenam in Capitolio.] Strenarum origo, queîs felicem ominamur annum ipſius auſpicio & initio, à Tatio rege manâſſe dicitur, qui primum Romuli hoſtis, deinde collega in regno Romano fuit. Symmachus lib. I. Ep. IV. *Ab exortu pæne urbis Martiæ ſtrenarum uſus adolevit auctoritate Tatii regis, qui verbenas felicis arboris ex luco Streniæ anni novi auſpices primus accepit, DD. Imperatores: nomen indicio, viris ſtrenuis hæc convenire ob virtutem.* Turnebus.

Strenam.] Codex Salmaſius *ſtrenuam.*

Vt Appollinem Sandaliarium.] Apollo Sandaliarius poteſt videri dictus, quod ſandaliis indutus eſſet. Sic Iovem Tragœdum apud Plautum in Amphitruone, quod hiſtrionicam fecerit. Apollo Sandaliarius in regione IV. ponitur à P. Victore. & item Vicus Sandaliarius in veteri inſcriptione: GERMANICO. CAESARE. C. FONTEIO. CAPITONE. COSS. KAL. IAN. STATAE. FORTVNAE. AVG. SACR. SEX. POMPEIVS. L. TROPHIMVS CN. POMPEIVS. CN. L. NICETOR. MAG. VICI SANDALIARI. REG. IIII. ANNI. XVIII. D. D. *Fr. Vrſinus.*

Sigillatim.] Cod. Salmaſ. *ſingillatim.*

Sed

Revertentem ex provincia, non solum faustis ominibus, sed & modulatis carminibus prosequebantur. Observatum etiam est, ne quoties introiret urbem, supplicium de quoquam sumeretur. Patris patriæ cognomen 58
universi repentino maximoque consensu detulerunt ei. Prima plebs, legatione Antium missa: dein quia non recipiebat, ineunti Romæ spectacula frequens, & laureata: mox in curia senatus: neque decreto, neque acclamatione, sed per Valerium Messallam id mandantibus cunctis: Quod bonum, *inquit*, faustumque sit tibi, domuique tuæ, Cæsar Auguste: (sic enim nos

Sed & modulatis carminibus.] Qualia ante deorum effigies canebantur. Sueton. Calig. cap. XVI. *nobilibus pueris, ac puellis carmine modulato laudes virtutum ejus canentibus.* De absentis Augusti desiderio elegantissima Horatii Oda V. lib. IIII. *Torrent.*

Supplicium de quoquam sumeretur.] Diem reditus AVgusti in urbem ἱερὸν in perpetuum factum decreto senatus narrat Dio: festis autem diebus supplicio abstinuerunt veteres Græci & Romani. *Casaub.* Ita in Græcia, cum legati aut Delon, aut Epheson, aut in alias urbes, religionum nomine celebres, advenissent, mos erat, nulla supplicia de sontibus sumi: nec quenquam fas tum fuit etiam capitis condemnare. Cessabant tum judicia publica, eorumque exsecutiones: ac, cum hic mos violaretur, ἡ θεωρία λύεται dicebatur: de quo plura ad Tatium. *Salmasius.*

Vniversi repentino maximoque consensu detulerunt ei.] Ovid. in II. Fastorum tradit, cognomen patris patriæ datum esse Augusto Nonis Februarii ab omnibus ordinibus. Sic enim inquit:

Sancte pater patriæ, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen eques. Beroald.

Legatione Antium missa.] Antium
urbs principum ocio & vacationi civi-
lium occupationum dicata est: itaque
magnifica ibi sunt ædificia permulta,
excipiendis, cum eo commigrant, ob-
lata occasione principibus. *Strabo.*

Neque acclamatione.] Sæpe honores
maximi ita tributi, impetu magis quam
consilio. expressit Livius hanc consue-
tudinem in consecratione Romuli. Et
exempla pluria in historia AVgusto-
rum. *Casaub.* Legitima & solemnis ac-
clamandi formula in senatu, OMNES.
ea dicta discedebant, nec sententiæ am-
plius rogabantur. Id imprimis sub in-
sequentibus imperatoribus obtinuit. Ita
Trebellius Pollio in Valerianis: *Quæ
cum essent sæpius dicta, addiderunt* O-
MNES. *Atque ita discessum est.* Vopiscus
quoque in Tacito, Metii Falconii ora-
tione totum Senatorium ordinem con-
cussum, statimque acclamatum scribit,
OMNES, OMNES. Similiter in Probo,
post dictam à Manlio Statiano senten-
tiam, acclamatum refert.

Sic enim nos perpetuam felicitatem.] Plinius in Panegyrico, *ut in unius salutem collata omnium vota? cum sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur.* Ibidem: *Debemus obsecrare ut omnia quæ facis quæque facias prospere* cedant

nos perpetuam felicitatem Reip. & læta huic precari exiſtimamus) Senatus te conſentiens cum pop. R. conſalutat PATRIÆ PATREM. *Cui lacrymans reſpondit AVguſtus, his verbis (ipſa enim, ſicut Meſſallæ, poſui)* Compos factus votorum meorum, patres C. quid habeo aliud deos immortales precari, quam ut hunc conſenſum veſtrum ad ultimum vitæ finem mihi perferre liceat? *Medico Antonio Muſæ, cujus opera ex ancipiti morbo convaluerat, ſtatuam, ære collato, juxta ſignum Æſculapii ſtatuerunt. Nonnulli patrum familiarum, teſtamento caverunt ut ab heredibus ſuis prælato victimæ titulo, in Capitolium ducerentur, votumque pro ſe ſolveretur,* QVOD SVPERSTITEM AVGVSTVM RELIQVISSENT. *Quædam Italiæ civitates diem,*

quo

cedant tibi, Reipublicæ, nobis: vel, ſi brevius ſit optandum, ut uni tibi, in quo & Reſp. & nos ſumus.

Felicitatem Reip. & læta huic.] Trajectio Suetoniana ut ante monebamus, pro *felicitatem & læta Reip. huic:* ſic ſtatim, *ut prælato victimæ titulo in Capitolium ducerentur,* pro *prælato titulo victimæ in C. d.* Nihil ergo mutemus. *Caſaub.*

Senatus te conſentiens cum pop. R. conſalutat PATRIAE PATREM.] Hoc cognomen eam imperatoribus in cives poteſtatem dabat, quam patres in libeberos habent. Quod tamen initio non hac de cauſſa Auguſto decretum eſt, verũ ut admonerentur, ut eos quibus præeſſent tanquam filios amarent. & ut ipſi à civibus patris loco colerentur. Poſt Auguſtum ſequentes imperatores, vetuſtis titulis novas quaſdam addiderunt appellationes: omnibus enim poſt Antonium Pium imperatoribus Romanis, præter Marcum & L. Verum, Pii cognomen inditum eſt, ſicuti poſt Commodum Felicis. Perpetui vero, invicti Triumphatoris, Victoris, Maximi, Sempiterni & alia ejuſmodi cognomina adulatione creſcente circa Diocletiani tempora inventa ſunt. *Onuphr. Panvin.*

Cui lacrymans reſpondit AVguſtus.] Repente exortum gaudium ingens, lacrymæ ſæpe conſequuntur. Multa paſſim exempla, ut dicebamus ad Athenæum libro quinto cap. XIX. Sic Trajanus ad voces dilaudantis populi & fauſta comprecantis *lacrymis etiam & multo pudore ſuffundebatur*, inquit Plinius. Lege ſi lubet quæ de hujuſmodi lacrymis ex lætitia fluentibus diſputat Philo Iudæus in libro Περὶ ἀποικίας. *Caſaubon.*

Statuam ære collato.] Formula non infrequens in lapidibus antiquis: qua declaratur populi affectio & conſenſus: Græci *ἀνδριάντα ἐκ συντελείας* vertunt. *Idem.*

Diem quo primum ad ſe veniſſet, ini-

tium

quo primum ad se venisset, initium anni fecerunt. Provinciarum pleræque super templa & aras, ludos quoque quinquennales pæne oppidatim constituerunt. Reges amici atque socii, & singuli in suo quisque regno, Cæsareas urbes condiderunt: & cuncti simul, ædem

tium anni fecerunt.] Multæ civitates sub imperio Romano, proprios annorum characteres habuerunt, & neque coss. Romanos indices cujusque anni scripserunt, neque Iuliani rationem sunt secutæ. Sic Nicopolitani annos numerarunt ab AVgustali suo: quod & Alexandriæ factum: fuisse enim illis quoque AVgustalem suum anni indicem, & τοῦ ἐνιαυτοῦ ἄρχοντα, ut loquitur Theodoretus, Cujacio ex non editis ejus urbis Chronicis notatum est. Habeo etiam in antiquissimis membranis ψῆφον πασχαλίων, id est, canonem paschalem, scriptum Græce, ubi anni caput est non Ianuarius, sed September: quod in Alexandrina Ecclesia aliisque scimus obtinuisse. Extat tamen Iustiniani Novella, qua jubentur omnes omnium partium imperii Rom. συμβολαιογράφοι in scribendis instrumentis annum imperatoris & coss. annotare: qua constitutione videntur æræ civitatum propriæ ab usu omni summotæ. *Casaub.*

Super templa & aras.] Aræ ante alias nobiles fuere quæ Lugduni positæ, quæque Narbone, cujus extat hodieque consecratio. *Casaub.* Augustus simul cœlum & terram regere putabatur, utpote consecratus vivus vidensque, & altaribus, sacerdotibus, titulisque divinis numine novo in cœlum sublatus. Viderique volebant adulatores illum deum esse, & personam hominis induisse ad orbem pacandum. Horat. lib. I. Od. II.

Sive mutata juvenem figura
Ales in terris imitaris almæ
Filius Majæ, patiens vocari
Cæsaris ultor.

Et Manilius lib. *socium* illi *Tonantem* facit. *Barthius.*

Ludos quoque quinquennales pene oppidatim constituerunt.] Tanquam heroi, ut de Iulio Cæsare notat Dio lib. XLIV. AVgusto autem constituerunt ἀγῶνας πενταετηρικοὺς & in Italia quidam, ut Neapolitani. Suetonius infra, capite XCVIII. & in provinciis multi: ut Pergameni, Dio lib. LI. aliique multi. quos imitatus Herodes Magnus, Hierosolymis tale ludicrum instituit. Iosephus libro XV. Originum cap. XI. item Cæsareæ, lib. XVI. ejusdem operis c. X. Ego vero etiam in Vrbe quinquennales ludos decretos in AVgusti honorem post victoriam Actiacam, apud Dionem lego lib. LI. καὶ πανήγυριν οἱ πεντετηρίδα ἄγεσθαι ἔγνωσαν. Propter hanc quinquennalium ludorum frequentiam, qui ad olympici agonis imitationem inventi, etiam ὀλυμπιάδες dicebantur, factum tandem ut ὀλυμπιὰς pro qualicumque victoria, aut adorea & gloria quocumque modo parta poneretur. Nicephorus Gregoras libro LV. καὶ περὶ ὅσων ἄλλων εἰκὸς ἦν περιεργάζεσθαι στρατηγὸν ἄνδρα, καὶ πολλῶν ὀλυμπιάδων τοιούτων μεστόν. *Casaub.*

In suo quisque regno Cæsareas urbes condiderunt.] Notemus vocem *quisque:* nam apud Geographos tot Cæsareas vel Sebastas, eo tempore conditas non invenias. EVtropius duo tantum exempla ponit: *sicut,* inquit, *in Mauritania à rege Iuba, & in Palæstina quæ nunc urbs est clarissima.* Idem.

ædem Iovis Olympici, Athenis antiquitus inchoatam, perficere communi ſumptu deſtinaverunt, Genioque ejus dedicare: ac ſæpe regnis relictis, non Romæ modo, ſed provincias peragranti quotidiana officia togati, ac ſine regio inſigni, more clientium præſtiterunt.

61 QVONIAM *qualis in imperiis ac magiſtratibus regendaque per terrarum orbem pace belloque Rep. fuerit, expoſui: referam nunc interiorem ac familiarem ejus vitam: quibuſque moribus atque fortuna domi & inter ſuos egerit, à juventa uſque ad ſupremum vitæ diem. Matrem amiſit in primo conſulatu:*

Aedem Iovis Olympici.] Iupiter Olympius, ſeu Olympicus mavis, (vel ab Olympio, à quo eruditus atque inſtitutus fuit, ut Diodor. Siculus lib. IV. Biblioth. tradit, vel ab Olympo monte, in quo verſabatur, ut vult Lactantius, ſic dictus) plura tota Græcia, præſertim Lacedæmone, & in Elide, templa araſque habuit, ſed Athenis præcipuum. De quo Thucyd. lib. II. & Plin. lib. XXXVI. cap. VI. inchoatum olim dicens, uti & Sueton. Reges non perfeciſſe, ſed deſtinaſſe, perficere hoc loco ſcribit. Perfectum vero, dedicatumque ab Hadriano apud nos Spartian. tradidit, apud Græcos Pauſanias in Atticis, addens à ſingulis Græciæ urbibus, poſitas in eo Hadriano ſtatuas. Quas omnes poſtea Athenienſes ſuperarunt mirandi operis coloſſo. *Torrent.* Athenis ara duodecim deorum extabat, quibus ſe tertium decimum addi volebat Alexander. Hos omnes duodecim deos Olympios proprie vocabant, Ælianus: τὸν γὰρ Ἀλέξανδρον ἀνέγραφε τοῖς Ὀλυμπίοις. id enim moris habuerunt Græci, ut quos in deorum numerum referrent, τῶν Ὀλυμπίων παρέδρους vocarent. *Salmaſius.*

Genioque ejus dedicare.] Quæſitum apud eruditos, quis deus eſſet Genius, inventumque non ſimpliciter id dici. Nam Genius naturæ eſt deus parens illius, & Genii ſunt cœlorum multi, quorum meminit Capella in Nuptiis. & corporalium rerum Genii ſunt elementa quatuor, ignis, aër, aqua & terra. Quæ Græci cum στοιχεῖα vocent, γενεθλίους quoque θεοὺς dicunt, cui non abſimile eſt, quod Macrobius adducit de penatibus naturæ. Duodecim cœli ſigna cum ſole & luna ſunt qui Genios ajant, & hi quidem Genii univerſaliores. Nam ſuus eſt cuique loco Genius, quem faciunt ei præſidere. Quin & unicuique hominum ſuus ſic dictus, ut Cenſorinus inquit, ſive quod in ejus tutela, ut quiſque natus eſt, vivit: ſive quod, ut generemur, curat: ſive quod una gignatur nobiſcum: ſive etiam quod nos genitos ſuſcipiat ac tueatur. Eundem eſſe Genium & Larem multi veterum prodiderunt. *Vives.*

Referam nunc interiorem ac familiarem ejus vitam.] Plinius ad Trajanum: *Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum eſſe patitur: principum vero non modo domos, ſed cubicula ipſa intimoſque receſſus recludit, omniaque arcana noſcenda famæ proponit atque*

tu: ſororem Octaviam, quinquageſimum & quartum agens ætatis annum. Vtrique cum præcipua officia vivæ præſtitiſſet, etiam defunctæ honores maximos tribuit. Sponſam habuerat adoleſcens P. Servilii Iſauri- 62 *ci filiam: ſed reconciliatus poſt primam diſcordiam Antonio, & poſtulantibus utriuſque militibus, ut & neceſſitudine aliqua jungerentur, privignam ejus Claudiam, Fulviæ ex P. Clodio filiam, duxit uxorem, vix dum nubilem. Ac ſimultate cum Fulvia ſocru exorta, dimiſit intactam adhuc, & virginem. Mox Scriboniam in matrimonium accepit, nuptam ante duobus conſularibus, & ex altero etiam matrem. Cum hac etiam divortium fecit, pertæſus, ut ſcribit, morum perverſitatem ejus: ac ſtatim Liviam Druſillam matri-*

atque explicat. Sed tibi, Cæſar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam, quam penitus inſpici.

Poſtulantibus.] Cod. Salmaſ. *expoſtulantibus.*

Privignam ejus Claudiam.] Fulviæ & Pub. Clodii filiam, Antonii privignam. Nam Fulvia tres habuit maritos, P. Clodium illum Ciceronis inimicum, ex quo erat hæc Claudia: ſecundum Curionem: tertium Marcum Antonium. Vnde ait Cicero in ſecunda Antoniana: *Etenim iſta tua minime avara conjunx, quam ego ſine contumelia deſcribo, nimium debet diu populo Romano penſionem tertiam.* Beroald.

Simultate cum Fulvia.] Extat epigramma Auguſti Cæſaris, quo cauſa ſimultatis inter ipſum, & Fulviam exortæ obſcœna refertur. Sic enim ait:

Quod futuit glaphyram Antonius, hanc mihi pœnam
Fulvia conſtituit, ſe quoque uti futuam:
Aut futue, aut pugnemus, ait: quid, quod mihi vita
Charior eſt ipſa mentula, ſigna canant.

Beroald. Fulvia ingenio ferox & inquieta, ſperabat, ſe motu Italico Antonium à Cleopatra avulſuram. *Plutarchus.*

Divortium fecit.] Repudium dicitur cum futuri matrimonii ſponſalia dirimuntur. Divortium vero non niſi inter conjuges eſt: quamvis pinguiore Minerva putem etiam de ſponſis dici poſſe. Qua ratione & Virgilius *divortia aquarum* dixit, nec etymologia omnino repugnaret. Non diffiteor tamen ἐμφατικωτέρως in conjugibus dici. Eſt & apud Vlpianum *Fribuſculum* dictio à me nuſquam alibi lecta, cum propter iram ſubitariam conjuges recedunt, non tamen divertunt, ſed ceſſante fribuſculo, & quieſcente ira, revertuntur. *Alciatus.* Legendum omnino *friguſculum.* Vide Caſauboni notas ad cap. LXVI.

Pertæſus, ut ſcribit, morum perverſitatem ejus.] At Liviam amare cœperat: ideo Scriboniam, quum filiolam ſibi peperiſſet, eadem die repudiavit. *Dio Caſſius.*

trimonio Tiberii Neronis, & quidem prægnantem, abduxit, dilexitque & probavit unice ac perſeveranter.
63 *Ex Scribonia Iuliam, ex Livia nihil liberorum tulit, cum maxime cuperet. Infans, qui conceptus erat, immaturus eſt editus. Iuliam primum Marcello Octaviæ ſororis ſuæ filio, tantum quod pueritiam egreſſo: deinde ut is obiit, M. Agrippæ nuptum dedit: exorata ſorore ut ſibi genero cederet. Nam tunc Agrippa alteram Marcellarum habebat, & ex ea liberos. Hoc quo-*

Et quidem prægnantem abduxit.] Idque ex reſponſo Apollinis. Prudentius,

Idque deûm ſorteis & Apollinis antra dederunt
Conſilium: nunquam melius nam cedere tædas
Reſponſum eſt, quam cum prægnans nova nupta jugatur.

Tacitus & Dio, non Apollinem, ſed pontifices conſultos ſcribunt. *Caſaub.*

Abduxit.] Abducere proprie eſt per vim, ſicut etiam *perducere* interdum ſignificat: inde *perductores* à Cicerone in Verrinis dicti: qui, ut inquit Aſconius, in hoc differunt, à lenonibus, quod lenones ſunt ſcortorum, perductores etiam invitarum perſonarum, & in quibus ſtupra exercitata legibus vindicantur. *Beroald.*

Ex Liviæ nihil liberorum.] Eſt quædam privatim diſſociatio corporum, & inter ſe ſteriles, ubi cum aliis junxêre gignunt, ſicut Auguſtus & Livia. *Plinius.*

Vt is obiit.] Propertius contra receptam opinionem, atque adeo contra verum ſcribit lib. III. Marcellum in aquis Bajanis ſubmerſum interiiſſe, quum conſtet ab Antonio Muſa medico aquarum frigidarũ lotionibus enectum fuiſſe. Nam Muſæ & ejus fratris Euphorbi inventum fuit, *à balineis frigida multa corpora adſtringi*, inquit Plinius lib. XXV. cap. VII. Quare credibile, iiſdem frigidis Marcellum quum curare vellet, occidiſſe. Nempe gratificari Poëta voluit ei, quæ de ejus morte ſuſpecta fuit, Liviæ Auguſtæ. quæ quum videret Marcellum ita omnibus carum eſſe, ut deſcribitur à Virgilio VI. Æn. muliebriter atque impotenter ζηλοτυπήσασα, curavit eum clandeſtino mortis genere de medio tollendum. *Ioſ. Scaliger.*

Nam tum Agrippa alteram Marcellarum habuit, & ex ea liberos.] M. Agrippæ tres uxores fuerunt. Prima, Pomponia Attici filia, conciliante eas nuptias M. Antonio Triumviro: ex ea genuit Vipſaniam Druſi matrem. Altera, Marcella Octaviæ filia ex ea quoque liberi, ſi Suetonio fides. Tertia uxor Iulia: ex ea nati Cajus & Lucius Cæſares, Poſtumus Agrippa, Agrippina & Iulia. In his pleriſque verum, quod Tacitus notat Ann. III. *Vna omnium Agrippæ liberorum Vipſania miti obitu.* Cajus enim & Lucius veneno crediti periiſſe, Agrippina fame, Poſtumus ferro. Iuliam excipio, cujus mortem lib. IV. ita narrat ipſe Tacitus, ut ex natura videatur, ferri aut veneni nulla mentione. *Lipſius.*

Alteram Marcellarum.] Filiæ igitur paternis quoque cognominibus vocabantur, ut Fauſtæ, Fauſtinæ, Agrippinæ. Interdum à nomine, ac cognomine ſimul, ut Vipſania Agrippina, Tib. cap. VII. Li-

quoque defuncto, multis, ac diu, etiam ex equeſtri ordine, circumſpectis conditionibus, Tiberium privignum ſuum elegit: coëgitque prægnantem uxorem, & ex qua jam pater erat, dimittere. M. Antonius ſcribit, Primum eum Antonio filio ſuo deſpondiſſe Iuliam: dein Cotiſoni Getarum regi: quo tempore ſibi quoque invicem filiam regis in matrimonium petiiſſe. *Nepotes ex Agrippa & Iulia tres habuit,* 64
Caium, Lucium, & Agrippam, neptes duas, Iuliam & Agrippinam. Iuliam L. Paullo Cenſoris filio, Agrippinam Germanico ſororis ſuæ nepoti collocavit. *Cajum*

VII. Livia Druſilla, hîc, Munatia, Plancina apud Dionem. Interdum duarum gentium nomine, ut Iunia Claudia, Ennia Nævia, Caji Cæſaris conjuges, Calig. cap. XII. *Torrent.*

Etiam ex equeſtri ordine.] Confer Sejani codicillos ad Tiberium, & ad eos reſponſum hujus, apud Tacitum Annal. IV. *At enim Auguſtus* (reponit Tiberius) *filiam ſuam equiti Romano tradere meditatus eſt. Mirum hercule ſi cum in omnes curas diſtraheretur, immenſumque attolli provideret, quem conjunctione tali ſuper alios extuliſſet, C. Proculejum & quoſdam in ſermonibus habuit, inſigni tranquillitate vitæ, nullis Reip. negotiis permixtos. Sed ſi dubitatione Auguſti movemur, quanto validius eſt, quod M. Agrippæ, quod mihi conlocavit?*

Prægnantem uxorem.] Vid. infra Tiberii cap. VII.

Cotiſoni Getarum regi.] Si Plinio fides, ſic ſcribenti lib. IV. cap. XII. *Getæ, Daci Romanis dicti*, pertinebit huc illud Horatianum ex lib. III. Od. VIII. ad Mecoenatem:

Mitte civiles ſuper urbe curas,
Occidit Daci Cotiſonis agmen.

Forſitan enim ex hoſte amicus Cotiſoni factus Octavius, filiam ei collocare deſtinavit. Strabo tamen in VII. accurate Dacos à Getis diſterminat: & hos quidem verſus Pontum & orientem inclinare: illos in diverſum ad Germaniam & Iſtri fontes vergere docet.

Quo tempore ſibi quoque invicem filiam regis in matrimonium petiiſſe.] Cod. Salmaſ. *petiſſet.* Hæc enim verba de Auguſto potius, quam de Antonio ſunt interpretanda, cum τὸ *invicem* ad Cotiſonem commodiſſime referatur, ut, cui filiam deſponderat Cæſar, ejus eodem tempore filiam ambiiſſe intelligatur. Obduci poteſt, Auguſtum nullam unquam regis filiam in uxorem petiiſſe: ſemel enim ductam Liviam unice ac perſeveranter amâſſe. At non id quæritur, quam vera ſint, quæ inimicus Octavio impegit Antonius. *Schildius.*

Germanico ſororis ſuæ nepoti.] Vide Calig. cap. I.

Adoptavit domi.] Tertium nepotem, Agrippam & privignum Tiberium in foro, idque lege Curiata. Cujus diverſitatis ratio eſt, quod illi, cum adhuc in patris eſſent poteſtate, ſolo ejus conſenſu per mancipationem rite factam Auguſto tradi poterant, quæ proprie adoptio eſt; hi vero, morte parentum ſuorum jam patresfamilias effecti, non niſi in foro, conſenſu populi, coram Pontificibus, lege Curiata, in alterius tranſire

Cajum & Lucium adoptavit domi per assem & libram emtos à patre Agrippa: tenerosque adhuc ad curam Reip. admovit: & consules designatos circum provincias exercitusque dimisit. Filiam & neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret: vetaretque loqui, aut agere quidquam, nisi propalam: & quod in diurnos commentarios referretur. Extraneorum quidem cœtu adeo prohibuit, ut L. Tucinio, claro, decoroque juveni, scripserit quondam, Parum modeste fecisse eum, quod filiam suam Baias salutatum venisset.

transire potestatem permittebantur: homo liber enim caput mutare nequit, nisi populo consentiente, cives quippe ipsius reip. sunt. *Torrent.*

Per assem & libram.] Æs in hac formula vere assem notabat, ut Varro declarat lib. VIII. & Festus, in *rodus*. Atque hic est qui dicebatur in veteribus mancupiis *assis Cajanus.* Statius,

Emptum plus minus asse Cajano.

Cajus I. C. pro eo dixit, *unum aut duos nummos.* Casaub. Fuit pop. Rom. majorum consuetudinis & formularum retinentissimus: sic ut etiam re sublata, ritus tamen vetustatis usurpandæ caussa servarit. quod idem in vocabulis fecisse apparet. Hinc in omni solutione pecuniæ, quæ quidem ritu Quiritum fieret, libripens adhibebatur, ac vetus formula retinebatur quamvis re mutata: quamvis, inquam, non amplius appenderetur, sed jam numeraretur pecunia: quam consuetudinem Boëthius ex Caii institut. his verbis exposuit: *Is qui mancipio accipiebat, æs tenens ita dicebat: Hunc ego hominem ex Iure Quiritum meum esse ajo: isque mihi emtus est hoc ære æneaque libra.* Horatius:

Si proprium est, quod quis libra mercatur & ære.

Livius lib. VI. *Inde rem creditori palam populo solvit, libraque & ære liberatum emittit;* hoc est, pecuniam Manlii nexi nomine fœneratori exsolvit, adhibito libripende, qui æra penderet. *Hottomannus.*

Et consules designatos.] Genitos Agrippa Cajum ac Lucium, in familiam Cæsarum induxerat, nec dum posita puerili prætexta principes Iuventutis appellari, destinare consules specie recusantis flagrantissime cupiverat. *Tacitus.*

Filiam & neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret.] Hanc AVgusti disciplinam domesticam Carolus Magnus princeps æterna memoria dignus, imitatus est: nisi Suetonium Eginhardus nimis imitatur. Sic ille, *Filias lanificio assuescere, coloque ac fuso, ne per otium torperent, operam impendere, atque ad omnem honestatem erudiri jussit.* Casaubonus.

Et quod in diurnos commentarios referretur.] Diurni isti commentarii sunt privatæ domus Augustæ ephemerides, quas servus vel libertus aliquis curabat, qui à memoria vel à commentariis dicebatur. At diurni illi actus quos ipse quotidie in lecticula sua lucubratoria solitus est conficere, alterius generis erant: continebant enim quæ ad imperii rationarium pertinebant. Mos iste à Græcis ortus: quorum tamen solutior semper quam Romanorum disciplina fuit. *Idem.*

ſet. Nepotes, & litteras & natare aliaque rudimenta per ſe plerumque docuit: ac nihil æque laboravit quam ut imitarentur chirographum ſuum. Neque cœ- 65
navit una, niſi ut in imo lecto adſiderent: neque iter fecit, niſi ut vehiculo anteirent aut circa adequitarent. Sed lætum eum atque fidentem & ſobole & diſciplina domus, Fortuna deſtituit. Iulias, filiam & neptem, omnibus probris contaminatas, relegavit. Cajum & Lucium in duodeviginti menſium ſpatio amiſit ambos: Cajo in Lycia: Lucio, Maſſiliæ, defunctis. Tertium nepotem Agrippam, ſimulque privignum Ti-

Nepotes & litteras, & natare, aliaque rudimenta per ſe plerumque docuit.] Scio & Romanos & Athenienſes inter gymnaſia natationem habuiſſe: ſcio proverbium, *Neque nare, neque litteras.* Cuique ſua lectio & electio: ego ſcribam *& notare.* De ſcriptura enim & puerilibus rudimentis ſermo eſt, itaque & litteras eos docuit inquit & notas. Probat quod ſequitur, de Chirographo: quod nihil ad natationem. Notandi autem verbum capere potes de ſcriptione per notas crebra Romanis. *Lipſius.*

Quam ut imitarentur chirographum ſuum.] Credo quia eorum opera in ſcribendis ſecretioribus epiſtolis uti deſtinabat: non enim legimus AVguſtum eorum miniſterio uſum, qui è re appellabantur *à cura epiſtolarum*, vel *ab epiſtolis*: etſi habuit *à manu*, ut Thallum. *Caſaub.*

In imo lecto adſiderent.] Valer. Max. lib. II. cap. I. *Fœminæ cubantibus viris ſedentes cœnitabant.* Hoc ergo eſt quod *adſidendi* verbo utitur Sueton. Nam quod *imo lecto* adjecit, de eo ſic idem Claud. cap. XXXII. *cum pueris, puelliſque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum ſedentes veſcerentur.* Torrent. Tacitus Annal. XIII. *Mos habebatur, principum liberos cum cæteris idem ætatis nobilibus ſedentes veſci in adſpectu propinquorum, propria & parciore menſa.*

Fortuna deſtituit.] Pene ſimile eſt illud, quod de Herode prodidit Ioſephus, illum quidem in aliis rebus omnibus fuiſſe fortunatiſſimum, in rebus vero domeſticis infeliciſſimum. *Beroald.*

Cajum & Lucium in duodeviginti menſium ſpatio amiſit ambos.] Cajum cum Auguſtus mitteret in Armeniam, rogavit deos, ut illum comitaretur benevolentia Pompeii, audentia Alexandri, ipſius vero fortuna. *Idem.* Cajus in colloquio (cui ſe temere crediderat) circa Artageram graviter à quodam, nomine Adduo, vulneratus, ex eo, ut corpus minus habile, ita animum minus utilem reipublicæ habere cœpit. Diu reluctatus, invituſque revertens in Italiam, in urbe Lyciæ (Limyram nominant) morbo obiit: cum ante Cæſar, frater ejus, Hiſpanias petens, Maſſiliæ deceſſiſſet. *Vellejus.* Dio lib. LV. ſcribit, corpora eorum à tribunis militum, ac cujuſque civitatis decurionibus, Romam delata. Inſcriptio Romæ retro Minervam, OSSA C. CAESARIS AVGVSTI F. PRINCIPIS IVVENTVTIS.

Tiberium adoptavit in foro, lege Curiata. Ex quibus Agrippam brevi, ob ingenium sordidum ac ferox, abdicavit, sepofuitque Surrentum. Aliquanto autem patientius mortem quam dedecora suorum tulit. Nam Caii Luciique casu non adeo fractus, de filia, absens, ac libello per quæstorem recitato, notum senatui fecit: abstinuitque congressu hominum diu, præ pudore: etiam de necanda deliberavit. Certe cum sub idem tempus una ex consciis liberta, Phœbe nomine, suspendio vitam finisset: Maluisse se, *ait*, Phœbes patrem fuisse. *Relegatæ, usum vini, omnemque delicatiorem cultum, ademit: neque adiri à quopiam libero, servove, nisi se con-*

ris. Extat inſcriptionum Gruterianarum pag. CCXXXV.

Lege Curiata.] Quæ comitiis curiatis latæ ſunt leges, *curiatæ* dicuntur, ſicuti, quæ centuriatis, *centuriatæ*. Erant autem comitia curiata, cum populus interrogabatur per curias, quas primum Romulus inſtituit, ut eſſent partes tribuum; ſingulas enim tribus (erant autem tres) in decem curias diſpertivit, unde triginta fuerunt. Qua de re plura Dionyſ. Halicarn.

Ob ingenium ſordidum ac ferox.] Codex Salmaſ. *ſcordalum & ferox.* atque ita legendum judicabat Salmaſius. Gloſſ. Iſidori *Scordalus ferox.* Seneca epiſtol. LVI. *Adjice nunc ſcordalum & furem deprehenſum.* Petronius: *Nactus occaſionem vindictæ, Eumolpum, excludo redditaque ſcordalo vice.* Non poteſt autem deduci è σκῶρ eſt. enim σκόρδαλος, à Græco σκόρδον vel σκόροδον. Gallis gallinaceis, ut magis audaces & pugnaces redderentur, roſtra allii ſucco ungebantur, qui & vocabantur ex eo Scordali. Inde pro audace hæc vox vulgo trita eſt.

Per quæſtorem.] Quæſtores ærarii id præſtabant, ut publicas literas recitarent: ut eſt in eo libello, qui Feneſtellæ nomine de Romanis inſcribitur magiſtratibus. *Sabell.* Velleius etiam Paterculus lib. II. ſe, fratremque ſuum eo functos officio ſcribit. Sed & *candidati principis* vocabantur Vlpian. l. 1. De officio Quæſt. *Torrent.*

Notum ſenatui fecit.] Divus Auguſtus filiam ultra impudicitiæ maledictum impudicam relegavit, & flagitia principalis domus in publicum emiſit: admiſſos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comeſſationibus civitatem, forum ipſum ac roſtra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in ſtupra placuiſſe, quotidianum ad Marſyam concurſum: cum ex adultera in quæſtuariam verſa jus omnis licentiæ ſub ignoto adultero peteret. Hæc tam vindicanda principi quam tacenda (quia quarundam rerum turpitudo etiam ad vindicantem redit) parum potens iræ publicaverat. Deinde cum interpoſito tempore, in locum iræ ſubiiſſet verecundia, gemens, quod non illa ſilentio preſſiſſet, quæ tam diu neſcierat, donec loqui turpe eſſet, ſæpe exclamavit: *Horum mihi nihil accidiſſet, ſi aut Agrippa, aut Mecœnas vixiſſet.* Seneca.

Etiam

consulto, permisit: & ita ut certior fieret: qua is ætate, qua statura, quo colore esset; etiam quibus corporis notis vel cicatricibus. Post quinquennium demum ex insula in continentem, lenioribusque paullo conditionibus, transtulit eam: nam ut omnino revocaret, exorari nullo modo potuit: deprecanti sæpe populo Rom. & pertinacius instanti, tales filias talesque conjuges *pro concione imprecatus. Ex nepte Iulia, post damnationem, editum infantem agnosci alique vetuit. Agrippam nihilo tractabiliorem, immo in dies amentiorem, in insulam transportavit, sepsitque insuper custodia militum. Cavit etiam senatusconsulto, ut eodem loci in perpetuum contineretur: atque ad omnem & ejus & Iuliarum mentionem ingemiscens, proclamare etiam solebat,*

Αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τ' ἔμμεναι, ἄγονός τ' ἀπολέσθαι:

nec aliter illos appellare, quam treis vomicas *aut* tria carcinomata sua. AMICITIAS *neque facile ad-* 66
misit, & constantissime retinuit: non tantum virtutes ac merita cujusque digne prosecutus, sed vitia quoque & delicta dumtaxat modica perpessus. Neque enim temere, ex omni numero, in amicitia ejus afflicti repeperientur, præter Salvidienum Rufum, quem ad consulatum usque, & Cornelium Gallum, quem ad præfecturam Ægypti, ex infima utrumque fortuna, prove-

xe-

Etiam quibus corporis notis.] Quorsum? an ut inde forte adulterinos postea partus cognosceret? Atqui Agrippæ omnes dũ vixit similes fuere, quamvis illa tum quoque vulgo corporis sui potestatem faceret, *quod*, ut de ea re mirantibus respondebat, *non nisi navi plena tolleret victorem.* Macrob. l. II. c. V. *Torrent.*

Αἴθ' ὄφελον.] Versus est ex III. Iliad.

Sed vitia quoque & delicta dumtaxat modica perpessus.] Censeo legendum, *nec vitia quoque dumtaxat, sed & delicta modica perpessus.* Casaub.

Alterum res novas molientem, damnandum senatui tradidit.] Antonius Salvi-

dienum

xerat. Quorum alterum res novas molientem, damnandum senatui tradidit: alteri ob ingratum & malevolum animum, domo & provinciis suis interdixit. Sed Gallo quoque & accusatorum denuntiationibus & senatusconsultis ad necem compulso, laudavit quidem pietatem tantopere pro se indignantium: cæterum & illacrymavit, & vicem suam conquestus est, quod sibi soli non liceret amicis, quatenus vellet, irasci. *Reliqui potentia atque opibus ad finem vitæ sui quisque ordinis principes floruerunt: quamquam & offensis intervenientibus. Desideravit enim nonnumquam, ne de pluribus referam, & M. Agrippæ patientiam, & Mæcenatis taciturnitatem: cum ille ex levi rigoris su-*

dienum Narbonensis exercitus ducem apud Cæsarem detulit, voluisse ad se deficere, & super ea re misisse nuncium obsidenti Brudisium: hoc secretum ille protulit, non omnibus probantibus, ingenuus alioquin & facilis ad amicitiam. Cæsar continuo Salvidienum ad se properare jussit, quasi opus haberet ejus præsentia, remissurus mox ad exercitum: quem, ubi venit, coarguttum occidit: exercitum ejus ut suspectum dedit Antonio. *Appianus.*

Ob ingratum & malevolum animum.] Non ergo satis ad fidem historiæ Ammianus Marcell. lib. XVII. eum lege. Ovidius propter linguæ petulantiam periisse vult videri, cum per ebrietatem de AVgusto temere quædam effutisset,

Nec fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo:
Sed linguam nimio non tenuisse mero,

Casaub. De C. Gallo Dio. lib. LIII. & Euseb. Chronic. & Virgilius. Eccl. X. *Torrent.*

Domo & provinciis suis interdixit.] Dignus mos generositate Romana, palam indicere inimicitias & domo interdicere. Livius, Cicero, Seneca, alii, testes. Eo more AVgustus adversus Gallum usus, non ut Imperator, sed ut privatus: nisi quod ad provinciarum interdictionem: nam istud quidem jam non amplius civile. *Casaub.*

Provinciis suis.] Namque, ut cap. XLVII. vidimus, aliæ erant Senatus provinciæ, aliæ Cæsaris.

Laudavit quidem pietatem.] Maledicere principi crimen *impietatis*, contrarium affectum *pietatem* nominant historici. Vide Tacitum in simili Tiberii mimo, Annal. lib. III. *Casaub.*

Ex levi rigoris suspicione.] Rigorem vocat quod in Iulio, *vultu minus familiari respicere*: cui opponitur salutatio cum quibusdam familiaritatis notis. Quod Galenus dicit, φιλικοῖς οὐδὲν ὅμμασιν, initio libri ad Pisonem de theriaca. Iam rigoris suspicionem interpretor conceptam ab Agrippa opinionem, quasi se AVgustus minus familiari vultu respexisset. Est autem effectus pro caussa: non enim suspicio oritur de rigore qui in oculos incurrit: sed animi mutatione cujus effectus est rigor, & vultus adductus. Alioquin placeat

ſuſpicione, & quod Marcellus ſibi anteferretur, Mitylenas ſe, relictis omnibus, contuliſſet: hic, ſecretum de comperta Murenæ conjuratione uxori Terentiæ prodidiſſet. Exegit & ipſe invicem ab amicis benevolentiam mutuam, tam à defunctis quam à vivis. Nam quamvis minime appeteret hereditates, ut qui numquam ex ignoti teſtamento capere quidquam ſuſtinuerit: amicorum tamen ſuprema judicia moroſiſſime penſitavit: neque dolore diſſimulato, ſi parcius, aut citra honorem verborum: neque gaudio, ſi grate pieque quis ſe proſecutus fuiſſet. Legata, vel partes hereditatium, à quibuſcumque parentibus relicta ſibi, aut ſtatim liberis eorum concedere, aut, ſi pupillari ætate eſſent, die virilis togæ, vel nuptiarum, cum incremento reſtituere conſueverat. Patronus dominuſque 67
non minus ſeverus quam facilis & clemens, multos libertorum in honore & uſu maximo habuit: ut Licinium Enceladum, alioſque. Coſmum ſervum graviſ-

placeat Lipſii conjectura, *ex levi frigoris ſuſpicione.* Nam *frigora* ſive *friguſcula* amicorum vel amantium offenſiones dici, eruditis pridem notum. Chryſoſtomus homilia XIV. ad populum Antiochenum παρασιωπᾷν vocat: οἱ φίλοι πρὸς φίλους ποιοῦσιν ἐπειδὰν ὑβρισθῶσι, τοῦτο πρὸς τὸν δοῦλον ὁ δεσπότης ἐποίησε, παρεσιώπησε· μόνον διὰ τῆς σιγῆς φθεγγόμενος, καὶ πᾶσαν ἐνδεικνύμενος αὐτῷ τὴν ὀργήν. Obſervabamus & in voce ψύγμα eandem elegantiam in ſermone Græco, apud Ioſeph. Ἁλώσεως, lib. I. cap. XVI. loquentem de alienato Herodis animo à filiis. *Caſaub.*

Hic ſecretum.] Mœcenas enim quondam *præcipuus fuit, cui ſecreta Imperatoris innitarentur.* Tacitus lib. III. Qui contra quam Suetonius ſcribit, frigore tandem percuſſum Mœcenatem tradit, & *ætate provecta ſpeciem magis in amicitia principis quam vim obtinuiſſe.* Dio idem narrat, ſed aliter: cauſſam enim imminutæ amicitiæ fuiſſe certamen de forma inter Liviam & Terentiam. lib. LIV. *Idem.*

Vxori Terentiæ.] Vituperatur Mœcenas, quod nimis fuerit uxorius: qui cum uxore quotidie diſſidium faciebat, & mox reconciliabatur. Ob hoc dixit Seneca in epiſt. *Hunc eſſe, qui millies uxorem duxerit, quum unam habuerit.* Beroald.

Quamvis minime appeteret hereditates.] Notum illud in Agricola Taciti, *à bono patre non ſcribi heredem niſi malum principem.*

vißime de ſe opinantem, non ultra quam compedibus coërcuit. Diomedem diſpenſatorem, à quo, ſimul ambulante, incurrenti repente fero apro per metum objectus eſt, maluit timiditatis arguere quam noxæ: remque non minimi periculi, quia tamen fraus aberat, in jocum vertit. Idem Proculum ex acceptißimis libertis mori coëgit, compertum adulterare matronas: Thallo à manu, quod pro epiſtola prodita denarios quingentos accepiſſet, crura effregit. Pædagogum miniſtroſque Caii filii, per occaſionem valitudinis mortiſque ejus, ſuperbe avareque in provincia graſſantes, oneratis gra-

Diſpenſatorem.] Diſpenſator ſervus eſt, qui impendia domus curat, & victui præeſt: huic obſonatores, piſcarii, coqui, idque genus ſervi parebant. Sumſit nomen ab expendendo pecuniam vel quod rationes diſpendat, id eſt, procuret & conſideret, calculumque ducat: hi ut plurimum in urbe degebant. *Alciatus.* Meminit Tacitus I. Hiſtor. Plinius in XXXIII. cap. XI. Rotundum quendam *diſpenſatorem Hiſpaniæ citerioris* vocat: ut intelligas, etiam publicum hoc nomen fuiſſe.

Incurrenti repente fero apro.] Ego *fero* abeſſe malim. Quanquam & ferus abſolute pro apro interdum ponitur, ut apud Ovidium Metamorph. V.

Fixa ſub aure feri ſummum perſtrinxit arundo
Corpus. ——

ſicut & pro cervo Virgilium Æn. VII.

Pectebatque ferum. ——

Pro equo etiam, & quidem durateo illo,

—— *inque feri curvam compagibus alvum*
Contorſit. ——

Sed hæc Poëtis licent. *Torrent.*

Mori coëgit, compertum adulterare matronas.] Simile exemplum in Iulio Cæſare cap. XLVIII.

Thallo à manu.] *A*, *ad* vel *ab* præpoſitiones in officiis ſeu dignitatibus ſignificandis frequentiſſimæ Latinis. Ita legitur in antiquis marmoribus *à ſtudiis: à commentariis aquarum: à veſte regia: à cyatho: à ſupellectili: ad cenſus: à marmoribus, &c.* Cæterum à libellis ſeu ab epiſtolis, & alios hujuſcemodi ſervos vel libertos fuiſſe conſtat, vel ſaltem non nobiles. Spartianus in Hadriano: *Ab epiſtolis & à libellis primus Equites Rom. habuit.* Marc. Donatus. Sed differunt omnino *à manu & ab epiſtolis.* Vide Caſaubonum ad c. LXIV.

Crura effregit.] Crurifragium olim ſervorum & ancillarum pœna erat. Meminit iterum Suetonius lib. III. cap. XLIV. Fuit & publicum maleficorum hominum ſupplicium: ut delatorum ſub Commodo. EVſebius lib. V. ὁ δείλαιος παρὰ καιρὸν τὴν δίκην εἰσελθὼν, αὐτίκα κατέαγνυται τὰ σκέλη. Vide etiam Agathiam l. IV. Sed exempla in Martyrologiis & apud alios etiam ſcriptores paſſim. *Caſaub.*

Graſſantes oneratis gravi pondere cervicibus præcipitavit in flumen.] *Graſſantes* quam *graſſatos* maluimus cum melioribus libb. ex ipſo enim genere ſupplicii conjicio iſtos in provincia Syria vel Lycia (nam inter auctores non convenit) ubi Cajus obiit, pœnas rapinarum dediſſe: permittente hoc illis AVgusto,

gravi pondere cervicibus, præcipitavit in flumen.

PRIMA *juventa variorum dedecorum infamiam* 68
subiit. Sex. Pompeius ut effœminatum insectatus est. M. Antonius adoptionem avunculi stupro meritum. Item Lucius Marci frater, quasi pudicitiam delibatam à Cæsare, A. etiam Hirtio in Hispania CCC. *millibus nummûm substraverit: solitusque sit crura suburere nuce ardenti, quo mollior pilus surgeret. Sed & populus quondam universus ludorum die, & accepit in contumeliam ejus, & assensu maximo comprobavit versum in scena pronuntiatum de Gallo matris Deûm tympanizante,*

Vi-

gusto, pro cætera sua lenitate, ut suis legibus atque moribus in eos animadverterent. Fuit autem hoc supplicii genus Romanis parum in usu, etsi ejus iterum mentio habetur lib. IIII. cap. XVIII. Græcis fuisse non incognitum, testes Polybius, Diodorus, Plutarchus. De Syris ex Euangelio & Hieronymo cuivis liquet: Matthæi capite XVIII. καταποντισμοῦ (ita Græci hoc supplicium vocant) modus is describitur quo pædagogus iste periit: Græci aliter, qui sontes in saccum, vel plumbeum dolium, ceu in culleum conjiciebant, ut ex Athenæi X. & XIV. palam est. Similia in Martyrologiis multa. Nec dissimilis modus apud Ægyptios. Alibi gravia pondera non cervicibus, sed pedibus appendebantur. *Casaub.*

Adoptionem avunculi.] Intellige majoris. Atiam enim, Cæsaris ex sorore neptem, matrem habuit. Vide cap. IV.

Crura suburere nuce ardenti.] Tertullianus de Pall. *ustriculas* vocat mulieres, quarum opera in hanc rem uti moris erat. *Achilles patiens jam ustriculas, jam virum alicujus clanculo functus.* Vstriculæ sunt παρατίλτριαι, quarum munus erat, pilos & fruticantem lanuginem molliorum & delicatorum resina calente aut dropace, suburere & lævigare. Vide Iuvenalem Sat. IX. *Salmasius.*

De Gallo.] Qui volebant aspici furere gallantes & vaticinari, quia id pertinebat ad confirmandas religiones, radicem Halicaccabi solebant bibere, ut ἔκστασιν inde conciperent, & numine repleti viderentur. *Gallantes* de Gallis matris Idææ vel Deæ Syriæ sacerdotibus, ut *Bacchantes* de Bacchis. Varro apud Nonium: *Deam Gallantes vario detinebant studio.* Nonius: *Gallari, ut bacchari.* Cæterum de ementito furore Gallorum, & ficta vaticinatione, & Gallandi modo, videnda octava Apuleji Milesia. *Idem.*

Matris Deûm tympanizante.] Varro quasi de ipsa turba verecundatus unam deam vult esse Tellurem. Eandem, inquit, dicunt Matrem magnam, quod tympanum habeat, significari esse orbem terræ: quod turres in capite, oppida: quod sedes fingantur circa eam, cum omnia moveantur, ipsam non moveri. Quod Gallos huic deæ ut servirent fecerunt, significat eos qui semine indigeant, terram sequi oportere, in ea quippe omnia reperiri. *Augustinus.*

69 Videsne ut cinædus orbem digito temperet?

Adulteria quidem exercuisse, ne amici quidem negant: excusantes sane, non libidine, sed ratione commissa: quo facilius consilia adversariorum per cujusque mulieres exquireret. M. Antonius super festinatas Liviæ nuptias objecit, & fœminam consularem è triclinio viri coram in cubiculum abductam, rursus in convivium rubentibus auriculis, incomtiore capillo reductam: & dimissam Scriboniam, quia liberius doluisset nimiam potentiam pellicis: & conditiones quæsitas per amicos, qui matresfamilias & adultas ætate virgines denudarent, atque perspicerent, tamquam Thoranio mangone vendente. Scribit etiam ad ipsum hoc

Videsne ut cinædus.] Hic est versus galliambus, pronuntiatus in scena de Gallo tympanum pulsante: cujus talis est sensus: Vides ut Gallus digito pulsans moderatur tympanum. Nam cinædus significatur Gallus, tanquam mollis, & effœminatus. Præterea cinædi apud veteres dicti sunt saltatores, & pantomimi: unde & cantio cinædica a Plauto dici videtur in Sticho. Orbem vero accipimus pro tympano orbiculato, ad orbem terræ significandum: sed cum hic versus de Gallo Cybelæo scriptus esset, conversus est per amphibologicam similitudinem in Augusti contumeliam. *Beroald.*

Rubentibus auriculis.] Quod in fœmina patratæ libidinis est signum. Iuvenalis:

Vexatasque comas, vultumque auremque calentem.

Sabell.

Conditiones quæsitas per amicos.] Lege, quæ ad cap. XXVII. Iul. Cæs.

Denudarent atque perspicerent.] Venales olim, cum emebantur de mangone, denudare mos fuit. Seneca pater Controversiarum libro primo, de sacerdote prostituta. *Nuda in littore stetit: ad fastidium emtoris omnes partes corporis & inspectæ & contrectatæ sunt.* Lucianus Βίων πρᾶσιν, consuetudinem hanc solens more suo expressit: inducit enim mercatorem qui Pythagoram empturus erat sic loquentem, ἀλλ᾽ ἀπόδυθι· καὶ γυμνὸν γάρ σε ἰδεῖν βούλομαι. *Casaub.*

Tanquam Thoranio mangone vendente.] Duplicem sensum hunc locum habere posse existimo: alterum, quod sicut alii amici Augusti, ita & Thoranius ex iis unus, tanquam mango denudatas perspiceret. C. enim Thoranium Augusti tutorem, & patris ejus in Ædilitate collegam fuisse, legimus c. XXVII. Alterum vero, quod amici Augusti mulieres perspicerent ita diligenter, ac si à Thoranio mangone illas essent empturi, siquidem Thoranius mango fuit Augusti temporibus insignis, cujus meminere Solinus, Plinius, Macrobius. *Marc. Donatus.*

Mangone.] Mangones dicebãtur etiam *venalitii* simpliciter, qui *venales* scilicet vendebant. Cicero in Corneliana: *neque divitiæ me movent, quibus omnes Africanos*

hoc familiariter adhuc, nec dum plane inimicus, aut hostis. Quid te mutavit? quod reginam ineo? uxor mea est. Nunc cœpi, an abhinc annos novem? tu deinde solam Drusillam inis? ita valeas uti tu hanc epistolam cum leges, non inieris Tertullam, aut Terentillam, aut Rufillam, aut Salviam Titisceniam, aut omnes. Anne refert ubi & in quam arrigas? COENA *quoque ejus secretior in fabulis fuit, quæ vulgo δωδεκάθεος vocabatur: in qua deorum dearumque habitu discubuisse convivas, & ipsum pro Apolline ornatum, non Antonii modo epistolæ singulorum nomina amarissime enumerantis, exprobrant, sed & sine auctore notissimi versus:*

Cum primum istorū conduxit mensa choragum,

Sex-

nos & Lælios multi venalitii mercatoresque superârunt. Plinius junctim *venalitios mangones* appellat. Seneca: *mercator urbibus prodest, medicus ægris, mango venalibus.* Glossæ: *venalitiarius, σωματέμπορος*, immo *venalitius.* Salmasius.

Inimicus, aut hostis.] Scienter hæc duo tanquam diversa disparavit. Inimicus enim, privatus est: hostis, publicus. *Beroald.*

Tertullam aut Terentillam aut Rufillam.] Amantium ὑποκορισμὸς: nam vera nomina fuêre, Tertia, Terentia, Rufa. Tertulla ὑποκοριστικὸν à Tertia, sicut à Mario fit Marullus, à Lucio Lucullus, à Catio Catullus. *Casaub.*

Salviam Titisceniam.] Dio l. XLIX. πιτσίλλων quendam Gallum memorat qui cum aliarum esset partium, ad Augustum transfugerit. Hujus fortassis filiam corrruperit Augustus. *Torrent.*

Quæ vulgo δωδεκάθεος.] Nempe à duodecim illis diis majoribus, quos in versus duos Ennius coartavit;

Iuno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Laudat Apulejus de Deo Socratis. *Boxhornius.*

Ipsum pro Apolline ornatum.] Quidam hoc loco, *Casta fave Lucina, tuus jam regnat Apollo,* Octaviam sororem Augusti significari adfirmant, ipsumque Augustum Apollinem. Nam & simulacrum illi factum est, cum Apollinis conjunctis insignibus. *Servius.*

Cum primum istorum conduxit mensa choragum.] Id est, ubi primum pacti sunt isti cum chorago, de ornamentis præbendis ad cœnam δωδεκάθεον. In historiis Græcorum χορηγὸς honestissimum nomen est, quod de eo dicitur qui sumptus de suo præbet ad ludos sacros. Plauto aliisque latinis *choragus* is dicitur, qui scenicis histrionibus locat ornamenta fabulæ docendæ necessaria. Inde apud Ciceronem *choragium falsæ gloriæ*, suppellex & reliquum instrumentum ad pompam solitum comparari.

parari.

Sexque deos vidit Mallia, ſexque deas:
Impia dum Phœbi Cæſar mendacia ludit,
Dum nova divorum cœnat adulteria,
Omnia ſe à terris tunc Numina declinarunt:
Fugit & auratos Iuppiter ipſe thronos.

Auxit cœnæ rumorem ſumma tunc in civitate penuria ac fames. Acclamatumque eſt poſtridie, frumentum omne deos comediſſe: & Cæſarem eſſe plane Apollinem: ſed Tortorem. *quo cognomine is Deus quadam in parte urbis colebatur. Notatus eſt ut pretioſæ ſupellectilis Corinthiorumque præcupidus, & aleæ indulgens. Nam & proſcriptionis tempore ad ſtatuam ejus adſcriptum eſt,*

Pater argentarius, ego Corinthiarius:

cum exiſtimaretur, quoſdam propter vaſa Corinthia in-

parari. Ita igitur hîc quoque accipiendum: ac fortaſſe etiam *choragium* ſcribi melius, ut ſit in poſtremo pede *συνί-ζησις*. *Caſaub.*

Mallia.] Pro loco accipiunt quidam, in quo ſit diſcubitum: ſed libentius pro proprio mulieris acceperim, per quam omnia ſint in vulgus edita. *Sabellicus.*

Cœnat adulteria.] Cœnando exprimit & repræſentat, atque adeo imitatur. vox prægnans ut loquuntur *γραμματικῶν παῖδες*. Non diſſimile eſt, *epulari iniquitatem* apud AVguſtinum in libris Confeſſionum. & *magna vivere* apud Minutium Felicem. *Nos non eloquimur magna, ſed vivimus.* Ita etiam dicuntur Servio, Heliades *fleviſſe ſuccina.* Caſaub.

Thronos.] Cum in cœna Auguſti eſſent convivæ ſub habitu dearum, merito *thronos* dixit pro ſellis, in quibus deæ ſederunt cœnitantes. *Beroald.* Vide, quæ notantur ad cap. LXV.

Eſſe Apollinem, ſed tortorem.] *Apollo Tortor*, ut *Apollo Sandaliarius*, & *Iupiter Tragœdus*, ſup. cap. LVII. cognomine à vicis indito. Martial. libro II. Epigr. XVII.

Tonſtrix Suburræ faucibus ſedet primis,
Cruenta pendent qua flagella tortorum.

Eo autem dictum illud acerbius, quod divinitatem ſibi Cæſar arrogabat. De quo inf. cap. XCIIII. *Torrent.*

Pater argentarius.] Inſpice cap. III.

Ego Corinthiarius.] Hîc nomen eſt artificii, poſtea fuit miniſterii in familia principum. Vetus lapis. CALLITYCHE. ZOILI. CORINT. AGRIPP. *Caſaub.*

Propter vaſa Corinthia.] Super ære Corinthio, quænam illius origo fuerit, varia tradita ſunt ab antiquis. Plinius caſu miſtum eſſe ait, Corintho, cum caperetur, incenſa. L. quoque Florus eandem ſententiam ſequitur. Alii, quod propius ad veri ſimilitudinem accedere videtur, narrant ærarium quendam fabrum Corinthi fuiſſe, qui cum incidiſſet in thecam auri plenam, eamque ſibi ab-

inter proscriptos curasse referendos. Et deinde bello Siciliensi epigramma vulgatum est,

Postquam bis classe victus naves perdidit,
Aliquando ut vincat, ludit assidue aleam.

Ex quibus sive criminibus sive maledictis, infamiam 71 *impudicitiæ facillime refutavit, & præsentis & posteræ vitæ castitate. Item lautitiarum invidiam, cum & Alexandria capta, nihil sibi præter unum murrhinum calicem, ex instrumento regio, retinuerit, & mox vasa aurea assiduissimi usus conflaverit omnia. Circa libidines hæsit: postea quoque, ut ferunt, ad vitiandas virgines promptior, quæ sibi undique etiam ab uxore conquirerentur. Aleæ rumorem nullo modo expavit: lusitque simpliciter & palam oblectamenti caussa, etiam senex: ac, præterquam Decembri mense, aliis quoque fe-*

abstulisset, ne id resciretur, metuens, dissectum in minutas particulas aurum paulatim æri admiscuerit, admirabilemque illam temperaturam effecerit, qua magnas sibi opes postea comparavit. *Muretus.*

Inter proscriptos curâsse referendos.] Traditur etiam, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnaverat, proscriptum esse ab Antonio, quam quod Corinthiis se ei cessurum negavisset. *Plinius.*

Bis classe victus.] Duplici naufragió classem amiserat.

Murrhinum calicem.] Pompeius ex victoria Mithridatica primus in urbem murrhina invexit. Epigrammaticus poëta in Apophoretis:

Si calidum potas, ardenti murrha Falerno
Convenit, & melior fit sapor inde mero.

Beroald. Nihil vero propius, quam antiqua murrhina, esse *porcellanea* nostra, quocunque modo hodie fiant. quod enim ex luto quodam albo & in fornacibus cocto apud Chinas porcellanea vasa fieri contendunt, hoc nihil prohibet quin veterum murrhina fuerint. quod enim veteres quidam lapidem esse *murrham* scripserunt, alii humorem sub terra densatum, certe ex eo patet ignorâsse illos quid essent aut quomodo fierent murrhina. non recte porrò inde colligitur, diversa esse porcellanea & murrhina. *Salmasius.*

Ex instrumento regio.] Instrumentó dixit pró appatatu: sicut apud Iurisconsultos titulus est De fundo instructo, & instrumento legató. *Beroald.*

Circa libidines.] Circa mulierum congressus: nam quód impudicitiæ infamiam declinatam dixit, illud ad Augusti corpus refertur: impudicus enim est, qui & pathicus. *Salell.* Vide quæ notantur sup. ad cap. XXXIV.

Præterquam Decembri mense.] Quo, ut quadam ad Lucilium epistola scribit Seneca, *jus luxuriæ publice datum est, ingenti apparatu sonant omnia.* Macrob.

festis profestisque diebus. Nec id dubium est: autographa quadam epistola, Cœnavi, *ait*, mi Tiberi, cum iisdem. Accesserunt convivæ Vinicius & Silvius pater. Inter cœnam lusimus γεροντικῶς & heri & hodie. Talis enim jactatis, ut quisque canem, aut

Saturnal. I. cap. V. *Vultisne diem, quem omnes plerique abaco & latrunculis conterunt, &c.* Saturnalia enim XIIII. Cal. Ian. Romani summa animi remissione celebrabant, ut & aliæ nationes, de quibus Athenæus. l. XIIII. *Torrentius.*

Convivæ Vinicius & Silvius.] *Salvius* scribendum puto, quandoquidem M. Salvius Otho, Othonis Principis avus, cujus uti IIIviri monetalis extant nummi ærei, sub Augusto Liviæ familiaritate floruit. Et alioqui frequens mendum est ut Othones fere Silvii in vulgatis exemplarib. vocentur. Est & alius Augusti. IIIviri R. P. C. nummus in quo à parte altera legitur, Q. SALVIVS IMP. COS. DE. *Torrent.*

Inter cœnam lusimus γεροντικῶς.] Liberaliores potationes, talorum insititiis lusionibus diffindebant. Plautus, Propertius, alii. Ideo inter alia apophoreta dati etiam tali: Martialis & Athenæus. Ait autem lusisse γεροντικῶς: hoc est, ut faciunt senes otio redditi. *Casaubonus.* Quod talorum tesserarumque lusio senilis sit, indicat Cato apud Ciceronem: *Nobis senibus ex lusionibus multis talos relinquant, & tesseras.* Beroald.

Talis jactatis.] Pluribus videntur veteres lusisse talis, quam tesseris. tribus enim tesseris, quatuor talis lusitabant, cum Martialis scribat:

Non sim talorum numero par tessera.

In tessera sex latera, quatuor in talo erant. itaque in talo neque binio, neque quinio erat, sed tantum ternio & quaternio & senio, & canis, id est, unitas. Ternionem & quaternionem etiam *suppum* & *planum* vocatos esse legimus. *Turnebus.*

Ut quisque canem aut senionem miserat.] Lusus quem describit Augustus, is est quē Græci πλειστοβολίνδα nominarunt. Ludebatur & talis & tesseris. Talis ita ludebant: quatuor talos vel ex auro factos, aut argento, aut ebore, vel revera talos alicujus animalis, in fritillum conjiciebant, eoque concusso super tabulam fundebant. Talorum πτώσεις, hoc est, varietates quas jactu casuque exhiberent, erant numero triginta quinque: id enim observatum est à veteribus aleæ magistris, non posse ultra eum numerum diversas species exhiberi jactu quocumque quatuor talorum. Dico talorum: nam in tesseris plures conspectus diversi reperiri possunt. Ratio diversitatis est, quia plures sunt πτώσεις tesseræ quam tali. hic quatuor tantum habet partes quibus insistat & incumbat: cum ab utraque longitudinis suæ extremitate rotundetur: illa sex. hoc optime doceat αὐτοψία. Quin etsi talus habere quatuor πτώσεις dici potest, fere tamen cum jacias, non aliter cadere videas quam duobus modis: vel in eam faciem è duabus quas habet latiores, quæ cava est: vel in oppositam, quæ eminet & protuberat. Has talorum πτώσεις Græci ajunt ἐξ ἑβδομάδος κατ' ἀντιθέτων συγκειμένας fuisse: hoc est, puncta vel numeros habuisse sic dispositos, ut qui in oppositis duobus lateribus essent, juncti semper efficerent septem hoc modo, 1. 3. ——— 6. 4. αὐτέκαστο γε, ajunt, μονὰς καὶ ἑξὰς, εἶτα τριὰς καὶ τετράς. In tesseris amplius fuerunt

δυὰς

aut ſenionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat: quos tollebat univerſos qui Venerem jecerat. *Et rurſus aliis litteris*, Nos, mi Tiberi, Quinquatrus ſatis jucunde egimus. Luſimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus. Frater tuus magnis clamoribus rem geſſit. Ad ſummam tamen perdidit non multum: ſed ex magnis detrimentis præter ſpem paullatim retractus eſt. Ego perdidi viginti millia nummûm, meo nomine: ſed cum effuſe in luſu liberalis fuiſſem, ut ſoleo plerumque. Nam ſi quas manus remiſi cuique, exegiſſem, aut re-

δυὰς καὶ πεντάς. Qui πλειστοβολίνδα ludebant, ſingulis jactibus infelicibus certam pecuniam, prout convenerat, in medium conferebant: aliquando in ſingulos talos ſingulos nummos, ut hîc Auguſtus ait: aliquando in ſingulas unitates quas jactus oſtendebat, ſive in punctum, ut loquitur Suetonius in Nerone, ſingulos nummos. hoc innuit Pollux in deſcriptione iſtius luſus. *Caſaubon.*

Venerem jecerat.] Venus in talis ſummum numerum habet, & eſt feliciſſimus jactus: de quo ſenſiſſe Horatium autumat Porphyrio illo verſu:

Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?

Vide & Ariſtotelem ſecundo De animalibus. *Beroald.* Venus erat jactus, cum tali quatuor diverſo erant omnes numero, id eſt, cum jacti erant omnes talorum numeri. Martialis:

Cum ſteterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dediſſe tibi.

Turnebus.

Quinquatrus.] Forma vocabuli ejus, exemplo multorum populorum Italicorum, enuntiata eſt, quod poſt diem quintum iduum eſt is dies feſtus, ut apud Tuſculanos Triatrus, & Sexatrus, & Septenatrus, & Faliſcos Decimatrus. Minervæ autem dicatum eum diem exiſtimant, quod eo die ædis ejus in Aventino conſecrata eſt. *Feſtus.*

Forumque aleatorium calfecimus.] In pleriſque urbibus inter loca ædilem metuentia fuit is, quo convenire ſoliti aleatores: quem Cicero *ludum talarium*, Quintilianus *ludum talarem*, AVguſtus *forum aleatorium* vocat. Forum enim dicitur locus omnis concurſu negotiantium celebris: ubicunque autem conveniatur aleæ cauſſa, ibi erit forum aleatorium, non in foro tantum: etſi ibi quoque alea ſolita exerceri: ſed non niſi ab hominibus perditis & profligatis, qui omnem exiſtimationis ſuæ curam poſuiſſent. Cicero Philipp. 11. *Hominem omnium nequiſſimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege quæ eſt de alea condemnatum, qui in integrum reſtituit, is non apertiſſime ſtudium ſuum ipſe profitetur?* Ex his apparet quam grave flagitium cenſeretur Romæ, alea in foro ludere. *Caſaub.*

Frater tuus.] Druſus Nero.

Quas manus remiſi cuique, &c.] Mire hic ſeſe torquent docti Interpretes, & quid ibi *manus* ſit divinant varie. ego putem reſtituendum, *ſi quos manes.* nam

retinuissem quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cœlestem gloriam efferet. *Scribit ad filiam*, Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se
72 inter cœnam vel talis, vel par impar ludere. *In cæteris partibus vitæ continentissimum fuisse constat, ac sine suspicione ullius vitii. Habitavit primo juxta Romanum forum supra Scalas anularias, in domo quæ Calvi oratoris fuerat: postea in Palatio: sed nihilo-*

mi-

nam de jactu infelici illic agi, nulli dubium. Græcis vero *μάνης* inter jactus recenseri, patet ex Hesysch. *μάνης κυβευτικοῦ βόλου ὄνομα* est, & quidem inter infelices insuper ex Polluce, libro VII. cap. XXXIII. *βόλων δὲ ὀνόματα τῶν μὲν φαύλων τε καὶ δυσβόλων, ἐφ' οἷς τὸ δυσκυβεῖν· μίδας, μάνης, πτερνηλός*. Neque recte, ut Augusti verba explicent, huc Ovidii istud trahunt, de Arte amandi libro I.

Sic, ne perdiderit, non cessat perdere lusor,
Et revocat cupidas alea sæpe manus.

quorum verborum ea est mens: ne perdidisse videatur, semper ad aleam recurrit lusor; quam idcirco, poëtica sane phrasi, dicit revocare sæpe cupidas manus. *Meursius.*

Benignitas enim mea me ad cœlestem gloriam efferet.] Homines progressi longius per amorem, memoriam defunctorum colere cœperunt, & ut gratiam referre bene meritis viderentur, & successores eorum allicerent ad bene imperandi cupiditatem, quod Cicero de natura deorum docet, dicens: *Suscepit autem vita hominum consuetudoque communis, ut beneficiis excellentes viros in cœlum, fama, ac voluntate tollerent.* Lactantius.

Vel talis, vel par impar ludere.] Non quin & talis par impar luderetur: nam ἀστραγαλισμοῦ per talos exemplum habes in Platonis Lyside, & notat Pollux lib. IX. Sed & tesseris, & ipsis nummis & nucibus etiam, ut apud Ovidium, & Aristophanis Scholiasten legere memini. Similis lusio erat quando quærebant *caput aut navia.* auctor libri De origine urbis Romæ, & Macrob. I. Saturnal. cap. VII. sic apud Græcos *ζυγὰ ἢ ἄζυγα.* Scholia Aristophanis ad Plutum. *Casaub.* In hoc lusu quidam ex Pythagoræ sententia parem imperfectum, & mali causam existimant, quod & Homeri sententia confirmant, qui superis imparia semper tradit, inferis vero paria. Ita facit Nestorem immolantem Neptuno *ἐννεάκις ἐννέα ταύρους.* Et Virg. Eclog. VIII.

——— *numero deus impare gaudet.*

Marc. Donatus.

Iuxta Scalas anularias.] Locus forte sic dictus, quod inibi essent sitæ officinæ anulariorum, id est, artificum anulorum. Quum enim Equites Romani omnes anulos aureos gestarent, ferreos minus nobiles, multos fuisse eorum artifices non ambigendum. *Marc. Donatus.*

In Palatio.] In monte Palatino fuit sedes imperii Romani, domusque Augustana. Ab Augusto enim deinceps

Romani

minus in ædibus modicis Hortensianis, & neque laxitate neque cultu conspicuis: ut in quibus porticus breves essent Albanarum columnarum, & sine marmore ullo aut insigni pavimento conclavia. Ac per annos amplius quadraginta eodem cubiculo hieme & æstate mansit: quamvis parum salubrem valitudini suæ urbem hieme experiretur, assidueque in urbe hiemaret. Si quando quid secreto aut sine interpellatione agere proposuisset, erat illi locus in edito singularis, quem Syra-

Romani Imperatores in Palatio habitârunt. Et quia imperii sedes in eo constituta fuit, cujusvis principis aulam, aut splendidi hominis domum Palatium nominamus. Erat autem laurus ante fores Palatinæ domus, & supra eam pendebat corona querna civica, quam S. P. Q. R. Augusto donavit ob cives servatos. De qua Val. Max. l. II. cap. III. Item Ovidius & Dio. Porro Palatium in suo splendore & majestate, usque ad tertii Valentiniani tempora permansisse, ex Sidonio Apollinare colligitur, post quæ à regibus Gothorum imperatoribus exactis, quum habitari desiisset, atque hinc inde ruinam minari inciperet, immo à Rom. Pontificibus suis ornamentis spoliatum fuisset, ad exædificationem basilicarum martyrum, eo redactum est, ut hodie suffossionibus & subterraneis specubus totum sit quasi pensile, & aut ruinis deforme, aut hortis occupatum. *Onuph. Panvin.*

Vt in quibus porticus breves essent Albanarum columnarum.] Lapidicinæ quædam molles, uti sunt circa urbem rubræ Pallienses, Fidenates, Albanæ. Sed hæc omnia quæ mollia sunt, si sint in locis tectis, sustinent laborem, sin autem in apertis & patentibus, gelicidiis & pruinis congesta, friantur & dissolvuntur: item secundum oras maritimas ab salsugine exesa diffluunt, neque perferunt æstus. *Vitruvius.*

Eodem cubiculo hieme & æstate mansit.] Contra consuetudinem hominum ejus temporis, qui in ædibus suis alia habebant hiberna, alia æstiva cubicula & triclinia. Varro de lingua Latina lib. IV. & lib. VII. & Plinius in epistolis lib. II. & Columella in descriptione villæ. De triclinio hiberno Iuvenalis loquitur Satyra VII.

— algentem rapiat cœnatio solem.

Mos antiquissimus, cujus inventores delicati & principes in Asia viri: nam ut de regibus Persarum nihil dicam, etiam in sacris literis ejus consuetudinis fit mentio, lib. Iudicum cap. III. commate XX. & Propheta Amos has populi Israëlitici delicias graviter objurgat cap. III. comm. XV. Tandem fuisse hominibus luxuriosis, præsertim Romanis, non triclinia solum pro tempore diversa: sed suppellectilem totam, & ea maxime quæ auro argentoque constabant, etiam anulos alios hibernos, testis Iuvenalis Satyra I. & de Græcis Alexis in Hippisco apud Athenæum lib. VI. *Casaub.*

Assidueque in urbe hiemaret.] *Hiemare*, id est, hiemis incommodo affligi. Si aliter interpretere, luxam orationis structuram efficies. *Erasmus.*

Quem Syracusas & τεχνόφυον vocabat.] Hoc illud est quod Varro notat in sui temporis hominibus: quos ait suis villis delicata nomina usque inde è Græcia petita imponere. Sic Pausilypum,

racusas & τεχνόφυον vocabat: huc transibat, aut in alicujus libertorum suburbanum: æger autem in domo Mæcenatis cubabat. Ex secessibus præcipue frequentavit maritima, insulasque Campaniæ, aut proxima urbi oppida, Lanuvium, Præneste, Tibur: ubi etiam in porticibus Herculis templi persæpe jus dixit. Ampla & operosa prætoria gravabatur. Et neptis quidem suæ Iuliæ, profuse ab ea extructa, etiam diruit ad solum: sua vero quamvis modica, non tam statuarum ta-

pum, Academia, aliaque villarum celebria nomina. *Casaub.* *Syracusas*, quod locus ille ipsi cum solus esset non minus arrideret quam delicato cuipiam Syracusæ, urbs Siciliæ amænissima; *τεχνόφυον* vero, quod ad artes excogitandas, excolendasque conduceret. Locum autem hunc *singularem* vocat, quod solus & undique ab aliis separatus esset. *Torrent.* Quidam à verbo Græco Syracusas istas deducunt, tanquam significet trahere ad quietem: à Græcis enim *σύρω* dicitur traho, & *ἀκλὼ*, quiete, tacite. *Beroald.*

Aeger autem in domo Mæcenatis cubabat.] Mira consuetudo. Plinius epistolarum lib. VII. ep. XVI. *Ego in villas ejus sæpe secessi, ille in domo mea sæpe convaluit.* Casaub. Turrem (opinor) Mœcenatis, hortosque in Esquiliis intelligit. Vnde Horat. quavis occasione Augusto blandiens,

Nunc licet Esquiliis habitare salubribus.
Torrent.

Ex secessibus præcipue frequentavit maritima.] Glossarium *amœnia αἱ ἀκταί.* Scribe *amœna*: & *ἀκταὶ* accipe non pro quovis littore, sed quo modo à Latinis usurpatur, ut Cicerone in Verrinis. Veteres Glossæ Turnebo descriptæ, *Actæ, littora amœna.* Propter hanc littoralem amœnitatem conqueritur Horatius submoveri maria: quod & Themistius oratione quadam novæ Romæ civibus objicit, qui amore deliciarum hoc genus veteribus Romanis nihil cesserunt. Pro Campaniæ ora fuit iis Propontis vicina, & Princeps, Prota aliæque adjacentes insulæ. In ora illa æstivabant Imperatores in magnificentissimis prætoriis: quorum amorem & desiderium rebus magnis sæpe impedimento fuisse queritur Nicetas. Observat autem Hesychius, ab hoc principio obtinuisse, ut omnes loci in quibus genio indulgetur, *actæ* vulgo dicantur, licet à mari procul. *Casaub.*

In porticibus Herculis templi.] Tibur sub Herculis tutela, illique sacrum erat, teste Suet. Calig. cap. VIII. Vnde *Herculeum* vocant Strabo & Martialis. Templi pulchritudinem ostendit Iuvenalis:

Vincens Fortunæ atque Herculis ædes.
Marc. Donatus.

Prætoria.] Villas elegantiores cultioresve *prætoria* appellaverunt. Palladius in primo de Re rustica scribens quomodo ædificium institui in agro oporteat, sic ait: *Ipsius prætorii situs sit loco aliquatenus erectiore, & sicciore, propter injuriam fundamentorum, & ut læto fruatur aspectu.* Beroald. Prætoria dicta sunt hæc ruri magnifice exstructa ædificia, quasi talia essent, quæ à principibus viris incolerentur. Sic *prætorium* vocata principis domus, quam alias *palatium* dixêre, unde & cohortes prætoriæ appellatæ. *Marc. Donatus.*

Quam

tabularumque pictarum ornatu, quam xystis & nemoribus excoluit, rebusque vetustate ac raritate notabilibus: qualia sunt Capreis immanium belluarum ferarumque membra prægrandia, quæ dicuntur Gigantum ossa, & arma Heroum. 73 *Instrumenti ejus & suppellectilis parcimonia apparet etiam nunc, residuis lectis atque mensis, quorum pleraque vix privatæ elegantiæ sint. Ne toro quidem cubuisse ajunt, nisi humili & modice instrato. Veste non temere alia quam domestica usus est, ab uxore & sorore & filia neptibusque*

Quam xystis & nemoribus.] Quæ ad usum & seria magis commodarent, quam ad voluptatem & elegantiam. in xystis per hibernum solem de rebus gravibus, vel inter ambulandum, vel sedentes tractabant: in nemoribus per æstatem umbram & opacitatem captabant. adeo autem nemoribus capiebantur vulgo elegantiores Romani & φιλόκαλοι, ut etiam in urbanis ædibus, si alio loco nequirent, saltem in tectis haberent. Seneca testis est variis locis. *Casaub.* Horat. epist. ad Fuscum,

Nempe inter varias nutritur silva columnas.

Tibul. quoque lib. III. Eleg. II.

Et nemora in domibus sacros imitantia lucos,
Aurataque fores, marmoreumque solum. Torrent.

Qualia sunt Capreis immanium belluarum. In Vet. Cod. est: *Qualia sunt capita immanium belluarum, &c.* F. Vrsin.

Quæ dicuntur Gigantum ossa.] Multa de Phlegræis campis in Campania, ac re ibi cum gigantibus gesta, fabulantur: quæ non aliunde videntur orta, quam quod eam regionem ob soli virtutem multi sibi certatim vendicarent. *Strabo.*

Ne toro quidem cubuisse ajunt nisi humili.] Veteres lecti alii erant non alti, in quos scansione simplici & scamno ascendebant: alii altiores, in quos subselliis conscendere oportebat: in alios duplicata scansione, hoc est gradibus, veniebatur. In lectis erant tori, quos alte suffultos habere & sublimes elegantiæ erat: prorsus ut hodie in quibusdam locis fieri cernimus: ubi culcitæ plumeæ tantum paleæ supponitur ut in altitudinem magnam assurgat torus. Tales AVgustus gravabatur, humileis probabat. *Casaub.*

Veste non temere alia quam domestica usus est.] Vetus, atque heroicum fuit, ut vestibus muliebri, domesticoque opere factis summi viri uterentur. Valerius Flaccus de Castore & Polluce:

Illi Tænario pariter tremit ignea fuco
Purpura: quod gemina mater spectabile tela
Duxit opus. ——

Virgilius:

—— *Tyrioque ardebat murice lana*
Demissa ex humeris, dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreverat auro.

Et Andromache apud eundem, Phrygiam chlamydem, quam dono dedit Ascanio, monumenta suarum manuum esse voluit. *Sabell.* Sic Alexander apud Curtium: *Hanc vestem, quam indutus sum, sororum non solum donum, sed etiam opus vides; nostri decepere me mores.*

Togis

que confecta : togis, neque restrictis neque fusis : clavo, nec lato nec angusto : calceamentis altiusculis, ut procerior quam erat, videretur. Et forensia autem, & calceos numquam non intra cubiculum habuit, ad
74 *subitos repentinosque casus parata. Convivabatur & assidue, nec umquam nisi recta : non sine magno ordinum hominumque delectu. Valerius Messalla tradit, neminem umquam libertinorum adhibitum ab eo cœnæ, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem, post proditam Sex. Pompeii classem. Ipse scribit invitasse se quendam, in cujus villa maneret, qui specula-*

Togis neque restrictis neque fusis.] Illæ erant præparcorum & μικρολόγων, hæ discinctorum & nepotum. *Casaub.*

Clavo nec lato nec angusto.] Caute accipe. annon enim lato clavo usus AVgustus? Sane. sed ita ut purpuram ex qua clavus fiebat, supra modum non dilataret quorumdam more, qui τὰ πλάτη τῆς πορφύρας, ut Lucianus ait, sese apud vulgus venditabant. Horum respectu angusticlavius AVgustus appellari potuit, qui tamen ratione inferioris ordinis laticlavius erat. In vita Alexandri Severi legere memini, mitissimum illum principem *tunicis asemis vel macrocheris ex purpura non magna usum.* Idem.

Et forensia autem & calceos numquam non intra cubiculum habuit.] Intra ædes, inque omni remissione raro togati calceative erant Romani. Antoninus Philosophus de se testatur libro I. non solitum se ἐν στολῇ κατ' οἶκον περιπατεῖν, quod de toga accipio. Calceorum loco sumebantur soleæ viris, fœminis sandalia. Propterea σανδάλια olim in nuptiis adhibita σύμβολον οἰκουρίας, ut docet Plutarchus in Quæst. Rom. *Idem.*

Nec umquam nisi recta.] Absolute *Recta* pro *recta cœna* dixit. Ex sequentibus autem apparet, cur *recta cœna* dicta sit, nempe quod justo ordine discumbentium exhiberetur tanquam rectum justumque convivium : non ut sportula, quæ clientulis objiciebatur tanquam abjectis, & in nullo honore à divitibus habitis. *Budæus.*

Excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem.] Ante Iustinianum & editam ab eo Novellam LXXVIII. assertis in libertatem ac manumissis, alio actu legitimo opus fuit, quo jura ingenuitatis consequerentur, & natalibus restitueretur. Lege tit. Cod. De jure aureorum anulorum, & de natalibus restituendis. At dicta Novella conceditur omnibus libertinis ingenuitas, & jus aureorum anulorum & restitutio natalium. Menam ab AVgusto in ingenuitatem fuisse assertum refert Appianus lib. Ἐμφυλ. V. sed obscuriuscule. Μηνόδωρον ἐλθόντα ἐλεύθερον εὐθὺς ἀπέφηνεν ἐξ ἀπελευθέρου. Dio lib. XLVIII. jure aureorum anulorum fuisse donatum scribit, quod minus erat quam restitui natalibus, ut continetur in disciplina juris. *Casaub.*

Speculator.] Vide Salmasium ad cap. XXVII. Sunt qui *Spiculatores* legant, quos pro principum satellitibus accipiunt,

lator suus olim fuisset. Convivia nonnumquam & serius inibat, & maturius relinquebat: cum convivæ & cœnare inciperent prius quam ille discumberet, & permanerent digresso eo. Cœnam trinis ferculis, aut, cum abundantissime, senis, præbebat, ut non nimio sumtu, ita summa comitate. Nam & ad communionem sermonis tacentes vel submissim fabulantes provocabat, & aut acroamata, & histriones, aut etiam triviales ex circo ludios interponebat, ac frequentissime aretalogos. Festos & solennes dies pro- 75
fusissime, nonnumquam jodulariter tantum, celebrabat. Saturnalibus, & si quando alias libuisset, modo munera dividebat, vestem & aurum, & argentum: modo nummos omnis notæ, etiam veteres regios ac pere-

piunt, & à spiculis, quæ gestant, appellatos volunt. Tacitus: *Dilapsis spiculatoribus, cætera cohors non adspernata concionantem.*

Senis.] Quasi id quoque in tanta seculi luxuria parce fieret: sed Satyricus damnat quod septem ferculis recentiores cœnitarent. *Sabell.*

Ad communionem sermonis tacentes provocabat.] De Trajano Plinius: *Non tibi semper in medio cibus, semperque mensa communis? non ex convictu nostro mutua voluptas? non provocas reddisque sermones?*

Acroamata.] Latini scriptores hanc dictionem civitate Romana donaverunt, appellaveruntque acroamata festivas recitationes, ludicrasque narrationes. quod significat Cicero: *Hic quasi festivum acroama, ne sine corollario de convivio discederet, ibidem convivis inspectantibus emblemata evellenda curavit.* Idem in oratione pro Sestio: *Ille ipse maxime ludus, non solum spectator, sed actor, & acroama.* Beroald. Cod. Salmas. *cromata.* Acroma dicitur pro acroama, ut ἀκρωτήριον pro ἀκροατήριον. Sed & apud Plutarchum Sympos. libro 1. κρούματα dici invenies ἀντὶ τῶν αὐλημάτων.

Triviales ex circo ludios.] Vilissimi homines & ἀνέστιοι, ut ludii, astrologi, conjectores, fanatici, popæ & similes, in circo morabantur. Inde est apud Cicer. *de circo* pro vilis & abjectus. *Casaub.*

Aretalogos.] Quod multa falsa de virtutibus suis prædicarēt ad risum tollendum, sic scurrarum quoddam genus appellatum. Tales & ὁμηρισταὶ in veteribus Glossis: nam ὁμηρίζειν ἀντὶ τοῦ ψεύδεσθαι ponebant veteres, ut & ἡσιοδίζειν. νεανικολόγοι iidem quod ἀρεταλόγοι. quid νεανικὸν Græci appellent, notum est Græce peritis. *Paradoxos* etiam & *paradoxologos* ejusmodi mortales vocat scholiastes Iuvenalis. *Salmasius.*

Profusissime.] Luxuriosius, & ultra præscriptum legis sumptuariæ. Potes etiam referre ad munera, quod profusus esset in dandis muneribus, sicut sequentia demonstrant. *Beroald.*

peregrinos : interdum nihil præter cilicia & ſpongias, & rutabula, & forſices, atque alia id genus, titulis obſcuris & ambiguis. Solebat & inæqualiſſimarum rerum ſortes, & averſas tabularum picturas in convivio venditare : incertoque caſu ſpem mercan-

Veteres regios, ac peregrinos.] Qui Romanorum regum fuerint intelligo, ſola vetuſtate, non pretio æſtimandos. ſiquidem, ut Plin. tradidit lib. XXXIII. cap. III. Servius rex primus æs ſignavit, cum rudi antea uterentur. Argentum vero ſignatum A. V. C. DLXXXV. aurum poſt argentum annis LXII. Quin & ligneos ſcorteoſque nummos à Numa Pompilio diviſos fuiſſe populo Romano pro congiario legimus. *peregrini* autem, quales Darii, Philippi, Sicli, Tetradragmum, Victoriatus, ex Illyrico advectus, necdum lege Clodia percuſſus, de quo Plin. jam dicto cap. III. lib. XXXIII. Hujuſmodi autem nummi loco mercis interdum vendebantur, ut nunc quoque vetuſta numiſmata, qua de re Vlpian. lib. IX. Ad leg. Corneliam de falſis, & titulus De veteris numiſmatis poteſtate Cod. Iuſtin. lib. II. *Torrent.*

Cilicia.] Cicero in III. Verr. *coria, cilicia, ſaccos.* Cilicia ſunt texta de pilis in caſtrorum uſum atque nautarum. *Aſconius.*

Spongias.] Peniculi ſpongiæ longæ propter ſimilitudinem caudarum appellatæ. Penes enim vocabantur caudæ. *Feſtus.* Cod. Salmaſ. *Sphongias.* Sic & Græci σφόγγος uſurpant pro σπόγγος.

Rutabula.] Rutabulum eſt, quo ruſtici in proruendo igne panis coquendi gratia utuntur. Nævius obſcœnam viri partem deſcribens : *vel quæ ſperat ſe nupturam adoleſcentulo, ea licet ſenile tractet retritum rutabulum.* Feſtus.

Titulis obſcuris & ambiguis.] Puta ſuper forfice ſcriptum erat. *Edentulo detur* : quia forfex eſt ὀδοντάγρα, eique utilis cui vitioſi dentes ſunt. ſuper ſpongia *Lippo detur* : quia ſpongiæ olim uſus in effingenda oculorum lippitudine. vel ſic, *Peſſime omnium affecto*: quia medici πρὸς τὰς καταιονήσεις aliaque ſpongia utebantur. cujus moris teſtes præter medicos Theodoretus Θεραπευτικῆς, lib. IIII. & Arrianus Diſſ. lib. I. cap. XI. alludere etiam potuit ad uſum illum ſpongiæ longe fœdiſſimum & obſcœniſſimum, de quo Seneca epiſtola LXX. Super cilicio, *Omnium frigidiſſimo* : vel *alſioſiſſimo* : aut *hirſutiſſimo.* ſuper rutabulo, *Optime vaſato.* Similibus titulis inſcripta munuſcula ſorte dividebantur : inde cachinnorum materia in ſingulos, quaſi talis eſſet quiſque quale erat muneris elogium, quod ſortito obtigerat. *Caſaub.* Tituli hoc loco pro lemmatis accipiendi. Nam Xenia in Saturnalibus cum lemmatis & præſcriptionibus ſuis mitti ſolita fuiſſe, docet Martialis. *F. Vrſinus.*

Solebat & inæqualiſſimarum rerum ſorteis.] Latini *ſorteis* vocant res omnes quæ ſorte dividuntur : hîc ita appellantur etiam quæ joculariter væneunt in auctione. Falluntur interpretes qui has ſortes cum apophoretis confundunt, quæ gratis donabantur non venditabantur, ut fit ab iſtis in AVguſto. Magis affines ſunt illæ ſortes convivales, de quibus Scribit Lampridius in tam ridiculo illo quam tetro monſtro Heliogabalo. *Caſaub.*

Vel fruſtrari.] Decipere : quando ſcilicet mercabantur magno id, quod pretioſum eſſe exiſtimabant, & deinde apparebat contemptibile, & nugatorium. *Beroald.*

Ita

cantium vel frustrari vel explere: ita ut per singulos lectos licitatio fieret, & seu jactura seu lucrum communicaretur. Cibi (nam ne hoc quidem omiserim) 76
minimi erat, atque vulgaris fere. Secundarium panem, & pisciculos minutos, & caseum bubulum manu pressum, & ficos virides biferas maxime appetebat: vescebaturque & ante cœnam, quocumque tempore & loco stomachus desiderasset. Verba ipsius ex epistolis sunt, Nos in essedo panem & palmulas gustavimus.

Ita ut per singulos lectos licitatio fieret.] Alii, *per singulos lotros*, non *lectos*, itemque paulo post, *comitaretur*, pro *communicaretur*. Et mirum ni id rectum sit: *Lotri*, inquam, semigræca voce, pro lotionibus: cujus generis voces plures in usu vulgi, nec Suetonio alibi spretæ, aut si emendatio adhibenda, legam, *per singulos lotus*. Hac mente, ut quoties mutarentur fercula & manus lavarent (usitatum id docui II. Saturnalium) licitatio ista ex intervallo fieret, & quemque bona sua aut mala sors cum fide comitaretur. *Lipsius.*

Cibi minimi atque vulgaris.] Pulchre ad Theodosium Latinus Pacatus: *An quis ferret moleste, ad principis semet modum coërceri? aut subtractum sibi de privata luxuria, quum videret imperatorem rerum potentem, terrarum hominumque dominum, parce contenteque viventem, modico & castrensi cibo jejunia longa solantem?*

Caseum bubulum manu pressum.] Erat caseus manupressus non multum diversus, ut videtur, ab eo quem minima forma conficiunt apud Gallos Allobrogas, & *tomas* vocant veteri voce pro τόμους. *Casaub.* Columella libro VII. cap. VIII. *Illa vero notissima est ratio faciundi casei, quem dicimus manu pressum. Namque is paulum gelatus in mulctra dum est tepefactus, rescinditur, & fervente aqua perfusus, vel manu figuratur, vel buxeis formis exprimitur.*

Ficos virides biferas.] Biferæ dicuntur arbores, quæ quotannis fructum bis ferunt. Scribit Plinius in decimosexto biferas ficos esse, & caprificos triferas. Fici vires juvenum augent, senibus meliorem valetudinem faciunt, minusque rugarum: corpus, & vires adjuvant. Ob id antea athletæ hoc cibo pascebantur. *Beroald.* Veritam Liviam, ne Agrippæ imperium traderet Augustus, ficus quasdam in arboribus adhuc pendentes, quas Augustus sua manu decerptas comedere consuevisset, veneno inunxisse, eique medicatas carpendas obtulisse, ipsam non unctas comedisse ferunt. *Dio Cassius.*

Quocunque tempore & loco stomachus desiderasset.] De Persis eleganter Marcellinus, *unicuique venter est velut solarium, eoque monente quod inciderit, editur, nec quisquam post satietatem superfluos sibi ingerit cibos.*

Palmulas gustavimus.] Palmulæ sunt palmæ fructus, qui Græcis βάλανοι dicuntur. Isidorus nomen generale statuit *Dactylos*, quorum tres differentias nominibus distinctas exponit, *palmulas* myrobalanis similes, *Thebaicos*, & *Nucales*, sive καρυώτους. *Palmulas* vocat, quas Plinius *palmas*. Dioscorides φοίνικα, id est, palmulam in Ægypto nasci tradit, & esse παρεμφέροντα τῇ μυροβαλάνῳ. *Salmasius.*

mus. *Et iterum*, Dum lectica ex regia domum redeo, panis unciam cum paucis acinis uvæ duracinæ comedi. *Et rursus*, Ne Iudæus quidem, mi Tiberi, tam diligenter ſabbatis jejunium ſervat, quam ego hodie ſervavi, qui in balineo demum poſt horam primam noctis duas bucceas manduca-

Ex regia domum.] Regiam Numæ intelligit Beroald. Sabellicus Regis ſacrorum, ſeu Sacrificuli domum. Ego, cum eadem ſit, utrique aſſentior. Sed & de Regia Numæ loquitur Horat. libro primo Od. II. cum ait,

Ire dejectum monumenta regis,
Templaque Veſtæ.

Torrent. In VIII. regione fuit regia Numæ, alias curia Pompiliana, in qua ſacrarium erat Opeconſivæ. *Onuphr. Panvin.*

Acinis.] Vva & βότρυς totius fructus nomina ſunt; qui partibus conſtat ſcapo, pediculo, acino ſive grano, ut vocatur ab Ovidio, Columella, Scribonio. Acini partes ſunt folliculus, ſuccus, caro (qui & callus Plinio in uvis duracinis) fibræ ſive ἶνες & quædam veluti filamenta, (veteres, opinor floces vocabant) nucleus. Folliculum Græci στέμφυλον nominant; Plinius modo corium, modo corticem, interdum cutem. *Caſaub.*

Vvæ duracinæ.] Poma quædam acinis conſtant, ut uvæ quæ pomorum generi contribuuntur: eæ ſaltem quæ ad eſum parantur. quas τρωξίμους Græci vocant. tales *duracinæ* à duriore acino ſic dictæ, ut Perſica *duracina* à duriore carne. Notandum eſt, non ſolum de omnibus arboreis fructibus, qui modo edules eſſent, pomi nomen veteres uſurpâſſe, ſed etiam quidquid vice pomi manderetur, hac appellatione donâſſe. Ita boletos & tubera vocat *poma* Martialis. Varro de R. R. lib. I. cap. *de pomis condendis*, quomodo ſervanda ſint rapa præcipit, quaſi & rapa poma ſint. *Salmaſius.*

Ne Iudæus quidem, mi Tiberi, tam diligenter ſabbatis jejunium ſervat.] Sabbatis jejunaſſe Iudæos verum eſt, ſi ſabbatum pro hebdomade accipiamus. Publicanus apud Lucam, νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου. Sin, ut ſolet, de ſeptimo die hebdomadis, (qui dies etiam ἑβδομὰς dicitur Philoni & Ioſepho) intelligamus, falſum omnino eſt. At Romani qui norant crebra ab iis uſurpari jejunia, cum præcipua caſtimonia ſabbatum ab iiſdem celebrari viderent, ignari morum ejus gentis, iſtud ſibi temere perſuaſerunt: Iuſtinus l. XXXVI. *ſeptimum diem more gentis Sabbatum appellatum, in omne ævum jejunio ſacravit:* Tacitus paullo conſideratius: *longam famem crebris adhuc jejuniis fatentur.* Meminerunt & poëtæ, & imprimis Petronius. *Caſaub.* Non diſſimile illud, quod, licet non Sabbatis ipſis, ſed diebus tantum quibus jejunabant nudis pedibus incedebant, Iuvenalis tamen Sat. VI. perinde ac ſi Sabbatis id facerent, ita ſcribit,

Obſervant ubi feſta mero pede Sabbata reges,
Et vetus indulget ſenibus clementia porcis.

Torrent.

Duas bucceas.] Panes in quadras. quadras in bucceas ſecabant. Inde *buccellatus* panis, qui ante *nauticus* vocabatur: vulgo *biſcoctus*: Græci interpretantur ξηρὸν ἄρτον. Et videntur eo uſi Chriſtiani in ſuis xerophagiis, ut Tertullianus nominat: etſi ſcio non inde tantum dictas eſſe τὰς ξηροφαγίας.

A buc-

cavi prius quam ungui inciperem. *Ex hac inobservantia nonnumquam vel ante initum vel post dimissum convivium solus cœnitabat, cum pleno convivio nihil tangeret. Vini quoque natura parcissimus erat.* 77 *Non amplius ter bibere eum solitum super cœnam in castris apud Mutinam Cornelius Nepos tradit. Postea, quoties largissime se invitaret, senos sextantes non excessit, aut, si excessisset, rejiciebat. Et maxime delectatus est Rhætico, neque temere interdiu bibit. Pro potione sumebat perfusum aqua frigida panem, aut cucumeris frustum, vel lactuculæ thyrsum, aut recens aci-*

A buccea Græci vocem duxerunt βουκκίζειν, quam de jentaculo usurparunt. *Casaub.*

Prinsquam ungui inciperem.] Vnguentis aliquando totum corpus perfundebant veteres: aliquando pedes: Curtius lib. VIII. de Indorum rege: *demtis soleis odoribus illinuntur pedes.* quod de Atheniensium virginibus scribit Athenæus, & Plinius sub Othone principe Romam pervenisse commemorat. *Os & caput uncta* indicat Cicero in Verrem. Vino mista & bibita Ælianus Var. lib. XII. sic capiendus Iuvenalis Sat. VI.

Cum perfusa mero spirant unguenta Falerno.

Alii eo abusu eadem habebant, ut lavarentur toti in unguentis, ut Caligula, de quo in ejus vita cap. XXXVII. Multa ad hæc pertinentia habet Seneca, cujus unius verbis maximam Romani luxus partem, si ita usus posceret, exiguo labore describere posses. *Barthius.*

Ex hac inobservantia.] Interpretamur *inobservantiam*, indifferentem circa rationem victus animum; quæ contraria est morositati certis legibus adstrictæ. *Casaub.*

Senos sextantes.] Cum, quod lib. V. De asse Budæus docet, sextarius cujus dimidium hemina, XII. cyathos contineat, sextans vero duos, seni sextantes, quos vel largissime sese invitans Augustus non excedebat, sextarium tantum faciebant. Similis Vopisci de Tacito Imperatore locus, *Fuit vita parcissimus, ita ut sextarium vini tota die nunquam potaverit.* Porro *sextantes* dixit Sueton. *ut trientes, quadrantes, quincunces, septunces, besses* quoque *& deunces* de potatione Martial. & alii quasi tot cyathos dicas. *Torrent.*

Rejiciebat.] Rejectabat: quo verbo usus est Spartianus, sic scribens in Antonino Pio: *Cum caseum Alpinum in cœna edidisset avidius, nocte rejectavit.* Beroald.

Vel lactuculæ thyrsum.] Lactucæ Græci tria fecere genera: unum lati caulis: alterum rotundi caulis: tertium sessile, quod Laconicon vocant. Alii colore & tempore satus genera discrevêre. Omnibus est natura refrigeratrix, & ideo æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibique appetentiam faciunt. Divus certe Augustus lactuca conservatus in ægritudine fertur, prudentia Musæ medici. *Plinius.* Θύρσος hic est illud, quod in herbis virgulæ in modum consurgit.

Recens acidumve pomum.] Sane inter pomorum sapores etiam accidum enu-

78 *acidumve pomum succi vinosioris. Post cibum meridianum, ita ut vestitus calceatusque erat, retectis pedibus paullisper conquiescebat, opposita ad oculos manu. A cœna lucubratoriam se in lecticulam recipiebat. Ibi donec residua diurni actus, aut omnia, aut ex maxima par-*

merat Plin. mihi tamen *aridum* magis placet, ut recenti opponatur. saporem enim satis exprimit, cum *succi vinosioris* dicit, qui acido & jucundior, & salubrior est. *Torrent.* Satyricus poëta:

——— Nec odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquam
Autumnum, & crudi posuere pericula succi. Beroald.

Acidumve.] Cod. Salmas. *Aridumve.*

Post cibum meridianum.] Atqui Festus in *Prandium, Meridianum* (inquit) *cibum cœnam vocabant*, cum Sueton. mox etiam cœnam ponat. Credendum igitur prandium, quo sobrie admodum ac parce utebantur Romani, Augustũ tardius sumere consuevisse. *Torr.*

Ita ut vestitus calceatusque erat, retectis pedibus paulisper conquiescebat.] Antiquorum alii *diem inter otium & curas dividebant*, ut Seneca testatur, De tranquillitate vitæ lib. I. Hi sex, septem horas negotiis tribuebant, reliquas otio & curæ corporis. Alii, inquit idem Seneca, *medio die interjungebant.* Isti peractis negotiis majoris momenti, circa meridiem cibum sumebant, sed leviter: deinde meridiabantur, ac paullisper conquiescebant: quod Græcis quoque μεσημβριάζειν dicitur: postmodum ad negotia redibant, sed *quæ levioris fere operæ erant*, ut idem Seneca loquitur. Alii diem totum curis impendebant: ut Philosophi, & qui occupatiorem vitam vivebant. Addit, *retectis pedibus*, quod nos interpretamur bene tectis & diligenter. sic solent meridiaturi pedes ut sint bene tecti curare. Nam in multis τὸ *re* modo est ἐπιτατικὸν μόριον, modo στερητικόν. *Casaubon.*

A cœna se in lecticulam lucubratoriam recipiebat.] Mos observandus antiquorum, qui meditationi aut scriptioni operam daturi, in lectulis suis se componebant: cui rei parata erat hæc, quam vocat Suetonius *lecticulam lucubratoriam.* Seneca Epist. LXXII. *Quædam quæ possis & in cisio scribere, quædam lectum & otium & secretum desiderant.* Ovidius Trist. lib. I.

Non hæc in nostris, ut quidam, scribimus hortis:
Nec consuete meum lectule corpus habes.

Eundem morem Græcis hominibus fuisse in scribendo & commentando, aliquot Aristophanis loca testantur. Quod autem scriptioni operam daturi in hujusmodi lecticulas se reciperent, caussam aperit Galenus libro III. De usu partium, non uno loco: significans scriptitasse illos non super mensis vel pluteis ut nos hodie: sed super femore collocata charta. Nec solum scripturi ad lecticulas se recipiebant; sed etiam audituri recitantem & scholam habentem magistrum. itaque in Platonis Protagora pars illius consessus ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν βάθρων, pars τῶν κλινῶν. *Idem.*

Lucubratoriam.] Sunt & lucubrationes rusticanæ, de quibus Columella in XII. *Item ad lucubrationem vespertinam palos decem, vel ridicas quinque conficere, totidemque per antelucanam lucubrationem.* Beroald.

Diurni actus.] Vide quæ notantur ad cap. LXIV.

Si

parte, conficeret, ad multam noctem permanebat. In lectum inde transgressus, non amplius, cum plurimum, quam septem horas dormiebat: ac ne eas quidem continuas, sed ut in illo temporis spatio ter aut quater expergisceretur. Si interruptum somnum recuperare, ut evenit, non posset: lectoribus, aut fabulatoribus arcessitis, resumebat, producebatque ultra primam sæpe lucem. Nec in tenebris vigilavit umquam, nisi assidente aliquo. Matutina vigilia offendebatur: ac si vel officii, vel sacri caussa maturius evigilandum esset, ne id contra commodum faceret, in proximo cujuscumque domesticorum cœnaculo manebat. Sic quoque sæpe indigens somni, & dum per vicos deportaretur, & deposita lectica inter aliquas moras condormiebat. FORMA *fuit eximia, & per omnes ætatis* 79
gradus venustissima: quamquam & omnis lenocinii negligens, & in capite comendo tam incuriosus, ut raptim compluribus simul tonsoribus operam daret: ac modo tonderet, modo raderet barbam: eoque ipso tempore aut legeret aliquid aut etiam scriberet. Vultu erat,

Si vel officii vel sacri caussa maturius evigilandum esset.] Plaut. Pœnulo.
AN. *Nimia nos socordia hodie tenuit.*
AD. *qua de obsecro.*
AN. *Quia non jam dudum ante lucem ad ædem Veneris venimus,*
Primæ ut inferremus ignem in aram.
Sic accipe sequentia post paullo verba de Atia matre AVgusti: qui locus cum isto collatus & dabit & accipiet mutuam lucem. *Casaub.*

Inter aliquas moras condormiebat.] Iuvenalis Sat. III. de lecticæ usu,
Atque aliquid leget, aut scribet, vel dormiet intus.
Namque facit somnum clausa lectica fenestra. Torrent.

Per omnes gradus ætatis venustissima.] Cum pulchritudinis duo genera sint, quorum in altero venustas sit, in altero dignitas: venustatem, muliebrem ducere debemus; dignitatem, virilem. *Cicero.*

Vultu tranquillo.] Vultus differt à facie, cum voluntatis significet affectum. Vultum sibi fingere multi possunt, formam nemo. Apuleius vultuosam faciem perquam eleganter appellavit, intelligi volens tristem, & amarulentam. Animadvertendum id, quod tradit Cicero in primo de Legibus, Græcos, quorum lingua uberrima est, nomen vultus non habere. *Beroald.*

erat, vel in sermone vel tacitus, adeo tranquillo sereno que, ut quidam è primoribus Galliarum confessus sit inter suos, eo se inhibitum ac remollitum, quo minus, ut destinarat, in transitu Alpium per simulationem colloquii proprius admissus, in præcipitium propelleret. Oculos habuit claros ac nitidos: quibus etiam existimari volebat inesse quiddam divini vigoris: gaudebatque, si quis sibi acrius contuenti, quasi ad fulgorem Solis, vultum submitteret: sed in senecta sinistro minus vidit. Dentes raros & exiguos, & scabros: capillum leniter inflexum & sufflavum, supercilia conjuncta, mediocres aures: nasum & à summo eminentiorem, & ab imo deductiorem: colorem inter aquilum candidumque: staturam brevem: (quam tamen Iulius Marathus libertus etiam in memoriam ejus quin-

Oculos habuit claros ac nitidos.] Philosopho oculi στιλπνοὶ sunt indicium λαγνείας· ἀναφέρεται, inquit, ἐπὶ τοὺς ἀλεκτρυόνας καὶ κόρακας. Plinius AVgusto tribuit oculos *glaucos & supra hominem albicantis magnitudinis*: quos timiditatis esse indices Arist. ait. *Casaub.*

Dentes raros.] Aristoteles inter signa brevis vitæ ponit raros dentes. Plinius talia præscita vitæ vana esse existimat: miraturque, Aristotelem hoc genus prognostica prodidisse. *Beroald.*

Sufflavum.] In cultu & delitiis capillitium flavum fuit. Ideo molles & luxuriosi, quod natura negârat, ab arte petierunt. Iulius Capitolinus in Vero: *Dicitur sane tantam habuisse curam flaventium capillorum, ut capiti auri ramenta respergeret, quo magis coma illuminata flavesceret.* Similia Æ. Lampridius: *Fuit capillo semper fucato & auri ramentis illuminato.*

Supercilia conjuncta.] Qui carent intercilio, Græcis σ	ύνοφρυες dicuntur. Latini eam partem etiam *glabellam* vocant. Martianus Capella lib. 11. *Quarum una deosculata Philologiæ frontem illic ubi pubem ciliorum discriminat glabellæ medietas.* Aristoteles ista forma homines pronuntiat δυσωνίους. *Casaub.*

Et ab imo deductiorem.] Tenuem, λεπτὸν. male interpretes *depressum*. Aristoteles, οἱ τὴν ῥῖνα ἄκραν λεπτὴν ἔχοντες ὀρνιθώδεις. *Idem.*

Colorem inter aquilum candidumque.] Color quem intelligit Suetonius, est, nisi fallor, qualis in iis apparet quos solis æstus torruit, lingua vernacula vocat *basanez*. Marcellino, *color oblividus*. Aquilus color est fuscus & subniger. Ab aqua est nominatus. nam cum antiqui duos omnino naturales nossent, id est, album & nigrum: intervenerit autem is quoque, qui ita neutri similis est, ut tamen ab utroque proprietatem trahat, potissimum ab aqua eum denominârunt, cujus incertus est color. *Festus.*

In memoriam ejus.] Casaub. *in memoria*

quinque pedum & dodrantis fuiſſe tradit:) ſed quæ commoditate & æquitate membrorum occuleretur: ut nonniſi ex comparatione adſtantis alicujus procerioris intelligi poſſet.
80 *Corpore traditur maculoſo, diſperſis per pectus atque alvum genitivis notis, in modum & ordinem ac numerum ſtellarum cœleſtis Vrſæ: ſed & callis quibuſdam ex prurigine corporis, aſſiduoque & vehementi ſtrigilis uſu, plurifariam concretis, ad impetiginis formam. Coxendice, & femore, & crure ſiniſtro, non perinde valebat, ut ſæpe etiam inde claudicaret: ſed remedio harenarum atque harundinum con-*

moria legendum eſſe conjicit. Sic alibi: *Auguſtus in memoria vitæ ſuæ.*

Dodrantis.] Novem unciarum. Inde potio eſt apud Auſonium nomine *dodra*, quoniam ex dodrante conſtat, hoc eſt, novem rebus. Fuerit igitur Auguſti ſtatura ſenum pedum, quarta unius pedis parte ademta.

Cœleſtis Vrſæ.] Vtrius, majoris an minoris, non exprimit.

Strigilis uſu.] Strigiles, inſtrumenta ſunt balneatoria, à ſtringendo, quod radere ſignificat, denominata. His enim ſudorem in balneis, & ſordes ex corpore diſtringebant. Hoc inſtrumentum in præſentia exolevit ab hominibus, tranſlatum ad equos diſtringendos. Plinius in XXVIII. inter medicinas pendentes ab homine, & remedia, quæ ab ipſo ſibi præſtari poſſunt, eſſe refert ſtrigilum vehementiam. *Beroald.*

Remedio harenarum.] Remedium harenarum varie accipi poteſt. vel enim de fomentis calidis affectæ parti admotis. ſunt autem, ait Celſus lib. II. *fomenta calida, milium, ſal, harena, quodlibet eorum calefactum, & in linteum conjectum.* Vel de ambulatione in alta harena. Hanc interpretationem amplectuntur eruditiſſimi viri, etiam medici. Poſſumus tamen & de volutatione in harena calida, vel etiam littorali aut fluviali accipere. Hujus remedii plurima in libris veterum medicorum mentio: in multis enim morbis eo utebantur. Symmachus contra podagram eo ſe uſum ſcribit: ita enim accipi debent illius verba lib. VIII. ep. XLV. apud Græcos medicos Ætium, Æginetam, alios, legas multa περὶ ψαμμισμοῦ καὶ ψαμμοχωσίας. Obſervavimus, veteres in exercendo corpore etiam extra morbi neceſſitatem, volutaſſe ſe ſuper candente harena, ut corpus ferendo calori aſſuefacerent: contra ut ad tolerandum frigus præpararent, vel in nive ſe verſabant, vel ſtatuas nive obductas nudi amplexabantur. *Caſaub.*

Atque harundinum.] De remedio harundinum fortaſſe verum eſt quod autumat Caſaubonus, intelligendum eſſe id de quo Plinius ex Catone ſub finem libri XVII. quæ adhibebantur luxatis membris. Coxendice, femore & crure ſiniſtro non perinde valebat Auguſtus, & proinde claudicabat. Malum illud imbecilli femoris & cruris è coxendice, quem veluti laxatum habebat. Vetus interpres Iuvenalis Exercitium ſagittarum, quæ dicuntur harundines

 Lati-

confirmabatur. Dextræ quoque manus digitum salutarem, tam imbecillum interdum sentiebat, ut torpentem contractumque frigore, vix cornei circuli supplemento scripturæ admoveret. Questus est & de vesica, cujus dolore, calculis demum per urinam ejectis,
81 *levabatur. Graves & periculosas valitudines per omnem vitam aliquot expertus est: præcipue Cantabria domita, cum etiam distillationibus jocinore vitiato, ad desperationem redactus, contrariam & ancipitem rationem medendi necessario subiit: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus: auctore Antonio Musa. Quasdam & anniversarias, ac tempore certo recurrentes, experiebatur. Nam sub natalem suum plerumque languebat: & initio veris præcordiorum inflatione tentabatur: austrinis autem tem-*

Latinis, conjungit cum arenis, ut hic Suetonius. Sic enim Veteres Libri legunt: *propera stomachum laxare sagittis, ut exercitatione sagittarum digestioni*, inquit, *& harenis quibus vectari illum debere dicit, ob cibum futurum.* Harundines passim sagittæ: *Cur harundine fixit acuta*, Martialis. *Hæret lateri letalis harundo*, Virgilius. Ipse etiam pedestris sermo sic utitur. Puto tamen illud remedium debere intelligi, de quo Plinius. *Salmasius.*

Digitum salutarem.] Indicem alio nomine *salutarem* veteres vocitarunt. Martianus lib. de nuptiis Philologiæ: *Quidam redimitus puer ad os compresso digito salutari silentium commonebat.* Existimo salutarem ideo dictum in primis hunc digitum, quoniam illo ori admoto silentium suadebant. Sermoni autem parci, ut inquit eleganter & vere Plinius, multis de causis salutare est. *Beroald.*

Supplemento cornei circuli.] Tanquam digitale corneum conficeret pro adminiculatore digiti imbecilli. Dicuntur enim digitalia, digitorum tegumenta. *Idem.*

Frigidis curari coactus, auctore Antonio Musa.] Qui & ψυχρολουσίας magnopere commendabat: de quibus ex Scaligero ad cap. LXIII.

Sub natalem.] Scribunt Plinius, & Valerius, quod Antipater Sidonius Poëta omnibus annis uno die natali tantum correptus febre, & eo consumptus sit satis longa senecta. Natalis Augusti erat vigesimustertius dies Septembris: quod tempus autumnale est, morbis obnoxium, & pestiferum. *Beroald.*

Præcordiorum inflatione.] Præcordia vocamus uno nomine exta in homine, quia cordi prætenduntur: ut interpretatur Plinius in XI. Cornelius Celsus videtur præcordia appellare, quæ Græci vocant ὑποχόνδρια. *Idem.*

Austrinis tempestatibus.] Austrinæ tempestates τὰ Νότια. Sic Boreales, τὰ

tempeſtatibus, gravedine. Quare quaſſato corpore, neque frigora neque æſtus facile tolerabat. Hieme qua- 82
ternis cum pingui toga tunicis, & ſubuculæ thorace laneo, & feminalibus, & tibialibus muniebatur: æſtate

τὰ Βόρεια, eæ nempe temporis conſtitutiones, quæ illo & illo vento flante fiunt. At nuſquam τὰ ἑσπέρια aut τὰ ἑῷα commemorantur. Nam in antiquis Philoſophorum & Medicorum ſcriptis & præcipue apud Ariſtotelem, ac Theophraſtum, ad deſignandas tempeſtatum & aëris conſtitutiones quas venti faciunt, τὰ βόρεια ſolum & τὰ νότια nominantur. ἐν τοῖς βορείοις, ἐν τοῖς νοτίοις, id eſt, flantibus Aquilonibus & Auſtris. Et diſerte Ariſtoteles in Meteorologicis ſcripſit, occiduos flatus, quia frigidiores ſunt, accedere Septentrionalibus, & Orientales è contra ventorum ſpiritus, quia ſolent eſſe calidiores, in cenſum ac nomen Meridianorum cadere. *Salmaſius.*

Cum pingui tunica.] Pingue pro craſſo dixit: quomodo Cicero de Divinat. *Pingue & concretum eſt cœlum.* Martialis:

Et pingues tunicas ſerra ſecare poteſt.

Et Iuvenalis *pingues lacernas* munimenta togæ dixit. Hujuſmodi autem pinguiorem togam fuiſſe eam, quam Læ-nam Romani appellavere, credibile eſt. Varro: *Læna quod de lana multa, duarum enim togarum inſtar.* Marc. Donatus.

Et ſubuculæ thorace laneo.] *Subucula*, viris fœminiſque communis, ſic dicta eſt, quod ſubtus geſtetur. Varro. *Thoracem* autem *ſubuculæ* intelligo quatenus ea pectus tegitur. Male igitur qui *ſubucula & thorace* legunt. *Torrentius.*

Et feminalibus, & tibialibus muniebatur.] Illis vocibus non intelligunt veteres Latini id quod hodie appellamus femoralia & tibialia, ſed faſcias quibus antiqui, pedes, tibias, crura & femora ſive femina involvebant. Noſtras enim braccas non fuiſſe Græcis Latiniſque in uſu, eo probamus, quod in cultu Græcorum & Romanorum, breviore veſte amicti, eas partes oſtenderent, quæ honeſte nominari non poſſunt. Item quod in mentione τῶν περὶ κοιλιολυσίαν ὄντων, veſtis ſemper καθέλκεσθαι καὶ ἀνέλκεσθαι dicitur: Hebræi honeſtiſſime *tegere pedes.* Herodianus in Macrino, τὰς ἐσθῆτας τῶν μηρῶν καθέλκειν. Vſus primus harum faſciarum fuit in ægrotis & imbecillibus, à quibus ſumſerunt poſtea homines delicati & molles. Pedules faſcias Græci περιπεζίδας appellarunt, crurales περισκελίδας. quas tamen etiam à puellis fuiſſe geſtatas ex Menandro annotat Iulius Pollux, & ex Horatio nobis conſtat. Alibi docuimus ſero veteres calceamentis aſſueviſſe: cum per longa ſæcula nudis pedibus, niſi cogeret neceſſitas, egiſſent. At poſteaquam in frequenti uſu calcei cœperunt eſſe: paulatim etiam pedules atque crurales faſciæ ſunt aſſumtæ. Temporibus Dionis Chryſoſtomi qui Trajano imperante vixit, faſcias adhuc mediocris fortunæ homines ignorabant. Sed braccarum uſum ita averſati ſunt Græci Romanique, ut non ſine indignatione referat Ovidius, Ponti accolas quoſdam braccas geſtaſſe cum eſſent Græcis oriundi: exiſtimabant enim inclementiſſimi cœli id eſſe argumentum. Non tamen dubitamus, paullo poſt Auguſti tempora, braccis cepiſſe aſſueſcere Romanos, qui bella cum Germanis aliiſque ſeptentrionalibus populis gerebant, aut limites Imperii in illis oris tuebantur. *Caſaub.*

te apertis cubiculi foribus, ac ſæpe in periſtylio ſaliente aqua, atque etiam ventilante aliquo cubabat. Solis vero ne hiberni quidem patiens, domi quoque non niſi petaſatus ſub divo ſpatiabatur. Itinera lectica, & noctibus fere, eaque lenta ac minuta faciebat, ut Præneſte vel Tibur biduo procederet. Ac ſi quo pervenire mari poſſet, potius navigabat. Verum tantam infirmitatem magna cura tuebatur, in primis lavandi raritate. Vngebatur enim ſæpius, & ſudabat ad flammam: deinde perfundebatur egelida aqua vel ſole multo calefacta. At quoties nervorum cauſſa, mari-

In periſtylio.] In atrii parte quam è re periſtylium dicebant. Adi ſis annotata ad cap. XXIX. & Vitruvium l. VI. cap. IV.

Saliente aqua.] Simili artificio & theatra refrigerarunt: ejuſque rei primus auctor Pompeius Magnus. Valerius Maximus lib. II. Eo etiam ſpectat Circi irrigatio. *Caſaub.*

Atque etiam ventilante aliquo cubabat.] Erant flabella elegantiorum, ſive muſcaria, pavonina, ut Martialis indicat. Vt plurimum flabella erant è pennis inter ſe colligatis in unum faſciculum. quare Euripides appellat εὐπαγῆ κύκλον πτέρινον, & notat morem eſſe Barbaricum è Phrygia ad Græcos allatum. Porro qui molliores erant, præſertim autem virgines delicatæ, iis non cubantibus tantum ventilatores aderant, ſed etiam incedentibus per urbem ſervi cum flabellis ſimul & umbellis latus cingebant. Dionyſius Hal. lib. VII. *Idem.*

Petaſatus.] Petaſus, à πετάννυμι, pileus eſt viatorius ſolem defendens: Apulejus *pilei umbraculum* vocat.

Sub divo.] Subdiales ambulationes, & pavimenta ſubdialia à Plinio nuncupantur quæ Græci ὑπαίθρους vocant. Celſus in primo: *Melior eſt ambulatio ſub dio, quam in porticu: melior, ſi caput patitur in ſole, quam in umbra.* Beroald.

Vt Præneſte vel Tibur biduo procederet.] Hac ratione ſtadia centum indies conficiebat: nam Præneſte ſtadiis CC. Roma diſtat, nec multo minus Tibur. *Caſaub.*

In primis lavandi raritate.] Celſus, aliique veteres Medici, ita faciendum præcipiunt iis qui nervorum dolore laborant, ut AVguſtus. Nunquam autem fere difficilius obſequentes ægrotos habuêre olim Medici, quam ubi imperata erat balneorum abſtinentia, ut ipſorum libri teſtantur: quæ cauſſa eſt, cur hoc Suetonius notet. *Idem.*

Sudabat.] In balneo. Vt autor eſt Vitruvius in V. Laconia, & ſudationes conjungendæ ſunt tepidario. Erant enim loca ad ſudorem è corpore ducendum accommodata, quæ alio nomine ſudatoria nuncupantur. *Beroald.*

Perfundebatur egelida aqua.] Cellæ tepidariæ ſolio inſidebat, & tepida perfundebatur. *Perfundi aqua*, Hippocrati dicitur, περικλύδην λούεσθαι. Nihil pertinet ad eam capitis perfuſionem aqua frigida, quam tot locis tam diligenter commendat Celſus. *Caſaub.*

Mari-

rinis, Albulisque calidis utendum esset, contentus hoc erat, ut insidens ligneo solio, quod ipse Hispanico verbo duretam *vocabat, manus ad pedes alternis jactaret.* *Exercitationes campestres equorum & armorum statim post civilia bella omisit: & ad pilam primo folliculumque transiit: mox nihil aliud quam vectabatur & deambulabat: ita ut in extremis spatiis subsultim decurreret, sestertio vel lodicula involutus. Ani-* 83

Marinis.] Celsus: *Si tumor nullus est, calidis fomentis opus est: a quam marinam vel muriam duram fervefacere oportet: deinde in pelvem conjicere, & cum jam homo pati potest, pedes demittere.*

Albulisque calidis.] Albulæ aquæ sulfureæ, ergo & calidæ. Nullæ enim sulfureæ nisi calentes. Quod experientia ubique terrarum ostendit, & res ipsa docet. Martialis:

Canaque sulfureis Albula fumat aquis.

Crudas tamen alio loco idem appellat: *Crudarum nebulæ quod Albularum.* Quæ appellatio videtur calori non suffragari. Plinius lib. XXXI. cap. II. *Albulæ aquæ vulneribus medentur. Egelidæ hæ, sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ.* Vox *Egelidum* & pro tepido ponitur, & pro frigido. Vtroque sensu usurpavit Ovidius hoc versu:

Egelidum Boream, Egelidumque Notum.

Notus tepidus, frigidus Boreas, uterque egelidus, si egelidus utrumque significat. Clare Strabo gelidas facit Albulas. Plures ibi fontes esse ait hoc nomine. Fortassean alii ex his frigidi, alii tepidi. Non possum aliter conciliare. *Salmasius.*

Ad pilam folliculumque.] Non quod follis pila non sit sic loquitur, sed cum pila absolute dicimus, pusilla illa intelligitur, de cujus ludo Galen. scripsit. *Campestres* vero *exercitationes* appellat quæ in campo Martio fiebant, ut Ner. cap. X. *Torrent.* Folliculus est pila spiritu intenta, Martialis:

—— mitis mihi convenit ætas,
Folle decet pueros ludere, folle senes.

Sabellicus.

Ita ut in extremis spatiis subsultim decurreret.] Hoc est, cum levi saltatione curreret: nam veterum Asclepiadarum divina solertia, quæ ambulatio cuique morbo conveniret subtilissime vestigaverat. Itaque alium jubebant per plana, alium per clivosa, alium brevioribus spatiis, alium longioribus ambulare: quosdam contento cursu, quosdam leni, nonnullos subsiliendo: sic ut duo vel tria exercitationis genera miscerent, ambulationem, cursum, saltum. Hujus porro, (saltum dico) species multæ: in longum: in altum saliaris sive fullonius, ut Seneca appellat epistola XV. Erant & aliæ pæne innumeræ ambulationum species, quarum Hippocrates secundo & tertio De diæta, Oribasius libro VI. aliique medici passim meminerunt. *Casaub.*

Sestertio vel lodicula involutus.] Qui in campo se vel gymnasio exercebant, cætera nudi, τὴν αἰδῶ campestri tegebant: aut si corpore infirmiore erant, gausapam vel pallam, vel lodiculam, vel sabana sumebant. Itaque plurimus horum usus fuit in gymnasiis & balneis. In libris Medicorum multa hujus moris mentio: qui etiam docent, in eum usum adhiberi solitas vestes potissimum ἀγνάπτους, quæ fullonis arte non essent politæ. Ac fuere in hunc usum linteamina quædam dicta posteriori-

nimi laxandi caussa, modo piscabatur hamo: modo talis, aut ocellatis, nucibusque ludebat cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles undique conquirebat, præcipue Mauros & Syros. Nam pumilos, atque distortos, & omneis generis ejusdem, ut ludibria na-

rioribus Hebræis, Græcis ac Latinis *sabana.* Casaub. Legendum hoc loco *segestrio.* Cujacius. Varro de vita P. R. *Hoc, quod injicitur, toral dicitur: lecticam qui involvebant, Segestria appellabant.* De segestri Lucillius:

Penula, si quæris, canteriu', servu', segestre,
Vtilius mihi quam sapiens.

Erat enim teges, quæ à segetibus (ut vult Varro) quod ex eis fieret, dicta fuit. Postea factam esse ex pellibus testatur Plautus apud Porphyrionem. Certe σέγαστρον pelles significat. Et nostrum *dormio* ἀπὸ τῶν δερμάτων. nam *dermio* veteres dicebant. *Ios. Scal.*

Ludere ocellatis.] Subaudiendum *calculis.* Immo *ocellati* pro ocelli, ut *matulata* pro matula. Sunt autem *ocellati* calculi in formam ocelli facti, vel oculi modo lucentes. Ita littorales lapillos oculi specie nitentes dixere. Græcis *Nympharum* oculi. Vocabantur capillati & *umbilici* iidem, quod umbilici figuram præferrent, ac velut oculi pupula lucerent. *Salmasius.*

Cum pueris minutis quos facie & garrulitate amabiles undique conquirebat, præcipue Mauros & Syros.] Istos Latini *delitias* vocant, non quos nequissimi Græci παιδικά· non enim semper idem sunt, puer delicatus & delitiæ. Apud Ieremiam Prophetam capite XXXI. ילד שעשועים Hieronymus vertit, *puer delicatus.* Græci παιδίον ἐντρυφῶν. videturque Propheta ad delitias hoc genus alludere. De his loquitur Seneca lib. II. de tranquillitate vitæ. *Pueros quidam in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt & sub magistro habent.* Matronæ nobiles his solitæ otium suum oblectare. Dio lib. LVIII. de nuptiis AVgusti & Liviæ loquens, παιδίον δὲ τῶν ψιθύρων οἷα αἱ γυναῖκες γυμνὰ, ὡς πλήθει, ἀθύρουσαι τρέφουσι. Quod ait Dio nudos solitos haberi, intellige nudos à veste, nam alias multo auro gemmisque exornabantur. *Casaubon.*

Nam pumilos.] Inter ministeria magnatum, nani & nanæ semper fuerunt. Fuerunt autem pumili non solum natura, sed & cura atque institutione. Mangones enim ut efficerent nanos, conclusos alebant in arca pueros & fasciis revinctos. Vide Longinum περὶ ὕψους. *Idem.*

Distortos & omnes generis ejusdem.] Postea luxus invexit consuetudinem quærendi distortos &, quocunque modo prodigiosis corporibus insignes. Hi maxime placebant & in pretio erant. Quintil. declamat. CCXCVIII. item institut. lib. II. cap. V. Appellatione *distortorum* continentur & spadones. Et affines istis naturæ ludibriis, ἀνθρώποις σὺν ἀνθρώποις, ut appellantur ab Athæneo, sunt fatui quos jam olim proceres domi alere soliti, sapientibus eo nomine reprehensi. Seneca epistola L. *Idem.*

Vt ludibria naturæ malique ominis abhorrebat.] Exhibuit tamen adolescentulum Lucium bipedali minorem, librarum septendecim ac vocis immensæ. supra cap. XLIII. At quæ male ominari credebantur, ea eripere potius oculis hominum studebant. Quod de androgynis ex Livio constat. *Schildius.*

Nisi

naturæ malique ominis, abhorrebat. ELOQVEN- 84
TIAM *ſtudiaque liberalia ab ætate prima & cupide
& laborioſiſſime exercuit. Mutinenſi bello in tanta
mole rerum, & legiſſe & ſcripſiſſe & declamaſſe quo-
tidie traditur. Nam deinceps neque in ſenatu, neque
apud populum, neque apud milites locutus eſt um-
quam, niſi meditata & compoſita oratione: quamvis
non deficeret ad ſubita, extemporali facultate. Ac
ne periculum memoriæ adiret, aut in ediſcendo tem-
pus abſumeret: inſtituit recitare omnia. Sermones
quoque cum ſingulis, etiam cum Livia ſua graviores,
nonniſi in ſcriptis, & è libello habebat: ne plus mi-
nuſve loqueretur ex tempore. Pronuntiabat dulci &
proprio quodam oris ſono: dabatque aſſidue phonaſco
operam: ſed nonnumquam infirmatis faucibus, præ-
conis voce ad populum concionatus eſt. Multa va-* 85
*rii generis proſa oratione compoſuit, ex quibus non-
nulla in cœtu familiarium, velut in auditorio recita-
vit: ſicut* Reſcripta Bruto de Catone. *Quæ volumi-
na*

Niſi meditata & compoſita oratione.] Imo etiam è libello nonnunquam habebat: ut elegantiſſimam illam apud Dionem lib. LIII. quam, de deponendo imperio, in Senatu dixit.

Deficeret.] Cod. Salmaſ. *deficeretur.*

Ac ne periculum memoriæ adiret, aut in ediſcendo tempus abſumeret, inſtituit recitare omnia.] *Recitare* igitur eſt de ſcripto pronunciare. Plinius Ep. XVII. lib. VII. *At horum recitatio uſu jam recepta eſt: num ergo culpandus eſt ille qui cœpit? quanquam orationes quoque & noſtri quidam & Græci lectitaverunt.* Idem Plinio *lectitare* quod *recitare*. Infra cap. LXXXIX. *Recitantes benigne & patienter audivit: nec tantum carmina & hiſtorias, ſed & dialogos.* Nempe minus uſu recepta ac minus probata erat orationum & dialogorum recitatio, quam carminum & hiſtoriarum. Id quod Plinii quoque tempore obtinuiſſe, eadem epiſtola fidem facit. *Schildius.*

Dabatque aſſidue phonaſco operam.] Phonaſci qui fuerint, diſcere licet ex Varrone, cujus hi verſiculi apud Nonium exſtant:

Phonaſcus ſum, vociſque ſuſcitabulum,
Cantantiumque gallus gallinaceus.

Ita enim lego, cum hactenus ſcriptum fuerit Phonicia, vel Fœnicia. Pro *vocis* etiam reſcribo *vociſque*, ut ſit verſus Iambicus. *Boxhornius.*

Reſcripta.] Nomen eſt operis conditi ab Auguſto: in quo reſcribebat

Bruto

na cum jam ſenior ex magna parte legiſſet, fatigatus, Tiberio tradidit perlegenda. Item Hortationes ad philoſophiam: *& aliqua* De vita ſua, *quam tredecim libris, Cantabrico tenus bello, nec vltra expoſuit. Poëticam ſummatim attigit. Vnus liber exſtat ſcriptus ab eo hexametris verſibus, cujus & argumentum & titulus eſt*, Sicilia. *Exſtat alter æque modicus* Epigrammatum, *quæ fere tempore balinei meditabatur. Nam tragœdiam magno impetu exorſus, non ſuccedente ſtylo, abolevit: quærentibuſque amicis* quidnam Ajax ageret? *reſpondit*, Ajacem ſuum in ſpongiam incu-
86 buiſſe. *Genus eloquendi ſecutus eſt elegans & tempera-*

Bruto ad ea quæ ille ſcripſerat de Catone Vticenſi. Fuit autem Cato Bruti avunculus idemque ſocer. *Beroald.*

De vita ſua.] Sic & Tiberius commentarium de vita ſua ſcripſit. Inf. Tib. cap. LXI. & Domit. cap. XX. Scripſit & Claudius de vita ſua octo volumina. Inf. Claud. cap. XLI. Idem Hadrianus, M. Aurelius. & Septimius Severus factitarunt, ſi Spartiano, & Lampridio credimus. Nam de Auguſto teſtatur etiam Vlpian. l. 1. De cadaveribus punitorum his verbis, *Corpora eorum, qui capite damnantur, cognatis eorum neganda non ſunt, & id ſe obſervaſſe Divus Auguſtus lib. x. de vita ſua ſcribit.* Sed & Macer I.C. leg. duodecima De re militari, verba ex Diſciplina Auguſti citat. Vt præter opera hîc commemorata De diſciplina quoque militari ſcripſiſſe videatur. *Torrent.* Etiam libros Epiſtolarum Auguſti exſtitiſſe, Gellius, Quintilianus & Macrobius indicant.

Poëticam ſummatim attigit.] Sic, *panis ſummatim fermentatus*, apud Marcellum Empiricum. Gloſſarium, *ἀκροθιγῶς, ſummatim, carptim.* Caſaubonus. Capite LXXXIX. *plane poëmatum quoque non imperitus.*

Sicilia.] Scripſit forte id opuſculum in memoriam rerum ab ipſo geſtarum in Sicilia adverſus Sextum Pompeium, quo Siciliæ deſcriptio continebatur. *Beroald.*

Quæ fere tempore balinei meditabatur.] Ita ſoliti nonnumquam veteres. Plinius Iunior Ep. XIV. lib. IV. *Accipies cum hac epiſtola hendecaſyllabos noſtros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus otium temporis.* At de avunculo idem Ep. V. lib. III. *In ſeceſſu ſolum balinei tempus ſtudiis eximebatur, quum dico balinei, de interioribus loquor: nam dum diſtringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat.*

In ſpongiam.] Auguſtus ſignificare volens ſe ſpongia deletili deleviſſe Ajacem, ſuam tragœdiam, dixit feſtiviter, *Ajacem in ſpongiam incubuiſſe:* alludens ad Ajacis obitum, qui gladio incubuit, furore in mortem præcipitatus, cum ſuperatus fuiſſet ab Vlyſſe in armorum judicio. *Beroald.*

Elegans & temperatum.] In D. Auguſti Epiſtolis elegantia orationis, neque moroſa, neque anxia, ſed facilis hercle & ſimplex. *Gellius.* Auguſti prom-

ratum: vitatis ſententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, & reconditorum verborum, *ut ipſe dicit,* fœtoribus. *Præcipuamque curam duxit, ſenſum animi quam apertiſſime exprimere. quod quo facilius efficeret, aut necubi lectorem vel auditorem obturbaret, ac moraretur, neque præpoſitiones verbis addere, neque conjunctiones ſæpius iterare dubitavit, quæ detractæ afferunt aliquid obſcuritatis, etſi gratiam augent. Cacozelos & antiquarios, ut diverſo genere vitioſos, pari faſtidio ſprevit. Exagitabat nonnumquam inprimis Mæcenatem ſuum, cujus* μυροβρεχεῖς, *ut ait,* cincinnos *uſquequaque perſequitur, & imitando per jocum*

Auguſti prompta ac profluens, quæ deceret Principem, eloquentia fuit. *Tacit.*

Cacozelos.] Κακόζηλον, id eſt, mala affectatio, per omne dicendi genus peccat. Nam & tumida, & exilia, & prædulcia, & abundantia, & arceſſita, & exſultantia, ſub idem nomen cadunt. Denique κακόζηλον vocatur, quidquid eſt ultra virtutem, quoties ingenium judicio caret, & ſpecie boni fallitur: omnium in eloquentia vitiorum peſſimum. Nam cætera cum vitentur, hoc petitur. *Quintilianus.*

Antiquarios.] Moleſtius culpatiuſque eſſe arbitror, verba nova, incognita, inaudita dicere, quam vulgata & ſordentia. Nova autem videri dico etiam ea, quæ ſunt inuſitata & deſita, tametſi ſunt vetuſta. Eſt adeo id vitium plerumque ſeræ eruditionis, quam Græci ὀψιμαθίαν appellant: ut quod nunquam didiceris, diu ignoraveris, cum id ſcire aliquando cœperis, magnifacias quo in loco cumque & quacunque in re dicere. *Gellius.*

Exagitabat nonnunquam Mæcenatem ſuum.] Magni ingenii vir fuerat, ſi illud egiſſet via rectiore, ſi non vitâſſet intelligi, ſi non etiam in oratione diffueret. Videbis itaque eloquentiam ebrii hominis involutam, & errantem, & licentiæ plenam. Mæcenas in cultu ſuo: *Amne ſilviſque ripa comantibus, vides ut alveum lintribus arent, verſoque vado remi iciant hortos? Quid ſi quis fœminæ cirro criſpatæ labris columbatur? incipitque ſuſpirans, & cervice lapſa ſanatur.* Seneca.

Cujus μυροβρεχεῖς, ut ait, cincinnos uſquequaque perſequitur.] Falluntur interpretes, qui verba Suetonii ita accipiunt, quaſi in oratione Mæcenatis vocem Græcam μυροβρεχεῖς reprehenderit: nam contra ea voce ipſe AVguſtus more ſuo uſus eſt, ad exprimendum genus dicendi Mæcenatis. Solens, inquam, fecit more ſuo Auguſtus, quod Græco verbo uteretur. *Caſaub.* Μυροβρεχεῖς, id eſt, unguentis delibutos.

Et imitando per jocum irridet.] AVguſtus quia Mæcenatem ſuum noverat eſſe ſtylo remiſſo, molli & diſſoluto, talem ſe in epiſtolis quas ad eum ſcribebat, ſæpius exhibebat: & contra caſtigationem loquendi, quam alias ille ſcribendo ſervabat, in epiſtola ad Mæcenatem familiari, plura in jocos effuſus ſubtexuit: *Vale mel gentium Medullia,*

cum irridet. Sed nec Tiberio parcit & exoletas interdum, & reconditas voces aucupanti. M. quidem Antonium, ut insanum, increpat: quasi ea scribentem quæ mirentur potius homines quam intelligant. Deinde ludens malum & inconstans in eligendo genere dicendi ingenium ejus, addidit hæc, Tuque dubitas Cimberne Annius an Veranius Flaccus imitandi sint tibi? ita ut verbis quæ C. Sallustius excerpsit ex originibus Catonis, utaris? an potius Asiaticorum oratorum inanibus sententiis, verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda? *Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans:* Sed opus est, *inquit*, dare te operam ne mo-
87 leste scribas aut loquaris. *Quotidiano sermone quædam*

dulliæ, ebur ex Hetruria, laser Aretinum, adamas supernas, Tiberinum margaritum, Cilniorum smaragde, jaspis figulorum, berylle Porsennæ, carbunculum Italiæ, καὶ ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα *mœcharum.* Macrobius.

Sed nec Tiberio parcit.] Hunc nempe ut antiquarium, Mæcenatem ut κακόζηλον reprehendens. *Torrent.*

Tuque dubitas Cimberne Annius an Veranius Flaccus imitandi sint tibi.] Cimber hic ille est rhetor antiquarius in quem lusit Virgilius epigrammate eo quod hodieque extat in Catalectis. Veranium quendam laudant sæpe Festus, Macrobius, alii, in explicatione verborum antiquorum. illi non male conveniat quod hîc de eo AVgustus innuit. Lepidissime vero Augustus irridet Antonium, deliberare eum dicens, utrum debeat ad imitandum sibi proponere Cimbrum Anniumve, an Asiaticos oratores: cum & horum & illorum diverso genere vitiosa sit ἡ ἰδέα τοῦ λόγου. quare neutrum horum in deliberationem venire debuit. *Casaub.*

Excerpsit ex Or. Cat.] Sallustius priscorum, Catonisque verborum fuit affectator, ideoque hoc epigrammate noto incessitur:

Et verba antiqui multum furate Catonis
Crispe Iugurthinæ conditor historiæ.

Sed de Originibus Catonis sic inquit Marc. Tullius in Bruto: *Iam vero Origines ejus, quem florem, aut quod lumen eloquentiæ non habent?* Beroald.

An potius Asiaticorum oratorum.] Antonius in Græcia & corpus ad militares labores, & linguam ad dicendum exercitationibus instruxit: æmulatus est autem Asiaticum dicendi genus, maxime tum florens, vitæque ejus fastuosæ & inflatæ, ac inani elatione, inconstantique ambitione plenæ consentaneum. *Plutarchus.*

Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans.] Hæc est Agrippina M. Vipsanii Agrippæ & Iuliæ filia, Augusti neptis. Hujus Agrippinæ ex Cæsare Germanico filia fuit altera Agrippina Claudii uxor, Augusti vero proneptis non neptis. *Casaub.*

Ad

dam frequentius & notabiliter usurpasse eum, litteræ ipsius autographæ ostentant. In quibus identidem cum aliquos numquam soluturos significare vult, Ad Kalendas Græcas soluturos *ait: & cum hortatur ferenda esse præsentia, qualiacumque sint,* Contenti simus hoc Catone: *& ad exprimendam festinatæ rei velocitatem,* Velocius quam asparagi coquantur. *Ponit assidue & pro stulto,* baceolum: *& pro pullo,* pul-

Ad Calendas Græcas.] Per contrarium non ineleganter ita dicere possemus. *Ad neomenias Latinas.* Beroald.

Contenti simus hoc Catone.] Qui seculum suum vituperabant, dicere soliti, *Iam nullus Cato.* nam Cato non hominis nomen, sed ipsius virtutis esse, propter ejus viri præstantiam, videbatur. AVgustus vero qui tales voces non nimis libenter audiebat, quando aliquos non sapientissimos & quorum mores non probatissimi, vel in senatum legebat, vel senatui, aut tribubus commendabat, dicere solebat, *Contenti simus hoc Catone.* Idem dictum postea ab eo in epistolis ad alia quoque translatum, cœptumque usurpari, quoties, ut ait Suetonius, hortari voluit ferenda esse præsentia, qualiacunque sint. Eadem sententia proverbii Græci, ἂν μὴ παρῇ κρέα τῷ ταρίχῳ στερκτέον. *Casaubon.* Non est intermittendus sermo Augusti, quem Catonis honori dedit. Venit forte in domum, in qua Cato habitaverat, dein Strabone in adulationem Cæsaris male existimante de Catonis pervicacia, ait: *Quisquis præsentem statum civitatis commutari non volet, & civis, & vir bonus est.* Satis serio & Catonem laudavit, & sibi, ne quis affectaret res novas, consuluit. *Macrobius.*

Velocius quam asparagi coquantur.] Nempe asparagi summa, priusquam durescant, leviter coquuntur, tantum ut cruditas absit. Dicitur autem asparagus, quod qui sunt in his præcipui, non seruntur, ut Athenæus dixit. Confine huic proverbio Ἀφύα ἐς πῦρ Aphya ad ignem, apud eundem Athenæum. Nam Aphya piscis genus molle ac tenerum, quod admotum igni protinus decoquitur. *Erasmus.*

Et pro stulto baceolum.] Non est rejicienda lectio plurium exemplarium, *bateolum.* In ore infantium frequens vocula est *ba* vel *bat* aut *bad.* Inde multæ voces fictæ per ὀνοματοποιΐαν, partim ad exprimendam infantiam, partim ad alia vitia denotanda pueritiæ affinia. Hujus generis sunt apud Græcos βάζειν, βαβάζειν & βάβαξ ὁ φλύαρος, ut exponunt veteres grammatici: item βαμβαίνειν, & *Bambalio* apud Ciceronem: & βάττος, unde βαττολογία & βατταρίζειν. Inde ergo vox AVgusti *bateolus* vel à βάταλος licentius, ut à principe deducta: vel nata in cœlo Romano, aut ab ipso AVgusto conficta per μίμησιν, vel ab aliquo veteri comico: nam & Nævius ab eadem origine *buttubata* pro nugatoriis posuit. vide Festum. Sunt & in lingua Gallica similiter ὀνοματοπεποιημέναι voces, *badin, babouin, baueur, bauard,* aliæque. *Casaub.*

Pro pullo pulleiaceum.] Probo pulleiaceum pro pullum, ut de colore intelligatur. Sed fortasse melius scriberetur *pullaceum.* Alioquin si *pulleiaceum*

pulleiaceum: *& pro cerito*, vacerrosum: *&* vapide sese habere, *pro male: &* betissare, *pro languere: quod vulgo* lachanissare *dicitur. Item* simus, *pro sumus: &* domos *genitivo casu singulari, pro domus. Nec umquam aliter hæc duo, ne quis mendam magis quam consuetudinem putet. Notavi & in chirographo ejus illa præcipue: non dividit verba, nec ab extrema parte versuum abundantes litteras in alterum trans-*
88 *fert: sed ibidem statim subjicit, circumducitque. Orthographiam, id est, formulam rationemque scriben-*

ceum legatur, non abhorreremus ab eorum sententia, qui pulleium legunt. Sic enim pulleiaceum pro pulleio dixere, ut *betaceum* dixere pro beta. *Salmasius.*

Pro cerito.] *Morticinus* erat convicium in tetros exsangui facie homines. Attici vocabant ejusmodi δημητελαχὲς. Et Δημήτηρ ἡ αὐτὴ τῇ Ἑλεννύι. Latini id interpretati sunt *Cereritos*, postea *Cerritos*. Ios. Scaliger.

Vacerrosus.] Vacerram Verrius & alii complures vocari dicunt stipitem, ad quem equos solebant religare. Atejus vero philologus maledictum hoc nomine significari magnæ acerbitatis, ut sit vecors & vesanus. *Festus.*

Et betissare pro languere, quod vulgo lachanissare dicitur.] Legitur in veteri Glossario *vacillant* λαχανίζουσι, βαμβαίνουσι. *Casaub.* Catullus:

Languidior tenera cuipendens sicula beta.

Λάχανον olus, atque herbam omnem quæ edundo sit significat. De quo ad Horat. l. I. Sat. VI. *lachanique catinum.* Et sane *languidum* pro molli atque effœminato dici sæpius observavi. *Torr.* In V. C. *Betizare* & *lachanizare*, quod non improbo, ut *colaphizare*. Et notandum quod ait Isidorus, ante Augusti tempora *y* & *z* non fuisse in usu apud Romanos. Ergo ante Augustum dicebant Latini *Lachanissare*, à λαχανίζειν, ut *Comassari* à κωμάζειν, *Pitissare* à πυτίζειν. Sub Augusto receperunt literam Græcam ζ, & dicere cœperunt, *lachanizare*, *colaphizare*, & similia. *Salmasius.*

Non dividit verba, nec ab extrema parte versuum abundantes litteras in alterum transfert: sed ibidem statim subjicit, circumducitque.] Exemplo, ex Augusti epistola depromto, res clarior fiet: *Nos, mi Tiberi, Quinquatrus satis jucunde egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calefecimus. Frater tuus magnis clamoribus rem gessit, &c.* Hæc vera est Augusti scriptura, quæ cum verbis Suetonii, & iis, quæ ex Ancyrano monumento alibi producimus, omnino congruit. A consuetudine enim vulgo in scribendo recepta, & nobis adhuc retenta, recessit Augustus, ac contrariam plane viam ingressus est. Vulgo à fine versus ad alterius initium abundantes litteras transferre mos erat. Ea divisio immanis, & nimia, & lectoribus molesta visa Augusto, ac iccirco improbata est. Ipse vero eisdem illis litteris statim ibidem in fine versus sequentis locum fecit, atque ita eas circumduxit, ut à reliquis non divisæ aut avulsæ, sed cum iis quam proxime cohærere viderentur. *Boxhorn.*

Legato

*bendi à grammaticis institutam, non adeo custodiit:
ac videtur eorum sequi potius opinionem, qui perinde
scribendum ac loquamur, existiment. Nam quod sæpe
non litteras modo sed syllabas aut permutat aut præte-
rit, communis hominum error est. Nec ego id nota-
rem, nisi mihi mirum videretur, tradidisse aliquos,
legato eum consulari successorem dedisse, ut rudi &
indocto, cujus manu* ixi *pro* ipsi *scriptum animadver-
terit. Quoties autem per notas scribit,* b, *pro* a:
c, *pro* b, *ac deinceps eadem ratione sequentes litteras
ponit. pro* z *autem duplex* aa. NE *Græcarum qui-* 89
*dem disciplinarum leviore studio tenebatur: in qui-
bus & ipsis præstabat largiter, magistro dicendi usus
Apollodoro Pergameno, quem jam grandem natu,
Apolloniam quoque secum ab urbe juvenis adhuc edu-
xerat. Deinde etiam eruditione varia repletus Sphæ-
ri,*

Legato consulari.] Aut qui sub consule erat, aut, quod magis placet, qui consularem provinciam vicario nomine administrabat. *Sabell.*

Cujus manu ixi *pro* ipsi *scriptum animadverterat.*] Severe quidem Augustus: sed tamen quid isti in mentem venerat ut *x* pro *ps* scriberet? an fuit insanus novitatis amor? nam ad AVgusti fere tempora ignorata *x* litera fuit, si fides Isidoro: quod etsi merito suspectum: tamen inter legitimas literas Romanas à plerisque tum non habitam certum est. Varro, *Litterarum partim sunt & dicuntur ut A & B, partim dicuntur & non sunt ut H & X: partim sunt neque dicuntur ut* Φ, Ψ. Ideo, ut Victorinus ait, *Nigidius in suis libris ea littera non est usus, antiquitatem sequens.* Casaub.

b *pro* a.] Sic, cum *vertex* scribere vellet, hæc litterarum structura sequebatur: *x f s u f y.* At Cæsar Iulius quartam elementorum litteram, id est, *d* pro *a* & perinde reliquas commutavit. Ei *vertex* sic scribendum fuit: *z b u x h a a*, si modo & ipse, finito semel Alphabeto, litteras geminavit. vide in ejus vita caput LVI.

Magistro dicendi usus Apollodoro Pergameno.] Pergamus Apollodoro Rhetore clara est, qui artis præcepta conscripsit, & sectæ Apollodoreæ autor fuit, si qua tamen ea est. Maxime extulit eum amicitia Augusti Cæsaris, quem dicendi arte instituit. *Strabo.*

Eruditione varia repletus Sphæri.] Legendum ex vestigiis veteris codicis, *eruditione varia repletus, ut Arei philosophi, filiorumque ejus Dionysii & Nicanoris contubernium.* Nam membranæ non habent, *iniit.* Et Sphærus ille philosophus nihil ad Augustum. *Salmasius.*

Arei philosophi.] Magna hunc existimatione in Augusta domo fuisse, patet ex illis Senecæ verbis, in Consol. ad Mar-

ri, Arei philosophi, filiorumque ejus Dionysii & Nicanoris contubernium iniit: non tamen ut aut loqueretur expedite, aut componere aliquid auderet. Nam & si quid res exigeret, Latine formabat, vertendumque alii dabat. Sed plane poëmatum quoque non imperitus, delectabatur etiam comœdia veteri, & sæpe eam exhibuit publicis spectaculis. In evolvendis utriusque linguæ auctoribus, nihil æque sectabatur quam præcepta & exempla publice vel privatim salubria: eaque ad verbum excerpta, aut ad domesticos, aut ad exercituum provinciarumque rectores, aut ad urbis magistratus plerumque mittebat: prout quique monitione indigerent. Etiam libros totos & senatui recitavit & populo notos per edictum sæpe fecit: ut orationes Q. Metelli, De prole augenda, *&* Ruti-

Marciam: *Livia se consolandam Areo philosopho viri sui præbuit, & multum eam rem profuisse sibi confessa est. plus quam pop. Rom. quem nolebat tristem tristitia sua facere: plus quam Augustum, qui subducto altero adminiculo titubabat, nec luctu suorum inclinandus erat.* Deinceps orationem repræsentat, quam apud Augustam habuisse eum, consentaneum putat.

Delectabatur etiam comœdia veteri.] Divinitus ab Aristotele dictum est, partem turpitudinis esse, id quod est ridiculum: *ὅλ. τὸ γελοῖον μόριον τοῦ αἰσχροῦ ἐστι.* Propterea in veteri comœdia, dicta inusitata & obscœna, cavillationes bonorum, singulorum contumeliæ, imitatio vel factis vel verbis, sententia perversa, ideoque inexspectata, risum maxime expressit. Cujus segetem largissimam Aristophanes suppeditat. Qui non modo Plautum sed quoscunque hac in parte superavit, & plenissime omnes τοῦ γελοίου figuras expressit. Novæ autem rex & princeps fuit Menander, cujus expressa effigies est Terentius. *Heinsius.*

Eaque ad verbum excerpta, aut ad domesticos.] Hæc fuit olim consuetudo virorum magnorum, qui in rebus agendis ea exercebant, quæ prius in umbra & otio legerant, & didicerant. Hujusmodi tabellas, qualem etiam Polybius Demetrio Seleuci F. fugam ex urbe meditanti, atque in ipso rei articulo cessanti, increpiturus misit, Græci *πιττάκια* vocant: estque ea vox non infrequens in libris prudentum, & aliorum scriptorum Græcorum ac Latinorum. Petronius Arbiter: *Statim allatæ sunt amphoræ vitreæ diligenter gypsatæ: quarum in cervicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo.* FALERNVM OPIMIANVM ANNORVM CENTVM. *Casaubon.*

Q. Metelli de prole augenda.] Q. Metellus censor censuit, ut ducere uxores omnes omnino cogerentur liberorum crean-

tilii, De modo ædificiorum: *quo magis persuaderet, utramque rem non à se primo animadversam, sed antiquis jam tunc curæ fuisse. Ingenia seculi sui omnibus modis fovit. Recitantes & benigne & patienter audivit: nec tantum carmina & historias, sed & orationes & dialogos. Componi tamen aliquid de se, nisi & serio, & à præstantissimis offendebatur: admonebatque Prætores, ne paterentur nomen suum com-*

creandorum caussa: extat oratio ejus, quam AVgustus Cæsar cum de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam, in senatu recitavit. *Florus.*

Rutilii.] P. Rutilius Rufus est ex veteribus Iurisconsultis, P. Mucii discipulus, qui consul fuit cum M. Manilio, & Asiæ proconsul, ut est in l. II. D. de origine jur. vel si Asconio credimus in Divin. Asiæ proconsulis quæstor, aut legatus, ut scribit Livius l. LXX. Hic etiam Rutilius rerum Romanarum historiam scripsit, auctoribus Athenæo & Vellejo. Scripsit & de vita sua libros aliquot, quorum sæpe auctoritate Charisius utitur, & oratores complures. *Cujacius.*

De modo ædificiorum.] Trajanus, si Sex. Aurelio credimus, ad pedes LX. reduxit. Vlpianus l. I. De operis novi nunciatione, scribit si quid contra leges edictave Principum quæ ad modum ædificiorum facta sunt, fiat, *novum opus nunciari posse.* Adde & Plinium l. XXXV. cap. XIIII. *Torrent.* Augustus, ut ruinæ caverentur, edixit ne novum ullum ædificium ad viam publicam factum ultra LXX. pedes attolleretur. *Strabo.*

Ingenia seculi sui omnibus modis fovit.] Ad Trajanum (sæpe enim hunc cum Augusto comparamus) Plinius: *Quem honorem dicendi magistris, quam dignitatem sapientiæ doctoribus habes? ut sub te spiritum & sanguinem & patriam receperunt studia, quæ priorum temporum immanitas exiliis puniebat, quum sibi vitiorum omnium conscius princeps, inimicas vitiis artes non odio magis, quam reverentia relegaret.*

Recitantes.] Sicut olim Virgilium recitantem aliquot Æneidos libros benigne una cum Octavia sorore audivisse fertur. *Beroald.*

Sed & orationes & dialogos.] Adi, si lubet, ad cap. LXXXIV.

Nisi & serio, & à præstantissimis offendebatur.] Norat hunc animum Cæsaris Ovidius, cum caneret,

Denique Cæsareo, quod non desiderat ipse,
Non caret è nostris ullus honore liber.

Idem poëta alibi factum suum defendit, quasi excusatione opus esset, quod toties AVgusti laudes attingeret,

Ipse pater patriæ (quid enim civilius illo)
Sustinet in nostro carmine sæpe legi.
Nec prohibere potest: quia res est publica Cæsar,
Et de communi pars quoque nostra bono est.

Casaubon.

Nomen suum commissionibus obsolefieri.] *Commitere* est duos, pluresve in certamen conjicere. Nec solum de athletis, aut gladiatoribus, sed de mimis etiam, oratoribusque, ac poëtis dicitur. Et nove quidem, sed venuste Vlpianus lege I. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, *cum arietes vel boves commisissent*, absolute,

90 *commissionibus obsolefieri.* CIRCA RELIGIONES *talem accepimus. Tonitrua & fulgura paullo infirmius expavescebat: ut semper & ubique pellem vituli marini circumferret, pro remedio: atque ad omnem majoris tempestatis suspicionem, in abditum & concameratum locum se reciperet: consternatus olim per nocturnum iter transcursu fulguris, ut supra*
91 *diximus.* SOMNIA *neque sua, neque aliena de se negligebat. Philippensi acie quamvis statuisset non egredi tabernaculo, propter valitudinem: egressus est ta-*

pro concertassent. Hinc ergo *commissiones* apud Plinium lib. II. cap. VII. ac Suetonium hîc. monitos enim ab Augusto Prætores scribit ne super iis quæ ad ipsum pertinerent poëtæ temere committerentur. Simile verbum *componere.* Vnde *compositiones gladiatorum* apud Ciceronem lib. II. epist. *Torrent.* Committebant autem, vel in loco privato, hoc est, in auditorio. Vel in loco publico, puta odeo, theatro, amphitheatro, basilicarum aliqua, vel Atrio libertatis, aut similibus locis. De his commissionibus loquitur Tranquillus, maxime de iis quæ in theatro vel amphitheatro: nam hæ sunt quæ pertinuerunt ad curam Prætoris qui ludis præerat. Observandum est commissiones opponi à Suetonio seriis scriptis. Sic prorsus in Plinii Panegyrico commissionibus seria carmina opponuntur. *Casaub.*

Circa religiones talem accepimus.] Religio Latinis dicitur & θρησκεία, sive pietas, & ὀττεία, sive meticulosa observatio eorum quæ à diis prædici videbantur. De AVgusti pietate erga deos indicavit supra cum de ejus pontificatu scriberet. nunc de ejusdem ὀττεία, sive superstitione agit. *Idem.*

Circa religiones.] Cod. Salmas. *relegiones*, & ita semper. Cicero religionem dictam volebat à *relegendo*, teste Lactantio Divin. Institut. libro IV. capite XXVIII.

Vt semper & ubique pellem vituli marini circumferret.] Magicæ hujus vanitatis & persuasionis ineptæ, quæ olim mentes omnium tenuit, testes præter Plinium & Spartianum in Severo, Plutarchus Symposiac. libro V. problemat. IX. ubi eadem vis inesse & ficis traditur. Geoponicorum auctor libro I. cap. de grandine, & in simillimo argumento Palladius lib. I. cap. XXXV. *Casaub.*

Abditum & concameratum locum.] Duo cod. *concavernatum.* Verbum quidem insolens, sed non indignum Suetonio, & rei de qua agit aptissimum. sic enim de fulmine Plin. l. II. c. LV. *neque unquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pavidi altiores specus tutissimos putant.* Torrent.

Vt supra diximus.] Cap. XXIX.

Neque aliena de se negligebat.] Sic olim solitum fieri ab hominibus superstitiosis: non enim tantum ad sua somnia attendebant: sed etiam aliena de se. Ex ea superstitione ortus mos, ut qui de re publica aliquid somniassent, id susque deque non haberent, sed notum omnibus facerent, vel præconis voce, vel proposito pittacio, quo id contineretur. Qua de re Artemidorus lib. I. cap. II. *Casaub.*

Amici

tamen amici somnio monitus: cessitque res prospere, quando captis castris, lectica ejus, quasi ibi cubans remansisset, concursu hostium confossa atque lacerata est. Ipse per omne ver, plurima, & formidolosissima, & vana, & irrita videbat: reliquo tempore rariora, & minus vana. Cum dedicatam in Capitolio ædem Tonanti Iovi assidue frequentaret, somniavit queri Capitolinum Iovem, cultores sibi abduci, seque respondisse; Tonantem pro janitore ei appositum: ideoque mox tintinnabulis fastigium ædis redimivit, quod ea fere januis dependebant. Ex nocturno visu etiam stipem quotannis die certo emendicabat à populo, cavam

Amici somnio territus.] Cornu, cui Brutus præerat, impulsis hostibus castra Cæsaris cœpit. nam ipse Cæsar, etiamsi infirmissimus valetudine erat, obibat munia ducis, oratus etiam ab Artorio medico ne in castris remaneret, manifeste denunciatione quietis territo. *Vellejus.*

Cultores abduci.] Tanquam Augustus non amplius coleret Capitolinum Iovem, sed Tonantis tantummodo cultor factus esset. *Beroald.*

Tonantem pro janitore.] Ac si Iupiter Tonans, cui ædem dedicaverat, loco janitoris foret Capitolino Iovi. Ianitores autem more veterum catena vincti januam servabant: quod Tranquillus docet in libello de grammaticis & rhetoribus, scribens Volcatium ostiarium fuisse in catena more veterum. Et ab Ovidio dictum:

Ianitor indigne longa religate catena.

Idem.

Tintinnabulis fastigium ædis redimivit, quod ea fere januis, &c.] Tintinnabula videbantur implere janitoris Tonantis officium, qui pro januis excubabat. *Beroald.* In ædibus magnatum amplis & spatiosis usus tintinnabulorum fuit. Dio ait illis usos τοὺς τῆς συνοικίας νύκτωρ φυλάσσοντας, hoc est, custodes insularum & vastarum ædium, quas habuere Romani proceres. Glossarium, *Insula* νῆσος, συνοικία: sed & ad alia utebantur. *Casaub.*

Cavam manum asses porrigentibus præbens.] Gestu plane & more mendicorum: ita enim oportuit ad exorandam Nemesim. Eam deam formidabant, ut comitem perpetuam rerum lætarum καὶ ὑπερόγκων. quare ut ejus tela effugerent, ipsi sibi propriæ felicitatis quasi cumulum diruebant. Multa Plutarchus de hac veterum opinione philosophatur, & in Camillo, & in Æmilio Paulo, & in Apophtegmat. & alibi. Propterea quæ supra modum læta erant, ea rerum tristissimarum mentione temperabant: sic triumphantibus à tergo astabat in eodem curru servus publicus, qui coronam illam auream immensi ponderis & amplitudinis sustinebat, & simul attendere triumphantem ad ultimi supplicii instrumenta currui appensa jubebat. Non alia ratio est cur AVgustus Vrbis & Orbis dominus mendici personam semel in anno assumeret. Ideo notat Suetonius *de cava manu.* Item Dio, ὡς δὲ προσαιτῶν.

92 *vam manum asses porrigentibus præbens.* AUSPICIA *quædam & omina pro certissimis observabat. Si mane sibi calceus perperam, ac sinister pro dextero, induceretur, ut dirum: si terra marive ingrediente se longinquam profectionem, forte rorasset, ut lætum, maturique & prosperi reditus. Sed & ostentis præcipue movebatur. Enatam inter juncturas lapidum ante domum suam palmam, in compluvium deorum Penatium transtulit: utque coalesceret, magno opere cura-*

Hominibus liberis & honestis cavare manum etiam cum aliquid acciperent probro vertebatur. Et Ruffini præfecti prætorio Orientis sub Honorio, manus post ejus cædem per novam Romam, ita formata ludibrii causa, est circumlata. Et de avaritia Atheniensium extat proverbiale dictum Græcorum: Τὴν χεῖρ' ὑπίχει καὶ ἀποθνήσκων Ἀττικός. *Atheniensis vel moriens cavat manum.* Idem.

Auspicia, & omina.] Auspicia ad aves referuntur, quorum duo sunt genera: unum ad oculos, alterum ad aures pertinens: ad oculos, scilicet volatus: ad aures, vox avium. Dicta autem sunt auspicia, quasi avium spicia: hoc est, ab avium inspectione: sicut auguria, quasi avium garia, ab avium garritu, & voce. Omnia vero ad voces hominum referuntur: quæ majores nostri, ut inquit Cicero, *quia valere censebant, idcirco omnibus agendis, Quod bonum, faustum, felix, fortunatumque esset, præfabantur.* Beroald. Scripsit & Suetonius librum de ominosis verbis, ut Torrentius in dedicatione notarum suarum testatur.

Si mane sibi calceus.] Augustus lævum prodidit sibi calceum inductum præpostere, quo die seditione militari prope afflictus est. *Plinius.*

Sed & ostentis movebatur.] *Ostentum* est, quod præter consuetudinem appa-ret, veluti, si videatur cœlum ardere, aut spectrum aliquod se ostendat. *Portentum*, quod porro & diutius tendit, & futurum postea aliquid indicat. *Prodigium*, quodcunque ante prædicit. *Popma.*

In compluvium deorum penatium transtulit.] Penatium & larium sedes in privatis ædibus non una. colebantur maxime in foco: Item in cubiculo. Sæpe in aliqua parte atrii: puta in compluvio (quod videtur idem esse atque impluvium apud Vitruvium lib. VI. cap. IIII.) vel in porticu compluvio adjuncta. *Casaub.* Deorsum, quo impluebat, impluvium dictum: & sursum, qua compluebat, compluvium, utrumque à pluvia. *Varro.*

Deorum Penatium.] Romæ templum monstratur non procul à foro situm: ibi positæ sunt Trojanorum deorum imagines, cum inscriptione DENATES, quæ Penates significat. Prisci enim homines, quum P. nondum esset inventum, hujus literæ vim per D. mihi videntur expressisse. Sunt autem duo juvenes sedentes cum hastis, quas seorsum alter ab altero tenet, artificii antiqui opus. Ajunt Æneam, qui arcem Trojanam in suam potestatem redegerat, ex adytis sacra magnorum deorum (id est, penatium) & Palladium, quod adhuc supererat, abstulisse, secumque in Italiam deportâsse. *Dionys. Halicarn.*

Ne

ravit. Apud insulam Capreas, veterrimæ ilicis demissos jam ad terram languentesque ramos convaluisse adventu suo, adeo lætatus est, ut eas cum republica Neapolitanorum permutaverit, Ænaria data. Observabat & dies quosdam, ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur: aut Nonis quidquam rei seriæ inchoaret: nihil in hoc quidem aliud devitans, ut ad Tiberium scribit, quam δυσφημίαν nominis. Pere- 93
grinarum cæremoniarum, sicut veteres ac præceptas reverentissime coluit, ita cæteras contemtui habuit. Nam-

Ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur.] Dies cujusque mensis dividebant Romani bifariam: erant Nonæ, Idus, Kalendæ. erant præterea nundinæ, ut in nostro mense hebdomades. Observatum autem est publico more, ut dies postridie Nonas, Idus, Kalendas, atri haberentur ἀνέξοδοι καὶ ἀνεκδήμητοι. quod docent nos præter veteres Grammaticos Ovidius, Livius, Plutarchus, alii. AVgusti vero propria superstitio fuit, ut etiam postridie nundinas diem haberet infaustum & inominatum. Quare? fortasse ab eventu, quia aliquoties erat expertus res postridie nundinas inceptas non vertisse bene: vel ad imitationem superioris observationis hoc ab eo excogitatum, ut est superstitio ingeniosa & solers. Videtur autem & nundinarum dies parum utilis rebus inchoandis habitus. Ideo quoties in Kalendas Ianuarias incidebant, intercalatione extra ordinem συνέμπτωσιν illam pontifices declinabant. Caussa ejus persuasionis fortasse fuit, similitudo nominum in diebus novendialibus (qui mortuis sacri erant, ideoque atri) & nundinalibus. Propter eandem rationem puto & nonas AVgustum in seriis rebus inchoandis devitasse: nam nonæ, nundinæ, & novendial indidem etsi diversa ratione dicuntur. *Casaub.*

Aut nonis quicquam rei seriæ inchoaret.] An quod Nonarum tutela deo careat, ut ait Ovidius, quum Idus Iovi, Kalendæ Iunoni sacratæ sint? Illa autem δυσφημίᾳ *nominis*, etiam Maleventum, in Beneventũ mutavit. *F. Ursin.*

Peregrinarum cæremoniarum.] Licet innumeræ gentes in urbem venerint, quibus omnino necesse est colere deos patrios ritu domestico, nulla tamen peregrina sacra hæc civitas est æmulata, ita ut publice ea sint recepta: sed etiamsi qua sacra, oraculis jubentibus, in remp. introducuntur, suis ritibus cives ea colunt, rejectis omnibus fabulosis superstitionibus. *Dionysius Halicarn.* Pulchre apud Livium lib. XXXIX. Postumius consul oratione, qua Bacchanalium turpitudines exponit: *Quoties hoc patrum avorumque ætate negotium est magistratibus datum, ut sacra externa fieri vetarent? sacrificulos vatesque foro, circo, urbe prohibent? vaticinos libros conquirerent, comburerentque? omnem disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent?*

Veteres ac præceptas.] Quas jam mẽte atque animo vel ob aliorum præstantium virorum exempla, vel ob alias rationes præcepisset. *Torrent.* Supra cap. XXXI. *Nonnulla etiam ex antiquis cæremoniis paullatim abolita restituit.*

Nam-

Namque Athenis initiatus, cum postea Romæ pro tribunali de privilegio sacerdotum Atticæ Cereris cognosceret, & quædam secretiora proponerentur, dimisso concilio & corona circumstantium, solus audiit disceptantes. At contra non modo in peragranda Ægypto paullum deflectere ad visendum Apin supersedit: sed & Cajum nepotem, quod Iudæam prætervehens, apud Hie-

Namque Athenis initiatus.] Satis constat, Hadrianum, M. Antoninum, aliosque principes, qui sibi hunc honorem deferri voluêre, non diversis vicibus *initia* suscepisse, & in sacrarium intimum admissos esse, sed uno eodemque tempore utrisque participâsse, τοῖς μυστικοῖς καὶ τοῖς ἐποπτικοῖς. Non enim soli Demetrio hoc indulserunt Athenienses, τὸ ἅμα μυηθῆναι καὶ ἐποπτεῦσαι. *Salmasius.*

De privilegio sacerdotum Atticæ Cereris.] Sacra Cereris summa majores nostri religione confici, cæremoniaque voluerunt: quæ cum essent assumta de Græcia, & per Græcas semper curata sunt sacerdotes, & Græca omnia nominata: sed cum illam, quæ Græcum illud sacrum monstraret, & faceret, ex Græcia deligerent, tamen sacra pro civibus civem facere voluerunt, ut deos immortales scientia peregrina & externa: mente domestica & civili precarentur. *Cicero. Sacra pro civibus civem facere voluerunt*, id est, Græcam, quæ sacrum illud faceret, jure civitatis donârunt.

Et quædam secretiora proponerentur.] Epoptas ante quinquenniū instituunt, ut opinionem suspendio cognitionis ædificent, atque ita tantam majestatem exhibere videantur quantam præstruxerunt cupiditatem. sequitur jam silentii officium, attente custoditur quod tarde invenitur. Cæterum tota in adytis divinitas, tot suspiria epoptarum, totum signaculum linguæ, simulacrum membri virilis revelatur. *Tertullianus.*

Concilio.] Cod. Salm. *consilio.* Tib. c. XVIII. *nihil non de consilii sententia egit.*

Sed & Cajum nepotem collaudavit.] AVgustum aliter sensisse, neque ita à religione Iudæorum abhorruisse, cum alia plurima declarant; quæ de ejus in illam gentem indulgentia narrant Philo, & Iosephus: tum illud unice, quod legatione ad Caligulam refert idem ille Plato ἰουδαΐζων· Διετάξατο ἐκ τῶν ἰδίων προσόδων ἀνάγεσθαι θυσίας ἐντελεῖς ὁλοκαύτους τῷ ΥΨΙΣΤΩ ΘΕΩ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, αἳ καὶ μέχρι νῦν ἐπιτελοῦνται. ἄρνες εἰσὶ δύο, καὶ ταῦρος, τὰ ἱερεῖα οἷς Καῖσαρ ἐφήδρυνε τὸν βωμόν. *Casaub.*

Quod Iudæam prætervehens, apud Hierosolymam non supplicasset.] Pessime de ipsa urbe Hierosolyma gentes opinabantur. Cicero pro L. Flacco: *At Cn. Pompejus captis Hierosolymis, victor ex illo fano nihil attigit. In primis hoc, ut multa alia sapienter, quod in tam suspiciosa ac maledica civitate locum sermoni obtrectatorum non reliquit.* Cæterum, de religione Iudæorum, identidem ethnicorum judicia variant. Plinius libro XIII. cap. IV. *Iudæa gens, contumelia numinum insignis.* At Tacitus, quasi dedita opera Romanos suos stultitiæ damnaturus, sic scribit Histor. V. *Iudæi mente sola, unumque numen intelligunt. Profanos, qui deûm imagines mortalibus materiis in species hominum effingant. Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum.* Idem hæc Tacitus profert, qui paullo post, *Rex,* inquit,

Hierosolymam non supplicasset, collaudavit. ET 94

QVONIAM *ad hæc ventum est, non ab re fuerit subtexere quæ ei prius quam nasceretur, & ipso natali die, ac deinceps evenerint, quibus futura magnitudo ejus, & perpetua felicitas sperari animadvertique posset. Velitris antiquitus tacta de cœlo parte muri, responsum est, ejus oppidi civem quandoque rerum potiturum: qua fiducia Velitrini, & tunc statim & postea sæpius pæne ad exitium sui cum pop. Rom. belligeraverant, sero tandem documentis apparuit, ostentum illud, AVgusti potentiam portendisse. Auctor est Iulius Marathus, ante paucos, quam nasceretur menses, prodigium Romæ factum publice, quo denuntiabatur regem pop. Rom. Naturam parturire: senatum exterritum censuisse ne quis illo anno genitus educaretur: eos qui gravidas uxores haberent, quo ad se quisque spem traheret, curasse ne senatusconsultum ad ærarium deferretur. In Asclepiadis Mendetis* Θεολογȣ-

μένων

inquit, *Antiochus demere superstitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quo minus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est.* Ita, dum publico favet errori, secum ipsa diffidet impietas. *Schildius.*

Tacta de cœlo parte muri.] Nomina fulminum à Cæcinna ponuntur ista. Ait esse postulatoria, monitoria, pestifera, fallacia, deprecanea, peremptalia, attestata, atterranea, obruta, regalia, hospitalia, auxiliaria. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca: quorum significatio regnum civitati minatur. *Seneca.*

Pæne ad exitium sui cum pop. Rom. belligeraverant.] In Veliternos veteres cives Romanos, quod toties rebellassent, graviter sævitum; & muri dejecti, & senatus inde abductus: jussique trans Tiberim habitare: ut ejus qui cis Tiberim deprehensus esset, usque ad mille pondo clarigatio esset: nec priusquam ære persoluto, is qui cepisset extra vincula captum haberet. *Livius.* Pro *Velitrini*, ut Livius, sic Cod. Salmas. habet *Veliterni.*

Regem pop. Rom. naturam parturire.] Idem è libris Sibyllinis creditum fuisse, & quidem eo nasciturum tempore quo Ægyptus in Romanorum potestatem venisset, probat certissimus auctor Cicero lib. I. epist. ad Lentulum, & lib. II. De divinat. Verum illum orbis terrarum Regem ac Dominum fuisse IESVM CHRISTVM, etiam adversariorum testimoniis convincitur. *Torrent.*

In Asclepiadis Mendetis Θεολοȣμένων *libris lego.*] Ægyptius is fuit ex

Ægy-

μένων libris lego, Atiam, cum ad solemne Apollinis sacrum media nocte venisset, posita in templo lectica, dum ceteræ matronæ dormirent, obdormisse: draconem repente irrepsisse ad eam, paulloque post egressum: illamque expergefactam quasi à concubitu mariti purificasse se: & statim in corpore ejus exstitisse maculam, velut depicti draconis: nec potuisse umquam eximi:

Ægyptiaco nomo sive præfectura, quæ ab urbe præcipua Mendete, Mendesia dicebatur. Erat quidem universa Ægyptiorum religio fœda, stulta & ridicula: sed enim nihil tota Ægypto monstruosius infamia Mendesiorum: qui hircum pro numine colentes, excellentissima forma mulieres illius libidini substernere soliti: atque ut prurigæ boni, cessantem lege naturæ bestiam, proh fidem hominum! contra naturam instigare. Nota res est ex Herodoto qui testis oculatus fuit, Pindaro, Strabone, Plutarchi Gryllo, Aristide rhetore, aliis. Hanc suorum irreligiosam religionem defendens Asclepiades in libris Θεολογουμένων, non usque adeo miram videri illam ἀθέμιτον μίξιν debere dicebat, cum ex tali concubitu ortos maximos viros historiæ testentur. In hoc album referebantur ab illo, cum ex fabulari historia multi, tum ex vera aut verum professa Alexander, Scipio, & hic AVgustus. Libri ab Asclepiade scripti index ni fallor fuit *Mendetis* θεολογούμενα. quasi aliquis Latine dixerit, *De diis qui Mendete coluntur, & religionis eorum ritibus vel caussis.* Amant Græci librorum suorum titulos ita concipere, ut Artemidorus qui Γεωγραφούμενα scripserat, Nicander Ἑτεροιούμενα, & ante omnes Aristoteles qui Θεολογούμενα. *Casaub.*

Cum ad solemne Apollinis sacrum media nocte venisset.] Factum mense Novembri anno V. C. DCXC. Sed cur media nocte in templum venit Atia? quia sacrorum publicorum caussa interdum ita opus facto. Vide cap. LXXVIII. Censorinus: *Romani à media nocte ad mediam noctem diem esse existimaverunt: indicio sunt sacra publica, & auspicia etiam magistratuum: quorum si quid ante medium noctis est actum, diei qui præteriit adscribitur: si quid autem post mediam noctem & ante lucem factum est, eo die gestum dicitur qui eam sequitur noctem.* Fallitur qui de pervigilio quodam Apollinis hanc historiam interpretatur: ubi enim lectum Apollinem pervigilio cultum? præsertim apud Romanos qui nocturna sacra paucissima admiserunt, διαπαννυχισμοὺς Græcorum, & nocturnas pervigilationes abominati, ut & Dionysius Halicarnass. fatetur in secunda historia, & Cicero scribit De legib. l. II. Sed demus fuisse aliquod pervigilium Apollinis, non tamen propterea concedam de eo hîc agi. Non enim media nocte ut facit Atia, sed prima luce περὶ λύχνων ἁφάς, hora lucernari, ut vocat AVgustinus, in templum erat veniendum. Iam quid absurdius dici potest quam pervigilium fuisse, in quo matronæ aut omnes aut pleræque omnes dormiant? *Casaub.*

Purificasse se.] Concubitus polluit religionem: & ut ait Tibullus:

——— *Discedat ab aris*
Cui tulit hesterna gaudia nocte Venus.

Beroald.

Eximi.] Cod. Salmas. *exigi.*

Publicis balineis.] Publica & gratuita balnea XII. P. Victor agnoscit Romæ fuisse;

mi: adeo ut mox publicis balineis perpetuo abſtinuerit: AVguſtum natum menſe decimo, & ob hoc Apollinis filium exiſtimatum. Eadem Atia prius quam pareret, ſomniavit inteſtina ſua ferri ad ſidera, explicarique per omnem terrarum & cœli ambitum. Somniavit & pater Octavius, utero Atiæ jubar ſolis exortum. Quo natus eſt die, cum de Catilinæ conjuratione ageretur in curia & Octavius ob uxoris puerperium ſerius adfuiſſet, nota ac vulgata res eſt, P. Nigidium comperta moræ cauſſa, ut horam quoque partus acceperit, affirmaſſe, dominum terrarum orbi natum. Octavio poſtea cum per ſecreta Thraciæ exercitum duceret, in Liberi patris luco barbara cæremonia de filio conſulen-

fuiſſe; omitto alia publica, quæ meritoria licet agnominare. Sed ideo tam multa balnea Romæ, quia aſſidua lavatio, & quotidie de more lavabant, ituri jam ad cœnam. Hinc Artemidorus ſcripſit, balneum nihil aliud ſuo ævo fuiſſe, quam tranſitum ad cœnam. *Lipſius.*

Apollinis filium exiſtimatum.] Imo & ipſe ſic credi voluit, ut ſup. cap. LXX. Extant numiſmata argentea Auguſti, in quorum parte averſa Apollo ſedens. Aſſcriptum hinc inde, CAESAR DIVI F. ut ambiguum ſit Divine Iulii, an Apollinis, qui medius eſt inter verba, ſe filium dicat. Tam autem fuit Apollinis filius, quam Hammonis Alexander, aut Africanus Iovis. *Torrentius.*

Puerperium.] Puerperium tam à pueræ dicitur quam pueri partione. Pueras enim priſci dicebant, quas nunc puellas appellamus. Ex quo eſt illud Varronianum: *Properate vivere pueræ, quas ſinit ætatula ludere, eſſe, amare, & Veneris tenere bigas.* Beroald.

P. Nigidium.] Vide, quæ ad cap. V. ex Dione Caſſio produxi.

Horam partus.] Notationem horæ genitalis ὡροσκόπον vocant, ut inquit Auguſtinus in V. de civit. Dei. Hinc illud Perſianum Satyra VI.

Geminos horoſcope varo
Producis genio. ——

Hinc verbum *horoſcopare*, quo utitur Manilius: & *ſigna horoſcopantia* à Iulio Firmico dicta. *Beroald.*

Per ſecreta Thraciæ.] Capi poteſt, ſicut illud Taciti: *Et hæc quidem pars Suevorum in ſecretiora Germaniæ porrigitur.* Schildius.

Liberi patris.] Liberi plures fuêre. Nempe recentiſſimus, Cadmi ex Semele nepos: & antiquiſſimus, vini inventor, quem Noën eſſe credimus: & intermedii quidam. Sed in eo, cujus expeditionem Indicam poëtæ deſcribunt, Moſes expreſſus eſt. Nam uterque bimater, & forma præcellens: ac Nyſſa ſive Niſa libero inclyta, quia Sina, quæ trajectis litteris Niſa, celebris eſt lege illic data Moſi & Iſraëlitis. *Voſsius.*

In Liberi patris luco.] Plinius lib. XII. *Nec magis auro fulgentia atque ebore ſimulacra, quam lucos, & in iis ſilentia ipſa*

lenti, idem affirmatum est à ſacerdotibus: quod infuſo ſuper altaria mero, tantum flammæ emicuiſſet, ut ſupergreſſa faſtigium templi ad cœlum uſque ferretur: unique olim omnino Magno Alexandro apud eaſdem aras ſacrificanti, ſimile proveniſſet oſtentum. Atque etiam ſequenti nocte ſtatim videre viſus eſt filium mortali ſpecie ampliorem, cum fulmine & ſceptro, exuviiſque Iovis Opt. Max. ac radiata corona ſuper laureatum currum, bis ſenis equis candore eximio trahentibus. Infans adhuc, ut ſcriptum apud C. Druſum extat, repoſitus veſpere in cunas à nutricula, lo-

ipſa adoramus. Seneca ad Lucil. Ep. XLI. *Si tibi occurrit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreßis frequens lucus, & conſpectum cœli denſitate ramorum alios protegentium ſubmovens: illa proceritas ſilvæ, & ſecretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tam denſæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit.* Sed omnium pulcherrime de Germanis Tacitus: *Lucos ac nemora conſecrant, deorumque nominibus appellant ſecretum illud, quod ſola reverentia vident.*

Infuſo ſuper altaria mero.] Proditum memoriæ eſt, Romulum nunquam vino in ſacris, ſed lacte libâſſe. Athenienſes quoque Mnemoſynæ, Auroræ, Soli, Lunæ & Vraniæ, non vino, ſed aqua melle diluta ſacrificabant. Vbi vero in ſacris vina libare diis neceſſum erat, ex Græca & imputata vite, ſeu fulmine tacta, aut quæ vulneratis pedibus calcata, vel immunditie polluta fuerat, aut juxta quam homo laqueo pependerat, quæque circumciſis vinaceis profluxerat, vina libare diis infauſtum erat. *Alex. ab Alexandro.*

Tantum flammæ emicuiſſet.] Simile Tiberio oſtentum evenit, c.XIIII. Felix nimirum flammæ effulgentis ſemper augurium, ut de Ser. Tullio dormiente, de L. Marcio concionante Livius lib. I. & XXV. & Valer. Max. lib. I. cap. VI. tradiderunt, & de Q. Salvidieno gregem paſcente Dio. *Torrentius.*

Exuviiſque Iovis Opt. Max.] Quales Romani triumphantibus dabant, togam pictam, tunicam palmatam. De quibus Livius lib. X. Iuvenal. Sat. X. *In tunica Iovis, &c. Super* etiam (ne quis erret) pro *ultra*, aut *præter* dixit, quod alibi quoque occurrit. *Idem.*

Radiata corona.] Radiis diſtincta.

Super laureatum currum, bis ſenis equis candore eximio trahentibus.] Curru per aërem invehi Iovem credebant, cum tonabat aut fulgurabat. Horat. lib. I. Od. XXXIV.

Plerumque per purum tonantes
Egit equos celeremque currum.

Ante currum autem Iovis cenſebant equos nivali candore junctos eſſe. *Turneb.* Triumphus Camilli omnem conſuetum honorandi illius diei modum aliquantum exceſſit. maxime conſpectus ipſe eſt, curru equis albis juncto urbem invectus: parumque id non civile modo, ſed humanum etiam viſum. Iovis ſoliſque equis æquiparatum dictatorem, in religionem etiam trahebant. *Livius.*

Negantur

loco plano, poſtera luce non comparuit: & diu quæſitus, tandem in altiſſima turri repertus eſt, jacens contra Solis exortum. Cum primum fari cœpiſſet, in avito ſuburbano obſtrepentes forte ranas ſilere juſſit: atque ex eo negantur ibi ranæ coaxare. Ad quartum lapidem Campanæ viæ, in nemore prandenti, ex improviſo aquila panem ei è manu rapuit: & cum altiſſime volaſſet, rurſus ex improviſo leniter delapſa reddidit. Q. Catulus poſt dedicatum Capitolium, duabus continuis noctibus ſomniavit: prima, Iovem Opt. Max. prætextatis compluribus circum aram ludentibus, unum ſecreviſſe: atque in ejus ſinum ſignum Reip. quod manu geſtaret, repoſuiſſe: at inſequenti, animadvertiſſe ſe in gremio Capitolini Iovis eundem puerum: quem cum detrahi juſſiſſet, prohibitum monitu Dei,

Negantur ibi ranæ coaxare.] Simile quid de Hercule, apud Rheginos quieſcente, Solinus & Diodorus memorant.

Campanæ viæ.] A porta Cœlimontana incipit via Campana, cujus hîc Suetonius, & iſta inſcriptio meminit: HVIC. MONVMENTO. ITVS. ADITVS. AMBITVS. DEBETVR. EX. SENTENTIA. EROTIS. AVG. L. IVDICIS. A. VIA. CAMPANA. PVBLICA. Eſt autem Campana inter eas vias, quæ nomen ſuum à provinciis accepêre: cum aliæ vel ab urbibus, ad quas deductæ erant, vel ab auctoribus, ſint denominatæ. *Onuphr. Panvin.*

Rurſus ex improviſo delapſa leniter reddidit.] Tarquinio Priſco Romam cum uxore migranti, aquila ſuſpenſis demiſſa leniter alis pileum abſtulit: ſuperque carpentum cum magno clamore volitans, rurſus velut miniſterio divinitus miſſa, capiti apte repoſuit: inde ſublimis abiit: accepiſſe id augurium læta dicitur Tanaquil, perita, ut vulgo Etruſci, cœleſtium prodigiorum mulier, excelſaque & alta ſperare complexa virum juſſiſſe. *Livius.*

In ejus ſinum ſignum Reip. quod manu geſtaret, repoſuiſſe.] Dio ſic vertit quaſi legiſſet *ſignum Romæ.* Ego *ſignum reipublicæ* interpreter, δημοσίαν σφραγῖδα, qua obſignari ſolita diplomata, & & quæcumque alia Reip. nomine ſignabantur. Symbolum autem dominii & poteſtatis eſt ſigillum. Ideo ſoliti morientes annulum ſignatorum dare iis quibus plurimum vellent, ut de Alexandro narrant Diodorus & Curtius: vel quos hæredes inſtituiſſent, ſicut eſt apud Valerium Max. Propterea Tiberio morienti annulus à Cajo adimitur. Interpretes alivorſum hæc trahunt, quos non ſequor. Qua figura autem Reipub. id eſt, publicum ſignum fuerit, niſi ſi fuit ipſius Romæ imago, qualis in nummis ſæpe videtur, neſcio. *Caſaub.* Per *ſignum Reip.* intelligo Aquilam, quæ & legionum ſignum erat. *Sabellicus.*

Dei, tanquam is ad tutelam Reip. educaretur. Ac die proximo obvium ſibi AVguſtum, cum incognitum alias haberet, non ſine admiratione contuitus, ſimillimum dixit puero de quo ſomniaſſet. Quidam prius ſomnium Catuli aliter exponunt, quaſi Iupiter compluribus prætextatis tutorem à ſe poſcentibus, unum ex eis demonſtraſſet, ad quem omnia deſideria ſua referrent: ejuſque oſculum delibatum digitis ad os ſuum retuliſſet. M. Cicero C. Cæſarem in Capitolium proſecutus, ſomnium priſtinæ noctis familiaribus forte narrabat: puerum, facie liberali, demiſſum cælo, catena aurea, ad fores Capitolii conſtitiſſe, eique Iovem flagellum tradidiſſe: deinde repente AVguſto viſo, quem ignotum adhuc pleriſque avunculus Cæſar ad ſacrificandum acciverat, affirmavit ipſum eſſe cujus imago ſecundum quietem ſibi obverſata ſit. Sumenti virilem togam, tunica laticlavi reſuta ex utraque parte, ad pe-

Tanquam is ad tutelam Reip. educaretur.] Ea ſcilicet temporum facies, ea rei Romanæ conditio futura erat, ut peritura reſpublica, niſi periret, videretur. Huc faciunt illa Taciti, initio I. Hiſtor. *Poſtquam bellatum apud Actium, atque omnem poteſtatem ad unum conferri, pacis interfuit.* item iſta, initio I. Annal. *Auguſtus cuncta diſcordiis civilibus feſſa, nomine principis ſub imperium accepit.* Schildius.

Ejuſque oſculum delibatum digitis ad os ſuum retuliſſet.] Conſuetudo adorantium fuit, ut manu porrecta, & ad os relata, oſculum labiis imprimerent. *Qui adorant*, inquit Hieronymus, *ſolent deoſculari manum, & capita ſubmittere.* Eum ritum obſcure hic innuit Tranquillus. *Caſaubonus.* Apulejus: *Tunc Iupiter perpreſſa Cupidinis buccula, manuque ad os relata, conſuaviat.* Non diſſimile eſt quod libro XXVIII. cap. II. *In adorando*, inquit Plinius, *dexteram ad oſculum referimus.* Aliud genus oſculi quod χύτρων, id eſt, ollam, vocabant Græci, quo apprehenſis auriculis, ut nunc quoque ſolent pueri, alter alterum oſculabantur. De quo Pollux libro X. *Torrent.*

Eique Iovem flagellum tradidiſſe.] Hoc ſymbolo peritura libertas ſignificatur: nam libera civitate civem Romanum virgis cædi nefas, nedum flagellis. Iuvenalis ideo hac circumlocutione Iulium deſignat,

Ad ſua qui domitos deduxit flagra Quirites.

Caſaubonus.

Tunica lati clavi reſuta ex utraque parte, ad pedes decidit.] Reſutam ibi non eſt aliter exponere quam refibulatam, nodis ſcilicet ſolutis, quibus tenebatur in

pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur, non aliud significare quam ut is ordo cujus insigne id esset, quandoque ei subjiceretur. Apud Mundam D. Iulius castris locum capiens, cum silvam cæderet, arborem palmæ repertam conservari, ut omen victoriæ, jussit: ex ea continuo enata soboles, adeo in paucis diebus adolevit, ut non æquipararet modo matricem, verum etiam obtegeret, frequentareturque columbarum nidis: quamvis id avium genus duram & asperam frondem maxime vitet. Illo & præcipue ostento motum Cæsarem ferunt, ne quem alium sibi succedere quam sororis nepotem vellet. In secessu Apolloniæ Theogenis Mathematici pergulam, comite Agrippa adscenderat: cum Agrippæ, qui prior consulebat, magna, & pæne incredibilia prædicerentur, reticere ipse genituram suam,

in humeris ex utraque parte, χιτὼν enim fuit illa lati clavi tunica & ῥαπτή· nam ῥαπτοὶ & συμπορπητοὶ eædem fuêre; eæ scilicet, quæ fibulis hoc est, ῥαφαῖς continebantur & stringebantur. Hinc ῥαφίδα περόνην exponunt Grammatici. Hesychius: ῥαφὶς, ὑπόδημα, περόνη. Salmasius.

Vt non æquipararet modo matricem.] Matrix est arbor quæ fuit τύπος Iulii Cæsaris patris, sicut ejus soboles Octavii filii. *Casaub.* Post Mundense prælium, eo loco quo pugnatum fuerat, germen palmæ enatum est. Id vero non Cæsari quidem, sed Octavio faustum ostentum fuit, qui tunc cum Cæsare militabat, eratque futurum, ut ex ejus laboribus periculisque magnum splendorem consequeretur. *Dio Cass.*

Columbarum nidis.] Augurium firmabat quod columbæ Veneri, à qua gens Iulia per Ænæam, sacræ sunt, quodque columbæ nullæ in arboribus nidificant, præter palumbes, & quas Livias vocant, & ne istæ quidem fronde dura & aspera, qualis palmæ est. *Torrentius.*

Virgil. Æneid. VI. de Ænea.

Vixea fatus erat, geminæ quum forte columbæ
Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes,
Et viridi sedêre solo: tum maximus heros
Maternas agnoscit aves.

Pergulam.] Intelligi puto loca illa detecta, quæ in superiori domus parte ædificari solent. Quamvis & aliquando tegantur ab aliquibus. *Galleries* vocant Galli. Tertullianus: *Cœnacula in ædicularum dispositá formam, aliis atque aliis pergulis superstructis.* Quod vero in pergulis non solum artifices opera sua in propatulo haberent, verum etiam præceptores discipulos erudirent, constat ex Suetonio, ubi de Cassicio Grammatico scribit: *Deinde in pergula docuit.* Vnde Iul. Capitol. & Vopiscus eleganti epitheto *pergulas magistrales* appellarunt. *Marc. Donatus.*

 Thema.]

suam, nec velle edere, perseverabat, metu ac pudore ne minor inveniretur. Qua tamem post multas adhortationes vix & cunctanter edita, exsilivit Theogenes, adoravitque eum. Tantam mox fiduciam fati AVgustus habuit, ut thema suum vulgaverit, nummumque argenteum nota sideris Capricorni, quo natus est, percusserit.
95 POST *necem Cæsaris, reverso ab Apollonia & ingrediente eo urbem, repente liquido ac puro sereno, circulus ad speciem cœlestis arcus orbem Solis ambiit: ac subinde Iuliæ Cæsaris filiæ monumentum fulmine ictum est. Primo autem consulatu ei augurium*

Thema.] Designat eo verbo situm stellarum, ac planetarum, ac si dixisset, cœli configurationem. Itaque cum nota Capricorni extat argenteus denarius ab ipso Augusto signatus. *F. Vrsinus.*

Nota.] Signo. Nam signum, quo nummi cuduntur, notam vocamus. Plinius: *Nota argenti fuere bigæ: atque quadrigæ.* Argentum signatum est anno urbis DLXXXV. quinque annis ante primum Punicum bellum. *Beroaldus. Nummos omnis notæ,* cap. LXXIII.

Capricorni.] Sol in eo signo obliquum incipit agere retrogressum, ibique fit brumale solstitium. Ob hoc existimat Macrobius Capricornum dici, quia capræ naturam videtur imitari, quæ dum pascitur, altum semper ab imo petit: ita & Sol in Capricorno incipit ab imis in alta remeare. Fabulam Capricorni cur sit inter sydera relatus, refert Hyginus. Præterea author est Iulius Firmicus in VIII. Matheseos, quod quicunque habuerit horoscopum in prima parte Capricorni, futurus sit Rex, aut Imperator. *Idem.* Vide, quæ à Scaligero disputantur ad cap. V.

Circulus ad speciem cœlestis arcus orbem solis ambiit.] Cum intraret urbem, Solis orbis super caput eius, curvatus æqualiter, rotundatusque in colorem arcus, veluti coronam tanti mox viri capiti imponens, conspectus est. *Vellejus.* Notemus Suetonii accuratam dictionem, qui non arcum dixit, ut Dio & Zonaras ἶριν, sed *circulum ad speciem cœlestis arcus.* neque enim arcus esse potuit, ut ex Meteorologicis Aristotelis & Olympiodoro constat. *Casaubon.*

Augurium capienti.] Dionem sequor, qui factum hoc narrat primo die comitiorum, quibus AVgustus consulatum est adeptus: recte sine dubio & vere; non enim consuli Octavio, sed candidato consulatus hoc augurium apparuit. Atque hic vetus mos latet, ex prima antiquitate illustrandus. *Augurium capere* dicebantur candidati, cum nocte quæ comitia præcedebat, sub dio extra urbem cubantes, dein solida sella sedentes, in loco ei rei destinato expectarent, dum ipsis deus aliquis bonum signum mitteret: quod olim quidem vere solitum fieri, estque is mos à Romulo ipso traditus, diutissime in Rep. servatus: postea tantum umbra in usu remansit, re neglecta. planissime hæc omnia ita explicat Dionysius Halicarnassæus libro II. Visis auspiciis tollebant se ex templo ac surgebant. Vnde sunt verba augurum *tollere se &*

rium capienti, duodecim se vultures, ut Romulo, ostenderunt: & immolanti omnium victimarum jocinera replicata intrinsecus ab ima fibra paruerunt: nemine peritorum aliter conjectante, quam læta per hæc & magna portendi. QVIN *& bellorum omnium* 96
eventus ante præsensit. Contractis ad Bononiam Triumvirorum copiis, aquila tentorio ejus supersedens, duos corvos hinc & inde infestantes afflixit, & ad terram dedit: notante omni exercitu, futuram quandoque inter collegas discordiam talem, qualis secuta est, ac exitum præsagiente. In Philippis, Thessalus quidam de futura victoria nuntiavit, auctore D. Cæsare, cujus sibi species itinere avio occurrisset. Circa Perusiam sacrificio non litante, cum augeri hostias impe-

se & *ex templo*, de quibus veteres. Ad ritum hunc refero verba hæc Festi lib. III. *cubans auspicatur qui in lecto quærit augurium.* Quod adjicit Dionysius de auguribus quos candidati interrogare soliti, lucem accipere ex iis debet quæ Festus notat in *silere*, & M. Tullius lib. II. De divinat. ubi explicat quid sit in disciplina augurali *silentium*. Id enim successerat in locum eorum signorum, quæ prius fuisse divinitus data candidatis, veteres historiæ memorant. Quo magis advertit omnes augurium Octavio datum, quod non solum fuit verum, nec simulatum, ut erat tum moris, sed etiam magnificum & plane regium. *Idem.*

Omnium victimarum jocinera replicata intrinsecus ab ima fibra paruerunt.] *Omnium*, hoc est, duodecim. Dio, διπλᾶ τὰ ἥπατα ἐν πᾶσι ἱερείοις δώδεκα οὖσιν εὑρέθη. Ex eodem discimus *replicata* exta & *duplicia* idem esse. Ea semper habita sunt lætissima, sive omnino essent replicata, sive tantum ex parte, Valerius Maximus libro I. *Primæ hostiæ jecur sine capite inventum est: proxima, caput jocinoris duplex habuit.* Sic & geminum fel læta portendebat. Plinius: *Geminum fel fuit divo Augusto, quo die apud Actium vicit.* Casaubon. Divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die victimarum jocinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt, responsumque, duplicaturum intra annum imperium. *Plinius.*

Paruerunt.] Verbum augurum & Aruspicum erat. Virgilius Æneid. X.

Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera parent,
Et linguæ volucrum, & præsagi fulminis ignes. Torrentius.

Aquila.] Per aquilam Augustum interpretati sunt, in cujus tabernaculo ales sederat: per corvos Lepidum & Antonium. *Sabell.*

Augeri hostias.] Moris erat, ut prima hostia non litante, altera, dein tertia, pluresve adhiberentur: & ita numerus hostiarū augeretur, donec litatum foret. Hinc legimus Paulum Æmilium olim sacrifi-

perasset: ac subita eruptione hostes omnem rei divinæ apparatum abstulissent: constitit inter haruspices, quæ periculosa & adversa sacrificanti denuntiata essent, cuncta in illos recasura qui exta haberent. Neque aliter evenit. Pridie quam Siciliensem pugnam classe committeret, deambulanti in littore, piscis è mari exsiluit, & ad pedes jacuit. Apud Actium descendenti in aciem, asellus cum asinario occurrit: EVtychus, homini: bestiæ, Nicon, erat nomen. Vtriusque simulacrum æneum victor posuit in templo, in quod castro-
97 *rum suorum locum vertit.* MORS *quoque ejus, de qua dehinc dicam, divinitasque post mortem, evidentißimis ostentis præcognita est. Cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum sæpius circumvolavit: transgressaque in vicinam ædem, super nomen Agrippæ, ad primam litteram se-*

sacrificantem non litasse usque ad vigesimam hostiam: in vigesima vero prima apparuisse signa victoriam promittentia. Præterea augeri hostiæ dicuntur, quando immolantur adhibita mola. Vnde & *mactæ* appellantur, quasi magis auctæ. *Beroald.*

Subita eruptione.] In simili casu quidam ex majoribus Octavii, *semicruda exta rapta foco prosecuit.* Cap. I.

Ad pedes jacuit.] Sunt & piscibus præscita in hac parte auguria. Siculo bello ambulante in littore Augusto, piscis è mari ad pedes ejus exiliit: quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptare eum sibi, Sex. Pompejo repudiato. *Beroald.*

In quod castrorum suorum locum vertit.] Vide cap. XVIII.

Evidentißimis ostentis.] Vidimus non semel flammam ingentis pilæ specie, quæ tamen in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa divi Augusti excessum simile prodigium: vidimus cum de Sejano actum est: nec Germanici mors sine denuntiatione tali fuit. *Seneca.*

Lustrum conderet.] Singulis perfectis quinquenniis, per censores urbem lustrari sue, ove & tauro, aut verre, tauro & ariete, qui circumducebantur, quæ Suovetaurilia vocantur, moris fuit. In quo fuit constitutum, ut mense Februario, Februo (qui lustrationi præest) imprimis litarent: mox censor in magna ordinum frequentia deos, imperii præsides, solenni precatione advocaret, ut rem Romanam, urbes, templa, fines, aquas, perpetuo servarent incolumes, & prosperos successus darent: item, ut vota in sequens lustrum promitterent. *Alex. ab Alexandro.*

Ad primam litteram] A, significatur, quæ prima litera est in nomine Agrippæ: per quam id ostentum ad Augustum

ſedit: quo animadverſo, vota, quæ in proximum luſtrum ſuſcipi mos eſt, collegam ſuum Tiberium nuncupare juſſit. Nam ſe, quamquam conſcriptis paratiſque jam tabulis, negavit ſuſcepturum quæ non eſſet ſoluturus. Sub idem tempus ictu fulminis ex inſcriptione ſtatuæ ejus prima nominis littera effluxit. Reſponſum eſt, centum ſolos dies poſthac victurum, quem numerum C littera notaret: futurumque ut inter Deos referretur, quod ÆSAR, *id eſt, reliqua pars è Cæſaris nomine, Etruſca lingua Deus vocaretur. Tiberium igitur in Illyricum dimiſſurus, & Beneventum uſque proſecuturus, cum interpellatores aliis atque aliis cauſis in jure dicendo detinerent, exclamavit, (quod & ipſum mox inter omina relatum eſt)* Non, ſi omnia morarentur, amplius ſe poſthac Romæ futurum. *Atque itinere inchoato, Aſturam perrexit: & inde, præ-*

ſtum referri interpretabantur, cujus quoque nomen ab a, incipit. *Beroald.*

Tiberium collegam ſuum.] Vide Tiberium cap. XXI.

Nuncupare juſſit.] Vota quæ fiebant, *concipi, ſuſcipi, nuncupari* dicebantur. Illud autem adnotatu dignum eſt, eos qui vota fecerant, *reos voti*, eorumque compotes factos, quoad promiſſa ſolviſſent, *damnatos voti* appellatos. *Briſſonius.*

Conſcriptis paratiſque jam tabulis.] Solebant veteres vota jam ſuſcepta ſcriptis, ſubſignatiſque tabulis confirmare, atque ipſas ſæpe tabulas Deorum, quibus voverant, genibus cera affigere. Iuvenalis Satyra X.

Ergo ſupervacua, aut pernicioſa petuntur,
Propter quæ fas eſt genua incerare Deorum.

Plinius Epiſtola ad Trajanum: *Sollennia vota pro incolumitate tua, qua publica ſalus continetur, & ſuſcepimus, Domine, & ſolvimus, precati Deos ut velint ea ſemper ſolvi, ſemperque ſignari.* Adde tot veterum numiſmatum inſcriptiones, VOTA PVBLICA, VOTA SVSCEPTA, VOTA SOLVTA. Torrent.

Quod AESAR *Etruſca lingua deus vocaretur.*] Heſychius, Αἶσοι θεοὶ ὑπὸ Τυῤῥηνῶν. Eſt vero Græca vox *æſar*, Hetruſca terminatione formata. nam *αἶσα* eſt fatum, id eſt, deus, qui fatorum auctor. & ita in libro De mundo. *Caſaub.*

Inter omina.] Significanter loquutus: nam illud proprie augurium dici omen voluerunt, quod ore fit, velut *oſmen*, ſive *oremen*: ut M. Varro & Feſtus tradiderunt. *Beroald.*

Aſturam perrexit.] Haud longe à Terracina oppidum eſt Aſtura, & ejuſdem cognominis fluvius. *Servius.*

Inde præter conſuetudinem de nocte ad occaſionem auræ evectus eſt.] Veterum ſuper-

præter consuetudinem, de nocte ad occasionem auræ 98 *evectus est. Caussam valitudinis contraxit ex profluvio alvi. Tunc Campaniæ ora, proximisque insulis circuitis, Caprearum quoque secessui quatriduum impendit: remißissimo ad otium & ad omnem comitatem animo. Forte Puteolanum sinum prætervehenti, vectores nautæque de navi Alexandrina, quæ tantum quod appulerat, candidati, coronatique, & thura libantes, fausta omina & eximias laudes congesserant:* Per illum se vivere: per illum navigare: libertate atque fortunis per illum frui. *Qua re admodum exhi-*

superstitio quicquid præter consuetudinem suam alicui acciderat ante mortem, à morte id vertebat in omen. AVgustus firmiore valetudine utens, solitus itinera facere & minuta & lenta: idem exacta jam ætate, & vapide se habens, ut est perverisimile, novissimum hoc iter magna contentione & pene sine remissione confecit. Declarat hoc Suetonius verbo *perrexit*, & eo quod ait, Astura esse evectum ad occasionem auræ. *Casaubon*. Illud *præter consuetudinem* non ad nocturnam profectionem, sed ad itineris magnitudinem refertur; alioquin *itinera lectica ac noctibus fere, eaque lenta ac minuta faciebat*. Torrent.

Forte Puteolanum sinum prætervehenti vectores nautæque de navi Alexandrina.] AVgustus Ægypto in provinciam redacta, certum frumenti numerum quotannis illi imperavit, egenæ plebi Romanæ dividendum. Hæc est classis Alexandrina quæ dicitur, cujus tot locis fit mentio. navigabant enim in Italiam ingenti numero quà mercibus, qua annona onustæ naves. vocatur & *commeatus Alexandrinus* Suetonio in Nerone: quam dictionem Græci videntur exprimere voluisse duabus suis πορευτικὸς στόλος. Vetus inscriptio: ΥΠΕΡ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΥ ΚΟΜΜΟΔΟΥ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΟΙ ΝΑΥΚΛΗΡΟΙ ΤΟΥ ΠΟΡΕΥΤΙΚΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΥ ΣΤΟΛΟΥ. Atqui Latinis ipsis stolus idem est ac commeatus: unde est in Codice *stolus Alexandrinus*. Dicta est hæc classis & *cataplus* Martiali. Idiomate Gallico *la flotte*. Solitas autem naves Alexādrinas Puteolano portu uti, testatur Tullius pro Rabirio Postumo, Philo contra Flaccum & Lucas in Actis cap. XXVIII. Prærogativa illius classis hæc fuit, ut sola portum intraret cum supparo: cæteræ naves cum intraverant Capreas & Minervæ promontorium, velo jubebantur esse contentæ: supparum Alexandrinarum insigne erat. auctor Seneca epistola LXXVII. *Supparum* est veli linei genus, quod non ad usum, sed ad indicium gaudii rebus secundis attollebant nautæ. Inde manavit proverbium, de eo qui in adversa fortuna ea potius curat, quæ ad gloriam faciant, quam quæ ad salutem, *βυθιζομένου τοῦ πλοίου ἐπαίρει τοὺς σιφάρους*. Casaub.

Per illum se vivere, per illum navigare.] Confer Neronem cap. XX.

Qua-

hilaratus, quadragenos aureos comitibus divisit: jusque jurandum, & cautionem exegit à singulis, non alio datam summam, quam in emptionem Alexandrinarum mercium absumpturos. Sed & cæteros continuos dies, inter varia munuscula, togas insuper ac pallia distribuit: lege proposita, ut Romani Græco, Græci Romano habitu & sermone uterentur. Spectavit assidue & exercentes ephebos, quorum aliqua adhuc copia ex vetere instituto Capreis erat. Iisdem etiam epulum in conspectu suo præbuit, permissa, immo exacta jocandi licentia, diripiendique pomorum & obsoniorum, rerumque missilium. Nullo denique genere hilaritatis abstinuit. Vicinam Capreis insulam Ἀπραγόπολιν appellabat, à desidia secedentium illuc è comita-

Quadragenos aureos comitibus divisit.] Centum sestertios uno aureo valuisse, sic doceo. Suetonius in Othone cap. IV. *aureos excubanti cohorti viritim dividebat.* Plutarchus in eodem, Χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων dixit; id est, *aureum singulis distribuens.* At Tacitus: *eo,* inquit, *paullatim progressus est, ut per speciem convivii quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos nummos divideret.* Aureum Tranquillus & Plutarchus dixerunt, quod Tacitus centenos nummos dixit. *Budæus.*

Quam in emptionem Alexandrinarum mercium.] Cujusmodi erant aromata omnis generis, telæ, libri, papirus, chartæ, vitra multifariam formata, lina, stuppæ, sindones, polymita, vestes Babylonicæ, Ægyptiacæ, mancipia venusta atque alia παντοῖα. addo his & vina, licet sit certum, Ægyptum non valde Baccho amicam. *Casaub.*

Vt Romani Græco, Græci Romano.] Inde, credo, quæsitus lusus, ut cum neque Græci Romane, neque Romani Græce satis expedite loquerentur: verum quum utrique alieno cultu instructi essent, ut Romani Græci, illi Romani putarentur, infantissimi primo congressu omnes Augusti comites rei ignaris viderentur. *Sabell.*

Quorum aliqua adhuc copia ex vetere instituto Capreis erat.] Caprearum prisci incolæ Græci erant. Tacitus Annalium IV. *Græcos ea tenuisse Capreasque Thelebois habitatas, fama tradit.* Argumentum Græcæ originis fuerit, vel quod hic commemoratur vetus institutum exercendi ephebos: cujus moris apud Artemidorum aliosque Græcos scriptores frequens mentio. *Casaub.*

Rerumque missilium.] *Variarum rerum missilia* legimus apud Sueton. Calig. cap. XVIII. item *missilia omnium rerum* Ner. cap. XI. *res missiles* intelligo quæ de mensa à convivis sumptæ mittebantur absentibus, aut alibi accumbentibus. De qua consuetudine Macrob. Saturnal. libri secundi, capite quarto Curtii cujusdam, Equitis Romani, dicterium referens. *Torrentius.* Codex Salmas. *rerumque missilia.*

98 *tatu suo. Sed ex dilectis unum Masgabam nomine, quasi conditorem insulæ, κτίστην vocare consueverat: hujus Masgabæ, ante annum defuncti, tumulum cum ex triclinio animadvertisset magna turba, multisque luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronuntiavit,*

Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

Conversusque ad Thrasyllum Tiberii comitem, contra accubantem, & ignarum rei, interrogavit cujusnam Poëtæ putaret esse: quo hæsitante, subjecit alium:

Ὁρᾷς Φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον;

De hoc quoque consuluit: cum ille nihil aliud responderet, quam cujuscumque essent, optimos esse: cachinnum sustulit, atque in jocos effusus est. Mox Neapolim trajecit, quanquam & tum infirmis intestinis morbo

Ἀπραγόπολιν.] Vt Horat. Epod. v. otiosam Neapolim. De qua Ovid. quoque lib. xv. Metam. *& in otia natam Parthenopen.* Torrent.

Ex dilectis unum Masgabam nomine quasi conditorem insulæ.] Augustus Capreas à Neopolitanis redemptas incolis frequentavit & restauravit. Ei negotio præfectus est Masgabas è dilectis ejus unus: quem eo misisse cum aliqua manu videtur. Propterea illum vocat κτίστην per jocum & facetias: nam verus κτίστης & conditor ejus insulæ, non Masgabas fuit, sed AVgustus ipse, qui fecit eam ἴδιον κτίσμα, sicut ait Strabo. Vulgo tamen habitum pro conditore à suis popularibus, apparet ex eo honore, qui ipsi mortuo habetur: institutum enim fuit, ut ejus defuncti memoria quotannis die quo obierat coleretur: qui honos, ut alibi notabamus, κτίσταις exhiberi solitus. Masgabas Africanum nomen, si originem spectes, Hebræum, ut si Græce dicas, Ὑψαῖος· nam שגב est ὑψοῦν. *Casaubonus.*

Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.] In voce πυρούμενον est καινοπρέπεια, vel potius faceti senis jocus. non enim ita solet accipi, ut hic, pro *luminibus frequentari*, sed pro *incendi* & *conflagrare.* Fuit autem moris in tumulis cereos ponere: quæ consuetudo postea ad honorem martyrum à Christianis est translata, ut indicat sæpe Hieronymus. Sic in omnibus locis quibus aliquid religionis tribuebant, lumina ponebant. *Casaub.* Vide Senecam extremo libro De brevitate vitæ. & De tranquillitate vitæ capite undecimo. Nec dissimilis de tedis ardentibus in Tiberii funere locus Calig. cap. decimotertio. *Torrent* Sed & in lætitia, diebusque festis, non lucernas modo, sed etiam funalia cereosque accensos reperio. Vide quæ notavi in Electis. & adde egregium Amiani locum lib. 1. cap. xix. Panegyristes laud. Theod. *Quid aulæis tardantes plateas, accensisque funalibus auctum diem referam?* Lipsius.

Honori

bo variante: tamen & quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum perspectavit: & cum Tiberio ad destinatum locum contendit. Sed in redeundo, aggravata valitudine, tandem Nolæ succubuit: revocatumque ex itinere Tiberium, diu secreto sermone detinuit, neque post ulli majori negotio animum accommodavit. Supremo die idemtidem exquirens, an jam 99
de se tumultus foris esset, petito speculo, capillum sibi comi, ac malas labentes corrigi præcepit. Et amicos admissos percunctatus, Ecquid iis videretur mimum vitæ commode transegisse, *adjecit & clausulam:*

Δότε

Honori suo institutum.] Cod. Salmaſ. *honori sui.* Repete, quæ capiti LIX. ſubjiciuntur: & adi præterea Domit. c. IV. item Claud. cap. XII.

Revocatumque ex itinere Tiberium.] Vixdum ingreſſus Illyricum Tiberius, properis matris litteris accitur, neque ſatis compertum eſt, ſpirantem adhuc Auguſtum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. acribus namque cuſtodiis domum & vias ſepſerat Livia, lætique interdum nuntii vulgabantur, donec proviſis quæ tempus monebat, ſimul exceſſiſſe Auguſtum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. *Tacitus.*

An jam de se tumultus foris esset.] Forte de comploratione accipiendum: Livius de morte Tarquinii: *Tum demum palam factum ex comploratione in regia orta.*

Capillum sibi comi ac malas labentes corrigi præcepit.] An ut diſſimularet vim morbi, & ſpem viſentibus faceret longioris vitæ? an potius ex veteri Græcorum & Romanorum conſuetudine, qui id diligenter caverunt, ut membris decenter & κατὰ φύσιν compoſitis abirent ad plures? Apud principem poëtam στόματα συνερεῖσαι interpretor, malas deformatas ἐκ τοῦ σφαδασμοῦ, hianteſque corrigere, & claudere. locus eſt Ὀδυσ. λ. Alluſio ad hunc morem eſſe videtur in illis Satirographi, *Patior ego vinculum extremum, & veluti lecto funebri aptatus, expecto mortem jam non molestam.* Seneca Hippolyto:

—— lapsæ genæ
Lucem recusant. Caſaub.

Mimum vitæ commode transegisse.] Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt, aut gravis & ſuppurata triſtitia: & quidem gravior, quia interdum non licet palam eſſe miſeros: ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi utendum eſt: nec enim ullo efficacius exprimitur hic humanæ vitæ mimus, qui nobis partes has, quas male agamus, aſſignat. Ille qui in ſcena elatus incedit, & hæc reſupinus dicit,

En impero Argis, regna mihi liquit
Pelops.

ſervus eſt, quinque modios accipit, & quinque denarios. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupraque turbam delicatos lectica ſuſpendit: omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. *Seneca.*

Adjecit & clausulam.] Hæc clauſula quam uſurpat Auguſtus, comicorum hiſtrio-

Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε. *Omnibus deinde dimißis, dum advenientes ab urbe de Drusi filia ægra interrogabat, repente in osculis Liviæ, & in hac voce defecit:* Livia nostri conjugii memor vive, ac vale: *sortitus exitum facilem, & qualem semper optaverat. Nam fere quoties audisset, cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi & suis* εὐθανασίαν *similem (hoc enim & verbo uti solebat) precabatur. Vnum omnino ante efflatam animam signum alienatæ mentis ostendit, quod subito pavefactus, à quadraginta se juvenibus abripi questus est. Id quoque magis præsagium quam mentis deminutio fuit: siquidem totidem milites Prætoriani extulerunt eum in publicum. Obiit in cubiculo eodem quo pater Octavius: duobus Sextis, Pompeio & Appuleio* COSS. XIIII. *Kal. Septembris, hora diei nona, septua-*

histrionum videtur propria fuisse. Similis illa fuit qua usi rhapsodi: Σκὺ δὲ θεοὶ μάκαρες. citharœdorum: ἀλλ' ἄναξ μάλα χαῖρε. quanquam alibi lego & tragœdos, clausula hujusmodi usos: Νῦν δὲ θεοὶ μάκαρες τῶν ἐσθλῶν ἄφθονοι ἔστωσαν. Facit huc imprimis Senecæ locus epistola LXXVII. *Quomodo fabula sic vita: non quam diu, sed quam bene acta sit, refert. Nihil ad rem pertinet quo loco desinas. quocunque voles desine: tantum bonam clausulam impone.* Casaub.

Δότε κρότον.] Ante Δότε κρότον hæc verba exolescentia & fugientia è vetere libro eruimus, & tanquam fugitivarii retraximus: εἰ δὲ πᾶν ἔχει καλῶς, τῷ παιγνίῳ δότε κρότον, καὶ πάντες ἡμᾶς μετὰ χαρᾶς ποππύσατε. Turnebus. Ποππύζειν est applaudere, demulcere, blande attrectare, πόππυσμα vox fictitia à sono, quo equis nondum domitis adblandiuntur.

Drusi filia.] Ex Antonia minore, quam nunc Liviam, nunc Livillam appellant, de qua Claud. cap. I. *Torrent.*

Sortitus exitum facilem.] Apud historicos εὐθανατεῖν est quod ait Poëta,

——*pulcrumque mori succurrit in armis.*

At ejus εὐθανασίας de qua hic loquitur Suetonius contrarium est τὸ ψυχομαχεῖν; cum per graves ac longos cruciatus mors obitur. ita accipitur ea vox in Quæstionibus sub Athanasii nomine publicatis. *Casaub.*

Obiit in cubiculo eodem quo pater.] Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus: quod idem dies accepti quondam imperii princeps, & vitæ supremus: quod Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater Octavius, vitam finivisset. *Tacitus.*

Propter

ptuageſimo & ſexto ætatis anno, diebus quinque & triginta minus. Corpus Decuriones municipiorum & coloniarum à Nola Bovillas uſque deportarunt: noctibus propter anni tempus, cum interdiu in baſilica cujuſque oppidi, vel in ædium ſacrarum maxima reponeretur. A Bovillis equeſter ordo ſuſcepit, urbique intulit, atque in veſtibulo domus collocavit. Senatus & in funere ornando, & in memoria honoranda eo ſtudio certatim progreſſus eſt, ut inter alia complura cenſuerint quidam, funus triumphali porta ducendum, præcedente Vi-

Propter anni tempus.] Erat enim menſis Auguſtus, quo fervidior æſtus exiſtit: quo cadavera corrumpi, & in tabem reſolvi facilius ſolent. *Beroald.*

Vel in ædium ſacrarum maxima reponeretur.] Mirum non impediſſe religionem. Notum enim pleraſque omnes olim gentes, & ſe, & quicquid erat ſacrum diis ſuperis, vel ſolo rei funeſtæ contactu contaminari exiſtimaſſe. Ex ea opinione multa inſtituta manarunt cum aliorum, tum etiam populi Romani, & Iudaici. Quare etiam rex pius Ioſias, cum vellet idolorum templa contra Dei legem in Iudæa extructa profanare, omnemque locis religionem adimere, mortuorum oſſa in illas ædes intulit. II Reg. cap. XXIII. XIV. & XV. Romanis vero legibus ne admitti quidem in urbes ſolita cadavera, quæ aliquo transferuntur. Paulus Iuriſconſultus Sententiarum libro primo, *Corpus in civitatem inferri non licet, ne funeſtentur ſacra civitatis: & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur.* & in hanc ſententiam plura in libris Iuris. Ex quibus jam intelligimus, cur hoc notatu dignum Tranquillus exiſtimarit. non enim tranſlatitium, aut vulgare genus honoris, qui hoc privilegio delatus AVguſto eſt: ſive à Tiberio id profectum, ſive à ſenatu. quod potius videtur. Nam & Tiberio ipſi ut funus ducere pontifex maximus poſſet, venia à ſenatu & collegio pontificum fuit impetranda: quod non prætermiſit notare Dio. *Caſaub.* Cod. Salmaſ. *vel in ædi ſacrarum maxima.*

In veſtibulo domus collocavit.] Ad oſtium deponi cadaver ſolebat, pedibus & facie foras verſis. Seneca Epiſt. XII. *Quis eſt, inquam, iſte decrepitus, & merito ad oſtium admotus? foras enim ſpectat.* Ludit, & ait: Merito iſte janitor eſt, & oſtium ſervat: nam mox ita locandus & efferendus. Virgilius adſpexit lib. VIII. Æn.

—— recipitque ad limina greſſum,
Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis.

Lipſius.

Funus triumphali porta ducendum.] Portam triumphalem fuiſſe (ut exiſtimo extra cæterarum numerum trans Tiberim) ſub Vaticano, juxta viam & pontem ſui nominis, docet Ioſephus lib. VII. de B. Iud. cap. XXIV. ubi triumphum Iudaicum Veſpaſiani Imp. & T. Cæſaris deſcribit. *Quum milites,* inquit, *allocutus fuiſſet, ſolemnibuſque votis ſuſceptis ſolviſſet, Imp. ipſe cum Tito Cæſare ad portam recedit, quæ ab eo quod per illam ſemper triumphorum pompa ducitur, nomen accepit. Ibi triumphalibus veſtibus amicti, diis ad portam collocatis, cæſa hoſtia inter ſpectacula tranſeuntes, triumphum ducebant.* Onuph. Panvin.

Victoria

Victoria, quæ est in curia, canentibus næniam principum liberis utriusque sexus. Alii exsequiarum die ponendos anulos aureos, ferreosque sumendos: nonnulli legenda ossa per sacerdotes summorum collegiorum. Fuit & qui suaderet appellationem mensis AVgusti in Septembrem transferendam: quod hoc genitus AVgustus, illo defunctus esset. Alius, ut omne tempus à primo die natali ad exitum ejus, seculum AVgustum appellaretur, & ita in fastos referretur. Verum

Victoria quæ est in curia.] Curiam Iuliam intelligo, quam in honorem D. Iulii factam Augustus post triumphos suos dedicavit, in eaque imaginem Victoriæ posuit, Tarento olim Romam advectam, atque Ægypti spoliis decoravit. *Torrent.* Hujus Victoriæ aram de senatu sublatam dolenter tulere gentes Christianismo convalescente. de qua Symmachus sic queritur: *Quis est ita familiaris barbaris, ut aram Victoriæ non requirat?* de qua re elegantissima ei respondit epistola D. Ambrosius: in qua & hoc scribit: *Hujus aram strui in urbis Romæ curia petunt, hoc est, quo plures conveniunt Christiani.* Turnebus.

Canentibus næniam principum liberis.] Quia AVgustus pater patriæ, & communis omnium parens: nam ex ritu næniam cantabant tantum qui propinqui mortuis erant, vel eorum loco præficæ, ut innuit Nonius in *nænia.* Casaubonus. Inventor primus extitit Simonides ex insula Cæa Poëta Lyricus, qui θρήνους, id est, planctus, lamentationesque optime scripsit. Inde ab Horatio dictum est:

Cææ retractes munera næniæ. Beroald. Quare in Barbaricis institutis & legibus, Præficarum meminerat Aristoteles? Quia Phryges proprie dicuntur Barbari: eorum autem inventum Præficæ, & Nænia. Vide Papinium in Epicedio patris. Vnde *Nænia* Phrygium vocabulum, Latine *lessus.* Pollux, τὸ δὲ νηνίατον, ἐστὶ μὲν Φρύγιον, ἱππῶναξ δὲ αὐτοῦ μνημονεύει. Vnde νηνιάζεσθαι τὸ θρηνεῖν. Ea canebatur ad tibias, quæ θρηνητικοὶ αὐλοὶ dicebantur. Id quoque Phrygium inventum, ut etiam Catullus vocarit barbaram tibiam. *Ios. Scaliger.*

Ponendos anulos aureos.] Submissionis indicium, quod ferreos sumere voluêre, quasi qui, principe destituti, non nisi plebejos sese faterentur: nam plebs ferreis anulis usa. Vide, quæ dicuntur ad cap. LXXII. Livius lib. IX. de pace Caudina: *Lati clavi, anuli aurei positi, pæne mæstior exercitu ipso civitas esse.*

Legenda ossa per sacerdotes summorum collegiorum.] Hoc erat plane contra veteres religiones: quare merito non obtinuit. Summa autem collegia fuere quatuor: Pontificum, AVgurum, Septemvirorum epulonum, & Quindecimvirorum S. F. His solitum committi quicquid eximium fuit, quod ad curam sacerdotum pertineret. Postea sodalium AVgustalium accessit collegium. *Casaub.*

Seculum AVgustum appellaretur, & ita in fastos referretur.] Cum aliquis contra leges Rempub. invaserat, tenueratque, sublata tyrannide, tyranni nomen de fastis delebatur, totumque id tem-

rum adhibito honoribus modo, bifariam laudatus est: pro æde D. Iulii à Tiberio: & pro Rostris Sub veteribus, à Druso Tiberii filio, ac senatorum humeris delatus in Campum, crematusque. Nec defuit vir prætorius qui se effigiem cremati euntem in cœlum vidisse jurasset. Reliquias legerunt primores equestris ordinis, tuni-

id tempus appellabatur Ἀναρχία, itaque in fastos referri solitum. *Idem.*

Pro Rostris Sub veteribus.] Libri duo *pro Rostris veteribus*, sed nihil muto. qui enim de urbe Roma scribunt, regione fori Rom. Rostra vetera, & Rostra nova recensent. *sub veteribus* quoque, & *sub novis* absolute legimus. Quanquam hoc ad tabernas potius referendum. *Torrentius.* Plautus: *Sub Veteribus ibi sunt qui dant, quique accipiunt fenore.* de loco autem qui *sub novis* dicebatur, Marcus Varro: *Sub novis*, inquit, *dicta pars in foro ædificiorum, quod vocabulum ejus pervetustum, ut novæ viæ, quæ via jamdudum vetus est.* Livius quoque *ad tabernas, quibus nunc novis est nomen.* Bapt. Egnatius.

Nec defuit vir prætorius.] Livia Numerio cuidam Attico, senatori & prætorio, decies sestertiûm dono dedit; quod juraverat, vidisse se Augustum in cœlum adscendentem, quemadmodum antiquitus Romulum Proculus vidisse perhibetur. *Dio Cassius.*

Euntem in cœlum.] Hinc de Flaminibus & sacerdotibus Augusti plena omnia monumenta. Nec viri solum ad sacerdotium adscripti magni hujus divi, sed, quod rideamus, fœminæ. Marmor: P. POSTVMIAE. P. F. PAVLLAE. SACERD. D. IVLI. AVGVST. Exemplum hujus rei à Livia, quæ, miro exemplo, sacerdos sui viri: & quidem ex decreto Senatus. Et Ovidius IV. de ponto:

Stant pariter natusque pius, conjuxque sacerdos,
Numina jam facto non leviora deo.

Lipsius.

Iurasset.] Rectius Salmas. Codex *juraret.*

Reliquias legerunt.] De reliquiis legendis operæ precium est adnotare, quæ ex familiari Illustris Salmasii colloquio observare nuper mihi licuit. Nempe reliquias cum legêre veteres, non fuere tam anxii, ut omnes absumti cadaveris cineres conquirerent, & in urnam conderent, quod falso sibi multi persuadent, qui & linteum quoddam ἄσβεστον ex ingenio suo comminiscuntur, servandis, ut volunt, à mixtura cineribus adhibitum. Satis hos refutat capacitas urnarum (quarum plurimas sibi visas idem testabatur Salmasius) quæ geminatæ cavæ manus magnitudinem raro excedunt. Hinc Agrippina Germanici *ferales reliquias sinu tulisse* dicitur, apud Tac. Ann. II. item, *feralem urnam tenens egressa navi*, Ann. III. & poëtæ dicitur urna,

— *quod digitis quinque levatur onus.*

Fuêre quidem etiam urnæ majores, sed ex *Ossuaria* appellabantur, in queis urnæ plures, atque adeo totius familiæ reliquiæ locabantur. At seorsim unaquæque urnarum, tantulæ cum esset magnitudinis, quomodo totius corporis, & sæpe quidem ingentis, capere cineres potuit? Dicendum est igitur, *reliquias legere* nihil aliud priscis illis fuisse, quam residuas ossium particulas colligere. Quippe & nunquam in corpus ita flammæ sæviunt, ut totum plane consumant: & in urnis sæpissime officula inventa sibi, Salmasius affirmabat. Subinde quidem, pro affectu in defunctos, aliquantulum cineris adsper-sus

nicati & discincti pedibusque nudis, ac in Mausoleo condiderunt. Id opus inter Flaminiam viam, ripamque Tiberis, sexto suo consulatu exstruxerat: circumjectasque silvas & ambulationes in usum populi tunc jam

fere: sed illud & oppido exiguum fuit, & cum papyri ac aromatum cineribus confusum. Officula urnæ destinabantur: & ab ossibus legendis *Ossilegium* est appellatum. Hæc omnium optime adstruit Virgilius in funere Miseni, Æneid. VI.

Postquam collapsi cineres, & flamma quievit,
Relliquias vino & bibulam lavêre favillam:
Ossaque lecta cado texit Chorineus aheno.

Et paullo ante Suetonius: *legenda ossa per sacerdotes summorum collegiorum.* Item Calig. cap. I. de Germanici cadavere: *cor inter ossa incorruptum repertum est.* & versiculus ille, quem sequenti nota ex Tibullo Casaubonus citat.

Tunicati & discincti pedibusque nudis.] Falluntur, qui peculiarem AVgusto habitum hunc honorem censent, ut à discinctis reliquiæ ejus legerentur. Nam in aliorum quoq; funeribus idem factitatum. Tibullus,

Pars quæ sola mei superabit corporis, ossa
Incinctæ nigra candida veste legant.

Imo vero in plerisque religionis superstitionisve ritibus obeundis calceos ponebant. Sic matronæ Vestæ ædem nudis pedibus adibant. Sic etiam bello Gallico *virgines ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur,* ait Florus. Et cum aquilitia Iovi immolabant, nudipedalia populo denuntiabant. Tertullianus, *Cum stupet cœlum, & aret annus, nudipedalia denunciantur:* sic accipio verbum *nuda* in hoc versu Iuvenalis Satyra VI.

—— Inde superbi
Totum regis agrum, nuda ac tremebunda cruentis
Erepet genibus.

Atque hunc ritum didicisse gentiles à Mose scribit Iustinus in Apologia secunda. Quare etiam Christianos veteres in clamanda litania idem aliquando factitasse Ecclesiæ historia testatur. *Casaubon.* De tunicatis discinctisque, habes cap. XXIV. *Discinctos* etiam pro molliculis & remissis accipiebant. Senec. epistol. XCII. de Mæcen. *Alte cinctum putes dixisse, habuit enim ingenium & grande & virile, nisi illud ipse discinxisset.* Hic inter summissionis signa referendum est. *Schildius.*

Inter Flaminiam viam.] Quæ à porta Flumentaria initium habuit, à C. Flaminio iterum COS. qui apud lacum Thrasimenum cum XV. Romanorum millibus bello Punico II. ab Hannibale cæsus est, ex hostium Gallorum, de quibus triumphavit, manubiis in censura, quam cum L. Paullo A. V. DXXXIII. gessit, strata. *Onuph. Panvin.* Augustus Arimino tenus muniendam sibi desumsit: cap. XXX.

Circumjectasque sylvas & ambulationes.] A tergo lucus magnus, ambulationes habens admirabiles: in medio autem campo ambitus ejus busti ex albo saxo, in orbem cinctus ferrea sepe, intus alnis consitus. *Strabo.* Virgilius in epitaphio Daphnidis, seu, ut alii dicunt, Iulii Cæsaris:

—— inducite fontibus umbras:

hoc ideo, quia heroum animæ habitant vel in fontibus, vel in nemoribus. ut *lucis habitamus opacis.* Servius.

In usum populi tunc jam publicârat.] Monumentis suæ quoque leges dici, Titulisque inscribi consueverat. Ita, ne religio totum solum occuparet, in quo monumentum ædificatum erat, definiri solebat modus spatiumque loci religiose, ut sciretur quid puri loci relinquere-

jam publicarat. Testamentum, L. Planco, C. Silio, 101
COSS. III. *Nonas Aprilis ante annum & quatuor menses quam decederet, factum ab eo, ac duobus codicibus, partim ipsius, partim libertorum Polybii & Hilarionis manu scriptum, depositumque apud se Virgines Vestales, cum tribus signatis æque voluminibus protulerunt. Quæ omnia in senatu aperta atque recitata sunt. Heredes instituit primos, Tiberium ex parte*

queretur. Ejus rei ergo scribebant: IN FRONTE PEDES TOT, IN AGRVM PEDES TOT. Qua formula nulla est in vetustis Inscriptionibus frequentior. Eam expressit Horatius Sat. VIII. lib. I. Sermon. his versibus:

Pantolabo scurræ, Nomentanoque nepoti,
MILLE PEDES IN FRONTE, TRECENTOS CIPPVS IN AGRVM
Hic dabat.

Vbi vetus interpres, IN FRONTE explicat *in latitudine:* IN AGRVM *in longitudinem.* Brissonius.

Testamentum.] Per æs & libram factum est. inque eo fuit familiæ pecuniæque emptor Domitius Ahenobarbus Neronis AVgusti avus. Suetonius lib. VI. *Casaub.* Gellius lib. XV. ex Lælio Felice, tria genera testamentorum fuisse tradit, unum, quod, calatis comitiis, in concione populi fieret: alterum in procinctu, cum viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur: tertium per familiæ emancipationem, cui æs & libra adhiberetur. Ex his *in procinctu* testamenta suo tempore periisse, significat Cicero lib. II. de Nat. Deor. *Sigonius.*

Ac duobus codicibus scriptum.] *Testamentum facere pluribus codicibus*, apud I. C. plurimis locis, est plura exemplaria ejusdem testamenti relinquere. Suetonius paullo aliter extremo lib. tertii, *Testamentum duplex fecit, sed eodem exemplo.* Attici hoc venuste dicunt εἰς διαθήκας ἀντίγραφα ποιήσασθαι. Sed quæro, si ita est, cur utrumque ἀντίγραφον apud easdem Vestales est depositum? nam è contrario fieri solitum videas, ut diversa exemplaria diversis locis majoris securitatis caussa deponerentur. Propter hæc putavi aliquando verba Suetonii aliter esse exponenda: ut *testamentum duobus codicibus scriptum* sit, quod propter prolixitatem non una membrana aut tabula contineretur, sed duabus: nam id quoque solitum fieri ex I. C. libris probari facile potest. Iuvant nonnihil hanc interpretationem quæ sequuntur verba: *partim ipsius, partim libertorum manu scriptum:* quæ videntur de uno testamento commodius, quam de duplici posse accipi. neque ita locutus in Tiberio. *Casaubon.*

Depositumque apud se.] Sicut & Cæsaris testamentum Virgini Vestali maximæ demandatum fuerat. Cæs. cap. LXXXIII.

Atque recitata sunt.] Reliqua Drusus recitavit: testamentum Polybius libertus AVgusti. Caussam Dio narrat. Vide & libri sequentis cap. XXIII. *Casaub.*

Ex parte dimidia & sextante.] Ipsa sunt AVgusti verba, qui sic maluit scribere quam ex besse, quod erat brevius. Magis mirum quod olim notabamus ex Theophrasto, δύο ἡμιεκτέα pro ἑκτεύς. Testamenti Augusti initium fuit, *Quoniam sinistra fortuna Cajum & Lucium*

te dimidia, & sextante, Liviam ex parte tertia, quos & ferre nomen suum jussit; secundos Drusum Tiberii filium ex triente, & ex partibus reliquis Germanicum, liberosque ejus tres sexus virilis: tertio gradu, propinquos amicosque complures. Legavit populo Rom. quadrin-

cium filios mihi eripuit, Tiberius Cæsar mihi ex parte dimidia & sextante heres esto. Recitantur hæc verba lib. sequente. Sosipater Charisius, laudat ex AVgusti testamento hæc verba, *Gausapes, lodices purpureas & coloreas meas.* Casaubon. Hereditas, ut alia, in duodecim uncias dispesci potest: qua de re Budæus ad cap. LXXXIII. Cæs.

Liviam ex parte tertia.] Scribit Dio petiisse impetravisseque AVgustum à senatu, ut sibi contra leges veteres tantum Liviæ relinquere liceret. *Casaubon.* Q. Voconius Saxa Trib. pleb. Cœpione & Philippo coss. Anno DXXCIIII. legem tulit de mulierum hereditatibus. Ne quis census esset, virginem neve mulierem, supra quadrantem suorum bonorum, heredem instituerét: plusve cuiquam legaret, quam ad heredem heredesve perveniret. Ne fœminæ ultra consanguineos ab intestato succederent. Meminêre legis Voconiæ Cicer. Verr. III. Gell. lib. VII. cap. XIII. alii. *Hottomannus.*

Quos & ferre nomen suum jussit.] Tiberius, ut videtur, cætera quidem nomina adoptione erat consecutus, AVgusti vero cognomen sibi uni proprium pater servaverat, ut in quo vis magna potentiæ ipsius esset sita. De Livia certum est, post mariti excessum, non Liviam sed Iuliam fuisse vocatam: etsi scriptores Latini fere nomen vetus retinuerunt: rarenter enim in eorum libris Iuliam videas appellari. At Græci etiam in eorum narratione, quæ vivo AVgusto contigerunt, Liviam κατὰ πρόληψιν more poëtarum Iuliam appellant. In nummis quoque multis extant hæ similesque inscriptiones, ΙΟΥΛΙΑ ΣΕΒΑΣΤΗ, &, ΘΕΙΑΣ ΙΟΥΛΙΑΣ ΣΕΒΑΣΤΗΣ. *Casaubon.* Augustæ vero nomen quanquam matrimonio merita, (ut inquit Plin. libri XV. capite ultim.) tamen recusavit. Sueton. Claud. cap. XI. Quod equidem vivente Augusto factum crediderim. nam vita functo recepit, ut passim ex vetustis cum lapidum, tum nummorum inscriptionibus constat. Quanquam ne vivente quidem vitare potuit quin Augusta vocaretur. An vero etiam quia testamento eam nomen suum ferre Augustus jussit, aut (ut loquitur Tacit.) in familiam Iuliam assumpta est, Augusti filia dicta sit, quod ex inscriptione, ac nummo veteri affirmat Lipsius, non tam facile dixerim, nec publica honestas patitur. *Torrent.* Imo nullus dubitationi locus, si Tacito & Vellejo credere non nolimus. Tacitus Ann. VI. *Pater ei Nero, & utrinque origo gentis Claudiæ, quanquam mater in Liviam & mox Iuliam familiam, adoptionibus transierit.* Vellejus etiam multo clarius: *Livia Romanarum eminentissima, quam postea conjugem Augusti vidimus, quam transgressi ad deos sacerdotem ac filiam.* Schildius.

Tertio gradu.] De primis, secundis & tertiis heredibus, Brissonius ad Iul. Cæs. cap. LXXXIII.

Amicosque complures.] Tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed jactantia gloriaque ad posteros. *Tacitus.*

Legavit populo Romano quadringenties, tribubus tricies quinquies H.S.] Tacitus hanc partem testamenti AVgusti ita exprimit, *Legata non ultra civilem modum: nisi*

dringenties, tribubus tricies quinquies H.S. *Prætorianis militibus singula millia nummorum: cohortibus urbanis quingenos: legionariis trecentos nummos: quam summam repræsentari jussit: nam & confiscatam*

nisi quod & populo & plebi CCCCXXXV. *dedit.* Notanda figura in ejus verbis, qualis in illis Ciceronis, *urbem & cives integram incolumesque servavi.* Legatum populi interpretemur, quod publice relictum est civibus Romanis omnibus, qui consortes esse talium liberalitatum aut vellent aut solerent. plebis vero illud, quod vicomagistris relictum est, vel in communia cujusque tribus commoda impendendum: vel in tenuissimos quosque singularum tribuum erogandum. Similia Tiberii legata, qui patris exemplum in plerisque secutus, *legavit plebi Romanæ viritim atque etiam separatim vicorum magistris:* plebis appellatione intelligitur in Tiberii testamento, idem quod hîc populi. duo enim hæc vocabula *populus* & *plebs* apud optimos scriptores, Tacitum præsertim, Suetonium, Plinios, & alios item confunduntur. Sed observare licet. cum populus Rom. à scriptoribus modo in tres ordines distinguatur, modo in quatuor, modo in plures, appellatione tribuum persæpe ultimum ordinem notari. Martialis libro VIII.

Dat populus, dat gratus eques, dat thura senatus,
Et libant Latiæ tertia dona tribus.

Inde est quod *tribulis*, pro paupere & egeno ac capite censo sumitur. *Casaubonus.*

Legavit.] Vivente Augusto, A.V.C. DCCXIIII. P. Falcidius Trib. pleb. de legatis hanc legem tulit. Quicunque civis Rom. post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantum cuique civi R. pecuniam jure publico dare, legare volet, jus potestasque esto, dum ita detur, legetur, ut ne minus, quam quartam partem hereditatis ex eo testamento heredes capiant. *Sigon.*

Quadringenties.] Æstimatione Budæi, quæ, si non exactissime vera, proxima tamen veræ est, fuerint decies centena millia coronatorum.

Tricies quinquies H.S.] Fuerint octuaginta septem millia coronatorum, & insuper quingenti.

Prætorianis militibus.] In hoc genus fere adoptati & adscripti amici & voluntarii, etsi alii fortibus potius viris implebant. Eorum arma thoraces squamei, & scuta imbricata. Veteres unam solam habebant cohortem Prætoriam: postea per bella civilia auctæ. Augustus Romæ circa se habuit IX. Prætorias cohortes, firmamentum imperii, & postea pestem. Talis fuit apud Macedones Cohors Regia. *Lipsius.*

Cohortibus urbanis.] Tacit. Prætorias, & legionarias tantum civium Romanorum cohortes commemorat. *Vrbanas* à Tranquillo vocari arbitror quæ Prætorianis ignobiliores, vel grassatorum, vel incendii arcendi causa sub Præfecto vigilum in Vrbe habebantur. Sed & de Præfecto Vrbi verba Vlpiani asscribam. *Et sane debet etiam dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi quid ubi agatur.* Torrent. Tacitus Ann. IV. *Quanquam insideret urbem proprius miles, tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes Etruria ferme Vmbriaque delectæ, aut vetere Latio, & coloniis antiquitus Romanis.*

Legionariis.] Legionarii milites dicti, qui erant in legione, nec enim omnes milites in legione scribebantur. Nam velites, & levis armaturæ milites, non erant in numero legionariorum. *Beroald.*

Confiscatam.] In fiscis adservatam: uti Tertullianus eleganti metaphora,

tam semper repositamque habuerat. Reliqua legata varie dedit: produxitque quædam ad vicena sestertia: quibus solvendis annuum diem finiit, excusata rei familiaris mediocritate: nec plus perventurum ad heredes suos, quam millies & quingenties professus: quamvis viginti proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amicorum percepisset: quod pæne omne cum duobus paternis patrimoniis, cæterisque hereditatibus in Remp. absumpsisset. Iulias, filiam neptemque, si quid his accidisset, vetuit sepulchro suo inferri. De tribus voluminibus, uno, mandata de funere suo complexus est: altero, indicem rerum à se gestarum: quem vel-

de Fuga. *Felices itaque pauperes, qui animam totam in confiscato habent.* Lipsius.

Ad vicena sestertia.] Id est, quingentos coronatos.

Quibus solvendis annuum diem finiit.] Annuum diem pro tribus pensionibus, & summis accipio. nam hæc erat vulgaris clausula testamentorum, l. talis. l. cum vulgari D. de do. præl. erat & cæterorum negotiorum. Alia legata, ut idem Suetonius ait, Augustus repræsentari jussit, hoc scilicet adjecto verbo *præsentia*, quod efficit, ut vulgari clausula non contineantur, ex Servii & Labeonis sententia d. l. talis. Cujacius.

Millies & quingenties.] Tricies septies centena millia coronatorum, & insuper quinquaginta millia.

Quaterdecies millies.] Sint trecenties & quinquies centena millia coronatorum.

Duobus paternis patrimoniis.] Octavii, & Cæsaris dictatoris.

In Remp. absumpsisset.] At supra etiam de parentibus, ex quorum testamentis aliquid percepisset: *Legata, vel partes hereditatium, à quibuscumque parentibus relicta sibi, aut statim liberis eorum concedere, aut, si pupillari ætate essent, die virilis togæ, vel nuptiarum, cum incremento restituere consueverat.* capite LXVII.

Si quid his accidisset.] *Humanitus accidere*, est mori, & ita docti solent loqui. Sed testatores ex vulgi sermone, qui concisior est & brevior, simpliciter *accidere*, & *contingere* pro vita defungi accipiunt: Vltimus enim qui homini evenire possit casus, est mors. Pomponius: *Si quis ita in testamento scripserit, Si quid filio meo acciderit, Damas servus meus liber esto: mortuo filio, Damas liber erit.* Alciatus.

Vetuit sepulchro suo inferri.] Sollemne plane in monumentorum Titulis erat, cavere de personis, quas eo inferri jus esset. Atque adeo interdum sibi duntaxat Monumenta faciebant, quæ nulli alii patere, & vel heredibus suis claudi volebant. Ejus rei ergo districte vetabant ne quis eo inferretur, pœna quandoque addita, ut ex hac inscriptione patet. IN H.S. SIVE LIBERT. SIVE LIBER INFERATVR NEMO: SECVS QVI FECERIT MITEM ISIDEM IRATAM SENTIAT, ET SVORVM OSSA ERVTA ATQVE DISPERSA VIDEAT. *Brissonius.*

Quem vellet incidi in æneis tabulis.] Appellat tabulas κα[illegible]ώτερον, quæ

vellet incidi in æneis tabulis, quæ ante Mauſoleum ſtatuerentur: tertio, breviarium totius imperii, quantum militum ſub ſignis ubique eſſet, quantum pecuniæ in ærario & fiſcis, & vectigaliorum reſiduis. Adjecit & libertorum ſervorumque nomina, à quibus ratio exigi poſſet.

quæ potius pilæ erant dicendæ: ita enim in lapide Ancyrano. Inter alias urbes quæ mature templum AVguſto extruxerunt, urbs Ancyra fuit. Nam ibi divinos honores AVguſto vivo fuiſſe exhibitos, teſtis ipſe edicto quod refert Ioſephus Originum libro XVI. cap. X. Etſi ſubit mirari, cur commune Aſiæ ei potius civitati illum honorem habuerit, quam Epheſo, quæ erat per illa tempora πρόσχημα & velut metropolis Aſiæ. At Ancyra non Aſiæ ſed Galatiæ tantum metropolis erat. Cæterum mortuo AVguſto quin multa ambitioſe decreta in ejus honorem fuerint & Ancyræ & in aliis pleriſque oppidis provinciarum, nemo dubitabit qui eorum temporum adulationes noverit. Tunc temporis videntur Ancyrani & petiiſſe & impetraſſe à Senatu facultatem tranſferendi in templum AVguſti, quod in ipſorum urbe erat, hunc rerum geſtarum ejus indicem. quem manu Græcorum linguæ Latinæ prorſus imperitorum fuiſſe vel Romæ deſcriptum, vel poſtea ſculptum, res clamat ipſa: adeo multa ſunt perperam & contra omnem Latinitatem expreſſa. *Caſaub.* Monumentum illud, inter illuſtriores de Cæſaribus inſcriptiones, repræſentabitur.

Breviarium.] Quod nunc Breviarium dicitur, olim cum Latine loqueremur, Summarium vocabatur. *Seneca. Rationarium imperii* vocat cap. XXVIII. de quo inibi dictum eſt. Tale aliquid liber ille, qui Notitia imperii inſcribitur.

Quantum militum ſub ſignis ubique eſſet.] Tacitus Ann. IV. recenſens, quæ *Romana copia in armis* ſub Tiberio fuerit, præter militem claſſiarium, & ſocios, XXV. legiones commemorat.

TIBERIVS NERO CÆSAR.

VVLTV FATERI VELLE, QVOD TAMEN NOLIS,
ET CASSA VERO VERBA: PRINCIPIS VERBA,
PLENVM TYRANNO PECTVS, ABDITVM, ABSTRVSVM,
VIRTVS NERONIS ISTA PRIMA MAIORIS.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI DE XII. CÆSARIBVS LIBER III.

TIBERIVS NERO CÆSAR.

PATRICIA gens Claudia (fuit enim & alia plebeia, nec potentia minor nec dignitate) orta est ex Regillis, oppido Sabinorum. Inde Romam recens conditam, cum magna clientum manu commigravit, auctore Tito Tatio consorte Romuli: vel, quod magis constat, Atta Claudio gentis principe 1

FVit enim & alia plebeja.] Notandum complures ejusdem nominis, ac fortassis etiam originis familias eodē tempore & patricias, & plebeias fuisse, ut de Cornelia quoque testatur Cicero II. De legibus, & de Papiria Famil. epist. lib. IX. de aliis alii. Quod evenire necesse erat cum non tota gens aliqua, verum certa tantum ejus gentis familia vel à plebe transibat ad patricios, vel à patriciis ad plebem. *Torrent.* Fuere duæ familiæ Claudiæ: earum quæ Marcellorum appellata est, plebeja: quæ Pulchrorum, patricia. *Asconius.*

Ex Regillis.] Livius, & Dionys. Regillum tam oppidum, quam lacum vocant. Vnde cognomen Regillensis, &, ut Sueton. loquitur, Regillianus. *Torrent.*

Atta.] *Atta* vox vetus Sabina, originis Græcanicæ, ut pleræque Sabinorum: & ipsi absque dubio ἀνέκαθεν Dores fuerunt è Peloponneso orti. ἄττειν, subsilire significat, & nusquam firme pedem figere. unde ἄττειν δεῦρο κἀκεῖσε. Attarum vitio contrarium est τὸ τῶν πτερνοβατῶν, quorum Hippocrates meminit: istos veteres Latini *talipedare* dixerunt. *Casaub.* Attæ appellantur, qui propter vitium crurum aut pedum plantis insistunt, & attingunt magis terram, quam ambulant. Attam etiam pro reverentia seni cuilibet dicimus: quasi eum avi nomine appellemus. *Festus.*

Atta Claudio gentis principe.] In uno codice *Acta Tatio Clauso*, in altero *Acta Tatio Claudio* legitur. Vt fortassis tria etiam apud Sabinos nomina habuerit, Atta Tatius Clausus. Illud vero in primis notandum est, eos qui olim Romam commigrabant, nomina sua dare debuisse, si jus civitatis adipisci vellent, atque ea plerumque mutata fuisse, quo magis Romani viderentur. Sic Atta Clausus Ap. Claudius factus est, & Lucumo ille Demarati filius cum Tarquiniis Romam venisset, comparato ibi domicilio, L. Tarquinii nomen edidit. Recte igitur omnis antiquitatis peritissimus Virgil.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus, & gens,
Per Latium, —— Torrent.

Post

cipe, post reges exactos sexto fere anno, à patribus in patricios cooptata. Agrum insuper trans Anienem clientibus, locumque sibi ad sepulturam sub Capitolio publice accepit. Deinceps procedente tempore, duodetriginta consulatus, dictaturas quinque, censuras septem, triumphos septem, duas ovationes adepta est. Cum prænominibus cognominibusque variis distingue-

Post reges exactos.] Appius Clausus, ad transitionem concitatis quinque familiarum millibus, cum his, liberisque & uxoribus, Romam profectus est, cum Poplicola re ante communicata: ab eoque benevole & promte ei hospitium, & omnia, ut æquum erat, sunt exhibita. Nam & familias statim civitate donavit, & unicuique homini duo agri jugera dedit juxta Anienem fluvium: Clauso autem jugera viginti quinque largitus est, ipsumque inter Senatores adscripsit: quod reip. gerendæ initium ille adeptus, ita prudenter usurpavit, ut in principum post dignationem potentiamque pervenerit, gentemq; Clausiam nulla inter Romanos obscuriorē à se reliquerit. *Plutarch.*

Locumque sibi ad sepulturam sub Capitolio publice accepit.] Speciali Populi Romani studio. Alioquin extra urbem sepelire, moris fuit. Cicero II. de L. legis XII. tab. meminit: HOMINEM MORTVVM IN VRBE NE SEPELITO NEVE VRITO. & I. Tuscul. quæst. *An tu*, inquit, *egressus porta Capena, quum Collatini, Scipionum, Serviliorum, Metellorum sepulchra vides, miseros putas illos?* Igitur intra urbem tumulari, magnum & eximium quiddam fuit. Vnde & Plutarchus in Problem. ait, cineres eorum, qui triumphâssent, in urbem ferre licuisse. Et Vestalibus quoque virginibus permissum, ut intra urbem sepulturæ traderentur, testis est Servius ad XI. Æn. *Marc. Donatus.*

Ad sepulturam.] Plinius libro VII. cap. LIV. *Ipsum*, inquit, *cremari, apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc institutum: & tamen multæ familiæ priscos servavère ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus.* Non fuit, inquit, veteris instituti. Atqui lex illa, XII. tabul. quam ex Cicerone Marc. Donatus protulit, diserte cremationis meminit: NEVE VRITO. & Plutarchus in Numa, *Corpus*, inquit, *crematum non est, quod ipse (ut fertur) prohibuerit.* Erat igitur communi usu receptum, ut flammis absumerentur cadavera. Sic Ovidius in funere Remi:

Vltima plorato subdita flamma rogo est.

Porro nomen ipsum *sepulturæ*, quo sæpe veteres utuntur, cremationi neutiquam officere, probat illud Plinii, eodem capite sic scribentis: *Sepultus intelligitur quoquo modo conditus, humatus vero humo contectus.* Ergo, quod est ex Plinio hac de re allatum, non de tota Quiritium turba, sed de patriciis fortasse verum fuerit.

Cum prænominibus cognominibusque variis distingueretur.] Ingenuorum plerumque tria nomina: Prænomen, Nomen, Cognomen. *Prænomen* est, quod nominibus gentiliciis præponitur, discriminis caussa inter fratres & gentiles inventum: atque id ante diem togæ virilis non dabatur. *Nomen* dicimus, quod perpetuum est in aliqua gente: & respondet patronymicis Græcorum. nam ut illi *Aeacidas* ab Æaco, sic Romani *Iulios* à Iulo, *Antonios* ab Antonio dixerunt. Ducebantur autem ea no-

gueretur, Lucii prænomen consensu repudiavit, postquam è duobus gentilibus præditis eo, alter latrocinii, cædis alter convictus est. Inter cognomina autem, & Neronis assumpsit, quo significatur lingua Sabina fortis ac strenuus. 2 *Multa multorum Claudiorum egregia merita, multa etiam secus admissa in Remp. extant. Sed ut præcipua commemorem, Appius Cæcus societatem cum rege Pyrrho, ut parum salubrem iniri dissuasit. Claudius Caudex, primus freto classe transjecto, Pœnos Sicilia expulit. Claudius Nero advenientem ex Hispania cum ingentibus copiis Asdrubalem, prius quam Hannibali fratri conjungeretur, oppressit. Contra Claudius Appius Regillianus decemvir legibus scribendis virginem ingenuam per vim, libidi-*

nomina vel ab hominibus, vel ab animantibus, vel à locis, vel ab eventu. *Cognomen* est, quod familiarum discernendarum caussâ tertio loco post nomen ponitur. Id repertum à variis caussis. Hoc noto, cognomina hereditaria fuisse, sed ita ut mutari à posteris, & nova sumi fas fuerit. *Lipsius.*

Lucii prænomen consensu repudiavit.] Sic gentis Manliæ decreto cautum fuit nequis M. Manlius vocaretur. Liv. lib. VI. & Festus in *Manliæ gentis, &c.* Dio quoque lib. LI. *Edicto* (inquit) *cautum nequis ex ea familia M. prænomen ferret.* Loquitur autem de honoribus Augusto jam devicto Antonio decretis. Adde Gellium lib. IX. cap. II. Sueton. Ner. cap. I. *Torrent.*

Quo significatur lingua Sabina fortis ac strenuus.] Vt *Anienem*, sic *Nerienem* dixerunt tertia syllaba producta: id autem sive *Nerio* sive *Nerienes* est, Sabinum verbum est: eoque significatur virtus & fortitudo. itaque ex Claudiis, quos à Sabinis oriundos accepimus, qui erat egregia atque præstanti fortitudine, *Nero* appellatus est. Sed id Sabini accepisse à Græcis videntur, qui vincula & firmamenta membrorum *nerva* dicunt. unde nos quoque Latine *nervos* appellamus. *Gellius.*

Appius Cæcus.] Appius censor, quum solennia sacri Herculanei servos publicos edocuisset, luminibus captus est: authores Livius & Valerius. Quærit Iurisconsultus libro III. Digestorum nunquid cæcus magistratum gerere possit: *& extat*, inquit, *exemplum ejus, qui gessit. Appius Claudius cæcus consiliis publicis intererat, & in Senatu dixit severissimam sententiam de Pyrrhi captivis non recipiendis.* Beroald.

Claudius Caudex.] Quis Romanis primus persuasit navem conscendere? Claudius is fuit: Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabularum contextus, *caudex* apud antiquos vocabatur: unde publicæ tabulæ codices dicuntur: & naves nunc quoque quæ ex antiqua consuetudine per Tiberim commeatus subvehunt, *caudicariæ* vocantur. *Seneca.*

dinis gratia, in servitutem asserere conatus, caussa fuit plebi secedendi rursum à patribus. Claudius Drusus, statua sibi cum diademate ad Appii Forum posita, Italiam per clientelas occupare tentavit. Claudius Pulcher apud Siciliam, non pascentibus in auspicando pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, quasi ut biberent, quando esse nollent, prælium navale iniit: superatusque, cum dictatorem dicere à senatu ju-

In servitutem asserere.] Assertores dicti ancipiti vocabulo, tam hi, qui vindicant in servitutem, quam qui in libertatem. Livius scribens hanc historiam: *Iam à vi tuta erat, cum assertor nihil opus esse multitudine concitata ait, se jure grassari, non vi.* Et mox paulo: *Cum repelleretur assertor virginis à globo mulierum.* Beroald.

Statua sibi cum diademate posita.] Codex Salmas. *Statua sibi diademata posita.*

Ad Appii forum.] Oppidum est in Latio, cujus meminit Horatius in primo Sermonum, Satyra v.

——— *Inde forum Appi*
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.

Plinius in III. in enumeratione Latii populorum meminit fori Appii. Ideo autem Drusus hunc potissimum locum delegisse videtur ad res novas moliendas, quoniam erat in clientela Claudiæ gentis: & ab Appio, qui illic forum egerat, nomen acceperat: sicut forum Cornelii, forum Livii, & id genus alia nuncupantur. *Beroald.*

Claudius Pulcher apud Siciliam.] P. Claudius cos. ad Drepanum fugam capessit, ac circum littus se evolvit, triginta navibus, quas habebat proximas, comitatus, cæteras ad tres & nonaginta, cum omnibus fere, qui intus erant, ceperunt Pœni. Publium deinceps maledictis Romani lacerârunt, vehementerque incusârunt, quod temeritate sua atque imprudentia male rem gessisset: & quantum in ipso fuerat, magnis Remp. detrimentis affecisset: unde postea habito de eo judicio, graviter multatus est, ac pericula magna adiit. *Polybius.*

Non pascentibus.] Silius inter prodigia, quæ cladem Flaminio denuntiabant, hoc quoque ponit, quod

——— *Ales præscia luctus*
Damnavit vesci, planctuque alimenta refugit.

E contrario, cum pulli pascuntur, felix est auspicium. Id vero felicissimum credebatur, quando ex offa, quam pullus invasit, aliquid ex ore ejus cecidit: quod, quia terram paviebat, hoc est, feriebat, terripavium primo, post terripudium dictum est, idque *tripudium solistimum* appellatur: quod auspicium, cum à pullario nuntiabatur, egregium existimabatur. *Beroald.*

In auspicando pullis.] Gallinaceorum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regunt, domosque ipsis suas claudunt aut reserant: hi fasces Rom. impellunt aut retinent, jubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices. *Plinius.*

Dictatorem dicere.] Iussus dictatorem dicere, C. Glauciam dixit, sortis ultimæ hominem: qui coactus abdicare se magistratu, postea ludos prætextatus spectavit. *Livius.*

Ilyciam

juberetur, velut iterum illudens discrimini publico, Ilyciam viatorem suum dixit. Exstant & fœminarum exempla diversa æque: siquidem gentis ejusdem utraque Claudia fuit, & quæ navem cum sacris matris Deûm Ideæ obhærentem Tiberino vado extraxit, precata propalam, ut ita demum sequeretur, si sibi pudicitia constaret: *& quæ novo more judicium majestatis apud populum mulier subiit, quod in conferta multitu-*

di-

Ilyciam.] Ex fastis Capitolinis scribendum *Gliciam.* Vrsinus. Plerumque scriptum in veteribus *i* pro *g*, ut *toja* pro *toga*: *foliora* pro *folgora*. Sic *Ilycias* pro *Glycias.* Salmasius.

Viatorem suum.] Viatores alios à lictoribus fuisse, argumento est antiqua utrorumque origo. Lictor enim à ligando, Viator à via, unde arcessebant, est appellatus. Testis est in Catone Cicero: *E via ad Senatum accersebantur Curius, & cæteri senes, ex quo qui eos accersebant, viatores nominati sunt.* item Livius lib. XXIII. *Consul viatorem misit, qui patri nunciaret, ut sine lictoribus ad consulem veniret.* ex quibus apparet, viatoribus eos usos, vocandi & nunciandi caussa, non ligandi. eorum porro, ut etiam præconum, decurias fuisse, easque à consulibus lectas, testis est antiqua tabula. *Sigonius.* Viatores etiam Tribunorum pl. fuisse, patet ex illo Livii: *Simul se universa concio avertit, & secuta Scipionem est: adeo, ut postremo scribæ viatoresque Tribunos relinquerent.* lib. XXXVIII.

Navem obhærentem Tiberino vado.] Simile factum Silvani episcopi narrat Socrates scholasticus, l. VII. c. XXXVII. *Casaub.* Simile exemplum in Tucia Vestali narrat Valerius, quæ incesti arcessita, spem salutis ancipiti argumento petere ausa est. *Vesta*, inquit, *si sacris tuis castas semper admovi manus, effice ut hoc cribro hauriam ex Tiberi aquam & in ædem tuam perferam: audacter & temere jactis votis sacerdotis rerum ipsa natura cessit.* Sabell.

Cum sacris matris Deûm.] Allatum ex Phrygia nihil quidem aliud scribitur missum rege ab Attalo, nisi lapis quidam non magnus, ferri manu hominis sine ulla impressione qui posset; coloris furvi atque atri, angulis prominentibus inæqualis; & quem omnes hodie ipso illo videmus in signo oris loco positum, indolatum & asperum, & simulacro faciem minus expressam simulatione præbentem. *Arnobius.*

Ideæ.] Berecyntus, Phrygia gens, & in universum Phryges, ac Troum qui circa Idam accolunt, Rheam ipsi quoque colunt, eique orgia peragunt: matrem appellantes deorum, & Agestin, & Phrygiam, magnam deam. à locis autem Idæam, Dindymenem, Pylenen, Pissinuntida, Cybelen. Græci ejus administros communi nomine Curetas appellant. *Strabo.*

Novo more.] Et quod mulier, &, quod ob dictum solummodo, majestatis postulata fuit. Tacitus Annal. I. *Legem majestatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, sed alia in judicium veniebant, si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta Rep. majestatem pop. Rom. minuisset: facta arguebantur, dicta impune erant.* Eandem in Claudiæ judicio novitatem Val. Max. notat lib. VIII. cap. I. *insontem*, inquit, *crimine quo accusabatur, votum impium subvertit.* Schildius.

Carpen-

dine ægre procedente carpento, palam optaverit: ut frater ſuus Pulcher reviviſceret, atque iterum claſſem amitteret, quo minor turba Romæ foret. *Præterea notiſſimum eſt, Claudios omnes, excepto dumtaxat P. Clodio, qui ob expellendum urbe Ciceronem, plebeio homini, atque etiam natu minori, in adoptionem ſe dedit, optimates aſſertoreſque unicos dignitatis ac potentiæ patriciorum ſemper fuiſſe, atque adverſus plebem adeo violentos ac contumaces, ut ne capitis quidem quiſquam reus apud populum mutare veſtem aut deprecari ſuſtinuerit: nonnulli in altercatione & jurgio tribunos plebis pulſaverint. Etiam virgo*

Carpento.] Curru. Sunt autem carpenta, vehicula, quæ à Carmente Euandri dici opinatur Ovidius in primo Faſtorum. Scribit Livius in v. matronis conceſſum eſſe, ut plauſtro ad ſacra, ludoſque, carpentis feſto, profeſtoque die uterentur. *Beroald.*

Natu minori.] Libro primo Inſtitutionum: *minor natu majorem adoptare non debet. Adoptio enim naturam imitatur: & pro monſtro eſt, ut major ſit filius, quam pater.* Vnde Cicero in oratione pro domo ſua ad Pontifices, accuſat non minus vere, quam luculenter P. Clodium, quod jus adoptionis polluerit, cum ſe in adoptionem dederit Fonteio, qui annos viginti vix natus erat, factuſque ſit ejus filius contra fas, cujus per ætatem pater eſſe potuerit. *Idem.*

Aſſertoreſque unicos dignitatis ac potentiæ patriciorum.] Apud Livium vi. Ap. Claudius Craſſus nepos decemviri ſic infit: *Neque novum, neque inopinatum mihi ſit, Quirites, ſi quod unum familiæ noſtræ ſemper objectum eſt ab ſeditioſis tribunis, id nunc ego quoque audiam. Claudiæ genti jam inde ab initio nil antiquius in Republica patrum majeſtate fuiſſe.*

Mutare veſtem aut deprecari ſuſtinuerit.] Atqui apud Livium lib. vi. hæc leguntur: *Quod ad eum diem nunquam uſu veniſſet, ut in tanto diſcrimine non & proximi veſtem mutarent. Appio Claudio in vincula ducto, C. Claudium inimicum, Claudiamque omnem gentem ſordidatam fuiſſe.*

Tribunos plebis pulſaverint.] Livius in tertio: *Quamvis tribuni eſſent ſacroſancti, & inviolabiles, tamen Appii Claudii, legibus calcatis, ſpretiſque cerimoniis, ſæpe eos pulſaverunt in altercationibus, pœnam floccipendentes, qua violator tribunorum ſit ſacer.* Is enim homo ſacer dicitur, quem populus judicavit ob maleficium: & qui eum occidit, parricidii non damnatur. Nam lege tribunitia prima cavetur. *Si quis eum, qui ſacer ſit, occiderit, parricida ne ſit.* Sacroſanctum autem dicitur, quod jurejurando interpoſito eſt inſtitutum, ſi quis id violaſſet, ut morte pœnas penderet. *Beroald.*

Fratrem.] Legendum: *Etiam Virgo Veſtalis patrem injuſſu populi triumphantem, &c.* non, ut in vulgatis, *fratrem.* Nam Cicero pro Cæcina, & Valerius Maximus libri quinti capite quarto, patrem fuiſſe tradunt. *Fulvius Vrſinus.*

Injuſſu

go Vestalis fratrem injussu populi triumphantem, adscenso simul curru, usque in Capitolium prosecuta est, ne vetare, aut intercedere fas cuiquam tribunorum esset. Ex hac stirpe Tiberius Cæsar genus trahit, & quidem utrumque: paternum, à Tiberio Nerone, maternum ab Appio Pulchro: qui ambo Appii Cæci filii fuerunt. Insertus est & Liviorum familiæ, adoptato in eam materno avo. Quæ familia, quamquam plebeia, tamen & ipsa admodum floruit, octo consulatibus, censuris duabus, triumphis tribus: dictatura etiam ac magisterio equitum honorata: clara & insignibus viris, ac maxime Salinatore, Drusisque. Salinator universas tribus in censura notavit levitatis nomine, quod cum se post priorem consulatum multa irrogata condemnassent, consulem iterum censoremque fecissent. Drusus hostium duce Drauso cominus trucidato, sibi posterisque suis cognomen invenit. Traditur etiam propratore ex provincia Gallia retulisse aurum, Senonibus olim in obsidione Capitolii datum: nec, ut fama, ex-

Injussu populi triumphantem.] Hic honos primum à senatu, post etiam repugnante senatu, à populo datus est. primum sine Senatusconsulto, collega intercedente, triumphasse P. Servilium Priscum consulem de Volscis, testis est Dionysius. Primi vero patribus invitis, jubente populo, de Sabinis M. Horatius, de Æquis L. Valerius. *Sigonius.*

Intercedere.] Male quædam edit. *interdicere.* nam interdicere solenne Prætorum est, intercedere Tribunorum. *Torrent.*

Ambo Appii Cæci filii.] His tertium adjunge P. Claudium, qui classem perdidit. Cic. Catone, *Quatuor* (inquit) *robustos filios, & filias quinque, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat & senex, & cæcus.* Idem.

Salinatore.] Is ex salaria annona vectigal statuit in censura, quam cum Claudio gessit, unde illi cognomen inditum. *Sabell.*

Universas tribus, quod se consulem iterum censoremque fecissent.] Cùm inficiari non possent aut judicio semel, aut comitiis bis peccatum esse. *Beroaldus.* Vnam tantummodo tribum Metiam vacuam nota reliquit, quæ eum suffragiis suis, ut non damnatione, ita nec honore quidem dignum judicaverat. *Valer. Max.*

Nec, ut fama, extortum à Camillo.] Mille pondo auri pretium populi gentibus mox imperaturi factum. Sed diique & homines prohibuêre redemptos vivere

extortum à Camillo. Ejus abnepos, ob eximiam adversus Gracchos operam patronus senatus dictus, filium reliquit, quem in simili dissensione multa varie molientem, diversa factio per fraudem interemit. Pater vero
4 *ro Tiberii, quæstor C. Cæsaris, Alexandrino bello, classi præpositus, plurimum ad victoriam contulit. Quare & Pontifex in locum P. Scipionis substitutus, & ad deducendas in Galliam colonias, in queîs Narbo & Arelate erant, missus est. Tamen Cæsare occiso, cunctis turbarum metu abolitionem facti decernentibus, etiam de præmiis tyrannicidarum referendum censuit. Prætura deinde functus, cum exitu anni discordia inter Triumviros exorta esset, retentis ultra justum tempus insignibus, L. Antonium consulem Triumviri fratrem ad Perusiam secutus, deditione à cæteris facta, solus permansit in partibus: ac primo Præneste, inde Nea-*

vivere Romanos. nam forte quadam, priusquam infanda merces perficeretur, per altercationem nondum omni auro appenso, dictator intervenit: au ferrique aurum de medio, & Gallos summoveri jubet. *Livius.*

Multa varie molientem] Livius Drusus exitum rerum non providens, quas nec agere licebat, nec jam liberum erat semel inchoatas relinquere, exsecratus inquietam à primordiis vitam, dicitur dixisse: *Uni sibi, nec puero quidem, umquam ferias contigisse.* Seneca.

Diversa factio per fraudem interemit.] Livius Drusus trib. pleb. dum raro procedens in publicum, domi quotidianos cœtus habet in obscura quadam porticu, accidit ut vespere dimissurus multitudinem exclamaret, ictum se: & dicto citius cecidit. in jacentis femore deprehensus est infixus culter sutorius. *Appianus.*

Pontifex.] Pontifex maximus intelligi non potest, quum C. Cæsar pontificatum maximum, nisi cum morte, non deposuerit: sed erant alii pontifices octo numero: quanquam ab initio quatuor à Numa rege instituti fuissent. *Sabell.*

Narbo & Arelate.] Plinius Narbonem Decumanorum coloniam vocat, propterea quod milites decimæ legionis in eam coloni deducti sunt. In mediterraneo Narbonensis Galliæ civitas est Arelate, à Plinio dicta colonia Sextanorum, quoniam ex sexta legione coloni deducti sunt. Harum coloniarum deducendarum autor fuit Cæsar, quibus patrem Tiberii præfecit, velut unum ex Triumviris qui more Romano colonos deducebant, eisque agros viritim dividebant. *Beroald.*

Solus permansit in partibus.] In summa deus ille (Augustus) cœlumque nescio adeptus magis, an meritus, herede hostis sui filio excessit. *Plinius.*

Neapolim evasit: servisque ad pileum frustra vocatis, in Siciliam profugit. Sed indigne ferens, nec statim se in conspectum Sex. Pompeii admissum, & fascium usu prohibitum, ad M. Antonium trajecit in Achaiam. Cum quo brevi reconciliata inter omnes pace, Romam rediit, uxoremque Liviam Drusillam, & tunc gravidam, & ante jam apud se filium enixam, petenti AVgusto concessit. Nec multo post diem obiit, utroque liberorum superstite, Tiberio Drusoque Neronibus. TIBERIVM *quidam Fundis natum existimaverunt, secuti levem conjecturam, quod materna ejus*

Servis ad pileum.] Id est, ad libertatem, cujus insigne est pileus. Livius in XXIV. *Postero die servi ad pileum vocati, & carcere vincti emissi.* Post interfectum Iulium Cæsarem quidam pileum in hasta prætulerunt, tanquam libertatis signum, universosque ad civilitatem patriam vocaverunt. Moris enim fuerat apud veteres, ut servi, qui per manumissionem liberi fiebant, raderent caput, & calvi pileum caperent. Hinc est illud Plautinum: *Dii faxint ut hodie raso capite calvus capiam pileum.* Beroaldus.

Fascium usu prohibitum.] Contra morem rectorum provinciarum qui comiores erant & haberi volebant. Cicero in epistola ad Cornificium, qua ei Anitium commendat negotiorum suorum caussa legatum in Africam legatione libera, *in primis quod ei charissimum est, dignitatem ejus tibi commendo: idque à te peto, quod ipse in provincia facere sum solitus, non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem: quod idem acceperam & noveram à summis viris esse factitatum.* Casaub.

Petenti Augusto.] Plane uti Martiam uxorem, tum ex se gravidam, petenti Q. Hortensio Catonem Vticensem concessisse Plutarchus refert. Quin etiam Octaviam, Augusti sororem, post Marcelli mortem, adhuc gravidam, ventreque pleno, Antonio desponsam Dio lib. XLVI. scribit. Ea tunc matrimoniorum licentia regnabat.

Vtroque liberorum.] Quorum Drusus in domo Augusta natus est, tertio mense, postquam Livia Augusto nupsisset. Vnde suspicio fuit, ex vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Claudius cap. I. Eum tamen natum Augustus patri Tiberio reddidit, si Dioni credimus.

Neronibus.] Ambo igitur Liviæ filii Nerones vocati sunt, sed Tiberio pro cognomine, Druso vero pro prænomine id datum fuit. sic enim in nummo veteri: NERONI CLAVDIO DRVSO GERMAN. COS. DES. & NERO CLAVDIVS DRVSVS GERMAN. IMP. Sic & Horatium interpretabimur libro IV. Od. IV.

——— *Augusti paternus*
In pueros animus Nerones.

Torrent. Claud. cap. I. *Patrem Claudii Cæsaris, olim Decimum, mox Neronem prænomine.*

Fundis.] Cajetanum sinum subsequitur Cæcubum: inde Fundi, urbs in via Appia. *Strabo,*

Si-

ejus avia Fundana fuerit, & quod mox ſimulacrum Felicitatis ex ſenatuſconſulto publicatum ibi ſit. Sed ut plures, certioreſque tradunt, natus eſt Romæ in Palatio, XVI. *Kal. Decemb. M. Æmilio Lepido iterum, L. Munatio Planco* COSS. *poſt bellum Philippenſe. Sic enim in faſtos Actaque publica relatum eſt. Nec tamen deſunt qui partim antecedente anno Hirtii ac Panſæ, partim inſequente, Servilii Iſaurici Antoniique conſulatu, genitum eum ſcribant.*

6 INFANTIAM *pueritiamque habuit luxurioſam & exercitatam*

Simul. felicitatis.] Mallem *fecunditatis* ut in Iuliæ Severi, & Fauſtinæ M. Aurelii nummis legitur, FECVNDITAS AVGVSTAE. niſi tamen eo trahimus, ut adulatorie ſignificaverit Senatus, Tiberium natum felicitati ac bono Vrbis, & orbis, quod in imperatoribus ſæpe factum. *Torrent.* Iam Romanum imperium longe lateque creſcebat, & adhuc nemo Felicitatem colebat. Sero huic tantæ deæ poſt tot Romanos principes Lucullus ædem conſtituit. *Auguſtinus.* Tacitus Annal. XV. ob natam Neroni filiam, templum *Fecunditati* decretum memorat.

M. Aemylio II. *& Munatio Planco* COSS.] Vetus codex habet Numatio, pro Munatio. Eſt autem & Numatii celebris viri mentio apud Horatium lib. epiſtolarum I. epiſtola tertia, & alterius Numatii Galli apud Martialem lib. X. *Glareanus.*

Poſt bellum Philippenſe.] Cod. Salmaſ. *per bellum Philippenſe.* id eſſet, tempore ejus belli. Nam & bellum Philippenſe, iis, quos Suetonius dicit, COSS. geſtum eſt.

In faſtos.] Scribit ſe ex faſtis habuiſſe verum nativitatis diem. Nimirum Romani, qui nullum adulationis modum adverſus Auguſtum omisêre, diem, quo Tiberius natus eſt, in Faſtorum libris deſcriptum repoſuêre, ut ſingulis annis dies nativitatis illius feſtus ageretur. Ita cap. LXV. de Sejano: *quamvis & natalem ejus publice celebrari, & imagines aureas paſsim coli videret.* Marc. Donatus.

Actaque publica.] Sic Calig. cap. octavo. *Ego in actis Antii editum invenio.* Mos igitur erat ut parentes natos ſibi liberos apud acta profiterentur, idque à Ser. Tullii temporibus obſervatum. hic enim (ut lib. IV. Dionyſ. Halicarn. ſcribit) in ſingula recens natorum capita Iunonis Lucinæ templo inferrri aliquid juſſit, & in cenſu agendo non ſolum facultates, ſed & liberorum nomina, atque ætatem referri voluit. Quod vel maxime poſt leges Iulias, & Papias obſervatum fuit, ob eorum qui liberos haberent commoda, & orborum pœnas. Hinc Iuvenal. Satyra IX.

——libris actorum ſpargere gaudes
Argumenta viri.——

Torrent.

Luxurioſam & exercitatam.] *Luxurioſam* interpretor exuberantem, magniſque incrementis præditam: *luxuria* enim, quod Nonius annotavit, intempeſtivam abundantiam ſignificat. *Torrentius.* Codex Salmaſ. *laxorioſam*: unde unius litteræ immutatione fit *laborioſam.* Sic apud Plinium in Paneg. *laborioſus* & *exercitus* junguntur: *Intelligimus,*

tatam: comes usquequaque parentum fugæ: quos quidem apud Neapolim sub irruptionem hostis navigium clam petentes, vagitu suo pæne bis prodidit: semel, cum à nutricis ubere, item cum à sinu matris raptim auferretur, ab iis qui pro necessitate temporis mulierculas levare onere tentabant. Per Siciliam quoque & Achaiam circumductus, ac Lacedæmoniis publice, quod in tutela Claudiorum erant, demandatus, digrediens inde itinere nocturno, discrimen vitæ adiit: flamma repente è silvis undique exorta, adeoque omnem comitatum circumplexa, ut Liviæ pars vestis & capilli amburerentur. Munera, quibus à Pompeia Sext. Pompeii

gimus, Cæsar, quantum tibi pro laboriosa ista statione & exercita debeamus.

Comes usquequaque parentum fugæ.] Livia, quam postea conjugem Augusti vidimus, quam transgressi ad deos sacerdotem ac filiam, tum fugit mox futuri sui Cæsaris arma, cujus bimum hunc Tiberium Cæsarem, vindicem Romani imperii, futurumque ejusdem Cæsaris filium, gestans sinu, per avia itinerum vitatis militum gladiis uno comitante, quo facilius occultaretur fuga, pervenit ad mare, & cum viro Nerone perventa in Siciliam est. *Vellejus.*

Quod in tutela Claudiorum erant.] Cum Athenienses clientes, ob servitutem, θῆτας appellaverint: Thessali vero πενέστας, vocabulo fortunam illis continuo exprobrantes, Romulus decora etiam appellatione hanc rem cohonestavit, patronatum nominans pauperum & humilium patrocinium: & commoda utrisque addidit officia, & eorum conjunctionem perhumanam ac civilem reddidit. Non solum autem in ipsa urbe plebs patriciorum patrocinio defendebatur: sed & coloniarum Romanarum, & civitatum, quæ societatis & amicitiæ caussa se pop. Rom. adjunxerant: & bello subactarum unaquæque, quos Romanorum custodes & patronos voluisset, habebat. Et sæpe Senatus, harum & urbium & gentium controversiis ad ipsarum patronos relatis, ipsorum judicia rata habuit. *Dionys. Halicarn.*

Flamma repente è silvis undique exorta.] Quod non raro in montibus evenire solet. Lucretius lib. I.

At sæpe in magnis fit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina summa terantur
Inter se, validis facere id cogentibus austris.
Donec fulserunt flammai flore coorto.

Manilius libro I.

Sunt autem cunctis permisti partibus ignes,
Ac silice in dura viridique in cortice sedem
Inveniunt, tum sylva sibi collisa crematur.

Casaubon. Flammæ, quod passim historia docet, plerumque læta portenderunt. Cujus rei duo alia luculenta exempla cap. XIV. in ipso Tiberio habes.

peii sorore in Sicilia donatus est, chlamys & fibula, item bullæ aureæ, durant, ostenduntúrque adhuc Baiis. Post reditum in urbem à M. Gallio senatore testamento adoptatus, hereditate adita, mox nomine abstinuit: quod Gallius adversarum Augusto partium fuerat. Novem natus annos, defunctum patrem pro Rostris laudavit. Dehinc pubescens, Actiaco triumpho currum AVgusti comitatus est, sinisteriore funali equo, cum Marcellus Octaviæ filius dexteriore veheretur.

Præ-

Chlamys.] Erat inprimis Græcorum, & maxime Macedonum. Inter puerilia recensetur ab Vlpiano, Pand. libro XXXIV. Chlamyde Numa primus Romanorum regum usus est, quum legationem Isaurorum excepisset, rationemque eorum habitus percepisset, autor Suidas. Porro chlamydis effigies & terræ habitabilis eadem fuisse traditur. Strabo in II. ἔστι δή τι χλαμυδοειδὲς σχῆμα τῆς οἰκουμένης. *Baysius.*

Bullæ aureæ.] *Bullas* hoc loco non tam pro notis puerorum insignibus accipio, quam pro illis veluti clavorum capitibus quæ cingulis militaribus ad ornatum apponebantur. id enim cum chlamyde, & fibula rectius convenit. Virgil. Æn. IX.

——phaleras Rhamnetis, & aurea bullis Cingula. ——

& extremo XII.

—— notis fulserunt cingula bullis.

Torrent.

M. Gallio.] Q. Gallii, Prætoris, quem Augustus occidi jusserit, mentio sup. cap. XXVII. Marcus igitur ob occisum fratrem, aut certe gentilem atque agnatum suum, Augusto & ipse adversabatur. Quæ causa fuit ut Tiberius quanquam testamento adoptatus, testatoris nomine abstinuerit, hereditatem tamen adierit. An recte, Iurisconsulti judicent. Extat etiam nummus æreus cum inscriptione, C. GALLIVS LVPERCVS IIIVIR. AAA FF. idem fortasse cum eo de quo Val. Maximus lib. VI. cap. I. *Idem.*

Sinisteriore funali equo.] *Funalis* est qui extra jugum incedit, & jugali opponitur, quem Græci σειραῖον, & σειραφόρον appellent. nam qui jugum subit ζύγιος illis dicitur, ὁ ὑπὸ τῶν ζυγῶν ἵππος. Ex his porro intelligimus, *funalem equum* appellari qui extra jugum sit, sive ante, sive à latere jungatur, inde dictus, quod fune, sive habena, aut catena etiam exterius regatur, sic enim malo quam à funalibus, quæ in eo triumphanti præferrentur, ut quidam censuere. *Idem.*

Dexteriore veheretur.] Suetonio lumen addit quod Pro Murena scribit Cicero, filios prætextatos sedere in equis triumphantium solitos, quodque extant Augusti numismata ærea, in quibus quatuor junctis ad currum elephantis totidem pueri insident. At Domitianus ætate jam major, triumphum patris ac fratris Iudaicum equo albo comitatus est. Sueton. Domit. cap. II. *Idem.*

Præsedit & Actiacis ludis.] Nihil Dio de Tiberio in mentione ludorum Actiacorum: quos ait per ipsum Augustum & Agrippam, ipsius in consulatu ejus anni collegam, fuisse curatos. *Casaubonus.* Cod. Salmasii *asticis*: quod leviter immutatum est *astycis*.

De

Præsedit & Actiacis ludis, & Trojanis Circensibus, ductor turmæ puerorum majorum. 7 VIRILI *toga sumpta, adolescentiam omnem, spatiumque insequentis ætatis usque ad principatus initia, per hæc fere transegit. Munus gladiatorium in memoriam patris, & alterum in avi Drusi dedit, diversis temporibus, ac locis: primum in foro, secundum in Amphitheatro: rudiariis quoque quibusdam revocatis, auctoramento cen-*

De ludis autem astycis plura dicentur ad cap. XX. Caligulæ. Alii *hasticis* reponunt.

Trojanis circensibus.] Trojæ lusus Circensibus misceri consuevit: sic in Cæsaris Dictatoris, sic Augusti spectaculis servatum. *Sabell.*

Ductor turmæ.] Dio: καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἱπποδρομίαν διά τε τῶν παιδῶν τῶν ἐφήβων καὶ διὰ τῶν ἀνδρῶν ἐποίησε. Sed quæro: si in hoc ludicro præsedit Tiberius, quî potuit turmæ ductorem agere? aut igitur vicarii opera usum oportuit: aut excidit à contextu Suetonii verbum *fuit*. Casaub.

Puerorum majorum.] Hi sunt qui Græcis dicebantur ἀγένειοι, mediæ inter puerilem & virilem ætatis. ita Græci sæpissime separant ἀθλήματα ἀνδρῶν, sive τελείων, ἀγενείων & παίδων. Ipse Tiberius si, ut videtur, de primis ludis Actiacis sentit Tranquillus, annum ætatis decimum tertium nondum compleverat. Sin de secundis capiamus, annum tunc agebat decimum septimum. Porro Trojæ ludus majorum minorumque puerorum edi solitus ab AVgusto, ut scribit Suetonius. *Idem.*

Munus gladiatorium in memoriam patris.] Munus dictum est ab officio: quoniam officium etiam muneris nomen est. Officium autem mortuis hoc spectaculo facere se veteres arbitrabantur, posteaquam illud humaniore atrocitate temperaverunt. Nam olim, quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captivos, vel malo ingenio servos mercati, in exsequiis immolabant. Postea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos paraverant armis, quibus tunc, & qualiter poterant eruditos, tantum ut occidi discerent: mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant. Ita mortem homicidiis consolabantur. Hæc muneris origo. Sed paullatim provecti ad tantam gratiam, ad quantam & crudelitatem. Qui ferarum voluptati satis non fiebat, nisi & feris humana corpora dissiparentur. *Tertullianus.*

In Amphitheatro.] Nata Amphitheatra haud diu ante tempora reip. desidentis, & quidem temporanea primum, & è ligno. At sub Augusto venationi reperta propria & mansura domus; Amphitheatrum exstructum è lapide, Augusti suasu, Statilii Tauri opibus & sumptu, in campo Martio A.V.DCCXXV. Hoc solum primumque lapideum Amphitheatrum Romæ fuit ad tempora Vespasiani. *Lipsius.*

Rudiariis quoque quibusdam revocatis.] Rudem indulgebant gladiatoribus veteranis, quasi magisterii signum: aut etiam novis, in novo aliquo & strenuo facto, idque populo imperante. Qui donati rude, *Rudiarii* dicti: ii non ultra depugnabant, nisi pretio aut sponte inducti. Effectus rudis, liberatio ab arena. Veruntamen è gladiatoribus con-

 ditione

centenûm millium. Dedit & ludos, ſed abſens: cuncta magnifice, impenſa matris ac vitrici. Agrippinam M. Agrippa genitam, neptem Cæcilii Attici equitis Romani, ad quem ſunt Ciceronis epiſtolæ, duxit uxorem: ſublatoque ex ea filio Druſo, quamquam bene convenientem, rurſumque gravidam, dimittere, ac Iuliam AVguſti filiam confeſtim coactus eſt ducere: non ſine magno angore animi, cum & Agrippinæ conſuetudine teneretur, & Iuliæ mores improbaret: ut quam ſenſiſſet ſui quoque ſub priore marito appetentem, quod ſane vulgo etiam exiſtimabatur. Sed Agrippinam & abegiſſe poſt divortium doluit: & ſemel

omni-

ditione ſervi: hi donati rude, non libertatem accipiebant, ſed vacationem dumtaxat à pugna. Laniſtæ deinceps, prove laniſtis erant, doctores tyronum, & batuebant, non pugnabant. *Idem.*

Auctoramento.] *Auctorati* quoque dicuntur milites & *exauctorati*: illi ſacramento militiæ & ſtipendio obligati: hi tanquam ære diruti & ſacramento ſoluti: quin & *auctoramentum* in artibus mercenariis & opificiis obligatio quædam eſt interpoſita mercede contracta: unde Tullius I. offic. *Merces ipſa in mercenariis auctoramentum eſt ſervitutis.* Amat hoc vocabulum Paterculus. *Turnebus.*

Centenûm millium.] Id eſt, bis mille & quingentorum coronatorum.

Neptem Cæcilii Attici equitis Romani.] Nata eſt Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocârat. Hanc Cæſar vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni Druſilla nato, privigno ſuo, deſpondit. quæ conjunctio neceſſitudinem eorum ſanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem. *Cornel. Nepos.*

Cæcilii Attici. Quo nomine poſt avunculi teſtamentum vocatus fuit, ſed Pomponii tamen notior eſt. Notandum vero quod Agrippinam vocat Sueton. quam Tacit. Vipſaniam, ut eadem patris non nomen tantum, ſed & cognomen tulerit. Poſt Tiberium Aſinio Gallo, Aſinii Pollionis filio, nupſit. Vide Tacitum lib. I. Annal. *Torrent.*

Ad quem ſunt Ciceronis epiſtolæ.] Nomen Attici perire Ciceronis epiſtolæ non ſinunt. nihil illi profuiſſet gener Agrippa, & Tiberius progener, & Druſus Cæſar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum applicuiſſet. *Seneca.*

Sub priore marito.] Auguſtus Iuliam filiam primum Marcello, deinde ut is obiit, Marco Agrippæ nuptui dedit. *Beroald.*

Abegiſſe poſt divortium doluit.] Etſi quodam tempore libera divortia fuerunt: tamen Dionyſ. Halic. lib. II. teſtatur, eam libertatem primis & antiquis reip. R. temporibus non fuiſſe; ac propterea divortium Romæ per annos DXX. nullum fuiſſe: quod Gellius confirmat lib. IV. cap. V. & Plinius libro VII. cap. IX. & Tertull. in Apologet. *Hottomannus.*

Adeo contentis & tumentibus oculis proſecutus eſt.] Expreſſit pluribus verbis quod uno Græcorum ditiſſima lingua, *κυλοιδιᾶν*· quod de eo dicunt

cui

omnino ex occursu visam, adeo contentis & tumentibus oculis prosecutus est, ut custoditum sit ne umquam in conspectum ejus posthac veniret. Cum Iulia primo concorditer, & amore mutuo vixit: mox dissedit, & aliquanto gravius, ut etiam perpetuo secubaret, intercepto communis filii pignore, qui Aquileiæ natus infans exstinctus est. Drusum fratrem in Germania amisit, cujus corpus pedibus toto itinere prægrediens,
Romam usque pervexit. CIVILIVM *officiorum* 8
rudimentis regem Archelaum, Trallianos, & Thessalos, varia quosque de caussa AVgusto cognoscente defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis, Chiis terræ motu afflictis, opemque implorantibus, senatum deprecatus est. Fannium Cæpionem, qui cum Varrone Muræna in

cui è contento intuitu rei amatæ oculi tument. Theocritus:

— οἱ δ' ὑπ' ἔρωτος
Δῆτα κυλοιδιόωντες ἐπώπια μοχθίζοντι.

Caussa συνεχὴς hujus tumoris est, spirituum opticorum collectio & contentio: quæ nascitur ex affectus vehementia. *Casaubonus. Contentis oculis* dixit, ut *contento poplite* Horat. l. II. Sat. VII. & *Contenta cervice feram.* Auson. Ep. X. sic enim amatoribus accidit, quando, ut ait Virgil. *oculos in virgine figunt.* Torrent.

Pedibus toto itinere prægrediens, Romam usque pervexit.] Cum gravi fratrem & periculosa valetudine in Germania fluctuare cognovisset, Alpes Rhenumque transgressus, die ac nocte mutato subinde equo, ducentis millibus passuum, per modo devictam barbariam evasit. Drusus eo ipso, quo vita & mors distinguitur momento, legiones cum insignibus suis fratri obviam procedere jussit, & ut imperator salutaretur, præcepit. *Valerius Maximus.*

Civilium officiorum rudimentis.] Cum sint plurima caussarum genera, quæ eloquentiam desiderant, multique in nostra rep. adolescentes & apud judices, & apud Senatum dicendi laudem assecuti sint, maxima admiratio est in judiciis: quorum ratio duplex est: nam & accusatione & defensione constat: quarum etsi laudabilior est defensio, tamen etiam accusatio probata persæpe est. *Cicero.* Haud vitio dabatur accusandi munus, volebantque plane Romani, adolescentes iis qui deliquissent, ut catuli generosi solent feris, infestos esse. *Plutarchus.*

Archelaum.] Cappadociæ regem. Is pro Antonio adversus Augustum Actiaci belli temporibus militavit. Fuit & Archelaus, qui Herodi successit, ob cujus in populos insolentiam in templo Apollinis Palatini, ut Iosephus tradit, apud Augustum causam dixit. *Sabell.*

Fannium Cæpionem.] Aug. cap. XIX.

in AVguſtum conſpiraverat, reum majeſtatis apud judices fecit, & condemnavit. Interque hæc duplicem curam adminiſtravit, annonæ, quæ arctior inciderat: & repurgandorum tota Italia ergaſtulorum, quorum domini in invidiam venerant: quaſi exceptos ſupprimerent, non ſolum viatores, ſed & quos ſacramenti
9 *metus ad hujuſmodi latebras compuliſſet.* STIPENDIA

Reum apud judices fecit.] *Reum fieri* eſt, apud Prætorem legibus interrogari. Cum enim in jus ventum eſſet, dicebat accuſator apud Prætorem reo: *Ajo te Siculos ſpoliâſſe.* Si tacuiſſet, lis ei æſtimabatur, ut victo, ſi negâſſet, petebatur à Magiſtratu dies inquirendorum ejus criminum, & inſtituebatur accuſatio. *Aſconius.*

Condemnavit.] Vt condemnaretur effecit. *Reum peragere* vocant. Vnde ait I. C. *Peregiſſe reum non alias quis videtur, niſi & condemnaverit.*

Curam adminiſtravit annonæ.] Quæſtor undeviceſimum annum agens capeſſere cepit remp. maximamque difficultatem annonæ, ac rei frumentariæ inopiam ita Oſtiæ, atque in urbe mandato vitrici, moderatus eſt, ut per id quod agebat, quantus evaſurus eſſet, eluceret. *Vellejus.*

Repurgandorum tota Italia ergaſtulorum] Hadrianus illa non repurgavit, ſed penitus ſuſtulit, ut ne unquam illi fraudi occaſio pateret. refert in ejus vita Spartianus. Nihilominus poſt Hadriani tempora ergaſtulorum publicorum privatorumque mentionem fieri video, etiam apud Iuriſconſultos. nam qui in opus publicum aut in metallum damnantur, ut abigeatores, incendiarii, plagiarii, aliique, nonne in ergaſtulum damnantur? opus enim publicum & metallum ergaſtuli nomine ſignabatur. Dici poteſt, ergaſtula illa publica non ſuſtuliſſe Hadrianum, ſed tantum privata. *Salmaſ.* Inſpice etiam cap. XXXII. Aug.

Ergaſtulorum.] Iuvenal. Satyra XIV.

Quem mire afficiunt inſcripta ergaſtula carcer
Ruſticus. ——

Eunum Syrum in Sicilia refractis ergaſtulis numeroſum exercitum ſervorum collegiſſe, tradunt Florus & Plutarchus. Columella lib. I. cap. VIII. de ergaſtulis villarum pertractat, ubi & *ergaſtulanos* ergaſtulorum cuſtodes & præfectos appellat. *Marc. Donatus.*

Sacramenti metus.] Ne militiæ dare nomen cogerentur. De quo Aug. cap. XXIV. quemadmodum & de ergaſtulis cap. XXXII. *Torrent.*

Stipendia prima.] Stipendio militari conſtituto, provinciis externis devictis, emerito & veteri milite in agros coloniaſque deducto, pro bono viſum patribus, definire certum ſtipendiorum tempus, quo exacto, commoda veteranorum haberent & nomen. Credoque ſtipendia primum definita viginti quinque annis. Servius id mihi perſuadet. Nec ambigo, quin id ſcitum valuerit ad civilia bella Triumvirorum, quibus rapta præmia, non data. Oppreſſa rep. ab Auguſto, ipſe, ut multa in militia, ſic in ſtipendiorum numero mutavit, reduxitque in gratiam turbæ militaris ad annos XX. quibus expletis, cenſebantur veterani. autores Suidas, Dio, Tacitus. Quæ dixi, in pedeſtri militia obtinuerunt: aliud fuiſſe videtur in equite, qui dena ſtipendia tantum fecerunt, ſi recte Livium capio. lib. XXVII. *Lipſius.*

Deinde

DIA *prima expeditione Cantabrica tribunus militum fecit: deinde ducto ad Orientem exercitu, regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit. Recepit & signa quæ M. Crasso ademerant Parthi. Posthæc comatam Galliam anno fere rexit, & barbarorum incursionibus, & principum discordia inquietam. Exhinc Rhæticum Vindelicumque bellum, inde Pannonicum, inde Germanicum gessit. Rhætico atque Vindelico, gentes Alpinas: Pannonico, Breucos & Dalmatas subegit. Germanico, quadraginta millia dedititiorum trajecit in Galliam, juxtaque ripam Rheni sedibus assignatis collocavit. quas ob res, & ovans,*

Deinde ducto ad Orientem exercitu.] Hæc, & quæ sequuntur, ductu quidem Tiberii, & ex parte Drusi, sed auspiciis Augusti gesta fuêre, illo *consilium & suos Præbente Divos*, ut canit Horatius. Adeundum hac de re cap. XXI. Aug.

Regnum Armeniæ Tigrani restituit.] Summa ea gloria fuit. Vnde superbæ illæ inscriptiones veterum numismatum, REGNA ADSIGNATA. REX PARTHIS DATVS. *Torrentius.* Occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum à Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quanquam sociatis more externo in matrimonium regnumque. *Tacitus.*

Et barbarorum incursionibus & principum discordia inquietam.] Narrat Dio in actis anni DCCXXXV. missum in Gallias Agrippam plane easdem ob causas, Ἔντε γὰρ ἀλλήλοις ἐστασίαζον, καὶ ὑπὸ τῶν κελτῶν ἐκακοῦντο. Agrippæ successisse videtur Tiberius. Vellejus omisit hanc historiam, qui statim reversum Tiberium ex Oriente, bello Rhætico Vindelicoque præfectum fuisse narrat. *Casaub.*

Ex hinc.] Cod. Salmas. *exin.*

Rhæticum.] Strabo scribit in IV. Rhætorum, & Vindelicorum, reliquorumque Alpinorum incursationes fuisse repressas à Tiberio, & ejus fratre Druso æstate una: unde in laudem Neronum Tiberii, & Drusi fratrum cecinit Horatius carmen illud,

Qualem ministrum fulminis alitem, &c.

Beroald.

Inde Germanicum gessit.] Tiberius Annal. II. sic ad Germanicum nepotem scribit: *se novies à divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio quam vi perfecisse: sic Sigambros in deditionem acceptos, sic Suevos, regemque Maroboduum pace obstrictum; posse & Cheruscos cæterasque rebellium gentes, quando Romanæ ultioni consultum est, internis discordiis relinqui.*

Breucos.] Hanc lectionem potius, quam veterum librorum auctoritatem sequor, in quibus *Breunos* lego. Nam Breucos & Plinius asserit lib. III. cap. XXV. & Dio confirmat lib. LV. Horatius *Breunos* nominat, sed fortasse alios, lib. IV. Od. XIV. *Breunosque veloces.* Turnebus.

ovans, & curru urbem ingreſſus eſt: primus, ut quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, novo nec antea cuiquam tributo genere honoris. Magiſtratus & maturius inchoavit, & pæne junctim percurrit, quæſturam, præturam, conſulatum: interpoſitoque tempore, COS. iterum, etiam tribunitiam poteſtatem in quinquennium accepit. TOT PROSPE-

RIS

Ovans, & curru.] Et ovavit igitur de Dalmatis, & triumphavit de Germanis. ſic enim Aug. cap. XXII. *Bis ovans ingreſſus eſt Vrbem, curules triumphos tres egit.* ſiquidem ovatio & ipſa triumphus eſt, ſed minor. Ideo primum pedibus, deinde equo, nunquam vero curru acta. *Torrent.* Imo, procumbentibus veteris reipublicæ inſtitutis, ut alia multa, ita & hoc gloriæ Tiberii concedere potuit Auguſtus, ut ovans curru in urbem veheretur. Cui ſententiæ favet, quod mox ſubjicitur à Tranquillo, triumphalibus eum ornamentis honoratum eſſe. Ergo tunc quidem non triumphavit. Enimvero jam ante Cæſares, potentiores quidam patrium morem ſpreverant. Ita Craſſus, bello fugitivorum confecto, cum ovans rediret, Senatuſconſultum per gratiam faciendum curavit, ut lauro, non myrto, ovantibus deſtinata, coronaretur. Cæterum quid ovatio differat à juſto triumpho, ex Dionyſ. Halicarn. notavimus ad cap. XXII. Aug. & docet egregie Plutarchus in Marcello, qui & hoc inibi tradit: Marcellum, triumpho ejus adverſariis reſiſtentibus, ita conceſſiſſe, *ut perfectum & magnum triumphum in Albanum montem duceret, ovans vero urbem ingrederetur.*

Primus, ut quidam putant.] Recte additum, *ut quidam putant.* nam non Tiberio, ſed Agrippæ primo triumphalia ornamenta, ſi Dioni ſcriptori diligentiſſimo credimus, ſub Auguſto decreta fuerunt. Idque & ex Suetonio manifeſtum eſt, qui cum Auguſtum pluſquam XXX. ducibus juſtos triumphos, & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decerni curaſſe ſcripſerit, fieri nequit ut non multi ante Tiberium ea ſint conſecuti. *Torrent.*

Triumphalibus ornamentis.] Inter ea recenſeri ſolent corona aurea, equi albi, toga picta, tunica palmata, ſceptrum eburneum. Etiam *conſularia ornamenta* delata quibuſdam legimus. Claud. c. VI. *Tiberius patruus petenti honores conſularia ornamenta detulit.* Et notandum ibi, *Claudium inſtantius legitimos flagitaſſe.*

Maturius inchoavit.] Contra legem Villiam, quâ finiebantur anni magiſtratibus capiendis. At Tacitus Annalium XI. *Apud majores*, inquit, *virtutis id præmium fuerat, cunctiſque civium, ſi bonis artibus fiderent, licitum petere magiſtratus: ac ne ætas quidem diſtinguebatur, quin prima juventa conſulatum ac dictaturas inirent.* Plane ſic loquitur, ut eum legis Annariæ dememiniſſe putes. Sed ad eos reſpexiſſe Tacitum opinor, qui ſingularis exempli virtutibus meruerant, ut extra ordinem ratio ipſorum haberetur. Ita de Pompejo Tullius pro lege Manil. *In ipſo Cn. Pompejo*, inquit, *in quo novi conſtitui nihil vult Q. Catulus, quam multa ſunt nova, ſummaque Catuli voluntate conſtituta.* Schildius.

Et pæne junctim percurrit.] Id quoque contra morem majorum, qui certa interſtitia magiſtratuum petitioni conſtituerant. Sed & in Mario neglectum jam ante fuerat, ob molem ex Cimbrico bello periculi imminentis, autore in ejus vita Plutarcho.

Vita-

RIS *confluentibus, integra ætate ac valitudine statuit repente secedere, seque è medio quam longißime amovere. Dubium, uxoris ne tædio, quam neque criminari aut dimittere auderet, neque ultra perferre posset, an ut vitato aßiduitatis fastidio, auctoritatem absentia tueretur, atque etiam augeret, si quando indiguisset sui Resp. Quidam existimant, adultis jam AVgusti liberis, loco & quasi possesione, usurpati à se diu secundi gradus, sponte cesisse: exemplo M. Agrippæ, qui M. Marcello ad munera publica admoto, Mitylenas abierit: ne aut obstare, aut obtrectare præsens videretur. Quam caussam & ipse, sed postea, reddidit. Tunc autem honorum satietatem, ac requiem laborum prætendens, commeatum petiit. Neque aut matri suppliciter precanti, aut vitrico, deseri se etiam in senatu conquerenti, veniam dedit. Quin & pertinacius retinentibus, cibo per quatriduum abstinuit. Facta tandem abeundi potestate, relictis Romæ uxore & filio, confestim Ostiam descendit: ne verbo quidem cuiquam prosequentium reddito, paucosque ad-*

Vitato aßiduitatis fastidio.] Aliquoties hoc factum ab Augusto notat Dio, ut in anno DCCXXXVIII. cum abiit in Gallias, ἐς τὴν Γαλατίαν, inquit, ὥρμησε πρόφασιν τοὺς πολέμους τοὺς κατ' ἐκεῖνο κινηθέντας λαβών, ἐπειδὴ ἐπαχθὴς πολλοῖς ἐκ τοῦ ἐν τῇ πόλει χρονίως διατρίβειν ἐγεγόνει. *Casaub.* Non tam ipsa assiduitas fastidium parit, quam quia ea fit, ut non tantum uniuscujusque virtutes, sed simul etiam vitia aperiantur. Nemo enim omnibus horis sapit. Ideo major est è longinquo reverentia. Addit, absentia auctoritatem suam tueri & augere Tiberium voluisse. Nam qui assidue offert & præstat usum sui, accipere potius videtur beneficium, quam dare, ut qui è longinquo evocantur. Ideo post excessum Augusti, nihil prius Tiberio, quam ut *vocatus* ad imperium videretur. Adi Tac. Ann. I. Assiduitas hæc, *continuatio laborum*, Velleio appellatur. *Boxhornius.*

Sponte cesisse.] Cum C. Cæsar sumpsisset jam virilem togam, Lucius item maturus esset viris, ne fulgor suus orientium juvenum obstaret initiis, dissimulata causa consilii sui, commeatum ab socero atque eodem vitrico, acquiescendi à continuatione laborum petiit. *Vellejus.*

11 *admodum in digressu osculatus. Ab Ostia oram Campaniæ legens, imbecillitate AVgusti nunciata, paullum substitit. Sed increbrescente rumore, quasi ad occasionem majoris spei commoraretur, tantum non adversis tempestatibus Rhodum enavigavit, amœnitate & salubritate insulæ jam inde captus, cum ad eam ab Armenia rediens appulisset. Heic modicis contentus ædibus, nec multo laxiore suburbano, genus vitæ civile admodum instituit: sine lictore aut viatore gymnasia*

In digressu osculatus.] Sic regressi quoque solebant: Tacitus de Agric. *exceptus brevi osculo.* Vid. & Horat. l. I. Od. XXXVI.

Oram Campaniæ.] Sic Plinius oram fere semper appellat regionem litoralem: apud quem veluti peculiaris est talis locutio: *In ora sunt civitates & oppida oræ proxima.* Beroald.

Rhodum enavigavit, amœnitate & salubritate insulæ captus.] Ea causa esse videtur, cur Rhodum fere soliti Romani proceres, qui præsenti statu rerum non lætarentur, secedere. D. Brutus in epistola ad M. Brutum & C. Cassium, *Quid ergo est, inquis, tui consilii? dandus est locus fortunæ: cedendum ex Italia, migrandum Rhodum.* C. Matius Ciceroni: *Mihi quidem si optata contingent, quod reliquum est vitæ in otio Rhodi degam: sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romæ, ut recte fieri semper cupiam.* De secessu Tiberii in hanc insulam præter alios Manilius lib. IV.

Virgine sub casta felix terraque marique
Es Rhodos, hospitium recturi principis orbem,
(ta es,
Tuque domus vere Solis, cui tota sacra-
Cum caperes lumen magni sub Cæsare Mundi. Casaub.

Genus vitæ civile admodum instituit.] Genus vitæ, quanquam privatorum propriũ, melioribus tamen inter principes rerum æstimatum, ut Augusto, in ejus vita cap. LI. & Trajano, de quo Plinius: *Par omnibus & hoc tantum cæteris major, quo melior.* Tacitus quoque, probri vice, illud à populo jactatum meminit: *displicere regnantibus civilia filiorum ingenia.* Privatos quod spectat, egregie Tullius in primo de Officiis: *Oportet privatum æquo, & pari cum civibus jure vivere: talem bonum civem dicere solemus.* At Tiberius, quanquam Tribunitiam potestatem nondum deposuisset, nihilominus *prope ex æquo* mutua cum Græculis officia usurpavit. *Schildius.*

Sine lictore aut viatore.] Vim terroremque imperii Romani ostendebant lictores, secures, fasces, ideo, cum ademptoillo metu, magistratus quasi ad amicos agere volebant, emovebant insignia potestatis. Tacitus Ann. II. de Germanico: *Hinc ventum Athenas, fœderique sociæ & vetustæ urbis datum, uno ut lictore uteretur.* Et similia de Antonio Appianus lib. IV. Ἐμφ. *Lipsius.*

Gymnasia interdum obambulans.] Duplicia gymnasia fuêre, corporis scilicet & animi. Communis omnium gymnasiorum deus est Mercurius, tam eorum quæ animi sunt, quam eorum quæ corporis. Minerva autem singularis & propria erat gymnasii, quod instituereturad cultum animi tantum, & ad disputationes commemorationesque de philosophiæ studiis. Vnde Cicero

ſia interdum obambulans: mutuaque cum Græculis officia uſurpans, prope ex æquo. Forte quodam in diſponendo die, mane prædixerat, quidquid ægrorum in civitate eſſet, viſitare ſe velle: id à proximis aliter exceptum eſt: juſſique ſunt omnes ægri in publicam porticum deferri, ac per valitudinum genera diſponi.

Per-

Cicero ſcribit, *Hermathena* ſeſe in Academia villæ Tuſculanæ poſuiſſe, id eſt, in una baſi ſignum communi Mercurio & Minervæ. *Turnebus.* In gymnaſio, & Bacchi ſacrario pleraque dona repoſita ſunt, queis Romani, & reges Romanis Græciſque cupientes, Rhodios exornarunt. *Strabo.*

Cum Græculis.] Philoſophis, & ſophiſtis. De talibus ait paraſitus Plautinus: *Tum Græci palliati, ſuffarcinati cum libris, & cum ſportulis.* Beroald. Græca natio apud pleraſque nationes vanitatis & levitatis infamis erat. Hinc Græculus ineptum hominem & vanitatum aſſeclam notat. Iuvenal. Satyra III.

Græculus eſuriens in cœlum, juſſeris, ibit.

Spartianus Adriano: *Imbutuſque impenſius Græcis ſtudiis, ingenio ejus ſic ad ea declinante, ut à nonnullis Græculus diceretur.* Atque hunc contemtum imminuti nominis ſervârunt ad ultima uſque tempora. *Barthius.*

In diſponendo die.] Notemus utiliſſimum morem: neque enim aliter temporis ratio conſtare poteſt: ſic & apud Græcos diligentiſſimus quiſque & prudentiſſimus. Vetus ſcriptor apud Stobæum: Ξενοκράτης διαιρῶν ἕκαστον μέρος τῆς ἡμέρας εἰς πρᾶξίν τινα, καὶ τῇ σιωπῇ μέρος ἀπένεμε. Sic *diſponere ætatem* apud Senecam epiſtola LI. *Caſaub.* *Diſponere*, hic eſt, dividere diei curas. Ita *diſpoſuiſſe curas imperii* Silanum dicit Tacitus ſub initium fere Ann. XVI. *Tempora dividere*, Agric. Vit. *Boxhorn.*

Quicquid ægrorum in civitate eſſet viſitare ſe velle.] Comitas non abhorrens à moribus Tiberii. Velleius narrat ſimile quid de eodem: *Nemo è nobis gradumve noſtrum aut præcedentibus aut ſequentibus imbecillus fuit, cujus ſalus aut valitudo non ſuſtentaretur Cæſaris cura: tanquam diſtractiſſimus ille tantorum onerum mole huic uni negotio vacaret animus.* Quare non probo lectionem quorundam librorum doctis nonnullis probatam *agrorum*, quam in nullo noſtrorum reperimus. Taceo quod verbum *viſitare*, de agris parum apte diceretur. *Caſaub.* Laudata multorum Principum pietas, quod ægrotos viſerint. ſic enim de Claudio Dio, de Hadriano Spartianus, de Trajano & Gratiano Auſonius Panegyrico. *Torrent.*

Id à proximis aliter exceptum eſt.] Quomodo aliter, atque ea dixerat Tiberius, intellexêre? Conjecturæ locum facit Codex Salmaſianus, qui pro *viſitare ſe velle* exhibet, *vitare ſe velle.* Fortean in diſponendis diei curis prædixerat, omnem ægrorum contactum atque commercium ſeſe vitaturum: id illi proximi, affinitate vocis inducti, ſic acceperunt ac ſi viſitare ſingulos vellet, civilitate Tiberii tali ſenſui fidem faciente. *Schildius.*

Per valitudinum genera.] Verbi cauſa, podagrici uno loco ſimul collocabantur, febricitantes in alio, phthiſici in alio. Mos fuit apud Babylonios, ut languentes in forum deportarentur: qui eos adibant, ſi quis & ipſe eundem paſſus eſſet morbum, conſulebant, hortabanturque ad ea remedia uſurpanda, quæ ipſi faciendo ſimilem morbum effugiſſent,

Perculsus igitur inopinata re, diu quid ageret incertus, tandem singulos circuit: excusans factum etiam tenuissimo cuique & ignoto. Vnum hoc tantummodo, neque præterea quidquam notatum est, in quo exercuisse jus tribunitiæ potestatis visus sit: Cum circa scholas & auditoria professorum assiduus esset, moto inter antisophistas graviore jurgio, non defuit qui eum intervenientem & quasi studiosiorem partis alterius convitio incesseret. Sensim itaque regressus domum, repente cum apparitoribus prodiit: citatumque pro tribunali voce præconis conviti atorem rapi jussit in carcerem. Comperit deinde Iuliam uxorem ob libidi-

fugissent, aut alium novissent effugisse: &, ut author est Herodotus in primo historiarum, nulli fas est languentes præterire silentio, nisi prius exploraverit quonam morbo laborent. *Beroald.*

In quo exercuisse jus Tribunitiæ potestatis visus est.] Nempe recens ab Augusto inventæ, non priscæ illius & veteribus usurpatæ. Cautum enim fuerat, Livio & Halicarnassæo testibus, ne extra Vrbem Tribunorum potestas quicquam valeret. *Schildius.*

Antisophistas.] Id est, pugnantes ac concertantes sophistas.

Cum apparitoribus.] Apparitores magistratuum dicebantur, qui magistratuum imperio præsto erant, ut scribæ, accensi, interpretes, præcones, viatores, lictores, carnifices. Hæc autem munera libertis fere suis magistratus quisque more majorum mandavit. Quod cum ex aliis multis locis colligitur, tum maxime ex oratione Senatoris cujusdam, apud Tacitum de libertinorum ordine ita differentis: *Hinc plerumque tribus, decurias, ministeria magistratibus, & sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas.* Sigonius.

Citatumque pro tribunali voce præconis.] Cicero lib. VII. in Verr. *Quem is, uti Panormum venit, ad se vocari & de tribunali citari jussit.* Quinetiam, ut Plutarchus in Gracchis tradit, in more positum erat, Εἴτις ἔχοι δίκην θανατικὴν, μὴ ὑπακούῃ, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἕωθεν ἐλθόντα σαλπιγκτὴν, ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς. Martialis lib. I. Epigr.

Qui nec leno potes nec comissator haberi,
Nec pavidos tristi voce citare reos.

Sed & accusator citabatur: qui si ad diem non adfuisset, ex reis eximebatur is, cujus nomen delatum erat. Hoc amplius, patroni atque oratores prætoris voce citabantur. Quintilian. lib. VI. cap. V. *Brissonius.*

Ob libidines & adulteria.] Plutarchus legem à Romulo de divortio latam prodidit. Siquidem ait, inter alias leges Romuli illam fuisse acerbissimam, quæ uxori potestatem à viro discedendi ademit, viro uxorem exigendi dedit, si eam aut stuprum fecisse, aut venenum paràsse, aut filios, aut claves subjecisse comperisset. Itaque postea in XII. Tabulis divortium esse permissum, ex eo licet suspicari, quod inquit Cicero in Philippicis de Antonio: *frugi fa-*

dines atque adulteria damnatam, repudiumque ei suo nomine, ex auctoritate AVgusti, remissum: & quanquam lætus animo, tamen officii duxit, quantum in se esset, exorare filiæ patrem frequentibus litteris, & vel utcumque meritæ, quidquid umquam dono dedisset, concedere. Transacto autem tribunitiæ potestatis tempore, confessus tandem nihil aliud secessu devitasse se, quam æmulationis cum Cajo Lucioque suspicionem, petiit ut sibi securo jam ab hac parte, corroboratis his, & secundum locum facile curantibus, permitteretur revisere necessitudines, quarum desiderio teneretur. Sed neque impetravit: ultroque etiam admonitus est, dimitteret omnem curam suorum, quos tam cupide reliquisset. Remansit ergo Rhodi contra 12
voluntatem: vix per matrem consecutus ut ad velandam ignominiam, quasi legatus ab AVgusto abesset. Enimvero tunc non privatum modo, sed etiam obno-

gi factus est, 'mimam illam suam suas sibi res habere dixit ex XII. *tabulis, claves ademit, exegit.* Sigonius.

Repudiumque ei suo nomine remissum.] Repudium & divortium etiam inter absentes, non modo jure civili, verum etiam divino fieri consueverunt. Vnde usitata locutio, *Nuntium* mittere, *libellum repudii mittere.* Proprie dicti repudii, id est, quo sponsalia dirimuntur, hæc vetusta formula fuit: CONDITIONE TVA NON VTAR. *Hottom.* Divortii formulam fuisse reperio, RES TVAS TIBI HABETO, vel RES TVAS TIBI AGITO, quod & Cicero in Philipp. significat, & Cajus cap. 11. de divortiis tradidit. *Sigonius.* Repudium *remittere* dixit, ut Cicero in eadem re *nuncium remittere* in 1. de Orat. & in Topicis.

Lætus animo.] Cod. Salmas. *nuncio.*

Quantum in se esset, exorare filiæ patrem.] At jam princeps etiam *peculio concesso à patre præbitisque annuis fraudavit, &c.* cap. 1.

Dono dedisset. Prohibitæ quidem inter virum & uxorem donationes, verum hoc civiliter intelligendum. Et (ut puto) de his loquitur Sueton. quæ soluto uxoris culpa matrimonio per virum repeti atque auferri poterant. *Torrent.*

Secundum locum facile curantibus.] *Curare* vox familiaris Sallustio & Tacito & cum quarto casu, & sine eo. Vt in Iugurthino: *in postremo C. Marius cum equitibus curabat, eo acerrime niti.* Casaub.

Sed etiam obnoxium.] Obnoxius interdum libero opponitur: ut apud Livium observavimus sic scribentem: *Si reticeam, aut superbus, aut obnoxius videar: quorum alterum est hominis alienæ libertatis obliti, alterum suæ.* Beroald. De significatione vocabuli *obnoxius* multa

contra

noxium, & trepidum egit, mediterraneis agris abditus, vitansque prætaernavigantium officia, quibus frequentabatur assidue: nemine cum imperio, aut magistratu tendente quoquam, quin diverteret Rhodum. Et accesserunt majoris solicitudinis caussæ. Namque privignum Cajum, Orienti præpositum, cum visendi gratia trajecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii comitis & rectoris ejus. Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones, à commeatu castra repetentes, mandata ad complures dedisse ambigua, & quæ tentare singulo-

contra imperitum quendam Grammaticum Gellius lib. VII. cap. XVII.

Nemine cum imperio aut magistratu tendente quoquam.] Ita septem annos Rhodi moratus est, ut omnes qui proconsules legatique in transmarinas profecti provincias, visendi ejus gratia, ad eum convenientes, semper privato (si illa majestas privata unquam fuit) fasces suos summiserint, fassiq; sint otium ejus honoratius imperio suo. *Vellejus.*

Privignum Cajum.] Nempe genitum ex Iulia, quæ post obitum Agrippæ nupsit Tiberio.

Cum visendi gratia trajecisset Samum.] Aliter ille insignis Tiberii adulator Vellejus, *C. Cæsar in Syriam missus, convento prius Tiberio Nerone, cui omnem honorem ut superiori habuit.* Dio item aliter, qui Chium venisse Tiberium ait non Samum. τοῦ δὲ Καίου σταλέντος ἐς τὸν πρὸς Ἀρμενίους πόλεμον ὁ Τιβέριος ἐς Χῖον ἐλθὼν, αὐτὸν ἐθεράπευσε. & nota verbum ἐθεράπευσε, ac cum Velleio confer. *Casaub.*

Per quosdam beneficii sui centuriones.] Hæc beneficia stante Rep. à rectoribus provinciarum concessa, non aliter rata erant, quam si iidem rectores Romam reversi, triginta diebus post rationes relatas, sua beneficia ad ærarium detulissent. Quod lege Iulia cautum testatur Cicero epistola quadam ad Messinium; idque vocabant *deferre aliquem in beneficiis ad ærarium*. Vide eundem pro Archia. *Casaub.* Qui vitem scilicet ab illo acceperant. Nam *vitem dare* & *centurionem facere* eadem sunt. Et fallitur, qui quasi rem novam docere voluit, dationem vitis, esse veluti designationem centurionatus, ad quem aditus tunc esset illi qui vitem gerebat, cum locus vacaret. Nemo enim in legitima & ordinaria militia designatorum centurionum meminit. & vero, priusquam centuriones essent, quo tempore vitem tantum gerebant, quo titulo vel quo militiæ munere fungebantur? *Salmasius.* Beneficiarii milites ab eo appellati, quod promoventur beneficio tribunorum. *Vegetius.*

A commeatu.] *Commeatus* (inquit Festus) *tempus illud significat quo quis ire, & redire possit.* Quod spatium excedens miles, emansoris aut desertoris loco habendus est. ad diem enim commeatus adesse debet. Qua de re Iurisconsulti l. I. l. II. & l. XIIII. De re militari. Itaque non satis proprie Sueton. *à commeatu* dixit, pro ad commeatus diem. *Torrent.* Cicero: *ut ad diem commeatus adesset*, citante Sabellico.

Custo-

lorum animos ad novas res viderentur. De qua suspicione certior ab AVgusto factus, non cessavit efflagitare aliquem, cujuslibet ordinis, custodem factis atque dictis suis. Equi quoque, & armorum solitas 13
exercitationes omisit: redegitque se, deposito patrio habitu, ad pallium, & crepidas: atque in tali statu biennio fere permansit, contemptior in dies, & invisior: adeo ut imagines ejus & statuas Nemausenses subverterint: ac familiari quodam convivio mentione ejus orta exstiterit qui Cajo polliceretur, Confestim se, si juberet, Rhodum navigaturum, caputque exsulis *(sic enim appellabatur)* relaturum. *Quo praeci-*

Custodem dictis atque factis suis.] Aug. cap. LXIV. de filia ejus & neptibus: *vetaretque loqui aut agere quidquam, nisi propalam, & quod in diurnos commentarios referretur.*

Redegitque se, deposito patrio habitu, ad pallium & crepidas.] Præter Plemiinii facinus, Locrensiumque cladem, ipsius etiam imperatoris (Scipionis) non Romanus modo sed ne militaris quidem cultus jactabatur, cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio, libellis etiam palæstræque operam dare. *Livius.*

Ad pallium.] Non fuit idem σχῆμα pallii, quod elegantiores Græci, & quod Philosophi gestârunt. Communis habitus elegantiorum Græcorum καὶ τῶν πολιτικῶν fuit, pallium utrimque regestum. Partem enim utramque pallii retrorsum jaciebant, ita ut tota quæ suberat tunica, pateret, pallium ipsum cervicibus circumstrictum morosiusque in rugas plicatum, & ordinatum, fibulæ morsu in humeris tenebatur. Græci philosophi, & præcipue Cynici aliter τριβώνιον suum vestiebant. totos enim sese pallio obvolvebant. Partem siquidem pallii de sub dextro humero super sinistram rejiciebant, & sic excluso dextro, obvelato sinistro humero erant. Atque hæc pallii duplicatio est, quam primus instituisse fertur Diogenes. *Salmasius.*

Et crepidas.] Vt calcei togæ proprii, sic soleæ vel crepidæ pallii. Cæterum Latini calceos & soleas ita distinguunt, ut Græci ὑπόδημα & σανδάλιον. ad suendos & concinnandos calceos sive κοῖλα ὑποδήματα formâ ligneâ opus erat, quam Græci καλόποδα vel καλοπόδιον vocant. at sandalia sive solea circum formam non suebantur: nam concava non erant, sed plana, & solum πέλμα sive κάττυμα habebant, quod ad pedem habenis quibusdam religabatur circa digitos primores. *Salmas.*

Vt imagines ejus & statuas Nemausenses subverterint.] Caput Aremicorum est Nemausus, longe inferior Narbone, si peregrinam & negotiantium turbam consideres: sin Rempub. spectes, multo præstantior. Immo illic invenias Romanos, qui ædilitatis & quæsturæ honorem sunt consecuti, eamque ob caussam gens ea cum præfectis Româ missis nihil habet negotii. *Strabo.*

Majoris

cipue, non jam metu, sed discrimine, coactus est tam suis quam matris impensissimis precibus reditum expostulare: impetravitque, adjutus aliquantum etiam casu. Destinatum AVgusto erat, nihil super ea re, nisi ex voluntate majoris filii, statuere. Is forte tunc M. Lollio offensior, facilis exorabilisque in vitricum fuit. Permittente ergo Cajo, revocatus est: verum sub conditione, ne quam partem curamve Reip. attingeret.

14 R E D I I T *octavo post secessum anno, magna, nec incerta spe futurorum, quam & ostentis, & prædictionibus ab initio ætatis conceperat. Prægnans enim Livia, cum an marem editura esset, variis captaret ominibus, ovum incubanti gallinæ subductum, nunc sua nunc ministrarum manu per vices usque eo fovit quoad pullus insigniter cristatus exclusus est. Ac de infante*

Majoris filii.] Caji ex Iulia nepotis, quem una cum fratre Lucio adoptaverat.

M. Lollio offensior.] Lolliam Paulinam, quæ fuit Caji principis matrona, ne serio quidem ac solenni cærimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spiris, auribus, collo, manibus digitisque: quæ summa quadringenties HS. colligebat: ipsâ confestim paratâ nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed avitæ opes, provinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdictâ amicitiâ à Cajo Cæsare Augusti filio venenum biberet, ut neptis ejus quadringenties HS. operta spectaretur ad lucernas. *Plinius.*

Prægnans enim.] Cod. Salmas. *prægnans eum.*

Variis captaret ominibus.] Captare omen proprium est μαντικῆς τῆς διὰ κληδόνων. quam describit elegantissime Pausanias in Achaicis: ὁ ἀφικόμενος ἐρωτήσει πρὸς τὸ οὖς τὸν θεὸν, ὁποῖόν τι καὶ ἑκάστῳ τὸ ἐρώτημά ἐστι· τὸ ἀπὸ τούτου δὲ ἄπεισιν ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐπιφραξάμενος τὰ ὦτα· προελθὼν δὲ ἐς τὸ ἐκτὸς τὰς χεῖρας ἀπέχει ἀπὸ τῶν ὤτων, καὶ ἧς τινος ἂν ἐπακούσῃ φωνῆς μάντευμα ἡγεῖται. Apuleius De deo Socratis, *videmus plerosque qui non suopte corde, sed alterius verbo reguntur: qui ex angiportu reptantes, consilia ex alienis vocibus colligunt, &, ut ita dixerim, non animo, sed auribus cogitant.* Similes modi captandi omina & in tēplis deorum, & alibi, in veterum scriptis possunt observari. Sed hîc καταχρηστικώτερον pro quovis genere μαντικῆς usurpatur. *Casaub.*

Usque eo fovit.] De hoc Plinius lib. X. cap. LV. ubi de auguriis ovorum agit.

Scribo-

te Scribonius Mathematicus præclara spopondit: etiam regnaturum quandoque, sed sine regio insigni: *ignota scilicet tunc adhuc Cæsarum potestate. Et ingresso primam expeditionem, ac per Macedoniam ducente exercitum in Syriam, accidit, ut apud Philippos sacratæ olim victricium legionum aræ, sponte subi-*

tis

Scribonius Mathematicus.] Hic (quisquis fuit) una cum Nigidio figulo tanto illustrior habendus, quod Romanus. nam Mathematici fere Græculi erant, aut Iudæi, atque Ægyptii. Romanus etiam Sulla quidam Calig. c. LVII. *Torrent.*

Sine regio insigni.] Tacitus de illo ipso Tiberio: *Signum prætoriis cohortibus, ut imperator dederat, excubiæ, arma, cætera aulæ.* Cætera aulæ: nempe lictores, fasces laureati, & si quid præterea tunc receptum principi distinguendo. Neque enim adhuc illa Principatus insignia, Ignis, Diadema, Purpura: quæ reperta sequenti ævo, & ad exemplum regum. Ignis originem antiquum video, & à temporibus Antoninorum. Herodianus sane in Commodo statim meminit, ut rei vulgatæ. Idem de Pertinace: οὔτε τὸ πῦρ ἐάσας ἑαυτοῦ προπομπεύεσθαι, οὔτε τι ἄλλο τῶν βασιλικῶν συμβόλων εἰς ὕψος ἀρθῆναι. Ignis tamen ille non è carbonibus aut ligno: lampas tantum fuit. Docet M. Antoninus in libris suæ vitæ. Opinor autem Romam traductum morem è Persis. Illorum enim regi prælatus ignis. Diadema primus Romanorum principum usurpavit Aurelianus: uti in vita ejus Victor. Etsi alibi male id refert ad Caligulam. *Lipsius.*

Ignota scilicet tunc adhuc Cæsarum potestate.] Natus est Tiberius A. V. C. DCCXII. Cædes vero Iulii Cæsaris incidit in annum DCCX. Iam tum igitur dignatio & potestas Cæsarum nosci cœperat: quippe jam Octavius quoque & hereditatem avunculi, & *nomen invidiosæ fortunæ ejus adierat*, autore Vellejo. Sed videtur populus Romanus perpetuam Cæsarum successionem animo præcipere non potuisse. Quin potius Iulium publicis cervicibus jam eo tempore depulsum existimabat: & Octavii dimicationes eo tendere videbantur, non ut primus in rep. sed ut nemini secundus esset. Hoc sensu dictum à Suetonio putem: ignotam tunc adhuc Cæsarum potestatem fuisse. *Schildius.*

Sacratæ olim victricium legionum aquilæ.] Iam de summo imperio cogitationes animo agitabat, quod quum ad Philippos accederet, tumultus ex eo loco, in quo ante depugnatum fuerat, ac ignis ex ara in castris olim ab Antonio posita, effulserat. *Dio Cassius.*

Sponte subitis collucerent ignibus.] Apud Appianum inter signa futuræ Seleuci potentiæ recensetur ἡ ἑστία αὐτοῦ ἡ πατρῴα, οὐδενὸς ἅψαντος ἐκλάμψασα πῦρ μέγα. Virgilius,

Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse: bonum sit.

Servius ad hunc locum: *Hoc uxori Ciceronis dicitur contigisse: cum post peractum sacrificium libare vellet, in cinere visa est flamma, quæ flamma eodem anno consulem futurum ostendit ejus maritum; sicut Cicero in suo testatur poëmate.* Casaub. Simillimum ostentum Octavio, in Liberi patris luco de filio consulenti, contigisse narrat Aug. cap. XCIII.

tis collucerent ignibus, & mox cum Illyricum petens, juxta Patavium adiſſet Geryonis oraculum, ſorte tracta, qua monebatur ut de conſultationibus in Aponi fontem talos aureos jaceret: evenit ut ſummum numerum jacti ab eo oſtenderent: hodieque ſub aqua viſuntur ii tali. Ante paucos vero quam revocaretur dies, aquila, nunquam antea Rhodi conſpecta, in culmine domus ejus

Geryonis oraculum.] Mentio fit apud Hiſtoricos ſortium Patavinarum: quæ ad hoc oraculum commodiſſime referri poſſunt. Fortaſſis illic, ut ſuſpicari licet, colebatur ſimulacrum Geryonis illius notiſſimi inter labores Herculeos, qui à poëtis fingitur tricorpor. *Beroald.* Sane Lucan. libro ſeptimo cum ait,

Euganeo (ſi vera fides memorantibus) augur
Colle ſedens, Aponus terris ubi fumifer exit,

iis verſibus deſcribere aliquem videtur qui oraculo Geryonis præfuerit. *Torrent.*

In Aponi fontem.] Fons Aponi, & aquæ juxta Patavium medicatæ, luculentis verſibus celebrantur à Claudiano ita ſcribente:

Fons Antenoreæ vitam qui porrigis urbi.

& poſt paulo:

Publica morborum requies, commune medentum
Auxilium, præſens numen, inempta ſalus.

Beroald. Eum locum (nam & vicum ipſum in quo fons erat Aponum vocant) Theodoricus Rex, ut Caſſiodorus tradit, ob celebritatem mœnibus cinxit. *Torrent.*

Talos aureos jaceret.] Explorandi futurorum cauſsâ ſoliti veteres in certos fontes varia conjicere: exemplum habes apud Pauſaniam in Laconicis de aqua Inûs dicta. Aliud genus ὑδατομαντικοῦ fuit, cujus meminit Sozomenus lib. v. cap. xix. fuêre item genera alia, quorum geographi meminerunt & hiſtorici. Talos vero in conſultationibus ejuſmodi ſolitos adhiberi declarat ἀστραγαλομάντεων appellatio. *Caſaub.*

Summum.] Maximum, felicitatem ſignificantem, qualis eſt Venus, cujus ſupra mentio facta. *Beroald.*

Aquila.] Quam gloriæ ac felicitatis prænunciam crediderunt: Seneca II. Natur. Quæſt. *Aquilæ hic honor datus eſt, ut magnarum rerum faceret auſpicia.* Tacitus Annal. II. *Pulcherrimum augurium octo aquilæ petere ſylvas, & intrare viſæ, Imperatorem* (Germanicum) *advertêre: exclamat, Irent, ſequerentur Romanas aves, propria legionum numina.*

Nunquam antea Rhodi conſpecta.] Avem noctuam Creta non habet, inquit Solinus. Fuit & Romæ Herculis ſacellum in foro Boario, quo neque canibus, neque muſcis erat ingreſſus. *Caſaub.* Notum eſt, quædam animalia in certa loca non ingredi, & ex forte ingreſſis omina, ſive lætiora, ſive triſtiora, capere ſolitos veteres. At minus notum, opinor, orta inter vicinas gentes de limitibus controverſia, conſulta velut hoc nomine natura, graviſſimas lites olim fuiſſe terminatas. Quare unicum, quod ſe mihi obtulit, idque nobiliſſimum, exemplum adſcribere haud gravabor. Orta olim controverſia inter Angliæ, ſeu Britanniæ majoris, ac Hiberniæ populum, utri Mona inſula, quæ nunc Mannia dicitur, in maris interfluentis medio poſita, deberetur, venenoſos vermes advehunt. Hos cum inſulam hanc admittere

ejus aſſedit : & pridie quam de reditu certior fieret, veſtimenta mutanti, tunica ardere viſa eſt. Thraſyllum quoque Mathematicum, quem ut ſapientiæ profeſſorem contubernio admoverat, tunc maxime expertus eſt, affirmantem nave præviſa gaudium afferri, cum quidem illum durius, & contra prædicta cadentibus rebus, ut falſum & ſecretorum temere conſcium, eo ipſo momento dum ſpatiatur una, præcipitare in mare deſtinaſſet. Romam reverſus, deducto in forum filio Druſo, ſtatim è Carinis ac Pompeiana domo, Eſquilias in

tere & fovere, uti Angliæ aut magnæ Britanniæ partem reliquam, Hiberniam contra eos necare obſervaſſent, Britanniæ eam applicandam communis omnium cenſura dictavit, ut loquitur Giraldus Cambrenſis, qui ſub Hen. II. Angliæ rege floruit. Topogr. Hibern. *Boxhornius.*

Veſtimenta mutanti tunica ardere viſa eſt.] Tam Græci quam Romani tunicas ſub toga habuerunt, eaſque cinctas, præcipue viri. nam mulieres, & molles, & plerique barbari in diſcinctis tunicis ibant: ſub tunicis autem tam apud togatos quam palliatos, interulæ ſive ſubuculæ lineæ habebantur, quas cingi non fuit moris. nam & breviores erant & ſtrictiores, atque ita ad corpus aptæ, ut cinctura opus non haberent, qua preſſius corpori adhærerent. tunicæ vero longiores & fuſiores, ideo cingebantur. *Salmaſius.*

Thraſyllum quoque Mathematicum.] Hic philoſophiam profitebatur, non curioſas iſtas artes: eoque nomine primum fuiſſe in contubernium Tiberii admiſſum innuit Themiſtius oratione XII. & Suetonius ipſe hoc loco, *Thraſyllum, ut ſapientiæ profeſſorem, contubernio admoverat.* Caſaub. Poſtea *Mathematici* inviſa nomina fuere: ac quod curioſius in fata principum inquirerent, *genus fallax, & dominantibus infidum*, audivêre. Vnde ſæpe, de iis Italia pellendis, ſenatuſconſulta facta. Chaldæi, ab origine artis, utplurimum ſunt appellati. Nam & ſcientiam, quam ex hoc ipſo Thraſyllo Tiberius didicit, *Chaldæorum artem* Tacitus vocat, Ann. VI. ubi hanc hiſtoriam paullo aliter, quam Suetonius recenſet.

Deducto in forum filio Druſo.] Id tyrocinii die fiebat. Supra Aug. capite XXVI.

E Carinis.] Sext. Pompejus haud abſurde cum in navi Cæſaremque & Antonium cœna exciperet, dixit: In Carinis ſuis ſe cœnam dare: referens hoc dictum ad loci nomen, in quo paterna domus ab Antonio poſſidebatur. *Vellejus.*

Pompejana domo] Quam *roſtratam* Iulius Capitolinus appellat in Gordianis: haud dubie propter faſtigium vel ornamentum aliquod roſtri forma, Magni ædibus conceſſu Senatus ac P. R. affixum, navalium ejus victoriarum monumentum.

Eſquilias.] Eſquilias plures montes fuiſſe, iis verbis docet Varro: *Eſquiliæ duo montes habiti, quod pars Ciſpius mons ſuo antiquo nomine etiam nunc in ſacris appellatur.* Hic mons ab ortu urbis muros verſus aggerem, & caſtrum prætorium, portas Gabiuſam & Eſquilinam attingit, à meridie viam illam habet,

in hortos Mæcenatianos transmigravit: totumque se ad quietem contulit, privata modo officia obiens, ac publicorum munerum expers. Cajo & Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab AVgusto simul cum fratre eorum M. Agrippa: coactus prius ipse Germanicum fratris sui filium adoptare. Nec quidquam postea pro patrefamilias egit: aut jus quod adoptione amiserat, ex ulla parte retinuit. Nam neque donavit, neque manumisit: nec hereditatem quidem, aut legata percepit

quæ ab amphitheatro in Carinis principium habens, per Cœlioli extremam partem, usque ad S. Clementis & SS. Marcellini & Petri ædes, versus portam Esquilinam protenditur. *Onuphr. Panvin.*

Transmigravit.] Ex Ciceronis ad Atticum epistolis, scimus morem eum fuisse nobilium adolescentium, ut mox à virili sumpta in proprias ædes à patre emigrarent: non enim aliter suam dignitatem satis tueri posse videbantur. Propterea Domitianus à patre correptus, *quo magis ætatis & conditionis admoneretur, habitabat cum patre una.* Quod igitur Tiberius filio post assumptam liberam togam, domo statim ei cedit, dignitati illius consultum hac ratione voluit, quando sibi omnes ad Rempublicam aditus præclusos videbat. *Casaub.*

Adoptatur ab Augusto.] Aug. c. LXV. Hinc Iustin. Imp. titul. De adoptionibus: *Sic Divus Augustus non ante Tiberium adoptavit quam is Germanicum adoptasset, ut protinus adoptione facta inciperet Germanicus ei nepos esse.* Sed & Hadrianus Antoninum Pium hac lege adoptavit, ut ille Marcum & Verum sibi adoptaret. Testis Capitolin. *Torrent.*

Simul cum fratre eorum M. Agrippa.] Adoptatus eadem die etiam M. Agrippa, quem post mortem Agrippæ Iulia enixa erat, sed in Neronis adoptione illud adjectum, his ipsis Cæsaris verbis: *Hoc, inquit, reipublicæ caussa facio.* Vellejus.

Pro patrefamilias egit.] Patremfamilias appellârunt, qui è patris potestate exisset. Itaque filios familias exclusos etiam à testamento faciundo voluerunt: usque adeo ut Cicero in Topicis, si mulier, quæ emancipata non esset, testamentum fecisset, secundum eas tabulas possessionem ex edicto prætoris dari non posse concluserit. *Sigonius.*

Ius quod adoptione amiserat.] Capitis nempe deminutionem passus, ac sub alterius constitutus potestate. Sic nimirum Antoninus, cum recens ab Hadriano adoptatus reprehenderetur ab uxore, quod nimis exigua largiretur: Atqui stulta (inquit) postquam ad Imperium venimus, etiam quod ante habuimus perdidimus. *Torrent.*

Neque manumisit.] Non valet donatio, quam facit filiusfamilias sine patris jussu, ut scribit Vlpianus in titulo De adoptionibus. Itidem quæritur apud Iurisconsultos, numquid filiusfamilias vivo patre servum manumittere possit? & videtur manumittere non posse, nisi pater permiserit. Excipitur filiusfamilias militiam exercens: talis enim servos, quos in castris acquirit, manumittere potest, quum in patris familia minime computentur. *Beroald.*

Aliter quam ut peculio referret accepta.] Significat Tiberium ea bona quæ sibi

*pit ulla aliter quam ut peculio referret accepta. Nihil
ex eo tempore prætermissum est ad majestatem ejus au-
gendam, ac multo magis postquam, Agrippa abdicato
atque seposito, certum erat, uni spem successionis in-* 16
*cumbere. Data rursus potestas tribunitia in quin-
quennium: delegatus pacandæ Germaniæ status:
Parthorum legati, mandatis AUgusto Romæ redditis,
eum quoque adire in provinciam jussi. Sed nun-
tiata Illyrici defectione, transiit ad curam novi
belli: quod gravissimum omnium externorum bello-
rum post Punica, per* XV. *legiones, paremque auxilio-
rum copiam, triennio gessit: in magnis omnium re-
rum difficultatibus, summaque frugum inopia. Et
quam-*

sibi testamentis amicorum relinquerentur, possedisse, non tanquam legatarium aut heredem: nam eo titulo acquisivisset patri, non sibi: verum jure peculii, quasi accepta à patre & concessa sibi fuissent. *Casaubonus.* Peculium, ut Celsus scribit, est quod servus domini permissu separatum à dominicis rationibus habet. Vlpianus: *Paterfamiliâs*, inquit, *peculium habere non potest, quemadmodum nec servus bona, aut ille qui in alterius est mancipio.* Sabell.

Data rursus potestas Tribunitia.] Tribunatum capere indignum majestate sua imperatores censebant, quum in patricios statim allegerentur, ubi primum Augusti appellati fuissent: verum potestatē Tribunitiam, quanta unquam fuit, sibi assumebant, vel die primo imperii eorum, si ex privatis ad imperii fastigium evecti essent, vel si designati fuissent imperatores, ab iis, à quibus designati fuerant, ut M. Agrippa & Tib. Cæsar ab Augusto, Drusus à Tiberio, Titus à Vespasiano, Trajanus à Nerva, Pius ab Hadriano, Marcus à Pio, L. Verus & Commodus à Marco, Caracalla & Geta à Severo: qui Tribunitiam potestatem ante diem singularis eorum imperii obtinuerunt. *Onuphr. Panvin.*

In provinciam.] Germaniam: cujus pacandæ status ipsi fuerat demandatus.

Gravissimum omnium externorum bellorum post Punica.] Tantus hujus belli metus fuit, ut stabilem illum, & firmatum tantorum bellorum experientia, Cæsaris Augusti animum quateret atque terreret. Habiti itaque delectus, revocati undique omnes veterani, viri fœminæque ex censu libertinum coactæ dare militem. Audita in senatu vox principis: *Decimo die, ni caveretur, posse hostem in urbis Romæ venire conspectum.* Senatorum, equitumque Romanorum exactæ ad id bellum operæ pollicitæ. *Vellejus.*

Summâque frugum inopia.] Antiquiores *frugum* vocabulum latius accepêre, ut fruges sint, quidquid ex fructu terræ in alimoniam vertitur: qua ratione Plinius frugiferas arbores omnes appellat, quæ fructiferæ sunt, olivam, pyrum, pomum. Dicuntur enim fruges à fruendo, ut Varro: vel à frumine, quod summa pars gulæ est, per quam cibus in ventrem

quamquam sæpius revocaretur, tamen perseveravit: metuens, ne vicinus & prævalens hostis instaret ultro cedentibus. Ac perseverantiæ grande pretium tulit: toto Illyrico, quod inter Italiam, regnumque Noricum & Thraciam, & Macedoniam, interque Danubium flumen, & sinum maris Adriatici patet, perdomito & in ditionem redacto. CVI *gloriæ amplior adhuc ex opportunitate cumulus accessit. Nam sub id fere tempus Quintilius Varus, cum tribus legionibus in Germania periit: nemine dubitante, quin victores Germani juncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est, multique & magni honores. Censuerunt etiam quidam, ut* Pannonicus, *alii ut* Invictus, *nonnulli ut* Pius *cognominaretur. Sed de cognomine intercessit AVgustus, eo contentum repromittens, quod se defuncto suscepturus esset. Triumphum ipse distulit, mœsta civitate clade Variana. Nihilo minus urbem prætex-* ta-

ventrem demittitur, ut Servius scribit. *Alciatus.*

Et quanquam sæpius revocaretur, tamen perseveravit.] Vnde nata illa suspicio AVgusti quam tangit Dio lib. LV. Ὁ Αὔγουστος ὑποτοπήσας εἰς τὸν Τιβέριον, ὡς δυνηθέντα μὲν ἂν διὰ ταχέων αὐτοὺς κρατῆσαι, τρίβοντα δὲ ἐξεπίτηδες, ἵνα ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἐν τοῖς ὅπλοις ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου προφάσει ᾖ. *Casaubon.* Eadem cura, quæ tunc forsitan Augustum, postea Tiberium quoque sollicitum habuit Tacitus Annal. II. *Tiberio haud ingratum accidit, turbari res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret.*

Juncturi se Pannoniis fuerint.] Pæones, natio ingens, circa Istrum per longum incolens, ab Iapodum populis supra Dardanos protenditur. Hi Pæones à Græcis, à Romanis Pannonii appellantur: & ab illis Illyriis annumerati sunt. *Appianus.*

Nonnulli ut Pius cogn.] Cognomentum Pii Metellus primus meruit apud Romanos, propterea quod patrem lacrymis & precibus assiduis ab exilio revocavit. *Beroald.* Onuphrii notam vide ad cap. LVIII. Aug.

Quod se defuncto.] Augusti cognomentum intelligit, quod Tiberius post obitum Augusti erat suscepturus, quod cognomen speciosius est, & venerabilius cognomento Pannonici, Invicti, & Pii. *Beroald.*

Vrbem prætextatus, & laurea coronatus, intravit.] At non omni tempore prætextam inter triumphales vestes fuisse, ex Tacito & Plutarcho constat.

Tacitus

tatus, & laurea coronatus intravit, positumque in Septis tribunal, senatu adstante, conscendit: ac medius inter duos COSS. *cum AVgusto simul sedit: unde, populo consalutato, circum templa deductus est. Proximo anno repetita Germania, cum animadverte-* 18
ret, Varianam cladem temeritate & negligentia ducis accidisse, nihil non de consilii sententia egit: semper alias sui arbitrii, contentusque se uno, tunc præter consuetudinem cum pluribus de ratione belli communicavit. Curam quoque solito exactiorem præstitit. Trajecturus Rhenum, commeatum omnem ad certam formulam adstrictum non ante transmisit, quam consistens apud ripam explorasset vehiculorum onera: ne qua deportarentur, nisi concessa aut necessaria. Trans Rhe-

Tacitus Ann.XII. *Et ludicro Circensium, quod acquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veste, transvecti sunt.* Plutarchus in Mario: *καὶ παρῆλθε μὲν εἴτε λαθὼν αὐτὸν, εἴτε τῇ τύχῃ χρώμενος ἀγροικότερον, ἐν τῇ θριαμβικῇ κατασκευῇ· ταχὺ δὲ τὴν βουλὴν ἀχθεσθεῖσαν αἰσθόμενος ἐξανέστη, καὶ μεταλαβὼν τὴν περιπορφύραν, αὖθις ἦλθε. Baysius.*

In septis.] Septa locus est in campo Martio. eum ad habenda tributa comitia Lepidus undiquaque porticibus circumductis ædificaverat: tabulis lapideis & picturis à se exornatum Agrippa, Septa Iulia ab Augusto cognominavit. *Dio Cassius.* Hæc septa etiam *Ovilia* dicta constat ex Iuvenal. Satyr. VI.

—— *antiquo quæ proxima surgit Ovili.*

Idem confirmat Dionys. Halicarn. l.X. ubi de comitiis L. Quinctii loquitur: & Strabo, qui lib. VI. scribit, Syllam dictatorem Marianos ad tria millia, vel, ut alii, quatuor millia, qui arma projecerant in campo Martio, ad Ovilia coactos, immissis militibus jugulâsse. *Marc. Donatus.*

Medius.] Locus honoratior est medius non solum apud Romanos, sed etiam apud barbaros. Vnde ait Sallustius in Iugurtha, Hiempsalem assedisse juxta fratrem Adherbalem, ut ille in medio foret, tanquam venerabilior. Xenophon quoque tradit, Cyrum solitum fuisse medium discumbere inter amicos honoratos. *Beroald.* Sed adi ad ea quæ ex Salmasio notamus infra ad Calig. cap. XXIV.

Sui arbitrii.] Vide quæ Beroaldus ex Plutarcho commentatur ad caput XXI.

Vehiculorum onera.] Reperio *vehiculatorum onera.* itaque quamvis vulgatam lectionem non improbem, tamen quidni hanc etiam defendere possim? præsertim cum ut *naviculator,* sic *etiam vehiculator* dici probe possit. *Turnebus.*

Vt sedens in cespite nudo cibum caperet] Catonem Vticensem imitatur, de quo Plu-

Rhenum vero eum vitæ ordinem tenuit, ut ſedens in ceſpite nudo cibum caperet: ſæpe ſine tentorio pernoctaret: præcepta ſequentis diei omnia, & ſi quid ſubiti muneris injungendum eſſet, per libellos daret, addita monitione, ut de quo quiſque dubitaret, ſe, nec alio in-
19 *terprete, quacumque vel noctis hora uteretur. Diſciplinam acerrime exegit: animadverſionum & ignominiarum generibus ex antiquitate repetitis: atque etiam legato legionis, quod paucos milites cum liberto ſuo trans ripam venatum miſiſſet, ignominia notato. Prælia, quamvis minimum fortunæ caſibuſque permitteret, aliquanto conſtantius inibat, quoties lucubrante ſe ſubito ac nullo propellente, decideret lumen & exſtin-*

Plutarchus, ἐδείπνει δὲ καθήμενος ἀφ' ἧς ἡμέρας τὴν κατὰ Φάρσαλον ἔγνω ἧτταν· καὶ τοῦτο τῷ λοιπῷ προσέθηκε πένθει, τὸ μὴ κατακλιθῆναι πλὴν καθεύδων. *Caſaubon.* De Iuliano quoque Mamertinus: *Neque enim comparandæ ſunt picturæ, marmorum cruſtæ, & ſolido auro tecta laquearia cum eo, qui majorem animi partem in nuda humo cubet, & cœlo tantum tegatur.*

Præcepta ſequentis diei omnia per libellos daret.] Ita ſoliti etiam in urbe qui diligentius curam aliquam publice adminiſtrabant. Iulius Frontinus De Aquæduct. urb. Romæ, *Tam amplum numerum utriuſque familiæ, ſolitum ambitione aut negligentia præpoſitorum in privata opera diduci, revocare ad aliquam diſciplinam & publica miniſteria inſtituimus, ut pridie quid eſſet actura dictaremus, & quid quaque die egiſſet, actis comprehenderetur.* Caſaub. Scilicet ne quis poſtea aliquid non dictum, aut non præceptum cavillari poſſet. *Sabell.* Vtilem morem in fœdiſſimam arrogantiam vertit Pallas, qui nominatis libertis, quos conſcios conjurationis haberet, reſpondit, *nihil unquam ſe domi, niſi nutu aut manu ſignificaſſe, vel ſi plura demonſtranda eſſent, ſcripto uſum, ne vocem conſociaret.* Tacit. Annal. XIII.

Diſciplinam acerrime exegit.] Exemplo vitrici. in ejus vita cap. XXIV.

Animadverſionum & ignominiarum generibus ex antiqutate repetitis.] Lenis animadverſio fuit, quæ ignominiam tantum inuſſit, ut ſtipendio legitimo ſpoliari, haſtam dare, tendendi locum mutare, extra oppidum hibernare, cibum ſtantem capere, foſſam fodere, diſcinctum deſtitui, hordeo paſci, ſanguinem mitti. Gravior, quæ detrimentum intulit, ut virgis cædi, venire, fuſte, & ſecuri percuti, decimari, in crucem tolli: quarum omnium exempla refero lib. I. de Antiquo jure civium Romanorum, cap. XV. *Sigonius.*

Trans ripam venatum.] Libet aſcribere Macri I.Cti l. XII. De re militari verba. *Debet* (inquit) *qui meminerit ſe armatis præeſſe, parciſſime commeatum dare, equum militarem extra provinciam duci non permittere, ad opus privatum, venatū, piſcatum militem non mittere. Nam in diſciplina Auguſti ita cavetur.* Torr.

Exſtin-

ſtingueretur: confidens, ut ajebat, oſtento, ſibi ac majoribus ſuis in omni ducatu expertiſſimo. Sed re proſpere geſta, non multum abfuit quin à Bructero quodam occideretur: cui inter proximos verſanti, & trepidatione detecto, tormentis expreſſa confeſſio eſt cogitati facinoris. A Germania in urbem poſt biennium regreſſus, triumphum, quem diſtulerat, egit: proſequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impetrarat. Ac prius quam in Capitolium flecteret, deſcendit è curru, ſeque præſidenti patri ad genua ſubmiſit. Batonem Pannonium ducem ingentibus donatum præmiis, Ravennam tranſtulit: gratiam referens, quod ſe quondam cum exercitu iniquitate loci circumcluſum, paſſus eſſet evadere. Prandium dein populo mille menſis, & congiarium trecenos nummos viritim dedit. Dedicavit & Concordiæ ædem: item Pol-

Exſtingueretur.] Quærit etiam Plutarchus in Problematis, cur Romani lumen non extinxerint, ſed per ſe extingui, ac deficere permiſerint. *Beroald.*

Legatis.] Inter quos fuit L. Domitius, Neronis Cæſaris avus. Ner. cap. IIII. Incidit autem hic triumphus in A.V. DCCLXV. *Torrent.*

Quibus triumphalia ornamenta impetrârat.] De Lepido quodam Vellejus: *Præda onuſtus pervenit ad Cæſarem, & ob ea, quæ ſi propriis geſſiſſet auſpiciis, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus, conſentiente cum judicio principum voluntate ſenatus, donatus eſt.*

Flecteret.] Triumphantes, peracta triumphandi pompa, Capitolium ingrediebantur, ibique hoſtiis immolatis in Palatium recedebant: ut docet Ioſephus libro VII. belli Iudaici. *Beroaldus.*

Batonem Pannonium ducem, ingentibus donatum præmiis Ravennam tranſtulit.] Cum ſe Tiberio dediſſet, teſte Dione, in triumpho ductus eſt, ut conſtat ex Ovidio hunc triumphum deſcribente lib. II. Ponti, Elegia, *Huc quoque Cæſarei pervenit fama triumphi.* Infra in ſcriptis codicibus legitur:

Maxima pars horum vitam veniamque tulère:
In quibus & belli ſumma caputque Baton.

Eſt autem Bato nomen populare Pannonum. In Pannonia extat lapis in quo inciſum: BATO BVLLI. F. COL. AP. EQ. ALAE. PANNONIORVM. TVR. SCENI. *Ioſ. Scaliger.*

Dedicavit & Concordiæ ædem.] Anno V. C. DCCLXVI. Tiberius ædem Concordiæ ſacravit, inſcripto ſuo & fratris Druſi, vita pridem functi, nominibus. *Dio Caſſius.* Ædes Concordiæ Romæ fuerunt plures, vetuſtiſſima, quam propter ſeceſſionem militarem vovit exſtruxitque M. Furius Camillus.

Pollucis & Caſtoris, ſuo fratriſque nomine, de ma-
21 *nubiis. Ac non multo poſt lege per* COSS. *lata, ut provincias cum AVguſto communiter adminiſtraret, ſimulque cenſum ageret, condito luſtro in Illyricum profectus eſt. Et ſtatim ex itinere revocatus, jam quidem affectum, ſed tamen ſpirantem adhuc AVguſtum reperit: fuitque una ſecreto per totum diem. Scio vulgo perſuaſum, quaſi egreſſo poſt ſecretum ſermonem Tiberio, vox AVguſti per cubicularios excepta ſit:* Miſerum populum Romanum, qui ſub tam len-

millus. Altera eſt, quam vovit L. Manlius prætor, etiam propter ſeditionem militarem in Gallia. Tertia eſt in foro Romano, prope Græcoſtaſim ædificata à L. Opimio conſule, deletis Gracchanis partibus. Quarta poſita eſt à Livia, niſi eadem ſit antiquiſſima, quam fecerat Camillus, reparata à Livia, quod vetuſtate laberetur: de qua Ovidius primo Faſtorum. *Vives.*

Item Pollucis & Caſtoris.] His quoque jam ante in foro ædes conſtituta fuerat. Cæſ. cap. x.

Ac non multo poſt lege per conſules lata.] Cum S. P. Q. Roman. poſtulante patre ejus ut æquum ei jus in omnibus provinciis exercitibuſque eſſet, quam erat ipſi, decreto complexus eſſet: in urbem reverſus, jampridem debitum, ſed continuatione bellorum dilatum ex Pannoniis Dalmatiſque egit triumphum. *Vellejus.* De provinciarum diviſione ante dictum Aug. cap. XLVII. Hujus autem loci ſententia eſt, adminiſtrationem provinciarum, quas Auguſtus ſibi ſervaverat, Tiberio communicaſſe, idque lege per COSS. lata, quo Senatum demereretur, & Tiberii inde creſceret auctoritas. *Torrentius.* De Tiberio Tacitus Ann. I. *omnia per conſules incipiebat, tanquam vetere Rep.*

Simulque cenſum ageret.] Cenſendi inſtitutum tale fuit, ut cives omnes in ſua quiſque tribu, claſſe, centuria, jurejurando dato, apud eum, penes quem jus cenſendi populi eſſet, homina ſua, uxorum, liberorum, libertorum, ſervorumque ſuorum profiterentur. præterea ætatem omnium, & regionem quam habitarent, & fortunarum ſuarum æſtimationem deferrent. Hoc autem jus primum regum, deinde conſulum, & dictatorum: poſtremo, proprio ad id magiſtratu creato, cenſorum fuit. Et quod ad capita cenſenda pertinet, ſi quis, qui non eſſet civis, nomen ſuum clam in cenſorias tabulas referendum curâſſet, ea re civitatem adeptum eſſe comperio. *Sigonius.*

Spirantem adhuc AVguſtum reperit.] Vide lib. ſuperiore cap. XCVIII.

Sub tam lentis maxillis.] Scribit Plutarchus in Apophtegmatis, Auguſtum dicere ſolitum, ſe Romani Imperii ſucceſſorem eum eſſe relicturum, qui nunquam bis de eadem re conſultaſſet. Tiberium videlicet ſignificare volebat, qui, ut inquit Sextus Aurelius, *repentinis conſiliis melior erat, quam meditatis.* Tranquillus vero hoc dicto demonſtrare voluit, ab Auguſto reprehenſam fuiſſe Tyberii lentam moroſitatem. *Beroaldus.* Declarat providus ſenex ἐμφαλικώτατα, futurum ſtatum populi

lentis maxillis erit. *Nec illud quidem ignoro, aliquos tradidisse, AVgustum palam nec dissimulanter morum ejus diritatem adeo improbasse, ut nonnumquam remissiores hilarioresque sermones superveniente eo abrumperet: sed expugnatum precibus uxoris adoptionem non abnuisse: vel etiam ambitione tactum, ut tali successore desiderabilior ipse quandoque fieret. Adduci tamen nequeo quin existimem, circumspectissimum & prudentissimum principem, in tanto præsertim negotio, nihil temere fecisse: sed vitiis virtutibusque Tiberii perpensis, potiores duxisse virtutes: præsertim cum &* Reip. caussa adoptare se eum *pro concione juraverit: & epistolis aliquot, ut peritissimum rei militaris, atque unicum populi Rom. præsidium prosequatur. Ex quibus in exemplum pauca hinc inde subjeci.* Vale, jucundissime Tiberi, & rem

puli Rom. sub Tiberio. fore enim similem ei, quem bestia aliqua sæva dentibus prehensum tenet, & longo cruciatu vexat prius quam conficiat. hoc vocat, *esse sub maxillis lentis*. At *sub lentis maxillis edere*, affine est illi Græcorum, ἀμύλοις γνάθοις ἀλήθειν, quod huic loco non videtur convenire. *Casaubon.* Ad illud referatur, quod Tacitus Cornelius scribit, Tiberium verba expendere solitum, ac validis sensibus consulto ambiguum. *Sabell.*

Morum ejus diritatem.] In codicillis suis Augustus *acerbitatem & intolerantiam morum* appellaverat infra cap. 21. Plinius lib. XXVIII. c. 11. *tristissimum hominum* vocat.

Sed expugnatum precibus uxoris adoptionem non abnuisse.] Panegyristes: *An senatus populique Romani exercitus, provincias, socios transmissurus uni, successorem è sinu uxoris accipias? summæque potestatis heredem tantum intra domum tuam quæras? non per totam civitatem circumferas oculos, & hunc tibi proximum, hunc conjunctissimum existimes, quem optimum, quem diis simillimum inveneris?*

Desiderabilior quandoque foret.] In hanc rem notanda sunt illa Dionis lib. LVI. ubi de excessu Augusti loquitur: Τὸ δ' ἀληθὲς, ἐν μὲν τῷ παραχρῆμα οὐ πολλοὶ τὸ πένθος, ὕστερον δὲ πάντες ἔσχον. Idem paullo post diserte: τοῦ Τιβερίου μετ' αὐτὸν οὐχ ὁμοίου πειραθέντες, ἐκεῖνον ἐζήτουν. Cæterum de iis, sive rumoribus, sive judiciis, quæ heic commemorantur, sic Tacitus Ann. I. *Ne Tiberium quidem caritate, aut Reip. cura successorem adscitum, sed quoniam adrogantiam sævitiamq; ejus introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quæsivisse.*

Ἐμοὶ καὶ ταῖς Μούσαις στρατηγῶν.] Legendum ex vestigiis libri veteris,

ἐμοὶ

rem gere feliciter, ἐμοὶ καὶ ταῖς Μούσαις στρατηγῶν. Iucundiſſime, & ita ſim felix, vir fortiſſime, & dux νομιμώτατε. Vale, &c, Ordinem æſtivorum tuorum? Ego vero, mi Tiberi, & inter tot rerum difficultates, καὶ τοσούτων ῥᾳθυμίαν τῶν στρατευομένων non potuiſſe quemquam prudentius gerere ſe, quam tu geſſeris, exiſtimo. Hi quoque, qui tecum fuerunt omnes, confitentur verſum illum in te poſſe dici,

Vnus homo nobis vigilando reſtituit rem.

Sive, *inquit*, quid incidit, de quo ſit cogitandum diligentius, ſive quid ſtomachor valde, medius fidius Tiberium meum deſidero: ſuccurritque verſus ille Homericus,

Τούτου

ἐμοί τε καὶ τοῖς ἐμοῖς, ὦ ἄριστε, στρατηγῶν. *Salmaſius.* Si Muſas retinebimus ita interpretemur, ut (quod ait Horat.) ad dicenda Muſis prælia eum exhortetur, quæque per ora doctorum eant. Poterat etiam eum tunc forte in hibernis agentem ſuo exemplo ad Muſarum commercia provocaſſe. Nam ad Muſas ſic de Auguſto Horat.

Vos Cæſarem altum, militia ſimul
Feſſas cohortes abdidit oppidis.
Finire quærentem labores,
Pierio recreatis antro.

lib. Od. IIII. *Torrentius.*

Dux νομιμώτατε.] Quid eſt dux νόμιμος; An quia diſciplinam militarem ſeveriſſime regit? atqui νόμιμος eſt potius legitimus, & ſecundum leges conſtitutus. Sic fere νόμιμος μάχη apud Plutarchum, juſta & legitima acies: cui opponuntur κλοπαὶ πολέμου, quæ etiam Latinis furta & latrocinia vocantur. Fortaſſe ſcripſerat AVguſtus, dux γονιμώτατε quod idem eſt ac γνησιώτατε: aut dux μονομώτατε conſtantiſſime & fortiſſime. *Caſaub.*

Vale, &c, Ordinem æſtivorum tuorum?] In vetuſto codice ita legitur: *Et dux νομιμώτατε vale: ordinem æſtivorum tuorum.* Hæc verba abſque conjunctione, & initio hujus clauſulæ leguntur, ut admirative dicta intelligantur, hoc ſenſu: Quid dicam ordinem æſtivorum tuorum? *Glareanus.*

Aeſtivorum.] Duplicia Romanis caſtra, Æſtiva & Hiberna. Illa, quæ mobilia, & æſtatis ſive expeditionis tempore in unam ſæpe noctem ſtructa. Quæ iterum duplicia, à moræ manſioniſque differentia. Si enim una alteraque, aut omnino paucæ noctes in iis agendæ, ſine alia additione *Caſtra* dicebant, aut *Manſiones* etiam, poſteriori ævo. Si diutius ſubſiſtendum ab ipſa re *ſtativa.* Lipſius.

Καὶ τοσούτων ῥᾳθυμίαν.] Significat animos legionariorum in præſentis militiæ conditionibus non acquieſcentes ſub extrema Auguſti tempora. quod ſtatim poſt ejus obitum Pannoniæ & Germanicæ legiones declararunt. *Caſaub.*

Verſus ille Homericus.] Apud Homerum in x. Iliados Rhapſodia, Diomedes ſuſcipiens munus eundi pro ſpeculatore

Τούτου δ' ἑσπομένοιο, καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο
Ἄμφω νοστήσαιμεν, ἐπεὶ περὶ οἶδε νοῆσαι.

Attenuatum te esse continuatione laborum, cum audio & lego, Dii me perdant nisi cohorrescit corpus meum: teque rogo ut parcas tibi: ne si te languere audierimus, & ego & mater tua exspiremus, & de summa imperii sui populus Rom. periclitetur. Nihil interest valeam ipse necne, si tu non valebis. Deos obsecro ut te nobis conservent, & valere nunc & semper patiantur, si non populum Rom. perosi sunt. EXCESSVM *AVgusti non prius palam fecit quam Agrippa juvene interemto. Hunc tribunus militum custos appositus occidit, lectis codicillis, quibus ut id faceret, jubebatur. Quos codicillos dubium fuit, AVgustusne moriens reliquisset, quo materiam tumultus post se subduceret: an nomine AVgusti Livia, & ea conscio Tiberio an ignaro, dictasset. Tiberius renuntianti tribuno factum esse quod imperasset*, Neque imperasse se, & redditu- 22

latore ad Troiana castra Vlyssem socium sibi dari deposcit, dicitque hunc versum. *Beroald.*

Agrippa juvene.] Cum quo fuerat ab Augusto adoptatus.

Tribunus militum.] A centurione interfectum Tacitus voluit: item Dio: ὁ ἑκατόνταρχος ὁ τὴν φρουρὰν αὐτοῦ ἔχων καινοτομοῦντά τι ἀπέσφαξεν. Credo verum esse, ut à centurione occisus sit, at jussu Tribuni. *Lipsius.*

Lectis codicillis.] Ita receptum, quo magis cautum militibus esset, cædem mandari per libellum. Scilicet ne Imperator auctoritatem possit defugere. Pulchre Herodianus lib. III. de Saturnino & Plautiano: ὁ δὲ Σατορνῖνος γραμματεῖον ᾔτησε τοῦ φόνου φέρον τὰς ἐντολάς· ἔθος γὰρ τοῦτο τυραννικὸν, εἴ τινα ἐκπέμποιεν ἐπὶ φόνον ἄκριτον, ἐντέλλεσθαι τοῦτο διὰ γραμμάτων, ἵνα μὴ γιγνόμενον ᾖ ἀνεπισήμαντον. *Lipsius.*

Renuntianti Tribuno factum esse quod imperasset.] Mos militiæ: ut sive Tribunus sive Centurio, jussus aliquid exsequi, id factum Imperatori vel duci teneretur renuntiare. Eum morem diserte Tacitus in hac re notat. tangit iterum Suetonius in Claudio, sectione XXIX. quibus omnibus in locis formula solennis usurpatur: IMPERATOR FACTVM QVOD IMPERASTI. *Casaubonus.*

Imp

turum eum senatui rationem respondit: *invidiam scilicet in præsentia vitans. Nam mox silentio rem*
23 *oblitteravit. Iure autem tribunitiæ potestatis coacto senatu, inchoataque allocutione, derepente velut impar dolori congemuit: utque non solum vox, sed & spiritus deficeret, optavit: ac perlegendum librum Druso filio tradidit. Illatum deinde AVgusti testamentum, non admissis signatoribus nisi senatorii ordinis, cæteris extra curiam signa agnoscentibus, recitavit per libertum. Testamenti initium fuit:* Quoniam sinistra fortuna Caium & Lucium filios mihi eripuit, Tiberius Cæsar mihi ex parte dimidia & sextante heres esto. *Quo & ipso aucta est suspicio opinantium, successorem adscitum eum necessitate magis*
24 *quam judicio: quando ita præfari non abstinuerit. Principatum, quamvis neque occupare confestim, neque agere dubitasset, & statione militum, hoc est, vi & specie*

Iure autem Tribunitiæ potestatis coacto senatu.] M. Varro in libro epistolicarum quæstionum quarto ponit qui fuerint, per quos more majorum senatus haberi soleret, eosque nominat, *dictatorem, consulem, prætores, tribunos plebis, interregem, præfectum urbi.* docet deinde inibi multa, quibus diebus habere senatum jus non sit. *Gellius.* Ideo AVgusto jam tribunitia potestate prædito alio decreto patrum opus fuit, ut quoties vellet, senatum cogere posset jure. Dio in actis anni DCCXXII. ἐπὶ τούτοις ὑπὸ τῶν εὐφρονούντων ἐπῃνεῖτο, ὥς τε καὶ τὸ τὴν βουλὴν ἀθροίζειν ὁσάκις ἂν ἐθελήσῃ, λαβεῖν. Postea periit hoc jus iis qui veteris tribunatus speciem retinebant. *Casaub.*

Allocutione.] Alloquendi verbum proprie admodum & venuste usurpatum est à veteribus in eo sermone, qui levandi ac minuendi alieni doloris caussa haberetur. Acceptum autem id à Græcis videtur. παραμυθεῖσθαι enim, aut παρηγορεῖν, verbum è verbo, est *alloqui.* præclare igitur Seneca: apud quem ita in Troade Vlysses:

Alios parentes alloqui in luctu decet,
Tibi gratulandum est. Hinc *allocutionem* etiam dixerunt παρηγορίαν ἢ παραμυθίαν: ut Catullus,

Qua solatus es allocutione? Muretus.

Signatoribus.] Ad signandum amici advocabantur. Idque inter recepta Romæ officia numerabatur. Quin & Iurisconsultos ad has obsignationes adhibitos, indicat Cicero lib. 1, de Orat. Cum autem tabulas, testationesve consignare permittebant, vel rogabant, utebantur his verbis, *signa, signate, signent licet.* Brissonius.

Sinistra fortuna.] Cod. Salmas. *atrox.*

Vt

specie dominationis assumpta, diu tamen recusavit impudentissimo animo: nunc adhortantes amicos increpans, ut ignaros quanta bellua esset Imperium: nunc precantem senatum, & procumbentem sibi ad genua, ambiguis responsis & callida cunctatione suspendens: ut quidam patientiam rumperent, atque unus in tumultu proclamaret, Aut agat, aut desistat: *alter coram exprobraret,* Cæteros quod polliciti sint, tarde præstare: sed ipsum quod præstet, tarde polliceri. *Tandem quasi coactus, & querens* miseram & onerosam injungi sibi servitutem, *recepit imperium: nec tamen aliter quam ut depositurum se quandoque spem faceret. Ipsius verba sunt hæc:* Dum veniam ad id tempus quo vobis æquum possit videri, dare vos aliquam senectuti meæ requiem. *Cunctandi* 25
caussa erat, metus undique imminentium discriminum:

Ut ignaros quanta bellua esset imperium.] Versæ ad Tiberium preces: & ille varie disserebat, de magnitudine imperii, sua modestia: solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum, quam subjectum fortunæ regendi cuncta onus: proinde in civitate tot illustribus viris subnixa, non ad unum omnia deferrent: plures facilius munia Reip. sociatis laboribus exsecuturos. *Tacitus.*

Aut desistat.] Agere principem, quem vere agit, nam cœperat in multis principis personam usurpare. *Sabell.*

Quod præstet, tarde polliceri.] Satis urbane, nec sine felle dictum, quasi diceret: Quum alii sero præstare soleant quæ promiserint, hic quæ præstet (nam dudum re ipsa se principem agebat) cunctanter pollicetur. *Idem.*

Ut sæpe lupum tenere se auribus diceret.] Sic Antipho apud Terentium in Phormione Act. III. Sc. II.

— *imo id quod ajunt, auribus teneo lupum.*
Nam neque quo amittam à me, invenio, neque, uti retineam, scio.

Plutarchus in præceptis civilibus: λύκον οὐ φασὶ τῶν ὤτων κρατεῖν, id est, ajunt lupum non posse teneri auribus: cum homines hac parte maxime ducantur, nimirum persuasione. Dicitur in eos, qui ejusmodi negocio involvuntur, quod neque relinquere sit integrum neque tolerari possit. Videatur ab eventu quopiam natum, ut alia pleraque. Aut inde certe, quod ut lepus auribus, quippe prælongis, commodissime tenetur: ita lupus, quod aures habet pro corpore breviores, teneri iis non potest, neque rursum citra summum periculum è manibus dimitti, bellua tam mordax. *Erasmus.*

Scri-

num: ut sæpe lupum se auribus tenere *diceret. Nam & servus Agrippæ, Clemens nomine, non contemnendam manum in ultionem domini comparârat: & L. Scribonius Libo vir nobilis res novas clam moliebatur: & duplex seditio militum in Illyrico & in Germania exorta est. Flagitabant ambo exercitus multa extra ordinem: ante omnia, ut æquarentur stipendio prætorianis Germaniciani. Quidam etiam principem detrectabant non à se datum: summaque vi Germanicum, qui tum iis præerat, ad capessendam Remp. perurgebant, quamquam obfirmate resistentem. Quem maxime casum timens, partes sibi quas senatui liberet, tuendas in Rep. depoposcit: quando universæ sufficere so-*

Scribonius Libo vir nobilis res novas clam moliebatur.] Firmius Catus Senator ex intima Libonis amicitia, juvenem improvidum & facilem inanibus, ad Chaldæorum promissa, magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit, dum proavum Pompejum, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti conjux fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum ostentat, hortaturque ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum, quo pluribus indiciis inligaret. *Tacitus.*

Prætorianis Germaniciani.] Locum hunc aliter interpungendo sic restituo: *ante omnia ut æquarentur Prætorianis. Germaniciani quidam etiam principem detrectabant.* sententia enim est, utrumque exercitum in eo convenisse, ut Prætorianis æquarentur, Germanicianos vero etiam imperium detrectasse, quod Germanicum peterent. Adde Suetonium Calig. c. I. *Torrent.*

Germaniciani.] Exercitus in Germania positus, *Germanicus* non Germanicianus Tacito aliisque antiquioribus dicitur: at milites ejus exercitus, & ut Græci dicunt οἱ ἐκ τῶν στρατοπέδων τῶν ἐν Γερμανίᾳ, *Germaniciani* iisdem appellantur. Posteriores scriptores hanc distinctionem non observant. *Casaub.* At Suetonius, Tacito σύγχρονος, Oth. cap. VIII. *Germaniciani exercitus in Vitellii verba jurârant.* iterum Vespas. cap. VI. *Neque enim deteriores esse, aut Hispaniensi exercitu, qui Galbam, aut prætoriano, qui Othonem, aut Germaniciano, qui Vitellium fecissent.* Schild.

Obfirmate resistentem.] Infra Calig. cap. I. Tacitus: *At ille moriturum potius quam fidem exueret clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prehensam dextram vi attinuissent.*

Partes sibi, quas senatui liberet, tuendas in Rep. depoposcit.] Socios imperii ac collegas petiit, non quidem cum quibus omnia regeret, quod fit ubi rerum potestas in manus paucorum devenit: sed diviso imperio in tres partes, unam sibi sumere volebat, reliquas aliis relinquebat. Cæterum partem istarum prima Romam & Italiam complectebatur, altera exercitus, tertia subditos. *Dio Cassius.*

Clemen-

ſolus nemo poſſet: niſi cum altero, vel etiam cum pluribus. Simulavit & valitudinem, quo æquiore animo Germanicus celerem ſucceſſionem, vel certe ſocietatem principatus opperiretur. Compoſitis ſeditionibus, Clementem quoque fraude deceptum, redegit in poteſtatem: Libonem, ne quid in novitate acerbius fieret, ſecundo demum anno in ſenatu coarguit, medio temporis ſpatio tantum cavere contentus. Nam & inter Pontifices ſacrificanti ſimul, pro ſeceſpita plumbeum cultrum ſubjiciendum curavit: & ſecretum petenti nonniſi adhibito Druſo filio dedit: dextramque obambulantis, veluti incumbens, quoad peragetur ſermo, continuit. VERVM *liberatus metu, civilem admo-* 26
dum inter initia ac paullo minus quam privatum egit. Ex plurimis maximiſque honoribus, præter paucos & modicos non recepit. Natalem ſuum plebeiis incurrentem

Clementem quoque fraude deceptum redegit in poteſtatem.] Vt ederet ſocios, ſubigi non potuit: nec Tiberius pœnam ejus palam auſus, in ſecreta palatii parte interfici juſſit, corpuſque clam auferri. & quanquam multi è domo principis equiteſque ac ſenatores, ſuſtentâſſe opibus, juviſſe conſiliis dicerentur, haud quæſitum. *Tacitus.*

Secundo demum anno in Senatu coarguit.] Libo cum æger à Senatu in lectica relatus eſſet, non ſane frequentibus exſequiis (omnes enim neceſſarii deſeruerant impie, jam non reum, ſed funus) habere cœpit conſilium, utrum conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: *Quid te*, inquit, *delectat alienum negotium agere?* Non perſuaſit: manus ſibi attulit. *Seneca.*

Pro ſeceſpita.] Græci μαχαιρίδιον ψιλικὸν, ut Lucianus in Piſcatore. Pollux, σφαγίδας, κοπίδας & πελέκεις in eum uſum recenſet. Veteribus Latinis, *acieris* propria ei miniſterio fuit, quam ἀξίνην ἱεροφάντου vertunt Græci magiſtri. *Caſaubon.* Seceſpitam eſſe Antiſtius Labeo ait cultrum ferreum, oblongum manubrio, rotundo, eburneo, ſolido, vincto ad capulum auro argentoque, fixum clavis æneis, ære Cyprio, quo Flamines, Flaminicæ virgines, pontificeſque ad ſacrificia utuntur. eadem alias dicitur, qua in ſacrario utuntur. ſacraria namque in templis reticulo æneo olim ſepiebantur, in quo tubæ relictæ ſunt, per quas manibus ſacra tangere licet. eſt hoc in templo bonæ deæ: ſed & aliis in locis: & ſunt velut repagula quædam: ita ſeceſpitæ dicuntur duobus modis. *Feſtus.*

Plumbeum.] Plumbeum cultrum ideo ſubjici curavit quia obtuſior eſt, habetque aciem hebetiorem. *Beroald.*

Civilem admodum.] Qualem ſe in ſeceſſu Rhodio geſſerat. ſupra cap. XI.

Plebeiis incurrentem Circenſibus.] Ple-

beii

tem Circensibus, vix unius bigæ adjectione honorari passus est. Templa, flamines, sacerdotes decerni sibi prohibuit: etiam statuas, atque imagines, nisi permittente se poni: permisitque, ea sola conditione, ne inter simulacra deorum, sed inter ornamenta ædium ponerentur. Intercessit & quo minus in acta sua juraretur: & ne mensis September, Tiberius: October, Livius vocarentur. Prænomen quoque IMPERATORIS, *cognomenque* PATRIS PATRIÆ, *& civicam in vestibulo coronam recusavit. Ac ne* AVGVSTI *quidem nomen, quanquam hereditarium, ullis nisi ad reges ac dynastas epistolis addidit. Nec amplius quam omnino tres consulatus, unum paucis diebus, alterum tribus mensibus, tertium absens usque in*

beii ludi quos exactis regibus pro libertate plebis fecerunt, aut pro reconciliatione plebis post secessionem in Aventinum. *Asconius.*

Vix unius bigæ adjectione honorari passus est.] Erant enim plures in Circensibus exercitiorum formæ, & inter eas aurigatio, quæ bigis aut quadrigis peragebatur. Domit. cap. IV. *verum & in Circo, ubi præter sollennes bigarum quadrigarumque cursus, prælium duplex etiam, equestre ac pedestre commisit.*

Statuas & imagines.] Hæc duo disparavit, tanquam diversa, sicut Historici fecerunt: Statuæ enim sunt æneæ, & lapideæ: imagines cereæ, & pictæ. *Beroald.* cap. LXV. *imagines ejus aureas coli passim videret.*

Tiberius vocarentur.] Quum instaret Tiberio Senatus, ac mensem Novembrem (nam XVI. Kalend. Decembris natus fuit) cuperet ab eo Tiberium nominare: *Quid*, inquit, *facietis, si tredecim Cæsares fiant?* Dio Cassius.

Cognomenque patris patriæ.] Cur patris patriæ appellationem, & alios item honores obstinate recusaverit, opinionem nonnullorum habes capite LXVII.

Civicam in vestibulo coronam.] Ovid. II. Metam.

Postibus Augustis eadem fidissima custos
Ante fores stabis, mediamque tuebere quercum.

Querna enim civica ob cives servatos data, qualem in Cæsarum etiam pessimorum nummis cernimus. Pulchre itaque Plinius libro XVI. capite IIII. *Hinc civicæ coronæ, militum virtutis insigne clarissimum, jampridem vero & clementiæ imperatorum, postquam civilium bellorum profanatione meritum cœpit haberi civem non occidere.* Torrentius.

Vnum paucis diebus.] Sic insequentes aliquot imperatores exiguo tempore consulatum gessère. Mali ludibrio amplissimam potestatem habuisse, boni vero id egisse videntur, ut pluribus ad honorem illum capessendum aditus foret, atque uti minus serviles sententiæ in senatu dicerentur.

Satis-

in Idus Majas gesſit. Adulationes adeo averſatus 27
eſt, ut neminem ſenatorum aut officii aut negotii cauſſa
ad lecticam ſuam admiſerit: conſularem vero ſatiſ-
facientem ſibi, ac per genua orare conantem ita ſuffu-
gerit, ut caderet ſupinus: atque etiam ſi quid in ſer-
mone, vel in continua oratione blandius de ſe dicere-
tur, non dubitaret interpellare, ac reprehendere, &
commutare continuo. Dominus *appellatus à quodam,*
denuntiavit, ne ſe amplius contumeliæ cauſſa nomina-
ret. Alium dicentem, ſacras ejus occupationes:
& rurſus alium, auctore eo ſenatum ſe adiiſſe, *ver-*
ba mutare, & pro auctore, ſuaſorem: *pro* ſacris, la-
borioſas *dicere coëgit. Sed adverſus convitia maloſ-* 28
que rumores & famoſa de ſe ac ſuis carmina firmus
ac patiens, ſubinde jactabat, In civitate libera lin-
guam mentemque liberas eſſe debere. *Et quondam*
ſenatu cognitionem de ejuſmodi criminibus ac reis fla-
gitante: Non tantum, *inquit,* otii habemus ut im-
plicare nos pluribus negotiis debeamus. Si hanc
fe-

Satisfacientem ſibi.] Verbi vim explicat Muretus ad cap. LXXIII. Cæſ. Cauſam Haterianæ ſatisfactionis diſcimus ex Tacito: nempe quod ſuſpicacem animum perſtrinxiſſet, interrogando, *quouſque patieris Cæſar non adeſſe caput Reipublicæ?*

Dominus appellatus.] Aug. c. LIIII.

Sacras ejus occupationes.] Poſteriores Cæſares non ſolum cætera ſua omnia, domos, cubicula, ſcrinia, lectos, comitatum, ſed & ſacrum ſtabulum dici voluere. Nam eorum conſtitutiones, aut monetam dici ſacram aliquo modo ferendum eſt. *Torrent.*

Pro auctore ſuaſorem.] Atqui *auctor* dicitur cujus conſilium ſecuti ſumus, neque quicquam à *ſuaſore* differt, quam quod hujus conſilium non ſemper ſequimur. Tum vero in *auctoris* nomine dignitas ac poteſtas conſideratur cum aut *Patres auctores fiunt*, ut ſæpe de Senatu Livius, aut tutor pro pupillo, aut pro uxore maritus, quorum nempe ſine auctoritate nihil gerere illi poſſint. Itẽ cum *auctore prætore quid factum* dicimus. Et quoniam reſponſa prudentum juris vim obtinebant, factum ut hi *auctores* appellarentur. L. II. De Orig. juris. Vnde natum puto elegantem illum loquendi modum, cum *non deſugere auctoritatem* dicebant, pro non recuſare auctorem ſequi aliquem. *Idem.*

Firmus ac patiens.] Auguſtus tamen olim adverſum male opinantes firmare neceſſe habuit. Exſtat epiſtolæ initium: *Aetati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, &c.* Aug. cap. LI.

fenestram aperueritis, nihil aliud agi finetis: omnium inimicitiæ hoc prætextu ad vos deferentur. *Exstat & sermo ejus in senatu percivilis:* Siquidem locutus aliter fuerit, dabo operam ut rationem factorum meorum dictorumque reddam: si perseve-
29 raverit, invicem eum odero. *Atque hæc eo notabiliora erant, quod ipse in appellandis venerandisque singulis, & universis, prope excesserat humanitatis modum. Dissentiens in curia à Q. Haterio,* Ignoscas, *inquit,* rogo, si quid adversus te liberius, sicut senator, dixero. *Et inde omnes alloquens,* Dixi & nunc & sæpe alias P. C. bonum & salutarem principem, quem vos tanta & tam libera potestate instruxistis, senatui servire debere, & universis civibus sæpe, & plerumque etiam singulis: neque id dixisse me pœnitet, & bonos & æquos & faventes vos habui
30 dominos & adhuc habeo. *Quinetiam speciem libertatis quandam induxit, conservatis senatui ac magistratibus & majestate pristina & potestate: neque tam* par-

Prætextu.] Cod. Salmas. *prætexto.* Ita noster Cæs. cap. XXX. *Et prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit.*

Quin etiam speciem libertatis quandam induxit.] Quippe qui *vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat:* ut de illo ipso Tiberio loquitur Annalium pater. Primis enim Cæsaribus jus imperii quærebatur, inania transmittebantur. Ita veteris potestatis nominibus usi, hoc quasi delinimento crudam adhuc dominationem emolliebant. Cæsar Iulius Dictatoris, Augustus principis nomine, omnia sub imperium accêpere. Atqui & Dictatores, & principes Senatus jam olim cognitissimi. Augustus vero, ut civilitatem suam populo probaret, ne Dictatoris quidem nomen, etiam in vetere Rep. grave & exosum, admisit. Cæterum Tiberium quoque principem sese, more antiquo, tulisse, aureis istis verbis Dio in Actis, A. DCCLXVIII. testatur: ΠΡΟΚΡΙΤΟΣ τε ΤΗΣ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ, κατὰ τὸ ἀρχαῖον, καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ ὠνομάζετο· καὶ πολλάκις γε ἔλεγεν, ὅτι δεσπότης μὲν τῶν δούλων, αὐτοκράτωρ δὲ τῶν στρατιωτῶν, τῶν δὲ λοιπῶν προκριτός εἰμι. Hinc, quod illi primi principes regiam imperandi formam essent dedignati, pessime postea in Caligula acceptum fuit, quod *speciem principatus in regni formam* convertere velle videretur. Cal. cap. XXII. *Schildius.*

Quid

parvum quidquam, neque tam magnum publici privatique negotii fuit, de quo non ad P. C. referretur. De vectigalibus ac monopoliis, de exstruendis reficiendisve operibus, etiam de legendo vel exauctorando milite, ac legionum & auxiliorum descriptione: denique quibus imperium prorogari, aut extraordinaria bella mandari, quid & qua forma regum litteris rescribi placeret. Præfectum alæ, de vi & rapinis reum, caussam in senatu dicere coëgit. Numquam curiam nisi solus intravit: lectica quondam introlatus æger, comites à se removit. Quædam adversus sententiam 31
suam decerni ne questus quidem est. Negante eo, destinatos magistratus abesse oportere, ut præsentes honori acquiescerent, prætor designatus liberam legationem im-

Quid & qua forma.] Cod. Salmas. *quid & quam formam*: Lege, *quid ad quam formam.*

Causam in Senatu dicere.] Cum militiæ jure, si non ad eum sub quo militabant, at certe ad Principem spectaret cognitio. leg. III. De re milit. Iuvenal. Sat. ult.

Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Servato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul à signis. Torrent.

Lectica quondam introlatus æger.] Lectica vehi ætate Tiberii vulgata res fuit & usurpata etiam mediocribus civibus: in aditu tamen Curiæ nemini temere usurpata, nisi caussa cogeret sontica, hoc est, vel animi, vel corporis ægritudo nimia. ideo scribit Tacitus de Libone Druso II. Annalium: *Die Senatus metu & ægritudine fessus, sive, ut tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, innisusque fratri, &c.* Casaub.

Comites à se removit.] Ita moris fuit ut qui sella aut lectica veherentur, non principes solum, sed & alii, turbam comitum τῶν φορείῳ παρεπομένων, ut loquitur Lucianus, haberent. Iuvenalis:

Respicit hæc primum qui litigat, an tibi servi
Octo, decem comites. — Idem.

Adversus sententiam suam decerni.] In hanc rem scribit Tertullianus in Apologetico, Tiberium olim detulisse ad senatum de CHRISTO consecrando, cum prærogativa suffragii sui: senatum, quia non probaverat, respuisse, & adversus sententiam Tiberii, ne Deus consecraretur, effecisse. *Beroald.*

Liberam legationem impetravit.] Legationes liberæ olim ornamenti tantum caussa ab senatu impetrabantur: quemadmodum honorarii magistratus à principibus honestamenti caussa conceduntur, tituloque tenus obeuntur &c. geruntur. Hæ autem ab iis Senatoribus impetrabantur, quibus negocia futura erant in provinciis: ut qui hereditates persequi aut legata, aut qui nomina exigere volebant in provinciis, legatorum personis acceptis commendabiliores controversias haberent, atque favorabi-

impetravit. Iterum censente ut Trebianis legatam in opus novi theatri pecuniam ad munitionem viæ transferre concederetur, obtinere non potuit quin rata voluntas legatoris esset. Cum senatusconsultum per discessionem forte fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo. Cætera quoque nonnisi per magistratus & jure ordinario agebantur: tanta COSS. *auctoritate ut legati ex Africa adierint eos, querentes trahi se à Cæsare, ad quem missi forent. Nec mirum, cum palam esset ipsum*
32 *quoque eisdem assurgere, & decedere via. Corripuit consulares exercitibus præpositos, quod non de rebus gestis senatui scriberent: quodque de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent: quasi non omnium tribuendorum ipsi jus haberent. Prætorem* col-

rabiliores. quamobrem lege XII. tab. id vetitum erat, his verbis, *Rei suæ ergo ne quis legatus esto.* Quæ verba Cicero enarrat III. de Legibus. *Budæus.*

Trebianis.] Torrentius ex V. C. *Vtribianis* legit, & reponendum ait *Otriculanis.* At *Trebiam* locum fuisse non multum Roma distantem, colligimus ex Livio lib. II. atque hanc aliam fuisse à Trebula, constat ex eodem Livio, scribente Trebulam à Romanis receptam: item, Trebulanos civitate Romana donatos. Quamobrem *Trebianis* legendum facile convincitur, sicut etiam Trebianos legi observamus apud Plinium lib. III. cap. V. in aliquibus Codicibus, ubi alii Trebulanos habent. *Marc. Donatus.*

Rata voluntas legatoris.] Recte. nam, ut ex XII. Tab. I. C. referunt, *uti quisque legassit rei suæ, ita jus esto.* Quibus verbis latissima potestas tribuitur, ut suprema voluntas pro lege habenda sit. L. CXX. De verb. sign. *Torrent.*

Cum senatusconsultum per discessionem forte fieret.] His verbis Ateji Capitonis sententia evertitur, qui in conjectaneis scriptum reliquerat, *nullum senatusconsultum fieri posse non discessione facta. quia in omnibus senatusconsultis, etiam in iis quæ per relationem fierent, discessio esset necessaria.* Gellius lib. XIV. cap. VII. Nam si hæc vera sint, frustra diligentissimus rituum indagator Tranquillus illud *forte* adjecerit. Adde quod Atejo fidem derogant, quæ in eodem capite Gellius ex Varrone delibat. *Schildius.*

Quod non de rebus gestis senatui scriberent.] Mos sub libera Republ. perpetuo servatus, cum eadem extincta sublatus. Notant Tacitus & Dio non uno loco. Exemplum dedit primus Agrippa, de quo scribit Dio in anno DCCXL. *Casaub.*

Quasi non omnium tribuendorum ipsi jus haberent.] Sic Augustus, in ejus vita cap. XXV. Tiberius autem *omnia dicta & facta ejus vice numinis observabat.*

Consue-

collaudavit, quod honore inito, conſuetudinem antiquam retuliſſet de majoribus ſuis pro concione memorandi. Quorundam illuſtrium exſequias uſque ad rogum frequentavit. Parem moderationem minoribus quoque & perſonis & rebus exhibuit: cum Rhodiorum magiſtratus, quod litteras publicas ſine ſubſcriptione ad ſe dederant, evocaſſet, ne verbo quidem inſectatus, ac tantummodo juſſos ſubſcribere remiſit. Diogenes grammaticus diſputare ſabbatis Rhodi ſolitus, venientem,

Conſuetudinem antiquam retuliſſet, de majoribus ſuis memorandi.] Hoc ea oratione fiebat, qua populo poſt initum honorem novi magiſtratus gratias agebant: Plutarchus in Æmilio, εἰωθότων τῶν τὴν ὑπατείαν λαβόντων, οἷον ἀνθομολογεῖσθαί τινα χάριν, καὶ προσαγορεύειν φιλοφρόνως τὸν δῆμον ἀπὸ τοῦ βήματος, Αἰμίλιος εἰς ἐκκλησίαν συναγαγὼν τοὺς πολίτας, ἔφη. Ab hoc fonte manarunt orationes panegyricæ, quibus principi gratias in ſenatu agebant Kal. Ian. novi conſules. Plinius in libro Panegyrico auctor eſt, factum fuiſſe ſuper hoc ſenatuſconſultum. Idem mos etiam in præſidibus provinciarum ſervatus, ad tempora Claudii: de quo Dio libro LVIII. *Caſaub.*

Exequias uſque ad rogum frequentavit.] Videntur Imperatores in funeribus virorum illuſtrium ad laudationem tantum, quæ fiebat in foro, venire ſoliti, nec intereſſe officio cum efferrentur è Roſtris ad buſtum extra urbem. Propterea civile & δημοτικὸν in Tiberio habitum, quod ad rogum uſque ſe cum cæteris conferret. ſic accipiendum quod de Druſo ejus filio obſervat Dio. Nec ſoli Imperatores funus extra urbem ſequi ſpernebant: ſed multi alii. Cynthia apud Propertium de ſuo funere loquens,

Si piguit portas ultra procedere; at illud
Iuſſiſſes, lectũ lentius ire meum. Idem.

Literas publicas ſine ſubſcriptione ad ſe dederant.] Quænam iſta ſubſcriptio ſit, unus me docuit Dio: non enim eſt nominum, ut putare aliquis poſſit: ſed præteritionem intelligit clauſulæ ſolitæ adjici litteris ad principem, qua felicitas illi optaretur. Puto fuiſſe εὐτυχεῖν διὰ παντός. Vt in extrema relatione Demetrii Phalerei ad Ptolemæum Philadelphum. *Idem.*

Diogenes grammaticus diſputare ſabbatis Rhodi ſolitus.] Etſi obſervatio hebdomadum quæ hodie obtinet, ante tempora Theodoſii vulgo recepta non fuit: annotare tamen licet, multo ante tale aliquid Græcos præſertim & Aſiaticos in functionibus vitæ quotidianæ ſolitos obſervare. Quod quia imitatione Iudæorum, qui jam tum per orbem ſparſi erant, inſtitutum eſt, etiam ſabbati nomen multi retinuerunt. Diſputat etiam Clemens Alexandrinus Stromatum libro quinto: Ὅτι τὴν ἑβδόμην ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασι. Sed ante Clementem ſcripſit Ioſephus, jam ſua ætate adeo increbuiſſe ſeptimi diei obſervationem, ex Iudaico ritu: ut negent urbem ullam aut Græcorum, vel gentem omnino ullam, poſſe reperiri, quæ ceſſationem ab opere diei ſeptimi in ſuos mores non recepiſſet. *Idē.*

tem, ut se extra ordinem audiret, non admiserat: ac per servulum suum in septimum diem distulerat. Hunc Romæ salutandi sui caussa pro foribus adstantem, nihil amplius quam ut post septimum annum rediret, admonuit. Præsidibus onerandas tributo provincias sua-

33 *dentibus rescripsit,* Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere. *Paullatim principem exercuit, præstititque: etsi varium diu, commodiorem tamen sæpius, & ad utilitates publicas proniorem. Ac primo eatenus interveniebat ne quid perperam fieret. Itaque & constitutiones quasdam senatus rescidit: & magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque se offerebat consiliarium, aßidebatque mistim, vel ex adver-*

Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere.] Tiberius id Æmilio Recto Ægypti prætori rescripsit. Concinit Alexandri illud: καὶ κηπωρὸν μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν τέμνοντα τὰ λάχανα. item Plauti: *Sed utrum strictimne attonsurum dicam, an per pectinem?* Erasmus. Batonis Dalmatæ interrogati à Tiberio, cur rebellasset, responsum fuit, ἐπὶ γὰρ τὰς ἀγέλας ὑμῶν φύλακας οὐ κύνας, οὐδὲ νομέας, ἀλλὰ λύκους πέμπετε. Dio lib. LV. & LVI. Omnino videtur id responsum Tiberio occasionẽ hujus dicti dedisse. *Casaub.* C. Salmas. *degluvere.*

Rescidit.] Cod. Salmas. *recidit:* & paullo post, pro *rescißis, recisis.*

Magistratibus pro tribunali cognoscentibus.] Nec patrum cognitionibus satiatus, judiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret: multaque eo coram adversus ambitum & potentium preces constituta: sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. *Tacitus.* Quod *cornu tribunalis* Tacitus, *partem primorem* Suetonius vocant, id Dioni est βάθρον τὸ καταντικρὺς τῶν δικαστῶν κείμενον.

Se offerebat consiliarium.] Mos erat Magistratibus, judicibusque, ut de re aliqua cognituri nonnullos sibi in consilium assumerent. Cicero De amicitia, *Aderam Lænati, & Rutilio Coss. in consilio.* Spartian. Hadriano: *Erat tunc mos, ut cum Princeps caussas cognosceret, & Senatores, & Equites Rom. in consilium vocaret, sententiamque ex omnium deliberatione proferret.* Quam principum consuetudinem fluxisse ab Augusto auctor est Dio. decem enim ille Senatores in consilium adhibuit. Isque numerus Antoninorum tempore permansit, sed tunc partim Senatores, partim Equites fuere. Quorum Vlpian. quoque in fragm. meminit, addens ut Romæ decem, sic in provinciis viginti fuisse cives Romanos, quorum consilio Præsides uterentur. Hinc igitur in notis D. S. C. id est, de sententia consilii. Adde Iuven. locum Sat. III. *Quando in consilio est Aedilibus.* Torrentius. Claud. cap. XII. *cognitionibus magistratuum ut unus è consiliariis frequenter interfuit.*

Aßidebatque mistim.] Cod. Salmas. *juxtim.* Verbum Lucretio quoque familiare.

E plano

verso in parte primori: & si quem reorum elabi gratia rumor esset, subitus aderat: judicesque aut è plano, aut è quæsitoris tribunali, legum & religionis, & noxæ de qua cognoscerent, admonebat: atque etiam si qua in publicis moribus desidia aut mala consuetudine labarent, corrigenda suscepit. 34 *Ludorum ac munerum impensas corripuit: mercedibus scenicorum rescissis, paribusque gladiatorum ad certum numerum redactis. Corinthiorum vasorum pretia in immensum exarsisse, tres-*

E plano aut è quæsitoris tribunali.] Plana clivosis & sublimibus opponuntur, sic enim apud Vlpianum l. v. Commodati *de plano opus facere*, & *in machina operari* contraria sunt, ut *de plano cognoscere*, & *pro tribunali.* Paulus libro XVIII. De quæstionibus, *Custodiæ non solum pro tribunali, sed & de plano audiri possunt, & damnari.* Nec I.Cti tantum, sed & Cicero & Seneca, & alii sic locuti sunt. *de plano* enim *fieri* dicitur quando judex, aut Magistratus sine forma (quod ajunt) ac strepitu judicii, non editiore loco sedens, sed & in via ac transitu, aut inter deambulandum de levioribus negotiis, his maxime quæ voluntariæ jurisdictionis sunt, decernit ac statuit. *Torrent.*

Quæsitoris.] Proprie quæsitores dicuntur criminalium quæstionum, ut Virgilius:

Quæsitor Minos urnam movet. ——

Asconius.

Et religionis.] Iurabant enim in leges judices, omnimodo se cum veritate, & legum observatione judicium dispositūros. Cæterum jurantes aram tenebant: ut pro L. Flacco his verbis testatur Cicero: *Ergo is, cui si aram tenens juraret, crederet nemo, per epistolam, quod volet, injuratus probabit?* & siquidem is, qui ad aram jurabat, pejeraret, sic illi divo, ad cujus aram jurabat, injuriam facere existimabatur, ut non tangere, sed flagellare suo perjurio aram diceretur. *Popma.*

Mercedibus scenicorum rescissis.] Capitolin. M. Antonino sic scribit: *Temperavit etiam scenicas donationes, jubens ut quinos aureos scenici acciperent, ita tamen, ut nullus editor decem aureos egrederetur. Scenicas donationes* vocat quas Sueton. *mercedes*, Vlpian. *præmia* l. II. De his qui notantur infamia. *Torrent.*

Paribusque gladiatorum ad certum numerum redactis.] Post Tiberium Caligula conculcato hoc edicto, permisit volentibus cunctis, etiam supra numerum definitum, gladiatores præbere. Et Domitianus gratificatus contra eandem legem ingenio suo & seculo videtur. Nec de numero solum Tiberius, aliquid etiam statuit de Munerariis, cavitque SC. ne quis gladiatorum munus ederet, cui minor quadringenties HS. res. *Lipsius.* Repete etiam, quæ ad cap. x. Cæs. dicuntur.

Exarsisse.] Excrevisse. Simili verbo usus est Varro in tertio de re rustica: *Cœnæ collegiorum excandefaciunt annonam macelli.* Plinius de nobilitate æris Corinthii scribens, sic inquit: *Mirum, quum ad infinitum operum pretia hæc creverint, authoritas artis exstincta sit.* Beroald.

Tres mullos.] Horatius:

—— *Laudas insane trilibrem*
Mullum, in singula quem imminuas pulmenta necesse est.

Vulgus mullos vernacula lingua barbones

tresque mullos XXX. *millibus nummûm venisse, graviter conquestus, adhibendum suppellectili modum censuit: annonamque macelli, senatus arbitratu, quotannis temperandam, dato ædilibus negotio, popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Et ut parcimoniam publicam exemplo quoque juvaret, sollennibus ipse cœnis pri-*

nes appellat. *Namque*, authore Plinio, *barba gemina insigniuntur inferiori labro*. Hinc à Cicerone in Paradoxis, & à Varrone in tertio de Re Rustica, barbatuli, & barbati mulli nuncupati. *Beroald.* Mullum ingentis formæ (quare non pondus adjicio, & aliorum gulam irrito, quatuor pondo & ad selibram fuisse ajebant) Tiberius Cæsar missum sibi, cum in macellum deferri, & venundari jussisset, *Amici*, inquit, *omnia me fallunt, nisi istum mullum aut Apitius emerit, aut P. Octavius.* Vltra spem illi conjectura processit: liciti sunt: vicit Octavius, & ingentem consecutus est inter suos gloriam, cum quinque HS. emisset piscem, quem Cæsar vendiderat, ne Apitius quidem emerat. *Seneca.*

XXX. *millibus nummum.*] Sunt DCCL. coronati.

Graviter conquestus, adhibendum suppellectili modum censuit.] Prorsus contraria differentem introducit Tacitus Annal. III. *Nescio an suasurus fuerim omittere potius prævalida, & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret quibus flagitiis impares essemus*: & quæ plura inibi egregia sequuntur.

Suppellectili modum.] Vt ad Corinthiorum pretium id referas, macelli vero annonam ad mullos triginta millibus emptos. *Sabell.*

Dato ædilibus negocio.] Reip. tempore annonam macelli Censores temperabant, dicti ab eo, ut ait Festus, *quod rem suam quisque solitus sit tanti æstimare quantum illi censuerant.* Exemplum de P. Crasso & L. Cæsare Censoribus apud Plinium lib. XIIII. cap. XIIII. Quanquam & Ædiles ejus rei curam gerebant, & interdum etiam Præfecti annonæ extra ordinem creabantur. Sub Cæsarib. vero ad præfectum Vrbis spectabat cognitio ut res justo pretio venderentur, l. I. De off. Præf. Vrb. *Torrent.*

Ganeasque.] Loca illa, in quibus homines vino & epulis & Veneri desidiæque operam dabant, veteribus *lustra* & *ganea*, recentioribus Latinis *tabernæ* dicebantur. Sed male *ganeum* antiquiores Grammatici ἀπὸ τῆς γῆς deducunt. nam *ganeum* pura puta vox Græca est. dicunt enim illi γάνδον. γάνος & γάνδον idem, ut δάνος & δάνδον. γάνδα autem vocabant loca voluptaria in quibus lætæ vitæ homines ventri & libidini vacabant. γάνος enim lætitiam & gaudium etiam vocabant, & γάνυμαι gaudeo. Hesychius: γάνδα, κήπους. γάνος, παράδεισος, χάρμα, ἡδονή. *Salmasius.*

Opera pistoria.] Apuleius: *At illorum alter pistor dulciarius, qui panes & mellita concinnabat edulia.* Et post paulo: *Hic panes, crustula, jucunculos, hamos, lacertulos, plura scitamenta mellita.* Apud Martialem distichon hoc legitur, cui lemma, id est, titulus præponitur, PISTOR DVLCIARIVS:

Mille tibi dulces operum manus ista figuras
Exstruit: huic uni parca laborat apis.

Beroald.

Dimidia-

pridiana ſæpe ac ſemeſa opſonia appoſuit, dimidiatumque aprum: affirmans, Omnia eadem habere quæ totum. *Quotidiana oſcula prohibuit edicto: item ſtrenarum commercium, ne ultra Kalendas Ianuarias exerceretur. Conſueverat & quadruplam ſtrenam & de manu reddere: ſed offenſus interpellari ſe toto menſe* ab

Dimidiatumque aprum.] Non immerito igitur Iuvenal. exclamat,

—— *quanta eſt gula quæ ſibi totos*
Ponit apros ——

Sollennes vero *cœnas* vocat Sueton. cum privatas, tum publicas, quæ recepto civitatis more communi lætitia celebrabantur. Horat. Sat. II. lib. II.

—— *Licebit*
Ille repotia, natales, alioſve dierum
Feſtos albatus celebret. ——

Adde Saturnalia, Hilaria, Apollinaria. *Torrent.*

Affirmans, omnia eadem habere quæ totum.] Ex intima philoſophia promptum eſt hoc dictum. & profecto videtur Tiberius ingenioſe ad ciborum ſapores referre ſcholæ Hippocraticæ dogma, de quo medicos differentes audiverat. Hippocratis placitum eſt, omnium in animali partium eam eſſe conſenſionem inter ipſas, ut nulla pars ſit aliarum principium, ſed in ſingulis omnia ineſſe quæ in una aliqua. Hanc autem partium mutuam affectionem ipſe appellat ὁμοεθνίην, quaſi gentilem quandam cognationem dicas. Ait igitur libro de locis in homine: τοῦ σώματος τὸ σμικρότατον πάντα ἔχει, ὅσα περ καὶ τὸ μέγιστον. & mox: ἐν τῷ σμικροτάτῳ πάντα ἔνι τὰ μέρεα. quæ fere ſunt Tiberii verba: etſi mens alia. *Caſaub.*

Prohibuit edicto.] Arbitror Tiberium minime comem Imperatorem, ut eum Plinius vocat, cum oſcula quotidiana gravaretur, ne ſuperbiæ hoc ipſi tribueretur, ſi ſolus conſuetudinem aſpernaretur, edictum hoc promulgaſſe. Puto etiam Valerium Max. qui aſſentatione ejus principis parum Velleio concedit, in Tiberii gratiam hæc ſcripſiſſe libro II. *Ne Numidiæ quidem reges vituperandi, qui more gentis ſuæ nulli mortalium oſculum ferebant. Quicquid enim in excelſo faſtigio poſitum eſt, humili & trita conſuetudine, quo ſit venerabilius, vacuum eſſe convenit.* Caſaub.

Strenarum commercium.] Vocem Latinæ parem Græci non habent. At Græci magiſtri finxerunt vocem appoſitiſſimam Romanæ conſuetudini exprimendæ. Gloſſarium, *ſtrenua* εὐαρχισμὸς, θαλλός. Scribe *ſtrena*, & confer interpretationem cum verbis Feſti. *Caſaub.* Id eſt, viciſſitudinem dandi, & accipiendi ſtrenas. Xenia enim mittebantur, & apophoreta remittebantur. Vnde Martialis ſtrenas Saturnalitias duobus libris diſtinxit nomine xeniorum, & apophoretorum. *Beroald.*

Quadruplam ſtrenam reddere.] Strenam igitur diverſimode principes recepêre. Auguſtus ſummarum acervos tantum delibabat, Aug. cap. LVII. Aliter Caligulæ avaritia: de qua Cal. cap. XLII. Inter Chriſtianos Ferdinandus Neapolis ac Siciliæ rex, populis remiſit ſtrenam, antiquis principibus inveterato quodam jure quotannis reddi ſolitam. Sed & ſtrenas dare pro omine futuri anni, tanquam augurium gentilium ritu, Chriſtianis vetitum Pontificio jure. *Marc. Donatus.*

De manu.] Id eſt, non per diſpenſatorem.

Vltra

ab iis qui potestatem sui die festo non habuissent, ultra
35 *non reddidit. Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui more majorum de communi sententia coërcerent, auctor fuit. Equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se numquam repudiaturum ante juraverat. Fœminæ famosæ, ut ad evitandas legum pœnas jure ac dignitate matronali exsolverentur, lenocinium profiteri cœperant: & ex*

Vltra non reddidit.] Kalendis inter alias caussas ideo ab urbe abfuit, ne strenas acciperet: quod Augustum fecisse improbabat, quia ea res multæ molestiæ, multique in rependendo sumptus esset. *Dio Cassius.*

Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator.] Huic edicto, quo mos majorum desuetudine abolitus in usum revocatur, videtur præbuisse occasionem Titidius Labeo; quem narrat Tacitus Annal. lib. 11. fuisse accusatum, *quod in uxore Vestilia delicti manifesta ultionem legis omisisset.* Factum id Romæ, coss. Silano & Nolano. *Casaubon.*

Equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit.] Nam principum erat olim gratiam facere jurisjurandi, l. ult. in princ. D. ad municip. ac consequenter dare restitutionem in integrum. Cæterum generaliter proditum est, ex turpibus obligationibus actionem non nasci: quia jusjurandum contra bonos mores nullius est momenti. Dion. Halic. l. 11. Θεοὶ γὰρ ἐπὶ καλαῖς καὶ δικαίαις τῶν συλλαμβάνεσθαι φιλοῦσιν ὁμολογίαις, οὐκ ἐπ' αἰσχραῖς καὶ ἀδίκοις. *Cujacius.*

Iurisjurandi.] Cod. Salmasii *jusjurandi.*

Fœminæ famosæ.] Illud *famosæ* videtur abundare, nam non habetur in V. C. in quo paullo post pro *refugium* legitur *perfugium*. Et deinde, *Quod uxorem pridie sortitionis.* F. Vrsinus.

Iure ac dignitate matronali.] Ius matronale id intelligitur, quo usus stolæ, honestiorisque cultus erat pudicis mulieribus concessus: famosæ non stolatæ in medium, sed togatæ procedere cogebantur. Mart.

Vis dare quæ meruit munera? mitte togam.

Sabellicus.

Lenocinium.] Lenocinium facit, ut docet Vlpianus lib. tertio Digestorum, *qui quæstuaria mancipia habuit.* Item qui hunc quæstum in liberis exercet. Pomponius Iurisconsultus & eum notari hac infamia ait, qui in servitute peculiaria mancipia prostituta habuit. *Beroald.*

Profiteri cœperant.] Apud Ædiles. Nam, ut hic de lenocinii, sic apud Tacitum de stupri professione legimus: Ann. 11. *Vestilia licentiam stupri apud Aediles vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant.* Apparet autem in stupra matronarum ordinis primi aut secundi, graviter semper animadversum, ad servandum publicum decus: non tam graviter in libertinarum aut è plebe, quibus hæc militia Venerea moribus tantum non permissa: quod vel ex Horatio, Ovidio aliisque liquere potest. Sed & illud patet, cuivis fœminæ licitum fuisse vulgare corpus, modo apud Ædiles id pro-

ex juventute utriusque ordinis profligatissimus quisque, quo minus in opera scenæ arenæque edenda senatusconsulto tenerentur, famosi judicii notam sponte subibant. eos easque omnes, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio affecit. Senatori latum clavum ademit, cum cognovisset sub Kal. Iulii demigrasse in hortos, quo vilius post diem ædes in urbe conduceret. Alium & quæstura removit, quod uxorem pridie sortitionem ductam, postridie repudiasset. Externas 36
cærimonias, Ægyptios Iudaicosque ritus compescuit: coactis qui superstitione ea tenebantur, religiosas vestes

id profiteretur. Quæ tamen professio irrita facta postea ex nova lege: eleganterque ad hanc rem Papinianus l. x. de adult. *Mulier quæ evitandæ pœnæ adulterii gratia lenocinium fecit, aut operas suas scenæ locavit, adulterii accusari damnarique Senatusconsulto potest.* Lipsius.

Senatusconsulto.] Aug. cap. XLIII.

Sub Calendas Iulii.] Observo morem hunc fuisse apud veteres Romanos, ut Calendis Iulii migrarent, hoc est, transirent ex domibus prius conductis in domos recenter conductas. Martial.

O Iuliarum dedecus Calendarum,
Vidi Vacerra sarcinas tuas, vidi.

Et Cicero idem significare videtur in quadam epistola scribens: *Calendis Iulii remigrandum est.* Idem apertius legitur in epistola ad Quintum fratrem. *Beroald.*

Vxorem pridie sortitionem ductam.] Pridie sortitionem, ut pridie Kalendas, dicimus: significat, eum uxorem dimisisse postridie, quam sortitus est provinciam, quam pridie duxerat. nam è sortitione cum amplissimas speraret divitias, uxoris ut pauperis contubernium despicere cœpit. *Turnebus.* Alii ad legem Papiam referunt, quæ cum cælibes à Magistratu arceret, homo hic quam ante sortitionem provinciarum duxerat, obtenta jam provincia ablegarit. *Torrent.* Lego *sortitione duxisset*, id est, ex pluribus unam duxisset, tam æqua conditione, ut connubii fortunam sorti permittere non dubitasset: quo haud dubie apparet inconstantia, & levitate tam cito facti pœnituisse, aut certe nubenti sibi fœminæ illudere voluisse. *Sabell.*

Externas cærimonias.] Aug. capite XCIII.

Aegyptiacos ritus.] Paulina matrona Romana à Mundo quodam, qui illam deperibat, constuprata est fraude sacerdotum Isiacorum, qui pecunia corrupti sub specie Anubidis amatorem Paulinæ amplexibus copulaverunt. Quod ubi Tiberius rescivit, sacrificos illos impostores in crucem egit, dirutoque templo, statuam Isidis jussit mergi in Tiberim. *Iosephus.*

Coactis qui superstitione ea tenebantur.] Intelligo de civibus tantum Romanis: neque enim Iudæis suam religionem ivit ereptum Tiberius. *Casaub.*

Religiosas vestes.] De religiosis Ægyptiorum vestibus hæc Herodotus: *Sacerdotes linea ferunt vestimenta, semper recens abluta, huic rei semper vacantes. Iidem calceos papyraceos gestant, aliam vestem, aut alios calceos induere eis fas non est.*

ſtes cum inſtrumento omni comburere. Judæorum juventutem, per ſpeciem ſacramenti, in provincias gravioris cœli diſtribuit: reliquos gentis ejuſdem, vel ſimilia ſectantes, urbe ſubmovit, ſub pœna perpetuæ ſervitutis, niſi obtemperaſſent. Expulit & Mathematicos: ſed deprecantibus, ac ſe artem deſituros promit-
37 *tentibus, veniam dedit. In primis tuendæ pacis à graſſaturis ac latrociniis ſeditionumque licentia curam habuit. Stationes militum per Italiam ſolito frequentiores diſpoſuit. Romæ caſtra conſtituit, quibus Prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus, & per hoſpitia di-*

eſt. Apuleius cærimonias Ægyptiorum luculenter explicans ſic ait: *Linteæ veſtis candore puro luminoſi.* Ab hac veſte linea poëtæ linigeros appellant ſacerdotes Iſidis. *Beroald.*

Per ſpeciem ſacramenti.] Legitimæ militiæ prætextu.

Provincias gravioris cœli.] Vt Sardiniam, cujus inſulæ æſtivis maxime menſibus intemperies, vel Livio, & Strabone teſtibus in proverbium abiit. Notum illud Martial.

Nullo fata loco poſſis excludere, cum mors
Venerit, in medio Tibure Sardinia eſt.

Tibur ſaluberrimum Sardiniæ opponit peſtilenti. *Torrent.*

Vrbe ſubmovit.] Erat quidam Iudæus, qui ne legibus pœnas daret, metu ſolum verterat, vir modis omnibus peſſimus. Is tum Romæ agens gerebat ſe pro legis Moſaicæ interprete, adſcitis in ſocietatem tribus aliis per omnia ſui ſimilibus. His cum ſe in diſciplinam dediſſet Fulvia mulier nobilis, amplexa legem Iudaicam, perſuaſerunt ei ut purpuram & aurum in Hieroſolymitanum templum mitteret: quæ accepta in proprios uſus verterunt, quo jam ante deſtinaverant. Id poſtquam Tiberius ex amico ſuo Saturnino ipſius Fulviæ marito de injuria conjugi facta queſto cognovit, juſſit univerſos Iudæos ex urbe pelli. Ex quibus Conſules delectu habito, quatuor millia militum miſerunt in Sardiniam: plurimos etiam, qui patria religione detrectabant militiam, affecerunt pœnis graviſſimis. Ita propter quatuor ſceleratos omnes Iudæi coacti ſunt urbe cedere. *Ioſephus.*

A graſſaturis.] Auguſti cap. XXXII.

Romæ caſtra conſtituit.] Compertum eſt, eum locum, quem hucuſque *vivarium* appellârunt forma quadrata, inter portas Viminalem & Tiburtinam ſitum, urbiſque muris conjunctum, caſtrum prætorium fuiſſe. In vineis enim aliquot in ejus medio ſitis inventi ſunt tubuli & fiſtulæ, quibus aqua Marcia ex proximo caſtello in eum derivabatur, cum iis inſcriptionibus: L. IVN. CLARO. ET. AVR. SEVERO. COS. CASTRVM PRAETORIVM. P. LXX. item: Q. AQVILLIO SABINO II. SEX. AVR. ANVLLINO COS. CAST. PRAET. L. VRVAS. OFF. PED. CCCLXXXIII. AQVA. MARC. item in antiqua figulina: CASTR. PRAET. L. SILVINI HELPIDIANI. *Onuphr. Panvin.*

Vagæ ante id tempus & per hoſpitia diſper-

dispersæ, continerentur. Populares tumultus exortos gravissime coërcuit: & ne orirentur sedulo cavit. Cæde in theatro per discordiam admissa, capita factionum & histriones, propter quos dissidebatur, relegavit: nec ut revocaret, umquam ullis populi precibus potuit evinci. Cum Pollentina plebs funus cujusdam primipilaris non prius ex foro misisset, quam extorta pecunia per vim heredibus ad gladiatorium munus: cohortem ab urbe, & aliam à Cotii regno, dissimulata inineris caussa, detectis repente armis, concinentibusque signis, per diversas portas in oppidum immisit: ac partem majorem plebis ac decurionum in perpetua vincula conjecit. Abolevit & jus, moremque asylorum, quæ

dispersæ.] Sejanus vim præfecturæ modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo, ut simul imperia acciperent, numeroque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, in cæteros metus crederetur. *Tacitus.*

Populi precibus.] Qui carere tum temporis histrionibus, ac reliqua ludorum varietate non poterat. Iuvenalis Sat. x.

—— qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se
Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem & Circenses.

Sed & multo ante M. Varro lib. 11. de R. R. conquestus fuerat, Romulidas *manus movere malle in theatro ac circo, quam in segetibus ac vinetis.*

Pollentina plebs.] Plinius scribit, Pollentiam oppidum fuisse in majore Balearium. Fuit & altera Pollentia juxta Alpes inclyta lanarum nobilitate, sicut meminit Columella in octavo. Fuerunt & Pollentini in Piceno, in quinta Italiæ regione. De Pollentinis subalpinis loqui videtur Tranquillus, eo maxime, quod de regno Cotii dicit evocatam fuisse cohortem. *Beroald.*

Cujusdam primipilaris.] Primipilarem dici existimo qui olim præditus fuerit hac dignitate: & ea forma dicitur primipilaris, qua consularis. *Beroaldus.* Vetus consuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis, promoveretur Centurio primipili: qui non solum aquilæ præerat, verum etiam quatuor centurias, hoc est, quadringentos milites, in prima acie gubernabat. Hic tanquam caput totius legionis, merita consequebatur & commoda. *Vegetius.*

A Cotii regno.] Nero Cotio defuncto ejus regnum in Alpibus in provinciæ formam redegit: parebat tum Cotius Romano Imperio, aut certe socius erat. Est & Cotium in eisdem alpibus oppidum non obscuri nominis. *Sabellicus.*

Abolevit & jus moremque asylorum quæ usquam erant.] Si vere hæc Suetonius, sequitur ut post hæc tempora nulla usquam templa fuerint in toto imperio Romanorum asyli jure prædita.

Sanc

quæ usquam erant. Cyzicenis in cives Romanos violentius quædam ausis, publice libertatem ademit, quam Mithridatico bello meruerant. Hostiles motus, nulla postea expeditione suscepta, per legatos compescuit: nec per eos quidem, nisi cunctanter & necessario. Reges infestos suspectosque comminationibus magis & querelis quam vi repressit. Quosdam per blanditias atque promissa extractos ad se non remisit: ut Maraboduum Germanum, Thrascypolim Thracem, Archelaum Cappadocem, cujus etiam regnum in formam provin-
38 *ciæ redegit. Biennio continuo post adeptum imperium, pedem porta non extulit: sequenti tempore, præter quam in propinqua oppida, & cum longissime, Antio tenus nusquam abfuit: idque perraro & paucos dies, quamvis provincias quoque & exercitus revisurum se sæpe*

Sane apud Pausaniam in descriptione Græciæ observabamus, quoties fere de hoc jure templi alicujus auctor loquitur, dici id olim fuisse, hoc est, jam non esse. an propter hanc Tiberii legem? Sed Tacitus qui fuse rem narrat l. III. modum huic rei dicit adhibitum, non autem omne penitus sublatum: quod nec sit verisimile. *Casaub.*

Libertatem ademit.] Vt earum civitatum quæ servitute oppressæ sunt, stipendiariæ propriæ dictæ, quæ aliquid populo Romano pependerunt, immunes, quæ nihil, sic earum, quæ libertate donatæ sunt, fœderatæ præcipue appellatæ, quæ aliquid ex fœdere debuerunt, liberæ quæ omnino nihil. Libertas autem in eo cumprimis sita fuit, ut suis uti legibus, suosque creare more patrio magistratus possent. *Sigonius.*

Quam Mithridatico bello meruerant.] Romani Cyzico honorem habuerunt: estque etiamnum libera, multumque habet agri, partim antiquitus, partim dono Romanorum. *Strabo.*

Nec per eos quidem nisi cunctanter & necessario.] Tacitus Annal. II. *Lætiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat; quam si bellum per acies confecisset:* ac paullo post: *Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam ne composita turbarentur.* Exerceri strenuorum civium virtutem nolebat: ne arma, adversus exteros sumpta, in oppressorem libertatis principem verterent. Hinc quanto quisque bello melior, tanto magis infestum Cæsarem habuit. Tacitus eodem Annali: *Camillus bellorum expers habebatur, eo pronior Tiberius res gestas apud Senatum celebravit, & decrêvere patres triumphalia insignia: quod Camillo ob modestiam vitæ impune fuit.* Schildius.

Trascypolim.] Rhescuporis à Tacito, Rhascuporis à Dione, quod & verius puto, vel Thrascuporis, Rhascipolis secundo Cæsaris de bello civili commentario vocatur. *Turnebus.*

Vt

sæpe pronuntiasset: & prope quotannis profectionem præpararet: vehiculis comprehensis, commeatibus per municipia & colonias dispositis. Ad extremum vota pro itu & reditu suo suscipi passus, ut vulgo jam per jocum Callippides *vocaretur: quem cursitare ac ne cubiti quidem mensuram progredi, proverbio Græco*
notatum est. SED ORBATVS *utroque filio: quo-* 39
rum Germanicus in Syria, Drusus Romæ obierat: secessum Campaniæ petiit: constanti & opinione & sermone pæne omnium, quasi neque rediturus umquam, & cito mortem etiam obiturus: quod paullo minus utrumque evenit. Nam neque Romam amplius rediit: sed & paucos post dies juxta Terracinam in prætorio, cui speluncæ nomen erat, incœnante eo, complura & ingentia saxa fortuito superne delapsa sunt: multisque convivarum & ministrorum elisis, præter spem evasit.

Vt vulgo jam per jocum Callippides vocaretur.] Καλλιππίδης olim proverbio dicebatur, qui, ut ait Terentius, sedulo movens sese, nihil promoveret. Vtitur eo M. Tullius lib. XIII. ad Atticum: prorsus uti Suetonius: *Biennium præteriit, cum ille Καλλιππίδης assiduo cursu nullum cubitum processerit.* Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis, meminit Callipidæ cujusdam, tragœdiarum histrionis. Licet igitur conjicere, Callipidem hunc, aut quisquis is fuit, ita gesticulationibus uti solere, ut, cum mira agilitate moveri videretur, à loco tamen non discederet. *Erasmus.*

In prætorio.] Tacit. lib. IIII. villam vocat. Sed Iurisconsulti pro parte villæ ad usum patris familias lautius ædificata *Prætorium* accipiunt, qua significatione usus est hîc Sueton. Adde locum August. capite septuagesimo secundo, Calig. cap. XXXVII. Tit. cap. VIII. Iuvenal. Sat. I.

Criminibus debent hortos, Prætoria. — Torrent.

Cui speluncæ nomen erat.] Nomen illi prætorio à re, quia impositum vel adjunctum, huic nativæ speluncæ. Id secutos in positura villæ Romanos, docet Senecæ locus de villa Vatiæ: *Speluncæ sunt duæ, magni operis, laxo atrio, pares manu factis, quarum altera solem non recipit, altera usque in Occidentem tenet.* Lipsius.

Incœnante.] Intus, vel subter cœnante. *Sabell.* Sic Columella *impasci* pro ἐννέμειν, aut ἐννέμεσθαι lib. II. c. XVIII. *Ac neque suem velimus impasci, quoniam rostro suffodiat & cespites excitet.* lib. VI. cap. V. *Itaque cum ablegabuntur, in ea loca perducendi sunt, quibus nullum impascitur pecus.* Sic apud Statium l. VIII. Thebaid. *inservare.* Casaub.

40 *Peragrata Campania, cum Capuæ Capitolium, Nolæ templum AVgusti, quam caussam profectionis prætenderat, dedicasset, Capreas se contulit: præcipue delectatus insula, quod uno parvoque littore adiretur, septa undique præruptis immensæ altitudinis rupibus, & profundo maris. Statimque revocante assidua obtestatione populo, propter cladem, qua apud Fidenas, supra* XX. *hominum millia, gladiatorio munere amphitheatri ruina perierant, transiit in continentem, potestatemque omnibus adeundi sui fecit: tanto magis quod ab urbe egrediens, ne quis se interpellaret, edixerat,*
41 *ac toto itinere adeuntes submoverat. Regressus in insulam, Reip. quidem curam usque adeo abjecit, ut postea non decurias equitum umquam suppleverit: non tribunos militum præfectosque, non provinciarum præsides*

Capuæ Capitolium.] Infra scribet Tranquillus in Caligula, Capitolium hoc, quod erat Capuæ, de cœlo tactum fuisse. Credibile est, nomen accepisse à Romano Capitolio, ad cujus similitudinem esset extructum. De quo Silius scribens in undecimo, Campanos monstrasse Annibali loca Capuæ illustriora, sic ait:

— *Monstrant Capitolia celsa*
Stellatesque docent campos. —

Fuit item Capitolium Beneventi. *Beroaldus.*

Capreas se contulit.] Quam XII. villarum nominibus insedit, ait Tacitus. Iis villis nomina fuisse censeo XII. deorum ex cap. LXV. Sed & Pharus in ea insula, usui nautis, capite LXXIV. *Lipsius.*

Apud Fidenas supra XX. *hominum millia.*] Non Fidenatium, ne erres: sed peregrinorum, qui ludorum caussa eo convenerant. Nam Fidenæ ea tempestate pene vacuæ incolis fuerunt. Testes Horatius & Iuvenalis. *Casaub.*

Amphitheatri ruina perierant.] Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit, ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quæsivisset. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt. *Tacitus.*

Decurias equitum.] Decuriæ equitum sunt ordines, & decuriæ judicum, quas olim ordinavit Augustus: &, ut inquit Plinius, *hi non equites, sed judices vocabantur.* Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non nisi quatuor decuriæ fuere primo, vixque millia singula in decuriis inventa sunt. *Beroaldus.* Caligula quintam decuriam addidit. Calig. capite XVI.

Non provinciarum præsides ullos mutaverit.]Præter eas, quæ Tacito traduntur, hanc ejus rei caussam aperit Iosephus:

des ullos mutaverit: Hispaniam & Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit: Armeniam à Parthis occupari, Mœsiam à Dacis Sarmatisque: Gallias à Germanis vastari neglexerit: magno
dedecore imperii, nec minori discrimine. CÆTE- 42
RUM *secreti licentiam nactus, & quasi civitatis oculis remotus, cuncta simul vitia male diu dissimulata, tandem profudit: de quibus sigillatim ab exordio referam. In castris tyro etiam tum, propter nimiam vini aviditatem, pro Tiberio,* Biberius: *pro Claudio,* Caldius: *pro Nerone,* Mero *vocabatur. Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pompo-*

phus: quod dicere soleret, *si diutius magistratu iidem fruantur, exsatiatos lucris segniores ad rapiendum fieri. quod si successor immineat, non suffecturos eorum aviditati provinciales, dum decessor tanto magis spoliat, quanto minus temporis ad hoc faciendum sibi putat reliquum.* In quam rem utebatur similitudine à muscis petita. Vide lib. XVIII. Antiquit. cap. VIII.

Sine consularibus legatis.] Syria, & Hispania omnis, excepta Bætica, inter Cæsaris provincias numerantur. Quibus qui præerant Legati Cæsarum vocabantur. l. penult. De off. Præf. l. IIII. De off. assess. l. x. De accusat. Sed hæc nomina confuse admodum & promiscue ab auctoribus usurpantur, Præfecti, Proconsules, Proprætores, Præsides, Legati. *Torrent.* Vide Salmasii notam ad cap. XLVII. Aug. Taciti quoque illa huc spectant, circa finem Annal. I. *Postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.*

Pro Claudio, Caldius.] Prisci *caldum* dicebant: & Augustus, authore Quintiliano, in epistolis ad Cajum Cæsarem scriptis emendat, quod is calidum, quam caldum dicere mavult. Veteres autem usos esse in potu tam calida, quam frigida aqua, nullus ignorat. Hinc apud Martialem ajunt urceoli ministratorii:

Frigida non desit, non deerit calda petenti.

Existimo, Tiberium pro Claudio Caldium jlocalariter appellatum, non tam ob aquam calidam, quam ob potiones calidas: de quibus sic loquitur Plinius in XXVIII. *Notandum nullum aliud animal, præter hominem, calidos potus sequi, ideoque non esse naturales.* Beroaldus.

In ipsa publicorum morum correctione.] Postquam creari censores desiissent, ei curæ imperatores ipsi initio præfuerunt, aut alios qui præessent creaverunt, apud quos de moribus judicium ageretur, & maxime inter conjuges. Qua de re Gell. lib. IIII. cap. XX. Ulpian. tit. VI. & Paulus de pactis dotalibus lib. V. Adde, si lubet, Constantini Cæsaris legem cod. Theodosiano De nuptiis. Frequens etiam in declamationibus conjugum de moribus actio. *Torrent.*

ponio Flacco & L. Piſone noctem continuumque biduum epulando potandoque conſumſit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confeſtim detulit, codicillis quoque jucundiſſimos & omnium horarum amicos *profeſſus. Seſtio Gallo libidinoſo ac prodigo ſeni, olim ab AVguſto ignominia notato, & à ſe ante paucos dies apud ſenatum increpito, cœnam ea lege condixit ne quid ex conſuetudine immutaret aut demeret: utque nudis puellis miniſtrantibus cœnaretur. Ignotiſſimum quæſturæ candidatum nobiliſſimis antepoſuit, ob epotam in convivio, propinante ſe, vini amphoram. Aſellio Sabino* HS. *ducenta donavit, pro dialogo, in quo boleti & ficedulæ, & oſtreæ, &*

L. Piſone.] L. Piſo, urbis cuſtos, ebrius ex quo ſemel factus eſt, fuit. majorem partem noctis in convivio exigebat: uſque ad horam ſextam fere dormiebat: hoc erat ejus matutinum. Officium tamen ſuum, quo tutela urbis continebatur, diligentiſſime adminiſtravit. Huic & divus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiſcens in Campaniam, cum multa in urbe & ſuſpecta relinqueret & inviſa. Puto quia illi bene ceſſerat Piſonis ebrietas, poſtea Coſſum fecit urbis præfectum, virum gravem, moderatum, ſed merſum vino, & madentem. *Seneca.*

Omnium horarum amicos.] Illa potius urbana eſſe dixerim, quæ ſunt generis ejuſdem, quæ ridicula dicuntur, & tamen ridicula non ſunt: ut de Pollione Aſinio ſeriis jociſque pariter accommodato dictum eſt, *eſſe eum omnium horarum.* Quintilianus.

Cœnam ea lege condixit.] Condicere, vetere lingua, eſt denuntiare; & condictio, denuntiatio; ut & veteres Grammatici, & Iuriſconſulti docent. *Muretus.* Condicere aliquando ſignificat, conſentire: *συναινεῖν* & *συμφάσκειν.* *Salmaſius.*

Ob epotam in convivio vini amphoram.] Amphora eſt octava pars ejus vaſis quod modium vini dicimus: modium vini Pariſinum tricenos ſenos ſextarios noſtros capit, ſextarius autem octonas eas quas pintas dicimus. In aridis autem pro amphora quadrantem ſextarii habemus, id eſt, ternos boſſellos, pro quibus vas trimodium habemus dimidiatum medimnum. Sic fit credibile quod à Tranquillo dicitur, epotam uno convivio ab uno homine vini amphoram. *Budæus.*

Boleti.] Hinc *boletar* genus lancis aut diſci, ſic dictum quod in eo boleti tantum apponerentur. poſtea cibis omne genus ſuſtinendis ſerviit, & pro quolibet eſcario vaſe uſurpari cœptum eſt. notum eſt illud Martialis diſtichon de boletari:

Cum mihi boleti dederint tam nobile nomen,
Prototomis, pudet heu, ſervio cauliculis.

Salmaſius. De boleto, vide quæ ex Plinio ad cap. XLIV. Claudii delibamus.

Fice-

& turdi certamen induxerat. Novum denique officium instituit à voluptatibus, præposito equite Rom. T. Cæsonio Prisco. Secessu vero Capreensi, etiam sella- 43
riam excogitavit sedem arcanarum libidinum: in quam undique conquisiti puellarum & exoletorum greges, monstrosique concubitus repertores, quos spintrias *appellabat, triplici serie connexi, invicem incestarent se coram ipso, ut adspectu deficientes libidines excitaret.*

Ficedulæ.] A fico, quo cibo præcipue pinguescit, nomen adepta est. Martialis:

Cum me ficus alat, & pascar dulcibus uvis,
Cur nomen potius non dedit uva mihi?

Sabell. Verba Favorini sunt: *Quibus sumtus & fastidium pro facetiis procedit: qui negant ullam avem, præter ficedulam, totam comesse oportere: cæterarum avium atque altilium nisi tantum apponatur ut à cluniculis inferiori parte saturi fiant, convivium putant inopia sordere.* Gellius.

Ostreæ.] Græcis etiam χήμη, τὸ ὄστρεον, & χημὸς, ὁ ἰχθύς. *Hiatulam* Latini dixêre. *Salmasius.* Palma mensarum diu jam tribuitur ostreis. Earum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Bajano, ætate L. Crassi Oratoris, ante Marsicum bellum, nec gulæ caussa, sed avaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens. *Plinius.*

Turdi.] Horatius Epist. lib. I. de Menio scurra:

——— *non hercule miror*
Ajebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso
Nil melius turdo, nil vulvâ pulchrius amplâ.

Multa de turdis & eorum sagina Varro de R. R. lib. III. cap. V. De Luculli turdis hæc ejusdem libri cap. IV. leguntur: *ut in eodem tecto ornithonis inclusum triclinium haberet, ubi delicate cœnitaret, & alios videret in mazonomo positos coctos, alios volitare circum fenestras captos.*

Sellariam excogitavit.] *Sellaria* appellata sellæ ipsæ ad libidinem dispositæ, sic enim & *sellaria domus aureæ Neronis* apud Plinium lib. XXXIIII. cap. VIII. Et *sellariolas* vocat *popinas* Martial. lib. V. Epig. CXII. in quibus Syriscus ille de quo loquitur centies sestertium non lectis accumbendo, ut honestos decet, sed cum nequissimis ac vilissimis hominibus sedendo absumpserat. A sedendo igitur *sella*, & inde *sellaria*, & *sellariolus*, & *sellularius*, qui sedendo opus facit. Livius libro VIII. Sunt qui ad meretricum cellas referre malint, sed recta scribendi ratio repugnat. *Torrent.* Cod. Salmas. *sellaria.* Sic & Torrentius legit ex duobus vetustissimis exemplaribus, adstipulante, ut videtur, Tacito initio Ann. V.

Spintrias.] Vtitur eo vocabulo Suet. Calig. c. XVI. Vitel. cap. III. & Lamprid. Eliogabalo. *Torrent.* Spinther armillæ genus: sed id nomen aliunde factum videri potest: Græci τὸν σπινθῆρα scintillam vocant: καὶ σπινθηρίζειν scintillare: ut spintrias quasi spintiras hoc est, libidinis scintillas, & fomenta quædam interpretari possis. *Sabell.* Adi ad ea, quæ ex Turnebo ad cap. III. Vitell. afferuntur.

Cubicula plurifariam disposita tabellis ac sigillis lasc.] Scribe, *dispositis tabellis.* Propertius verissime, (*tabellas, Quæ manus obscœnas depinxit prima*

ret. Cubicula plurifariam disposita tabellis ac sigillis lascivissimarum picturarum & figurarum adornavit, librisque Elephantidis instruxit: ne cui in opera edenda exemplar impetratæ schemæ deesset. In silvis quoque ac nemoribus passim Venereos locos commentus est, prostrantesque per antra & cavas rupes, ex utriusque sexus pube, Paniscorum & Nympharum habitu: palamque jam & vulgato nomine insulæ abutentes, Capri-

Et posuit casta turpia visa domo:
Illa puellarum ingenuos corrupit ocellos,
Nequitiæque suæ noluit esse rudes.

Meminit & Ovidius in Matæotechnia & Suetonius in vita Horatii. Pie vero & sapienter concilii in Trullo Patres vetuerunt tabulas pingi lascivas & τὴν ὅρασιν καταφθειρούσας, ut scribitur canone centesimo. *Casaub.*

Sigillis.] Parvis quibusdam signis.

Libris Elephantidis.] Elephantis apud veteres scripsit libellos, quibus varia genera concubitus complexus est. Martialis:

Nec molles Elephantidis libelli.

Beroald.

Ne cui in opera edenda exemplar impetratæ schemæ deesset.] Malim *imperatæ schemæ*. Schema hic significat quod apud Clementem in his verbis, ἤδη δὲ ἀναφανδὸν τῆς ἀκολασίας ὅλης τὰ σχήματα ἀνάγραπτα πανδημεὶ θεώμενοι οὐκ αἰσχύνεσθε. Deinde, ἐπ' ἴσης ἐγγραφόμενοι τὰ Φιλαινίδος σχήματα, ὡς τὰ Ἡρακλέους ἀθλήματα. Legi etiam in Græcorum commentariis hæc verba: Ἀστυάνασσα Ἑλένης θεράπαινα ἥτις πρώτη ἐξεῦρεν Ἀφροδίτην καὶ ἀκόλαστα σχήματα. Latinorum poëtarum nequissimus quisque *figuram* hoc sensu sæpe usurpavit. Non celabo lectorem, in optimis codd. ita scribi hunc locum: *ne cui in opera edenda, impuratæ scenæ exempla deessent.* Casaub. In vetusto cod. repperi, *perpetratæ schemæ*, ut peracto scilicet operi nefario auctoritas ex libellis picturisque accederet. *Torrent.*

Paniscorum.] Pan ὑποκορισμικῶς dictus Paniscus. quod diminutivi genus in gentilibus etiam nominibus frequens.. Syrus, *Syriscus*, Francus, *Franciscus*, Teuto, *Teutiscus*. Salmasius.

Nympharum.] Nympharum valde generalis est appellatio, cum & quædam terris præsint: ut *Oreades*, quæ præfectæ sunt τοῖς ὄρεσι. Item *Dryades*, sylvarum præsides: atque eædem particula ἅμα præfixa, *Hamadryades* vocatæ: quia (ut verbis utar Plutarchi) ἴσον δένδρου τέκμαρ αἰῶνος λαχοῦσαι. Præterea Λειμωνιάδες, quæ pratis ac campis præsunt. Adhæc *Napeæ*. *Vallem* dixere νάπην, & νάπος. nempe quia humida, puta, נטף, hoc est, *stillare*, effundere. A qua voce Hebræa etiam generale est Nympharum nomen: ut proprie νύμφη sit *aqua*. Latini N. in L. ut alias sæpe, converso, dixere *lympha*. Proprie igitur convenit *Nympharum* vocabulum Deabus aquarum præsidibus: quæ ex eo dictæ Hydriades, vel Ephydriades. *Vossius.*

Caprineum dictitabant.] Mallem *Caproneum*, vel *Caprion*. nam κάπρος seu κάπριος præterquam quod ad insulæ nomen alludit, & aprum, & id quo viri sumus significat. Vnde καπρᾶν quod Latine *subare* dicimus. *Torrentius.* Fortean eo simul allusere, quod modo narra-

prineum *dictitabant. Majore adhuc & turpiore infamia* 44 *flagravit, vix ut referri audirive, nedum credi fas sit. Quasi pueros primæ teneritudinis, quos pisciculos vocabat, institueret, ut natanti sibi inter femina versarentur, ac luderent: lingua morsuque sensim appetentes, atque etiam quasi infantes firmiores, nec dum tamen lacte depulsos, inguini ceu papillæ admoveret: pronior sane ad id genus libidinis & natura & ætate. Quare Parrhasii quoque tabulam, in qua Meleagro Atalanta ore morigeratur, legatam sibi sub conditione, ut si argumento offenderetur, decies pro ea* HS. *acciperet: non modo prætulit, sed & in cubiculo dedicavit. Fertur etiam in sacrificando quondam captus facie ministri acerram præferentis, nequisse abstinere, quin pæne vix dum re divina peracta, ibidem statim seductum constupraret, simulque fratrem ejus tibicinem: atque utrique mox, quod mutuo flagitium exprobrabant, crura fregisse. Fœminarum quoque,* 45 *& quidem illustrium, capitibus quantopere solitus sit illu-*

narravit Suetonius, Paniscorum χήμαλ delectatum fuisse. Ii autem Ægyptiis & Græcis pingebantur caprina facie, & cruribus hircinis, teste Herodoto in Euterpe. Propertius etiam *Capripedes Panes* ait lib. III. *Schildius.*

Pueros primæ teneritudinis.] Codex Salmas. *puros.* Lego *putos.* Sic Romanorum lascivia pueros vocabat, quos Græcæ nutriculæ à salacitate nominis πόσθωνας itidem dixêre, ἀπὸ τῆς πόσθης, id est, à puta, unde *præputium.* Hinc *salaputium* nequiter Catullo appellatus Calvus.

Parrhasii quoque tabulam.] Parrhasius fœcundus artifex, sed quo nemo insolentius & arrogantius sit usus gloria artis. Namque & cognomina usurpavit, Abrodiætum se appellando, aliisque verbis principem artis, & eam ab se consummatam. Pinxit & Archigallum, quam picturam amavit Tiberius princeps, atque ut autor est Decius Eculeo, LX. sestertiis æstimatam cubiculo suo inclusit. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis joci se reficiens. *Plinius.*

Ore morigeratur.] Brodæus Miscellan. lib. II. cap. XXI.

Decies HS.] Viginti quinque millia coronatorum.

Solitus sit illudere.] Rem obscœnissimam verbo ambiguo texit, ut etiam inf. Claud. cap. XV. *obscœnitatis in feminas reum.* Sed & Lactant. Divin. insti-

illudere, evidentissime apparuit, Malloniæ cujusdam exitu: quam perductam, nec quidquam amplius pati constantissime recusantem, delatoribus objecit: ac ne ream quidem interpellare desiit, Ecquid pœniteret, *donec ea, relicto judicio, domum se abripuit, ferroque transegit, obscœnitate oris hirsuto atque olido seni clare exprobrata. Vnde nota in Atellanico exodio proximis ludis assensu maximo excepta, percrebruit:* Hircum
46 vetulum capris naturam ligurrire. PECVNIÆ *parcus ac tenax, comites peregrinationum expeditionum-*

institut. VI. *De istis loquor quorum teterrima libido, & execrabilis furor ne capiti quidem parcit.* Vide sup. Cæs. cap. XXII. Λεσβιάζειν vocant Græci. Atque hinc intellige Iuvenal. versum Sat. V. *Si tibi contigerit capitis matrona pudici.* Sed hæc exponenti præfanda venia esset. *Torrent.*

Quam perductam] Membranæ, *præductam.* melius & verius, *productam.* nam lenonium verbum est *producere* Ciceroni, Plinio, aliis, pro προαγωγεύειν. *Casaub.* Etiam *perducere* lenonum est. Hinc *perductor* idem fere Plauto quod leno, in Mostellaria. Antiq. Lexicon: μαστροπεύω *lenocinor, perduco.* μαστρωπός *leno, perductor.*

Nota.] In optimæ fidei libro reperi: *mora in Atellanico exodio:* atque utrumque defendi videtur posse: illud quod notatus infamia sit Tiberius, objecta oris obscœnitate, hoc quod histriones id de Tiberio intelligentes & tractim pronuntiantes, aut etiam iterantes, attulerunt moram exodio, quam etiam histrionum moram secuta est mirifica populi assensio. Turnebus. Legitur etiam in Salmas. Cod. *mora.*

Atellanico.] Latina Atellana à Græca Satyrica eo tantum differebat, quod in Satyrica Satyrorum fere personæ inducebantur, aut aliæ æque ridiculæ: in Atellanis Oscæ, ut Maccus. Rhinthonica autem est ἱλαροτραγῳδία vel ἱλαρῳδία. & quid aliud est Σατυρικὸν δρᾶμα, quam ἱλαροτραγῳδία; Hujus auctor Rhinthon Tarentinus. unde apparet genus hoc in majore Græcia viguisse. atque inde Oscorum Atellanæ, similes Rhintonicis. *Salmasius.*

Exodio.] Iuventus histrionibus fabularum actu relicto, ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus jactitare cœpit, quæ inde *exodia* postea appellata, consertaque fabellis potissimum Attellanis sunt. quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit juventus: nec ab histrionibus pollui passa est. eo institutum manet, ut actores Attellanarum nec tribu moveantur, & stipendia tanquam expertes artis ludicræ faciant. *Livius.*

Pecuniæ parcus ac tenax.] Dissentit Tacitus, non uno loco, ut libro I. *Resistentibus ærarii prætoribus subvenit Cæsar, pretiumque ædium AVrelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum cæteras exueret.* Lib. III. *M. Pisonem ignominiæ exemit, concessitque ei paterna bona, satis firmus, ut sæpe memoravi, adversum pecuniam.* Dissentit & Dio. *Casaub.*

Comites peregrinationum.] Amici & comites Augusti dicebantur, qui à consiliis

numque numquam salario, cibariis tantum, sustenta-
vit: una modo liberalitate ex indulgentia vitrici pro-
secutus, cum tribus classibus factis pro dignitate cujus-
que primæ sexcenta sestertia, secundæ quadringenta
distribuit, ducenta tertiæ, quam non amicorum sed
Græcorum appellabat. Princeps neque opera ulla ma- 47
gnifica fecit. Nam & quæ sola susceperat, AVgusti
templum, restitutionemque Pompeiani theatri, imper-
fecta post tot annos reliquit: neque spectacula omnino
edi-

filiis Augusti erant, & amici quidem, quod in interiorem familiaritatē principis admissi & in contubernium adsciti, omnibus ejusdem consiliis interessent. Comites iidem dicebantur, quod Augustum in omnibus processibus, ut vocabant, & expeditionibus bellicis comitarentur. *Consiliarii* etiam Augustorum dicebantur, ut in hac inscriptione Romæ: PROC. AD. BONA. DAMNATORVM. PROC. AD. ALIMENTA. CONSILIARIO. AVGG. Comites igitur isti eodem & nomine & munere usque ad posteriores imperatores manserunt. nam *comites consistorii vel consistoriani* dicebantur. consistorium, ut notum est, τὸ συνέδριον principis. Constantinus, ut honorarius esset titulus, effecit, & ad varias præfecturas & admistrationes & artes extendit, quas hoc titulo honoravit. Atque hæc Comitum origo. *Salmasius.*

Tribus classibus factis.] Primum Constantinum gradus istos comitum fecisse volunt, & in primi ordinis, secundi, tertii distinxisse. Id tamen veterum omnium imperatorum exemplo fecit, qui amicos totidem classibus & ordinibus distinctos habuēre. nam in primas & secundas & tertias admissiones digerebantur, ut ait Seneca lib. VI. de beneficiis. *Idem.*

Sexcenta sestertia.] Quindecim millia coronatorum.

Quam non amicorum, sed Græcorum appellabat.] Ita legendum est, non, *gratorum.* Cave autem hic cum eruditissimis viris, Græcos tantum natione intelligas. Disertim enim dicit Suetonius, Tiberium comites suos in tres classes distribuisse *pro dignitate cujusque.* Non igitur pro natione. Per Græcos ergo significantur, partim veri Græci, viles tum Romanis & contempti, partim alii inferioris loci, & ad Græcorum instar parasitantes, plerique γελωτοποιοί. Græcorum nomine ejusmodi parasiti tum fere veniebant. Notum est illud Iuvenalis;

Græculus esuriens in cœlum, jusseris, ibit.

Et, si forte in hoc Suetonii loco aliquid mutandum; pro *Græcorum* rescribendum erit *Græculorum*. Quod majorem contemptum notat. Vix dubito, quin sic ediderit Suetonius. *Boxhornius.*

Augusti templum.] De templo Augusti quod Romæ fuit loquitur, de quo Aug. cap. LII. Alterum vero quod Nolæ, de quo paullo ante etiam Tiberius dedicavit. Dedicare autem nisi perfectum non potuit. Sed hoc ideo inter opera publica, uti & Capitolium Capuæ, non recenset Sueton. quia *publica* proprie ea sola dicuntur quæ pop. Roman. sunt. l. XV. De verb. sig. Et alioqui non sequitur ut qui ea dedicarit etiam de suo extruxerit. *Torrent.*

edidit: & iis, quæ ab aliquo ederentur, rarissime interfuit, ne quid exposceretur, utique postquam comœdum Actium coactus est manumittere. Paucorum senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negavit se aliis subventurum, nisi senatui justas necessitatum caussas probassent. Quo peracto plerosque modestia & pudore deterruit: in quibus Hortalum Q. Hortensii oratoris nepotem, qui permodica re familiari,
48 *auctore AVgusto, quatuor liberos tulerat. Publice munificentiam bis omnino exhibuit: proposito millies HS. gratuitò in triennii tempus: & rursus quibusdam dominis*

Comœdum Actium.] Comœdos dicimus histriones, actores, recitatoresque comœdiarum: comicos vero, ipsos poëtas. Comœdus fuit Roscius, comicus fuit Terentius, & Plautus. Ostendit Iurisconsultus Digestis de ædilitio edicto, in familia, numeroque servorum fuisse comœdos. *Beroald.*

Coactus est manumittere.] An populi precibus id dare coactus est? Ita sane præcedentia mihi persuadent: ait enim, propterea spectaculis Tiberium *rarissime interfuisse, ne quid exposceretur.* Minime id à populi Romani moribus alienum, à Cæsare egregii comœdi manumissionem postulare. Non igitur satis caussæ Glareanus habuit, cur in simpulo fluctus moveret, & ad indagationem hujus rei eruditorum ingenia provocaret.

Quo peracto.] Scriptum fuerat, *Quo pacto.* At linea negligenter litteræ p. indita, locum mox corrupit. *Lipsius.*

Hortalum Q. Hortensii oratoris nepotem.] De quo infanda quædam, & istis similia, quæ hæc cap. XLV. de Tiberio, Val. Max. narrat lib. III. cap. V. quo loco pro *Hortensius Corbio* reponendum esse *Hortalus*, vir doctus divinatur.

Quatuor liberos.] Qui tres liberos habebant, immunitatibus donabantur: tanto magis Hortalus, quum quatuor filios suscepisset, merebatur foveri, & sublevari à principe Tiberio: sed pudore deterritus est à petendo, ne inopiam suam in Senatu publicaret. Lex erat apud Lacædemonios: *Qui tres genuerit filios, eum esse immunem à custodia: qui vero quatuor, immunem ab omnibus oneribus:* author Aristoteles in secundo Politicorum. *Beroald.*

Proposito.] Tacitus: *disposito per mensas millies sestertio.* Simile illud quod legimus de Augusto cap. XLI.

Millies HS.] Id est, Vicies quinquies centenis millibus coronatorum propositis.

Et rursus quibusdam dominis insularum] Refert hanc largitionem Tacitus in anno DCCXC. Ego vero aliam principis ejusdem reperio isti simillimam: narrat enim Dio COSS. Sex. Papinio, & Q. Plautio, qui erat annus DCCLXXXIX. stagnasse Tiberim plana urbis juxta circum & collem Aventinum: esseque relabentem secutam magnam ædificiorum stragem: Tiberium millies HS. contulisse ad sublevandam inopiam eorum qui damnum fecissent. Meminit ejusdem munificentiæ & Tacitus in illius anni actis; sed nonnihil à Dione dissentiens: incendium enim fuisse ait. Nec mirum sane Imperatorem damna fortuitis casibus accepta

minis insularum, quæ in monte Cœlio deflagrarant, pretio restituto. Quorum alterum magna difficultate nummaria populo auxilium flagitante coactus est facere, cum per senatusconsultum sanxisset ut fœneratores duas patrimonii partes in solo collocarent, debitores totidem æris alieni statim solverent: nec res expediretur: alterum ad mitigandam temporum atrocitatem. Quod tamen beneficium tanti æstimavit, ut montem Cœlium appellatione mutata vocari AVgustum jusserit. Militi post duplicata ex AVgusti testamento legata nihil umquam largitus est, præter quam singula millia denariorum prætorianis, quod Seiano se non accommodassent: & quædam munera Syriacis legionibus, quod solæ nullam Seiani imaginem inter signa coluissent: atque etiam missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans. Ne provincias quidem ulla liberalitate sublevavit: excepta Asia, disjectis terræ motu civitatibus. Proce- 49
den-

cepta à civibus aliqua largitione esse prosecutum; quum traditum ab AVgusto morem, donandi pecunia urbes terræ motu afflictas, Tiberius tenuerit, ut constat factum in XII. urbibus Asiæ. *Casaubonus.*

In solo collocarent.] Expedit enim reipub. ut fœnore imminuto agris pretium accedat. Aug. cap. XLI. Vsus est autem Suet. Iurisconsultorum verbo: *res soli* enim dicuntur ædes, agri, fundi, & cæteræ res immobiles, quæ solo conjunguntur. Similis locus Plin. lib. VI. Epist. *Patrimonii tertiam partem conferre jussit in ea quæ solo continerentur.* Torr.

Singula millia denariorum.] Id est, singulos centenos coronatos. Mille namque denarii quatuor sestertiorum nummorum millibus æquivalent. Novem prætorianorum cohortes fuerint (tot enim Augustus Romæ circa se habuit) & singulæ non plures, quam legionariæ milites habuerint, id est, quadringentos & viginti. Sic CCCLXXVIII. coronatorum M. donativum illud constiterit.

Nullam Sejani imaginem inter signa coluissent.] Prima cohors reliquas, & numero militum & dignitate præcedit. Hæc imagines imperatorum, hoc est, divina & præsentia signa veneratur. *Vegetius.*

Missiones veteranorum.] Vltra militiæ merita militibus honeste missis etiam præmia dabantur. Quæ ne daret Tiberius, veteranos ad mortem usque sub signis tenuit. Adde locum Caligulæ cap. XLIII. & Aug. cap. XLIX. ubi de commodis missionum. *Torrent.*

Disjectis terræ motu civitatibus.] Qua de re

dente mox tempore, etiam ad rapinas convertit animum. Sat constat, Cn. Lentulum augurem, cui census maximus fuerit, metu & angore ad fastidium vitæ ab eo actum, & ut ne quo nisi ipso herede moreretur. Condemnatam & generosissimam fœminam Lepidam, in gratiam Quirini consularis prædivitis, & orbi, qui dimissam eam è matrimonio post vigesimum annum veneni olim in se comparati arguebat: præterea Galliarum & Hispaniarum, Syriæque & Græciæ principes confiscatos, ob tam leve ac tam impudens calumniarum genus: ut quibusdam non aliud sit objectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent. plurimis etiam civitatibus & privatis veteres immuni-

de re Eusebius Pamphili lib. II. Chronicorum. Adde ad illustrationem hujus loci nummum argenteum, in cujus superficie vultus Tiberii, in altera effigies Asiæ muliebri specie sedens, cum his litteris. CIVITATIBVS ASIAE RESTITVTIS. *Ios. Scaliger.*

Lentulum augurem.] De auguribus Brissonius ad cap. XII. Calig.

Cui census maximus fuerit.] Nam quater millies HS. id est, centies centena millia coronatorum, sub Augusto possedit, autore Seneca lib. II. de Ben. cap. XXVII. Idem, quasi sub onere divitiarum fatisceret, subinde queri Augusto solebat, *A studiis se abductum. Nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset, relictâ eloquentia*: teste ibidem Seneca.

Quirini consularis.] Idem hîc, Lipsii judicio, qui in Syriam missus ad census describendos: de qua re multa Iosephus lib. XVIII. cap. III. & seq. & mentio ejus apud Lucam in historia sacra.

Prædivitis & orbi.] Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquam senator censu legi cœptus, judex fieri censu, magistratum ducemque nîl magis exornare, quam census: postquam cœpere orbitas in autoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo. *Plinius.*

Confiscatos.] Id est, bonis in fiscum redactis spoliatos. Inter eos forsan Antiochus Comagenus fuit, cui HS. millies confiscatum Caligula restituit, cap. XVI.

Quod partem rei familiaris in pecunia haberent.] Romæ quidem A. V. C. DCCV. Iulius Cæsar quia complures multam vim pecuniæ habere, eamque omnem supprimere dicebantur, edixit, ne quis vel in argento, vel in auro etiam possideret plus pecuniæ, quam LX. sestertia quam quidem ipse legem non tulit, sed jam ante latam tunc renovavit, sive ut creditoribus debitores aliquid pendere opus haberent, indigentibusque alii mutuo darent: sive ut locupletes qui essent, manifestum fieret: neve quis immodicam pecuniam haberet, ne se absente novi motus aliqui exsisterent. *Dio Cassius.* Consule etiam cap. quadragesimum octavum.

Et

nitates & jus metallorum ac vectigalium ademta. sed & Vononem regem Parthorum, qui pulsus à suis, quasi in fidem pop. Rom. cum ingenti gaza Antiochiam se receperat, spoliatum perfidia & occisum. ODIVM 50 *adversus necessitudines, in Druso primum fratre detexit: prodita ejus epistola, qua secum de cogendo ad restituendam libertatem AVgusto agebat: deinde & in reliquis. Iuliæ uxori tantum abfuit, ut relegatæ, quod minimum est, officii aut humanitatis aliquid imperti- ret, ut ex constitutione patris uno oppido clausam, domo quoque egredi, & commercio hominum frui vetuerit: sed & peculio concesso à patre præbitisque annuis fraudavit, per speciem publici juris, quod nihil de his AVgustus testamento cavisset. Matrem Liviam gravatus, velut partes sibi æquas potentiæ vindicantem, & congressum ejus assiduum vitavit: & longiores secretioresque sermones, ne ejus consiliis, quibus tantum interdum & ægre uti solebat, regi videretur. Tulit etiam perindigne actum à senatu, ut titulis suis quasi AVgusti ita & Liviæ filius adjiceretur. Quare non* parentem patriæ *appellari, non ullum insignem honorem*

Et jus metallorum.] Multæ civitates, & potissimum in Hispania, (quæ regio metallorum ferax est) jus habebant fodiendi metalla. Tradit Plin. in XXXIII. vicena millia pondo auri annis singulis Asturiam, atque Gallæciam, & Lusitaniam præstitisse. *Berald.*

Præbitisque annuis.] *Annua* appellant Iurisconsulti, & *annuum* ἐλλειπτικῶς & absolute, id quod alimentorum causa in singulos annos præstatur lib. X. & XIV. De annuis legatis. Plin. Epist. ad Trajanum, *ut publici servi annua accipiant.* Cum igitur Augustus, annua filiæ præstare solitus, nihil de eo in testamento cavisset, Tiberius, tanquam morte defecisset liberalitas, ac quasi nefas esset, & juri publico adversaretur, contra testatoris voluntatem facere, nihil præstitit. *Torrent.*

Quibus tantum interdum & ægre uti solebat.] Cod. Salmas. *quibus tamen interdum & egere & uti solebat.*

Quare non parentem patriæ appellari.] In antiquis nummis superbissimus simul & ineptissimus hic illius titulus invenitur, IVLIA AVGVSTA GENETRIX ORBIS. *Casaubon.*

rem recipere publice passus est. Sed & frequenter admonuit, quod non majoribus, nec fœminæ convenientibus negotiis abstineret: *præcipue ut animadvertit incendio juxta ædem Vestæ & ipsam intervenisse: populumque & milites, quo enixius opem ferrent adhortatam, sicut sub marito solita esset.*
51 *Dehinc ad simultatem usque processit, hac ut ferunt de caussa: Instanti sæpius, ut civitate donatum in decurias allegeret, negavit alia se conditione allecturum, quam si pateretur adscribi albo*, extortum id sibi à matre. *At illa commota, veteres quosdam ad se AVgusti codicillos de acerbitate & intolerantia morum ejus è sacrario*

rio

Quod non majoribus.] In Cod. Salmasiano desunt illa *quod non*. Atque ita lectio, nî fallor, multo concinnior erit.

Nec fœminæ convenientibus negotiis abstineret.] Fatum Augustæ domus, ut fœminæ majestatem ejus imminuerent, ac dominandi avidæ, virilibus curis sexum exuerent. Nota ex Tacito utriusque Agrippinæ πολυπραγμοσύνη.

In decurias.] Iudicum, de quibus antea.

Adscribi albo.] Erat album decurionum, album citharœdorum, album pontificum, erat & album judicum. Accipitur autem pro tabula, in qua judicum nomina scripta proponebantur. Si quis vero album corrupisset, puniebatur: quia Prætoris majestas contempta videbatur. Vide Vlpianum libro Digestorum secundo, titulo De jurisdictione judicum. Quin etiam libro quinquagesimo Digestorum titulus est De albo scribendo: ubi docet Vlpianus quo ordine decuriones in albo scriptos esse oporteat. Quintilianus in XII. multos cognovisse se tradit, qui tædio laboris, quem ferre tendentibus ad eloquentiam necesse est, confugiunt ad hæc diverticula desidiæ, quorum alii se ad album, ac rubricas transtulerunt, & formularii, vel, ut ait Cicero, legulei quidam esse maluerunt. *Beroald.*

Codicillos.] Qui sic dicti sunt à caudicibus, id est, arborum libris: plures enim ligneæ tabellæ glutino jungebantur, item ut junguntur hodie nostrates libri. Sed ante, quam in arborum libris, palmarum in foliis esse scriptum, Plinius autor est, cujus hæc sunt verba: *Publica postea monumenta plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris, pugillarium enim usum fuisse etiam ante Trojana tempora, invenimus apud Homerum.* Quibus verbis Pugillaria significat codicillos esse, id est, tabellas, cera illitas, in quibus pungendo, stylo impresso, scriberetur: unde Pugillaris nomen. Verum, etsi ante chartam fuêre, post eandem tamen inventam mansêre codicilli, commodi scilicet caussa: quoniam, ubi charta & atramentum non adesset, ut in itinere, in cœna, in senatu, Codicilli stylo scripti mittebantur. *A. Manutius.*

E sacrario protulit.] Intelligit locum AVgusto consecratum, ubi ejus imago habebatur & colebatur à Iulia uxore quondam ipsius, tunc sacerdote.

eo lo-

rio protulit, atque recitavit. Hos & custoditos tamdiu, & exprobratos tam infeste, adeo graviter tulit, ut quidam putent inter caussas secessus hanc ei vel præcipuam fuisse. Toto quidem triennio, quo vivente matre abfuit, semel omnino eam, nec amplius quam uno die, ac paucissimis vidit horis: ac mox, neque ægræ adesse curavit, defunctamque, & dum adventus sui spem facit, complurium dierum mora, corrupto demum & tabido corpore funeratam prohibuit consecrari: quasi id ipsa mandasset. Testamentum quoque ejus pro irrito habuit, omnesque amicitias & familiaritates, etiam quibus ea funeris curam moriens demandarat, intra breve tempus afflixit: uno ex his equestris ordinis viro & in antliam condemnato. 52 *Filiorum neque naturalem Drusum, neque adoptivum Germa-*

eo loci videtur Iulia pretiosissima κειμήλια ab AVgusto sibi relicta habuisse. alia notione *sacrarium principis* in leg. ult §. legatis D. de muneribus & honor. & alibi. *Casaub.* Etiam privatarum ædium sacrarium apud Cic. legimus Verr. VI. *Erat apud Heium sacrarium cum magna dignitate in ædibus.* & Epist. ad Memmium, *qui habitat in tuo sacrario.* Torrent.

Prohibuit consecrari.] A Claudio tamen religionem cœlestem est consecuta. In cujus vita sic Tranquillus cap. XI. *Aviæ Liviæ divinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum Augustino similem decernendum curavit.* Pleniusque de eo Dio lib. LX. qui Claudium ait effigiem ejus intulisse templo Divi Augusti, ac tum sacra ei fieri jussisse per Vestales, tum ut mulieres per ejus nomen jurarent. Hinc in nummo veteri: S. P. Q. R. DIVAE IVLIAE AVGVSTI FIL. Consecrata autem habitu Iunonis, ut in ea Iuno coleretur. Prudentius:

Adjecêre sacrum, fieret quo Livia Iuno.

Vossius.

In antliam condemnato.] Meminit hujus supplicii Artemidorus lib. I. cap. L. *Casaubonus.* Ἀντλία machinæ haustoricæ genus esse videtur apud Martialem lib. IX.

Sed de valle brevi quas det sitientibus hortis
Curta laboratas Antlia tollit aquas.

Glossar. Græcol. *sentina*, ἀντλία. Existimo veteres, quemadmodum ad triremis publicæ remum, ita & ad rotas aquarias & antlias publicas, reos aliquando damnare solitos. De priori pœnæ genere exempla sunt apud Valer. Max. & Zonaram. De posteriore hîc habemus. *Pithœus.*

Neque naturalem Drusum.] Ita à Iurisconsultis frequenter dici observavimus patres naturales, qui vulgo legitimi dicuntur: quamvis recentiores, naturalem filium appellent, qui ex concubina genitus est. Isidorus, *Naturales,* inquit, *filii dicuntur ingenuarum concubinarum,*

manicum patria charitate dilexit. Alterius vitiis infensus: nam Drusus animi fluxioris, remissiorisque vitæ erat. Itaque ne mortuo quidem perinde affectus est: sed tantum non statim à funere ad negotiorum consuetudinem rediit, justitio longiore inhibito. Quin & Iliensium legatis paullo serius consolantibus, quasi oblitterata jam doloris memoria irridens: Se quoque *respondit* vicem eorum dolere, quod egregium civem Hectorem amisissent. *Germanico usque adeo obtrectavit, ut & præclara facta ejus pro supervacuis elevaret: & gloriosissimas victorias, ceu damnosas Reip. increparet. Quod vero Alexandriam propter immensam & repentinam famem inconsulto se adisset, questus est in senatu. Etiam caussa mortis fuisse ei per Cn. Pisonem legatum Syriæ creditur: quem mox hujus criminis reum putant quidam mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent. Per quæ multifariam increpi-*

narum, quos sola natura genuit, non honestas conjugii. Beroald. Paullo post: *nepotem ex Druso filio naturalem.*

Iustitio longiore inhibito.] Livius *remittere justitium* vocat. Ita lib. x. *Itaque & supplicationes ob rem bene gestam consulis nomine decernunt: iustitium remittitur, quod fuerat per dies decem & octo.*

Iliensium legatis.] Ilii antiqui Strabonis, id est, Tiberii quoque tempore, nullum exstitit vestigium. Vide eum libro XIII.

Alexandriam adiisset.] Lege quæ ex Tacito depromuntur ad cap. XXXV. Cæs.

Mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent.] Nisi in mandatis simul datum fuisset Pisoni à Tiberio, ut ea non proferret. Erant enim illa inter *arcana domus*, quæ non vulganda. De quibus Tacitus Annal. I. Iis vulgatis, ex Tiberio ultimum supplicium exitiumque & Pisonem, & omnem ejus domum manebat: iccirco non protulit. *Boxhornius.*

Increpitum.] Cod. Salmas. *inscriptum*, nempe statuis, aut publico alias loco, ut mos eorum quoque temporum ferebat. Vide Cæs. cap. LXXX.

Si non dominaris, inquit, filiola, injuriam te accipere existimas?] Calpurnius Flaccus Declamatione VI. *Sceleratis ingeniis & plus quam civilia cupientibus, non dominari instar servitutis est.* Nec abludit Senecæ dictum epistola XV. *denique ut nihil illis Fortuna detrahat, quicquid non acquiritur damnum est.* Paullo aliter Iason tyrannus apud Philosophum Politicorum lib. III. Ἰάσων ἔφη πεινῆν ὅτε μὴ τυραννοῖ· ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι. *Casaubon.* Sic Tacit. quoque correptam Græco versu admonuit ideo quia non regnaret.

pitum, & per noctes celeberrime acclamatum est, Redde Germanicum. *Quam suspicionem confirmavit ipse postea: conjuge etiam ac liberis Germanici crudelem in modum afflictis. Nurum Agrippinam, post mortem mariti, liberius quiddam questam, manu apprehendit: Græcoque versu,* Si non dominaris, *inquit,* filiola, injuriam te accipere existimas? *Nec ullo mox sermone dignatus est. Quondam vero inter cœnam porrecta à se poma gustare non ausam, etiam vocare desiit, simulans, se veneni crimine accersitum: cum præstructum utrumque consulto esset, ut & ipse tentandi gratia offerret, & illa quasi certissimum exitium caveret. Novissime calumniatus, modo ad statuam AVgusti, modo ad exercitus confugere velle, Pandatariam relegavit: convitiantique oculum per centurionem verberibus excussit. Rursus mori inedia destinanti, per vim ore diducto, insulciri cibum jussit. Sed & perseverantem, atque ita absumptam, criminosis-* 53

ret. Sed & Aristoteles lib. III. Politic. tale aliquid à poëta quopiam dictum fuisse significat. verum & poëtæ nomen, & versus ipse hactenus ignorantur. Poterat & sic conceptus esse,

Εἰ μὴ τυραννεῖς, θύγατερ, ἀδικεῖσθαι δοκεῖς;

Torrent.

Modo ad statuam Augusti, modo ad exercitus.] Frequentius quidem servi, sed tamen & alii ad statuas confugere soliti. Exemplum Antonii, ejus qui Triumvir fuit, filii, Aug. cap. XVII. Agrippinam igitur calumniabatur Tiberius, quod istiusmodi consilia ad concitandam ipsi invidiam cogitabat. Vnde S. Cto postea prohibitum fuit, ne quis in alterius injuriam ad statuas Principum confugeret, imaginesve eorum portaret, qui secus faceret, in vincula publice mitteretur. L. XXXVIII. De injuriis. L. XXVIII. De pœnis. *Idem.*

Modo ad exercitus fugere velle.] Quippe militi gratissima, quod pridem Tiberium anxium habuerat. Eo pertinent illa ex Annal. I. *Nihil relictum imperatoribus, ubi fœmina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem tentet. potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces: compressam à muliere seditionem, cui nomen principis obsistere nequiverit.*

Verberibus.] Verbera non solum dici pro verberatione ipsa, sed etiam pro instrumento accipi accommodato verberationi, indicat Quintilianus in Declamationibus sic scribens: *Ignes ex proximo raptos, verbera, quæ casus obtulerat, invado.* Beroald.

ſiſſime inſectatus eſt, cum diem quoque natalem ejus inter nefaſtos referendum ſuaſiſſet. Imputavit etiam, quod non laqueo ſtrangulatam in Gemonias abjeccrit: proque tali clementia interponi decretum paſſus eſt, quo ſibi gratiæ agerentur, & Capitolino Iovi donum
54 *ex auro ſacraretur. Cum ex Germanico tres nepotes, Neronem & Druſum & Cajum, ex Druſo unum Tiberium haberet, deſtitutus morte liberorum, maximos*
na-

Inter nefaſtos referendũ ſuaſiſſet.] Dies Faſti, per quos Prætoribus omnia verba ſine piaculo licet fari. Contrarii horum vocantur dies Nefaſti, per quos dies nefas fari Prætorem, Do, Dico, Addico. Itaque non poteſt agi. Neceſſe eſt, aliquo eorum uti verbo, cum lege quid peragitur. *Varro.*

Imputavit etiam.] Ita paſſim autores loquuntur. Seneca ep. I. ad Lucil. *Sed tanta ſtultitia mortalium eſt, ut quæ minima & viliſſima ſunt, certe reparabilia, imputari ſibi, cum impetravère, patiantur.*

Laqueo ſtrangulatam.] Infamiſſima mors erat eorum, qui laqueo vitam finiebant. Et in pontificalibus libris cautum fuerat, ut tales inſepulti abjicerentur. Vnde & Virgilius tale genus mortis eleganter appellat informe, cum ait:

Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.

Beroaldus.

Strangulatam.] Cod. Salmaſ. *ſtrangylatam.* In multis enim vocibus Latiis τὸ V eandem poteſtatem ac ſonum cum Græcorum Υ habuit: quod luculenter docet eruditiſſimus Voſſius De arte Grammatica lib. I. cap. XII. Subinde igitur ex Auguſti ſententia ſcripſiſſe videntur librarii, qui perinde ſcribendum, ac loquamur, exiſtimabat. Aug. cap. LXXXVIII. *Schildius.*

Gemonias.] Sic dictas, quod gemitu & calamitatibus ſcaterent: quoniam illuc per Hamotrahonas raptabant unco damnatorum cadavera. Nam quod aliqui augurantur de Gemonio autore, vel qui primus ſit exturbatus, parum comperi. Gradus vel ſcalæ dicebantur, quantum conjectura ducor, quod ſurrectus foret locus ac gradibus quibuſdam conſcenderetur. Proinde ἀναβαθμοὺς appellat etiam Dio in Tiberii rebus ubi de Sejani ſervis loquens, ait, καὶ κατὰ τῶν ἀναβαθμῶν, καθ' ὧν οἱ δικαιούμενοι ἐξεῤῥιπτοῦντο, κυλιόντες ὤλισθον καὶ κατέπεσον. *Cœlius Rhodig.* Pro *ſurrecto loco* fortean depreſſum aut declivem dicere præſtet: quia ſic loquuntur autores, ut non prius adſcendiſſe noxii, ſed ſtatim præcipites dati videantur. *Abjicere* vocat Suetonius.

Deſtitutus morte liberorum.] *Liberos* vocat filios tantum, Germanicum, ac Druſum, & illum quidem adoptivum, cum *liberorum* appellatione nepotes etiam, ac pronepotes, quique ex his deſcendunt latiſſime comprehendantur, adoptivi vero vix pro *liberis* habeantur. L. CCXX. de verbor. ſignificat. l. LI. De legatis l. II. l. LXXV. De condit. & demonſt. Tiberius quidem, ex Druſo filio nepos, etiam tum ſuperſtes, à Caligula poſt interemptus, cap. XXIII. *Torrentius.* Paullo etiam poſt cap. LV. nepotem Tiberii filium ejus vocat: niſi iſtic verior lectio quam in Codice Salmaſ. reperio: *nepotem ex Druſo filio naturalem.*

Diem

natu de Germanici filiis, Neronem & Drusum P. C. commendavit: diemque utriusque tirocinii, congiario plebi dato, celebravit. Sed ut comperit, ineunte anno, pro eorum quoque salute publice vota suscepta: egit cum senatu, Non debere talia præmia tribui, nisi expertis & ætate provectis: *atque ex eo, patefacta interiore animi sua nota, omnium criminationibus obnoxios reddidit: variaque fraude inductos, ut & concitarentur ad convitia & concitati perderentur, accusavit per litteras, amarissime congestis etiam probris, & judicatos hostes fame necavit: Neronem, in insula Pontia: Drusum, in ima parte Palatii. Putant Neronem ad voluntariam mortem coactum, cum ei carnifex, quasi ex senatus auctoritate missus, laqueos & uncos ostentaret: Druso autem adeo alimenta subducta, ut tomentum è culcita tentaverit mandere: am-*

Diem utriusque tirocinii.] Calig. capite x.

Ineunte anno.] Calendis Ianuarii. Illo enim die vota suscipiebantur, quoniam principio anni (ut inquit Ovidius in 1. Fastorum)

Templa patent, aureſque Deûm, nec lingua caducas
Concipit ulla preces: dictaque pondus habent. Beroaldus.

Fame necavit.] Morte miserrima, atque adeo detestabili, ut his etiam qui judicum sententia sic mori cogebantur defossis sub terra, ut & Virginibus Vestalibus, cibaria nihilominus apponerentur, ad evitandam supplicii diritatem. *Torrent.*

Vncos.] Vt unco traherentur: sicuti olim acclamatum est à Senatu in Commodum Imperatorem, *Qui senatum occidit, unco trahatur: qui templa spoliavit, unco trahatur.* & id sæpius repetitum. *Beroald.*

Vt tomentum è culcita tentaverit mandere.] Est plane mirum quod Tacitus ait, *Drusum his se miserandis alimentis, mandēdo è cubili tomento, nonum ad diem detinuisse.* Simile est quod refert Herodot. Calliope de Persis Eleunte obsessis, οἱ ἐς πᾶν ἤδη κακοῦ ἀπικμέμενοι ἔσαν οὕτω, ὥς τε τοὺς τόνους ἕψοντες τῶν κλινέων, ἐσιτέοντο. Etiam apud Plutarchum in Bruto milites quidam Cæsariani ὑπὸ λιμοῦ τῶν ἰσίων καὶ χοινίων ἐσθίοντες διαγίνοντο). de iisdem scribit Appianus, per quinque dies tolerasse ipsos famem, λιχμωμένους τὴν πίσσαν, ἢ ἰσίων ἢ κάλων διαμασωμένους. *Casaub. Tomentum,* stramentum, farcimenque, quo culcitræ farciuntur. Festus: *Culcita, quod tomento inculcatur, appellata.* Iurisconsultus lib. III. De legatis. *Tomentum cognominabatur Circense ex arudinibus concisis factum, idque stramentum habebatur plebeiorum.* Cir-

amborum sic reliquiis dispersis, ut vix quandoque colli-
55 *gi possent. Super veteres amicos ac familiares, viginti sibi è numero principum civitatis depoposcerat, velut consiliarios in negotiis publicis. Horum omnium vix duos aut tres incolumes præstitit: cæteros, alium alia de caussa perculit. Inter quos cum plurimorum clade Ælium Seianum, quem ad summam potentiam, non tam benivolentia provexerat, quam ut esset cujus ministerio ac fraudibus liberos Germanici circumveniret: nepotemque suum ex Druso filium naturalem ad*
56 *successionem imperii confirmaret. Nihilo lenior in convictores Græculos, quibus vel maxime acquiescebat. Zenonem quendam exquisitius sermocinantem, cum interrogasset*, quænam illa tam molesta dialectos esset: *& ille respondisset*, Doridem: *relegavit Ci-*

cense vocabatur ex eo, quod in Circo Romano sternebatur, illicque egestosi acquiescebant. Seneca in lib. ad Gallionem de vita beata, *Nihilo*, inquit, *miserius ero, si lassa cervix mea in manipulo fœni acquiescat: si super Circense tomentum per sarcinas veteris lintei effluens incubabo.* Beroald.

Amborum sic reliquiis dispersis, ut vix quandoque colligi possent.] Sævissimorum hominum mos, reliquias eorum post obitum spargere, quos vivos vehementer odissent: cujus rei exempla in historia ecclesiastica & sanctorum martyrum, multa. Sic magni illius Pyrrhi disjectæ reliquiæ, ut & historici testantur, & Ovidius in Ibin.

Nec tua quam Pyrrhi felicius ossa quiescant,
Sparsa per Ambracias quæ jacuere (vias.

Potest huc referri quod scribit Valerius Maximus de Sylla: *Quinque millia Prænestinorum interficienda, protinusque per agros dispergenda curavit.* Casaub.

Viginti sibi è numero principum.] Exemplo Aug. cap. XXXV.

Inter quos cum plurimorum clade Aelium Sejanum.] Seneca Ep. LV. de Vatia quodam, ruri abdito, ac nulla alia re, quam ocio, noto: *Quoties aliquos amicitia Asinii Galli, quoties Sejani odium, deinde amor merserat, (æque enim offendisse illum, quam amâsse, periculosum fuit)* exclamabant homines: O Vatia solus scis vivere. Luculenter hanc tragœdiam Satyr. X. Iuvenalis exsequitur.

Nepotemque suum ex Druso.] Tiberium de quo cap. LXII.

Nihilo lenior in convictores Græculos.] Quorum tamen quosdam eximie & constanter, ut videtur, amavit: in his vel præcipue Potamonem Philosophum: cui patriam repetenti viatici loco tales dedit literas, Ποτάμωνα τὸν Λεσβώνακτος εἴ τις ἀδικεῖν τολμήσει, σκεψάσθω εἴ μοι δυνήσεται πολεμεῖν. Casaub.

Relegavit Cinariam.] Interpretes Cynaram

Cinariam: existimans exprobratum sibi veterem secessum: quod Dorice Rhodii loquantur. Item cum soleret ex lectione quotidiana quæstiones super cœnam proponere: comperissetque, Seleucum grammaticum à ministris suis perquirere quos quoque tempore tractaret auctores, atque ita præparatum venire: primum à contubernio removit, deinde etiam ad mortem compulit. Sæva ac lenta natura ne in puero quidem latuit: 57
quam Theodorus Gadareus rhetoricæ præceptor & perspexisse primus sagaciter, & assimilasse aptissime visus est: subinde in objurgando appellans eum, πηλὸν αἵματι πεφυραμένον. *Sed aliquanto magis in principe elu-*

naram ex Plinio lib. IV. cap. XII. una enim Sporadum est. Quæ, sicut & Cyclades, plenæ tunc exulibus fuere. Auctor Tacit. *Torrent.*

Quod Dorice Rhodii loquantur.] Dorica eadem est quæ Æolica. Omnes enim Græci qui extra Isthmum degunt, Atheniensibus, Megarensibus, & Doriensibus qui circa Parnassum sunt exceptis, hodieque Æolenses dicuntur; ac probabile est Dorienses, cum pauci essent ac solum asperrimum colerent, eo quod aliis non permiscerentur, linguam suam retinuisse, & ad ejus societatem alios quoque cognatos suos populos pertraxisse. *Strabo.*

Sæva ac lenta natura.] Seianus apud Tacitum lib. IV. Annal. de eodem, *Gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tribus dictis atrocia facta cojungere.* Est vero non unum, sed duplex lentitudinis genus. Nam interdum de eo dicitur qui præ stupore quodam irasci nesciat: estque hæc lentitudo ἀναισθησία quædam. Interdum *lentitudo*, sive *natura lenta* eum affectum ac genus iræ designat, quem Græci κότον, quasi *dormientem iram*, appellant. Ea est quam Seneca ait, *sævam manu, verbis parciorem*: nec non *altam gravemque & introrsus versam*. Hæc ita odiosa est, adeoque grande malum, ut ejus comparatione simplex ira & quæ se statim promit, virtutis nomen invadere non erubescat. Inde illud est apud M. Tullium primo de legibus, *bonorum virorum esse admodum irasci.* Propertius libro III.

Non est certa fides quam non injuria versat:
Hostibus eveniat lenta puella meis.

Casaub. Adde quod Augustus prædixit, *Miserum populum Romanum, qui sub tam lentis maxillis erit.* cap. XX.

Theodorus Gadareus.] Apud Suidam duobus locis ex Dione aut alio scriptore antiquo hæc recitantur: Ἀλέξανδρος Αἰγαῖος ἐκάλει τὸν Νέρωνα πηλὸν αἵματι πεφυραμένον. *Casaub.* Adjicit interpretationem Cod. Salmas. *id est, lutum à sanguine maceratum*, quam & in nonnullis Casaub. reperit. Per lutum lenta natura, per sanguinem sævitia Tiberii significatur.

Πηλὸν αἵματι πεφυραμένον.] Æschylus in Agamemnone, αἵματι δ' οἶκος ἐφύρθη. Arrianus dissertationum

eluxit: etiam inter initia, cum adhuc favorem hominum moderationis simulatione captaret. Scurram, qui prætereunte funere elato mortuo mandarat ut nuntiaret AVgusto, nondum reddi legata, quæ plebi reliquisset, *attractum ad se, recipere debitum ducique ad supplicium imperavit, & patri suo verum referre. Nec multo post in senatu Pompeio cuidam, equiti Romano, quiddam perneganti, dum vincula minatur, affirmavit fore* ut ex Pompejo Pompejanus fieret: *acerba cavillatione simul hominis nomen incessens, veterumque partium fortunam.*
58 *Sub idem tempus, consulente prætore, an judicia majestatis cogi juberet, exercendas esse leges respondit, & atrocissime exercuit. Statuæ quidam AVgusti caput*

tionum libro primo, τοῦτο τὸ σωματικὸν οὐκ ἔστι σόν· ἀλλὰ πηλὸς κομψῶς πεφυραμένος. Persius, *Vdum & molle lutum es.* Φύραμα Græcis dicitur intritum sive harenatum: & apud Strabonem ac Plutarchum φυρᾶν πηλὸν in lib. de solertia animalium: quod & φύραμα μαλάττειν dicunt, ut Epiphanius contra Ophitas lib. 1. *Casaubonus.*

Scurram.] Variæ sunt vocis *scurra* significationes. Media Latinitas *scurras* histriones & mimos appellavit. Prudentius: *Dum scurra saltat fabulam.* Spartiano scurræ sunt corporecustodes & protectores principis, qui & *domestici* dicebantur. posterior ætas buccellarios eosdem vocavit. Nam agaso, domesticus, adsecula, buccellarius, scurra συνώνυμα sunt. *Buccæ* Iuvenali dicuntur:

——— *notæque per oppida buccæ.*

Item,

Mævius & Matho buccæ.

Veteribus glossis buccones: *buccones,* παράσιτοι, βυκκίωνες. sed ibi buccæ & bucciones pro scurris ut vulgo accipiuntur. *Salmasius.*

Cogi juberet.] Cogi judicia dicuntur à prætore, quando judices ad judicandum congregantur, atque conveniunt. Itidem ut dicimus, *coactus est Senatus.* Beroald. Aug. cap. XXXVI. *ut centumviralem hastam, quam quæstura functi consueverant cogere, decemviri cogerent.*

Statuæ quidam AVgusti caput demserat, ut alterius imponeret.] Invaluerat ea ætate mos veteres statuas μεταρρυθμίζειν in aliam formam, capite & titulis permutatis, *surdo*, ut loquitur Plinius, *figurarum discrimine.* Ita Caligula simulachra numinum tota Græcia conquisivit, quibus capite dempto suum imponeret: ait Suetonius libro IV. cap. XXII. Nusquam autem factum id legimus aut frequentius aut inverecundius, quam apud Rhodios: de quorum statuis urbani homines dicere soliti, eas esse histrionibus similes. Vide Dionem Chrysostomum in Rhodiaca oratione. Reperio etiam non dempto capite titulos mutari solitos, quod

μετα-

put demſerat, ut alterius imponeret. Acta res in ſenatu. Et quia ambigebatur, per tormenta quæſita eſt. Damnato reo, paullatim hoc genus calumniæ eo proceſſit, ut hæc quoque capitalia eſſent: circa AVguſti ſimulacrum ſervum cecidiſſe: veſtimenta mutâſſe: nummo vel anulo effigiem impreſſam, latrinæ aut lupanari intuliſſe, dictum ullum factumve ejus exiſtima-

μεταγράφειν Pauſanias dicit in Atticis. Τὰς Μιλτιάδου, inquit, καὶ Θεμιστοκλέους εἰκόνας ἐς Ῥωμαῖόν τε ἄνδρα καὶ Θρᾷκα μετέγραψαν. & in Corinthiacis refert idem, Oreſtis veterem ſtatuam mutato titulo, Imperatori AVguſto fuiſſe conſecratam. Auctor eſt Hieronymus moris fuiſſe, ut victorum tyrannorum ſtatuæ mutato capite victoribus conſecrarentur. Comm. in Habacuc Prophetam libro altero. *Caſaubonus.*

Capitalia.] Homines quoque, & orationes capitales dici invenies pro flagitioſis, peſtiferiſque, & capitali ſupplicio dignis. Cicero in V. Antonianarum: *Ad quendam Septimium capitalem hominem collegam ſuum miſerat.* Idem in II. de Officiis: *Capitalis oratio eſt ad æquationem bonorum pertinens.* Ab Horatio dicta eſt ira capitalis, pro exitiali, & mortifera. *Beroald.*

Circa AVguſti ſimulacrum ſervum cecidiſſe.] Voluit enim Tiberius novo numini patri ſuo non minus reverentiæ præſtari, quam cæteris diis, quorum templa, aras, ſtatuas & effigies perfugium præbuiſſe ſervis, quos inclementes domini perſequerentur, notum eſt. *Caſaub.*

Veſtimenta mutaſſe.] Pars honoris qui more majorum diis exhibebatur, erat, ut in eorum conſpectu neque diceretur, neque fieret quicquam in quo eſſet aliquid obſcœnitatis, ut diſputat Athenæus lib. VIII. & Arrianus Diſſertationum libro II. cap. VIII. Plutarchus in Quæſtionibus Romanis, ἐν ναῷ καὶ ἱερῷ γυμνοῦν ἑαυτὸν ἀθέμιτόν ἐστιν. Idem tranſlatum ad honorem hominum: Valerius Max. lib. II. *Manifeſtum igitur eſt tantum religionis ſanguini & affinitati, quantum ipſis diis immortalibus tributum: quia inter iſta tam ſancta vincula non magis quam in aliquo ſacrato loco nudare ſe, fas eſſe credebatur.* Inde patuit ad calumniam hic locus: tributum enim impietati, quomodo ante notabamus crimen majeſtatis ſolitū fuiſſe illis temporibus appellari, quod & Dio obſervat l. LVII. Similis hiſtoria in vita Domitiani apud Xiphilinum de ea muliere, quæ occiditur ἀποδυσαμένη ἐναντίον εἰκόνος τοῦ Δομιτιανοῦ. *Caſaub.*

Nummo vel anulo effigiem impreſſam, latrinæ aut lupanari intuliſſe.] De Auguſti effigie Suetonius: ſed & de Tiberii imagine exemplum non prætereundum Seneca recenſet, in tertio de Beneficiis cap. XXVI. *Cœnabat*, inquit, *Paulus prætorius in convivio quodam, imaginem Tiberii Cæſaris habens ectypa & eminente gemma. Rem ineptiſſimam fecero, ſi nunc verba quæſiero, quemadmodum dicam illum matellam ſumpſiſſe. Quod factum ſimul, & Macro ex notis illius temporis veſtigatoribus notavit. At ſervus ejus, cui nectebantur inſidiæ, ei ebrio anulum extraxit. Et cum Macro convivas teſtaretur, admotam eſſe imaginem obſcœnis, & jam ſubſcriptionem componeret, oſtendit in manu ſua ſervus anulum.*

matione aliqua læsisse. Periit denique & is qui honores in colonia sua eodem die decerni sibi passus est, quo de-
59 *creti & AVgusto olim erant. Multa præterea, specie gravitatis ac morum corrigendorum, sed & magis naturæ obtemperans, ita sæve & atrociter factitavit: ut nonnulli versiculis quoque & præsentia exprobrarent, & futura denuntiarent mala:*

Asper & immitis, breviter vis omnia dicam?
Dispeream si te mater amare potest.

Non es eques. quare? non sunt tibi millia centum:
Omnia si quæras, & Rhodos exsilium est.

Aurea mutasti Saturni secula, Cæsar:
Incolumi nam te, ferrea semper erunt.

Fastidit vinum, quia jam sitit iste cruorem:
Tam bibit hunc avide, quam bibit ante merum.

Adspice felicem sibi, non tibi, Romule, Syllam:
Et Marium, si vis, adspice, sed reducem.
Nec non Antoni civilia bella moventis,

Nec

Asper & immitis.] Primos quatuor versus ad ea tempora quibus Rhodi egerit referendos esse ex eo manifestum est quod subjicitur, *Non sunt tibi millia centum.* id enim ut de eo dictum qui in patris sit potestate intelligo, ac proinde ante Principatum tantum vere dici de eo potuit. Quin singula disticha priora quatuor diversorum temporum fuisse crediderim. *Torrent.* Sed inspice cap. xv. ex quo patet, post reditum ex secessu Rhodio, adoptatum ab Augusto, nihil deinceps pro patrefamilias egisse.

Non sunt tibi millia centum.] In quodam satis emendato codice legi, *quater & non sunt tibi millia centum.* Quæ lectio nō displicet. Census enim equestris erat quadringentorum millium. Sensus est, Tiberium equitem jure dici non posse, qui nec quidem in censu habeat centum millia: vel cui non sit census equestris, hoc est, millia quadringenta. *Beorald.*

Aurea secula.] Quæ sub Augusto fuerunt. Virgil.

Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.

Et rursus:

——— *Toto surget gens aurea mundo.*

Sabellicus.

Adspice felicem.] Sensus est: Quemadmodum Sylla, Marius, M. Antonius ab exilio revertentes truculentissimi & sanguinarii tyranni extiterunt, ita Tiberius ab exilio Rhodio ad principatum

tum

Nec ſemel infectas adſpice cæde manus.
Et dic, Roma perit: regnabit ſanguine multo,
Ad regnum quiſquis venit ab exſilio.

Quæ primo quaſi ab impatientibus Romæ dominii, ac non tam ex animi ſententia, quam bile & ſtomacho fingerentur, volebat accipi. Dicebatque idemtidem, Oderint, dum probent. *Deinde vera plane certaque eſſe ipſe fecit fidem. In paucis diebus quam Capreas* 60
attigit, piſcatori, qui ſibi ſecretum agenti grandem mullum inopinanter obtulerat, perfricari eodem piſce fa-

tum Romanum accedens, ſanguine, & crudelitate bacchabundus dominatur. *Beroald.*

Civilia bella.] M. Antonius civilia bella plura commovit: Mutinenſe adverſus Decimum Brutum: Philippenſe adverſus alterum Brutum, & Caſſium: Actiacum adverſus Auguſtum. *Idem.*

Regnabit ſanguine multo, Ad regnum quiſquis venit ab exilio.] Vberrimam exemplorum ſylvam ſuppeditat hiſtoria Imperatorum Conſtantinopolitanorum. Cauſſas quærere libet. Quibus in exilium pelli proceribus contigit, eos factione pulſos neceſſe eſt, proindeque multos habere inimicos, quod in Sulla, Mario & Antonio verum eſt: vel magno rerum præſentium faſtidio atque ocio ceſſiſſe: quod in Tiberio accidit. deinde certum eſt τοὺς ἀτυχοῦντας (quod Ælianus eleganter ait) ἐξαγριοῦσθαι, atque efferari. Otho apud Tacitum primo Hiſtoriarum, inter metus ſui cauſſas ponit, principis ingenium *longo exſilio efferatum*: & in primo Annalium ſapienter adæque reformidat populus Rom. *trucem Agrippam, & ignominia accenſum.* Simile quid de Cæſare Gallo etiam Marcellinus initio XIV. Sed interior cauſſa eſt, quod qui patiuntur vel exilium vel aliam calamitatem, ii dum aſſidue cogitant de vindicta inimicorum ſuorum paullatim habitum induunt hominis crudelis, ſævi, feri: quem animi habitum poſtea rerum potiti, in eos primo quibus ſunt offenſi, exerunt, deinde in alios: vel quia ipſis ſemel ἀποτεθηριωμένοις ſævitia placet, & pretium eſt: vel quia dum aliquos occidunt, novos ſubinde ſibi hoſtes creant. Ita quotidie ſeges oleſcit exercendæ illius ferinæ naturæ. Adde quod omnes in adverſis iniqua experiuntur homines judicia, quaſi digniſſimi ſua pœna ſint, ut veriſſime Velleius ait. *Caſaub.*

Ab impatientibus Romæ dominii.] Cod. Salmaſ. *impatientibus remedium.* Eo ſenſu, quaſi acerbitatem ſuam labentis reipublicæ medicinam eſſe ignorarent.

Oderint, dum probent.] Nemo ea, quæ odit, probavit unquam, niſi invitus, à quo ſenſu hæc non abhorreant, ut dixerit: habeant me odio, dum palam probare cogantur: tandemque idem erit, ac illud, *Oderint, dum metuant.* Sed probabilius eſt: ferant præ ſe odium obtrectationibus, & famoſis libellis, modo nos certo animi judicio probent. *Sabell.*

faciem jussit: territus, quod is à tergo insulæ per aspera
& devia erepsisset ad se. Gratulanti autem inter pœ-
nam, quod non & locustam, quam prægrandem cepe-
rat, obtulisset, locusta quoque lacerari os imperavit.
Militem prætorianum ob subreptum è viridario pa-
vonem capite puniit. In quodam itinere lectica qua
vehebatur, vepribus impedita, exploratorem viæ pri-
marum cohortium centurionem stratum humi pæne ad
61 *necem verberavit. Mox in omne genus crudelitatis*
erupit, nunquam deficiente materia: cum primo ma-
tris, deinde nepotum & nurus, postremo Seiani fa-
miliares atque etiam notos persequeretur. Post cujus
interitum vel sævissimus exstitit: quo maxime appa-
ruit, non tam ipsum à Seiano concitari solitum, quam
Seianum quærenti occasiones subministrasse. Etsi
com-

Locustam, quam prægrandem ceperat.] Piscium ἀναίμων genus quoddam dixêre μαλακόστρακα, quasi dixeris, testa quidem, sed molli, contexta. Plinius vocat *crustata*, vel *crustis contecta*. Horum quatuor esse genera, refert Aristoteles; locustas, astacos, squillas, & cancros. Locustæ seu κάραβοι anteriori corporis parte rigent ac binis præliantur cornibus, & utrinque præditi sunt pedibus quinis. Iis usque adeo capiebatur Callimedon orator, ut exinde *Carabi* nomen acceperit. *Vossius.*

Ob surreptum è viridario pavonem capite puniit.] Tiberio suppar Pescennius Niger, haud minus severe militem habuit. De eo sic in ejus vita Spartianus: *Ob unius gallinacei direptionem, decem commanipulones qui raptum ab uno comederant, securi percuti jussit: & fecisset, nisi ab omni exercitu prope usque ad metum seditionis esset rogatus: & quum pepercisset, jussit ut denorum gallinaceorum pretia provinciali redderent decem qui simul furto convixerant, addito eo ut tota in expeditione in commanipulatione nemo focum faceret, ne unquam recens coctum cibum sumerent, sed pane ac frigidis vescerentur, apppositis speculatoribus qui id curarent.* Quem locum ea quoque de caussa adduximus, ut peculiare pœnæ genus nosceretur. Tiberius vero, si propius intueare, non tam disciplinæ tuendæ caussa, quam præpostera indignatione, in prætorianum animadvertisse videtur. Vti quondam Vedius Pollio, ob fractum crystallinum, puerum murænis objici imperabat.

Exploratorem viæ.] Hoc genere ministeriorum utebantur proceres Romani non solum in viis agrorum: sed etiam in urbe; puta cum ad balnea irent, aut alio quo. Lucianus Nigrino. *Casaub.*

Stratum humi ad necem verberavit.] Ita moris, & in securi percutiendis, & in fuste puniendis. Tacitus I. Annal. *prostratos verberibus multant.* Idem.

Commen-

commentario, quem de vita sua summatim breviterque composuit, ausus est scribere, Seianum se punisse, quod comperisset furere adversus Germanici liberos filii sui: *quorum ipse alterum suspecto jam, alterum oppresso demum Seiano interemit. Sigillatim crudeliter facta ejus exsequi longum est: generatim velut exemplaria sævitiæ enumerare sat erit. Nullus à pœna hominum cessavit dies: ne religiosus quidem ac sacer. Animadversum in quosdam ineunte anno novo: accusati damnatique multi cum liberis atque etiam uxoribus suis. Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerent: decreta accusatoribus præcipua præmia,*

Commentario quem de vita sua.] Domit. cap. XX. *Præter commentarios & acta Tiberii nihil lectitabat* Sup. Aug. cap. LXXXV. *Torrent.*

Generatim.] Cod. Salmas. *genera.*

Nullus à pœna hominum cessavit dies, ne religiosus quidem ac sacer.] Observare licet, diebus solenniorum festorum, etiam vinctos fuisse solutos. Vlpianus ad Demosthenis illa verba πολλὰς πενταετηρίδας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ διατρίψαντα ex oratione κατὰ Τιμοκράτους sic notat, οὐχ ἁπλῶς τοῦτο εἶπεν, ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ πέντε ἔτη ἤγετο τὰ Παναθήναια, τότε δὲ ἔθος ἦν ἀφιέναι τοῦ δεσμοῦ τοὺς δεσμώτας διὰ τὴν πανήγυριν, ὡς ἔγνωμεν ἐν τῷ κατὰ Ἀνδροτίωνος. Idem fiebat & Romæ. Livius lib. v. in descriptione lectisternii, quod primum factum est in urbe, anno CCCLV. *Et cum inimicis quoque benigne ac comiter sermones habiti, jurgiis ac litibus temperatum, vinctis quoque dempta in eos dies vincula.* Casaub. inspice Aug. cap. LVII.

Religiosus.] Dies religiosi longe aliud, quam Suetonio, significant Gellio. Sic ille lib. IV. cap. IX. *Religiosi dies dicuntur tristi omine infames impeditique: in quibus & res divinas facere & rem quampiam novam exordiri temperandum est.* Verum ipse Gellius in eo capite de ancipiti ejus vocis significatione disputat.

Animadversum in quosdam ineunte anno novo.] Inter eos fuit Titius Sabinus inlustris eques Romanus: qui, Tacito prodente, quantum obducta veste, & adstrictis faucibus, niti poterat, clamitabat, *Sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere.* & paullo post: *quem enim diem vacuum pœna, ubi inter sacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos esset, vincla & laqueus inducantur?* Schildius.

Cum liberis atque etiam uxoribus suis.] Cod. Salmas. *à liberis,* &c. Accusati à filio patris illustre exemplum habes apud Tacitum Ann. IV. *Miseriarum,* inquit, *ac sævitiæ exemplum atrox, reus pater, accusator filius: nomen viri Q. Vibius Serenus, in senatum inducti sunt.*

Lugerent.] Lugere hîc non tam plorare est, quam lugubres vestes induere. Varro: *Propinquæ adulescentulæ, etiam adulescentuli proximi, amiculo nigello, capillo demisso sequuntur luctum.* Scribit Livius, matronas in luctu nihil aliud,

mia, nonnumquam & testibus. Nemini delatorum fides abrogata. Omne crimen pro capitali receptum, etiam paucorum simpliciumque verborum. Objectum est poëtæ, quod in tragœdia Agamemnonem probris lacessisset: objectum & historico, quod Brutum Cassiumque ultimos Romanorum *dixisset: animadversum est statim in auctores, scriptaque abolita, quamvis probarentur aliquot ante annos, etiam AVgusto audiente recitata. Quibusdam custodiæ traditis, non modo studendi solatium ademtum, sed etiam sermonis & colloquii usus. Citati ad caussam dicendam, partim se domi vulneraverunt, certi damnationis, & ad vexationem ignominiamque vitandam: partim in me-*

liud, quam purpuram, aurumque deponere: quæ cum eluxerunt, resumunt. Ita Dionysius Halicarnassæus libro v. refert Romanas matronas Valerium Publicolam, Brutumque luxisse annuum tempus depositione auri, & purpuræ: ut est illis luctus consuetudo in necessariorum, cognatorumque funeribus. *Beroald.*

Agamemnonem probris lacessisset.] Offenderat Tiberium poëta, quod sub Agamemnonis persona ipsum qui Romanis imperabat lacessisse videretur. Simile est quod de Scauro Dio l. LVIII. is enim ob Tragœdiam quandam suam, cui Atreus nomen fecerat, quia Euripidis verbis quidam in ea alterum monuerat ut stultitiam imperantis ferret, à Tiberio mortem sibi consciscere coactus fuit. Frequens autem apud optimos auctores ut sub personis Homericis alios intelligant. *Torrent.* Non tam nomen, aut genus, quam patriam sequutum crediderim: si quidem Lacedæmon, ac tota Achaia in veteri Claudiorum clientela fuit. *Sabell.*

Objectum & historico.] A. Cremutio Cordo.

Quod Brutum Cassiumque ultimos Romanorum dixisset.] Prior istud Brutus dixerat in planctu super jacente Cassio. auctor Plutarchus. Est hoc quoque à Græcis acceptum: extat enim vetus de Cleomede oraculum in hæc verba apud Pausaniam, Ὕστατος ἡρώων Κλεομήδης Ἀστυπαλαιεύς. Pausaniæ dicitur Philopœmen ὕστατος Græcorum εὐεργέτης. Similia Procopius libro secundo Persicorum, de Aëtio & Bonifacio notis ducibus ex historia. *Casaub.*

Scriptaque abolita.] Egressus senatu vitam abstinentia finivit. libros per ædiles cremandos censuêre patres, sed manserunt occultati & editi. Quo magis socordiam eorum inridere libet, qui præsenti potentia credunt exstingui posse etiam sequentis ævi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis gliscit auctoritas. neque aliud externi reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperêre. *Tacitus.*

Partim in media curia venenum hauserunt.] Id de Vibuleno Agrippa tradit Tacitus Ann. VI.

Viginti

media curia venenum hauſerunt, & tamen colligatis vulneribus, ac ſemianimes palpitanteſque in carcerem rapti. Nemo punitorum non & in Gemonias abjectus uncoque tractus. Viginti uno die abjecti tractique ſunt: inter eos pueri & fœminæ. Immaturæ puellæ: quia more tradito nefas eſſet virgines ſtrangulari, vitiatæ prius à carnifice, dein ſtrangulatæ. Mori volentibus vis adhibita vivendi. Nam mortem adeo leve ſupplicium putabat, ut cum audiſſet unum è reis, Carnulium nomine, anticipaſſe eam, exclamaverit, Carnulius me evaſit. *Et in recognoſcendis cuſtodiis, precanti cuidam pœnæ maturitatem, reſpondit,* Nondum tecum in gratiam redii. *Annalibus ſuis vir conſularis inſeruit, frequenti quondam convivio, cui & ipſe affuerit, interrogatum eum ſubito & clare à quodam nano adſtante menſæ inter copreas, cur Paco-*

Viginti uno die tracti abjectique ſunt.] Tacitus: *Iacuit immenſa ſtrages, omnis ſexus, omnis ætas, illuſtres, ignobiles, diſperſi aut aggregati.* Mirum tragœdias eas verborum Tacitum miſcere, ſi interfecti non plures viginti. Sed numerum in Suetonio, re ipſa admonente, corruptum dixero: ſubſtituoque, *ducenti*, aut potius ∞. id eſt, mille, quod fatuus exſcriptor interpretatus eſt viginti. *Lipſius.*

Immaturæ puellæ.] Notatum Dioni in filia Seiani. Similis religio triumviros inceſſit, cum proſcriptionis tempore prætextatum quendam, ut poſſet occidi, juſſerunt induere togam virilem, ut narrant Appianus & Dio. Ex antiquis Martyrologiis ſcimus, in beatiſſimis virginibus, quæ ſanguinem pro Chriſto Domino noſtro fuderunt, idem ſæpe fuiſſe factitatum. *Caſaub.*

In recognoſcendis cuſtodiis.] In notis Servii declaravimus, cuſtodias dici carcerarios, & damnatos, qui in carcere cuſtodiuntur. Hinc apud Iuriſconſultos titulo De cuſtodia reorum, ſcriptum legimus: *Si cuſtodia ſe interfecerit, vel præcipitaverit, militis culpæ adſcribitur.* Item, *Si cuſtos cuſtodiam interfecerit.* Item, *Si cuſtodia caſu defunctæ fuiſſe dicatur, teſtationibus id probandum eſt.* Beroald.

Nondum tecum in gratiam redii.] Lycus Thebanus apud Senecam Hercule furente:

Qui morte cunctos luere ſupplicium jubet,
Neſcit tyrannus eſſe. Diverſa irroga,
Miſerum veta perire, felicem jube.

Adſtante menſæ inter copreas.] Lego *coprias.* Rhetores, Sycophantæ, tabulæ, ſcurræ, & hujuſcemodi hominum tota natio, qui multa ac magna promittunt ac minantur, miraque de ſe prædicant, κοπρολόγοι & κοπρίαι vulgo appellati. Vnde & verbum *incopriare*, pro circulatorem agere, & fumos

conius, majeſtatis reus, tam diu viveret: ſtatim quidem petulantiam linguæ objurgaſſe, cæterum poſt paucos dies ſcripſiſſe ſenatui ut de pœna Paconii quam pri-
62 *mum ſtatueret. Auxit intenditque ſævitiam, exacerbatus indicio de morte filii ſui Druſi: quem cum morbo & intemperantia periiſſe exiſtimaret, ut tandem veneno interemtum fraude Livillæ uxoris atque Seiani cognovit, neque tormentis neque ſupplicio cujuſquam pepercit: ſoli huic cognitioni adeo per totos dies deditus & intentus, ut Rhodienſem hoſpitem, quem familiaribus litteris Romam evocarat, adveniſſe ſibi nuntiatum, torqueri ſine mora juſſerit, quaſi aliquis ex neceſſariis quæſtioni adeſſet: deinde errore detecto, & occidi, ne divulgaret injuriam. Carnificinæ ejus oſtenditur locus Capreis, unde damnatos poſt longa & exquiſita tormenta, præcipitari coram ſe in mare jubebat: excipien-*

mos vendere. quod & *fumare*, dicebant, ut Græci καπνίζειν. Gloſſæ Iſidori: *ſcurra, qui incopriat*. in aliis Gloſſis: *ſcurra, qui fumat*. idem Iſidorus: *circulator, qui fumat*. ſic nugatores, mendaces & vaniloquos, coprias vocabant. Ita Cyprianum olim gentiles quidam *Coprianum* una littera mutata appellârunt, quod aniles, ut ipſi volebant, fabulas, & multa mendacia ſuis ſcriptis inſeruiſſet. *Salmaſius*. Vtitur eo vocabulo etiam Claud. cap. VIII.

Cur Paconius.] Hic eſt M. Paconius, qui C. Silano proconſulatum Aſiæ adminiſtranti legatus fuit, ac poſtea inter alios plures eum accuſavit Tacitus Annal. lib. III. *Caſaub.*

Vt tandem veneno interemptum cognovit.] Apicata uxor Sejani damnata non fuit: ſed liberorum morte ſuorum audita, eorumque corpora in ſcalis intuita, digreſſa inde libellum compoſuit, in quo continebatur, quomodo Druſus eſſet interfectus, accuſatioque Livillæ uxoris ejus, propter quam vir ipſi infenſus nuntium remiſerat: eo ad Tiberium libello miſſo, vita ſe ipſam privavit. Accepi, Tiberium Livillæ, propter ejus matrem Antoniam, pepercisſe, Antoniam vero ſua ſponte filiam inedia necâſſe. *Dio Caſſius.*

Livillæ uxoris.] Ex Germanico, & Agrippina genitæ. Liviam Tacit. quam Livillam Sueton. vocat. Delectatur enim deminutivis nominum muliebrium.

Rhodienſem hoſpitem.] Ne credas hominem Rhodi natum dici à Tranquillo hoſpitem Tiberii Rhodienſem, ſed alienigenam Rhodi habitantem. Ita & Hiſpanienſis: ſuper quo alibi. *Beroald.*

Quæſtioni.] Quæſtionem ſic accipimus, non tormenta tantum, ſed omnem inquiſitionem: Author Vlpianus in titulo De Senatuſconſulto Syllaniano. *Idem.*

Fidi-

piente claßiariorum manu, & contis atque remis elidente cadavera: ne cui residui spiritus quidquam inesset. Excogitaverat autem inter genera cruciatus, etiam ut larga meri potione per fallaciam oneratos, repente veretris deligatis, fidicularum simul urinæque tormento distenderet. Quod nisi eum & mors prævenisset, & Thrasyllus consulto, ut ajunt differre quædam, spe longioris vitæ compulisset: plures aliquanto necaturus, ac ne reliquis quidem nepotibus parsurus creditur: cum & Cajum suspectum haberet, & Tiberium ut ex adulterio conceptum aspernaretur. Nec abhorret à vero: namque idemtidem Felicem Priamum vocabat, quod superstes omnium suorum exstitisset. *Quam vero inter hæc non modo invisus* 63
ac detestabilis, sed prætrepidus quoque atque etiam contumeliis obnoxius vixerit, multa indicia sunt. Haru-

Fidicularum.] Fidiculæ inter genera tormentorum numerantur: existimantque eruditi instrumentum esse ex duobus lignis compactum. Ego credo id potius esse tormentum, quo sontes à tortore chordis, fidibusque alligati vulgo torquentur. De hisce fidiculis mentio fit apud Senecam, Quintilianum, Valerium, alios. Sed in hoc Tranquilli loco fidiculas haud dubie accipimus pro tenuissimis citharæ chordis, quibus genitalia facillime deligari possunt. *Beroald.* Plura de fidiculis ad Calig. cap. XXXIII.

Reliquis nepotibus.] Quorum Cajus Germanici, Tiberius Drusi filius fuit, ille adoptivus nepos, hic naturalis & legitimus.

Ut adulterio conceptum.] Mater enim Livilla & Seianum adulterum, & Eudemum amicum habuit. Vide Tacitum.

Felicem Priamum.] Eadem de Priamo chorus in Troadibus Senecæ:

Felix Priamus, dicimus omnes,
Felix Priamus: felix quisquis
Bello moriens, omnia secum
Consumpta videt.

Superstes omnium suorum.] Non omnium: nam Hecuba, Heleno, Polydoro, Cassandra, & Polyxena, superstibus periit. *Sabell.*

Atque etiam contumeliis obnoxius vixerit.] Adscripsit in Codice suo Ill. Salmasius: *Delenda sunt hæc verba* etiam contumeliis, *quæ tamen in* MS. *etiam habentur.* Nempe additamentum istud imperiti alicujus ingenio debetur, qui, quid esset *obnoxius* nescivit. Atqui sic alibi locutus est Suetonius. De Tiberio in secessu Rhodi: *Enimvero tunc non privatum modo, sed etiam obnoxium, & trepidum egit, mediterraneis agris abditus.* iterum de Claudio: *nec eo minus obnoxius vixit.*

Consuli

ruſpices ſecreto ac ſine teſtibus conſuli vetuit. Vicina vero urbi oracula etiam disjicere conatus eſt: ſed majeſtate Præneſtinarum ſortium territus, deſtitit: cum obſignatas devectaſque Romam non reperiſſet in arca, niſi relatas rurſus ad templum. Vnum & alterum conſulares oblatis provinciis, non auſus à ſe dimittere, uſque adeo detinuit, donec ſucceſſores poſt aliquot annos præſentibus daret: quum interim manente officii titulo, etiam delegaret plurima: aſsiduequе illi per le-
64 *gatos & adjutores ſuos exſequenda curarent. Nurum ac*

Conſuli vetuit.] Ne ſcilicet aliquid de morte ſua ex haruſpicinæ diſciplina pronuntiarent.

Vicina urbi oracula.] Vt ſortes Antiatinas: de quibus Calig. cap. LVII. ut Præneſtinas, ut Tyburtinas. Videtur enim oraculum fuiſſe Tybure, propter Albuneam unam ex Sibyllis, quæ illic numinis vice colebatur. *Beroald.*

Præneſtinarum ſortium.] Numerium Suffucium Præneſtinorum monumenta declarant, honeſtum hominem & nobilem, ſomniis crebris, ad extremum etiam minantibus, cum juberetur certo in loco ſilicem cædere, perterritum viſis, irridentibus ſuis civibus, id agere cœpiſſe. Itaque perfracto ſaxo ſorteis erupiſſe, in robore inſculptis priſcarum litterarum notis. Eodem tempore, illo loco, ubi nunc Fortunæ ſita ædes eſt, mel ex olea fluxiſſe dicunt, haruſpiceſque dixiſſe, ſumma nobilitate illas ſorteis futuras, eorumque juſſu ex illa olea arcam eſſe factam: eaque conditas ſorteis, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur. *Cicero.*

Niſi relatas.] Legendum puto *relata*, arca nimirum qua ſortes continebantur. Ea autem ex olea fuit, ut de harum ſortium hiſtoria ſcribit Cic. lib. II. De divinat. Extat etiam denarius Prætorii Ceſtiani apud me, in cujus parte altera Deæ effigies, Fortunæ (ut arbitror) altera vero comati, ſub pectore arcam tenentis. Adſcriptum SORS. *Torrent.* Conjecturam Torrentii Cod. Salmaſ. firmat.

Vnum & alterum conſulares oblatis provinciis, non auſus à ſe dimittere.] Obſervamus Tiberii exemplum multos principes eſſe ſecutos. Tacitus in rebus Neronis, anno urbis DCCCVIII. *Syria P. Anteio deſtinata, & variis mox artib. eluſus, ad poſtremum in urbe retentus eſt.* Idem Hiſtor. lib. II. in principatu Vitellii, *Cluvius comitatu principis adjectus, non adempta Hiſpania, quam rexit abſens, exemplo L. Aruntii, quem Tib. Cæſar ob metum, Vitellius Cluvium, nulla formidine retinebat.* Eadem calliditate uſum Domitianum ex eodem Tacito in vita Agricolæ apparet: manſiſſeque eum morem diu. ex loco Dionis in fragmentis rerum Macrini Imp. intelligimus. *Caſaub*

Delegaret plurima.] Ea ſcilicet quæ Præſidibus ab Imperatore committi ſolebant. *Delegare* autem Iuriſconſultorum verbum eſt. Vnde & *delegati judices.* Quinimmo & *Legati* proprie vocantur ii quibus Proconſules ſuam juriſdictionem mandant. l. IV. V. & VI. de off. Proconſ. & Legati. Quanquam apud auctores *Legati* fere dicuntur qui ipſi provinciæ præſunt. Vide ſup. cap. XLI. *Torrent.* Etiam illa vide quæ notantur ad Aug. cap. XLVII.

Nurum] Agrippinam.

ac nepotes nunquam aliter post damnationem, quam catenatos, obsutaque lectica, loco movit: prohibitis per militem obviis ac viatoribus respicere usquam, vel consistere. Seianum res novas molientem, quamvis 65
jam & natalem ejus publice celebrari, & imagines aureas coli passim videret: vix tandem & astu magis ac dolo quam principali auctoritate, subvertit. Nam primo, ut à se per speciem honoris dimitteret, collegam sibi assumsit in quinto consulatu. quem longo intervallo absens ob idipsum susceperat. Deinde spe affinitatis ac tribunitiæ potestatis deceptum, inopinantem criminatus est pudenda miserandaque oratione: cum inter alia P. C. precaretur, mitterent alterum è consulibus, qui senem se, & solum in conspectum eorum cum aliquo militari præsidio perduceret. *Sic quoque diffidens, tumultumque metuens, Drusum nepotem, quem vinculis adhuc Romæ continebat, solvi, si res posceret, ducemque constitui præceperat. Aptatis etiam navibus ad quascumque legiones meditabatur fugam, speculabundus ex altissima rupe identidem signa,*

Nepotes.] Drusum ac Neronem.

Sejanum res novas molientem.] Iosephus author est, Antoniam Germanici matrem per codicillos Pallanti servo suo ad Tiberium datos, Seiani conjurationem principi significasse. *Sabell.*

Et natalem ejus publice celebrari.] Quod, ut summæ dignationis, merito in diminutionem sui Tiberius accepit. Natalibus autem principum etiam ludi Natalitii exhibebantur: sicut ad d. IV. Idus Iul. C. Iulii Cæsaris ludi Natalitii erant. Et sæpe eorum Spartianus, Lampridius, Capitolinus meminêre.

Spe affinitatis ac Tribunitiæ potestatis deceptum.] Namque nimia fortuna secors Liviæ, quæ Tiberio nurus erat, matrimonium agitabat. Tribunitia vero potestas maximos illi animos facere poterat, ad successionem in imperio præsumendam. In quam rem vide sis Onuphrium ad cap. IX.

Tumultum.] In civitate, ob supplicium Sejani.

Signa, quæ ne nuntii morarentur, tolli procul, ut quidque foret factum, mandaverat.] Signa sunt faces accensæ quibus usi veteres in signo dando, mirabili plane industria: nam prorsus, prout quidque factum erat, aut novi acciderat, ita ignibus sublatis significabant, quasi literis scriptis. Totum hoc artificium aperuit cum cura nobis Polybius. *Casaub.*

gna, quæ ne nuntii morarentur, tolli procul, ut quid-
que foret factum, mandaverat. Verum & oppressa
conjuratione Seiani, nihilo securior aut constantior,
per novem proximos menses non egressus est villa quæ
66 *vocatur Iovis. Vrebant insuper anxiam mentem va-*
ria undique convitia, nullo non damnatorum omne
probri genus coram, vel per libellos in orchestra positos,
ingerente. Quibus quidem diversissime afficieba-
tur: modo, ut præ pudore ignota & celata cuncta cu-
peret: nonnumquam eadem contemneret, & proferret
ultro atque vulgaret. Quin & Artabani Parthorum
regis laceratus est litteris, parricidia & cædes & igna-
viam & luxuriam objicientis, monentisque ut volun-
taria morte, maximo justissimoque civium odio quam-
67 *primum satisfaceret. Postremo semetipse pertæsus ta-*
lis epistolæ principio, tantum non summam malorum
suorum professus est. Quid scribam vobis, Patres
Conscripti, aut quomodo scribam, aut quid o-
mnino

Villa quæ vocatur Iovis.] Supra ad cap. XI.

Omne probri genus.] Codex Salmas. *probrii.* Sic antea cap. LXI. *quod in tragœdia Agamemnonem probris lacessisset*, idem Codex habebat *propriis*. Vt fortasse *probrium* dixerint veteres quemadmodum *opprobrium.*

Per libellos in orchestra positos.] Vnde Senatus scilicet ludos spectabat. sed quare non plebem quoque adversus tyrannum concitabant? Idem (credo) sub Tiberio evenit quod sub Domitiano, & aliis tyrannis, ut si in optimates potissimum sæviant, id impune ferant. Vide Domit. cap. ult. Poterant & in orchestra poni hi libelli, ut magis essent conspicui. *Torrent.*

Artabani.] De hoc nonulla Tacit. lib. II. sed plura Ioseph. Antiquit. lib. XVIII. Aliquid inf. Calig. cap. XIV.

Parricidia objicientis.] Quod scilicet filios, & nepotes, & nurum interemisset. Lege enim Pompeia de parricidiis cavetur, ut is parricidii teneatur, non solum qui patrem, & matrem interfecerit, sed qui fratrem, sororem, patruëlem, matruëlem, filium, filiam, nepotem, nurum aliosque propinquos occiderit. *Beroald.*

Monentisque ut voluntaria morte, maximo justissimoque civium odio quam primum satisfaceret.] Eadem mens illorum fuit qui cum in Neronem conjurassent, capti non solum crimen ultro fatebantur, sed etiam imputabant, *tanquam aliter illi non possent nisi morte succurrere, dedecorato flagitiis omnibus.* ut scribit noster lib. VI. cap. XXXVI. *Casaubon.*

Præ-

mnino non ſcribam, hoc tempore? Dii me, Deæque pejus perdant, quam quotidie perire ſentio, ſi ſcio. *Exiſtimant quidam, præſciſſe hæc eum peritia futurorum: ac multo ante quanta ſe quandoque acerbitas & infamia maneret, proſpexiſſe. Ideoque ut imperium inierit &* PATRIS PATRIÆ *appellationem, & ne in acta ſua juraretur obſtinatiſſime recuſaſſe: ne mox majore dedecore impar tantis honoribus inveniretur. Quod ſane & ex oratione ejus, quam de utraque re habuit, colligi poteſt: vel cum ait,* Similem ſe ſemper ſui futurum: nec unquam mutaturum mores ſuos, quamdiu mentis ſanæ fuiſſet: ſed exempli cauſſa cavendum, ne ſe ſenatus in acta cujuſquam obligaret, qui aliquo caſu mutari poſſet. *Et rurſus:* Si quando autem, *inquit*, de moribus meis, devotoque vobis animo dubitaveritis: quod prius quam eveniat, opto ut me ſupremus dies huic mutatæ veſtræ de me opinioni eripiat: nihil honoris adjiciet mihi PATRIS appellatio: vobis autem exprobrabit, aut temeritatem delati mihi ejus cognominis, aut inconſtantiam contrarii de me judicii.
CORPORE *fuit amplo atque ro-* 68
bu-

Præſciſſe hæc eum peritia futurorum.] Non alienum eſt ab hoc loco, quod de Adriano prodidit Æ. Spartianus: *Matheſin ſic ſcire ſibi viſus eſt, ut ſero Calendis Ianuariis ſcripſerit quid ei toto anno poſſet evenire: ita ut eo anno quo periit, uſque ad illam horam qua eſt mortuus, ſcripſerit quid acturus eſſet.*

Ne in acta ſua juraretur.] Supra capite XXVI.

Corpore fuit amplo atque robuſto, &c.] Pugnat hæc deſcriptio è diametro cum Taciti verbis: *Quippe illi prægracilis & incurva proceritas.* Annal. IV. De veritate ſecundum neutrum pronuncio. *Lipſius.* Imo neuter à vero abiit. Tacitus enim diſerte ſenectutis habitum deſcribit: *Erant qui crederent in ſenectute quoque corporis habitum pudori fuiſſe:* Suetonii autem verba nihil vetat de validiori ætate accipere: præſertim, cum ea, quæ de firmitudine articulorum memorat, minime ſenili conveniant.

Statura quæ juſtam excederet.] Auctores ſunt Varro, Aulus Gellius,

busto: statura, quæ justam excederet. Latus ab humeris & pectore: cæteris quoque membris usque ad imos pedes æqualis & congruens. sinistra manu agiliore ac validiore, articulis ita firmis, ut recens & integrum malum digito terebraret: caput pueri, vel etiam adolescentis, talitro vulneraret. Colore erat candido, capillo pone occipitium summißiore, ut cervicem etiam obtegeret: quod gentile in illo videbatur. Facie honesta:

& Solinus, summum modum adolescendi humani corporis esse septem pedes. Iusta statura æstimatione Romana senûm pedum circiter fuit: quem modum servatum à Nerone scribit Suetonius in conscribenda *ex Italicis senûm pedum tironibus nova legione, quam Magni Alexandri phalangem appellabat.* Vnde dubium non est plerosque Italicos ea statura nō fuisse: qui autem excederent, erant proceritate notabiles: quare etiam qui septimum pedem implebant, gigantum loco habebantur. Sidonius Apollinaris non uno loco innuit, qui videtur de pede Romano sensisse: nam aliarum gentium pes brevior. Quare etiam novem pedes altos in historia Græca reperimus: cujusmodi fuit Proæresius ille sophista insignis de quo scribit Eunapius. Sed & decem pedum homines historia Græca memorat, ut Nicetas Andronicum Comnenum: sed mensuræ diversæ. Apud Capitolinum legimus fuisse Maximum pedum octo & prope semis. quod si accipiamus de mensura veteri Romana, valde insigni proceritate fuerit. *Casaubon.* Plura dicentur ad locum è vita Neronis allatum, qui extat cap. XIX.

Vt recens & integrum malum digito terebraret.] De Mario, triginta tyrannorum uno sic Trebellius Pollio: *Illud addidisse satis est, nullius manus vel ad feriendum, vel ad impellendum fortiores fuisse, quum in digitis nervos videretur habuisse, non venas. Nam & carra venientia digito salutari repulisse dicitur, & fortißimos quosque uno digito sic afflixisse, ut quasi ligni vel ferri obtusioris ictu percußi dolerent. Multa duorum digitorum allisione contrivit.*

Capillo pone occipitium summißiore, ut cervicem etiam obtegeret.] Tacitus, *Nudus capillo vertex.* Talis fere fuit quæ vocatur Græcis Hectorea coma. Lycophron,

—— *νυμφίους δρυπτόμεναι*
Τοὺς Ἑκτορείοις ἠγλαϊσμένους κόμαις.

Scholia Ἑκτόρειος κόμη, ἡ τὰ ὄπισθεν καθειμένα ἔχουσα. τὰ δὲ ἔμπροσθεν κεκαρμένα. *Casaub.*

Quod gentile in illo videbatur.] Capitis capillos alii calamistro intorquebant, alii in gradus quosdam formabant, quidam in σειρὰς distinguebant, nonnulli pone cervicem submittebant: quod videtur indicare Suetonius his verbis fuisse factum à plerisque ex gente Claudia. Lib. VI. cap. LI. de Nerone, *Circa cultum habitumque adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem submiserit.* Martialis,

—— *mollesque flagellent*
Colla comæ: tortas non amo, Flacce, comas. Idem.

Facie honesta, in qua tamen crebri & subtiles tumores.] Tacitus, *ulcerosa facies, ac plerunque medicaminibus interstincta. Subtiles tumores* interpretor, ut

apud

ſta: in qua tamen crebri, & ſubtiles tumores, cum prægrandibus oculis: & qui, quod mirum eſſet, noctu etiam & in tenebris viderent, ſed ad breve: & cum primum à ſomno patuiſſent, demum rurſum hebeſcebant. Incedebat cervice rigida & obſtipa: adducto ſere

apud poëtam, *ardentes papulas*: putoque intelligi eminentias non exulceratas. *Caſaub.* Lectionem, quam Caſaubonus in quibuſdam codicibus offendit, Salmaſianus etiam confirmat: *crebri & ſubiti tumores.* Vt intelligamus, inquit Caſaubonus, iſtas papulas, ſive illæ ἐκθύματα fuerunt, ſive ἱδρῶα, non ſemper faciem ejus deturpâſſe: ſed per intervalla intumuiſſe aut detumuiſſe.

Oculis, qui quod mirum eſt, noctu etiam & in tenebris viderent.] In ſcriptis veterum mentio fit hujus oculorum vitii. Dio in Tiberio ἀμβλυωπίαν nominat, medicorum nonnulli νυκταλωπίαν, cujus proprium eſſe ſcribunt, ἡμέρας μὲν μὴ ὁρᾶν, νυκτὸς δὲ βλέπειν. verum νυκταλωπίαν aliter alii interpretantur. *Caſaub.* Plinius: *in Albania gigni quoſdam glauca oculorum acie, à pueritia ſtatim canos, qui noctu plus quam interdiu cernant.* Vt feles, qui quod glauca oculorum acie ſunt præditi, ideo plus nocte cernunt. tales & nocturni. Servius in III. Georg. *Glauci ſunt felineis oculis, id eſt, ſplendore perfuſis.* Gloſſæ: *Glaucis oculis, id eſt, cattineis.* Salmaſius.

Sed ad breve, & cum primum à ſomno patuiſſent.] Galenus libro VII. De Hippocratis & Platonis ſcitis. Καὶ οἶδά γέ τινα τῶν οὕτω παθόντων, διηγούμενον ἡμῖν, ὡς πρὶν παθεῖν ἀνοιχθέντων τῶν βλεφάρων ἑώρα φῶς πολὺ περὶ τῶν ὀφθαλμῶν. ὅπερ ἀμέλει, κἀμοὶ καὶ πολλοῖς ἄλλοις ὑπάρχει. Vides rem pro vulgari & quæ pleriſque accidat, haberi. quare etiam Alexander Aphrodiſeus ejus rei, ceu tranſlatitiæ, cauſſam quærit explicatque, Problematum lib. II. quæſtione LXIX. Equidem vix putem reperiri aliquem poſſe, naturæ præſertim calidioris atque igneæ, cui non aliquando in adoleſcentia, id evenerit. mihi certe & cum junior eram perſæpe, & nunc quoque aliquando id ipſum ſolet accidere. Verum ut diutius aliquis luce illa fruatur, & in tenebris videat, legat, taliaque præſtet, id vero non jam tranſlatitium, ſed plane miraculoſum eſt. Atque hujuſcemodi oculos Tiberius dicitur habuiſſe. fortaſſe & Aſclepiodotus Philoſophus, cui præceptor Proclus. Hic enim in denſis tenebris & adſtantes dignoſcebat, & literas legebat, ut in Bibliotheca narrat Photius. *Caſaub.* Fuit & pater meus oculis cœruleis dilutioribus, quibus interdum noctu videbat, ut in crepuſculo ſolemus, quod & mihi contigit, à pueritia ad viceſimum tertium annum. Nam poſtea hoc in me, ut alia multa, mutavit. *Ioſ. Scaliger.*

Incedebat cervice rigida & obſtipa.] Hic eſt, qui Græcis dicitur βυσαύχην: nam βύειν eſt ſtipare. Pollux: Βυσαύχην δὲ ὁ τοὺς ὤμους ἀνέλκων, τὸν δὲ αὐχένα συνέλκων, ὃν ἐπίβουλον Ἀριστοτέλης φυσιογνωμονεῖ. Bene convenit Tiberio. Perſius de ſimili forma:

Obſtipo capite & figentes lumine terram.

Contrarii ſunt his qui rigida cervice, capite retrorſum adducto incedunt, quos Græci σιμοτραχήλους nominant. Talis inceſſus arrogantium & vana gloria elatorum; quos ait ſumma elegantia Arrianus in Epicteto ſic ambulare quaſi veru deglutiſſent, Οὐ, inquit, ἡμῖν

re vultu, plerumque tacitus: nullo aut rarissimo etiam cum proximis sermone, eoque tardissimo, nec sine molli quadam digitorum gesticulatione. Quæ omnia ingrata, atque arrogantiæ plena, & animadvertit AVgustus in eo, & excusare tentavit sæpe apud senatum ac populum, professus, Naturæ vitia esse, non animi. *Valitudine prosperrima usus est, tempore quidem principatus pæne toto prope illæsa: quamvis à trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adjumento*
69 *consiliove Medicorum.* CIRCA DEOS *ac religiones negligentior: quippe addictus mathematicæ: persuasionisque plenus, cuncta fato agi. Tonitrua tamen præter modum expavescebat: & turbatiore cœlo numquam non coronam lauream capite gestavit, quod fulmi-*

ἡμῖν ὀβελίσκον καμπτῶν περιπατεῖς; ἤθελον ἵνα με καὶ οἱ ἀπαντῶντες θαυμάζωσιν. *Casaub.*

Adducto fere vultu.] Id est, contracto ad severitatem, ut *adducto lacerto, arcu, habena*, apud Virgilium. *Torrentius.*

Molli gesticulatione.] Apud priscos gesticulatio illa digiti, mollis, & infamis existimabatur, qua digito uno caput scalpebant. Seneca lib. VII. Epistolarum moralium: *Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum.* In Pompeium dictum est, tanquam impudicum, & mollem, quod caput digito uno scalpebat. Seneca lib. IIII. Controversiarum, refert Calvum hoc de Pompeio dixisse:

—— digito caput uno
Scalpit quid credas hunc sibi velle virū?

Beroald.

Naturæ vitia esse non animi.] *Animi vitia* vocasse videtur Augustus quæ depravato judicio fiunt, *naturæ* vero quæ inclinatione quadam, veluti innata consuetudine, coalescunt. Horat. lib. I. Sat. III.

—— denique teipsum
Consule si qua tibi vitiorum increverit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala. ——

Torrent.

Sine adjumento consiliove medicorum.] Populus Romanus ultra sexcentesimum annum vixit sine medicis: &, ut ait Plin. in XXIX. *Millia gentium degunt sine medicis, non tamen sine medicina.* Beroaldus.

Quippe addictus mathematicæ: persuasionisque plenus, cuncta fato agi.] Cum continuo hæc sese invicem excipiant, Mathematicam dico & persuasionem de fato, sine dubio fatum Mathematicum intelligitur, quod Lipsio finiente, *ligat & nectit firmiter actiones omnes eventusque ad vim siderum & posituram stellarum.* lib. I. de Constantia cap. XVIII. Ejus autores primi Chaldæi & Astrologi, interque philosophos subscriptor Mercurius Trismegistus.

Quod fulmine afflari negetur id genus fron-

mine afflari negetur id genus frondis. ARTES *libe-* 70
rales utriuſque generis ſtudioſiſſime coluit. In oratione Latina ſecutus eſt Corvinum Meſſallam, quem ſenem adoleſcens obſervaverat. Sed affectatione & moroſitate nimia obſcurabat ſtylum: ut aliquanto ex tempore quam à cura præſtantior haberetur. Compoſuit & carmen lyricum, cujus eſt titulus, Conqueſtio de L. Cæſaris morte. *Fecit & Græca poëmata, imitatus Euphorionem, & Rhianum, & Parthenium: quibus poetis admodum delectatus, ſcripta eorum & imagines, publicis bibliothecis inter veteres & præcipuos auctores dedicavit: & ob hoc plerique eruditorum certa-*

frondis.] Negat & Plinius lib. xv. cap. xxx. Nonnulli plantæ rotunditati id acceptum ferendum nugantur, qua ictus labatur: qui mihi videntur laurum nunquam adſpexiſſe, in acumen potius ac faſtigium, tum ipſo trunco, tum etiam ramis ſenſim tendentem. Sunt omnino pini omnes rotundæ magis, quibus nec ignis cœleſtis parcit: ſed ne columnis quidem marmoreis, diu multumque lævigatis ac perpolitis. Nec ſane mirum, cum omnia à cœlo decidentia obliquos habeant ictus, non rectos. Quare bene & ſapienter agerent πάνσοφοι quidam, ſi tandem caſſis & futilibus argumentis hominum mendacia confirmare deſinerent. Paucos enim abhinc annos Romæ de cœlo tacta eſt laurus. *Brodæus.*

In oratione Latina ſecutus eſt Corvinum Meſſallam.] Meſſalla nitidus & candidus, & quodammodo præ ſe ferens in dicendo nobilitatem ſuam. *Quintilianus.* Idem Quintilianus lib. xii. Inſtit. in dicendo *dignitatem Meſſallæ* commendat. De eodem ſic autor dialogi de oratoribus: *Cicerone mitior Corvinus, & dulcior, & in verbis magis elaboratus.*

Euphorionem & Rhianum & Parthenium.] Horum poëtarum meminit Lucianus de conſcribenda hiſtoria, & Cicero ii. de Divin. item iii. Tuſcul. *Caſaub.*

Affectatione.] Seneca: *quis nimis accurate loquitur, niſi qui vult putide loqui?* Auguſtus Tiberio non parcebat & *exoletas interdum, & reconditas voces aucupanti,* ait noſter Auguſti capite lxxxvi.

Conqueſtio de L. Cæſaris morte.] Veriſimile eſt Tiberium in Auguſti gratiam mortem filii ejus deploraſſe. Quanquam ſi quis *Iulii* malit, nolim contentioſe agere, cur enim non Caji etiam mortem luxit, cum eodem tempore ambo extincti ſint, & quidem Cajus prior? *Torrent.*

Inter veteres & præcipuos auctores dedicavit.] Scriptorum imagines ac ſtatuæ ſeparatæ erant ab aliorum ſimulacris, qui aliis artibus hoc præmium meruiſſent. Ipſi quoque ſcriptores diſtincti generatim fuerunt: quod eximie declarat locus Taciti de ſtatuis Germanici loquentis lib. ſecundo Annalium. Parthenius qui hic narratur inter veteres dedicatus, adeo tum vetus non fuit, ut Suidas Tiberio imperante adhuc vixiſſe tradat. *Idem.*

tatim ad eum multa de his ediderunt. Maxime tamen curavit notitiam historiæ fabularis usque ad ineptias atque derisum. Nam & grammaticos, quod genus hominum præcipue, ut diximus, appetebat, ejusmodi fere quæstionibus experiebatur: Quæ mater Hecubæ: Quod Achilli nomen inter virgines fuisset: Quid Sirenes cantare sint solitæ. *Et quo primum die, post excessum AVgusti, curiam intravit: quasi pietati simul ac religioni satisfacturus, Minois exem-*

Historiæ fabularis.] Quæ poëticis narrationibus referta esset, qualem scripsere Diodorus Siculus, Didymus Grammaticus, Heliodorus, Lucianus & alii. *Torrent.*

Grammaticos ejusmodi fere quæstionibus experiebatur.] Tria genera Grammaticorum: alii τεχνικοὶ, alii ἱστορικοὶ, tertium genus κριτικοὶ vocantur. τεχνικοὶ elementa & primores litteras docent. Item partes orationis, structuram verborum, & similia. Eos Græci γραμματιστὰς potius, quam γραμματικούς: & Latini *litteratores*, non *litteratos* vocant. Historici in Fluminum, montium, regionum nominibus occupati sunt: abstrusas historias, aut μυθολογούμενα, aut ποιητικῶς θεολογούμενα explicant: genealogias Deorum ac priscorum Heroum diligenter rimantur. Nobiliores his Critici, qui tanquam Censores quidam, & veterum librorum Senatum legere possunt, & non probos tribu movere: quique παρεγγεγραμμένα, ἐμβολιμαῖα, νοθεύοντα, & similia deculpare, ut eorum verbo utar, solent. *Ioseph. Scaliger.*

Quæ mater Hecubæ.] De illis nemo dubitabit, quin operose nihil agant, qui in litterarum inutilium studiis detinentur, quæ jam apud Romanos quoque magna manus est. Græcorum iste morbus fuit, quærere, quem numerum remigum Vlixes habuisset: prior scripta esset Ilias, an Odyssea: præterea an ejusdem esset auctoris. Quattuor millia librorum Didymus grammaticus scripsit: miser, si tam multa supervacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Æneæ matre vera: in his, libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediscenda, si scires. *Seneca.*

Et quo primum.] Hoc refert, ut præposterum historiæ fabularis usum ostendat.

Pietati simul ac religioni.] *Religioni*, quod sacrificaret, *pietati in parentem*, quod sine tibicine id faceret. Atqui in funere etiam tibicines adhibebantur. Merito ergo id tanquam inane reprehenditur. Sanxerat autem Augustus ut Senatores ingressi Curiam antequam considerent ture, ac mero supplicarent, de quo Aug. cap. XXXV. Neque ibi quidem ulla tibicinis mentio, sed nulla apud veteres sacra sine tibicine peragebantur. *Torrent.*

Minois exemplo.] Eximie rem aperit Plutarchi locus in commentario Salubrium præceptorum: ὁ Μίνως, inquit, καὶ τὸν αὐλὸν ἀφεῖλε τῆς θυσίας, καὶ τὸν στέφανον ὑπὸ λύπης. *Casaub.*

Mono-

exemplo, thure quidem ac vino, verum ſine tibicine,
ſupplicavit: ut ille olim in morte filii. Sermone Græ- 71
co, quamquam alias promtus & facilis, non tamen uſ-
quequaque uſus eſt. Abſtinuitque maxime in ſena-
tu: adeo quidem ut Monopolium *nominaturus,*
prius veniam poſtularit, quod ſibi verbo peregrino
utendum eſſet: atque etiam in quodam decreto patrum,
cum ἔμϐλημα recitaretur, commutandam cenſuerit
vocem, & pro peregrina noſtratem requirendam: aut
ſi non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum ver-
borum rem enuntiandam. Militem quoque Græce
teſtimonium interrogatum, niſi Latine reſpondere ve-
tuit. BIS *omnino toto ſeceſſus tempore, Romam redi-* 72
re conatus, ſemel triremi uſque ad proximos Nauma-
chiæ

Monopolium.] Id vocabulum poſt Tiberium ſane ab omnibus receptum. Vtitur eo Plinius lib. VIII. cap. XXXVII. Eſt & titulus lib. IIII. Cod. Iuſtiniani, inſcriptus De monopoliis. Actum autem de monopoliis in Senatu jam ante vidimus cap. XXX. *Torrent.*

In quodam decreto patrum.] Vir doctiſſimus & Italiæ ſuæ ocellus, videre ſe negat, cur in decreto patrum ἔμϐλημα nominandum fuerit: id vero facile Tacitus doceat, qui de moderandis ſumptibus conviviorum & ſuppellectilis, tractatum in ſenatu teſtatur, Annal. lib. III. ſed defendendæ huic lectioni ſufficit unus Dio. *Caſaub.*

Cum ἔμϐλημα recitaretur.] Signa poculorum *emblemata* dicuntur ſecundum Servium, ſigna quoque veſtium, hoc eſt, clavi emblemata dicta ſunt. Hinc *vaſa aſpera ſignis* & *veſtes ſignis rigentes* apud poëtam. hinc ἄσημος ἄργυρος Græcis, & ἄσημος ἐσθὴς, veſtis ſine clavis, & argentum ſine ſignis, hoc eſt læve. *Salmaſius.*

Græce teſtimoniū interrogatum.] Quare Græce eum interrogari magis quam reſpondere paſſus eſt? Viri docti conjectura, legentis *Græcum*, mihi non diſplicet. Et ſane cum Græci in ipſa Græcia apud Romanos Latine agere pro Imperii majeſtate juberentur, non mirum eſt ſi Romæ id obſervari Tiberius voluit. Vide Val. Max. lib. II. cap. I. & Tryphonium Iuriſconſultum libro XLVIII. De re judicata, ubi ait decreta à Prætoribus Latine interponi debere. Hinc interpretum uſus in provinciis apud Magiſtratus. *Torrent.*

Naumachiæ.] Naumachiam vocamus & pugnam navalem, & locum, ubi pugna fit. Hîc locus ſignificatur: videturque intelligendum eſſe de naumachia, quam Auguſtus conſtruxit circa Tiberim cavato ſolo, ubi mox fuit Cæſareum nemus. *Beroaldus.* Naumachia ſub Ianiculo fuit in Vaticani parte: ſed quia hortos dixit, ad ſua tempora videtur Tranquillus reſpexiſſe: ſiquidem Neronis horti in eodem tractu fuere: nec eo inficias & in parte Mar-

chiæ hortos subvectus est: disposita statione per ripas Tiberis, quæ obviam prodeuntes submoveret. Iterum Appia usque ad septimum lapidem, sed prospectis modo nec aditis urbis mœnibus rediit. Primo incertum qua de caussa, postea ostento territus. Erat ei in oblectamentis serpens draco, quem ex consuetudine manu sua cibaturus, cum consumtum à formicis invenisset, monitus est ut vim multitudinis caveret. Rediens ergo propere Campaniam Asturæ in languorem incidit. Quo paullum levàtus, Circeios pertendit. Ac ne quam suspicionem infirmitatis daret, castrensibus ludis non

tii campi circa Tiberim à Cæsare dictatore, & ab Augusto navale prælium editum: itemque hortos in eodem tractu fuisse Strabonis verba demonstrant. *Sabellicus.*

Erat ei in oblectamentis serpens draco.] Etiam serpentes, inimicum illud humano generi animal, cicurantur, & vel per se, vel arte & industria hominis mansuefiunt. Hi sunt quos Plutarchus in Alexandro appellat χειροήθεις ὄφεις. Auctor est Philostratus Ajaci Locro fuisse draconem mansuetum, cubitorum quinque: quo ille utebatur convictore & comite instar canis. Notum etiam, quod de pariis vel parvis serpentibus narrant Græci, ut Aristophanis scholiastes Pluto, Suidas, & alii. Sed qui proprie dracones in genere ἑρπυστικοὶ nominantur, ii fere veneno carent. Nicander de hac specie:

—— οὐ μὲν ὅγ᾽ αὔτως
Ἐγχρίμψας ἤλγυνε, καὶ ἢν ἔκπαγλα χαλεφθῇ.

Lege Plinium libro XXIX. cap. IV. Hujus generis erant quos nominabant dracones Epidaurios, & quos Pellæos: de quibus illustris Luciani locus in Alexandro. Non prætermittendus Senecæ locus è libro II. De ira: cujus me aliquando admonuit I. Philippus Pareus adolescens eruditissimus. Sic ille: *Aspice elephantorum jugo colla submissa taurorum pueris pariter ac fœminis persultantibus tergum impune calcata, & repentes inter pocula sinusque innoxio lapsu dracones.* Casaub. *Serpentem* vocat ad eorum differentiam qui volatiles esse perhibentur. Talis autem forrassis Tiberii draco quales hodie quoque mulierculæ Romanæ, æstivis maxime mensibus, in deliciis habent, ut olim Flaccilla apud Martialem,

Sic gelidum collo nectit Flaccilla draconem.

Torrent.

Rediens ergo propere Campaniam.] Sic Terentius Adelphis, *Proficisci Cyprum.* Livius lib. XLV. semel iterumque, *Cyprum navigare.* Cicero pro leg. Manil. *Inde Sardiniam venit.* Tacitus II. Annal. *Germanicus Aegyptum proficiscitur.* Sed frequentius ita poëtæ loquuntur. Nam qui prosâ scribunt, fere his locis addunt præpositionem *In*: præsertim illi melioris ævi. Nam sequioris ævi scriptores pro *in* solent adjicere *ad*. Capitolinus in Pio: *Profectus est ad Campaniam.* Vossius.

Castrensibus ludis.] *Castrenses ludos* (ut puto) eos appellat, qui à militibus illic

non interfuit ſolum, ſed etiam miſſum in harenam aprum jaculis deſuper petiit: ſtatimque latere convulſo, &, ut exæſtuarat, afflatus aura, in graviorem recidit morbum. Suſtentavit tamen aliquamdiu, quamvis Miſenum uſque devectus, nihil ex ordine quotidiano prætermitteret, ne convivia quidem ac cæteras voluptates, partim intemperantia, partim diſſimulatione. Nam Chariclem Medicum, quod commeatu abſuturus è convivio egrediens, manum ſibi oſculandi cauſſa apprehendiſſet, exiſtimans tentatas ab eo venas ſibi, remanere ac recumbere hortatus eſt, cœnamque protraxit. Nec abſtinuit conſuetudine, quin tunc quoque inſtans in medio triclinio, adſtante lictore, ſingulos valere dicentes appellaret. Interim cum in actis 73
ſenatus legiſſet, dimiſſos ac ne auditos quidem quoſdam reos, de quibus ſtrictim, & nihil aliud quam nominatos ab indice ſcripſerat: pro contemto ſe habitum fremens, repetere Capreas quoquo modo deſtinavit,

non

illic in ſtatione manentibus caſtrenſi more edebantur. *Torrent.*

Commeatu abſuturus.] Medicus erat futurus abſens à Tiberio, quum commeatum, hoc eſt, abeundi facultatem impetraſſet. *Beroaldus.* Haud abſurde *commeatum* hoc loco pro comitatu ceperis: cui ſententiæ natura vocis minime repugnat. *Meare* quid ſit notiſſimum, *commeare* eſto cum alio una meare, plane ſicuti *comitare*, quemadmodum antiqui dicebant, cum alio *itare*. Non erat autem tum temporis vel Romæ, vel Capreis Tiberius, ſed in itinere deprehenſus vagabatur. Charicles igitur à convictu principis diſcedens, atque ut Tacitus in hujus rei narratione loquitur, *ad propria negotia digrediens*, non amplius inter comites itineris eſſe voluit. *Schildius.*

Exiſtimans tentatas ab eo venas ſibi.] Taurus quidem apud Gellium l. XVIII. cap. X. imperitiam medici perſtringit, qui, cum arteria exploranda eſſet, venam eum tangere jubebat. Cæterum & Suetonius *venas tentatas* dicit, & in hac ipſa hiſtoria Tacitus: *per ſpeciem officii manum complexus, pulſum venarum attigit.*

Inſtans in medio triclinio.] Sic ſup. cap. XXXV. *incœnante eo in prætorio.*

Et nihil aliud quam nominatos ab indice ſcripſerat.] Index eſt, qui facinoris, cujus ipſe eſt conſcius, latebras indicat, impunitate propoſita. Certæ autem perſonæ ſunt, quæ indices fieri poſſint: itaque neque repetundarum cauſa per indices agi ſolet; neque ſenatoria perſona poteſt indicium profiteri ſalvis legibus. *Aſconius.*

In

non temere quidquam nisi ex tuto ausurus. Sed & tempestatibus & ingravescente vi morbi retentus, paullo post obiit in villa Lucculliana, octavo & septuagesimo ætatis anno, tertio & vigesimo imperii, decimo septimo Kalend. Aprilis, Cn. Acerronio Proculo, C. Pontio Nigro COSS. *Sunt qui putent venenum ei à Cajo datum lentum atque tabificum. Alii in remissione fortuitæ febris cibum desideranti negatum: nonnulli pulvinum injectum, cum extractum sibi deficienti anulum mox resipiscens requisisset. Seneca eum scribit*, Intellecta defectione, exemtum anulum quasi

In villa Lucculliana.] Hodie etiam, cum tanta luxus incrementa fecerit, Lucculliani horti inter Cæsareos preciosissimi habentur. Iam illa in ora maris, & apud Neapolim ædificia, cum exhausta inferne terra colles pensiles effecisset, cursusque in mari, & piscosos transitus ædibus suis circumduxisset, habitationes in mari exstruxisset, ut inspexit Tubero Stoicus, Xerxem eum togatum nominavit. *Plutarchus.* Villas magnifice structas *prætoria* vocabant, ut dictum est ad Aug. Pro Lucculliana Codex Salmas. habet *Lucullana.*

Pontio Nigro.] Legendum *Cn. Acerronio Proculo, C. Pontio Nigrino Coss.* sic enim Tacit. & Dio, & hæc inscriptio, IOVI CONSERVATORI SACRVM. C. IVLIVS C. F. QVIR. ARRIANVS V. S. DON. DEDIT. XVI. KAL. MART. CN. ACERRONIO ET PONTIO NIGRINO COSS. *Torrent.*

Venenum à Caio datum.] Orosius de Tiberio scribens, ait: *Hic ambiguis veneni signis obiit.* Idem tradit Eutropius. *Beroald.* vid. Calig. cap. XII.

Nonnulli pulvinum injectum.] Tacitus magis probabiliter, *Macro intrepidus opprimi senem injectu multæ vestis jubet, disceditque à limine.* Dio similiter, ἱμάτια πολλὰ καὶ παχέα ὡς καὶ θερμασίας τινὸς δεομένῳ περιστέλλεσθ. In vitis Imperatorum Germanicorum reperimus similis tragœdiæ exemplum. nam Fridericum II. circa annum Domini MCCL. à Manfredo filio naturali narrant extinctum, pulvino in os injecto. quo etiam leti genere vitam ferunt ademptam Iohanni X. Romano Pontifici, qui circa annum DCCCCXIII. pontificatum inierat. *Casaubon.* Livius lib. XL. de Philippi F. Demetrio, cum venenum prius illi datum commemorâsset, *injectis*, inquit, *tapetibus in caput faucesque spiritum intercluserunt. ita innoxius adolescens, cum in eo ne simplici quidem genere mortis contenti inimici fuissent, interficitur.*

Exemtum anulum.] Signatorium intelligo, quo non modo scripturas magnifaciendas, sed & rerum pretiosarum scrinia consignabant: atque adeo morituri spectatæ fidei homini eum commendabant. Nam quod Torrentius ex Plin. lib. XXXIII. cap. I. scribit, religione quadam anulos morientibus detractos, id nihil est. Verba Plinii. *Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiat eas: sed & claves quoque ipsas signare, non est satis, gravatis somno aut morientibus anuli detrahuntur.* Vbi nulla mentio superstitionis. *M. Don.*

Apol-

quaſi alicui traditurum parumper tenuiſſe: dein rurſus aptaſſe digito & compreſſa ſiniſtra manu jacuiſſe diu immobilem: ſubito vocatis miniſtris, ac nemine reſpondente, conſurrexiſſe, nec procul à lectulo deficientibus viribus concidiſſe. *Supremo* 74
natali ſuo Apollinem Temenitem & amplitudinis & artis eximiæ advectum Syracuſis, ut in bibliotheca novi templi poneretur, viderat per quietem affirmantem ſibi, Non poſſe ſe ab ipſo dedicari. *Et ante paucos quam obiret dies, turris Phari terræ motu Capreis concidit. Ac Miſeni cinis è favilla & carbonibus ad calefaciendum triclinium illatus, exſtinctus, & jam diu frigidus exarſit repente prima veſpera, atque in multam noctem pertinaciter luxit. Morte ejus ita* 75
lætatus eſt populus, ut ad primum nuntium diſcurrentes,

Apollinem Temenitem.] Signum Apollinis, qui Temenites vocabatur pulcherrimum, & maximum, quod Verres abſtuliſſet ſi portare potuiſſet, commemorat Cic. Accuſ. IIII. idem (puto) de quo hîc Sueton. *Torrent.* Syracuſis adjunctæ Epipolæ erant, queîs locus nomine *Temenos* ſuberat: unde, ut conjicio, *Temenites Apollo* vocatus fuit. Stephanus: τέμενος τόπος Σικελίας ὑπὸ ταῖς ἐπιπολαῖς πρὸς ταῖς Συρακούσαις. Huic favet & ſuffragatur ſententiæ Suetonius. *Turnebus.*

Bibliotheca novi templi.] Templum (ni fallor) Apollinis Palatini intelligit, quod ſexto Auguſti Conſulatu dedicatum, ſi Dioni credimus initio l. LIII. poſtea incendio illo de quo Dio l. LV. quo & domus Auguſti periit, conflagravit. Ideo fortaſſis novum vocat Sueton. Gellius quidem lib. XIII. c. XIX. & Vopiſcus Probo, bibliothecæ domus Tiberianæ, quæ & ipſa in Palatio fuit, mentionem faciunt, ſed aliud domus, aliud templum eſt. *Torrent.*

Turris Phari terræ motu concidit.] Exſtructa iterum, ex his Statii verſibus:

(nautis
Theleboumque domos: trepidis ubi dulcia
Lumina noctivagæ tollit pharus æmula
lunæ. Lipſius.

Cinis è favilla.] Favillam viventem (ut ita dicam) ac calentem intelligo, qualis una cũ carbonibus inferri ſolet. Et mox *illatis* pro *illatus* legēdum arbitror. *Torrentius.* Ita autem calefiebant triclinia, quoniam in iis camini non erant. *Caſ.*

Exarſit repente.] Scribit Plinius in decimooctavo, in terrenis ignibus eſſe præſagia. Hoc genus divinationis ignispicium vocamus. Primus Amphiaraus invenit ignispicia. Græce dicitur πυρομαντεία. *Beroald.*

Vt ad primum nuntium diſcurrentes pars Tiberium in Tiberim clamitarent.] De primo nuntio an Suetonio credi par eſt? nonne enim fieri ſolitum ut primi de morte tyranni nuntii ſuſpenſis au-

tes, pars Tiberium in Tiberim *clamitarent: pars* Terram matrem deoſque Manes orarent ne mortuo ſedem ullam niſi inter impios darent: *alii uncum & Gemonias cadaveri minarentur, exacerbati ſuper memoriam priſtinæ crudelitatis, etiam recenti atrocitate. Nam cum ſenatuſconſulto cautum eſſet ut pœna damnatorum in decimum ſemper diem differretur, forte accidit ut quorundam ſupplicii dies is eſſet quo nuntiatum de Tiberio erat. Hos implorantes homi-*

ſis auribus excipiantur ob metum? Quare etiam ſcribit Ioſephus l. XVIII. de morte Tiberii, Ῥωμαῖοι μὲν δὴ πύστει (male editũ, πίστει) τῆς Τιβερίου τελευτῆς, εὐφραίνοντο μὲν τῷ ἀγαθῷ τῆς ἀγγελίας, οὐ μὴν πιστεύειν γε θάρσος ἦν αὐτοῖς. Simillima Tranquillus in morte Caligulæ libro proximo cap. ultimo. & de eodem Ioſephus. *Caſaub.*

Terram matrem.] Terræ uni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ venerationis. Illa nos naſcentes excipit, natos alit: ſemelque editos ſuſtinet ſemper: noviſſime complexa gremio, jam à reliqua natura abdicatos, tum maxime, ut mater, operiens. *Plinius.*

Deoſque manes orarent.] *Manis* & *manus* antiquis Latinis erat bonus, unde *cerus manus* in carmine Saliari creator bonus, & compoſitum *immanis*, qui non valde bonus. *Manes* vero vocaverunt defunctos, exemplo & more Arcadũm, qui Italiam tenuêre. nam & illi χρηστοὺς nominabant. Notat Plut. in Quæſt. Græc. in fœderis columna, quod inter Lacedæmonios & Arcades conventum eſt, inter alia ſcriptum fuiſſe, Μεσσηνίους ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς χώρας καὶ μὴ ἐξεῖναι χρηστοὺς ποιεῖν, *& non licere manes facere*, quod ait Ariſtotelem interpretari, non licere interficere. Idem quoque repetit in Quæſtionibus Romanis. Hinc *Manes* mortui, & *Dii manes* defunctorum genii. hi & *Lemures* ſive *Lemurii*, & feriæ eorum *Lemuralia*. Θεοῖς καταχθονίοις in veterum monumentis Græcis ſæpe inſculptum viſitatur, pro eo quod eſt in Latinis, *Dîs manibus*, pro quo & Diis *inferis* aliquando legitur. Exſtat oratio Corneliæ Gracchorum matris ex libris Nepotis excerpta, qua C. Gracchum dehortatur à capeſſenda rep. & nece fratris vindicanda. In ea leguntur hæc verba: *Ubi mortua ero parentabis mihi, & invocabis Deos Manes parentis. Eo tempore ne pudeat eorum Deûm preces expetere, quos vivos, atque præſentes relictos atque deſertos habueris.* Salmaſius.

In decimum ſemper diem.] Hoc idem Bononiæ obſervatur. *Beroald.* Dio lib. LVII. καὶ δόγμα τι παραδοθῆναι ἐκέλευσε, μήτ' ἀποθνήσκειν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν τοὺς καταψηφισθέντας ὑπ' αὐτῶν, μήτε τὸ γράμμα τὸ ἐπ' αὐτοῖς γιγνόμενον, ἐς τὸ δημόσιον ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀποτίθεσθαι. Nec aliud Seneca ſenſit, de Tranq. lib. I. cap. XIV. *Credisne illum decem medios uſque ad ſupplicium dies ſine ulla ſolicitudine exegiſſe?* Manſiſſe videtur id decretum, donec Theodoſius Imp. clementiſſime convicto & damnato reo dies indulſit triginta vitæ: in L. Si vindicari. C. de pœnis. *Lipſius.*

Atel-

minum fidem, quia, absente adhuc Cajo, nemo exstabat qui adiri interpellarique posset, custodes, ne quid adversus constitutum facerent, strangulaverunt, abjeceruntque in Gemonias. Crevit igitur invidia: quasi, etiam post mortem tyranni, sævitia permanente. Corpus ut moveri à Miseno cœpit, conclamantibus plerisque, Atellam potius deferendum, & in Amphitheatro semiustulandum, *Romam per milites deportatum est, crematumque publico funere. Testamentum duplex an-* 76
te biennium fecerat: alterum sua, alterum liberti manu, sed eodem exemplo: obsignaveratque etiam humillimorum signis. Eo testamento heredes æquis partibus reliquit, Cajum ex Germanico, & Tiberium ex Druso, nepotes: substituitque invicem. Dedit & legata plerisque: inter quos virginibus Vestalibus, ac militibus universis, plebique Romanæ viritim, atque etiam separatim vicorum magistris.

Atellam potius deferendum.] Negant dignum qui Romæ sepeliatur, quam ita cupide deseruisset, & à qua tam pertinaciter abstinuisset: projiciendum igitur in aliquod Campaniæ municipium, qua tantopere vivus delectabatur. Atellam autem nominant potius quam aliud: alludentes ad flagitiosam ejus vitam: talis enim Atellanorum vita & mores: unde sunt Atellanæ fabulæ nuncupatæ. *Casaub.*

Et in Amphitheatro semiustulandum.] Duplex contumelia his verbis continetur. volunt enim non cremari Tiberium, sed amburi tantum & leviter curari ejus funus, ut fiebat in mendicis qui à vespilionibus raptim in Esquiliis cremabantur: vide libro sequente de Caji funere. gravissimum vero de amphitheatro: nam ibi sontes igne consumi soliti, ut infra libro quarto, cap. XXVII. & Philo contra Flaccum, aliique. *Idem.*

Aequis partibus.] Vtrunque ex semisse.

Substituitque invicem.] Vt puta, si Cajus hæres non erit, Tiberius hæres esto: vel si Tiberius hæres non erit, Cajus hæres esto.

Plebique Romanæ viritim, atque etiam separatim vicorum magistris.] Dio populo divisum scribit HS. quadringenties quinquagies, πέντε καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ χιλίας μυριάδας. Budæi æstimatione fuerint undecies centena & viginti quinque millia coronatorum. Videtur ea summa utrumque legatum comprehendi, & quod populo viritim datum, & quod vicomagistris relictum. Confer ea, quæ de Augusti legatis sub finem superioris libri disquiruntur.

C. CÆSAR CALIGVLA.

PRODVXIT ORBI MONSTRA, CIVIBVS PESTES,
OCELLVS ORBIS, VITA CIVIVM CÆSAR:
VIRTVTE PATRVM GLORIAQVE METIRI
DEDISCE NATOS: INDOLEM DIES PROMET.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI DE XII. CÆSARIBVS LIBER IV.

C. CÆSAR CALIGVLA.

A.V.C. DCCLVII.&c.

GERMANICVS *C. Cæsaris pater, Drusi & minoris Antoniæ filius, à Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquennio ante quam per leges liceret, & post eam, consula-* 1

la-

C. CAESAR CALIGVLA.] Libertas illa, qua malorum principum vitia persecutus est Tranquillus, etiam cuidam post eum magno stetisse dicitur: nam scelestissimus Imperator Commodus eum, qui Tranquilli librum vitam Caligulæ continentem legerat, feris objici jussit, quod eundem diem natalis ipse habuerat, quem & Caligula. *Politianus.*

GERMANICVS.] Germanici cognomentum patri Druso debuit, qui fortiter in Germania rem gesserat ac propterea hunc honorem sibi posterisque meruerat. Dio initio l. LV. & Suetonius cap. I. Claud.

Drusi & minoris Antoniæ filius.] Duæ supererant Antonii & Octaviæ sororis Augusti filiæ: harum alteram Domitius Ænobarbus, alteram pudicitiâ & formâ nobilem Antoniam Drusus Liviæ filius, Cæsaris privignus duxit, & ex ea Germanicum atque Claudium genuit. *Plutarchus.*

A Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquennio ante, quam per leges liceret, & post eam, consulatum statim gessit.] Distingue ante *statim* sic: *à Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquennio ante quam per leges liceret, & post eam consulatum, statim gessit.* Levissima emendatio grande momentum affert ad historiæ fidem. quæ stare hîc non potest si τὸ *statim* referatur ad consulatum. nam inter Germanici quæsturam & ejusdem consulatum anni septem interjecti. refer igitur ad superiora, & intellige, statim ut adoptatus est Germanicus, quæsturam eum gessisse. hæc germanissima est hujus loci sententia. clare arguit ratio annorum si attendimus. nam & adoptatio Germanici & quæstura in eundem incidunt annum DCCLVII. qui coss. habuit Sex. Ælium Catum & C. Sentium Saturninum. de adoptione liquet ex Velleii cæterorumque historicorum testimoniis. de quæstura arguit, quod dicitur quinquennio ante quam per leges liceret eam consecutus. nempe anno undevigesimo factus quæstor Germanicus. sic enim Tiberius cui idem contigit privilegium, *quæstor, undevicesimum annum agens, capessere cœpit Remp.* inquit Vellejus. id ætatis Germanicum fuisse cum est adoptatus, intelliget statim, qui cum dicto anno DCCLVII. vel eum cõtulerit quo natus est, vel eum quo denatus. alter est annus urbis DCCXXXVIII. alter DCCLXXII. ætatis ipsius quartus & trigesimus. *Casaubon.* Vide etiam, quæ paullo post ex Beroaldo afferuntur.

Ante quam per leges liceret.] Cicero Philippica V. quo loco amplissimos honores Octavio admodum adolescenti de-

latum statim gessit. Missusque ad exercitum in Germaniam, excessu AVgusti nuntiato, legiones universas imperatorem Tiberium pertinacissime recusantes, & sibi summam Reip. deferentes, incertum constantia an pietate majore, compescuit: atque hoste mox devicto triumphavit. Consul deinde iterum creatus, ac prius quam honorem iniret ad componendum Orientis statum expulsus, cum Armeniæ regem devicisset, Cappadociam in provinciæ formam redegisset, annum ætatis agens quartum & trigesimum, diutino morbo Antiochiæ obiit, non sine veneni suspicione. Nam præter livores, qui toto corpore erant, & spumas quæ per os fluebant, cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est: cujus ea natura existimatur, ut tinctum
2 *veneno igne confici nequeat. Obiit autem, ut opinio fuit,*

ti decernendos suadet, exempla memorat eorum, quibus ætatis immaturitas minime obfuit, quo minus ad reip. munia admitterentur. Imo vero *majores nostri*, inquit, *veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant: quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter æquales.* Præter ea quæ diximus ad cap. x. Tiber. hanc quoque antiquissimorum majorum inobservantiam adspicere Tacitus potuit, cum illa scripsit Annal. XI. *Apud majores virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus.* Cætera ad dictum Tiber. caput exhibentur. *Schild.*

Statim.] Transcendendo media summa imis continuavit: cum inter quæsturam, & consulatum sint intermedii magistratus, ædilitas, & prætura. Olim tribuni plebis, authore Livio, non patiebantur Titum Flaminium petere ex quæstura consulatum, tanquam fastidiret ædilitatem, atque præturam, neque per gradus honorum tenderet ad consulatum. *Beroald.*

Incertum constantia an pietate.] Vide Tib. cap. XXV.

Cum Armeniæ regem devicisset.] Lipsio ut assentiamur, ac scribamus, *regem dedisset*, vel *dejecisset*, flagitat non postulat Taciti narratio. omnium tamen librorum in edita lectione mira constantia. *Casaub.*

Antiochiæ obiit.] Seleucus Nicator exstructis per totam imperii sui longitudinem urbibus, sedecim à patre denominavit, quarum clarissima nunc exstat Antiochia sub Libano. *Appianus.*

Cor inter ossa incorruptum repertum est.] Negatur cor cremari posse in iis qui cardiaco morbo extincti obierint, negatur & veneno interemptis. Certe extat oratio Vitellii qua reum Pisonem ejus sceleris coarguit, hoc usus argumento, palamque testatus non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris cremari. Contra genere morbi defensus est Piso. *Plinius.*

Omnes

fuit, fraude Tiberii, ministerio & opera C. Pisonis. Qui sub idem tempus Syriæ præpositus, nec dissimulans offendendum sibi aut patrem, aut filium, quasi plane ita necesse esset, etiam ægrum Germanicum gravissimis verborum ac rerum acerbitatibus, nullo adhibito modo, affecit: propter quæ, ut Romam rediit, pæne discerptus à populo, à senatu capitis damnatus est.
Omnes Germanico corporis animique virtutes, & 3
quantas nemini cuiquam, contigisse satis constat: formam & fortitudinem egregiam: ingenium in utroque eloquentiæ doctrinæque genere præcellens: benivolentiam singularem: conciliandæque hominum gratiæ, ac promerendi amoris mirum & efficax studium. Formæ minus congruebat gracilitas crurum, sed ea quoque paullatim repleta, assidua equi vectatione post cibum. Ho-

Omnes Germanico corporis animique virtutes.] Magnum & rarum elogium: in quo tamen consentiunt historici. Tacitus lib. II. pluribus persequitur illius laudes; etiam cum Alexandro Magno comparatione facta. Dio paucis verbis non pauciora dicit libro LVII. κάλλιστος μὲν τὸ σῶμα, ἄριστος δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἔφυ, παιδείᾳ τε ἅμα καὶ ῥώμῃ διέπρεπε, πρᾳότατός τε καὶ σωφρονέστατος ἦν. Dilaudat eundem & Iosephus originum libro XVIII. cap. VIII. Vnus Vellejus per adulationem principis turpissimam, ausus laudato ab omnibus juveni ignaviæ maculam aspergere. *Casaub.*

Vtroque eloquentiæ genere.] Græco, & Latino.

Formæ minus conveniebat gracilitas crurum.] Quod inter præcipua olim habitum quæ bonam formam corrumperent: fuitque hic habitus urbanorum dicteriis semper obnoxius. Seneca, In sapientem non cadere injuriam, libro secundo, *In capitis mei levitatem jocatus est, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in staturam.* Infra lib. VI. Neroni tribuuntur inter alia vitia corporis, *gracillima crura.* vide & in Domitiano, capite XVIII. sic in Aristotele notatum quod esset ἰσχνοσκελὴς, id est, persilis. nam ita comici vocarunt. Glossarium, *Persilis.* μακροσκελής. Plautus *todella crufcula.* EVbulus comicus κοψίχου σκέλη. alii στρουθόποδας. Contra quibus inferiores corporis partes erant crassiores, κληματίδας Αἰγυπτίας vocabant: quod de Zenone Stoico est dictum. Quemadmodum autem crurum gracilitatem, sic etiam manus vel brachii, inter deformitatis notas ponebant. *Casaubonus.*

Equi vectatione post cibum.] Quo sanguis scilicet, atque alimenti vis eo deflueret, præsertim cum *stapiis* quas vocamus nondum tunc uterentur. Stapias certe, aut quid simile neque Xenophon

Hostem cominus sæpe percussit. Oravit caussas etiam triumphaleis: atque inter cætera studiorum monumenta reliquit & comœdias Græcas. Domi forisque civilis: libera ac fœderata oppida sine lictoribus adibat. Sicubi clarorum virorum sepulcra cognosceret, inferias Manibus dabat. Cæsorum clade Variana veteres ac dispersas reliquias uno tumulo humaturus, colligere sua manu, & comportare primus aggressus est. Obtrectatoribus etiam qualescumque, & quantacumque de caussa nactus esset, lenis adeo & innoxius, ut Pisoni decreta sua rescindenti, clientelas diu vexanti, non prius succensere in animum induxerit, quam veneficiis quoque & devotionibus impugnari se comperisset:

ac

De arte equestri, neque Iulius Pollux De equestribus instrumentis usquam commemorant, & nihil in veterum monumentis invenias quod eo referri possit. Neque ea quæ ob assiduam equitationem Scytharum refert incommoda Hippocrates libro de aëre, aqua, locis, eis accidissent, si stapiarum usum habuissent. *Torrent.*

Oravit caussas etiam triumphaleis.] Viterb. cod. & Pithœi habent *triumphalis.* quam lectionem amplector ut verissimam. Dio jubet, cui refragari durum. notat ille in actis anni DCCLXV. Germanicum etiam consulem caussas orasse. *καὶ αὐτὸς μὲν*, ait, *οὐδὲν ἄξιον μνήμης ἔπραξε, πλὴν ὅτι καὶ τότε ὑπερεδίκησεν.* Triumphalis autem dicitur non is tantum qui triumphavit: sed & ille qui triumphalia ornamenta est consecutus: quæ nactum esse Germanicum ex bello Dalmatico ante consulatum suum primum, testis Dio libro LVI. *τῷ Γερμανικῷ αἵ τε νικητήριοι τιμαὶ ἐδόθησαν καὶ αἱ στρατηγικαί.* *Casaubon.* *Triumphales* accipio magnas & eximias, quæ de triumpho decernendo agerentur, quî enim minus *triumphales causas* quam *Consulares* dicamus? *Torrent.*

Comœdias.] Germanicum in poëtica floruisse, testatur Ovidius, dicens:

Scimus & ad nostras cum se tulit impetus artes,
Ingenii currant flumina quanta tui.

Huic enim Germanico Fastorum libros dedicavit: cui omnia illa quadrant, quæ in Fastis leguntur. *Beroald.*

Sine lictoribus.] Vt Rhodi Tiberius. cap XI.

Quantacumque de caussa nactus esset.] Cod. Salmasii *nanctus* & ita semper.

Devotionibus.] Reperiebantur solo, ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina & devotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semiusti cineres, ac tabo obliti, aliaque maleficia queis creditur animas Numinib. infernis sacrari. *Tacitus.* Glossæ *devotiones* interpretantur *ἐπῳδάς.* Nobis sortilegium dicitur carmen, *charme.* & inde verbum *charmer* pro carminibus devovere aliquem ac defigere, quasi *carminare.* *Devovere* autem, *defigere*, *obligare*, verba ma-

ac ne tunc quidem ultra progressus, quam ut & amici-
tiam ei more majorum renuntiaret, mandaretque do-
mesticis ultionem, si quid sibi accideret. QVARVM 4
virtutum fructum uberrimum tulit, sic probatus &
dilectus à suis, ut AVgustus, (omitto enim necessitudi-
nes reliquas,) diu cunctatus an sibi successorem desti-
naret, adoptandum Tiberio dederit. Sic vulgo favo-
rabilis, ut plurimi tradant, quoties aliquo adveniret,
vel sicunde discederet, præ turba occurrentium pro-
sequentiumve nonnumquam eum discrimen vitæ ad-
isse: è Germania vero, post compressam seditionem, re-
vertenti, prætorianas cohortes universas prodisse ob-
viam, quamvis pronuntiatum esset, ut duæ tantum-
modo exirent: populi autem Romani sexum, ætatem,
ordinem omnem usque ad vicesimum lapidem effudisse
se. TAMEN *longe majora & firmiora de eo judi-* 5
cia in morte ac post mortem exstitêre. Quo defun-
ctus est die, lapidata sunt templa, subversæ Deûm aræ,
La-

ba magicæ artis propria, quæ incantationibus, deprecationibus, diris, herbis, fascinationibus animum ejus ac mentem quem devovet, ita præpedit & extra se ponit, ut sui officii meminisse non amplius possit, aut muniis naturalibus fungi. Qui vota facit ac se devovet, ligare se intelligitur. Vnde *votis caput obligare* Horatio. Sed & qui alium devovent, diris eum & imprecationibus defigunt ac devinciunt. Quod & *obsecrare* dicebant; cujus contrarium *resecrare*, quod est solvere obsecratione, ac devotione liberare. *vota* apud Virgilium pro devotionibus magicis:

—— *Colchiacis animum defigere votis.*

Salmasius.

Amicitiam ei more majorum renuntiaret.] Et AVgusti quoque exemplo, qui fecit idem in Cornelio Gallo libro secundo, cap. LXVI. Tacit. *componit epistolas queis amicitiam ei renuntiabat.* Sic *inimicitias denunciare.* Cicero pro Flacco, & Seneca Epist. lib. V.

Adoptandum Tiberio dederit.] Veritus Augustus, ne Tiberius aliquando animo elatus novas ad res consurgeret, Germanicum Drusi fratris filium ei adoptandum dedit, quanquam ipsi Tiberio natus fuerat filius. *Dio Cassius.* Aug. cap. LXV. & Tib. cap. XXV.

Lapidata sunt templa, subversæ Deûm aræ.] Non dissimile Augusti factum, qui classe tempestate perdita proximis Circensibus Neptuni simulacrum pompæ detraxit. Suet. Aug. c. XVI. *Torrent.* Quos honore auctos volebant, sive deos sive homines, ἐφυλλοβόλουν: & contra per contumeliam lapidibus pe-

Lares à quibusdam familiares, in publicum abjecti, partus conjugum expositi. Quin & Barbaros ferunt, quibus intestinum, quibusque adversus nos bellum esset, velut in domestico communique mœrore consensisse ad inducias. Regulos quosdam barbam posuisse: & uxorum capita rasisse, ad indicium maximi luctus. Regum etiam regem & exercitatione venandi, & convi-

tebant & deorum & hominum imagines. Tacitus I. Histor. *Primani Quintanique turbidi, adeo ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint.* Hinc illa theatralis lapidatio, de qua multa nobis dicta Animadv. in Athæneum libro VI. cap. XI. *Casaub.*

Lares familiares.] Ex Lemuribus, qui, posteriorum suorum curam sortitus, pacato & quieto numine possidet, Lar dicitur. Qui vero, propter adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incerta vagatione, ceu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterum noxium malis, id genus plerique Larvas perhibent. Cum vero incertum est, quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit an Larva, nomine Manem Deum nuncupant: & honoris gratia Dei vocabulum additum est. *Appulejus.* Consule Salmas. ad cap. LXXIV. Tib.

In publicum abjecti.] Apud Plautum in Aulularia loquitur Lar familiaris, testaturque thure, vino, coronis sibi quotidie sacrificatum fuisse. Lares adeo à priscis fuerunt aliquando spreti, contemptique, ut Tertullianus in Apologetico scribat hæc: *Domesticos deos, quos Lares dicimus, domestica potestate tractatos de mutando aliquando in caccabulum, aliquando in trullam.* Non est ergo mirum si tunc abjecti fuerunt in publicum ex indignatione. *Beroald.*

Regulos quosdam barbam posuisse.] Lugentibus ea accommodata sunt, quæ & inusitata. Eum qui Lyciis leges posuit, ajunt mandâsse civibus, ut in luctu veste uterentur muliebri. Quosdam ferunt in foveas certas sese per dies complures abdere, neque solis lumen videre sustinere, quo is quem lugent privatus sit. Quidam vero barbarorum etiam corpora sua naribus, auribus, aliisve partibus amputandis, fœdant: gratificari se aliquid defunctis putantes, cum in hoc genere à natura constitutam mediocritatem excedant. *Plutarchus.* Romanos in luctu barbam capillumque summisisse, vides cap. LXVII. Cæs.

Capita rasisse.] Quid attinet vetera referre? mos adhuc tenet in Sabinis, ac toto Latio, ut in summo luctu mulieres sibi capillos adimant. *Sabell.*

Regum etiam regem.] Parthorum rex apud priscos regum rex vocitabatur: quod testatur Plutarchus, scribens, Pompeium Parthorum regem noluisse in epistola regem regum appellare, quemadmodum à cæteris appellabatur. Idem in Lucullo inquit: *Tigranes nunc sedet rex regum, qui tanta potentia viget. Nec mirandum, regem regum dici, cui reges complusculi ministrabant, instar satellitum, & pedissequorum.* In Cyri sepulcro hoc epitaphium insculptum legebatur: CYRVS EGO REX OLIM REGVM CONDITVS HIC SVM. Iul. Capitolinus Saporem Persarum regem appellat Regem regum. Præterea, ut author est Marcellinus, olim Sapor rex Persarum, & qui Parthi intelliguntur, literas dedit ad Constantium Imperatorem, quarum hoc fuit principium: *Rex regum Sapor particeps siderum, frater*

victu megistanum abstinuisse, quod apud Parthos justitii instar est. ROMÆ *equidem, cum ad primam* 6
famam valitudinis attonita & mœsta civitas sequentes nuntios opperiretur, & repente jam vesperi incertis auctoribus convaluisse tandem percrebuisset: passim cum luminibus & victimis in Capitolium concursum est, ac pæne revulsæ templi fores, ne quid gestientes vota reddere moraretur. Expergefactus è somno Tiberius est gratulantium vocibus, atque undique concinentium, Salva Roma, Salva patria, Salvus est Germanicus. *Sed ut demum fato functum palam factum est, non solatiis ullis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit: duravitque etiam per festos Decembris mensis dies. Auxit gloriam desideriumque defuncti etiam atrocitas insequentium temporum: cunctis nec temere opinantibus, reverentia ejus ac metu*

ter Solis, & Lunæ, Constantio fratri meo salutem plurimam dico. Beroald.

Exercitatione venandi.] Xenophon in primo Pædiæ ait, venationem videri Persis verissimam meditationem rerum bellicarum, qua etiam assuescunt frigora, & calores tolerare. *Beroald.* Tacitus initio Ann. II. de Vonone Parthorum rege: *Accendebat dedignantes & ipse, diversus à majorum institutis, raro venatu, segni equorum cura.*

Convictu Megistanum.] Sunt Græcis viri summi ac proceres cujusque regni, quibus permissum ut cum regibus epularentur. Quo vocabulo usus est etiam Tacit. & Annæus Seneca Epist. ad Lucilium XXI. Vnde & D. Marci Euangelistæ locum capite sexto de Herode scribentis rectius intelligimus, δεῖπνον ἐποίει τοῖς μεγιστᾶσιν. *Torrentius.*

Salva Roma, &c.] Versus integer Trochaicus, Fulv. Vrsino agnoscente. Quod genus versuum quasi sub manum, etiam rudioribus, natum videtur, ut probabiliter colligitur tum ex hoc loco, tum ex iis, quæ de militibus Gallico triumpho currum prosequentibus, semel iterumque tradidit Suetonius in Cæsare.

Non edictis inhiberi luctus publicus potuit.] Edictum tamen aliquod Tiberii, quo ad sollemnia repetenda populum hortabatur, non frustra fuisse patet ex Tacito. Sequitur enim: *Tum exuto justitio, reditum ad munia.* In eodem edicto monuit, *quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.* Vnde constat, diu ac pertinaciter pop. Rom. interitum Germanici luxisse. Obiit enim, ut vero simillimum est, ante mensem Decembrem. At Megalensium spectaculum incidit in Nonas Aprileis. *Schildius.*

Per festos mensis Decembris dies.] Id est, Saturnalia.

tu repressam Tiberii sævitiam, quæ mox eruperit.
7 HABVIT *in matrimonio Agrippinam, M. Agrippæ & Iuliæ filiam, & ex ea novem liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti, unus jam puerascens, insigni festivitate, cujus effigiem habitu Cupidinis in æde Capitolinæ Veneris Livia dedicavit.* AVgustus *in cubiculo suo positam, quotiescumque introiret, exosculabatur. Cæteri superstites patri fuerunt. Tres sexus fœminini, Agrippina, Drusilla, Livilla, continuo triennio natæ, totidem mares, Nero & Drusus & C. Cæsar. Neronem & Drusum senatus, Tiberio criminante,*
8 *hostes judicavit. C. Cæsar natus est pridie Kal. Septembres, patre suo & C. Fonteio Capitone* COSS. *Vbi natus sit, incertum diversitas tradentium facit. Cn. Lentulus Gætulicus Tiburi genitum scribit: Plinius Secundus in Treveris vico Ambiatino supra Confluentes: addit etiam pro argumento* aras ibi ostendi inscriptas, OB AGRIPPINÆ PVERPERIVM.

Ver-

Agrippina, Drusilla, Livilla.] Agrippina Domitio, ac postea Claudio principi nupsit. Drusillam L. Cassio, Livillam (Iuliam Tacitus vocat, ob proaviam, quæ modo Iulia, modo Livia scriptoribus) M. Vinicio Tiberius conjunxit. Ann. VI.

Continuo triennio.] In hanc sententiam ait Plin. in VII. *Item alii, aliæque fœminas tantum generant aut mares plerumque alternatim: sicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici novies.* Alternabat itaque Agrippina in partu, ut tres fœminas continenter pareret, mox totidem mares. Nam si intelligas alternasse, ut alternis annis fœminam, alternis masculum generaret, non conveniet Plinius cum Tranquillo. *Beroald.*

Patre suo, & C. Fonteio COSS.] A.V. DCCLXV. De quibus Coss. extat hæc inscriptio, GERMANICO CAESARE C. FONTEIO CAPITONE COSS. K. IAN. SEIAE FORTVNAE AVG. SACR. *Torrentius.*

Vico Ambiatino.] Cod. Salmas. *Ambitarvio.*

Supra Confluentes.] Hinc hodie quoque urbi Confluentiæ nomen, qua Mosella in Rhenum influit sub ditione Treverensi. *Torrent.*

OB AGRIPPINAE PVERPERIVM.] Mos Romanus, quo receptum, ut propagandæ memoriæ caussa, ara aut templum statueretur virtuti reique, quam cuperent laudatam. Tacitus Annal. I. *aramque adoptionis & alia hujuscemodi prohibuit.* Ita apud eundem, cum Tiberius publico judicio ultus esset Germanici mortem, *Cæcina Se-*

rus

Versiculi, imperante mox eo, divulgati, apud hibernas legiones procreatum indicant:

In castris natus, patriis nutritus in armis,
Iam designati principis omen erat.

Ego in Actis Antii invenio editum. Gætulicum refellit Plinius, quasi mentitum per adulationem, ut ad laudes juvenis gloriosique principis aliquid etiam ex urbe Herculi sacra sumeret: abusumque audentius mendacio, quod ante annum fere natus Germanico filius Tiburi fuerat, appellatus & ipse C. Cæsar: de cujus amabili pueritia immaturoque obitu supra diximus. Plinium arguit ratio temporum. Nam qui res Augusti memoriæ mandarunt, Germanicum exacto consulatu in Galliam missum consentiunt, jam nato Cajo. Nec Plinii opinionem inscriptio aræ quidquam adjuverit,

rus censuit aram Vltioni. & lib. xv. post natam ex Poppæa prolem, *supplicationes à Senatu decretæ, & templum Fecunditati.* Lipsius.

Apud hibernas legiones.] Apertior locutio est, & in quibusdam exarata codicibus, si dicas, apud hiberna legionum. *Beroald.*

Ego in Actis Antii editum invenio.] Suetonio manus nondum do. Primum ambigo, utrum natus eo anno Cajus sit. Video enim dissensum in numero annorum quos dicitur vixisse. Et quid si paullo ante natus sit, cum pater in Germania esset? quid si paullo post? Deinde quæritur, quando natus Caligula sit, non quando satus. Nonne ipso patre Consule, ut Suetonius vult, nasci potuit in castris? Nec enim opus credo eam ad rem præsentia patris. Nam Germanicum constat ex Dione statim à clade Variana continenter in Germania mansisse, ad hunc usque Consulatum. Suspicari autem probabiliter possum, uxorem quæ tumida & vicina partui, relictam ab eo in Germania donec uterum posuisset. Sed in Actis reperio, ait, natum eum Antii. Quid si Acta de alio quopiam Cajo, filio pariter Germanici senserint? Non enim Caligulæ nomen discriminis caussa, opinor, apponi potuit Actis, quoniam Professio apud Acta, nato statim puero fieri solita. Addit amplius, bimulum demum perductum in castra. At quid obstat, Agrippinam & infantem in Germaniam revertisse? Quod Antium prætulerit omnibus secessibus Cajus: quin hoc argumento Tiberium Capreis genitum dicit, Tiburi aut Lanuvii Augustum? Huic meæ sententiæ præter consulares, Plinium & Tacitum, subscribunt pedanei Senatores Sex. Victor, & Athenæus lib. IV. cap. VII. *Lipsius.*

Vrbe Herculi sacra.] Vnde *Herculeum*, & *Herculis Tibur*. Sup. Aug. c. LXXII. Et fortassis ut Commodus, sic Caligula Hercules Romanus videri, ac dici voluit. *Torrent.*

rit, cum Agrippina bis in ea regione filias enixa ſit: & qualiſcumque partus, ſine ullo ſexus diſcrimine, puerperium *vocetur: quod antiqui etiam puellas* pueras, *ſicut & pueros* puellos *dictitarent. Exſtat & AVguſti epiſtola ante paucos quam obiret menſes, ad Agrippinam neptem ita ſcripta de Cajo hoc (neque enim quiſquam jam alius infans nomine pari tunc ſupererat)* Puerum Cajum xv. Kal. Iunii, ſi Dii volent, ut ducerent Talarius & Aſellius, heri cum his conſtitui. Mitto præterea cum eo ex ſervis meis medicum, quem ſcripſi Germanico, ſi vellet, ut retineret. Valebis, mea Agrippina, & dabis operam ut valens pervenias ad Germanicum tuum. *Abunde arbitror parere, non potuiſſe ibi naſci Cajum, quo prope bimulus demum perductus ab urbe ſit. Verſiculorum quoque fidem eadem hæc elevant: & eo facilius quod hi ſine auctore ſint. Sequenda igitur eſt quæ ſola Actorum reſtat & publici inſtrumenti auctoritas: præſertim cum Cajus Antium, omnibus ſemper locis atque ſeceſſibus prælatum, non aliter quam natale ſolum dilexerit: tradaturque etiam ſedem ac domicilium Imperii tædio urbis transferre eo deſtinaſ-*

Puellas pueras.] Varro de vita pop. R. *Sic in privatis ædibus pueri liberi & pueræ miniſtrabant.* Alius ex Varrone locus alibi producitur. Adi & Paulum I. C. L. CLXI. de Verb. ſignif. & ad eum, Alciatum.

Ex ſervis medicum.] Medicos fuiſſe in numero ſervorum apud priſcos, idonei ſcriptores tradiderunt, & in primis Seneca, qui ſic ait lib. III. de Beneficiis: *Tenebatur incluſus Domitius: imperavit medico, eidemque ſervo ſuo, ut ei venenum daret.* Beroald. Non tamen omnes medicinam profitentes ſervi fuêre: ut Caſaubono notatum ad c. IV. Cæſ.

Quæ ſola Actorum reſtat & publici inſtrumenti auctoritas.] Cod. Salmaſ. *quæ ſola auctor reſtat.*

Omnibus ſemper locis atque ſeceſſibus prælatum.] Strabo de Antio libro V. Νυνὶ μὲν οὖν ἀνεῖται τοῖς ἡγεμόσιν, εἰς σχολὴν καὶ ἄνεσιν τῶν πολιτικῶν. reliqua vide ad Auguſtum.

Cali-

nasse. Caligulæ cognomen castrensi joco traxit, quia 9 manipulario habitu inter milites educabatur. Apud quos quantum præterea per hanc nutrimentorum consuetudinem amore & gratia valuerit, maxime cognitum est: cum post excessum AVgusti tumultuantes & in furorem usque præcipites, solus haud dubie conspectu suo flexit. Non enim prius destiterunt quam ablegari eum ob seditionis periculum, & in proximam civitatem demandari animadvertissent. Tunc demum ad pœnitentiam versi, represso ac retento vehiculo, invidiam quæ sibi fieret deprecati sunt. Comitatus est 10 patrem & in Syriaca expeditione. Vnde reversus primum in matris, deinde ea relegata, in Liviæ AVgustæ

Caligulæ nomen castrensi joco traxit.] Caligæ, militis calceamenta, etsi tibiatim calcearentur, nunquam tamen pro braccis, aut femorum tegmine apud veteres sunt acceptæ, ut viri quidam docti falso sibi persuaserunt. Recentiores non de calceamento tantum militari dixerunt, sed de omni calceorum genere. D. Hieronymus σανδάλια, *caligas* vertit. vetus interpres Iuvenalis Græcorum crepidas, *Grajas caligulas* vocat. nimirum *trechedepna* volebat esse apud Iuvenalem quæ Græcis τροχάδες appellantur. auctori veteris Glossarii τροχάδες sunt *galliculæ*. Idem *galliculas* σανδάλια reddit alio loco: sic plane gallicæ & caligæ confunderentur. Atqui constat gallicam de eo genere calceorum fuisse, quod infimas tantum plantarum calces tegeret, quales erant crepidæ & soleæ. at caligæ non tales. Quamvis non dubitem, multis auctorum locis caligas, & caligulas, pro gallicis & galliculis irrepsisse. Græci quoque, dum καλλίκια & καλλίγαν scribunt, dubium facere possent utrum caligam an gallicam exprimere voluerint. idem καλλιγούλαν solent plerumque scribere qui Latinis *Caligula*. Sed certum est, de caliga esse accipiendum. *Salmasius.*

Ablegari eum.] Omnes MS. quos equidem viderim habent *obligari*, atque ita legendum est, ne bis idem dicat. sequitur enim *demandari*. *Proximam* autem *civitatem* Treverorum urbem intellige, ex Tacito lib. I. Annal. *Torrent.* Adstipulatur Torrentii codicibus Salmasianus.

Liviæ Augustæ.] Hoc cognomento decorabantur uxores, atque etiam sorores Imperatorum. Vxori, sororique Trajani Senatus obtulit cognomen Augustum: quod illæ tamen deprecatæ sunt: quarum modestiam ita laudat Plinius in Panegyrico: *Hoc magis dignæ sunt, quæ in animis nostris & sint, & habeantur Augustæ, quia non vocantur.* Beroald.

Liviæ Augustæ proaviæ contubernio.] Liviam proaviam vocat, (ea enim Drusi mater erat) Antoniam vero aviam, quæ Drusi uxor. Et notandum etiam fœminarum contubernium dici. *Torrentius.*

Vice-

stæ proaviæ suæ contubernio mansit: quam defunctam
prætextatus etiam tum pro Rostris laudavit. Transiit-
que ad Antoniam aviam, & inde vicesimo ætatis anno
accitus Capreas à Tiberio, uno atque eodem die togam
sumsit, barbamque posuit: sine ullo honore, qualis con-
tigerat tirocinio fratrum ejus. Hic omnibus insidiis
tentatus elicientium, cogentiumque se ad querelas,
nullam umquam occasionem dedit: perinde oblitterato
suorum casu ac si nihil cuiquam accidisset: quæ vero
ipse pateretur, incredibili dissimulatione transmittens.
Tantique in avum, & qui juxta erant, obsequii: ut
non immerito sit dictum: Nec servum meliorem
11 ullum, nec deteriorem dominum fuisse. *Natu-*
ram tamen sævam atque probrosam, nec tunc quidem
inhibere poterat: quin & animadversionibus pœnis-
que ad supplicium datorum cupidissime interesset: &
ganeas atque adulteria capillamento celatus, & veste
lon-

Vicesimo anno.] Cum fere fieret XVII. ætatis anno, Caligulæ ob avi Tiberii cunctationem tardius contigit, atque adeo eodem tempore simul barbam deposuit. Qui dies etiam solennis habebatur. Iuvenal. Sat. III.

Ille metit barbam, crinem hic deponit amati,
Plena domus libris vænalibus. —

Torrent. De barba prima posita, vide Ner. cap. XII. Cod. Salmas. *undevicesimo.*

Fratrum ejus.] Neronis, & Drusi: quorum tyrocinii diem celebravit Tiberius, dato plebi congiario. Tib. capite LIV.

Insidiis tentatus.] Tiberii capite LIIII

Incredibili dissimulatione transmittens.] Potentiorum injuriæ hilari vultu, non patienter tantum ferendæ sunt. Facient iterum, si se fecisse crediderint. Hoc habent pessimum animi magna fortuna insolentes, quos læserunt, & oderunt. Notissima vox est ejus, qui in cultu regum consenuerat. cum illum quidam interrogaret, *Quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset, senectutem: Injurias,* inquit, *accipiendo, & gratias agendo.* Seneca. Narrat deinceps (I. de ira, cap. XXXIII.) quomodo ab hoc ipso C. Cæsare Pastor eq. Rom. ad cœnam invitatus, tristitiam ex supplicio filii conceptam dissimulaverit: de quo cap. XXVII.

Et ganeas atque adulteria capillamento celatus & veste longa noctibus obiret.] *Adulteria* pro fœminis adulteris, ita dictum, ut conjugia pro conjugibus, & alia id genus. *Casaub.* Vestem longam gessisse Caligulam quispiam censeat, ut stolam mulier solet ad pedes demis-
sam:

longa noctibus obiret: ac ſcenicas ſaltandi canendique artes ſtudioſiſſime appeteret: facile id ſane Tiberio patiente, ſi per has manſuefieri poſſet ferum ejus ingenium. Quod ſagaciſſimus ſenex ita prorſus perſpexerat, ut aliquoties prædicaret, Exitio ſuo, omniumque Cajum vivere, & ſe natricem *(ſerpentis id genus)* pop. Rom. Phaëtontem orbi terrarum educare. *Non ita multo poſt Iuniam Claudillam M. Silani* 12
nobiliſſimi viri filiam duxit uxorem. Deinde augur in locum fratris ſui Druſi deſtinatus, prius quam inaugu-

gu-

ſam: ne agnoſceretur. & capillamentum ſumpſiſſe virili longius, ſimileque muliebri, aut Maurorum, & Hiſpanorum promiſſis crinibus. Nam hi populi capillati erant. Petronius tamen oſtendit, eſſe addititiam comam in viris, ut corymbion in fœminis: nam ſic de raſo ſcribit: *Evocatumque me non minus decoro exornavit capillamento.* Turnebus. Suetonius in Othone *galericulum* vocat.

Vt aliquoties prædicaret exitio ſuo omniumque Cajum vivere.] Dio cati ſenis vaticinium ita narrat, ἠγνόει μὲν γὰρ οὐδὲν οὐδὲ τῶν κατὰ τὸν Γάϊον, ἀλλὰ καὶ εἶπέ ποτε αὐτῷ διαφερομένῳ πρὸς τὸν Τιβέριον, ὅτι σύ τε τοῦτον ἀποκτενεῖς καί σε ἄλλοι. Propterea Philo narrat, ſæpius deliberaſſe Tiberium de tollendo Cajo. *Caſaub.* C. Cæſari forte orto ſermone L. Syllam inridenti, omnia Syllæ vitia, & nullam ejuſdem virtutum habiturum prædixit: ſimul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu: occides hunc tu, inquit, & te alius. *Tacitus.*

Natricem.] Quam eandem cum *boa* faciunt Gloſſæ: *Natrix, boa*, ἔχιος εἶδος. Eſt ex Græco δύης quod idem eſt, ac δύτης. Æoles Bæotii dicebant βύης, inde *boa*, ut φύπης, *popa*. Plinius *Boam* dictam autumat quod alatur bubuli lactis ſucco. falſa ἐτυμότης. nec enim hoc proprium Boæ, ſed omnium ſerpentiũ eſſe ſciunt noſtræ ruſticæ. Lactis omnes avidæ ſunt & colubri plerumque in paſtu, pedibus vaccarum circumvoluti poſterioribus, lac ex uberibus uſque ad ſanguinem ſugunt. *Salmaſ.*

Phaëtontem orbi terrarum.] Duas Agrippinas, matrem & ſororem Caii, *faces generis humani* vocat Plinius.

Prius quam inauguraretur.] Hoc genere loquendi etiam Cicero & Varro utuntur. In collegium augurum *cooptari* quoque dicebantur. Ita Cicero non uno loco. Erat enim Romæ augurum collegium, qui *augures publici* vocabantur. Cicero II. de Leg. *Augures publici interpretes Iovis Opt. Max.* Livius lib. I. *Inde ab Augure, cui deinde honoris gratia publicum id perpetuumque Sacerdotium fuit.* Fertur & vetus inſcriptio Neapoli hodieque exſtare in hæc verba C. MAETIO MEMNIO, FVRIO, BALBVRIO, CAECILIANO, PLACIDO C. V. PONTIFICI MAIORI, AVGVRI PVBLICO POPVLI ROM. QVIRITIVM. Augures autem, ut Varro lib. v. de L. L. notat, *augurium agere* dicebantur, licet in eo plura dicerent quam facerent. Qui vero inaugurabatur, jurejurando adigebatur, ſe nihil ex myſteriis enuntiaturum, autore Plutarcho. *Briſſonius.*

Ad

gurаretur, ad Pontificatum traductus eſt: inſigni teſtimonio pietatis atque indolis: cum deſerta deſolataque reliquis ſubſidiis aula, Seiano vero tunc ſuſpecto, mox & oppreſſo, ad ſpem ſucceſſionis paullatim admoveretur. Quam quo magis confirmaret, amiſſa Iunia ex partu, Enniam Næviam Macronis uxorem, qui tum prætorianis cohortibus præerat, ſolicitavit ad ſtuprum, pollicitus & matrimonium ſuum, ſi potitus Imperio fuiſſet: deque ea re & jurejurando & chirographo cavit. Per hanc inſinuatus Macroni, veneno Tiberium aggreſſus eſt, ut quidam opinantur: ſpirantique adhuc detrahi anulum: & quoniam ſuſpicionem retinentis dabat, pulvinum juſſit injici: atque etiam fauces manu ſua oppreſſit: liberto, qui ob atrocitatem facinoris exclamaverat, confeſtim in crucem acto. Nec abhorret à veritate, quum ſint quidam auctores, ipſum poſtea, & ſi non de perfecto, at certe de cogitato quondam parricidio profeſſum. Gloriatum enim eſſe aſſidue, in commemoranda ſua pietate, ad ulciſcendam necem matris & fratrum, introiſſe ſe cum pugione cubiculum Tiberii dormientis: & miſericordia correptum,

Ad Pontificatum traductus eſt.] Pontificum enim ſacerdotium multo honoratius erat, quam augurum. De præſtantia eorum ac dignitate multa in vita Numæ tradidit Halicarnaſſæus l. II. Cicero in exordio orationis pro domo ſua ad pontifices: *Cum multa divinitus, pontifices, à majoribus noſtris inventa atque inſtituta ſunt: tum nihil præclarius, quam quod vos eoſdem & religionibus deorum immortalium, & ſummæ reip. præeſſe voluerunt: ut ampliſſimi & clariſſimi cives remp. bene gerendo, religiones ſapienter interpretando, rempubl. conſervarent.*

Reliquis ſubſidiis.] Solo nempe Cajo, cum Tiberio, Druſi filio, adhuc puero, ex omnibus maſculis domus imperatoriæ ſuperſtite. Quod vero Augurem in locum fratris ſui Druſi deſignatum, dicit, de Druſi Auguratu nihil equidem antiquis monumentis inveni. At vero ipſe Cajus Cæſar, Germanici Cæſaris F. Divi Auguſti pronepos, & Flamen Auguſtalis, & Quæſtor in veteri marmore ſcribitur. *Torrentius.*

Chirographo.] Cod. Salmaſ. *cyrographo.* κῦρος idem Græcis, quod pignus, firmamentum, probatio Latinis. Non igitur abſurda ea ſcriptura.

A Mi-

ptum, abjecto ferro receſſiſſe: nec illum, quamquam ſenſiſſet, aut exquirere quidquam aut exſequi auſum. *Sic imperium adeptus, populum Rom.* 13
vel, ut ita dicam, hominum genus, voti compotem fecit, exoptatiſſimus princeps maximæ parti provincialium ac militum, quod infantem plerique cognoverant: ſed & univerſæ plebi urbanæ ob memoriam Germanici patris miſerationemque prope afflictæ domus. Itaque ut à Miſeno movit, quamvis lugentis habitu, & funus Tiberii proſequens: tamen inter altaria & victimas, ardenteiſque tedas, denſiſſimo & lætiſſimo obviorum agmine inceſſit, ſuper fauſta nomina, ſidus &

A Miſeno.] Ita loquitur Suetonius. cap. LI. *repente à Meſſana noctu profugit.* Non ſine exemplo melioris ævi ſcriptorum.

Inter altaria & victimas ardenteſque tædas. Ita moris fuit prodire obviam viris principibus. Originem rei docet M. Tullius: nam primitus deis hic honos exhibitus, cum transferrentur eorum imagines: Vide lib. IV. in Verrem. Deinde ad homines idem eſt tranſlatum: eſtque hoc adulationis genus antiquiſſimum: Exempla ſuppeditant Q. Curtius lib. V. de Alexandri ingreſſu in Babylonem loquens, Plutarchus in Dione, Iuſtinus lib. XXIV. Sueton lib. ſuper. cap. XCVIII. mitto locum in Galba, capite XVIII. meminit & Appianus Ἐμφυλίων libro quinto: narrans Octavii & Antonii in Vrbem adventum poſt factam inter ſe pacem, παροδεύουσιν αὐτοῖς οἷα σωτῆρσιν ἐγίγνοντο θυσίαι. ſic interpretor quod ſcribit Philoſtratus libro quinto: de Veſpaſiano Ægyptiacos nomos peragrante. Addit Suetonius, *tædaſque ardentes:* quod erat aliquanto civilius & uſitatius. Servius ad librum V. Æneidos, *In honorem regum cum facibus procedebatur à populo.* Plutarchus in Pompeio: Herodianus lib. quarto deſcribens ingreſſum Carallæ Alexandriam. Imperatoribus autem Chriſtianis idem genus honoris poſtea eſſe exhibitum, paſſim illorum hiſtoriæ teſtantur. nam ſive ipſos, ſive eorum laurata, ſive cadavera defunctorum ſuffitibus excipiebant. Atque idem honos poſtea etiam epiſcopis eſt exhibitus: idque jam inde à temporibus primis florentis Eccleſiæ. Simile eſt quod de cereis accenſis in Hiſtor. Eccleſiaſt. obſervamus, quos initio moris fuit rebus ſacris præire. Mox ad ipſorum epiſcoporum honorem ii ſunt adhibiti. Teſtes Theodoritus libro V. capite XXXIIII. Sozomenus lib. VIII. Gregorius, Cyrillus. denique apud Cedrenum & id genus ſcriptores paſſim leges θυμιάμασι καὶ κηροῖς προπέμπειν: &, μετὰ κηρῶν καὶ λαμπάδων καὶ ἀρωμάτων. *Caſaub.*

Super fauſta nomina.] *Fauſta nomina*, accipio qualia ſunt, Pater, Princeps, Magnus, Pius, Felix, & ſimilia. Horatius lib. I. Od. II. *Hic ames dici Pater, atque Princeps.* Seneca l. I. De clementia, *Magnos, & Felices, & Auguſtos dicimus.* Torrent.

Sidus

& pullum: & puppum & alumnum *appellantium.*
14 *Ingressoque urbem, statim consensu senatus, & irrumpentis in Curiam turbæ, irrita Tiberii voluntate, qui testamento alterum nepotem suum prætextatum adhuc coheredem ei dederat, jus arbitriumque omnium rerum illi permissum est, tanta publica lætitia, ut tribus proximis mensibus, ac ne totis quidem, supra centum sexaginta millia victimarum cæsa tradantur. Cum deinde paucos post dies in proximas Campaniæ insulas trajecisset, vota pro reditu suscepta sunt: ne minimam qui-*

Sidus & pullum & puppum.] *Sidus* (ni fallor) appellabant ob faustitatem, aut etiam oris venustatem. Hor. l. III. Od. IX.

Quamvis sidere pulcrior
Ille est. ——

Et lib. I. Sat. VII.

Solem Asiæ Brutum appellat, stellasque salubreis
Appellat comites.

De *pullo*, & *puppo*, Catull. Epigr.

Deprendi modo pupulum.

Martial. lib. X.

Pupam se dicit Gellia, cum sit anus.

Plautus Cas. *meus pullus, meus passer.* Sic *pullus Iovis, pullus Martis, puerum enim* (inquit Festus) *quem quis amabat, pullum ejus vocabant.* Torrent.

Alumnum appellantium.] Nutrices blandientes, quos educaverunt, alumnos appellant. Vnde illud: *Charo comes ibat alumno.* Seneca in Medea:

Alumna, celerem quo rapis tectis gradum?

Idem in Octavia:

Cede fatis, atque fortunæ tuæ,
Alumna, quæso.

Sed Iovem alumnum cognominaverunt ab eo, quod omnia aleret, non autem quod aleretur. *Beroald.* Si quæ alia, huc faciunt illa Palladiæ apud Salvianum, Episcopum Massiliensem, suavissimum scriptorem, in Epist. *Advolvo vestris, ô Parentes carissimi, pedibus, illa ego vestra Palladia, vestra gracula, vestra dominula, cum qua his tot vocabulis quondam indulgentissima pietate lusistis, quæ vobis per varia nomina nunc fuit mater, nunc avicula, nunc domina, cum esset unum scilicet vocabulum generis, aliud infantiæ, tertium dignitatis.* Similes blanditiæ apud Plautum quoque leguntur. *Boxhornius.*

Nepotem suum coheredem ei dederat.] An bonorum tantum Tiberii coheredes sunt relicti, an etiam imperii? non temere quærimus: videntur enim inter se non consentire veteres scriptores. Dio quidem initio libri LVIII. nepoti traditum imperium scribit. τῷ Τιβερίῳ τῷ ἐγγόνῳ τὴν αὐταρχίαν κατέλιπε· contrarium affirmat Iosephus: apud quem Cajo Remp. committit Tiberius moriens, & his verbis utitur, ὦ παῖ, καί περ μοι συγγενεστέρου Τιβερίου ἢ κατὰ σὲ ὄντος, σοὶ φέρων ἐγχειρίζω τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. utrique communicatum tradit Philo, τὸ γὰρ ἀνεψιὸν καὶ κοινωνὸν ἀπολειφθέντα τῆς ἀρχῆς κλείνης. & scribit idem, si paullulum advixisset Tiberius mutaturum fuisse, ac sublato Cajo solum heredem imperii relicturum suum nepotem. Philonem arbitror vera dicere, qui

quidem occasionem quoquam omittente in testificanda solicitudine & cura de incolumitate ejus. Vt vero in adversam valitudinem incidit, pernoctantibus cunctis circa Palatium, non defuerunt qui depugnaturos se armis pro salute ægri, quique capita sua titulo proposito voverent. Accessit ad immensum civium amorem notabilis etiam externorum favor. Namque Arthabanus Parthorum rex, odium semper contemtumque Tiberii præ se ferens, amicitiam ejus ultro petiit: venitque ad colloquium legati consularis: & transgressus

EV-

qui cum iis temporibus vixerit, & Romæ etiam Caji temporibus sit versatus, ignorare quod factum erat non potuit. *Casaub.*

Qui depugnaturos se armis pro salute ægri, quique capita sua titulo proposito voverent.] Opinio veterum fuit, mortem morte posse redimi: ex qua persuasione multa introducta. mitto fabulas poëtarum, & Deciorum devotiones, aliaque ex antiqua historia, vel recente barbararum gentium: cujusmodi est mos ille in Canariis observatus, devovendi sese, ac statim mortem obeundi pro salute novi principis: ut narrat Aloysius Cadamustus capite VIII. ex eo fonte istud est, quod ægrotos periculo posse eripi putarent, si vitam suam illius loco projecissent. Vide Iuvenalem Satyra XII. de heredipeta qui orbo adulatur ægrotanti. Inde est etiam quod narrat Suetonius in Nerone c. XXXVI. nec ob aliam caussam institutum, ut pro salute principis committerentur gladiatores: quod in Claudio diserte notat Dio, aliique confirmant. extat & inscriptio vetus quæ continet titulum, quo proposito, duæ legiones capita devoverunt pro salute Trajani bello Dacico periclitantis. Bellonarii quoque pro salute Imperatoris sanguinem se fundere dicebant, ut est apud Tertullianum in Apologet. cap. XXV. Postremo inde est illud loquendi genus frequens in adulationibus principum, *devotus numini majestatique tuæ*, quod explicat Dio, σοὶ καθωσιώμεθα. eum vide libro LIII. De P. Afranio ac Potito, qui pro salute Caji capita sua devoverunt, idem libro LVIII. *Idem.*

Titulo proposito.] Publice nempe, ut nemo ejus voti reos esse ignoraret. Id enim *proponere* significat Sup. Tiber. cap. XLVIII. & mox cap. XVI. *Rationes Imperii, ab Augusto proponi solitas, sed à Tiberio intermissas, publicavit.* Dio addidisse voto jusjurandum scribit, coactosque postea à Cajo præstare promissum, ne perjurio sese illigarent. *Torrent.* De duobus vide, quæ Suetonius c. XXVII. Porro, ejuscemodi vota quod attinet, etiam non prætereundus est locus Cæsaris de Gallis. Sic ille l. VI. *Qui sunt affecti gravioribus morbis, quique in præliis periculisque versantur, aut pro victima homines immolant, aut se immolaturos vovent: administrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur, quod pro vita hominis nisi vita hominis reddatur, non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur: publiceque ejusdem generis instituta habent sacrificia.*

Arthabanus.] Tiberii capite sexagesimo sexto. Dio extremo lib. quinquagesimi octavi.

EVphratem, aquilas & signa Romana Cæsarumque imagines adoravit. Incendebat & ipse studia hominum omni genere popularitatis. Tiberio cum plurimis lacrymis pro concione laudato funeratoque amplissime: confestim Pandatariam, & Pontias, ad transferendos matris fratrisque cineres festinavit, tempestate turbida, quo magis pietas emineret: adiitque venerabundus, ac per semet in urnas condidit. Nec minore scena Ostiam, præfixo in biremis puppe vexillo, & inde Romam Tiberi subvectos, per splendidissimum quemque equestris ordinis, medio ac frequenti die duobus fer-

Aquilas & signa Romana.] In legione Romana signa tot, quot cohortes, id est, decem. In medio cujusque titulus COH. VI. aut quintæ, &c. pro numero. Imagines illas clypeosque, qui in nummis ubique apparent, auctor mihi, qui adserit esse ab Augusto, Isidorus lib. XVII. cap. De signis: *Pilam in signa constituisse fertur Augustus, propter nationes sibi in cuncto orbe subjectas, ut magis figuram orbis ostenderet.* Pilam appellat rotundas illas imagines, quas innexas à summo ad medium videbis in signis. *Lipsius.*

Cæsarumque imagines adoravit.] Tacitus Annal. XV. *signis & simulacris in modum templi.* Ea simulacra, nego aliud fuisse, quam Cæsarum ex auro argentove imagines, ut quisque imperabat. Et ita capiendus hic Suetonius. Idem Tacitus lib. I. Hist. *Vexillarius comitantis cohortis dereptam Galbæ imaginem solo adflixit*, similia exstant l. III. Ob has imagines illatas orta Iudæorum seditio, de qua Iosephus, Zonarasque, & Suidas: Σημαῖαι, σίγνα, προτομαί. Πιλάτος εἰς τὴν Ἰουδαίαν τὰς Τιβερίου εἰκόνας, αἳ σημαῖαι καλοῦνται, εἰσήνεγκεν. οἱ δὲ ἐξεπλάγησαν, ὡς πεπατημένων αὐτοῖς τῶν νομίμων. *Idem.*

Pontias.] Forte rescribendum, *Pontiam*: ut supra Tib. LIV. *Neronem in insula Pontia* fame necavit. Strabo quoque non nisi unius insulæ Pontiæ meminit, & quidem bis, semel l. II. iterum lib. V.

Ad transferendos matris fratrisque cineres festinavit.] Frater hic est Nero, de quo capite VII. extat hodieque urna in qua hujus cineres Romæ olim servabantur & colebantur, cum hac inscriptione. OSSA. NERONIS. CAESARIS GERMANICI. CAESARIS. F. DIVI. AVG. PRON. FLAMIN. AVGVSTALIS. QVAESTORIS. *Casaub.*

Nec minore scena.] *Scenam* pro specie & apparatu, ac prætextu, vel obtentu dixere ejus seculi auctores. Tacit. lib. XIV. ubi de morte Agrippinæ, *scenam ultro criminis parat.* Nisi *schema* & hic, & apud Tacitum legamus, ut Tib. cap. XLIII. *Torrent.* Similem scenam lege apud Plutarchum in Demetrio, cum ejus reliquias filius excipit, & per aliquot Græciæ insulas atque urbes traducit. *Casaub.*

Medio ac frequenti die.] Principis moderatio fuit, quod cives inquietare noluit indicto funebri officio: honori tamen matris fratrisque in eo consuluit, quod horam diei elegit frequen-tem

ferculis Mausoleo intulit. Inferiasque his annua religione publice instituit: & eo amplius matri Circenses, carpentumque quo in pompa traduceretur. At in memoriam patris, Septembrem mensem Germanicum *appellavit. Post hæc, Antoniæ aviæ quidquid umquam Livia AVgusta honorum cepisset, uno senatusconsulto congessit. Patruum Claudium equitem R. ad id tempus collegam sibi in consulatu assumsit. Fratrem Tiberium die virilis togæ adoptavit, appellavitque* principem juventutis. *De sororibus auctor fuit, ut omnibus sa-*

tem. Id tempus Græci vocant πλήθουσαν ἀγορὰν· quod Paulus lib. IV. Sententiarum, finit à secunda ad decimam horam: Dio quoq; Chrysostomus in secunda de gloria, πλήθουσαν ἀγορὰν circa decimam constituit & manifesto separat à meridie. Verum nihil obstat, etsi pars ea diei frequentissima, quin & medius dies possit dici frequens. *Idem.*

Duobus ferculis Mausoleo intulit.] Sic appellat pompatius, ut dicam cum Tertulliano, instrumentum in quo cineres erant cum inferrentur in Mausoleum, ob similitudinem aliquam ferculorum triumphalium: utraque enim sic erant composita, ut elata gestari omnibusque ostendi possent. *Idem. Pro ferculis* Cod. Salmas. *fericulis.*

Mausoleo.] Aug. cap. C.

Carpentumque quo in pompa traduceretur.] Lib. I. cap. LXXVI.

Septembrem Germanicum.] Martial.

Germanicarum magna lux Calendarum.

Sed urbanissimus poëta ad sua tempora respexit. Domitianus enim Germanici cognomine assumpto, Septembrem mensem, & Octobrem Germanicum, & Domitianum ex appellationibus suis nominavit. *Sabell.*

Patruum Claudium Equitem R.] Equitem tantum vocat, quia nullos ad id tempus honores adhuc gesserat. Claud. cap. V. & cap. VII. *Torrentius.* Vt senatores non nisi ex iis fere, qui magistratus gessissent, legebantur, sic contra equites magistratus non capiebant: ubi vero cepissent, equites esse, aut vocari desinebant. Id quod, ut multa alia, egregie Cic. in Cluentiana ostendit. *Sigonius.*

Fratrem Tiberium.] Fratrem vocat etiam inf. cap. XXIII. Vir doctus vult eos à Tiberio pariter adoptatos fuisse, cum etiam coheredes eidem extiterint. Verum adoptione nihil opus erat, cum parentum suorum, Germanici & Drusi, morte jus filiorum adepti fuerint. Et alioqui de adoptione nulla apud auctores mentio. *Torrent.*

Principem juventutis.] Vt Cajus, & Lucius, Cæsares, appellati fuere. Qua de re nummi veteres cum hac inscriptione, C. L. CAESARES AVG. F. COS. DESIG. PRINC. IVVENT. Quæ appellatio ad omnes postea Cæsarum filios defluxit. *Idem.*

Vt omnibus sacramentis adjiceretur.] Non dissimilis honos est, quo matrem Helenam defunctam adfecit Constantinus Magnus. EVsebius in ejus vita lib. III. In Novell. Iustin. extat jurisjurandi formula, ab iis exigendi, qui magistratum aliquem adirent. ibi adstringit se qui jurat ad fidem servandam & omne

sacramentis adjiceretur, NEQVE ME LIBEROSQVE MEOS CHARIORES HABEO QVAM CAIVM ET SORORES EIVS. *Item relationibus Consulum:* QVOD BONVM FELIXQVE SIT C. CÆSARI SORORIBVSQVE EIVS. *Pari popularitate damnatos relegatosque restituit: criminumque, si qua residua ex priore tempore manebant, omnium gratiam fecit. Commentarios ad matris fratrumque suorum caussas pertinentes, ne cui postmodum delatori aut testi maneret ullus metus, convectos in forum, & ante clare obtestatus deos neque legisse neque attigisse quidquam, concremavit. Libellum de salute sua oblatum non recepit, contendens,* Nihil sibi admissum cur cuiquam invisus esset: *negavitque se*
16 *delatoribus aures habere. Spintrias monstruosarum libidinum ægre, ne profundo mergeret, exoratus, urbe sub-*

omne servitium præstandum non solum Imperatori, sed etiam Augustæ uxori. Ὄμνυμι ἐγὼ τὸν Θεὸν ὡς καθαρὸν συνειδὸς καὶ γνησίαν δουλείαν φυλάξω τοῖς θειοτάτοις καὶ εὐσεβεστάτοις ἡμῶν δεσπόταις, Ἰουστινιανῷ καὶ Θεοδώρᾳ τῇ ὁμοζύγῳ τοῦ κράτους αὐτοῦ. *Casaub.*

Sacramentis.] Dio Senatus, ac Magistratuum jusjurandum intelligit, quod ineunte scilicet anno de more, pro Imperio Cæsarum præstabatur. Ego vero etiam de militari sacramento Suetonium loqui arbitror, ut Cæs. cap. XLII. Ner. cap. XLIV. & sæpe alibi. Sic enim fere I. C. ac vetustissimi quique auctores, *sacramenti* vocabulo utuntur. *Torrent.*

Adjiceretur.] Libri veteres: *ut omnibus sacramentis adficerentur.* Ita loquitur etiam l. II. §. quod observavi Cod. de jur. prop. cal. *Cujacius.*

HABEO.] Codex Salmas. HABEBO; & mox: QVAM CAIVM ET AB EO SORORES EIVS.

Quod bonum felixque.] August. cap. LVIII.

Convectos in forum.] Sic legimus optimos principes tabulas veterum fisci debitorum non in palatio, sed in foro concremasse. AVsonius: *Tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere jussisti. Videre in suis quæque foris omnes civitates conflagrationem salubris incendii.* Spartianus in Hadriano: *ex reliquis ingentes summas remisit, syngraphis in foro Trajani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis.* Cedrenus in Anastasio, πυρὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἐναντίον πάντων κατέκαυσε τὰ τῆς τοιᾶσδε συντελείας κατάγραφα. *Casaub.*

Monstruosarum.] Cod. Salmas. *monstrosarum.*

Ne profundo mergeret.] Reperio hoc genus supplicii in ejusmodi personis solitum

ſubmovit. Titi Labieni, Cordi Cremutii, Caſſii Severi ſcripta ſenatuſconſultis abolita, requiri, & eſſe in manibus lectitarique permiſit: quando maxime ſua intereſſet ut facta quæque poſteris tradantur. Rationes imperii ab AVguſto proponi ſolitas, ſed à Tiberio intermiſſas, publicavit. Magiſtratibus liberam juriſdictionem, & ſine ſui appellatione conceſſit. Equites Romanos ſevere curioſeque, nec ſine moderatione recognovit: palam ademto equo, quibus aut probri aliquid aut ignominiæ ineſſet: eorum qui minore culpa tenerentur, nominibus modo in recitatione præteritis. Vt levior labor judicantibus foret, ad quatuor priores quintam decuriam addidit. Tentavit & comitiorum more revocato, ſuffragia populo reddere. Legata ex te-

litum uſurpari, ut de Cleomene tyranno & Periandro narrat Athæneus l. x. *Caſaubon.* Simile quid de Germanis, in libello de moribus eorum, Tacitus: *Diſtinctio pœnarum ex delicto. proditores & transfugas arboribus ſuſpendunt. ignavos, & imbelles, & corpore infames, cœno ac palude, injecta inſuper crate, mergunt. Diverſitas ſupplicii illuc reſpicit, tanquam ſcelera oſtendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abſcondi.* Schildius.

Titi Labieni.] Non tulit Labienus contumeliam, nec ſuperſtes eſſe ingenio ſuo voluit, ſed in monumenta ſe majorum ſuorum ferri juſſit, atque ita includi: veritus ſcilicet, ne ignis qui nomini ſuo ſubjectus erat, corpori negaretur: non finivit tantum ſe ipſe, ſed etiam ſepelivit. *Seneca.*

Cordi Cremutii, Caſſii Severi.] De Cremutio Cordo Tiber. cap. LXI. & de Caſſio Severo & nonnihil Aug. cap. LVI. Plura apud Tacitum.

Nominibus in recitatione præteritis.] Severe, at moderate tamen egiſſe eum dicit; ſevere, quod iis qui probroſi erant palam equos per ignominiam ademerit, moderate vero, quod in leviore culpa nomina eorum qui ſic peccaſſent in recenſendo omiſerit. Quo facto equis quidem privabantur, ſed ſine nota publica infamiæ. Vide Auguſti cenſuram cap. XXXIX. *Torrent.*

Quintam decuriam.] Tribus, quæ antefuerant, quartam Auguſtus adjecit, cap. XXXIII. Cajus quintam. At vero ſextam adjici petentibus Galba denegavit, cap. XIV.

Suffragia populo reddere.] Populus dominus eſſe ſolebat trium rerum, magiſtratuum ſcilicet creandorum, legum ſanciendarum, bellorum inferendorum: author Dionyſius in ſexto: ſed Republica à Cæſaribus oppreſſa, poteſtas omnis adempta populo eſt, & in principem tranſlata. *Beroald.* Quæ populi, quæ Senatus in libera rep. partes fuerint, omnium præclariſſime docet Polybius lib. VI. Cæterum comitia Cæſar Dictator cum populo partitus fuerat, cap. XLI. Auguſtus verbis magis quam re ipſa reſtituit, cap. XL. Tiberius

testamento Tiberii, quamquam abolito, sed & Iuliæ AVgustæ, quod Tiberius suppresserat, cum fide, ac sine calumnia repræsentata persolvit. Centesimam auctionum Italiæ remisit. Multis incendiorum damna supplevit: ac si quibus regna restituit, adjecit & fructum omnem vectigaliorum, & redituum medii temporis, ut Antiocho Comageno HS. *millies confiscatum. Quoque magis nullius non boni exempli fautor videretur, mulieri libertinæ octoginta donavit, quod excruciata gravissimis tormentis de scelere patroni reticuisset. Quas ob res inter reliquos honores decretus est*

berius vero omnino sustulit. Illam varietatem comitiorum habendorum explicat Lipsius ad cap. XLI. Cæs.

Auctionum.] Ius auctionis earum rerum fuit, quæ publice per præconem sub hasta, præsente & addicente magistratu venderentur: in auctionibus enim ei qui plurimum auget, res addicitur: & quoniam ex auctione illa dominum sibi justum in eam rem comparant, hinc etiam *auctoritas* jus in auctione quæsitum dicitur, & *auctor* is appellatur, à quo quis auctoritatem, id est, jus dominii in quampiam rem accepit. Cicero VII. in Verrem: *Tum illi intellexerunt, se id, quod à malo auctore emissent, diutius obtinere non posse,* id est, ab eo, qui vendendi nullam potestatem habebat. *Sigonius.*

Adjecit & fructum.] Codex Salmasii *adfecit.* antea quoque cap. XV. *ut omnibus sacramentis adjiceretur*, idem codex habebat, *adficerentur.*

Vectigaliorum, & redituum.] Vectigalia sunt publici reditus: reditus vero sunt privata vectigalia: & ita utrumque distinxit, disparavitque Tranquillus perinde ac diversa: quamvis & interdum vectigalia pro reditibus privatis accipiantur. Horatius:

—— *Ego vectigalia magna,*
Divitiasque habeo tribus amplas regibus.

Cicer. *Ex meo tenui vectigali aliquid etiam redundat.* Beroald.

Antiocho.] Hic igitur unus ex Regibus illis confiscatis de quibus Tib. cap. XLIX.

Comageno.] Comagena perparva regio est, & urbem habet natura munitam Samosata regni caput: nunc provincia facta est. Circumjacet regio, ut parva, ita admodum felix. Hoc in loco nunc est Euphratis pons, apud quem sita est Seleucia Mesopotamiæ castellum, Comagenæ à Pompejo adjectum. *Strabo.* Fieri potest, ut Tiberii Strabonisque tempore, in formam provinciæ fuerit redacta: at nunc post excessum Tiberii Cajus Antiocho regnum restituit.

Octoginta.] Duo millia coronatorum.

Decretus est ei clypeus aureus.] Id est, clypeata imago. Macrobius libro primo Saturnal. cap. III. de jocis Ciceronis: *Cum in ea provincia quam Q. Cicero frater rexerat, vidisset clypeatam imaginem ejus, ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam: (erat autem Quintus ipse staturæ parvæ) ait: frater meus dimidius major est quam totus.* Vocarunt has imagines & *scuta.* In Panegyrico

eſt ei clypeus aureus: quem quotannis certo die collegia ſacerdotum in Capitolium ferrent, ſenatu proſequente: nobilibuſque pueris ac puellis, carmine modulato, laudes virtutum ejus canentibus. Decretum autem ut dies quo cepiſſet imperium, Palilia *vocaretur, velut argumentum rurſus conditæ urbis.* CONSVLATVS 17
quatuor geſſit: primum ex Kal. Iulii per duos menſes: ſecundum ex Kalend. Ianuariis per triginta dies: tertium uſque in Idus Ianuarii: quartum uſque in VII. *Idus eaſdem. Ex omnibus duos noviſſimos conjunxit. Tertium autem Lugduni iniit ſolus: non, ut quidam opinantur, ſuperbia negligentiave, ſed quod defunctum ſub Kalendarum diem collegam reſciſſe abſens non potuerat. Congiarium populo bis dedit trecenos* HS. *toties abundantiſſimum epulum ſenatui equeſtrique ordini, etiam conjugibus ac liberis utrorumque. Po-*

gyrico Conſtantino AVguſto Conſtantii F. dicto. *Merito igitur tibi, Conſtantine Imperator, & ſenatus ſignum Dei, & paullo ante Italia ſcutum & coronam, cuncta aurea dedicarunt.* Vbi ſic junguntur ſcuta & coronæ, ut apud Philonem Legatione ad Cajum. *Caſaub.*

Collegia ſacerdotum.] Sacerdotia omnes curationes vocamus eorum, qui res ſacras & divinas tractarent. Sacerdotes vero aut ſingulis diis operatos eſſe invenimus, quales fuêre Luperci, Potitii, Sodales Titii, Salii, Flamines, Veſtales: aut ſingulas eorum res curâſſe, ut Fratres Arvales, Curiones, Augures, Aruſpices: aut promiſcue omnium deorum, & omnium cærimoniarum colendarum rationem tenuiſſe, qui ſoli Pontifices fuêre. *Sigonius.*

Carmine modulato.] Aug. cap. LVII. *ſed & modulatis carminibus, &c.*

Palilia.] Simile huic eſt quod Auguſt. legimus cap. VII. quoſdam cenſuiſſe eum Romulum appellari debere, quaſi & ipſum conditorem Vrbis.

Palilia vocaretur, velut argumentum rurſus conditæ urbis.] Pales dea eſt pabuli: quam alii Veſtam, alii matrem deûm vocant. Hanc Virgilius genere fœminino appellat. Alii, inter quos Varro, maſculino genere, ut hic Pales. Huic ſacra ſolvuntur XI. Kal. Maj. die, quæ *Palilia* vocatur. *Servius.* His adde Propert. lib. IV.

Vrbi feſtus erat, dixêre Palilia patres:
Hic primus cœpit mœnibus eſſe dies.

Et Ovidium IV. Faſt.

Apta dies legitur, qua mœnia ſignat aratro:
Sacra Pales aderat, inde movetur opus.

Scaliger ad Euſebium Num. MDIV. diſcrimen docet inter Palilia Catoniana & Varroniana: & multo fuſius de Emend. temp. lib. V.

Posteriore epulo, forensia insuper viris, pueris ac fœminis fascias purpuræ ac conchylii distribuit. Et ut lætitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adjecit diem Saturnalibus, appellavitque Iuvenalem.

18 MVNERA *gladiatoria partim in Amphitheatro Tauri, partim in Septis aliquot edidit: quibus inseruit catervas Afrorum Campanorumque pugilum ex utraque regione electißimorum. Neque spectaculis ipse semper præsedit: sed interdum aut magistratibus aut amicis præsidendi munus injunxit. Scenicos ludos & aßidue, & varii generis multifariam fecit: quondam etiam & no-*

Forensia.] Vestimenta, quibus in foro utimur, forensia veteres appellaverunt: sicut cœnatoria, quibus in cœna utebantur. *Beroaldus.* Aug. capite XXXIII.

Pueris ac fœminis.] Vestimenta sic distinguunt I. Cti. ut aut virilia sint, aut muliebria, aut puerilia, aut communia, aut familiaria l. XXIII. De auro, argent. & vest. leg. Et fasciæ quidem quas pedules, aut crurales vocat Vlpian. etiam virorum in usu sunt, pectorales vero fœminarum tantum, maxime virginum, propriæ. Nonius in *Strophium* Martial. lib. XIV. Epigr. CXXXIV. *Torrent.*

Fascias.] Videntur intelligi institæ purpuræ vel conchylii, quæ assui vestibus è panno solebant. Propterea fœminis dantur & pueris quos scimus fuisse prætextatos. Habuerunt fœminæ & pectorales fascias, sed quæ, ut puto, ab his erant diversæ. *Casaub.*

Purpuræ ac conchylii.] Plinius quoque lib. IX. cap. XXXVII. purpuram à conchyliis apertissime separat. & de purpura quidem haud mirandum dicit, tantopere ab omnibus expeti, cujus tam insignis & eximius color. De conchyliis miratur quod pretiosa & illa essent, cum tam male olerent, nec gratum colorem haberent. qua igitur in re differebant conchylia à purpuris? solo tingendi temperamento. De Tyrii & amethystini temperamento habes capite XXXVIII. lib. IX. apud eundem. Capite sequenti quomodo conchylia tingerentur, ostendit. Pelagio & buccino purpura & amethystinum tingebantur: at conchylium solo pelagio, hoc est, solæ purpuræ conchylio. Nam conchylium est concha purpuræ. Præterea lotium tingendis conchyliis admiscebatur, purpuræ non item. hinc grave virus & malum odorem in conchyliis notabat Plinius. Postremo color in purpura abundantissimus & saturatus, in conchylio dilutus & pallidus, & ad cœruleum magis accedens quam ad purpureum. *Salmasius.*

In Amphitheatro Tauri.] Aug. cap. XXIX.

Catervas Afrorum Campanorumque.] Afri, & Campani pugiles post Græcos maxime laudabantur. Aug. c. XCVIII. *Catervas* autem vocat vel catervatim assumptos, vel ad differentiam eorum qui ordinarii & legitimi appellabantur. *Torrent.* Augustus. cap. XLV.

Sparsit.] Papinius in primo Sylvarum,
Dives Sparsio quos agit tumultus.
Fiebat & sparsio liquoris odorati in spectaculis: de qua ait Seneca in II. Quæ-

nocturnos accensis tota urbe luminibus. Sparsit & missilia variarum rerum, & panaria cum opsonio viritim divisit. Qua epulatione equiti Rom. contra se hilarius avidiusque vescenti, partes suas misit: sed & senatori ob eandem caussam codicillos, quibus prætorem eum extra ordinem designabat. Edidit & Circenses plurimos à mane usque ad vesperam, interjecta modo Africanarum venatione, modo Troiæ decursione: quosdam autem præcipuos, minio & chrysocolla constrato

Cir-

Quæstionum: *Nunquid dubitas, quin sparsio illa, quæ ex fundamentis mediæ arenæ excrescens in summam altitudinem amphitheatri pervenit, cum intensione aquæ fiat?* Idem quoque in sexto Controversiarum, Musam rhetorem irridet, qui pro sparsionibus odoratoriis *imbres* dixerat, putide, & affectate nimis. *Beroald.*

Panaria.] Martialis:

Cum panariolis tribus redisti.

Et infra dicet Tranquillus, panaria Senatoribus, equitibusque cum obsonio distributa fuisse à Domitiano. *Beroald.* Papinianus lib. Sylvarum I.

Hi panaria, candidasque mappas
Subvectant, epulasque lautiores.

Quibus verbis datur intelligi, panaria cum obsoniis dari solita. Sunt enim panaria, vasa ad ferendas dapes ex viminibus facta. Sabini hodie quoque minores cistas panaria, & panariola appellant. *Sabell.*

Interjecta modo Africanarum venatione.] Sic pantheras vocabant, quod creberrima in Africa erant, quemadmodum & *Varias*, ob maculas nempe, quibus erant conspicuæ. *Torrent.* Romani, teste Plinio, *varias* & *pardos* in eo genere appellabant mares: fœminas vero *pantheras*. Glossæ: *varia, πάρδαλις, ποικίλη.* Legitur apud eundem Plinium: *primum Scaurum Aedilitate sua varias centum quinquaginta universas misisse, Pompeium quadringentas decem, Divum Augustum quadringentas viginti.* Hoc magnum *tot varias*, id est, tot pardos, & mares omnes misisse, ideo notatum. magis enim magnificum, quam si totidem fœminæ, id est, pantheræ, una missione essent editæ: & alias missio hujusmodi animalium silvestrium per sexus discreta fiebat. hinc in Vitis imperatorum sæpe legere est, centum leones una missione editos, & centum leænas. *Salmasius.*

Minio & Chrysocolla constrato circo.] Id Plinius libro XXXIII. cap. V. Neronis principatu visum scribit cum ipse concolori panno aurigaturus esset. Iuvenalis Sat. II.

——*sed fragor aurem*
Percutit, eventum viridis quo colligo panni. Torrent.

Minio.] Apud Romanos olim, ut Verrius tradit, sacræ etiam religionis fuit, quod Iovis facies diebus festis eo illini consuesset: nec non & triumphantium corpora, Camillum affirmans ita triumphasse. *Sabell.*

Chrysocolla.] Chrysocollam & smaragdum ejusdem coloris esse tradit Theophrastus. Chrysocollam Dioscorides probat, *τὴν κατακόρως πρασίζουσαν*, id est, *saturè prasinam.* Plinius summam commẽdationis esse in chrysocolla dicit, *ut colorem herbæ segetis læte virentis quam simillime reddat.* Hunc

Circo: nec ullis nisi ex senatorio ordine aurigantibus. Commisit & subitos, cum è Gelotiana apparatum Circi prospicientem pauci ex proximis mœnianis postulassent.
19 *Novum præterea atque inauditum genus spectaculi excogitavit. Nam Bajarum medium intervallum Puteolanas ad moles trium millium & sexcentorum fere passuum ponte conjunxit, contractis undique onerariis navibus, & ordine duplici ad anchoras collocatis, superjectoque aggere terreno, ac directo in Appiæ viæ formam. Per hunc pontem ultro citroque commeavit, biduo continenti. Primo die phalerato equo, insignisque quercica corona, & securi, & cetra, & gladio, aurea-*

colorem *prasinum* Latini proprie vocarunt, ex Græco, unde prasini factio, & smaragdus quoque, *prasina gemma.* ita passim vocatur apud Anastasium. *Salmasius.*

E Gelotiana apparatum Circi prospicientem.] Gelotiana domus erat, ut ex inscriptione vetere liquido constat, in qua scriptum est, SIMPHORO TESSERARIO SER. CAESARIS DE DOMO GELOTIANA. *Turnebus.*

Ex provinciis.] Meniana ædificia ex tabulis compacta in podiorum speciem: imo eadem, quæ & subliminiora podia: etenim quæ Veneti podiola dicunt, Romani meniana vulgo appellant. Meretrices meniano proxime quæstum faciebant. Martialis:

Raraque sub Menii fornice rima patet.

Et alibi *submenianæ* quæstuariæ puellæ ab eodem dicunt. *Sabell.* Iabolenus I. C. de verb. sign. *Inter projectum & immissum hoc interesse Labeo ait, quod projectum esset, id quod ita proveheretur, ut nusquam conquiesceret, qualia mœniana & subgrundia essent.* Mœniana Græci ὀρθὰς vocant. Nomen, ut volunt, sumsere à Mœnio quodam Romano, qui cum patrimonium abligurivisset, domum vendidit, quam ad forum spectantem reliquam habebat, excepitque sibi unam columnam, ex qua projecit tigna, quo amplius podium efficeret, unde gladiatorios ludos conspiceret. Hincque exterius porrecta ædificia appellari cœpere Mœniana. *Alciat.*

Contractis undique onerariis navibus.] Septem aut octo certe dierum cibaria supererant, dum ille pontes navibus jungit, & viribus imperii ludit, aderat ultimum malorum obsessis quoque alimentorum egestas. Exitio pæne ac fame constitit, &, quæ famem sequitur, rerum omnium ruina, furiosi, & externi, & infeliciter superbi regis imitatio. Quem tunc animum habuerunt illi quibus erat mandata frumenti publici cura? Ferrum, saxa, ignes, Cajum excepturi: summa dissimulatione tantum inter viscera latentis mali tegebant. *Seneca.*

Securi & cetra.] Cetra, peltæ (ut alicubi de bello Punico tradit Livius) non dissimilis, recte securi adjungitur, quæ nota Amazonum arma sunt. Q. Curtius initio lib. III. *armati bipennibus, levibusque scutis, cetræ maxime speciem reddentibus.* Torrent. *Cetra* scutum loreum, quo utuntur Afri & Hispani. *Servius.*

Famo-

reaque chlamyde. Postridie quadrigario habitu, curriculoque bijugi famosorum equorum, præ se ferens Darium puerum ex Parthorum obsidibus: comitante prætorianorum agmine, & in essedis cohorte amicorum. Scio plerosque existimasse, talem à Cajo pontem excogitatum æmulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiorem Hellespontum contabulaverit. Alios, ut Germaniam & Britanniam, quibus imminebat, alicujus immensi operis fama territaret. Sed avum meum narrantem puer audiebam, caussam operis ab interioribus aulicis proditam, quod Thrasyllus mathematicus, anxio de successore Tiberio, & in verum nepotem proniori, affirmasset, Non magis Cajum imperaturum, quam per Bajanum sinum equis discursurum. *Edidit & peregre spectacula: in Sicilia Syracusis asticos ludos, & in Gallia Lugduni miscellos. Sed & certamen quoque Græcæ Latinæque facundiæ. quo certamine ferunt victoribus præmia victos contulisse, eorundem & laudes componere coactos.*

Eos

Famosorum equorum.] Qui in cursura erant clarissimi: qualis apud Martialem Irpinus: apud Iuvenalem Corita: apud Silium Lampus. Inter generosos equos numerantur equæ Milciadis, & Cimonis, & podarge Achillis: Arion Adrasti, Cyllarus Castorum. *Beroald.*

Syracusis asticos ludos.] Instar eorum, qui ἐν ἄστει Athenis, qui erant ludi scenici. Recte autem ἀστυκοὶ per Υ. Omnino ἀστυκοὶ ἀγῶνες sunt Græci instituti, ut ne mireris, quare ἀστυκοὶ ἀγῶνες in urbe Græca Syracusis à Caligula instituti. Philostratus: ἦν μὲν ὁ παρὰ τοῖς Νεαπολίταις ἀγών· ἡ δὲ πόλις ἐν Ἰταλίᾳ ᾤκισται γένος Ἕλληνες καὶ ἀστυκοὶ, ὅθεν καὶ τὰς σπουδὰς τῶν λόγων ἑλληνικοί εἰσι. Ergo ἀστυκοὶ ἑλληνικοὶ, & ludi astyci, ἑλληνίζοντες, qualia omnino τὰ ἐν ἄστει Διονύσια. Nam τὸ ἄστυ sunt veræ Athenæ. *I. Scal.*

Lugduni miscellos.] *Miscellos ludos* vocari existimo qui ad nullum certum genus ludorum scenicorum, sive argumentum, sive scenæ instrumenta & apparatum spectes, referri possint. *Torrentius.* Misceli ludi vocantur Suetonio, qui Iuvenali Miscelanea:

Sic veniunt ad miscelanea Ludi.

Sic, inquit, fiunt ex senatoribus mimi sive Ludi. Vnde transcursaria vocat ludos, ad quos ex senatu transibant: id est, quando ex senatoribus fiebant scurræ, sive Ludi, aut histriones. Tria enim hæc idem sunt. *Ios. Scaliger.*

Scripta

Eos autem qui maxime displicuissent, scripta sua spongia linguave delere jussos, nisi ferulis objurgari, aut
21 *flumine proximo mergi maluissent.* OPERA *sub Tiberio semiperfecta, templum AVgusti theatrumque Pompeii absolvit. Inchoavit autem aquæ ductum regione Tiburi, & Amphitheatrum juxta Septa: quorum operum à successore ejus Claudio, alterum peractum, omissum alterum est. Syracusis collapsa vetustate mœnia, Deorumque ædes refectæ. Destinaverat & Sami Polycratis regiam restituere, Mileti Didymeum pera-*

Scripta sua spongia linguave delere jussos.] In libro secundo Anthologiæ εἰς Ποιητάς.

Τοῦ σοῦ γὰρ πάσχω νεκροῦ χάριν, οἷα πάθοισιν
(λάμους.

Οἱ καταδείξαντες βιβλία καὶ κα-

Omnino legendum οἱ καταλείξαντες, qui delingunt scripta sua & calamos. Nihil sinistrius poëtæ aut rhetori imprecatur, quam ut illi accidat, quod victis fit, in Miscelaneis Lugdunensibus ad aram Cæsaris. Neque in alium sensum accipiendum illud distichon ex eodem libro, εἰς ἀσελγεῖς,

Οὐχ᾽ ὅτι τὸν κάλαμον λείχεις, διὰ τοῦτό σε μισῶ,
Ἀλλ᾽ ὅτι τοῦτο ποιεῖς καὶ δίχα τοῦ καλάμου.

Ios. Scaliger. Notum illud Augusti, *Ajacem in spongiam incubisse.*

Flumine proximo.] Rhodano. Lugdunum, ut inquit, Strabo in IIII. Geographiæ, conditum est in colle, ubi Arar, Rhodanusque commiscentur. Ibi templum ab universis Gallis communi impensa in honorem Augusti Cæsaris extructum fuit. Aderat & ara dignitatis eximiæ, cum titulo gentium sexaginta, quæ singulæ singulas statuas ibidem erexerant. *Beroald.*

Sub Tiberio semiperfecta.] Sup. Tib. cap. XLVII. inf. Claud. cap. XXI.

Inchoavit aquæ ductum.] Vicit antecedentes aquarum ductus novissimum impendium operis inchoati à Cajo Cæsare, & peracti à Claudio, quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, ut in omnes Vrbis montes levarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. *Plinius.*

Regione Tiburi.] Cod. Salmas. Tiburti. Sic *Tiburtem agrum* Livius, & *Tiburte via* Horatius.

Sami Polycratis.] De Polycrate lege quæ scribunt Herodotus in III. Strabo in XIIII. & Plinius in ultimo naturalis historiæ.

Mileti Didymeum peragere.] Post Posidium seu Neptunium Milesiorum, deinceps est oraculum Didymei Apollinis in Branchidis, sursum versus circiter XIIX. stadia. Incensum est à Xerxe, ut & alia omnia templa, præter Ephesium. Postea temporis Milesii templum omnium maximum construxerunt, quod ob magnitudinem sine culmine mansit: nam ambitus delubri pagi amplitudinem æquat. *Strabo.*

Didymeum.] Vlpian. tit. XX. *Deos* (inquit) *heredes instituere non possumus præter eos quos ex S. C. aut constitutionibus Principum instituere concessum est, sicuti Iovem Tarpeium, Apollinem Didymæum, Martem in Gallia.* Torrentius.

Solem

peragere, in jugo Alpium urbem condere, ſed ante omnia Iſthmum in Achaia perfodere. Miſeratque jam ad demetiendum opus primipilarem. 22 HACTENUS *quaſi de principe, reliqua ut de monſtro narranda ſunt. Compluribus cognominibus aſſumtis (nam &* & PIUS & CASTRORUM FILIUS, & PATER EXERCITUUM, & OPT. MAX. CÆSAR *vocabatur) cum audiret forte reges, qui officii cauſſa in urbem advenerant, concertantes apud ſe ſuper cœnam de nobilitate generis, exclamavit,* Εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς. *Nec multum abſuit quin ſtatim diadema ſumeret, ſpeciemque principatus in regni formam converteret. Verum admonitus, & principum & regum ſe exceſſiſſe faſtigium, divinam ex eo maje-ſta-*

Solem Ἀπόλλωνα διδυμαῖον vocant, quod geminam ſpeciem ſui numinis præfert ipſe illuminando, formandoque Lunam. *Macrobius.*

Iſthmum perfodere.] Cæſ. cap. XLIV.

Hactenus quaſi de principe.] Rerum, ut ſolet, non temporis ordinem ſequitur. Quod cum ex aliis, tum etiam ex capitibus XIX & XXXI. inter ſe collatis, manifeſtum eſt.

OPT. MAX.] Iovem cum optimum & maximum dicimus, cumque eundem ſalutarem, hoſpitalem, ſoſpitatorem dicimus: hoc intelligi volumus, ſalutem hominum in ejus eſſe tutela. *Cicero.*

Εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς.] Extat Iliad. II.

Nec multum abſuit, quin ſtatim diadema ſumeret.] De diademate cogitanti, obtulit ſeſe Appiani locus in Syriacis, quo narrat, Alexandro, luſtranti navigio paludes, abreptum vento diadema, & arundinibus ſuſpenſum obhæſiſſe: nautarum vero unum enatâſſe, & ad regem, capiti ſuo impoſitum, retuliſſe. Quod minus mirum videbitur, ſi, quod jam aliis plurifariam notatum eſt, diademata veterum nîl niſi faſcias quaſdam fuiſſe cogitemus. A diademate vero, ne plane regio nomine remp. occupare viderentur, ſapienter, uſque ad Aurelianum, Imperatores abſtinuêre, quippe quorum intererat *ſublatis inanibus vera potentia augere*, ut Tacitus ait. Vide Caſaubonum ſequenti nota. *Schildius.*

Speciemque principatus in regni formam converteret.] *Speciem* vocat inſignia, quæ Tacitus *inania* alicubi dicit, D. Lucas, Polybius & Athenæus, φαντασίαν. *Species principatus* eſt ornatus imperatoris Romani, qui proprie *princeps* appellatur, & imperium *principatus*: ſic enim initio Auguſtus inſtituit, ut ex Tacito norunt eruditi. Sic *regni formam* vocat inſignia quibus reges olim utebantur ad indicandam majeſtatem regiam, puta diadema, purpuram, ſceptrum, & cætera hoc genus. *Caſaub.*

Divinam ex eo majeſtatem aſſerere ſibi cœpit.]

ſtatem aſſerere ſibi cœpit. Datoque negotio, ut ſimulacra numinum, religione & arte præclara, inter quæ Olympici Iovis, apportarentur è Græcia, quibus capite demto ſuum imponeret, partem palatii ad Forum uſque promovit, atque æde Caſtoris & Pollucis in veſtibulum transfigurata, conſiſtens ſæpe inter fratres deos medium ſe adorandum adeuntibus exhibebat: & quidam eum LATIALEM IOVEM *conſalutaverunt. Templum etiam numini ſuo proprium, & ſacerdotes & excogitatiſſimas hoſtias inſtituit. In templo ſimulacrum*

cœpit.] Nēpe ut Cretenſis Iupiter cum Iunone, ſic ipſe quoque cum ſororibus concubuit. Nec Iuppiter tantū, ſed nunc Bacchus, nunc Hercules, nunc Neptunus quoque videri voluit. Quin & Dearum interdum habitum ſumpſit. Nihil ergo Gallo illo quem Dio commemorat liberius atque urbanius. Is enim cum Iovis ſpecie pro tribunali ſedentem intuitus ſubriſiſſet, interrogatus ab ipſo Cajo quid eſſe illi videretur, μέγα παραλήρημα reſpondit, hoc eſt, magnum deliramentum. De qua monſtri hujus inſania etiam Athenæus. *Torrent.*

Inter quæ Olympici Iovis.] Iovem, qui à loco, in quo univerſis Græcis colitur, cognominatur Olympius, opus Phidiæ Athenienſis ſtatuarii, auſus eſt jubere in urbem transferri. Ajunt Memmium Regulum, cui demandatum erat hoc negocium, prodigiis fidem excedentibus vetitum, diſtuliſſe imperata facere: quæ ipſe inſeruit excuſantibus ceſſationem ſuam litteris. cumque capite luendum eſſet neglectum mandatum, interitus Caji hominem exemit periculo. *Ioſephus.*

Capite demto.] Vid. Aug. c. LVIII.

In veſtibulum transfigurata.] Ædem Caſtorum in foro fuiſſe cum ex aliis auctoribus, tum ex Suetonio ipſo conſtat, Cæſ. cap. X. Partem igitur Palatii ita in forum promovit Cajus, ut Caſtorum ædes in veſtibulo quodammodo eſſe videretur. Ædem vero non diruit, ſed ea (ut ſcribit Dio) in duas partes diviſa, ingreſſum per media Deorum fratrum ſimulacra in Palatium ſtruxit, dicens ſe janitores habere velle Ledæ ac Iovis filios. Melius autem Suetonium & Dionem intelliget qui ſciverit in ea montis Palatini parte fuiſſe Tiberii domum ubi Romani poſtea Principes habitarunt, quæ viam Sacram, & Pacis templum reſpicit, ut ex lamina plumbea in hortis Farneſianis cum Tiberii inſcriptione reperta conſtat. Media autem ædes Caſtorum fuit. Porro quod Caſtores ſibi janitores eſſe voluit Cajus, ex Auguſti ſomnio declaratur, de quo ſup. capit. XCI. *Torrentius.*

Latialem Iovem.] Latialis Iupiter in Albano monte colebatur, cujus templum conſtituit Tarquinius Superbus, ſacrificiaque Latiali Iovi communia fiebant à Romanis, & Latinis populis: author Dionyſius in IIII. hiſtoriarum. Refert Lactantius Latialem Iovem à Latinis coli ſolitum humano ſanguine. Latias ferias Iovi Latiali in monte Albano indicere ſolebant Conſules inito ſtatim Conſulatu. quod ſignificat Livius l. XXI. *Beroald.* Pro *Latialem.* Cod. Salmaſ. *Latiarem,* ut ante *Parilia* pro *Palilia.*

lacrum ſtabat aureum iconicum. Amiciebaturque quotidie veſte, quali ipſe uteretur. Magiſteria ſacerdotii ditiſſimus quiſque & ambitione & licitatione maxima, vicibus comparabat. Hoſtiæ erant phœnicopteri pavones, tetraones, Numidicæ, meleagrides, phaſianæ,

Palilia. Vtrumque ſcriptoribus uſurpatum invenies.

Simulacrum aureum iconicum.] *Iconas* vocabant imagines ad vivum expreſſas. Vnde *icuncula* Ner. cap. LVI. Sic *ſtatuæ iconicæ* apud Plinium lib. XXXIV. cap. IV. & *iconici duces.* libro XXXV. cap. VIII. ut ἀγάλματα εἰκονικὰ apud Athenæum lib. V. cap. VI. ubi de nave Philopatoris. *Torrent.*

Magiſteria Sacerdotii.] Sic Domit. cap. IV. *ſorte ducti magiſterio fungerentur.* Capitolin. M. Antonino, *Fuit in eo Sacerdotio & præſul, & vates & magiſter.* Livius lib. XXXIX. *magiſtri ſacrorum.* Idem.

Ditiſſimus quiſque.] Sacerdotes addidit Cæſoniam uxorē ſuam, Claudium, alioſque ditiſſimos, centies ſeſtertium à ſingulis eo nomine accipiens. Ipſe etiam ſibi ſacerdos fuit, equumque ſuum collegam ſacerdotii adſcivit. *Dio Caſſius.*

Phœnicopteri.] Avis, cujus linguam optimi eſſe ſaporis Apitius docuit, nepotum, ut Plinius ait, altiſſimus gurges. Martialis libro XIII.

Dat mihi penna rubens nomen: ſed lingua guloſis
Noſtra ſapit. quid ſi garrula lingua foret?

Sabellicus.

Tetraones.] Tetraones quæ ſint aves, inventu res erat haud difficilis, niſi Plinianos inemendatiſſimos haberemus codices. Nam quod apud illum legitur lib. X. Hiſt. Nat. *Decet Erythrotaonas ſuus nitor*; hoc in vetuſtiſſimo exemplari de Medicæ gentis bibliotheca publica, pæne legitur emendate, *Decet & troanas.* Quare totum locum Politiano autore ſic legas: *Decet tetraonas ſuus nitor, abſolutaque nigritia. In ſuperciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum & colorem reddit: nec ulla avis, excepto ſtruthocamelo, majus corpore implens pondus, in tantum aucta, ut in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eas Alpes, & ſeptentrionalis regio.* Hactenus ille de Tetraonibus. *Politianus.*

Numidicæ.] Varronis tempore quum gallicanas Africanas gibberas, quæ ex Numidia adportabantur, tantum noſſent Romani, eaſdem cum Meleagridibus eſſe putârunt. Hinc Columella quoque nullum diſcrimen agnoſcit inter Meleagridem & Numidicam, niſi de colore galeæ ac criſtæ. Ideo Africanas ſcribit Varro *Meleagrides* Græcis vocari. Africanæ ſunt, quas vulgo *gallinas Guineæ* vocitamus. In capite tuber habent ſive gibbam rutilam. Vnde *gibberas* eas eſſe auctores ajunt. At in gallinis indicis, quæ Meleagrides ſunt Græcorum, inſigne corporeum veluti clavus rotundus è capite exit, quod maribus ultra roſtrum propendet, dum in venerem incitantur, & fœminas ambiunt. *Salmaſius.*

Meleagrides] Ætoliæ peculiare hoc avitium facit Menodotus Samius apud Athenæum, & inde in alias orbis partes tranſlatum, ut pavones è Samo, & Perſicas gallinas è Perſide. Vt eæ deſcribuntur apud eumdem Athenæum lib. XIV. verbis Clyti Mileſii, gallinis his ſimiles ſunt, quos hodie vocamus *indicas*, ſic ut eædem videantur eſſe, & plane ſunt. τὸ ποικίλον illis tribuit nigris albiſque plumis alternatum, ita ut rotundis maculis albis, Rhombi nigri di-

næ, quæ generatim per ſingulos dies immolarentur. Et noctibus quidem plenam fulgentemque lunam invitabat aſſidue in amplexus atque concubitum: interdiu vero cum Capitolino Iove ſecreto fabulabatur, modo inſuſurrans, ac præbens invicem aures, modo clarius, nec ſine jurgiis. Nam vox comminantis audita eſt,

Εἰς γαῖαν Δαναῶν περάω σε,

donec exoratus, ut referebat, & in contubernium ultro invitatus, ſuper templum Divi AVguſti ponte tranſmiſſo, palatium Capitoliumque conjunxit. Mox quo

gri diſtincti ſunt. Multæ gallinæ noſtræ indicæ hoc modo varias habent plumas, quædam ex iis abſque notabili varietate totæ nigræ ſunt. Reliqua deſcriptionis ferme conveniunt. *Indicas* igitur vocamus non quod ex India primum advectæ ſint, nam in Bæotia & Græcia paſſim naſcuntur, ſed quia quidquid ad nos tranſmarinum adfertur, *Indicum* vulgo appellamus. *Idem.*

Phaſianæ.] Satis conſtat à Phaſi fluvio Colchorum Phaſianas nominatas, unde primum tranſportatam ſe phaſiana teſtatur apud Epigrammatiſtam. Adrianus tetrapharmaco, vel potius pentapharmaco uſus eſt, quod cibi regii genus eſt, quod conſtat ex rebus quinque, hoc eſt, ſumine, phaſiano, pavone, cruſtulato, & aprugna. Antoninus Geta prandia parari jubebat per ſingulas litteras, veluti per f. ut ita edulia omnia, quæ inciperent ab ea littera, apponerentur, ut faſianus, farrata, ficus, ficedula. modo per a. ut anſer, anas. modo per p. ut pullus, perdix, pavus, porcellus. Alexander Romanus Imperator diebus tantum feſtis phaſianum adhibuit in menſa. *Beroald.*

Generatim.] Per genera ſingula. verbi cauſa, ut hoc die Numidicæ, alio die pavones, & alio Phœnicopteri immolarentur. Virgilius:

Quare agite, ô proprios generatim diſcite cultus,
Agricolæ. ——

Græci κτ̀ γένη. *Idem.*

Lunam invitabat aſſidue in complexus atque concubitum.] Aliquando Cajus rem ſibi eſſe cum Luna dixit, percontatuſque eſt Vitellium, vidiſſetne ſe cum dea congredi: tum Vitellius quaſi attonitus oculis in terram demiſſis tremens, exili voce: *Solis*, inquit, *Domine, vobis diis licet invicem videre.* Dio Caſſius.

Cum Capitolino Iove.] Tale quiddam Scipio Africanus factitaſſe creditur, qui in Capitolium prius, quam dilucularet, ventitare ſolebat, atque ibi ſolus demorabatur, quaſi conſultans de Republica cum Iove. *Beroald.*

Εἰς γαῖαν Δαναῶν περάω σε.] Machinam habebat, qua tonitribus obſtreperet, ac contra fulgura fulguraret: ac quoties fulmen decidiſſet, lapidem ejaculabatur, ſemper Homericum illud addens: Ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σε. *Dio Caß.* Illud Ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σε. hoc quoque loco clare Codex Salmaſii exhibuit.

Augu-

quo propior esset, in area Capitolina novæ domus fundamenta jecit. Agrippæ se nepotem neque credi, neque dici ob ignobilitatem ejus volebat: succensebatque, si qui vel oratione vel carmine imaginibus eum Cæsarum insererent. Prædicabat autem matrem suam ex incesto quod AVgustus cum Iulia filia commisisset, procreatam. Ac non contentus hac AVgusti insectatione, Actiacas Siculasque victorias, ut funestas pop. Rom. & calamitosas, vetuit solennibus feriis celebrari. Liviam AVgustam proaviam Vlyssem stolatum *identidem appellans, etiam ignobilitatis quadam ad senatum epistola arguere ausus est, quasi materno avo Decurione Fundano ortam: cum publicis monumentis certum sit, AVfidium Lingonem Romæ honoribus functum. Aviæ Antoniæ secretum petenti denegavit, nisi ut interveniret Macro præfectus. Ac per istius-*

mo-

AVgustus cum filia.] Attende, quod vulgo dici solet de Ovidii relegatione, id esse aliqua authoritate subnixum. Fama circumfert, Ovidium ideo ab Augusto relegatum, quod eum viderit cum Iulia filia incestum admittentem. Non me præterit, Sidonium insinuare amorem puellæ Cæsareæ fuisse causam relegationis: & alia dici solent parum consistentia. *Beroald.*

Feriis solennibus.] Moris est, ut dies illi inter festos referantur, & solenniter celebrentur, quibus victoria ex devictis hostibus parta est, sicuti Bononienses jam multos annos celebrant divi Raphaëlis diem, cursusque equorum pernicissimorum exhibetur ad perpetuum victoriæ partæ monumentum. *Idem.*

Vlyssem stolatum.] Vafram, & astutam, ut fuit inter Græcos Vlysses. Stolatam vero fœminam dixit, quippe quæ stola amiciretur. Erat id apud Romanos pudicarum matronarum insigne. Martialis *stolatum pudorem* appellat. *Sabellicus.*

Decurione Fundano.] Sueton. Tib. cap. v. natum eum Fundis multos credidisse scribit, quod avia ipsius materna, hoc est, Liviæ mater, Fundana fuerit, AVfidii Lingonis, ut ex hoc loco colligimus, filia. Et sane gentem AVfidiam Fundanam fuisse, docet nos ille Horatii ex Sat. v. lib. I. versus:

Fundos Aufidio Lusco Prætore libenter
Liquimus. —— Torrent.

Lingonem.] AVfidiorum cognomina fuere Lurco, & Lingo, uti & Orestes, (Fasti Capitolini, & Varro lib. III. De re rustica) & Luscus apud Horatium, nisi more suo eum ridens sic vocaverit, cum vere luscus esset. *Torrent.* Codex Salmasii *Lyrgonem*, unde Casaubono quoque *Lurconem* legi placet.

Præfectus.] Cohortium scilicet prætorianarum.

modi indignitates & tædia, caussa exstitit mortis: dato tamen, ut quidam putant, & veneno. Nec defunctæ ullum honorem habuit: prospexitque è triclinio ardentem rogum. Fratrem Tiberium inopinantem, repente immisso tribuno militum, interemit. Silanum item socerum ad necem, secandasque novacula fauces, compulit: caussatus in utroque, quod hic ingressum se turbatius mare non esset secutus, ac spe occupandi urbem, si quid sibi per tempestates accideret, remansisset: ille antidotum oboluisset, quasi ad præcavenda venena sua sumptum: cum & Silanus impatientiam nauseæ vitasset & molestiam navigandi, & Tiberius propter assiduam & ingravescentem tussim medicamento usus esset. Nam Claudium patruum non nisi in ludibrium

24 *reservavit.* CVM *omnibus sororibus suis stupri consue-*

Repente immisso tribuno militum, interemit.] Longe aliter Philo, cujus narratio plane miserabilis. mandatu Caji tribunos & centuriones quosdam venisse ad adolescentulum Tiberium: jussisse ut se ipse interficeret, neque enim fas esse ut soboles imperatoria per alium tolleretur: illum qui neminem adhuc occidi vidisset, & in summa rerum imperitia propter ætatem versaretur, primo ab iis qui venerant petiisse ut sibi aliquis cervices, quas protenderet, amputaret: dein cum irritæ ejus preces essent, orasse ut se docerent qua corporis parte ferrum immitteret, ut quam citissime moreretur. Ita, edoctum ab iis, se occidisse. *Casaub.*

Silanum item socerum.] De Silano, etiam supra capite XII. Sed plura Dio. Cajus eum pecudem auream vocabat. *Torrent.*

Secandas fauces.] Eodem genere mortis periit Tigellinus, qui, autore Tacito, *apud Sinuessanas aquas sectis novacula faucibus infamem vitam fœdavit exitu sero & inhonesto.* Histor. I.

Antidotum oboluisset.] Odorem remedii contra venena exhalasset. Est enim obolere, graveolentiam, odoremque vehementiorem redolere. *Beroaldus.*

Nam Claudium patruum non nisi in ludibrium reservavit.] Attamen Iosephus Antiq. lib. XIX. c. I. in hanc sententiam scribit: *Claudium ausus est Pollux mancipium ipsius reum facere: & Cajus sustinuit inter judices audire dicentem caussam capitis, sperans sumpturum se de illo supplicium: quod tamen ei non licuit.*

Cum sororibus.] Refert Eutropius, Caligulam non solum constuprasse sorores, sed etiam ex una natam filiam cognovisse. Commodus Imperator, qui natus est eo die, quo Caligula, tanquam eundem haberet horoscopum, & ipse sorores constupravit, concubinasque suas sub oculis suis constuprari ab amicis jubebat. *Beroald.*

ſuetudinem fecit: plenoque convivio ſingulas infra ſe viciſsim collocabat, uxore ſupra cubante. Ex his Druſillam vitiaſſe virginem, prætextatus adhuc, creditur. Atque etiam in concubitu ejus quondam deprehenſus ab avia Antonia, apud quam ſimul educabantur. Mox Lucio Caſsio Longino conſulari collocatam abduxit, & in modum juſtæ uxoris propalam habuit. Heredem quoque bonorum atque Imperii æger inſtituit. Eadem defuncta, juſtitium indixit: in quo riſiſſe, laviſſe, cœnaſſe cum parentibus, aut conjuge, liberiſve, capitale fuit. Ac mœroris impatiens, cum repente noctuque profugiſſet ab urbe, tranſcurriſſetque Campaniam, Syracuſas petiit. Rurſuſque inde propere rediit, barba capilloque promiſſo. Nec umquam poſtea quantiſcumque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, niſi per numen Druſil-

Singulas infra ſe viciſsim collocabat, uxore ſupra cubante.] Sorores infra ſe, id eſt, in ſinu collocabat, quaſi juſtas uxores: legitima conſorte, loco pulſa. Non aliud Cicero ſignificat in Epiſtola quadam hilariore: *Infra Eutrapelum Cytheris accubuit.* Lipſius. Vxori ſupra ſe cubanti locum dabat ut digniori digniorem. Sorores ſuas, quas unice diligebat & plus quam frater ſororem debeat, infra ſe ponebat. Excepto conſulari loco, qui infimus ultimuſque fuit medii lecti, ſummus locus in unoquoque lecto ſemper honoratiſſimus habitus Romanis. Ideo miratur Plutarchus, cur honor & dignitas præcipua data illi conſulari loco apud priſcos fuerit, qui nec medius erat, nec ſummus. Qui ſoli duo loci videri poterant maxime honorem primatus mereri. Rationes hujus rei plures adfert. *Salmaſius.*

Ac mœroris impatiens.] C. Cæſar amiſſa ſorore Druſilla, is homo qui non magis dolere, quam gaudere principaliter poſſet, conſpectum converſationemque civium ſuorum fugit, exequiiſque ſororis ſuæ non interfuit, juſta ſorori non præſtitit, ſed in Albanum ſuum ſeceſſit. Idem ille Cajus, furioſa inconſtantia, modo barbam capillumque ſubmittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiens, & numquam ſatis certus utrum lugeri vellet, an coli ſororem. Eodem enim tempore, quo templa illi conſtituebat ac pulvinaria, eos qui parum mœſti fuerant, crudeliſſima afficiebat animadverſione. *Seneca.*

Per numen Druſillæ.]Vrbes per omnes divinis eam coli honoribus juſſit: nec defuit Senatorii ordinis vir, qui juraret ſe eam vidiſſe in cœlum adſcendentem: ac hoc juramento, uti prior ille, qui ſimiliter de Auguſto jurabat, vel potius pejerabat, decies ſeſtertium meruit; ut auctor

fillæ dejeravit. Reliquas sorores, nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit, ut quas sæpe exoletis suis prostraverit. Quo facilius eas in caussa Æmilii Lepidi condemnavit, quasi adulteras, & insidiarum adversus se conscias. Nec solum chirographa omnium requisita fraude ac stupro divulgavit, sed & tres gladios in necem suam præparatos Marti ultori, addito elogio, consecravit. MATRIMONIA *contraxerit turpius, an dimiserit, an tenuerit, non est facile discernere. Liviam Orestillam C. Pisoni nubentem, cum ad officium*

auctor Dio in LIX. ex quo etiam cognoscimus, eam habitu Veneris, cognomine Pantheæ consecratam: facile Lipsio assensero, eodem referenti veterem hanc inscriptionem: VENERI CAELESTI AVGVSTAE SACR. MVMMIA C. F. DORCAS S. P. F. C. *Vossius.*

Dejeravit.] Dejerare, est valde jurare: hæc enim particula, *de*, interdum valde significat, & *dejurium* ab Aulo Gellio eleganter dictum ipsum jusjurandum. *Beroald.*

Exoletis.] Adultioribus cinædis. Ab exoleo verbo deducitur exoletus. Plaut. *Domi reliqui exoletam virginem grandem*, id est, quæ exoleverat. *Idem.*

In caussa Aemilii Lepidi.] Agrippinam *puellaribus annis stuprum cum Lepido spe dominationis admisisse* dicit Tacitus Ann. XIV. Rutilius in Itinerario, de quatuor Lepidis:

Quartus Cæsareo dum vult irrepere (regno,
Incesti pœnam solvit adulterii.

Cur incestum ejus adulterium cum Agrippina & Livia? Ideo quia maritus Drusillæ Lepidus, & cum Agrippina etiam sanguine junctus. Credo enim hunc Lepidum natum ex Æmilio Paullo & Iulia nepte Augusti. At Iulia soror Agrippinæ, quæ mater Caii, & sororum. Hinc clarum cur Cajus successorem illum imperii destinaverit, & quinquennio maturius quam per leges liceret, magistratum capere voluerit: quod Dio tradidit lib. LIX. Erat enim sanguinis gentisque Augustæ, pari cum Caligula gradu. *Lipsius.*

Tres gladios in necem suam præparatos Marti Vltori, addito elogio consecravit.] Ex veteri more, quo gladios destinatos insigni alicui facinori, aut per quos aliquid memorabile patratum esset, consecrabant. In Vitellio cap. x. *Pugionem quo se Otho occiderat, in Agrippinensem coloniam misit Marti dedicandum.* Lucianus in Tyrannicida, οὐκ ἂν τὸ ξίφος ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀνεθήκατε; οὐκ ἂν μετὰ τῶν θεῶν ἐκεῖνο προσεκυνήσατε; Quod ait de *addito elogio*, intelligit titulum adjectum, ut fere semper fieri solitum in rebus consecrandis. *Elogium* est omnis brevis scriptio ut πιττάκιον, notoria, titulus statuæ, aut quicunque alius, & id genus omnia. *Casaub.* Tacitus de Nerone, post vindicatam conjurationem, *templum Saluti exstrueretur, eo loci ex quo Scevinus ferrum promiserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit, inscripsitque* IOVI VINDICI. sub finem Ann. XV.

Marti Vltori.] Dictum est superius quemadmodum Augustus exstruxerit ædem Marti cognomento Vltori, quam voverat bello Philip. pro ultione paterna suscepto.

Ad

cium & ipse venisset, ad se deduci imperavit, intraque paucos dies repudiatam biennio post relegavit: quod repetisse usum prioris mariti tempore medio videbatur. Alii tradunt, adhibitum cœnæ nuptiali, mandasse ad Pisonem, contra accumbentem, Noli uxorem meam premere: *statimque è convivio abduxisse eam secum, & proximo die edixisse,* MATRIMONIVM SIBI REPERTVM EXEMPLO ROMVLI ET AVGVSTI. *Lolliam Paullinam, C. Memmio consulari, exercitus regenti, nuptam, facta mentione aviæ ejus, ut quondam pulcherrimæ, subito ex provincia evocavit, ac perductam à marito conjunxit sibi, brevique missam fecit, interdicto cujusquam in perpetuum coitu. Cæsoniam neque facie in-*

Ad officium.] Absolute officium dicimus id, quod novæ nuptæ deducendæ, nuptialique pompæ celebrandæ impenditur. Iuven.

—— Officium cras
Primo sole mihi peragendum in valle Quirini.

Beroaldus. Ner. cap. XXVII. de Sporo: *Cum dote & flammeo, per sollemne nuptiarum celeberrimo officio deductum ad se, pro uxore habuit.*

EXEMPLO ROMVLI.] Historia notissima est, quemadmodum Romulus ex raptu Sabinarum sibi reperit uxorem nomine Hersiliam. Hæc in deam demutata est, quam *Horam* vocant: de qua intellexit Gellius in XII. scribens *Salaciam esse Neptuni, Horam Quirini, Nerienem Martis.* Beroald.

Lollium Paullinam.] M. Lollii, de quo Tib. cap. XIII. neptem. Vide Plinium lib. IX. cap. XXXV. Suetonium Claud. cap. XXVI.

Ac perductam à marito conjunxit sibi.] Quemadmodum Augustus uxorem Liviam à priore viro Nerone abducens, eam tanquam à patre traditam accepit, ita etiam Caligula Lolliam Paullinam à Memmio accipiens, coëgit eum sese illius patrem profiteri, & dotem dicere. Hinc Eusebius Num. MMLVI. *Impellens eum, ut uxoris patrem esse se diceret.* De Nerone Liviam Octaviano tradente Dio: ἐξέδωκε δὲ αὐτὴν αὐτὸς ὁ ἀνὴρ, ὥσπερ τις πατήρ. De Memmio idem: Διαλιπὼν οὖν ὀλίγας ἡμέρας ἔγημε Λολλίαν Παυλίναν, αὐτὸν τὸν ἄνδρα αὐτῆς Μέμμιον Ῥήγουλον ἐγγυῆσαι οἱ τὴν γυναῖκα ἀναγκάσας, μὴ καὶ ἀνέγγυον αὐτὴν παρὰ τοὺς νόμους λάβῃ. Non poterat eam ducere nisi desponsatam: desponsare autem patris est. Patrem igitur maritum sese dicere coëgit. *Ios. Scaliger.*

Cæsoniam.] Orfiti, ut Plinius scribit, & Vestiliæ filiam, octavo mense natam. Creditur Caligula ab ea potionatus amatorio medicamento. Iuvenalis:

Cui totam tremuli frontem Cæsonia pulli
Infudit. ——

Cætera ad cap. L.

insigni, neque ætate integra, matremque jam ex alio viro trium filiarum, sed luxuriæ ac lasciviæ perditæ, & ardentius & constantius amavit, ut sæpe chlamyde peltaque & galea ornatam, & juxta adequitantem, militibus ostenderit: amicis vero etiam nudam. Quam enixam uxorio nomine dignatus est, uno atque eodem die professus, & maritum se ejus, & patrem infantis ex ea natæ. Infantem autem Iuliam Drusillam appellatam, per omnium dearum templa circumferens, Minervæ gremio imposuit, alendamque & instituendam commendavit. Nec ullo firmiore indicio sui seminis esse credebat, quam feritatis: quæ illi quoque tanta jam tunc erat ut infestis digitis ora & oculos simul ludentium infantium incesseret.

26 *Leve ac frigidum sit his addere quo propinquos amicosque pacto tractaverit, Ptolemæum regis Iubæ filium,*

Neque ætate integra.] Virgilius Æneidos IX.

——— *atque integer ævi*
Ascanius. ———

Integri ævi, id est, adulescens cui ætas integra superest. Vnde Ennius deos ævi integros dicit, quibus multum ævi superest. *Servius.*

Chlamyde.] Quæ postea Agrippinam quoque dehonestavit. Tacitus Annal. XII. quo loco naumachiam à Claudio editam describit: *Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata præsedêre.* Plinius *paludamentum, auro textili sine alia materie* fuisse memorat. lib. XXXIII. cap. III.

Peltaque.] Pelta, & cetra admodum similia sunt: quod ut affirmem, his adducor argumentis. Livius lib. XXVIII. *Menippum quendam ex regiis ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud dissimilis est) Chalcidem mittit.* Et libro XXXI. *Nocte cetratos, quos peltastas vocant, loco oportuno inter bina castra in insidiis abdiderat.* Iam quos idem Livius lib. XLII. & XLIV. ex Persei Macedonum regis exercitu *cetratos* vocat, eosdem Plutarchus in Æmilii vita peltatos. Vtebantur eo scuti genere Amazones, Macedones, Afri, Hispani, Cretenses. *A. Manutius.* Sed forma peltarum non apud omnes eadem. Sic Thraciæ erant quadrangulæ, de quibus accipienda verba Suidæ: πέλται ἀσπίδια τετράγωνα. Vide & Dionys. Halicarn. lib. II. at peltæ Amazonicæ hederæ folio similes erant. *Salmasius.*

Minervæ gremio imposuit.] Iosephus Antiquit. lib. XIX. cap. I. tradit, eo insaniæ provectum esse, ut natam sibi filiam in Capitolium delatam, in simulacri genua deponeret, quasi communem sibi cum Iove prolem, in medio se relinquere dicens judicium, utro majore parente esset genita.

lium, consobrinum suum (erat enim & is M. Antonii ex Selena filia nepos) & inprimis ipsum Macronem, ipsam Enniam, adjutores imperii: quibus omnibus pro necessitudinis jure, proque meritorum gratia cruenta mors persoluta est. Nihilo reverentior leniorve erga senatum: quosdam summis honoribus functos, ad essedum sibi occurrere togatos per aliquot passuum millia, & cœnanti, modo ad pluteum, modo ad pedes stare suc-

Ex Selena filia.] Cleopatram Selenam appellat Suetonius, indito à matre cognomine. Quæ cum se Lunam, & Isidem, ut Antonius Bacchum se, atque Osirim, nominasset, filio etiam Alexandro & Cleopatræ filiæ Solis, ac Lunæ nomen dedit. Cleopatram vero vocant Dio lib. LI. & Plutarchus Antonio, ac nummus argenteus Iubæ junioris, ejusque uxoris. Porro quod Ptolemæum Caii *consobrinum* vocat Suetonius, cum Cajus Antonii pronepos fuerit, Ptolemæus nepos, hic nempe ex ejus filia Cleopatra, ille ex nepote Germanico, Antoniæ Iunioris filio, natus, larga vocabuli ejus significatione accipiendum est, cum ne apud I. Ctos quidem *consobrini* semper duarum sororum filios significent, sed etiam ulteriore gradu. *Torrentius.*

Adjutores.] Cap. XII.

Quosdam summis honoribus functos ad essedum sibi occurrere togatos per aliquot passuum millia.] Scribo *accurrere*. Id enim significat quod Græci verbo παραθέειν, ut Plutarchus in Lucullo de Tigrane. Appianus pro eo dixit παρατροχάζειν III. Bellorum civil. & in Syriacis. Lucianus παρέπεσθαι τῷ φορείῳ. Iuvenalis eundem morem tangit satyra X.

—*Hinc præcedentia longa*
Agminis officia, & niveos ad frena Quirites.

Vide Suetonium libro VII. in Galba, capite sexto: erant vero alii qui præcederent: de quibus alibi. *Casaub.*

Et cœnanti modo ad pluteum.] Isidorus: *Sponda exterior pars lecti, pluteus autem interior.* sic lectos in cubiculo collocabant veteres, ut parieti propius admoverentur, nec in medio essent positi, quod etiam hodieque solemus. sic illa pars quæ parietem spectabat, & pluteo muniebatur, & interior sponda vocabatur. ad pluteum mulieres cubabant, viri autem in priore sponda. In lectis tricliniaribus non minus quam in cubicularibus spondæ ac plutei dicebantur, sed contrario modo: nam sponda pars interior lecti tricliniaris appellabatur, & quæ mensæ admovebatur: exterior vero pluteus. ideo puellæ & pueri qui in deliciis, interiores accumbere dicebantur, cum in gremio amatorum suorum jacerent, nec pluteum tangerent. Scipio Africanus de Sulpicio Gallo: *qui in conviviis adolescentulus cum amatore, cum chiridota tunica interior accubuerit.* Salmasius.

Modo ad pedes.] Ad pedes stare solitos convivii ministros ostendit Seneca lib. III. De beneficiis cap. XXVII. *Servus qui cœnanti ad pedes steterat.* Suetonius Galb. cap. XXVI. *ad pedes stantibus.* Torrentius.

Stare succinctos linteo passus est.] In modum scilicet atriensis & ministratoris. falluntur enim, qui ad hunc locum notârunt, coquos & vilia tantum ministeria hoc habitu ministrasse. Græci

succinctos linteo passus est: alios cum clam interemisset, citare nihilo minus ut vivos perseveravit, paucos post dies voluntaria morte periisse mentitus. COSS. *oblitis de natali suo edicere, abrogavit magistratum: fuitque per triduum sine summa potestate Resp. Quæstorem suum in conjuratione nominatum flagellavit veste detracta, subjectaque militum pedibus, quo firme verberaturi insisterent. Simili superbia violentiaque cæteros tractavit ordines. Inquietatus fre-*

σινδόνας ejusmodi lintea vocant, erantque cirrata. ideo δίκροσσα vocabantur. Pollux: σινδὼν, ἐστὶν Αἰγυπτία μὲν περιβόλαιον δ' ἂν εἴη τὸ νῦν δίκροσσον καλούμενον. ea plane tunica est linteo Pelusio districta cirris dependentibus, qua atriensis ille succinctus apud Phœdrum:

Ex alticinctis unus atriensibus,
Cui tunica ab humeris linteo Pelusio
Erat districta, cirris dependentibus.

Cirri autem sunt fimbriæ, κροσσοὶ Græcis: unde κροσσωτὰ vestes fimbriatæ, vel cirratæ. *Salmasius.*

Natali suo edicere.] Per edictum publicare diem suum natalem, ut scilicet à populo Romano coleretur.

Fuitque per triduum sine summa potestate Resp.] Mansit id decus nomini consulum usque ad ultimos fere Imperatores. Iordanus De rebus Gothicis, *Factusque est consul ordinarius, quod summum bonum, primumque in mundo decus edicitur.* Similia his apud Cassiodorum. Sed non prætermittendus S. patris Chrysostomi locus in hanc rem eximius, decima homilia super epistolam ad Hebræos. Τί γὰρ, ait, εἰπέ μοι, μέγα νομίζεις; ποῖον ἡγῇ μέγα ἀξίωμα εἶναι; τὸ τοῦ ὑπάτου· οὐδὲν γὰρ τούτου τοῦ ἀξιώματος μεῖζον νομίζουσιν οἱ πολλοί. dignitatem consularem statuit supra omnes alias privatorum, nulla excepta. Simillimum est, quod apud Procopium legimus Persicorum lib. 1. de illo infelici Iohanne, quem vocat ἄνδρα ἐς τῶν ὑπάτων ἀναβεβηκότα τὸν δίφρον· οὗ μεῖζον εἶναι οὐδὲν, ἔν γε τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ δοκεῖ. *Casaubonus.* Adde quod non semel, sub melioribus principibus rerum, Consulatum *fastigii* nomine Panegyristæ audent insignire. Plinius ad Trajanum: *Ac si quid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra hæc erit culpa, non seculi. licet enim, quantum ad principem, licet tales consules agere, quales ante principes erant.* Ausonius Gratiarum actione pro Consulatu ad Gratianum: *Ista autem sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officii, in cujus me fastigio ex qua mediocritate posuisti?* Schildius.

Quæstorem suum.] C. Cæsar Sextum Papinium, cui pater erat consularis, Belienum Bassum quæstorem suum Procuratoris sui filium, alios Senatores & equites Romanos, uno die flagellis cecidit, torsit, non quæstionis, sed animi caussâ. Deinde adeo impatiens fuit differendæ voluptatis, quam ingens crudelitas sine dilatione poscebat, ut in xysto maternorum hortorum, qua porticum à ripa separat, quosdam ex illis, inambulans cum matronis atque aliis senatoribus, ad lucernam decollaret. *Seneca.*

Fremi-

fremitu gratuita in Circo loca de media nocte occupantium, omnes fustibus abegit. Elisique per eum tumultum viginti amplius equites Rom. totidem matronæ, super innumeram turbam cæteram. Scenicis ludis, inter plebem & equitem caussam discordiarum serens, decimas maturius dabat, ut equestria ab infimo quoque occuparentur. Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantissimo Sole velis, emitti quemquam vetabat: remotoque ordinario apparatu, rabidis feris vi-

Fremitu.] Discursu, & clamore loca in Circo per noctem occupantium. Subjacet enim Circus Palatio. *Sabell.*

Caussam discordiarum serens.] Iosephus de missilibus à Cajo sparsis loquens, ὁ Γάϊος ἡδονῇ τῇ περὶ αὐτῆς ἐθεώρει μάχας καὶ διαρπαγὰς, οἰκειουμένων αὐτὰ τῶν θεωρῶν. De his pugnis propter missilia Seneca epistola LXXIIII. *Prudentissimus quisque cum primum induci videt munuscula, à theatro fugit, & scit magno parva constare.* Casaubonus.

Decimas maturius dabat, ut equestria ab infima quoque occuparentur.] Lego *inter plebem & equitem, caussam discordiarum serens, tesseras decima maturius dabat.* Videtur vox *tesseras* initio confusa fuisse cum præcedenti voce *serens* propter aliquam soni similitudinem: deinde omissa ab iis qui locum voluerunt emendare: unde postea secuta depravatio vocis *decimas* pro *decima.* Sententia quam restituimus, appositissima est, ac, ut puto, vera: nam tesseræ aliaque missilia non ante finitos ludos spargebantur. Ludis totum diem ad decimam usque fuisse occupatum, & per se probabile in illo tanto furore veterum circa ludos; & insuper probamus auctoritate Suet. lib. VI. cap. XXI. *utque constitit peracto principio Nioben se cantaturum per Clinium Rufum consularem pronuntiavit, & in horam fere decimam perseveravit.* Sic Paulus Iurisconsultus tempus quo res aguntur in foro, ad decimam usque producit. Non collegisse autem sparsa missilia solos plebeios, sed etiam equites ac senatorii ordinis viros, docet Tranq. clare in Domit. cap. IIII. qui locus cum isto conferendus. *Idem.*

Equestria.] Sic *popularia* Domitian. cap. IV. Seneca etiam *Equestre* vocat De benef. VII. cap. XII. *Torrent.* Vide Lipsium ad Iul. Cæsarem.

Reductis velis.] Forum integi solebat: quando gladiatoria spectacula edebantur. Vnde ait Plin. Cæsarem totum Romanum forum intexisse: quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. Marcellus velis forum inumbravit, ut salubrius litigantes consisterent. Carbasina vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Caligula, ut pestifer ex omni parte esset Romano populo, spectacula quoque, quæ voluptatis causa comparata sunt, convertebat in supplicium, cum sublatis, & complicatis velis spectaculorum spectatores æstu Solis ferventissimo conficerentur. *Beroald.*

Emitti quemquam.] Ne quis scilicet adversus Solem sese tegeret. Vmbellis enim uti solebant, quod ex Martiale discimus lib. XIV. Epigr. XXVIII. Et tale aliquid facere potuit Cajus cum totus insaniret, initio vero Principatus (ut

vilissimos senioque confectos, gladiatores quoque pegmares, patresfamiliarum notos, sed insignes debilitate aliqua corporis, subjiciebat. Ac nonnumquam hor-
27 *reis præclusis, populo famem indixit.* SÆVITIAM *ingenii per hæc maxime ostendit. Cum ad saginam ferarum muneri præparatarum carius pecudes compararentur, ex noxiis laniandos adnotavit: & custodiarum seriem recognoscens, nullius inspecto elogio, stans, tan-*

(ut Dio tradidit) & discalceatos spectare permisit, & adversus Solem usum pileorum Thessalicorum concessit. Quin & Senatoribus, qui nudis antea asseribus sedebant, pulvinos subjecit. *Torrent.*

Gladiatores quoque pegmares.] Nullus locus temere magis criticos exercuit. Ego gladiatores pegmares interpretor quos *de ruina arena dimisit*, ut Petronius loquitur: qui in pegmate populo exhibiti, felici quodam sidere superstites ei spectaculo fuerunt. Pegmata in re ludorum dicta ligneæ quædam moles, quæ machinamentis occultis attollebantur, deprimebanturque: super iis producti per ludos facinorosi homines, quales gladiatores fere erant, ut vel inibi pugnam inter se committerent, vel spectari à populo, mox solutis compagibus pegmatis, casu suo in foveam ubi vel ignis vel feræ erant, populum oblectarent. Hoc ex Strabone, Petronio, Apuleio, & Claudiano probare possem, nisi occupassent viri doctissimi. qua autem derivatione, ajunt, quove exemplo à pegmate pegmares? enimvero ut σχῆμα, γλαύκωμα & similia, duobus modis Latini enuntiant, sic & πῆγμα: tam enim *pegma*, *pegmæ*, quam *pegmatis* flectere possis. inde ergo *pegmaris*, certa analogia, ut à *palma palmaris*. Casaub. Codex Salmasii *pægniares* exhibet. Quid si isthoc verbi non minus ex Græcia sit derivandum, quam alterum illud *pegmares*? Παίγνια & παίγνιον, quod nemo nescit, ludicrum, lusum: item delectamentum puerile, Græcis notat. Sunto igitur *gladiatores pægniares*, qui nullis flagitiis autorati, nullius imperio adacti, sed libidine pugnandi, vel principi gratificaturi, in harenam descenderunt. Hos immitissimus Cæsar, ut novo spectaculo oculos pasceret, rabidis feris subjecit: cum non magis tantam crudelitatem exspectarent, quam vilissimi illi senioque confecti, & patresfamiliarum noti. Id sane ferociam Caji magis decuerit, quam homines facinorosos, & ad ferrum damnatos, bestiis permittere. *Pægniares* autem eo jure à *pægnion* vel *pægnia* deducemus, quo *tricliniaris* à *triclinion*, & similia multa à similibus deducuntur. Non abhorrere ab ejuscemodi Græcanicarum vocum usurpatione Suetonium, sciunt qui non otiose in monumentis ejus sunt versati. Hæc sic, varietate lectionis impellente, dicenda videbantur: cæteroquin à summo Casaubono dissentire, minime nobis volupe est. *Schildius.*

Custodiarum.] Supra Tib. cap. LXI.

Nullius inspecto elogio.] Quid sit *elogium* jam docuimus. *Custodiarum elogia* sunt quæ Græci Iurisconsulti vocant ὑποσημειώσεις judicum inferiorum ut pedaneorum atque etiam prætorum. Ita videtur hic accipienda vox *elogium*: ut in lege sexta Dig. De custodiis & exhibit. reorum. At cum scribit Tertullianus in Apologetico: *Vestros contesta-*

tantummodo intra porticum mediam, à calvo ad calvum duci *imperavit. Votum exegit ab eo qui pro salute sua gladiatoriam operam promiserat: spectavitque ferro dimicantem: nec dimisit nisi victorem, & post multas preces. Alterum qui se periturum ea de caussa voverat, cunctantem pueris tradidit verbenatum infulatumque, qui votum reposcentes per vicos agerent, quoad præcipitaretur ex aggere. Multos honesti*

testamur actus, qui quotidie judicandis custodiis præsidetis: qui sententiis elogia dispungitis. possumus id verbum aliter interpretari: ut sit *elogium*, non sententia inferioris judicis: sed commentariensis pittacium, quo judici breviter exponebat quicquid de reo comperisset. Ita enim fuit moris. Extat lex Impp. Gratiani, Valentin. & Theodosii A. A. A. cujus hæc sunt verba. *Nisi intra tricesimum diem semper commentariensis ingesserit numerum personarum, varietatem delictorum clausorum ordinem, ætatemque vinctorum, officium viginti auri libras ærario nostro jubemus inferre.* Casaub.

A calvo ad calvum.] Cum recognosceret custodias, duo forte aderant calvi, alter in summo, alter in imo, ut inter duos calvos omnes custodiæ continerentur: tunc Caligula stans in porticu, in qua agebatur recognitio carcerariorum, jussit ut carnifices ducerent ad supplicium custodias omnes, incipiendo ab uno calvo, qui erat primus, & eundo ad alterum calvum, qui erat novissimus. *Beroald.*

Verbenatum.] Verbena proprie est herba sacra, sumpta de loco sacro Capitolii, qua coronabantur feciales & pater patratus fœdera facturi, vel bella indicturi: abusive tamen etiam Verbenas vocamus omnes frondes sacratas, ut est laurus, oliva, vel myrtus: ut Terentius: *Ex ara hinc verbenas sumo.* nam myrtum fuisse testatur Menander, de quo Terentius transtulit. *Servius.* Horatius lib. I. Od. XIX.

Hic vivum mihi cespitem, hic
Verbenas pueri ponite, thuraque
Bimi cum patera meri.

Infulatumque.] Alciatus sic explicat: *verum has irrisiones, cum quis per ora hominum cum infula defertur, Græci* παραδειγματίσαι *appellant.* Nos sic: cum quidam pro salute Caligulæ periturum se vovisset, ipse tanquam votum ejus reposcens infulatum victimæ instar ad supplicium duci jussit. Virgil. Georg. III.

Sæpe in honore deûm medio stans hostia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta.

Servius Æn. X. *Infulæ fasciæ sunt in modum diadematum, à quibus dependent vittæ ab utraque parte.* Nemo est autem qui coronatas victimas priscos diis immolâsse nesciat. Suidas: εἰσάγεται ὁ Ἀθάμας ἐστεφανωμένος, ὥσπερ ἱερεῖον σφαγιασθησόμενος. *Brodæus.*

Ex aggere.] Aggerem Tarquinii intelligo, quo ad Orientem (ut lib. III. cap. V. describit Plinius) Vrbs claudebatur, opere inter prima mirabili. Celebrem fuisse locum ostendit Iuvenal. Sat. VI.

Plebeium in Circo positum est, & in aggere fatum.

Inde ergo, uti & de saxo Tarpeio, damnati dejiciebantur. Quanquam & peculiarem

ſti ordinis, deformatos prius ſtigmatum notis, ad metalla aut ad viarum munitiones, aut ad beſtias condemnavit, aut beſtiarum more quadrupedes cavea coërcuit, aut medios ſerra diſſecuit. Nec omnes gravibus ex cauſſis, verum male de munere ſuo opinatos, vel quod numquam per genium ſuum dejeraſſent. Parentes ſuppli-

culiarem locum Caii cædibus deſtinatum intelligere poſſumus auctore Seneca lib. De tranquillitate vitæ c. XIV. his verbis. *Nec jam procul erat tumulus in quo Cæſari Deo noſtro fiebat quotidianum ſacrum.* Torrent.

Deformatos prius ſtigmatum notis.] Fronti forſan inſcriptis. Stigmatis alioqui notabant ſervos: & eos quoque qui militiæ erant adſcripti. Vide Vegetium lib. I. cap. VIII. & l. II. cap. V. Igitur hoc non tam ignominioſum apud veteres haberi ſolebat, quam nunc noſtris moribus ſolet. Idem fabricenſibus fiebat. Cod. de fabric. Imperatores Arcadius & Honorius: *Stigmata, hoc eſt, notæ publice fabricenſium brachiis ad imitationem tironum infligantur, ut hoc ſaltem modo latitantes poſſint agnoſci.*

Ad metalla.] Inter genera pœnarum metalli pœna numeratur. Apud Iuriſconſultos fit differentia inter eos qui in metallum & eos qui in opus metalli damnantur: nam qui in metallum damnantur, gravioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, levioribus. Plinius in Epiſtolis: *Erat fuſtibus cæſus, damnatus in metallum, ſtrangulatus in carcere.* Beroald.

Aut ad beſtias.] Paulus Iuriſconſultus: *Ad beſtias damnatos favore populi præſides dimittere non debent.* Antiqui beſtiarios eleganter appellaverunt, qui cum beſtiis depugnare damnati erant. Hinc à Seneca ludus beſtiariorum nuncupatur, quo beſtiarii depugnabant: de quibus ſic ait Tertullianus in Apologetico: *Iupiter eſt Romæ, quem ludis ſuis ſanguine proluunt beſtiariorum.* Idem.

Aut beſtiarum more quadrupedes cavea coërcuit.] Confirmat & Dio, qui ita refert, expoſito equitis cujuſdam illuſtris ſupplicio, τόντε πατέρα αὐτοῦ μηδὲν ἀδικήσαντα, ἔς τε γαλεάγραν, ὥσπερ καὶ ἄλλους συχνοὺς, καθεῖρξε, κἀν ταύτῃ διέφθειρεν. Græcorum imitatione videtur hoc factum à Cajo: nam Calliſthenis, Lyſimachi, Teleſphori Rhodii & aliorum Græcorum ſimiles narrantur cruciatus. Præter hiſtoricos lege Senecam De ira lib. III. cap. XVII. qui etiam libro eodem cap. III. inter ſævitiæ exempla ponit, *inſcriptiones frontis, & beſtiarum immanium caveas.* Caſaub.

Quadrupedes.] Id eſt, tam humili cavea clauſit, ut beſtiarum more pedibus, manibuſque conſiſterent. *Sabell.*

Aut medios ſerra diſſecuit.] Medietatem accipe non longitudinis & ſtaturæ: ſed latitudinis corporis. Sic enim medios ducto à capite principio ſerra diſſecabant. Vetus poëta apud Clementem Alexandrinum.

— κρατὸς ἐξ ἄκρου
Δεινοὺς καθιεὶς πρίονας εἰς ἄκρους
πόδας.

Familiare olim Orientalibus, etiam Iudæis ſupplicium: quod ex ſacra hiſtoria ſcimus & extranea quoque. Dio de rebellantibus in Africa Iudæis ſub Trajano: πολλοὺς δὲ καὶ μέσους ἀπὸ κορυφῆς διέπριον. Hebræis ſerra dicitur מגרה *megera.* Inde nomen unius Furiarum Μέγαιρα. nam Furiæ ſupplicio-rum præſides. *Caſaub.*

Per Genium ſuum.] Per Genium Principis Romanos jurare ſolitos teſtes ſunt

plicio filiorum interesse cogebat. Quorum uni valitudi-
nem excusanti lecticam misit: alium è spectaculo pœ-
næ, epulis statim adhibuit, atque omni comitate ad
hilaritatem & jocos provocavit. Curatorem munerum
ac venationum per continuos dies in conspectu suo ca-
tenis verberatum non prius occidit, quam offensus pu-
trefacti cerebri odore. Atellanæ poëtam, ob ambi-
gui joci versiculum, media Amphitheatri harena igni
cremavit. Equitem Rom. objectum feris, cum se in-
nocentem proclamasset, reduxit: abscissaque lingua,
rursus induxit. Revocatum quendam à vetere exsilio 28
sciscitatus, quidnam ibi facere consuesset, respondente
eo per adulationem: Deos semper oravi, ut, quod
evenit, periret Tiberius, & tu imperares: *opinans*
sibi quoque exsules suos mortem imprecari, misit cir-
cum

sunt I. Cti. nostri, quemadmodum & per salutem principis, & per Principis venerationem, l. XIII. De jurejurando, l. XLIII. De transact. & l. II. C. De reb. cred. Eleganter Tertull. Apologet. cap. XXVIII. *Citius apud vos per omnes Deos quam per Genium principis pejeratur.* Nec minus facete Minutius Felix libro qui Octavius inscribitur, *Eorum numen invocant, ad imagines supplicant, Genium, hoc est, Dæmonem, implorant, & est eis tutius per Iovis Genium pejerare quam Regis.* Crebra etiam Imperatorum, & quidem (quod miror) Christianorum quoque numismata cum inscriptione, GENIVM AVG. uti & FORTVN. AVG. nam etiam per fortunam Cæsaris jurabant. *Torrent.*

Lecticam misit.] Vt in jus vocatis, si morbo, aut ætate impediebantur, jumentum sterni ex XII. Tab. jubebatur. Gellius lib. XX. cap. I. *Idem.*

Epulis statim adhibuit.] Propinavit illi Cæsar heminam & posuit illi custodem. perduravit miser, non aliter quam si filii sanguinem biberet. Vnguentum & coronas misit, & observari jussit an sumeret. sumpsit eo die, quo filium extulerat, imo quo non extulerat. Iacebat conviva centesimus, & potiones vix honestas natalibus liberorum, podagricus senex hauriebat: cum interim non lacrymas emisit, nec dolorem aliquo signo erumpere passus est. Cœnavit, tanquam pro filio exorâsset. Quæris, quare? habebat alterum. *Seneca.*

Atellanæ.] Tib. cap. XLVI.

Misit circum insulas qui universos contrucidarent.] Cædem factam à Cajo exulum suorum, & in legatione ad Cajum, & contra Flaccum narrat Philo: caussam tamen vel occasionem quam Suetonius ait, apud illum non leges. *Casaub.* Satyricus poëta.

Aut maris Aegæi rupem, scopulosque frequentes
Exulibus magnis. ——

Item:

Sed qui pene perit, cui vix in Cyclada (mitti
Conti-

cum insulas, qui universos contrucidarent. Cum discerpi senatorem concupisset, subornavit qui ingredientem curiam, repente hostem publicum appellantes, invaderent, graphiisque confossum lacerandum cæteris traderent. Nec ante satiatus est quam membra & artus & viscera hominis tracta per vicos atque ante
29 *se congesta vidisset. Immanissima facta augebat atrocitate verborum.* Nihil magis in natura sua laudare se ac probare dicebat, quam, *ut ipsius verbo utar,* ἀδιατρεψίαν. *Monenti Antoniæ aviæ, tanquam parum esset non obedire:* Memento, *ait*, Omnia mihi & homini licere. *Trucidaturus fratrem, quem metu venenorum præmuniri medicamentis suspicabatur:* Antidotum, *inquit*, adversus Cæsarem? *Relegatis sororibus, non solum insulas habere se, sed etiam gladios minabatur. Prætorium virum ex secessu Anticyræ, quam valitudinis caussa petierat, propagari sibi com-*

Contigit, & parva tandem caruisse Seripho.
Corn. Tacitus, *Plenum*, inquit, *exiliis mare, infecti cædibus scopuli.*

Graphiisque confossum.] Quia σιδηροφορεῖν non licebat, & stilis & calamis ad necem inferendam abutebantur: sed illis frequentius. in historia Ecclesiastica & apud Prudentium multos martyres graphiis confossos beatam animam cœlo, unde acceperant, reddidisse legimus. & apud Plutarch. in Gracchis perit Antyllus quidam γραφείοις μεγάλοις κεντούμενος, ἐπ' αὐτὸ τοῦτο πεποιημένοις λεγομένοις. Propterea cautum aliquando Romæ, ne ferrea graphia quisquam haberet, sed ossea, ut Isidorus refert. *Casaub.*

Quam ἀδιατρεψίαν.] Salmasii quoque Codex adjicit interpretamentum, *hoc est, inverecundiam,* quod probat Casaubonus. Ἀδιατρεψία, inquit, pertinacia in exsequendo malo semel cogitato. Similis vox ἀνεπιστρεψία apud Arrianum in Diss. Epicteti lib. II.

Omnia mihi & homini licere.] Cod. Salmas. *& hominis.* Vnde unius litterulæ immutatione fiet *dominis.* Vt se forte regibus adæquaverit, qui despotico imperio subditos premebant. A quo sensu non abhorrent ea, quæ de Cajo c. XXII. memorantur. Aliæ tamen editiones, *Omnia mihi in omnes licere.* Schildius.

Ex secessu Anticyræ, quam valitudinis caussa petierat.] In Maliaca Anticyra ferunt optimum elleborum nasci, in Phocensi autem melius apparari: ideoque multos ad hanc purgandi sanitatisque caussa proficisci: nasci enim in Phocide medicamentum quoddam sesami simile, quo Octæum temperent veratrum seu elleborum. *Strabo.*

Propa-

commeatum ſæpius deſiderantem, cum mandaſſet interimi, adjecit, Neceſſariam eſſe ſanguinis miſſionem cui tam diu non prodeſſet elleborum. *Decimo quoque die numerum puniendorum ex cuſtodia ſubſcribens,* Rationem ſe purgare dicebat. *Gallis Græciſque aliquot uno tempore condemnatis gloriabatur* Gallogræciam ſeſe ſubegiſſe. *Non temere in quemquam, niſi crebris & minutis ictibus animadverti paſſus eſt: perpetuo notoque jam præcepto;* Ita feri, ut ſe mori ſentiat. *Punito per errorem nominis alio quam quem deſtinaverat, ipſum quoque paria meruiſſe dixit. Tragicum illud ſubinde jactabat,*

Oderint dum metuant.

Sæpe in cunctos pariter ſenatores, ut Seiani clientes, aut matris ac fratrum ſuorum delatores, invectus eſt: prolatis libellis, quos crematos ſimulaverat, defenſaque Tiberii ſævitia, quaſi neceſſaria, cum tot criminantibus credendum eſſet. Equeſtrem ordinem, ut ſcenæ harenæque devotum aſsidue proſcidit. Infenſus turbæ faventi adverſus ſtudium ſuum exclamavit: Vtinam

pop.

Propagari ſibi commeatum.] Non ſoli igitur milites caſtris abeſſe ſine commeatu non poterant, ſed ne ab Vrbe quidem & Magiſtratus, qui & magiſtratum geſſerant, ut Prætorius iſte. *Torrent.*

Subſcribens.] Subnotans. Aliter Aſconius, *Oblique,* inquit, *Cicero removere conatur Cæcilium etiam à ſubſcribendi ſpe,* id eſt, à ſubſcriptoris officio. Erant enim ſubſcriptores cauſidici, qui accuſatorem adjuvabant: quo verbo Cicero in Divinatione utitur. *Sabell.*

Rationem ſe purgare dicebat.] Græcum eſt ἐκκαθᾶραι λογισμὸν, quod in Euangelio dicitur συναίρειν λόγον. Sic τὴν ἀμφιλογίαν ἀποκαθῆραι apud Plutarch. in Commentario De amore inter fratres, & ἐκκαθᾶραι καὶ διαλῦσαι τὰς ἀμφιλογίας, in Ageſilao. *Caſaub.*

Vt ſe mori ſentiat.] Ita in bello civili Mariano Marius quidam particulatim amputatus, diu vivere, vel potius diu mori coactus eſt, ut inquit eleganter Auguſtinus lib. III. de c. D. de quo Lucanus in ſecundo Pharſaliæ; (*ſandæ*
Nil animæ lethale datum, moremque ne-
Dirum ſævitiæ pereuntis parcere morti.
Beroaldus.

Quos crematos ſimulaverat.] Sup. c. XV.

Faventi adverſus ſtudium.] Caligula (ut in-

pop. Romanus unam cervicem haberet. *Cumque*
Tetrinius latro postularetur, & qui postularent, Te-
trinios esse *ait*. *Retiarii tunicati quinque numero*
gregatim dimicantes, sine certamine ullo totidem secu-
toribus succubuerant: cum occidi juberentur, unus re-
sumta fuscina, omnes victores interemit. Hanc ut
crudelissimam cædem & deflevit edicto, & eos qui spe-
31 *ctare sustinuissent, exsecratus est. Queri etiam pa-*
lam de conditione temporum suorum solebat: quod
nullis calamitatibus publicis insignirentur. *AVgu-*
sti principatum clade Variana: Tiberii, ruina spectacu-
lorum apud Fidenas, memorabilem factum: sui obli-
vionem imminere prosperitate rerum. Atque iden-
tidem exercituum cædes, famem, pestilentiam, incen-
32 *dia, hiatum aliquem terræ optabat.* ANIMVM *quo-*
que remittenti, ludoque & epulis dedito, eadem dicto-
rum factorumque sævitia aderat. Sæpe in conspectu
prandentis vel comissantis seriæ quæstiones per tor-
men-

(ut infra docebit Tranquillus) factioni Prasinæ fuit addictus: ex quo cum turba popularis faveret alteri aurigarum factioni, quæ Veneta nominatur, factum est, ut Cajus odio illos prosequeretur. *Beroald.*

Tetrinos esse ait.] Hoc est, dignos, qui ad ferrum & ipsi darentur.

Retiarii.] Arma Retiarii Iuvenalis cum cura descripsit, & velut ex professo. Ita autem docti Retiarii factique, ut arte quadam collectum suspensumque dextra manu rete in adversarii caput jacerent: & si errassent, effuse fugerent, donec forte iterum rete collegissent. Tridens sive fuscina illis pro gladio: inermes & in sola tunica. Tertullianus tamen spongiam iis attribuit, pectori nimirum tegmen. *Lipsius.*

Tunicati.] Tunicati ab eo dicuntur, quod in tunica digladiabantur. Hinc illud Satyrice dictum:

Vicit & hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi. Beroaldus.

Totidem secutoribus succubuerant.] Secutor, ab insequendo Retiarium, dictus est. Arma Secutoris describit Isidorus, sed parum ex fide. Gestabat enim cuspidem seu gladium, clypeum, & galeam; quæ communis plerisque gladiatoribus. Isidorus ipsi tribuit etiam massam plumbeam, quæ adversarii jaculum impediret, ut antequam ille feriret reti, iste superaret. *Lipsius.*

Comissantis.] De comissatione, ad Vitellii cap. XIII. dicetur.

Miles decollandi artifex.] Sub Imperatoribus inventum istud artificium: Lucanus lib. VIII. de milite qui Pompeium decollavit:

Tunc

menta habebantur. Miles decollandi artifex quibuscumque è custodia capita amputabat. Puteolis dedicatione pontis, quem excogitatum ab eo significavimus, cum multos è littore invitasset ad se, repente omnes præcipitavit. Quosdam gubernacula apprehendenteis, contis remisque detrusit in mare. Romæ publico epulo servum, ob detractam lectis argenteam laminam, carnifici confestim tradidit, ut manibus abscißis, atque ante pectus è collo pendentibus, præcedente titulo qui caussam pœnæ indicaret, per cœtus epulantium circumduceretur. Mirmillonem è ludo rudibus secum batuentem, & sponte prostratum, confodit ferrea sica,

ac

Tunc nervos venasque secat, nodosaque frangit
Ossa diu: nondum artis erat caput ense rotare.

Casaubon. Speculatores olim carnificis officium peragebant. Salmas. ad cap. XXVII. Aug.

Decollandi.] Apud veteres, ut inquit Diomedes, hoc verbum *decollo*, significat decipio: in quem sensum est illud Plautinum ex Casina, act. II. scena IV.

Si sors autem decollaßit, gladium faciam culcitam.

Et in Captivis, act. III. scena I.

——— Est illhic una spes cœnatica:
Si ea decollabit, redibo huc ad senem ad cœnam asperam.

Vbi decollabit, significat decipiet. *Beroaldus.*

Ob detractam lectis.] Tricliniares lecti laminis argenteis, sive bracteis operiebantur. Plin. in XXXIII. *Lectos mulierum jam totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentum addidisse primus traditur Carvilius Pollio eques Romanus.* Idem.

Præcedente titulo.] Inscriptione, & elogio: per quod significaretur caussa supplicii. Paullo ante de *elogio* dictum est.

Mirmillonem.] In scriptis Plinii semper *Murmillo* reperitur, aut *Murmilio*. atque ita apud Festi abbreviatorem in antiquissimo exemplari inveni scriptum. *Μορμυρίλωνες* Græce dicti videntur hoc genus gladiatores, quod *μόρμυρον* piscem in galeis effictum gestarent. Hinc Retiarius qui adversus Murmilionem pugnabat, cantare solitus erat: *Non te peto, piscem peto, quid me fugis Galle?* Nam *murmillones*, ut notat Festus, antea *Galli* vocabantur, quod genere armaturæ Gallico uterentur. *Salmasius.*

E ludo.] Vbi ad gladiaturam exercebantur.

Rudibus.] Duplex in ludo Rudis. Lanistæ sua, qua novitios gladiatores aberrantes cædebat, velut legitimus magister. Item tironibus sive exercentibus sua, quæ diversa ab illa, & gladii forma, fortasse ponderosior, graviorque. *Lipsius.*

Batuentem.] Milites ad palum se exercebant. Qui locus veteribus *Palaria* dicebatur, ut ait Charisius. Nam alioqui cum singulari congressu duo se exercebant, locus *Batualia*, ipsi *Batuatores* dicebantur. Batuere enim, ferulis veli-

ac more victorum cum palma discucurrit. Admota altaribus victima, succinctus poparum habitu, elato alte malleo, cultrarium mactavit. Lautiore convivio effusus subito in cachinnos, Coss. *qui juxta cubabant, quidnam rideret blande quærentibus:* Quid, *inquit*, nisi uno meo nutu jugulari utrumque vestrûm statim

33 posse? *Inter varios jocos, cum assistens simulacro Iovis Apellem tragœdum consuluisset, uter illi major videretur, cunctantem flagellis discidit: collaudans subinde vocem deprecantis, quasi etiam in gemitu prædulcem. Quoties uxoris vel amiculæ collum exoscularetur, addebat*; Tam bona cervix, simulac jussero, deme-

velitari, aut verberare, ut in Vespasiano legimus. Tamen Cicero posuit inter κακέμφατα in erudita illa epistola ad Pætum. Quia Syracusane βαλλίζειν dicebatur cum mas init fœminam. Theocritus,

— σὺν ἐσορῇ τὰς μηκάδας, οἷα βατεῦνται;

Ios. Scaliger.

Cum palma.] Gladiatoria. Victoribus in certaminibus palma, ut signum victoriæ dari solebat: quoniam, ut Plutarchus, & Gellius tradiderunt, magnitudini oneris urgenti non cedat, sed adversus pondus resurgat, sursumque nitatur. Romani, sicut docet Livius in x. palmas victoribus dare cœperunt Græcos imitati. Cum palma gladiatoria discurrit Cajus: sicut posterioribus temporibus palmas gladiatorias consecutus est ex occisis retiariis certaminibusque gladiatorum Commodus Imperator, qui Caligulam habuit veluti exemplar, quod imitaretur. *Beroaldus.*

Poparum habitu.] *Popæ*, qui & *victimarii* appellantur, bini plerumque adsunt, limo tantum pudenda tecti, cætera nudi. Quo habitu Romæ in Capitolii area videntur. Vnde & Propert. lib. IV. Eleg. III.

Succinctique calent ad nova lucra popæ.

Spartian. Geta. *Hostiam popa, nomine Antoninus, percussit. Limum* vero vocari quo se velabant auctor est Servius ad illud Æn. *Velati limo.* Vtitur & Gellius lib. XII. cap. III. quanquam vulgati codices *linum*, & *linium* habent. Vide locum, & Isidorum lib. XV. cap. XIV. Etymol. quæque notavi ad Horat. lib. III. Oda. XXIII. *Torrent.*

Cultrarium.] Id est, cultrum sacrificanti subjicere solitum: aut certe qui hostiæ jugulo cultrū admovebat. *Sabell.*

Cunctantem flagellis discidit.] Hic est Apelles Ascalonita tragœdus in quem adeo invehitur Philo in legatione ad Cajum. De ejus cæde, ibidem habentur hæc verba: Ὁ μὲν οὖν Γαΐου σιδήρῳ δεθεὶς ἐφ' ἑτέραις αἰτίαις καὶ στρεβλούμενος καὶ τροχιζόμενος ἐκ περιτροπῆς ὥσπερ ἐν ταῖς περιοδιζούσαις νόσοις. *Casaub.*

Tam bona cervix, simul ac jussero, demetur] Dirissimæ immanitatis dictum. Sed in historia Turcorum factum legimus hoc etiam dicto crudelius. Capta Constantinopoli, reperta est inter captivas

metur. *Quin & ſubinde jactabat*, Exquiſiturum ſe vel fidiculis de Cæſonia ſua, cur eam tanto opere diligeret. NEC MINORE *livore ac malignitate quam ſuperbia ſævitiaque pæne adverſus omnis ævi homines graſſatus eſt. Statuas virorum illuſtrium, ab AVguſto ex Capitolina area propter anguſtias in Martium campum collatas, ita ſubvertit atque diſjecit, ut reſtitui ſalvis titulis non valuerint. Vetuitque poſthac viventium cuiquam uſquam ſtatuam aut imaginem, niſi conſulto ſe & auctore, poni. Cogitavit etiam de Homeri carminibus abolendis.* Cur enim ſibi non licere, *dicens*, quod Platoni licuit, qui eum è ci- 34

ptivas virgo nobilis, exquiſitiſſimæ formæ, cui nomen Irene. Hæc ad Sultanum Muhammed II. adducta, ita illum cepit, ut per aliquot annos cura rerum omiſſa aut remiſſa, nihil niſi Irenen cogitaret. quum male audire apud ſuos eo nomine cœpiſſet; ejuſque ignaviam Muſtapha liberius increpuiſſet; tyrannus advocata concione, prodit in medium, Irenen cultu ſuperbiſſimo adornatam manu tenens: deinde expoſita omnium oculis ejus forma, ac verbis etiam dilaudata, ut ſe virum probaret, adverſus omnes affectus fortem, prehenſa miſellæ coma, in ipſo veſtigio caput illi amputavit. *Idem.*

Exquiſiturum ſe vel fidiculis de Cæſonia ſua.] Fidiculæ dictæ à fidibus ſeu chordis & nervis, quibus manibus poſt tergum revinctis, homines ad torturam funi alligabantur. Verum quia retro alligatis manibus torquendum in altum extollebant ligneo inſtrumento torcularis inſtar, *Torchiello* vulgo dicunt, & *Torchlea*, iccirco in fidicularum tormento adeſſe ligna bina aliqui dixêre: alii, eſſe inſtrumentum ligneum. Quod vero fidiculæ hujuſmodi non ſint partes eculei, ſed tormenti genus diverſum, conſtat tum ex Val. Max. cap. de Patientia, tum ex Seneca, lib. III. de Ira, ſic ſcribente: *Torſerat per omnia, quæ in rerum natura triſtiſſima ſunt, fidiculis, tribularibus, eculeo, igne.* Eleganter tormenti genus explicat Prudentius in Hymno D. Vincentii:

Vinctum retortis brachiis
Surſum ac deorſum extendite,
Compago donec oſſium.
Divulſa membratim crepet.

Marc. Donatus.

Vetuitque poſthac viventium cuiquam uſquam ſtatuam aut imaginem, niſi conſulto ſe & auctore poni.] Poſtea Claudius quoque, quoniam urbs imaginibus replebatur, (licebat enim omnibus qui vellent pictura, ære, lapideque ſuam publicare effigiem) pleraſque illarum alio quo tranſtulit, ſanxitque in poſterum ne quis privatus ſine permiſſu ſenatus id faceret: niſi ſi quis opus aliquod aut feciſſet, aut etiam refeciſſet: his enim cognatiſque eorum monumentum ſui aliquod iis in locis ponere permiſit. *Dio Caſſius.*

Licuit.] Cod. Salmaſ. *licuiſſet.*

civitate, quam conſtituebat, ejecerit? *Sed & Virgilii & Titi Livii ſcripta & imagines, paullum abſuit quin ex omnibus bibliothecis amoverit: quorum alterum:* ut nullius ingenii, minimæque doctrinæ: *alterum, ut* verboſum in hiſtoria negligentemque carpebat. *De juris quoque conſultis, quaſi ſcientiæ eorum omnem uſum aboliturus ſæpe jactavit,* Se mehercle effecturum, ne quid reſpondere poſſint præter eum. *Vetera familiarum inſignia nobiliſſimo cuique ademit: Torquato torquem: Cincinnato crinem: Cn. Pompeio ſtirpis antiquæ, Magni cognomen. Ptolemæum, de quo retuli, & accerſitum è regno, & exceptum honorifice, non alia de cauſſa repente percuſſit, quam quod edente ſe munus, ingreſſum ſpectacula, convertiſſe hominum oculos fulgore purpureæ abollæ anim-*

Amoverit.] Cod. Salmaſ. *amoveret.*

Reſpondere.] Author eſt Pomponius Iuriſconſultus, ante tempora Auguſti publice reſpondendi jus datum non fuiſſe Iuriſconſultis: ſed qui fiduciam ſtudiorum ſuorum habebant, conſulentibus reſpondebant: neque reſponſa ſignata dabant. Primus divus Auguſtus, ut major juris authoritas haberetur, conſtituit ut ex authoritate ejus reſponderent. *Beroald.*

Præter eum.] Lego *Aequum.* ita enim habent nonnullæ editiones. Dicebat ille quidem *Aequum*, verum ita, ut facile prudentiores intelligerent, eum *Eccum* pronuntiare: ſicut apud veteres nullum pronunciationis diſcrimen inter ſimplex E & dipthongum Æ fuiſſe comperimus, innuebat enim, ſe effecturum, ne reſponſa ab alio quam à Principe exſpectari poſſent. I. Ctos igitur eo neceſſitatis redacturum, ut quoties conſulerentur, nihil aliud reſpondere audeant, niſi hoc, quo clientes ſuos ad Principes remitterent, *Eccum.* Quare & ipſe Suetonius explicat, quaſi eo ſignificaret, ſe omnem eorum ſcientiam aboliturum. *Rutgerſius.*

Torquato torquem.] Atqui Auguſtus Torquati nomen, quod Manliorum erat, C. Nonium Aſprenatem, poſteroſque ejus ferre permiſit, cap. XLIII.

Magni cognomen.] Huic Cn. Pompeio, reddito Magni nomine, Claudius poſtea filiam deſpondit. cap. XXVII.

Abollæ.] Tarentine *βουλὴ, βόλλα.* & *ἀναβολὴ, ἀμβόλλα*, unde Abolla. Quod Æoliſmum ſapit. *Ioſ. Scaliger.* Abolla militum erat, ut Nonio Marcello placet: unde jocus Martialis in Criſpinum, qui poſita abolla, togam ſumpſerat:

Neſcit cui Tyriam dederit Criſpinus abollam,
Dum mutat cultus induiturque togam.

Et apud Iuvenalem non ſemel. *Bayſius.* Sed inſpice etiam Martial. libro I. Epigramm. CXXXIII. qui & lib. IV. de Cynico philoſopho ſic:

Cerea

animadvertit. Pulcros & comatos, quoties sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat. Erat Esius Proculus patre primipilari, ob egregiam corporis amplitudinem & speciem Colosseros *dictus. Hunc è spectaculis detractum repente & in harenam deductum, Threci, & mox hoplomacho comparavit: bisque victorem constringi sine mora jussit: & pannis obsitum vicatim circumduci, ac mulieribus ostendi, deinde jugulari. Nullus denique tam abjectæ conditionis, tamque extremæ sortis fuit, cujus non commodis obtrectaret. Nemorensi regi, quod multos jam annos potiretur sacer-*

Cerea quem nudi tegit uxor Abolla grabati,
Cui dat latratus obvia turba cibos.

Ob egregiam corporis amplitudinem & speciem colosseros dictus.] Utrunque voce *Colosseros* eleganter exprimitur: amplitudo corporis priore parte compositæ hujus dictionis: forma venusta & amabilis, posteriore. *Casaub.* Mallem *Colosseus* sic enim & Plin. lib. XXXV. cap. VII. *Nero Princeps jusserat colosseum se pingi*, & lib. XXXIV. cap. VII. *Simulacrum colosseum, ut statuam colosseam* ipse Sueton. Vesp. cap. XXIII. & Spartian. L. Ælio. Sed & *signum colossicon.* Plin. lib. XXIV. cap. VIII. ut *opera colossicotera* lib. X. Vitruvius, quæ ingentiora sint. Hinc igitur proverbium, κολοσσαῖος τὸ μέγεθος. *Torrent.*

Threci.] *Thraces*, vel (ut libri fideliores) *Threces* gladiatores à similitudine parmularum Thraciarum. Imo non ab armis solum, sed quia ipsi ex ea gente. Certe suo ingenio ea gens prona ad pugnas & cædes: & jam antiquitus ad rogum singulari certamine decertabat. Sane monomachia hæc ad gladiatores Threcas spectat, quorum sparsa in libris mentio. *Lipsius.*

Et mox hoplomacho comparavit.] Hoplomachi confundi possunt cum Myrmillonibus, vel Samnitibus. Nam & in Myrmillonem vox Græca convenit, quia tectus in armis. At verius fortasse in Samnitem, cujus nomen ante Ciceronem celebre, desiisse sub Imperatoribus videtur, & abiisse in Hoplomachum: at res armaque eadem. Samnitium originem non celat nos Livius: *Campani*, inquit, *odio Samnitium gladiatores eo ornatu armârunt, Samnitiumque nomine appellârunt.* Idem.

Comparavit.] *Comparare Thraci* dixit Sueton. ut *committere, contendere,* & *componere*, & quidem maxime proprie, cum par pari congreditur. *Torr.*

Nemorensi regi.] Strabo: τὸ δ' Ἀρτεμίσιον, ὃ καλοῦσι Νέμος, ἐκ τοῦ ἐν ἀριστερᾷ μέρους τῆς ὁδοῦ τοῖς ἐξ Ἀρικίας ἀναβαίνουσιν· τῆς δ' Ἀρικίνης τὸ ἱερόν. λέγουσι δ' εἶναι ἀφίδρυμά τι τῆς Ταυροπόλου. Τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρικίνης est templum Dianæ, quod Græcis Ἀρτεμίσιον dicitur, Latini vero *Nemus* proprie vocabant à nemore in quo erat situm. Hinc ipsam Dianam *Nemorensem* & sacerdotem ejus *regem Nemorensem* dicebant. ἀφίδρυμα τῆς Ταυροπόλου Straboni est, quod Solino *simulacrum Scythicæ Dianæ.* Salmas. De Nemorensi rege sic Ovidius:

cerdotio, validiorem adversarium subornavit. Cum quodam die muneris, essedario Porio, ob prosperam pugnam servum suum manumittenti studiosius plausum esset, ita se proripuit è spectaculis, ut calcata lacinia togæ, præceps per gradus iret indignabundus, & clamitans, Dominum gentium populum ex re levissima plus honoris gladiatori tribuentem, quam
36 consecratis principibus, aut præsenti sibi. PVDICITIÆ *neque suæ, neque alienæ pepercit. M. Lepidum Mnesterem pantomimum, quosdam obsides dilexisse fertur, commercio mutui stupri. Valerius Catullus consulari familia juvenis, stupratum à se, ac latera sibi contubernio ejus defessa, etiam vociferatus est. Super sororum incesta, & notissimum prostitutæ Pyrallidis amorem, non temere ulla illustriore fœmina abstinuit: quas plerumque cum maritis ad cœnam vocatas, præterque pedes suos transeuntes, diligenter, ac len-*

Regna tenent fortes manibus, pedibusque fugaces,
Et perit exemplo postmodo quisque suo.

Validiorem adversarium subornavit.] Etiam barbaricus ac Scythicus mos apud id templum obtinet: perfuga enim sacerdos ibi constituitur, qui sacerdotem priorem sua trucidaverit manu: strictoque semper gladio paratus ad insultus propulsandos circumspicit. *Strabo.*

Essedario Porio.] Essedarii sunt, qui ex essedo pugnant, quamquam mixtim modo è curru, modo pedites præliati sint. Nam desiluisse, & pedibus pugnâsse, præit ad suspicandum Seneca. Servum etiam habuisse videntur in pugna, qui pro auriga. *Lips.* Claud. c. XXI.

Calcata togæ lacinia.] Macrobius de Cæsare: *Ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam, veluti mollis incederet.* Cicero in Epist. ad Tironem: *Videor enim videre te ementem rusticas res, cum villico loquentem, in lacinia servantem ex mensa secunda semina.* Ab Hieronymo dicitur *disputatio laciniosa.* Ita Plinius lib. V. cap. XVI. Alexandriam *laciniosam* vocat. *Marc. Donatus.* Vide, quæ ad Neronem de lacinia dicentur.

Sibi.] Vis est in pronomine. Sibi, qui princeps erat. Sibi, qui deus videri volebat. Sibi, qui divino cultu venerabilis, & venerandus apparet. Sibi, qui se fratrem Iovis, ut inquit Iosephus, est ausus appellare. *Beroald.*

Prostitutæ.] Instar vulgaris scorti, & diobolaris. Dicitur enim diobolare scortum, quod duobus obolis conducitur. Erat itaque ob infamiam notissimus amor, quo Caligula efflictim amabat turpem, & prostitutam meretricem Pyrallida. *Idem.*

Mercan-

lente, mercantium more considerabat: etiam faciem
manu allevans, si quæ pudore submitterent. Quoties
deinde libuisset, egressus triclinio, cum maxime placi-
tam sevocasset, paullo post recentibus adhuc lasciviæ
notis, reversus vel laudabat palam, vel vituperabat:
singula enumerans bona malave corporis atque concu-
bitus. Quibusdam, absentium maritorum nomine, re-
pudium ipse misit, jussitque in Acta referri. NEPO- 37
TINIS *sumtibus omnium prodigorum ingenia supera-*
vit, commentus novum balnearum usum, portento-
sis-

Mercantium more.] Aug. c.CXXVII. *& conditiones quæsitas per amicos, qui matresfamilias & adultas ætate virgines denudarent, atque perspicerent, tamquam Thoranio mangone vendente.*

Lasciviæ notis.] Quales supra Aug. cap.LXIX.

Bona malave concubitus.] C. Cæsar inter cætera vitia, quibus abundabat, contumeliosus mirabiliter ferebatur, omnibus aliquâ notâ feriendis, ipse materia risus benignissima. Immensum est, si velim singula referre, per quæ in patres avosque suos contumeliosus fuit, per quæ in universos ordines: ea referam, quæ illum exitio dederunt. Asiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum, & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conviviis, id est, in concione, voce clarissima, qualis in concubitu esset uxor ejus, objecit. Dii boni, hoc virum audire, Principem scire, & usque eo licentiam pervenisse, ut non dico consulari, non dico amico, sed tantum marito Princeps & adulterium suum narret, & fastidium? *Seneca.* Asiaticus iste postea sub Claudio venas exsolvit, *cum se honestius calliditate Tiberii, vel impetu C. Cæsaris periturum dixisset, quam quod fraude muliebri, & impudico Vitellii ore caderet.* Ann.XI.

Absentium maritorum nomine repudium ipse misit.] Perperam quidem Gajus, qui maritis uxores eripuit invitis. Potuisse tamen inter absentes & repudium & divortium fieri, ex Hottomann. notavimus ad cap.XI. Tiberii.

Jussitque in Acta referri.] Etiam flagitia matrimoniorum, si ab illustribus essent commissa, digna adnotatu videbantur. Tacitus, qui Actorum fide imprimis nititur, initio lib. I. historiarum, ubi seriem futuræ narrationis explicat, *Pollutæ*, inquit, *cærimoniæ. Magna adulteria.*

Nepotinis sumtibus.] Cajus Cæsar, quem mihi videtur rerum natura edidisse ut ostenderet quid summa vitia in summa fortuna possent, centies HS. cœnavit uno die, & in hoc omnium adjutus ingenio, vix invenit quomodo provinciarum tributum una cœna fieret. *Seneca.* Cod. Salmas. *Nepotatus.* Et sane *nepotatus*, & *nepotari* dixerunt veteres, etiam Plinius: Apulejus *nepotali luxu.* Apud Festum legimus, luxuriosæ vitæ homines nepotes appellari, *quod non magis his rei suæ familiaris cura est, quam iis, quibus pater, avusque vivunt.*

Commentus novum balnearum usum.] Plinius in unguenti libras ut minimum quadragenos supputat denarios. Si quis igitur solio aut lavacro ingerat 576. sextarios, quos dupondios recte existi-

ſiſſima genera ciborum, atque cœnarum: ut calidis frigidiſque unguentis lavaretur: pretioſiſſimas margaritas aceto liquefactas ſorberet: convivis ex auro panes & opſonia apponeret: Aut frugi hominem eſſe oportere dictitans, aut Cæſarem. *Quin & nummos non mediocris ſummæ è faſtigio baſilicæ Iuliæ, per aliquot dies ſparſit in plebem. Fabricavit & de cedris Liburni-*

mat Budæus, erunt 1152. unguenti libræ. Tot ſuffecerint ad unius ſolii expletionem, ut quis ſolus lavet (nam minuere magis libuit omnia, quam adaugere) ea ſumma per 40. multiplicata, faciet ſummam denariorum 46080. Rurſus ea per 10. diviſa, producet ſummam coronatorum 4608. Tanti una lotio, ut ita dicam, aut unius ſolii repletio ad lavandum conſtitit. *Glareanus.*

Vt calidis.] Neque enim antea uſitatum fuerat lavari in balneari ſolio unguentis calidis, frigidiſque. Vnde Plinius hoc commentum Caii Caligulæ in XIII. taxat his verbis: *Nec non aliquem ex privatis audivimus juſsiſſe ſpargi parietes balnearum unguento, atque Cajum principem ſolitum lavari: ac ne principale videatur hoc bonum, & poſtea quendam ex ſervis Neronis.* Beroald.

Vnguentis.] De compoſitione unguentorum, & nominibus lege quæ ſcribit Plin. in XIII. qui cum omnia diligenter, copioſeque explicaſſet, *Hæc eſt,* ait, *materia luxus è cunctis maxime ſupervacui: unguenta ilico exſpirant, & ſuis moriuntur horis.* Olim Licinius Craſſus, & Iulius Cæſar cenſores edixerunt, ne quis venderet unguenta exotica. *Idem.*

Margaritas liquefactas.] Clodius Tragœdi Æſopi filius, ut experiretur in gloria palati, quid ſaperent margaritæ, ſingulos uniones convivis abſorbendos dedit: ne luxu ſuo nimis ſuperbiat Cajus princeps hiſtrioni comparatus. Horatius in II. Sermonum: *(tellæ, Filius Aeſopi detractam ex aure Me-*
Scilicet ut decies ſolidū exſorberet, aceto
Diluit inſignem baccam. ——
Idem.

E faſtigio baſilicæ Iuliæ.] Meminit hujus baſilicæ Scholion Iuvenalis in Sat. IV. Neſcio an eadem cum porticu Iulia. Gloſſæ Perſii: *Fœneratores ad Puteal Scribonis Licinii, quod eſt in porticu Iulia, ad arcum Fabianum, convenire ſolebant.* Eam porticum vetuſtate collapſam à Vettio Probiano V.C. Præfecto Vrbis inſtauratam fuiſſe, teſtis inſcriptio Romana. Auguſtus in ſuo indice: FORVM. IVLIVM. ET. BASILICAM. QVAE. FVIT. INTER. AEDEM. CASTORIS. ET. AEDEM. SATVRNI. COEPTA. PROFLIGATAQVE. OPERA. A. PATRE. MEO. PERFECI. In alia inſcriptione: T. FLAVIVS. GENETHLIVS. NVMVL. DE. BASILICA. IVLIA. NATIONE. BESS. *Ioſ. Scalig.*

De cedris.] Author eſt Plinius, reges in Ægypto, ac Syria ad naves conficiendas uſos eſſe cedro inopia abietis. Diodorus quoque teſtis eſt in II. Bibliothecæ ex cedris naves ingentes fabrefactas fuiſſe à regibus Ægyptiacis. *Materiæ,* inquit Plinius, *cedri æternitas eſt: ideoque ſimulacra deorum ex ea factitaverunt. Cedrinus eſt Romæ in delubro Apollo Soſianus.* Tectum templi Epheſiæ Dianæ fuit ex Cedrinis trabibus. *Beroald.* Cod. Salmaſ. *deceris*, quam lectionem Turnebus quoque cum alicubi reperiſſet, δεκήρεις, id eſt, *decemremes* inde exſtruxit. Quale navium genus, ob ingentem magnitudinem, thermarum & tricliniorum capax fuit.

nicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna thermarum & porticuum & tricliniorum laxitate, magnaque etiam vitium & pomiferarum arborum varietate: quibus discumbens de die inter choros ac symphonias, litora Campaniæ peragraret. In exstructionibus prætoriorum atque villarum omni ratione posthabita, nihil tam efficere concupiscebat quam quod posse effici negaretur. Et jactæ itaque moles infesto ac profundo mari, excisæ rupes durissimi silicis, & campi montibus aggere æquati, & complanata fossuris montium juga, incredibili quidem celeritate, cum moræ culpa capite lueretur. Ac ne singula enumerem, immensas opes, totumque illud Tiberii Cæsaris, vicies ac septies millies HS. *non toto vertente anno absumsit.*
EXHAVSTVS *igitur atque egens, ad rapinas con-* 38
vertit animum, vario & exquisitissimo calumniarum

&

Inter choros & symphonias.] Tale quid de L. Vero Ant. Capitol. & de Cleopatra, Cydno amne subvecta, Plutarchus.

Iactæ moles.] Horat. lib. III. Od.

Contracta pisces æquora sentiunt
Iactis in altum molibus. Huc frequens
Cæmenta demittit redemptor
Cum famulis, dominusque terræ
Fastidiosus.

Totumque illud Tiberii Cæsaris vicies ac septies millies HS. *non toto vertente anno absumpsit.*] Dio & in summæ numero, & in temporis spatio, quo hæ opes sunt absumptæ, dissentit: scribit enim sub initium libri LVIII. πέντε γοῦν μυριάδας μυριάδων, καὶ πεντακοσίας καὶ ἑπτάκις χιλίας, ὡς δ' ἕτεροι ὀκτώ τε καὶ δισχιλίας, καὶ πεντακοσίας τεθησαυρισμένας εὑρών, οὐδὲ ἐς τὸ τρίτον ἔτος μέρος ἀπ' αὐτῶν τι διέσωσεν. Ex quibus verbis apparet diverse tradi solitum pecuniarum modum: quas Tiberius confiscatas reliquit: aliis scribentibus fuisse vicies ter millies sestertiûm: aliis tricies & ter millies sestertiûm. ita namque efferri Latine debent Græca verba Dionis. Perperam has opes Neronem absumturum Sibyllæ vaticinium prædicit, vel potius bonus ille vir, qui multo post Neroniana tempora zelo propagandæ religionis Christianæ sub nomine Sibyllarum ea carmina fecit & publicavit. *Casaub.*

Vicies septies millies HS.] Id est, sexcenties septuagies quinquies centena millia coronatorum, sive ut vulgo loquimur, LXVII. milliones cum dimidio.

Non toto vertente anno.] Sol signi spatium, quod est duodecima pars mundi, mense vertente vadens transit: ita duodecim mensibus duodecim signorum intervalla pervagando, cum redit ad signum, unde cœperit, perficit spatium vertentis anni. *Vitruvius.*

& auctionum & vectigalium genere. Negabat jure civitatem Romanam usurpare eos quorum majores sibi posterisque eam impetrassent, nisi filii essent. Neque enim intelligi debere posteros *ultra hunc gradum. Prolataque Divorum Iulii & AVgusti diplomata, ut vetera & obsoleta deflebat. Arguebat & perperam editos census, quibus postea quacumque de caussa quidquam incrementi accessisset. Testamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberii, neque illum, neque se heredem reliquissent, ut ingrata rescidit. Item cæterorum, ut irrita & vana, quoscumque quis di-*

Sibi posterisque.] His verbis I. Cti. minores omnes intelligunt, etiam ultra trinepotes. At Cajus eis tantum filios comprehendit. Vide l. LXXXI. De legatis l. III. & l. III. De jure immunitatis. *Torrent.*

Iulii & AVgusti diplomata, ut vetera & obsoleta deflebat.] Vel *deflebat* retineam, & cum Torrentio interpreter de mimico gestu, quo solitus uti Cajus in elevanda auctoritate horum diplomatum: vel cum Lipsio scribam *deflabat.* quam scripturam sciolus aliquis inventam in optimo Memmii libro, corruperat: ita tamen ut illius clarissima invenerimus vestigia & certissima. Sic fere καταφυσᾷν positum notabamus apud Epiphanium, libro primo κατὰ Μαρκωσίων· idem enim valet eo loco καταφυσᾷν quod apud Sophoclem πτύειν, & vulgo καταπτύειν, aspernari, contemnere. Porro voce qua usus Caligula exprimitur gestus fastidientis & contemnentis: nam ita erat moris. In Martyrologio veteri id dicitur *exsufflare:* quam vocem Sulpicius Severus scriptor politissimus, negat satis Latinam. *Casaub.* Paullo ante c. XXX. Hanc *ut crudelissimam cædem deflevit edicto.* Cod. Salmas. *deflabat.*

Arguebat & perperam editos census.] Lego, *perperam editi census.* considera: aliter sententia stare non potest. in censum omnia bona erant deferenda: qui fallebant, aut ærarii fiebant, & in Cæritum tabulas referebantur, aut vænibant ipsi bonaque eorum. eo spectavit Cajus, eo Suetonius. *Casaub.*

Testamenta primipilarium.] Imo omnium centurionum Dione autore. Similia alia fisci jura, aut injurias potius, historici & Iurisconsulti referunt. Videtur autem Suetonius primipilarium tantum fecisse mentionem, quia horum potissimum expetitæ hæreditates: ut eorum ad quos pleraque commoda militiæ solita pervenire. Vegetium vide libro secundo, cap. XXI. Inter alia autem primipilarium commoda, ea fuerunt, quæ ex militum testamentis consequebantur. Fere enim milites qui in castris testamenta condebant amicis commilitonibus, in primis autem primipilaribus sua relinquebant. *Casaub.* Primipilarem, ut consularem dici, pro eo videlicet, qui centurio primi pili fuit, alibi Beroaldus monuit.

Herede Cæsare.] Si quis diceret se ex aliquo audivisse quod ille hæredem sibi esse vellet principem, Cajus illius bona occupabat, rescissis testamentis, tanquam

diceret herede Cæſare mori deſtinaſſe. Quo metu injecto, cum jam & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos palam nuncuparetur, deriſores vocabat: quod poſt nuncupationem vivere perſeverarent, & multis venenatas macteas miſit. Cognoſcebat autem de talibus cauſſis, taxato prius modo ſummæ, ad quem conficiendum conſideret, confecto demum excitabatur. Ac ne paullulum quidem moræ patiens, ſuper quadraginta reos quondam ex diverſis criminibus una ſententia condemnavit, gloriatuſque eſt expergefactæ ſomno Cæſoniæ, quantum egiſſet, dum ea meridiaret. *Auctione propoſita, reliquias omnium ſpe-*

quam irritis, atque futilibus. Scribit Paulus Iuriſconſultus titulo De teſtamentis, quod ejus bona, qui ſe Imperatorem facturum hæredem eſſe jactaverat, à fiſco occupari non poſſunt. *Beroald.*

Ab ignotis.] Atqui numquam ex ignoti teſtamento capere aliquid Auguſtus voluit, cap. LXVI. Spartian. Hadriano, *Ignotorum hereditates repudiavit, nec notorum accepit, ſi liberos haberent.* Sed & Antonini duo id obſervarunt. Pertinax quoque profeſſus eſt nullius ſe aditurum hereditatem quæ aut adulatione delata eſſet, aut lite perplexa, ut legitimi heredes & neceſſarii privarentur. Horum itaque principum exemplo recte Paullus I. C. *Imperatorem* (inquit) *litis cauſa heredem inſtitui invidioſum eſt, nec calumniæ facultatem ex principali facultate capi oportet*, l. XCI. De hered. inſtit. Ipſe etiam Domitianus hac ſaltem in re bonos principes ſecutus eſt, (Suet. Domit. cap. IX.) Cajum Commodus. *Torrent.*

Heres nuncuparetur.] *Nuncupare heredem* proprie eſt non ſcripto quem quis ſibi ſucceſſorem velit nominare, ſed verbis palam exprimere. Vnde teſtamentum *per nuncupationem*, ſcripto opponitur lib. vigeſimo primo & vigeſimo quinto De teſtam. *Idem.*

Et multis venenatas macteas miſit.] Arnobius: *fruſtilla hæc parvula pro ſuavibus macteolis ſumunt. Mactya* in Martiale lib. X. Epigr. LIX. ſcribitur Græcorum more. Hoc nomine ut ait lib. XIV. Athenæus, omne ſcitamentum, & omnis cupedia, jucundumque & pretioſum edulium cenſetur: cum tamen initio eſſet quædam maza. *Turnebus.*

Dum ea meridiaret.] Id ſoliti veteres. Varro de R. R. *tamen æſtivum diem ſi non diffinderem meo inſititio ſomno meridie vivere non poſſum.* ſic lib. III. *æſtate diem dividere meridie* dixit, ſomno ſcilicet meridiano. ita & *diffindere diem æſtivum ſomno.* Apud Theocritum Pan τὸ μεσημβρινὸν καθεύδει. *Salmaſius.*

Auctione propoſita reliquias omnium ſpectaculorum ſubjecit & venditavit.] *Reliquiæ ſpectaculorum* ſunt gladiatores qui ſpectaculo ſuperſtites remanſerant. Dio vertit, τοὺς περιγενομένους τῶν μονομάχων. Erant & quædam reliquiæ Circenſium: quarum facit idem obſcuram mentionem. *Subjicere* ἁπλῶς pro ſubjicere haſtæ. *Caſaub.*

Venas

ſpectaculorum ſubjecit, & venditavit: exquirens per ſe pretia, & uſque eo extendens, ut quidam immenſo coacti quædam emere, ac bonis exuti, venas ſibi inciderent. Nota res eſt, Aponio Saturnino inter ſubſellia dormitante, monitum à Caio præconem, ne prætorium virum crebro capitis motu nutantem ſibi præteriret: nec licendi finem factum, quoad tredecim gladiatores
39 HS. *nonagies ignoranti addicerentur. In Gallia quoque, cum damnatarum ſororum ornamenta, & ſupellectilem, & ſervos, atque etiam liberos, immenſis pretiis vendidiſſet: invitatus lucro, quidquid inſtrumenti veteris aulæ erat, ab urbe repetiit: comprehenſis ad deportandum meritoriis quoque vehiculis, & piſtrinenſibus jumentis: adeo ut panis Romæ ſæpe deficeret,*

Venas ſibi inciderent.] Leni ac facili mortis genere. Itaque Seneca, ex ſectæ ſuæ diſciplina, tamquam promtiſſimam ad libertatem viam commendat. *Quæris igitur, quod ſit ad Libertatem iter? Quælibet in corpore tuo vena:* lib. III. de Ira, cap. XV. item Ep. LXX. *ſcalpello aperiri ad illam magnam libertatem viam, & puncto ſecuritatem conſtare.* Frequentia hujuſcemodi ἐξαγωγῆς, ut iidem illi Stoici vocant, exempla Tacito memorantur.

Nutantem ſibi.] Qui dormitat, capite nutare identidem conſuevit: & qui ſic nutat, approbare videtur quod fit, diciturque. Vnde Caligula captans quæſtum ex Saturnino dormitante, admonuit præconem, qui præerat auctioni peragendæ, ut illi tanquam motu capitis innuenti ſe venalia emere velle, addiceret magno pretio. *Beroald.*

Quoad tredecim gladiatores HS. *nonagies ignoranti addicerentur.*] Id eſt, ducentis & viginti quinque millibus coronatis.

Atque etiam liberos, immenſis pretiis vendidiſſet.] Valde id à vero alienum, Cajum eo proterviæ veniſſe, ut ſororum liberos in Gallia venderet, atque eam labem, non tam ſororibus, quam Auguſtæ domui, inureret. Cod. Salmaſii *liberios.* Lege *libertos.* Id optime cum ipſa narrationis ſerie cohæret.

Quicquid inſtrumenti veteris aulæ erat.] Idem etiam boni principes fecêre, ne moleſti ſubditis eſſent. Capitolinus in vita M. Antonini Philoſophi, *Cum ad hoc bellum omne ærarium exhauſiſſet ſuum, neque in animum induceret, ut extra ordinem provincialibus aliquid imperaret; in foro divi Trajani auctionem ornamentorum imperialium fecit, vendiditque aurea pocula & cryſtallina, & myrrhina: vaſa etiam regia, & veſtem uxoriam ſericam & auratam, gemmaſque etiam, quas multas in repoſitorio ſanctiore Hadriani repererat: & per duos menſes hæc venditio celebrata eſt.*

Piſtrinenſibus jumentis.] Cæſ. c. XXXI. *Mulis è proximo piſtrino, &c.*

Panis Romæ ſæpe deficeret.] Ex hoc colligimus, molas molendinarias, quæ aqua-

ret, & litigatorum plerique, quod occurrere absentes ad vadimonium non possent, caussa caderent. Cui instrumento distrahendo nihil non fraudis ac lenocinii adhibuit: modo avaritiæ singulos increpans, & quod non puderet eos locupletiores esse, quam se: *modo pœnitentiam simulans, quod principalium rerum privatis copiam faceret. Compererat provincialem locupletem ducenta* HS. *numerasse vocatoribus, ut per fallaciam convivio interponeretur; nec tulerat moleste, tam magno æstimari honorem cœnæ suæ. Huic postero die sedenti in auctione misit, qui nescio quid frivoli ducentis millibus traderet: diceretque,* cœnaturum apud Cæsarem, vocatu ipsius. *Vectigalia nova atque inaudita, primum per publicanos, deinde quia lucrum exuberabat, per centuriones tribunosque prætorianos exercuit: nullo rerum aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. Pro eduliis quæ tota urbe venirent, certum statumque exigebatur. Pro litibus atque judiciis ubicumque conceptis, quadrage-*

aquariæ sunt, non fuisse in frequenti usu apud Romanos. Scribit tamen Palladius, pistrina, si aquæ copia est, ita debere formari, ut constructis aquariis molis, sine animalium, vel hominum labore frumenta frangantur. *Beroaldus.*

Occurrere ad vadimonium.] Ex inopia vehiculorum multi litigatores non poterant in tempore obire vadimonium, quo deserto, caussa cadebant. Est autem vadimonium sponsio quædam sistendi, ut dici solet, comparendique in judicio ad diem constitutam: quod deserere non licet. Hinc illud Plin. *Inscriptiones, propter quas vadimonium deseri possit.* Apud Ciceron. in oratione pro Quintio, longa est disputatio de vadimoniis dilatis, atque desertis. *Idem.*

Ducenta HS.] Quinque coronatorum millia.

Vocatoribus.] Qui convivas invitabant. Plin. lib. XXXV. cap. X. *vocatores suos ostendenti, ut diceret à quibus invitatus esset.* Catullus Epigramm.

—— mei sodales
Quærunt in triviis vocationes.

Elegans Senecæ locus lib. III. De ira cap. XXXVII. *Torrent.*

Vt per fallaciam convivio interponeretur.] Ammianus Marcell. lib. XIII. *Homines enim eruditos & sobrios, ut infaustos & inutiles vitant quoque: accedente quod & nomenclatores assueti hæc & talia venditare mercede accepta, cœnis quosdam & prandiis inserunt subdititios, ignobiles, & obscuros.* Casaub.

Ex

gesima summæ, de qua litigaretur: nec sine pœna, si quis composuisse vel donasse negotium convinceretur. Ex gerulorum diurnis quæstibus pars octava, ex capturis prostitutarum quantum quæque uno concubitu mereret. Additumque ad caput legis, ut tenerentur publico & quæ meretricium & qui lenocinium fecissent:

Ex gerulorum diurnis quæstibus.] Geruli sunt οἱ μισθοῦ φέροντες, ut vocat Appianus IV. Ἐμφυλ. Attici περινείκους & περιδίνους vocant. Latini etiam *bajulos* & *gerones*, ut Cicero in epistola quadam ad Atticum. *Idem.*

Ex capturis prostitutarum.] *Capturæ* Latinis dicuntur mercedes artium sordidarum, & obscœnarum. Sic apud Valerium Max. libro III. capite IV. lib. VI. cap. X. & lib. IX. capite quarto. Græci μίσθωμα proprie vocant: docent enim Græci critici ita differre μίσθωμα & μισθὸν, ut illud sit captura proprie, vel pretium flagitii aut sceleris. Atque ita distinguit eas voces Philo Contra Flaccum. Extat ejusdem magni scriptoris & commentariolus, cujus index περὶ τοῦ μίσθωμα πόρνης εἰς τὸ ἱερὸν μὴ προσδέχεσθαι. In quo capturas hujusmodi λήμματα αἰσχρὰ nominat. Sic accipienda vox μίσθωμα apud Ælianum Ποικίλης l. IV. c. XII. alii Græci ἐμπολάς. Sic interpretor apud Athenæum titulum comœdiæ Ephippi Ἐμπολή. Habet & lingua Hebræa propiam huic rei vocem, אתנה *etnah*: unde Græci suum ἕδνον derivarunt: quod donum amatorium significat, & præmium amoris, sed honesti: non enim est ab ἥδω, ut nugaces grammatici Græcorum somniant. *Casaub.* Bononiæ hoc etiam hac tempestate observatur, ut prostitutæ meretrices tributariæ sint, hoc est, vectigal persolvant menstruum his magistratibus, qui vulgo præfecti bulletarum dicuntur. Si Latine dici volumus, syngrapharum dici possunt. *Beroald.*

Vt tenerentur publico & quæ meretricium, & qui lenocinium fecissent.] Vetus malum & probrum multarum Rerumpubl. pretio vendere honestatem publicam: nam & Athenis πορνικὸν τέλος fuit, ut ex oratione Æschinis contra Timarchum scimus: & Imperatoribus plerisque fuisse id genus lucri non ingratum, ex Lampridio in Alexandro Severo, & Iurisconsultis certum est. Vide legem VII. Cod. De spectaculis, & scenicis, & lenonibus, & Novellam XIV. de lenonibus: cui non parum lucis attulerit qui cum capite XXXIX. libri III. Euagrii Scholastici eam contulerit. Similiter aliæ quoque artes & sordidæ & sceleratæ pretio tolerabantur, eratque beneficiariorum principis & curiosorum inquirere, atque in matriculas suas referre eos, qui tali de caussa publico tenerentur. Vide Tertullianum & Iustinum. Similiter mathematici & planetarii pretium dependebant, ut artem possent vanissimam profiteri. Habes exemplum apud beatum Augustinum libro IV. Confessionum capite tertio. Declarat & Suidas: ex quo discimus Alexandriæ, (qua in urbe frequens fuit id genus hominum) βλακεννόμιον proprio nomine esse appellatum tale tributum: qua appellatione stultitia consultoribus Astrologorum exprobrabatur. *Casaub.*

Meretricium fecissent.] Absolute meretricium appellat artem meretriciam. Etenim voluit eas quoque obnoxias esse legi, quæ olim meretricium quæ-

stum

ſent: nec non & matrimonia obnoxia eſſent. Hujuſmodi vectigalibus indictis, neque propoſitis, cum per ignorantiam ſcripturæ multa commiſſa fierent, tandem flagitante pop. Rom. propoſuit quidem legem: ſed & minutiſſimis litteris, & anguſtiſſimo loco: uti ne cui deſcribere liceret. Ac ne quod non manubiarum genus experiretur, lupanar in palatio conſtituit: diſtinctiſque & inſtructis pro loci dignitate compluribus cel- 41

ſtum exercuiſſent, quamvis in præſentia ob ſenium, aliamve cauſam non exercerent. *Beroald.*

Lenocinium.] Vlpianus Iuriſconſultus, *Lenocinium*, inquit, *facit, qui quæſtuaria mancipia, & proſtituta habet: & talis notatur infamia, & lenocinii pœna tenetur.* Idem.

Nec non matrimonia obnoxia eſſent.] Apud antiquiſſimos Septentrionales populos id receptiſſimum invenio. In eorum legibus vocatur *Vectigal marchetæ mulierum.* Nam *March* iis olim ſignificabat *equum*, unde *Marchiones*, *marcheren*, & ejuſmodi alia, quæ adhuc in uſu ſunt, vocabula derivanda videntur. Hinc deducta metaphora ab equitando *Marcheta mulieris* dicitur virginalis pudicitiæ prima violatio & delibatio. Hæc vetuſtiſſimis temporibus principibus omnibus viris & dynaſtis, qui *Domini Capitales* in legibus dicuntur, in ſuis ditionibus impie permiſſa, in omnibus novis nuptis, prima nuptiarum nocte. At invaleſcente religione Chriſtiana mos ille paullatim ſublatus, iſque concubitus certo vaccarum numero & quaſi pretio redemptus eſt. Inde in vetuſtis legibus Scotorum: *Quæcunque mulier fuerit, ſive nobilis, ſive ſerva, ſive mercenaria, marcheta ſua erit una juvenca, vel tres ſolidi: & rectum ſervientis tres denarii. Etſi filia liberi ſit, & non Domini villæ, marcheta ſua erit una vacca, vel ſex ſolidi.* Leguntur hæc in collectione legum antiquarum Scotiæ, quas nuper edidit nobiliſſimus Skenæus. Ejuſmodi vectigalia in quibuſdam Belgii noſtri ditionibus pagorum dominis adhuc hodie penduntur. Non igitur ſoli Caligulæ ea placuêre. *Boxh.*

Indictis neque propoſitis.] Publice ſcilicet. Sup. Tib. cap. XLVIII.

Multa commiſſa fierent.] Hoc eſt, (ut ego quidem interpretor) cum multa *in commiſſum*, ſeu *in cauſam commiſſi* caderent, ſic enim loquuntur I. Cti noſtri. Et *committi* dicuntur merces, prædia, reſque aliæ, quæ in publicum deferuntur. *Torrent.*

Minutiſſimis litteris, & anguſtiſſimo loco.] Atqui in locis celeberrimis, atque ubi de plano ab omnibus legi poſſent edicta proponebantur. Auſonius Gratiarum actione ad Imp. Gratianum huc alludit, cum ita ſcribit, *Has ego litteras tuas in omnibus pilis atque porticibus, unde de plano legi poſſint, inſtar edicti pendere mandavero.* Adde notas V. D. P. R. L. P. id eſt, unde de plano recte legi poſſit. *Idem.*

Manubiarum.] Pecuniarum quaſi ex præda quadam principi quæſitarum: nam quid alioqui manubiæ ſint, diximus ad cap. XXVI. Cæſ.

Lupanar in palatio conſtituit.] Simile quid Dio de Meſſallina, item Xiphilinus de Avito. Lampridius quoque in Heliogabalo: *Lupanaria*, inquit, *domi amicis, clientibus & ſervis exhibuit.*

Pro loci dignitate.] Qualis erat dignitas ædium Palatinarum.

Cellis.]

cellis, in quibus matronæ ingenuique ſtarent. Miſit circum fora & baſilicas nomenculatores ad invitandos in libidinem juvenes ſeneſque: præbita advenientibus pecunia fenebris, appoſitique qui nomina palam ſubnotarent, quaſi adjuvantium Cæſaris reditus. Ac ne ex luſu quidem aleæ compendium ſpernens, plus mendacio atque etiam perjurio lucrabatur. Et quondam proximo colluſori, demandata vice ſua, progreſſus in atrium domus, cum prætereuntes duos equites Rom. locupletes ſine mora corripi, confiſcarique juſſiſſet: exſultans rediit, glorianſque numquam ſe proſperiore alea

42 *uſum. Filia vero nata, paupertatem, nec jam imperatoria modo, ſed & patria conquerens onera, collationes in alimoniam atque dotem puellæ recepit. Edixit & ſtrenas ineunte anno ſe recepturum: ſtetitque in veſtibulo ædium Kalend. Ianuariis ad captandas ſtipes, quas ple-*

Cellis.] Cellulas meretricias ſignificat, quibus nomina, & tituli proſtitutarum inſcribebantur. Seneca lib. II. Controverſiarum: *Meretrix vocata es, in communi loco ſtetiſti: ſuperpoſitus eſt cellæ tuæ titulus: venientem accepiſti.* Idem: *Deducta es in lupanar, accepiſti locum, pretium conſtitutum eſt, titulus inſcriptus eſt.* Hinc illud Satyricum exiit in Meſſalinam:

—— Tunc nuda papillis
Conſtitit auratis titulum mentita Lyciſcæ.

Et ab Epigrammatico poëta dictum eſt:

Intraſti quoties inſcriptæ limina cellæ.

Beroald.

Pecunia fenebris.] Fœnerari autem apud majores non ſolum dedecoroſum erat, ſed detrimentoſum. *Nam*, ut inquit M. Cato Cenſorius, *in legibus poſuerunt furem dupli condemnari, feneratorem quadrupli.* Ex quo licet exiſtimare quanto pejorem civem exiſtimaverint feneratorem, quam furem. Idem olim interrogatus, nunquid fenerari utile foret: *quid hominem*, inquit, *occidere?* Invenio apud authores, L. Genutium tribunum plebis tuliſſe ad populum, ne fenerari liceret. *Idem.*

Numquam ſe proſperiore alea uſum.] Alea quondam ludens, auditoque deeſſe pecuniam, Gallorum cenſus indices popoſcit, juſſiſque ex iis locupletiſſimis necari, ad colluſores reverſus, ipſos ob paucos ludere denarios inquit, at ſe jam nunc ad ſexies millies ſeſtertiûm coëgiſſe. Atque hi quidem nulla de cauſſa necati ſunt, unuſque eorum Iulius Sacerdos, cognomenti ſimilitudine mortem invenit. *Dio Caſſius.*

Aedium.] Scilicet Palatinarum.

Kalend. Ianuariis.] Tiberius edixerat ne ſtrenarum commercium ultra Kal. Ian. exerceretur, cap. XXXIV. Vide Aug. cap. LVII.

Volu-

plenis ante eum manibus ac sinu omnis generis turba fundebat. Novissime contrectandæ pecuniæ cupidine incensus, sæpe super immensos aureorum acervos patentissimo diffusos loco, & nudis pedibus spatiatus, & toto corpore aliquandiu volutatus est. MILITIAM 43
resque bellicas semel attigit, neque ex destinato, sed cum ad visendum nemus flumenque Clitumni Mevaniam processisset: admonitus de supplendo numero Batavorum, quos circa se habebat, expeditionis Germanicæ impetum cepit: neque distulit, sed legionibus & auxiliis undique excitis, delectibus ubique acerbissime actis, contracto & omnis generis commeatu quantum numquam alius, iter ingressus est: confecitque modo tam festinanter & rapide, ut prætorianæ cohortes contra morem signa jumentis imponere, & ita subsequi cogerentur: interdum adeo segniter & delicate, ut octo-

Volutatus est.] Cod. Salmas. *voluptatus est. Voluptari* forte dixerint veteres, sicut & *voluptarius*, quod in Iul. Capitolini Vero, & *voluptabilis*, quod in Plauti Epidico legimus.

Neque ex destinato.] Nulla prius facta deliberatione super rebus bellicis.

Cum ad visendum nemus flumenque Clitumni Mevaniam processisset.] Virgilius II. Georg.

Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deûm duxère triumphos.

Clitumnus fluvius est in Mevania, quæ pars est Vmbriæ partis Tusciæ, de quo fluvio, ut dicit Plinius in historia naturali, animalia quæ potaverint, albos fœtus creant. *Servius.*

Admonitus de supplendo numero Batavorum, quos circa se habebat.] De Germanis, & inter eos Batavis, corpore custodibus Cæsarum, adeunda lectori sunt, quæ ad cap. XXXIV. Neronis adferentur.

Quos circa se.] Tanquam σωματοφύλακες. Latini prisco vocabulo latrones dixerunt, quasi laterones ab latere: quia ut interpretatur Varro, circum latera erant regi, atque ad latera habebant ferrum. Dictum jam est, quemadmodum Augustus Cæsar inter armigeros secum habuerit cohortem Germanorum usque ad cladem Varianam: & cum Batavi populi Germaniæ sint, eosdem habuisse Caligula significatur. *Beroald.*

Delectibus.] Tres libri *dilectibus.* ut fere in vetustissimis exemplaribus. Festus, *Dilectus militum, & is qui significatur amatus, à legendo dicti sunt.* Atque ita in Pand. Florentinis scribitur. Quin & *diligenter*, id est, cum dilectu, interpretamur. *Torrent.*

octophoro veheretur, atque à propinquarum urbium plebe verri ſibi vias, & conſpergi propter pulverem
44 *exigeret. Poſtquam caſtra attigit, ut ſe acrem & ſeverum ducem oſtenderet, legatos, qui auxilia ſerius ex diverſis locis adduxerant, cum ignominia dimiſit. At in exercitu recenſendo, pleriſque centurionum maturis jam, & nonnullis ante pauciſſimos quam conſummaturi eſſent dies, primos pilos ademit, cauſſatus ſenium cujuſque & imbecillitatem: cæterorum increpita cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad ſex millium ſummam reſcidit. Nihil autem amplius quam Adminio Cinobellini Britannorum regis filio, qui pulſus à patre, cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto: quaſi univerſa tradita inſula, magnificas Romam*

Octophoro.] Lecticam, quæ ab octo ſervis lecticariis fertur, octophorum dixerunt, quod vectabulum proprie eſt delicatorum. Apulejus in II. Apologiæ: *Vectabatur octophoro: vidiſtis profecto, qui affuiſtis, quam improba juvenum circumſpectatrix, quam immodica ſui oſtentatrix.* Martialis:

Octophoro ſanus portatur, amice, Philippus.

Beroaldus.

Conſpergi propter pulverem exigeret.] Virtus, ut inquit Seneca, *pulverulenta eſt, colorata, & calloſas habens manus.* Cicero in oratione de ſuppliciis, caſtigat Verrem, & inceſſit facetoſa quadam urbanitate, quod itinerum laborem, qui vel maximus eſt in re militari, jucundum ſibi per delicias reddiderit: qui non in equo, ſed in lectica ferebatur, in qua erat pulvinus perlucidus Melitenſi roſa fartus: qui quum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica uſque ad cubiculum deferebatur. *Idem.*

Maturis jam.] *Maturos* vocat qui ſtipendia impleverant. Tiberius (ut ante dictum eſt) miſſiones veteranorum rariſſimas faciebat, ex ſenio mortem, ex morte compendium captans. Eadem ratio Cajum movit.

Commoda emeritæ militiæ.] Aug. capite XXIV.

Ad ſex millium ſummam reſcidit.] Auguſti definitionem, ex Dione habes, ad ejus vitam cap. XLIX. *Commoda* autem militiæ quid differant à *præmiis*, Torrentius notat ad cap. XXIV. ejuſdem.

Britannorum regis filio.] Pro *Britannorum* Beroaldus malit *Batavorum.* Quia, inquit, Britannorum regis filium in deditionem accipere non potuit, cum de Germanica expeditione Suetonius loquatur. At nihil obſtat, quo minus è Britannia trajiciens Adminius, ad Cæſarem ſe receperit. Ideo *transfugiſſe* eum Suetonius dicit. Præterea Batavos eo tempore regibus paruiſſe, de eo vix eſt uti non deliberandum cenſeat, qui Civilis illa verba apud Tacitum Hiſtor. IV. penſitaverit: *Servire Syriam Aſiamque, & ſuetum regibus Orientem.* Schildius.

Moni-

mam litteras misit: monitis speculatoribus ut vehiculo ad Forum usque & Curiam pertenderent, nec nisi in æde Martis, ac frequente senatu, COSS. *traderent. Mox* 45 *deficiente belli materia, paucos de custodia Germanos trajici, occulique trans Rhenum jussit: ac sibi post prandium, quam tumultuosissime adesse hostem nunciari. Quo facto, proripuit se cum amicis & parte equitum prætorianorum in proximam silvam: truncatisque arboribus, & in modum tropæorum adornatis, ad lumina reversus, eorum quidem qui secuti non essent, timiditatem & ignaviam corripuit: comites autem & participes victoriæ, novo genere ac nomine coronarum donavit, quas distinctas Solis ac Lunæ siderumque specie,* exploratorias *appellavit. Rursus obsides quosdam abductos è literario ludo, clamque præmissos, deserto repente convivio cum equitatu insecutus, veluti profugos ac reprehensos in catenis reduxit: in hoc quoque mimo præter modum intemperans. Repeti-*

Monitis speculatoribus.] Militum quidem ferendis litteris frequens in historia usus, præcipue tamen ex cohorte speculatorum desumpti, ab eaque mente scriptum Tacito Historiar. II. *Vix credibile memoratu est quantum superbiæ Vitellio accesserit, postquam speculatores Syria, Judæaque adactum in verba ejus Orientem nunciavere.* Torrent.

Vehiculo.] Vehicularem cursum Augustus instituit. Aug. cap. XLIX.

In æde Martis.] Vbi de bellis, triumphisque Senatum consuli debere Augustus sanxit, cap. XXIX.

Deficiente belli materia.] Eleganter Philostratus de bellicis rebus Caji, ὁ διενυστομαχῶν, καὶ λυδίζων τὴν στολὴν, καὶ πολέμους νικῶν οὐκ ὄντας. *Casaubonus.*

De custodia.] Vel quos captos habebat in custodia significat, vel quos habebat ad corporis custodiam. *Beroaldus.*

Equitum Prætorianorum.] Fuere ergo & equites inter Prætorianos. Sueton. Claud. cap. XXI. Xiphilin. Severo, Zonaras ubi de Diocletiano, vetera marmora. *Torrent.*

Ad lumina reversus.] Quasi in noctem protracta fuerit dimicatio. Vel eo refer, quod ardentibus tædis, ob rem prospere gestam, excipi non alienum ab illorum temporum institutis fuit. Dictum hac de re ad cap. XIII.

In hoc quoque Mimo.] Perperam vulgatæ editiones, *in hoc quoque minimo.* Mimi enim nomen plurimis auctorum locis in affine plerumque degeneravit. quod ostensum nobis lib. I. Adversar. toto capite XVII. *Pithœus.*

petita cœna renuntiantes coactum agmen, sicut erant, loricatos ad discumbendum adhortatus est. Monuit etiam notissimo Virgilii versu, Durarent, secundisque se rebus servarent. *Atque inter hæc absentem senatum populumque gravissimo objurgavit edicto, quod* Cæsare præliante, & tantis discriminibus objecto, intempestiva convivia, circum, & theatra
46 & amœnos secessus celebrarent. *Postremo, quasi perpetraturus bellum, directa acie in litore Oceani, ac ballistis machinisque dispositis, nemine gnaro aut opinan-*

Sicut erant, loricatos ad discumbendum hortatus est.] Plerique militum non habebant loricas hamatas, sed partem æris aut ferri procusam, quæ summum pectus tegeret: nam ima ventris satis scutum muniebat. *Lipsius.*

Intempestiva convivia.] Legitima convivii hora apud Romanos priscos, sol occasus. Postea decima haberi cœpta. Imo actuosi homines & forenses post decimam sæpe. quoniam res & judicia in foro exercita ad Decimam horam, uti ex Miloniana Asconii dicas. At labente imperio moribusque, octavâ horâ balnea cœpta, nona cœnæ. Hanc horam qui præveniebant, tempestive epulari dicebantur, & præmature, & convivia eorum tempestiva. Tacitus: *Claudius domum regressus & tempestivis epulis delinitus.* Qui in longum trahebant, inque noctem intempestam, jure eorum epulæ intempestivæ. Suetonius de Nerone: *Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat.* Curtius lib. VI. *Intempestiva convivia & perpotandi pervigilandique insana dulcedo.* Lipsius. Codex Salmasii intempestivis conviviis substituit *tempestiva*, quæ, ex Lipsii descriptione, pulchre huic loco conveniunt.

Amœnos secessus.] Quales imprimis Romanis erant illi, quos elegantissimis versibus celebrat Papinius in III. Sylv.

Hos Præneste sacrum, Nemus hos glaciale Dianæ,
Algidus aut horrens, aut Tuscula protegit umbra:
Tiburis hi lucos, Anienaque frigora captant.

Beroaldus.

Perpetraturus bellum.] *Ductare exercitus, & patrare bellum,* apud Sallustium dicta sancte & antique, ridentur à nobis, si diis placet. quam culpam non scribentium quidem judico, sed legentium: tamen vitanda, quatenus verba honesta moribus perdidimus, & evincentibus etiam vitiis cedendum est. *Quintilianus.*

Ballistis.] Ballista funibus, nervis, chordisque tenditur, quæ quanto prolixiora brachiola habuerit, hoc est, quanto major fuerit, tanto spicula longius emittit: quæ si juxta artem mechanicam temperetur, & ab exercitatis hominibus, qui mensuram ejus ante collegerint, dirigatur, penetrat quodcunque percusserit. *Vegetius.*

Machinisque dispositis.] Inter machinas & organa id videtur esse discrimen, quod machinæ pluribus operibus, aut vi majore coguntur effectus habere: uti ballistæ torculariumque prela: Organa autem unius operæ prudenti tactu perficiunt, quod propositum est: uti scorpionis, seu anisocyclorum versa-

nante quidnam cœpturus esset, repente ut conchas legerent, galeasque & sinus replerent, imperavit: spolia Oceani *vocans*, Capitolio Palatioque debita. *Et in indicium victoriæ altissimam turrem excitavit:*

versationes. *Vitruvius.* Ballista igitur Vitruvio inter machinas censetur. At Lipsius in Poliorcetico sic distinguit, ut vineas, pluteos, testudines, musculos, vectes, & similia, pro machinis habeat, ballistas inter tormenta referat. Suetonius quoque non obscure machinas à ballistis separat.

Ut conchas legerent.] Conchæ proprie non sunt pisces, præsertim quæ in littore leguntur, exuviæ sunt & superficies animalis, non animal ipsum. Victor addidit & *umbilicos*, quos pariter cum conchis junxêre Cicero & Val. Max. Sic Ovidius *conchas* & *teretes lapillos*. Hi teretes lapilli sunt calculi littorales ad instar umbilici, unde & sic appellati. *Veneris umbilicos* quibusdam appellatos notat alicubi Turnebus, sed fallitur. Herba est quam sic vocavêre, quæ Græcis Κοτυληδών. *Salmas.*

Procerissimum quemque.] Qui tanto rectius aliquem è majoribus nostris poterat repræsentare: quippe queis *magna corpora* Tacitus tribuit. Idem ex genere armorum, quibus utebantur, paret. Germanicus enim Annal. II. in orat. ad militem, *immensa* eorum *scuta*, & *enormes hastas* memorat. *Schildius.*

Altissimam turrem excitavit.] Fuêre inter eruditissimos Batavorum, qui turrim istam Caligulæ non aliam existimarent, quam quæ postea, ut ipsi volunt, aliis usibus destinata, BRITANNICAE ARCIS nomen accepit: cujus hodieque ruinas, binis circiter ab hac urbe Lugdunensi milliaribus, Oceanus abscondit. Veruntamen in tanta vetustate, cum & autorum luculentiora testimonia desint, & violentia maris locorum faciem confuderit, opinari se quidem hoc doctissimi homines, cæterum scire minime profitentur. At quod iidem illi magno hactenus assensu tradidêre, turrim istam Caligulæ in Armamentarium conversam videri, id perquam infirmâ destinâ niti, nuper adeo comperimus, cum ad clarissimum virum Petrum Scriverium, in prædio suo suavissime rusticantem inviseremus. Lapidem enim, cujus inscriptio eos in hanc sententiam impulit, quique Septimio Severo ARMAMENTARII RESTITVTI gloriam tribuit, non ex arcis istius ruderibus extractum, sed vero Rodanburgi inventum, patriarum antiquitatum callentissimns senex referebat, qui locus ab alia urbis parte situs, plusquam binis milliaribus à turri Britannica distat, & Agrippinæ quondam prætorium fuisse perhibetur. Cæterum, non plane à vero eorum opinionem dissidere, qui autorem & conditorem istius pyrgi Caligulam faciunt, illud quoque non minimo indicio fuerit, quod in Bataviæ littore concharum spolia stolidissimus Imperator legisse videtur. Tacitus Hist. IV. *Erat in Caninefatibus Brinio, claritate natalium insigni. pater ejus multa hostilia ausus, Cajanarum expeditionum ludibrium impune spreverat.* Plane tum in Batavorum insula egisse Caligula videtur. Suetonius quoque paullo ante: *Mox deficiente belli materia, paucos de custodia Germanos trajici occulique trans Rhenum jussit: ac sibi post prandium, quam tumultuosissime adesse hostem nuntiari.* Rhenum intelligo proprie dictum (medium Cl. Ptolemæus ostium appellavit) qui nunc quidem obstructus, olim apud turrim istam Cajanam in Oceanum irrumpebat. Adde quod Britannicam quoque idem Cajus expeditionem minabatur, ut credibile sit ab ejus oppositu indidisse eum turri suæ deno-

vit: ex qua, ut ex Pharo, noctibus ad regendos navium cursus, ignes emicarent: pronuntiatoque militi donativo, centenis viritim denariis, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus: Abite, *inquit*, læti,
47 abite locupletes. *Conversus hinc ad curam triumphi, præter captivos & transfugas barbaros, Galliarum quoque procerissimum quemque, & ut ipse dicebat, ἀξιοθριάμβευτον, ac nonnullos ex principibus legit ac sepofuit ad pompam: coëgitque non tantum rutilare, & submittere comam, sed & sermonem Germanicum addiscere, & nomina barbarica ferre. Præcepit etiam triremes, quibus introierat Oceanum, magna ex parte itinere terrestri Romam devehi. Scripsit & procuratoribus,* Triumphum appararent quam minima summa; sed quantus numquam alius fuisset: quando

minationem. Suetonius cap. XIX. de ponte Puteolano: *ut Germaniam & Britanniam, quibus imminebat, alicujus immensi operis famâ territaret.* Tacitus in Agric. *Agitâsse C. Cæsarem de intranda Britannia satis constat.* Denique nummi etiam, Caligulæ nomen præferentes, heîc eruti ostenduntur. Sed nihil affirmamus. Bene qui conjecerit, vatem hunc perhibebo optimum. *Schildius.*

Coëgitq; non tantum rutilare.] Vt germani scilicet Germani viderentur. Tacitus: *Truces & cærulei oculi, & rutilæ comæ.* Ideo Auricomi Batavi Silio:

At puer auricomo jam formidate Batavo.

Vt Vandali χρυσοειδεῖς Procopio dicti. Ruffum colorem Sen. dixit III. De ira. Nec à natura solum rutilus hic crinis, etiam ab arte. Lavabant enim crebro, & medicamento rutilabant. Ammian. *Videbat* (Germanos) *lavantes alios, quosdam comas rutilantes ex more.* Romanæ etiam matronæ veteres amavère hunc colorem, & *summa diligentia capillos cinere rutilabant*, ait Valerius lib. II. c. I. Posteriores magis avide, quæ capillitium ipsum emebant à Germanis, & pro comis suis supponebant. Ovidius ad puellam:

Iam tibi captivos mittet Germania crines,
Culta triumphatæ munere gentis eris.

Lipsius.

Submittere.] Promitttere, & prolixiorem facere: quod proprium est Germanorum. Namque populi Septentrionales, ut Vitruvius, & Plinius tradiderunt, flavos habent crines, & promissos ex humoris copia: sicut è contrario Æthiopes vaporis efficacia capillos habent breves, & adustis similes. *Beroald.* Quod autem falsum è Germania triumphum Caligula adornavit, in eo imitatorem postea Domitianum habuit. Vide Tacit. in vita Agric. Persius Sat. VI.

—— missa est à Cæsare laurus
Insignem ob cladem Germanæ pubis. ——
—— jam lutea gausapa captis,
Essedaque, ingentesque locat Cæsonia Rhenos.

Ius

do in omnium hominum bona jus haberent. *Pri-* 48
usquam provincia decederet, consilium iniit nefandæ
atrocitatis, legiones quæ post excessum AVgusti seditio-
nem olim moverant, contrucidandi: quod & patrem
suum Germanicum ducem, & se infantem tunc obse-
dissent. Vixque à tam præcipiti cogitatione revocatus,
inhiberi nullo potuit modo quin decimare velle perse-
veraret. Vocatas itaque ad concionem inermes, atque
etiam gladiis dispositis, equitatu armato circumsedit.
Sed cum videret, suspecta re, plerosque dilabi ad re-
sumenda, si qua vis fieret, arma, profugit concione:
confestimque urbem petiit, deflexa omni acerbitate in
senatum, cui animadvertendos tantorum dedecorum
rumores palam minabatur: querens inter cætera, frau-
datum se justo triumpho, cum ipse paullo ante, ne
quid de honoribus suis ageretur, etiam sub mortis pœna
denuntiasset. Aditus ergo in itinere à legatis amplis- 49
simi ordinis, ut maturaret orantibus, quam maxima
voce, Veniam, *inquit*, veniam, & hic mecum:
capulum gladii crebro verberans quo cinctus erat:
Edixit & reverti se, sed iis tantum qui optarent
equestri ordini & populo: nam se neque civem
ne-

Ius haberent.] Lib. unus *haberet*. Non displicet tamen multitudinis numero legi. nam quæ à procuratore Cæsaris geruntur sic comprobantur, ut si ab ipso Cæsare gesta sint. Lib. I. Pand. De off. proc. Cæs. *Torrent.* Procuratores primo rei familiari sive fisco præfecti, sed imago imperii quibusdam adjuncta. Plura de procuratoribus ad lib. V. dicentur.

Quin decimare velle perseveraret.] Id vetustum supplicii militaris genus multo tempore omissum, reduxit Crassus in bello adversus Spartacum, in quo pœnæ etiam turpitudo adest, multaque omnibus inspicientibus horrenda peraguntur. *Plutarchus.*

Cui animadvertendos.] Lib. duo *cui ad avertendos*, (quæ lectio Sabellici conjecturam confirmat; nam *ad avertendos* legendum putat) quasi à se amoliretur dedecora si in Senatum fureret. *Torrentius.*

Edixit.] Edicto reditum suum populo significavit.

neque principem senatui amplius fore. *Vetuit etiam quemquam senatorum sibi occurrere: atque omisso, vel dilato triumpho, ovans urbem natali suo ingressus est: intraque quartum mensem periit, ingentia facinora ausus, & aliquanto majora moliens. Siquidem proposuerat, Antium, deinde Alexandriam commigrare, interempto prius utriusque ordinis electissimo quoque. Quod ne cui dubium videatur, in secretis ejus reperti sunt duo libelli, diverso titulo, alteri* GLADIVS, *alteri* PVGIO *index erat. Ambo notas & nomina continebant morti destinatorum. Inventa & arca ingens, variorum venenorum plena: quibus mox à Claudio demersis, infecta maria traduntur, non sine piscium exitio, quos enectos æstus in proxima litora ejecit.* STATVRA *fuit eminenti, pallido colore, corpore enormi, gracilitate maxima cervicis & crurum, & oculis & temporibus concavis, fronte la-*

Siquidem proposuerat Antium, deinde Alexandriam commigrare.] De Antio supra, capite VIII. de profectione Alexandriam, Philo: τοῦτο δὲ πράξειν ἔμελλεν ἐν παρόπλῳ, κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον ἀποδημίαν. ἄλεκτος γάρ τις αὐτὸν ἔρως κατεῖχε τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς ἣν ἐπόθει σπουδῇ πάσῃ παραγενέσθαι, καὶ ἀφικόμενος πλεῖστον χρόνον ἐνδιατρῖψαι. caussam consilii vide in sequentibus, meminit & Iosephus. *Casaub.*

Alexandriam.] Liber opt. *Alexandream*, ut apud Horat. lib. III. Od. XIV. *Portus Alexandrea supplex, &c.* & Antiochea apud Ausonium De claris urbibus, & in nummis veteribus. *Torr.*

Alteri gladius, alteri pugio.] Dio Protogenem quendam commemorat, Cajo in omnibus atrocissimis rebus administrum, ὥστε καὶ βιβλία ἀεὶ δύο περιφέρειν, καὶ αὐτῶν τὸ μὲν ξίφος, τὸ δὲ ἐγχειρίδιον ὀνομάζειν. De Sulcio & Caprio, qui cum libellis accusatoriis obambulabant, Horatius libro I. Sat. IV.

Pallido colore.] Cod. Salmas. quod aliis quoque repertum, *expallido*. Sic *exalbidus* apud Plinium. Vim & potestatem vocis præpositio amplificat.

Gracilitate maxima cervicis & crurum.] C. Cæsar, materia risus benignissima. Tanta illi palloris insaniam testantis fœditas erat, tanta oculorum sub fronte anili latentium torvitas, tanta capitis destituti, & emendicatis capillis aspersi deformitas, adjice obsessam setis cervicem, & exilitatem crurum, & enormitatem pedum. *Senec.*

Oculis & temporibus concavis.] Plin. rigen-

lata & torva, capillo raro, ac circa verticem nullo, hirſutus cætera. Quare tranſeunte eo, proſpicere ex ſuperiore parte, aut omnino quacumque de cauſſa capram *nominare, crimmoſum & exitiale habebatur. Vultum vero natura horridum ac tetrum etiam ex induſtria efferabat, componens ad ſpeculum in omnem terrorem ac formidinem. Valitudo ei neque animi neque corporis conſtitit. Puer comitiali morbo vexatus: in adoleſcentia ita patiens laborum erat, ut tamen nonnumquam ſubita defectione ingredi, ſtare, colligere ſemet ac ſufferre vix poſſet. Mentis valitudinem & ipſe ſenſerat: ac ſubinde de ſeceſſu deque purgando cerebro cogitavit. Creditur potionatus à Cæſonia uxore, amatorio quidem medicamento, ſed quod* in

rigentes ei oculos tribuit lib. XI. cap. XXXVII.

Fronte lata.] Ariſtoteles in I. de Hiſt. animal. *οἷς μὲν μέτωπον πλατὺ, ἐκστατικοί. quibus frons lata eſt*, inquit, *mente moveri idonei ſunt.* Plane Cajo convenit.

Capram nominare.] Cauſa præcedit, quod hirſuto corpore eſſet. Refert Ammianus Marcellinus, Iulianum Imperatorem, cum eſſet hirſutus, appellatum fuiſſe à carptoribus Capellam. *Beroaldus.*

Vultum vero natura horridum ac tetrum etiam ex induſtria efferabat.] Id eſt, ad feritatem & terrorem omnem componebat. Sic *argentum*, in quo belluæ expreſſæ erant, *efferatum* eleganter vocat Apulejus. Libet ipſum loquentem audire lib. V. *Mirus prorſum magnæ artis homo, imo ſemideus, vel certe Deus, qui magnæ artis ſubtilitate tantum efferavit argentum.* Boxhornius.

Puer.] Scripſit Hippocrates, & adſtipulatur Galenus, epilepſiam, qui morbus caducus, ſive comitialis dicitur à noſtris, eſſe proprie infantium, & puerorum: qui adoleſcentes quoque infeſtat propter incontinentiam, & ſi fuerint famis, vigiliæ, caloris, algoris ſupra modum patientes. Cornelius Celſus author eſt, comitialem morbum ante pubertatem cœptum non ægre finiri. *Beroald.*

Comitiali morbo.] Qui Cæſarem quoque Iulium infeſtabat. Relege quæ ſcribuntur ad cap. XLV. Cæſ.

A Cæſonia uxore.] Iuvenalis:

—— ut avunculus ille Neronis,
Cui totam tremuli frontem Cæſonia pulli
Infudit ——
Ardebant cuncta, & fracta compage ruebant,
Non aliter, quam ſi feciſſet Iuno maritum
Inſanum. ——

Ioſephus hoc nomine ait Cæſoniam à conjuratis interfectam: quia alienata potionibus principis mente omnium malorum fuiſſet cauſa. *Sabell.*

in furorem verterit. Incitabatur insomnia maxime: neque enim plus quam tribus nocturnis horis quiescebat: ac ne his quidem placida quiete, sed pavida miris rerum imaginibus: ut qui inter cæteras, pelagi quondam speciem colloquentem secum videre visus sit. Ideoque magna parte noctis vigiliæ cubandique tædio, nunc toro residens, nunc per longissimas porticus vagus, invocare identidem atque exspectare lucem consueverat.

51 *Non immerito mentis valitudini attribuerim diversissima in eodem vitia, summam confidentiam, & contra nimium metum. Nam qui deos tantopere contemneret, ad minima tonitrua & fulgura connivere, caput obvolvere, ad vero majora proripere se è strato, sub lectumque condere solebat. Peregrinatione quidem Siciliensi, irrisis multorum locorum miraculis, repente à Messana noctu profugit, Ætnæi verticis fumo ac murmure pavefactus. Adver-*

Ad minima tonitrua & fulgura.] Non semper autem ita affectus fuit bonus hic Imperator: ausus enim interdum non solum vultum attollere: sed etiam τοῖς βρονταῖς ἐκ μηχανῆς τινος ἀντιβροντᾶν, καὶ ταῖς ἀστραπαῖς ἀντιστράπτειν, καὶ ὁπότε κεραυνὸς καταπέσοι, λίθον ἀντακοντίζειν: auctor Dio. Sed omittamus istum ἀπαρτηρὸν, φρένας ἠλεὸν, & notemus potius veterum consuetudinem admodum laudabilem: moris enim fuit cum tonaret, aut fulgeret, aut terra moveret, continuo pro mutua salute diis vota fundere. Didici ex Philostrato, cujus hæc sunt De vita Apollinii libro sexto: loquitur de Antiochensibus Syris, & terræ motu, qui, dum ipsi in concione sunt, factus est, σεισμοῦ δὲ γινομένου προσπεσόντος ἔπτηξαν, καὶ ὥσπερ ἐν διοσημείαις εἴωθεν, ὑπὲρ ἀλλήλων ηὔξαντο. *Casaub.* Vide adnotationem è Dione excerptam ad cap. XXII.

Connivere.] Illud *connivere*, minus est illis, quæ hic vult Suetonius. Quidam MSS. habent, *conruere*. Sed id ferri non potest, cum sequatur, *caput obvolvere*. Lege, *contremere*. *Contemnere Deos, & contremere ad minima fulgura*, optime hic inter se contenduntur. Non solus Caligula, omnes ad fulgura, etiam minima, connivemus. Non debuissent autem ad vulgatam lectionem, cum palam inepta sit, tam diu connivere eruditi. *Boxhornius.*

Aetnæi verticis.] Pro *Aetnæi verticis* quod sane non reprehendo, lego in pervetusto libro, *Aetnæi crateris*: neminem autem paullo doctiorem fallit, spiracula, ignem evomentia, crateras dici. *Turnebus.*

Si vi-

verſus Barbaros quoque minaciſſimus, cum trans Rhenum inter anguſtias denſumque agmen iter eſſedo faceret, dicente quodam, Non mediocrem fore conſternationem, ſicunde hoſtis appareat, *equum illico conſcendit: ac propere verſus ad pontes, ut eos calonibus & impedimentis ſtipatos reperit, impatiens moræ, per manus ac ſuper capita hominum tranſlatus eſt. Mox etiam audita rebellione Germaniæ, fugam & ſubſidia fugæ, claſſes apparabat: uno ſolatio acquieſcens, tranſmarinas certe ſibi ſuperfuturas provincias, ſi victores Alpium juga ut Cimbri, vel etiam urbem, ut Senones quondam, occuparent: unde credo percuſſoribus ejus poſtea conſilium natum, apud tumultuantes milites ementiendi ipſum ſibi manus intuliſſe, nuntio malæ pugnæ perterritum.* VESTITU 52
calceatuque & cætero habitu, neque patrio, neque civili, ac ne virili quidem, ac denique humano, ſemper uſus

Si victores Alpium juga occuparent.] Figura eſt, πρὸς τὸ σημαινόμενον. præceſſit enim, *audita rebellione Germaniæ.* at viri docti locum cenſent emendandum, & ſcribendum *Germanorum,* quibus non aſſentior. infinita ſunt hoc genus apud optimos ſcriptores. notum apud ſummum vatem φίλε τέκνον. & quæ variis locis congerit Euſtathius. Pauſanias Arcadicis, νικῶσι δὲ περιλαβόντες Ἀχαιῶν στρατιὰν, καὶ Ἄρατον ἡγεμόνα ἐπ' αὐτῷ. ait ἐπ' αὐτῷ quaſi præceſſiſſet, στρατόν. *Caſaub.*

Veſtitu calceatuque.] Quamvis proprie & ſtricte *calceum* appellârint id calciamenti genus, quod totum pedem & infime & ſuperne tegebat, tamen omne genus calciamentum, & quidquid pedibus inducitur, calcei nomine nonnunquam venit. Nam & Græci quoque omne genus calceatus ὑπόδημα appellant: utut ὑπόδημα κοῖλον vocent, quo pes totus tegitur & amicitur, ad differentiam ſandaliorum ſive ſolearum. Heſychius: κάλτιοι, ὑποδήματα κοῖλα ἐν οἷς ἱππεύουσι. Vox Sicula κάλτιος, de cavo & profundo calciamento. unde Latina *calcius.* Plutarchus quoties calcei Romani mentionem facit, fere ſemper reddit κάλτιον. Cæterum fere ſemper calcei aurati purpuream veſtem ſequebantur. Ita qui conſulatum capiebant ſub Imperatoribus, ut purpura ſive Tyrio veſtiebantur, ita & auro calciabantur. Sic mulieres, quibus purpura familiaris, etiam calceos inauratos habebant. Teſtis, præter Epictetum & Lucianum, Apulejus Mileſiarum lib. XI. *Salmaſius.*

Ac denique humano.] Quaſi dicat, non conten-

usus est. Sæpe depictas gemmatasque indutus pænulas, manuleatus & armillatus in publicum processit: aliquando sericatus, & cycladatus: ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnumquam

contentus pro patrio cultu peregrinum usurpasse, pro civili militarem, pro virili muliebrem: sed ne divino quidem abstinuit. *Sabell.*

Manuleatus.] Tunicis uti virum prolixis ultra brachia & usque in primores manus ac prope in digitos, Romæ atque omni in Latio indecorum fuit. eas tunicas Græco vocabulo nostri *chiridotas* appellârunt: feminisque solis vestem longe lateque diffusam decorem existimâverunt, ad ulnas cruraque adversus oculos protegenda. viri autem Romani primo quidem sine tunicis toga sola amicti fuerunt: postea substrictas & breves tunicas citra humerum desinentes habebant, quod genus Græci dicunt ἐξωμίδας. Virgilius quoque chiridotas, quasi femineas ac probrosas criminatur:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula vittas.

Gellius.

Aliquando sericatus.] Tacitus Ann. II. sub Tiberio decretum narrat, *ne vestis serica viros fœdaret.* Postea quoque Tacitus imperator ut Fl. Vopiscus scriptum reliquit, holosericæ vestis usum omnibus viris interdixit. Est autem holoserica vestis, tota ex serico, nulla alia materia. Subserica vero, cujus substamen ex serico est. Holosericæ vestis pretium immensum fuisse, conjicio ex eodem Vopisco in Aureliano, his verbis: *Vestem holosericam neque ipse in vestiario suo habuit, neque alteri utendam dedit. Et quum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blateo serico uteretur, ille respondit, Absit, ut auro fila pensentur. Libra enim auri, tunc libra serici fuit.* Iam ante conquestus fuerat Plinius, tam longinquo orbe peti, *ut in publico matrona transluceat.* Bayfius.

Et cycladatus.] Pallium & cyclas, habitus matronarum Romæ. Servius: *togas autem etiam feminas habuisse, cycladum & recini usus ostendit. recinus autem dicitur quod post tergum rejicitur.* Recinum togam vel togæ genus fuisse, etiam Festus ostendit. Cyclades erant, quas nunc *Zupas* vocamus: sunt enim plane pleneque rotundæ, & nullum habent angulum, quia undequaque clausæ per extremum ambitum. *Salmas.*

Ac modo in crepidis vel cothurnis.] Cothurni tragica calciamenta sunt, sublevato altius subere, ut mimi priscorum heroum in scena personas induentes, grandiores apparerent. Soccus vero humile est calciamentorum genus, in modum crepidarum, comœdis proprium: qui fortasse *Excalceati*, cum tragicis histrionibus collati, à Seneca Ep. VIII. appellantur: *Quantum disertissimorum versuum inter mimos jacet? quam multa Publii, non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt?* Brodæus.

Speculatoria caliga.] *Speculatoriam* hoc loco Tranquillus addidit, quo majorem caligæ vilitatem ostenderet, inter milites enim alii aliis ornatiore caliga utebantur. Et speculatores quidem militum numero habebantur, verum ob laboris assiduitatem, ac discrimina quæ subibant, minus cultos incedere solitos credendum est, & fieri potest ut peculiari quodam calciamenti genere induerentur. Quæ *speculatoria* absolute dicitur à Tertulliano De corona militis cum ait, *Speculatoriam, morosissimam pedibus, absolvit.* Torrent.

Socco muliebri.] Et quidem ex margaritis. Plin. lib. IX. cap. XXXV. & lib. XXXVII. cap. II. Elegans etiam de Caji socco locus Senecæ lib. De benefic. II. capite XII. & de socco muliebri

quam socco muliebri: plerumque vero aurea barba fulmen tenens, ac fuscinam, aut caduceum, deorum insignia, atque etiam Veneris cultu conspectus est. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem assidue gestavit: interdum & Magni Alexandri thoracem repetitum è conditorio ejus. E DISCIPLINIS 53
liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit, quantumvis facundus & promtus: utique si perorandum in aliquem esset, irato & verba & sententiæ

liebri Suetonii Vitellio. Haud frustra vero addidit *muliebri*. Nam præterquam, quod soccorum in palliatis comœdiis usus esset, etiam Cynici eos induisse videntur. Plautus in Persa:

Cynica esse è gente oportet parasitum probum:
Ampullam, strigilem, scaphium, soccos, pallium.

Aurea barba.] Sicut Iupiter figuratur. Æsculapius quoque barba aurea olim spoliatus fuit à Dionysio. *Beroaldus.*

Caduceum.] In Mercurio solem coli, etiam ex caduceo claret, quod Ægyptii in specie draconum maris & fœminæ conjunctorum figuraverunt Mercurio consecrandum. Hi dracones parte media voluminis sui invicem nodo, quem vocant Herculis, obligantur: primæque partes eorum reflexæ in circulum, pressis oculis ambitum circuli jungunt & postmodum caudæ revocantur ad capulum caducei, ornaturque alis ex eadem capuli parte nascentibus. *Macrobius.* Philo etiam talaria Mercurii sumsisse eum narrat: Πέδιλα Ἑρμῆς ὑποδεῖται πτερῶν ταρσοὺς ἔχοντα. διὰ τί; ἆρα οὐχ' ὅτι προσήκει τὸν ἑρμηνέα καὶ προφήτην τῶν θείων, ἀφ' οὗ καὶ Ἑρμῆς ὠνόμασται, τὰ ἀγαθὰ διαγγέλλοντα, ποδωκέστατόν τε εἶναι καὶ μονονοὺ πτηνὸν φέρεσθαι. Γάϊος δὲ πρὸς τίνα χρείαν πέδιλα ἀνελάμβανεν; ἢ ἵνα τὰ δύσφημα καὶ δυσώνυμα (δέον ἡσυχάζεσθαι, βοηδρομῇ), τάχει συντόνῳ πάντη συνηχοῦντα; Vide eum autorem de ἐκθεώσει & mirifico habitu Caji ubertim & eleganter disserentem libro De Legatione ad Cajum.

Veneris cultu.] Qui alius alibi figurabatur: nam & barbata apud quosdam culta est. *Sabell.*

Repetitum è conditorio ejus.] Alexandri corpus Ptolemæus Alexandriam detulit: ibique id sepeliit, & adhuc ibi jacet, non tamen in eodem alveo. Nunc enim vitreus est, ille in aureo condiderat. Aureum Ptolemæus cognomento Coccus & Subditítius rapuit, è Syria eo profectus: statimque dejectus nullam ex præda utilitatem percepit. *Strabo.*

E disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit.] Ita lib. 11. de Octavio: *Eruditione varia repletus Sphæri.* Hoc est, φιλολογίαν καὶ πολυμάθειαν ἀσκήσας, doctore Sphæro. Appello φιλολογίαν historiæ & rerum antiquarum cognitionem, litterasque humaniores, quas qui tenent eruditi proprie vocantur, ut docet M. Tullius. *Casaub.*

Irato & verba & sententiæ suppetebant.] Sententia hujus loci flagitat, ut pro *irato* scribatur *imparato*. Mens enim Sueto-

tiæ ſuppetebant: pronuntiatio quoque & vox, ut neque eodem loci præ ardore conſiſteret & exaudiretur à procul ſtantibus. Peroraturus ſtrictũrum ſe lucubrationis ſuæ telum minabatur: *lenius comtiuſque ſcribendi genus adeo contemnens, ut Senecam tum maxime placentem*, commiſſiones meras *componere*, & harenam eſſe ſine calce *diceret. Solebat etiam proſperis oratorum actionibus reſcribere, & magnorum in ſenatu reorum accuſationes defenſioneſque meditari: ac, prout ſtylus ceſſerat, vel onerare ſententia ſua quemque, vel ſublevare: equeſtri quoque ordine ad audiendum*

Suetonii eſt, tam facundum promtumque Caligulam fuiſſe, ut ſi perorandum eſſet, imparatus non minore eloquentia, quam gravitate diſſereret. *Boxhorn.*

Tum maxime placentem.] Fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis ejus auribus accommodatum. *Tacitus.*

Commiſſiones meras componere.] Vocem *commiſſiones* & morem committendi expoſuimus ad libri ſecundi caput LXXXIX. ea notione accipi hîc quoque debet hæc dictio, certe poteſt. Vocantur enim ſcripta Senecæ *commiſſiones meræ*, ut ſi Græce dicas cum Iſocrate, λόγοι περὶ τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἀγῶνας γεγραμμένοι. Imo vero *commiſſiones* ſunt ἀγωνίσματα. quo ſenſu dixit Thucydides de opere ſuo, κτῆμά τε ἐς ἀεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκειται. Ita accipit & philoſophus in libro de Poëtice. Et Polybius lib. III. in aureo dicto & digniſſimo quod ubique non ibi tantum legatur. ἱστορίας γὰρ ἐὰν ἀφέλῃ τις καὶ διατί, καὶ πῶς, καὶ τίνος χάριν ἐπράχθη, καὶ τὸ πραχθὲν πότερα εὔλογον ἔσχε τὸ τέλος, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀγώνισμα μὲν, μάθημα δὲ οὐ γίγνεται. Quod Thucydides voce ponderoſa valde κτῆμα dixit, Polybius magis aperte μάθημα. *Caſaub.*

Et harenam eſſe ſine calce.] Credo, quod ſententias plerunque loqueretur, breves & nulla admodum connexione inter ſe cohærentes. Tale quid voluit & Quintilianus, cum in Seneca reprehendit *quod rerum pondera minutiſſimis ſententiis fregiſſet.* de quo genere dicendi vide ejuſdem doctoris judicium libro VIII. cap. V. Diverſa ratio eſt cur dicat Epiphanius, hæreticos χοινία ἐξ ἄμμου πλέκειν *ex harena funiculos nectere* in ſuis ſcriptis, dum ſacræ ſcripturæ loca male componunt. *Idem.*

Magnorum reorum.] Exemplum inſigne Domitii Afri, quem tantopere Seneca & Quinctilian. celebrant, apud Dionem, is enim accuſatus Cæſaris oratione ſcripto prolata, non alia ratione periculum evaſit, quam quod, tanquam auditor potius quam reus, tandem defenſionis loco eum ſe magis ut oratorem quam ut Cæſarem metuere reſpondit. *Torrent.*

Stylus ceſſerat.] Dicendi ratio ſucceſſerat. Siquidem ſtylum, non cauſam ſecutus, eo detorquebat impetum, quo vis dicendi facilius inclinaſſet. *Sabellicus.*

Batue-

dum invitato per edicta. S E D *& aliorum generum artes, ſtudioſiſſime, & diverſiſſimas exercuit. Threx & auriga, idem cantor, atque ſaltator. Batuebat pugnatoriis armis, aurigabat exſtructo plurifariam circo. Canendi ac ſaltandi voluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem ſpectaculis temperaret, quo minus & tragœdo pronuntianti concineret: & geſtum hiſtrionis quaſi laudans vel corrigens palam effingeret. Nec alia de cauſſa videtur eo die quo periit, pervigilium indixiſſe, quam ut initium in ſcenam prodeundi licentia temporis auſpicaretur. Saltabat autem nonnumquam etiam noctu: & quondam tres conſulares ſecunda vigilia in palatium accitos, multaque & extrema metuentes ſuper pulpitum collocavit: deinde repente magno*

54

Batuebat pugnatoriis armis.] Cum rudibus tantum in batualibus uterentur. Repete notas ad cap. XXXII.

Pervigilium indixiſſe.] Antiquos in ſacris quibuſdam pervigilio uſos, paſſim legimus. Tacitus: *pervigilia celebrârunt fœminæ, quibus mariti erant.* Cicero *pervigilationes* vocat II. de Leg. Suetonius in Galba, de ſimulacro Fortunæ: *In parte ædium conſecratum, menſtruis deinde ſupplicationibus & pervigilio anniverſario coluit.* Nihilominus voluptatis etiam & hilaritatis cauſſa pervigilia priſcos egiſſe, ex hoc loco colligimus. Etiam Vitell. cap. X. Vitellii luxum deſcribens, eum in Apennini jugis pervigilium egiſſe tradit. Id quod clarius docet Tacit. Hiſt. III. *M. Donatus.*

Super pulpitum collocavit.] Erat in ſcena proſcenium, id eſt, locus ante ſcenam porrectus, ubi pulpitum excitatum erat, quo actores fabularum prodirent, ita ut ſcena altior eſſet pulpito, pulpitum autem altius orcheſtra: quæ ipſa locus erat ſaltantium, ob id orcheſtra dicta, quaſi ſaltatorium. *Budæus.*

Magno tibiarum & ſcabellorum crepitu.] Saltatores & ſaltatrices præter ictũ pedum varia inſtrumenta ſono edendo apta adhibebant. fere enim jungebantur, ut Lucianus Περὶ ὀρχήσεως indicat, κρούματα, τερετίσματα, & ποδῶν κτύπος. Inter alia organa ejus generis & ſcabelli fuerunt. Eam vocem non magis Latinam puto eſſe quam *barbitus, ſambuca, nabla,* & alia pleraque omnia inſtrumentorum muſicorum nomina: quæ ſimul cum uſu rerum quas ſignificant, in civitatem Romanam ſunt admiſſa. Aſſentior autem doctiſſimo amiciſſimoque Scaligero, qui *ſcabellos* ſive ſcabella, eſſe putat apud Suetonium & Arnobium quos Hiſpani & Aquitani *caſcabellos* dicunt; quam dictionem Rabbi Iona uſurpat in explicatione vocis Hebraicæ חח. Erat hoc unum è crepitaculorum generibus, quibus vel cum muſicis organis, vel inopia eorum, ut notat ſcholiaſtes Ariſtophan. ad Ranas, utebantur. Talis fuit teſtarum crepitus, item acetabulorum tinnitus, ſive ὀξυβάφων μουσικὴ, & illa,

Ἀρα-

gno tibiarum & scabellorum crepitu, cum palla tunicaque talari prosiluit, ac desaltato cantico abiit. Atque hic tam docilis ad cætera, natare nesciit. Quorum vero studio teneretur, omnibus ad insaniam favit. Mnesterem pantomimum etiam inter spectacula osculabatur: ac si quis saltante eo vel leniter obstreperet, detrahi jussum manu sua flagellabat. Equiti Romano tumultuanti, per centurionem denuntiavit abiret sine mora Ostiam, perferretque ad Ptolemæum regem in
55 *Mauritaniam codicillos suos. Quorum exemplum erat:* Ei, quem istuc misi, neque boni quidquam neque mali feceris. *Threces quosdam Germanis corporis custodibus præposuit. Mirmillonum armaturas rescidit. Columbo victori, leviter tamen saucio venenum in plagam addidit, quod ex eo* Columbinum *appel-*

Ἀρκάδων μουσική, ἢ Φοινίκων κρούματα, de quibus multa notamus ad Athenæum. *Casaubonus.* Carol. Langius, vir doctissimus, *scamillorum* legebat, ut ea sint quæ nostro idiomate *Scalmeyen* vocamus. Quod sane probabile esse ostendit vetus inscriptio Spoleti, DIS SYRIIS. M. SEPTIMIO. M. F. HOR. SEPTIMIANO EQVO PVB. C. ALBICIVS C. L. RESTITVTVS IIIIVIR. I. D. PRAEF. FABR. ROMAE DEC. IIII. SCAMILLAR. OPERAE VETERES A SCAENA PATRONO OB MERITA EIVS L. DDD. Cicero quidem Pro Cælio, *Deinde* (inquit) *scabella concrepant, aulæum tollitur.* Sed ibi de fine mimi, hîc de initio agitur. *Torrent.*

Cum palla.] Palla ab Horatio *honesta* dicta, mulierum erat, ut quidam opinantur. Martialis:

Fascia te tunicæque tegunt, obscuraque palla.

Vtebantur & citharœdi. Ovidius XI. Metam.

Ille caput flavum lauro Parnaside vinctus,
Verrit humum Tyrio saturata murice palla.

Et tragœdi. Idem Amor. III.

Fronte comæ torva, palla jacebat humi.

Erat autem ad terram usque promissa, ut apparet in Ovidiano versu, quam ob id appellat *longam* Virgilius:

——*pro longæ tegmine pallæ.*

Baysius.

Atque hic tam docilis ad cætera, natare nesciit.] In ipsa Vrbe, aut ad Vrbem hoc olim factum, & Romani veteres Campum Martium vicinum Tiberi ideo delegerunt, in quo juventus post exercitium armorum, sudorem pulveremque dilueret. *Lipsius.*

Tumultuanti.] Tumultum excitanti, saltante Mnestore pantomimo.

Ptolemæum.] Consobrinum suum Sup. cap. XXVI.

Columbo] Mirmilloni nempe, cum ipse Thracum factioni faveret, ut in Circo Prasinæ.

Prasi-

pellavit. Sic certe inter alia venena scriptum ab eo repertum est. Prasinæ factioni ita addictus & deditus, ut cœnaret in stabulo assidue, & maneret. Agitatori Cythico comissatione quadam in apophoretis vicies HS. *contulit. Incitato equo, cujus caussa pridie Circenses, ne inquietaretur, viciniæ silentium per milites indicere solebat, præter equile marmoreum, & præsepe eburneum, prӕterque purpurea tegumenta, ac monile è gemmis, domum etiam, & familiam, & suppellectilem dedit, quo lautius nomine ejus invitati,*

Prasinæ factioni.] Lege quæ ad illa Domitiani cap. VII. notantur: *Duas Circensibus gregum factiones, aurati purpureique panni, ad quatuor pristinas addidit.*

In stabulo.] Scilicet Prasinorum aurigarum.

Et maneret.] Adscripsit in Codice suo Ill. Salmasius, *id est, pernoctaret.* Ita Suetonius in Octavio: *matutina vigilia offendebatur: ac si vel officii vel sacri caussa maturius evigilandum esset, ne id contra commodum faceret, in proximo cujuscumque domesticorum cœnaculo manebat:* id est, cubabat. Idem in eadem vita: *ac per annos amplius quadraginta eodem cubiculo hyeme & æstate mansit*, id est, cubuit. Eodem sensu id verbi usurpatur Senecæ lib. III. de Benef. cap. XV. τῷ *apud aliquem manere* contrarium est, *ab aliquo manere*, quod in Iulii Capitolini Marco Antonino reperitur.

Comissatione quadam in apophoretis.] Hoc nomine existimo significari munera, quæ convivis dantur, ut ea domum referant, unde & nomen adepta sunt. Sed quis huic sententiæ est auctor & fundus? Luculentissimus omnium D. Ambrosius in exhortatione ad virgines ita scribens: *Qui ad convivium magnum invitantur, apophoreta secum reportare consueverunt. Ego ad Bononiense invitatus convivium, ubi sancti martyris celebrata translatio est, apophoreta vobis plena sanctitatis & gratiæ reservavi.* Turnebus. Adi etiam Vesp. capite XIX. De propudio illo hominis Heliogabalo, sic in ejus vita Æl. Lampridius: *Eunuchos pro apophoretis dedit: dedit quadrigas, equos stratos, mulos, basternas & rhedas: dedit & aureos millenos, & centena pondo argenti.*

Vicies HS.] L. millia coronator.

Incitato equo.] Quendam suorum equorum, Incitatum nomine, ad cœnam quoque adhibebat, & inauratum ei hordeum apponebat, & in poculis aureis vinum propinabat, salutem ejus ac fortunam jurabat, consulemque se eum creaturum pollicebatur: facturus, si diutius vixisset. *Dio Cassius.*

Prӕter equile marmoreum, &c.] Similem, at non parem Cajanæ stultitiam refert in Vero Iulius Capitolinus: *Volucri equo prasino aureum simulacrum fecerat quod secum portabat. Cui quidem passas uvas & nucleos in vicem hordei in præsepe ponebat: cui mortuo sepulcrum in Vaticano fecit. In hujus equi gratiam primum cœperunt equi aurei vel bravia postulari. In tanto autem equus ille honore fuit, ut ei à populo prasinianorum sæpe modius aureorum postularetur.* Tantum prasinus color, cui Cajus quoque impensissime favit, oculos Veri cepit.

tati, acciperentur: consulatum quoque traditur destinasse.

56 ITA BACCHANTEM *atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri. Sed una alteraque conspiratione detecta, aliis per inopiam occasionis cunctantibus, duo consilium communicaverunt, perfeceruntque: non sine conscientia potentissimorum libertorum præfectorumque prætorii: quod ipsi quoque, etsi falso, in quadam conjuratione, quasi participes nominati, suspectos tamen se & invisos sentiebant. Nam & statim seductis magnam fecit invidiam*, districto gladio affirmans sponte se periturum, si & illis morte dignus videretur: *nec cessavit ex eo criminari alterum alteri, atque inter se omnes committere. Cum placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi, primas sibi partes Cassius Chærea tribunus cohortis prætoriæ depoposcit: quem Cajus seniorem jam, ut mollem & effœminatum denotare omni probro consuerat: & modo, signum petenti,* PRIAPVM *aut*

Potentissimorum libertorum.] Hoc est, quod suis eum telis confossum dicit Plin. lib. XXXII. cap. II. Adde, si lubet, Iosephum Antiquit. lib. XIX. qui & Callistum conjuratis se junxisse narrat, quod nimium sibi pecuniosus, atque adeo invidiæ principis tandem victima fore, videretur.

Cum placuisset Palatinis ludis.] In honorem Augusti institutis, de quibus sic Dio: Ἡ Λιβία ἰδίαν δή τινα αὐτῷ πανήγυριν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ παλατίῳ ἐποίησεν, ἣ καὶ δεῦρο ἀεὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀεὶ αὐτοκρατόρων τελεῖται. Iosephus memorat, Cajum in iis ludis rem divinam Augusto fecisse.

Egressum meridie.] Vt solebant prandendi causa. Hinc Equitis illius dictum apud Quinctilian. lib. VI. cap. III. ad quem in spectaculis bibentem cum misisset Augustus qui ei diceret, Ego si prandere volo domum eo, Tu enim (inquit) non times ne locum perdas. Adde Suetonium Claud. cap. XXXIV. *dimisso ad prandium populo.* Torrent.

Cassius Chærea.] Hic ille est, qui centurio Germanici exercitus seditione, quam moverant excessu Augusti nuntiato, cum eum peterent ad mortem milites, ut reliquos centuriones, audacia singulari per medios ferro sibi viam patefecit, unde & salutem adeptus est, magna centurionum aliorum parte cæsa. *Bapt. Egnatius.*

PRIAPVM *aut* VENEREM *dare.*] Chæreæ, tribuno militum, sermo non pro manu erat, languidus sono & infracta voce suspectior. Huic Cajus signum petenti modo *Veneris*, modo *Priapi* dabat:

aut VENEREM *dare : modo, ex aliqua caussa agenti gratias, osculandam manum offerre, formatam commotamque in obscœnum modum. Futuræ cædis* 57 *multa prodigia exstiterunt. Olympiæ simulacrum Iovis, quod dissolvi transferrique Romam placuerat, tantum cachinnum repente edidit, ut machinis labefactis opifices diffugerint. Supervenitque illico quidam Cassius quoque nomine, jussum se somnio affirmans immolare taurum Iovi. Capitolium Capuæ Idibus Martiis de cœlo tactum est : item Romæ cella Palatini atrien-*

dabat : aliter atque aliter exprobrans armato mollitiam. Hæc ipse perlucidus, crepidatus, armillatus. Coëgit itaque illum uti ferro, ne sæpius signum peteret. *Seneca. Aliter atque aliter exprobrans :* exponit Lipsius : cum Venerem ei signum daret, ut fœminæ : Priapum, ut qui virum quæreret.

Osculandam manum offerre, formatam commotamque in obscœnum modum.] Inter alios irridendi modos est quæ *sanna* proprie dicitur : cum gestu aliquo mimico exprimitur id quod volumus objicere ei quem ridemus. Tria earum genera notavit eleganter Persius satyra prima : manu pinsentem ciconiam exprimere, opposito temporibus pollice auriculas asininas effingere, & linguam exertare instar sitientis canis. Similis hîc sanna intelligitur : quod Suetonius elegantissime exprimit per *formatam & commotam manum in obscœnum modum.* Qui meminerit eorum quæ de infami digito apud veteres leguntur, & eorum quæ de voce σκιμαλίζειν Græci scholiastæ notant, præsertim ad illa ex Pace Aristophanis, Καὶ τὸν δορυξόον οἷον ἐσκιμάλισεν ; facile animo concipiet quale hoc sannæ genus fuerit. neque est operæ pluribus ista explicare. obscurius idem Suetonius similem Pyladis sannam refert libro II. cap. XLV. nam ita locus ille accipi debet. *Casaub.*

Quod dissolvi transferrique Romam placuerat.] Illustris primum facta est Olympia oraculis quæ ibi Olympius edebat Iupiter : quæ postquam desierunt, nihilominus sua templo mansit gloria. Ornatum autem est donariis ex universa Græcia ibi dedicatis. Inter hæc est etiam Iupiter ex auro ductus, donum Cypseli Corinthiorum tyranni. Maximum in his fuit eburnum Iovis simulacrum, quod Pheidias Charmidæ filius Atheniensis fecit tantæ magnitudinis, ut quanquam templum est maximum, tamen videatur bonam proportionis rationem duxisse, quod sedentem finxit, ita ut vertice culmen propemodum tangat, & ex ipsa specie appareat, eum si surgeret seque erigeret, tecto templum nudaturum esse. *Strabo.*

Capitolium Capuæ.] Non Romæ solum Capitolium fuit, sed & aliis in locis: ac tandem ea voce omnes arces promiscue appellatæ videntur. *Casaubon.* Capuæ Capitolium Tiberius dedicavit. cap. XL. Tib.

Cella Palatini atriensis.] Viterb. Cod. *palatini*, minore *p.* recte : cum de atriensi intelligat palatii & domus imperatoris : non autem Apollinis Palatini. *Cellas* Latini vocant omnia gurgustiola infimæ sortis hominum. Tales erant cellæ servorum ut atriensis hujus &

atrienſis. Nec defuerunt qui conjectarent altero oſtento periculum à cuſtodibus domino portendi: altero, cædem rurſus inſignem, qualis eodem die facta quondam fuiſſet. Conſulenti quoque de genitura ſua, Sylla Mathematicus certiſſimam necem appropinquare *affirmavit. Monuerunt & ſortes Antiatinæ* ut à Caſſio caveret. *Qua cauſſa ille Caßium Longinum Aſiæ tum proconſulem occidendum delegaverat, immemor Chæream Caßium nominari. Pridie quam periret, ſomniavit conſiſtere ſe in cælo juxta ſolium Iovis: impulſumque ab eo dextri pedis pollice, & in terras præcipitatum. Prodigiorum loco habita ſunt etiam quæ forte illo ipſo die paullo prius acciderant. Sacrificans reſperſus eſt phœnicopteri ſanguine. Et pantomimus Mneſter tragœdiam ſaltavit, quam olim Neoptolemus tragœdus ludis, quibus rex Macedonum Philippus occiſus eſt, egerat. Et cum in Laureolo mimo, in quo actor*

& janitorum: quæ erant adſtructæ magnarum domorum aut inſularum foribus. Earum mentio apud Vitruvium, Petronium, Suetonium in Vitellio & alios. quas Romani *cellas meretricias*, Græci vocant κλισία, & σέλας, item σέλλος, vel τέλλος. Quare cum legis apud Græcos πόρνας ἐπὶ τέλους, vel ἐπὶ σέλους ἑστώσας, ſemper de cellulis meretriciis debes intelligere. *Caſaub.*

Qualis eodem die.] Intellige Divi Iulii cædem.

Sortes Antiatinæ.] Gallici quidã codices *Fortunæ Antiatinæ*, quam lectionem agnoſcunt & interpretes. Sicque in veteri nummo Q. Ruſtii appellantur, ut *Fortunæ Antiates*, in antiquo marmore, *Fortunæ apud Antium* à Macrob.lib. I. Saturn. cap. XXIII. Qua de re latius ad Hor. notavimus l. I. Od. XXXV.
O diva, gratum quæ regis Antium. Torr.

Phœnicopteri ſanguine.] Ipſe, ut videtur, ſibi ſacerdos, phœnicopterum numini ſuo immolavit. ſup. cap. XXIII.

Tragœdiam ſaltavit.] Cinyram, (Auctor Ioſeph.) in qua ipſe cum filia Myrrha occiſus ſit. Nota eſt fabula ex Ovidio & aliis. *Torrent.*

Neoptolemus trag.] Meminit hujus rei Stobæus Sermone XCVI. Plutarch. Demoſthene, Diodor. Sicul. extremo libri XVI. ubi de Philippi regis morte, quanquam non nihil à Suetonio diſſentiens. Meminit etiam Tertullianus De anima, & de Neoptolemo hiſtrione ipſe Demoſthenes De pace. *Torr.*

Et cum in Laureolo.] Locus intricatus ſic è Codice Salmaſii reſtituendus: *Et cum in Laureolo mimo, in quo actor proripiens ſe ruina ſanguinem vomuit,* (lego *vomit*) *plures ſecundarum certatim experimentum artis darent.*

Laureolo mimo.] Iuvenalis:

Laureo-

ctor proripiens se ruina sanguinem vomuit, ut plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scena abundavit. Parabatur & in noctem spectaculum, quo argumenta inferorum per Ægyptios & Æthiopes explicarentur. Nono Kalendas Fe- 58
bruarias, hora quasi septima, cunctatus an ad prandium surgeret, marcente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis egressus est. Cum in crypta, per quam transeundum erat, pueri nobiles ex Asia ad edendas in scena operas evocati præpararentur, ut eos inspiceret hortareturque, restitit. Ac nisi princeps gregis algere se diceret, redire ac repræsentare spectaculum voluit. Duplex dehinc fama est: alii tradunt alloquenti pueros à tergo Chæream cervicem gladio cæsim graviter percussisse, præmissa voce: Hoc age.

Laureolum velox etiam bene Lentulus egit,
Iudice me vera dignus cruce.

Nævius in carcere Laureolum fabulam scripsit. Martialis:

Et ficta pendens in cruce Laureolus.

Sabell.

Plures secundarum certatim experimentum artis darent.] Cicero in Verrem: *Vt in actoribus Græcis fieri videmus: sæpe illum qui est secundarum partium, aut tertiarum, cum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multum submittere, ut ille princeps quam maxime excellat.* Comœdia quinque actus habet, hoc est, quinquies ducitur in scenam. Est ergo persona primarum partium, quæ sæpius actu regreditur: secundarum & tertiarum, quæ minus minusque procedunt. Terentius in Phormione:

Quia, primas partes qui agit, is erit Phormio.

Asconius.

Hora quasi septima.] Ὥρα ὡσεὶ ἑβδόμη. Nam ita & Græci loquuntur, at in MSS. nostris *fere* non *quasi*. Casaub.

Pridiani cibi.] Pristini diei & hesterni. Ita supra pridiana, id est, superioris diei obsonia dixit apposita fuisse à Tiberio in solennibus cœnis.

Pueri nobiles ex Asia ad edendas in scena operas evocati.] Libro primo capite XXXIX. *Pyrrhicam saltaverunt Asiæ Bithyniæque principum liberi.* Iosephus: ἅμα καὶ παῖδας οἱ εἰσήκεσαν ἐκ τῆς Ἀσίας καλλινοήτων, πομπῆς αὐτῶν ἐκεῖθεν γενομένης, ἐπὶ ὕμνοις μυστηρίων, ἃ ἐπετέλει· ἔνιοι δὲ καὶ πυῤῥιχισμοὺς οἱ ἐν τοῖς θεάτροις ἐποίουν. Dio evocatos è Græcia & Ionia scribit, ut hymnum de laudibus Caji factum canerent. *Casaubon.*

Præmissa voce: Hoc age.] Dum magistratus res divinas facerent vel auspicia captarent, à præcone inclamatum, HOC AGE. Plutarch. in Numa & in Martio Coriolano testatur. Quibus verbis juberi scribit: προσέχειν τοῖς

age. *Dehinc Cornelium Sabinum, alterum è conjuratis tribunum, ex adverso trajecisse pectus: alii, Sabinum, submota per conscios centuriones turba, signum more militiæ petisse, & Cajo* Iovem *dante, Chæream exclamasse:* Accipe ratum: *respicientique maxillam ictu discidisse. Iacentem, contractisque membris clamitantem se vivere, cæteri vulneribus triginta confecerunt. Nam signum erat omnium,* Repete. *Quidam etiam per obscœna ferrum adegerunt. Ad primum tumultum lecticarii cum asseribus in auxilium accurrerunt: mox Germani corporis custodes: ac nonnullos ex percussoribus, quosdam etiam senatores innoxios, inter-*
59 *emerunt. Vixit annis* XXIX. *imperavit triennio & X. mensibus, diebusque* VIII. *Cadaver ejus clam in hor-*

ἱεροῖς καὶ μηδὲν ἔργον ἐμβαλεῖν μεταξὺ μηδὲ χρείαν ἀσχολίας. Huc etiam pertinet ille Syllæ crudelis & inhumanus jocus: HOC AGAMVS: *seditiosi pauculi jussu meo occiduntur.* Atque eodem præsens Suetonii locus referendus est, tanquam nimirum victimam Chærea immolaret. Extrema quoque Galbæ vox percussoribus jugulum offerentis hæc fuisse fertur, VT HOC AGERENT, *ac ferirent, si ita è rep. videretur:* quemadmodum ab eodem Tranquillo, & à Tacito memoriæ proditum est. *Brissonius.*

Cajo Iovem dante, Chæream exclamasse: Accipe ratum.] Nempe signum: quasi diceret; optas ut Iupiter, cujus nomen das pro tessera, te servet ac protegat: (nam omnium semper ea mens est qui nomina superûm tesseræ loco dant:) en votum tuum ratum. dictum *εἰρονικῶς*. vel etiam simpliciter & serio absque ironia: quia Caligulæ, flagitiis omnibus & sceleribus dedecorato, nonnisi morte poterat succurri, ut dictum est de Nerone. vide quæ notamus ad Tiberium capite LXVI. Potest etiam ita accipi: *Accipe ratum* quod do nempe, hoc est, mortem. sic mortem ratam dixit Livius libro XLV. *Noxa liberati interfectores; exilium pulsis æque ratum fuit, ac mors interfectis.* Casaubon.

Lecticarii cum asseribus.] Dicti *lecticarii* qui ad lecticam erant, homines robusti, quales Liburni, Syri, Medi, Germani, Britanni, ut passim apud auctores legimus. Lecticariorum Cæsaris stationem alicubi in Palatio fuisse ostendit Tacitus lib. v. Extant & hæ inscriptiones. TI. CLAVDIVS AVG. L. QVADRATVS DEC. LECTICARIORVM BRITANNICORVM. VIX. AN. LX. & TI. CLAVDIO AVG. LIB. TIGRANO EX CORPORE LECTICARIORVM CAESARIS VIX. ANNIS LXXXV. *Torrent.*

Cum asseribus.] Asseres ligna appellat, quibus innixi lecticarii lecticam bajulant. De his existimo intellexisse Martialem illo versu,

Vt Canusinatus multo Syrus assere sudet.

Beroaldus.

Hortos Lamianos.] Lamia gens clara & illustris haud unius poëtarum testimonio.

hortos Lamianos asportatum, & tumultuario rogo semiambustum levi cespite obrutum est: postea per sorores ab exsilio reversas erutum, crematum, sepultumque. Satis constat, prius quam id fieret, hortorum custodes umbris inquietatos: in ea quoque domo in qua occubuerit, nullam noctem sine aliquo terrore transactam, donec ipsa domus incendio consumpta sit. Periit una & uxor Cæsonia, gladio à centurione confossa: & filia parieti illisa. Conditionem temporum illorum etiam per hæc existimare quivis possit. Nam neque cæde vulgata statim creditum est. Fuitque suspicio, ab ipso Cajo famam cædis simulatam & emissam: ut eo pacto erga se hominum mentes deprehenderet. Neque conjurati cuiquam imperium destinaverunt. Et senatus in asserenda libertate adeo consensit, ut COSS. *primo non in curiam, quia Iulia vocabatur, sed in Capitolium convocarent. Quidam vero sententiæ loco abolendam Cæsarum memoriam ac diruenda templa censuerunt. Observatum autem notatumque est in primis, Cæsares omnes, quibus Caji prænomen fuit, ferro periisse, jam inde ab eo qui Cinnanis temporibus sit occisus.*

monio. Iuvenalis:

Hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

Horatius:

Aeli vetusto nobilis ab Lamo.

A Lamo, qui Cajetæ regnavit, gens ipsa orta dicitur. Silius Italicus:

Et regnata Lamo Cajetæ. ——

Sabellicus.

In asserenda libertate.] Iosephus prodidit, cum, nocte procedente, Chærea signum à consulibus petiisset, illos LIBERTATEM dedisse.

Iulia vocabatur.] Inter postremos, maximosque delatos à Senatu Cæsari Dictatori honores, decretum etiam illud, ut nova Curia, quæ in locum Hostiliæ fieret, Iulia appellaretur. Quam Triumviri exstruxerunt, Augustus vero post bella Actiaca dedicavit. *Torrent.*

Caji prænomen.] At Cajus certe Augusti filius, Lucii frater, ferro non periit. Ne Dictatoris quidem Cæsaris pater, qui dum calceatur matutino, nulla evidente causa, subito Pisis exanimatus est. *Idem.*

Cinnanis temporibus sit occisus.] De hoc Cicero tertio De oratore, & in Bruto. Vide & Appianum Ε᾽μφυλίων libro I.

T. CLAVDIVS DRVSVS CÆSAR.

I NVNC, IACENTEM LVDE CLAVDIVM, ROMA,
ET VILE CAIO, VILE COPREIS NOMEN
NON CREDE VESTRIS DESTINARIER POENIS,
SERVO FVTVRA SERVA, STIPITI STIPES.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI DE XII. CÆSARIBVS LIBER V.

A.V.C. DCCXIV.

TIB. CLAVDIVS DRVSVS CÆSAR.

PATREM Claudii Cæsaris Drusum, olim 1
Decimum, mox Neronem prænomine, Livia, cum Augusto gravida nupsisset, intra mensem tertium peperit: fuitque suspicio, ex vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Statim certe vulgatus est versus:

Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

Is Drusus in quæsturæ præturæque honore, dux Rhætici, deinde Germanici belli, Oceanum septentrionalem primus Romanorum ducum navigavit: transque Rhenum fossas novi & immensi operis effecit, quæ

nunc

NEronem prænomine.] Nero & prænomen, & cognomen esse nemo vel mediocriter in litteris versatus ignorat. Hujus autem Drusi prænomen fuisse & nummi, & lapides ostendunt, in quibus NERO CLAVDIVS DRVSVS inscribitur. *Torrent.*

Cum Augusto gravida nupsisset.] Nerone marito eam, tanquam patre, despondente. Ad Calig. cap. XXV. Drusum autem, domi suæ natum, Tiberio patre reddidit Augustus. Ad Tib. capite IV.

Τοῖς εὐτυχοῦσι, &c.] Quidam codices habent: τοῖς κοινολεχέσιν, ex quibus verbis satis aptus sensus ad rem, de qua sermo, elici potest. *F. Vrsinus.*

Dux Rhætici.] Hinc pulcherrima Horatii Oda illa lib. IIII. *Qualem ministrum fulminis alitem, &c.* Vid. Tib. c. IX.

Oceanum Septentrionalem primus Romanorum ducum navigavit.] Subit igitur mirari, cur Vellejus lib. II. post excessum Drusi, Tiberio in Germania agente, *mira felicitate & cura ducis, temporum quoque observantia, classem, quæ Oceani circumnavigaverat sinus, ab inaudito, atque incognito ante mari, flumine Albi subvectam* prædicet. Nam si frater Drusus illam gloriam navigandi Septentrionalis Oceani præcepit, quid opus erat hanc tantam laudem Tiberii temporibus transcribere? Certe aut partes antea nemini tentatas intelligit, aut præpostero adulandi studio abreptus, etiam ea, quæ falsa esse sciebat, ad Tiberii sui felicitatem refert. *Schildius.*

Fossas effecit.] Sæpe Imperatores ad discutiendum torporem militarem, milites occupatos detinent in fossa facienda

da

nunc adhuc DRVSINÆ *vocantur. Hostem etiam frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quam species barbaræ mulieris humana amplior, victorem tendere ultrà sermone Latino prohibuisset. Quas ob res ovandi jus, & triumphalia ornamenta percepit: ac post præturam* con-

da aliisque similibus: hoc fecit Drusus olim. Corbulo quoque inter Mosam Rhenumque trium & viginti millium spatio fossam perduxit: ut ita miles otium exueret. *Beroald.* Propiorem caussam Tacitus hanc Annal. XI. aperuit: *quo incerta Oceani vetarentur.* Hodie De Vliet ab Hollandis appellatur, ac paullum infra Leydam è Rheno derivata, postea Delphos prætexens, inde porro Mosam petit.

Novi & immensi operis.] Nimis amplificare magnitudinem rei Suetonius videtur. Cod. Salmas. *navi & immensi operis.* Festus: *Navus, celer ac strenuus. Immensum* autem veteres dixêre quidquid insigni magnitudine videretur. Sic Tacitus Frisios *ambire immensos lacus*: & Chaucos *immensum terrarum spatium implere* ait, lib. de Mor. Germ. Idem Annal. II. Mosam *immenso ore in Oceanum effundi* dixit. *Schildius.*

Quæ nunc adhuc DRVSINAE *vocantur.*] Fossa Drusina continuat ad duo aut tria milliaria, Rhenumque novæ Isselæ nomine donatum deducit præter Doesburgum oppidulum forte à Drusi nomine dictum, quasi Drusoburgum. Quæ caussæ eum impulerint ad fossam illam deducendam, ignoramus. Si objectu novi alvei hostilem furorem paravit excludere, ut aliqui opinantur, næ ille ficulnum auxilium & invalidum comparare aggressus est. Sin fossam duxit ad commoditatem bellici apparatus in externos hostes, Romanorum commodis, quam provinciæ servivit magis, dum Bataviam antea (loquor de universo insulæ corpore) peninsulam, rescindit, & à continente deripit. Restat ut palustri ac humili regioni semper in stagni modum natanti, laborantique à gurgite & inundatione Rheni, consulere voluerit. Sed, utut hic scopus illi propositus fuerit, certe dictura est aliud Transiselana & Cisrhenana Frisia, quarum fines adesæ & consumtæ, hinc Rheno, illinc Oceano, in mare conversi sunt. Hanc fossam, teste Tacito, Germanicus Cæsar ingressus post vota Druso patri facta, lacus inde Rheni & Oceanum ad Amisiam usque flumen, præcipiti alveo & secunda navigatione pervectus fuit. *H. Iunius.*

Species barbaræ mulieris.] Qualis in Hadriani nummis cernitur, cum inscriptione, GERMANIA. Pulchre historiam narrat Dio lib. LV. *Torrent.* Videndum an ad Veledam deam, peculiare numen Germanorum, de qua meminerunt Tacitus, & Statius, sint referenda. *F. Vrsinus.*

Humana amplior.] Semper ita antiqui, ut fidem divinitatis adstruant ejuscemodi idolis. Tacitus Ann. XI. de Curtio Rufo, in Africa versante: *Oblata ei species muliebris, ultra modum humanum.* Plinius super eodem miraculo: *offertur ei muliebris figura, humana grandior pulchriorque.* Virgilius:

Visa mihi ante oculos & notâ major
imago.

Itaque Dio etiam hoc loco: γυνή τις μείζων ἢ κατὰ ἀνθρώπου φύσιν. Id quod Xenophon libro octavo Cyripæd. κρείττων τις ἢ κατὰ ἄνθρωπον, dixit.

Morbo

confestim inito consulatu, atque expeditione repetita, supremum diem morbo obiit, in æstivis castris, quæ ex eo Scelerata *sunt appellata. Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decuriis, ad urbem devectum, sepultum est in Martio campo. Cæterum exercitus honorarium ei tu-*

Morbo obiit.] In Epitome Liviana lib. CXL. sic habetur. *Ex fractura equo super crus ejus collapso,* XXX. *die quam acciderat, mortuus est.*

Scelerata appellata.] Ad calamitatem, infortuniumque indicandum ex obitu Drusi, Scelerata dicta sunt castra: sicut olim porta Romæ Scelerata est appellata, qua Fabii egressi ad amnem Cremeram ad unum omnes cæsi sunt à Veientibus. Et campus quoque Romæ Sceleratus dictus prope portam Collinam, quo virgines Vestales ob incestum vivæ defodiebantur. Fuit & vicus Romæ Sceleratus dictus à Tulliæ impietate. *Beroald.*

Per municipiorum coloniarumque primores.] Ab æstivis castris ad hiberna gestarunt tribuni & centuriones: deinde susceperunt οἱ καθ' ἑκάστην πόλιν πρῶτοι. Dio libri LV. initio. corpus toto itinere pedibus prægrediente Tiberio. libro tertio, cap. VII. *Casaub.*

Scribarum decuriis.] *Scribæ,* (ut Festus tradidit) sic dicti, quod rationes publicas scribebant in tabulis, non Quæstoribus tantum, sed aliis quoque Magistratibus apparebant, in quorum rationibus monumentisque versabantur. Ingens itaque eorum numerus Romæ. Qui distincti per decurias, ordinem obtinebant Equestri proximum. De quo multa Cic. Verr. V. Sicut igitur Augusti corpus Equites Rom. sic Drusi Scribæ à Decurionibus exceptum in urbem detulêre. *Torrent.* Philippus Amyntæ filius Eumenem habuit ad manum scribæ loco. id multo apud Græcos honorificentius est, quam apud Romanos. nam apud nos re vera, sicut sunt, mercenarii scribæ existimantur. at apud illos è contrario, nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide & industria cognita, quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. *Corn. Nepos.*

Ad urbem devectum.] *Ad* hoc loco, valet *in*: nam urbi fuisse illatum, non ad urbem tantum, doceo argumento certo funebris laudationis, quam ei de more pro Rostris peregit Tiberius. at AVgustus non in urbe, sed ad urbem eum laudavit in Circo Flaminio. Caussam docet nos Dio, ἐξεστράτευσε γὰρ, inquit, καὶ οὐκ ἦν οἱ ὅσιον μὴ οὐ τὰ καθήκοντα ἐπὶ τοῖς κατειργασμένοις παρ' αὐτὴν τὴν εἴσω τοῦ πωμηρίου εἴσοδον ἐπιτελέσαι. *quia res bello gesserat, fas ei non erat ea prætermittere quæ post bella confecta in ipso pomœrii introitu de more præstabantur.* quid intelligat Dio non est obscurum, vel utcumque versatis in historiæ Romanæ lectione. præcipua siquidem cura urbem ingredientibus post victoriam partam fuit, Iovi Capitolino aliisque diis gratias in ipsorum templis agere. quod AVgustus, funesta ipsius domo facere non poterat: ideo ad urbem mansit. *Casaub.*

In Martio campo.] Epitome Liviana: *Corpus Romam pervectum, & in C. Iulii tumulo conditum.*

Exercitus honorarium tumulum.] Lamprid. Alexandro, *Cenotaphium in Gallia, Romæ amplissimum sepulcrum meruit.* Quale etiam nobis Virgil. describit Æneid. III.

Mane

tumulum excitavit: circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarumque civitates publice supplicarent. Præterea senatus inter alia complura, marmoreum arcum cum tropæis via Appia decrevit, & Germanici cognomen ipsi posterisque ejus. Fuisse autem creditur non minus gloriosi quam civilis animi.

Nam

——— *Manesque vocabat*
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras.

Torrentius. Tacitus Ann. II. *Tumulum nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant. restituit aram* (Germanicus) *honorique patris princeps ipse cũ legionibus decucurrit.* Dio: τιμὰς καὶ εἰκόνων καὶ ἀψῖδος κενοταφίου τε πρὸς αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ λαβών. Nescio an huic tumulo adjuncta ara: apparet, quia Suetonius ait, *supplicarent.* Volunt id cenotaphium ad Moguntiacum fuisse. repugnat Tacitus, qui constituit inter Lupiam & Rhenum. Sed & Ravennæ sepulcrum Drusus habuit, à Claudione ejus F. an ab Augusto exstructum? cujus memoria in Lapide prisco ibi: TIB. CLAVDIVS. DRVSI F. CAES. AVG. GERM. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DESIG. III. IMP. III. P. P. DEDIT. OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI. DEC. VII. COLLEGII FABR. M.R.HS. ∞. N. LIBERALITATE. DONAVIT. SVB. CONDICIONE. VT. QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM. EIVS. DEFFRANT. ET. IBI. EPVLENTVR. DVMTAXAT. IN. V. ID. IVLIAS. QVOD. SI. NEGLEXERINT. TVNC. AD. VIII. EIVSDEM. COLLEGII PERTINERE. DEBEBIT. CONDICIONE. SVPRADICTA. *Lipsius.*

Circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret.] In funeribus clarorum virorum milites suis instructi armis & tanquam in procinctu, gradu militari & exercitatione quadam ludicra decurrebant. Id Virgilius XII. Æn. in funere Pallantis imitatus est:

Ter circum accensos, cincti fulgentibus armis,
Decurrere rogos.

Sed lævos orbes agere, circumque in sinistram decurrere primum solebant: deinde ut expiarent contagionem funeris, in dextram decurrebant. Papinius lib. VI.

—— *lustrantque ex more sinistro*
Orbe rogum. ——

Deinde subjicit:

——*hic luctûs abolere, novique*
Funeris auspicium, vates, quanquam omina sentit
Vera, jubet dextro gyro & vibrantibus armis
Hac redeunt. ———

Turnebus.

Marmoreum arcum.] Quales duos Romæ conspeximus, in quibus tropæa fabrefacta visuntur. *Beroald.* Qualem in vetustis numismatibus tam æreis, quam argenteis cernimus, cum titulo GERMANICI, & DE GERMANIS. *Torrent.*

Fuisse autem creditur non minus gloriosi quam civilis animi.] Drusus Claudius, frater Neronis, adolescens tot tantarumque virtutum, quot & quantas natura mortalis recipit, vel industria percipit: cujus ingenium utrum bellicis magis operibus, an civilibus suffecerit artibus, in incerto est. Morum certe dulcedo ac suavitas, & adversus amicos æqua ac par sui æstimatio inimitabilis fuisse dicitur. *Vellejus.*

Opima

Nam ex hoste super victorias, opima quoque spolia captasse, summoque sæpius discrimine duces Germanorum tota acie insectatus: nec dissimulasse umquam pristinum se Reip. statum quandoque restituturum, si posset. Unde existimo nonnullos tradere ausos, suspectum eum AVgusto, revocatumque ex provincia: & quia cunctaretur, interceptum veneno. Quod equidem magis, ne prætermitterem, retuli, quam quia verum aut verisimile putem: cum AVgustus tanto opere & vivum dilexerit, ut coheredem semper filiis instituerit, sicut quondam in senatu professus est: & defunctum ita pro concione laudaverit, ut deos precatus sit, Similes ei Cæsares suos facerent: sibique tam honestum quandoque exitum darent, quam illi dedissent. *Nec contentus elogium tumulo ejus versibus à se compositis insculpsisse, etiam vitæ memoriam prosa oratione composuit. Ex Antonia minore complures qui-*

Opima quoque spolia captâsse.] Opima spolia dicuntur originem quidem trahentia ab Ope Saturni uxore, quod ipse agrorum cultor habetur, nominatus à satu, tenensque falcem effingitur, quæ est insigne agricolæ. Itaque illa quoque cognominatur Consiva, & esse existimatur terra. Ideoque in regia colitur à populo Romano, quia omnes opes humano generi terra tribuit. Ergo & opulenti dicuntur, terrestribus rebus copiosi & hostiæ opimæ præcipue pingues: & opima magnifica, & ampla. unde spolia quoque, quæ dux populi Romani duci hostium detraxit, opima dicuntur, quorum tanta raritas est, ut intra annos paullo . . . . trina contigerint nomini Romano. *Festus.*

Quandoque restituturum, si posset.] Codex Salmas. *quandoque posset restituturum.* Hac de re datas ab eo ad Tiberium litteras, atque Augusto proditas, alio Tranquillus loco significavit.

Cæsares suos.] Filios Cajum, & Lucium quos domi adoptaverat.

Etiam vitæ memoriam.] Memoria pro commentario rerum gestarum, vel vitæ Ephemeride. Fuit etiam inter officia domus Augustæ, *memoriæ magister.* Et *Memoriales* qui ad memoriæ officium apparebant, *οἱ Μεμορεάλιοι.* Inde & *memoria* cippus vel columna mortui tumulo imposita, in qua elogium ejus inscriptum visebatur, quod nomen, patriam, parentes, professionem, artem, ætatem, mortis genus continebat. *Salmas.*

Antonia minore.] Calig. cap. I. vide, & Ner. cap. V. De Livilla Tib. c. LXII. Antoniam illam nunquam exspuisse, Plinius, Solinusque prodiderunt.

Lugdu.

quidem liberos tulit: verum tres omnino reliquit, Ger-
2 *manicum, Livillam, Claudium.* CLAVDIVS *natus est, Iulio Antonio, Fabio Africano* COSS. *Kalend. AVgustis, Lugduni, eo ipso die quo primum ara ibi AVgusto dedicata est: appellatusque Tiberius Claudius Drusus. Mox fratre majore in Iuliam familiam adoptato, Germanici cognomen assumsit. Infans autem relictus à patre, ac per omne fere pueritiæ atque adolescentiæ tempus, variis & tenacibus morbis conflictatus est: adeo ut animo simul & corpore hebetato, ne progressa quidem ætate, ulli publico privatove muneri habilis existimaretur. Diu, atque etiam post tutelam receptam, alieni arbitrii, & sub pædagogo fuit: quem* Barbarum & olim superjumentarium, ex industria sibi

Lugduni.] Cod. Salmas. *Luguduni.* Sic in marmoribus quoque ejus loci antiquis, & in numismatibus legi, Geographi testantur. At Batavorum Lugdunum non *Lugudunum*, sed *Lugodinum* appellatum invenimus.

Ara ibi Augusto.] De hac ara Calig. cap. XX.

Atque etiam post tutelam receptam.] Hoc est, postquam sui juris effectus in tutorum esse potestate desiisset, peculiari Iurisconsultis loquendi formula, apud quos pupillus *suæ tutelæ effici*, & *in tutelam venire* dicitur cum pubertatis annos attigit. Quibus verbis usus etiam sic Cicero est. Et impuberum quidem cura ad *tutores* spectat, adolescentium vero, uti & aliorum qui rebus suis superesse non possunt, quales sunt furiosi, prodigi, fatui, ac perpetuo aliquo morbo impediti, proprie *curatores* dicimus, ac *curationem* ipsorum munus. *Torrent.*

Barbarum & olim superjumentarium.] *Iumentarius* dicitur qui præest jumentis eaque curat, ut asinarius ὁ ἐπὶ τῶν ὄνων, vel ὁ περὶ τῇ τῶν ὄνων ἐπιμελείᾳ, ut quidam auctores loquuntur: possis & magistrum jumentorum dicere, ut apud Victorem, *magister pecoris camelorum.* qui & *camelarius* dicitur apud Victorem Vticensem. at *superjumentarius* est is, qui præfectus est jumentariis. Vt Græci ἐπὶ usurpant in in officiis denotandis, ita Latini *super* aut *supra.* sic qui in Cæsarum aulis obvenientes hæreditates administrabat, aut vigesimæ hereditatum præpositus erat, dictus *super* vel *supra hereditates*, ὁ ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν. Scribonius Largus capite XLI. *Hoc Anteros Tiberii libertus supra hereditates remediatus est.* similiter *supra velarios*, in veteri inscriptione quæ Neapoli visitur, SVPRA. VELARIOS. DE. DOMV. AVG. qui & *Præpositus velariorum dicebatur.* alius lapis, TIB. CL. THALLVS. PRAEPOSITVS. VELARIORVM. DOMVS. AVGVSTANAE. FECIT. SIBI. ET. FILIIS. SVIS. L. L. POST. EORVM. Denique ut primicerius jumentariorum dicitur hic *superjumentarius*: sic statio-

ſibi appoſitum, ut ſe quibuſcumque de cauſſis quam ſæviſſime coërceret, *ipſe quodam libello conqueritur. Ob hanc eandem valitudinem & gladiatorio munere, quod ſimul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus novo more præſedit: & togæ virilis die, circa mediam noctem, ſine ſolenni officio lectica in Capito-*
lium latus eſt. Diſciplinis tamen liberalibus ab ætate 3
prima non mediocrem operam dedit, ac ſæpe experimenta cujuſque etiam publicavit. Verum ne ſic quidem quidquam dignitatis aſſequi, aut ſpem de ſe commodiorem in poſterum facere potuit. Mater Antonia portentum eum hominis *dictitabat*, nec abſolutum à natura, ſed tantum inchoatum: *ac ſi quem ſocordiæ argueret*, ſtultiorem *ajebat* filio ſuo Claudio. *Avia AVguſta pro deſpectiſſimo ſemper habuit: non affari, niſi rariſſime: non monere, niſi acerbo & brevi*

ſcri-

ſtationariorum de quibus multa in Codice, præpoſitum vocabant *ſuperſtationarium*. ejus mentio apud Optatum Milevitanum libro primo. *Caſaub.* Sic & *ſuperpoſitus medicorum* in veteri item inſcriptione dicitur, qui *ſuper medicos* poterat dici. *Salmaſius.*

Memoriæ patris.] Ritu, exemploque majorum: qui in funere patrum gladiatoria ſpectacula edere ſolebant. Valerius lib. II. dictorum, factorumque memorabilium teſtis eſt, gladiatorum munus primum Romæ datum eſſe in foro Boario, Appio Claudio, Quinto Fulvio Conſulibus: dederunt autem Marcus, & Decius filii Bruti, funebri memoria patris cineri honorando. *Beroaldus.*

Palliolatus novo more præſedit.] Cinædi & molles capita ſemper pileolis aut palliolis tecta gerebant. Trimalcio ille Petronianus: *adraſum pallio incluſerat caput.* Palliolum & focalia in oratore ſolam valitudinem excuſare ſcribit Quintilianus; nam qui ægrotabant, ut hîc Claudius, etiam capite tecto ſolebant eſſe. Rutilius Lupus de figuris ſententiarum in characteriſmo hominis ebrioſi: *tunicatus ſine pallio, ſoleatus præ lectulo, palliolo frigus à capite defendens.* Ovidius lib. I. artis amatoriæ:

Aegrum tu facito ut ſimules, nec turpe putàris,
Palliolum nitidis impoſuiſſe comis.

Palliola quoque mulierum, & præcipue meretricum, quibus caput tegebant: ut ex Martiale & Iuvenale conſtat. Cæterum mitra, pileus, cucullus, galerus, palliolum, capitis tegmina erant, ut reapſe haud multum diverſa, ſic nomine plerumque ab auctoribus confundi ſolent. *Salmaſius.*

Sine ſolenni officio.] Sine ullo honore, ut ſup. Calig. cap. x.

In Capitolium.] Cum in forum deduci ſolerent.

Nam

ſcripto, aut per internuncios, ſolita. Soror Livilla, cum audiſſet quandoque imperaturum, tam iniquam & tam indignam ſortem populo Rom. palam & clare deteſtata eſt. Nam & avunculus major AVguſtus quid de eo in utramque partem opinatus ſit, quo certius
4 *cognoſcatur, capita ex ipſius epiſtolis poſui:* Collocutus ſum cum Tiberio, ut mandaſti, mea Livia, quid nepoti tuo Tiberio faciendum eſſet ludis Martialibus. Conſentit autem uterque noſtrûm, ſemel eſſe nobis ſtatuendum, quod conſilium in illo ſequamur. Nam ſi eſt ἄρτιος, ut ita dicam, ὁλόκληρος, quid eſt quod dubitemus, quin per eoſdem articulos & gradus producendus ſit per quos frater ejus productus fuit? Sin autem ἠλαττῶσθαι ſentimus eum, καὶ βεβλάφθαι, καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀρτιότητα, præbenda materia deridendi & illum & nos non eſt hominibus, τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθόσιν. Nam ſemper æſtuabimus, ſi de ſingulis articulis temporum deliberabimus, μὴ προϋποκειμένου ἡμῖν poſſe eum gerere honores arbitremur nec ne. In præſentia tamen quibus de rebus

Nam & avunculus major Auguſtus.] Avunculum Claudii majorem Auguſtum vocat, quia Octavia, utriuſque Antoniæ mater, Auguſti ſoror fuit. De Auguſti Epiſtolis Auguſt. capite LXXVI.

Ludis Martialibus.] Eos intelligo qui in Circo Kal. Auguſti, quod ea die Martis ædes conſecrata fuit, quotannis celebrabantur. De quibus Dio lib. LX. cum etiam ſub Claudio celebratos refert, non quod ipſe eo die natus eſſet. ſed ob templi illius conſecrationem. Poſſumus etiam ludos eos intelligere, qui veteri in Calendario, Auguſti temporibus propoſito, IV. EID. MAII annotantur, Marti Vltori ſacri. *Torrentius.*

Ἄρτιος.] Cod. Salmaſ. Latinis litteris exaratum habuit, *artius, ut ita dicam, holoclerus.*

Quin per eoſdem articulos & gradus producendus ſit per quos frater ejus productus fuit.] Sic προάγειν & προηγμένα vocabula Stoicorum Cicero vertit *producere ad dignitatem, & producta. Articulos & gradus* vocat quæ M. Tullius puncta, cum dicit, *omnibus punctis honorem colligere.* Caſaub.

Tricli-

bus consulis? curare eum ludis Martialibus triclinium sacerdotum, non displicet nobis, si est passurus se ab Silani filio, homine sibi affini, admoneri, ne quid faciat quod conspici & derideri possit. Spectare eum Circenses ex pulvinari non placet nobis. Expositus enim in prima fronte spectaculorum conspicietur. In Albanum montem ire eum non placet nobis, aut esse Romæ Latinarum diebus. Cur enim non præficitur urbi, si potest fratrem suum sequi in montem? Habes nostras, mea Livia, sententias, quibus placet semel de tota re aliquid constitui: ne semper inter spem & metum

Triclinium sacerdotum.] Hoc propter Salios dictum existimo, qui erant sacerdotes dicati Marti: & soliti erant celebratis ludis lautissimas cœnas conficere. Vnde *Saliares cœnæ*, pro opiparis. *Beroald.* Firmet opinionem Beroaldi, quod cap. XXXIII. lego: *Ictus nidore prandii, quod in proxima Martis æde Saliis apparabatur.*

Ab Silani.] Hoc nomen gentis Iuniæ tribus sub Augusto Consulatibus celebre fuit, ac postea etiam Cajus M. Silani filiam duxit. Calig. cap. XII. & XXIII.

Ex pulvinari.] Ex hoc loco discimus quid pulvinar fuerit. Aug. capite XLV.

Cur non præficitur Vrbi.] Sensus est: Si talis habendus est, ut sine majore nostro rubore cum fratre Albam sacrorum causa venire possit, non video qua ratione non etiam civitati eum præficere possimus: absentibus enim magistratibus, qui civitati per eos dies præesset, creabatur. Pomponius Iureconsultus, *Quoties*, inquit, *Reipublicæ magistratus proficiscuntur, unus relinquitur, qui jus dicat, qui præfectus olim constituebatur: postea Latinarum feriarum causa introductus est, & quotannis observatur.* Sabellicus. Moris fuit ut summo loco nati adolescentes utrique huic muneri præficerentur: sic enim Iulius Capitolin. M. Antonino, *Virilem togam sumpsit* XV. *ætatis anno, nec multo post Præfectus feriarum Latinarum fuit.* Alterum exemplum est apud Dionem, cum Claudium Principem permisisse scribit generos suos, L. Iunium Silanum, & Cn. Pompeium Magnum, Præfectos Vrbi feriis fieri, ferias enim Latinas intelligo. His adde locum Suetonii Ner. cap. VII. & quod de quadrigarum certamine in Capitolio Latinis feriis scribit Plin. lib. XXVII. cap. VII. *Torrent.*

Si potest fratrem suum sequi in montem.] Scilicet Albanum: ubi Consules soliti erant sacrum facere Iovi Latiali. Ex quo intelligimus, Augustum hæc scripsisse eo tempore, quo Consul erat Germanicus Claudii frater: qui quum esset facturus in monte solenne sacrum indictis Latinis feriis, quærebat Livia ab Augusto, an una mittendus esset Claudius cum Germanico fratre Consule *Beroald.* Plura de feriis Latinis ad cap LXXIX. Cæsaris.

tum fluctuemus. Licebit autem, ſi voles, Antoniæ quoque noſtræ des hanc partem epiſtolæ hujus legendam. *Rurſus aliis litteris:* Tiberium adoleſcentem ego vero, dum tu aberis, quotidie invitabo ad cœnam, ne ſolus cœnet cum ſuo Sulpicio & Athenodoro: qui vellem diligentius, & minus μετεώρως, deligeret ſibi aliquem, cujus motum & habitum & inceſſum imitaretur miſellus:

Ἀτυχεῖ πάνυ ἐν τοῖσι σπουδαίοις λίαν.

Vbi non aberravit ejus animus, ſatis apparet ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. *Item tertiis litteris:* Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuiſſe, peream, niſi, mea Livia, admiror. Nam qui tam ἀσαφῶς loquatur, quî poſſit, cum declamat, σαφῶς dicere quæ dicenda ſunt, non video. *Nec dubium eſt quin poſt hæc AVguſtus conſtituerit, & reliquerit eum nullo præter auguralis ſacerdotii honore impertitum: ac ne heredem quidem, niſi inter tertios, ac pæne extraneos, è parte ſexta nuncuparit: legatoque non amplius octingentorum ſeſtertiorum proſecutus.*

5 TIBERIVS *patruus petenti honores conſularia ornamen-*

Ἀτυχεῖ, &c.] Verſus is (ſive è vetere quopiam poëta eſt, ſive Auguſteus, quales unus & alter referuntur Aug. c. XCVIII.) dictionem πάνυ & λίαν trajecerim, atque ita legerim Ατ. λίαν, aut λίαν γ', ἐν τ. σπ. πάνυ. *Torrent.*

Auguralis ſacerdotii.] Briſſonium vide ad cap. XII. Calig.

Niſi inter tertios.] Qui ſecundis hæredibus ſubſtituebantur: quippe quibus nulla pene ſpes erat hereditatem aliquando adeundi. *Sabell.* Aug. cap. ultimo.

Extraneos heredes.] Qui teſtatoris juri non ſunt ſubjecti, extranei appellantur. Itaque liberi quoque noſtri, qui in poteſtate noſtra non ſunt, heredes à nobis inſtituti, extranei heredes dicuntur: ſervus quoque à domino inſtitutus, extraneorum numero habetur. Scribunt Iuriſconſulti, extraneis heredibus deliberandi poteſtatem eſſe de adeunda hereditate, vel non adeunda. *Beroald.*

E parte ſexta.] Ex Sextante. Cod. Salmaſ. *ne parte ſexta.*

Legitimos.] Scilicet honores. Aliud eſt Conſulatum gerere, aliud ornamenta Conſularia impetrare: cum Conſulatus

menta detulit. Sed instantius legitimos flagitanti, id
solum codicillis rescripsit, Quadraginta aureos in Sa-
turnalia & Sigillaria misisse ei. *Tunc demum abje-*
cta spe dignitatis, ad otium concessit, modo in hortis &
suburbana domo, modo in Campaniæ secessu delitescens:
atque ex contubernio sordidissimorum hominum super
veterem segnitiæ notam, ebrietatis quoque & aleæ in-
famiam subiit. Cum interim, quamquam hoc modo 6
agenti, nunquam aut officium hominum, aut reve-
rentia publica defuit. Equester ordo bis patronum
eum perferendæ pro se legationis elegit: semel cum de-
portandum Romam corpus AVgusti humeris suis à
COSS. *exposceretur: iterum cum oppressum Sejanum*
apud eosdem gratularetur. Quin & spectaculis ad-
venienti assurgere, & lacernas deponere solebat. Se-
na-

latus sit legitimus honos, & magistratus: Consularia vero ornamenta per indulgentiam principis etiam illis dentur, qui nunquam ad Consulatum aspiraverunt: sicut insignia quæstoria, & ornamenta prætoria decreta Narcisso, & Crispino fuisse legimus. *Beroald.*

In Saturnalia & Sigillaria misisse ei.] Quem morem Spartian. in Caracalla ostendit cum ait, *Quæ à parentibus gratia Sigillariorum acceperat, vel clientibus, vel magistris sponte donavit.* Idem Hadriano: *Saturnalia, & Sigillaria frequenter amicis inopinantibus misit, & ipse ab eis libenter accepit.* Quo loco nove his vocabulis usus est. *Torrent.* Traditum, ut cerei Saturnalibus missitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac venalia pararentur: quæ homines pro se atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent. Ideo Saturnalibus talium commerciorum celebritas cœpta, septem occupat dies, quos tantū feriatos facit esse, non festos omnes. *Macrobius.*

Exposceretur.] Cod. Salmas. *exposcerent*, sensu liquidiori.

Lacernas deponere.] Equidem id reverentiæ causa advenientibus Principibus fieri consuevisse crediderim, nam & oraturi Deos pænulas deponebant. Auctor Tertullian. lib. De oratione. *Torrent.* Birrus sive lacerna, communis fuit sub imperatoribus, & in communi usu versata vestis jam inde à temporibus Augusti, qui cum in concione lacernis indutum vidisset Pop. Romanum, exclamavit, *En Romanos rerum dominos gentemque togatam?* jussitque deinceps omnes positis lacernis, togatos consistere. Hoc apud Suetonium legitur, quod tamen vix post illum obtinuit. Rarus exinde togarum apud Romanos usus: in salutationibus matutinis tantum, & officiis cæteris celebrandis sumebantur: omni alio tempore lacernati, hoc est, birris amicti vel pænulati ibant. Senatores omnium ultimi togam retinuêre, quam tamē postea in totum abdicârunt, adeo ut Constantini temporibus chlamydes, hoc est, lacer-

natus quoque, ut ad numerum sodalium AVgustalium sorte ductorum extra ordinem adjiceretur, censuit: & mox ut domus ei, quam incendio amiserat, publica impensa restitueretur, dicendæque inter consulares sententiæ jus esset. Quod decretum abolitum est, excusante Tiberio imbecillitatem ejus, ac damnum liberalitate sua resarturum pollicente. Qui tamen moriens, & in tertiis heredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato etiam circa sestertia vicies prosecutus, commendavit insuper exercitibus, senatui populoque Rom. inter cæ-
7 *teras necessitudines nominatim. Sub Cajo demum fratris filio secundam existimationem circa initia imperii omnibus lenociniis colligente, honores auspicatus, consulatum gessit una per duos menses: evenitque ut primitus ingredienti cum fascibus Forum, prætervolans aquila dexteriore humero consideret. Sortitus est & de*

lacernas passim induerent, quod vetitum illis fecit lex Constantini. Cod. Theod. *quo habitu uti oportet intra urbem*, jussitque terrorem chlamydum deponere. Tandem penes solos judices, cum judicarent, & advocatos cum causas perorarent, toga hæsit. Vnde *togati Augustorum, togati præfectorum*, de causidicis, qui apud Augustum, aut præfecturæ sedem causas elatrabant, in antiquis inscriptionibus, & rei Agrimensoriæ auctoribus repeRiuntur dicti. Advocatos tamen etiam pænulatos aliquando fuisse cum causas agerent, legitur apud auctorem de causis corruptæ eloquentiæ. *Salmasius.*

Vt ad numerum sodalium Augustalium sorte ductorum extra ordinem adjiceretur.] Annus A.V.C. DCCLXVII. novas cærimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. sorte ducti è primoribus civitatis unus & viginti. Tiberius Drususque, & Claudius, & Germanicus adjiciuntur. *Tacitus.*

Dicendæque inter consulares sententiæ jus esset.] Ante legem, quæ nunc de senatu habendo observatur, ordo rogandi sententias varius fuit. alias primus rogabatur, qui à censoribus princeps in senatum lectus fuerat, alias qui designati consules erant. quidam è consulibus studio aut necessitudine aliqua adducti, quem iis visum erat, honoris gratia, extra ordinem sententiam primum rogabant. observatum tamen est cum extra ordinem fieret, ne quis quemquam, ex alio quam ex consulari loco, sententiam primum rogaret. *Gellius.*

Ex parte tertia.] Ex triente.

Circa sestertia.] V.C. habet: *Circiter sestertiûm vicies.* F. Vrsinus. Sunt coronat. L. millia.

Dexteriore.] Non omnes aves ab eadem

de altero conſulatu in quartum annum, præſeditque
nonnumquam ſpectaculis in Caji vicem, acclamante po-
pulo, Feliciter, *partim* patruo Imperatoris, *partim*
Germanici fratri. *Nec eo minus contumeliis obno-* 8
xius vixit. Nam & ſi paullo ſerius ad prædictam cœnæ
horam occurriſſet, non niſi ægre, & circuito demum
triclinio recipiebatur. Et quoties poſt cibum addor-
miſceret, quod ei fere accidebat, olearum ac pal-
mularum oſſibus inceſſebatur: interdum ferula fla-
grove, velut per ludum, excitabatur à copreis.
Solebant & manibus ſtertentis ſocci induci, ut repente
expergefactus faciem ſibi confricaret. Sed ne diſcri- 9
minibus quidem caruit: primum in ipſo conſulatu,
quod Neronis & Druſi, fratrum Cæſaris, ſtatuas ſe-
gnius locandas ponendaſque curaſſet, pæne honore
ſubmotus eſt: deinde extraneo vel etiam domeſticorum
ali-

dem parte ratum faciunt auſpicium: ſed ſicut à ſiniſtra cornix, & picus faciunt ratum, ſic à dextera corvus & aquila. Hinc illud Plautinum ex aſinaria: *Picus & cornix eſt ab læva: corvos porro ab dextra conſuadet.* Beroald.

Sortitus eſt & de altero conſulatu.] Ea quæ ſortitio fuerit ignoro, niſi Cajum dicamus in annos aliquot ſorte conſules deſignaſſe, quo tempore etiam equo ſuo Incitato Conſulatum deſtinavit. *Torrent.*

In quartum annum.] Hoc eſt, ut poſt primum Conſulatum, quarto demum anno iniret ſecundum.

Acclamante populo, Feliciter.] Fauſtis acclamationibus plane familiaris vox. Domit. cap. XIII. *Domino & Dominæ Feliciter.* Cic. lib. XIII. ad Att. *Faciam quod volunt. Feliciter, velim, inquam.* Florus lib. III. cap. de Bello Cimbrico: *frequenſque in ſpectaculo rumor victoriæ Cimbricæ, Feliciter, dixit.* In ſponſalibus etiam idem acclamatum, Iuvenalis Satyra prima indicat:

Signatæ Tabulæ: dictum, Feliciter.

Ejuſmodi erant βοαὶ illæ & Εὐφημίαι, de quibus Appianus lib. x. de B.C. cum de Antonii & Octaviæ ſponſalibus agit. *Briſſonius.*

Interdum ferula flagrove velut per ludum excitabatur à copreis.] De his copreis ſentit Tacitus Annalium lib. XII. *Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus ignavia animi, & deridiculo corporis juxta deſpiciendus: ſed Claudio per quam familiaris, cum privatus olim converſatione ſcurrarum iners otium oblectaret.* legimus enim cum Lipſio: cujus emendationem habemus pro veriſſima. *Caſaub.*

Neronis & Druſi.] Eos Tiberius fame necaverat, cap. LIV. Cajus ipſorum memoriam reſtituit, cap. XV.

Domeſticorum aliquo.] Calig. c. XXIII.

aliquo deferente, aſsidue varieque inquietatus. Cum vero detecta eſſet Lepidi & Gætulici conjuratio, miſſus in Germaniam inter legatos ad gratulandum, etiam vitæ periculum adiit: indignante ac fremente Cajo, patruum potiſsimum ad ſe miſſum, quaſi ad puerum regendum: adeo ut non defuerint qui traderent, præcipitatum quoque in flumen, ſicut veſtitus advenerat. Atque ex eo numquam non in ſenatu noviſsimus conſularium ſententiam dixit, ignominiæ cauſſa poſt omnes interrogatus. Etiam cognitio falſi teſtamenti recepta eſt, in quo & ipſe ſignaverat. Poſtremo etiam ſeſtertiûm octogies pro introitu novi ſacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris anguſtias decidit, ut cum obligatam ærario fidem liberare non poſſet, in vacuum

Cum vero detecta eſſet Lepidi & Gætulici conjuratio.] Ad hunc locum pertinet fragmentum lapidis Fratrum Arvalium, in quo eſt .... A. D. VI. K. NOVEMB. .... OB. DETECTA. NEFARIA. CO. ..... VM. CN. LENTVLI. GAE ..... Apparet autem ex his reliquiis, Fratres Arvales, ob detecta nefaria conſilia Cn. Lentuli Gætulici in Claudium, immolâſſe hoſtias alicui deo, cujus nomen in eo lapide inciſum erat. *F. Vrſinus.*

Patruum potiſsimum ad ſe miſſum, quaſi ad puerum regendum.] Patruorum in nepotes, ceu peculiaris genuinaque ſeveritas, proverbio locum dedit, *Ne ſis patruus mihi.* Horatius:

——ſive ego prave
Seu recte hoc volui, ne ſis patruus mihi——

Idem in Odis:

Metuentis patruæ verbera linguæ.

M. Tullius adverſus Herennium: *Fuit in hac cauſſa quidam patruus, cenſor, magiſter. Objurgavit M. Cœlium ſic, ut neminem unquam parens.* Eraſmus.

Seſtertiûm octogies pro introitu novi ſacerdotii coactus impendere.] Poſtquam cepere imperatoribus tanquam diis templa exſtrui, redemta ſtatim ſunt ab improbiſſimis adulatoribus ſacerdotia iſta vi magna pecuniæ, non in urbe ſolum, quod teſtatur hæc hiſtoria: ſed etiam per provincias. declarat Arrianus, item vetus ille lapis quem Capuæ deſcripſiſſe ajunt viri docti, poſitus à quodam qui gratis eum honorem eſſet conſecutus: quod hæc verba indicant: HVIC. ORDO. DECVRIONVM. OB. MERITA. EIVS. HONOREM. AVGVSTALITATIS. GRATVITO. DECREVIT. *Caſaub.*

Novi ſacerdotii.] Quod ipſe ſibi inſtituerat. ſup. Calig. cap. XXII.

In vacuum.] *In vacuum*, quod cum neque ipſe certa die ſolveret, neque quiſquam pro eo ſatiſdaret, tanquam *vacua*, aut *vacantia*, (ut Iuriſconſulti vocant) hoc eſt, ſine domino ac poſſeſſore, eſſe videbantur, donec in fiſcum cogerentur. Quo ſenſu Horat. lib. II. Sat. IV. *in vacuum venire* appellat, quãdo primi heredis morte vacantem hereditatem is qui ſubſtitutus eſt apprehẽdit.

Sole-

cuum lege prædiatoria venalis pependerit sub edicto præfectorum. PER HÆC AC *talia, maxima ætatis parte transacta, quinquagesimo anno Imperium cepit, quantumvis mirabili casu. Exclusus inter cæteros ab insidiatoribus Caji, cum quasi secretum eo desiderante turbam submoverent, in diætam, cui nomen est Hermæum,*

Solere autem intervenire amicos, tabulasque seu libellos quibus suspensa erant bona dejicere, Cicero non uno in loco in orat. Pro Quinctio ostendit, & Seneca lib. IV. De benefic. cum ait, *Suspensis amici bonis, libellum dejicio, pro eo me obligaturus.* Quo facto, *nomen tabulis eximi* dicebatur. *Torrentius.*

Lege prædiatoria.] Cum præfectis ærarii suam fidem obligâsset, & oppignorâsset omnia sua prædia, ea lege, ut nisi ad certum diem solveret, vendi possent: neque cum dies cessisset, solvisset, *lege prædiatoria*, id est, lege ea & conditione, qua obligata & opposita prædia fisco vel ærario fuissent, sub titulo pependisse venalem Claudium ait: pependisse, id est, venalia ejus prædia pendenti erant titulo & libello proscripta: nam vendi videtur, cujus fortuna & bona veneunt. Sic *comedi senem* dicit Plautus, cujus bona comeduntur. *Turnebus.* Meminit & Cicero *juris prædiatorii* oratione pro C. Balbo: & *prædiatorum* ad Att. libro XII. sed à prædibus, ut videtur, non à prædiis sic appellat.

Venalis pependerit sub edicto præfectorum.] Videtur ex veteri jure servatum in caussis fiscalibus, ut qui non solverent, ipsi bonaque ipsorum venum exponerentur edicto præfectorum ærarii. hi sunt qui pependisse dicuntur: non quorum bona solum in tabula proscripta fuerunt. *Casaub.*

Eo desiderante.] Scilicet Caligula: qui cum esset intra regalia, rectum dimisit iter, deflectens ad locum angustum, ubi inspecturus erat pueros arti scenicæ præparatos. *Beroald.*

In diætam.] *Diæta* Græcum est, unde & διαιτῶμαι. Varro tamen inde dici vult, quod in ea per diem edatur. Frequens apud Iurisconsultos pro habitatione quæ amœnitatis causa in hortis extructa sit. l. XLIII. De legatis l. I. pænult. De donat. inter virum & vx. Quamvis etiam pro quocunque cœnaculo accipitur. Quin & *diætas hypocaustas* dicebant ad aliarum differentiam, quibus hieme utebantur. l. LV. De legatis III. *Torrent.* Paulus Sent. lib. III. *Domo cum omni jure suo sicut instructa est, legata, urbana familia, item artifices, & vestiarii, & Zetarii, & aquarii eidem domui servientes, legato cedunt.* Qui hîc *Zetarii*, alibi *diætarii* appellantur: ex quo apparet *Zetam* & *Diætam* idem valere, sicut Zabolum (qua voce utuntur sæpe Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Paulinus) & diabolum, item Zacynthum, & diacynthum, Zaconum & diaconum. Iidem vero videntur esse atrienses & diætarii. Nam veteres Glossæ, ex libris De officio proconsulis, atrienses interpretantur esse diætarios & diætarchas. *Cujacius.*

Cui nomen est Hermæum.] *Hermæum* dixit, ut *Iseum*, *Serapeum*, *Museum*, & similia, non pro templo tantum, sed quocunque loco dei nomine insignito recte dicuntur. Hic certe diætæ nomen est, quale illud, *cœnare in Apolline.* Servi quoque *diætarii*, ut *topiarii*, & *aquarii*, ab Vlpiano vocantur quibus commissa erat *diætæ* cura l. XII. De inst. leg. *Torr.* Hac etiam tempestate in

mæum, recesserat. Neque multo post rumore cædis exterritus, prorepsit ad solarium proximum: interque prætenta foribus vela se abdidit: latentem discurrens forte gregarius miles animadversis pedibus è studio sciscitandi quisnam esset, agnovit, extractumque, & præ metu ad genua sibi accidentem, IMPERATOREM *salutavit. Hinc ad alios commilitones fluctuantes, nec quidquam adhuc quam frementes perduxit. Ab his lecticæ impositus, & quia servi diffugerant, vicissim succollantibus in castra delatus est, tristis ac trepi-*

in ædibus principum ſunt cubicula varii nominis: ut aliud pſittaci, aliud columbarũ vocitetur. A nominibus quoque divorum nominamus cubicula, & cœnationes: ut Apoſtoli Petri, ut Pauli: & conſimiliter. *Beroald.* Lampridius in Alexandro Severo: *In matrem Mammæam unice pius fuit, ita ut Romæ in Palatio faceret diætas nominis Mammeæ, quas imperitum vulgus hodie ad Mammam vocant.* Caſaubonus, ut domum Gelotianam lib. IV. cap. XVIII. ſic & Hermæum inhabitatum à parte famulitii Cæſariani putat, teſte inſcriptione: SYMPHORO. TESSERARIO. SER. CAESARIS. DE. DOMO. GELOTIANA. FECIT. PHILODESPOTVS. SER. CAESARIS. EX HERMAEO. FRATRI. B, M.

Prorepſit ad ſolarium proximum.] In antiquiſſimis membranis regiæ bibliothecæ, Memmii & Cujacii, *ſcolarium* ſcribitur. An fuit aliquis in Vrbe locus eo nomine? an deſtinatum habendæ ſcholæ locum, cujuſmodi fuit domus Catilinæ in Palatio Auguſti, vocabant *ſcholarium*? eadem analogia *veſtiarium* dixerunt & ſimilia. Quidam, *ſcalarium.* Caſaubonus. *Solarium* locum fuiſſe in ædibus, ubi ſolem excipere & apricari ſolebant, non ſolum Macrobii de Auguſti dictis locus oſtendit lib. II. Saturn. cap. IIII. ſed, & Vlpian. l. XVII. De ſervit. urb. præd. ubi *heliocaminum* & *ſolarium* loca vocat quibus ſol ſit neceſſarius. Nec male hoc diætæ proximum ſolarium deſcribitur. Vtitur eo etiam Plautus Milite. *Torrentius.*

Prætenta foribus vela.] Hinc *velarii* inter officia domus Auguſtæ, in antiquis inſcriptionibus, & *velares annuli* apud Plinium libro XIII. capite IX. ex Theophraſto, qui *κρίκȣς εἰς τȣ̀ς στρωματεῖς* vocat. Quibus adde Iuriſconſultos lib. XIII. De inſtru. legato, l. XVIII. De act. empti, quodque *velo levato cauſas cognoſci* dicunt, quæ, cum leviores ſint, nec magna diſquiſitione indigeant, palam admiſſo populo pertractantur. ſic enim Honorius & Theodoſius l. V. De naufragiis lib. XI. *De ſubmerſis navibus, decernimus ut levato velo iſtæ cauſæ cognoſcantur.* Cujus conſuetudinis meminit Clemens Romanus Pontifex Conſtitut. Apoſtol. cap. LVI. quem locum vide. *Torrent.*

In caſtra delatus eſt.] Nummum ſervo aureum pulcherrimum, & ſimilem argenteum. Parte una effigies Claudii, altera vero caſtra Prætoria, cum inſcriptione, IMPER. RECEPT. quaſi per Prætorianos imperium recepiſſet. Vt vero hic *ſuccollantibus*, ſic *ſuccollatis* dixit Otho capite VI. *Idem.*

Intra

pidus, miserante obvia turba, quasi ad pœnam raperetur insons. Receptus intra vallum, inter excubias militum pernoctavit, aliquanto minore spe quam fiducia. Nam consules cum senatu & cohortibus urbanis Forum Capitoliumque occuparunt, asserturi communem libertatem: accitusque & ipse per Tribunum pleb. in curiam ad suadenda quæ viderentur, vi se & necessitate teneri *respondit. Verum postero die, senatu segniore in exsequendis conatibus, per tædium ac dissensionem diversa censentium, & multitudine quæ circumstabat, unum rectorem jam & nominatim exposcente, armatos pro concione jurare in nomen suum passus est: promisitque singulis quinadena* HS. *primus Cæsarum fidem militis etiam præmio pigneratus.* IMPERIO *sta-* II
bilito nihil antiquius duxit quam id biduum quo de mutando Reip. statu hæsitatum erat, memoriæ eximere. Omnium itaque factorum dictorumque in eo veniam & oblivionem in perpetuum sanxit, ac præstitit: tribunis modo ac centurionibus paucis è conjuratorum

in

Intra vallum.] Castra prætoria significat.

Per Tribunum plebis.] Tribunis pl. vocandi Senatus veteri instituto jus erat.

Promisitque singulis quinadena HS.] Hujus liberalitatis nulla apud Dionem mentio. fallitur enim qui huc refert verba accuratissimi ejus scriptoris, quibus centenos nummos militibus prætorianis ait fuisse donatos. Nam ejus donationis alius fuit titulus: nempe natalis imperii ejus: quem diem soliti Imperatores prosequi aliquo donativo. neque primo die imperii ea summa data, sed anno primo vertente mos ille institutus, & deinceps per singulos annos imperii Claudiani servatus, hoc vero munus quod hîc narratur & apud Iosephum, quasi merces fuit traditi imperii, & proinde statim est persolutum. *Casaub.*

E conjuratorum in Cajum numero interemtis.] Chærea rogavit militem, num exercitatus esset ad cædes, & num acutum haberet gladium: postulavitque eum quo ipse Cajum interfecerat. denique uno ictu feliciter periit. Lupus autem dejecto animo parum fortiter cervicem præbens pluribus ictibus demum confectus est. Paucis post diebus, quando solenne parentandi tempus rediit, pop. Rom. dum suorum quisque manes honoraret, eadem opera etiam Chæreæ suam partem in ignem conjiciebant, apprecati ut propitius non irasceretur ipsorũ ingratitudini. *Ioseph.*

 Ius-

in Cajum numero interemtis, exempli simul caussa, & quod suam quoque cædem depoposcisse cognoverat. Conversus hinc ad officia pietatis, jusjurandum neque sanctius sibi neque crebrius instituit, quam PER AVGVSTVM. *Aviæ Liviæ divinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum AVgustino similem decernendum curavit. Parentibus inferias publicas, & hoc amplius, patri Circenses annuos natali die: matri carpentum quod per Circum duceretur: & cognomen AVgustæ, ab avia recusatum. Ad fratris memoriam per omnem occasionem celebratam, comœdiam quoque Græ-*

Iusjurandum neque sanctius sibi neque crebrius instituit, quam PER AVGVSTVM.] Sive ut frequentior formula fuit, PER GENIVM AVGVSTI. sic *per genium Cæsaris* aut *salutem* jurabant, jam inde ab Augusti temporibus, quando hoc primum institutum, ut notissimus Horatii versus probat; *Iurandasque tuum per nomen ponimus aras.* Casaub.

Aviæ Liviæ divinos honores.] Druso patri, & Antoniæ matri ludos equestres eorum natalibus instituit: translatis iis ludis, qui in eos dies incidissent, in aliud tempus, ne simul fierent. aviam Liviam præter hunc honorem, etiam immortalitati adseruit, dedicavitque ejus effigiem in templo Augusti, ac rem sacram ei fieri à Vestalibus mandavit, mulieresque per nomen ejus jurare jussit. *Dio Cassius.* Similia de sorore Drusilla Cajus decrevit.

Currum elephantorum Augustino similem.] Designatur currus elephantum, in quo Augustus ramum Lauri manu gerens vehitur in argenteo ejus denario. *F. Vrsinus.*

Matri carpentum.] Quale in vetustis Agrippinæ nummis conspicitur, de quo Calig. capite XV. proprium nempe matronis vehiculum, ut mox cap. XVII. *Currum ejus Messallina uxor carpento secuta est.* Torrent.

Et cognomen Augustæ, ab avia recusatum.] Scribendum, *ab viva recusatum.* Ad matrem Antoniam hæc referuntur, non ad aviam: uti docet vel ἀκολουθία sermonis. Quæ viva donata Augustæ nomine à Caligula (ταύτην τε τὴν Αὐγοῦσταν εὐθὺς καὶ ἱέρειαν τοῦ Αὐγούστου ἀποδεῖξαι, ait Dio) id sprevit: & mortua nunc per Claudium recepit. Itaque in lapidibus Claudiani ævi, ANTONIAI. AVG. DRVSI. sculptum hodieque. *Lipsius.* Adi etiam, si lubet, adnotationes ad cap. ult. Augusti.

Neapolitano certamine docuit.] De quinquennali Neapolitano certamine (Græci ἀγῶνα vocant) gymnico, & Musico Strabo lib. V. Gymnici meminit Sueton. Aug. cap. XCVIII. Musici hîc, De quo etiam Papinius in Silvis non uno loco. *Docere* quoque *comœdiam* dixit, ut διδάσκειν δρᾶμα Græci. Vnde κωμῳδοδιδάσκαλοι, & τραγῳδοδιδάσκαλοι. Cicero Bruto: *Livius, qui primus fabulam C. Clodio, & M. Tuditano* COSS. *docuit.* Horat. quoque De arte: *Et qui prætextas, & qui docuere togatas,* pro edere, seu publicare. *Torrent.*

Neapo-

Græcam Neapolitano certamine docuit, ac de ſententia judicum coronavit. Ne Marcum quidem Antonium inhonoratum, ac ſine grata mentione tranſmiſit: teſtatus quondam per edictum, Tanto impenſius petere ſe, ut natalem patris Druſi celebrarent, quod idem eſſet & avi ſui Antonii. *Tiberio marmoreum arcum juxta Pompeii theatrum, decretum quidem olim à ſenatu, verum omiſſum, peregit. Caji quoque, & ſi acta omnia reſcidit, diem tamen necis, quamvis exordium principatus ſui, vetuit inter feſtos referri. Ac in ſe-* 12
met augendo parcus atque civilis, prænomine Imperatoris *abſtinuit, nimios honores recuſavit, ſponſalia filiæ, natalemque geniti nepotis ſilentio, ac tantum domeſtica religione, tranſegit. Neminem exſulum, niſi ex ſenatus auctoritate, reſtituit: ut ſibi in curiam præfectum*

Neapolitano.] Neapoli ſane omnino tanquam privatus egit, quum ipſe ac familia ejus Græco more viverent, ac in Muſicis ipſe ludis pallium & ſoleas, gymnicis purpuram & auream coronam ferret. *Dio Caſſius.*

Ac de ſententia judicum coronavit.] Id eſt, coronam retulit. Eleganter nonnunquam activa pro paſſivis Latium admittit. Plurima ejus rei exempla celeberrimo Voſſio adferuntur Artis Grammaticæ lib. V. cap. III.

Ne Marcum quidem Antonium.] Erat hîc Claudii maternus avus, utpote pater Antoniæ, quæ mater fuit Claudii, quam ex Octavia Auguſti ſorore ſuſceperat. Hinc ait ipſe Claudius apud Senecam: *M. Antonius avus meus nullo minor, niſi eo, à quo victus eſt, fratrem interfectum audivit.*

Sponſalia filiæ.] Sponſalia à ſpondendo dicta eſſe, inter omnes convenit: propterea quod veteribus plerumque moris fuit, ſtipulari & ſpondere ſibi uxores futuras. Vnde ſponſorum & ſponſarum nomina: ut ait l. I. l. II. l. III. D. h. t. Quod idem Serv. Sulpicius tradit Agell. lib. IV. cap. IV. Ejuſque conſuetudinis exempla in l. ſi ſtipul. XXXV. D. de verb. obl. & apud Plautum in Pœnulo. Item in Trinummo tale:

——— LYS. *Sponden ergo*
Tuam gnatam uxorem mihi? CHAR. *Spondeo, & mille auri*
Philippum dotis. LYS. *Iſtac lege filiam tuam ſponderi mihi,*
Vxorem dari? CHAR. *Spondeo.* LYS. *Et ego ſpondeo idem hoc.*

Dixi autem, *plerumque interponi ſtipulationes.* Nam interdum etiam antiquiſſimis temporibus ſola pactione & conſenſu nudo ea conventio fiebat: unde *pactæ* puellæ dicebantur. *Hottomannus.*

Vt ſibi in Curiam præfectum Prætorii tribunoſque militum.] Hoc primus Tiberius petierat & impetraverat poſt cædem Sejani. Tacitus libro VI. *Dein redditis abſentiæ cauſſis admodum vagis, flexit ad graviora, & offenſiones ob Remp. captas:*

ctum Prætorii, tribunosque militum secum inducere liceret, utque rata essent quæ procuratores sui in judicando statuerent, precario exegit. Ius nundinarum in privata prædia à consulibus petiit: cognitionibus magistra-

captas: utque Macro præfectus, tribunorumque & centurionum pauci, secum introirent, quoties curiam ingrederetur, petivit. factumque large & sine præscriptione generis aut numeri, senatusconsultum.

Vtque rata essent quæ procuratores sui in judicando statuerent.] Provinciæ quædam Cæsaris minores non Legatos aut Proprætores, sed Procuratores saltem accepère. Quorum præcipuum ac proprium munus, ut reditus ac tributa colligerent, aliaque quæ ad fiscum: sed quoniam, nullo alio Præside, res sæpe cogebat jus inter provinciales dici, etiam in re criminum, factum ut jurisdictionem aliquam sibi sumerent, Præsidum exemplo. Dico, sumerent: revera enim non habebant. Equites quia erant aut liberti. Itaque nec judicia nec acta eorum rata, vocarique poterant ad disquisitionem Principis aut Senatus: quoniam lege apud eos agi nefas. Inter equites excipio unum Præfectum Ægypti, apud quem, ut Tacitus notat, lege agi permisit Augustus, decreto quodam singulari. Attamen procuratores illi provinciis præerant, & jus sæpe in crimine & caussa capitis dicebant. Exemplum in Pontio, qui Iudeæ procurator (non enim illi provinciæ proprie Præses) sententiam tulit de capite nostri capitis, Christi servatoris: exempla in Petronio, Cumano, aliisque vulgo apud Iosephum: Idemque in cæteris minutis provinciis factum, quibus regendis solus Procurator. Suetonii igitur locum, & comparem Taciti, ad hos Procuratores refero. Hinc Tacitus indignatur, quod jurisdictio communicata cum equitibus & libertis: de quo toties inter ordines certatum seditione aut armis erat. Addo, procuratores solius rei familiaris *Rationales* postea dictos, ut à prioribus illis distinguerentur. *Lipsius.*

Precario exegit.] Recte *precario.* nam Præfectus Prætorio ex Equestri ordine sumebatur, inf. Tit. cap. VI. ac proinde in Senatum venire non poterat. *Torrent.*

Ius nundinarum.] Nundinas feriarum diem esse voluerunt antiqui, ut rustici convenirent mercandi, vendendique caussa, eumque nefastum, ne si liceret cum populo agi, interpellarentur nundinatores. *Festus.*

In privata prædia.] Plin. libro V. Epist. IIII. *Vir Prætorius à Senatu petiit, ut sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur.* Sed & Cicero Philipp. II. conqueritur domesticis Antonii nundinis non vectigalia solum, sed etiam imperium P. R. deminutum esse. *Torrent.*

Cognitionibus magistratuum.] Quos magistratus potissimum intelligat, declarat Dionis de eadem re locus, πολλάκις δὲ καὶ τοῖς ὑπάτοις τοῖς τε στρατηγοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς τὴν διοίκησιν ἔχουσι συνεξετάζειν, καὶ ὀλίγα παντελῶς τοῖς ἄλλοις δικαστηρίοις ἐπέτρεπε. Miratus sum aliquando prætermissum in hoc albo prætorem urbanum, cujus maxima fuit in urbe jurisdictio: verba tamen Dionis alio trahere non possis: nam στρατηγοὶ οἱ τὴν διοίκησιν ἔχοντες, vel οἱ ἐπὶ τῆς διοικήσεως semper apud eum scriptorem de prætoribus ærarii intelligendũ. *Casaub.*

Vt unus è consiliariis.] Et Tiberius *magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque se offerebat consiliarium.* cap. XXVIII.

Excu-

*ſtratuum, ut unus è conſiliariis frequenter interfuit.
Eoſdem ſpectacula edentes, ſurgens & ipſe cum cætera
turba, voce ac manu veneratus eſt. Tribunis pleb. ad-
euntibus ſe pro tribunali excuſavit, quod propter an-
guſtias non poſſet audire eos niſi ſtantes. Quare in
brevi ſpatio tantum amoris favoriſque collegit, ut cum
profectum eum Oſtiam periiſſe ex inſidiis nuntiatum
eſſet, magna conſternatione populus, & militem quaſi
proditorem, & ſenatum quaſi parricidam, diris exſe-
crationibus inceſſere non ante deſtiterit, quam unus
atque alter, & mox plures à magiſtratibus in Roſtra
producti, ſalvum & appropinquare confirmarent.*
NEC *tamen expers inſidiarum uſquequaque perman-* 13
*ſit, ſed & à ſingulis, & per factionem, & denique ci-
vili bello infeſtatus eſt. E plebe homo nocte media ju-
xta cubiculum ejus cum pugione deprehenſus eſt: re-
perti & equeſtris ordinis duo in publico cum dolone ac
venatorio cultro præſtolantes, alter ut egreſſum thea-
tro, alter ut ſacrificantem apud Martis ædem adorire-
tur. Conſpiraverant autem ad res novas Gallus Aſi-
nius*

Excuſavit quod propter anguſtias non poſſet audire eos niſi ſtantes.] Atqui hic mos videtur fuiſſe ſervatus, ut qui principem alloquerentur, ſtarent. Quare etiam conſules in ſenatu verba ad illum facturi, de curuli ſurgebant aut deſcendebant. quos tamen civiliter admodum ſolitos excipi à Claudio, notatum Dioni reperio. τῶν ὑπάτων, inquit, ἐν τῷ συνεδρίῳ καταβάντων ποτὲ ἀπὸ τῶν δίφρων ἵνα διαλεχθῶσιν αὐτῷ, προεξανέστη τε, καὶ ἀντιπροσῆλθε σφίσιν. Eodem pertinent & quæ ſequuntur paullo poſt: ubi notat idem Dio, Claudium, ſi quando aliquid in curia recitaret, ſolitum propter corporis imbecillitatem ſedere: ſed, ſi qui ſurgebant in ſenatu, diutius ſtetiſſent, eum quoque aſſurrexiſſe. *Caſaub.*

Cum dolone.] Virgil. Æn. VII.

Pila manu ſævoſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.

Dolo eſt flagellum, intra cujus virgam latet pugio. Aut ſecundum Varronem, ingens contus cum ferro breviſſimo. Dolones autem à fallendo dicti ſunt, quod decipiant ferro, cum ſpeciem præferant ligni. Et multi volunt per *teretes mucrones*, dolones dici: per veru Sabellum pila ſignificari. *Servius.*

Furius

nius & Statilius Corvinus, Pollionis ac Messallæ oratorum nepotes, assumtis compluribus libertis ipsius atque servis. Bellum civile movit Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus, verum intra quintum diem oppressus est, legionibus quæ sacramentum mutaverant, in pœnitentiam religione conversis, postquam denuntiato ad novum Imperatorem itinere, casu quodam, an divinitus, neque aquila ornari, neque signa
14 *convelli moverique potuerunt.* CONSVLATVS *super pristinum quatuor gessit: ex quibus duos primos junctim: sequentes per intervallum, quarto quemque anno, semestrem novissimum, bimestres cæteros, tertium autem, novo circa principem exemplo in locum demortui suffectus. Ius & consul & extra honorem la-*

Furius Camillus Scribonianus.] Meminit ejusdem Sueton. infr. c. XXXV. & Oth. cap. I. Plura Oros. libro VII. & nonnihil Plin. lib. III. Epist. XVI.

Oppressus est.] Milites, quum eis Camillus nomen populi obtenderet ac pristinæ libertatis restitutionem polliceretur: veriti, ne iterum molestias ac mutationes intolerandas haberent, dicto ei audientes non fuerunt. Itaque metuens eos Camillus in Issam insulam delatus est, ibique mortem voluntariam oppetiit. Claudius in tanto metu fuerat, ut paratus ultro ei principatu cedere esset. *Dio Cassius.*

Aquila ornari.] Aquila (ut scribit Plin. lib. X. cap. IV.) Romanis legionibus à C. Mario secundo ejus Consulatu dicata, magna in veneratione apud milites fuit, & quidem in sacello collocata. Vnde eam efferri, nisi movente exercitu, nefas erat. Stabat autem imposita hastæ, cujus pars inferior acuta in solum figebatur. Ad ornatum autem spectat quod tradit Plin. lib. XIII. cap. III. his verbis, *Aquilæ certe, ac signa pulverulenta illa, & custodiis horrida, inunguntur festis diebus. Hac nimirum mercede corruptæ terrarum orbem devicere Aquilæ.* Torrent.

Neque signa convelli moverique potuerunt.] Virgil. Æn. XI.

——— *ubi primum vellere signa*
Adnuerint superi.

Vellere proprie dixit, quia Romana signa figebantur in castris: & cum ad bellum eundum fuisset, captatis auguriis avellebantur è terra: nam alibi ea figi non licebat. Sed inter auguria etiam hoc habebatur, si avellentem facile sequerentur, adeo ut cum filio, Orodis bello sit Crassus occisus, qui iturus ad Parthiam avellere signa vix potuit. Quod etiam Flaminio contigit, qui cum imperâsset signa tolli, eaque non possent moveri, effosso solo in quo erant fixa, vi magna extrahi præcepit, & infeliciter apud Thrasyminam pugnavit. *Servius.*

Super pristinum.] Præter illum priorem, quem cum Cajo adhuc privatus gessit per duos menses.

laborioſiſſime dixit, etiam ſuis ſuorumque diebus ſolennibus, nonnumquam feſtis quoque antiquitus, & religioſis. Nec ſemper præſcripta legum ſecutus, duritiam lenitatemve multarum, ex bono & æquo perinde ut afficeretur, moderatus eſt. Nam & iis qui apud privatos judices plus petendo formula excidiſſent, reſtituit actiones: & in majore fraude convictos, legitimam pœnam ſupergreſſus, ad beſtias condemnavit. IN cognoſcendo autem ac decernendo, mira varietate animi fuit, modo circumſpectus & ſagax, modo inconſultus ac præceps: nonnunquam frivolus amentique ſimilis. Cum decurias rerum actu expungeret, eum, qui diſſimulata vacatione quam beneficio liberorum habebat,

Suis, ſuorumque diebus.] Multi dies in Faſtis legebantur ſolennes, & feſti: qui dicati erant partim Claudio, partim Cæſaribus Claudii anteceſſoribus, partim Druſo, & Germanico, reliquiſque Gentis Claudiæ majoribus. Hinc eſt illud Naſonis ex libro I. Faſtorum:

Invenies illic & feſta domeſtica vobis:
Sæpe tibi pater eſt, ſæpe legendus avus:
Quæque ferunt illi pictos ſignantia faſtos, (feres.
Tu quoque cum Druſo præmia fratre

Beroaldus.

Privatos judices.] Id eſt, rerum privatarum judices, qualis Prætor, & Centumviri. *Torrent.*

Plus petendo formula excidiſſent, reſtituit actiones.] Iuſtinian. libro IV. Inſtitut. tit. VI. *Si quis agens intentione ſua* (ſic libellum vocat) *plus complexus fuerat quam ad eum pertinebat, cadebat, id eſt, rem amittebat, nec facile in integrum reſtituebatur à Prætore, niſi minor erat annis* XXV. & paulo poſt, *Plus autem quatuor modis petitur, tempore, loco, cauſa, re.* Idem ferme Paulus Iuriſconſultus l. I. ſent. c. X. Qua de re ſæpe etiam Cicero, maxime l. I. De oratore. Eleganter Ep. XLIX. Seneca ad eos qui ſophiſmatū argutiis abutuntur, *Quid enim aliud agitis cum eum quem interrogatis ſcientes in fraudem inducitis, quam ut formula cecidiſſe videatur? Sed quemadmodum illum Prætor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituit.* Quod ergo *formula excidere* dicit Sueton. id ego ex Iuſtiniano interpretor pro cauſa cadere, aut rem amittere. quoniam enim certæ ac ſollennes quædam conſtitutæ erant formulæ ad agendum, ne quis aberraret, hinc factum eſt ut *formula* apud optimos quoſque auctores pro actione accipiatur. Sic *formula injuriarum* Vitell. capite VII. *cadere formula, errare formula.* Idem.

Decurias rerum actu.] De *rerum actu* ſup. Aug. cap. XXXII. *Expungere* autem *decurias* dicit, pro diſpungere, ſeu ordinare qui retinendi eſſent in numero judicum, quive non. Verbum in rationibus uſurpatum. Vnde eleganti tranſlatione Seneca libro IIII. De benef. *munus munere expungere* dixit, & *expungere ſtipendiis militem.* Paullus l. penult. De re militari. *Idem.*

Reſpon-

bat, responderat, ut cupidum judicandi dimisit: alium interpellatum ab adversariis de propria lite, negantemque cognitionis rem, sed ordinarii juris esse, agere caussam confestim apud se coëgit, proprio negotio documentum daturum, quam æquus judex in alieno negotio futurus esset. Fœminam non agnoscentem filium suum, dubia utrimque argumentorum fide, ad confessionem compulit, indicto matrimonio juvenis. Absentibus secundum præsentes facillime dabat, nullo delectu, culpa ne quis an aliqua necessitate cessasset. Proclamante quodam, præcidendas esse falsario manus, carnificem statim acciri cum machæra mensaque lanio-

Respønderat.] In recognoscendo judicum albo nominatim ciebantur, uti & Equites cum recognoscebantur. Sup. Calig. c. XVI. Quoniam ergo is de quo hoc loco Sueton. vocatus responderat, neque cum immunis esset, sese excusaverat, Claudius eum, ut judicandi cupidum, dimisit atque expunxit. *Idem.*

Negantemque cognitionis rem, sed ordinarii juris esse.] Ordinarium jus est, cum Prætor, aut qui jurisdictioni præest, dat judices, neque de re ipse cognoscit. Igitur sibi dari judices ille à Cæsare volebat, ut ordinarium jus postulat, neque enim rem esse, de qua deberet extra ordinem cognoscere: nam de quibusdam rebus majoribus, aut ad Rempublicam, aut exemplum pertinentibus, judicem non dabant, sed ipsi cognoscebant: quæ res cognitionis dicebatur. *Turnebus.*

Absentibus secundum præsentes.] Concisa, ac proinde obscura oratio est. Sentit Claudium sæpe temere, altera parte absente, cum comperendinare satius foret, *secundum præsentem* pronunciasse, hoc est, pro eo qui comparuerat. sic enim veteres loquebantur, nec solum *dare litem*, *dare sententiam*, pro litem judicare, ac sententiam dicere, sed *dare*, absolute. Vlpian. l. XXVII. De liberali causa, *contra libertatem dabit*. Plin. lib. VII. Epist. VI. *secundum reos dedit.* Cic. quoque, quod huc propius spectat. Verr. IV. *Vtatur instituto suo, nec cogat ante horam decimam de absente secundum præsentem judicare.* Atque adeo apertius locutus fuisset Sueton. si *de absentibus* dixisset. *Torrent.*

Falsario.] Qui testamentum, aut quid aliud falso signarat. *Falsarius lege Cornelia intelligebatur, non solum qui falsum testamentum scripsisset, sed qui etiam signasset, recitasset, subjecisset, vel adulterinum signum fecisset, aut sculpsisset: pœna in servos ultimum supplicium, in liberos deportatio.* Hæc Iureconsultus. Sabellicus.

Cum machæra mensaque lanionia.] Græci ἐλεὸν vel ἐπικόπανον una voce dicunt, item ἐπίξηνον, ut apud Aristophanem in Acharnensibus,

Κἂν γε μὴ λέγω δίκαια, μηδὲ τῷ πλήθει δοκῶ,
Ὑπὲρ ἐπιξήνου θελήσω τὴν κεφαλὴν ἔχων λέγειν.

Vnde apparet ex more veteri esse, quod mensæ lanioniæ in hos usus adhibentur. Cassandra apud Æschylum in Agame-

nionia flagitavit. Peregrinitatis reum, orta inter advocatos levi contentione, togatumne an palliatum dicere caussam oporteret, quasi æquitatem integram ostentans, mutare habitum sæpius, & prout accusaretur defendereturve, jussit. De quodam etiam negotio ita ex tabella pronuntiasse creditur, SECVNDVM EOS SE SENTIRE QVI VERA PROPOSVISSENT. *Propter quæ usque eo eviluit ut passim ac propalam contemtui esset. Excusans quidam testem è provincia ab eo vocatum, negavit præsto esse posse. dissimulata diu caussa, ac post longas demum interrogationes,* Mortuus est, *inquit,* Puteolis. *Alius gratias agens, quod reum defendi pateretur, adjecit:* Et tamen fieri solet. *Illud quoque à majoribus natu audiebam, adeo caussidicos patientia ejus solitos abuti, ut descendentem è tribunali non solum voce revocarent, sed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenso retinerent. Ac ne cui hæc mira sint, litigatori Græculo vox in altercatione excidit,* καὶ σὺ γέρων εἶ, καὶ μωρός. *Equitem*

qui-

gamemnone, de suo supplicio loquens:

Βωμοῦ πατρῴου μ' ἀντεπίξηνον μένει
Θερμῷ κοπείσης φοινίῳ προσφάγματι.

Casaub.

Peregrinitatis reum.] *Peregrini* vocantur qui cives Romani non sunt. Vlpian. tit. v. Institut. & l. vi. de heredib. institut. Inde *peregrinitas* dicitur cum jus civium amittitur. *Torrent.*

Prout accusaretur defenderetur ve.] Vt videlicet pallium indueret, habitū peregrinum, quando accusabatur tanquam peregrinus: togam vero Romanum vestimentum, quando defendebatur, tanquam civis Romanus. Ita fiebat res ridicula, cum idem in judicio sæpius cogeretur mutare vestem, quum accusatores non semel, sed pluries, accusatoris munus obirent, & identidem defensores defensionis munia capessérent. *Beroald.*

Ex tabella pronunciasse creditur.] Pertinet ad eas tabellas, quæ judicibus in ferenda sententia dabantur, de quibus Cicero sæpe in Orationibus, & Pedianus. *F. Vrsinus.*

Mortuus est, inquit, Puteolis.] Al. *puto, licuit.* Quæ scriptura plus aceti atque acuminis videtur habere. Atque hoc regiæ bibliothecæ antiquissimus codex firmat, ubi sic liquido scriptum: nec multo aliter in regiis aliis duobus antiquæ item manus. *Casaub.*

quidem Romanum obſcœnitatis in fœminas reum, ſed falſo, & ab impotentibus inimicis conficto crimine, ſatis conſtat, cum ſcorta meritoria citari adverſus ſe, & audiri pro teſtimonio videret, graphium & libellos, quos tenebat in manu, ita cum magna ſtultitiæ & ſævitiæ exprobratione jeciſſe in faciem ejus, ut genam
16 *non leviter perſtrinxerit.* GESSIT *& cenſuram intermiſſam diu poſt Paullum Plancumque cenſores: ſed hanc quoque inæqualiter, varioque & animo & eventu. Recognitione equitum juvenem probri plenum, ſed quem pater probatiſſimum ſibi affirmabat, ſine ignominia dimiſit,* habere *dicens* cenſorem ſuum. *Alium corruptelis adulteriiſque famoſum, nihil amplius quam monuit* ut aut parcius ætatulæ indulgeret, aut certe cautius. *Addiditque,* Quare enim ego ſcio, quam amicam habeas? *Et cum orantibus familiaribus demſiſſet cuidam appoſitam notam,* Li-

Obſcœnitatis in fœminas.] Tib. capite XLV.

Geſſit & cenſuram.] Ad hanc Claudii cenſuram refero verba Euſebii in Chronico Num. MMLXI. ex interpretatione Hieronymi: *Deſcriptione Romæ facta ſub Claudio inventa ſunt civium Romanorum* LXVIII. *centena,* XLIIII. *millia.* Græca habent XCVII. millia amplius: quod diſcrimen haud exigui momenti eſt. Cæterum hoc geſtum totidem verbis Caſſiodorus conjicit in Conſulatum Aſiatici & Cornelii: quamvis ibi numerus mancus eſt, & male Cornelii pro Corvini, id eſt, Meſſallæ, numero MMLXII. *Ioſ. Scaliger.*

Poſt Paullum Plancumque.] Cenſores fuere Paullus Æmilius Lepidus, & L. Munatius Plancus A. V. C. DCCXXXI. At Claudii Cenſuram refert. Plin. l. x. cap. II. ad A. V. DCCC.

Hanc quoque inæqualiter.] Ob hanc Claudianam cenſuram dixit Sidonius:
Et caligas Caji Claudî cenſura ſecuta eſt.
Beroaldus. Codex Salmaſ. *inæquabiliter.*

Cum orantibus familiaribus demſiſſet cuidam appoſitam notam, Litura tamen, inquit, extet.] Quid adeo ridiculi viſum fuerit Suetonio contineri hoc Claudii dicto, equidem non intelligo: nam mens certe illius patet optima fuiſſe. Cum enim precibus amicorum condonaret iſti cenſoriam notam; ſui tamen judicii cupiit extare aliquod teſtimonium. neque dubium eſt, idem variis rationibus factum ſæpius à cenſoribus. Simile eſt quod narrat Dio lib. XL. de Appio cenſore. qui cum nota dignum Curionem cenſeret, ac notæ tamen gratiam rogatu quorundam facturum ſe promiſiſſet, ſententiam de eo ſuam in ſenatu prius aperuit. *Caſaubonus.*

Quod

Litura tamen, *inquit*, exſtet. *Splendidum virum, Græciæque provinciæ principem, verum Latini ſermonis ignarum, non modo albo judicum eraſit, ſed etiam in peregrinitatem redegit. Nec quemquam niſi ſua voce, utcunque quis poſſet, ac ſine patrono, rationem vitæ paſſus eſt reddere. Notavitque multos, & quoſdam inopinantes, & ex cauſſa novi generis, quod ſe inſcio ac ſine commeatu Italia exceſſiſſent: quendam vero & quod comes regis in provincia fuiſſet, referens, majorum temporibus, Rabirio Poſtumo, Ptolemæum Alexandriam, crediti ſervandi cauſſa, ſecuto, majeſtatis crimen apud judices motum. Plures notare conatus, magna inquiſitorum negligentia, ſed ſuo majore dedecore, innoxios fere reperit, quibuſcunque cœlibatum aut orbitatem, aut egeſtatem objiceret, maritos, patres, opulentos ſe probantibus: eo quidem, qui ſibimet vim ferro intuliſſe arguebatur, illæſum corpus veſte depoſita oſtentante. Fuerunt & illa in cenſura ejus notabilia, quod eſſedum argenteum ſumtuoſe fabricatum ac venale ad Sigillaria, redimi concidique co-*

Quod ſe inſcio ac ſine commeatu Italia exceſſiſſent.] Livius lib.XXXVI. *P. Cornelius edixit, qui ſenatores eſſent, quibuſque in Senatu ſententiam dicere liceret, quique minores magiſtratus eſſent, ne quis eorum ab urbe abiret, quam uno eo die redire poſſet, neve uno tempore quinque ſenatores ab urbe Roma abeſſent.* Dio quoq; ſcribit, nulli ſenatorum, citra veniam impetratam, alio proficiſci, quam in Siciliam, Galliamq; Narbonenſem licuiſſe. Sed & Tacit. An.XII. prodidit, Galliæ Narbonenſi ob egregiam in Patres reverentiam datum, ut ſenatoribus ejus provinciæ, non exquiſita principis ſententia, jure, quo Sicilia haberetur, res ſuas inviſere liceret. *Marc. Donatus.*

Crediti ſervandi cauſſa.] Cajus Rabirius Poſthumus Ptolemæo regi Alexandrino, cum regno pulſus Romam veniſſet, egenti, & roganti, grandem pecuniam credidit: cui & regnanti crediderat abſens: nec ſolum ſuam pecuniam credidit, ſed & amicorum. Poſtquam autem in regnum reductus eſt Ptolemæus, Alexandriam profectus eſt Poſthumus, cauſa pecuniæ exigendæ: ubi diœcetes fuit regius, hoc eſt, diſpenſator. Præterea coactus eſt ſuſcepta regia diſpenſatione veſtitum, habitumque mutare. Ex hoc accuſatus, tanquam majeſtatem populi Romani læſiſſet, & à Cicerone defenſus eſt. *Beroald.*

Ad Sigillaria.] Nomen vici, cujus Gel-

coram imperavit: quodque uno die XX. *edicta proposuit: inter quæ duo, quorum altero admonebat*, ut uberi vinearum proventu bene dolia picarentur: *altero*, nihil æque facere ad viperæ morſum quam
17 taxi arboris ſuccum. EXPEDITIONEM *unam omnino ſuſcepit, eamque modicam. cum decretis ſibi à ſenatu ornamentis triumphalibus leviorem majeſtati principali titulum arbitraretur, velletque juſti triumphi decus, unde acquireret, Britanniam potiſſimum elegit: neque tentatam ulli poſt Divum Iulium, & tunc tumultuantem ob non redditos transfugas. Huc cum ab Oſtia navigaret, vehementi Circio bis pæne demerſus eſt, prope Liguriam, juxtaque Stœchadas inſulas. Quare à Maſſilia Geſſoriacum uſque pedeſtri itinere*

Gellius quoque meminit.

Bene dolia picarentur.] Plinius, *Pice*, inquit, *& reſina condire muſta vulgare Italiæ eſt.* Toto etiam capite XXIII. libro XII. Columella *De pice, qua utuntur Allobroges ad condituram vini picati.* Idem prolixe cap. XIX. ejuſdem libri docet, quomodo dolia, & ſeriæ, cæteraque vaſa ante quadrageſimum vindemiæ diem picanda ſint, atque aliter ea, quæ demerſa ſunt humi, aliter quæ ſtant ſupra terram. Ipſum conſule.

Ad viperæ morſum.] Proprie. ſic Lucanus:

Morſu virus habent, fatumque in dente minantur:
Pocula morte carent. ——

Vehementi Circio.] Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius. Cui ædificia quaſſanti tamen incolæ gratias agunt, tanquam ſalubritatem cœli ſui debeant ei. Divus certe Auguſtus templum illi cum in Gallia moraretur & vovit, & fecit. *Seneca.*

Iuxtaque Stœchadas inſulas.] Ante anguſtias, facto à Maſſilienſibus initio, ſitæ ſunt Stœchades inſulæ, tres earum memorabiles, duæ exiguæ. agros earum colunt Maſſilienſes. antiquitus etiam præſidium ibi erat contra prædonum incurſiones. habent & portus ſuos. *Strabo.* Stœchades à vicinis Maſſilienſibus dictæ propter ordinem, quas item nominant ſingulis vocabulis Proten & Meſen, quæ & Pompejana vocatur, tertia Hypæa. *Plinius.*

Geſſoriacum uſque pedeſtri itinere confecto.] Variant, ut in pleriſque talibus, eruditorum ſuſpiciones. Geſſoriacum ponit Turnebus apud Audomarum recens opidum: in vico *Soaci* dicto. Scaliger ad Auſonium vult *Geſſoire* opidum nomen retinere. Petrus Scriverius Vir Clariſſimus iis accedere ſe innuebat, qui cum Geſſoriaco Bononiam comparant (incolæ *Bologne*, vocant) dictumque exiſtimabat, quaſi *Cæſarictium.* Portum enim Ictium, eundem cum Geſſoriaco ſibi videri. In Codice Salmaſiano *Geſoriacum*, quod aliquanto propius ad *Cæſarem* accedit. In Panegyrico Maximiano Imper. dicto eſt,

nere confecto, inde transmisit: ac sine ullo prælio aut sanguine intra paucissimos dies parte insulæ in deditionem recepta, sexto quam profectus erat mense Romam rediit, triumphavitque maximo apparatu. Ad cujus spectaculum commeare in urbem non solum præsidibus provinciarum permisit, verum etiam exsulibus quibusdam: atque inter hostilia spolia, navalem coronam fastigio Palatinæ domus juxta civicam fixit, trajecti & quasi domiti Oceani insigne. Currum ejus Messallina uxor carpento secuta est. Secuti & triumphalia ornamenta eodem bello adepti, sed cæteri pedibus & in prætexta: Crassus Frugi equo phalerato, & in veste palmata, quod eum honorem iteraverat. 18 VRBIS

est, *Gesorigia*. Cæsarictium vero sic dici putem, ut *Cæsaraugusta* Plinio, *Cæsarodunum* Ptolemæo, *Cæsaromagus* Antonino & Ptolemæo dicuntur. *Schildius.*

Parte insulæ.] Vide quæ ex Taciti Agricola notantur ad cap. XXV. Iulii Cæsaris.

Præsidibus provinciarum.] Cum alioqui præsidi abnoctare non liceat extra provinciam, permisit præsidibus Claudius, ut Romam venire possent causa spectandi triumphum. Martianus Iurisconsultus: *illud observandum est, ne qui provinciam regit, ejus fines excedat, nisi voti solvendi causa.* Beroald.

Iuxta civicam.] Cujus perpetuo habendæ usus jam antea fuerat Imperatoribus concessus. Plinius: *Dedit hanc Augustus coronam Agrippæ, sed civicam à genere humano accepit ipse.* Sabell.

Secuti & triumphalia ornamenta eodem bello adepti.] Iam enim invaluerat mos, ut ex eodem bello vel triumphos, vel triumphalia certe ornamenta comites expeditionum consequerentur. non ita olim, ut diximus ad libri secundi caput XXXVIII. Hic vero notat Dio triumphalia ornamenta adeptos esse per Claudium, non solum consulares viros ex senatoribus: sed alios quoque dignitate longe inferiores. *Casaubonus.*

In prætexta.] Prætextati scilicet sequuti sunt. Author est Eutropius, Claudium, devicta Britannia, per Cn. Sentium & Aulum Plautium illustres & nobiles viros, triumphum celebrem egisse, qui circa quosdam amicos tam civilis extitit, ut etiam Plautium triumphantem ipse prosequeretur, & conscendenti Capitolium lævus incederet. *Beroald.* Sed inspice cap. XXIV.

Crassus Frugi.] Primus apud Romanos Lucius Piso cognominatus est Frugi. Cicero in Tusculanis quæstionibus: *Reliquas etiam virtutes frugalitas continet: quæ nisi tanta esset, & si his angustiis, quibus plerique putant, teneretur, nunquam esset Lucii Pisonis cognomen tantopere laudatum.* In Crassorum familia fuisse cognomentum Frugi indicat etiam Spartianus, cum ait: *Crassum Frugi occisum fuisse à procuratore Adriani injussu ipsius, quasi res novas molientem.* Idem.

In veste palmata.] Palmata, ut refert Ser-

BIS *annonæque curam ſolicitiſsime ſemper egit. Cum Æmiliana pertinacius arderent, in diribitorio duabus noctibus manſit: ac deficiente militum ac familiarum turba, auxilio plebem per magiſtratus ex omnibus vicis convocavit: ac poſitis ante ſe cum pecunia fiſcis, ad ſubveniendum hortatus eſt, repræſentaturus pro opera dignam cuique mercedem. Arctiore autem annona ob aſſiduas ſterilitates, detentus quondam medio Foro à tur-*

Servius, utebantur illi, qui palmam merebantur: unde palmata dicta. Hinc illud luculenter dictum à Sidonio in Panegyrico: *Poſt palmam palmata venit.* Non prætereundum eſt, quod tradit Iulius Capitolinus, qui de Gordiano ſcribens, ait: *Palmatam tunicam, & togam pictam primus Romanorum privatus ſuam propriam habuit: cum ante, Imperatores etiam, de Capitolio acciperent, vel Palatio.* Idem.

Aemiliana.] Locus is fuit Romæ, ſed extra portam, in continentibus (ut loquuntur ICti) Vrbis ædificiis, & quidem (ut ex hoc loco colligitur) non procul à campo Martio. Varro lib. III. De re ruſtica cap. II. *eorum ædificia qui habitant extra portam Frumentariam, aut in Aemilianis.* Tacit. lib. XV. ubi de Neronis incendio, *Plus infamiæ id incendium habuit, quia prædiis Tigellini Aemilianis eruperat:* quo loco *in Aemilianis* legendum puto, ut apud Varronem. Erat & vicus Æmilianus regione VII. viæ latæ. Rufus. *Torrent.*

In diribitorio.] *Diribere* idem quod diſtribuere eſt. Vnde *Diribitores* dicti qui Romanis in ſuffragia euntibus tabellas miniſtrabant, uti & *rogatores* qui ciſtam deferebant in quam tabellæ mittebantur, & *cuſtodes* qui obſervabant ne quid fraudis admitteretur. Cic. orat. Poſt reditum in Senatu. *Quando illa dignitate rogatores, diribitores, cuſtodeſque vidiſtis?* Nam de *diviſoribus* Auguſt. cap. III. *Diribitorium* igitur locus fuit ad *diribitorum* munus ſerviens, & quidem apud Septa, regione Circi Flaminii, ut Victor tradidit. De quo ſic Dio lib. LV. *Diribitorium, domum omnium quæ uno culmine fuerunt maximam, Agrippa imperfectum reliquit.* Atque hoc eſt quod interdum ob calores æſtivos munera, ludoſque in *diribitorio* edi conſueſſe legimus. *Idem.*

Poſitis ante ſe cum pecunia fiſcis.] Fiſcis, id eſt, pecuniæ receptaculis. Ita enim accipiendum, & hic locus oſtendit, & Aſconius ad Proœm. Act. in Verrem, demonſtrat.

Arctiore annona.] Duæ fames notabiles ſub Claudio: altera Claudio Aug. II. C. Licinio Cæcina Coss. altera Conſulibus ſuffectis Rufo, & Pompejo Silvano, Imperatore Claudio Conſule IV. deſignato. quo tempore regina Adiabenorum Helena, coëmpta ex Ægypto annona, famem Iudææ levavit, auctore Ioſepho lib. XX. cap. III. Atque hæc eſt fames illa, quam prædixit Agabus in Actis Apoſtolorum. Triennium intereſt inter utriuſque famis tempus. *Ioſ. Scalig.*

A turba convitiis fragminibuſque panis inſtr.] Non deſunt in hiſtoria Auguſtorum exempla ſimilis furoris. Marcellinus Comes Indictione XIII. conſulatu Antiochi & Baſſi: *Hoc tempore dum ad Horrea publica Theodoſius proceſſum celebrat, Imp. tritici in plebem ingruente penuria, ab orientis populo lapidibus impetitus eſt.* Caſaub.

Poſti-

turba, convitiisque ac simul fragminibus panis ita instratus, ut ægre nec nisi postico evadere in Palatium valuerit: nihil non excogitavit ad invehendos etiam in tempore hiberno commeatus. Nam & negotiatoribus certa lucra proposuit, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset: & naves mercaturæ caussa fabricantibus magna commoda constituit. Pro conditio- 19
ne cujusque, civibus vacationem legis Papiæ Poppeæ: Latinis jus Quiritum: fœminis jus quatuor liberorum: quæ

Postico.] Quod Tranquillus posticum vocat, id eleganti vocabulo ψευδόθυρον, quasi *falsum ostium* Paulus Orosius appellat. Quin etiam Tullius pseudothyrum Latinitate donavit, sic scribens in Verrinis: *Ea quemadmodum ad istum postea per pseudothyrum revertantur, tabulis vobis, & testibus, judices, planum faciam.* Ammianus quoque Marcell. eadē dictione usus est. *Beroald.*

Suscepto in se damno.] Simillimum est quod Livio memoratur lib. XXIII. impetratum fuisse, ut, quæ navibus imponerentur, ad exercitum Hispaniensem deferenda, ab hostium tempestatisque vi publico periculo essent. Sed insignis publicanorum fraus, naufragia ementientium, eidem lib. XXV. pluribus recensetur.

Pro conditione cujusque, civibus.] Corrupisse hunc locum fœdissime qui Suetonium in capita distinxerunt, recte Torrentius monuit: nam ad navium fabricatores, de quibus ante dictum, hæ Claudii constitutiones sunt referendæ: leget, qui me audiet, quæ super his eruditissime observata sunt à clarissimo amplissimoque viro Petro Fabro Semestrium libro I. cap. XXV. Totum autem locum sic scribe, *& naves mercaturæ caussa fabricantibus, magna commoda constituit pro conditione cujusque: civibus, vacationem legis Papiæ Poppeæ.* Casaub.

Civibus vacationem legis Papiæ Poppeæ.] De lege Papia Aug. cap. XXXIV. *Civis* appellatione hoc loco intelligo eum qui jus civitatis Romanæ adeptus sit, justa ac plena libertate manumissus: nam qui Latinæ tantum conditionis erat, ac proinde cive deterior, is nave non vacationem legis Papiæ consequebatur, (neque enim poterat ut puta necdum civis, aut plene liber) sed jus Quiritium, quo civis fieret. *Torrent.*

Fœminis jus quatuor liberorum.] Olim apud Romanos fœminæ à successione ab intestato sic excludebantur, ut ne inter matrem quidem & filium, filiamve ultro citrove hereditatis capiendæ jus esset. Primus Divus Claudius matri ad solatium liberorum amissorum legitimam eorum detulit hereditatem. Postea vero Divi Hadriani temporibus S. C. Tertulliano cautum est, ut mater ingenua trium liberorum jus habens, libertina quatuor, etiam si in potestate esset, ad bona filiorum ab intestato mortuorum admitteretur, ut hæc narrat plenissime Iustinian. Institut. lib. III. tit. III. Ad S. C. Tertullianum. Et ea quidem quæ sub Hadriano constituta sunt, ad Claudium referri nequeunt, his tamen, quæ diximus, manifestum est fœminis jus trium, quatuorve liberorum habentibus, multa quocunque tempore privilegia fuisse, quæ omnia Claudius naves fabricantibus com-

quæ constituta hodieque servantur. Opera magna potius quam necessaria, quam multa perfecit: sed vel præcipua, aquæductum à Cajo inchoatum: item emissarium Fucini lacus, portumque Ostiensem: quamquam sciret ex his alterum ab AVgusto precantibus assidue Marsis negatum, alterum à D. Iulio sæpius destinatum, ac propter difficultatem omissum: Claudiæ aquæ gelidos & uberes fontes, quorum alteri Cæruleo, alteri Curtio & Albudino nomen est: simulque rivum Anienis novi lapideo opere in urbem perduxit, divisitque

competere voluit. De præmiis vero hujusmodi negotiatorum, ac naves annonæ causa habentium, pulchre Scævola, & Callistratus, l. III. De vacatione & excus. munerum, & l. V. De jure immunitatis. Qua in re notandum est quod addidit Scævola, Senatores eam ob naves vacationem non habuisse, quoniam ne habere quidem navem ex lege Iulia repetundarum illis liceret: nam etiam ante leges Iulias Senatori ædificare navem non licebat, sed veteres leges pæne mortuas novæ revocarunt. Cicero Verr. V. *Noli metuere, Hortensi, ne quæram qui licuerit ædificare navem Senatori. Antiquæ sunt istæ leges, & mortuæ (quemadmodum tu soles dicere) quæ vetant.* Idem.

A Cajo inchoatum.] Vide quæ ex Plinio notantur ad Calig. cap. XXI. qui ter millies sestertiûm erogatum in id opus refert.

Item emissarium Fucini lacus.] Perfecisse scribit, quod miror. Verum est, tentatum quidem à Claudio, sed frustra. Dio: τὴν δὲ λίμνην, τὴν Φουκίνην, τὴν τῶν Μαρσῶν ἠθέλησε μὲν εἰς τὸν Τίβεριν ἐξαγαγεῖν, ὅπως ἥτε χώρα ἡ περὶ αὐτὴν γεωργῆται, καὶ ὁ ποταμὸς ναυσίπορος μᾶλλον γένηται. μάτην δὲ δὴ ἐδαπανήθη. Sed & Seneca quæstiones suas sub Nerone scribente, lacus ille erat in rerum natura. *Ios. Scaliger.* Adi & Ponzanum Comitem ad caput XLIV. Iul. Cæs.

Alterum à D. Iulio sæpius destinatum.] Pro *alterum* F. Vrsinus in V. C. reperit *cæterum:* ut emissarium Fucini lacus & ab Augusto petentibus Marsis negatum, & à Iulio destinatum intelligas. Adi sis hujus vitam cap. XLIV. Erant autem Marsi finitimi Fucino. Strabo in V.

Curtio & Albudino.] Fontem Curtium binominem fuisse arbitror, ut etiam Albudinus vocaretur. Plin. enim lib. XXXVI. cap. XV. duos tantum, Curtium & Cæruleum, commemorat, sicut & hæc inscriptio. IMP. CAESAR VESPASIANVS. PONT. MAX. TRIB. POT. II. IMP. III. DESIG. IIII. P. P. AQVAS CVRTIAM ET CAERVLEAM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO ET POSTEA INTERMISSAS DILAPSASQVE PER ANNOS NOVEM SVA PECVNIA VRBI RESTITVIT. Albudini tamen fontis meminit Frontinus quoque. *Torrent.*

Rivum Anienis novi lapideo opere.] Passim apud veteres Claudia aqua & Anio novus conjunguntur, ut in sequenti inscriptione, TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. AVGVSTVS. GERMANICVS. PONTIF. MAXIM. TRIBVNICIA. POTESTATE. XII. COS. V. IMPERATOR. XXVII.

que in plurimos & ornatissimos lacus. Fucinum aggressus est, non minus compendii spe quam gloriæ, cum quidam privato sumtu emissuros se repromitterent, si sibi siccati agri concederentur. Per tria autem passuum millia, partim effosso monte, partim exciso, canalem absolvit ægre, & post undecim annos, quamvis continuis triginta hominum millibus sine intermissione operantibus. Portum Ostiæ exstruxit, circumducto dextra sinistraque brachio, & ad introitum profundo jam solo mole objecta: quam quo stabilius fundaret,

XXVII. PATER. PATRIAE. AQUAS. CLAUDIAM. EX. FONTIBUS. QUI. VOCABANTUR. CAERULEUS. ET. CURTIUS. A. MILLIARIO. XXXV. ITEM. ANIENEM. NOVAM. A. MILLIARIO. LXII. SUA. IMPENSA. IN. URBEM. PERDUCENDAS. CURAVIT. *Casaub.*

In plurimos & ornatissimos lacus.] Quod si quis diligentius æstimaverit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spatioque advenientis exstructos arcus, montes perfossos, convalles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. *Plinius.*

Fucinum.] Ferunt hunc lacum aliquando usque ad montana impleri, rursumque subsidere, ita ut palude obducta loca rursum detegantur, & agriculturæ sint commoda: sive isti affluxus fiunt humore qui in profundo est, mutatione loci sursum se efferente, rursumque in imum confluente: sive prorsus deficiunt fontes atque stipantur: quod Amerinano flumini evenire perhibent, per Catanam fluenti: qui per aliquot annos destitutus aquis, deinde iterum fluit. *Strabo.*

Partim effosso monte, partim exciso.] Ejusdem Claudii inter maxime memoranda equidem duxerim, quamvis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, & operariorum multitudine per tot annos: cum aut corrivatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut silex cæderetur, omniaque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, nisi ab his, qui videre, neque humano sermone enarrari possunt. *Plinius.*

Ad introitum profundo jam solo.] An potius *salo*? nam portum ἀγχιβαθῆ intelligit, cui proprium est profundum salum. *Casaub.* Idem Sabellico placet.

Stabilius fundaret.] Scribit Plinius, ex Puteolano pulvere exædificatas fuisse à Claudio turres Hostiensis portus. De hoc pulvere Vitruvius: *Est genus pulveris admirandum, nascitur in regionibus Bajanis, quod commistum cum calce, & cæmento non modo cæteris ædificiis præstat firmitates, sed etiam moles constructæ in mari sub aqua solidescunt.* Sidonius Panegyrico:

Namque dicarcheæ translatus pulvis arenæ
Intratis solidatur aquis. Beroald.

Navem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Aegypto fuerat advectus.] Abies admirationis præcipuæ visa est in navi, quæ ex Ægypto Caji principis jussu obeliscum in Vaticano Circo statutum, quatuorque truncos lapidis ejusdem ad susti-

ret, navem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat advectus, congestisque pilis superposuit altissimam turrim in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent.

21 *Congiaria populo sæpius distribuit.* SPECTACVLA *quoque complura magnificaque edidit, non usitata modo, ac solitis locis, sed & commentitia, & ex antiquitate repetita, & ubi præterea nemo ante eum. Ludos dedicationis Pompejani theatri quod ambustum restituerat, è tribunali posito in orchestra commisit, cum prius*

sustinendum eum adduxit: qua nave nîl admirabilius visum in mari certum est. CXXX. M. modiûm lentis pro saburra ei fuêre. Longitudo spatii obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere lævo. Arboris ejus crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. *Plinius.*

Qua magnus obeliscus ex Aegypto fuerat advectus.] Thebis inter labra ingentia, diversasque moles figmenta Ægyptiorum numinum exprimentes, obeliscos vidimus plures, aliosque jacentes & comminutos: quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut prosperitatibus summarum rerum elati, montium venis vel apud extremos orbis incolas perscrutatis excisos erectosque, diis superis in religione dicârunt. Est autem obeliscus asperrimus lapis, in figuram metæ cujusdam sensim ad proceritatem consurgens excelsam; utque radium imitetur, gracilescens paullisper specie quadrata in verticem productus angustum, manu levigatus artificis. Formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas appellatas, quas ei undique videmus incisas, initialis sapientiæ vetus insignivit autoritas. *Ammianus Marcellinus.*

Quod ambustum.] Sub Tiberio incensum fuisse auctor Euseb. Chronicis. Atque illud quidem partim Tiberius ipse, partim Cajus jam ante restituerant, sup. Tib. cap. XLVII. & Calig. cap. XXI. sed iterum incensum fuisse, & à Claudio restitutum indicat hoc loco Sueton.

Cum prius apud superiores ædes supplicâsset.] Prostibula per ludos publicos in scenam introduci solent, & exponi omnium non libidini solum, sed licentiæ. Nō ergo mirum, si Theatrum, lasciviæ illa sedes, Veneri olim sacrum. Tertullianus: *Et Pompejus Magnus theatro suo solo minor, cum illam arcem omnium turpitudinum exstruxisset, veritus quandoque memoriæ suæ censoriam animadversionem, Veneris ædem superposuit: & ad dedicationem edicto populum vocans, non theatrum, sed Veneris templum nuncupavit: cui subjecimus, inquit, gradus spectaculorum.* Ex hoc loco clara lux Suetonio. Intelligit enim supplicâsse Claudium apud templum Veneris superpositum theatro, ideo recte, *superiores ædes*. Et quia gradus spectaculorum, id est, cavea & orchestra, subjecta ædi: bene addit, descendisse eum inde per mediam caveam ad orchestram. Interpretibus ante me hîc caligo. Si quid mutandum, legerim ipse, *apud superiorem ædem*. At de sententia, quam dixi, non muto. *Lipsius.*

Perque mediam caveam.] De cavea, loco in spectaculis depressiori, Cæsar Scaliger ad cap. XLIV. Augusti.

Silen-

prius apud ſuperiores ædes ſupplicaſſet, perque mediam caveam ſedentibus ac ſilentibus cunctis, deſcendiſſet. Fecit & ſæculares, quaſi anticipatos ab AVguſto, nec legitimo tempori reſervatos: quamvis ipſe in hiſtoriis ſuis prodat, intermiſſos eos AVguſtum multo poſt, diligentiſſime annorum ratione ſubducta, in ordinem redegiſſe. *Quare vox præconis irriſa eſt, invitantis more ſolenni ad ludos*, quos nec ſpectaſſet quiſquam, nec ſpectaturus eſſet: *cum ſupereſſent adhuc qui ſpectaverant, & quidam hiſtrionum producti olim, tunc quoque producerentur. Circenſes frequenter etiam in Vaticano commiſit, nonnumquam interjecta per quinos miſſus venatione. Circo vero maxi-*

Silentibus.] Nullo plauſu, & favore excipientibus, quum ſoleret alioqui populus Cæſarem venientem plauſu, & favore excipere. Martialis:

Quotque ſonant pleno voceſque, manuſque theatro,
Quum ſubiti populus Cæſaris ora videt. Sabellic.

Fecit & ſæculares.] Oppianus Halieutica ſua Caracallæ obtulit ſub tempus ludorum ſecularium, qui à patre Severo Aug. & Antonino Caracalla filio celebrati ſunt, ut ex illis conſtat:

Πολλαῖς ἑνδεκάδεσσιν ἑλισσομένων ἐνιαυτῶν.

Nam ſeculum Romanum eſt periodus δέκα ἑνδεκάδεσσιν ἑλισσομένων ἐνιαυτῶν, annorum undenûm decies vertentium circulus. Horatius:

Certus undenos decies per annos
Orbis ut cantus referat.

Ideo illa apud Martialem, jactat ſe vixiſſe decies undenos annos:

Bis mea Romano ſpectata eſt vita Terento.

Non utique quod binos ſeculares ludos vidiſſet. Nam intervallum inter Secularia Claudii & Domitiani perexiguum eſt: ſed dicit ſe tot annos vixiſſe, quot ſatis ſunt ad bis ſpectandum ſecularia. Neque locus Martialis vulgo bene capitur, neque ille Oppiani ab ullo hactenus animadverſus. *Ioſ. Scaliger.* De ſecularibus etiam ad cap. XXXI. Aug. Politianus.

Nec ſpectaturus eſſet.] Falſum: ſiquidem Domitiani ſecularia vix annorum L. interſtitio, disjuncta à Claudianis fuere. Vide Dom. cap. IV. & quæ inibi ex Onuphrio Panvinio adferuntur.

Quidam hiſtrionum.] Id de Stephanione teſtatur Plinius. Anni autem ab Auguſti Secularibus ad eos quos fecit Claudius, LXIII. fuere.

Per quinos miſſus.] Singulis miſſibus quatuor mittebantur quadrigæ, quæ ſeptem ſpatiis circum metas evolutis, quæ prior metam in ſeptimo curriculo circumflexiſſet, ea palmam adipiſcebatur. Hujuſmodi miſſus una die viginti quatuor exhiberi legitimum ac ſolemne fuit, quibus nonaginta ſex quadrigæ currebant. olim vigeſimus quintus miſſus addebatur, qui & *ærarius* vocatur, quia de collatione populi exhibebatur. Viginti

ximo marmoreis carceribus, auratiſque metis, quæ utraque & tophina ac lignea antea fuerant, exculto, propria ſenatoribus conſtituit loca, promiſcue ſpectare ſolitis. Ac ſuper quadrigarum certamina, Trojæ luſum exhibuit, & Africanas conficiente turma equitum prætorianorum, ducibus tribunis, ipſoque præfecto: præterea Theſſalos equites, qui feros tauros per ſpatia Cir-

Viginti quinque miſſus centum curribus conſtabant, quia ſinguli quatuor. *Salmaſius.*

Marmoreis carceribus.] Sidonius Apollinaris:

Hæc eſt janua conſulumque ſedes,
Ambit quam paries utrimque ſenis
Cryptis porticibuſque fornicatus.

Oſtium Auſonii quod ad medium Circii ſpatium patet, idem prorſus eſt cum hac janua & conſulum ſede Sidonii, quæ utrimque ſenos *carceres* fornicatos habebat. ea ſunt oſtia Circi, ἱππαφέσεις ψαλιδωταί. Sola ſex oſtia, quæ à latere dextro illius mediæ januæ erant, neceſſaria mittendis quadrigis fuêre, quia à dextra ad ſiniſtram curricula ſua peragebant. An igitur ad ornatum atque ut æqualis eſſet architecturæ facies, totidem oſtia in alio latere facta, quæ ut ipſa eodem machinarum artificio, eodemque tempore pandebantur, quamvis nulli inde currus emitterentur? Ex illis porro ſenis oſtiis quæ ad dextram fuêre primarum metarum, ſola quatuor prima quadrigas emittebant quatuor certaturas, ſingula ſingulas. Quod ab eo tempore obtinuit, quo in quatuor colores & greges tota Circi factio diviſa eſt. *Salmaſius.*

Tophina.] Ex topho lapide. Vulgaris lapis, & in primis circa urbem. Iuvenal.

Et ingenitum violarent marmora tophum.

Papinius in IV. Sylvar.

Cocto pulvere, ſordidoque Topho.

Sabellicus.

Propria ſenatoribus conſtituit loca promiſcue ſpectare ſolitis.] Spectabant quidem jam in circo ſeparatim & per ſe ſinguli ordines, ſenatorum, equitum, & plebis, ex quo primum id inſtitutum fuit: non tamen certi loci ſingulis ordinibus aſſignati fuerant. At tunc ſecrevit Claudius ſenatoribus eas ſedes quas nunc quoque obtinent; fecitque ipſis poteſtatem, ſi vellent, alio quocumque loco in vulgari veſte ſpectandi. *Dio Caſſius.*

Africanas.] Ad Caligulæ caput vigeſimum tertium.

Conficiente turma Equitum.] Sic *confectores ferarum*, Aug. cap. XLIII.

Qui feros tauros per ſpatia Circi agunt.] In altera parte vetuſti denarii Iulii Cæſaris caput impreſſum eſt: in altera taurus concitatus ac furens, quo id ſpectaculi genus indicatur, cum his litteris: L. LIVINEIVS: qui fortaſſis iis ludis præfuit. *F. Vrſin.* Theſſalorum gentis inventum eſt, equo juxta quadrupedante cornu intorta cervice tauros necare: primus id ſpectaculum dedit Romæ Cæſar Dictator. *Plinius.* Verba hæc Plinii abſque dubio mendoſa ſunt. nam quid eſt, *cornu intorta cervice tauros necare*? nos ſcimus moris fuiſſe Theſſalis illis equitibus in hac taurorum venatione, ut tauris adequitantes, injecto in cornua vinculo, eos cernuare, & humi procumbere magna vi cogerent, legendum igitur apud Plinium: *cornu intorto reſtibus*, vel, *retibus.* πλέγμα & ἅμμα dixit in eadem re Philippus, qui hanc taurorum venationem Theſſalis familiarem ita deſcribit hoc epigrammate:

Θεσσα-

Circi agunt, insiliuntque defessos, & ad terram cornibus detrahunt. Gladiatoria munera plurifariam ac multiplicia exhibuit. Anniversarium in castris prætorianis, sine venatione apparatuque, justum atque legitimum in Septis, ibidem extraordinarium & breve, dierumque paucorum, quodque appellare cœpit Sportulam: *quia primum daturus edixerat*, velut ad subitam condictamque cœnulam invitare se populum. *Nec ullo spectaculi genere communior aut remissior erat, adeo ut oblatos victoribus aureos prolata sini-*

Θεσσαλίης δ' ἵππος ὁ ταυρελάτης χορὸς ἀνδρῶν
Χερσὶν ἀτευχήτοις θηρσὶν ὁπλιζόμενος
Δενδροτυπεῖ πώλους ζεύξας σκιρτήματι ταύρων,
Ἀμφιβαλεῖν σπεύδων πλέγμα μετωπίδιον.
Ἀκρότατον δ' ἐς γῆν κλίνας ἅμα κ' ὄβριμον ἅμμα (βίαν.
Θηρὸς τὴν τόσσην ἐξεκύλισε

Artemidorus quoque ostendit, in Thessalia qui generosissimi essent, & nobilissimi, taurorum venationi operam dedisse. *Salmasius.*

Plurifariam.] Pro, pluribus locis. Calig. cap. LVI. *exstructo plurifariam Circo.*

Anniversarium in castris prætorianis.] In memoriam recepti illic Imperii.

Justum, atque legitimum.] Scilicet cum venatione, & reliquo apparatu.

Ad subitam condictamque cœnulam.] *Condicere*, apud I. Ctos. est denunciare. Hinc *condicere cœnam*, cum quis alteri denunciat se cum eo cœnaturum. Vt convivæ, non convivatoris sit. Tib. cap. XII. *cœnam ea lege condixit. Condicta* igitur *cœnula* hîc pro subita ac sine apparatu, qualis amicis qui seipsos invitant apponitur. Quam non illepide sportulam vocabat Claudius. *Torrent.*

Nec ullo spectaculi genere communior aut remissior erat.] Hoc est, μᾶλλον κοινὸς καὶ ἐπιεικὴς ἦν, ut de eodem Claudio loquitur Dio: magis tamen explicat hunc locum quod paullo post de eodem principe scribit ξυγγραφεὺς ille diligentissimus, σφίσι κοινῶς τε ἐν τῇ θέᾳ συνῆν, καὶ παρεῖχεν ὅσα ἐβούλοντο. Quorum locorum comparatione confirmatur vulgata lectio hujus loci, quæ in omnibus quoque scriptis exstat, *communior* non *comior*: ut videri queat, atque adeo visum quibusdam legendum esse; sicut in Vespasiano cap. XXII. *& super cœnam autem & semper alias comissimus, multa joco transigebat.* Verum ibi quoque Viterb. cod. præfert *communissimus*. Servius, COMMVNEMQVE VOCATE DEVM. *humanum, beneficum*, φιλάνθρωπον. *unde & communes homines dicimus.* Cas.

Adeo ut oblatos victoribus aureos.] Moris fuit victoribus aurigis aurum postulare: quod postea etiam equis victoribus ceptum postulari. Capitolinus in Vero Imperatore. *Casaubonus.* Locum habes ad Calig. cap. LV. Huc refer illum Iuvenalis versum è Satyra VII.

Accipe victori populus quod postulat aurum.

Voce

ſiniſtra pariter cum vulgo, voce digitiſque numeraret: ac ſæpe hortando rogandoque ad hilaritatem homines provocaret, dominos *identidem appellans, immiſtis interdum frigidis & accerſitis jocis: Qualis eſt, cum Palumbum poſtulantibus*, daturum *ſe promiſit*, ſi captus eſſet. *Illud quoque plane quantumvis ſalubriter & in tempore, cum eſſedario, pro quo quatuor filii deprecabantur, magno omnium favore indulſiſſet rudem, tabulam illico miſit, admonens populum*, quantopere liberos ſuſcipere deberet, quos videret & gladiatori præſidio gratiæque eſſe. *Edidit & in Martio campo expugnationem direptionemque oppidi ad imaginem bellicam, & deditionem Britanniæ regum, præſeditque paludatus. Quin & emiſſurus Fucinum lacum, naumachiam ante commiſit. Sed cum proclamantibus naumachiariis*, Ave Imperator, morituri te ſalutant, *reſpondiſſet*, Avete vos: *neque poſt hanc vocem, quaſi venia data, quiſquam dimicare vellet, diu cunctatus, an omnes igni ferroque abſumeret, tandem*

Voce digitiſque numeraret.] De ratione per digitos numerandi, veteribus uſurpata, multa erudite obſervavit Lilius Gyraldus, Dialogiſmo 11. Sic numeros ab uno uſque ad centum ſiniſtra manu denotabant, à centeſimo autem numero dextra deinceps numerabant. Ideo de Neſtore Satyricus ait:

—— *dextra jam computat annos.*

Lilium vide.

Palumbum poſtulantibus.] Iocus eſt in nomine. Nam palumbus nomen eſt avis notiſſimæ: & eodem nomine gladiator famoſus nuncupabatur. Populus Romanus petebat exhiberi gladiatorem nomine Palumbum. Claudius alludens ad nomen alitis, *Dabo*, inquit, *ſi captus fuerit*. Beroaldus. Vt hic Palumbus, ſic Columbus quoque gladiatoris nomen Calig. cap. LV.

Eſſedario.] Lipſius ad c. XXXV. Calig.

Ad imaginem bellicam.] Erat enim cernere vaſtari, totas interfici acies hoſtium, & alios fugere, alios captivos duci. Temporibus noſtris edita ſunt talia ſpectacula à principibus: ut civitas è ligno formata oppugnaretur foriſecus, propugnaretur intrinſecus. *Beroald.*

Avete vos.] Cod. Salmaſ. *aut non*, ſubintellige, *morituri*. quaſi dubium foret, an omnes iſto prælio eſſent conſumendi. Id aliter à naumachiariis acceptum. Atque adeo hæc lectio magis, quam vulgata, cauſſam hallucinationis oſtendit. *Schildius.*

Non

dem è sede sua prosiluit: ac per ambitum lacus, non sine fœda vacillatione, discurrens, partim minando, partim adhortando ad pugnam compulit. Hoc spectaculo classis Sicula & Rhodia concurrerunt, duodenarum triremium singulæ, exciente buccina Tritone argenteo, qui è medio lacu per machinam emerserat. QVÆDAM 22
circa cærimonias, civilemque & militarem morem, item circa omnium ordinum statum, domi forisque, aut correxit, aut exoleta revocavit, aut etiam nova instituit. In cooptandis per collegia sacerdotibus, neminem nisi juratus nominavit: observavitque sedulo, ut quoties terra in urbe movisset, ferias advocata concio-

Non sine fœda vacillatione.] Cap. XXX. *Cæterum & ingredientem destituebant poplites minus firmi, & remisse quid vel serio agentem multa dehonestabant.*

Duodenarum triremium singulæ.] Numerus est aperte corruptus: Dio, Οἱ δὲ ναυμαχήσοντες θανάτῳ δὴ καταδεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες. ita fuerit legendum *quinquagenarum*. Casaubonus. Tacitus undeviginti hominum millia armasse Claudium refert. An censemus scilicet centenarum triremium classem non plus Corneliana summa cepisse? Nugæ, &, si nautas consulimus, satis singulæ quingenis capitibus, quod notari mihi volo ad sequentia. Enimvero hæc ipsa Corneliana hominum multitudo ut in triremes utrimq; duodenas sit imposita, quod dictum auctori nostro, non à me impetro, ut vel verisimile videatur. Igitur (quod unum reliquum est) Tacitum ad Suetonii partes traxerim, & capiendo illi numero triremes duodevicenas hinc inde frabricer, id est, quæ utrimvis duodevigesies quingena capita, seu novem hominum millia conduxerint. *Torrent.*

Exciente buccina Tritone argenteo, qui è medio lacu per machinam emerserat.] Duplex hîc artificiũ: quod repente è medio lacu excitatur Triton: & quod prodit iste non mutus sed canorus, ac buccina sonans. Illud per machinam factum adnotat Suetonius: hoc vero rationibus artis hydraulicæ organarii effecerunt: quos scimus aquæ vi & impulsu omnis generis voces atque organa suavissima imitatione exprimere, sicut ex Herone novimus & Vitruvio. Atque hoc spectaculum transtulit Claudius in naumachiam suam è theatris. Nam ibi soliti produci Tritones buccina mugientes. Cornelius Severus in Ætna.

Nam veluti resonante diu Tritone canoro,
Pellit opus collectus aquæ, victusque movere,
Spiritus, & longas emugit buccina voces,
Carmineque irriguo magni cortina theatri
Imparibus numerosa modis canit arte regentis,
Quæ tenuem impellens animam subremigat undam. Casaub.

Ferias indiceret.] Quænam esse caussa videatur, quamobrem terræ motus fiant, ne inter physicas quidem philosophias

cione prætor indiceret: utque dira avi in urbe aut in Capitolio viſa, obſecratio haberetur, eamque ipſe jure Max. Pont. commonito pro Roſtris populo præiret,
23 *ſubmotaque operariorum ſervorumque turba. Rerum actum diviſum antea in hibernos æſtivoſque menſes con-*

ſophias ſatis conſtitit. propterea veteres Romani, ubi terram moviſſe ſenſerant nuntiatumve erat, ferias ejus rei cauſſa edicto imperabant; ſed dei nomen, ita uti ſolet, cui ſervare ferias oporteret, ſtatuere & edicere quieſcebant: ne alium pro alio nominando, falſa religione populum alligarent. eas ferias ſi quis polluiſſet, piaculoque ob hanc rem opus eſſet: hoſtiam SI. DEO. SI. DEAE. immolabat. *Gellius.* Ob crebros terræ motus denuntiatos, Decemviros libros Sibyllinos adire juſſos, Livius lib. XXXIV. refert.

Dira avi in urbe aut in Capit. viſa.] *Diram avem* incendiariam intelligo, de qua Plin. lib. X. cap. XIII. Sed & ob bubonem, quod Capitolii cellam ipſam intraſſet, luſtratam fuiſſe Vrbem refert Plin. lib. X. cap. XII. Lamprid. Commodo, *Ante lucem fuerant etiam incendiariæ aves diræ.* Vide quæ notavi in Horat. l. III. Od. I. *Torrent.*

Obſecratio haberetur, eamque ipſe jure Max. Pont. commonito pro Roſtris populo præiret.] Obſecrare eſt opem à ſacris petere. *Feſtus.* Vidimus certis precationibus obſecraſſe ſummos magiſtratus. Et ne quid verborum prætereatur, aut præpoſterum dicatur, de ſcripto præire aliquem, rurſuſque alium cuſtodem dari qui attendat, alium vero præponi, qui favere linguis jubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur. *Plinius.*

Submotaque operariorum ſervorumque turba.] Autor eſt Halicarnaſſæus lib. II. Antiquit. opificum multitudinem vili in pretio apud veteres Romanos fuiſſe, qui artes ſellularias & ignavas à peregrinis ac ſervis excoli malebant, quam ut natos in bella animos iis exercendis hebetarent. Idem lib. VI. ubi de ſeptimo luſtro diſſerit, aliquot poſt regifugium annis, numerum ſervorum, & ſordidas artes exercentium, diſertim à civili turba dirimit. Nihilominus creſcente libertate & ἰσομοιρίᾳ reipublicæ, civium eos loco fuiſſe, id eſt, in tribus receptos, & ad honores ac ſuffragia admiſſos, Romani juris ſcientiſſimis viris eſt probatum. At vero ſub imperatoribus ad idem rurſus vilipendium decidiſſe videntur, quod ſub regibus olim & ambitioſis patriciis toleraverant, ut ex hoc Suetonii loco intelligere licet. Sane etiam Ariſtoteles in Politicis, ſervire eos ſervitutem quandam, ſed limitatam ait, propterea quod manibus eorum atque opera non, ut mancipiorum, ad res omnes, ſed ad unam quandam, utimur: ut haud fruſtra cum ſervis eos compoſuerit Tranquillus. Idem l. III. c. V. τὸ βάναυσον vetuſtis temporibus apud quoſdam fuiſſe δοῦλον, ἢ ξενικὸν, & ſuo etiam ævo pleroſque tales inveniri, teſtatur. Cujus & illa ibidem vox eſt: Ἡ δὲ βελτίστη πόλις οὐ ποιήσει βάναυσον πολίτην. *Schildius.*

Diviſum antea.] Obſervatum fuiſſe videtur ante Claudium ut alia æſtivis, alia hibernis menſibus agerentur. Ipſe inſtituit ut prout res inciderent promiſcue & indifferenter tractarentur. Atque huc fortaſſis ſpectat beneficium Claudii de quo Galb. cap. XIV. ne judices hieme, initioque anni ad judicandum evocarentur. Spectat & alter Suetonii locus Auguſt. cap. XXXII. *Torrentius.*

Iuriſ-

conjunxit. Iuriſdictionem de fidei commiſsis quotannis, & tantum in urbe delegari magiſtratibus ſolitam in perpetuum, atque etiam per provincias poteſtatibus demandavit. Capiti Papiæ Poppeæ legis, à Tiberio Cæſare, quaſi ſexagenarii generare non poſſent, addito, abrogavit. Sanxit ut pupillis extra ordinem tutores à COSS. *darentur, utque hi, quibus à magiſtratibus*

Iuriſdictionem de fidei commiſsis.] Hac de re Pomponius l. II. De orig. juris, *Divus* (inquit) *AVguſtus xvj. Prætores conſtituit, poſt deinde Divus Claudius duos adjecit, qui de fideicommiſſis jus dicerent. Ex quibus unum Divus Titus detraxit.* Multa Iuſtinian. II. tit. XXIII. Sed libet aſſcribere Vlpiani verba Inſtitut. tit. XXV. *Fideicommiſſa non per formulam petuntur, ut legata, ſed cognitio eſt Romæ quidem Conſulum, aut Prætoris qui fideicommiſſarius vocatur, in provinciis vero Præſidum provinciarum.* Et merito quidem Claudius fideicommiſſorum, quæ ſola fide niterentur, peculiarem cognitionem extra ordinem eſſe voluit. Vide l. CLXXVIII. De verborum ſignific. *Torrent.*

A Tiberio Cæſare.] Relatum fuiſſe ſub Tiberio de moderanda Papia Poppea, atque adeo exſolutos tum aliquot ejus legis nodos auctor eſt Tacit. l. III. Annal. Verum id quod hic refert Suet. legis acerbitatem auget magis quam imminuit. Et alioqui ſatis aperte ex Iuriſconſultis noſtris conſtat, ipſa lege Papia cautum fuiſſe ne mulier quinquaginta annis minor ſexagenario nuberet, aut vir LX. annis minor quinquagenariam uxorem duceret. Ac proinde legis ipſius interpretatione ſexagenarii generare non poſſunt. Cui Capiti Claudius obrogavit, permittens ut etiam ſexagenario quinquagenaria minor nuberet. Verba igitur *à Tiberio Cæſare* ab imperito aliquo adjecta ſunt. Noſtram conjecturam confirmant verba Senecæ relata à Lactantio lib. I. Divinar. inſtitut. cap. XVI. *Quid ergò eſt quare apud poëtas ſalaciſsimus Iupiter deſierit liberos tollere? Vtrum ſexagenarius factus eſt, & illi lex Papia fibulam impoſuit? An impetravit jus trium liberorum?* Idem.

Tutores à COSS. *darentur.*] Ante Claudii tempora ſi pupillus neque ex patris teſtamento, neque ex lege XII. tabularum tutorem accepiſſet, quem vel teſtamentarium appellabant, vel legitimum, illum pro patris arbitrio, hunc agnatum proximum, tunc lege Atilia jus dandi tutoris habebat Romæ Prætor cum majore parte Tribunorum plebis, in provincia vero Præſes lege Iulia Titia. qua de re præter Iuriſconſultos etiam Livius lib. XXXIX. Sed & Cicero vocem illam Verris Prætoris commemorat, *pupillos, & pupillas certiſsimam eſſe prædam Prætoribus.* Claudius igitur, quo tutore indigentibus melius proſpiceretur, curam illam Conſulum eſſe voluit. Idque Trajani quoque temporibus obtinuiſſe docet nos Plin. l. IX. Epiſtol. ad Quadratum. *Idem.* Poſtea de M. Antonino ſic Iul. Capitolinus: *Prætorem tutelarem primus fecit, quum ante tutores à conſulibus expoſcerentur, ut diligentius de tutoribus tractaretur.*

Hi quibus à magiſtratibus.] Locum hunc illuſtrat quod à Calliſtrato traditur libris *βασιλικῶν*, relegatum, ſive interdictum patria ſua à Præſide provinciæ, etiam Roma, quæ communis ſit patria abſtinere debere, nec ſolum Roma, ſed & ea civitate in qua princeps agit, qui pater patriæ eſt. Cui non abſimile quod prodit Macer. l. XII. De re

bus provinciæ interdicerentur, urbe quoque & Italia ſubmoverentur. Ipſe quoſdam novo exemplo relegavit, ut ultra lapidem tertium vetaret egredi ab urbe. De majore negotio acturus, in curia medius inter conſulum ſellas, tribunitio ſubſellio ſedebat. Com-
24 *meatus à ſenatu peti ſolitos beneficii ſui fecit. Ornamenta conſularia etiam procuratoribus ducenariis indulſit. Senatoriam dignitatem recuſantibus, equeſtrem quoque ademit. Latum clavum, quamvis initio affirmaſ-*

mil. eos qui ignominioſe miſſi ſunt, neque Romæ, neque in ſacro comitatu agere poſſe. *Idem.*

Vt ultra lapidem tertium vetaret egredi ab urbe.] Simile exemplum legitur in ſacris: I Reg. II. commate XXXVII.

De majore negotio acturus, in curia medius inter conſulum ſellas, tribunitio ſubſellio ſedebat.] Dabunt, & accipient magnam lucem collata cum hoc loco Dionis verba, loquentis de ſupplicio affectis à Claudio, ἐκρίνοντο δὲ ἐν τῷ συνεδρίῳ, τοῦ τε Κλαυδίου, τῶν ἐπάρχων τε καὶ τῶν ἐξελευθέρων αὐτοῦ παρόντων. τὴν μὲν γὰρ ἐσήγησιν ἐν μέσῳ τῶν ὑπάτων ἐπὶ δίφρου ἀρχικοῦ ἢ καὶ ἐπὶ βάθρου (tribunicium ſubſellium intellige ex Suetonio) καθήμενος ἐποιεῖτο. μετὰ δὲ τοῦτο αὐτός τε ἐπὶ τὴν συνήθη ἕδραν μετήρχετο καὶ ἐκείνοις οἱ δίφροι ἐτίθεντο. καὶ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν μεγίστων (Suetonius *de majore negotio acturus*) ὁμοίως ἐγίγνετο. Ex ejuſdem auctoris lib. XLII. didicimus, Cæſari Dictatori ſummi honoris loco decretum fuiſſe à ſenatu, ut in ſubſelliis tribuniciis ſedere ei liceret: qui honos poſtea etiam aliis eſt delatus. *Caſaub.*

Commeatus à ſenatu peti ſolitos beneficii ſui fecit.] Senatus enim conſultum curavit Claudius faciendum, quo ea ſibi poteſtas concederetur. Auctor Dio. elegans eſt dicendi genus quo utitur hîc Tranquillus. ſic apud Iuſtinum l. XIII. *& ut munus imperii beneficii ſui faceret.* libro XXIV. *non quoniam eripere his regnum; ſed quod id facere muneris ſui vellet.* & alibi non ſemel. *Idem.*

Procuratoribus ducenariis.] Ducenta & centena dignitates ſunt in ſchola agentium in rebus, & in officio ſacrarum largitionum. l. I. C. Theod. de Cæſar. l. I. C. Th. de muril. l. V. C. Th. de decur. Euſeb. VII. de Samoſateno: καὶ ὑπερῆφθαι κοσμικὰ ἀξιώματα ὑποδυόμενος, καὶ δουκηνάριος μᾶλλον ἢ ἐπίσκοπος θέλων καλεῖσθαι. Procuratores ducenarii dicuntur à Cypriano in Epiſtolis: *Actis*, inquit, *publice habitis apud procuratorem ducenarium.* An igitur ſic videntur appellati ducenarii & centenarii, itemque ſexagenarii (de quibus lib. X. Cod. Iuſtin. de exact. tribut.) à numero pecuniarum eis commiſſarum? qua ratione procuratoribus Cæſaris indita fuiſſe nomina Dio ſcribit lib. LIII. Καὶ τοῖς γε ἐπιτρόποις καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀξιώματος ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδομένων αὐτοῖς χρημάτων προσγίγνεται. *Cujacius.*

Senatoriam dignitatem recuſantibus.] Vel oblatam quoties ſenatum legeret Claudius, vel jure acquiſitam, quando aliquis tribunatum geſſerat: vide l. II. cap. XL. *Caſaub.*

In

masset non lecturum senatorem, nisi civis R. abnepotem, etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Rom. adoptatus esset. Ac sic quoque reprehensionem verens, etiam App. Cæcum generis sui proauctorem, censorem, libertinorum filios in senatum allegisse docuit: ignarus, temporibus Appii & deinceps aliquandiu libertinos *dictos, non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. Collegio quæstorum pro stratura viarum gladiatorum munus injunxit: detractaque Ostiensi & Gallica provincia, curam ærarii Saturni reddidit, quam medio tempore præto-*

In senatum allegisse.] Ob infamem atque invidiosam senatus lectionem verecundia victus Appii collega C. Plautius, censura se abdicavit. *Livius.*

Detractaque Ostiensi & Gallica provincia.] Hæ sunt provinciæ in quas solitus mittere quæstores AVgustus. Docuit me Dio libro LV. ταμίας ἔν τε τῇ παραλίᾳ τῇ πρὸς τῇ πόλει καὶ ἐν ἑτέροις τισὶ τῆς ἰταλίας χωρίοις ἄρχειν ἐποίησε. καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πλείω ἔτη ἐποίησε. Id est, *Quæstores præfecit oræ maritimæ ad urbem.* (hæc est Ostiensis provincia) *& quibusdam aliis Italiæ locis, idque in plures annos ab eo servatum.* Inter ista Italiæ loca pars aliqua Galliæ Cisalpinæ fuit. Atque hæc est Gallica provincia quæstoria, quam Suetonius hoc loco intelligit. *Casaub.* Tullius etiam in oratione pro Murena mentionem facit Ostiensis provinciæ quæstoriæ, quam ait esse non tam gratiosam, & illustrem, quam negotiosam, & molestam.

Aerarii Saturni.] Cur Saturni templo utuntur loco ærarii, ibidemque contractuum monimenta adservant? An quia obtinuit opinio, regnante Saturno avaritiam apud homines injustitiamque locum non habuisse, sed fidem & justitiam? Aut quia deus ille fructuum, atque agriculturæ præesse creditur? Ex ubertate autem frugum & venditione, pecuniæ crescit copia. Primus autem ædem Saturni ærarium fecit post exactos reges Valerius Poplicola, cum sentiret locum istum & conspicuum, atque ab insidiis tutum. Cæterum legati quoque, undecunque Romam missi, ad Saturni ædem accedunt, ibique nomina sua dant præfectis ærarii. *Plutarchus.*

Quam medio tempore prætores aut utique prætura functi sustinuerant] Olim ærario præpositi Quæstores. Caussa immutandi sub Iulio Cæsare orta. Quia enim absente Cæsare Quæstores creati nulli, ærarii cura Ædilibus duobus commissa est: donec Augustus prætorios substituit. Claudius quæstoribus reddidit. Ita tamen, ut honores iis extra ordinem permitteret, *ne metu offensionum segnius consulerent*, ait Tacitus. Quem Dio explicat in Claudio. Ex quo discas, honores extra ordinem iis datos fuisse præturas. Sed id ipsum immutans rursum Nero, rediit non ad Prætores (non enim ita appellati amplius) sed ad Præfectos, quos è Prætoriis elegit. In jure crebra mentio Præfectorum ærarii, ut l. XII. De his quæ ut indignis. l. XV. & XLIIII. De jure fisci. *Lipsius.*

tores aut utique prætura functi sustinuerant. Triumphalia ornamenta Silano filiæ suæ sponso nondum puberi dedit. Majoribus vero natu, tam multis, tamque facile, ut epistola communi legionum nomine exstiterit, petentium, ut legatis consularibus simul cum exercitu & triumphalia darentur, ne caussam belli quoquo modo quærerent. *A. Plautio etiam ovationem decrevit: ingressoque urbem obviam progressus, & in Capitolium eunti, & inde rursus revertenti latus texit. Gabinio Secundo, Chaucis, gente Germanica, superatis, Chaucius cognomen usurpare concessit.*

25 *Equestreis militias ita ordinavit, ut post cohortem, alam: post alam, tribunatum legionis daret: stipendiaque instituit, & imaginariæ militiæ genus, quod vocatur*

Vt epistola communi legionum nomine exstiterit.] Curtius Rufus in agro Mattiaco recluserat specus quærendis venis argenti: unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, effodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infra moliri, quîs subactus miles, & quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum rogantium imperatorem, *ut quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret.* Tacitus.

Gabinio Secundo.] De Gabinio Secundo dubito. Nam quæ contra Caucos, seu Chaucos, ut eos vocat Tacit. (Dio Chauchos) gesta sunt sub Claudio, Cn. Domitio Corbuloni attribuuntur. *Torrentius.*

Equestreis militias ita ordinavit, &c.] Ala eo tempore, quo Suetonius scripsit, non nisi equitum fuit. Vnde & alarii equites, ut plurimum auxiliares, eoque nomine distincti à legionariis. Inter equestres milites, alæ & cohortis præfecturam posuit, ut & tribunatum legionis, quia Tribuni legionum equites, & equo merebant, item præfecti cohortium & alarum. *Alæ*, ut dixi, proprie de equitibus auxiliariis, & *cohortes* de auxiliariis peditibus. Ideo hîc à legione distinguuntur, id est, à legionariis militibus. Hoc ordine igitur promotionem equestris militiæ faciebat Claudius, ut post cohortis auxiliariorum præfecturam, daret præfecturam alariorum equitum, sive alæ equitum auxiliariorum, & post alæ præfecturam *Tribunatum* legionis, id est, præfecturam unius cohortis in legione. Hæc pluribus ita esse in nostro de Militia Commentario docemus. Militiæ autem equestres, quia, ut dixi, equo merebant omnes hi præfecti. *Salmasius.*

Instituit imaginariæ militiæ genus quod vocatur Super numerum.] Ita MSS. vulgo *supra numerum.* Diversi ab his sunt supernumerarii illi equites peditesque, quorum meminit Vegetius: item illi ὑπεράριθμοι σχολάριοι quos instituisse Iustinianum in ordinanda militia Palatina, refert Procopius. Mentio habe-

tur Super numerum, *quo absentes, & titulo tenus fungerentur. Milites domos senatorias salutandi caussa ingredi, etiam patrum decreto prohibuit. Libertinos, qui se pro equitibus Romanis agerent, publicavit. Ingratos & de quibus patroni quererentur, revocavit in servitutem: advocatisque eorum negavit se adversus libertos ipsorum jus dicturum. Cum quidam ægra & affecta mancipia in insulam Æsculapii tædio me-*

habetur supernumerariorum in Codice Theodosiano, De palatinis sacrarum largitionum & rerum privat. lege XV. & XVII. *Casaub.* In nummo veteri, NERO CLAVD. CAES. DRVSVS GERM. PRINC. IVVENT. SACERD. COOPT. IN. OMN. CONL. SVPRA NVM. EX S. C. id est, Sacerdos cooptatus in omnia collegia supra numerum ex S. C. *Torrent.*

Libertinos publicavit.] Id est, bona eorum proscripsit, atque in fiscum cogi jussit, quemadmodum sup. cap. VIII. *venalem pependisse* dicit Claudium, cujus bona sic exposita fuerant. Lamprid. Alexandro: *Mulieres infames, quarum infinitum numerum deprehenderat, publicari jussit.* Tertullian. De fuga: *Publicaris? Bonum tibi est, qui enim non publicatur in hominibus, publicatur in Deo.* Non repugnaverim tamen, si quis de personarum etiam proscriptione hæc intelligat, præcipue Tertulliani locum. Nam libertinorum pro Equitibus se gerentium, ac mulierum infamium satis equidem gravis est pœna, si bonis exuantur, aut his salvis in exilium agantur, ut sup. Tib. cap. XXXV. *Torrent.*

Ingratos.] Hoc ex instituto Atheniensium transtulit Claudius, apud quos convictus à patrono libertus ingratus, jure libertatis exuebatur. *Supersedeo,* inquit patronus, *habere te civem tanti muneris impium æstimatorem: abi igitur, & esto servus, quoniam liber esse nescisti.* Apud Massilienses quoque tres in eodem manumissiones rescindi permittebatur, si ter ab eodem deceptum dominum cognossent, quarto errori subveniendum non putabant. *Beroald.*

Revocavit in servitutem.] Ergo ex constitutione Claudii omnes ingrati potuerunt in servitutem revocari? cave putes, neve temere assentiaris Suetonio; qui rem certa conditione concessam laxe & ἀπεριορίστως enunciavit. Vnus enim tantum est casus, quo libertus redigitur in servitutem patroni, ex hac constitutione Claudii: si delatores submiserit, qui patrono libertatis facerent quæstionem. vide legem V. Dig. de jure patr. *Casaub.*

Adversus libertos ipsorum.] Quando videlicet indigni essent, qui eo jure sublevarentur, quod nuper oppugnassent. *Sabell.*

Cum quidam ægra & affecta mancipia tædio medendi exponerent.] Antiquorum hæc fuit dira immanitas, ut & recens natos infantes liceret vel tollere vel exponere ad cædem: & liberos aut servos ægrotos exponere tædio curandi. Atque hoc jus tam barbarum non statim sustulerunt Christiani Impp. sed cum progressu temporis. vide in Cod. Theodosiano titulum De expositis. *Casaubon.*

In Insulam Æsculapii.] In qua ægri ad captandum somnum exponebantur. Strabo libro VIII. Plautus Gurgulione Act. II. Scena I. & tabellæ marmoreæ Romæ apud Masæos. quibus etiam miracula quædam enarrantur. *Torrent.*

medendi exponerent, omnes qui exponerentur, liberos esse sanxit, nec redire in ditionem domini, si convaluissent: quod si quis necare quem mallet quam exponere, cædis crimine teneri. Viatores ne per Italiæ oppida, nisi aut pedibus, aut sella, aut lectica transirent, monuit edicto. Puteolis & Ostiæ singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocavit. Peregrinæ conditionis homines vetuit usurpare Romana nomina, dumtaxat gentilitia. Civitatem Romanam usurpantes in campo Esquilino securi percussit. Provincias Achaiam & Macedoniam, quas Tiberius ad curam suam transtulerat, senatui reddidit. Lyciis ob exitiabiles inter se dis-

Prima Epidaurus Æsculapio Messenio, ob medicæ artis principatum, statuit fanum, sed extra urbem, ut est apud Pausaniam in Corinthiacis. Exemplum Epidauriorum secuta mox reliqua Græcia, ut ex Tullio constat. Imo & Romani; sed itidem extra urbem, in insula Tiberina. In inscriptionibus antiquis crebro junctim reperias, Α'ΣΚΛΗΠΙΏ, ΚΑΙ` Υ'ΓΕΙΆ: item ÆSCVLAPIO ET SALVTI. Ac interdum subjicitur, σωτῆρσιν πολιέχοις, vel θεοῖς ἐπικουρίοις. *Vossius.*

Cædis crimine teneri.] Recte Claudius. Sic enim lex Cornelia de sicariis eum punit qui hominem occiderit, etiam si servus sit. Quem ne domino quidem occidere, neque ad bestias dare sine judice licuit. Quod etiam Hadrianum sanxisse auctor est Spartian. *Torr.*

Viatores.] Hujus edicti caussam fuisse puto, ne viæ corrumperentur. Spartian. Hadriano; *Vehicula cum ingentibus sarcinis Urbem ingredi prohibuit, sederi in equis in civitatibus non sivit.* Et Capitolinus M. Antonino: *Sederi in civitatibus vetuit in equis, sive vehiculis.* Idem.

Puteolis & Ostiæ singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocavit.] Sub Othone stationem habebat Ostiæ cohors septimadecima. Tacitus Historiarum libro I. *Septimamdecimam cohortem, colonia Ostiensi in Urbem acciri Otho jusserat.*

In campo Esquilino securi percussit.] Tacitus: *In P. Marcium Consules extra portam Esquilinam, cum classicum canere jussissent, animadvertêre.* & iterum: *Sumptum est more prisco extra Esquilinam de nocentibus supplicium.* Hanc portam aliquando *Mæciam* vocatam fuisse, ex Plauto conjici potest, quod idem de porta Mæcia scribat Plautus quod de Esquilina Horatius. Plautus in Casina:

Illum ædepol videre ardentem extra portam Mæciam
Credo ecastor velle. ——

Horatius vero V. Epod.

Post insepulta membra different lupi,
Et Esquilinæ alites.

In quem locum annotavit Porphyrio, in regione aggeris extra portam Esquilinam solita fuisse pauperum corpora vel comburi, vel projici: combusta fuisse indicat Plautus, projecta Horatius. *Onuphr. Panvin.*

Senatui reddidit.] Vid. & Aug. cap. XLVII.

Ilien-

diſcordias libertatem ademit: Rhodiis ob pœnitentiam veterum delictorum reddidit. Ilienſibus, quaſi Romanæ gentis auctoribus, tributa in perpetuum remiſit: recitata vetere epiſtola Græca ſenatus populique R. Seleuco regi amicitiam, & ſocietatem ita demum pollicentis, ſi conſanguineos ſuos Ilienſes ab omni onere immunes præſtitiſſet. Iudæos impulſore CHRESTO *aſſidue tumultuantes Roma expulit. Germanorum legatis in orcheſtra ſedere permiſit, ſimplicitate eorum & fiducia motus, quod in popularia deducti, cùm animadvertiſſent Parthos & Armenios ſedentes in ſenatu,*

Ilienſibus quaſi Romanæ gentis auctoribus.] Sic Virgil.

—— Et Troiæ Cynthius auctor.

Roma itaque Trojanorum colonia habita eſt. Adeo Romani Ilienſes, tanquam conſanguineos ſuos, magna ſemper benevolentia proſecuti ſunt. Horat. lib. III. Od. III.

Sed bellicoſis fata Quiritibus
Hac lege dico, ne nimium pii,
Rebuſque fidentes avitæ
Tecta velint reparare Troiæ.

Ilienſium vero cauſam actam à Nerone narrat Tacit. lib. XII. & Sueton. Ner. cap. VII. *Torrent.*

Seleuco.] Fuit is Syriæ rex, & Antiochi pater, qui uxorem propriam, ut Appianus ait, filio conceſſit, cum illius amore deperire ſenſiſſet. *Sabell.*

Iudæos.] Sic Chriſtianos aliquando appellatos fruſtra negitant quidam. Docet hîc locus, & præterea iſte Arriani lib. II. cap. IX. ὅταν τινὰ ἐπαμφοτερίζοντα ἴδωμεν, εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὑποκρίνεται. ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος, τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἔστι τῷ ὄντι καὶ καλεῖται Ἰουδαῖος. Ait, τοῦ βεβαμμένου, qui ergo tincti & baptiſati prætér Chriſtianos? *Lipſius.*

Impulſore CHRESTO.] Tertullianus & Lactantius docent, Chriſtum Servatorem noſtrum mutato I in E, CHRESTVM per contumeliam homines impios appellare ſolitos, quemadmodum & de Pertinace tradit Capitolinus, *Chreſtologum* vocatum fuiſſe, quod bene loqueretur, maleque faceret, blanduſque eſſet verbis, re non item. Cum autem Tacitus Ann. XV. ſcribat, Dominum noſtrum imperante Tiberio ſupplicio affectum, Suetonius non de perſona ejus, ſed de doctrina per Apoſtolos diſſeminata intelligendus eſt. Cæterum in marmoribus etiam antiquis pluries CHRESTI nomen inſcriptum obſervamus, unde apparet inter nomina Romana illud fuiſſe. *M. Donat.*

Germanorum legatis.] Hoc Tacitus in Neronis principatum conjicit: qui & verba eorum in hunc modum refert: NVLLOS MORTALIVM ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE. Auguſtus *Romæ legatos liberarum ſociarumque gentium vetuit in orcheſtra conſidere: cum quoſdam etiam libertini generis mitti deprehendiſſet.* cap. XLIV.

In popularia.] Gradus theatrales, in quibus populus ſedens ſpectare ſolebat.

In Senatu.] In *Equite* pro inter Equites

tu, ad eadem loca sponte transierant, nihilo deteriorem virtutem aut conditionem suam prædicantes. Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantum civibus sub AVgusto interdictam, penitus abolevit. Contra, sacra Eleusina etiam transferre ex Attica Romam conatus est. Templum quoque in Sicilia Ve-

tes *spectare* dixit Sueton. Domit. cap. VIII. ut hic *sedere in Senatu* pro in Senatorum sedibus, & quod magis receptam lectionem firmat, inf. Ner. cap. XII. *In orchestram Senatumque descendit.*

Druidarum.] Cod. Salmas. *Driadarum.*

Diræ immanitatis] Cruore captivo adolere aras, & hominum fibris consulere Deos, fas habebant. *Tacitus.* Plura de ἀνθρωποθυσίᾳ Druidum Cæsar de B. G. Commentario sexto, & Strabo Geogr. lib. IV.

Penitus abolevit.] Abolere penitus voluit, non potuit. Itaque apud posteriores etiam scriptores de durante hac superstitione legas, non in Britannia modo hostili, sed Gallia ipsa: ut liquet è Lampridii Alexandro, Vopisci Aureliano, nec non Taciti vita: Eusebio item, qui conqueritur de sacris istis in IV. Præparat. Euang. & incerto Theodosiani, ut videtur, ævi scriptore in Querulo sive Aulularia: ubi sub robore ab iis capitales ait ferri sententias. Origo vocabuli *Druidarum* peti debet è lingua Celtica: qualis & Britannica, ac Gallica vetus. Britannis vero, uti & Germanis, *Dru*, fides, pro quo alii trou dicunt. Vnde & Deus veteribus Germanis *Drutin*, sive *Trudin*: ut videre est ex Othfridi Euangelio. Itaque *Drutin* signet *divinus*, aut *fidelis*. Vtraque vox sacerdotibus conveniens. *Vossius.*

Sacra Eleusina etiam transferre ex Attica Romam conatus est.] Videtur innuere Aurelius Victor, *Eleusina sacra* per Hadrianum Romam fuisse translata, sed id prorsus falsum est. Cereris quidem sacra jam olim de Græcia assumpta longe ante Hadrianum Roma percoluit: sed illa quæ Eleusina dicebantur, nunquam Romæ percepta sunt, sed in Attica. confundit igitur Aurelius sacra Cereris cum Eleusinis initiis. Eleusina autem sacra usque ad Valentinianum & Theodosium mansère. sub quibus imperatoribus penitus deserta sunt & abolita. *Salmasius.* Sacra Cereris (non tamen Eleusina) diu ante Ciceronis ætatem admissa in Vrbem fuisse, ex iis abunde constat, quæ ad Aug. c. XCIII. ex oratione ejus pro C. Balbo notantur. In eo capite, cum Augustus de privilegio sacerdotum Atticæ Cereris cognovisse dicitur, de Eleusin. accipiendum videtur, ut caussam sacerdotum, quanquam in Attica religionum suarum sedem habentium, Romæ tractatam intelligas. Sequitur enim: *cum secretiora quædam proponerentur.* Sed & ipse Augustus Athenis initiatus fuerat, ut paullo ante Suetonius inibi memorat. Pro *Eleusina* Cod. Salmas. habuit *Eleusinia*, imitatione Græcorum, queîs τὰ Ἐλευσίνια hæc mysteria vocantur.

In Sicilia Veneris Erycinæ.] Est & nummus apud me C. Considii Noniani, cum Veneris imagine parte una, altera vero ipsius templi in monte positi. Asscriptum, ERYC. Fuit ejusdem Veneris etiam Romæ templum apud portam Collinam, de quo non uno in loco Livius, & Ovid. IIII. Fastor. Bene ergo additum à Suetonio, *in Sicilia.* Torrentius. Eryx mons est ad mare, in

eo

Veneris Erycinæ vetustate collapsum, ut ex ærario populi Rom. reficeretur, auctor fuit. Cum regibus fœdus in foro icit, porca cæsa, ac vetere fecialium præfatione adhibita. Sed & hæc & cætera, totumque adeo ex parte magna principatum, non tam suo, quam uxorum libertorumque arbitrio administravit: talis ubique plerumque, qualem esse eum aut expediret illis aut liberet.
SPONSAS admodum adolescens duas habuit: 26
Æmiliam Lepidam, AVgusti proneptem: item Liviam Medullinam, cui & cognomen Camillæ erat, è genere antiquo Dictatoris Camilli. priorem, quod parentes

eo Siciliæ latere quod Italiam spectat, inter Drepana & Panormum: qua Drepana contingit magis inaccessus, omnes Siciliæ montes præter Ætnam longe superans. habet hic in vertice planitiem cui imposita est Veneris Erycinæ ædes, omnium sine controversia, quæ tota hac insula spectantur, & divitiis & reliquo cultu longe clarissima. *Polybius.*

Fecialium.] Quorum collegium à Numa Pompilio institutum est, qui de belli pacisque & fœderum jure consulerentur: itaque & ad eos de bello indicendo referebatur, & bellum ipsi pium verbis conceptis indicebant: fœderaque etiam sanciebant, in quibus si quid, de quo ambigeretur, ortum esset, referri ad eos consueverat. Hinc priusquam indicerent bellum iis, à quibus, injurias factas sciebant, Feciales Legatos repetitum mittebant quatuor, quos Oratores vocabant. *Hottomannus.*

Vetere præfatione.] Fœdera, alia aliis legibus, cæterum eodem modo omnia fiunt. Inter Tullum Hostilium & Albanos ita factum accepimus, nec ullius vetustior fœderis memoria est. Fetialis regem Tullum ita rogavit: *Iubesne me, rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire?* Iubente rege, *Sagmina*, inquit, *te rex posco.* Rex ait, *Puram tollito.* Fetialis ex arce graminis herbam puram attulit: postea regem ita rogavit: *Rex, facisne me tu regium nuntium populi Rom. Quiritium, vasa comitesque meos?* Rex respondit, *Quod sine fraude mea populi Rom. fiat, facio.* Fetialis erat M. Valerius: is Patrem Patratum Sp. Fusium fecit, verbena caput capillosque tangens (Pater Patratus ad jusjurandum patrandum, id est, sanciendum fit) fœdus multisque id verbis, quæ longo effata carmine non operæ est referre, peragit. Legibus deinde recitatis, *Audi*, inquit, *Iupiter, audi pater patrate pop. Albani, audi tu populus Albanus, ut illa palam prima postrema ex illis tabulis, cerave recitata sunt, sine dolo malo, utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt: illis legibus populus Rom. prior non deficiet. Si prior defexit, publico consilio, dolo malo, tu illo die, Iupiter, populum Rom. sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoque magis ferito, quanto magis potes pollesque.* Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit. *Livius.*

Aemiliam Lepidam AVgusti proneptem.] Iulia, Augusti neptis, L. Æmilio Paullo, Censoris filio, nupsit, unde hæc Æmilia, Claudii uxor, Aug. cap. LXIIII.

Parentes ejus AVgustum offenderant.]

 Mater

rentes ejus AVgustum offenderant, virginem adhuc repudiavit: posteriorem, ipso die qui erat nuptiis destinatus, ex valitudine amisit. Vxores deinde duxit Plautiam Vrgulanillam, triumphali, & mox Æliam Petinam, consulari patre. Cum utraque divortium fecit: sed cum Petina, ex levibus offensis: cum Vrgulanilla, ob libidinum probra & homicidii suspicionem. Post has Valeriam Messallinam, Barbati Messallæ consobrini sui filiam in matrimonium accepit. Quam cum comperisset super cætera flagitia atque dedecora, C. Silio etiam nupsisse, dote inter auspices consignata, sup-

Mater Iulia ob vitæ turpitudinem, pater ob conspirationem in Augustum. Aug. cap. XIX. & LXV.

Plautiam Vrgulanillam.] Via Tiburtina ad pontem Lucanum ex Plautiorum sepulcro eruta extat hæc inscriptio M. PLAVTIVS M. F. A. N. SILVANVS COS. VIIVIR EPVLON. HVIC SENATVS TRIVMPHALIA ORNAMENTA DECREVIT OB RES IN ILYRICO BENE GESTAS. LARTIA CN. F. VXOR A. PLAVTIVS MF. VRGVLANIVS. VIXIT ANN. .... Adde locum Taciti lib. IV. Annal. ubi Vrgulaniam, Plautii Silvani, tunc Prætoris, aviam, commemorat. *Torrent.*

Barbati Messallæ consobrini sui.] Dissimulant hîc interpretes, quomodo hic Messalla Claudio consobrinus. Dicam ego. Ex L. Domitio & Antonia majore natus est Cn. Domitius pater Neronis principis, & item Lepida amita ejusdem. Hæc Lepida est illa ipsa quæ nupta Valerio Messallæ, & quæ Messallinæ mater. At Claudius natus ex Druso & minore Antonia, uti clarum. Vides ergo Claudium & Lepidam Domitiam (id enim duplex illi nomen) vere consobrinos. Atque hac ratione fortean maritum ipsum Lepidæ, Suetonius dixerit Claudii consobrinum. Tamen tutius putarim legi, *Barbati Messallæ & consobrinæ suæ filiam.* Lipsius.

Super cætera flagitia atque dedecora.] Sextus Aurelius: *Claudii uxor Messallina primo clam, mox passim quasi jure adulterii utebatur: ex quo facto plures metu abstinentes exstincti sunt: dehinc atrocius accensa nobiliores quasque nuptas & virgines scortorum modo secum proposuerat: coactique mares ut adessent: quod si quis talia horruerat, adficto crimine in ipsum, omnemque familiam sæviebat, ut magis videretur sub Imperatore vir, quam Imperatori nupta esse.*

C. Silio.] Iuvenalis Sat. x.

—— Optimus hic & formosissimus idem
Gentis patritiæ rapitur miser exstinguendus
Messallinæ oculis.

Dote inter auspices consignata.] Haud sum ignarus fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse in civitate omnium gnara & nihil reticente, nedum consulem designatum cum uxore principis, prædicta die, adhibitis qui obsignarent velut suscipiendorum liberorum caussa convenisse, atque illam audisse auspicum verba, subisse, sacrificâsse apud deos; discubitum inter convivas, oscula, complexus, no-

ctem

supplicio affecit: confirmavitque pro concione apud prætorianos, Quatenus sibi matrimonia male cederent, permansurum se in cœlibatu: ac nisi permansisset, non recusaturum se confodi manibus ipsorum. *Nec durare valuit quin de conditionibus continuo tractaret, etiam de Petinæ, quam olim exegerat, deque Lolliæ Paullinæ, quæ C. Cæsari nupta fuerat. Verum illecebris Agrippinæ, Germanici fratris sui filiæ, per jus osculi & blanditiarum occasiones pellectus in amorem, subornavit proximo senatu qui censeret cogendum se ad ducendum eam uxorem, quasi Reip. maxime interesset: dandamque cæteris veniam talium conjugiorum, quæ ad id tempus incesta habebantur.*

ctem denique actam licentia conjugali. *Tacitus*. Iuvenalis:

—— dudum sedet illa parato
Flammeolo, Tyriusque palam genialis in hortis
Sternitur, & ritu decies centena dabuntur
Antiquo, veniet cum signatoribus auspex.
Hæc tu secreta & paucis commissa putabas?
Non nisi legitime vult nubere. ——

De conditionibus continuo tractavit.] Aug. cap. LXIX. *conditiones quæsitas per amicos.*

Lolliæ Paullinæ.] Calig. cap. XXV. Eam Agrippina occidit, quam Cajo Memmio Caligula ademerat: cui dimissæ perpetuo alterius concubitu interdixerat.

Per jus osculi.] Quia sæpius, & aperte ut fratris filia in Claudii complexus, & oscula sese effundebat. Vetus præterea est, nec à Romanis, ut Cato, & Plinius docent, tantum, sed à peregrinis quoque gentibus servatum, ut necessitudine conjunctas osculo viri exciperent. Ovidius:

Oscula aperta dabis, oscula aperta dabo. Sabellicus.

Subornavit proximo senatu qui censeret cogendum se ad ducendum eam uxorem.] Plane istum Claudii mimum multis post seculis retulit Michaël Imperator: qui uxore mortua cœlibatum initio professus, mox in Euphrosinæ virginis Christo devotæ amorem pellectus, ne levitatis notam subiret, subornavit qui cogendum Imperatorem censeret ad ducendum uxorem. Vrgere igitur senatus: ille recusare & abominari. quid multa? vix tandem multis senatus precibus exorari se passus Imperator est. Lege Cedrenum. *Casaub.*

Qui censeret.] Id Vitellium fecisse volunt. Vide Tacitum, Zonaram.

Quæ ad id tempus incesta habebantur.] Apud Romanos quidem. Ideo Tacitus, *Nova*, inquit, *nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita.* Athenis id licuisse ostendit Isæus & Lysiæ vita Plutarchus. Imo ejus facti apud Hebræos exstant exempla. Talem namque Abrahamo Saram fuisse Iosephus putat. Idem post datam legem exempla nobis dat

tur. Ac vix uno interposito die, confecit nuptias: non repertis qui sequerentur exemplum excepto libertino quodam, & altero primipilari, cujus officium nu-
27 *ptiarum & ipse cum Agrippina celebravit.* LIBEROS *ex tribus uxoribus tulit: ex Vrgulanilla Drusum & Claudiam: ex Petina Antoniam: ex Messallina Octaviam, & quem primo Germanicum, mox Britannicum cognominavit. Drusum Pompejis impuberem amisit, pyro per lusum in sublime jactato, & hiatu oris excepto strangulatum: cui & ante paucos dies filiam Sejani despondisset. Quo magis miror fuisse qui traderent, fraude à Sejano necatum. Claudiam ex liberto suo Botere conceptam, quamvis ante quintum mensem divortii natam, alique cœptam, exponi tamen ad matris januam, & nudam jussit abjici. Antoniam Cn. Pompejo Magno, deinde Fausto Syllæ, nobilissimis juvenibus, Octaviam Neroni privigno suo collocavit, Silano ante desponsatam. Britannicum vigesimo imperii die, inque secundo consulatu natum sibi parvulum etiam tum, & militibus pro concione manibus suis gestans, & plebi per spectacula gremio, aut ante se retinens, assidue commendabat, faustisque ominibus cum acclamantium turba prosequebatur. E generis Neronem adoptavit: Pompejum atque Silanum non recusa-*
28 *vit modo, sed & interemit.* LIBERTORVM *præcipue su-*

dat in Herode, qui fratris filiam duxerat, & suam filiam fratri Pherotæ desponderat. Vide eum Antiquæ historiæ libro XII. & XVI. Phineo patruo promissa Andromede; Ovidius metamorphoseων V. Id igitur apud Romanos vetitum, permisit Claudius: vetuit Nerva: permisit Heraclius. *Hugo Grotius.*

Pompeiis.] Vrbe Campaniæ. Meminit Strabo in quinto.

Strangulatum.] Cod. Salmas. *strangylatum*, ob affinem τῆς V & Y pronunciationem. Vide supra ad LIV. Tib.

Posidem spadonem.] Iuvenalis Satyra XIV.

—— *Græcis longeque petitis*

Mar-

suspexit Posidem spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donavit. Nec minus Felicem, quem cohortibus & alis, provinciæque Iudææ præposuit, trium reginarum maritum. Et Harpocram, cui lectica per urbem vehendi, spectaculaque publice edendi jus tribuit. Ac super hos Poly-

Marmoribus vincens Fortunæ atque Herculis ædem,
Ut Spado vincebat Capitolia nostra Posides.

Balneas exstruxit magnificas in littore Bajano. Unde aquæ Posidianæ in Bajano appellatæ. Plin. lib. xxx. cap. 11.

Hasta pura.] Virgil. vi. Æn.

Ille (vides) pura juvenis qui nititur hasta:

Pura, id est, sine ferro. Nam hoc fuit præmium apud majores ejus, qui primum vicisset in prælio: sicut ait Varro in libris de gente pop. Rom. *Servius.*

Trium reginarum maritum.] Ad amores vagos Felicis eruditi homines referunt. ita simile fuerit illi de Iulio Cæsare, *omnium mulierum virum fuisse.* at *maritum* heic Suetonius ait, non virum. hoc igitur sine dubio significare voluit, pullo huic Veneris tres diversis temporibus nupsisse regio sanguine prognatas mulieres. Drusillam Iudæam Agrippæ regis sororem ductam in uxorem à Felice, Iosephus narrat lib. xx. Antiquit. Sunt qui existiment de altera ejusdem uxore loqui Tacitum, in quinto Historiarum sic scribentem: *Antonius Felix, per omnem sævitiam ac libidinem jus regium servili ingenio in Iudæa provincia exercuit.* Drusilla *Cleopatræ & Antonii nepte in matrimonium accepta: ut ejusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.* neque potest dubitari quin vera sit hæc sententia: nisi probetur Agrippa Magnus præter Cypron Phaseli filiam, alteram quandam uxorem habuisse, Cleopatræ & Antonii filiam: quod nemo veterum opinor scriptum reliquit. *Casaub.*

Harpocran.] Existimo hunc esse illum, qui alio nomine Callistus nominabatur, quem Plinius Claudii libertorum potentissimum fuisse dicit: quem Seneca in primis memorat: cujus mentio multa est apud Tacitum: qui plurimum etiam polluit sub Caligula. Nam quum Tranquillus nullam faciat mentionem Callisti, qui inter alios est memoratissimus, adducor facile ut credam eum alio nomine à Tranquillo significari, tanquam esset binominis. *Beroald.* Et quod sciam, Harpocræ solus meminit Suetonius, ut valde vero similis sit conjectura Beroaldi.

Spectacula publice edendi jus tribuit.] Id enim juris promiscui non fuit, sed ratio census habita: extat namque apud Tacitum Senatusconsultum, quo *cautum ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res esset.* lib. iv. Annalium. Spectata etiam persona: neque enim id fuit libertini generis hominibus permissum, saltem in Urbe, ut declarat hic locus: neque alias vilibus hominibus, unde illa indignatio duorum æqualium poëtarum, Iuvenalis Satyra iii.

Quondam hi cornicines, & municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ,
Munera nunc edunt.

Et Martialis,

Das gladiatores sutorum regule cerdo:
Quodque tibi tribuit subula, sica rapit.

Casaubonus.

Polybium à studiis.] Reperitur de altero Claudii liberto à studiis hæc inscri-

lybium à studiis, qui sæpe inter duos Coss. *ambulabat. Sed ante omnes, Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus: quos decreto quoque senatus non præmiis modo ingentibus, sed & quæstoriis prætoriisque ornamentis ornari libenter passus est: tantum præterea acquirere & rapere, ut querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum,* Abundaturum, si à duobus libertis in consortium reciperetur.
29 *His, ut dixi, uxoribusque addictus, non principem*

scriptio, TIB. CLAVDIVS LEMNIVS D. CLAVDI AVG. LIB. A STVDIIS. *Torrent.* Polybius is est, quem Seneca consolatur in morte fratris. In eo libro inter alia abjecte & demisse scripta (quippe in exilio scripsit) hæc quoque cap. XXV. leguntur. *Magnam tibi personam hominum consensus imposuit: hæc tibi tuenda est. Omnes scient, quomodo te in isto tuo gesseris vulnere: utrumne statim percussus arma submiseris, an in gradu steteris. Olim te in altiorem ordinem & amor Cæsaris extulit, & tua studia deduxerunt: nihil te plebejum decet, nihil humile.* Sed de ministerio ejus in aula Claudii, imprimis inspiciendum est cap. XXVI.

Inter duos Consules.] E contrario laudant Historici Adrianum principem, qui cum quondam servum suum inter duos Senatores ambulantem vidisset, misit qui colaphum daret, & diceret: *Noli inter eos ambulare, quorum adhuc potes esse servus.* Beroaldus.

Narcissum.] Iuvenalis Sat. XIV.

Nec Crœsi fortuna unquam, nec Persica regna
Sufficient animo, nec divitiæ Narcissi,
Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cujus
Paruit imperiis uxorem occidere jussus.

Is Narcissus Annal. XII. *Ita de se meritum* ait *Cæsarem, ut vitam usui ejus impenderet.*

Pallantem.] Plinius lib. VII. Epist. XXIX. *Est via Tiburtina intra primum lapidem monimentum Pallantis ita inscriptum.* HVIC. SENATVS. OB. FIDEM. PIETATEMQVE. ERGA. PATRONOS. ORNAMENTA. PRAETORIA. DECREVIT. ET. SESTERTIVM. CENTIES. QVINQVAGIES. CVIVS. HONORE. CONTENTVS. FVIT. subjicit deinde: *Sed quid indignor? ridere satius est, ne se magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitate pervenerunt, ut rideantur.* Idem Plinius lib. VIII. Ep. VI. false commentatur in ipsum S C. quod quæsivisse se scribit, & invenisse tam copiosum & effusum, ut ille superbissimus titulus modicus atque etiam demissus videretur.

His, ut dixi, uxoribusque addictus.] Elegantissime Philostratus ait, de Claudio loquens in vita Tyanei lib. V. ἀλλὰ κἀκεῖνος τηλικόσδε ὢν πολλὰ μειρακιώδη ἔπαθε καὶ μηλοβάτων γυναίοις τὴν ἀρχὴν ἀνῆκεν. Et iterum paullo post, ἐννοῶν τὸν χρηστὸν Κλαύδιον ὡς ὑπὸ γυναίων ἐμβροντηθεὶς, ἐπελάθετο τοῦ ἄρχειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ζῆν. Venustissime etiam Iulianus: qui Claudium absque uxore & libertis suis ait esse instar earum personarum quæ in fabulis mutæ introducuntur. id enim δορυφόρημα Græci vocant in hoc proverbio. ἔστι γὰρ, ait, ἐκείνων δίχα

pem ſe, ſed miniſtrum egit. Compendio cujuſque horum, vel etiam ſtudio ac libidine, honores, exercitus, impunitates, ſupplicia largitus eſt: & quidem inſciens plerumque & ignarus. Ac ne ſigillatim minima quæque enumerem, revocatas liberalitates ejus, judicia reſciſſa, ſuppoſitos aut etiam palam immutatos datorum officiorum codicillos; App. Silanum conſocerum ſuum, Iuliaſque, alteram Druſi, alteram Germanici

δίχα τοῦ τῆς τραγῳδίας τὸ δορυφόρημα μικροῦ δεῖν φάναι καὶ ἄψυχον. Simillime Plutarchus in extremo Alexandro, Aridæum, qui mortuo illo aliquandiu aliis, ſibi nunquam rex fuit, δορυφόρημα regiæ majeſtatis vocat, quaſi dicas, ſimulacrum & mutam imaginem. *Caſaub.* Nihil arduum videbatur in animo principis, cui non judicium, non odium, niſi indita & juſſa. *Tacitus.*

Ejus judicia reſciſſa.] Nihil turpius. Philippus Macedonum rex, cum Machetæ cauſſam inique judicaſſet, cognoviſſetque paullo poſt ſe inique judicaſſe, judicium quidem non reſcidit, ſed æſtimationem litis ipſe perſolvit. *Beroaldus.*

Datorum officiorum codicillos.] Principes enim officia deferebant, miſſis traditiſve codicillis. Poſtea adjecta ſunt codicillis etiam inſignia, de quibus multis locis Iuſtinianus in Novellis, & affatim in notitia utriuſque Imperii, & in eorum temporum hiſtoricis perſæpe. Græci interdum Latina voce utuntur, & κωδικέλλους vocant, interdum πινακίδας. Caſſiodorus non ſemel *chartas.* Suetonius in Veſpaſiano cap. VIII. *litteras.* Symmachus epiſtolarum libro ſecundo, *ſacras litteras.* Ad hujuſmodi codicillos dignitatum alludens Baſilius in homilia de hominis fabrica. σὺ μέντοι, inquit, παρὰ θεοῦ ἔλαβες οὐκ ἐν ξύλοις γεγραμμένην, οὐδ᾽ ἐν πτυξὶ φθαρταῖς σηπτῶν παραγγελμάσιν (ἀρχῆς ἐξουσίαν·) ἀλλ᾽ ἀνάγραπτον ἡ φύσις ἔχει τὴν θείαν φωνήν. Ἀρχέτωσαν. Sic litteris miſſis traditiſve dignitatem adimebant, ut apud Zoſimum libro quarto de Valentiniano Arbogaſtem exauctorante, δέδωκεν αὐτῷ γράμματα τῆς ἀρχῆς παραλύοντα. Vnde eſt, *epiſtolam vel codicillos ab aliquo auferre*, pro exauctorare & dignitate ſpoliare. ut in lege XX. Cod. Theodoſ. De decurionibus. in hiſtoria veteris Eccleſiæ διαπέμπειν καθαιρετικὸν hoc ſenſu non raro legere memini. *Caſaubonus.*

App. Silanum conſocerum ſuum.] Is ergo M. & L. pater fuit. De Appii vero hujus morte inf. cap. XXXVII. Addit Dio matrem Meſſallinæ ei nupſiſſe, atque inde natum odium, quod cum nuru concumbere noluerit. Fuit ergo & conſocer Claudii ob conjunctos matrimonio utriuſque liberos, & ſocer ratione conjugis Meſſallinæ. *Torrent.*

Iuliaſque.] Iuliam filiam Druſi, Tiberii filii, quæ uxor Neronis, Germanici filii, fuerat, æmulatione ductus, & alteram Iuliam, Germanici filiam, interemit. *Dio Caſſius.* Hoc tantum monendus eſt lector. Iulia Germanici filia etiam Livilla vocatur à Suetonio Calig. cap. VII. cum eandem hîc Iuliam vocet, ut ſemper Dio & Caji nummus æreus, quem, præter alios bene

nici filiam, crimine incerto, nec defensione ulla data, occidit. Item Cn. Pompejum, majoris filiæ virum, & L. Silanum minoris sponsum. Ex quibus Pompejus in concubitu dilecti adolescentuli confossus est. Silanus abdicare se prætura ante quartum Kalend. Ianuarias, morique initio anni coactus, die ipso Claudii & Agrippinæ nuptiarum. In quinque & triginta senatores, trecentosque amplius equites Rom. tanta facilitate animadvertit, ut de nece consularis viri renuntiante centurione, Factum esse quod imperasset, negaret quidquam se imperasse, nihilo minus rem comprobaret: *affirmantibus libertis, officio milites functos, quod ad ultionem Imperatoris ultro procurrissent. Nam illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messallina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis & ipse consignaverit: inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.* AVCTORITAS *dignitasque formæ non defuit*

bene multos, videre nuper mihi contigit apud civem quendam hujus reip. In eo nummo stolatæ, tres Caji sorores repræsentabantur.

Renunciante centurione.] Similis locus Tib. cap. XXII.

Ad transferendum periculum.] Sensus est: Ex quibusdam portentis harioli prædixerant periculum imminere Imperatori: quod ut Claudius propulsaret, in alterumque transferret, permisit ut Messallina nuberet Silio, ut ita in Silium, tanquam in Imperatorem periculum ipsi imminens transferretur. Nam quemadmodum licebat apud antiquos Consuli, & Prætori pro se alium civem devovere, ita periculum transferri posse putabatur ab uno ad alterum. *Beroald.* Neron. cap. XXXVI. *Ex Babilo astrologo didicit, solere reges talia ostenta cæde aliqua illustri expiare, atque à semet in capita procerum depellere.*

Auctoritas dignitasque formæ non defuit vel stanti vel sedenti.] Eginhartus de Carolo Magno, *unde formæ auctoritas ac dignitas tam stanti quam sedenti plurima inerat.* Radevicus de Friderico I. Imperatore: *Talis corporis forma & dignitas & auctoritas tam stanti quam sedenti acquiritur.* Porro *dignitas formæ* in viro idem quod pulchritudo in fœmina, ut observat Agrætius è Cicerone pro Cælio: atque ita Iacobus Cujacius interpretatur *dignitas certa* apud Papirium Iustum leg. pen. D. de decurionibus. Vellejus Paterculus de Pom-

fuit vel stanti vel sedenti, ac præcipue quiescenti.
Nam & prolixo, nec exili, corpore erat: & specie ca-
nitieque pulcra, opimis cervicibus. Cæterum & in-
gredientem destituebant poplites minus firmi, & re-
misse quid vel serio agentem multa dehonestabant. Ri-
sus indecens: ira turpior, spumante rictu, humentibus
naribus: præterea linguæ titubantia, caputque, cum
semper, tum in quantulocumque actu vel maxime tre- 31
mulum. Valitudine sicut olim gravi, ita princeps per-
prospera usus est, excepto stomachi dolore. Quo se
correptum etiam de consciscenda morte cogitasse dixit.
CONVIVIA *agitavit & ampla & assidua, ac fere* 32
patentissimis locis, ut plerumque sexcenteni simul dis-
cumberent. Convivatus & super emissarium Fucini
lacus, ac pæne submersus, cum emissa impetu aqua re-
dundasset. Adhibebat omni cœnæ & liberos suos cum
pueris puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra
lectorum sedentes vescerentur. Convivæ, qui pridie
scyphum aureum surripuisse existimabatur, revocato
in diem posterum, calicem fictilem apposuit. Dicitur
etiam meditatus edictum, quo veniam daret flatum
cre-

Pompeio, *Fuit hic forma excellens, non ea qua flos commendatur ætatis, sed ex dignitate constanti.* Casaub.

Opimis cervicibus.] Quod signum esse hominis *ἀναισθήτου* consentiunt omnes τῆς *φυσιογνωμονικῆς* auctores, & confirmat unice hoc exemplum. Cæterum antiqui, quorum subinde æmulator est Suetonius, itidem *cervices* plurali numero dicebant. Hinc Varro tanquam nove dictum arguit in Hortensio, quod *cervix* pro cervices usurpâsset. lib. VII. & IX. de L. L.

Spumante rictu.] Hinc de Agrippinæ boleto loquens Iuvenal. Sat. VI,

——— Tremulumque caput descendere jussit
In cælum, & longam manantia labra salivam.

Sexcenteni.] Vide cap. XII. lib. VI.

Ad fulcra lectorum sedentes vescerentur.] Sic Aug. cap. LXIIII. *nec cœnavit una nisi ut imo lecto assiderent.* De Augusti liberis loquitur. *Imum* igitur *lectum* illic quod hîc *fulcra lectorum* vocat.

Flatum crepitumque ventris in convivio emittendi.] Vere docuit ad Catullum Scaliger ex Cicerone & optimo Glossario, flatum hunc proprio nomine *visionem* Latinis dici, & τὸ βδεῖν

crepitumque ventris in convivio emittendi: *cum periclitatum quendam præ pudore ex continentia repe-*
33 *rißet. Cibi vinique quocumque & tempore & loco appetentißimus. Cognoscens quondam in AVgusti foro, ictusque nidore prandii, quod in proxima Martis æde Saliis apparabatur, deserto tribunali, adscendit ad sacerdotes, unaque discubuit. Nec temere umquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens: & ut statim supino, ac per somnum hianti, pinna in os inderetur, ad exonerandum stomachum. Somni brevißimi erat. Nam ante mediam noctem plerumque evigilabat, ut tamen interdiu nonnumquam in jure dicendo obdormisceret, vixque ab advocatis de industria vocem augentibus excitaretur. Libidinis in fœminas profusißimæ, marium*

visire, vel *vißire.* Probat hoc ipsum veteris commentatoris elegans & acuta nota ad Horatii ista verba in Arte, *Quamvis est monitus.* hic scribit ille, *Quamvis est, pro quamvis sit, propter cacemphaton: ut Maro, quamvis sit rustica Musa.* Plane cacemphaton quod intelligit vetus hic magister, est ejusmodi quale Cicero notat in voce *divisio.* quorum neutrum assequetur qui veterem hanc vocem ignoraverit. *Casaubonus.*

Proxima Martis æde.] In Augusti foro cognoscenti proxima erat Martis Vltoris ædes. Cæterum huc spectat quod ante de Claudio legimus c. IIII. ludis Martialibus curasse eum triclinium Sacerdotum.

Saliis.] Salii erant duodecim juvenes forma longe omnium præstantissimi, quos Numa ex ordine patritio delectos creârat, quorum sacra sunt in Palatio, ipsique Palatini appellantur. Nam Agonales, qui à nonnullis Collini Salii vocantur, quorum sacrarium est in Collino tumulo, post Numæ obitum à rege Hostilio instituti fuerunt, ob votum quoddam quod in bello contra Sabinos voverat. Isti omnes Salii sunt quidam saltatores & laudatores deorum illorum, qui armorum sunt præsides. *Dionys. Halicarn.*

Pinna in os inderetur ad exonerandum stomachum.] Fit hodie, & factum olim. Apud Suidam scriptum ex Aristophanis scholiis, εἰώθασιν οἱ δυσεμοῦντες πτερῷ χρῆσθαι πρὸς τὸ εὐχερῶς ἐμέσαι. Galenus & alii Græci medici, πτερῶν καθέσει εἰς ἔμετον παροξύνειν τὴν γαστέρα. vide ad Athenæum lib. XI. c. X. *Casaubonus.* Hac consuetudine freta Agrippina, cum boleto parum proficere videretur, medici opera, tanquam vomitum provocatura, pinnam rapido veneno illitam faucibus demisit, quæ de re Tacit. extremo l. XII. De pinnæ usu Martial. lib. III.

Stat exoletus, suggeritque ructanti
Pinnas rubentes, cuspidesque lentisci.

Torrentius.

Aleam

rium omnino expers. Aleam studiosissime lusit: de cujus arte librum quoque emisit: solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo alveoque adaptatis, ne lusus confunderetur. SÆVUM & sanguinarium natura 34
fuisse, magnis minimisque apparuit rebus. Tormenta quæstionum, pœnasque parricidarum repræsentabat, exigebatque coram. Cum & spectare antiqui moris sup-

Aleam studiosissime lusit.] Ideo Seneca Ἀποκολοκυντώσει.

Cædite mœstis pectora palmis,
O Causidici, venale genus,
Vosque Poëtæ lugete novi,
Vosque in primis, qui concusso
Magna parâstis lucra fritillo.

Solitus etiam in gestatione ludere.] Gestatio veteribus Romanis crebro vel assiduo potius in usu, exercitii & valetudinis gratia: idque fere sub balnei aut cœnæ tempus. Quia, inquam, exercitii: ideo Glossæ veteres explicant *Gestationem*, γυμνάσιον: itemque *Gestatorem*, γυμναστήν. Pressius meliusque eædem alibi: Αἰώρα, *Gestatio*, & Αἰωρίζεται, *Gestatur*. Quia autem crebra, imo assidua hæc Gestatio, curæ fuit, ut locus esset in urbe aut villis duplex, apertus & tectus. Et apertæ quidem Gestationes arboribus claudebantur ad latera: tectæ vero porticibus, opere & manu factis. Utrumque genus Iuvenalis tetigit Sat. IV.

Quid refert igitur, quantis jumenta fatiget
Porticibus? quanta nemorum vectetur in umbra?

Atque eæ porticus, fortasse & viridaria, plerumque rotundæ, & in orbem ibant. Inscriptio marmoris: GESTATIO. CIRCINI. EXTERIOR. A. DIAETA. APOLLINIS. AD. DIAETAM. EANDEM. IN. CIRCUITU. P. ∞. CCLXXVII. Has tales, ditiores etiam in ipsa urbe habebant, suisque domibus. nec Martialem aliter exaudio lib. XII.

Et rus in urbe est, vinitorque Romanus,
Intraque limen clausus essedo cursus.

Lipsius. De triplici modo gestandi, ex eodem Lipsio dicetur ad cap. XVI. Vitell.

Pœnasque parricidarum.] Videbis ea sæpe committi, quæ sæpe vindicantur. Claudius plures intra quinquennium culleo insuit, quam omnibus seculis insutos accepimus. multo minus audebant liberi nefas ultimum admittere, quamdiu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altissimi viri, & rerum naturæ peritissimi maluerunt, velut incredibile scelus, & ultra audaciam positum præterire, quam dum vindicant, ostendere posse fieri. Itaque parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monstravit. pessimo loco pietas fuit, postquam sæpius culleos vidimus, quam cruces. *Seneca.*

Repræsentabat.] Hoc est, sine dilatione exigebat. Valerius Maximus l. VI. cap. V. *cum liceret culpam vel dissimulare vel errore defendere: pœnam tamen repræsentare maluit, ne qua fraus fieret justitiæ.* Ab hac mente interpretor in Apologetico Tertulliani *potestatem repræsentaneam*, potestatem repræsentandi pœnas contemptorum Imperatoriæ majestatis. *Casaub.*

Exigebatque coram.] Tac. Agric. *Præcipua sub Domitiano miseriarum pars erat, videre & aspici.*

Antiqui moris supplicium.] Ner. cap. XLIX. Domit. cap. XI.

supplicium Tiburi concupisset, & deligatis ad palum noxiis carnifex deesset, accitum ab urbe vesperam usque operiri perseveravit. Quocumque gladiatorio munere, vel suo, vel alieno, etiam forte prolapsos jugulari jubebat: maxime retiarios, ut exspirantium facies videret. Cum par quoddam mutuis ictibus concidisset, cultellos sibi parvulos ex utroque ferro in usum fieri sine mora jussit. Bestiariis meridianisque adeo delectabatur, ut etiam prima luce ad spectaculum descenderet: & meridie, dimisso ad prandium populo, persederet: præ-

Exspirantium facies.] Erat enim aperta, & nuda facies retiariorum, qui solo pileo tecti digladiabantur. Hinc illud Satyricum de retiario:

—Tota fugit agnoscendus arena. Beroald.

Par quoddam.] Duo gladiatores inter se compositi ad depugnandum.

Bestiariis.] *Bestiarios* vocabant eos qui cum bestiis pugnabant, sive judicis sententia bestiis objicerentur, sive ad id conducti, aut alioqui confisi viribus, & (ut Vlpiani utar verbis) virtutis ostentandæ causa ultro in arenam descenderent, sive etiam servi à dominis ad bestias darētur. Qua in re tamen advertendū est, non omnibus noxiis permissum fuisse, ut pugnando se defenderent, sed pro delicti modo nunc ad ludum tantum bestiarium damnari solere, ut ibi exercerentur, nunc illico ad bestias dari, idque ut vel pugnam committerent, seque defenderent, vel alligati palis, interdum etiam plures simul innexi, ab atrocissimis bestiis discerperentur, ut ex Vopisci Aureliano manifestum est. Et hæc peculiaris erat Christianorum pœna, tunc mitissima cum tantum ad arenæ ministeria, seu ad bestiarum curam damnabantur. Quod etiam de servis addidi, id ante legem Petroniam, & Senatusconsulta ad eandem rem spectantia, obtinuit. his enim vetabantur domini servos pro arbitrio ad bestias tradere. Oblati vero ante judicem, si justa erat domini querela, tunc demum pœnæ nomine tradebantur, ut eleganter Modestin. I. C. l. XI. De sicariis. *Torrent.*

Meridianisque.] Cum munera edebantur, matutinis fere horis bestiarii producebantur, inde gladiatores, venationesque circa meridiem edebantur, postea vero jucundiora quæque spectacula, ut populus à sanguine recrearetur, atque inde læti omnes discederent. De matutinis igitur Martial. lib. X. Epigr. XXV. *In matutina nuper spectatus arena, &c.* & Xeniis Epigr. XCVI. *Matutinarum non ultima præda ferarum Sævus Oryx.* & Seneca Epist. X. *Nuper in ludo bestiariorum unus è Germanis cum ad matutina spectacula pararetur, &c.* Paulatim vero ad mitiora procedi solere idem Seneca ostendit Epist. VII. *Cum in meridianum incidi, lusus expectans, & sales, & aliquid levamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant, contra est.* & post pauca, *Mane leonibus, & ursis homines, meridie spectatoribus suis objiciuntur.* Quo etiam spectat Suetonii locus Aug. c. XLIIII. & quod Augustin. lib. VIII. Confess. spectaculum Circensium pomeridianum appellat. Et hæc quidem ut plurimum sic fiebant, interdum vero aliter observatum. *Idem.*

Dimisso

præterque destinatos, etiam levi subitaque de caussa, quosdam committeret, de fabrorum quoque ac ministrorum, atque id genus numero, si αὐτόματον vel pegma, vel quid tale aliud parum cessisset. Induxit & unum è nomenculatoribus suis, sicut erat togatus. SED NIHIL *æque quam timidus ac diffidens fuit. Primis imperii diebus, quamquam, ut diximus, jactator civilitatis, neque convivia inire ausus est, nisi ut speculatores cum lanceis circumstarent, militesque vice mi-*

Dimisso ad prandium populo.] Sup. Calig. cap. LVI.

Si αὐτόματον.] Cum Suetonius Latinis litteris scripsisset *automatum*, perperam librarii plerique ex eo *aut ornatum* fecêre. Automata vero appellari solita, quæ ita mechanici fabricabantur, ut sua sponte efficere quippiam, velut ignara caussa, viderentur. Qualia nunc aut horologia sunt, aut versatiles quæpiam machinæ, in quibus imagunculas occulta vi cursitantes, ludibundasque miramur. Quales etiam vel fontes, vel ignes ipsi quodam artificioso temperamento, specieque nova, certis intervallis aquas, flammasve jaculantes. Homerus in II. Rhapsodia, venisse ad dapes Menelaum dicit αὐτόματον, id est, ut Eustathius exponit, nō cujuspiam vocatu, quasi à semet impulsum. Philosophus Heron in Pneumaticis, aquam exprimi ait in sublime αὐτόματον, id est, spontalem, de sphæra concava, quam describit: sicuti cornicem quoque confingit, quæ se ad aviculas itidem factas convertat αὐτομάτως. Vt omnia quo diximus intellectu sint audienda. *Politianus.* cap. XXI. *excien-te buccina tritone argenteo, qui è medio lacu per machinam emerserat.*

Vel pegma.] Pegmata appellârunt machinas quasdam è ligno, quibus usus in Theatris aut Arenis. Glossæ priscæ πῆγμα interpretantur *Confixum*: & docte Apulejus *confixilem machinam* dixit, allusione ad vim ipsam verbi. In his pegmatis varia inventa, & stupendi lusus ingeniorum, de quibus Augustinum loqui sentio: *Ad quam stupenda opera industria humana pervenit: quæ in Theatris mirabilia spectantibus, audientibus incredibilia, facienda & exhibenda molita est?* Lipsius. Vide & Casauboni notam ad cap. XXVI. Calig.

Induxit & unum ex nomenculatoribus suis.] Principes viros Romanos servos habuisse Nomenculatores, notissimum est. Habebant & Censores. Romæ in Ara cœli exstat tabella marmorea cum inscriptione hujusmodi. L. VOLVSIO VRBANO NOMENCLATORI CENSORIO. Vtebantur iis & candidati, in petendis honoribus. Horatius in Epist.

Mercemur servum qui dictet nomina, lævum
Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextram
Porrigere, hic multum in Fabia valet, ille Velina.

Imperatoris autem nomenculatores meliore, quam servos, conditione fuisse, ex eo patet, quod hunc Claudii togatum fuisse Suetonius scribit. *Marc. Donatus.*

Iactator civilitatis.] Cæs. c. LXIIII. Aug. cap. LI.

Spiculatores cum lanceis.] Lib. probatissimus *speculatores*. Extant etiam hæ inscriptiones: P. AELIO MVCIA-NO

ministrorum fungerentur: neque ægrum quemquam visitavit nisi explorato prius cubiculo, culcitisque, & stragulis pertentatis, & excussis: reliquo autem tempore salutatoribus scrutatores semper apposuit, & quidem omnibus, & acerbissimos. Sero enim, ac vix remisit, ne fœminæ prætextatique pueri & puellæ contrectarentur, & ne cuivis comiti aut librario calamariæ aut graphiariæ thecæ adimerentur. Motu civili cum eum Camillus non dubitans etiam citra bellum posse terreri, contumeliosa & minaci & contumaci epistola cedere imperio juberet, vitamque otiosam in privata re agere: dubitavit, adhibitis principibus viris, an ob-
36 *temperaret. Quasdam insidias temere delatas adeo expavit, ut deponere imperium tentaverit. Quodam, ut supra retuli, cum ferro circa sacrificantem se deprehenso, senatum per præcones propere convocavit: lacrymisque & vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti usquam esset, ac diu publico abstinuit. Messallinæ quoque amorem flagrantissimum, non tam indignitate contumeliarum, quam periculi me-*

NO SPEC. LEG. II. ADIVT. VITALIANVS ET VITALIS AVVNCVLI. Altera, SCHOLA SPECVLATORVM LEG. I. ET. II. ADIVTRICVM PIARVM FIDELIVM. *Torrent.* Addidit *cum lanceis*, ut δορυφόροι, Græcum nomen, expressius significaret. *F. Vrsinus.*

Scrutatores.] Vespas. cap. XII. *Consuetudinem salutantes scrutandi, &c.*

Aut librario.] Perperam vir doctus librarium fuisse antiquis interpretatur, qui à studiis, vel à Bibliotheca diceba-tur. At vero illi ea perscribebant, quæ ab aliis dictabantur, vel ab aliis litteris exarata transcribebant. Italis *Scrittori* & *Copisti.* Cicero orat. contra Rullum: *concurrunt jussu meo plures uno tempore librarii, descriptam legem ad me afferunt.* In epist. Famil. *Sed peto à te, ut quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Græcus, qui mihi exscribat Hypomnemata.* Et ad Atticum: *Legi litteras non tuas, sed librarii tui.* Scævola IC. l. XCII. D. de reg. jur. *Si librarius in transcribendis stipulationis verbis errâsset.* Marcellus Donatus.

Graphiariæ thecæ.] Ne graphiis peteretur. nam & Cæsar Cassii brachium graphio trajecit, & Cajus Senatorem graphiis in Curia confodi curavit.

Vt supra retuli.] Capite decimo tertio.

Ap.

*metu abjecit, cum adultero Silio acquiri imperium cre-
didisset: quo tempore fœdum in modum trepidus ad ca-
stra confugit, nihil tota via, quam* essetne sibi salvum
imperium, *requirens. Nulla adeo suspicio, nullus au-* 37
*ctor tam levis exstitit, à quo non mediocri scrupulo in-
jecto ad cavendum ulciscendumque compelleretur.
Vnus ex litigatoribus, seducto in salutatione affirma-
vit se vidisse per quietem, occidi eum à quodam: dein-
de paullo post, quasi percussorem agnosceret, libellum
tradentem adversarium suum demonstravit: confe-
stimque is pro deprehenso ad pœnam raptus est. Pari
modo oppressum ferunt App. Silanum: quem cum
Messallina & Narcissus conspirassent perdere, divisis
partibus, alter ante lucem, similis attonito, patroni cu-
biculum irrupit, affirmans somniasse se, vim ei ab Ap-
pio illatam: altera, in admirationem formata, sibi quo-
que eandem speciem aliquot jam noctibus obversari re-
tulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius
nuntiatus, cui pridie ad id temporis ut adesset præce-
ptum erat, quasi plane repræsentaretur somnii fides,
arcessi statim ac mori jussus est. Nec dubitavit postero
die Claudius ordinem rei gestæ perferre ad senatum, ac
liberto gratias agere, quod pro salute sua etiam dor-
miens*

Ap. Silanum.] Consocerum suum, de quo ante cap. XXIX.

Arceßi statim &c.] Al. *accersi*. Sed *arceßi* legendum est: *arcessere* enim etiam accusare significat. *Arcessere aliquem capitis, arcessere judicio, arcessere crimine*, apud Cic. Iam ante vero Appius vocatus fuerat. Volueritque Princeps, minime malus (abfuisset modo libertis, & uxoribus obsequendi ignavia) instar aliquid judicii, aut cognitionis intercedere, ut videretur scilicet specie tenus saltem & accusatus, & condemnatus Silanus. *Torrent.*

Excubaret.] E contrario insomnium attulit perniciem illustri equiti Romano, tanquam secundum quietem vidisset Claudium pampinea corona, vel, ut alii prodidere, spicea corona evinctum, spicis retro conversis: adeo illo tempore non solum vigiliæ, sed etiam somnia erant pestifera, & exitialia, tam sua, quam aliena, tam vera, quam commentitia. *Beroald.*

38 *miens excubaret.* IRÆ ATQVE *iracundiæ conſcius ſibi, utramque excuſavit edicto: diſtinxitque, pollicitus* alteram quidem brevem & innoxiam, alteram non injuſtam fore. *Oſtienſibus, quia ſibi ſubeunti Tiberim ſcaphas obviam non miſerint, graviter correptis, eaque cum invidia,* ut in ordinem ſe coactum *conſcriberet, repente tantum non ſatisfacientibus veniam modo dedit. Quoſdam in publico parum tempeſtive adeuntes manu ſua repulit. Item ſcribam quæſtorium, itemque prætura functum ſenatorem, inauditos & innoxios relegavit: quod ille adverſus privatum ſe intemperantius affuiſſet: hic, in ædilitate inquilinos præ-*

Iræ atque iracundiæ.] Accurate hæc duo diſtinxit. Ita philoſophus aliter ὀργὴν, aliter ὀργιλότητα definit.

Quia ſibi ſubeunti Tiberim ſcaphas obviam non miſerint.] Scapha non ſolum naviculam ſignificat, ſed etiam vas concavum, quod etiam nunc nomen retinet apud Venetos. Si quis navem cum inſtrumento emerit, præſtari ei debet ſcapha, ſecundum Labeonem in tractatu De fundo inſtructo: etiamſi Paulus id notet, dicatque ſcapham mediocritate, non genere à nave differre. Erat longarum navium. Cæſar IV. de B. G. *Quod quum animadvertiſſet Cæſar, ſcaphas longarum navium, item ſpeculatoria navigia militibus compleri juſſit.* Strabo I. Geogr. δίκωπα σκαφίδια vocat ſcaphas parvas, quæ agerentur tantum duobus remis. Tullius II. de Invent. *Poſtea aliquanto ipſos quoque tempeſtas vehementius jactare cœpit, uſque adeo ut dominus navis, quum idem gubernator eſſet, in ſcapham confugeret.* σκάφος autem in neutro accipitur pro communi navium cujuſcunque generis vocabulo. *Bayfius.*

Tantum non ſatisfacientibus.] Optimus omnium Mſſ. *tantum non ſatisfacientis modo veniam dedit.* Vt ſenſus ſit, Claudium tam vehementer iraſcentem, ita mox ſe repreſſiſſe, ut ipſe inter ignoſcendum ſatisfacere quodammodo ac factum deprecari videretur. *Torrent.* Eandem ſcripturam Cod. Salmaſ. tuetur. De verbo *ſatisfacere* plura Muretus ad cap. LXXIII. Cæſ.

Manu ſua repulit.] Id in Principe indecorum.

Scribam quæſtorium.] Veſpaſiani capite III.

Adverſus privatum ſe intemperantius affuiſſet.] Irroboravit inveteravitque falſa atque aliena verbi ſignificatio ejus, quod dicitur, *hic illi ſupereſt*; cum dicendum eſt, *advocatum eſſe quem cuipiam,* cauſſamque ejus defendere. Memini ego prætoris docti hominis tribunali me forte aſſiſtere; atque ibi advocatum non incelebrem ſic poſtulare, ut extra cauſam diceret, remque, quæ agebatur, non attingeret. Tunc prætorem ei, cuja res erat, dixiſſe, advocatum eum non habere: & cum is, qui verba faciebat, reclamâſſet: *ego illi V. CL. ſuperſum*: reſpondiſſe prætorem feſtiviter: *tu plane ſuperes*, NON ADES. *Gellius.*

In ædilitate multaſſet.] Officium erat Ædilium hoc in primis, punire eos, qui

prædiorum suorum contra vetitum coacta vendentes multasset, villicumque intervenientem flagellasset. Qua de caussa etiam coërcitionem popinarum ædilibus ademit. Ac ne stultitiam quidem suam reticuit, simulatamque à se ex industria sub Cajo, quod aliter evasurus perventurusque ad susceptam stationem non fuerit, quibusdam oratiunculis testatus est. Nec ante persuasit quam intra breve tempus liber editus sit, cui index erat μωρῶν ἀνάστασις: *argumentum autem,* stultitiam neminem fingere. INTER CÆTERA *in* 39
eo mirati sunt homines & oblivionem & inconsiderantiam: vel, ut Græce dicam, μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν. *Occisa*

qui venderent cibaria cocta contra legem. Græci ἀγορανόμους appellant. *Beroald.*

Cocta vendentes.] Libri MS. omnes *coacta vendentes*, & adscriptum uni, *id est, collecta.* Sed *cocta* legendum. quod enim de Claudio scribit Dio, tabernas eum, quo potantes commeabant, demolitum fuisse, atque edixisse ne quis carnem elixam, aut aquam calidam venderet, id & ante Imperium Claudii, præsertim sub Tiberio, cautum fuisse credendum est. nam & Nero interdixit nequid in popina cocti præter legumina & olera væniret, (Suet. Ner. cap. XVI.) & idem fecisse Vespasianum Xiphilin. tradit. *Torrent. Cocta* scriptum in Cod. Salm.

Stultitiam.] Sueton. Ner. c. XXXIII. *Morari eum inter homines desiisse, producta prima syllaba jocabatur: multaque decreta & constituta, ut insipientis atque deliri, pro irritis habuit.* Summum ejus stuporem, in festivissimo Ludo, illis imprimis verbis Seneca traducit: *Claudius ut vidit funus suum, intellexit se mortuum esse.* Et tamen fuëre, qui sapientiæ eum nomine commendarent. Sarisberiensis Policratici libro VIII. cap. X. *Sed & in his quæ palam dicentur, fideliter exsequendum erit, quod in primo libro de Analogia scripsit Claudius Cæsar, vir excellentis ingenii magnæque prudentiæ.* Tam pulchram de se opinionem doctrinæ debuit, qua non leviter eum tinctum fuisse constat. Infra cap. XL. *principi neque infacundo, neque indocto, immo etiam pertinaciter liberalibus studiis dedito.* item toto cap. XLI. *Schildius.*

Μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν.] Theophrastus ἀναισθησίαν vocat. nam plane ἀναισθησίας Theophrasteæ exempla sunt quæ hoc loco commemorantur. quare merito irrisa illa olim sive Senecæ sive Neronis orationis pars, qua laudabatur providentia sapientiaque Claudii, ut refert Tacitus initio libri XIII. Idem magnus scriptor *oblivionem* vocat in fine XI. quam Suetonius μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν. vocem ἀβλεψία usurpat & Servius: apud quem sic lego, ad libri octavi Æneid. versum, *Primus init bellum.* Notat ibi Servius: *& scienda est poëtæ affectatio: nam ablepsiam nefas est dicere.* Non multum differt ἀπὸ τῆς μετεωρίας, quam vocant iidem Græci ἐμβροντησίαν: cujus datur hoc exemplum ab Atha-

cisa Messallina, paullo post quam in triclinio decubuit, cur domina non veniret, *requisivit. Multos ex iis quos capite damnaverat, postero statim die & in convivium & ad aleæ lusum admoveri jussit: & quasi morarentur, ut somniculosos per nuntium increpuit. Ducturus contra fas Agrippinam uxorem, non cessavit omni*

Athanasio: medicus ad ægrotum ex vulnere vocatus ubi venit ὧν μὲν χρέιαν εἰσῆλθε σιωπᾷ. τῶν δὲ ἄλλων, ὧν οὐκ ἔστι χρεία αὐτοῦ διαλέγεται. *Casaub.*

Occisa Messallina, paullo post quam in triclinio decubuit, cur domina non veniret requisivit.] Videamus ne verior caussa sit, amoris, nondum penitus extincti, impatientia: nam idem plane accidit Herodi Magno, principi nihil minus quam μετεώρῳ καὶ ἀναισθήτῳ, cum uxorem suam Mariamnen occidisset. Iosephus Originum lib. xv. cap. xI. τοσοῦτον, inquit, ἥττητο τοῦ πάθους, ὥστε αὐτὸν ἤδη καὶ καλεῖν τὴν Μαριάμμην προστάξαι τοῖς ὑπηρέταις, ὡς ζῶσαν ἔτι καὶ δυναμένην ὑπακούειν. *Casaubonus.*

Cur domina non veniret.] Nomen inter conjuges haud insolens. Sic apud Nasonem Fastorum lib. II. Lucretia de marito absente:

Mittenda est domino (nam nunc properate puellæ)
Quam primum nostra facta lacerna manu.

De sponso suo Dido apud Virgilium:

—— *dominum Aenean in regna recepi.*

Epictetus: αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Sed & obvios vulgo, Dominos vocabant. Seneca: *Quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus.* Lusit in eo more eleganter poëta Græcus in Anthologia:

Ἢν ὁ φίλος τι λάβῃ, δόμινε φράτερ, εὐθὺς ἔγραψεν.
Ἢν δ' αὖ μή τι λάβῃ, τὸ φράτερ εἶπε μόνον.
Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα. αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐθέλω δόμινε, οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

Postero statim die, & in convivium & ad aleæ ludum admoveri jussit.] Dio simpliciter verbo ἐπιζητεῖν hoc ipsum significavit, & caussam simul adjecit: nam hoc illi solitum evenire quoties metu perculsus, aliquem repente in illa subita animi perturbatione duci jussisset: πολλάκις, inquit, ἐξαπιναίως ἐκπλαγεὶς, καὶ κελεύσας τινὰ ἐκ τοῦ παραχρῆμα περιδεοῦς ἀπολέσθαι, ἔπειτα ἀνενεγκὼν καὶ ἀναφρονήσας, ἐπεζήτει τε αὐτὸν, καὶ μαθὼν τὸ γεγονὸς, ἐλυπεῖτό τε καὶ μετεγίνωσκεν. Est & apud Tacitum similis ex parte historia initio libri xI. *Messalina,* inquit, *ad perniciem Poppææ festinat, subditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent: adeo ignaro Cæsare, ut paucos post dies epulantem apud se maritum ejus Scipionem percontaretur, cur sine uxore discubuisset.* Casaub.

Non cessavit omni oratione filiam & alumnam & in gremio suo natam atque educatam prædicare.] Quid hoc stultius aut magis absurde poterat dici? nam qui nuptias appetunt personarum sibi conjunctarum, id potius agunt, ut cognationem dissimulent, aut penitus negent. at Claudius tam fatuus fuit, ut Agrippinam subinde filiam & alumnam appellitans, suæ ἀνομίας & flagitii cir-

omni oratione filiam & alumnam, & in gremio suo natam, atque educatam *prædicare*. *Adsciturus in nomen familiæ suæ Neronem, quasi parum reprehenderetur, quod adulto jam filio privignum adoptaret, identidem divulgavit*, neminem umquam per adoptionem familiæ Claudiæ insertum. SERMO- 40
NIS *vero rerumque tantam sæpe negligentiam ostendit, ut nec quis, nec inter quos, quove tempore, ac loco verba faceret, scire ac cogitare existimaretur. Cum de laniis ac vinariis ageretur, exclamavit in curia:* Rogo vos, quis potest sine offula vivere? *descripsitque abundantiam veterum tabernarum, unde so-*

tii circumstantes sedulo admoneret. Filiæ nuptias appetere, nefas est omnium maximum, proximum huic, alumnæ, quæ quidem filiæ γνησίας loco fuerit habita. Imperatoris Iustiniani sunt verba: *Nec enim homo sic impius invenitur, ut quam ab initio loco filiæ habuit, eam postea in suo collocet matrimonio.* vide legem XXVI. Cod. De nuptiis. *Idem.*

Quod adulto jam filio privignum adoptaret.] Pallas stimulabat Claudium, consuleret Reip. Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud Divum Augustum quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos, à Tiberio super propriam stirpem Germanicum assumptum. Se quoque accingeret juvene, partem curarum capessituro. His evictus, biennio majorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modum. *Tacitus.*

De laniis, aut vinariis.] Græce κρεωπῶλαι & οἰνοπῶλαι. Sed *vinarii* nomen apud Latinos rarius, quo tamen etiam Plautus est usus. Apud Lampridium quoque Alexandro lego *corpus vinariorum*. Eademq; ratione in vetustis marmoribus *pomarios* & *olearios* memini legere, pro his qui poma, aut oleum vendunt. Vlpian. De Ædilit. edicto *vinarios* vocat *servos* vino deditos. *Torrent.* Cicero in orat. pro Fontejo, meminit *portorii vinarii*, & *criminis vinarii*, hoc est, vectigalis, & fraudis in eo factæ.

Vnde solitus esset vinum olim & ipse petere.] Apud veteres vilissimorum tantum hominum fuit è taberna vinum petere, non è cella sua. Cicero in L. Pisonem: *pistor domi nullus, nulla cella: panis & vinum à propola atque de cupa.* Plutarchus in Timoleonte, loquens de Dionysio juniore Corinthi in summa tenuitate post amissam tyrannidem, degente: οὐδὲν γὰρ οὔτε φύσεως ὁπότε καιρὸς, οὔτε τέχνης, ὅσον ἐκεῖνο τύχης ἔργον ἐπεδείξατο, τὸν Σικελίας ὀλίγον ἔμπροσθεν τύραννον, ἐν Κορίνθῳ διατρίβοντα περὶ τὴν ὀψόπωλιν, ἢ καθήμενον ἐν μυρεπωλίῳ πίνοντα κεκραμένον ἀπὸ τῶν καπηλείων. Hic locus Plutarchi, & quid sit *vinum de cupa* apud Ciceronem, explicat; & quam insulse Claudius princeps hæc de se verba apud senatum fecerit. Aliud est *pete-re vi-*

ſolitus eſſet vinum olim & ipſe petere. *De quæſtore quodam candidato inter cauſſas ſuffragationis ſuæ poſuit*, quod pater ejus frigidam ægro ſibi tempeſtive dediſſet. *Inducta teſte in ſenatu*, Hæc, *inquit*, matris meæ liberta & ornatrix fuit: ſed me patronum ſemper exiſtimavit. Hoc ideo dixi, quod quidam ſunt adhuc in domo mea qui me patronum non putant. *Sed & pro tribunali, Oſtienſibus quiddam publice orantibus; cum excanduiſſet*, Nihil habere ſe vociferatus eſt, quare eos demereatur: ſi quem alium & ſe liberum eſſe. *Nam illa ejus quotidiana, & plane omnium horarum & momentorum erant*, Quid, ego tibi Theogonius videor, & λογιώτατος? *mul-*

re vinum de cuppa apud beatum Auguſtinum libro nono Confeſſionum, capite octavo. Viſe locum. *Caſaub.*

Quod pater ejus.] Vid. Neron. cap. XVI.

Inducta teſte.] Hoc contra leges factum videtur, quæ à dicendo teſtimonio fœminas excludunt: niſi fuerit crimen læſæ majeſtatis: tunc enim mulieres audiuntur: & conjurationem Catilinæ Fulvia mulier detexit, & M. Tullium Conſulem indicium ejus inſtruxit. *Beroald.*

Ornatrix.] Differunt ornamenta muliebria, qualia ſunt inaures, armillæ, viriolæ, à veſtimentis, ut I. Cti noſtri tradunt l. XXVI. & XXXVIII. De aur. arg. Quæ ergo ornamenta ſervabant, aut ornandi officium præſtabant, *ornatrices* vocabantur. Quo vocabulo uſus Marcian. l. LXV. De legatis III. & Feſtus in *Acus*. Sed & in marmoribus antiquis *ornatrix, tonſtrix, ſarcinatrix, ab ornamentis, à veſte, à mundo muliebri*, inter muliebria officia invenias. *Torr.*

Ego tibi Theogonius videor?] Tanquam per interrogationem diceret Claudius, ſe videri ex diis genitum: hoc enim ſignificat Theogonius. quod videtur quadrare cum ſequente λογιώτατος. *Beroald.* Scribe cum Pithœi libris *Telegennius*. Inter gentes Romanas fuit & iſto nomine una. Lapis vetus, cujus mihi teſtis & index Ioſephus Scaliger: DIS MANIBVS C. TELEGENNI OPTATI. *non dubito*, inquiebat idem Scaliger, *quin hæc vera apud Suetonium lectio.* Fuit autẽ Telegennius hic notæ aliquis fatuitatis homo per illa tẽpora. *Caſaub.* Legi in pervetuſto codice: *Quid, ego tibi telæ Genius videor?* Omnibus rebus Genium antiqui præficiebant. erit igitur *telæ Genius* dictum, pro infimo & abjecto: ut Iovis contra Genius diceretur de eximio & præſtantiſſimo. *Turnebus.*

Λογιώτατος.] Lego, λάλει καὶ μὴ θίγγανε, ex antiquis & archetypis libris: quod eſt, loquere, ſed verberibus parce: parum autem pro dignitate & imperio loquebatur Claudius iſta uſurpans, quaſi plagas & verbera veritus, ut jure inconſiderati hominis verba à Tranquillo notentur. *Idem.* Ejuſdem lectionis non obſcura veſtigia in Cod. Salmaſ. deprehendo.

Hiſto-

multaque talia etiam privatis deformia, ne dum principi, neque infacundo, neque indocto, immo etiam pertinaciter liberalibus studiis dedito. HISTORIAM 41
in adolescentia, hortante T. Livio, Sulpicio vero Flavo etiam adjuvante, scribere aggressus est. Et cum primum frequenti auditorio commisisset, ægre perlegit, refrigeratus sæpe à semetipso. Nam cum initio recitationis defractis compluribus subselliis, obesitate cujusdam, risus exortus esset: ne sedato quidem tumultu temperare potuit, quin ex intervallo subinde facti reminisceretur, cachinnosque revocaret. In principatu quoque & scripsit plurimum & assidue recitavit per lectorem. Initium autem sumsit historiæ post cædem Cæsaris Dictatoris. Sed & transiit ad inferiora tempora, cœpitque à pace civili: cum sentiret neque libere neque vere sibi de superioribus tradendi potestatem relictam, correptus sæpe & à matre & ab avia. Prioris ma-

Historiam.] Historiarum Claudii meminit Plin. lib. XII. cap. XVII. Sueton. sup. XXI. Sed & quod scripsisse Claudium refert Plin. lib. VII. cap. III. hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interiisse, ex historiis ejus sumptum fortasse est.

Auditorio commisisset.] Hoc est, veluti in certamen ac contentionem varie judicantium conjecisset. hoc enim est *committere*. De quo Aug. cap. LXXXIX. & Calig. cap. LIII.

Refrigeratus sæpe à semetipso.] Id est, sibi ipse in causa cur minore studio audiretur, ob cachinnos scilicet qui inter recitandum subinde ei recurrerent. Ab eadem mente scriptum Plinio lib. VI. Epist. XV. *Interim Paullo* (de recitante loquitur) *aliena deliratio aliquantum frigoris attulit.* Torrentius. In vita Lucani legitur, *Lucanus ægre ferens recitante se subito ac nulla refrigerandi sui caussa indicto senatu cum recessisset Nero, neque verbis adversus principem neque factis extantibus temperavit.* Vocem *frigus* ita usurpat Seneca pater Controversiarum libro secundo: Nec alienum est, ab hoc loco, quod notant Græci grammatici, *οἱ ἀρχαῖοι*, inquiunt, τὰ μὲν ἀηδῆ καὶ λυπηρὰ ἀπὸ τῶν ψυχρῶν ὠνόμαζον· τὰ δὲ ἡδέα καὶ τερπνὰ ἀπὸ τῶν θερμῶν. *Casaubon.* Adde quæ notantur Aug. cap. LXVI. ad illa, *rigoris suspicione.*

A matre & ab avia.] De matre Antonia, IIIviri filia, satis constat. Aviam quoque, maternam intelligo, Octaviam, Antonii uxorem, de cujus erga maritum affectu præclare Plutarch. Quanquam ne Livia quidem fortassis scribentem æquo animo tulerit, cujus ante Augustum maritus & ipse Antonii partes secutus sit. *Torrent.*

Prio-

materiæ duo volumina, posterioris unum & quadraginta reliquit. Composuit & De vita sua *octo volumina, magis inepte quam ineleganter. Item* Ciceronis defensionem adversus Asinii Galli libros, *satis eruditam. Novas etiam commentus est litteras tres, ac numero veterum quasi maxime necessarias addidit. De quarum ratione cum privatus adhuc volumen edidisset, mox princeps non difficulter obtinuit ut in usu quoque promiscuo essent. Exstat talis scriptura in ple-*
42 *risque libris, ac diurnis titulisque operum. Nec minore cura Græca studia secutus est, amorem præstantiamque linguæ occasione omni professus. Cuidam barbaro Græ-*

Prioris materiæ.] Historiæ scriptæ à cæde Cæsaris.

Posterioris.] Materiæ: quam cœpit à pace civili.

De vita sua.] Vt alii multi Principes, de quibus Aug. cap. LXXXV.

Adversus Asinii Galli libros.] Asinius Pollio ille luculentus orator filium habuit Asinium Gallum: quem, ut author est Seneca in Declamationibus, reliquit magnum oratorem. Is libros scripsit de comparatione patris, & Ciceronis: in quibus patrem Ciceroni longe anteponit: quod significat Plinius sic scribens in VII. Epistolarum: *Cum libros Galli legerem, quibus ipse parenti ausus de Cicerone dare palmam decusque.* Claudius adversus hos Asinii Galli libros condidit instar Apologetici defensionem Ciceronis. *Beroaldus.* De Asinio Pollione, & Asinio Gallo, qui Ciceronem insectati ambo, inde eruditionis & eloquentiæ gloriam captarunt, sæpe Quinctilian. Gell. quoque lib. XVII. cap. I. & passim Seneca Declamation. & Controvers. libris.

Novas etiam commentus est litteras tres.] Totidem etiam Tacitus ait. Planissime tres Claudius repperit. Æolicum Digamma, cujus facies litteræ Ⅎ inversæ. Quintilianus: *Nec inutiliter Claudius Aeolicam illam Ⅎ ad hos usus litterarum adjecerat.* Hanc tamen non Claudius solus inter litteras habendam censuit, sed & Varro: si credimus Annæo Cornuto. Hoc digamma etiam hodie in lapidibus: TERMINAℲIT AMPLIAℲITQVE. &, DIℲI AVGVSTI. De hac ergo clarum. Secundam eruo è Prisciano lib. I. *S. & P. loco Græcæ Ψ fungitur. Pro quo Claudius Cæsar antisigma hac figura ↄc. scribi voluit: sed nulli ausi sunt antiquã scripturam mutare.* Antisigma ideo, quia duo sigmata obverso dorso ↄc. Hac enim semilunæ figura, prisci Græci sigma formabant. In tertia littera hæremus, nec auxilio est Grammaticorum manus. *Lipsius.*

In plerisque libris ac diurnis.] De libris actorum intelligo, non de privata scriptura. Vt fortassis *in libris actorum diurnorum* legendum sit, quod Sueton. veterum more dimidiatis dictionibus ACT. DIVR. exaraverit. De quo lector cogitet. Sic nimirum & apud Tacitum Annal. III. *scriptura actorum diurna*, & *acta Vrbis diurna* lib. XIII. Sed & absolute *populi Romani diurna* dixit lib. XVI. Sæpe etiam Plin. *invenitur in actis, legitur in actis.* Torrent.

Græce & Latine differenti, Cum utroque, *inquit*, sermone noſtro ſis peritus. *Et in commendanda patribus conſcriptis Achaia*, gratam ſibi provinciam *ait*, communium ſtudiorum commercio. *Ac ſæpe in ſenatu legatis perpetua oratione reſpondit. Multum vero pro tribunali etiam Homericis locutus eſt verſibus. Quoties quidem hoſtem vel inſidiatorem ultus eſſet, excubitori tribuno ſignum de more poſcenti, non temere aliud dedit quam,*

Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Denique & Græcas ſcripſit hiſtorias, Τυῤῥηνικῶν XX. Καρχηδονιακῶν VIII. *Quarum cauſſa veteri Alexandriæ Muſeo alterum additum ex ipſius nomine: in-*

Cum utroque ſermone noſtro ſis peritus.] Cod. Salmaſ. *paratus.*

Oratione.] Scilicet Græca, & hoc cõtra inſtitutum antiquorum, qui perſeveranter cuſtodiebant, ne Græcis unquam niſi Latine reſponſa darent: quin etiam ipſos Græcos per interpretem Latine loqui cogebant, nulla in re togam pallio ſubjiciendam arbitrantes. *Beroald.*

Non temere aliud dedit.] Mirum integrum Homeri verſum pro ſigno ab Imperatore Rom. datum: nam plerumque uno, aut altero verbo ſignum dabant. Qualia, Victoria, Palma, Triumphus, Virtus, Iupiter, Mars, Venus, Cupido, Priapus, Æquanimitas, Optima mater, & ſimilia. Idem tamen refert Dio, & teſſera huic non diſſimilis apud Sueton. Galb. cap. VI. *Torrent.*

Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι.] Exſtat Odyſſea Π.

Καρχηδονιακῶν.] Conditores Carthaginis fuêre Xorus & *Carchedon*: ut autem Romani ipſique Carthaginenſes exiſtimant, Dido. *Appianus.*

Veteri Alexandriæ Muſeo alterum additum ex ipſius nomine.] Muſeum (vel *Muſium* ut ſcribitur in antiquis libb. & hîc & apud alios) Alexandriæ appellatum eſt collegium doctorum virorum, qui publico ſumtu ibi alebantur, ut litterarum ſtudiis vacarent. Philoſtratus in vita Dionyſiii Mileſii ſophiſtæ: τὸ δὲ Μουσεῖον τράπεζα Αἰγυπτία ξυγκαλοῦσα τοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐλλογίμους. Idem in Polemone κατέλεξε δὲ αὐτὸν Hadrianus, καὶ τῷ τοῦ Μουσείου κύκλῳ ἐς τὴν Αἰγυπτίαν σίτησιν. Vide & Dionem Chryſoſtomum in Oratione Alexandriæ habita. Muſei hujus inſtitutio antiquiſſima eſt: ac videtur à Ptolemæo Philadelpho, qui Biblia Græce vertenda curavit, & bibliothecam illam admirabilem comparavit, inſtitutum: redacta vero Ægypto in provinciæ formam, non minore liberalitate doctos ibi AVguſtus, Tiberius, cæterique principes foverunt. Extat & Tyanei Apollonii epiſtola miſſa τοῖς ἐν τῷ Μουσείῳ σοφοῖς. Huic Muſeo alterum à Claudio adjectum *Claudium* eſt appellatum. Meminit ejus, quod ſciam, præter Sueton. unus Athenæus libro ſexto. *Caſaub.*

Britan-

institutumque ut quotannis in altero Τυῤῥηνικῶν *libri, altero* Καρχηδονιακῶν *diebus statutis, velut in auditorio,*
43 *recitarentur toti à singulis per vices.* SVB EXITV VITÆ, *signa quædam nec obscura pœnitentis de matrimonio Agrippinæ, deque Neronis adoptione dederat. Siquidem commemorantibus libertis, ac laudantibus cognitionem, qua pridie quandam adulterii ream condemnaverat:* sibi quoque in fatis esse *jactavit* omnia impudica, sed non impunita matrimonia. *Et subinde obvium sibi Britannicum arctius complexus, hortatus est*, ut cresceret, rationemque à se omnium factorum acciperet, *Græca insuper voce prosecutus*, ὁ ἔρως δ' ἐπείγεται. *Cumque impubi teneroque adhuc, quando statura permitteret, togam dare destinasset, adjecit:* ut tandem pop. Rom. verum Cæsarem habeat.
44 *Non multoque post testamentum etiam conscripsit, ac signis omnium magistratuum obsignavit. Prius igitur quam ultra progrederetur, præventus est ab Agrippina, quam præter hæc, conscientia quoque, nec minus delatores multorum criminum arguebant. Et veneno quidem occisum convenit: ubi autem & per quem dato, dis-*

Britannicum arctius complexus, hortatus est ut cresceret.] De Narcisso idem Tacitus narrat.

Ὁ ἔρως δ' ἐπείγεται.] Hæc scriptura est cod. Viterbiensis, & veteris Romanæ editionis. Memmii, Pithœi & Lislæi præferunt quod Turnebus vulgavit, ὁ τρώσας πείσεται. Placet vero unice quod Petrus Victorius divinavit: ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται. proverbium est ex oraculo natum, quod olim Telepho est editum. Eustathius: ὡς ἦν ὁ Τήλεφος τὸ τραῦμα εἶχεν ἀθεράπευτον χρᾶται. καὶ ὁ χρησμὸς ἀνεῖπε τὸ θρυλλούμενον, ὡς ἄρα ὁ τρώσας ἰάσεται. eadem verba apud Lycophronis Græcum interpretem. *Casaub.*

Delatores multorum criminum.] Narcissus in primis criminabatur Agrippinam, eique impudicitiam objectabat, cum Pallante adultero potiretur.

Vbi autem, & per quem dato, discrepat.] Vt Taciti narratio est, non Romæ, sed vel Sinuessæ, vel in itinere quo Sinuessam pergebat occisus, prima frõte videatur: sed attendenti quæ de Agrippina narrantur Tacito, mortuum Claudium in palatio non erit dubium. *Casaub.*

Hale-

discrepat. Quidam tradunt, epulanti in arce cum sacerdotibus, per Halotum ſpadonem prægustatorem: alii, domestico convivio, per ipſam Agrippinam, quæ boletum medicatum avidiſſimo ciborum talium obtulerat. Etiam de ſubſequentibus diverſa fama est. Multi ſtatim hauſto veneno obmutuiſſe ajunt, excruciatumque doloribus nocte tota, defeciſſe prope lucem. Nonnulli inter initia conſopitum, deinde cibo affluente evomuiſſe omnia, repetitumque toxico, incertum pultine addito, cum velut exhaustum refici cibo oporteret, an immiſſo per clysterem: ut quaſi abundantia laboranti etiam hoc genere egeſtionis ſubveniretur.

MORS *ejus celata est, donec circa ſucceſſorem omnia* 45
ordinarentur. Itaque & quaſi pro ægro adhuc vota ſuſcepta ſunt, & inducti per ſimulationem comœdi, qui velut deſiderantem oblectarent. Exceſſit III. *Idus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Aviola* COSS. LXIIII. *ætatis, imperii* XIIII. *anno. Funeratus est*

Halotum ſpadonem prægustatorem.] De quo Tacitus: *Is*, inquit, *inferre epulas, & gustu explorare ſolebat.* Exſtat & hæc Romæ in hortis Iulii III. Pont. Max. inſcriptio: DIS MANIBVS TI. CLAVDI AVG. LIB. ZOZIMI PROCVRAT. PRAEGVSTATORVM CLAVDIA ENTOLE CONIVX VIRO BENEMERENTI ET CLAVDIA EVSTACHYS FILIA PATRI PIENTISSIMO. Haloti autem hujus mentio inf. Galb. cap. XV. *Torrentius.*

Quæ boletum medicatum avidiſſimo ciborum talium obtulerat.] Boleti per ſe non occidunt. ὑπὸ τῶν βολητῶν μόνων, inquit Galenus, οὐδεὶς ἱστόρηται τεθνεώς. at Claudii boletus medicatus fuit, ut omnes ſcribunt. De hoc ſcribit Ptolemæus Hephæſtionis F. ὡς Κλαύδιον κύκλωπα ἡ μήτηρ, βολητῶν τοὺς μύκητας ἐπιθυμήσαντα φαγεῖν. καὶ Κλαύδιος μύκητας πεφαρμακευμένους φαγὼν, ἀποβιῴη. *Caſaub.* Hinc titulus libelli Senecæ ἀποκολοκύντωσις, & quod boletos Deorum cibum appellabat Nero. Sed & Iuvenal. Sat. V.

Boletus domino, ſed qualem Claudius (edit
Ante illum uxoris, post quem nil amplius edit.

Cui ſimile illud Martialis,

Boletum, qualem Claudius edit, edas.

Torrentius.

Aviola.] Aviolam conſularem virum in rogo revixiſſe: & quoniam ſubveniri non poterat, prævalente flamma, vivum crematum eſſe, Valerius, Pliniuſque prodiderunt.

LXIIII. *ætatis, imperii* XIIII. *anno.*]

est solenni principum pompa, & in numerum deorum relatus. Quem honorem, à Nerone destitutum aboli-
46 *tumque, recepit mox per Vespasianum. Præsagia mortis ejus præcipua fuerunt: exortus crinitæ stellæ, quam cometen vocant: tactumque de cælo monumentum Drusi*

Tempus vitæ nec Dio nec Suetonius exacte notarunt: quippe dum ambo ἀπαραλογοῦσιν, ambo veritatem deserunt. Sed hic fere Suetonii mos est, ut annum inchoatum pro pleno numeret. quare male ariolantur qui ex Dione volunt scribi in nostro LXIII. *ætatis.* nam præter omnes veteres codices tuentur vulgatam EVtropius, Pæanius, & alii qui è Suetonio acceptum eum numerum servant. Vixit autem Claudius κατὰ τὸν ἀκριβῆ λογισμὸν annos LXIII. menses duos, dies XIII. *Casaubonus.*

Et in numerum deorum relatus.] Plinius in Pan. *Dicavit cœlo Tiberius Augustum: sed ut majestatis numen induceret; Claudium Nero, sed ut irrideret; Vespasianum Titus, Titum Domitianus; sed ille, ut Dei filius, hic frater ut videretur. tu sideribus patrem* (Nervam) *intulisti.* Quibus vero ritibus Deorum ordinibus inserere Cæsares soleant, ex parte dicet Dio in consecratione Augusti lib. LVI. Sed accurate imprimis, atque eleganter, rem omnem describit Herodianus lib. IV. Quod vero miremur, in numismate veteri habemus & consecrationem Constantini M. licet Christiani. In eo anima ejus linteo velata, cætero nuda, in cœlum vehitur quadrigis, brachioque exserto excipitur à brachio cœlitus porrecto. Subscriptum vero, CONS. hoc est, CONSECRATIO. Sed hanc, Christiano sensu accipere malo, non de immortalitate in terris à mortalibus collata; sed de cœlorum gloria donata divinitus. *Vossius.* Lepidissime de Claudii consecratione Dio: Ἀγριππῖνα δὲ καὶ ὁ Νέρων πενθεῖν προσεποιοῦντο ὃν ἀπεκτόνεσαν, ἐς τε τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγον, ὃν ἐκ τοῦ συμποσίου φοράδην ἐξενηνόχεσαν. Templum illi in Britannia dicatum, ex Senecæ Ludo discimus. *Parum est,* inquit, *quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt, & ut deum orant.* De eo sic Tacitus Ann. XIV. *Ad hæc templum divo Claudio constitutum, quasi ara æternæ dominationis adspiciebatur; delectique sacerdotes specie religionis omnes fortunas effundebant.* Quod autem divinitatis honorem, à successione destitutum, recepisse per Vespasianum dicitur, eo pertinet, quod is templum Claudii in Cœlio monte, cœptum quidem ab Agrippina, sed à Nerone prope funditus destructum, excitavit. Vesp. cap. IX. *Schildius.*

Exortus crinitæ stellæ, quam cometen vocant.] Cometas Græci vocant, nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, & comarum modo in vertice hispidas. Terrificum magna ex parte sidus, ac non leviter piatum, ut civili motu Octavio consule, iterumque Pompeii & Cæsaris bello. In nostro vero ævo circa veneficium, quo Claudius Cæsar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu ejus, assiduum prope ac sævum. *Plinius.*

Tactumque de cœlo monumentum Drusi patris.] Exitus Claudii à cometa tam diu viso, pluvia sanguinolenta, fulmine in signa prætorianorum militum delato, spontanea templi Iovis Victoris apertione, examine apum conglomerato, præmonstratus fuit. *Dio Cassius.*

Drusi patris: & quod eodem anno ex omnium magistratuum genere plerique mortem obierant. Sed ipse nec ignorasse, aut dissimulasse ultima vitæ suæ tempora videtur, aliquot quidem argumentis. Nam & cum COSS. *designaret, neminem ultra mensem, quo obiit, designavit: & in senatu, cui novissime interfuit, multum ad concordiam liberos suos cohortatus, utriusque ætatem suppliciter patribus commendavit. Et in ultima cognitione pro tribunali,* accessisse ad finem mortalitatis, *quamquam abominantibus qui audiebant, semel atque iterum pronuntiavit.*

Ex omnium magistratuum genere.] Tacitus extremo libri XII. sigillatim enumerans, Quæstorem, Ædilem, Tribunum, Prætorem, & Consulem defunctos narrat. Vnde qui Magistratus tum dicerentur intelligimus. Sunt tamen qui Tribunos pl. Magistratuum in numero fuisse negent, præsertim Plutarchus Quæstione LXXXI. Rerum Romanarum.

Abominantibus qui audiebant.] Id est, omen, quod verbis principis inesse videbatur, non accipientibus. Talia enim, prout ab audientibus acciperentur, aut portendere aliquid, aut vana esse existimabant. *Schildius.*

NERO CLAVDIVS CÆSAR.

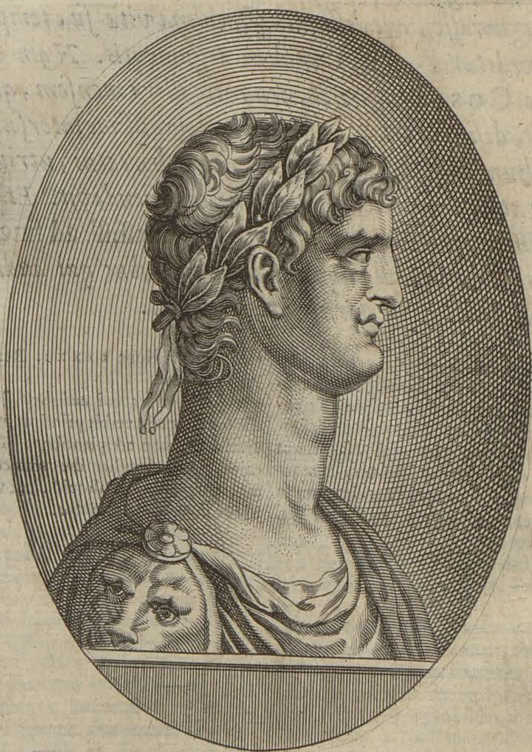

GERMANA, CONIVX, NATA CÆSARVM ET MATER,
VT OMNE DIVVM MVNVS VNA CONSVMSIT
NON CHARA DIVIS! QVIPPE CÆSARVM GENTI
EX SE DATVRA TRISTE FVNVS AVGVSTÆ.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI

DE XII. CÆSARIBVS

LIBER VI.

A.V.C.
DLXXXVI.&c.

NERO CLAVDIVS CÆSAR.

X *gente* DOMITIA *duæ familiæ claruerunt*, CALVINORVM *&* ÆNOBARBORVM. *Ænobarbi auctorem originis itemque cognominis habent L. Domitium: cui rure quondam revertenti, juvenes gemini augustiore forma ex occursu imperasse traduntur, nuntiaret senatui ac populo victoriam, de qua incertum adhuc erat: atque in fidem majestatis, adeo permulsisse malas, ut è nigro rutilum ærique assimilem capillum redderent. Quod insigne mansit & in posteris ejus, ac magna pars rutila barba fuerunt. Functi autem consulatibus* VII. *triumpho censuraque duplici, & inter pa-* 1

X *gente Domitia duæ familiæ.*] Gens quid à familia differat, ex Sigonio notamus ad cap. I. Aug.

Juvenes gemini.] Hi Castores fuisse creduntur, quos pro Romano imperio semper excubuisse pluribus exemplis ostendit Val. Max. lib. I. cap. VIII. Præsentem vero historiam narrat Plutarch. Paullo Æmilio: narrat & Dionysius lib. VII. barbæ tamen mutatæ non meminit. Extant etiam veteres denarii, in quorum uno Romæ effigies, asscriptum, ROMA, altera vero parte juvenes duo hastati, atque equi duo bibentes, cum hac inscriptione, A. ALBINVS SEX. F. nam A. Postumio Albino Dictatore ea contra Latinos ad lacum Regillum Diis juvantibus victoria contigit, A.V. CCLVII. *Torrentius.*

Augustiore forma.] Livius: *species viri majoris, quam humano habitu, augustiorisque.* De hac loquendi ratione diximus alibi. Cod. Salmas. habet *auctiores forma.*

In fidem majestatis.] Vt fidem facerent, se deos esse, & divina majestate præpollentes: quæ à magnitudine dicta est, ut ait Festus Pompeius. A majestate Iovem Majum dixere, ut docet Macrobius in primo. Vxor quoque Vulcani Majesta vocitabatur: quam quidam Majam appellant. *Beroald.*

Ius sacerdotum subrogandorum à collegiis ad populum transtulit.] Quod postea Sylla mutavit, antiquata lege Domitia, quam extremo Ciceronis consulatu

patritios allecti perseverarunt omnes in eodem cognomine. Ac ne prænomina quidem ulla, præterquam Cnæi & Lucii usurparunt: eaque ipsa notabili varietate, modo continuantes unumquodque per ternas personas, modo alternantes per singulas. Nam primum secundumque ac tertium Ænobarborum Lucios: rursus sequentes tres ex ordine Cnæos accepimus: reliquos nonnisi vicissim, tum Lucios tum Cnæos. Plures è familia cognosci referre arbitror: quo facilius appareat ita degenerasse à suorum virtutibus Neronem, ut tamen vitia cujusque quasi tradita & ingenita retulerit.
2 *Vt igitur paullo altius repetam, atavus ejus Cn. Domitius in tribunatu pontificibus offensior, quod alium quam se in patris sui locum cooptassent, jus sacerdotum subrogandorum à collegiis ad populum transtulit: ac in consulatu Allobrogibus Arvernisque superatis, elephanto per provinciam invectus est: turba militum, quasi inter solennia triumphi, prosequente.*

Labienus retulit, annitente Cæsare. Dio lib. XXXVII. *Casaub.*

Ac in consulatu.] Errat Suetonius, ac duos Domitios patrem ac filium confundit, ut ratio temporum docet, ac pridem moniti sumus à viris doctis, qui Fastos concinnarunt. *Casaub.* In A. V. C. DCXXXII. Obsequens & Cassiodorus consules edunt Cn. Domitium & C. Fannium, Fasti Græci Ahenobarbum, & Fannium, quorum Cicero meminit in Bruto, & Plinius lib. II. cap. XXXII. C. Domitius hic est, qui à Tranquillo Neronis Imperat. atavus appellatur. Cn. Domitium filium Obsequens & Cassiodorus cum C. Cassio consulem faciunt. A. DCLVIII. (Græci hîc quoque pro Domitio Ahenobarbum ponunt.) Interjecti igitur sunt inter utriusque Domitii, patris & filii, consulatus anni XXIV. *Onuphr. Panvin.*

Allobrogibus Arvernisque superatis.] Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipsis quibus dimicaverant in locis, saxeas exstruxère turres, & desuper exornata armis hostilibus TROPAEA fixère: quum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis victoriam suam exprobravit. *Florus.*

Elephanto invectus.] In hoc imitabatur Annibalem, & Porum regem Indorum, qui elephanto vectabantur. In hoc autem Allobrogico bello Romanos habuisse elephantos, testantur Historici, scribentes, quod maximus barbaris terror elephanti fuerint, immanitati gentium pares. *Beroald.*

Lici-

te. *In hunc dixit Licinius Craſſus orator*, Non eſſe mirandum quod æneam barbam haberet, cui eſſet os ferreum, cor plumbeum. *Hujus filius prætor C. Cæſarem abeuntem conſulatu, quem adverſus auſpicia legeſque geſſiſſe exiſtimabatur, ad diſquiſitionem ſenatus vocavit: mox conſul imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere tentavit: ſucceſſorque ei per factionem nominatus, principio civilis belli ad Corfinium captus eſt. Vnde dimiſſus, Maſſilienſes obſidione laborantes cum adventu ſuo confirmaſſet, repente deſtituit, acieque demum Pharſalica occubuit. Vir neque ſatis conſtans, & ingenio truci: in deſperatione rerum, mortem timore appetitam ita expavit, ut hauſtum venenum pœnitentia evomuerit, medicumque manumiſerit, qui id ſibi prudens ac ſciens minus noxium*

Licinius Craſſus.] Alii, *L. Craſſus.* id enim magno illi oratori Craſſo prænomen fuit, & ſic eum vocat Plinius omiſſo gentis nomine, lib. XVII. cap. I. ubi Domitii & Craſſi cenſuræ, & jurgii meminit.

Non eſſe mirandum.] Craſſus alludens ad nomen Ænobarbi mordaciter uſus ſcommate eſt, ducto ex nominibus metallorum æris, ferri, plumbi: ita ut per os ferreum, durum, & inflexibile: per cor plumbeum, lividum Domitii ingenium, necnon obtuſum, & ponderoſum intelligi vellet. *Beroaldus.*

Cui eſſet os ferreum.] Dicterium in homines impudentes jactitatum: quos ſimiliter Græci vocabant χαλκοπροσώπους. B. Chryſoſt. adverſus Iudæos: Ἄκουε δέ φησιν ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας. Γινώσκω ὅτι σκληρὸς εἶ σύ. (πρὸς τὸν λαὸν τὸν Ἰουδαϊκόν.) καὶ νεῦρον σιδηροῦν ὁ τράχηλός σου. (τουτέστιν ἀκαμπτές.) καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν. τοῦτ' ἔστιν ἀναίσχυντον. οὕτω γοῦν καὶ ἡμῖν ἔθος πολλάκις, τοὺς ἐρυθριᾶν μὴ εἰδότας χαλκοπροσώπους καλεῖν. Catullus:

——*ruborem*
Ferreo canis exprimamus ore.

Lege Artemidorum libro primo, capite XXIIII. *Caſaubon.*

Hujus filius Prætor Cæſarem.] Vide Suetonium Cæſ. cap. XXIII.

Per factionem.] Pompeianorum ſcilicet, & eorum, qui Cæſarem oppreſſum cupiebant.

Acie Pharſalica occubuit.] Non in acie ipſa, ſed poſt prælium ex caſtris in montem fugiens, ab equitibus interfectus eſt. De ejus morte Lucanus & Cæſar de B. C.

Qui id ſibi ſciens ac prudens minus noxium temperâſſet.] Rebus ſuis deſperatis à medico venenum popoſcit, idq; ut moriturus bibit. Statim vero audito, Cæ-

xium temperaſſet. Conſultante autem Cn. Pompeio de mediis ac neutram partem ſequentibus, ſolus cenſuit
3 *hoſtium numero habendos. Reliquit filium omnibus gentis ſuæ proculdubio præferendum. Is inter conſcios Cæſarianæ necis, quamquam inſons, damnatus lege Pedia, cum ad Caſſium Brutumque ſe, propinqua ſibi cognatione junctos, contuliſſet, poſt utriuſque interitum claſſem olim commiſſam retinuit: auxit etiam: nec niſi partibus ubique profligatis, M. Antonio ſponte, & ingentis meriti loco, tradidit. ſoluſque omnium ex iis qui pari lege damnati erant, reſtitutus in patriam, ampliſſimos honores percucurrit. ac ſubinde redintegrata diſſenſione civili, eidem Antonio legatus, delatam ſibi ſummam imperii ab iis quos Cleopatræ pudebat, neque ſuſcipere neque recuſare fidenter, propter ſubitam valitudinem, auſus, tranſiit ad AVguſtum: & in diebus paucis obiit, nonnulla & ipſe infamia adſperſus. Nam Antonius eum deſiderio ami-*
4 *cæ Serviliæ Naidis transfugiſſe jactavit. Ex hoc Domitius naſcitur, quem emtorem familiæ pecuniæque in*

to, Cæſarem mira humanitate captos hoſtes perſequi, deploravit ſuam ſortem, & conſilii celeritatem: cumque eum medicus bono eſſe animo juſſiſſet, incredibili gaudio affectus ſurrexit, & Cæſarem adiit. *Plutarchus.*

De mediis.] Cæſ. cap. LXXV. *Denunciante Pompejo pro hoſtibus ſe habiturum qui reip. defuiſſent, ipſe medios & neutrius partis ſuorum ſibi numero futuros pronuntiavit.*

Is inter conſcios Cæſarianæ necis, quamquam inſons.] Cauſſam ejus contra Octavium tuetur Antonius apud Appianum v. Ἐμφυλ. jure damnatum negans, cum tempore necis Cæſarianæ nondum ſenatoria ætate eſſet. Ita accipio Appiani hæc verba, Ἀηνόβαρβος δ' οὐκ ἔστι τῶν ἀνδροφόνων, ἡ δὲ ψῆφος αὐτοῦ κατ' ὀργὴν ἐπήχθη. οὐδὲ γὰρ τῆς βουλῆς πω τότε μετεῖχεν. *Caſaub.*

Damnatus lege Pedia.] Lege Pedia, quam conſul Pedius, collega Cæſaris, tulerat, omnibus, qui Cæſarem patrem interfecerant, aqua ignique damnatis interdictum erat. *Vellejus.*

Serviliæ Naidis.] Naidis cognomen libertinam fuiſſe arguit. *Torrent.*

Emptorem familiæ pecuniæque.] *Familiæ* nomen interdum ad perſonas refertur. Cum ad res, pecunia omnis, ac bonorum ſubſtantia eo continetur. ut in

in testamento AVgusti fuisse, mox vulgo notatum est: non minus aurigandi arte in adolescentia clarus, quam deinde ornamentis triumphalibus ex Germanico bello. Verum arrogans, profusus, immitis, censorem L. Plancum via sibi decedere Ædilis coëgit: præturæ consulatusque honore equites R. matronasque ad agendum mimum produxit in scenam: venationesque & in Circo & in omnibus urbis regionibus dedit. Munus etiam gladiatorium: sed tanta sævitia, ut necesse fuerit AVgusto clam frustra monitum edicto coërcere. Ex Antonia majore patrem Neronis procreavit, omni parte vitæ detestabilem. Siquidem comes ad orientem C. Cæsaris juvenis, occiso liberto suo, quod potare quantum jubebatur, recusarat, dimissus è cohorte amico-

ut in XII. tab. *proximus agnatus familiam habeto.* Et *familiæ ercifcundæ judicium* est quod de hereditate dividunda instituitur. Sed & Terent. Heautontimor. cum ait, *Decem dierum vix mihi erit familia,* decem diebus rem universam absumptum iri significat. Dicis autem causa adhibebatur familiæ emptor, non ipse heres, sed ut testator vivens quodammodo bona sua alienasse videretur, quæ demum post mortem ejus heres acciperet. Qua de re Vlpian. Institut. tit. De testamentis. *Torrentius.* De more per æs & libram emendi, habes ex Hottomanno ad caput LXIV. August.

Germanico bello.] Quod Augusti auspiciis post Drusi mortem Tiberius gessit, qui & postea, prosequentibus eum Legatis, quibus ornamenta triumphalia impetraverat, triumphavit. Tib. cap. XX.

Via sibi decedere.] Quum minores magistratus majoribus decederent. *Sabellicus.*

Produxit.] In scenam duxit: quod ipsum, quia sine ingenti impendio fieri non poterat, idcirco profusum dixit. Credibile est enim, matronas, & viros honesto ordine locatos ad famam prorsus abjiciendam, sine majore quadam spe præmii, induci non potuisse. *Idem.*

Tanta sævitia.] Quod temere nimis jugulari jubebat gladiatores, nec cuiquam parceret, ut de Claudio vidimus c. XXXIV. At Nero munere quodam suo ne noxios quidem occidit. Inf. cap. XII.

Caji Cæsaris.] De quo, & fratre ejus Lucio, ab Augusto adoptatis, in Augusti vita. Et Tib. cap. XII. *privignum Cajum, orienti præpositum.*

E cohorte amicorum.] Ita Seneca 1. de Clem. cap. X. *Totam cohortem primam interioris admissionis.* Idem pulchre, & ad cohortis vocabulum satis apposite VI. de benef. cap. XXXIII. *Non sunt isti amici, qui agmine magno januam pulsant, qui in primas & secundas admissiones digeruntur. Consuetudo ista vetus est regibus, regesque simulantibus, populum amicorum describere.*

 Argen-

corum nihilo modestius vixit. Sed & in via Appiæ vico repente puerum citatis jumentis haud ignarus obtrivit: & Romæ, medio Foro cuidam equiti R. liberius jurganti oculum eruit. perfidiæ vero tantæ, ut non modo argentarios pretiis rerum coëmtarum, sed & in prætura mercede palmarum aurigarios fraudaverit. Notatus ob hæc & sororis joco, querentibus dominis fa-

ctio-

Argentarios pretiis rerum coëmtarum.] *Argentarii*, quorum maximus tum apud Græcos, tum apud Rom. usus, non solum fenebri collocandæ pecuniæ, servandisque rationibus operam dabant, sed & res quædam vendendæ ipsis committebantur, præsertim auri, atque argenti species, nummi veteres, vasa cælata, gemmæque, & lapides. Exemplum apud Scævolam l. LXXXVIII. De solutionibus. Vnde etiam ἀργυροπρᾶται vocantur à Iustiniano l. pen. De pignorib. & Novell. const. CXXXVII. Adde Suidam in ἀργυραμοιβὸς, & κολλεκτάριος. Quin & auctionibus eos præfuisse (quod Beroaldus quoque monuit) non solum docet nos Senecæ locus proœmio Declamat. sed & Quinctilian. lib. XI. cap. I. cum de Hortensii memoria loquitur, qui dimissa auctione quid cuique venditum fuisset argentariorum tabulis reddidit. M. etiam Antoninum leges tulisse *de mensariis*, & *auctionibus* apud Capitolinum legimus. *Mensarii* autem iidem qui & *argentarii*. Vnde *in foro de mensa emere* apud Apulejum Apol. I. & *mensæ rationes* apud Gellium lib. XIIII. cap. II. Hinc igitur intelligimus quomodo rerum coëmtarum pretiis argentarios defraudaverit Domitius, tanto equidem majore impudentia, quod argentariorum publica erat fides. *Torrentius.* Eorum etiam mentio fit Aug. cap. III. & plura de iis idem Torrent. ad cap. V.

In Prætura mercede palmarum aurigarios.] Vt *bestiarii* dicuntur tam ii qui cum bestiis committuntur, quam qui bestias curant, sic *aurigarii* quoque dici quidem posse videntur etiam ii qui aurigantur. Quo sensu *mercedem palmarum* hic interpreter aurum quod victoribus dabatur, de quo Claud. cap. XXI. Verum eos potius accipi debere arbitror qui ornandi instruendique agitatores curam gerunt, ut *palmarum merces* sit id quod præter palmas ipsis victoribus recepto à Græcis more donandas eorum magistris, seu curatoribus etiam debebatur. Vt autem *aurigarios* hic, sic *quadrigarios* dixit Sueton. inf. cap. XVI. *trigarios* Plin. lib. XXVIII. qui Plinii locus quam dixi *aurigarii* significationem confirmat. *Torrent.*

Dominis factionum.] *Factionum dominos* intelligo qui, cum quatuor essent factiones, suæ quisque factioni præerant, ac Circi jura tuebantur, ideoque fraudatos palmario aurigarios querebantur. De his extat Lanuvii hæc inscriptio, M. AVRELIO LIBERO. PATRI. ET MAGISTRO. ET SOCIO. DOMINO ET AGITATORI FACTIONIS PRASINAE. AVRELIVS CAECILIVS PLANETA PROTOGENES OB III. PALMAR. HOC DONVM. VOVIT NATIONE AFR. Erant autem diversa cujusque factionis officia atque functiones. nam præter aurigarios, de quibus jam dictum est, etiam aurigatores, & agitatores, & conditores, succonditoresque, tentores item, ac viatores, postremo medicos etiam factionis in vetustis marmoribus legimus. Quibus omnibus qui præerant,

quique

ctionum, repræſentanda præmia in poſterum *ſanxit. Majeſtatis quoque & adulteriorum, inceſtique cum ſorore Lepida ſub exceſſu Tiberii reus, mutatione temporum evaſit: deceſſitque Pyrgis morbo aquæ intercutis, ſublato filio Nerone ex Agrippina, Germanico genita.* NERO *natus eſt Antii poſt* IX. *menſes* 6
quam Tiberius exceſſit, XVIII. *Kal. Ianuarias: tantum quod exoriente Sole, pæne ut radiis prius quam terra contingeretur. De genitura ejus ſtatim multa & formidoloſa multis conjectantibus, præſagio fuit etiam*

quique gregem ducebant, *domini* vocabantur. *Idem.*

Repræſentanda præmia.] Id eſt, ſtatim exſolvenda. Ita extremo Auguſto: *quam ſummam repræſentari juſſit.* Item Claud. cap. XXXIV. *pœnaſque parricidarum repræſentabat.* ad quem locum Caſaubonum vide.

Majeſtatis quoque & adulteriorum.] Sub Tiberio accuſata impietatis in Principem Albucilla: anne&ebantur, ut conſcii, adulteri ejus. Inter quos Cn. Domitius. Tacit. Annal. VI. ſub finem, huic loco lumen præferens.

Deceſſitque Pyrgis.] Virgilius Æneidos X.

Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.

Hoc caſtellum nobiliſſimum fuit eo tempore, quo Thuſci piraticam exercuerunt. nam illic metropolis fuit, quod poſtea expugnatum à Dionyſio tyranno Siciliæ dicitur, de quo Lucilius: *Scorta Pyrgentia.* Servius.

Ex Agrippina, Germanico genita.] Hæc, optimi parentis peſſima filia, primum Paſſieno Criſpo bis Conſuli nupta, inde Cn. Domitio à Tiberio tradita defuncto marito, ſolicitatis nequicquam Galbæ nuptiis, tandem in Caii fratris fœdiſſimo contubernio vixit. A quo mox exoletis objecta, atque in exilium acta, cum rediiſſet, patruo ſuo Claudio poſt Meſſallinæ necem inceſtis nuptiis conjuncta, parto tot parricidiis Neroni filio Imperio, ab eodem interfecta periit, eo tantum memoranda, quod (ut auctor eſt Tacit.) in oppidum Vbiorum, ubi edita fuerat, veteranorum coloniam deduci curavit, quæ hodie quoque, tota Germania celebris, ejus nomen ſervat. *Torrent.*

Tantum quod exoriente ſole, pæne ut radiis prius quam terra contingeretur.] Hoc inter præſagia quæ Neroni imperium portenderunt, ita commemoratur à Dione: ἀκτῖνες ἐκθέωθρον αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἕω ἐξ οὐδεμιᾶς τοῦ ἡλίου φανερᾶς προσβολῆς περιέσχον. id eſt, *naſcentem eum ſub auroram radii circumfulſerunt, à Sole, quod quidem appareret, non immiſſi.* Caſaubonus.

Terra contingeretur.] Aug. cap. V. *ſe eſſe poſſeſſorem, ac velut æditum ſoli, quod primum D. Auguſtus naſcens attigiſſet.* ad quem locum Bononienſem Commentatorem conſule. Sed nec Plinii verba hoc loco prætereunda ſunt: *In pedes procedere naſcentem, contra naturam eſt: quo argumento eos appellavêre Agrippas, ut ægre partos*, & paullo poſt. *Neronem quoque paullo ante principem, & toto principatu ſuo hoſtem generis humani, pedibus genitum parens ejus ſcribit Agrippina.* Lib. VII. cap. VIII.

Ejuſ-

etiam Domitii patris vox, inter gratulationes amicorum, negantis quidquam ex ſe & Agrippina niſi deteſtabile & malo publico naſci potuiſſe. Ejuſdem futuræ infelicitatis ſignum evidens die luſtrico exſtitit: nam C. Cæſar, rogante ſorore ut infanti quod vellet, nomen daret, intuens Claudium patruum ſuum, à quo mox principe Nero adoptatus eſt, ejus ſe dixit dare: neque id ipſe ſerio, ſed per jocum, & aſpernante Agrippina, quod tum Claudius inter ludibria aulæ erat. Trimulus patrem amiſit: cujus ex parte tertia heres, ne hanc quidem integram cepit, correptis per coheredem Cajum univerſis bonis, & ſubinde matre etiam relegata, pæne inops atque egens apud amitam Lepidam nutritus eſt, ſub duobus pædagogis, ſaltatore atque tonſore. Verum Claudio Imperium adepto, non ſolum paternas opes recuperavit: ſed & Criſpi Paſieni vitrici ſui

Ejuſdem futuræ infelicitatis ſignum.] In V. C. eſt *felicitatis*. F. Vrſinus.

Die luſtrico.] Luſtrici dies infantium appellantur, puellarum octavus, puerorum nonus, quia his luſtrantur, atque eis nomina imponuntur. *Feſtus.* An cauſſa eſt naturalis, quod prius puellis? fœmina enim citius augetur, ad vigorem pervenit atque abſolvitur, quam mas. Dies porro poſt ſeptimam ſumunt. Septima enim periculoſa eſt infantibus, cum alias, tum quod ea die umbilicus decidit pleriſque, quod antequam fit, plantæ quam animali ſimilior eſt infans. *Plutarchus.* Septimam tamen apud Græcos ei rei dicatam fuiſſe, conſtat teſtimonio Ariſtotelis lib. VII. de hiſtor. animal. M. Antoninus Imp. intra triceſimum diem nomen liberis imponere juſſit, autore in ejus Vita Capitolino. Multa de luſtrationibus veterum, ad hunc Tranquilli locum congerit Marcell. Donat.

Vt infanti quod vellet.] *Nomen* pro prænomine accipio, gentis enim nomen manebat, prænomina atque interdum cognomina pro arbitrio imponebantur, ut tandem etiam ipſa nomina, labente Imperio. *Torrentius.*

Ejus ſe dare.] Verum fuit Caligulæ præſagium. Nam Claudius Nero dictus eſt, ubi inſertus fuit per adoptionem familiæ Claudiorum. *Beroald.*

Relegata.] Caligul. capite XXIV. & LIX.

Criſpi Paſieni vitrici.] Ei enim primo Agrippina nupſit, inde etiam Domitia. Duas itaque ſobrinas uxores habuit. Laudatur ſæpe à Seneca, extremo lib. I. De benef. & principio l. IV. Quæſt. natur. Bis Conſulem, & oratorem vocat Plin. lib. XVI. cap. XLIV. ac celebre ejus de Cajo Principe dictum refert Tacit. *nec ſervum meliorem ullum, nec deteriorem dominum fuiſſe.* Torrentius.

Meri-

ſui hereditate ditatus eſt. Gratia quidem & potentia revocatæ reſtitutæque matris uſque eo floruit, ut emanaret in vulgus, miſſos à Meſſallina uxore Claudii, qui eum meridiantem quaſi Britannici æmulum ſtrangularent. Additum fabulæ eſt, eoſdem dracone è pulvino ſe proferente conterritos refugiſſe. Quæ fabula exorta eſt, deprehenſis in lecto ejus circum cervicalia ſerpentis exuviis: quas tamen aureæ armillæ ex voluntate matris incluſas dextro brachio geſtavit aliquandiu: ac tædio tandem maternæ memoriæ abjecit: rurſuſque extremis ſuis rebus fruſtra requiſivit. TE- 7
NER *adhuc, nec dum matura pueritia, Circenſibus ludis Troiam conſtantiſſime favorabiliterque luſit. Vndecimo ætatis anno à Claudio adoptatus eſt, Annæoque Senecæ jam tunc ſenatori in diſciplinam traditus. Ferunt Senecam proxima nocte viſum ſibi per quietem, C. Cæſari præcipere: & fidem ſomnio Nero brevi fecit,*

Meridiantem.] Salmaſius ad caput XXXVIII. Calig.

Dracone è pulvino.] Vulgabatur affuiſſe infantiæ ejus dracones in modum cuſtodum: fabuloſa res, & externis miraculis adſimilata: nam ipſe haud quaquam ſui detractor, unam omnino anguem in cubiculo viſam narrare ſolitus eſt. *Tacitus.*

Armillæ incluſas.] A Plinio morborum remedia referuntur, quæ incluſa armillæ geſtabantur. *Beroald.*

Vndecimo ætatis anno à Claudio adoptatus eſt.] Ex Tacito clarum, debuiſſe ſcribi *duodecimo*, vel *tertiodecimo*, quemadmodum recte Torrentius obſervavit. Conſtant tamen ſibi in hoc errore omnes noſtri codd. *Caſaub.*

Annæoque Senecæ jam tunc ſenatori in diſciplinam traditus.] An ut ipſe ad Senecam migrarit? non puto, etſi ſuadent verba Dionis, ἡ Ἀγριππῖνα τὸν υἱὸν παρὰ τῷ Σενέκᾳ ἐξεπαίδευε. *Caſaubonus.* Agrippina ne malis tantum facinoribus noteſceret, veniam exſilii pro Annæo Seneca, ſimul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob claritudinem ſtudiorum ejus, utque Domitii pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſiliis ejuſdem ad ſpem dominationis uteretur: quia Seneca fidus Agrippinæ memoria beneficii, & infenſus Claudio dolore injuriæ credebatur. *Tacitus.*

C. Cæſari præcipere.] Ἀντὶ τοῦ præceptor eſſe: ſic Græci ἁρμόζειν pro ἁρμοστὴς εἶναι, & apud Philoſtratum ἐπιστέλλειν pro magiſter epiſtolarum eſſe, ut in Alexandro Seleucenſe, Μάρκου τοῦ βασιλέως δεδωκότος αὐτῷ τὸ ἐπιστέλλειν Ἕλλησι. id eſt, *fecerat*

eum

cit, prodita immanitate naturæ, quibus primum potuit experimentis. Namque Britannicum fratrem, quod se post adoptionem ÆNOBARBVM *ex consuetudine salutasset, ut subditivum apud patrem arguere conatus est. Amitam etiam Lepidam, ream testimonio coram afflixit, gratificans matri, à qua rea premebatur. Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit: indictaque decursione prætorianis, scutum sua manu prætulit: exinde patri gratias in senatu egit. Apud eundem consulem pro Bononiensibus Latine, & pro Rhodiis atque Iliensibus Græce verba fecit. Auspicatus est & jurisdictionem, Præfectus urbis sacro Latinarum, celeberrimis patronis, non translatitias, ut assolet, & breves, sed maximas*

eum magistrum epistolarum Græcarum. & in eodem: obiit, inquit, ut quidam ajunt, ἐν Κελτοῖς ἔτι ἐπιστέλλων· οἱ δ' ἐν Ἰταλίᾳ πεπαυμένον τοῦ ἐπιστέλλειν. *Casaub.*

Scutum sua manu prætulit.] Sic Galb. cap. VI. *Campestrem decursionem scuto moderatus.* Hujusmodi autem decursionibus etiam in funere virorum principum utebantur. Claud. cap. I. Sed hæc exercitii caussa ab Augusto instituta, *campi cursio* appellatur à Vegetio quem vide. *Torrent.*

Pro Bononiensibus.] Bononia patria nostra id temporis igne deflagraverat: tunc Nero pro Bononiensi colonia oravit, impetravitque, ut largitione centies sestertiûm Bononiæ subveniretur: ex quo nos non parum deberemus principi Neroni, nisi ille ob scelera detestanda factus esset odium cunctorum mortalium. *Beroald.*

Pro Rhodiis atque Iliensibus.] Claud. cap. XXV.

Auspicatus est & jurisdictionem præfectus urbis.] Mos & publice & privatim olim religiose servatus. Columella lib. XI. cap. II. *per hos quoque dies abstinent terrenis operibus religiosiores agricolæ: ita tamen ut ipsis Kalendis Ianuariis auspicandi caussa omne genus operis instaurent.* Mitto quæ aliis sunt observata. Simillimus huic locus habetur apud Tacitum IV. Annalium de præfecto urbis Druso, auspicandi gratia tribunal ingresso. *Casaub.*

Præfecti urbis sacro Latinarum.] Vide Claud. cap. IIII.

Non translatitias postulationes.] Translatitiæ postulationes dicuntur accusationes non novæ, nec nuper inventæ, sed aliunde translatæ: & tales breves esse solent, utpote ex formula transcriptæ, & faciliores explicatu. Sic *edicta translatitia* veteres dixerunt. Sensus est: Interdixerat Claudius ne patroni causarum ingererent numerosas, implicatasque postulationes apud Neronem: ne ille adhuc tyrunculus in jure dicendo vexaretur: habendam enim censebat rationem ætatis juvenilis in actione causarum: tamen illi perseveraverunt

mas plurimasque postulationes certatim ingerentibus: quamvis interdictum à Claudio esset. Nec multo post duxit uxorem Octaviam: ediditque pro Claudii salute Circenses, & venationem. SEPTEMDECIM *natus* 8
annos, ut de Claudio palam factum est, inter horam sextam septimamque processit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur: proque Palatii gradibus IMPERATOR *consalutatus, lectica in castra, & inde raptim appellatis militibus in curiam delatus est, discessitque jam vesperi: ex immensis quibus cumulabatur honoribus, tantum* PATRIS PATRIÆ *nomine recusato propter ætatem. Orsus hinc à pietatis* 9
ostentatione, Claudium apparatissimo funere elatum lau-

runt in proposito, ut maximas, plurimasque postulationes pro viribus quisque ingererent. *Beroald.*

Ediditque pro Claudii salute Circenses & venationem.] Ita soliti & gladiatores in harena committi pro salute principis: cujus rei caussam ante indicabamus. Id vero Claudius cum invidiosum sibi esse intelligeret, munus PRO SALVTE SVA edi prohibuit. Dio: τοῖς τε στρατηγοῖς τοὺς ἀγῶνας τοὺς ὁπλομαχικοὺς ἀπηγόρευσε μὴ ποιεῖν, καὶ εἰ δήποτε ἐπιτελοίη, ἀλλὰ μήτι γε ὡς καὶ ΥΠΕΡ ΕΑΥΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΑΣ γιγνομένων σφῶν ἢ γράφεσθαι ἢ καὶ λέγεσθαι ἐκέλευσε. *Casaubon.*

Vt de Claudio palam factum est.] Vetus formula qua utebantur cum alicujus obitum divulgabant. libro III. cap. XXII. *excessum Augusti non prius palam fecit* libro IV. cap. VI. *& ut demum fato functum palam factum est.* Sic & in Tito capite ultimo, & apud alios. Inde *palam facere de republica* apud Senecam, pro reipublicæ interitum significare, quod Tullius dixit, *palam facere concidisse rempublicam.* ut erudite à Iano Grutero viro doctissimo est observatum. *Idem.*

Inter horam sextam septimamque.] Medio diei, III. Id. Octobris. sic enim Tacit. addens Agrippinam ex Chaldæorum monitis id tempus attentasse. Quod ergo dicit Sueton. ob totius diei diritatem id auspicandi tempus accommodatius visum fuisse, sic intelligo, ut cum reliquæ ejus diei horæ diræ atque inauspicatæ haberentur, Agrippina illud temporis punctum sumpserit, nota mulierculars superstitione, de qua Iuvenal: *Ad primum lapidem vectari si placet, hora Sumitur ex libro.* Torrent.

Claudium laudavit.] Postquam ad providentiam sapientiamque flexit, nemo risui temperare, quamquam oratio à Seneca composita multum cultus præferret, ut fuit illi viro ingenium amœnum & temporis illius auribus accommodatum. Adnotabant seniores, quibus otium est vetera & præsentia contendere, primum ex iis, qui rerum potiti

laudavit, consecravitque. Memoriæ Domitii patris honores maximos habuit. Matri summam omnium rerum publicarum privatarumque permisit. Primo etiam Imperii die signum excubanti tribuno dedit, Optimam matrem: *ac deinceps ejusdem sæpe lectica per publicum simul vectus est. Antium coloniam deduxit, adscriptis veteranis è prætorio, additisque per domicilii translationem ditissimis primipilarium, ubi & portum operis sumtuosissimi fecit. Atque, ut certiorem adhuc indolem ostenderet*, ex AVgusti præscripto imperaturum se *professus, neque liberalitatis, neque clementiæ, nec comitatis quidem exhibendæ ullam occasionem omisit. Graviora vectigalia abolevit, aut minuit. Præmia delatorum Papiæ le-*

titi essent, Neronem alienæ facundiæ eguisse. *Tacitus.*

Consecravitque.] Claud. c. LXV. Vespas. cap. IX.

Memoriæ Domitii patris honores maximos habuit.] Hujusmodi honores expressi sunt in fragmento lapidis Fratrum Arvalium, in quo ita incisum est, ... IDVS. DECEMB. .... M. ARVALIVM. NOMINE. IMMOLAVI. IN. SACRA. VIA. .... MORIAE. CN. DOMITI. AHENOBARBI. BM. *F. Vrsinus.*

Signum excubanti tribuno.] Sic *excubitori Tribuno* Claud. cap. XLII.

Adscriptis.] Adscripti dicebantur, qui in colonias nomina dedissent, ut essent coloni. Alio verbo *transcribi* dicuntur, ut docet Servius: qui enarrans illud Maronianum,

Transcribunt urbi matres. ———

ait: Romani moris verbum est. transcripti enim in colonias deducuntur. *Beroaldus.*

E prætorio.] Ex militibus prætorianis.

Per domicilii translationem.] Domicilio ex urbe in coloniam translato, aut certe ita in coloniam adscripti, ut eorum domicilia alibi essent; quod in Novocomensi quoque colonia evenit. *Sabellicus.*

Graviora vectigalia abolevit.] Tradit Tacitus, vectigal quintæ, & vigesimæ venalium mancipiorum remissum fuisse à Nerone. Idem induxit abolitionem quadragesimæ, quinquagesimæque, & quæ alia ex auctionibus illicitis nomina publicani invenerant. Idē cogitavit de abolendis cunctis vectigalibus, tanquam id pulcherrimum donum generi mortalium daturus: sed eum cohibuerunt Senatores, dissolutionem Imperii docendo, si fructus, quibus Respublica sustinetur, diminueret. *Beroald.* Quintæ & vicesimæ vectigal remissum quidem à Nerone scribit Tacitus, sed speciē magis, quam vi, quia, *cum venditor pendere juberetur, in partem pretii emtoribus accrescebat.*

Præmia delatorum.] Erant inter delatores criminum publicorum quidam quadruplatores nominati, qui quartam partem de proscriptorum bonis, quos detu-

legis ad quartas redegit. Divisis populo viritim quadringenis nummis: Senatorum nobilissimo cuique, sed à re familiari destituto, annua salaria, & quibusdam quingena constituit. Item prætorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum. Et cum de supplicio cujusdam capite damnati ut ex more subscriberet, admoneretur: Quam vellem, *inquit*, nescire literas! *Omnes ordines subinde, ac memoriter salutavit. Agenti senatui gratias, respondit:* Cum meruero. *Ad campestres exercitationes suas admisit & plebem. declamavit & sæpius publice. recitavit & carmina, non modo domi, sed in theatro, tanta universorum lætitia, ut ob recitationem supplicatio decreta sit, eaque pars carminum aureis literis Iovi Capitolino dicata.*

SPECTACVLORVM *plurima & varia genera edidit: Iuvenales, Circenses, scenicos ludos, gladiatorium munus. Iuvenalibus senes quoque consulares anus-* II

detulerant, consequebantur: cum autem lege Papia delatoribus præmia constituta fuissent, Nero ea minuens redegit ad quartas: verbi causa, ut delator, qui pro delatione accipere debebat quadraginta, acciperet decem. Videtur autem sensus ille esse congruentior, ut intelligas, Neronem ad quartas redegisse, minuisseque præmia, quæ constituta erant his delatoribus, qui accusabant, deferebantque nomina illorum, qui agerent adversus Papiam legem. Ita enim dicimus delatores Papiæ legis, sicut delatores Iuliæ, Pompeiæ, Corneliæ legis, intelligi volentes illos, qui accusant transgressores, prævaricatoresque earum legum. *Beroaldus.*

Quibusdam.] Tacit. Valerium Messallam nominat Annal. XIII.

Quingena.] Sestertia scilicet: quæ XII. cor. M. & D. respondent.

Item prætorianis cohortibus.] Tacitus, *Bina nummûm millia viritim manipularibus divisit: addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur.* Hanc autem liberalitatem, de qua Tacitus, post vindicatam Pisonis conjurationem, exseruit.

Quam vellem nescire literas.] Vt de Clementia scriberem, una me vox illa maxime compulit: quam ego non sine admiratione, & cum diceretur audisse memini, & deinde aliis narrâsse. Vocem generosam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non composita, nec alienis auribus data subito erupit, sed bonitatem cum fortuna Cæsaris litigantem in medium adduxit. *Seneca.*

Respondit, cum meruero.] Imitatur illam AVgusti vocem, *si merebuntur*, libro II. cap. LVI.

Iuvenalibus.] Qui privati, & per domum celebrati aut hortis. Mansit nomen ludorum posteriori ævo, & Impera-

anusque matronas recepit ad lusum. Circensibus loca equiti secreta à cæteris tribuit: commisitque etiam camelorum quadrigas. Ludis, quos pro æternitate Imperii susceptos appellari Maximos *voluit, ex utroque ordine & sexu plerique ludicras partes sustinuerunt. Notissimus eques Rom. elephanto supersedens per catadromum decucurrit. Inducta est & Afranii togata, quæ*

peratores quos in Palatio ludos dabant Kalendis novi anni, *Iuvenalia* videntur appellâsse, ab exemplo hoc Neronis. Sidonium adi. Videntur, tunc quidem, scenicum nihil habuisse. Atque ita distinguit etiam, nisi fallor, Capitolinus in Gordianis. Neronis tamen ævo & instituto scenici: ex Tacito hîc & Plinio, qui ad hos ludos respiciens, ait, Neronem *peculiari theatro in hortis primum cantâsse, & Pompeiano prælusisse.* Non prætereo notam Xiphilini, qui hos ludos institutos vult per caussam positæ à Nerone primæ barbæ. Et hercle ea nominis caussa. Iuvenalia enim dicta, quia, ut tyrocinii die pueros exuebant: sic barba rasa juventutem, transibantque tunc in viros. Vnde illud Domitiæ amitæ blandientis Neroni votum cap. XXXIV. *Simul hanc excepero, mori volo.* Lipsius. Sed adi etiam caput proximum: ubi, quinquennali certamine gymnico, barbam primam à Nerone positam memorat.

Loca equiti secreta.] Vti jam ante senatoribus propria constituerat loca Claudius, promiscue spectare solitis. Vide omnino interpretamentum ex Dione Cassio allatum ad caput XXI. Claudii.

Appellari Maximos.] Ideo Maximos, quod pro re maxima, Imperii scilicet æternitate, suscepti fuerant. Sic ludi Magni dicti iidem qui plebeii. *Torrentius.*

Ex utroque ordine.] Senatorio, & Equestri.

Elephanto supersedens, per catadromum decucurrit.] Quærunt etiam Iurisconsulti, quid significent hæc Labeonis verba: *Si per catadromum servus curreret.* Quidam, catadromum spatium esse, in quo præcipiti cursu agerentur: Budæus locum corruptum putat. Nos, catadromum funem protensum exponimus, per quem histriones ingrederentur, saltarent, ac decurrerent. Nam si in hoc Suetonii loco catadromus *hippodromum* denotat, nihil mirum fuisset, hominem elephanto insidentem per eum decurrere. Funambulos autē elephantes Romæ quondam visos constat. Invenio & apud Pollucem, περίδρομον & ἐπίδρομον, τοῦ ἄρκυος σχοινία esse, quæ vocabula catadromo propinqua & affinia sunt. *Brodæus.*

Afranii togata.] Supra explicatum est, togatas dici fabulas, quæ scriptæ sunt secundum ritus, & habitus hominum togatorum, id est, Romanorum: sicut Græcas fabulas ab habitu palliatas prisci nominaverunt. In togatis autem scribendis excelluit Afranius poëta: qui tamen argumenta inquinavit puerorum fœdis amoribus, ita mores suos fassus, autor Quintilianus in X. Hinc ab Horatio decenter dictum est:

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro.

Inter Afranii togatas fabulas una fuit nominata *Incendium* ab argumento: sicut olim nonnulli incendium Phaëthontis scripsisse produntur: & Lucanus condidit Iliaconitim: quo poëmate incendium Trojæ continebatur. *Beroaldus.*

Singula

quæ Incendium *inscribitur: concessumque ut scenici ardentis domus supellectilem diriperent, ac sibi haberent. Sparsa & populo missilia omnium rerum per omnes dies singula quotidie millia. Avium cujusque generis multiplex penus, tesseræ frumentariæ, vestis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, jumenta, atque etiam mansuetæ feræ: novissime naves, insulæ, agri. Hos ludos spectavit è proscenii fastigio.* 12 *Munere quod in Amphitheatro ligneo, in regione Martii campi intra anni spatium fabricato, dedit, neminem occidit, ne noxiorum quidem. Exhibuit autem ad ferrum etiam quadringentos senatores, sexcentosque equites R. & quosdam fortunæ atque exi-* *sti-*

Singula quotidie millia.] Ex singulis generibus singula millia. *Sabellicus.* Videtur hîc facienda distinctio: ut sit sensus, in singulos ludorum dies sparsa esse singula avium millia ex quocunque genere avium. Mox subjungendum est, *multiplex penus*, scilicet sparsum est. *Beroaldus.*

Naves, insulæ, agri.] Intelligo in populum sparsas fuisse tesseras, quas quicumque occupasset, illi mox dabantur naves, & agri, prout nota tesseræ significabat: sicuti spargebantur tesseræ frumentariæ, pro quibus summa frumenti notata accipiebatur. Insulæ autem in hoc loco significantur domus. *Beroald.* Martialis;

Nunc dat spectatas tessera larga feras.

Xiphilinus in Augusto: καὶ τέλος σύμβολά τε τινὰ εἰς τὸ θέατρον κατὰ κορυφὴν ἔρριψε, τοῖς μὲν ἀργύριον, τοῖς δὲ ἐσθῆτα, τοῖς δ' ἄλλο τι φέροντα. Idem in Tito apertius hæc extricat: σφαιρία γὰρ ξύλινα μικρὰ ἄνωθεν ἐς τὸ θέατρον ἐρρίπτει, σύμβολον ἔχοντα, τὸ μὲν ἐδωδίμου τινὸς, τὸ δὲ ἐσθῆτος, τὸ δὲ καὶ ἀργυρῶν σκευῶν, ἄλλο χρυσῶν, ἵππων, ὑποζυγίων βοσκημάτων, ἀνδραπόδων, ἃ ἁρπάσαντάς τινας ἔδει πρὸς τοὺς δοτῆρας αὐτῶν ἐπενεγκεῖν, καὶ λαβεῖν τὸ ἐπιγεγραμμένον.

Proscenii.] Budæus ad cap. XIV. Calig.

Amphitheatro ligneo.] Curio funebri patris munere fecit è ligno, non amphitheatrum, ut Nero, sed theatra duo amplissima cardinum singulorum versatili suspensa libramento, quæ cornibus inter se coëuntibus faciebant amphitheatrum: & postmeridianis horis, gladiatoria spectacula illic edebantur. Plinius Romani populi furorem demiratur, qui ausus sit sedere, ludosque spectare tam infida, instabilique sede, periturus momento aliquo luxatis machinis. *Beroald.*

Exhibuit ad ferrum.] Sic *ad ferrum damnati*, & *ad ferrum dati* apud Iurisconsultos. Iuvenal. quoque Sat. VI. de feminis gladiatorum amore captis, qualem ibi describit Hippiam, *ferrum est quod amant.*

Sexcentosque equites Romanos.] Si tot equites arenæ operam locârunt, merito

 rito

ſtimationis integræ ex iiſdem ordinibus, confectoreſque ferarum, & ad varia arenæ miniſteria. Exhibuit & naumachiam marina aqua innantibus belluis, item Pyrrichas quaſdam è numero epheborum, quibus poſt editam operam diplomata civitatis Romanæ ſingulis obtulit. Inter Pyrricharum argumenta, taurus Paſiphaën

rito illum ordinem, tanquam arenæ devotum, Caligula proſciderit. Sed Codex Salmaſii pro ſexcentis exhibet *ſeſcentos*: ſicut idem Codex capite XXI. Claudii, ubi plerorumque ejus conviviorum amplitudo deſcribitur, pro *ſexcentis* adhibebat *ſeſcenos*, forte, ni librarius corrupiſſet, *ſeſcentos*. Seſcentos autem pro *ſeſquicentenis* acceperim, ne utroque loco nimium multitudo excreſcat. Nam, & Neronem ſexcentos equites ad ferrum dediſſe, & Claudii conviviis pleriſque ſexcentos adhibitos, admodum à veritate alienum ſedet. Pro quadringentis ſenatoribus etiam, quadraginta fortaſſe legere præſtet. *Schildius*.

Ex iiſdem ordinibus.] Senatorio, & Equeſtri. Iuvenalis:

—— Populi frons durior hujus,
Qui ſedet, & ſpectat triſcurria patriciorum,
Planipedes audit Fabios, ridere poteſt qui
Mamercorum alapas, quanti ſua funera vendat,
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone,
Nec dubitant Celſi prætoris vendere ludis.

Vnde colligitur Nerone cogente patritios in arenam productos, quum Tranquillus præmio, & illecebris à Nerone allectos innuere videatur: cui eo libentius quam Satyræ tertiæ accedo, quo ambitioſius Nero ſtudium, in omnium ordinum favore ſibi conciliando ab initio ſui principatus, fuit. *Sabellic.*

Marina aqua.] Quam ſcilicet induxerat ex mari proximo intra naumachiam. *Beroald.*

Innantibus belluis.] Quales ſunt crocodili, & hippopotami: quos olim Mar. Scaurus oſtendit Euripo temporario ludis ſuæ ædilitatis. Martialis quoque laudans Cæſaris ſui naumachiam, ſcribit feras ignotas etiam ipſi Thetidi exhibitas fuiſſe. *Idem.*

E numero Epheborum.] Tales illi pueri nobiles ex Aſia ad edendum in ſcena operas à Cajo evocati, Calig. c. LVIII. Quibus & Claudius uſus eſt, verum poſtquam ſaltaſſent, non ſolum civitate eos non donavit, ut hic Nero, ſed ſtatim ablegavit, (Auctor Dio) idque ob impuditiæ periculum, ut credo. Hujuſmodi ephebus fuit ille Armenius Zalates, de quo Iuven. extrema Sat. II. *Torrentius.*

Inter Pyrricharum argumenta.] Cum Pyrricha ſaltatio pedeſtris ſit, & quidem armata, mirum videtur cur Suetonius inter argumenta Pyrricharum, Paſiphaæ & Icari fabulas actas ſcribat? Solvere hunc nodum poſſumus, ſi dicamus, in ſcenicis ludis non ſolum Pyrrichicas ſaltationes, ſed & fabulas una exerceri ſolitas, atque ob id, quia fabulæ Paſiphaæ & Icari priore loco actæ ſunt, ideo quoad Pyrrhicas ſaltationes, argumenta dicta ſunt, eo pacto, quo in comœdiis argumentum dicimus partem illam, quam Græci *Periocham* vocant, totius fabulæ ſummam continentem paucis verſibus, item prima actione expreſſam. *Marcellus Donatus.*

Iniit Paſiphaën.] Sentire videtur Tranquillus in repræſentanda fabula Paſiphaës, verum taurum coiſſe cum fœmina,

phaën ligneo juvencæ simulacro abditam iniit, ut multi spectantium crediderunt. Icarus primo statim conatu juxta cubiculum ejus decidit, ipsumque cruore respersit. Nam perraro præsidere, cæterum accubans primum parvis foraminibus, deinde toto podio adaperto spectare consueverat. Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romæ, more Græco triplex, musicum, gymnicum, equestre, quod appellavit NERONIA.

mina, quæ instar Pasiphaës inclusa intra simulacrum vaccæ exceperit taurum coëuntem. In Levitico præcipitur: *Mulier non succumbet jumento, nec miscebitur ei.* Ex quo colligimus, illis quoque sanctis temporibus fuisse fœminas impudicitia obsœna pollutas, appetentesque præ nimia libidinis uredine coitus belluini: ut verum videri possit, matronam summatem sitienter appetivisse concubitum cum Apulejo in asinum deformato, sicut ipse festiviter denarrat. *Beroaldus.*

Iuxta cubiculum ejus decidit.] *Cubiculum* est οὐρανίσκος. Mos principum virorum in Asia fuit, ut cum vel ad jus dicendum, vel ad spectandos ludos, vel aliam ob caussam propalam sederent, papilionibus magnificis tegerentur, quos Græci οὐρανίσκους vocant. Plutarchus in Phocione, ἐνταῦθα δὴ θεὶς ὁ Πολυσπέρχων τὸν χρυσοῦν οὐρανίσκον, καὶ ἐκάθισεν ὑπ' αὐτῷ τὸν βασιλέα, καὶ τοὺς φίλους. Sic de Alexandro aliisque regibus notant historici, solitos χρηματίζειν ὑπὸ χρυσῷ οὐρανίσκῳ. unde est quod σκηνὰς χρηματιστικὰς Polybius libro v. hos οὐρανίσκους vocat. De eorum magnificentia & fabrica Athenæus libro XII. idem sciptor vocat alibi σκηνὰς οὐρανοφόρους istiusmodi tentoria. Ex eo more est, quod principibus Romanis ludos spectantibus suggestum exstruxerunt in orchestra: sic appellavit auctor cap. LXXVI. libri primi: nam cœpit hic mos cum nascente principatu: suggestus autem dictum id pegma, quia instar tribunalis sublime fuit. Vocatur & *cubiculum*, ut hîc, à forma: quoniam exstrui soliti hi suggestus, sive οὐρανίσκοι, in modum parvi cubiculi: utroque modo nominat Plinius in Panegyrico ad Trajanum. Græci interdum & κωνώπια vocant. Nicetas alicubi τὸ βασιλικὸν ἑδρίασμα. *Casaub.*

Perraro præsidere consueverat.] Sicut etiam Augustus solebat substituere, qui suam vicem præsidendo in spectaculis fungerentur. *Beroald.*

Toto podio adaperto.] Nobilissimos quosque è podio spectare solitos Iuvenal. docet. Sat. II.

——— *Generosior & Fabiis, &*
Omnibus ad podium spectantibus.

Plin. quoque l. XXXVII. c. III. gladiatorio Neronis munere, retia arcendis feris podium protegentia, succinis nodata fuisse scribit. Vnde colligimus eos qui ad podium erant quam proxime spectasse omnia quæ agerentur. *Torrent.* Scenæ longitudo ad orchestræ diametron, duplex fieri debet. Podii altitudo ab libramento pulpiti cum corona & lysi, duodecima orchestræ diametri. Supra podium columnæ cum capitulis & spinis altæ parte quarta ejusdem diametri. *Vitruvius.*

Quod appellavit NERONIA.] In num-

NIA. *Dedicatisque thermis atque gymnasio, senatui quoque & equiti oleum præbuit. Magistros toti certamini præposuit consulares sorte, sede prætorum: deinde in orchestram senatumque descendit, & orationis quidem carminisque Latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum consensu concessam, sibi recepit. Citharam autem à judicibus ad se delatam adoravit, ferrique ad AVgusti statuam jussit. Gymnico, quod in Septis edebat, inter buthysiæ apparatum, barbam primam posuit, conditamque in auream py-*

nummis Neronis de Agone, quæ Neronia dicebantur, CERTA. QVINQ. ROM. CONST. & quidem non quatuor annorum, sicut Olympias, sed quinquennii solidi, instar lustri Romani. Alii quinquennale ludicrum diversum ab illo, quod Neronia vocabatur, fuisse scribunt; mendose, neque audiendi sunt. Nescio an per errorem, septimo anno celebratum invenio, postquam institutus fuit, C. Suetonio Paulino, L. Pontio Telesino COSS. à numero Eusebiano MMLXXVI. ad numerũ MMLXXXII. *Ios. Scaliger.* Suetonius infra cap. XXI. *Cum magni æstimaret cantare, etiam Romæ Neroneum agona ante præstitutam diem revocavit.*

Dedicatisque thermis.] Quod ait *thermis atque gymnasio*, id sic intelligo, ut in thermis Græcorum more gymnasium fuerit, ad cujus usum Senatui, atque Equiti oleum gratis præbuit. neque enim de oleo hic loqui puto Suetonium, quod interdum, uti & frumentum, populo gratuitum dabatur, Cæs. cap. XXXVIII. Capitol. Hadriano, Spartian. Severo. Quin & Aurelianus (si Vopisco credimus) vinum gratuitum dare destinaverat. *Torrent.*

Thermis.] Martialis:

Thermis quid melius Neronianis?

Eutropius: *Aedificavit Romæ thermas, quæ ante Neronianæ dictæ, nunc Alexandrinæ appellantur.* P. Victor Regione Vrbis nona: *Thermæ Neronianæ, quæ postea Alexandrinæ.* Ios. Scaliger.

In orchestram senatumque descendit.] Claud. cap. XXV.

Citharam autem à judicibus ad se delatam adoravit.] In optimis codicibus *Citharæ* scriptum, mutata distinctione hoc modo. *& orationis q. carminisq. l. coronam, d.q.h.q.c.i.c. concessam sibi, recepit: citharæ autem.* Hanc scripturam magis probem: utique cum cogito, vero esse similius coronam quam citharam ad AVgusti statuam fuisse delatam. *Casaub.*

Buthysiæ.] Βουθυσίαι, *bovicidia* Solino. Sic *fordicidia* Varroni de L. L. θυσίαι ἐγκύμονες βοός. nam fordæ boves gravidæ, αἱ φοράδες. inde enim dictæ. ταυροβόλια etiam bovicidia, aut tauricidia liceat vertere. unde *taurobolium* matris deûm, quod tauri in ejus sacro cædebantur. *Salmas.*

Barbam primam posuit.] Ponebant eam serius, citius, plerumque sub XXI. annum. Macrobius certe in Somnium Scipionis, *ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam*, adfirmavit. Atque ita Neronem posuisse colliges ex Fastis, annisque. Caligula tamen XX. anno posuit, in ejus vita cap. X. At Cæsar Octavianus anno demum XXV. uti clarum

pyxidem, & pretiosissimis margaritis adornatam Iovi
Capitolino consecravit. Ad athletarum spectaculum
invitavit & Virgines Vestales: quia Olympiæ Cereris
sacerdotibus spectare conceditur. Non immerito inter 13
spectacula ab eo edita, & Tiridatis in urbem introitum
retulerim. Quem Armeniæ regem magnis pollicita-
tionibus solicitatum, cum destinato per edictum die
ostensurus populo propter nubilum distulisset, produ-
xit, quo opportunissime potuit: dispositis circa fori tem-
pla armatis cohortibus, curuli residens apud Rostra
triumphantis habitu, inter signa militaria, atque ve-
xilla: & primo per devexum pulpitum subeuntem ad-
misit ad genua, allevatumque dextra exosculatus est:
dein precanti tiara deducta, diadema imposuit, verba
sup-

clarum ex Dione. Mutavit ab hoc more primus Rom. Imperatorum Hadrianus, adnotante Xiphilino, & ostendentibus nummis. *Lipsius.* Quæ caussa mutandi Hadriano fuerit, sic indicat in ejus Vita Æ. Spartianus: *Promissa barba fuit, ut vulnera quæ in facie naturalia erant, tegeret.* Ibidem, neminem tribunum, nisi plena barba, fecisse eum scribit.

Conditamque in auream pyxidem.] Arbiter, *Venerisque signum marmoreum & pyxis aurea non pusilla, in qua barbam ejus conditam esse dicebant.* Dio de Nerone, καὶ τὰς τρίχας ἐς σφαίριόν τι χρυσοῦν ἐμβαλὼν, ἀνέθηκε τῷ Διῒ τῷ Καπιτωλίνῳ.

Iovi Capitolino consecravit.] Sic apud Græcos virginum puerorumque comæ deo alicui sacrabantur. Apud Martialem quidam primam lanuginem comamque,

Pegaseo posuit dona sacrata deo.

Tertullianus de anima: *Quis non exinde aut totum filii caput reatui vovet? aut aliquem excipit crinem, aut tota novacula prosecat, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat, pro publica aut privata devotione?* Censorinus De die natali cap. 1. *Quidam etiam pro cætera bona corporis valetudine, crinem deo sacrum pascebant.* Lipsius.

Quia Olympiæ Cereris sacerdotibus spectare conceditur.] Vel potius *Olympia.* Casaub. De Agone, qui in honorem Iovis Olympii celebrabatur singulis quinquenniis, alibi dictum est. Lege autem prohibitum erat, ut inquit Lactantius Statii interpres, Olympicum certamen spectare mulieres: excipiebantur Cereris antistitæ, quibus ob sacerdotii majestatem concedebatur spectare ludos Olympicos. *Beroald.*

Tiara deducta.] Servius Tiaram dicit esse pileum Phrygium. Tiara autem peculiariter gestabatur à Persis, quem lunatum à forma appellat Sidonius, cum ait in Panegyrico:

Flectit Achæmenius lunatum Persa tiaram.

Diadema imposuit.] Vt qui regnum illi

supplicis interpretata prætorio viro multitudini pronuntiante. Perductum deinde in theatrum, ac rursus supplicantem, juxta se latere dextro collocavit. Ob quæ imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata, Ianum geminum clausit tam nullo quam residuo bello.

14 C ONSVLATVS *quatuor gessit: primum bimestrem, secundum & novissimum semestres, tertium quadrimestrem: medios duos continuavit, reliquos inter annua spatia variavit. In jurisdictione postulatoribus nisi se-*

illi assignaret, quemadmodum in Trajani numismate cernimus, cum inscriptione, REGNA ADSIGNATA. Tacit. cum narrat à Corbulone devictum antequam Romam veniret, diadema apud Neronis effigiem deposuisse. Sed verisimile est hanc cærimoniam spectante pop. Rom. repetitam fuisse. Alterius Tiridatis meminit Horat. libro I. Od. XXVI. *Torrent.*

Perductum deinde in theatrum.] Pompeji theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniæ ostenderet. *Plinius.*

Iuxta se latere dextro collocavit.] Honoris illius caussa. EVnapius in Ædesio, καὶ ἐς τοσοῦτόν γε ἐξίκετο σοφίας καὶ δυνάμεως, ὡς ὁ μὲν βασιλεὺς, ἑαλωκώς τε ὑπ' αὐτοῦ καὶ δημοσίᾳ σύνεδρον εἶχεν εἰς τὸν δεξιὸν καθίζων τόπον. ὃ καὶ ἀκοῦσαι καὶ ἰδεῖν ἄπιστον. At eo devenit quorundam παραδοξολογομανία, ut non erubuerint hujus moris contrariam esse caussam asseverare. At doctissimum virum idem scripsisse, quasi olim Hebræi sinistram dextræ prætulerint, equidem non possum non mirari. Nam id falsissimum esse, sacra Testamenti utriusque pagina, multis locis declarat. Verius Basilius: ἡ δεξιὰ χώρα δηλοῖ τὸ τῆς ἀξίας ὁμότιμον. *Locus dexter dignitatis æqualitatem indicat.* alibi dicit, demonstrari per dextrum locum, τὴν πρὸς τὸ ἴσον σχέσιν. clarius docet hoc ipsum beatus Chrysostomus in epistola ad Hebræos: ὅτι διὰ τοῦτο οὕτως εἴρηκε δῆλον ἐκ τοῦ τύπου τῆς καθέδρας. εἰ γὰρ ἐλάττωσιν ἤθελε δηλῶσαι, οὐκ ἂν εἶπεν ἐκ δεξιῶν ἀλλ' ἐξ ἀριστερῶν. Similia his multa apud patres alios Græcos Latinosque. Enimvero vel unus Euangelii locus de agnis ad dextram & ad sinistram, absurditatem hujus sententiæ palam fecerit. *Casaub.*

Laurea in Capitolium lata.] Quasi magnum aliquid & triumpho dignum patrasset: nam qui triumphaverant lauream in gremio Iovis Capitolini collocabant. Vise Tranquillum in Domitiano, capite VI. & quæ ibi notamus. *Casaubonus.*

Ianum Geminum clausit tam nullo, quam residuo bello.] Faërnus legebat: *Ianum Geminum clusit tanquam nullo residuo bello, &c.* Conjungebatque hæc verba cum iis, quæ sunt in extremo superioris capitis, hoc modo. *Ob quæ imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata, Ianum Geminum clausit, tanquam nullo residuo bello, &c.* In Neronis æreo numismate porta ipsa Ianualis signata est, cum hac inscriptione: PACE. P. R. TERRA. MARIQVE. PARTA. IANVM. CLVSIT. De qua porta Ianuali Varro lib. IV. de L. L. *F. Vrsinus.*

Postu-

ſequenti die, ac per libellos, non temere reſpondit. In cognoſcendo, morem eum tenuit, ut continuis actionibus omiſſis, ſigillatim quæque per vices ageret. Quoties autem ad conſultandum ſecederet, neque in commune quidquam, neque propalam deliberabat: ſed & conſcriptas ab unoquoque ſententias tacitus ac ſecreto legens, quod ipſi libuiſſet, perinde atque pluribus idem videretur, pronuntiabat. In curiam libertinorum filios diu non admiſit: admiſſiſque à prioribus principibus honores denegavit. Candidatos qui ſupra numerum eſſent, in ſolatium dilationis ac moræ, legionibus præpoſuit. Conſulatum in ſenos plerumque menſes dedit. Defunctoque circa Kalend. Ianuarias altero è COSS. *neminem ſubſtituit: improbans exemplum vetus Caninii Rebili, uno die conſulis. Triumphalia ornamenta, etiam quæſtoriæ dignitatis, & nonnullis ex equeſtri ordi-*

Poſtulatoribus.] *Poſtulare* (inquit Vlpian.) eſt deſiderium ſuum, vel amici ſui in jure apud eum qui juriſdictioni præeſt, exponere, vel alterius juriſdictioni contradicere. Hinc *poſtulationes*. Verum quos *poſtulatores* Sueton. dicit, Iuriſconſulti *procuratores* fere vocant. *Torrentius.*

In cognoſcendo.] Quædam cognitionis cauſſæ ad Cæſarem pertinebant: Cæſar autem plerumque vice ſua alios qui de his cauſſis cognoſcerent eligebat, ut ex inſcriptionibus eſt notum, ut hac: ELECTVS AD COGNOSCENDAS VICE CAESARIS COGNITIONES: & ex illa, ELECTVS AD COGNOSCENDAS VICE CAESARIS COGNITIONES PROCOS. PROVINCIAE AFRICAE. *Turnebus.*

Continuis actionibus omiſſis.] Verbum *omiſſis* abeſt à duobus exemplaribus, nec male, ut ea quæ cognitionis erant, Nero continue ſuo quæque ordine ut propoſita fuerant, deciderit. Lector tamen ſuum ſequatur arbitrium. nam *continuas* fortaſſe *actiones* vocat quibus promiſcue qualiacunque cauſarum genera proponebantur. Qua cognoſcendi conſuetudine omiſſa, Nero certis ſeſſionum diebus de unoquoque genere per vices agi inſtituit. Quo de more aliquid Galb. cap. X. *Torrent.*

Libertinorum filios.] Claud. cap. XXIV.

Candidatos ſupra numerum.] Præſcriptus erat numerus magiſtratuum: exempli cauſa, ut duo Conſules crearentur, unde fit ut in petitione Conſulatus, ſi plures fuerint candidati, duo tantum Conſules deſignentur, reliqui repulſam patiantur. *Beroald.*

In ſenos plerumque menſes.] Claud. cap. ultimo: *Nam & cum* COSS. *deſignaret, neminem ultra menſem, quo obiit, deſignavit.*

Caninii Rebili] De quo Cæſar. cap. LXXVI.

dine tribuit: nec utique de cauſſa militari. De quibuſdam rebus rationes ad ſenatum miſſas, præterito quæ-
16 *ſtoris officio, per* COSS. *plerumque recitabat. Formam ædificiorum urbis novam excogitavit: & ut ante inſulas ac domos porticus eſſent, de quarum ſolariis incendia arcerentur: eaſque ſumptu ſuo exſtruxit. Deſtinarat etiam Oſtia tenus mœnia promovere, atque inde foſſa mare veteri urbi inducere. Multa ſub eo & animadverſa ſevere, & coërcita, nec minus inſtituta: adhibitus ſumtibus modus: publicæ cœnæ ad ſportulas redactæ: interdictum ne quid in popinis cocti præter legumina aut olera veniret, cum antea nullum non opſonii genus proponeretur: afflicti ſuppliciis* CHRI-

Præterito quæſtoris officio.] Huiuſmodi quæſtores ſub imperatoribus Conſtantinopolitanis Quæſtores ſacri Palatii dicti ſunt, & erant, qui petitionibus ſubſcribebant, preceſque ac reſponſa & leges dictabant & ſubnotabant: ut conſtat ex Notitia Imperii. Symmachus ad Auſonium: *Quæſtor es, memini, conſilii regalis particeps, ſcio, precum conditor, recognoſco.* Procopius lib. I. de Bello Perſico: Τριβονιανὸς βασιλεῖ πάρεδρος, Κοιαίστωρα τοῦτον καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Denique is plane eſt Quæſtor, quem in aula *Cancellarium* Latini appellarunt. *Marcellus Donatus.* Vide & Aug. cap. LXV.

Formam ædificiorum Vrbis novam.] Poſt incendium Vrbis id contigit. Neque tam extruxit, quam extructurum ſe pollicitus eſt. Tacit.

Vt ante inſulas ac domos porticus eſſent.] Ab hac forma eſt illa aulæ deſcriptio apud Iſidorum libro XV. cap. III. *Aula domus eſt regia, ſive ſpatioſum habitaculum porticibuſque quatuor concluſum.* Caſaub.

De quarum ſolariis incendia arcerentur.] Iſidorus itidem: *Mœnius collega Craſſi in foro projecit materias, ut eſſent loca in quibus ſpectantes inſiſterent, quæ ex nomine ejus mœniana appellata. Hæc & ſolaria, quia patent ſoli: poſt hæc alii lapide, alii materia ædificavere ſuper porticibus mœniana, & foribus & domibus adjecerunt.* Ita putamus ſcribendum illum locum. *Caſaub.* De ſolariis habes etiam ad locum in Claudio capite X. *prorepſit ad ſolarium proximum.*

Publicæ cœnæ ad ſportulas redactæ.] At Domitianus ſportulas ſuſtulit, revocata cœnarum rectarum cõſuetudine, c. VII.

Ne quid in popinis cocti.] Claud. cap. XXXVIII.

Afflicti ſuppliciis Chriſtiani.] Abolendo rumori Romæ à ſe incenſæ Chriſtianos ſubdidiſſe reos Neronem, autor C. Tacitus: idque tempus confert in conſulatum C. Lecani, & M. Licini: qui erat annus Chriſti LXIV. Adjicit idem: Chriſtianos aut feris & canibus objectos, aut crucibus affectos, aut flammatos. Flammare eſt, quod Hiſpani dicunt *Pringar.* Stantibus ad palum deſtinatis unco (ne motatione capitis picem cadẽtem declinarent) gutturi ſuffixo, è lamina ardente (κεραμίδα vocat Imp. M. Au-

CHRISTIANI, *genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ: vetiti quadrigariorum lusus, quibus inveterata licentia passim vagantibus, fallere ac furari per jocum jus erat: pantomimorum factiones cum ipsis simul relegatæ. Adversus falsarios tunc primum re-* 17
pertum ne tabulæ nisi pertusæ, ac ter lino per foramina tra-

M. Aurelius) pix aut unguen in caput liquefiebat, ita ut rivi pinguedinis humanæ per arenam amphitheatri sulcum facerent. Iuvenalis ad hoc tormentum, eandemque historiam alludens:

Pone Tigillinum, tæda lucebis in illa,
Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum media sulcum deducit arena.

Lege:

Et latus medium sulcus diducit arenam.

Pone, ubi stantes ad palum alligati suffixo gutture, lamina impendente fumant, & totos artus liquefiunt, ita ut pinguedo diducat arenam sulco facto. Vt memorabiles illos cruciatus fuisse necesse sit, quorum multo post tempore meminerit Iuvenalis. Tertullianus in Gnosticos: *Orientem fidem Romæ primus Nero cruentavit.* Neque solum Romæ sævitum in Christianos, sed etiam in provinciis. *Ios. Scaliger.*

Genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ.] Extat vetus inscriptio in Hispania loco Pisuergæ vocato: in quo sine dubio crudelitas Neronis tangitur, siquidem vera est illa inscriptio: Nam dubito. Christianismum superstitionem vocat, ut Suetonius Christianos homines novæ ac maleficæ superstitionis. NERONI CLAVDIO CAESARI AVG. PONT. MAX. OB PROVINCIAM LATRONIBVS ET HIS QVI NOVAM GENERI HVMANO SVPERSTITIONEM INCVLCARANT PVRGATAM. *Idem.*

Quadrigariorum lusus.] Ante, cap. V. de aurigariis. Sub quibus & trigarii, & quadrigarii (ni fallor) continentur. *Torrentius.* Non alios lusus intelligo, quam similem istorum hominum lasciviam petulantiæ illi Neronis, quam describit auctor cap. XXVI. & Dio prolixe. *Casaubonus.*

Pantomimorum factiones cum ipsis simul relegatæ.] Plinius ad Trajanum: *Neque enim à te minore concentu ut tolleres pantomimos, quam à patre tuo ut restitueret, exactum est. Vtrumque recte: nam & restitui oportebat, quos sustulerat malus princeps, & tolli restitutos. In his enim, quæ à malis bene fiunt, hic tenendus est modus, ut appareat, autorem displicuisse, non factum.* Hunc modum (siquidem is modus est) etiam cordatissimi scriptores sæpe tenent: quod & in cœlesti illo Panegyrico non semel observare licet. Tranquillo idem non insolens est. Ne de aliis nunc dicam, Claudii cap. XI. inter stultitiæ ejus argumenta refert, quod de quæstore quodam candidato inter caussas suffragationis suæ posuisset, *quod pater ejus frigidam ægro sibi tempestive dedisset.* Et tamen simillima beneficii memoria, in historia Darii Hystaspæ, tantopere ab omnibus celebratur. *Schildius.*

Ac ter lino per foramina trajecto, obsignarentur.] Idem de Neronianis temporibus docet Paulus lib. v. Sent. tit. XXV. Lini utique, quo ligatæ erant supremæ Tabulæ, fit mentio in l. I. §. si linum. ff. de bon. poss. sec. tab. l. III. §. si quis ignorans. & l. si quis in gravi. §. si quis Tabulas, ff. de SC. Silania. ex qua patet, ter vel quater quandoque linum circumductum fuisse. Non eo minus autem signatæ Tabulæ, ad hoc ut ex edicto Prætoris bonorum possessio

ex

trajecto, obſignarentur. Cautum ut in teſtamentis primæ duæ ceræ, teſtatorum modo nomine inſcripto, vacuæ ſignaturis oſtenderentur: ac ne quis alieni teſtamenti ſcriptor legatum ſibi adſcriberet. Item ut litigatores pro patrociniis certam juſtamque mercedem, pro ſubſel-

ex his peti poſſet, cenſebantur, quod roſæ eſſent à muribus, vel linum aliter ruptum, aut vetuſtate putrefactum, vel ſitu, vel caſu: maxime ſi unum linum teneret. l. 1. §. ult. ff. de bon. poſſ. ſec. tab. *Briſſonius.*

Primæ duæ ceræ.] Quanquam Iuſtinian. tit. De teſtamentis nihil intereſſe ſcribit in tabuliſne, an in charta, membraniſve, vel in alia materia fiat teſtamentum, notum tamen eſt ceratis tabulis olim potiſſimum ſcribi ſolitum, & ſic quidem, ut prima tabula teſtatoris, altera heredis nomen plerumque contineret. Porphyrio in illud Horatii lib. II. Sat. IV.

— *quid prima ſecundo*
Cera velit verſu, ſolus, multiſne coheres.

Hujus ergo loci ſententia eſt, cautum fuiſſe ut primæ duæ teſtamenti tabulæ, inſcripto tantum teſtatoris nomine, alioqui vacuæ, ſignatoribus de more intervenientibus oſtenderentur, quo liberum fieret teſtatori vel neſcientibus illis quem vellet heredem inſcribere, cum ſatis eſſet, quoad teſtium fidem, conſtare cujus eſſet teſtamentum (puta Sempronii) quamvis ignoraretur quem heredem faceret. *Torrent.*

Ac ne quis alieni teſtamenti ſcriptor legatum ſibi adſcriberet.] Quum in Pandectis Claudianum hoc edictum auctorem habuiſſe dicatur Divum Claudium, neque temere ſit invenire Neronem divi appellatione affectum, labor ut aſſentiar viris eruditis, qui erraſſe hic Suetonium exiſtimant, & Neroni perperam tribuiſſe, quod erat Claudii. qua de re plura Iacobus Cujacius ad titulum Codicis, De his qui ſibi, &c. ſcribunt in teſtamento. *Caſaubonus.*

Item ut litigatores pro patrociniis.] Diu ante hæc tempora, nempe A. V. C. DXLIX. Cornelio, Sempronio COSS. M. Cincius Tribunus plebis legem tulit: *Ne quis ob cauſſam orandam donum munuſve caperet.* Meminêre Livius lib. XXXIV. Tacitus lib. XIII. Cic. in Catone, ad Atticum I. & de Oratore II. Feſtus hanc *Muneralem* à Plauto vocari ſcribit:

Neque muneralem legem, neque lenoniam,
Rogata fuerit necne, flocci facio.

Hottomannus.

Certam juſtamque mercedem.] Id ita interpretor, ut pro modo litis, proque advocati facundia, & fori conſuetudine æſtimatio ineatur, dummodo tamen licitum honorarium quantitatis non egrediatur, ut pulcherrime hac de re Vlpian. l. 1. De extraord. cognitionibus. Licitum autem honorarium definit ipſe uſque ad centum aureos. *Torrentius.* Vereor ne illi centum aurei in lege 1. π. IX. D. de cognit. extraord. à Triboniano vel Iuſtiniano ſint, cum vetus Iuriſconſultus ſcripſiſſet *centum ſeſtertios*, quod eſt unius aurei pretium. Cum enim *ſeſtertia* & *ſeſtertios* confunderet, quia illa ætate nulli amplius ſeſtertii, & ſeſtertia mille ſeſtertiis nummum valerent, pro quibus unum aureum ſolidum ponere ſolet Iuſtinianus, pro centum ſeſtertiis in illa Vlpiani lege centum aureos repoſuit, qui de nummis ſeſtertiis erant accipiendi, quibus centenis unus aureus æſtimabatur ætate Iuriſconſultorum. Iuvenalis Satyr. VIII.

Si quæ-

selliis nullam omnino darent, præbente ærario gratuita: utque rerum actu ab ærario caussæ ad forum, ac recuperatores transferrentur: & ut omnes appellationes à judicibus ad senatum fierent. AVgendi propagandique Imperii neque voluntate ulla neque spe motus umquam, etiam ex Britannia deducere exercitum cogitavit: nec nisi verecundia, ne obtrectare parentis gloriæ videretur, destitit. Ponti modo regnum conceden-

Si quater egisti, si contigit aureus unus,
Inde cadunt partes ex fœdere pragmaticorum.

Si unam causam quater egerat advocatus, aureum unum accipiebat pro honorario, & inde etiam partem dare debebat pragmatico qui libellos formaverat, aut alia instrumenta litis confecerat. *Autor Miscellarum Defensionum pro Cl. Salmasio.*

Pro subselliis nullam omnino darent.] Iudicia, præter centumviralia, exercebantur in Foro à prætoribus aliisque magistratibus, sed illis maxime. neque tribunalia vero, neque subsellia ulla firma erant: verum ad tempus extruebantur, quoties iis esset opus. videntur igitur ut aliarum rerum publico præstandarum, ita tribunalium & subselliorum fuisse mancipes: qui ad mandatum jus dicturi, pecunia sua illa extruerent: eamque postea pecuniam à litigatoribus repeterent. Simillimum est, quod olim Athenis & Romæ etiam fieri solitum circa theatra, priusquam perpetuæ voluptatum sedes fuissent ædificatæ. erant enim θεατροπώλαι & θεατρῶναι, ut dicebamus ad Theophrasti caput περὶ ἀναισχυντίας. *Casaub.*

Rerum actu ab ærario causæ.] Hoc est, ut quando judicia fiunt, causæ quæ ante apud Præfectos ærarii tractabantur, in foro deinceps coram Recuperatoribus agitarentur. *Torrent.*

Ac recuperatores.] In privatis judiciis arbitratu Prætoris aut judex dabatur unus, qui de facto cognosceret: aut Recuperatores tres. neque vero certas fuisse caussas existimandum est, in quibus modo Iudex, modo Recuperatores darentur: ut plerique putant, in controversiis possessionum Recuperatores dari solitos. nam & de injuriarum causa ad Recuperatores acta mentio fit apud Gellium lib. xx. cap. I. & lib. de Invent. II. & de corona murali apud Livium lib. XXXVI. de pecunia credita apud Plautum in Bacchid. de furto item apud Plautum. A recuperando vero dictos apparet, quod per eos suum jus privati homines recuperarent. *Hottomannus.*

A judicibus ad Senatum.] Auxit Patrum honorem, statuendo ut qui à privatis judicibus ad Senatum provocassent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus hi qui Imperatorem appellavere. nam ante vacuum id solutumque pœna fuerat. *Tacitus.*

Concedente Polemone.] Plures hoc nomine reges Ponti fuere. De Polemone qui socius pop. R. appellatus est Augusti temporibus, Dio lib. LIII. Hujus deinde filio Polemoni regnum paternum ex S. C. confirmatum fuit, sed cum pater Bosphorum quoque Agrippæ beneficio occupasset, Claudius filio quidem Bosphorum ademit, sed pro eo Ciliciæ partem ei tribuit. Hæc quoque ex Dione. Tandem igitur eo concedente Ponti regnum in provinciam redactum

dente Polemone, item Alpium, defuncto Cottio in pro-
19 *vinciæ formam redegit.* PEREGRINATIONES *duas omnino suscepit, Alexandrinam & Achaicam: sed Alexandrina ipso profectionis die destitit, turbatus religione simul ac periculo. Nam circuitis templis cum in æde Vestæ resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhæsit: deinde tanta oborta caligo est, ut despicere non posset. In Achaia Isthmum perfodere aggressus, prætorianos pro concione ad inchoandum opus cohortatus est: tubaque signo dato, primus rastello humum effodit, & corbulæ congestam humeris extulit. Parabat*

dactum est à Nerone. Qua de re, præter Sex. Aurelium, Eutropium, atque Eusebium, sic Vopisc. Aureliano, *Addidit & Nero, sub quo Pontus Polemoniacus, & Alpes Cottiæ Romano nomini tributæ.* Cottio sane regi pepercerat Augustus, cæteris Alpinis gentibus devictis. Quod cum Ammiano Marcellino testatur Plin. lib. III. capite XXX. *Idem.*

Lacinia obhæsit.] Laciniam Festus dixit esse vestimenti partem. Plautus: *Lacrumantem lacinia tenet lacrumans.* Servius, cum illud Virgilii explanaret, *Cinctuque Gabino*, hæc posuit: *Cinctus Gabinus est toga, sic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia, à tergo revocata, hominem cingat.* Pro linteolo, aut sudario quadrato, aut oblongo, accepit Plautus in Mercatore:

Sume laciniam atque absterge sudorem tibi.

Tertio modo laciniam usurpavit Columella pro definita loci parte. Dixit enim lib. VII. cap. XV. *male affectum gregem in lacinias distribuendum: quia particulatim facilius quam universus, convalescat.* P. Manutius.

Isthmum perfodere aggressus.] Non primus Nero hanc insaniam insaniit. Vide ad Cæs. cap. XLIV. Item Paulum Æmilium in Carolo Magno, sub finem libri II.

Primus rastello humum effodit.] More magnorum ducum, quoties opus aliquod egregium à militibus perfici vellent. Sic Germanicus apud Tacitum, primus extruendo tumulo cæsorum Variana clade cespitem posuit. De Neronis facto auctor dialogi, cujus index Nero. ὀρέξαντος αὐτῷ χρυσῆν δίκελλαν τοῦ τὴν Ἑλλάδα ἐπιτροπεύοντος, ἐπὶ τὴν ὀρυχὴν ἦξε κροτούμενός τε καὶ καθικόμενος τῆς γῆς τρίς, οἶμαι τοῖς τε τὴν ἀρχὴν πεπιστευμένοις παρακελευσάμενος ξυμπόνως ἅπτεσθαι τοῦ ἔργου, ἀνῄει εἰς τὴν Κόρινθον, τὰ Ἡρακλέους δοκῶν ὑπερβεβλῆσθαι πάντα. Quod ait de ligone Neronis aureo, similem historiam narrat Theodoretus libro III. capite XX. *Casaubonus.* Ideo primus hoc opus aggressus est Nero, ut religione deterritos confirmaret, cum ad primam fossionem visus esset sanguis erumpens, visa etiam spectra, auditique gemitus. Auctor. Xiphilin.

Parabat & ad Caspias portas expeditionem.] Portæ Caucasiæ, magno errore à multis Caspiæ dictæ, ingens natu-

bat & ad Caspias portas expeditionem, conscripta ex Italicis senûm pedum tyronibus nova legione, quam Magni Alexandri phalangem appellabat. Hæc partim nulla reprehensione, partim etiam non mediocri laude digna in unum contuli: ut secernerem à probris ac sceleribus ejus, de quibus dehinc dicam. INTER 20 *cæteras disciplinas pueritiæ tempore imbutus & musica, statim ut Imperium adeptus est, Terpnum citharœdum vigentem tunc præter alios, accersiit: diebusque continuis post cœnam canenti in multam noctem assidens, paullatim & ipse meditari exercerique cœpit: nec eorum quidquam omittere, quæ generis ejus artifices, vel*

ræ opus montibus interruptis repente, ubi fores abditæ ferratis trabibus, subter medio amne diri odoris fluente, citraque in rupe castello (quod vocatur Cumania) communitur ad arcendas transitu gentes innumeras: ubi loci terrarum orbe portis disclusõ, ex adverso maxime Harmasti oppidi Iberum. *Plinius.* Tacitus Caspias dixit primo Historiarum, *quos idem Nero electos præmissosque ad claustra Caspiarum & bellum quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat.*

Conscripta ex Italicis senûm pedum tyronibus nova legione.] Tyronum proceritatem fuisse semper exactam, ita ut senos, vel certe quinos pedes, & denas uncias habere probarentur, Vegetius scriptum reliquit lib. I. cap. V. Nec multo aliter Impp. Valentinianus & Valens, qui in titulo Cod. Theodos. de tironibus dilectum haberi jubent, in quinque pedibus & septem unciis usualibus. *Casaubonus.* Lege quæ idem ad cap. LXVIII. Tiberii.

Quam Magni Alexandri phalangem vocabat.] De Phalange Macedonica res omnibus nota. Observo autem moris fuisse Macedonicis regibus cohortem prætoriam habere, aut legionem, è tyronibus staturæ procerioris, Neronianæ isti plane similem. Suidas de Antiochi Macedonica phalange, quæ dicebatur è re Ἥλικες: quod essent omnes ejusdem ætatis. Ἥλικες, inquit, ἐλέγοντο οἱ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Μακεδόνων ἦν στίφος. ὑψηλοὶ πάντες, ὀλίγον ὑπὲρ ἀντίπαιδας, τὸν Μακεδονικὸν τρόπον ὡπλισμένοι τε καὶ πεπαιδευμένοι ὅθεν καὶ τὴν ἐπίκλησιν εἶχον. *Casaub.*

Imbutus Musica.] Scimus, musicen nostris moribus abesse à principis persona; saltare etiam in vitiis poni: quæ omnia apud Græcos & grata & laude digna ducuntur. *Cornel. Nepos.*

Quæ generis ejus artifices vel conservandæ vocis caussa vel augendæ factitarent.] Phonascos intelligit: qui velut medici erant omnium τῶν φωνασκούντων: puta citharœdorum, præconum, & histrionum qua comicorum, qua tragicorum. Habes apud Galenum in hanc rem multa cum alibi, tum maxime libri septimi initio De compositione med. κατὰ τόπους. *Casaub.*

Sed

vel conservandæ vocis caussa vel augendæ factitarent. Sed & plumbeam chartam supinus pectore sustinere: & clystere vomituque purgari: & abstinere pomis cibisque officientibus, donec blandiente profectu (quamquam exiguæ vocis, & fuscæ) prodire in scenam concupivit: subinde inter familiares Græcum proverbium jactans, occultæ musicæ nullum esse respectum. *Et prodiit Neapoli primum: ac, ne concusso quidem repente motu terræ theatro, ante cantare destitit quam inchoatum absolveret* νόμον. *Ibidem sæpius & per complures can-*

Sed & plumbeam chartam supinus pectore sustinere.] Sic plurima dicuntur, præsertim in libris medicorum, ob aliquam figuræ similitudinem. Quare etiam pagina dicitur omnis πλὰξ levigata. sic *panes* medici vocant quamcumque materiam in morem panum formatam. Vetustissimus scriptor Græcus χάρτας μολυβδίνους multo ante Suetonium dixit. Lysimachus, τὸν δὲ Βόκχοριν τοὺς χρησμοὺς λαβόντα, τοὺς μὲν ἱερεῖς καὶ ἐπιβωμίτας προσκαλεσάμενον, κελεῦσαι ἐπιλογὴν ποιησαμένους τῶν ἀκαθάρτων τοῖς στρατιώταις τούτους παραδοῦναι κατάξειν αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον· τοὺς δὲ λεπροὺς εἰς μολυβδίνους χάρτας ἐνδήσαντας, ἵνα καθῶσι εἰς τὸ πέλαγος. Extat hic locus apud Iosephum De antiquitate Iudæorum. Galenus qui non semel facit mentionem plumbearum chartarum quibus athletæ olim uti soliti, fere λεπίδας ἐκ μολύβδου λεπτὰς vocat. Apollonius Tyrius: *Fabris navalibus convocatis jubet consecari & compaginari tabulas: rimas & foramina liniri præcepit, & facere loculum, & charta plumbea intus posita obturari jussit.* Idem.

Fuscæ.] Ea est, quam Græci μέλαιναν vocant, quæ nec candida nec clara est. ejus apud Aristotelem mentio fit. *Turnebus.*

Prodiit Neapoli.] Non Romæ ausus incipere musicam profiteri, Neapolim quasi Græcam urbem, delegit, inde initium capturus, ut mox transgressus in Achaiam & sacras in Græcis certaminibus coronas adeptus, majore fama studia civium eliceret.

Quam inchoatum absolveret νόμον.] Id est, canticum. Græci Grammatici νόμους, τὰ κιθαρῳδούμενα exponunt. ut enim μέλος & melicum carmen significat, & modulos melici carminis, sic & νόμος. nam & τὸ κιθαρῳδούμενον significat, & τὸν τρόπον τῆς κιθαρῳδίας. ita μελοποιεῖν non tantum est carmen vel μέλος componere, sed etiam carmen compositum modis temperare, & musicis notis expedire. Plutarchus: ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐλεγεῖα μεμελοποιημένα οἱ αὐλῳδοὶ ᾖδον. sic cantica in comœdiis auctor ipse vel poëta componebat, modos autem adhibebat non poëta sed aliquis musicæ artis peritus. hinc in fabulis Terentii *modos fecit Flaccus*, id est, modis canticum temperavit. at νόμων κιθαρῳδικῶν ποιητὴς, est canticorum scriptor, & lyricorum carminum auctor. *Salmasius.*

A bal-

cantavit dies: ſumto etiam ad reficiendam vocem brevi tempore, impatiens ſecreti à balneis in theatrum tranſiit, mediaque in orcheſtra frequente populo epulatus, ſi paullum ſubbibiſſet, aliquid ſe ſufferti tinniturum *Græco ſermone promiſit. Captus autem modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui de novo commeatu Neapolim confluxerant, plures Alexandria evocavit. Neque eo ſegnius adoleſcentulos equeſtris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robuſtiſſimæ juventutis undique elegit, qui diviſi in factiones, plauſuum genera condiſcerent,* (bombos, & imbrices, &

A balneis.] Poſtquam lotus eſſet: nam prius quam cibum caperent veteres, lavabantur. Satyricus Perſicum futurum convivam ita alloquitur:

—— Iam nunc in balnea ſalva
Fronte licet vadas, quanquam ſolida hora ſuperſit. Sabell.

Aliquid ſe ſufferti tinniturum.] Aliquid ſufferti tinnire eſt, quod Græce dici poteſt, ὑποπυκνόν τι ἠχεῖν, ſuffertum enim intelligo plenum, denſum, confertum, oppletum: quod auditoris aures impleat: quanquam ſuffertum minus aliquanto eſt, quam refertum & confertum. Sed & ſubbibere, quod Græce ὑποπίνειν dicitur: ita enim à Græcis uſurpatur, quorum verba expreſſit Suetonius: nam ita dixerat Nero, cum prodiiſſet Neapoli: quæ urbs & Græca erat, & Græce loquebatur. *Turnebus.*

Modulatis Alexandrinorum laudationibus.] Vide libro ſecundo, ad caput XCVIII.

Plauſuum genera condiſcerent.] Erat enim plauſuum ars quædam. Ovidius de Arte,

In medio plauſu (plauſus tunc arte carebat)
Rex populo prædæ ſigna petenda dedit.
Caſaubonus.

Bombos.] Ab apum ſonitu, qui proprie bombus dicitur. *Torrentius.* Hic *bombus* ſecundæ & fauſtæ acclamationis genus eſt. Sic accipiunt & Græci ſcriptores. Philoſtratus in Alexandro Seleucenſi: εὐσταλὴς δὲ οὕτω τοῖς Ἀθηναίοις ἔδοξεν, ὡς καὶ βόμβον διελθεῖν αὐτοῦ ἐπὶ σιωπῶντος, ἐπαινεσάντων αὐτοῦ τὸ εὔσχημον. Themiſtius ille re & cognomento EVphrades, initio orationis, cui titulus Sophiſta: ἆρα οἴεσθέ με ὦ ἄνδρες ἐπιδεῶς ἔχοντα ἐπικρότου τε καὶ ἐκβομβήσεων, ὧν δαψιλῶς μοι εἰώθατε χορηγεῖν ἑκάστοτε, ὅταν λέγω. Paullo aliter Martianus Capella libro II. Sed & Nero ipſe eam vocem uſurpavit cum cecinit,

Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis.

Qui verſus cum cæteris qui apud Perſium habentur, ſatis indicant quantum Nero modulatis carminibus, & ῥυθμικαῖς ἐκβοήσεσι delectaretur: quando etiam in verſus quos componebat rythmum admiſit, ut pluribus expoſuimus ad Perſium. *Caſaub.*

Et imbrices.] Sic appellatum eſt plauſus genus ad ſimilitudinem crepitantis ſuper tegulas pluviæ. eum ſonitum voce

& testas *vocabant) operamque navarent cantanti sibi, insignes pinguissima coma, & excellentissimo cultu pueri, nec sine anulo lævis: quorum duces quadragena*
21 *millia* HS. *merebant. Cum magni æstimaret cantare, etiam Romæ Neroneum agona ante præstitutam diem revocavit. Flagitantibusque cunctis* cœlestem vocem, *respondit quidem*, in hortis se copiam volentibus facturum: *sed adjuvante vulgi preces etiam statione militum, quæ tunc excubabat, repræsentaturum se pollicitus est libens: ac sine mora nomen suum in albo pro-*

ce καχλάζειν eleganter exprimit Lycophron in diluvii descriptione. De eodem & Sophocles,

——— κἂν ὑπὸ στέγῃ
Πυκνῆς ἀκούειν ψεκάδος εὑδούσῃ φρενί.

Idem.

Et testas vocabant.] Puto ad similitudinem crepitus quem edebant collisis testis. Aristophanes Ranis,

— Ποῦστιν ἡ τοῖς ὀστράκοις αὕτη κροτοῦσα;

Iuvenalis satyra undecima:

— *audiat ille*
Testarum crepitus.

Similis & illa ὀξυβάφων μουσική, cujus ante fecimus mentionem. fortasse etiam imbrices talem aliquem usum habuerunt, & locum crepitaculorum non minus quam testæ, conchæ, acetabula, & id genus alia præbuerunt. quod si est, non aliunde peti ratio debet cur plausuum certum genus imbrices appellarint. *Casaub.* De ὀξυβάφοις c. LIV. Caligulæ.

Pinguissima coma.] Non tam unguento madidam, quam fultam densamque interpretor. Quæ in pueris commendabatur. Sic *pinguis toga* Aug. capite LXXXII. *pingues lacernæ*, id est, crassæ, Iuven. Sat. IX. *Torrent.* Græci una voce λιπαροπλοκάμους.

Non sine anulo lævis.] Sic quidem vulgati libri omnes, ut læva manu anulos gestaverint, quemadmodum volunt interpretes, sed in Ms. quatuor est *ac sine anulo leves*. Quam lectionem veram puto, ut quamvis adolescentes eximie culti conspicerentur, anulos tamen non gestarent, atque ita inter plaudendum manus anulis vacuæ minus impedirentur. *Leves* igitur vocat, quod contra onustæ gemmis, & auro, asperæ videantur, ut *aspera signis pocula* apud Poëtam. *Torrentius.*

Flagitantibusque cunctis cœlestem vocem.] Ita vulgo appellabant, & ita Nero appellari voluit. Tacitus de accusatione Thraseæ Pœti, *quin & illa objectabant, nunquam pro salute principis aut cœlesti voce immolasse.* Philostratus l. IV. ὀρθότερον ἀκροωμένων, ὁ μὲν ἀσεβεῖσθαι Νέρωνα ὑπ' αὐτῶν ἔφασκε, καὶ πολεμίους τῆς θείας φωνῆς εἶναι. Dio vertit τὴν ἱερὰν φωνήν. *Casaub.*

In hortis se copiam volentibus facturum.] Intelligo hortos circa Tiberim, publice populo relictos à Iulio Cæsare. is locus instar minoris theatri fuit iis qui se prepararent Pompejano, aut quibus in illo esse locus quancumque ob caussam non potuerat. Plinius l. XXVII. cap. II. *Idem.*

Post

profitentium citharœdorum jussit adscribi: sorticulaque in urnam cum cæteris demissa intravit ordine suo, simulque Præfecti prætorii citharam sustinentes, post tribuni militum, juxtaque amicorum intimi. Utque constitit peracto principio, Nioben se cantaturum per Cluvium Rufum consularem pronuntiavit, & in horam fere decimam perseveravit: coronamque eam, & reliquam certaminis partem in annum sequentem distulit, ut sæpius canendi occasio esset. Quod cum tardum videretur, non cessavit identidem se publicare. Non dubitavit etiam privatis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam prætorum HS. *decies offerente. Tragœdias quoque cantavit personatus: heroum Deorumque, item heroidum ac Dearum personis effictis ad similitudinem oris sui, & fœminæ, prout quamque di-*

Post tribuni.] Cod. Salmas. *protribuni.*

Peracto principio.] Sensus, Neronem pronuntiasse se cantaturum fabulam Niobes post peractum principium, quo citharœdi uti solent, emerendi favoris gratia, antequam legitimum certamen inchoent: id προοίμιον Græci nominaverunt, Latine principium dicimus: unde procemia oratorum translata sunt. autor Quintilianus in quarto. *Beroaldus.*

Non dubitavit etiam.] Hunc locum sic edit Salm. Codex, ut à flagitio isto Neronem aliquo modo liberet: *Dubitavit etiam, in privatis spectaculis operam inter scenicos daret.*

Privatis spectaculis.] Hoc est, quæ ab aliis quoque quam ab ipso ederentur. nam Imperatoris respectu cæteri omnes privatorum quodammodo loco habentur. Quod ita interpretor, quia de Prætore sequitur. *Torrent.*

Tragœdias quoque cantavit personatus.] Personata fabula quædam Nævii inscribitur, quam putant quidam primum actam à personatis histrionibus; sed cum post multos annos comœdi & tragœdi personis uti cœperunt, verisimilius est eam fabulam propter inopiam comœdorum actam novam per Atellanos, qui proprie vocantur personati, quia jus est iis non cogi in scena ponere personam, quod cæteris histrionibus pati necesse est. *Festus.* Quod ait, histriones cogi solitos deponere personam: hoc fiebat, quando exsibilabantur, neque placebant. Macrobius loquens de Pylade histrione: *Cum in Herculem furentem prodiisset, & nonnullis incessum histrioni convenientem non servare videretur, deposita persona ridentes increpuit:* μωροὶ μαινόμενον ὀρχοῦμαι. *Ios. Scaliger.*

Inter cætera cantavit.] *Cantare* & *saltare* in scena, diversarum artium & artificum erant: *cantare* proprium tragœdorum, ut *saltare* histrionum: cantare fabulam dicebatur tragœdus: eamdem saltare histrio. Suetonius in Caligula:

 sed

diligeret. Inter cætera cantavit Canacen parturientem, Oreſtem matricidam, Oedipodem excæcatum, Herculem inſanum. *In qua fabula fama eſt tirunculum militem poſitum ad cuſtodiam aditus, cum eum ornari ac vinciri catenis, ſicut argumentum poſtulabat, videret, accurriſſe ferendæ opis gratia.*

22 EQVORVM *ſtudio vel præcipue ab ineunte ætate flagravit, plurimuſque illi ſermo, quamquam vetaretur, de circenſibus erat: & quondam tractum Praſinum agitatorem inter condiſcipulos querens, objurgante magiſtro, de Hectore ſe loqui ementitus eſt. Sed cum inter initia Imperii eburneis quadrigis quotidie in abaco*

ſed & aliorum generum artes ſtudioſiſſime, & diverſiſſimas excoluit. Thrax & auriga, idem cantor atque ſaltator. ubi per *cantorem* tragœdum intelligit: per *ſaltatorem*, hiſtrionem. errant igitur qui hæc confundunt, & hiſtrionem pro tragœdo & actore fabularum accipiunt, cum aperte diſtinxerint veteres, & hiſtrionem quidem pantomimum appellarint, tragœdum vero qui fabulas canendo exprimit. dixi, canendo: nam id proprie facit tragœdus. at hiſtrio alio modo fabulas agit, nempe ſaltando. Gloſſæ *hiſtrio*, παντόμιμος. Idem Suetonius in Calig. *quo minus & tragœdo pronunciante concineret: & geſtum hiſtrionis quaſi laudans, vel corrigens palam effingeret.* Salmaſius.

Canacen parturientem.] Fabulam Canaces, de qua extat Naſonis epiſtola, de qua Plutarchus ſcribit hæc hiſtorico ſtylo: *Aeolus rex Thuſcorum ex Amphithea filias ſex, & mares totidem ſuſcepit. Machareus omnium ætate minimus ſororis Canaces amore incenſus eam violavit: qua ex re conceptus infans vagitu rem prodidit. Pater itaque filiæ mittit enſem: quo accepto illa rem flagitioſam intelligens, necem ſibi conſcivit. Idemque paulo poſt Machareus fecit.* Conſimile exemplum eſt Canuliæ adamatæ à fratre Romano: quam gravidam ubi pater Papyrius reſcivit, filiæ miſit enſem, quo ſe puella confodit: idem Romanus factitavit. *Beroald.*

Quondam tractum Praſinum agitat.] *Tractum* dixit, uti & Plin. lib. XXVIII. cap. XVII. *tractos quadrigis agendis, rotave vulneratos* fimo aprugno ſanari. Sed & quod ſequitur apud Plinium ad rem præſentem facit. adhuc enim de fimo aprugno loquens, *Cinerem* (inquit) *ejus reverentiores ex aqua bibunt, feruntque & Neronem Principem hac potione recreari ſolitum, cum ſic quoque ſe trigario approbare vellet*, tanquam agitatorem ſcilicet legitimum, qui etiam adverſus hujuſmodi caſus ſe muniret. *Torrentius.*

De Hectore.] Nam & Hector ab Achille circum Pergama, ut Homerus ait, eſt diſtractus. Virgilius:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros.

Quia igitur uterq; tractus, locus mendacio non defuit. *Sabell.*

Eburneis quadrigis quotidie in abaco luderet.] Satis conſtat hoc genus luſus expreſſiſſe in abaco Circenſium ſimulacrum:

co luderet, ad omnes etiam minimos Circenſes commeabat ſeceſſu, primo clam, deinde propalam: ut nemini dubium eſſet eo die utique affuturum. Neque diſſimulabat velle ſe palmarum numerum ampliare: quare ſpectaculum multiplicatis miſſibus in ſerum protrahebatur, ne dominis quidem jam factionum dignantibus, niſi ad totius diei curſum, greges ducere. Mox & ipſe aurigare, atque etiam ſpectari ſæpius voluit: poſitoque in hortis inter ſervitia & ſordidam plebem rudimento, univerſorum ſe oculis in Circo maximo præ-

lacrum: nam ea manifeſto mens eſt Suetonii: huc refer quod de Alagabalo narrat Lampridius: eum ſibi in triclinio quadrigas pranſitantem & cœnitantem ſemper exhibuiſſe. Fortaſſe etiam ad hanc παιδιὰν pertinent illa Lucani in Panegyrico ad Calpurnium Piſonem,

—— *hic ad majora movetur*
Vt citus & fracta prorumpat in agmina mandra,
Clauſaque dejecto populetur mœnia vallo.

Caſaubonus. Abacum quoque veteres ea ſignificatione dicebant. Macrob. l. I. Saturnal. cap. v. *Vultiſne diem ſequentem, quem omnes plerique abaco & latrunculis conterunt, &c.*

Seceſſu commeabat.] Cod. Salmaſ. è *ſeceſſu*, ut plerumque ad ſuburbanum aliquod Imperii initio ſecedere conſueverat.

Palmarum numerum ampliare.] Tria palmarum genera in Circenſib. fuiſſe hujuſcemodi inſcriptiones oſtendunt. VICIT CXXX. SECVND. TVLIT LXXXVIII. TER. TVL. VII. ut qui primas tulit viciſſe dicatur abſolute, alii ſecundarum, tertiarumque palmarum. Plin. eleganter etiam ad vina tranſtulit, cum inquit, *ad tertiam palmam varia venere*, lib. XIIII. cap. VI. Adde locum Suetonii Domit. capite IIII. *plurium coronarum, &c.* Torrent.

Miſſibus.] Claudii capite vigeſimo primo.

Dominis factionum jam dignantibus, niſi ad totius diei curſum.] Poſt multiplicatos à Nerone miſſus non dignabantur ducere greges equorum quadrigarios ad curule certamen, niſi currere deberent in omnibus miſſibus per totum diem: domini autem factionum tanto fiebant opulentiores, quanto plures erant Circenſes miſſus, & ludi. Ex quo eſt illud Lampridii in vita Commodi: *Circenſes multos addidit ex libidine potius, quam religione, & ut dominos factionum ditaret.* Beroald.

Greges ducere.] *Nempe agitatorum.* De dominis factionum ſup. cap. v. Etiam pantomimorum *greges* fuiſſe, teſtis eſt inſcriptio lapidis Mediolanenſis, quem mirifice deprædicat Scaliger ad Euſebium numero MDCCCCXCV. Ea inſcriptio, Scaligero emendante, ſic habet: THEOCRITO. AVGG. LIB. PYLADI. PANTOMIMO. HONORATO. SPLENDIDISSIMIS. CIVITATIVM. ITALIAE. ORNAMENTIS. DECVRIONALIB. ORNA. GREX. ROMANVS. OB. MERITA. EIVS. TITVL. MEMOR. POSVIT.

In Circo maximo.] Arena Circi chryſocolla ſparſa. Plin. lib. XXXIII. cap. V. Sueton. tamen hoc Cajo tribuit cap. XVIII.

præbuit, aliquo liberto mittente mappam, unde magi-
stratus solent. Nec contentus harum artium experi-
menta Romæ dedisse, Achaiam, ut diximus, petit,
hinc maxime motus: Instituerant civitates, apud quas
musici agones edi solent, omnes citharœdorum coronas
ad ipsum mittere. Eas adeo grate recipiebat, ut lega-
tos, qui pertulissent, non modo primos admitteret,
sed etiam familiaribus epulis interponeret. A qui-
busdam ex his rogatus, ut cantaret super cœnam, exce-
ptusque effusius: solos scire audire Græcos, solos-
que se & studiis suis dignos *ait. Nec profectione di-*
lata, ut primum Cassiopen trajecit, statim ad aram Io-
23 *vis Cassii cantare auspicatus est.* CERTAMINA
deinceps obiit omnia. Nam & quæ diversissimorum
temporum sunt, cogi in unum annum quibusdam etiam
ite-

Liberto mittente mappam.] Mappam (ut ait Quinctil. l. I. c. IX.) *usurpatum Circo nomen, Pœni sibi vindicant.* Sunt qui mappam victori à Prætore mitti solere affirment, sed melius qui ludorum committendorum signum fuisse volunt. Martial. lib. XII. Epigr. XXIX.

Cretatam Prætor cum vellet mittere mappam.

Livius lib. VIII. *quia L. Plautius Prætor, gravi morbo forte implicitus erat, signum mittendis quadrigis daret.* Tertullian. De spectaculis, *Dehinc ad signum anxii pendent. Vnius dementiæ una vox est. Misit, dicunt, & nunciant invicem quod simul ab omnibus visum est, nec vident missum quid sit. Mappam putant, sed est Diaboli ab alto præcipitati figura.* Hinc Iuvenal. Sat. XI. *Megalesiacæ spectacula mappæ* pro ipsis Megalensibus dixit. *Torrentius.*

Vt diximus.] Cap. XIX.

Omnes citharœdorum coronas ad ipsum mittere.] Tanquam videlicet ad deum Musices, & Apollinem novum *Μουσῶν προστάτην.*

Cassiopen.] Ex Græco numismate ΚΑΣΣΩΠΑΙΩΝ, in *Cassopen* mutandum est. *F. Vrsinus.* Chaones & Thesproti, & Cassopæi, qui ipsi quoque Thesproti sunt, oram maritimam tenent quæ à Cerauniis montibus est ad sinum usque Ambracium. Cassiope autem portus est, à quo ad Brudisium stadia sunt CIↃ IↃCC. *Strabo.* Plinius inter Corcyræ oppida recenset lib. IV. cap. XII. ubi & Iovis Cassii meminit. Gellius Cassiopeiam vocat libro XIX. cap. I.

Cogi in unum annum.] Congregari, & contrahi. In hanc sententiam ait Apollonius apud Philostratum, ludos Olympicos ex consuetudine solitos celebrari circa finem anni ab Eliensibus: quos Nero jussit in adventum suum differre, ita ut sibi potius, quam Iovi viderentur sacrificaturi. *Beroald.*

Præter

iteratis juſſit, Olympiæ quoque præter conſuetudinem muſicum agona commiſit. Ac, ne quid circa hæc occupatum avocaret detineretve, cum præſentia ejus urbicas res egere à liberto Helio admoneretur, reſcripſit his verbis, Quamvis nunc tuum conſilium ſit & votum, celeriter reverti me; tamen ſuadere & optare potius debes, ut Nerone dignus revertar. *Cantante eo, ne neceſſaria quidem cauſſa excedere theatro licitum erat. Itaque & enixæ quædam in ſpectaculis dicuntur, & multi tædio audiendi laudandique, clauſis oppidorum portis, aut furtim deſiluiſſe de muro, aut morte ſimulata funere elati. Quam autem trepide anxieque certaverit, quanta adverſariorum æmulatione, quo metu judicum, vix credi poteſt. Adverſarios quaſi plane conditionis ejuſdem, obſervare, captare, infamare ſecreto, nonnumquam ex occurſu maledictis inceſſere: ac, ſi qui arte præcellerent, corrumpere etiam ſolebat. Iudices autem prius quam in-*

Præter conſuetudinem.] Innuit, in Olympiacis ſpectaculis muſicum certamen celebrari ſolitum non fuiſſe: quod indicat Apollonius apud Philoſtratum, cum ait, Neronem in Olympiis propoſuiſſe certamina tragœdorum, & citharœdorum, apud viros, quibus nec theatra ſint, nec ſcenæ ad hujuſmodi ludos peragendos idoneæ: ſed ſtadium duntaxat nativum, nudumque paret. In Olympiis autem ter victorem fuiſſe Neronem teſtatur Philoſtratus, qui ait, miſſos fuiſſe curſores uſque ad Gaditanos, qui juberent ſupplicationes fieri ob victoriam Neronis in Olympiis. Multæ in Hiſpania civitates, cum neſcirent quid eſſent Olympia, opinabantur bellicam quandam victoriam ſignificari, pro qua diis eſſet ſacrificandum: tanquam Nero populos aliquos Olympios appellatos bello profligaſſet. *Idem.*

Nerone dignus.] Exiſtimans ſe Romam reverti non poſſe dignum ſemetipſo, & Imperatoria majeſtate, niſi muſico certamine citharœdos ſuperaſſet.

Ne neceſſaria quidem cauſſa excedere licitum erat.] Conſtitit pleroſque equitum, dum per anguſtias aditus & ingruentem multitudinem enituntur, obtritos, & alios dum diem noctemque ſedilibus continuant, morbo exitiabili correptos, quippe gravior inerat metus, ſi ſpectaculo defuiſſent, multis palam & pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, triſtitiamque coëuntium ſcrutarentur. Vnde tenuioribus ſtatim irrogata ſupplicia, adverſus illuſtres diſſimulatum ad præſens, & mox redditum odium. *Tacitus.*

inciperet, reverentissime alloquebatur, omnia se facienda fecisse, sed eventum in manu esse Fortunæ: illos, ut sapientes & doctos viros fortuita debere excludere: *atque ut auderet hortantibus, æquiore animo recedebat: ac ne sic quidem sine sollicitudine taciturnitatem pudoremque quorundam pro tristitia ac*
24 *malignitate arguens, suspectosque sibi dicens. In certando vero ita legi obediebat, ut numquam excreare ausus, sudorem quoque frontis brachio detergeret: atque etiam in quodam tragico actu, cum elapsum baculum cito resumsisset, pavidus & metuens, ne ob delictum certamine submoveretur, non aliter confirmatus est quam adjurante hypocrita, non animadversum id inter*

Iudices autem, priusquam inciperet, reverentissime alloquebatur.] Ita fuit moris. In veteri epigrammate de Pantomimo:

Ingressus scenam populū saltator adorat,
Solerti pendet prodere verba manu.

Neronis vero in scenam prodeuntis illa vox fuit, Κύριοί μου εὐμενῶς μου ἀκούσατε. auctor Dio. *Casaub.*

Legi obediebat.] *Ne fessus resideret, ne sudorem nisi ea quam gerebat veste detergeret, ac nulla oris, aut narium excrementa viserentur*, ait Tacit. initio libro XVI. Tales & gladiatorum leges, ad vulnera non ingemiscere, jussos jugulo ferrum recipere, suum eodem quo hostilem vultu animoque sanguinem aspicere. *Torrentius.*

Nunquam excreare ausus.] Hæc theatro reverentia præstabatur ab histrionibus, tanquam templo: in templis enim excreare, aut mungere nefas. Arrianus in Epicteto libro IV. capite XI. οὐχ ἥξεις καθαρὸς, ἵνα σοι χαίρωσι οἱ συνόντες, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἱερὰ ἡμῖν συνέρχῃ τοιοῦτος ὅπου πτύσαι οὐ νενόμισται οὐδὲ ἀπομύξασθαι, ὅλος ὢν πτύσμα καὶ μύξα; *Casaubonus.*

In quodam tragico actu cum elapsum baculum cito resumsisset.] Quot erant diversæ ornamentorum species, tot genera diversa baculorum. differebant enim & forma & materia pro argumento fabulæ quæ docebatur: in tragœdiis qui regem saltabant, pro baculo sceptrum gerebant. de eo accipiendus hic locus, ut declarant illa verba, *in tragico actu.* nam in tragœdiis reges semper inducebantur. Quam personam sustinere quis dignior Nerone? Iuvat hanc interpretationem Philostratus, scribens de Nerone libro quinto. De baculis histrionum habes apud EVstathium, Pollucem, Plutarchum, Laërtium, aliosque plurimos. *Idem.*

Adjuvante hypocrita.] *Hypocritæ* dicti in universum omnes qui alienam personam simulant, *hypocrisis* ipsa simulatio. Verum non satis intelligo quem hic *hypocritam* dicat Sueton. aliquem forte qui canenti astiterit, ut verba ubicunque facienti phonascus, de quo cap. sequenti, ambo (ut opinor) monendi causa, sive subjiciendi ea quæ memo-

ter exsultationes succlamationesque populi. Victorem autem se ipse pronuntiabat. Qua de caussa & præconio ubique contendit. Ac ne cujus alterius hieronicarum memoria, aut vestigium exstaret usquam, subverti & unco trahi, abjicique in latrinas omnium statuas & imagines imperavit. AVrigavit quoque plurifariam, Olympiis vero etiam decemjugem: quamvis idipsum in rege Mithridate, carmine quodam suo reprehendisset. Sed excussus curru, ac rursus repositus, cum

memoriam fugere viderentur. *Torrent.* In tragico actu infortunium illud Neroni accidit, ut elaberetur illi baculus. Non alienum est ab hoc loco, quod ex Arriano didici, dissertationum Epicteti lib. III. cap. XIIII. ὡς οἱ καλοὶ τραγῳδοὶ μόνοι ᾆσαι οὐ δύνανται, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν. οὕτως ἔνιοι μόνοι περιπατῆσαι οὐ δύνανται. Forte igitur ex iis hypocrita iste fuerit, qui cum principe, tragœdiæ partem cantavêre. Vel etiam simplicius, hypocritam pro adulatore Cæsaris accipiemus.

Victorem autem se ipse pronuntiabat.] Contradicit expresse Dio: qui usum narrat præconio Cluvii Rufi viri consularis. Præconii formulam apponit idem, τὸ δὲ δὴ κήρυγμα ἦν, ΝΕΡΩΝ ΚΑΙΣΑΡ ΝΙΚΑι ΤΟΝΔΕ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΟΙ ΤΟΝ ΤΕ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΔΗΜΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΔΙΑΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΝ. *Casaub.*

Et præconio ubique contendit.] Erant enim Olympiæ & æneatorum & præconum agones. Pausanias Eliacorum lib. I. ἔστι δὲ βωμὸς ἐν τῇ Ἄλτει τῆς ἐσόδου πλησίον τῆς ἀφέσεως ἐς τὸ στάδιον· ἐπὶ τούτου θεῶν μὲν οὐδενὶ θύουσιν. Ἠλεῖοι· σαλπικταῖς δὲ ἐφεστηκόσιν αὐτῷ καὶ τοῖς κήρυξιν ἀγωνίζεσθαι καθέστηκε. Erant & aliis in locis, ubicunque Græca certamina edebantur. Seneca, epistola LXXVI. *Theatrum Neapolitanorum factum est: & hoc ingenti studio, quis sit pithaules bonus judicatur. Habet tibicen quoque bonus & præco concursum.* Casaubonus. Pudendum sane Imperatorem Romanum præconio contendere, cum (quod epistola quadam ad Leptam testatur Cicero) qui præconium faceret, in decurionibus esse vetaretur.

Hieronicarum.] Quatuor in Græcia certamina sacra fuerunt, quos agonas appellant, Nemeæa, Pythia, Isthmia, Olympia. Inde *hieronicæ* dicuntur, qui in illis sacris certaminibus vicerant, quo modo Olympionicæ, qui in Olympico. Qui vero quatuor hæc obierant & vicerant, *periodovictores* dicti sunt, auctore Festo. *Budæus.* Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Nemeæa vicissent, Græcorum majores ita magnos honores constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum palma & corona ferant laudes, sed etiam cum revertantut in suas civitates cum victoria, triumphantes quadrigis in mœnia & in patrias invehantur, èque rep. perpetua vita constitutis vectigalibus fruantur. *Vitruvius.*

Imagines.] Tabulas, nisi potius ad iconas id referri oporteat: nam iis, qui ter Olympiæ victores fuissent, ut Plinius scribit, ex membris ipsorum similitudine iconas posuere. *Sabellicus.*

cum perdurare non posset, destitit ante decursum: nec eo secius coronatus est. Decedens deinde, provinciam universam libertate donavit: simulque judices civitate Romana, & pecunia grandi. Quæ beneficia è medio stadio Isthmiorum die sua ipse voce pronuntiavit.

25 REVERSUS *è Græcia Neapolim, quòd in ea primum artem protulerat, albis equis introiit, disjecta parte muri, ut mos hieronicarum est. Simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam. Sed & Romam eo curru quo AVgustus olim triumphaverat, & in veste purpurea, distinctaque stellis aureis chlamyde, coronamque ca-*

Provinciam libertate donavit.] Imitatus exemplum Titi Flaminii, qui olim Philippo Macedonum rege profligato, omnes Græciæ urbes liberas, atque immunes esse jussit: idque publico, frequentissimoque Isthmiorum spectaculo per præconis vocem factitatum. *Iterum*, inquit Plutarchus, *nostra ætate Græcia per celebritatem Isthmiorum pristina libertate donata est, suisque legibus restituta à Nerone, cum is in foro Corinthi ex pulpito concionem habuisset ad populum.* Beroald.

E stadio medio.] Stadia in quibus curulia certamina exigebantur in terris Græciæ, pedum erant ducentorum. Olympicum vero stadium, quod Hercules suis pedibus metatus fertur, tanto longius erat quam cætera stadia, quanto mensura Herculanei pedis procerior erat, quam aliorum. *Idem.*

Disjecta parte muri, ut mos hieronicarum est.] Nemini est dubium, sacrorum certaminum victores, hieronicas appellari. Sed moris istius caussam tantum adhuc invenio apud Plutarchum, libro Symposiacῶν II. in hanc sententiam: *Quod autem, inquit, victoribus curru vehentibus permissum partem muri dividere, atque dejicere, hunc sane habet intellectum, non magnopere civitati muro opus esse, viros habenti, qui pugnare possint, & vincere.* Politianus.

Distinctaq; stellis aureis chlamyde.] Olympionicæ olim amicti veste ἀνθινῇ, ut Græci vocant. Lucianus Demonacte, aliique. Cæterum ad hunc Neronis triumphum pertinet vetus Diodori Sardiani epigramma, quod de reditu ejus in urbem ex Græcia, fecit.

Αἰγιβότου Σκύροιο λιπὼν πέδον Ἴλιον ἔπλω
Υἱὸς Ἀχιλλείδης πρόσθε Νεοπτόλεμος.
Τοῖος ἐν αἰνεάδῃσι Νέρων ἀγὸς ἄστυ Ῥέμοιο
Νεῖται, ἐπ' ὠκυρόλῳ θύμβελιν ἀμειψάμενος.
Κοῦρος ἔτ' ἀρτιγένειον ἔχων χνόον· ἀλλ' ὁ μὲν ἔγχει
Θῦεν· ὁ δ' ἀμφοτέροις καὶ δορὶ καὶ σοφίῃ.

Casaubon.

Coronam Olympiacam.] Hæc erat ex oleastro. Vnde ait Plinius: *Græci Olympiæ victores oleastro coronant.* Hinc ab Aristophane dictum est in Plut. Iovem victores athletas coronare κοτίνου στεφάνῳ, hoc est, oleastri corona. Beroald.

Py-

capite gerens Olympiacam, dextra manu Pythiam, præeunte pompa cæterarum cum titulis, ubi, & quos, quo cantionum, quove fabularum argumento vicisset: *sequentibus currum ovantium ritu plausoribus*, AVgustianos, militesque se triumphi ejus *clamitantibus. Dehinc diruto Circi maximi arcu, per Velabrum, Forumque, Palatium & Apollinem petiit. Incedenti passim victimæ cæsæ, sparso per vias identidem*

Pythiam.] Pythia fiebant in honorem Apollinis. cujus ludicri victores lauro coronantur, ut inquit Lactantius interpres Papinii: & innuit Ovidius in I. Metamorphoseos: qui testatur Pythia dici à nomine perdomitæ serpentis. Ante inventam laurum corona æsculea coronabantur. Spectatissima laurus, ut inquit Plinius, est in monte Parnasso, ubi fiebant Pythia: ideoque Apollini grata. *Idem.*

Pompa cæterarum coronarum.] Corinthii Isthmico certamine victores apii corona ornant quod illis sacrum est, atque id à majoribus acceptum olim ita observabatur: nunc Nemeæis apii corona datur, pinus Isthmicis servire haud ita pridem cœpit. *Plutarchus.*

Augustianos militesque se triumphi ejus clamitantibus.] Apud Xiphilinum: ἦν τι καὶ ἴδιον αὐτοῦ σύστημα ἐς πεντακισχιλίους στρατιώτας προεσκευασμένον, Αὐγούστειοί τε ὠνομάζοντο, καὶ ἐξῆρχον τῶν ἐπαίνων. ἠναγκάζοντο δὲ σφίσι καὶ ἄλλοι πάντες καὶ ἄκοντες πλὴν τοῦ Θεραπεία ἐκβοᾶν. Ii sunt, quos descripsit Suetonius cap. XX. adolescentes culti ac nitidi, digni qui citharœdo principe militarent.

Velabrum.] Iul. Cæs. cap. LXXIII.

Palatium & Apollinem.] Id est, Apollinem Palatinum. Alii triumphantes Iovem petebant, in Capitolio, hic Apollinem in Palatio, tragœdus tragœdum.

Incedenti passim victimæ cæsæ.] Vide quæ notantur ad libri IV. cap. XIII.

Sparso croco.] Crocum antiquitus spargebatur in theatris, vino dulci tritum: ut docet Plinius in XXI. Ex quo est illud Lucretii:

Et cum scena croco Cilici perfusa recens est.

Ad hanc croci sparsionem est referendum illud quoque Epigrammatarii poëtæ:

Cilices nimbis hic maduere suis.

& illud:

——— *Rubro pulpita nimbo,*
Spargere, & effuso permaduisse croco.

Item Propertii,

Pulpita solennes non oluere crocos.

In funeribus quoque nobilioribus rogum croco respergi solitum, testis est Papinius, cum ait:

Ver Arabum, Cilicumque fluit, floresque Sabæi,
Coriciæque comæ. ———

Nam comæ Coriciæ significant crocum, quod in Corico Ciliciæ monte erat laudatissimum. *Beroald.*

Ingestæque aves ac lemnisci & bellaria.] Vetustissimus mos fuit victores in ludis, harum similiumque rerum injectione honorare. De quo exstat Clement. Alex. locus Pædag. libro II. cap. VIII. sic emendandus. ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσι, πρῶτον ἡ τῶν ἄθλων δόσις ἦν· δεύτερον δὲ ὁ ἐπεγερμός· τρίτον ἡ φυλλοβολία· τελευταῖον ὁ στέφανος ἐπίδοσιν

dem croco; ingestæque aves, ac lemnisci, & bellaria. Sacras coronas in cubili circum lectos posuit. Item statuas suas citharœdico habitu: qua nota etiam nummum percussit. Ac post hæc tantum abfuit à remittendo laxandoque studio: ut conservandæ vocis gratia, neque milites unquam, nisi absens, aut alio verba pronuntiante, appellaret: neque quidquam serio jocove egerit, nisi adstante phonasco, qui moneret, parceret arteriis, ac sudarium ad os applicaret: multisque vel amicitiam suam obtulerit, vel simultatem indixerit,
26 *prout quisque se magis parciusve laudasset.* PETVLAN-

δῶσιν λαβούσης εἰς τρυφὴν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὰ Μηδικά. Ex Eratosthene apud Scholiastem Euripidis intelligimus, non flores tantum sed alia omnis generis munuscula quæ ad manum aderant solita conjici, ut zonas, πέταλα (ea vox vel pileum vel fasciam illi significare videtur, vel laminas iis similes de quibus Plinius lib. XXI. cap. II.) tunicas, petasos, crepidas, & similia his. Idem factum adversus omnes, quos honore auctos volebant. Apud Arrianum in sexta historia, qui Alexandro gratulantur post sanata vulnera, οἱ μὲν ταινίαις αὐτὸν βάλλουσιν, οἱ δὲ ἄνθεσιν. Vide & Iamblichum De amoribus Sinonidis & Rhodanæ. Ex hoc igitur more Neroni ingeruntur inter alia, lemnisci & bellaria. Sic apud Pausaniam in Messenicis, Aristomeni ex prælio reduci & Andaniam ingredienti, mulieres ταινίας καὶ τὰ ὡραῖα ἐπιβάλλουσι. Similia Livius libro XXXII. de Flaminio Græciam liberante: & Dionysius Hal. lib. XI. De funere Virginiæ. *Casaub.*

Lemnisci.] *Lemniscus* Syracusanum verbum, quo stricta angustaque tænia significatur. Athenæus libro IX. ἐκ τούτου περιστεραὶ καὶ φάσσαι καὶ τρυγόνες καθ' ὅλην ἐξέπταντο τὴν ὁδὸν, λημνίσκοις τοὺς πόδας ἰδεδεμέναι πρὸς τὸ ῥαδίως ὑπὸ τῶν θεωμένων ἁρπάζεσθαι. Palmæ in nobiliore victoria lemniscis coronabantur, ut & coronæ: de coronis Plinius libro XXI. cap. III. *Accesseruntque & lemnisci, quos adjici ipsarum coronarum honos erat.* A Cicerone dicitur *palma lemniscata*, pro Roscio, sicut ab Ausonio Epist. VI. Lemniscum etiam aut lemniscatam coronam significâsse Maro videtur lib. V. Æneid.

Puniceis ibant evincti tempora tænis.

Turnebus.

Sacras coronas.] Olympicam, Pythiam, Isthmiam, & Nemeæam notat, qui in sacris certaminibus dabantur victori. Sed & Dio auctor est octingentas & octo supra mille coronas quas Nero aurigando meruerat, fuisse ab illo in Circo appensas Ægyptiaco obelisco.

In cubili.] Codex Salmasii *in cubiculis*.

Petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem.] Solenne illud suum servat, ut multa simul proponat, quæ postea eodem ordine persequitur. nam hæc est ὑπόθεσις eorum quæ narrantur omnium ad finem c. XXXVIII.

Post

LANTIAM, *libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem sensim quidem primo & occulte, velut juvenili errore exercuit: sed ut tunc quoque dubium nemini foret, naturæ illa vitia non ætatis esse. Post crepusculum statim arrepto pileo vel galero, popinas inibat: circumque vicos vagabatur ludibundus, nec sine pernitie tamen. Siquidem redeuntes à cœna verberare, ac repugnantes vulnerare, cloacisque demergere assueverat: tabernulas etiam effringere & expilare: quintana domi constituta, ubi partæ & ad licitationem dividendæ prædæ pretium assumeretur. Ac sæpe in ejusmodi rixis, oculorum & vitæ periculum adiit, à quodam laticlavio, cujus uxorem attrectaverat, prope ad*

Post crepusculum statim.] Incipit de petulantia Neronis dicere, quam pluribus describit ex Dione Xiphilinus. Iuvenalis vero quam frequens id in urbe malum fuerit, etiam post Neronem, cujus morem juventus nobilis retinuit, indicat satyra tertia, ubi pericula noctis recensens,

Ebrius, ait, *ac petulans, qui nullum forte cecîdit*
Dat pœnas, noctem patitur lugentis amicum
Peleidæ, cubat in faciem, mox deinde supinus:
Ergo non aliter poterit dormire: quibusdam
Somnum rixa facit:

vide ejusdem poëtæ satyram octavam. Meminit obiter hujus lasciviæ Tertullianus in Apologetico. *Casaub.*

Vel galero.] Græci & nostri tiaram, nonnulli galerum vocant rotundum pileolum, quasi sphæra media sit divisa, ut pars altera ponatur in capite. Plutarchus in Artoxerxe: ἀποπίπτει ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἡ τιάρα τοῦ κύρου. quo in loco pro galea accipi videtur. Hesychius enim ait, quandoque esse περικεφάλιον. *Baysius.*

Circumque vicos vagabatur ludibundus.] Contendenda cum hoc loco sunt, quæ de Vero Imp. prodidit Iul. Capitolin. *Fertur in tantum vitiorum Cajanorum & Neronianorum ac Vitellianorum fuisse æmulum, ut vagaretur nocte per tabernas ac lupanaria, obtecto capite cucullione vulgari viatorio, & comissaretur cum triconibus & committeret rixas, dissimulans quis esset, sæpeque afflictum livida facie redisse.*

Quintana.] Ex castrensi usu sumptum erat: quintana enim porta, ut Festus ait, post prætorium in castris, ubi rerum utensilium erat forum. *Sabellicus.*

A quodam laticlavio cujus uxorem attrectaverat.] Dio βουλευτὴν vocat. Ἰούλιός τις Μοντανὸς βουλευτὴς, ἀγανακτήσας ὑπὲρ τῆς γυναικὸς προσέπεσέ τε αὐτῷ, καὶ πληγὰς πολλὰς ἐνεφόρησε. melius Tacitus, *senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset.* de his juvenibus laticlaviis notamus libro secundo cap. XXXVIII. *Casaub.*

Gesta-

ad necem cæsus. Quare numquam postea se publico illud horæ sine tribunis commisit, procul & occulte subsequentibus. Interdiu quoque clam gestatoria sella delatus in theatrum, seditionibus pantomimorum ex parte proscenii superiori, signifer simul ac spectator aderat. Et cum ad manus ventum esset, lapidibusque & subselliorum fragminibus decerneretur, multa & ipse jecit in populum, atque etiam prætoris caput
27 *consauciavit.* PAVLLATIM *vero invalescentibus vitiis, jocularia & latebras omisit, nullaque dissimulandi cura ad majora palam erupit. Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat: refotus sæpius calidis piscinis, ac tempore æstivo nivatis. Cœnitatque*

Gestatoria sella.] Adi Claud. capite XXXIII. & Vitell. III.

Seditionibus Pantomimorum.] Rem totam declarat Tacit. lib. XIII. nam cum antea Nero ludicram fautorum licentiam impunitate & præmiis velut in prælia convertisset, tandem non aliud remedium repertum est quam ut histriones Italia pellerentur. Atque hîc quidem ostendit Suet. quomodo primum histrionum factiones ille foverit. Relegatos vero fuisse jam ante narravit, cap. XVI.

Epulas à media die.] Solebant veteres diem agendis rebus, noctem curandis corporibus dare. At quo quisque intemperantior erat, eo maturius convivabatur. Hinc *convivia de die* apud Catullum. Sed & Horat. lib. II. Sat. ult.

—— dictus here illic
De medio potare die. ——

Adde Iuvenalem Sat. IIII.

—— noverat ille
Luxuriam imperii veterem, noctesque Neronis
Iam medias aliamque famem. ——

Torrent.

Calidis piscinis.] Orosius luxuriæ tam effrænatæ Neronem fuisse prodit, ut frigidis, & calidis lavaretur unguentis. Addit Eutropius, hoc eum factitasse exemplo Caligulæ avunculi, cui simillimus fuit. Piscinæ vero præter notam significationem in balneis quoque dicuntur, videnturque à piscibus dici, ut inquit Fortunatianus, quamvis in his nihil piscium sit, de quibus hîc intelligitur: sicut apud Martialem: *Piscinam peto, non licet natare.* Romæ fuit publica piscina, ad quam & natatum & exercitationis causa veniebat populus. Vnde à Lucilio dictus est pugil piscinensis, qui in piscina exercebatur. Lampridius author est, Heliogabalum natasse piscinis infectis unguento nobili, aut croco. *Beroald.*

Nivatis.] Nive refrigeratis. Hinc illa Pliniana, & plane censoria castigatio: *Servatur algor æstibus, excogitaturque ut alienis mensibus nix algeat.* Scribit Lampridius Heliogabalum fecisse montem nivium in viridario domus æstate advectis nivibus. Curiosus lector fortassis quæret, quo modo nivem æstivo tempore custodirent, cum calore in

que nonnumquam & in publico, Naumachia præclusa, vel Martio campo, vel Circo maximo, inter scortorum totius urbis ambubajarumque ministeria. Quoties Ostiam Tiberi deflueret, aut Bajanum sinum præternavigaret, dispositæ per litora & ripas diversoria tabernæ parabantur, insignes ganeæ & matronarum insti-

re in primis resolvatur. Sciát, in palea optima nivem servari posse: de qua Augustinus in XXI. de civi. Dei sic scribit: *Quis paleæ dedit vel tam frigidam vim, ut obrutas nives servet? vel tam fervidam, ut poma immatura maturet?* Præterea luxuria commenta est, officinas nivis reponendæ. Quod conqueritur graviter, simul & luculenter Seneca in Quæstionibus, ubi taxat gulam illorum, qui non solum sorbere nivem volunt, sed etiam esse, & frusta ejus in scyphos dejicere inter ipsam bibendi moram. *Idem.*

Cœnitabatque nonnumquam & in publico.] Ipse quo fidem acquireret, nihil usquam perinde lætum sibi, publicis locis struere convivia, totaque urbe quasi domo uti. Et celeberrimæ luxu famaque epulæ fuêre, à Tigellino paratæ. *Tacitus.*

Naumachia.] Alibi dictum, naumachiam dici & locum, in quo pugna navalis fit, & ipsam pugnam: hîc locus significatur.

Inter scortorum totius urbis ambubajarumque ministeria.] *Ambubajæ* sunt Syræ mulieres, quæ in Circo aliisque locis ædilem metuentibus habitantes, duplici quæstu se sustentabant. nam & corporis sui vulgo copiam faciebant, & organa quædam pulsare norant, quæ una secum è patria, cum Romam peterent, attulerant. est enim vox Syriaca pura puta, *ambubajæ* ܐܒܘܒܐ *abbubajæ* vel etiã ܐܒܘܒܐ *anbubajæ*. quod pridem I. Scaliger docuit. Iuvenalis:

Iampridem Syrus in Tiberim deflexit Orontes,
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit, & ad circum jussas prostare puellas.

Quod autem lupæ istæ Romam è Syria patria, sua detulerint organa, non mirabitur, qui meminerit ejus farinæ mulieres organorum peritiam familiarem habuisse. Itaque imperitas, πεζὰς per contemtum vocabant. Hesychius, πεζὰς ἑταίρας ἔλεγον τὰς μισθαρνούσας χωρὶς ὀργάνου. Procopius in Ἀνεκδότοις. ἑταίρα δ' εὐθὺς ἐγεγόνει, οἵανπερ οἱ πάλαι ἄνθρωποι ἐκάλουν πεζήν. οὐ γὰρ αὐλήτρια, οὔτε ψάλτρια ἦν, οὐ μὴν οὐδὲ τὰ εἰς ὀρχήστραν αὐτῇ ἤσκητο· ἀλλὰ τὴν ὥραν τοῖς ἀεὶ περιπίπτουσιν ἀπεδίδοτο μόνον, ἐκ παντὸς ἐργαζομένη τοῦ σώματος. *Casaubonus.*

Insignes ganeæ & matronarum institorio, copas imitantium.] Lege, *institoria.* Copona, taberna à copiis dicta. Tacitus *lupanaria* vocat in simili sententia libro XV. *Crepidinibus stagni lupanaria astabant, illustribus fœminis completa. Et contra scorta visebantur nudis corporibus.* Quod ait Suetonius de coparum imitatione, declarant Dionis verba in paris vesaniæ Abiti imperatoris, narratione, ἐν τῷ παλατίῳ οἴκημά τι ἀποδείξας, ἐνταῦθα ἠσέλγαινε, γυμνός τε ἀεὶ ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ ἑστώς, ὥσπερ αἱ πόρναι, καὶ τὸ σινδόνιον χρυσοῖς κρίκοις ἐξηρτημένον

stitorio copas imitantium atque hinc inde hortantium ut appelleret. Indicebat & familiaribus cœnas, quorum uni mitellita quadragies HS. *constitit, alteri pluris aliquanto absortio rosaria.* * *Super ingenuorum pæ-*

τημέτρον διαστείων, τοὺς τε παρόντας ἁβρᾷ τε καὶ κεκλασμένῃ τῇ φωνῇ προσεταιριζόμενος. nec refert quod Dio scorta nominat, non copas: nam ut alibi notamus, apud veteres Hebræos, Græcos, & Romanos, inter copam & meretricem nihil, aut parum, intererat. Idem Dio libro XLVI. τοὺς ἄρτι προσιόντας στρηνῶν καὶ γελῶν ὥσπερ αἱ πανδοκεύτριαι. Inde apud Apulejum *blanditiæ tabernariæ.* Idem.

Quorum uni mitellita quadragies HS. *constitit, alteri pluris aliquanto absortio rosaria.*] Locus insigniter corruptus, nec intellectus, sic ex optimis libris legendus est: *Indicebat & familiaribus cœnas, quorum uni mitellita quadragies sestertio constitit, alteri pluris aliquanto rosaria.* Coronarum apud veteres in conviviis multus usus, & è rosis sutilium præcipue, postea luxuria invenit è nardi folio, & veste Serica versicolori fuere, quas unguentis adspergebant pretiosissimis. Quæ è veste Serica fiebant, *mitellas* vocarunt, quasi parvas mitras. Plinius libro XXI. cap. III. cujus locum è veteribus libris & ingenio sic emendo: *Summaque auctoritas pactili coronæ, uti Saliorum sacris invenimus sollemnes cœnas. Transiêre deinde ad rosaria: eoque luxuria processit, ut non esset gratia, nisi è mero folio sutili mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautissimum quippe habetur, è nardi folio eas dari, aut veste Serica versicolori unguentis madidas.* Hæc Suetonium explicant & illustrant, ut nihil melius. Dari coronas è nardi folio, & veste Serica dixit Plinius. dabantur nimirum in conviviis, & sic intelligendum. *mitellita* igitur vel *mitellicam* vocat Suetonius dationem mitellarum sive ejusmodi coronarum Sericarum, quæ in conviviis nepotum solebat usurpari. & hæc mitellica erogatio uni constitit quadraginta millibus sestertiûm nummûm, aliquanto pluris & *rosaria*, coronarum nempe largitio è mero rosæ folio sutilium. non aliter eum locum accipere licet. Sic *rosaria* Plinius, & *sericas corollas* conjungit, & in conviviis lautioribus dari solitas ostendit. & quid aliud Sericea corolla, quam mitella? sic utramque conjunxit Callimachus hoc Epigrammate: μίτραισί τε καὶ ῥόδων ἀώτοις. Glossæ: *rosaria*, ῥοδισμός. rosarum scilicet aspersio, quæ in conviviis usurpabatur. *Salmasius.*

Super ingenuorum pædagogia.] Existimo, etiam Tacito his verbis pædagogia describi: *decoraque servitia, & pari ætate habebat:* id est, cœtum elegantium puerorum, quos composita veste, facie, capillis, in publico habebant, & plerumque una ætate. Seneca Ep. XCVI. *Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus lævitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum.* Iulianus in Antiocho: οὐ κρεῖττον ἦν ὀδωδέναι μύρων τὴν ἀγορὰν βαδίζοντός σου, καὶ παῖδας ἡγεῖσθαι καλοὺς, εἰς οὓς ἀποβλέπουσιν οἱ πολῖται. Tales & hîc Suetonius intelligit. Pædagogia enim non culpat, sed quod ex ingenuis. Quamvis hi pueri plerumque ad illicita dominis. *Lipsius.* A pædagogiis veterum, apud nostrates principes nobiles pueros similes in usus servientes, *Pagios* vocatos puto, corrupta voce, quasi pædagogianos diceres, qui & Gallis *Pages* dicuntur. *Marcellus Donatus.*

Pue-

pædagogia, & nuptarum concubinatus, Vestali virgini Rubriæ vim intulit. Acten libertam paullum abfuit quin justo matrimonio sibi conjungeret: submissis consularibus viris qui regio genere ortam pejerarent. Puerum Sporum, exsectis testibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus est: cum dote & flameo per sollenne nuptiarum celeberrimo officio, deductum ad se pro uxore habuit. Exstatque cujusdam non inscitus jocus, Bene agi potuisse cum rebus humanis, si Domitius pater talem habuisset uxorem. *Hunc Sporum AVgustarum ornamentis excultum, lecticaque vectum, & circa conventus mercatusque Græciæ, ac mox Romæ circa Sigillaria, comitatus est, identidem exosculans. Nam matris concubitum appetisse, & ab obtrectatoribus ejus, ne ferox & impotens mu-*

Puerum Sporum.] Quem mutato nomine Sabinam dixit, ob similitudinem formæ: Dio, Zonaras, Suidas. vel Poppæam, altero Sabinæ uxoris defunctæ nomine. ita Plutarchus in Galba. apud quem male scriptum Ποππαῖον προσηγόρευσε. nam Ποππαίαν debuit. Præter historicos multa de hoc inaudito monstri istius facto DioChrysostomus in ea De pulchritudine. *Cas.*

Cum dote & flameo.] Vir ducit, mulier nubit, quia pallio obnubit caput suum genasque. Velum autem id quo nuptæ operiebantur, flameum vocabatur: quo boni ominis gratia eas velari solitas Sex. Pomp. tradit, idcirco quod eo assidue Flaminica uteretur, cui divortium facere non licebat. Ambrosius in l. de viduis. *Suasimus, fateor, ut vestem mutares, non ut flameum sumeres, ut à sepulchro recederes, non ut thalamum præparares.* Proinde Catullus initio carminis de nuptiis Iuliæ & Manlii, Hymenæum ad flameum capiendum excitat. Hoc vero velamen luteum erat, ut Plinii verba declarant lib. xxi. c. viii. Ex quo Lucanus lib. ii.

Non timidum nuptæ leviter tectura pudorem
Lutea demissos velârunt flamea vultus.

Brissonius.

Celeberrimo officio.] Calig. cap. xxv.

Conventus mercatusque Græciæ.] In Iulio Cæsare dictum de conventibus juridicis provinciarum. Tales hîc forte conventus Græciæ significantur. Mercatum vero quod spectat, sic Vellejus lib. i. *Is eos ludos, mercatumque instituit.* Iustinus quoque mercatus Olympici meminit lib. xiii. *Quæ (epistolæ) recitatæ in mercatu Olympico magnos motus fecerunt.* Huc facit, quod nundinæ, & festa, olim fere in idem inciderint tempus. De quo Macrobius libro i. Saturn. cap. xvi.

Circa Sigillaria.] Claud. cap. xvi.

Matris concubitum.] Vide Tacitum initio libri xiiii. & Dionis compendium.

mulier & hoc genere gratiæ prævaleret, deterritum nemo dubitavit: utique postquam meretricem, quam fama erat Agrippinæ simillimam, inter concubinas recepit. Olim etiam quoties lectica cum matre veheretur, libidinatum inceste, ac maculis vestis proditum affirmant. 29 *Suam quidem pudicitiam usque adeo prostituit, ut contaminatis pæne omnibus membris, novissime quasi genus luxus excogitaret: quatenus feræ pelle contectus emitteretur è cavea, virorumque ac fœminarum ad stipitem deligatorum inguina invaderet: & cum affatim desævisset, conficeretur à Doryphoro liberto: cui etiam, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit: voces quoque & ejulatus vim patientium virginum imitatus. Ex nonnullis comperi, persuasissimum habuisse eum, neminem hominem pudicum, aut ulla corporis parte purum esse: verum plerosque dissimulare vitium, & calliditate obtegere: ideoque professis apud se obscœnitatem, cætera quoque concessisse delicta.*

30 DIVITIARVM *& pecuniæ fructum non alium putabat quam profusionem: sordidos ac deparcos esse quibus ratio impensarum constaret: prælautos vereque magnificos qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque avunculum Cajum, nullo magis nomine, quam quod ingentes à Tiberio relictas opes in brevi spa-*

Conficeretur à Doryphoro.] *Conficere* verbum arenæ proprium & accommodatum. Vnde *confectores ferarum.* Sunt qui obscœni aliquid subesse velint. Quod autem Doryphoro Neronem denupsisse ait, cum alii omnes Pythagoram ejus maritum faciant, (ut paullo ante diximus) me adducit ut credam binominem fuisse hoc scelus hominis. Valdeque mihi quidem, verisimile est alium in potissimis Neronis libertis Doryphorum fuisse, qui auctore Tacito, quasi adversatus Poppeæ nuptiis, P. Mario, L. Asinio Coss. creditus veneno à Principe sublatus, toto plus minus biennio ante hunc denuptum, qui eodem teste Coss. habuit C. Lecanium, M. Licinium. *Torrent.*

A Tiberio relictas.] Calig. c. XXXVII.

Quare

ſpatio prodegiſſet. Quare nec largiendi nec abſumendi modum tenuit. In Tiridatem, quod vix credibile videatur, octingena nummûm millia diurna erogavit, abeuntique ſuper HS. *millies contulit. Menecratem citharœdum & Spicillum mirmillonem triumphalium virorum patrimoniis ædibuſque donavit. Cercopithecum Panerotem fœneratorem, & urbanis ruſticiſque prædiis locupletatum, prope regio extulit funere. Nullam veſtem bis induit. Quadringenis in punctum* HS. *aleam luſit. Piſcatus eſt rete aurato, purpura*

Quare nec largiendi nec abſumendi modum tenuit.] Tacitus Hiſt. I. *Bis & vicies millies ſeſtertiûm donationibus Nero effuderat: appellari ſingulos juſſit,* (de Galba loquitur) *decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ ſuper portiones erant.* Si Nero quatuordecim annis quibus in imperio fuit, bis & vicies millies ſeſtertiûm donationibus effudit: id eſt, quingenties & quinquagies centena millia coronatorum: & auream domum exſtruxit: cum interim in omni parte vitæ prodigos omnes ſuperâſſet: quid exiſtimabimus de opulentia imperii? de eo Plinius lib. XII. ita inquit: *Periti rerum aſtruxerunt, non ferre thuris tantum annuo fœtu Arabiam, quantum Nero princeps noviſſimo Pompæ ſuæ die concremavit.* ubi Poppeæ legendum puto. *Budæus.*

Octingena nummûm millia.] Viginti coronatorum millia.

Super millies HS.] Super vicies quinquies centena millia coronatorum.

Spicillum.] Cujus infra commeminit, cap. XLVII. & in Galba Plutarchus.

Cercopithecum Panerotem fœneratorem.] Lector paulo attentior facile mendum ſentiet. quis enim fenerator tam Neroni carus? Scribo igitur, ſed ſuſpenſa manu, *Cercopithecum Panerotis feneratoris, urbanis, &c.* Vt Cercopithecus gladiatoris, aut mimi cujuſpiam, Paneros liberti forte, feneratoris, à Nerone confiſcati, nomen fuerit. *Eros* ſane, & *Paneros* pro ſervis in vetuſtis monumentis legiſſe memini. *Torrent.* Quod ſi proba eſt Torrentiana emendatio, prope eſt ut referam ad ſimilem Cajanæ inſaniam. Quidni enim Nero cercopithecum, animal oblectandis hominibus factum, & urbanis ruſticiſque prædiis ditaverit, & ampliſſimo funere extulerit, cum Cajus equo præter domum, & familiam, & ſuppellectilem, Conſulatum etiam deſtinaverit? Certe nihil magis in avunculo ſuo Nero commendabat, quam abuſum opum ac profuſionem, ut paullo ante Suetonius ſcribit. *Schildius.*

Quadringenis in punctum HS. *aleam luſit.*] Exponitur ad librum II. capite LXXI.

Piſcatus eſt rete aurato.] De *aureo hamo piſcantibus* elegans Auguſti dictum exſtat, in ejus Vita cap. XXV.

Purpura coccoque &c.] Purpura & coccus, de coccineo & purpureo dicuntur: ſicut & conchylium de colore & veſte. λαμπρὸν χρῶμα, de coccineo dixit Plutarchus in nuptialibus præceptis. inde λαμπρὰ ἐσθὴς coccinea apud Euangeliſtam. Latinis *clara veſtis*, & *clara purpura.* nam purpuræ maxime claræ τὸ λαμπρὸν habent, quod in

ra coccoque funibus nexis. Numquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis, canusinatis mulionibus, armillata & phalerata cum
31 *Mazacum turba, atque cursorum. Non in alia re damno-*

cocco inest. Græci hodieque ignem, absolute vocant λαμπρὸν. *Salmasius.*

Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur.] Persarum fuit hæc luxuria, & regum Syriæ, de quibus multa Athenæus commemorat variis locis. Plutarchus de Surena qui Crassum debellavit, ἐξήλαυνεν, ait, καθ' ἑαυτὸν ἀεὶ χιλίαις σκευοφορούμενος καμήλοις, καὶ διακοσίας ἀπήνας ἐπῆγετο παλλακίδων. *Casaub.* Lamprid. Elagabalo, *Imperator etiam sexcenta dicitur vehicula duxisse, asserens decem millibus camelorum Persarum regem iter facere, & Neronem quingentis carrucis iter iniisse.* *Carrucam* autem vehiculum ad varios usus fuisse constat. nam & apud Scævolam *carrucam dormitoriam* legimus l. XIII. De auro & argent. legatis, & Vlpian. l. XIII. Locati *carrucarium* pro cisiario exponit. Sed & *mulas carrucarias* apud I. Ctos. invenias. Plin. quoque libro XXXIII. cap. XI. conqueritur quod *carrucæ* tunc ex argento cælarentur, cum aurata habuerit vehicula Elagabalus, atque gemmata, contemptis argenteis, eboratis, & æratis. In Pand. autem Florentinis *carrucha* & *carrucharius* scribitur. *Torrent.*

Soleis mularum argenteis.] Græci similiter ὑποδήματα ἵππων vocant. apud Aristotelem καμήλους εἰς πόλεμον ἰσχούσας ὑποδέειν καρβατίναις. Hist. animalium lib. II. ut *calceare mulas* noster in Vespasiano cap. XXXIII. Xiphilinus σπάρτια in simili. Proprie σπάρτια dicuntur funiculi quibus calcei consuuntur aut colligantur. unde apud Athenæum ὑποδήματα συνερραμμένα σπαρτίοις σαπροῖς. sed & integra calciamina Hispanis conficiebant è sparto, in pastorum ὀρειβατῶν usum: quorum meminit Plinius capite secundo libri XIX. similia istis erant & mularum σπάρτια. Apud Columellam libro sexto, cap. XII. soleâ sparteâ ægri bovis pes induitur. *Casaub.* Poppæa aureis. Plin. l. XXXIII. cap. XI.

Canusinatis.] Canusinatum dicimus, indutum veste ex lana Canusina confecta, cujus color est, ut Græci dicunt, ἐρυθρὸς, ut Latini interpretantur, rutilus. Canusina lana, teste Plinio, laudatissima fuit circa Canusium Apuliæ. Martialis:

Vt canusinatus nostro Syrus assere sudet.

Flavius Vopiscus memorat birros Canusinos scenicis donatos fuisse, significans vestimenta ex lana Canusina. *Beroaldus.*

Armillata & phalerata cum Mazacum turba.] In V. C. est, *armillata faleterataci Mazacum turba.* lego: *armillata faleratâque Mazucum turba. Mazucum* Τῶν Μαζυῶν. Populi in Africa *Mazuces* aut *Maryces.* Inde & *Marices.* ita nominantur Ptolemæo, qui vulgarem & Latinum typum in nominibus urbium & gentium concipiendis fere semper sequitur. Stephanus: Μάζυες, οἱ Λιβύης Νομάδες. Nemesianus:

Quemque coloratus Mazux deserta per arva
Pavit, & assiduos docuit tolerare labores.

Salmasius.

Non in alia re damnosior.] Cod. Salmas. *Non in aliena re tamen damnosior.* Vere. quippe, ut Transitorium suum perageret, multa sine dubio aliorum ædificia diruit.

Tran-

mnosior quam in ædificando. Domum à Palatio Esquilias usque fecit. Quam primo Transitoriam, *mox, incendio absumtam, restitutamque,* Auream *nominavit. De cujus spatio atque cultu suffecerit hoc retulisse. Vestibulum ejus fuit, in quo colossus centum viginti pedum staret ipsius effigie: tanta laxitas, ut porticus triplices milliarias haberet: item stagnum maris instar, circumseptum ædificiis ad urbium speciem. Rura insuper arvis atque vinetis & pascuis, silvisque, varia cum multitudine omnis generis pecudum ac ferarum. In cæteris partibus cuncta auro lita, distincta gem-*

Transitoriam.] Ab ipso videlicet transitu, qui per eam domum facilis erat ab uno colle ad alterum collem. Forum quoque Nervæ, transitorium dictum est. *Berold.*

In quo collossus centum viginti pedum staret ipsius effigie.] Zenodorus Romam accitus est à Nerone, ubi destinatum in illius principis simulacrum colossum fecit cx. pedum longitudine, qui dicatus solis venerationi est, damnatis sceleribus illius principis. *Plinius.* Æ. Lampridius in Commodo Ant. *Colossi caput demsit quod Neronis esset, ac suum imposuit: & titulum more solito subscripsit, ita ut illum gladiatorium & effœminatum non prætermitteret.*

Triplices.] Porticus duplices, triplicesque appellaverunt, quæ sunt laxiores, & in quibus ordines columnarum duplicari, triplicatique conficiuntur. Vitruvius in v. scribit in duplici palæstrarum porticu collocanda esse complura membra. Græco vocabulo tetrastichæ porticus, & pentastichæ dicuntur à quatuor & quinque ordinibus columnarum. Gallienus Romanorum Imperator, authore Iulio Capitolino, talem porticum fieri jusserat. *Beroaldus.*

Milliarias.] Sic Vopisc. Aureliano *porticum milliarensem* in hortis Salustianis commemorat. Beroaldus & Egnatius mille passuum has porticus fuisse volunt. Verum ne tota quidem Neronis domus à Palatio Esquilias usque eam longitudinem habuit. Quare mille pedum fuisse dicamus. sic enim metiebantur veteres. Horat.

——— nulla decempedis
Metata privatis opacam
Porticus excipiebat Arcton.

lib. II. Od. xv. Si quis tamen mille passuum intelligi porticus istas malit, non equidem repugnabo. Qualem à Cæsare cogitatam fuisse in campo Martio indicat Cic. lib. IIII. Ad Attic. epist. XVI. *Torrentius.* Amplitudinem Neronianæ domus ista Pliniana monstrant: *Bis vidimus urbem totam cingi domibus principum, Caii & Neronis.* libri trigesimi sexti capite decimo quinto.

Stagnum maris instar, circumseptum ædificiis ad urbium speciem. Rura insuper.] Martialis libro primo,

Hîc ubi conspicui venerabilis amphitheatri
Erigitur moles, stagna Neronis erant:
Hîc ubi miramur velocia munera thermas:
Abstulerat miseris tecta superbus ager.

gemmis unionumque conchis erant. Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, ut flores, fistulis, ut unguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuo diebus ac noctibus vice mundi circumageretur: balineæ marinis & Albulis fluentes aquis. Ejusmodi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobavit, ut se diceret quasi hominem tandem habitare cœpisse. *Præterea inchoabat piscinam à Miseno ad Avernum lacum, contectam, por-*

Vnionum conchis.] Quibus uniones reperiuntur: siquidem conchæ ipsæ aliqua ex parte margaritarum imitantur candorem. *Sabell.*

Cœnationes laqueatæ.] Laquearia, vel laqueata tecta erant, quæ nunc *lambrissata* vocamus. ex tabulis enim ligneis fiebant, in varias figuras, & mæandros sectis, & cælatis. quæ tabulæ plerumque etiam versatiles erant, ita ut & flores & unguenta desuper spargerentur. Hic vero locus ex veteribus libris ita legendus est: *Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, ut flores: fistulatis, ut unguenta desuper spargerentur.* non enim tantum versatiles fuêre illæ tabulæ, quibus ea cœnatio Neronis laqueata est, sed etiam fistulatæ, & versatiles quidem ad hoc, ut flores desuper spargerent. fistulatæ vero ad unguenta fundenda. *Salmasius.*

Versatilibus.] Vtrum tandem sapientiorem putas qui invenit quemadmodum in immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat, qui euripos subito aquarum impetu implet, aut siccat; versatilia cœnationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies, atque alia succedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur: an eum qui & aliis, & sibi hoc monstrat, quam nihil nobis Natura durum ac difficile imperaverit? *Seneca.*

Marinis & Albulis.] AVgust. cap. LXXXII.

Ejusmodi domum cum absolutam dedicaret.] Dedicare non solum est ἀναθεῖναι τῷ θεῷ. sed etiam auspicari usum alicujus rei: quod fiebat cum solenni festivitate: sic *dedicatio patinæ*, in Vitellio cap. XIII. & apud alios Latinos scriptores. Idem mos olim apud Hebræos, ut apparet Deuteronomii cap. XX. & Græcos. Plinius ad Trajanum: *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare.* Casaubonus.

Vt se diceret quasi hominem tandem habitare cœpisse.] Nimirum sic habitârunt illi, qui hoc imperium fecêre, tantas ad vincendas gentes triumphosque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuêre, quam cellaria istorum. Subit vero cogitatio, quota portio harum *(de Caji & Neronis domibus loquitur)* fuerunt areæ illæ, quas invictis Imperatoribus decernebant publice ad exædificandas domos: summusque illorum honos erat, sicut in L. Valerio Publicola, qui primus consul fuit cum L. Bruto, post tot merita, & fratre ejus, qui bis in eodem magistratu Sabinos devicerat, adjici decreto, ut domus eorum fores extra aperirentur, & janua in publicum rejiceretur. *Plinius.*

Fossam

porticibus conclusam, quo quidquid totis Bajis calidarum esset, converteretur. Fossam ab Averno Ostiam usque, ut navibus nec tamen mari iretur, longitudinis per centum sexaginta millia: latitudinis, qua contrariæ quinqueremes commearent. Quorum operum perficiendorum gratia, quod ubique esset custodiæ in Italiam deportari, etiam scelere convictos, nonnisi ad opus damnari, præceperat. Ad hunc impendiorum furorem super fiduciam imperii etiam spe quadam repentina immensarum & reconditarum opum impulsus est: ex indicio equitis Rom. pro comperto pollicentis, thesauros antiquissimæ gazæ, quos Dido regina fugiens Tyro secum extulisset, esse in Africa vastissimis specubus abditos, ac posse erui parvula molientium opera.

32 *Verum ut spes fefellit, destitutus, atque ita jam exhaustus & egens, ut stipendia quoque militum, & commoda veteranorum protrahi ac differri necesse esset, calumniis rapinisque intendit animum. Ante omnia instituit ut è libertorum defunctorum bonis pro semisse do-*

Fossam ab Averno Ostiam usque.] Severo & Celeri ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare, & viribus principis illudere. Namque ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros promiserant, squalenti littore, aut per montes adversos. neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinæ paludes: cætera abrupta, aut arentia, ac si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis caussæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno juga connixus est: manentque vestigia irritæ spei. *Tacitus.*

Quod ubique esset custodiæ.] Vide ad lib. III. cap. LXI.

Ex indicio equitis Rom.] Cesellium Bassum vocat Tacitus initio lib. XVI.

Commoda veteranorum.] AVgust. cap. XXIIII.

Libertorum defunctorum bonis.] Veteri jure cautum fuisse tradit Iustinianus lib. III. tit. De success. libert. ut, si libertus sine liberis decederet, sive testatus sive intestatus, patronus dimidium bonorum ejus acciperet. Nero instituit ut pro semisse, quem jure fisci capiebat, de quo Vespasian. c. XXIII. dodrans exigeretur, id est, dimidium præterea ejus quod patrono competebat, si qui libertus sine probabili aliqua causa nomen ullius familiæ usurpasset quam princeps contingeret. Videri enim volebat æque eorum libertorum patronus atque

dodrans cogeretur ei, si qui sine probabili caussa eo nomine essent quo fuissent illæ familiæ quas ipse contingeret: deinde ut ingratorum in principem testamenta ad fiscum pertinerent: ac ne impune esset studiosis juris qui scripsissent vel dictassent ea: tum ut lege majestatis facta dictaque omnia, quibus modo delator non deesset, tenerentur. Revocavit & præmia coronarum, quæ umquam sibi in certaminibus civitates detulissent. Et cum interdixisset usum amethystini ac Tyrii coloris, sub-

atque is esset qui vero nomine & manifestarius haberetur. Reddenda ergo patrono & sui, & liberti nominis ratio, si semissem ex ejus bonis consequi volebat. *Torrentius.*

Pro semisse dodrans ei cogeretur.] Cod. Salmas. *dextans ei cogeretur.*

Ingratorum in principem.] Qui testando inter heredes Neronem ipsum non nominassent: quum ab eo ipsi quoque modo ornati fuissent, aut in familiarissimis habiti. *Sabellicus.* Calig. cap. XXXVIII.

Studiosis juris qui scripsissent vel dictassent ea.] Romani in faciendis omnibus paullo majoris rei contractibus, itemque in scribendis testamentis, ad juris peritos adibant. Mitto Ciceronis multos locos. Arrianus in Epicteto capite decimotertio libri secundi: ἀλλ' οὐδὲ νομικὸν ἵνα παρέλαβε πώποτε τὸν ἐροῦντα αὐτῷ καὶ ἐξηγησόμενον τὰ νόμιμα; ἀλλὰ διαθήκην μὲν οὐ γράφει, μὴ εἰδὼς πῶς δεῖ γράφειν, ἢ παραλαβὼν τὸν εἰδότα· οὐδ' ἐγγύην ἄλλως σφραγίζεται, ἢ ἀσφάλειαν γράφει· ὀρέξει δὲ χρῆται δίχα νομικοῦ. B. AVgustinus in Ioannem, *Qui habent caussam & volunt supplicare, quærunt aliquem scholasticum jurisperitum, à quo sibi preces componantur.* Sero postea has partes sibi vindicarunt tabelliones: à quibus propterea juris peritia exigitur, Novella LXVI. quin etiam νομικοὶ dicti tabelliones. Suidas in Ταβελλίων. *Casaubonus.*

Revocavit & præmia coronarum.] Ante retulit, cap. XXII. quemadmodum civitates apud quas Musici agones edi solebant jam instituerant citharœdorum coronas omnes ad eum mittere. Nero igitur, si qua civitas id facere omisisset, ad præstandum compulit. *Præmia* autem pro pretia dixit. Quæ revocata interpretor ab hac mente, quod coronæ quæ ab ullis civitatibus unquam Principi delatæ, neque repræsentatæ essent, seu (quod proclive est suspicari) remissæ & condonatæ, seu cum non repeterentur, creditæ iis qui obtulissent, habitæ à Principe pro derelictis, longo intervallo jussæ exigi, id enim est, opinor, Latine *revocare.* Torrent. Scribendum ex V.C. *Revocavit & præmia civitatum, quæ unquam sibi in certaminibus coronas detulissent.* Fulv. Vrsinus.

Cum interdixisset usum amethystini.] Amethystinus color, ab amethysto gēma, sicut pæderotinus à pæderote gemma, quam alio nomine opallium dixêre. Vopiscus Aureliano: *Concessit ut blatteas matronæ tunicas haberent, & cæteras vestes, quum antea coloreas habuissent, & ut multum oxypæderotinas. Vt multum*, id est, si plurimum illis permissum fuisset. Non magnum sane dis-

crimen

ſubmiſiſſetque qui nundinarum die pauculas uncias venderet: præcluſit cunctos negotiatores. Quinetiam inter canendum animadverſam matronam è ſpectaculis, vetita purpura cultam, demonſtraſſe procuratoribus ſuis creditur: detractamque illico, non veſte modo ſed & bonis exuit. Nulli delegavit officium, ut non adjiceret: ſcis quid mihi opus ſit: &, hoc agamus, ne quis quidquam habeat. *Vltimo, templis compluribus dona detraxit, ſimulacraque ex auro vel argento fabricata conflavit: in his Penatium deorum, quæ mox Galba reſtituit.* PARRICIDIA *& cædes à Claudio* 33
exorſus eſt: cujus necis etſi non auctor, at conſcius fuit: neque diſſimulanter, ut qui boletos, in quo cibi genere venenum is acceperat, quaſi deorum cibum, poſthac proverbio Græco collaudare ſit ſolitus. Certe omnibus rerum verborumque contumeliis mortuum inſectatus eſt, modo ſtultitiæ, modo ſævitiæ arguens. Nam & mo-

crimen fuiſſe videtur inter amethyſtinum, & oxypæderotinum. quare non mirum eſt eum colorem, ut pretioſiorem, & purpuræ propiorem rarius fuiſſe matronis uſurpatum. Nero, ut ex Suetonio diſcimus, non ſolum Tyrii, ſed etiã amethyſtini coloris uſum privatis interdixit. Ovidius tamen amethyſtinum inter pretii levioris colores enumerat, quem inter alios plures & viliores concedit mulieribus artis ſuæ. Videntur ergo matronæ, Aureliani temporibus, in ſolatium ademptæ purpuræ vel conchyliatæ veſtis, aut ut tum loquebantur blatteæ, quæ erat magni pretii, amethyſtinas & oxypæderotinas, quæ proxime ad purpureas accederent, in uſu habuiſſe. *Salmaſius.*

Ac Tyrii coloris.] Tyrio *laus ſumma in colore ſanguinis concreti*, Plinio teſte. Sanguinis color φοίνιξ vel φοίνιος, Nam id proprie ſignificat. Apud poëtam *vellera Tyrios incocta rubores* leguntur. Et Homero *purpureus ſanguis* dicitur, eidemque terra rubet ſanguine:

—φοινίοσεν δ' αἵματι γαῖα.

Heſychius φοινικοῦν, interpretatur αἱματῶδες. Vnde Græci veteres eam Syriæ partem in qua purpura optima tingebatur, φοινίκην videntur appellaſſe, & φοίνικας Tyri & Sidonis incolas, unde præſtantiſſima purpura Tyria, quæ & *Sarrana* Latinis, quia Sar olim Tyrus. *Salmaſius.*

Pauculas uncias.] Nero igitur in univerſum coloris hujus uſum ſuſtulit, ne quid eo imbueretur. Cæſar dictator promiſcuum conchyliatæ veſtis uſum ſuſtulit. Suetonius cap. XLII.

Morari.] A μωρὸς, quod fatuum ſignificat. nam hinc morus ad Latinos tranſiit.

morari *eum inter homines desiisse, producta prima syllaba jocabatur: multaque decreta & constituta, ut insipientis atque deliri, pro irritis habuit. Denique bustum ejus consepiri, nisi humili levique materia, neglexit. Britannicum, non minus æmulatione vocis quæ illi jucundior suppetebat, quam metu ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria prævaleret, veneno aggressus est. Quod acceptum à quadam Locusta, venenariorum indice, cum opinione tardius cederet, ventre modo Britannici moto: accersitam mulierem sua manu verberavit, arguens pro veneno remedium dedisse. Excusantique minus datum ad occultandam fa-*

transiit. Plautus Trinummo: *Is mores hominum & moros & morosos facit.* Adi ad caput Claudii XXXVIIII.

Denique bustum ejus consepiri nisi humili levique materia neglexit.] Principum defunctorum cineres in Mausoleum, dum fuit ibi vacuus locus, inferebant: sed ubi fuerant cremati, non minus pro religiosis locis habebantur. sic notat Strabo in descriptione campi Martii, *τὸ τῆς καύστρας τοῦ Αὐγούστου τόπον* diversum à Mausoleo. servatum idem in cæteris principibus, quorum busta instar cæterorum monumentorum & sepulcrorum fuere. Semper autem monumenta suorum sepiebant veteres, tenuiores quidem maceria aut humili aliqua levique materia: honestiores vero lorica è silice vel saxo aut marmore: vide infra cap. L. Virgilius in Culice,

——tumulus formatum crevit in orbem
Quem circum, lapidum levi de marmore formas
Conserit, assiduæ curæ memor.

Pausanias *περιοικοδομὴν* vocat secundo Eliacorum: alibi *κρηπῖδα*. Ita Dio quoque lib. quinquagesimo primo dixit *τὴν κρηπῖδα τοῦ Ἰουλιείου ἡρώου.* Macer IC. lege XXXVII. Dig. De religiosis, &c. *monumentum sepulcri* definiens, istiusmodi *κρηπῖδας* intelligit. *Casaubon.*

Bustum.] *Bustum sane quod Græci τύμβον* vocat Cicero II. De legibus. plura notavi in Horatio Epod. XVII.

Neque in sepulchris pauperum prudens anus
Novendiales dissipare pulveres.

Quo loco vetus interpres *Pauperum*, inquit, *nam divitum sepulcra suis custodibus curæ erant.* Addiditque apud antiquos morem fuisse ut defuncti corpus triduo servaretur domi (Vnde Virgil.

Sedibus hunc refer ante suis.)

post triduum vero in rogum poneretur. (Vnde idem Poëta,

Tertia lux cœlo gelidam dimoverat umbram,
Mœrentes altum cinerem, & confusa ruebant
Ossa focis.)

iterumque post triduum cinis in urnam mitteretur, ac tumulo mandaretur. *Torrentius.*

Locusta.] Hoc quoque nomine Satyri carmine Locusta nota est:

Instituitque rudes melior Locusta propinquas,

Per

facinoris invidiam: Sane, *inquit*, legem Iuliam ti-
meo: *coëgitque se coram in cubiculo quam posset velo-
cissimum ac præsentaneum coquere. Deinde in hœdo
expertus, postquam is quinque horas protraxit: iterum
ac sæpius recoctum, porcello objecit. Quo statim exa-
nimato, inferri in triclinium, darique cœnanti secum
Britannico imperavit. Et cum ille ad primum gustum
concidisset, comitiali morbo ex consuetudine correptum
apud convivas ementitus, postero die raptim inter ma-
ximos imbres translatitio extulit funere. Locustæ
pro navata opera, impunitatem prædiaque ampla,
sed & discipulos dedit. Matrem, dicta factaque sua* 34
*exquirentem acerbius & corrigentem, hactenus primo
gravabatur, ut invidia identidem oneraret, quasi ces-
surus imperio, Rhodumque abiturus: mox & honore
omni & potestate privavit, abductaque militum &
Ger-*

*Per famam, & populum nigros efferre
maritos.*
Sabellicus.

Legem Iuliam timeo.] De veneficiis C. Valerio Flacco, M. Claudio Marcello Coss. A. V. CCCCXXII. primum quæsitum est, & lex constituta. Livius lib. VIII. Secuta est Cornelia, à L. Sulla Dictatore lata. Cicero Pro Cluentio. Inde Iulia, C. Iulii Cæsaris dictatoris. Quæ quod forte nihil amplius quam Cornelia statueret, factum est ut IC.ti recentiores Corneliæ tantum meminerint, quanquam (ut verisimile est) Neronis tempore Iulia potius vocaretur. *Torrentius.* Cum nuspiam legem Iuliam de veneficiis observare liceat, Marcellus Donatus sic exponit, ut Iuliam majestatem timere se Nero dixerit, qua inter alia cavebatur: *Si quis opera, consilio vel dolo, magistratum pop. R. Imperium, vel potestatem habentem occiderit.* Ita magis etiam irrisui Britannicum habuerit, quasi jam destinatum multorum votis imperatorem.

Translatitio extulit funere.] Sic *causæ translatitiæ* sup. cap. VII. Vsus eo Suetonius etiam AVgust. cap. X. ac sæpe Cicero. Libri vetustissimi fere *tralatitium* scribunt. Zonaras autem Britannici corpus, ne livor ex veneno appareret, oblitum gypso elatum narrat, sed subita pluvia eluto gypso, facinus omnium oculis detectum fuisse. *Torrent.*

Abductaque militum & Germanorum statione.] Duplex ergo custodia Agrippinæ, uti & principi ipsi: Prætoriani milites, Germanique. Iampridem vero Germanis habitus hic honos: & ante eos Hispanis. Imo & externi reges vitam suam commisêre istis. De Herode quidem lego Iudææ, habuisse eum in satellitio Germanos. Hæc tamen laus propria quodammodo Batavorum. Vti enim hodie Helvetii, sic illi olim eximii ad hoc munus. Itaque indis-

& Germanorum statione, contubernio quoque ac palatio expulit. Neque in divexanda quidquam pensi habuit: submißis & qui Romæ morantem, litibus, & in secessu quiescentem, per convitia & jocos, terra marique prætervehentes inquietarent. Verum minis ejus ac violentia territus perdere statuit. Et cum veneno ter tentasset, sentiretque antidotis præmunitam: lacunaria, quæ noctu super dormientem laxata machina deciderent, paravit. Hoc consilio per conscios parum celato, solutilem navem, cujus vel naufragio vel cameræ ruina periret, commentus est. Atque ita reconciliatione simulata, jucundißimis literis Bajas evocavit ad sollemnia Quinquatrium simul celebranda: datoque negotio trierarchis, qui Liburnicam, qua advecta erat, velut fortuito concursu confringerent, protraxit con-

indiscriminatim modo Batavi ii custodes appellati, modo Germani. Batavos Suet. Cal. cap. XLIII. nominat, Plutarchus in Othone. Dio apertissime lib. LV. Ex cujus verbis etiam disces, Equites peditesque in hac manu fuisse, sicut & in constitutione Hadriani, inter Vexillationes Palatinas Batavos equites seniores junioresque recensitos reperies. Invenio & Frisios in hoc numero. Lapis Interamnæ. HILARIVS. NERONIS. CAESARIS. CORPORIS. CVSTOS. NATIONE. FRISO. *Lipsius.*

Vel cameræ ruina periret.] Cameræ, curva tecta sunt, de quarum dispositionibus videndus Vitruvius lib. VII. cap. III. quæ & trulissabantur, & inducebantur tectorio. Sunt autem longe aliud à laquearibus, quamvis non ignorem, quævis tecta, cameras recentioribus dici, atque inde etiam cameras cœnationes ipsas appellatas, sive laqueatæ essent, sive cameratæ. *Salmasius.*

Ad sollennia Quinquatrium simul celebranda.] Horatius Quinquatrus festas vocat. Caussa, quia ii dies læti Minervæ, læti pueris virisque. Feriæ pueris, at viris etiam ludi, & spectacula gladiatorum. Ovidius de quinque his diebus:

Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro.
Caussa, quod est illâ nata Minerva die.
Altera, tresque super rasâ celebratur arena,
Ensibus exsertis bellica læta dea est.

Trierarchis.] Trierarchus significat præpositum navis triremis, quæ Græco vocabulo τριήρης dicitur. *Beroaldus.* Apud Græcos id præcipuæ dignationis vocabulum fuit, quo non nisi opulentiores donabantur, quippe queis triremium privato sumtu instruendarum necessitas incumbebat. De Isocrate Plutarchus, ἀργύριον, inquit, ὅσον οὐδεὶς σοφιςῶν, εὐπόρησεν, ὡς καὶ τριηραρχῆσαι.

Velut fortuito concursu confringerent.] Codex Salmasii *concurcusu*: lege *concussu.*

convivium. Repetentique Baulos, in locum corrupti navigii, machinoſum illud obtulit, hilare proſecutus: atque in digreſſu papillas quoque exoſculatus, reliquum temporis cum magna trepidatione vigilavit, cœptorum opperiens exitum. Sed ut diverſa omnia, nandoque evaſiſſe eam comperit, inops conſilii, L. Agernium, libertum ejus, ſalvam & incolumem cum gaudio nuntiantem, objecto clam juxta pugione, ut percuſſorem ſibi ſubornatum arripi conſtringique juſſit, matremque occidi: quaſi deprehenſum crimen voluntaria morte vitaſſet. Adduntur his atrociora, nec incertis auctoribus, ad viſendum interfectæ cadaver accurriſſe, contrectaſſe membra, alia vituperaſſe, alia laudaſſe, ſitique interim oborta, bibiſſe. Neque tamen ſceleris conſcientiam, quamquam & militum & ſenatus populique gratulationibus confirmaretur, aut ſtatim aut umquam poſtea ferre potuit: ſæpe confeſſus exagitari ſe materna ſpecie, verberibus Furiarum, ac tædis ardentibus. Quin & facto per Magos ſacro, evocare Manes,

Baulos.] Tacitus: *Ducitque Baulos, id villæ nomen eſt, quæ promontorium Miſenum inter & Bajanum lacum flexo mari alluitur.* Antea Hortenſii villa, tunc in principum bonis. De qua non inelegans Epigramma condidit Symmachus, ejus poſſeſſor. Martialis:

Dum petit à Baulis mater Cerelia Bajas.

Materna ſpecie.] Alterum umbrarum exemplum Calig. cap. LIX. & Oth. cap. VII. Sed & Domitianus antequam interficeretur Iunium Ruſticum, quem innocentem occiderat, gladio ad ſe venientem in ſomnis vidit. Xiphilin. Horat. Epod. V. *Nocturnus occuram furor.* Torrent.

Verberibus furiarum.] Nolite putare quemadmodum in fabulis ſæpe videtis eos, qui impie, ſcelerateque commiſerint, agitari, & perterreri furiarum tædis ardentibus: ſua quemque fraus, & ſuus terror maxime vexat, ſuum quemque ſcelus agitat, amentiaque afficit, ſuæ malæ cogitationes, amentiæque animi terrent: hæ ſunt impiis aſſiduæ domeſticæ furiæ, quæ dies, noctesque parentum pœnas à conſceleratiſſimis filiis repetant. *Cicero.*

Facto per magos ſacro.] Vt narravit Oſthanes, ſpecies magiæ plures ſunt. Namque & ex aqua, & ex ſphæris, & ex aëre, & ſtellis, & lucernis ac pelvibus, ſecuribuſque, & multis aliis divina promittit: præterea umbrarum, inferorumque colloquia. quæ omnia ætate noſtra princeps Nero vana falſaque com-

nes, & exorare tentavit. Peregrinatione quidem Græciæ, Eleusiniis sacris, quorum imitatione impii & scelerati voce præconis submoverentur, interesse non ausus est. Iunxitque parricidio matris amitæ necem. Quam cum ex duritia alvi cubantem visitaret, & illa tractans lanuginem ejus, ut assolet, jam grandis natu, per blanditias forte dixisset, Simul hanc excepero, mori volo, *conversus ad proximos, confestim se positurum velut irridens ait: præcepitque medicis ut largius purgarent ægram. Nam nec dum defunctæ bona invasit, suppresso testamento, ne quid abscederet. Vxores præter Octaviam duas postea duxit. Poppæam Sa-*

comperit: quippe non citharæ tragicique cantus libido illi major fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. *Plinius.*

Evocare manes.] Evocatio manium est, quam per artem magicam facit Vlysses apud Homerum in XI. Odysseæ. Consimiliter apud Silium Scipio evocat manes, hoc est, umbras defunctorum, magico sacrificio. Appion quoque grammaticus prodidit, se evocasse umbras ad percontandum, Homerus qua patria, quibusve parentibus genitus esset. De hac manium evocatione intellexit Tibullus sic scribens de saga fœmina:

Hæc cantu finditque solum, manesque
sepulcris
Elicit. ——

Fiebat autem peculiariter inferorum evocatio sanguine in fossam victimarum, melle, vino, lacte, comistis. Hinc ab Horatio dictum:

—— *Cruor in fossam confusus, ut inde*
Manes elicerent animas responsa daturas.

Beroaldus.

Eleusiniis sacris.] AVgust. cap. XCIII. & Claud. cap. XXV. Iul. Capitolinus in M. Antonino Philosopho: *Orientalibus rebus ordinatis, Athenis fuit, & inter alia Cereris templum adiit, ut se innocentem probaret, & sacrarium solus ingressus est.*

Scelerati voce præconis.] Scribit Ælius Lampridius, in Eleusiniis sacris proclamari solitum ut nemo ingrediatur, nisi qui se innocentem novit. Hinc translatum est illud poëticum:

——— *Procul, ô procul este profani*
Conclamat vates. ——

Præterea nullus, qui initiatus non foret ingrediebatur apud Athenienses templum Cereris. Vnde cum olim duo juvenes Acarnanes per initiorum dies non initiati templum Cereris imprudentes religionis ingressi essent, deducti sunt ad antistites, & tanquam ob infandum scelus interfecti. *Beroald.*

Amitæ necem.] Domitiæ.

Simul hanc excepero.] Verba amitæ in morbo blandientis Neroni, tanquam tunc libenter morituræ, cum vidisset Neronem deposita prima lanugine jam maturum Imperio ad virilitatem pervenisse. Morem barbæ primæ ponendæ explicatum vides ad cap. XII.

Poppæam Sabinam.] Hæc T. Ollio patre genita, avi materni Poppæi Sabini nomen sumpsit, & à matrimonio Rufi

Sabinam, quæstorio patre natam, & equiti Romano ante nuptam: deinde Statiliam Messallinam Tauri bis consulis ac triumphalis abneptem. Qua ut potiretur, virum ejus Atticum Vestinum COS. *in honore ipso trucidavit. Octaviæ consuetudinem cito aspernatus, corripientibus amicis*, sufficere illi debere *respondit* uxoria ornamenta. *Eandem mox sæpe frustra strangulare meditatus, dimisit ut sterilem: sed improbante divortium populo, nec parcente convitiis, etiam relegavit. Denique occidit sub crimine adulteriorum, adeo impudenti falsoque, ut in quæstione pernegantibus cunctis, Anicetum pædagogum suum indicem subjecerit, qui dolo stupratam à se fateretur. Poppæam duodecimo die post divortium Octaviæ in matrimonium acceptam, dilexit unice. Et tamen ipsam quoque ictu calcis occidit: quod se ex aurigatione sero reversum, gravida & ægra convitiis incesserat. Ex hac filiam tu-*

Rufi Crispi, cui ante nupserat, Othonis opera ad Neronem pervenit. Annal. XIII.

Tauri bis consulis.] Ab hoc Statilio Tauro temporibus Augusti Amphitheatrum Romæ extructum est. Fuit & alius Statilius Taurus hujus Messalinæ frater, ut opinor, qui ob opes, & hortos egregios, quibus Agrippina inhiabat, accusatus vim vitæ suæ attulit. *Habemus*, inquit Marcus Varro, *multa nomina à pecore, ex quo Statilii Tauri, Annii Capræ, Pomponii Vituli cognominati.* Beroaldus. Anno DCCXXVIII. Dio & Cassiodorus consules edunt Augustum VIII. & T. Statilium Taurum II. Fuit autem Statilius ante ann. DCCVII. in parte anni primum consul, hic nunc est II. *Onuphr. Panvinius.*

Anicetum.] Tacit. Anicetum hunc classi apud Misenum præfectum fuisse scribit, cujus opera Nero etiam in occidenda matre usus sit.

Poppæam dilexit unice.] Non ergo mirum, si tantum luxui ejus indulsit. Xiphilinus: ἡ δὲ Σαβίνη αὕτη οὕτως ὑπερεξετρύφησεν (ἐκ γὰρ τῶν βραχυτάτων πάντα δηλωθήσεται) ὥστε τάς τε ἡμιόνους τὰς ἀγούσας αὐτὴν ἐπίχρυσα ὑποδεῖσθαι, καὶ ὄνους πεντακοσίας ἀρτιτόκους καθ' ἡμέραν ἀμέλγεσθαι, ἵν' ἐν τῷ γάλακτι αὐτῶν λοῦται.

Ictu calcis.] Tacitus: *Post finem ludicri Poppæa mortem obiit fortuita mariti iracundia, à quo gravida ictu calcis afflicta est.* Neque enim crediderim veneno, quod quidam scriptores magis odio, quam ex fide tradiderunt. *Sabell.*

Ex hac filiam tulit Claudiam AVgustam, amisitque admodum infantem.] Natam sibi ex Poppæa filiam Nero ultra

tulit Claudiam AVgustam, amisitque admodum infantem. Nullum adeo necessitudinis genus est quod non scelere perculerit. Antoniam Claudii filiam recusantem post Poppææ mortem nuptias suas, quasi molitricem novarum rerum, interemit. Similiter interemit cæteros, affinitate aliqua sibi aut propinquitate conjunctos. In quibus AVlum Plantium juvenem: quem cum ante mortem per vim constuprasset: Eat nunc, *inquit,* mater mea, & successorem meum osculetur: *jactans dilectum ab ea, & ad spem imperii impulsum. Privignum Rufinum Crispinum, Poppæa natum, impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus & imperia ludere, mergendum mari, dum piscaretur, servis ipsius demandxvit. Tuscum nutricis filium relegavit, quod in procuratione Ægypti, balineis in adventum suum extru-*

tra mortale gaudium accepit, appellavitque AVgustam, dato & Poppææ eodem cognomento. Iam Senatus uterum Poppææ commendaverat diis, votaque publice susceperat. quæ multiplicata exsolutaque. Et additæ supplicationes, Templumque Fecunditati, & certamen ad exemplar Actiacæ religionis decretum. Vtque fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini Iovis collocarentur: ludicrum Circense ut Iuliæ genti apud Bovillas, ita Claudiæ Domitiæque apud Antium ederetur. quæ fluxa fuêre, quartum intra mensem defuncta infante. *Tacitus.*

Antoniam filiam Claudii.] Ex Pætina nempe. nam Octaviam Claudio Messallina peperit. Quam pater antequam Neroni traderet, ne sororem is suam ducere videretur, Claudii & ipse filius adoptivus, in aliam familiam adoptandam dedit. Zonaras, & Xiphil. ex Dione. *Torrent.*

In quibus Aulum Plantium] Cum libris aliquot verius est A. Plautium vocari: filium fortasse ejus qui de Britannis triumphavit. Cum Rubellio Plauto si confundis (quod faciunt plures) quomodo vel hac parte Tacitum cum Suetonio junges, qui diversissima Neronis verba depromunt? Capite Rubellii allato, *Quin*, inquit, *Nero deposito metu nuptias Poppææ ob ejusmodi terrores dilatas maturare parat.* Præterea sic Suetonius Romæ fuisse debuit, cum cæsus est: in Asia iste. Hic viva Agrippina, ille mortua pridem interfectus. *Lipsius.*

Ducatus & imperia ludere.] Plutarch. Catone narrans ut aliquando inter pueros luserit, *Ludus* (inquit) *erat judicia, & accusationes.* Spartian. Severo, *Nullum inter pueros ludum nisi ad judices exercuit.* Sed & Trebellius Gallieno, *neque aliter remp. regeret quam cum pueri fingunt potestates.* His adde Senec. lib. In sapientem non cadere injuriam c. XII. *Torrent.*

In procuratione Aegypti.] Vide Claudii cap. XII.

In adventum suum.] Cum Nero suscepis-

ſtructis laviſſet. Senecam præceptorem ad necem com-
pulit : quamvis ſæpe commeatum petenti, boniſque ce-
denti, perſancte juraſſet, ſuſpectum ſe fruſtra, peritu-
rumque potius quam nociturum ei. *Burro præfe-*
cto remedium ad fauces pollicitus, toxicum miſit. Li-
bertos divites & ſenes olim adoptionis, mox dominatio-
nis ſuæ fautores, atque rectores, veneno, partim cibis
partim potionibus indito, intercepit. Nec minore ſævi- 36
tia foris & in exteros graſſatus eſt. Stella crinita, quæ
ſummis poteſtatibus exitium portendere vulgo putatur,
per continuas noctes oriri cœperat. Anxius ea re, ut
ex Babilo aſtrologo didicit, ſolere reges talia oſtenta
cæde aliqua illuſtri expiare, atque à ſemet in capita
procerum depellere: nobiliſſimo cuique exitium deſtina-
vit. Enimvero multo magis & quaſi per juſtam cauſ-
ſam duabus conjurationibus promulgatis : quarum
prior majorque Piſoniana, Romæ: poſterior, Viniciana,
Beneventi conflata atque detecta eſt. Conjurati è vin-
culis triplicium catenarum dixêre cauſſam : cum qui-
dam

cepiſſet peregrinationem Alexandrinam, vulgaſſetque ſe in Ægyptum iturum, Ægyptii extruxerant novas balneas, quibus Neronem ſuo adventu honorificenter acciperent: quibus cum filius nutricis auſus eſſet lavare, fuit interemptus, tanquam nullam habuiſſet rationem Imperatoriæ majeſtatis, cujus utenſilia à reliquorum uſu ſejuncta eſſe ſolent. Vnde legimus apud Hiſtoricos, capitale fuiſſe, ſi quis conſediſſet in ſella Perſarum regis. *Beroald.* Ante dictum eſt Neronem profectionem Alexandrinam ſuſceptam mox deſeruiſſe, cap. XIX.

Boniſque cedente.] Quæ cum pro equeſtri loco nimia eſſent, invidiæ illum publicæ objiciebant. Ea de re legendus egregius libellus De vita beata, quem ſcripſit non alia cauſſa, quam ut ora obſtrueret calumniatoribus, præſertim à capite XVII.

Libertos divites & ſenes.] Inter quos Pallantem, & Doryphorum.

Stella crinita quæ ſummis poteſtatibus exitium portendere vulgo putatur.] Ad Claud. cap. ult. ex Plinio.

Cæde aliqua illuſtri expiare.] Vid. Claud. cap. XXIX. & Tacitum in anno DCCCXVII.

Promulgatis.] Cod. Salmaſ. *provulgatis.*

Piſoniana.] De hac conjuratione prolixe Tacit. Annal. XV. Viniciana vero obſcurior eſt.

dam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tamquam aliter illi non possent nisi morte succurrere, dedecorato flagitiis omnibus. Damnatorum liberi urbe pulsi, enectique veneno aut fame. Constat quosdam cum pædagogis & capsariis uno prandio pariter necatos, alios diurnum victum prohibitos quære-
37 *re. Nullus posthac adhibitus delectus aut modus interimendi quoscumque libuisset, quacumque de caussa. Sed ne de pluribus referam, Salvidieno Orfito objectum est quod tabernas tres de domo sua circa forum civitatibus ad stationem locasset: Cassio Longino Iurisconsulto, ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines restituis-*

Nonnulli etiam imputarent.] Hoc est, beneficium se illi præstare dicerent, si omnibus coopertum probris interficerent.

Tanquam aliter illi non possent nisi morte succurrere.] Intelligit Sulpicium Asperum de quo Tacitus, libro xv. *Proximum constantiæ exemplum Sulpicius Asper centurio præbuit: percontanti Neroni cur in cædem suam conspiravisset, breviter respondens, Non aliter tot flagitiis ejus subveniri posse.* vide libro tertio, capite LXVI. de Artabani litteris.

Capsariis.] Qui capsulam cum libellis deferebant: Iuvenal. Sat.x. de puero ingenuo,

Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.

Id est, servulus capsarius. Sed & Vlpian. l. XIII. De manumiss. vindicta *capsarium* interpretatur eum qui libros portat. Alioqui & capsarum opificem, & eum etiam qui vestimenta in balneis servanda recipit significat l. ult. De jure immunit. l. III. De off. Præfecti vigilum. quod illa capsis includerentur. *Torrent.*

Diurnum victum.] Scribit Tacit. omnis generis, ordinis, sexus homines, divites ac pauperes, adversus Neronem conspirasse. Pauperiores igitur Nero fame mori coëgit, prohibendo victum in diem quærere.

Salvidieno Orfito.] Consularem Salvidienum Orfitum, nescio an hunc ipsum, à Domitiano interemtum narrat, quasi molitorem novarum rerum, lib. ultimo, cap. x.

Civitatibus ad stationem.] *Stationes* Romæ multiplices erant. nam & *bibliopolarum*, & *tabernariorum*, & *jus docentium stationes* legimus. Iuvenal. Satyr. XI.

—— omnis
Convictus, thermæ, stationes, omne theatrum.

Sed hoc loco *municipiorum stationes* intelligo, (quas in foro fuisse probant Victor reg. Vrbis VIII. & Plin. lib. XVI. c. XLIIII. De quibus etiam alter Plin. lib. II. Epist. IX.) sic dictas, (ni fallor) quod legati municipiorum illic versarentur. Adde (si lubet) Paullum I. C. l. VII. Ex quib. caus. major. *Torrent.*

Restituisset.] Cod. Salmas. *retinuisset.* Imagines vero illas quod spectat, sic Poly-

tuiſſet. Pæto Thraſeæ, triſtior & pædagogi vultus. Mori juſsis non amplius quam horarium ſpatium dabat. Ac ne quid moræ interveniret, medicos admovebat, qui cunctantes continuo curarent. *Ita enim vocabat, venas mortis gratia incidere. Creditur etiam polyphago cuidam Ægyptii generis, crudam carnem & quidquid daretur mandere aſſueto, concupiſſe vivos homines laniandos abſumendoſque objicere. Elatus inflatuſque tantis velut ſucceſſibus, negavit* quemquam principum ſciſſe quid ſibi liceret. *Multaſque nec dubias ſignificationes ſæpe jecit, ne reliquis quidem ſe parſurum ſenatoribus: eumque ordinem ſublaturum quandoque è Rep. ac provincias & exercitus equiti Rom. ac libertis permiſſurum. Certe neque ad-*

Polybius lib. VI. *Imago eſt inſignis alicujus viri ſimulacrum, oris ſimilitudinem artificioſe effictam, coloribus pigmentiſque adumbratam, referens, quod in inſigniori & celebriori domus parte ligneo armario includebant.* Non autem omnibus imaginem ſui ponere licebat: ſed iis tantum, qui magiſtratus curules geſſiſſent, quales fuerunt primum Ædiles curules, Prætores, Cenſores, & Conſules. Cumque hi magiſtratus primum ſolis patriciis patuerint, ſequitur etiam patricios primum ſolos jus imaginis habuiſſe. Poſtquam autem hi honores plebi communicati ſunt, eos jus ponendæ imaginis ſimul accepiſſe, dubium non eſt.

Pæto Thraſeæ.] Thraſeas hic admirator unicus Catonis, de cujus vita librum ſcripſit, indicante Plutarcho. Laudes ejus ſparſæ in Tacito, Arriano, Dione: ſed ante alia egregium de illo elogium ipſius Neronis, in Plutarchi libello πολιτικῶν παραγγελμάτων. Ait: Νέρων ὀλίγον ἔμπροσθεν ἢ κτεῖναι τὸν Θρασέαν μάλιστα μισῶν καὶ φοβούμενος, ἐγκαλοῦντός τινος ὡς κακῶς κεκριμένου καὶ ἀδίκως, Ἐβουλόμην ἄν, ἔφη, Θρασέαν οὕτως ἐμὲ φιλεῖν, ὡς δικαστὴς ἄριστός ἐστιν.

Qui cunctantes continuo curarent.] Similes atrocibus factis facetias conjunxit Caligula: *neceſſariam eſſe ſanguinis miſsionem, cui tam diu non prodeſſet elleborum.* Cal. cap. XXIX.

Polyphago cuidam.] Et iſtis locus inter eos quibus principes oblectantur. Vopiſcus in Aureliano: *Vehementiſsime delectatus eſt phagone qui uſque eo multum comedit, ut uno die ante menſam ejus aprum integrum, centum panes, vervecem & porcellum comederet: biberet autem infundibulo appoſito plus orca.*

Succeſſus.] Cod. Salmaſ. *ſucceſsionibus.*

Libertis.] Libertinorum potentiam olim in primis mirati ſunt Britanni, cum vidiſſent duces exercituum obedire Polycleto Neronis liberto, quem princeps miſerat ad ſpectandum Britanniæ ſtatum.

adveniens, neque proficiscens, quemquam osculo impertivit, ac ne resalutatione quidem. Et in auspicando opere Isthmi, magna frequentia clare, Vt sibi ac pop. Rom. bene res verteret, *optavit: dissimulata*
38 *senatus mentione. Sed nec populo aut mœnibus patriæ pepercit. Dicente quodam in sermone communi,*

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.

immo, *inquit,* ἐμοῦ ζῶντος. *Planeque ita fecit: nam quasi offensus deformitate veterum ædificiorum, & angustiis flexurisque vicorum, incendit urbem tam pa-*

Quemquam osculo impertivit.] Tib. cap. X. *ne verbo quidem cuiquam prosequentium reddito, paucosque admodum in digressu osculatus.*

Ἐμοῦ θανόντος.] Refert Dio, hunc versum frequenter Tiberio in ore fuisse lib. LVII. Seneca lib. II. De clementia hunc inter voces execrabiles versum ponit, qui (ut inquit) se mortuo terram misceri ignibus jubet. Mox autem non male Turneb. ἐμοῦ δὲ ζῶντος. Simile illud Varronis apud Nonium, *Cælum ruere, dummodo Magistratum adipiscuntur, exoptent.* Nec dissimili ratione *permistionem terræ* dixit Sall. Bello Iug. & *permiscere Græciam* Cicero. *Torrent.* Haud absimile est votum Rufini apud Claudianum:

Everso juvat orbe mori: solatia letho
Exitium commune dabit. ——

Angustiis, flexurisque.] Corn. Tacitus: *Obnoxia urbe arctis itineribus, huc & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit.* Scribit Livius, Romam, postea quam à Gallis incensa fuerat, promiscue, ac properanter iterum ædificatam: quæ festinatio exemit curam dirigendi vicos, dum omisso sui alienique discrimine in vacuo ædificant: ea fuit causa, ut forma urbis esset occupatæ magis, quam divisæ similis. *Berould.*

Incendit urbem.] Tempus incendii apposuit Cor. Tacitus XIIII. Kalend. Sextiles. Sexto demum die apud imas Esquilias finem incendio factum, hoc est, circiter XXV. diem Iulii. Postea de Christianis supplicium sumptum. Sed quæ scribit, mendo laborant aut à librario, aut quod magis puto, ab ipso Cornelio. *Fuêre qui annotarent,* XIIII. *Kalen. Sextiles principium incendii hujus ortum, quo & Senones captam urbem inflammaverant.* Quod sequitur, sic lego: *ut tot annos, mensesque & dies inter utraque incendia numerarent.* Μίμησις. quasi ipsi ita digitis rationem temporum putarent. Tot anni, tot menses, tot dies sunt à capta Vrbe. Sed puerilia sunt. Nam si præcise eodem die ejusdem mensis incensa Roma à Nerone, quo à Senonibus, ergo inter incendium Senonum & Neronis, differentia præcise est annorum solidorum, nullis reliquis mensibus appendicibus, aut diebus. Quare Cornelius, qui περιεργίαν damnat in illis, ipse potius περίεργος, qui menses & dies excrescentes supra annos hariolетur. Nisi quis dixerit habuisse rationem veteris anni Romani. Non puto vulgus tam doctum fuisse. Neque hæc fuit consuetudo illorum temporum, ut putarent tempora prisca secundum dies prisci seculi, sed secundum Iulianos. *Ios. Scaliger.*

In

palam, ut plerique consulares, cubicularios ejus, cum stupa tædaque, in prædiis suis deprehensos non attigerint: & quædam horrea circa domum AVream, quorum spatium maxime desiderabat, vi bellicis machinis labefactata, atque inflammata sint, quod saxea muro constructa erant. Per sex dies, septemque noctes ea clade sævitum est, ad monumentorum bustorumque diversoria plebe compulsa. Tunc præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt, hostilibus adhuc spoliis adornatæ, deorumque ædes ab regibus, ac deinde Punicis ac Gallicis bellis votæ dedicatæque, & quidquid visendum atque me-

In prædiis suis.] Domibus, sive locis, quæ in urbe possideret. Et urbanum prædium, & agreste dicitur. *Sabellicus.*

Per sex dies, septemque noctes ea clade sævitum est.] At Tacitus ait, *sexto die apud Esquilias finem incendio factum.* Vterque longe abit à lapide prisco, qui novenos commemorat dies, Romæ ad Basilicam Petri: EX. VOTO. SVSCEPTO. QVOD. DIV. ERAT. NEGLECTVM. NEC. REDDITVM. INCENDIOR. ARCENDORVM. CAVSA. QVANDO. VRBS. PER. NOVEM. DIES. ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBVS. ET. HAC. LEGE. DEDICATA. EST. NE. CVI. LICEAT. INTRA. HOS. TERMINOS. AEDIFICIVM. EXTRVERE. Conciliari Tacitus potest, quia mox addit ignem rediisse, Suetonium, aut lapidem non excuso. *Lipsius.*

Bustorum.] Generaliter ad sepulcra confugisse plebeios significatur. Potest & referri ad busta Gallica. Fuit enim Romæ locus juxta Æquimelium, dictus Busta Gallica, ab eo quod Gallorum ossa ibi coacervata, ac consepta fuerunt post urbem recuperatam: itaque acervati cumuli Gallorum fecere locum insignem nomine bustorum Gallicorum: autores Livius, & Varro. *Beroaldus.* Busta Gallica in regione quarta Victor collocat. In eadem regione ponitur eidem Templum Lunæ, quod incendio Neroniano consumtum, Tacitus testatur. Non est autem vero consentaneum, plebem in ea se loca recepisse, queîs itidem flammæ periculum imminebat. *Schildius.*

Hostilibus spoliis adornatæ.] In foribus ducum illustrium Romanorum & eorum, qui hostes profligassent, spolia hostilia affigi solita scribit Plinius in XXXV. quæ nec emptori refringere licebat: quæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant. Livius in X. *Quorum domos affixis hostium spoliis insignes inter alias feceritis.* Hinc ait Tibullus:

Et domus hostiles præferat exuvias.

Beroald.

Deorum ædes.] Delubra deûm, & porticus amœnitati dicatæ latius procidêre. Templum, quod Servius Tullius Lunæ, & Magna ara fanumque, quæ præsenti Herculi Arcas Euander sacraverat, ædesque Statoris Iovis vota Romulo, Numæque regia, & delubrum Vestæ cum penatibus populi Romani, exusta, *Tacitus.*

memorabile ex antiquitate duraverat. Hoc incendium è turri Mæcenatiana prospectans, lætusque flammæ, *ut ajebat,* pulcritudine, *ἅλωσιν Ilii in illo suo scenico habitu decantavit. Ac ne non hinc quoque quantum posset prædæ & manubiarum invaderet, pollicitus cadaverum & ruderum gratuitam egestionem, nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit: collationibusque non receptis modo, verum & efflagitatis, pro-*
39 *vincias privatorumque census prope exhausit.* ACCESSERVNT *tantis ex principe malis, probrisque, quædam & fortuita: pestilentia unius autumni, qua triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt:*

E turri Mæcenatiana.] Quæ in Exquiliarum parte est. Hodie corrupto nomine Mesa pro Mæcenatia dicitur. *Sabellicus.* Horatius lib. III. Od. XXIX. ad Mæcenatem:

Fastidiosam desere copiam, &
Molem propinquam nubibus arduis.

Ἅλωσιν Ilii decantavit.] Male Orosius, *tragico habitu Iliadem decantabat,* pro Ilii ἅλωσιν. An vero Nero ipse carmen illud scripserit, an alius quispiam, merito dubitatur. Troica certe Neronis citat Serv. lib. V. Æneid. & Oresti Neronem comparans Iuvenal. cum ait,

—— in scena nunquam cantavit Orestes,
Troica non scripsit. ——

Torrentius.

Collationibus.] Quam nos Taleam vocamus *(taille)* antiqui collationem vocabant, Cicero etiam *collectam* dicit; Græci ἔρανον appellant, & συμβολὴν. *Budæus.* Orosius: *Centies centena millia sestertiûm annua ad expensas à senatu sibi conferri imperavit.*

Pestilentia unius autumni.] Horatius lib. II. Sat. VI. qua rusculi sui commoda describit,

(heus auster
Nec mala me ambitio perdit, nec plum-
Autumnusque gravis, Libitinæ quæstus acerbæ.

Triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.] Id est, delata sunt tot mortuorum nomina ad eos qui pecuniam pro quoquo mortuo pendi solitam, exigebant recipiebantque. *Ratio enim Libitinæ* est acceptarum pecuniarum liber, quem conficiebant qui Veneris Libitinæ thesauro præficiebantur. EVsebius & Hieronymus in Chronico *ephemeridem* obscurius vocant, de simili peste sub Vespasiano. *Lues ingens Romæ facta, ita ut per multos dies in ephemeridem decem millia ferme mortuorum hominum referrentur.* Casaubon. Servius Tullius cum scire vellet, & quis esset numerus urbanæ multitudinis, & eorum qui nascebantur, & eorum qui moriebantur, & eorum qui in virorum numerum referebantur, statuit quanti pretii nummum pro singulis cognati inferre deberent in ærarium Ilithyæ, quam Romani vocant Iunonem Lucinam, pro iis qui nascerentur, & in ærarium Veneris quod in Luco est, quam Libitinam nuncupant, pro iis qui morerentur: & in Iuventutis, pro iis qui inter viros referri inciperent. *Dionys. Halicarn.*

Libi-

runt: clades Britannica, qua duo præcipua oppida, magna civium sociorumque cæde direpta sunt: ignominia ad Orientem legionibus in Armenia sub jugum missis, ægreque Syria retenta. Mirum, & vel præcipue notabile inter hæc fuit, nihil eum patientius quam maledicta & convitia hominum tulisse: neque in ullos leniorem quam qui se dictis aut carminibus lacessissent, exstitisse. Multa Græce Latineque proscripta, aut vulgata sunt, sicut illa,

Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνοι.
Νεόνυμφον Νέρων, ἰδίαν μητέρ᾽ ἀπέκτεινεν.

Quis

Libitinæ.] Livius libro quadragesimo: *Pestilentia in agris, forisque & conciliabulis, & in urbe tanta erat, ut Libitina vix tunc sufficeret.* Ab hac Libitina dicta fuit Romæ porta Libitinensis, per quam efferebantur, cum ex præscripto legis extra urbem sepelirentur. Portæ Libitinensis meminit Lampridius in Commodi vita. Apuleius per decoram translationem Libitinas appellat invisores, & malignos, veluti exitiales, pestiferosque instar Libitinæ. Sic enim ait in Floridis: *Si qui igitur ex illis Libitinis splendidissimo huic auditorio, velut quædam macula, se immiscuit.* Beroaldus.

Civium sociorumque.] Puto legi debere, *civium R. sociorum* (sic enim fere loquuntur auctores) ut cives Romanos qui illic negociabantur, intelligamus. *Torrent.* At, sicuti *civium sociorumque* Suetonius, ita *civium & sociorum*, in hujus rei historia Tacitus meminit. *Ad septuaginta*, inquit, *millia civium & sociorum, in quæ memoravi locis, cecidisse constitit.* Memoraverat autem Camalodunum, Londinium, & municipium Verulamium.

Legionibus in Armenia sub jugum missis.] Hoc falsum. Tacitus: *Addidit rumor, sub jugum missas legiones, & alia ex rebus infaustis, quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est.* sed hunc rumorem pro re certa etiam alii quidam historici habent.

Syria.] Virtute Corbulonis non solum Syria retenta est, sed & Armenia domita: cui eadem potestas concessa est, quam populus Romanus olim Cn. Pompejo, bellum adversus prædones gesturo, dederat.

Nihil eum patientius quam maledicta & convitia hominum tulisse.] Contrarium tamen suadent Taciti verba, Annalium libro XV. *Nihil in illa conjuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret insolens erat.*

Proscripta aut vulgata.] *Proscribere* publice proponere est.

Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων μητροκτόνοι.] Sors est Apollinea. Auctor dialogi de Nerone, καί τι τοῦ Πυθίου καταλέξαντος αὐτὸν εἰς τοὺς Ὀρέστας τε καὶ Ἀλκμαίωνας, οἷς τὸ μητροκτονῆσαι καὶ λόγον τινὰ εὐκλείας ἔδωκεν, ἐπειδὴ πατρὶ ἐπιμώρησαν. *Casaubonus.*

Νεόνυμφον.] Νεόνυμφος, hoc est, novus sponsus, per scomma nominatus,

Quis negat Æneæ magna de ſtirpe Neronem?
Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrem.

Dū tendit citharam noſter, dum cornua Parthus,
Noſter erit Pæan, ille Ἑκατηβελέτης.

Roma domus fiet: Veios migrate Quirites,
Si non & Veios occupat iſta domus.

Sed neque auctores requiſivit: & quoſdam per indicem delatos ad ſenatum, affici graviore pœna prohibuit.

tus, propter puerum Sporum, quem loco uxoris habuit: vel quod ipſe veluti ſponſa Pythagoræ denupſerat. *Beroaldus.* In optimis libris reperi νεόψηφον, non ut in cæteris, νεόνυμφον. & illud multo ſalſius eſt, & acrioris aceti, ut vel lata nuper ſententia interfectam intelligamus, vel quaſi νεώψηφον ſcriptum eſſet, navis ſententia damnatam audiamus, cum præſertim in navi eam interficere tentaſſet ſutili. *Turnebus.* Νεόψηφον Cod. Salmaſii tuetur. Si vero Iambicus exin confieri debeat, ita verſum tranſpoſuerim:

Νέρων νεόψηφον ἰδίαν μητέρ' ἀπέκτανε.

Dum cornua Parthus.] Parthus hoſtis corneo arcu utitur. *Beroald.*

Noſter erit Pæan.] Pæan Apollinis epitheton eſt, vel ἀπὸ τοῦ παίειν, id eſt, à feriendo, vel ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας, quod moleſtum dolorem ſedet. Verum Romani (ſi Macrobio credimus) id illi deo nomen tanquam ſoſpitali potius quam noxio accommodabant. A feriendo vero, ac longe ejaculando ἑκατηβελέτης, & ἑκατηβόλος etiam dicitur. Perſcite igitur auctor hujus epigrammatis Neroni exprobrat quod dum Apollinis habitu, ut mitis & placidus, ipſe citharam pulſat, Parthus quoque Apollinem agens ſed ſagittis formidabilem, Imperium laceſſat. *Torrentius.* Eſt & Pæan hymnus in laudem Apollinis ad amoliendum aliquod malum morbi vel belli, & generalius hymnus, canticum lætum, Gloſſarium, παιανίζω ονο, canto. quæ ſignificatio imprimis hunc locum illuſtrat.

Roma domus fiet.] Ad taxandam luxurioſam Neronis domum, de cujus magnitudine ſupra memoravit, qua, ut inquit Tacitus, *Palatium, & Mæcenatis hortos Nero continuaverat.* Igitur propter magnitudinem, & laxitatem hæc domus Neroniana non eſſe in urbe Roma, ſed ipſam Romam capere videbatur. *Beroald.*

Veios migrate Quirites.] Veios migrare jubet, ut Vrbe à Gallis vaſtata facturi fuerant, niſi Camillus obſtitiſſet. Livius lib. v.

Quod Nauplii mala bene cantitaret, ſua bona male diſponeret.] Alludit ad tragœdiam aliquam de Nauplio vel Palamede, quam Nero, inter cætera fabularum argumenta, de quibus in genere dictum capite XXI. ſaltavit. Palamedem ſcripſerant certatim multi Græci Latinique tragici: Sophocles in his, cujus etiam alia extabat fabula cui index Ναύπλιος πυρκαεύς. ejus meminit Heſychius. Sententiam horum verborum pluribus expreſſit Philoſtratus, *Caſaubonus.*

Ita

buit. Transeuntem eum Isidorus Cynicus in publico clara voce corripuerat, quod Nauplii mala bene cantitaret, sua bona male disponeret. *Et Datus Atellanarum histrio in cantico quodam*, ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ, *ita demonstraverat, ut bibentem natantemque faceret, exitum scilicet Claudii Agrippinæque significans: & in novissima clausula,*

Orcus vobis ducit pedes,

senatum gestu notaret: histrionem & philosophum Nero nihil amplius quam urbe Italiaque submovit, vel contemtu omnis infamiæ, vel ne fatendo dolorem, irritaret ingenia. TALEM *principem paullo minus* 40
XIIII. *annos perpessus terrarum orbis, tandem destituit: initium facientibus Gallis, duce Iulio Vindice, qui tum eam provinciam pro prætore obtinebat. Prædictum à Mathematicis Neroni olim erat, fore ut quandoque destitueretur: unde vox ejus celeberrima*, τὸ τέχνιον πᾶσα γαῖα τρέφει: *quo majore venia meditare-*

Ita demonstraverat.] Hoc est, gesticulando expresserat verba illa, ὑγίαινε πάτερ. id enim histrionum est, qui à multiplici imitatione etiam *pantomimi* appellantur. Hinc venuste Sueton. cap. XLII. *gesticulari carmina* dixit.

Vt bibentem natantemque faceret.] Vt significaret Claudium bibendo, Agrippinam natando periisse. Nam Claudio venenum in potione datum, non in boleto, ut quidam prodiderant; quod & supra Tranquillus ostendit. *Beroaldus.*

Orcus vobis ducit pedes.] Mortui per pedes efferebantur. *Torrent.* Tanquam Nero Orcus significaretur, qui Senatoribus ducebat pedes, cum Senatoribus foret infestissimus, eumque ordinem sublaturum se quandoque è Republica minitaretur. Itidem Verres à Cicerone ob similitudinem dictus est alter Orcus. *Beroaldus.*

Senatum gestu notaret.] Ob Neronis in Senatum odium, de quo ante cap. XXXVII.

Iulio vindice.] Treis assertores Romani Imperii, extinctoresque Neronis junctim locavit Iuvenalis, ubi ait:

——— *Quid enim Virginius armis*
Debuit ulcisci magis, aut cum Vindice Galba.

Τὸ τέχνιον.] Apparet, senarium esse, quem citat Suetonius, sed paucarum syllabarum commutatione depravatum. fortassis sic restituetur:

Τὸ τέχνιόν γε πᾶσα γαῖα ἐντρέφει.

Fertur inter Græcorum sententias hu-

 jus-

retur citharœdicam artem principi sibi gratam, privato necessariam. Spoponderunt tamen quidam destituto Orientis dominationem, nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinæ fortunæ restitutionem. Cui spei pronior, Britannia Armeniaque amissa, ac rursus utraque recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat. Vt vero consulto Delphis Apolline, septuagesimum ac tertium annum cavendum sibi audivit, quasi eo demum obiturus, ac nihil conjectans de ætate Galbæ, tanta fiducia, non modo senectam, sed etiam perpetuam singularemque concepit felicitatem, ut amissis naufragio pretiosissimis rebus, non dubitaverit inter suos dicere, pisces eas sibi relaturos. *Neapoli de motu Galliarum cognovit die ipso quo matrem occiderat: adeoque lente ac secure tulit, ut gaudentis etiam suspicionem præberet, tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum pro-*

jusmodi senarius, ab hoc proverbio non admodum dissidens:

Λιμὴν ἀτυχίας ἐστὶν ἀνθρώποις τέχνη.

Erasmus. In libris suis reperit Turnebus, τὸ τεχνεῖον ἡμᾶς διαθρέψει: à quo nec Salmasianus abit.

Consulto Delphis Apolline.] Adhuc dum igitur responsa dare, Delphicus iste dæmon perseveravit. Certum est, jam multo ante plerisque subtilioribus sublestam Oraculorum fidem habitam fuisse. Immo quædam penitus valere rebus humanis dixerant. Delphicum tamen, Nerone consulente, nondum siluit. Sed & Plutarchi ævo, qui περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων scripsit, aliqua saltem superfuisse, ex ipso Plutarcho non obscure colligas, & post Plutarchum, nonnulla ruinam suam utcunque sustinuisse, ex Iuliano aliisque constat.

Septuagesimum ac tertium annum cavendum sibi audivit.] Decepit Apollo, ambiguo, ut semper, responso vanum consultorem: ac fortasse talis edita sors fuerat,

Ἑξηκοστὸν ἔτος, τρισκαιδέκατόν τε φυλάττου.

De adventu Neronis Delphos, multa memorabilia Themistius oratione quinta. *Casaub.*

Pisces eas sibi relaturos.] Vt Polycrati Samiorum tyranno Herod. l. III. Strabo l. XIIII. Plin. l. XXXVII. cap. I. Valer. Max. VI. cap. IX. Cic. lib. III. De finib.

Die ipso quo matrem occiderat.] Diem anniversarium intellige, ut cap. ult. *Obiit die quo quondam Octaviam interemerat.*

Se

provinciarum. Statimque in gymnasium progres-
sus, certantes athletas effusissimo studio spectavit. Cœ-
næ quoque tempore interpellatus, tumultuosioribus li-
teris, hactenus excanduit, ut malum iis qui descissent,
minaretur. Denique per octo continuos dies non re-
scribere cuiquam, non mandare quid aut præcipere co-
natus, rem silentio obliteravit. Edictis tandem Vin- 41
dicis contumeliosis, & frequentibus permotus, sena-
tum epistola in ultionem sui reique publicæ adhortatus
est: excusato languore faucium propter quem non ad-
esset. Nihil autem æque doluit quam ut citharœdum
malum se increpitum, ac pro Nerone Ænobarbum
appellatum. Et nomen quidem gentile, quod sibi per
contumeliam exprobraretur, resumturum se professus
est, deposito adoptivo. Cætera convitia ut falsa, non
alio argumento refellebat, quam quod etiam inscitia
tantopere laboratæ perfectæque à se artis objiceretur:
singulos subinde rogitans, nossentne quemquam præ-
stantiorem. Sed urgentibus aliis super alios nuntiis,
Romam prætrepidus rediit. Leviterque modo in itine-
re frivolo auspicio mente recreata, cum annotasset in-
sculptum monumento, militem Gallum ab equite Rom.
oppressum, trahi crinibus, ad eam speciem exiluit
gaudio, cœlumque adoravit. Ac ne tunc quidem aut
se-

Se increpitum.] Objurgatum, castigatumque à Vindice. Scribit Philostratus, Vindicem, vocato ad concionem exercitu, orationem habuisse virulentam contra Neronem, qui inter alia dicebat, illum magis esse omnia, quam citharœdum: citharœdum vero multo magis, quam regem. Eundem quoque infamia, furore, avaritia, lascivia, omnique crudelitate corruptum criminabatur: quod vero matrem interfecisset, id nequaquam illi crimini dandum esse dicebat, tanquam jure interfecta esset illa, quæ tale portentum peperisset. *Beroald.*

Deposito adoptivo.] Quo Nero Claudius Drusus appellatus est.

Cœlumque adoravit.] Quasi inde accepto auspicio. Virgil. III. Æneid.

——— *tendoque supinas*

Ad

ſenatu, aut populo coram appellato, quoſdam è primoribus viris domum evocavit: tranſactaque raptim conſultatione, reliquam diei partem per organa hydraulica novi & ignoti generis circumduxit. Oſtendenſque ſingula, de ratione ac difficultate cujuſque diſſerens, jamque ſe etiam prolaturum omnia in theatrum affir-
42 *mavit, ſi per Vindicem liceat. Poſtquam deinde etiam Galbam & Hiſpanias deſciviſſe cognovit, collapſus, animoque male fracto, diu & ſine voce & prope intermortuus jacuit. Vtque reſipiit, veſte deſciſſa, capite converberato,* actum de ſe *pronuntiavit. Conſolantique nutriculæ, & aliis quoque jam principibus ſimilia accidiſſe memoranti,* Se vero præter cæteros inaudita &

Ad cælum cum voce manus.

Coram appellato.] Libri duo *adorato.* Aſſcriptum tamen in altero, *alias appellato*, quod omittere nolui quin monerem. *adorare* enim pro propitiare dixerunt veteres. Auctor Nonius. *Torrentius.*

Organa hydraulica.] Sunt quædam machinæ ad hauriendam aquam inventæ, quæ organa hydraulica vocantur: quorum meminit Vitruvius Architectus in IX. & X. Sunt & organa hydraulica muſica inſtrumenta, quæ per áquam ſonantes excitant voces, unde & nomen acceperunt. Plinius in VII. *Laudatus Cteſibius eſt pneumatica ratione, & hydraulicis organis repertis.* Idem in IX. *Delphinum mulceri prodidit muſica arte & præcipue hydrauli ſono.* De his muſicis inſtrumentis cenſoria eſt illa, & digna memoratu apud Ammianum peroratio: *Denique pro philoſopho cantor, & in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur, & bibliothecis ſepulcrorum ritu in perpetuum clauſis organa fabricantur hydraulica.* Beroaldus.

Poſtquam deinde etiam Galbam.] Plutarchus, ὁ Νέρων ἅμα τῷ πυθέσθαι τὰ περὶ Γάλβαν (ἔτυχε δὲ λελουμένος καὶ ἀριστῶν) ἀνέτρεψε τὴν τράπεζαν. Id nuntiata cæterorum exercituum defectione, feciſſe eum Suetonius refert, cap. XLVII.

Intermortuus.] Intermortuum Latini dicunt eum, qui inter mortem, vitamque ex dolore procumbit ſimilis exſpiranti. Plinius in XXXII. *Vituli,* inquit, *marini adeps inſtillatur naribus intermortuarum vulvæ vitio.* Attalus cum ad ſocietatem Romanam hortaretur, ut apud Livium ait Eumenes, in ipſa concione intermortuus haud multo poſt exſpiravit. *Beroald.*

Veſte deſciſſa.] Nota, non ſolius iſtud Hebræi moris fuiſſe, in ſummo luctu veſtem ſcindere.

Inaudita & incognita.] Galba apud Tacitum: *Sit ante oculos Nero, quem longa Cæſarum ſerie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego cum una legione, ſed ſua immanitas, ſua luxuria, cervicibus publicis depulêre. Neque erat adhuc damnati principis exemplum.*

Qui ſuum imperium vivus amitteret.] Darius apud Q. Curtium libro V. *Nec dii ſiverint, ut hoc decus mei capitis, aut demere*

& incognita pati *respondit*, qui suum imperium vivus amitteret. *Nec eo secius quidquam ex consuetudine luxus atque desidiæ omisit vel imminuit. Quinimmo, cum prosperi quiddam ex provinciis nuntiatum esset, super abundantissimam cœnam jocularia in defectionis duces carmina, lasciveque modulata, quæ vulgo innotuerunt, etiam gesticulatus est: ac spectaculis theatri clam illatus, cuidam scenico placenti nuntium misit,* abuti eum occupationibus suis. *Initio statim tumul-* 43
tus, multa & immania, verum non abhorrentia à sua natura, creditur destinasse. Successores, percussoresque submittere exercitibus, & provincias regentibus quasi conspiratis, idemque & unum sentientibus: quidquid ubique exsulum, quidquid in urbe hominum Gallicanorum esset, contrucidare: illos, ne desciscentibus aggregarentur: hos, ut conscios popularium suorum, atque fautores. Gallias exercitibus diripiendas permittere: senatum universum veneno per convivia necare, urbem incendere feris in populum immissis, quo difficilius defenderetur. Sed absterritus, non tam pœnitentia quam perficiendi desperatione, credensque expeditionem necessariam, Coss. *ante tempus privavit honore: atque in utriusque locum solus iniit consulatum, quasi fatale esset, non posse Gallias debellari nisi à consule. Ac susceptis fascibus, cum post epulas triclinio digrederetur, inni-*

xus

demere mihi quisquam, aut condonare possit, nec hoc imperium vivus amittam. idem erit regni mei qui & spiritus finis. Nota vox illa, *καλὸν ἐντάφιον ἡ τυραννίς. Casaub.*

Suum imperium.] Cod. Salmas. *summum.*

Innotuerunt.] Cod. Salmas. *notuerunt.*

Gesticulari carmina.] Capite trigesimo nono.

Non posse Gallias debellari nisi à consule.] Sicuti fama percrebuerat, *L. Cottam Quindecimvirum sententiam dicturum, ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi à rege non posse vinci, Cæsar rex appellaretur.* Cæs. cap. LXXIX.

Iner-

xus humeris familiarium, affirmavit, simul ac provinciam attigisset, inermem se in conspectum exercituum proditurum, nec quidquam aliud quam fleturum. Revocatisque ad pœnitentiam defectoribus, sequenti die lætum inter lætos cantaturum epinicia, quæ jam
44 *nunc sibi componi oporteret. In præparanda expeditione primam curam habuit deligendi vehicula, portandis scenicis organis, concubinasque quas secum educeret, tondendi ad virilem modum, & securibus peltisque Amazonicis instruendi. Mox tribus urbanas ad sacramentum citavit: ac nullo idoneo respondente, certum dominis servorum numerum indixit: nec nisi ex tota cujusque familia probatissimos, ne dispensatoribus qui-*

Inermem se in conspectum exercituum proditurum.] Sperabat enim fore, ut vel reverentia, vel miseratio domus Augustæ, cujus unicum subsidium supererat, furibundum militem commoveret. Milite enim hactenus Augusta res steterat, qui & ipse vicissim obstrictus Cæsarum beneficiis erat. *Schildius.*

Scenicis organis.] Cap. XLI.

Securibus peltisque Amazonicis.] Sic securim Amazoniam vocat Horat. lib. IIII. Od. IIII. De pelta alibi dictum.

Tribus urbanas.] Quatuor solas urbanas tribus fuisse autumat Plinius, appellatas à partibus urbis, in quibus habitabant. Nam Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina dicebantur: in quas transferri ignominiosum erat desidiæ probro: rusticæ vero tribus laudatissimæ existimabantur. Sed hîc Tranquillus per tribus urbanas significare videtur omnes Romanas tribus, quæ erant numero trigintaquinque. *Beroald.*

Nullo idoneo.] Hoc est, qui Romanæ militiæ legibus honeste militare posset, à qua servi in primis arcebantur, histriones quoque, & capite censi. Libet autem asscribere Varronis verba apud Nonium. *M. Curius Consul in Capitolio cum delectum haberet, nec citatus in tribu civis respondisset, vendidit tenebrionem.* Adde ejusdem auctoris apud Gellium lib. XI. cap. I. verba, quibus citato, neque respondenti mulcta dici solebat. *Torrentius.*

Certum dominis servorum numerum indixit.] Qui non nisi in summis reip. difficultatibus, ad militiam admittebantur. Id, præter Romanos, etiam aliis generosioribus populis receptum fuit. Parthis contrarium institutum placuisse video. De iis sic Iustinus lib. XLI. *Exercitum non ut aliæ gentes liberorum, sed majorem partem servorum habent. Quorum vulgus, nulli manumittendi potestate permissa, ac per hoc omnibus servis nascentibus, in dies crescit.* Schildius.

Ne dispensatoribus quidem aut amanuensibus.] Quorum opera scilicet dominis vel maxime esset necessaria. De *dispensatoribus* August. cap. LXVII. *Amanuenses* vero iidem qui *à manu*. Alii vero fuisse videntur quos *ad manum* vocabant. Cic. libro III. De oratore, *Gracchus Licinum servum sibi habuit ad manum.*

quidem, aut amanuensibus exceptis, recepit. Partem etiam census omnes ordines conferre jussit: & insuper inquilinos privatarum ædium atque insularum, pensionem annuam repræsentare fisco. Exegitque ingenti fastidio & acerbitate nummum asperum, argentum postulatum, aurum ad obrussam: ut plerique omnem collationem palam recusarent, consensu flagitantes à delatoribus potius revocanda præmia quæcumque cepissent.

manum. Quanquam, *à veste*, & *ad vestem* pro iisdem legimus. *Torrent.*

Partem census.] Voluit ut unusquisque tam ex ordine Senatorio, quam Equestri, atque plebeio per collationem conferret portionem sui census, atque divitiarum, ad expeditionem bellicam capessendam. *Beroald.*

Insularum.] De quibus jam sæpe dictum est.

Repræsentare.] Præsentem numerare.

Nummum asperum.] Olim qui thesaurum parare studebant, in eo nummum asperum libenter recondebant, quem interpretor bene percussum & recentem, non veterem, neque tritum: atque ipso usu levem fugientibus notis, nec forma expressa. quo sensu illud Persianum accipi censeo Sat. III.

——— *quid asper*
Utile nummus habet?

Sed & creditores in paciscendo cavere solebant sibi eo genere nummorum solutum iri, quod è Seneca conjicimus, cujus verba ex lib. II. Ep. XIX. subscribam: *Sed movebis mihi controversiam, si te novi. nec voles quod debeo nisi in aspero & probo accipere.* Legi & in vetusto libro, *aspraturam* esse κόλλυβον: quod qui pecuniam permutabat, pro trita asperam vellet habere. *Turnebus.*

Argentum postulatum.] Apud Alphenum I. C. mentio fit *argenti pusulati.* Quo loco Alciatus legit, *postulatum*, alii *pustulatum.* utrumque idem valet quod pusulatum, nam & pustula, pusula dicitur & postula. Tibullus:

Læderet aut teneras postula rupta manus.

Festus Hettam, alii pusulam dixerunt esse: apud Plinium lib. XXII. cap. XXV. quatuor locis, quibus scriptum est pustulas vel crustulas, veteres libri habent *pusulas*: & lib. XXV. & lib. XXI. cap. XV. Argentum igitur pusulatum est, quod Suetonio & Martiali pustulatum vel postulatum, non Alciati sensu, sed quod soleat argentum merum in coquendo in pusulas adsurgere. Gallice dicitur, *argent de copelle.* Cujacius.

Aurum ad obrussam.] *Obrussam* dixêre auri experimentum quod igne sumitur, ex Græco ὀβρύζη. ita πορφυρίζον purpurissum. Cicero: *Heîc adhibenda tanquam obrussa ratio est.* Seneca Epist. XIII. *Hæc ejus obrussa est*, id est, probatio. Glossæ: *Obrussa*, τὸ δοκιμάζον τὸ χρυσίον ὅπου παρατρίβεται. Immo, ὅπου καίεται. Auri probationem, quæ lapide fit & attritu, pro altera accepit. *Obryzi* auri apud veteres Latinos nulla mentio, sed auri ad obrussam exacti. Corrigendus itaque Plinius lib. XXXIII. cap. III. *Aurique experimentum ignis est, ut simili colore rubeat ignescatque, atque ipsum obrussam vocant.* Ipsum nempe experimentum. Ita veteres omnes sunt locuti. *Salmas.*

Ex annonæ quoque caritate lucrantium accrevit invidia.] Sensus est, cum omnium jam animus à Nerone esset aliena-

45 *sent. Ex annonæ quoque caritate lucrantium accrevit invidia. Nam & forte accidit, ut in publica fame Alexandrina navis nuntiaretur pulverem luctatoribus aulicis advexisse. Quare omnium in se odio concitato, nihil contumeliarum defuit quin subiret. Statuæ ejus à vertice currus appositus est cum inscriptione Græca,* Nunc demum agona esse; *&*, Traheret tandem. *Alterius collo & ascopera deligata, simulque*

lienatus, extremum malorum accessisse cumulum, casum qui hic narratur. annonæ erat ingens Romæ inopia, avideque naves Alexandrinæ ab omnibus exspectabātur, grassantibus interea dardanariis, qui publicam calamitatem in occasionem quæstus vertere soliti. ita suspensis omnium animis, nuntiatur navis Alexandrina pulverem luctatoribus aulicis advexisse. tum vero fremere omnes, & in Neronem invidiam vertere, quam ante juste conceperant adversus lucrantes ex annonæ caritate. *Casaub.*

Pulverem luctatoribus aulicis advexisse.] Non multum à pulvere Puteolano distat arena è Nilo, tenuissima sui parte non ad sustinenda maria, fluctusque frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studiis. Inde certe Patrobio, Neronis Principis liberto, advehebatur. *Plinius.*

Statuæ ejus à vertice currus appositus est cum inscriptione Græca, Nunc demum agona esse: & Traheret tandem.] Currum intellige, simulacrum parvum eorum curruum, quibus insistebant aurigantes in Circo. Ita esse legendum non *cirrus*, super auctoritatem Mss. declarant sequentes inscriptiones ἁρματηρικαί. quarum prior Græca, ut ait Suetonius, acroteleutium fuit senarii tragici: hoc modo, Νῦν γὰρ ἔστ' ἀγών. ut apud Aristophanem in Pace, Ὦνδρες τί ποιοῦμεθα. νῦν ἀγὼν μέγας. apparet proverbiale dictum esse, quoties ad certamen aliquod se compararent. Sic apud elegantissimum scriptorem, Chariclea parans se ad periculum subeundum status & vitæ, πλησίον ὁ ἀγῶν. inquit, ad Theagenem suum, libro x. Altera inscriptio fuit, *Trahe tandem.* aut Græca fortasse, Νῦν δεῖ ἐλαύνειν, vel ἕλκειν. Neque enim id διαῤῥήδην Tranquillus negat. Vtrautra lingua fuerit concepta, certum est *trahere* vel ἕλκειν ad aurigationem esse referendum. Orpheus in thymiamate Solis,

Χρυσολύρη, κόσμου τὸν ἐναρμόνιον δρόμον ἕλκων.

sed videtur verbum *trahere* aliquid βλάσφημον & inominatum habere, ut cum dixit cap. XXII. libri hujus *tractum prasinum*, ideo scriptum potius ab istis *Trahe* quam Age vel agita: aut ἕλκε potius quam ἔλαυνε. etsi ea quoque vox aliquid interdum sonat ominosi, ut cum Diogenes Laërtius ait, epigrammate in Stilponem, πιὼν γὰρ ἤλασε. id est obiit, periit. *Casaub.*

Ascopera deligata.] Perperam qui ediderunt, *scopa.* Nam neque scopa Latine dicitur numero singulari, & si maxime dicatur, nihil tamen commercii scopis, & culleo. *Ascopera* autem, cujus vestigium in vetustis exemplaribus deprehendimus, est sacculus pelliceus: compositumque nomen Græce est, ex utre & sacco, de quo vocabulo ita scribit Suidas, ἀσκοπήρα τὸ μαρσύπιον

que titulus, Ego quid potui? ſed tu culeum meruiſti. *Adſcriptum & columnis*, Etiam Gallos eum cantando excitaſſe. *Iam noctibus jurgia cum ſervis plerique ſimulantes, crebro vindicem poſcebant. Terrebatur ad hæc evidentibus portentis ſomniorum* 46 *& auſpiciorum, & ominum, tum veteribus tum novis: numquam antea ſomniare ſolitus. Occiſa demum matre, vidit per quietem, navem ſibi regenti extortum gubernaculum: trahique ſe ab Octavia uxore in arctiſſimas tenebras, & modo pennatarum formicarum multitudine oppleri: modo à ſimulacris gentium ad Pom-*

σύπιον ἤτοι σακκοπήθυνιον. Marſupium ſignificari Suidas aſcoperam docet. Hæc ergo fuit Aſcopera Neronianæ ſtatuæ collo deligata, cullei ſymbolum, quoniam matricida. Quod enim culleo parricidæ inſuuntur, qui fit è corio bovis, ejus cullei veluti inſtar quoddam repræſentavit, qui deligavit aſcoperam. *Politianus.*

Ego quid potui?] Populi vox eſt compellantis Neronem: aut Agrippinæ matris.

Crebro vindicem poſcebant.] Vox eſt ſervorum petentium vindicem, hoc eſt, καρπιστὴν, ut ſimul alluſionem facerent ad Iulium Vindicem, qui conſpiraverat in Neronem pro libertate publica. *Caſaub.*

Numquam ſomniare ſolitus.] De eo ſic Tertullian. lib. De anima, *Sed & Neronem Suetonius, & Thraſymedem Theopompus negant unquam ſomniaſſe, niſi vix Neronem in ultimo exitu poſt pavores ſuos. Pavores* autem (ni fallor) vocat Vmbrarum metus, de quibus ante cap. XXXIIII. De Thraſymede idem Plutarch. De defectu oraculor. Aliquid Plin. lib. x. cap. VII. *Torrent.*

Formicarum multitudine oppleri.] Id illi vim & impetum plebis portendebat. Quod interpretamentum perſpicuum reddit locus Tiber. cap. LXXII. *Erat ei in oblectamentis ſerpens draco, quem ex conſuetudine manu ſua cibaturus, cum conſumtum à formicis inveniſſet, monitus eſt ut vim multitudinis caveret.* Schildius.

A ſimulacris gentium ad Pompeii theatrum dedicatarum circuiri.] Non ſingularum tantum perſonarum ſtatuas & imagines, ſed gentium quoque factas eſſe legimus: ut populi Romani apud Rhodios & alibi. ſimiles hîc intelliguntur imagines gentium, quæ inter ornamenta theatri Pompeiani: Plinius lib. XXXVI. cap. V. Martinus Polonus in Chronico. *Erat Romæ conſecratio omnium ſtatuarum, quæ ſtatuæ ſcripta nomina gentis in pectore, cujus imaginem tenebant, gerebant.* Pompeii exemplum fuerat & Auguſtus imitatus: ſi quidem ex fide ſcribit hæc Servius: *Porticum*, ait, *Auguſtus fecerat, in qua ſimulacra omnium gentium conlocaverat: quæ porticus appellatur Ad nationes.* Reperio etiam ſimulacra gentium producta in funebri pompa principum defunctorum. Dio libro LVI. de exſequiis AVguſti, τά τε ἔθνη πάνθ' ὅσα προσεκτήσατο ἐπιχωρίως σφίσιν ὡς ἕκαστα ἀπῃκασμένα ἐπέμφθη. Idem in funere Pertinacis, παρῆλθον μετὰ τοῦτο τὰ ἔθνη

Pompeii theatrum dedicatarum circuiri, arcerique progressu. Asturconem, quo maxime lætabatur, posteriore corporis parte in simiæ speciem transfiguratum, ac tantum capite integro hinnitus edere canoros. De Mausoleo sponte foribus patefactis exaudita vox est, nomine eum cientis. Kalend. Ianuarii exornati Lares in ipso sacrificii apparatu conciderunt. AVspicanti Sporus anulum muneri obtulit: cujus gemmæ sculptura erat, Proserpinæ raptus. *Votorum nuncupatione magna jam ordinum frequentia vix repertæ Capitolii cla-*

πάντα τὰ ὑπήκοα ἐν εἰκόσι χαλκαῖς ἐπιχωρίως σφίσιν ἐσταλμένα. *Casaubonus.*

Asturconem.] Asturcones ab Asturia Hispaniæ parte, unde optimi veniunt, equi parvi, qui molliter alterna crura glomerando explicant. Martialis:

Hic brevis ad numerum rapidos qui colligit ungues,
Venit ab auriferis gentibus Astur equus. Sabellic.

Mausoleo.] Sepulcrum intelligit, quod Augustus Cæsar extruxit in campo Martio. Cui & Poppeæ corpus non igni abolitum, sed regum externorum consuetudine, differtum odoribus, Nero intulerat. Ipsius vero reliquias non Mausoleo, sed gentili Domitiorum monumento illatas legimus cap. L.

Nomine eum cientis.] Virgil.

Hinc exaudiri voces & verba vocantis
Visa viri. ———

De Sichæo Didonem conjugem appellante loquitur.

Kalend. Ianuarii exornati lares.] Aug. cap. XXXI.

Auspicanti.] Moris fuit, ut quicunque munus aut magistratum gererent, primo ejus die leviter aliquid delibarent, auspicii saltem caussa. Itaque appellabant primum illum, Auspicalem diem. Panegyristes: *Illum tamen primum Consulatus tui Auspicalem diem, tacitus præterire nullo modo possum: quo tu solus omnium consecutus es, ut quod tempus antea incipiendis tantummodo rebus aptum esse videbatur, tunc primum potuerit sufficere peragendis, unoque sol curriculo & officia te Consulis inchoantem viderit, & imperatoris implentem.* Vide supra cap. VII.

Proserpinæ raptus.] Talis sculptura præsagium fuit Neroni, quod & ipse ab orco raperetur, sicut rapta fuerat Proserpina. *Beroald.*

Votorum nuncupationes.] Eam votorum nuncupationem intelligo, quæ anni initio pro salute Principis fiebat. nam & quod de Spori munere præcedit, ad ineuntis anni strenas refero. *Torrentius.* Calendis ipsis hæc vota suscipi, Corn. Tacitus sentire videtur, qui & Thraseæ objectum scribit, quod principio anni solenne jusjurandum vitaret, nuncupationibusque votorum non adesset. Cajus tamen I. C. l. CCXXXIII. de verb. signif. *Post Calendas, inquit, Ianuarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur.* Addit Septimius in Apologetico, tum solitos cives focos & choros in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu obolefacere, vino lutum cogere, catervatim cursitare. *Alciatus.*

At

claves. Cum ex oratione ejus, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in ſenatu, daturos pœnas ſceleratos, ac brevi dignum exitum facturos, *conclamatum eſt ab univerſis,* Tu facies AVguſte. *Obſervatum etiam fuerat, noviſſimum fabulam cantaſſe eum publice* Oedipodem exſulem, *atque in hoc decidiſſe verſu,*

Θανεῖν μ᾽ ἄνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

Nuntiata interim etiam cæterorum exercituum defe- 47
ctione, literas prandenti ſibi redditas concerpſit, menſam ſubvertit: duos ſcyphos gratiſſimi uſus, quos Homericos à cælatura carminum Homeri vocabat, ſolo illiſit: ac ſumto à Locuſta veneno, & in auream pyxidem condito, tranſiit in hortos Servilianos. Vbi præmiſſis libertorum fidiſſimis Oſtiam, ad claſſem præparandam, tribunos centurioneſque prætorii de fuga ſocietate tentavit. Sed partim tergiverſantibus, partim aperte detrectantibus, uno vero etiam proclamante, Vſque adeone mori miſerum eſt?

va-

Ac brevi dignum exitum facturos.] Male qui *exitium* pro *exitum* ſcribunt. *Exitum facere* probum & elegans dicendi genus. Seneca epiſtola CXV. Petronius Arbiter, Quintilianus declamatione IV. & V. Marcellus Iuriſconſultus lege III. Dig. item de iis quæ in teſtamento delentur, &c. uſurpant. *Caſ.*

Atque in hoc decidiſſe verſu.] Cod. Salmaſ. *dediſſe*. Lege, *deſiſſe*.

Θανεῖν.] Interpretatio hæc eſt: *Mori me juſſit uxor, mater, pater.* Hanc ſententiam dicebat de ſe ipſo Oedipus in fabula: tanquam mori juberetur propter uxorem, quæ erat mater Iocaſta, & propter patrem Laium, quem interemerat. Idem verſus Neroni commodiſſime aptari poteſt, qui mori jubetur propter uxorem Octaviam, matrem Agrippinam, patrem Claudium, quos omnes interemerat. *Beroal.*

Duos ſcyphos.] Calices, & quidem cryſtallinos vocat Plin. XXXVII. cap. II.

A cælatura carminum.] Appellabat Homericos ab hac cælatura, quæ de Neſtorio calice Homericis verſibus XI. Iliad. deſcribitur. *Beroald.*

In hortos Servilianos.] In Servilianis hortis ſolitum Neronem commorari docet Corn. Tacitus, qui ait, Milichum, à quo detecta eſt conjuratio, veniſſe in hortos Servilianos, ibique conventum Neronem edocuiſſe quæ audierat de conjuratis.

Vſque adeone mori.] Hemiſtichion eſt Virgilianum, quod dicit Turnus ad ſororem Iuturnam in XII. Æneidos, ubi oſtendit potius moriendum eſſe, quam fugiendum. Verſus Maronis hi ſunt:

 Vſque

varia agitavit, Parthosne an Galbam supplex peteret, an atratus prodiret in publicum, proque Rostris quanta maxima posset miseratione veniam præteritorum precaretur: ac ni flexisset animos, vel Ægypti præfecturam concedi sibi oraret. Inventus est postea in scrinio ejus hac de re sermo formatus. Sed deterritum putant, ne prius quam in forum perveniret, discerperetur. Sic cogitatione in posterum diem dilata, ad mediam fere noctem excitatus, ut comperit stationem militum recessisse, prosiluit è lecto, misitque circum amicos. Et quia nihil à quoquam renuntiabatur, ipse cum paucis hospitia singulorum adiit. Verum clausis omnium foribus, respondente nullo, in cubiculum rediit: unde jam & custodes diffugerant, direptis etiam stragulis, amota & pyxide veneni. Ac statim Spicillum mirmillonem, vel quemlibet alium percussorem, cujus manu periret, requisivit. Et nemine reperto: Ergo egò, *inquit,* nec amicum habeo, nec inimicum? *procurritque quasi*

Vsque adeone mori miserum est? vos ô mihi manes
Este boni, quoniam superis aversa voluntas.

Atratus.] Indutus atris, hoc est, nigris vestibus: qui color funebris est, convenitq; lugentibus, & ad misericordiam movendam est accommodatus. Nefas erat apud priscos in epulo publico accumbere atratos convivas. Hinc Cicero taxat Vatinium, quod in epulo Q. Arii cœnavit atratus. Græci ἀνθράκινον vocant nigrum, atrumque colorem, ab anthrace, qui Græce dicitur carbo: & vestis anthracina erat lugentium. Varro: *Propinquæ adolescentulæ, & adolèscentuli proximi, amiculo nigello, capillo demisso sequerentur luctum.* Beroaldus.

Vel Aegypti præfecturam concedi sibi oraret] Nymphidius, præfectus aulæ cum Tigellino, ut primum Nero rebus suis deploratis videbatur in Ægyptum fuga abiturus, perinde ac si is jam profugisset, militibus persuasit, uti Galbam imperatorem crearent: promisitque ejus in gratiam aulicis & prætoriis militibus viritim denarios VII. M. & D. iis qui in provinciis militabant, MCCL.. quam pecuniam, nisi pluribus, quam Nero, maleficiis totum humanum genus affecisset, nullo modo comparare poterat. *Plutarchus.*

Stationem militum.] Excubitorum scilicet. Sup. cap. VIII.

Spicillum mirmillonem.] Capite trigesimo.

Nec amicum habeo, nec inimicum.] Vocem

quaſi præcipitaturus ſe in Tiberim. Sed revocato rurſus impetu, aliquid ſecretioris latebræ ad colligendum animum deſideravit: & offerente Phaonte liberto ſuburbanum ſuum inter Salariam & Nomentanam viam circa quartum milliarium: ut erat nudo pede atque tunicatus, pænulam obſoleti coloris ſuperinduit: adopertoque capite, & ante faciem obtento ſudario, equum inſcendit, quatuor ſolum comitantibus, inter quos & Sporus erat. Statimque tremore terræ, & fulgure adverſo pavefactus, audiit ex proximis caſtris clamorem militum, & ſibi adverſa & Galbæ proſpera ominantium: etiam ex obviis viatoribus quendam dicentem, 48

Vocem vere miſerabilem: miſer ſit neceſſe eſt, qui neutrum habeat. Quod vox illa apud Lælium Ciceronis declarat: quum quidam ſtulte gloriaretur *ſe inimicum nullum habere*, reſponſum eſt, *ergo nec amicum*: neceſſe eſt enim hominis vitam utrunque ſortiri. *Sabellicus.*

Inter Salariam.] *Salis nomen* honoribus etiam militiæque interponitur, ſalariis inde dictis, magna apud antiquos autoritate, ſicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa Sal in Sabinos vectari conſueverat. *Plinius.*

Et Nomentanam viam.] A Viminali porta incipit via Nomentana, qua iter erat Nomentum Sabinorum oppidum. Hæc alio nomine Ficulnenſis appellata fuit. Hæc, ut Strabo refert, in viam Salariam apud Heretum Sabinorum oppidum ſupra Tiberim jacens incidebat. Hujus viæ mentio talis exſtat in vetuſta inſcriptione: CN. MVNATIVS. M. F. PAL. .... AVRELIVS. BASSVS. PROC. AVG. .....) PRAEF. FAB. PRAEF. COH. III. SAGITTARIOR. PRAEF. COH. ITERVM. II. ..... ASTRVM. CENSITOR. CIVIVM. ROMANORVM. COLONIAE. VICTRICENSIS. QVAE. EST. IN. BRITANIA. CAMALODVNI. CVRATOR. VIAE. NOMENTANAE. PATRONVS. EIVSDEM. MVNICIPII. FLAMEN. PERPETVVS. DVVMVIRALI. POTESTATE. AEDILIS. DEDICATOR. IIII. *Onuphr. Panvin.*

Fulgure adverſo.] Tranquillus omiſit id quod alii de Nerone prodiderunt, videlicet quod olim diſcumbenti Neroni dapes fulmine ictæ fuerunt, menſaque disjecta: & ut inquit Philoſtratus, *calix manu Neronis excuſſus eſt, cum jam ori propius admoviſſet.* Beroald. Id Euſebius Num. MMLXXVIII. in octavum Neronis annum conjicit. Tzetzes in verſibus Politicis, citante Scaligero:

Καὶ δή ποτε τοῦ Νέρωνος πίνοντος,
ἐν τραπέζῃ
Σκηπτὸς χυθεὶς ἐξήρπασεν ἐκ τῆς
χειρὸς τὸ σκύφον.
Βλάβη δ' οὐδ' ὅλως γέγονεν ἐκείνῳ
τῷ τυράννῳ.

Ex proximis caſtris.] Prætoriis, quæ non procul diſtabant à porta Viminali. Vide Tib. cap. XXXVII. & inibi Onuphrium Panvinium.

tem, Hi Neronem persequuntur: *alium sciscitantem*, Ecquid in urbe novi de Nerone? *Equo autem odore abjecti in via cadaveris consternato, detecta facie agnitus est à quodam missicio prætoriano, & salutatus. Vt ad diverticulum ventum est, dimissis equis inter fruticeta ac vepres, per arundineti semitam ægre, nec nisi strata sub pedibus veste, ad adversum villæ parietem evasit. Ibi hortante eodem Phaonte, ut interim in specum egestæ harenæ concederet, negavit* se vivum sub terram iturum: *ac parumper commoratus, dum clandestinus ad villam introitus pararetur, aquam ex subjecta lacuna potaturus manu hausit: &* Hæc est, *inquit*, Neronis decocta. *Deinde divulsa sentibus pænula trajectos surculos rasit: atque ita quadrupes per angustias effossæ cavernæ receptus, in proximam cel-*

Agnitus est à quodam missicio prætoriano.] *Missicium prætorianum* appellat à militia prætoriana missum, hoc est, veteranum prætorii. Vulgo hoc loci *Missicium* & scribunt & accipiunt quasi nomen esset proprium, pudendo errore. hodie legitur in Glossis Isidori: *missilius qui missilia exhibet.* ita correxerunt, quod erat in veteribus membranis: *missicius qui militiam exhibet.* lego: *missicius qui militia exivit.* Vetus inscriptio; TRIB. LEG. XI. AVG. ET MISSICIVS. LEG. VI. AVG. Missicius est, veteranus, & qui honesta missione missus est. *missicius* autem, ut *cessicius*, *adscripticius*, *subditicius*, & similia, quæ nos per *t* scribimus, veteres per *c* scripsisse alibi docemus. *Salmasius.*

Vt interim in specum egestæ harenæ concederet.] Dio paullo aliter: ἐς καλαμώδη τόπον τινὰ ἐκρύφθη. *in arundineto quodam sese occuluit.* Subjecta vox Neronis fidem astruit narrationi Dionis. neque dissentit Suetonius si recte capias. Hic videtur esse locus, quem ætas posterior appellavit cisternam Neronis. Radevicus De gestis Friderici I. libro II. capite LXVI. *Nono die descendentes trans Tiberim, eo die & altero commorantes, XI. exierunt, & pervenerunt ad Cisternam Neronis, in qua latuit Nero fugiens Romanos insequentes.* capite LXX. *Probatum est etiam, quod Rolandus XII. die post domini Victoris promotionem, ab Vrbe egressus, apud Cisternam in qua Nero Imperator quondam ab Vrbe profugus latitavit, primo est immantatus.* Casaub.

Neronis decocta.] Neronis Principis inventum est decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiis nivis. *Plinius.*

Surculos rasit.] Lego, *abrasit*: id est, Surculos, qui trajecta penula inhæserant, detersit. *Sabell.*

Modicella culcita.] Cod. Salmas. *modica.*

Scri-

cellam decubuit ſuper lectum modicella culcita, vetere pallio ſtrato inſtructum. Fameque interim & ſiti interpellante, panem quidem ſordidum oblatum aſpernatus eſt, aquæ autem tepidæ aliquantulum bibit. Tunc 49
unoquoque hinc inde inſtante, ut quam primum ſe impendentibus contumeliis eriperet, ſcrobem coram fieri imperavit, dimenſus ad corporis ſui modulum: componique ſimul, ſi qua invenirentur, fruſta marmoris & aquam ſimul ac ligna conferri, curando mox cadaveri, flens ad ſingula, atque idemtidem dictitans: Qualis artifex pereo! *Inter moras perlatos à curſore Phaontis codicillos præripuit, legitque* ſe hoſtem à ſenatu judicatum, & quæri, ut puniatur more majorum.

In-

Scrobem coram fieri imperavit, dimenſus ad corporis ſui modulum.] Et qui carnificis manu puniendi erant, & qui aliqua neceſſitate coacti ſe interimebant, in ſcrobibus præparatis ſæpe ſoliti ſedere: credo, ut evitaretur caſus ἀσχήμων poſt vulnus acceptum. Appianus De bellis civilibus lib. IV. in hiſtoria Labeonis ſeſe vita privantis, afflictis Bruti Caſſiique partibus. Tacitus lib. XV. in pœna Flavii Veiani. Philoſtratus libro quinto narrans ſub ingreſſum Apollonii Tyanei in Alexandriam obviam illi factos carnifices ducentes ad ſupplicium duodecim λῃστὰς τὴν αἰτίαν, id eſt, quorum elogium continebat latrones eos eſſe (αἰτία hîc elogium puniendorum ſignificat, id eſt, titulum vel τίτλον, ut vocat Iohannes, Matthæus ſimiliter αἰτίαν, & apud Marcum ἡ ἐπιγραφὴ τῆς αἰτίας pro inſcriptione elogii) harum ſcrobium ita meminit, πρὸς τοὺς δημίους ὑφ' ὧν ἤγοντο, ὑφεῖναι ἔφη, κελεύω τοῦ δρόμου, καὶ σχολαίτερον ἥκειν ἐπὶ τὸ ὄρυγμα. Neſcio annon talis mos aliquis fuerit Athenis ſervatus: nam ſane is locus ubi de damnatis ultimum ſupplicium ſumebatur ὄρυγμα *Foſſa*, dicebatur. vide Harpocrationem & Demoſthenem, contra Ariſtocratem. *Caſaub.*

Aquam.] Calida aqua lavebantur cadavera ex ritu priſcorum: quem expreſſit Maro in VI. Æneid.

Pars calidos latices, & ahena undantia flammis
Expediunt, corpuſque lavant frigentis, & ungunt.

Ennius quoque ſic cecinit:

Tarquinii corpus bona fœmina lavit, & unxit.

Qualis artifex pereo.] Dio, ὦ Ζεῦ οἷος τεχνίτης παραπόλλυμαι! Intellige vocem *artifex*, ut cum Græci nominant Διονύσου τεχνίτας: de quo apud Ariſtotelem in Problem. Græci quidam κιθαρῳδὸς explicatius vertunt, ut in Manaſſæ Chronico, οἷος ὦ Ζεῦ κιθαρῳδὸς ἐξ ἀνθρώπων ἀπόλλυται! *Caſaubonus.*

More majorum.] Sup. Claud. c. XXXIV. *antiqui moris ſupplicium.*

Interrogavitque quale id genus esset pœnæ. Et cum comperisset nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi: conterritus, duos pugiones, quos secum tulerat, arripuit: tentataque utriusque acie, rursus condidit, caussatus, nondum adesse fatalem horam. *Ac modo Sporum hortabatur, ut lamentari ac plangere inciperet, modo orabat, ut se aliquis ad mortem capessendam exemplo juvaret, interdum segnitiem suam his verbis increpabat:* Vivo deformiter ac turpiter. οὐ πρέπει Νέρωνι, οὐ πρέπει, νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις· ἄγε ἔγειρε σεαυτόν. *Iamque equites appropinquabant, quibus præceptum erat, ut vivum eum attraherent. Quod ut sensit, trepidanter effatus,*

Ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει:

ferrum jugulo adegit, juvante Epaphrodito, à libellis. Semianimisque adhuc interrumpenti centurioni, & pœnula ad vulnus apposita, in auxilium se venisse si-

Inseri furcæ.] Lipsium vide, prolixe de Furca veteri novâque, ut vocat, disserentem libro III. de Cruce.

Νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις.] Νήφειν, id est, φρονεῖν: sic enim sæpe Græcis usurpatum invenias, quasi dicat, magno animo, & majoribus suis digno, Neronem esse debere.

Ἵππων.] Versus est ex Iliad. x.

Ferrum jugulo adegit.] Quid igitur illud est quod Hegesippus ait lib. IV. cap. XX. Neronem periisse *mangano, quod ipse sibi de ligno pararat.* ferro enim & gladio periit, non mangano. Est vero μάγγανον, instrumentum, ad jacienda tela ut ballista: hujus in Glossario mentio & apud Leonem in Tacticis, atque alios. Est & instrumentum ad torquendum, de quo sensit Hegesippus. *Casaubonus.*

Iuvante Epaphrodito.] Domit. c. XIV. *Epaphroditum à libellis, capitali pœna condemnavit.: quod post destitutionem, Nero in adipiscenda morte, manu ejus adjutus existimabatur.*

A libellis.] Libellus est quam vulgo *requeste* appellamus. Id ex Suetonio patet, August. cap. IIII. & L. Vnde à libellis dicti ministri, qui principi in hoc negocio subserviunt. Vt hoc loco Epaphroditus. Ita Lampridius in Alexandro: *Postmeridianis horis subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam, ita ut ab epistolis, à libellis, & à memoria semper assisterent.* Sic accipitur in lege Rescriptum, infra, De distractione pignorum. Rescriptum est ab Imperatore libellos agente Papiniano: id est, libellis apud Imperatorem præfecto. *Budæus.*

Interrumpenti centurioni.] Cod. Salmas. *irrumpenti.*

Totus.]

ſimulanti, non aliud reſpondit, quam Sero, *&* Hæc eſt fides. *Atque in ea voce defecit, exſtantibus rigentibuſque oculis uſque ad horrorem formidinemque viſentium. Nihil prius ac magis à comitibus exegerat, quam ne poteſtas cuiquam capitis ſui fieret: ſed ut quoquo modo, totus cremaretur. Permiſit hoc Icelus Galbæ libertus, non multo ante vinculis exſolutus, in quæ primo tumultu conjectus fuerat. Funeratus eſt impenſa ducentorum millium ſtragulis albis auro intextis, quibus uſus Kalend. Ianuarii fuerat. Reliquias Ecloge & Alexandra nutrices cum Acte concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt: quod proſpicitur è campo Martio impoſitum colle hortorum. In eo mo-*

Totus.] Iuvenalis mortem Catilinæ atque Cethegi anteponit Pompeii neci propterea, quod integri, totoque cadavere ceciderunt, cum Pompeio abſciſſum caput fuerit manibus Septimii. *Beroald.*

Permiſit hoc Icelus.] Galb. cap. XIV.

Primo tumultu.] Qui exortus eſt nuntiata defectione Galliarum, & Hiſpaniarum. *Beroald.*

Impenſa ducentorum millium.] Intellige, ſeſtertiûm nummûm, qui ad V. M. coronatorum rediguntur.

Stragulis albis.] Quæ una cum cadavere flammis abſumpta intelligo. Beroaldus hîc quædam de linteo ἀσβέστῳ admiſcet. Sed ejus rei nullum in Romanis funeribus uſum fuiſſe, ſolide ad cap. C. Aug. demonſtratur.

Cum Acte concubina.] E XIII. Annali Taciti hæc ancilla nota, & Neronis contubernium cum ipſa, neque tacetur eadem à Dione. vid. & capite XXVIII.

Impoſitum colle hortorum.] Lego, *colli hortulorum*, nunc quoque Romæ omnibus notiſſimo. *Torrent.* Viterbienſis, *Colle ortulorum.* duplici archaïſmo. *colle*, pro colli. & *ortulorum* pro hortulorum. quo modo ſcripſiſſe multos antiquorum, ex iis conſtat, quæ ſcripſerunt veteres de orthographia. *Caſaub.* Galbæ cap. IV. *in villa colli ſuppoſita.* ubi Cod. Salmaſ. *ſuperpoſita.*

In eo monumento ſolium Porphyretici.] Πύελον, quo defuncti condebantur apud Græcos, Latini reddidêre *ſolium* à ſimilitudine ſolii vel alvei, in quo lavabantur. vulgo dicimus *une Auge* ex Latino ſequioris ſeculi *albium* pro alveo. Sic πύελον in quo Cyri corpus jacebat, Curtius *ſolium* interpretatus eſt. Florus de Cleopatra: *In Mauſoleum ſe, ſepulcra regum ſic vocant, recepit. Ibi maximos, ut ſolebat, induta cultus in diſferto odoribus ſolio, juxta ſuum ſe collocavit Antonium.* Ita & Plinius accepit lib XXXV. cap. XII. *Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus ſoliis condi maluêre.* fictilia ſolia ſunt, ὀστράκιναι πύελοι, arcæ fictiles condendis mortuis. *Arcam* item dixit Petronius in hiſtoria nobili illius matronæ quæ pudicitiæ exemplum fuit. Sed & Cedrenus λάρνακα πορφυρᾶν vocat, id eſt, arcam Porphyretici marmoris,

monumento solium Porphyretici marmoris superstan-
51 *ti Lunensi ara circumseptum est lapide Thasio.* STATVRA *fuit pæne justa: corpore maculoso & fœdo: sufflavo capillo: vultu pulcro magis quam venusto: oculis cæsiis & hebetioribus: cervice obesa, ventre projecto, gracillimis cruribus, valetudine prospera. Nam qui luxuriæ immoderatissimæ esset, ter omnino per* XIIII. *annos languit: atque ita, ut neque vino, neque consuetudine reliqua abstineret. Circa cultum habitumque adeo pudendus, ut comam semper in gradus for-*

moris, in qua corpus Iuliani repositum est. Suetonius pro cinerario usurpavit, quo conditæ fuerunt Neronis reliquiæ. *Salmasius.*

Porphyretici.] Vide Plinium l. XXXVI. capite VII. ubi genera marmorum recenset.

Superstanti.] Cod. Salmas. rectius, *superstante è Lunensi ara:* Lunensi scil. lapide structa.

Lunensi.] Circa Lunam, Etruriæ urbem, fodiuntur lapides albi, & discolores, ad cæruleum vergente specie: magno numero, & mole, ut etiam columnæ ac grandes tabulæ unico constantes lapide inde exscindantur. Itaque pleraque egregiorum operum quæ Romæ & aliis in urbibus visuntur, materiam habent inde petitam. *Strabo.*

Circumseptum est.] Præter generalem muri ambitum, quo clausum fuisse verisimile est monumentum gentile Domitiorum, intra illud monumentum Arca Porphyretica, in qua reliquiæ Neronis repositæ sunt, & cui superstabat ara ex Lunensi marmore, lapide Thasio circumsepta fuit. Hoc in aliis etiam aris, quæ sub dio ponebantur, factum apparet. Ad tutelam & munimentum addebantur hæc septa. Hinc illæ loquutiones tralatitiæ, qualis apud Apuleium in Apologia extrema: *si philosophiæ honorem, qui mihi salute mea antiquior est, nusquam minui: immo contra ubique conseptum pinnis tenui.* Hoc septum si forte proprie *puteal*, quia instar putealis aram ipsam cingebat. Hinc puteal pro Ara ipsa sæpe nominant auctores. *Salmasius.*

Lapide Thasio.] Thasos insularum Cycladum una est marmore nobilis: quod, ut inquit Plinius, erat maculosum. De hoc marmore Thasio intelligit Papinius illo versu:

Non huc admissæ Thasos, aut undosa Caristos.

Beroaldus.

Vultu pulcro magis quam venusto.] Pulcritudinem ad colorem, venustatem ad lineamenta referendam puto.

Projecto] Prominente. Talis à Plauto dicitur ventricosus: Græce προγάστωρ. Pertinax Imperator fuisse fertur ventre prominulo. *Beroald.*

Gracillimis cruribus.] Casaubonus ad cap. III. Calig.

In gradus formatam.] Flexus illos cincinnorum *gradus* vocat, quale Othonis capillamentum in ejus nummis cernimus, quanquam reticulo illud composuit. Quos autem *gradus* hîc Sueton. Seneca *anulos* (ni fallor) appellat lib. De brevitate vitæ cap. XII. Ingeniose Statius lib. I. Silvar.

—— celsæ procul aspice frontis honores,
Suggestumque comæ. ——

Quin-

formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem summiserit: ac plerumque synthesinam indutus, ligato circum collum sudario prodierit in publicum, sine cinctu, & discalceatus. LIBERALES *disciplinas* 52
omnes fere puer attigit. Sed à philosophia eum mater aver-

Quinctilian.lib.XII.cap.X. *Do tempori ne crassa toga sit, non serica, ne intonsum caput non in gradus atque anulos totum comptum.* Torrent. Aliter tamen gradus dicuntur in capillorum compositione, aliter annuli. inflexio enim ipsa & crispatio capillorum nexiles annulorum orbes imitabatur. Comæ tamen sic annulatim crispatæ, non etiam confusæ ac turbatæ, & indiscriminatim temereq; implexæ habebantur, sed per gradus quosdam positæ, & ordine digestæ, ita ut unaquæque annulorum series stationem quasi suam servaret, & gradatim alveolatimque alia super aliam scanderet. Latini in his exprimendis, *ordinem, stationem, gradus* solent usurpare. Ovidius *crines in ordine ponere,* & *in statione.* ἕδραν Euripides dixit. Quintilianus *gradus* & *annulos* junctim posuit. Manilius *crines in fluctum ponere* eleganter. nam illa crinium per annulos inflexio, & per gradus digestio, fluctuum modo extantium, modo subsidentium & invicem se propellentium undulatos intortosque motus plane refert. *Salmasius.*

Pone verticem submiserit.] Id est, à postica parte capitis, contra morem patrium prolixum aluerit.

Plerumque synthesinam indutus ligato circum collum sudario prodierit in publicum, &c.] Hoc est, habitu hominis in triclinio discumbentis. Satyrici auctor, *In his eramus lauticiis cum ipse Trimalcio ad symphoniam allatus est, positusque in cervicalia minutissima, expressit imprudentibus risum. Pallio enim coccino adrasum incluserat caput, circaque oneratas veste cervices lateclaviam immiserat mappam, fimbriis hinc atque illinc pendentibus.* Dio *sudarium* vertit σινδόνιον. *Casaubonus.*

Synthesinam indutus.] Romani foris toga semper utebantur, quam Saturnalibus tantum ponere, & synthesin sumere licebat. Martial. l.XIIII. Epigr. I. & CXLI. Sed & domi quoque sæpius, & quidem maxime in conviviis, synthesibus induebantur, ut Zoilus ille apud Martialem lib. V. Epigr. CXXI. Verum non satis honestum erat viros principes sic indutos conspici: Nero autem synthesinatus, discinctusque prodibat etiam in publicum, cum ne pænulæ quidem usus Imperatori unquam permitteretur. Synthesim vero effœminatorum ac mollium fuisse etiam Tertullian. lib. De pallio ostendit, uti & Xiphilin. cum hunc Suetonii locum exprimens, sic ait, χιτώνιόν τι ἐνδεδυκὼς ἀνθινὸν, καὶ σινδόνιον περὶ τὸν αὐχένα ἔχων. *Torrent.* Synthesis quoque accipitur pro tota veste in vestiario composita: in leg. Titia §. Semproniæ. Synthesis enim Græcum vocabulum compositionem notat. *Baysius.*

Sine cinctu, & discalceatus.] Discinctum in publico videri, mollitiæ signum habebatur. Erat tamen, ubi & calceos ponere, & cinctum negligere, ταπεινοφρονήσεως argumentum erat. Qua de re habes ad cap. C. Aug.

A philosophia cum mater avertit, monens imperaturo contrariam esse.] Philostratus in vita Apollonii Tyanei, homini vano dictum non vanum in hanc sententiam tribuit, φιλοσοφία παρὰ βασιλεῖ ἀνδρὶ, ξύμμετρος μὲν καὶ ὑπεσταλμένη, θαυμαστὴν ἐργάζεται κρά-

avertit: monens, imperaturo contrariam esse: à cognitione veterum oratorum Seneca præceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. Itaque ad poëticam pronus carmina libenter ac sine labore composuit: nec, ut quidam putant, aliena pro suis edidit. Venêre in manus meas pugillares libellique cum quibusdam notissimis versibus ipsius chirographo scriptis: ut facile appareret, non translatos, aut dictante aliquo exceptos: sed plane quasi à cogitante atque generante exaratos: ita multa & deleta & inducta & superscripta inerant.
53 *Habuit & pingendi fingendique maxime non mediocre studium. Maxima autem popularitate efferebatur, omnium*

κρείσσων· ἡ δὲ ἀκριβὴς καὶ ὑπερεπιλείνουσα φορτική τε, ὦ βασιλεῦ, καὶ ταπεινοτέρα τῆς ἡμετέρας σκηνῆς φαίνεται· καὶ τύφου δὲ αὐτό τι εἶναι ἡγοῦνται βάσκανοι.

A cognitione veterum oratorum Seneca præceptor, quo diutius in admiratione sui detineret.] Solus hic (*Seneca*) fere in manibus adolescentium fuit: quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam: quos ille non destiterat incessere, cum diversi sibi conscius generis, placere se in dicendo posse iis quibus illi placerent, diffideret. *Quinctilianus.*

Venere in manus meas pugillares libellique.] Appellat libellos chartas viliores, quibus olim eruditi utebantur, quando primum aliquid componebant: ut opus emendatum in chartam meliorē inde transferrent. Epiphanius ejusmodi libellos vocat σχεδάρια; chartas autem quæ opus correctum excipiebant, τετράδας. *Casaub.*

Pingendi.] Corn. Tacitus: *Puerilibus statim annis Nero vividum animum in alia detorsit, cælare, pingere, cantus, aut regimen equorum exercere.* Pictura apud veteres in tanta fuit æstimatione, ut inter ingenuas artes numeraretur, utque ingenui pueri antigraphicen, hoc est, picturam, in ludo docerentur: ut docet Plinius in XXXV. Aristoteles quoque in VIII. Politicorum ait, *juvenes discere consuevisse literas, gymnasticam, musicam, & picturam.* Beroald.

Fingendi.] Fingere, ad plasticem, statuariamque refertur. Namque, ut inquit Plinius in XXXV. *plastices opus est fingere ex argilla similitudines.* Praxiteles plasticem matrem esse dixit statuariæ sculpturæ, & cælaturæ: & cum esset in his omnibus summus, nihil unquam fecit ante, quam finxit. *Idem.*

Maxima autem popularitate efferebatur, omnium æmulus, qui, quoquo modo animum vulgi moverent.] *Maxima popularitas*, maximum placendi vulgo studium. non displiceat *maxime autem popul.* eandem vocem (dico *maxime*) siquis ex præcedente sententia sustulerit, non multum meo judicio erraverit. Neronis popularitatem perstringit Dio Chrysostomus cum ait in orat. de philosoph. Καί τοι τῶν νῦν βασιλέων τις ἐπεθύμει σοφὸς εἶναι τὴν τοιαύτην σοφίαν, ὡς πλεῖστα ἐπιστάμενος. οὐ

μὴν

omnium æmulus, qui quoquo modo animum vulgi moverent. Exiit opinio post ſcenicas coronas proximo luſtro deſcenſurum eum ad Olympia inter athletas. Nam luctabatur aſſidue: nec aliter certamina gymnica Græcia tota ſpectaverat, quam brabeutarum more in ſtadio humi aſſidens: ac ſi qua paria longius receſſiſſent, in medium manibus ſuis protrahens. Deſtinaverat etiam qui Apollinem cantu, Solem aurigando æquiparare exiſtimaretur, imitari & Herculis facta. Præparatumque leonem ajunt, quem vel clava vel brachiorum nexibus in Amphitheatri harena ſpectante populo nudus elideret. Sub exitu quidem vitæ palam vove- 54
rat ſi ſibi incolumis ſtatus permanſiſſet, proditurum ſe partæ victoriæ ludis, etiam hydraulam & choraulam, &

μᾶλλόν τοι τὰ τοιαῦτα ἃ μὴ θαυμάζεται) παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' ἐφ' οἷς στεφανωθῆναι ἐστί. *Caſaub.*

Deſcenſurum.] Eleganter dixit, quaſi in certaminis diſcrimen iturum: ſic deſcendo in campum, in pugnam dicimus, non tam ex ſuperiore loco in inferiorem, quam ex tuto in locum diſcriminis: quanquam & ad ſitum urbis, & caſtrorum munitiones, & loca ſpectantium, quæ ſuperiora ſunt, tota uſurpatio referri poſſit, ſed elegantiarum accuratiſſimi exactores, quod prius diximus, tenent. *Sabell.*

Brabeutarum.] Gymnicis agonibus præerant Brabeutæ, qui & Maſtiganomi & Rhabduchi dicuntur à Græcis, auctoribus Polluce & Suida: Latine *deſignatores* ab Vlpiano dicuntur. Dicuntur à βραβεύω, quod *conſtituere* & *arbitrari* ſignificat. Inde βραβεῖον, præmium Hieronicarum, hoc eſt, corona. *Budæus.*

Qui Apollinem cantu.] Cod. Salmaſ. *quia Apollinem cantu, &c.* Vna littera adjecta efficit, ut de re ipſa liqueat.

Aequiparare.] Cod. Salmaſ. *æquipeprare.* & ita ſemper.

Brachiorum nexibus.] Qualem videmus Herculem in Græcorum numiſmatibus, & C. Poblicii denariis. *Torrentius.*

Nudus elideret.] Suffocaret, ſtrangularetque: ſicut Hercules leonem Nemeæum manibus ſtrangulaſſe fertur. *Beroald.*

Hydraulam.] Qui ſciens eſt organorum hydraulicorum, is hydraula nuncupatur. Horum organorum ſupra mentio facta eſt.

Et choraulam.] Choraules is eſt, qui ad Chorum tibia canit, ut λυρῳδὸς, qui ad Lyram, αὐλῳδὸς, qui ad tibiam. Hyginus fabula CCLXXII. *Pythaules, qui Pythia cantaverat, ſeptem habuit palliatos, qui voce cantaverunt, unde poſtea appellatus eſt Choraules.* palliatos vocat, quia revera Choraulæ palliati erant. Vide Vopiſcum in fine Carini. Septem igitur Palliati conſtituebant chorum, ad cujus cantum is, qui tibiam inflabat, dicebatur Choraules. Quem

& utricularium, ac novissimo die histrionem, saltaturumque Virgilii Turnum. Et sunt qui tradant Paridem histrionem occisum ab eo, quasi gravem adversa-
55 *rium. Erat illi æternitatis perpetuæque famæ cupido, sed inconsulta. Ideoque multis rebus ac locis vetere appellatione detracta, novam induxit ex suo nomine. Mensem quoque Aprilem, Neroneum appellavit. Destinaverat & Romam Neropolim nuncupare.*
56 *Religionum usquequaque contemtor, præter unius deæ Sy-*

Quem nemo melius aut elegantius Cypriano expressit in libro de spectaculis: *Alter cum Choris, & cum hominis canora voce contendens spiritu suo, quem de visceribus suis superioribus nitens hauserat, tibiarum foramina modulans, nunc effuso, & nunc intus recluso, ac represso, nunc certis foraminibus emisso, atque in aërem profuso, item in articulos sonum frangens loqui digitis elaborat, ingratus artifici, qui linguam dedit.* Ioseph. Scaliger.

Saltaturumque Virgilii Turnum.] Id est, gesticulatione imitaturum. Horat. lib. I. Sat. v.

Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat.

Idem De arte,

—— *agrestum Cyclopa movetur.*

Vide cap. XXXIX. & XLIII.

Erat illi æternitatis perpetuæque famæ cupido, sed inconsulta.] Plane simile est Pausaniæ de Nerone judicium: quod libet adscribere. postea enim quam de liberata ab eo Græcia dixit, Ἀπιδόντι ait ἐς τοῦτό μοι τοῦ Νέρωνος τὸ ἔργον, ὀρθότατα εἰρηκέναι Πλάτων ἐφαίνετο ὁ Ἀρίστωνος. ὁπόσ' ἀδικήματα μεγέθει καὶ τολμήματι ἐστὶν ὑπερηρκότα, οὐ τῶν ἐπιτυχόντων εἶναι ταῦτα ἀνθρώπων ψυχῆς δὲ γενναίας, ὑπὸ ἀτόπου παιδείας διεφθαρμένης. Non potest negari, & cupidinem famæ, ac nominis sui æternitati consecrandi desiderium, generosi animi esse documentum. *Casaub.*

Novam induxit.] Cod. Salmas. *indixit.* quod auget intemperiem Neronis.

Aprilem Neroneum.] Ob detectam eo mense conjurationem Pisonianam.

Neropolin.] Quasi Neronis civitatem. Neronem in hoc æmulatus videtur Commodus Imperator, qui Romam coloniam Commodianam vocari voluit, qui & Romanus Hercules est appellatus, quod feras in amphitheatro occidisset. *Beroald.*

Præter unius deæ Syriæ.] Quæstio est, num eadem diva sit Atergatis, ac Dea Syria. Sic videtur, propter illa Strabonis verba in XVI. ubi, cum de Euphrate esset locutus, subjungit, Ὑπέρκειται δὲ τοῦ ποταμοῦ σχοίνους τέτταρας διέχουσα ἡ Βαμβύκη, ἣν καὶ Ἔδεσσαν καὶ Ἱερὰν πόλιν καλοῦσιν, ἐν ᾗ τιμῶσι τὴν Συρίαν θεὸν τὴν Ἀτεργάτιν. Sed Atergatin quidem constat unam esse ex Syrorum deabus: attamen aliam arbitror ab illa, quæ κατ' ἐξοχὴν *dea Syria* dicebatur. Nam Atergatis sive Derceto erat semimulier, & semipiscis: ut ex Luciano constat, qui continuo subjungit: Ἡ δὲ ἐν ἱρῇ πόλει, πᾶσα γυνή ἐστι. Hæc Syria dea non tam animale numen videtur, quam naturale. Nempe vis naturæ generatrix quæ tum Veneris, tum matris Deûm nomine intelligitur.

Syriæ. Hanc mox ita ſprevit, ut urina contaminaret: alia ſuperſtitione captus in qua ſola pertinaciſſime hæſit. Siquidem icunculam puellarem, cum quaſi remedium inſidiarum à plebeio quodam & ignoto muneri accepiſſet, detecta confeſtim conjuratione pro ſummo numine triniſque in die ſacrificiis colere perſeveravit: volebatque credi monitione ejus futura prænoſcere. Ante paucos quam periret menſes, attendit & exſtiſpicio, nec umquam litavit. OBIIT *ſecundo & trigeſimo* 57 *ætatis*

gitur. Vel ſi cum naturali hoc numine pariter coluerint animale: non hoc Atergatis erit, Semiramidis mater, ſed Semiramis ipſa. quod ex eo liceat ſuſpicari, quia nulla Syris celebratior heroina fuit Semiramide, uti nulla Diva iis divinior Deâ Syriâ. Accedit, quod Semiramis dicitur educata à columbis, & columbæ etiam ſymbolo ſignabatur. Dea autem Syria ex ovo, cui columba inſederit, dicitur prognata; idque ad Euphratem, ubi Babylon, urbs regia Semiramidis. Qua de re Cæſaris Germanici interpres. *Voſſius.*

Icunculam puellarem cum remedium inſidiarum muneri accepiſſet.] Moris fuit hominibus præſtigiatoribus & planis remedia adverſus quoſvis morbos & caſus vendere, quæ ſemper circumferri facilia eſſent. Talis hæc icuncula puellaris: tales illi annuli φαρμακῖται ſive φυσικοὶ, quorum mentio apud Ariſtophanem atque alios. Tales item laminæ illæ quarum meminit Arnobius libro ſecundo, *Adverſus ictus noxios & venatos colubrarum morſus, remedia ſæpe conquirimus, & protegimus nos laminis, Pſyllis, Marſiſve vendentibus, aliiſque inſtitoribus atque planis:* In Viterbienſi vero diſerte ſcriptum *acuncula.* Puto verum eſſe *acucula.* quæ & Latina & proba dictio eſt. Imperator Conſtant. in Cod. Theodoſiano, De repudiis, *Si præter hæc tria crimina repudium marito miſerit, oportet eam uſque ad acuculam capitis in domo mariti deponere.* De acu quæ muliebris mundi olim, ut nunc quoque pars fuit, nihil attinet dicere. notiſſima enim res eſt. Hujuſmodi igitur acus non minus quam anulos aut laminas in magico inſtrumento locum habuiſſe, ex hac lectione diſcimus. *Caſaub.*

Monitione ejus.] Ex hoc vero ſimilius videtur imagunculam potius, quam acunculam ſignificari, cum ad imaginem magis, quam ad acum monitio referri poſſit. *Beroald.* Qui præfert *icuncula*, adeat etiam ad Caligul. cap. XII.

Obiit ſecundo & trigeſimo ætatis anno.] Mirum ſilentio eſſe prætermiſſum tempus Imperii, quod fuiſſe ait Ioſephus annorum tredecim, & dierum octo. Zonaras annis tredecim adjicit menſes octo, demptis diebus duobus. Xiphilinus duos amplius dies illi tribuit tantum. Clemens vero, annorum vult fuiſſe tredecim, menſium octo, dierum XXVIII. Euſebius, niſi fallunt nos, ut ſæpe, ejus codd. annos XIV. ait, menſes ſeptem, dies XXIV. Etiam alii minorum gentium chronologi aliter. In annis vitæ late errant Dio & Zonaras qui ajunt vixiſſe annos XXX. menſes novem. vide & Epiphanium, Theophilum, alios. *Caſaub.*

Die quo quondam Octaviam interemerat.]

ætatis anno, die quo quondam Octaviam interemerat. Tantumque gaudium publice præbuit, ut plebs pileata tota urbe discurreret. Et tamen non defuerunt qui per longum tempus vernis æstivisque floribus tumulum ejus ornarent: ac modo imagines prætextatas in Rostris proferrent, modo edicta, quasi viventis, & brevi magno inimicorum malo reversuri. Quinetiam Vologesus Parthorum rex, missis ad senatum legatis, de instauranda societate, hoc etiam magnopere oravit, ut Neronis memoria coleretur. Denique cum post viginti an-

rat.] Ad quem plane exitum illud de Octavia insomnium pertinuit. c. XLVI.

Pileata.] Sext. Aurelius: *Omnis Roma adeo interitu Neronis exultavit, ut plebs induta pileis manumissionum, tanquam sævo exempta domino, triumpharet.* Martial. *Permittis puto pileata Roma.*

Vernis æstivisque floribus.] Aug. capite XVIII.

Quasi viventis & brevi magno inimicorum malo reversuri.] Quia Neroni sese perimenti paucissimi (tres ait Dio, Suetonius quatuor) testes adfuerunt: propterea eo extincto & ignoratum plerisque mortis genus, quo verum illud monstrum perierat: & multis etiam persuasum non esse illum occisum, sed vivere, ac brevi reversurum. Fuit & illa constans plerorumque in veteri Ecclesia opinio, venturum Neronem ante seculi finem; & vel ipsum fore Antichristum, (Iohannes Chrysostomus serio affirmat Neronem Antichristi fuisse typum:) vel temporibus iisdem per Occidentem sæviturum, quibus ille per Orientem: qua de re suaviter fabulatur ille vere θαυμάσιος Martinus, apud Severum Sulpicium dialogo secundo. Auctor versuum qui Sibyllis tribuuntur, de Nerone,

Ἀλλ' ἔσαι καὶ ἄϊστος ὁ λοίγιος· εἶτ' ἀνακάμψει
Ἰσάζων θεῷ ἑαυτόν.

& plura in hanc sententiam variis locis ejus operis. B. Augustinus De civitate Dei lib. XX. dictum Pauli Apostoli explicans, *Iam enim mysterium iniquitatis operatur,* inter cætera scribit: *Quidam putant hoc de imperio dictum fuisse Romano: & propterea Paulum Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optaverit, cum speraretur æternum. ut hoc quod dixit, Iam enim mysterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi: cujus facta velut Antichristi videbantur. Vnde nonnulli ipsum resurrecturum, & futurum Antichristum suspicantur. Alii vero nec eum occisum putant: sed subtractum potius, ut putaretur occisus: & vivum occultari in vigore ipsius ætatis, in qua fuit cum crederetur exstinctus, donec suo tempore reveletur, & restituatur in regnum.* Casaub.

Vologesus Parthorum rex.] Quo cum Nero pacem fecit, quando Tiridatem fratrem Romam misit ad Neronem adorandum. Scribit Sextus Aurelius, quod huic loco convenit, Persas in tantum dilexisse Neronem, ut legatos mitterent orantes copiam construendi monumenti.

Denique cum post viginti annos, adolescente me, exstitisset conditionis incertæ qui

annos adoleſcente me exſtitiſſet conditionis incertæ, qui ſe Neronem eſſe jactaret, tam favorabile nomen ejus apud Parthos fuit, ut vehementer adjutus, & vix redditus ſit.

qui ſe Neronẽ eſſe jactaret.] Pſeudonerones fuêre plures. Tacitus clare oſtendit. etſi parum vulgo ad ejus verba attendunt ſecundo Hiſtoriarum: *Sub idem tempus Achaia atque Aſia falſo exterritæ, velut Nero adventaret: vario ſuper exitu ejus rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibuſque. Cæterorum caſus conatuſque, in contextu operis dicemus. Tunc ſervus è Ponto, ſive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharæ & cantus peritus (unde illi ſuper ſimilitudinẽ oris propior ad fallendum fides) adjunctis deſertoribus quos inopia vagos ingentibus promiſsis corruperat, mare ingreditur.* illa verba, *pluribus vivere eum fingentibus,* ſubobſcure indicant falſos Nerones fuiſſe plures: quod arguunt manifeſte ſequentia. nam de pluribus ſe dicturum pollicetur. & hiſtoria confirmat, quæ plures commemorat. primus eſt quem Tacitus inſerit rebus Othonis & Vitellii: nam interpreti non aſſentior componenti illum locum cum iſto Suetonii. aperte repugnant tempora. & Tacito conſentit Xiphilinus ex Dione, narrans in Othone captum fuiſſe tum quendam qui Neronem ſe fingeret: cujus, inquit, Dio nomen ſe ignorare ait. ſimilem ignorantiam profitetur & Tacitus in fine narrationis illius: *Aſprenati*, inquit, *cuncta ex fide nuntiata: cujus cohortatione expugnata navis, & interfectus quiſquis ille erat.* Alius ab hoc eſt Terentius ille Maximus quem ex Dione, ut arbitror, tradit Zonaras in vita Titi. Tertius eſt de quo Suetonius hoc loco. Eum narrat Tranquillus extitiſſe poſt viginti annos à Neronis morte: incidit igitur in Domitiani tempora, & imperii ejus annum ſeptimum. quare non poteſt cum alterutro ſuperiorum idem eſſe. Pſeudoneronis cujuſdam meminit Lucianus in commentariolo Πρὸς ἀπαίδευτον. *Caſaubonus.*

Et vix redditus ſit.] Scilicet ad ſupplicium.

SER. SVLPICIVS GALBA.

SPOPONDIT ANNIS, LAVDIBVSQVE PRIVATI,
CAPAX REGENDI PECTVS, AT RIGOR PRISCO
PAR SOLVS ÆVO, SECVLOQVE CAMILLI,
SEGNI REGENDÆ FECIT IMPAREM ROMÆ.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI
DE XII. CÆSARIBVS
LIBER VII.

SER. SVLPICIVS GALBA.

PROGENIES *Cæſarum in Nerone defecit: quod futurum compluribus quidem ſignis, ſed evidentiſſimis duobus, apparuit. Liviæ olim poſt AVguſti ſtatim nuptias Vejentanum ſuum reviſenti, prætervolans aquila, gallinam albam, ramulum lauri roſtro tenentem, ita ut rapuerat, demiſit in gremium: cumque nutriri alitem, pangique ramulum placuiſſet, tanta pullorum ſoboles provenit, ut hodie quoque ea villa* ad Gallinas *vocetur: tale vero lauretum, ut triumphaturi Cæſares inde laureas decerperent: fuitque mos triumphantibus, alias confeſtim eodem loco pangere: & obſervatum eſt ſub cujuſque ob-* 1

P*Angique ramulum placuiſſet.*] Ramulũ vocat κλῶνα. nam laurus earum arborum una eſt, quæ generant ſi κλὼν pangatur, id eſt, ſurculus: non generant neque proveniunt, ſi ἀκρέμων hoc eſt ſurus, ſive craſſior ramus. cauſſam habes apud Theophraſtum Aἰτιῶν φυτικῶν libro primo, capite tertio. *Caſaub.*

Ea villa ad Gallinas.] Plin. lib. xv. cap. ult. hac de re loquens, villam iſtam Tiberi impoſitam, juxta nonum ab Vrbe lapidem, via Flaminia deſcribit.

Tale vero lauretum, ut triumphaturi Cæſares, &c.] Virgil. Æn. vi.

Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ.

Moris fuerat ut de lauro fieret. Sane dicit Donatus, quod hoc propter Auguſtum mutavit. Nam nata erat laurus in palatio eo die quo natus eſt Auguſtus, unde triumphantes coronari conſueverant: propter quam rem noluit laurum dicere ad officium lugubre pertinere. *Servius.*

Inde laureas decerperent.] Poſt hæc verba Codex Salmaſianus ſpatium unius lineæ cum dimidia reliquit. Si quid in eo exaratum olim fuit, id hactenus alta oblivione ſepultum latet.

Alias confeſtim eodem loco pangere.] Pangere, figere, unde plantæ pangi dicuntur cum in terram demittuntur. inde etiam verſus pangi, id eſt, figi in cera dicuntur. *Feſtus.* Pulchra tranſlatione Lucret. lib. II.

Quandoquidem vitæ depactus terminus alte.

obitum, arborem ab ipso institutam, elanguisse. Ergo novissimo Neronis anno, & silva omnis exaruit radicitus, & quidquid ibi gallinarum erat, interiit: ac subinde tacta de cœlo Cæsarum æde, capita omnibus simul statuis deciderunt: AVgustique sceptrum è manibus excus-
2 *cussum est. Neroni* GALBA *successit, nullo gradu contingens Cæsarum domum: sed haud dubie nobilissimus, magnaque & vetere prosapia: ut qui statuarum titulis* PRONEPOTEM Q. CATVLI CAPITOLINI *semper adscripserit: Imperator vero etiam stem-*

Arborem ab ipso institutam.] *Arborem instituere*, pro arborem in terra statuere & pangere, dixit. Non est absimile illud Ciceronis apud Rullum, *Vbi instituere vineas possint.* Turnebus.

Silva omnis exaruit radicitus.] Habes similem historiam apud Ioannem Tzetzem, Historici chiliade IIII. de ficu logothetæ cuidam unice dilecta (sic ut nemini alii esse fructum ex ea liceret) quæ magna omnium admiratione, die mortis exaruit, ac postridie à summo ad imum fidit se. quam historiam sancte jurat auctor esse veram. *Casaub.* Tacitus in anno DCCCXI. *Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos & quadraginta* (numerus falsus est) *ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fœtus reviviseeret.*

Cæsarum æde.] Dubitari possit quam hic Cæsarum ædem vocet. Ego sane ædem Veneris Genitricis fuisse arbitror. à Venere enim gens Iulia per Æneam. *Torrentius.*

AVgustique sceptrum è manibus excussum est.] Sceptrum intelligo, quale etiam stante republica triumphantibus gestare jus erat, ut fortassis habitu triumphali illa AVgustum statua repræsentaverit. Cæteroquin insignia regni abnuisse, quibus primis rerum dominis esse Romæ contigit, ea fidem abunde faciunt, quæ ad cap. XXII. Caligulæ dicuntur. *Schildius.*

Nullo gradu contingens Cæsarum domum.] Liviam tamen aliquomodo contingebat auctore Plutarcho. ἦν δὲ πρὸς Λιβίᾳ τῇ Καίσαρος γυναικὶ κατὰ γένος προσήκων ὁ Γάλβας.

Nobilissimus.] Genus paternum à gente Sulpicia, maternum à Lutatia trahens, quod de se ipso Pisonem jam adoptaturus narrat apud Tacitum libro I. Historiarum.

Vetere prosapia.] Quintilianus prosapiam esse ait verbum vetustum nimis, & oblitteratum, quo minime utendum esse censet.

PRONEPOTEM Q. CATVLI CAPITOLINI *semper adscripserit.*] Scribe PRONEPOTEM SE Q. C. casu enim omissa vocula *Se*, quam & Salmasii Codex agnoscit, & Casauboni codices ut ipse testatur, habuerunt.

CAPITOLINI.] Qui nomen accepit ex eo, quod curator fuit restituendi Capitolii, illudque dedicavit: quod solum felicitati Syllæ defuerat. Hujus historiæ mentio facta est in vita Cæsaris Dictatoris.

In

ſtemma in atrio propoſuerit, quo paternam originem ad Iovem: maternam, ad Paſiphaën Minois uxorem referret. Imagines & elogia univerſi generis exſequi longum eſt: familiæ breviter attingam. Qui primus 3
Sulpiciorum cognomen Galbæ tulit, cur, aut unde traxerit, ambigitur. Quidam putant, quod oppidum Hiſpaniæ fruſtra diu oppugnatum illitis demum galbano facibus ſuccenderit: alii, quod in diuturna valitudine galbeo, id eſt, remediis lana involutis aſſidue uteretur: nonnulli, quod præpinguis fuerit viſus, quem galbam

In atrio.] Vide ad caput XXXVII. Neronis.

Ad Paſiphaën.] Mirum vero, cum Paſiphaë Solis filia feratur, non ad Solem potius maternum genus eum retuliſſe, quam ad fœminam tam fœdo concubitu infamem. Quare ſuſpicor hunc locum eſſe corruptum, ſcribendumque, *paternam originem ad Minoëm, ac Paſiphaën, Minois uxorem, referret*, deleto *maternam*, infarto ab aliquo, qui materni quoque generis mentionem faciendam eſſe putabat. Atqui illud ante ad Q. Catulum retulerat Suetonius. Sic de alio quodam Galba Silius Italicus lib. VIII.

Huic genus orditur Minos, inviſaque tauro
Paſiphaë.——

de paterno enim genere loquitur. *Torr.*

Elogia.] Elogium medium eſt verbum: tam enim honoris, quam vituperationis teſtificatio. *Sabellicus.*

Vniverſi generis exſequi longum eſt: familiæ breviter attingam.] Plures igitur in gente Galbarum familiæ fuere. Sic à Cn. & C. Octaviis *duplex Octaviorum familia defluxit.* AVg. cap. II. item, *Ex gente Domitia duæ familiæ claruerunt, Calvinorum & Aenobarborum.* Ner. cap. I. *Schildius.*

Illitis demum galbano facibus.] Gloſſarium, Γαλβάνη ἢ Χαλβάνη, *Galba.* ſed Græci per χ hanc vocem enuntiant, non ut Latini per *g*: quam analogiam in aliis deprehendes: & Latini hunc herbæ ferulaceæ ſuccum appellant galbanum, non *galbam.* Caſaub. Plin. l. XII. c. XXV. *Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte è ferula, quam ejuſdem nominis reſinæ modo ſtagonitin appellant.* Cum accenditur, flammam nutrire pluribus herbariæ rei ſcriptores teſtantur.

Quod in diurna valitudine galbeo, id eſt, remediis lana involutis aſſidue uteretur.] Hunc locũ perperam ſollicitatum vexatumque viris doctis doleo. *Galbeum* vocat auctor, illa remedia lanâ involuta, quibus utebatur Galba, quod more galbei vel armillæ circa brachium obvoluta illa haberet: remedia igitur lana involuta, & in brachio vicem armillæ geſtata, *galbeum* vocavit Suetonius: armillas etiam vel galbea geſtârunt veteres quibus remedia quædam erant incluſa adverſus varios morbos facientia. *Galbeum*, vel *calbeum*, quod pro ornamento, vel armilla accipiebatur apud veteres, quâ virtutis ergo donabantur milites, ita dicebatur à voce Græca κάρπιον: unde *carpeum* & *calpeum*, poſtea *galbeum*: recte igitur, calbeos ſcripſit Feſtus. Hinc & καρπίες ὄφεις & ἐπικαρπίες Græci dicunt armillas in modum ſerpentis contextas. *Salmaſius.*

 Non-

bam *Galli vocent: vel contra, quod tam exilis, quam sunt animalia, quæ in esculis nascuntur, appellanturque galbæ. Familiam illustravit Ser. Galba consularis, temporum suorum eloquentissimus: quem tradunt, Hispaniam ex prætura obtinentem,* XXX. *Lusitanorum mil-*

Nonnulli, quod præpinguis fuerit visus, quem Galbam Galli vocent.] Recte. Vetus Gallorum lingua eadem quæ Scythica, ut & Germanorum, sed & Græcorum etiam ac Romanorum, sicut suo loco abunde docebimus. *Alp*, & *vit* aut *vvit* significat veterrimis Scythis *album*, & *pinguedinem*, quia hæc nimirum albi est coloris. Illius vocabuli aperta sunt vestigia in Romanorum *Alpes*, quæ nivibus rigent, ac albæ sunt, & *Albus* & *Album*, Græcorum ἄλφον. Festus in *Vitiligo*: *In corpore hominis maculam albam Græci ἄλφον vocant, à quo nos album.* Inde Latinorum *alvus*. Inde & Germanorum kalb, aut kalf, vitulus, quia pinguedine albet. Neque enim vitulus bis venit ad mulctram, neque binos alit ubere fœtus, neque ruricola est, ut vaccæ & boves. Iccirco *vitulare* Romanis est lætari gaudio, ut prato vitulus. Festus in *vitulans*. Vulgo hominem pinguem kalb aut kalf Germani vocant. Vnde factum nomen proprium Galba, id est, pinguis. Neque abludunt *Calpus*, quomodo dictus Numæ regis filius, teste eodem Festo, in *Calpurnius*, Germanorum vetus illud Kelpo, ut habet index nominum propriorum veterum Germanorum à Goldasto in Allamanicis editus, & quod adhuc hodie in usu, kälbichen, aut kelfken. Imo *vitulus* Romanorum nomen habet à Scythico *vit*, aut *vet*, quod pinguem aut opimum notat, sicut & album. Hinc & *vitellum*, albumen ovi, & *vitiligo* in corpore hominis macula alba, & alia. *Alp* vero aut *alf* significare eadem lingua *pinguem*, vel plurima indicant alia vocabula Romana, origine itidem Scythica, quibus, quod proclive ac sollenne in his esse, pluribus alibi demonstrabimus, *s* litera tantum præponitur, ut *Salus*, *salvare*, *salvere*, *salvator*, & ejusmodi alia, ab *alf*, aut *salf*, quod Scythis, & ex Scythis ortis populis, *pinguedinem* aut *unguentum* notat. Manet adhuc & vulgo Germanorum id vocabulum notum est. quos Scytharum sobolem esse, non est dubitandum. *Boxhornius.*

Animalia quæ in esculis nascuntur.] Sunt multa animalcula & vermiculi, qui in arboribus aut siccis etiam lignis nascuntur: qui quum appellatione communi Græcis dicantur τερηδόνες, Latinis teredines, varia nomina ex arborum generibus aut aliis caussis, sunt sortiti in utraque lingua. ejusmodi nomina sunt κίς, σής, ἴξ, ψῆν, κνίπες, item, cossi, bytarus, apud Plinium è M. Tullio, & galbæ, ut docemur isto loco. Memmii liber, *in æsculis*. quomodo ejus arboris nomen in plerisque libris scriptum invenitur. *Casaub.*

Eloquentissimus.] Temporum suorum Ser. Galbam eloquentia præstitit: cujus tamen orationes exiles fuerunt, & redolentes antiquitatem, quæ ob id exaruerunt. *Cicero.*

XXX. *Lusitanorum millibus perfidia trucidatis Viriatini belli caussam exstitisse.*] In tria agmina partitos descendere in planitiem, quam singulis assignârat, jussit. Deinde ad primos accedens, ceu jam amicos, arma deponere imperat: armis spoliatos vallo circumdat, omnesque trucidat. Eodem modo secundos & tertios ingenti festinatione delevit. Ac perfidiam ultus est, non, ut Romanum decuit, Romanorum humanitatem, sed barbarorum diritatem

atque

millibus perfidia trucidatis, Viriatini belli caussam exstitisse. Ejus nepos ob repulsam consulatus infensus Iulio Cæsari, cujus legatus in Gallia fuerat, conspiravit cum Cassio & Bruto: propter quod Pedia lege damnatus est. Ab hoc sunt Imperatoris Galbæ avus & pater. Avus clarior studiis quam dignitate: non enim egressus præturæ gradum, multiplicem nec incuriosam historiam edidit. Pater consulatu functus, quam brevi corpore atque etiam gibber modicæque in dicendo facultatis, caussas industrie actitavit. Vxores habuit Mummiam Achaïcam, neptem Catuli, proneptem L. Mummii, qui Corinthum excidit: item Liviam Ocellinam, ditem admodum & pulcram, à qua tamen nobilitatis caussa appetitus ultro existimatur, & aliquanto enixius, postquam subinde instanti vitium corporis secreto posita veste detexit, ne quasi ignaram fallere videretur. Ex Achaïca liberos, Cajum & Servium procreavit. Quorum major Cajus attritis facultatibus urbe cessit: prohibitusque à Tiberio sortiri anno suo

atque immanitatem imitatus. Evasêre tamen ex illis pauci, inter quos Viriatus. *Appianus.*

Repulsam Consulatus.] Meminit hujus repulsæ Q. Hirtius extremo l. IIX. De bello Gallico, sic tamen ut non per Cæsarem, sed per Cæsaris inimicos eam Galba passus sit. *Torrent.* Verba: *ereptum Ser. Galbæ consulatum, cum is multo plus gratia suffragiisque valuisset, quod sibi conjunctus & familiaritate, & necessitudine legationis esset.*

Cujus legatus in Gallia.] Cæsar in Commentariis crebro meminit de hoc legato suo Galba: cujus virtutem in primis extollit in tertio Commentario belli Gallici.

Pedia lege.] Neronis cap. III.

Quam brevi corpore.] Cod. Salmas. *quamquam.*

Vitium corporis secreto posita veste, detexit.] Similem historiam de Cratete Thebano, cujus conjugem Hipparchia nobilis puella appetebat, habes apud Diogenem Laërtium libro VI.

Cajum ac Servium procreavit.] Admonendos lectores duxi maxime non attentos, non recte in vulgatis codicibus hunc Imperatorem Sergium dici, sed Servium Galbam. Est enim Servius prænomen, & sæpe in Sulpicia gente ut in tota Romana historia videre licet. Sergius autem familiæ nomen est, de qua L. Catilina fuit. *Glareanus.*

Probitusque à Tiberio sortiri anno suo proconsulatum.] Vid. ad cap. XLVII. Aug.

4 *suo proconsulatum, voluntaria morte obiit.* SER. *Galba Imperator, M. Valerio Messalla, Cn. Lentulo* COSS. *natus est,* IX. *Kal. Ianuarii, in villa colli supposita, prope Terracinam sinistrorsum Fundos petentibus. Adoptatus à noverca sua, Livii nomen, & Ocellæ cognomen assumsit, mutato prænomine. Nam & Lucium mox pro Servio usque ad tempus imperii usurpavit. Constat AVgustum puero adhuc salutanti se inter æquales apprehensa buccula dixisse,* καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ. *Sed & Tiberius, cum comperisset imperaturum eum, verum in senecta:* Vivat sane, *ait*, quando id ad nos nihil pertinet.

Avo

Livii nomen & Ocellæ cognomen assumpsit.] Satis notum est, *Ocella* cognomen fuisse gentis Romanæ. non dubito casum aliquem peperisse hanc appellationem; sive ab ocellis propter parvitatem oculorum: sive ab ὀκέλλω, quod Græcis navem appellere significat, prima ejus fuerit origo. fuit & apud Græcos etiam vetustissimos usitatum Ocelli nomen. Hæc quum ita sint, miror in optimis membranis scribi, *& Ocellare cognomen.* In Domitiani cap. VIII. legimus *Ocellatas sorores.* an igitur etiam hic propter adoptionem Ocellæ cognomen aliter est formatum? *Casaub.*

Apprehensa buccula.] Vt fit cum pueros deosculamur. Aug. cap. XCIV. *ejusque osculum delibatum.* Torrent.

Τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ.] Sic loquitur Philostratus in Ptolemæo Naucratite δικῶν τε καὶ δικαστηρίων παρέτρωγεν. At Dio vocem minus usitatam mutavit usitatiore παραγεύσῃ. *Casaub.* Sic Dio lib. LVII. & Xiphilin. Galba, atque etiam Ioseph. Antiq. Iudaic. XVIII. Tacit. quoque iis verbis, *& tu Galba quandoque degustabis Imperium.* Mirandum vero cum cæteri dictum id Tiberio tribuant, solum Suetonium Augusto tribuere, & quidem non memoria lapsum, ut arbitror (nam & Tiberii hîc meminit) sed quod ita acciderit, ut vel ex temporum ratione colligimus. Siquidem Galba anno ætatis LXXIII. demum ad Imperium pervenit. Ab Augusti vero exitu ad hujus Imperii initium anni tantum sunt LIV. Pueritiam igitur egressus erat Galba ante Tiberii Principatum. *Torrentius.*

Cum comperisset, imperaturum eum.] Tiberius adeo fatum uniuscujusque præstantissimorum virorum indagabat, ac certo cognoscebat: ut Galbæ etiam, qui tum forte uxorem duxerat obviam factus dixerit, *eum quoque aliquando imperium gustaturum.* abstinuit autem ejus cæde, quia hoc quoque in fatis Galbæ erat, ut quidem ego sentio: ut autem ipse Tiberius dicebat, quod se jam defuncto, senex esset imperio potiturus Galba. *Dio Cassius.*

Vivat sane, quando id ad nos nihil pertinet.] Simillimum est, quod in Maximino Iuniore Iulius Capitolinus refert: *Nec defuerunt qui cavendum infantem dicerent Caracallo. Tum ille dixit: Longe est ut mihi succedat iste.*

Fulgur

Avo quoque ejus fulgur procuranti, cum exsta de manibus aquila rapuisset, & in frugiferam quercum contulisset, summum sed serum imperium portendi familiæ responsum est. Et ille irridens : Sane, *inquit*, cum mula pepererit. *Nihil æque postea Galbam tentantem res novas confirmavit, quam mulæ partus, cæterisque ut obscœnum ostentum abhorrentibus, solus pro lætissimo accepit, memor sacrificii, dictique avi. Sumta virili toga, somniavit fortunam dicentem,* stare se ante fores defessam : & nisi ocyus reciperetur, cuicumque obvio prædæ futuram. *Vtque evigilavit aperto atrio, simulacrum æneum Deæ cubitali majus juxta limen invenit, idque gremio suo Tusculum, ubi æstivare consueverat, avexit : & in parte ædium consecratum, menstruis deinceps supplicationibus & pervigilio anniversario coluit. Quamquam autem nondum ætate constanti, veterem civitatis, exoletumque morem, ac tantum in domo sua hærentem, obstinatissime retinuit : ut liberti servique bis die frequen-*

Fulgur procuranti.] Expianti, propitiantique per procurationes. Nam fulminum quædam sunt læta, quædam sunt adversa, quædam mista : quæ adversa sunt, ut inquit Seneca, mala portendunt, & ideo expiationibus, procurationibusque propitiari solent ad avertenda mala, quæ minitantur : & de his procurationibus fulminum intelligit idem Seneca, sic scribens in secundo Quæstionum naturalium : *Quid ergo expiationes, procurationesque? quo pertinent, si immutabilia sunt fata?* Apud Lucanum in primo Pharsaliæ describitur procuratio fulminis facta ab aruspice. *Beroald.*

Cum mula pepererit.] Est in annalibus nostris, peperisse sæpe, verum prodigii loco habitum. Theophrastus vulgo parere in Cappadocia tradit : sed esse id animal ibi sui generis. *Plinius.*

Aestivare.] Æstivo tempore commorari : sicut hybernare ad hybernum tempus refertur. Varro : *Mihi greges in Apulia hybernabant, qui in Arretinis montibus æstivabant.* Beroald.

In parte ædium consecratum.] Ab hoc, ni fallor, tempore observatum, ut Fortuna aurea semper in cubiculo Principum poneretur. Capitolin. vita Pii, & vita M. Aurelii, Spartian. Severo. Vnde frequentissima illa numismatum inscriptio, uti & marmorum FORT. AVG. *Torrent.*

Pervigilio.] Ad caput LIV. Calígul.

quentes adessent, ac mane salvere, vesperi valere sibi singuli dicerent. INTER *liberales disciplinas attendit & juri. Dedit & matrimonio operam: verum amissa uxore Lepida, duobusque ex ea filiis, remansit in cœlibatu, neque sollicitari ulla conditione amplius potuit, ne Agrippinæ quidem viduatæ morte Domitii, quæ maritum quoque adhuc nec dum cœlibem Galbam, adeo omnibus sollicitaverat modis, ut inter conventum matronarum correpta jurgio, atque etiam manu pulsata sit à matre Lepida. Observavit ante omnes Liviam AVgustam: cujus & vivæ gratia plurimum valuit, & mortuæ testamento pæne ditatus est.* HS. *namque quingenties cum præcipuum inter legatarios habuisset, quia*

Mane salvere, vesperi valere.] Lucianus in apologia ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος. cujus libelli argumentum intelliges ex his Artemidori libro primo, capite ultimo, Ἔρρωσο δὲ καὶ ὑγίαινε, οὔτε λέγειν οὔτε ἀκούειν ἀγαθόν. οὐ γὰρ προσιόντες ἀλλήλοις, οὔτε μέλλοντές τι πράττειν ταῦτα λέγουσιν ἄνθρωποι, ἀλλὰ ἀπαλλαττόμενοι ἀλλήλων καὶ πρὸς ὕπνον τρεπόμενοι. *Casaub.*

Inter conventum.] Cod. Salmas. *in conventu.*

Atque etiam manu pulsata sit à matre Lepida.] Pars librorum *Lepida*: alii, *Lepidæ*, sensus manet idem. nam quin de matre Lepidæ uxoris Galbæ sit accipiendum, non potest dubitari. *Casaubonus.*

Observavit ante omnes.] Observantiæ hujus evidens testimonium est quod Imperator factus omnis generis nummos cum DIVAE AVG. (Liviæ scilicet) imagine percussit. *Torrent.*

HS. *namque quingenties.*] Id est, habere eum Livia voluisset. sic enim dictum ut libro primo, *pepigit cum adversariis.* Omnino autem scribendum suspicor *quinquagies*, non autem *quingenties*. Scio enim eam summam legati, esse ultra civilem modum: quem cum AVgustus in testamento suo diligenter servaverit, teste Tacito; ineptum est putare, non esse habitam ejus rationem à Livia. Nonne vero absurdum fuerit, cum Augustus & Tiberius quadringenties non multo amplius populo Rom. legarint, Liviam uni Galbæ quingenties reliquisse? nunquam factum meo judicio. Ita ergo statuamus potius. Legaverat Livia Galbæ quinquagies, hoc est, aureorum coronatorum centum viginti quinque millia. Tiberius revocavit ad quingenta, sive coronatorũ duodecim millia & quingentos. *Casaub.*

Cum præcipuum inter legatarios habuisset.] *Præcipuum* proprie vocant Iurisconsulti quod heredum alicui præter hereditatis partem peculiariter sibi capere permittitur. l. XXXV. & l. ult. De leg. II. Inde *per præceptionem dare, legare, relinquere. Præceptio* quoque certum legati genus, de quo Vlpian. Institut. tit. XXIV. & l. XC. De legat. III. Sueton. vero *præcipuum* vocat quod Galbæ,

quia notata non perſcripta erat ſumma, herede Tiberio legatum ad quingenta revocante, ne hæc quidem accepit. HONORIBVS *ante legitimum tempus initis,* 6
prætor commiſſione ludorum Floralium, novum ſpectaculi genus, elephantos funambulos edidit: exin provinciæ

Galbæ, tametſi heres ſcriptus non eſſet, primo ac veluti ſummo inter legatarios loco relictum à Livia fuerat. *Torrentius.*

Quia notata, non perſcripta erat ſumma.] *Notæ,* unde *notarii*, non tam litteræ erant, quam ſigna litterarum, aut ſi litteræ, ſingulariæ tantum, ſine coagmentis ſyllabarum, ut recte alicubi Gellius. Ideo Plutarchus Cicerone σημεῖα vocat, & Cicero ipſe lib. xv. Ad Attic. διὰ σημείων *ſcripſeram.* Quæ ſcribendi ratio, à Tirone, Ciceronis liberto, (ut volunt) inventa, aucta deinde à Mæcenate, & Seneca, quamvis ad celeriter quidvis excipiendum percommoda erat, quia tamen ſæpe incerta, pro ſcribentis ſcilicet arbitrio, Iuſtinian. in libris ſuis quicquam notis ſcribi vetuit, l. 11. Cod. De veteri jure enucleando. Sed & ante Iuſtinianum ſi quæ notis in teſtamento ſcripta erant, pro non ſcriptis habita fuiſſe videntur. *Idem.*

Notata.] Numerorum figuris, non ſyllabis, & plenis dictionibus expreſſa. *Sabellicus.*

Ne hæc quidem accepit.] Tiberius enim omnia matris ſuæ legata fecit irrita. auctor Dio, initio Caligulæ.

Commiſſione ludorum.] Officium peculiare erat prætoris, ut ludos exhiberet privata impenſa. Hinc Cicero laudat Murenæ magnificentiam, qui in prætura ludos fecit magnificentiſſimos, qui illi mox in petitione Conſulatus admodum profuerunt apud populum ludis magnopere lætantem. Id Symmachi adhuc ætate obtinuit, ſicut ex Epiſt. ejus paret. *In prætura filii mei equorum mihi curulium nobilitas præparanda eſt, ut exſpectationi populi Romani mea pecunia, tua cura reſpondeat.* Item: *Deſignatum tibi ad urbanam præturam filium meum nuntio: intelligis quid ſibi hoc indicium velit: quadrigarum curulium nobilitas præparanda eſt.* Beroald. Primitus tamen opus haud fuiſſe, ut privatis impenſis, hos quidem ludos exhiberent, ſequens Lactantii teſtimonium docet.

Floralium.] Flora quum magnas opes ex arte meretricia quæſiviſſet, populum Romanum ſcripſit heredem, certam pecuniam reliquit, cujus ex annuo fœnore ſuus natalis dies celebraretur, editione ludorum, quos appellant Floralia. Quod quia Senatui flagitioſum videbatur, ab ipſo nomine argumentum ſumi placuit, ut pudendæ rei dignitas quædam adderetur. Deam finxerunt eſſe, quæ floribus præſit, eamque oportere placari, ut fruges cum arboribus, aut vitibus, bene proſpereque floreſcerent. Celebrantur hi ludi cum omni laſcivia, convenientes memoriæ meretricis. Nam præter verborum licentiam, quibus obſcœnitas omnis effunditur, exuuntur etiam veſtibus populo flagitante meretrices, quæ tunc mimorum funguntur officio, & in conſpectu populi uſque ad ſatietatem impudicorum luminum cum pudendis motibus detinentur. *Lactantius.*

Elephantos funambulos.] Græci σχοινοβάτην vocant: ſicut νευροβάτην, qui per nervos currit: qua dictione uſus eſt Flavius Vopiſcus ſcribens neurobaten exhibitum eſſe in ſpectaculis à Carino Imperatore. Plinius in octavo ait, *elephantos adverſis funibus ſubiſſe: quod quidem mirum fuit: ſed mirabilius*

ciæ Aquitaniæ anno fere præfuit: mox consulatum per sex menses ordinarium gessit. Evenitque ut in eo ipse L. Domitio patri Neronis, ipsi Salvius Otho pater Othonis succederet, velut præsagium insequentis casus, quo medius inter utriusque filios extitit Imperator. A Cajo Cæsare, Gætulico substitutus, postridie quam ad legiones venit, solenni forte spectaculo plaudentes inhibuit, data tessera, ut manus pænulis continerent. *Statim per castra jactatum est,*

Disce miles militare, Galba est, non Gætulicus.

Pari severitate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tironem militem opere assiduo corroboravit: matureque barbaris, qui jam in Galliam usque proruperant, coërcitis, præsenti quoque Cajo talem & se & exercitum approbavit, ut inter innumeras contractasque ex omnibus provinciis copias, neque testimonium neque præ-

lius existimatum, cum retrograderentur funibus utique pronis. Seneca quoque libro Epistolarum XI. sic inquit: *Elephantem mimus Aethiops jubet subsidere in genua & ambulare per funem.* Beroald. Sed & repete, quæ ad illum Neronis locum notantur: *Notissimus eques Romanus elephanto supersedens per catadromum decucurrit.*

Ordinarium.] Legitimo ordine datũ. Ostendit Lampridius differre ordinarios consules à suffectis, tanquam ordinarii sint illi, qui ex ordine creati ineunt magistratum anni principio: suffecti vero, qui in locum demortui ordinarii substituuntur. *Beroaldus.*

Gætulico substitutus.] Lentulum Gætulicum ea tempestate Germaniæ præfuisse auctor Tacit. Annal. V. Sed & Dio cum aliis rebus illustrem: tum administrata per decennium Germania, occisum à Cajo scribit, quod militum benevolentiam sibi comparasset. Meminit ejusdem etiam Sex. Aurelius.

Solenni forte spectaculo.] Nam & in castris spectacula edi solita: quorum Plutarchus in Galba meminit.

Data tessera ut manus pænulis continerent.] Tesseram vocat ducis præceptum quod ab iis qui proximi erant, primo exceptum, per successionem ad omnes pervenit: nec refert, sive id voce datum est, sive in pittacio scriptum. utroque enim modo fieri solitum. At tesseram hîc accipere notione vulgari, ut accipitur à Torrentio, pro signo ad excubias, omnino est [illegible]. Quid apud Livium magis obvium, quam ut ad mandata perferenda tesseræ adhibeantur? *Casaub.*

Disce miles militare, &c.] Trochaicus. Adspice quæ ad cap. VI. Caligulæ.

Neq; testimonium, neq; præmia ampliora ulli perciperent.] Miles sub Imperatoribus, leviora præmia ab eo duce petebat & accipiebat, cujus ductu bellum gere-

præmia ampliora ulli perciperent. Ipse maxime insi-
gnis, quod campestrem decursionem scuto moderatus,
etiam ad essedum Imperatoris per viginti passuum mil-
lia cucurrit. CÆDE *Caii nuntiata, multis ad occasio-* 7
nem stimulantibus, quietem prætulit. Per hoc gratissi-
mus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tan-
tæ dignationis est habitus, ut cum subita ei valitudo nec
adeo gravis incidisset, dilatus sit expeditionis Britan-
nicæ dies. Africam pro consule biennio obtinuit, ex-
tra sortem electus ad ordinandam provinciam, & in-
testina dissensione & barbarorum tumultu inquietam.
Ordinavitque magna severitatis ac justitiæ cura, etiam
in parvulis rebus. Militi, qui per expeditionem an-
nona arctissima residuum cibariorum tritici modium
centum denariis vendidisse arguebatur, vetuit, simul-
atque indigere cibo cœpisset, à quoquam opem ferri: &
is fame extabuit. At in jure dicendo, cum de proprie-
ta-

gerebat: quæ majoris momenti erant, ut plura genera coronarum, ea ab ipso imperatore erant petenda: qui solitus in ea re judicium sequi plerumque ducum, vel legatorum. de hoc testimonio loquitur Suetonius. *Casaub.* Huc refer illud Tib. cap. XII. *Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones.*

Campestrem decursionem.] De campi cursione meminit Vegetius libro III. cap. IX. & X. armatos præcipit cursu exerceri, & simul sarcinas ferre.

Scuto moderatus.] Ner. cap. VII. *scutum prætulit.*

Cucurrit.] Caligula, ut in superioribus explicatum est, quosdam summis honoribus functos ad essedum sibi currere per aliquot passuũ millia passus est.

In cohortem amicorum.] Ner. cap. V. *dimissus è cohorte amicorum.* Horat. Epist. ad Celsum, *comiti scribæque Neronis.*

Africam proconsule biennio obtinuit.] Videtur Galba monumentum sui reliquisse urbem in eo loco positam, ubi ipse castra habuerat, castra galbæ dictam. ejus mentio apud B. Cyprianum in Concilio Carthaginensi: ubi tamen dicitur Castrum galbæ. *Casaub.*

Extra sortem.] Non sortitus more Romano provinciam, sed per electionem consecutus. *Beroald.*

Et is fame extabuit.] Extinctus est. Casilinensi quoque obsidione constat eum, qui soricem captum ducentis nummis vendidisset, fame comsumptum, emptore ea alimonia servato: Plinius est author. Lucanus:

——— *Pro lucri pallida tabes!*
Non deest prolato jejunus venditor auro.

Sabellicus.

XV. *Vi-*

tate jumenti quæreretur, levibus utrimque argumentis, & testibus, ideoque difficili conjectura veritatis, ita decrevit, ut ad lacum, ubi adaquari solebat, duceretur capite involuto: atque ibidem revelato ejus esset
8 *ad quem sponte se à potu recepisset. Ob res, & tunc in Africa, & olim in Germania gestas, ornamenta triumphalia accepit, & sacerdotium triplex, inter* XV. *viros, sodalesque Titios item AVgustales cooptatus: atque ex eo tempore prope ad medium Neronis principatum in secessu plurimum vixit: ne ad gestandum quidem umquam iter ingressus, quam ut secum vehiculo proximo decies* HS. *in auro efferret, donec in oppido Fundis moranti Hispania Tarraconensis oblata est. Acciditque, ut cum provinciam ingressus sacrificaret intra ædem publicam, puero è ministris acerram tenenti, capillus repente toto capite canesceret. Nec defuerunt qui interpretarentur, significari rerum mutationem, successurumque juveni senem: hoc est, ipsum Neroni. Nec multo post in Cantabriæ lacum fulmen decidit, repertæque sunt duodecim secures, haud ambiguum summi Im-*

XV. *Viros sodalesque Titios, item Augustales.*] XV. viros sacris faciundis intelligo. Augustalium meminit quoque Sueton. Claud. cap. VI. Quemadmodum vero ab Augusto Augustales, sic alii ab aliis Imperatoribus nomina traxere, ut Flaviani, Æliani, Antoniniani, Helviani.

Ne ad gestandum quidem.] *Ne ad gestandum quidem aliter unquam iter ingressus.* Ita est in V. C. cum in vulgatis desit illud *aliter*. F. Vrsinus. Nove dixit, pro ne gestationis quidem causa. Vide Claud. cap. XXXIII. Domit. c. XI. Vitell. cap. III.

Vt secum vehiculo proximo decies HS. *in auro efferret.*] Nihil mutemus; nam *è proximo*, quod quidam restituunt, non potest locum habere, si ad auctoris mentem diligenter attendimus: qui hoc vult, cavisse Galbam, ne si casus aliquis subito nuntiaretur, qui fugæ necessitatem ei afferret, à pecunia imparatus reperiretur. propterea proximum sibi habuisse semper in omni itinere vehiculum istud auro onustum. De more circumferendi pecuniam notavimus ad Apuleii apologiam. *Casaub.*

Hispania Tarraconensis oblata est.] Missus est ad regendam Hispaniam à Nerone, nondum sibi à civibus magnæ existimationis metuere docto: utque eo minus timeretur, ad mansuetudinem ingenii, quâ præditus videbatur, senectus accedebat. *Plutarchus.*

Summi

Imperii ſignum. Per octo annos varie & inæquabiliter provinciam rexit. Primo acer, vehemens, & in coërcendis quidem delictis vel immodicus. Nam & nummulario non ex fide verſanti pecunias, manus amputavit, menſæque ejus affixit. Et tutorem, quod pupillum, cui ſubſtitutus heres erat, veneno necaſſet, cruce affecit: implorantique leges, & civem Romanum ſe teſtificanti, quaſi ſolatio & honore aliquo pœnam levaturus, mutari, multoque præter cæteras altiorem & dealbatam ſtatui crucem juſſit. Paullatim in deſidiam ſegnitiemque converſus eſt, ne quid materiæ præberet Neroni: &, ut dicere ſolebat, quod nemo rationem otii ſui reddere cogeretur. *Carthagine nova conventum agens,*

Summi Imperii ſignum.] Modo regni: alias Conſulatus. Nam & conſul & rex duodecim lictores habuerunt, geſtantes ſecures virgarum faſcibus alligatas. Livius de Romulo Romano rege ſcribens ait: *Cum cætero habitu ſe auguſtiorem, tum maxime lictoribus duodecim ſumptis fecit.* Beroald. Cod. Salmaſ. *ſummæ Imperii:* Nota locutio: *ſumma rerum.* ita *ſumma Imperii.*

Implorantique leges.] Portiam ſcilicet, quæ, ut Cicero ſcribit, virgas ab omnium civium Romanorum corpore amovit, libertatemque lictori in civem ademit. Gracchus quoque, ut idem autor ſcribit, legem tulit, ut de capite civium Romanorum injuſſu populi nemo judicaret. Hinc ejuſdem verba illa, *Carnifex vero, & obductio capitis, & nomen ipſum crucis abſit non modo à corpore civium, ſed etiam à cogitatione, oculis, & auribus.* Sabellicus.

Præter cæteras altiorem & dealbatam.] Quaſi eſſet ſolatium, quoniam pereundum ſit, ἐξ ἀξίȣ γȣ̃ν ξύλȣ, ut eſt Græcorum proverbium. *Caſaub.* Similis illa Gaviana crux, ut eam vocat Lactantius Inſtitution. divinar. libro IIII. capite XVIII. quam Verres Gavio civem Roman. ſe eſſe clamanti ſtatuit. Quod factum omnibus eloquentiæ ſuæ viribus perſequitur Cicero Verrin. V. At Galba hîc laudari videtur. *Torrent.*

Ne quid materiæ præberet Neroni.] Nempe ad odium, vel ſuſpicionem, aut utrumque potius. Tyranni enim, virtutes quibus ipſi carent in aliis oderunt, & perditas cupiunt. iidem, viros omnes, quos ſua virtus in quocumque genere reddit inſignes, & quod neceſſe eſt, in vulgus gratioſos, pro hoſtibus habent. itaque paſſim in Tacito obſervabis rectores provinciarum, res magnas gerere idoneos, vires ſponte remittere; quum plus ab Imperatore quam ab hoſte timerent. Hæc ſine dubio cauſſa fuit prima, cur à prioris adminiſtrationis ſeveritate Galba recederet, ut indicat his verbis Suetonius. Sed hanc cauſſam ipſe profiteri cum non auderet, aliam ſolitus afferre, quæ ſtatim ſequitur. *Caſaub.* Ann. XI. de Corbulone: *ſeu proſpere egiſſet, formidoloſum paci virum inſignem, & ignavo principi prægravem.*

Con-

agens, tumultuari Gallias comperit. Legato Aquitaniæ auxilia implorante, ſupervenerunt Vindicis literæ, hortantis, ut humano generi aſſertorem ducemque ſe accommodaret. *Nec diu cunctatus conditionem partim metu, partim ſpe recepit. Nam & mandata Neronis de nece ſua ad procuratores clam miſſa deprehenderat: & confirmabatur cum ſecundiſſimis auſpiciis, & ominibus, tum virginis honeſtæ vaticinatione, tanto magis, quod eadem illa carmina ſacerdos Iovis Cluniæ ex penetrali, ſomnio monitus eruerat, ante ducentos annos ſimiliter à fatidica puella pronuntiata. Quorum carminum ſententia erat,* Oriturum quandoque ex Hiſpania principem, dominumque rerum. IGITVR *cum quaſi manumiſſioni vacaturus conſcendiſſet tribunal,*

Conventum agens.] Ius dicens. Iuridici conventus Tarraconenſis Hiſpaniæ, autore Plinio, ſeptem numero fuere, Carthaginenſiſque omnium primus. *Sabellicus.* Adi locum in Cæſare: *Cum mandatu prætoris jure dicundo conventus circumiret.* cap. VII.

Vt humano generi aſſertorem ducemque ſe accommodaret.] Vindex manifeſtum bellum parans ad eum ſcripſit, hortans ut imperium ſuſciperet, ſeque valido corpori caput quærenti imponeret, Galliæ nimirum, quæ C. hominum millia in armis haberet, & armare plura poſſet. *Plutarchus.*

Nec diu cunctatus.] At certe aliquantum eſt cunctatus & cum amicis deliberationem habuit. in eo concilio, vox fuit Titi Ovinii viri non optimi prudentiſſima: Deliberaſſe de defectione, jam defeciſſe eſt, τὸ ζηλεῖν Νέρωνι εἰ πιστοὶ μένοιμεν, ἤδη μὴ μενόντων ἐστίν. adi Plutarchum.

Partim metu] De ſucceſſore Galbæ ſic Tacitus: *Fingebat & metum, quo magis concupiſceret. Prægravem ſe Neroni fuiſſe. Suſpectum ſemper inviſumque dominantibus, qui proximus deſtinaretur.*

Sacerdos Iovis Cluniæ.] Clunia oppidum eſt in Hiſpania citeriore Celtiberiæ finis: à qua Clunienſis conventus dictus. Illic erat templum Iovis, cujus ſacerdos deprompſerat quædam carmina ex penitiore ſacrario, quæ ducentis annis ante Galbam fuerant pronuntiata per quandam puellam fatidicam: quibus maxime ad Imperium confirmatus eſt Galba, cum eadem carmina enuntiari ipſe præſens audiſſet à virgine vaticinante, cujus mores, & conditio honeſta cenſebatur. *Beroald.*

Oriturum quandoque ex Hiſpania principem, dominumque rerum.] Non fuit vana fides, nam Trajanos, Hadrianos, Theodoſios orbi terrarum dedit Hiſpania. Præter hiſtoricos adi Pacati divinum Panegyricum. Similiter Veſpaſ. cap. IV. *Percrebuerat Oriente toto vetus & conſtans opinio: eſſe in fatis ut eo tempore Iudæa profecti rerum potirentur.*

Manumiſſioni vacaturus.] Magiſtratus P. R. non quibuſvis quovis tempore ne-

nal, propositis ante se damnatorum occisorumque à Nerone quamplurimis imaginibus, & adstante nobili puero, quem exsulantem ex proxima Baleari insula, ob id ipsum acciverat, deploravit temporum statum, consalutatusque IMPERATOR, legatum se senatus ac populi Rom. *professus est. Deinde justitio indicto, è plebe quidem provinciæ legiones & auxilia conscripsit, super exercitum veterem legionis unius, duarumque alarum, & cohortium trium. Ac è primoribus prudentia atque ætate præstantibus, velut instar senatus, ad quos de majore re, quoties opus esset, referretur, insti-*

re negotiis vacabant, sed distincti erant sessionum dies. Quod de Prætore non uno in loco docent nos Iurisconsulti, præsertim Vlpian. l. II. Quis ordo in bon. poss. servetur. Et de qua re tunc cognoscebant, ei rei sedere dicebantur. Idem Vlpian. l. II. §. confestim, Ad SC. Tertullianum. Eadem porro in provinciis ratio. Atque adeo novissimis conventuum diebus manumissionibus dabant operam, quod à Theophilo, Institut. Iustiniani paraphraste, annotatum memini. Quanquam autem etiam de plano, atque in transitu manumittere liceret, tribunal tamen ascendit Galba, majora præcipiens animo, ipsamque liberaturus servitute Rempubl. Sane initio principatus omnis generis nummos cum effigie Libertatis publicavit, addito elogio, LIBERTAS PVBLICA. *Torrent.*

Nobili puero.] Romano forsan: detecta enim conjuratione Pisoniana, damnatorum liberi Vrbe pulsi, enectique veneno, aut fame. Ner. cap. XXXVI.

Legatum se senatus ac populi Rom. professus est.] *Legatus*, στρατηγός. Dionem vide lib. LIII. Plutarchus, στρατηγὸς συγκλήτου καὶ δήμου Ῥωμαίων ὀνομαζόμενος. De Virginio idem Plutarchus autor est, eum institutum suum servantem senatui electionem Imperatoris integram reservâsse: quanquam Nerone mortuo & urgeret eum rursus multitudo, & quidam tribunorum militum qui aderant ad tabernaculum, stricto ense eum vel imperium, vel ensem admittere jussisset.

E plebe provinciæ.] E plebeiis provincialibus Hispanis.

Super exercitum veterem legionis unius.] Sic est: quia jam Hispania bona fide præstare obsequium assueverat, vetus ordinatio fuerat immutata. Nam quum olim tres legiones in ea parte Hispaniæ prætenderent, ut est auctor Strabo: Galbæ Tarraconensem administranti major non adest exercitus, quam legionis unius, alarum duarum, & cohortium trium. Ipse ait apud Tacitum primo Historiarum: *Sit ante oculos Nero, quem longa Cæsarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulêre.* paullo ante scribit idem, legionem Hispanam à Galba in urbem inductam: quæ hæc ipsa est. nam legio cognomine Hispana illis temporibus nulla, opinor, fuit. *Casaub.*

Velut instar senatus.] Cod. Salm. *vel instar.*

ſtituit. Delegit & equeſtris ordinis juvenes, qui manente anulorum aureorum uſu, Evocati appellarentur, excubiaſque circa cubiculum ſuum vice militum agerent. Etiam per provincias edicta dimiſit, auctor ſingulis univerſiſque conſpirandi ſimul, & ut qua poſſet quiſque opera, communem cauſſam juvarent. Per idem fere tempus in munitione oppidi, quod ſedem bello delegerat, repertus eſt anulus opere antiquo ſcalptura gemmæ victoriam cum tropæo exprimente. Ac ſubinde Alexandrina navis Dertoſam appulit armis onuſta, ſine gubernatore, ſine nauta ac vectore ullo: ut nemini dubium eſſet, juſtum piumque, & faventibus diis, bellum ſuſcipi. Cum repente ex inopinato prope cun-

Manente anulorum aureorum uſu.] Scipio captivum quendam, ſolutum vinculis, miſit ad Aſdrubalem, rogans ut ſepeliret tribunos. ille quæſitos inter cadavera, & aureorum anulorum agnitos indicio ſepeliit: nam anulis aureis differunt tribuni à vulgo militum, ferreos geſtantium. *Appianus.*

Evocati appellarentur.] Puto manſiſſe nomen iſtorum, fuiſſeque in aulis principum qui Evocati AVguſti appellarentur: non illa veteri notione omnibus nota, ſed hac recenti. in antiquis ſane inſcriptionibus ſæpe legas, EVOK. AVG. & apud ſcriptores quoque interdum. *Caſaub.*

Scalptura gemmæ victoriam cum tropæo exprimente.] Multi codd. *ſculptura.* melius per *a* in Memmiano & aliis. Tres ſunt artes, cælatura, ſcalptura, ſculptura, quarum differentias pauci capiunt. at ſculpturam à ſcalptura, auctor Gloſſarum videtur diſtinguere ratione materiæ: ut hæc ſit in auro, argento, argilla & ſimilibus: illa in lapidibus. Sic Gloſſ. *Sculpit*, γλύφει λίθον, *Sculptor*, λιθογλύφος. *Idem.*

Dertoſam appulit.] Δέρτωσα Ptolemæus, *Derdoſa* Antoninus. *Dertuſanos* habet Plinius. Hodie dicitur *Tortoſa*, Cluſio teſte. In Catalonia eſt, ad Iberum fluvium Hiſpaniæ Tarraconenſis regione.

Iuſtum piumque, & faventibus diis, bellum ſuſcipi.] Ex illa belli ſciſcendi decernendique formula, quam Livius libro I. refert, manavit *juſti piique belli* frequens in veterum auctorum libris Ephiteton. Florus libro II. *juſta illa & pia cum exteris bella* Lucanus libro II.

—— nec enim iſta vocari
Prælia juſta decet, patriæ ſed vindicis iram.

Pia quoque & juſta arma ex eodem fonte fluxerunt. Apud Livium lib. VIII. C. Pontius Samnitum dux, *Iuſtum eſt bellum*, inquit, *Samnites, quibus neceſſarium, & pia arma, quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes.* Iuſto autem & pio bello injuſtum, impium, nefarium opponit Cicero I. in Catilin. & in Divinat. libroque X. ad Att. *Briſſonius.*

In

cuncta turbata sunt: alarum altera castris appropinquantem, pœnitentia mutati sacramenti, destituere conata est, ægreque retenta in officio: & servi, quos à liberto Neronis ad fraudem præparatos muneri acceperat, per angiportum in balineas transeuntem pæne interemerunt: nisi cohortantibus invicem, ne occasionem omitterent, interrogatisque de qua occasione loquerentur, expressa cruciatu confessio esset. Accessit ad 11
tanta discrimina mors Vindicis, qua maxime consternatus, destitutoque similis, non multum abfuit quin vitæ renuntiaret. Sed supervenientibus ab urbe nuntiis, ut occisum Neronem, cunctosque in verba sua jurasse cognovit: deposita, LEGATI, *suscepit* CÆSARIS *appellationem. Iterque ingressus est paludatus, ac dependente à cervicibus pugione ante pectus, nec*

In balineas transeuntem pæne interemerunt: nisi cohortantibus invicem.] Sic sæpe Latini scriptores. Auctor Romanus quem Hegesippum dicunt, lib. II. cap. XIV. *tanto impetu in Romanos prosiluêre, ut omnem exercitum averterent, nisi equites subvenissent. averterent*, pro aversi fuerint libro V. cap. XX. *Romanos flammæ circumvallaverant, nisi mature consuluissent.* hoc est, circumvallaturæ fuerant. cap. I. *in potestatem hostium vivus concesserat, ni nodum intercidisset.* pro concessurus fuit. *Casaub.*

Mors Vindicis.] Vindicis ac Rufi exercitus vi quodammodo duces, tanquam aurigas habenarum impotentes, ad magnam conserendam pugnam perpulerunt: in qua Vindex XX. millibus Gallorum suorum amissis, mortem sibi conscivit. *Plutarchus.* Codex Salmas. *mors sui indicis.*

Sed supervenientibus ab urbe nuntiis.] Icelus libertus Roma in Tarraconensem venit ad Galbam septem diebus. Tam stupenda diligentia merebatur à Suetonio haud prætermitti. Vide Plutarchum.

Suscepit Cæsaris appellationem.] Vt tueretur sese ejus nominis autoritate, quod proprium quondam regnatrici domui fuerat. Ab eo tempore Cæsaris appellatio, non familiæ, sed dignitatis esse cœpit. Nominis superstitionem Tacitus vocat Histor. III.

Ac dependente à cervicibus pugione ante pectus.] De itinere Galbæ ex Hispania Romam loquitur Tranquillus. Sed videtur Galba morem semel susceptum semper postea servasse: nam Xiphilinus vitæ urbanæ illius extrema tempora describens, observat irrisum fuisse, quod senex quum esset, & valetudini nervorum obnoxius, in omni itinere gladium suspensum gestaret, ὅτι ξίφος διὰ πάσης τῆς ὁδοῦ ἐξηρτᾶτο καὶ γέρων καὶ ἀσθενὴς τὰ νεῦρα ὢν καὶ πάνυ πολὺν γέλωτα ὤφλισκανεν. *Casaubonus.*

nec prius uſum togæ recuperavit, quam oppreſsis, qui novas res moliebantur, præfecto prætorii Nymphidio Sabino, Romæ: in Germania, Fonteio Capitone: in
12 *Africa, Clodio Macro, legatis.* PRÆCESSERAT *de eo fama ſævitiæ ſimul atque avaritiæ: quod civitates Hiſpaniarum Galliarumque, quæ cunctantius ſibi acceſſerant, gravioribus tributis, quaſdam etiam murorum deſtructione puniſſet: & præpoſitos procuratoreſque ſupplicio capitis affeciſſet cum conjugibus ac liberis: quodque oblatam à Tarraconenſibus è vetere templo Iovis coronam auream librarum quindecim conflaſſet, ac tres uncias quæ ponderi deerant, juſsiſſet exigi. Ea fama & confirmata & aucta eſt, ut primum urbem introiit. Nam cum claſsiarios, quos Nero ex remigibus juſtos milites fecerat, redire ad priſtinum ſtatum cogeret: recuſantes, atque inſuper aquilam, & ſigna pertinacius flagitantes, non modo immiſſo equite dis-*

In Germania, &c.] Macrum in Africa haud dubie turbantem Trebonius Garucianus procurator, juſſu Galbæ, Capitonem in Germania, cum ſimilia cœptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legionum interfecerant, ante quam juberentur. Cæterum utraque cædes ſiniſtre accepta: & inviſo ſemel principe, ſeu bene ſeu male facta premunt. *Tacitus.*

Murorum deſtructione puniſſet.] Muros ergo ignominiæ cauſa dejicere pœnæ loco habitum. Exempla apud Thucydidem lib. I. & III. apud Livium lib. VIII. cum ait, *In Veliternos, quod toties rebellaſſent, graviter ſævitum, ac muri dejecti*, apud Herodianum lib. III. de Byzantio, apud Appianum Ibericis de Termiſo Vaccæorum. *Torrentius.*

Claſsiarios.] Sic navales ſive ſocios, ſive milites, vocat. Tib. cap. LXII. Oth. cap. VIII. & Veſpaſ. cap. VIII. Similis locus lib. III. Hiſtor. *E claſsicis Ravennatibus legionariam militiam poſcentibus optimus quiſque adſciti.*

Quos Nero è remigibus juſtos milites fecerat.] Parum honeſta apud Rom. olim nautica militia. At claſſiarii iſti & remiges beneficio Neronis facti juſti milites in unam legionem fuerant conjecti, auctore Plutarcho: quam ſane admodum amplam, ſupra conſuetum etiam illa ætate modum, fuiſſe oportet, ſi caret mendo, quod ſcribit Dio; ſævitia iſta Galbæ periiſſe illorum ad ſeptem millia, præter numerum ingentem eorum, qui tunc liberati, mox ſunt decimati. Fortaſſe ſcribendum apud Xiphilinum, εἰς τρισχιλίους vel τετρακισχιλίους ἀπέθανον. *Caſaub.*

Germanorum cohortem.] Calig. cap. LVIII.

disjecit, sed decimavit etiam. Item Germanorum cohortem à Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisque experimentis fidelissimam, dissolvit, ac sine ullo commodo remisit in patriam: quasi Cn. Dolabellæ, juxta cujus hortos tendebat, proniorem. Illa quoque, verene an falso, per ludibrium jactabantur, apposita lautiore cœna ingemuisse eum. Et ordinario quidem dispensatori breviarium rationum offerenti, paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse. Cano autem choraulæ mire placenti, denarios quinque donasse, prolatos manu sua è peculiaribus lo-

LVIII. & Ner. cap. XXXIV. item Aug. cap. XLIX.

Cn. Dolabellæ.] Cui uti & Othoni, cum utrique horum plures ambirent Imperium, Galba Pisonem prætulit.

Iuxta cujus hortos tendebat.] Ante castra in urbe ædificata prætoriæ cohortes multifariam diverseque tendebant in urbe, & vicinis urbi municipiis. Seianus in unum coëgit exstructis castris: sed in castra, ut vides, non admissæ cohortes quæ ex aliis quam Romanis civibus erant compositæ, ut Germanorum, Hispanorum, aliorumve. *Casaub. Tendere* militare verbum, pro tabernacula habere. Virgil.

Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles.

Vt autem Sueton. Germanorum cohortis juxta hortos Dolabellæ, sic cohortis Illyricorum in porticu Vipsania tendentis Plutarch. meminit, & ipse Tacit. *Torrent.*

Breviarium rationum.] Sic *breviarium Imperii* Aug. cap. ult.

Cano.] Elegans satis Apollonii cum hoc Cano dialogus apud Philostratum libro V. capite VII. Meminit Martial. lib. IIII. Epigr. V. & lib. X. Epigr. III. *Torrent.*

Choraulæ.] Iosephum Scaligerum vide ad cap. LIV. Neron.

Mire placenti denarios quinque donasse.] Spartianus in Marci vita: *temperavit etiam scenicas donationes, jubens ut quinos aureos scenici acciperent: ita tamē ut nullus editor decem aureos egrederetur.* Sed istæ donationes lege Marci circumscriptæ editores spectabant: Imperatores vero solebant in theatro scenicis placentibus donare. Vt hîc choraulæ Galba quinque denarios. At Alexander, Æ. Lampridio teste, ne argenteos quidem vel denarios histrionibus donabat, sed æreos, idque raro, idem tradit Dio de Galba: *ὥστε μηδὲ δραχμὰς ἐστὶν οἷς, ἀλλ᾽ ὀβολοὺς χαρίζεσθαι.* Denarii autem quinque vix est ut florenum Belgicum efficiant. Plutarchus aureos quinque donâsse Galbam scribit. An ergo denarii etiam aurei fuêre? inquit Torrentius. Non crediderim, illo quidem ævo. Neque tale quid exprimere ex autoribus possis. Non est enim mirum, dissentire in tam levicula donatione à Tranquillo Plutarchum. Postea vero Heliogabalus denarium aureum invenisse dicitur, qui denos aureos penderet. Græci *δεκάχρυσον* vocassent.

E peculiaribus loculis.] Hoc Plutarchus ex-

13 *loculis suis. Quare adventus ejus non perinde gratus fuit: idque proximo spectaculo apparuit. Siquidem Atellanis notissimum canticum exorsis,* Venit io Simus à villa: *cuncti simul spectatores consentiente voce reliquam partem retulerunt, ac sæpius versu repetito*
14 *egerunt. Majore adeo & favore & auctoritate adeptus est, quam gessit, Imperium: quamquam multa documenta egregii principis daret: sed nequaquam tam grata erant quam invisa quæ secus fierent. Regebatur trium arbitrio, quos una & intra Palatium habitantes, nec umquam non adhærentes, pædagogos vulgo vocabant. Hi erant T. Vinius legatus ejus in Hispania, cupiditatis immensæ: Cornelius Laco, ex assessore præfectus prætorii, arrogantia socordiaque intolerabilis: liber-*

explicat cum ait adjecisse Galbam de suo, non de plublico se dare. Sic *peculiares servi* Cæs. cap. LXXVI.

Atellanis.] Tib. cap. XLV.

Canticum exorsis, Venit io Simus à villa.] *Simus* nomen est personæ comicæ, è re sic appellatæ: ita enim fingebant personam hominis rustici & triparci, qualem populus Galbam existimabat. Pollux: τοῦ ἀγροίκου, τὸ μὲν χρῶμα μελαίνεται. τὰ δὲ χείλη πλατέα καὶ ἡ ῥὶς σιμὴ, καὶ στεφάνη τριχῶν. *Casaubonus.*

Reliquam partem retulerunt.] Aristoteles in simili sententia tertio Rhetoricorum, περιλαμβάνειν aptius dixit. *Idem.*

Pædagogos.] Quemadmodum pædagogos dicimus educatores, ductoresque puerorum, quibus continenter adhærent: ita pædagogi vulgo vocitati sunt hi, qui instar pædagogorum regebant Galbam, & illi, tanquam discipulo, semper adhærebant. Hujus rei meminit Sex. Aurelius his verbis: *Galba trium amicorum consilio, id est, Vinii, Cornelii, & Iceli cuncta disponens, adeo ut inter Palatinas ædes pariter, & vulgo pædagogi dicerentur.* Beroald.

Ex Assessore præfectus prætorii.] *Assessores* sunt qui à Magistratibus, Præsidibusque in consilium adhibentur, ab eo dicti, quod in jure reddundo eis assiderent, L. 1. & l. ult. de offic. Assess. Quare etiam consiliarii appellantur. *Assessura* quoque ipsorum functio. L. penult. De proxenet. Quo spectat quod de Tiberio refert Sueton. cap. XXXIII. eum sese Magistratibus pro tribunali cognoscentibus sæpius obtulisse consiliarium, atque assedisse. Porro ut hic Laco ex Assessore Præfectus Prætorii factus, sic Paullus quoque, & Vlpianus, cum ante Papiniano in consilio fuissent. Auctor vita Pescennii Nigri Spartian. Quos autem Præfectos Prætorii Latini, Græci fere τῆς αὐλῆς, ἢ τῶν δορυφόρων, καὶ τῶν στρατοπέδων ἐπάρχους vocant, ut hunc Laconem, & Nymphidium Plutarch. Burrhum quoque sub Nerone Dio, & Perennem sub Commodo Herodianus, *Torrent.*

Sum-

bertus Icelus, paullo ante anulis aureis & Martiani cognomine ornatus, ac jam summi equestris gradus candidatus. His diverso vitiorum genere grassantibus, adeo se abutendum permisit & tradidit, ut vix sibi ipsi constaret: modo acerbior parciorque: modo remissior ac negligentior quam conveniret principi electo, atque illius ætatis. Quosdam claros ex utroque ordine viros suspicione minima, inauditos condemnavit. Civitatem Romanam raro dedit. Iura trium liberorum vix uni atque alteri: ac ne his quidem, nisi ad certum præfinitumque tempus. Iudicibus sextam decuriam adjici precantibus, non modo negavit: sed etiam concessum à Clau-

Summi Equestris gradus candidatus.] Placet Petri Fabri Iurisconsulti interpretatio, ut non de censu Equestri, sed de Præfectura Prætorii locus hic intelligatur. Præfecti enim Prætorio ab Augusti usque temporibus ex Equestri tantum ordine sumebantur. In quo Præfectura Prætorii summus erat honorum gradus. Icelus ergo, jam ante donatus anulis aureis, plus quam centum (ut puto) Equites possidens, non censum Equestrem, sed præfecturam ambiebat. *Idem.*

Quam conveniret principi electo.] Cæsares enim hactenus tanquam hereditarium, ac domui suæ debitum, sibi vindicaverant imperium. Itaque & Augustus quasi hereditario jure in fortunam avunculi successerat, dissuadentibus vitrico matrique respondens, *nefas esse, quo nomine Cæsari dignus esset visus, semet ipsum videri indignum:* ut lib. II. traditum est Vellejo. Et Tiberius apud Iosephum his verbis Cajo imperium commendat: σοὶ φέρων ἐγχειρίζω τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. Dio lib. LVIII. τῷ ἐκγόνῳ, inquit, τὴν αὐταρχίαν κατέλιπε. De Cajo vero disertissime Suetonius cap. XXIV. *Heredem quoque* (Drusillam sororem) *bonorum atque imperii æger instituit.* Dicis tamen caussa, consensus Senatus & autoritas, etiam tum accedebat, uti ne remp. invadere, sed accipere potius viderentur. Dicis caussâ, dixi: nam & in electo principe Othone, idem hoc *prætextum senatus* Tacitus appellavit Histor. I. *Schildius.*

Illius ætatis.] Cod. Salmas. *illud ætatis.*

Inauditos condemnavit.] Plutarchus de cæde Cingonii Varronis, Mithridatis Pontici, & aliorum, ἔδοξε μὴ νομίμως, εἰ καὶ δικαίως, μηδὲ δημοτικῶς ἀνῃρηκέναι πρὸ κρίσεως ἄνδρας οὐκ ἀσήμους.

Iura trium liberorum.] Quemadmodum Bononiæ, qui decem liberos habet, immunis est à publicis oneribus: ita apud Romanos numerus trium liberorum immunes faciebat: quod jus sæpe ab Imperatoribus muneris amplissimi loco impetrabatur. *Beroald.*

Ad certum præfinitumque tempus.] Ob legem Papiam, ne diutius matrimonio abstinerent, aut minus operam darent liberis.

Sextam decuriam.] Quintam Cajus adjecerat,

Claudio beneficium, ne hieme initioque anni ad judicandum evocarentur, eripuit. Existimabatur etiam senatoria & equestria officia biennii spatio determinaturus, nec daturus nisi invitis ac recusantibus. Liberalitates Neronis non plus decimis concessis, per quinquaginta equites Rom. ea conditione revocandas curavit exigendasque: ut & si quid scenici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emtoribus, quando illi absumto pretio solvere nequirent. At contra, nihil non per comites atque libertos pretio addici, aut donari gratia passus est; vectigalia, immunitates, pœnas innocentium, impunitates noxiorum. Quinetiam pop. Rom. deposcente supplicium Haloti & Tigillini, solos ex omni-

Concessum à Claudio beneficium.] Claudius cap. XXII.

Nisi invitis, ac recusantibus.] Cum opinione Galbæ sentiebat Alexander Romanus Imperator, qui dicere solebat, invitos, non ambientes in rempublicam esse collocandos. Ita apud Livium Fabio recusanti datur à populo Consulatus. *Beroald.*

Scenici aut xystici.] Οἱ περὶ σκηνὴν καὶ παλαίστραν. Plut. Vide l. II. cap. XLV.

Per comites.] Illustris Salmasius ad cap. XLVI. Tiber.

Pretio addici aut donari gratia passus est, vectigalia.] Principum qui ad breve tempus regnarunt, facta negligentius ab historicis, etiam diligentissimis prodi memoriæ solent. nam quia ordinationes ab iis profectæ, cum suis auctoribus, ut plurimum finiuntur; quod non mansit diu, pro eo habetur, ac si ne fuisset quidem unquam. Ne aliunde exempla arcessam, quis è scriptoribus rerum Galbæ fecit mentionem quadragesimæ ab eo remissæ? Sciunt periti rerum Romanarum, nomen id esse portorii, quod publicanis pendebatur. Eam exactionem ut & plures alias ejusdem generis Neronem quondam sustulisse, auctor est Tacitus libro XIII. Annalium. verum eo loco addit Tacitus illa Neronis decreta, *brevi servata, dein frustra habita.* Galbam revocasse abolitionem quadragesimæ, docemus nos invicto argumento, nummi veteris, qui ex S. C. ad tradendam posteris ejus beneficii memoriam & honorem Galbæ, fuit percussus. Ab una ejus nummi parte hæc leguntur. SER. GALBA. IMP. AVG. ab altera ista: SC. QVADRAGES. REMISSA. Quod igitur scribit Tacitus, mansisse adhuc ætate sua abolitionem quadragesimæ per Neronem factam; non ita intelligendum est, quasi post Neronis constitutionem perpetua & constans ejus viguisset observatio: sed quod fuit Galbæ imperium & breve & obscurum, hoc ignoravit Tacitus, aut dissimulavit. *Casaub.*

Supplicium Haloti & Tigillini.] Haloti, qui, prægustator cum esset, Claudio venenum dedit, mentio sup. Claud. cap. XLIV. De Ofonio vero Tigellino sæpe Tacitus. Iuvenalis quoque Satyra I.

Sævi-

*omnibus Neronis emissariis vel maleficentissimos inco-
lumes præstitit: atque insuper Halotum procuratione
amplissima ornavit. Pro Tigillino etiam sævitiæ popu-
lum increpuit edicto.* PER *hæc prope universis ordini-* 16
*bus offensus, vel præcipua flagravit invidia apud mili-
tes. Nam cum in verba ejus absentis jurantibus donati-
vum grandius solito præpositi pronuntiassent: neque
ratam rem habuit, & subinde jactavit,* legere se mili-
tem non emere consuesse. *Atque eo quidem nomi-
ne omnes qui ubique erant exacerbavit. Cæterum præ-
torianos etiam metu & indignitate commovit, remo-
vens subinde plerosque ut suspectos, & Nymphidii so-
cios. Sed maxime fremebat superioris Germaniæ
exercitus, fraudari se præmiis navatæ adversus Gallos
& Vindicem operæ. Ergo primi obsequium rumpere
ausi, Kalend. Ianuarii adigi sacramento nisi in nomen
se-*

Sævitiæ populum increpuit edicto.] Placet hæc omnium codd. scriptura. nec assentior doctissimo cuidam viro, qui mallet, *sævitiam populi increp. ed.* hoc usitatius: illud magis Suetonianum. lib. IIII. capite XXXIX. *modo avaritiæ singulos increpans.* Edicti sententiam apud Plutarchum lege. *Casaub.*

Vniversis ordinibus offensus.] Errant qui hanc MSS. lectionem γνησιωτάτην corrumpunt, & legunt *offensis.* potuit fugere viros eruditissimos vocis *offensus* hæc significatio? Cicero ad Atticum lib. II. *Scito nihil unquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peræque omnibus generibus, ordinibus, ætatibus offensum, quam hunc statum.* pro Sextio, *aliusne est aliquis improbis peculiaris populus, cui nos offensi invisique fuerimus?* & ita sæpe alibi. *Casaub.* Salmasii tamen Cod. *offensis.*

Præpositi.] Ei scilicet negotio, quos inter vel præcipuus Nymphidius Sabinus Præfectus Prætorii. Cujus hæc promissio Neronem primo, mox Galbam perdidit.

Navatæ adversus Gallos & Vindicem operæ.] Duce Virginio Rufo.

Kalend. Ianuarii.] Ineuntibus singulis annis, repetitum solenniter juramentum militare videtur. De hujusmodi vero juramento, quod communiter omnes præstabant, in hanc sententiam Plutarchus Galbâ: *Statim quoque Flacci legiones præclaris illis & ad populi in rempublicam accommodatis juramentis valere jussis, Vitellio Imperatori se facturos imperata sacramento confirmârunt.*

Adigi sacramento.] Qui sacramento non tenebantur, licet in castris versarentur, tamen nec hostes illis prælio lacessere, nec ferire fas erat, ut autoritate Catonis scribit Plutarchus Problem. XXXVIII. Sacramentum vero militare, etiam strictis gladiis cervici-

senatus, recusarunt: statimque legationem ad prætorianos cum mandatis destinaverunt, displicere Imperatorem in Hispania factum, eligerent ipsi quem
17 cuncti exercitus comprobarent. *Quod ut nuntiatum est, despectui esse non tam senectam suam, quam orbitatem ratus, Pisonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque juvenem, ac sibi olim probatissimum testamentoque semper in bona & nomen adscitum, repente è media salutantium turba apprehendit: filiumque appellans, perduxit in castra, ac pro concione adoptavit: ne tunc quidem donativi ulla mentione facta: quo faciliorem occasionem M. Salvio Othoni præbuit*
18 *perficiendi conata, intra sextum adoptionis diem.* MAGNA *& assidua monstra jam inde à principio exitum ei, qualis evenit, portenderant. Cum per omne iter dex-*

busque admotis, dictum fuisse, ex Ammiano Marcellino discimus, lib. XXI. *Marc. Donatus.*

Despectui esse non tam senectam suam quam orbitatem ratus.] Plutarchus ad verbum, φοβηθεὶς ὡς μὴ μόνον διὰ τὸ γῆρας ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπαιδίαν καταφρονούμενος. Sunt vero liberi *firma imperii munimenta & subsidia dominationis*, ut loquitur Tacit. *subsidia aulæ*, ut Tranquillus. Philostratus lib. V. de Vespasiano, τὴν δὲ ἀρχὴν ὑποδεξάμενος, θεραπεύσεται μὲν ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ παίδων, στηρίξεται δὲ ἐπ' αὐτῶν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ οἱ παῖδες. *Casaub.*

Pisonem Frugi Lucinianum.] De quo, & uxore Verania Plin. lib. II. Ep. XX.

Testamentoque semper in bona & nomen ascitum.] Ait *semper*: quia soliti olim prudentes patresfamilias supremis suis mature prospicere, ac sæpe pro oblata occasione testamenti tabulas reficere. non enim ferri potest quod proferunt quidam ac tuentur, *super* pro *semper*. vide in Iulio cap. LXXXIII. & nota ibi verba ista, *heredem ab eo scribi solitum*. Casaub.

Ac pro concione adoptavit.] Galba apud frequentem militum concionem Imperatoria brevitate adoptari à se Pisonem pronuntiavit, more divi Augusti, & exemplo militari, quo vir virum legeret.

Cum per omne iter dextra sinistraque oppidatim victimæ caderentur.] Vide Casaubono notata ad cap. XIII. Calig. quibus istud ex Hirtio de B. G. adde: *Nihil relinquebatur, quod ad ornatum portarum, itinerum, locorumque omnium, qua Cæsar iturus erat, excogitari posset. cum liberis omnis multitudo obviam procedebat. hostiæ omnibus locis immolabantur. tricliniis stratis fora, templaque occupabantur, ut vel exspectatissimi triumphi lætitia percipi posset.* Item illud ex Tacito Histor. II. de itinere Vitellii: *Nec minus inhumana pars viæ, quam Cremo-*

dextra ſiniſtraque oppidatim victimæ cæderentur, taurus ſecuris ictu conſternatus, rupto vinculo, eſſedum ejus invaſit: elatiſque pedibus totum cruore perfudit, ac deſcendentem ſpiculator impulſu turbæ lancea prope vulneravit. Vrbem quoque, & deinde Palatium ingreſſum, excepit terra tremore, & aſsimilis quidam mugitui ſonus. Secuta ſunt aliquanto manifeſtiora. Monile margaritis gemmiſque conſertum ad ornandum

Cremonenſes lauro roſiſque conſtraverant, exſtructis altaribus, cæſiſque victimis, regium in morem. Schildius.

Taurus ſecuris ictu conſternatus.] Obſervatum eſt à ſacrificantibus, ut ſi hoſtia, quæ ad aras duceretur, fuiſſet vehementius reluctata: oſtendiſſetque, ſe invitam altaribus admoveri, amoveretur: quia invito deo offerre eam putabant. Quæ autem ſtetiſſet oblata, hanc volenti numini dari exiſtimabant. Hinc Virgilius:

Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aras. Et alibi:

Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum.

Macrobius. *Piacularia* vocabant quæ ſacrificantibus triſtia portendebant, cum aut hoſtia ab ara profugiſſet, aut percuſſa mugitum dediſſet, aut in aliam partem corporis quam oporteret decidiſſet. *Feſtus.*

Rupto vinculo.] Mirum vero quod rupto vinculo fugiſſe victimam narrat Suet. cum Servius ſolutas duci ſolere hoſtias ſcribat. crediderim hoſtias ferociores ob periculum, ne fugiendo ſacra perturbarent, laxo quodam fune vinciri ſolere, ut nihilominus tanquam liberæ ducerentur. Atque ita intelligo Iuvenalis locum è Sat. XII.

Sed procul extentum petulans quatit hoſtia funem.

Verum de his rituales illi Etruſcorum libri quos Feſtus commemorat, quoſque de ſacrificandi arte ſcriptos fuiſſe auctor eſt Livius lib. XXV. *Torrent.*

Ac deſcendentem ſpiculator impulſu turbæ lancea prope vulneravit.] Suidas σπεκουλάτωρος, τοῦ δορυφόρου interpretatur: & hic in Suetonio atque in Tacito reperias inter ſatellites Principales. Arma iis clypeus & lancea. Ioſephum vide Ἰουδαϊκ. ἁλώσ. lib. III. c. VI. Nam capiam ibi ſane λογχοφόρους, ſive lancearios, hos ſpeculatores. Præter hunc locum ſuadet alter Suetonii in Claudio: *Neque convivia inire eſt auſus, niſi ut ſpeculatores cum lanceis circumſtarent.* Cæterum ut *ſpeculatorem*, non *ſpiculatorem* legamus, libri ſcripti ſuadent & lapides. *Lipſius.* Salmaſianus quoque Cod. ſemper *ſpeculatores.*

Excepit terra tremore.] Neronem urbe egredientem terræ tremor proſecutus eſt. Ner. cap. XLVIII.

Aſſimilis mugitui ſonus.] Antequam terra moveatur, ſolet, ut Seneca inquit in VI. Quæſtionum, mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus. Vnde eſt illud à Virgilio ſcienter, ſimul & eleganter dictum:

Sub pedibus mugire ſolum.

Plinius quoque noſter in II. *Præcedit,* inquit, *comitaturque terribilis ſonus, aliàs murmur ſimilius mugitibus, aut clamori humano, armorumve pulſantium fragori.* Adſtipulatur Plinio, Senecæque Ammianus, qui ait: *Neceſſe eſt velut taurinis reboare mugitibus fragores, fremituſque terrenos.* Beroald.

Fortè

dum Fortunam ſuam Tuſculanam, ex omni gaza ſecreverat: id repente quaſi auguſtiore dignius loco, Capitolinæ Veneri dedicavit: ac proxima nocte ſomniavit ſpeciem Fortunæ querentis fraudatam ſe dono deſtinato, minantiſque erepturam & ipſam quæ dediſſet. Cumque exterritus luce prima ad expiandum ſomnium, præmiſſis qui rem divinam appararent, Tuſculum excucurriſſet, nihil invenit præter tepidam in ara favillam, atratumque juxta ſenem in catino vitreo thus tenentem, & in calice fictili merum. Obſervatum etiam eſt Kalend. Ianuariis ſacrificanti coronam de capite excidiſſe: auſpicanti pullos evolaſſe: adoptionis die neque milites allocuturo caſtrenſem ſellam de more poſitam pro Tribunali, oblitis miniſtris, & in ſenatu cu-

Fortunam ſuam Tuſculanam.] Quam Tuſculi conſecraverat. Sup. cap. IV.

Ad expiandum ſomnium.] Tibul. lib. III. Eleg. IV.

At natum in curas hominum genus omina noctis
Farre pio placant, & ſaliente ſale.

Tepidam in ara favillam.] Omina infauſta atque inominata. Fulgere aram oportebat, vinum ſimpulo, thus acerra, non catino, aut calice, quæ vaſa eſcaria ac potoria ſunt, adminiſtrari, neque à ſene, & eo quidem atrato, ſed à puero ingenuo, ac bene culto, quales qui Camilli appellabantur. Accedit materiæ calicis & catini vilitas, in Imperatoris maxime ſacrificio, cum hi quoque qui argentum ad alios uſus omnes aſpernarentur, patellam ſaltem Deorum cauſa haberent argenteam. *Torrent.*

Sacrificanti coronam de capite excidiſſe.] Veteres *caducum auſpicium* vocabant. Silius Italicus l. XVI. de rege Syphace.

Vittaque majorum decoramen fronte, ſine ullo
Delapſa attactu nudavit tempora regis.
Talia cœlicolæ caſuro triſtia regno
Signa dabant, ſævique aderant gravia omina fati. Caſaub.

Pullos evolaſſe.] Quod & C. Hoſtilio Mancino ſacrificanti accidiſſe Valerius prodidit, quippe cui auſpicanti cum pulli cavea emiſſi in proximam ſylvam effugiſſent, nec requiſiti uſpiam extitiſſent, futura per id clades denuntiata eſt. *Sabell.*

Caſtrenſem ſellam.] Non ſolum in caſtris, atque in Curia peculiaris erat Imperatori ſella, ſed & in cubiculo, & triclinio, & theatro, qua alium ſedere nefas eſſet. Spart. Hadriano, *Tunc Servianum, quaſi affectatorem Imperii, quod in ſedili regio juxta lectum poſito ſediſſet, &c.* Idem Severo, *Sedit & in ſella Imperatoria, temere à miniſtro poſita, ignarus quod non liceret.* Loquitur autem de convivio. Herodian. lib. I. de Lucilla ſorore Commodi, *ſella Imperatoria ſeſſitare in theatro & ignem de more præferre patiebatur.* ſic enim vertit Politian. *Torrent.*

Curu-

curulem perverse collocatam. Prius vero quam occideretur, sacrificantem mane haruspex idemtidem monuit, caveret periculum: non longe percussores abesse. Haud multo post cognoscit teneri castra ab Othone: ac plerisque ut eodem quamprimum pergeret suadentibus (posse enim auctoritate & præsentia prævalere) nihil amplius quam continere se statuit: & legionariorum firmare præsidiis, qui multifariam diverseque tendebant. Loricam tamen induit linteam, quamquam haud dissimulans parum adversus tot mucrones profuturam. Sed extractus rumoribus falsis, quos conspirati ut eum in publicum elicerent, de industria dissiparant, paucis temere affirmantibus transactum negotium, oppressos qui tumultuarentur, advenire frequentes cæteros gratulabundos, & in omne obsequium paratos: his ut occurreret, prodiit tanta fiducia, ut militi cuidam occisum à se Othonem glorianti, Quo auctore *responderit, atque in Forum usque processit. Ibi equites, quibus mandata cædes erat: cum per publicum* 19

Curulem.] Bassus in commentariis suis, senatores dicit in veterum ætate, qui curulẽ magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam vehi. In quo curru sella esset, super quam considerent, quæ ob eam causam *curulis* appellaretur. *Gellius.*

Haruspex.] Vmbritium haruspicem eum fuisse Plutarchus ait: cujus Iuvenalis, credo, & Plinius meminere: is mane Galbæ in Palatio sacrificanti, conspectis extis magnæ perturbationis signa, periculumque ex dolo ejus capiti imminere deprehendit.

Loricam tamen induit linteam.] Nepos (sive is Æmilius Probus est) vita Iphicratis, *Mutavit genus loricarum, & pro ferreis atque æneis, lineas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit.* Apud Homerum quoque 11. Iliad. Ajax Oileus λινοθώρηξ est. *Torrentius.* Fiebant autem linei thoraces opera atque artificio coactiliariorum & πιλοποιῶν, qui linum aceto vel austero vino cui sal esset adjectum, probe macerabant, deinde ita cogebant, ut soliditatem ac crassitiem lintei octies decies aut sæpius in se complicati haberet. Nicetas Acominatus libro 1. rerum Isaaci Angeli: *Ipse Conradus sine scuto tunc dimicabat; sed pro lorica textum quoddam gestabat, è lino factum, vino austero probe salito maceratum, sæpius replicatum: quod quidem sale & vino coactum adeo firmum adversus ictus erat, ut penetrari à nullo telo posset. Erant autem hujus texti plagellæ octodecim*

cum dimota paganorum turba equos adegissent, viso procul eo, parumper restiterunt: deinde rursum inci-
20 *tati, desertum à suis contrucidarunt.* SVNT QVI *tradant ad primum tumultum proclamasse eum,* Quid agitis, commilitones? ego vester sum, & vos mei? *donativum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, obtulisse ultro jugulum: &* ut hoc agerent ac ferirent, quando ita videretur, *hortatum. Illud mirum admodum fuerit, neque præsentium quempiam opem Imperatori ferre conatum: & omnes qui accersirentur sprevisse nuntium, excepta Germanicorum vexillatione. Hi ob recens meritum, quod se ægros & invalidos magnopere fovisset, in auxilium advolavere: sed serius itinere devio per ignorantiam locorum retardati. Iugulatus est ad lacum Curtii, ac relictus,*

ita

decim & eo plures. Casaubon.

Dimota paganorum turba.] *Pagani* militibus opponuntur. AVgust. cap. XXVII.

Deinde rursum incitati.] Milites Romani quasi Vologesen, aut Pacorum avito Arsacidarum solio depulsuri, ac non imperatorem suum inermem & senem trucidare pergerent, disjecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum irrumpunt. Nec illos Capitolii adspectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri principes terruêre, quo minus facerent scelus, cujus ultor est quisquis successit. *Tacitus.*

Hoc agerent.] Ad Calig. cap. LVIII.

Quando ita videretur.] Tacitus: *agerent ac ferirent si ita è Rep. videretur.*

Neque præsentium quempiam opem Imperatori ferre conatum.] Imo ferre conatus est Sempronius Densus centurio, qui primo vite centurionali, dein stricto gladio, quoad potuit, irruentium vim propulsavit. Virtutem viri Plutarchus & Xiphilinus haud tradendam oblivioni duxere.

Excepta Germanicorum vexillatione.] Turnebus Germanos illos fuisse vult de quibus ante cap. XII. dimissos quidem illos, sed adhuc tamen, ob non soluta forte stipendia, aut militiæ commoda, apud vexillum manentes. Atqui Sueton. sine ullis commodis in patriam remissos tradit, & Tacit. (quem legisse oportet eum qui Suetonium interpretari velit) Germanica fuisse vexilla ait, nempe eorum quos Nero Alexandriam præmiserat, atque inde reversos, longa navigatione ægros, impensiore cura Galba in atrio Libertatis refovebat. Porro cum plura fuisse vexilla commemoret Tacit. *vexillationis* vocabulum pro complexione quadam plurium vexillorum hîc accipio, quanquam Vegetius ad equitum alas vocabulum illud referat lib. II. capite I. *Torrent.*

Ad lacum Curtii.] AVgust. capite LVII.

Ac

ita uti erat, donec gregarius miles à frumentatione rediens abjecto onere caput ei amputavit. Et quoniam capillo præ calvitie arripere non poterat, in gremium abdidit. Mox inserto per os pollice, ad Othonem detulit. Ille lixis calonibusque donavit: qui hasta suffixum, non sine ludibrio circum castra portarunt, acclamantes identidem, Galba cupide fruaris ætate tua. *Maxime irritati ad talem jocorum petulantiam quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam suam, ut adhuc floridam & vegetam, respondisse eum,* ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστι. *Ab his Patrobii Neroniani libertus, centum aureis redemtum, eo loco ubi jussu Galbæ animadversum in patronum fuerat, abjecit. Sero tandem dispensator Argius, & hoc & cæte-*

te-

Ac relictus ita uti erat.] Reperi in commentariis Græcorum caussam cur ita diu fuerit relictus: nempe adstitisse illi canem, quo vivo caput Galbæ amputari non potuerit. historia id sit an fabula, nihil pronuntio. *Casaub.*

Gregarius miles.] Fabius significatur, qui, autore Plutarcho, Galbæ caput in amictu comprehensum primo occultabat: mox à sociis admonitus ut rem fortiter gestam ostentaret, illud lanceæ affixit: & ita quatiens senis principis faciem, lanceam cruore perfusam quatiebat. Otho Galbæ capite viso exclamasse fertur: *Hoc nihil est, ô commilitones: monstrate mihi Pisonis caput:* quod & ipsum paulo post allatum est, cum Piso pro foribus templi Vestæ fuisset trucidatus. Nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur Otho, quam Pisonis: cujus ut inimici, & æmuli cæde lætari jus fasque credebat. *Beroald.*

Galba cupide fruaris ætate.] Melius blattarius Tranquillus, *Galba Cupido fruaris ætate tua.* Senex, qui pulcher etiamnum videri vellet, per irrisionem Cupido, id est, bellus & formosus jlocaliter appellatus. *Turnebus.* Turnebi Codici Salmasianus accedit.

Ἔτι μοι μένος.] Iliad. E.

Patrobii Neroniani libertus.] Patrobium una cum plerisq; aliis Neronis emissariis, excepto Haloto, & Tigillino Galba occiderat. Eum Neronianum vocat Sueton. quod Neronis libertus fuisset, ut Demetrium Pompeianum Seneca De tranquillitate vitæ capite octavo.

Eo loco ubi jussu Galbæ animadversum in patronum fuerat.] Capitibus cum ad satietatem se oblectassent, Iunii caput filiæ ejus bis mille denariis vendiderunt: Pisonis uxori reddiderunt, non quidem cranium requirenti. Galbæ, Patrobii servis dono dederunt: iique id cum omnibus contumeliis ludibriisque affecissent, in *Sestertium* projecerunt. locus est, quo abjiciuntur eorum capita, qui Cæsarum jussu supplicio afficiuntur. *Plutarchus.*

Dispensator Argius.] Cor. Tacitus:

Galbæ

terum truncum in privatis ejus hortis AVreliæ viæ se-
21 *pulturæ dedit. Statura fuit justa, capite præcalvo, oculis cæruleis, adunco naso, manibus pedibusque articulari morbo distortissimis: ut neque calceum perpeti, neque libellos evolvere aut tenere omnino valeret. Excreverat etiam in dexteriore latere ejus caro, propendebatque adeo, ut ægre fascia substringeretur.*
22 *Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam ante lucem capere consueverat: inter cœnam vero usque eo abundantem, ut congestas super manus reliquias circumferri juberet, spargique ad pedes stantibus. Libidinis in mares pronior: & eos non nisi præduros, exoletosque. Ferebant in Hispania Icelum è veteribus concubinis, de Neronis exitu nuntiantem, non modo arctissimis osculis palam exceptum ab eo, sed*

ut

Galbæ corpus diu neglectum, & licentia tenebrarum pluribus ludibriis vexatum, dispensator Argius ex primariis servis humili sepultura in privatis ejus hortis contexit. Plutarchus ait, Galbæ corpus Othone permittente sublatum ab Helvidio Prisco, quod noctu Argius libertus sepelivit. *Beroald.*

In privatis ejus hortis AVreliæ viæ sepulturæ dedit.] Et portam, & viam AVreliam invenio. De via sic Cicero Philip. XII. *Tres vici sunt ad Mutinam, à supero mari Flaminia, ab infero AVrelia, media Cassia.* EVtropius quoque: *Etruriæ*, inquit, *per AVreliam usque ad Alpes maritimas ingentes agri sunt, hique fertiles & silvosi.* In hac via fuerunt privati horti Galbæ. Atque in eadem, ut in Flaminia, Appia, Latina, & aliis viis, plurimi loculi, urnæ, & antiqua sepulchra vetustate fere consumpta ad huc videntur. *Onuphr. Panvinius.*

Statura fuit justa.] Ad Tiberii caput LXVIII.

Spargique ad pedes stantibus.] *Spargi* pro dividi dixit. Ad pedes vero stabant viliores in convivio ministri. Calig. cap. XXVI. astantibusque reliquiæ interdum distribuebantur. Seneca Epist. CLXXVII. *Marcellinum admonuit non esse inhumanum quemadmodum cœna peracta reliquiæ circunstantibus dividuntur, sic peracta vita aliquid porrigi his qui totius vitæ ministri fuissent.* Torrentius.

Velleretur.] Hinc Scipio Æmilianus pro maximo probro objectavit Sulpitio Gallo homini delicato, quod feminibus subvulsis, hoc est, femoribus depilatis, ambularet. Quintilianus in primo ait, velli & comam in gradus frangere, non carere reprehensione. Idem in octavo tradit, corpora vulsa, atque fucata esse fœdissima. Scribit Iulius Firmicus, quod *Qui nascentur Pleiadibus orientibus, hi demptis pilis corpus in fœminam transferent.* Beroaldus.

Periit.]

ut sine mora velleretur oratum, atque seductum. Periit tertio & septuagesimo ætatis anno, Imperii mense septimo. Senatus ut primum licitum fuit, statuam ei decreverat rostratæ columnæ superstantem in parte Fori, qua trucidatus est. Sed decretum Vespasianus abolevit, percussores sibi ex Hispania in Iudæam submisisse opinatus. 23

Periit.] Hac usus est fortuna Galba, qui sua ætate quinque imperatoribus rerum potitis omnium eorum in principatu cum honore & gloria vixerat. Neminem qui imperium ejus desideraret, multos qui mortem miserarentur, reliquit. *Plutarchus.*

Rostratæ columnæ superstantem.] Celebratio statuarum in columnis antiqua est, ut inquit Plinius lib. XXXIIII. sicut Cajo Menenio supra columnam statua dicata est, qui devicerat priscos Latinos. Rostratam autem columnam vocat, quasi rostris insignitam: sicut & coronæ rostratæ dictæ, quod rostris navium erant decoratæ. Quid si legas, *striatæ columnæ*? namque striatas columnas prisci dixerunt eas, quæ striis distinctæ sunt. Sunt autem striæ quasi canaliculæ, & sulci, quibus quoddam columnarum genus excavatur: de quibus sic scribit Vitruvius in tertio de Architectura: *Columnarum striæ faciendæ sunt viginti quatuor ita excavatæ, ut norma in cavo striæ cum fuerit conjecta, circumacta anconibus striarum dextra ac sinistra tangat acumen.* Non infestiviter Apulejus frontem striatam vocat contractam, caperatamque, & quasi sulcos facientem præ tristitudine. *Beroald.*

M. SALVIVS OTHO.

CVNCTORVM EGESTAS, EFFERATA CONSVLTRIX,
SPERARE MOLLEM CVNCTA IVSSIT OTHONEM:
AT CVNCTA NACTVS, DVM REDIRE VICTOREM
VRBS HORRET, VRBI PARCITVRVS OCCVMBIT.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI
DE XII. CÆSARIBVS
LIBER VII.

M. SALVIVS OTHO.

MAIORES *Othonis orti ſunt oppido Ferentino, familia vetere & honorata, atque ex principibus Etruriæ. Avus M. Salvius Otho, patre equite Rom. matre humili, incertum an ingenua, per gratiam Liviæ AVguſtæ, in cujus domo creverat, ſenator eſt factus, nec præturæ gradum exceſſit. Pater L. Otho materno genere præclaro, multarum & magnarum propinquitatum, tam charus, tamque non abſimilis facie Tiberio principi fuit, ut plerique procreatum ex eo crederent. Vrbanos honores, proconſulatum Africæ, & extraordinaria imperia, ſeveriſſime adminiſtravit. Auſus etiam eſt in Illyrico milites quoſdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpoſitos ſuos, quaſi defectionis adverſus Claudium auctores, occiderant, capite punire: & quidem ante prin-* 1

MAjores Othonis orti ſunt oppido Ferentino.*] Ferentinum oppidum in Etruria, item in Latio ſive Volſcorum, ſive Hernicorum, item in Samnio. Hæc omnia in Livio libris I. II. ac X. Quidam & in Campania, ubi & Plinius Ferentinates, locant: ſed heic de Ferentino in Etruria loqui videtur, cum ſubjungat auctor, *ex principibus Etruriæ:* niſi inde migrarint in Latium. *Glareanus.*

Vrbanos.] Vt puta ædilitatem, præturam, conſulatum: qui magiſtratus in urbe geruntur.

Motu Camilli.] Claud. cap. XIII.

Ante principia ſe coram.] Vtrumque ſupplicii ſeveritatem auxit, & locus, & ducis præſentia, cum non extra vallum (ut moris erat) neque per Centurionem, ſed veluti in ipſa caſtrorum fronte, omniumque conſpectu ſe coram illos capite plecti juſſerit. Extra vallum vero plectendos duci ſolere, & Centurionem ſupplicio præfici, docet nos Senecæ locus l. I. De ira, cum de militis ſupplicio loquens, *Damnatus*, inquit, *extra vallum deductus eſt.* Torr. Spatium quoddam medium inter ſuperam & inferam caſtrorum partem, Romanis prin-

principia ſe coram: quamvis ob id ipſum promotos in ampliorem gradum à Claudio ſciret. Quo facto, ſicut gloriam auxit, ita gratiam minuit: quam tamen mature recuperavit, detecta equitis Rom. fraude, quem prodentibus ſervis necem Claudio parare compererat. Namque & ſenatus honore rariſſimo, ſtatua in Palatio poſita, proſecutus eſt eum: & Claudius allectum inter patricios collaudans ampliſſimis verbis, hoc quoque adjecit: Vir quo meliores liberos habere ne opto quidem. *Ex Albia Terentia ſplendida fœmina duos tulit filios, L. Titianum, & minorem Marcum cognominem ſibi. Tulit & filiam, quam nondum nubilem Druſo Germanici filio deſpondit.*
2 O T H O *Imperator* I I I I. *Kalend. Maii natus eſt, Camillo Arruntio, Domitio Ænobarbo* C O S S. *A prima adoleſcentia prodigus, ac procax, adeo ut ſæpe flagris objurgaretur à patre. Ferebatur & vagari noctibus ſolitus: atque invalidum quemque obviorum vel potulentum corripe-*

principia dictum. Græcis ἀρχαῖα. Etſi enim proprie ſic appelles initium ipſum caſtrorum (inde enim vox) tamen totum hoc ſpatium medium inter legiones & Tribunos, ſic eſſe dictum conſtat. Hæc principia fuerunt in religione, ob præcipua ſigna, quæ ordine illic antefixa; omnes enim primæ decuriæ & manipuli metabantur illic, ergo & ſigna quæque prima, id eſt, primi Haſtati, primi Principes, & Primipili etiam, id eſt, Aquilæ ipſæ. *Lipſius.*

Equitis R.] Alterum illorum duorum ſignificat, de quibus Claud. cap. XIII.

Allectum inter patricios.] Cum gens Salvia ante plebeia tantum fuiſſet, nec Romana quidem, ſed ex oppido Ferentino tranſlata. Vide Octav. c. II.

Vir, quo meliores liberos.] Tali pæne laudatione proſequutus eſt Auguſtus Druſum Germanicum, cum precatus eſt deos, Cæſares ſuos illi ſimiles facerent. Claud. cap. II.

Marcum cognominem.] Hanc lectionem ſequor. Othonis enim Principis patrem, qui Galbæ in Conſulatu ſucceſſit, Othonem & ipſum cognominatum fuiſſe auctor eſt Suet. Galb. capite VI. Cognomines itaque fuere pater, & M. minor filius. Major vero, L. Titiani cognomen tulit. Cujus filius, Salvius Coccejanus, à Domitiano occiſus eſt. Domit. cap. X. Vide Vitell. cap. II. *Torrentius.*

Druſo.] Quem Tiberius in ima parte Palatii fame necavit.

Ferebatur & vagari noctibus ſolitus.] Similem Nero petulantiam exercebat. Ner. cap. XXVI.

pere: ac distento sago impositum in sublime jactare. Post patris deinde mortem, libertinam aulicam gratiosam, quo efficacius coleret, etiam diligere simulavit, quamvis anum, ac pæne decrepitam. Per hanc insinuatus Neroni, facile summum inter amicos locum tenuit congruentia morum: ut vero quidam tradunt, & consuetudine mutui stupri: ac tantum potentia valuit, ut damnatum repetundis consularem virum, ingens præmium pactus, prius quam plane restitutionem ei impetrasset, non dubitaret in senatum ad agendas gratias introducere. Omnium autem consiliorum 3
secretorumque particeps, die quem Nero necandæ matri destinaverat, ad avertendas suspiciones cœnam utrique exquisitissimæ comitatis dedit. Item Poppæam Sa-

Ac distento sago impositum in sublime jactare.] Lasciviæ hujus meminit Vlpianus in Collatione juris cum legibus Mosis: quam edidit pridem Petrus Pithœus. Ea proprie sagatio dicta veteribus Latinis, ut ex Glossario idem Pithœus ante nos annotavit. in eo scriptum *Sagatio*, παλμός. Gallis dicitur *berner*. vocabulo veteris, ut videtur, Græciæ: nam Dores βέρνεσθαι dicebant pro πάλλειν. Hesychius, βερνώμεθα, κληρωσώμεθα, Λάκωνες. κληροῦσθαι idem est ac πάλλειν κλήρους. ut in illo Poëtæ, κλήρους ἐν κυνέῃ χαλκήρεϊ πάλλον ἑλόντες. *Casaubonus.* Hoc ludicri supplicii genus frequens est apud procaciores, qui culcitra, aliove vestimento plurium manibus distento in sublime jactare consueverunt vel hominem, vel canem ludibrii caussa. De hoc Martialis:

Ibis ab excusso missus in astra sago.

Beroaldus.

Quo efficacius coleret.] Id est, majore fructu ac commodo ei obsequeretur. Græci θεραποδίζειν dicunt.

Damnatis repetundis.] *Repetundarum*, aut *de repetundis* Iurisconsulti, & elegantius loquentes dicerent. Sed familiare huic nostro, ac Tacito quoque præpositiones omittere. *Torrentius.* In V. C. adjecta est particula *de*. F. Vrsinus.

Prius quam plane restitutionem ei impetrasset.] Motus ille quicunque senatu erat: sed Otho quasi plene restitutum in Senatum introduxit. Olim sane crimini repetundarum exsilium pœna fuit, & æstimatio, uti Asconius notat in Verrem, & Cicero subindicat non semel: sed secuta lex Iulia immutavit. Ex ea pœnam fuisse adfirmo Amissionem ordinis, & Æstimationem: nihil ultra, id est, qui damnatus eo crimine esset, Senatu moveretur, & judices acciperet ad æstimandam litem. Attamen subinde gravius, & plerumque extra ordinem in id crimen animadversum, pro delicti modo. Atque ea Macri mens libro VII. Ad leg. Iul. repet. *Lipsius.* Adspice Cæs. cap. XLIIII.

Sabinam, tunc adhuc amicam ejus, abductam marito, demandatamque interim ſibi, nuptiarum ſpecie recepit. Nec corrupiſſe contentus, adeo dilexit, ut ne rivalem quidem Neronem æquo tulerit animo. Creditur certe non modo miſſos ad arceſſendam non recepiſſe, ſed ipſum etiam excluſiſſe quondam pro foribus adſtantem, miſcentemque fruſtra minas & preces, ac depoſitum repoſcentem. Quare diducto matrimonio, ſepoſitus eſt per cauſſam legationis in Luſitaniam. Id ſatis viſum, ne pœna acrior mimum omnem divulgaret: quî tamen ſic quoque hoc diſticho enotuit:

Cur Otho mentito ſit quæritis exſul honore?
Vxoris mœchus cœperat eſſe ſuæ.

Provinciam adminiſtravit quæſtorius per decem annos, moderatione atque abſtinentia ſingulari.
4 VT *tandem ultionis occaſio data eſt, conatibus Galbæ primus acceſſit: eodemque momento & ipſe ſpem Imperii cepit: magnam quidem & ex conditione temporum, ſed aliquanto majorem ex affirmatione Seleuci mathematici. Qui cum eum olim ſuperſtitem Neroni fore ſpopon-*

Poppæam Sabinam.] Aliquid Ner. cap. XXXV. ſed prolixe hiſtoriam narrat Tacitus libro XIII. Annalium. quamquam nonnihil à Suetonio diſcrepans. Plutarchus Othone idem ſentire videtur quod Suetonius.

Nec corrupiſſe contentus.] *Corrupiſſe*, pro alienaſſe à Nerone, ut *corrumpere alterius ſervum* dicimus, & *actionem de ſervo corrupto* in Pandectis legimus. nemo enim uxoris ſuæ mœchus eſt, ut mox ſequitur. *Torrent.*

Diducto matrimonio.] Horatius in dialogiſmo ſupra modum venuſto, qui eſt Ode IX. libri III.

—— *Quid ſi priſca redit Venus,*
Diductoſque jugo cogit aheneo?

Ne pœna acrior mimum omnem divulgaret.] Ita ſuperius dixit: *in hoc quoque mimo præter modum intemperans.*

Vxoris mœchus.] Id eſt, Poppææ, quam Neroni tradiderat, amorem exuere non poterat.

Seleuci mathematici.] Ptolemæus Othoni in Hiſpania comes inter alia prædixerat, hoc futurum, ne à Nerone interimeretur, ipſum Neroni ſuperfuturum promiſerat, Romaniſque imperaturum. Fortaſſis hic Ptolemæus dictus eſt Seleucus, veluti binominis. *Beroaldus.*

Aureos

*pondiſſet, tunc ultro inopinatus advenerat, imperatu-
rum quoque brevi repromittens. Nullo igitur officii
aut ambitionis in quemquam genere omiſſo, quoties cœ-
na principem acciperet, aureos excubanti cohorti viri-
tim dividebat: nec eo minus alium alia via militum
demerebatur. Cuidam etiam de parte finium cum vi-
cino litiganti, adhibitus arbiter, totum agrum rede-
mit, emancipavitque: ut jam vix ullus eſſet, qui non
& ſentiret & prædicaret ſolum ſucceſſione Imperii di-
gnum. Speraverat autem fore ut adoptaretur à Galba:* 5
*idque in dies expectabat. Sed poſtquam, Piſone præla-
to, ſpe decidit, ad vim converſus eſt: inſtigante ſuper
animi dolorem etiam magnitudine æris alieni. Neque
enim diſſimulabat,* niſi principem, ſe ſtare non poſſe:
nihilque referre, ab hoſte in acie, an in foro ſub
creditoribus, caderet. *Ante paucos dies ſervo Cæ-
ſaris pro impetrata diſpenſatione decies ſeſtertiûm ex-
preſ-*

Aureos excubanti cohorti.] Itidem Plutarch. Tacit. centenos nummos dicit. Dio lib. LV. & alicubi Zonaras aureum XXV. drachmis, hoc eſt, totidem denariis, æſtimant. Quæ ratio ſane etiam cum pondere ejus temporis aureorum optime convenit, ſi argenti ea quæ nunc eſt ad aurum proportio obſervetur. Sub recentioribus vero Imperatoribus maxime Conſtantinopolitanis, eadem aurei æſtimatio fuit, pondus autem minus. Quod in juris ſtudioſorum gratiam annotatum volui. *Torrentius.*

Totum agrum.] Hac de re ſic Tacit. *adeo animoſus corruptor, ut Cocceio Proculo, ſpeculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, univerſum vicini agrum ſua pecunia emptum dono dederit.* Emancipare dixit Sueton. quod Tacit. *dono dare.* *Emancipare* igitur quovis modo alienare, & in alium transferre dominium rei alicujus, ſignificat. Quamvis imaginaria fortaſſis venditione Otho agrum militi nummo addixit, quod ſpecie quidem vendere, reipſa donare eſt. Qua de re Cæſ. cap. L. Apertius tamen loqueretur Sueton. ſi diceret, *redemit, eique mancipavit.* Idem.

Diſpenſatione.] Sic Diſpenſatoris officium vocat. Ingens autem peculium eum Cæſaris ſervum habuiſſe neceſſe eſt, qui decies HS. pro officio illo penderet, præſertim ſub tam avaro Principe. Argii Diſpenſatoris mentio Galb. cap. XX. & alterius quem *ordinarium* vocat cap. XII. ad differentiam nempe eorum qui extraordinarias Diſpenſationes adipiſcebantur. Qualis Diſpenſator Armeniaci belli Neronis ſervus, qui libertatem centies vicies HS. redemit, (ſic enim lego apud Plinium lib.

presserat. Hoc subsidium tanti cœpti fuit: ac primo quinque speculatoribus commissa est res, deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant: omnibus dena sestertia repræsentata, & quinquagena promissa. Per hos sollicitati reliqui, nec adeo multi, haud dubia fidu-
6 *cia in ipso negotio pluribus affuturis. Erat animus post adoptionem statim Castra occupare, cœnantemque in Palatio Galbam aggredi: sed obstitit respectus cohortis, quæ tunc excubabat, ne oneraretur invidia, quod ejusdem statione & Cajus fuerat occisus, & desertus Nero. Medium quoque tempus religio & Seleucus exemit. Er-*

VII. cap. XXXIX.) & Drusillanus Claudii Dispensator Hispaniæ, qui lancem illam quinquagenariam possedit de qua idem Plin. lib. XXXIII. cap. XI. Talem aliquam Dispensationem hoc loco intelligo. *Torrent.* Vide Aug. cap. LXVII.

Decies sestertiûm.] Id est, viginti quinque millia coronatorum.

Quinque speculatoribus.] Plutarchus de hac conspiratione loquens, sic ait: ἐν δὲ τούτοις Ἰτούριος καὶ Βάρβιος, ὁ μὲν ὀπτίων, ὁ δὲ τεσσεράριος. ac mox subjicit, Optionis & Tesserarii nomine significari eos, qui nuntiorum & ὀπτήρων, id est, speculatorum ministerio funguntur. Posterior ætas *Scultatores* nuncupavit, quasi auscultatores: quo fit, ut nocturnarum excubiarum tesseras tractent ex eo ordine, qui Tesserarii dicuntur. Optionum inferior est gradus. Sunt enim ordine & promotione antecedentium militum adjutores, auctore Vegetio, & dum junguntur speculatoribus in l. Divus. D. de bonis damn. speculatorum adjutores significari videntur. Iunguntur tesserariis, quos speculatores esse diximus, in antiquis inscriptionibus, quarum una sic habet: TESSERARIO. OPTIONI. FISCI. CVRATORI. altera, IN. EIS. TESSERARIVS. OPTIO. VEXILLARIVS. *Cujacius.*

Dena sestertia.] Ducenti & quinquaginta coronati.

Haud dubia fiducia in ipso negotio pluribus affuturis.] Deest *ut* aut *quasi* in isto loquendi genere. nam hoc Græci ita dicerent: πεποιθότως σφόδρα, ὡς ἐν αὐτῷ τῷ ἔργῳ πλειόνων παρεσομένων, vel προσχωρησόντων. *Casaubonus.* Cod. Salmas. *plures adfuturis.* lege, *adfuturos.*

Ejusdem statione.] *Stationem* vicem vocat qua cohors illa inter alias tunc iterum excubiis aderat. Alioqui *statio* ipsos milites certo loco positos significat, ut *statio Germanorum* Ner. c. XXXIV. *statio Nicomediensis* apud Plinium Epist. lib. X. Sed & Modestin. I. C. l. III. De re militari, *Qui stationis munus relinquit plusquam emansor est*, hoc est, qui suo die stationi non adest. Hinc *stationarii milites* l. I. & l. penult. De fugit. Sed & *superstationarios* legimus, quibus (ut arbitror) major incumbebat publicæ sollicitudinis cura. *Torrent.* *Superstationarius* est, qui præfectus stationariis. Vt *superjumentarius*, qui præpositus jumentariis. Vide ad Claud. capite II.

Medium quoque tempus religio & Seleucus exemit.] *Medium tempus* vocat, sex illos dies quos ait Plutarchus medios

Ergo destinata die, præmonitis consciis, ut se in Foro sub æde Saturni ad Miliarium aureum opperirentur, mane Galbam salutavit: utque consueverat, osculo exceptus, etiam sacrificanti interfuit, audivitque prædicta haruspicis. Deinde liberto adesse architectos nuntiante, quod signum convenerat, quasi vænalem domum inspecturus abscessit: proripuitque se posticæ parte Palatii ad constitutum. Alii febrem simulasse ajunt, eamque excusationem proximis mandasse, si quæreretur. Tunc abditus propere mulie-

dios fuisse ab adoptione Pisonis ad cædem Galbæ. adoptio celebrata a. d. IIII. Id. Ian. cædes facta XVIII. Kal. Feb. medio tempore inter hos dies interjecto, ne Otho Galbam occideret, impeditum illum ait Suetonius, qua religione, qua *Seleuci monitis*. Religio quam intelligit est πατροπαράδοτος quædam traditio, qua vetabantur seria negotia certis diebus inchoare. talis erat in eo tempore quod medium hîc vocatur, dies postridie Idus: ut libro secundo notamus cap. XIII. refero eodem & diem III. Id. Ian. & qui XIX. Kal. Feb. dicitur, ambos Carmentæ sacros: quo tempore favere linguis oportebat, non cædibus operam dare: atque hi dies publice religiosi: potuerunt autem etiam cæteri privata superstitione Othoni esse religiosi & atri: sicut Augusto omnes Nonæ. Iam ergo habemus quomodo medium tempus religio exemerit: ut missa faciam omina, tristia auguria & aruspicum responsa, quæ Othonis cœpta tardare potuerunt. Mos autem omnium fere Romanorum fuit per ea tempora, ut prius quam vel tantilli momenti rem aggrederentur, adirent ad mathematicos & astrologos, ut sumendo exordio horam felicem indicarent. *Casaub.*

Miliarium aureum.] Miliarium, vas est longum & angustum ad similitudinem milii. Palladius, *Vas*, inquit, *æreum miliario simile, id est, altum & angustum*: eo ad balnea utebantur. Etiam Miliarium aureum, Romæ in foro columna erat, in quam omnes viæ Italiæ competebant & desinebant: quod ita vocabatur, quod ab eo miliariorum numerus, quibus itinera metiebantur, incipiebat. nam lapides in viis, quibus miliaria notabantur, miliaria etiam vocabantur. Plutarchus: Οὗ χρυσοῦς εἱστήκει κίων, εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς Ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσι. De eadem re Suetonius loquitur. *Turnebus.*

Ad constitutum.] Sic veteres loquebantur, vel simpliciter, vel subaudiendo locum, aut diem, de quo convenerat. Varro lib. II. De re rust. cap. V. *Cum alius eum salutasset, alius conviciatus esset, qui tam sero venisset ad constitutum.* Cic. Ad Marium lib. VII. *Si quod habes constitutum cum podagra, fac in alium diem differas.* Torrent.

Abditus propere muliebri sella.] Tacitus *sellam* ἁπλῶς. at Plutarchus φορεῖον. melius dixisset δίφρον κατάστεγον: nam tales sellæ mulierum, quibus in publicum deferebantur: quod vox *abditus* manifesto docet. fuerunt & aliæ sellæ mulierum non adopertæ, sed quarum domi usus non foris. Talis e-

liebri sella in Castra contendit: ac deficientibus lecticariis, cum descendisset, cursumque cepisset, laxato calceo restitit, donec omissa mora succollatus, & à præsente comitatu IMPERATOR *consalutatus, inter faustas acclamationes strictosque gladios ad principia devenit, obvio quoque non aliter ac si conscius & particeps foret, adhærente. Ibi missis qui Galbam & Pisonem trucidarent, ad conciliandos pollicitationibus militum animos nihil magis pro concione testatus est, quam* id demum se habiturum quod

7 sibi illi reliquissent. *Deinde vergente jam die ingressus senatum, positaque brevi ratione, quasi raptus de publico, & suscipere Imperium vi coactus, gesturusque communi omnium arbitrio, Palatium petit. Ac super cæteras gratulantium adulantiumque blanditias, ab infima plebe appellatus* NERO, *nullum indicium re-*

rat, opinor, quæ *seliquastrum*, dicebatur, ut Varro & Festus scribunt: alii per *i* siliquastrum. Habuere mulieres olim & *δίφρους λοχείους*, in quibus sedentes enitebantur: quarum hodieque usus est. mentio earum Exodi capite primo, & apud Artemidorum libro quinto, capite LXXIV. *Casaub.*

Lecticariis.] Vide Calig. cap. LVIII. Rem paullo aliter narrat Tacit.

Donec omissa mora succollatus.] Bene. neque delenda verba, *omissâ morâ*, φειδοῖ τοῦ χρόνου. moram intelligit expectandi lecticarios servos, quibus deficientibus, liberi homines in armos & collum receptum eum bajularunt vicibus: quod succollare dicitur. *Casaubon.* Sic Claud. cap. x. *Ab his, quia servi diffugerant, vicissim succollantibus, in castra delatus est.* Virg. de apum rege l. IV. Georg. —— *illum admirantur, & omnes Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes, Et sæpe attollunt humeris.* Quod Barbari creandis Regibus facere consueverunt. *Torrent.*

Ad principia.] Lipsius ad cap. I.

Id demum se habiturum, quod sibi illi reliquissent.] Id Tacitus vocat, *omnia serviliter pro dominatione facere.*

Deinde vergente jam die ingressus senatum.] Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit lætitia. Vocat senatum prætor urbanus, certánt adulationibus cæteri magistratus. Accurrunt patres, decernitur Othoni Tribunicia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores. *Tacitus.*

Positaque brevi ratione.] Simplex pro composito, *posita*, id est, exposita. Viterb. tamen *oratione*, cum veteri Rom. item Memm. & aliis multis. sed durum sit nimis *posita oratione* pro habita. *Casaubonus.* Cod. Salmas. *oratione.*

Ab infima plebe appellatus Nero.] En leves ac degeneres animos! Iidem per blan-

recusantis dedit: immo ut quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primisque epistolis suis ad quosdam provinciarum Præsides, Neronis cognomen adjecit. Certe & imagines statuasque ejus reponi passus est: & procuratores atque libertos ad eadem officia revocavit. Nec quidquam prius pro potestate subscripsit, quam quingenties HS. *ad peragendam AVream domum. Dicitur ea nocte per quietem pavefactus gemitus maximos edidisse: repertusque à concursantibus humi ante lectum jacens, per omnia piaculorum genera manes Galbæ, à quo deturbari expellique se viderat, propitiare tentasse: postridie quoque in augurando tempestate orta graviter prolapsum, identidem obmurmurasse:* Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς; SVB *idem vero tempus,* 8
Germaniciani exercitus in Vitellii verba juraverant. Quod ut comperit, auctor senatui fuit mittendæ legationis, quæ doceret, electum jam principem: quietem & concordiam suaderet. Et tamen per internuncios ac litteras, consortem Imperii, generumque se Vitellio obtulit. Verum haud dubio bello jam ducibus & copiis

quas

blanditias Neronis nomine novum Imperatorem salutant, qui, ob monstrum illud è rebus humanis sublatum, pileati tota urbe discurrerant. Ner. cap. ultimo. Othonem vero sic appellari non refugisse, minus mirandum est, cum apud quosdam, & Parthos imprimis, diu favorabile Neronis nomen exstiterit. Vitellius quoque *inferias Neroni dedit: ac solenni convivio citharœdum placentem palam admonuit, ut & aliquid de Domitio diceret: inchoantique Neronia cantica, primus etiam plausit.* cap. XI. non facturus utique in ipso principatus exordio, nî gratam aliquibus memoriam ejus existimasset.

Quingenties HS.] Duodecies centena, & insuper quinquaginta mill. coronat.

Manes Galbæ.] Similis de Nerone locus cap. XXXIIII.

Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς.] Paullo aliter, sed eadem sententia Dio: *τί γάρ με ἔδει μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν.* id est, *Quorsum attinebat me longis tibiis canere?* Otho post cæsum Galbam fecerat sacrum, in quo exta inauspicatos exitus portendebant. Ita pœnitens sumptus & operæ frustra insumtæ, fertur hæc verba prolocutus: quæ deinde in vulgi fabulam abierunt. Olim in sacris, longis tibiis cani solitum est: qui mos postea sublatus, autore Plutarcho. *Erasmus.*

Et

quas Vitellius præmiserat, appropinquantibus, animum fidemque prætorianorum erga se pæne internecione amplissimi ordinis expertus est: & placuerat per classiarios arma transferri, remittique navibus. Ea cum in castris sub noctem promerentur, insidias quidam suspicati, tumultum excitaverunt: ac repente omnes, nullo certo duce, in Palatium cucurrerunt, cædem senatus flagitantes: repulsisque tribunorum, qui inhibere tentabant, nonnullis & occisis, sicut erant cruenti, ubinam Imperator esset requirentes, perruperunt in triclinium usque, nec nisi viso destiterunt. Expeditionem autem impigre atque etiam præpropere inchoavit: nulla ne religionum quidem cura, sed & motis nec dum conditis ancilibus, quod antiquitus infaustum haberetur: & die,

Et placuerat per classiarios.] Dele *&* ac pone τελείαν στιγμὴν ante *placuerat.* incipit namque hic narrare, quod præcedentibus verbis proposuerat. Scripti omnes hunc pusillum errorem agnoscunt. Rem narrat Plutarchus accuratius: nam Suetonius multa omittit. *Casaubonus.*

Insidias suspicati.] Visa inter temulentos arma, cupidinem sui movere. Fremit miles, & tribunos centurionesque proditionis arguit, tamquam familiæ senatorum ad perniciem Othonis armarentur. *Tacitus.*

In triclinium.] In cœnationem: ubi cum octoginta Senatoribus, fœminisque primariis epulabatur.

Motis necdum conditis.] Qui belli susceperat curam, sacrarium Martis ingressus primo ancilia commovebat, post hastam simulacri ipsius Dei, dicens, Mars vigila. *Servius.* Adi Polybium in fragmento libri ab Vrsino editi XXIII. & Livium in eadem historia libro XXXVII. Similis superstitio servata Athenis, cum celebrarent Plynteria. per ejus festi dies Minervæ simulacrum tegebatur, ac publice privatimque diligenter observabant, ne inchoato festo, necdum peracto, quicquam aggrederentur: id enim infaustum habebatur. Xenophon de reditu Alcibiadis in patriam post exilium. κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ ἡμέρᾳ ᾗ πλυντήρια ἦγεν ἡ πόλις, τοῦ ἕδους κατακεκαλυμμένου τῆς Ἀθηνᾶς. ὅ τινες οἰωνίζοντο ἀνεπιτήδειον εἶναι καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει. Sed Plynteriorum dies unus saltem erat infaustus: ancilia semel mota ante trigesimum diem non condebantur, ut affirmare videtur Polybius loco quem indicavimus. *Casaub.*

Ancilibus.] An hæc etiam nomen habuerunt ex eo, quod esset ἄγκυλον τὸ σχῆμα? An quod ἐπ' ἀγκώνων gestarentur? An quia ἄνωθεν ὤκειλαν καὶ ἐνέχθησαν? An vero hoc est studium præposterum Græcorum σπουδαζόντων ἐξελληνίσαι τὰ τῶν Λατίνων? Et sunt revera *ancilia* Latino verbo scuta,

die, quo cultores Deûm matris lamentari & plangere incipiunt: præterea adversissimis auspiciis. Nam & victimas Diti patri cæsas litavit: cum tali sacrificio contraria exsta potiora sint. Et primo egressu inundationibus Tiberis retardatus ad XX. *etiam lapidem ruina ædificiorum præclusam viam offendit. Simili temeri-* 9
ta-

scuta circumcisa, ut Iurisconsultus *incile* dixit, solum nimirum incisum, qua aqua manaret. Atque ita Ovidius:

Idque ancile vocat quod ab omni parte recisum est,
Quemque notes oculis, angulus omnis abest.

Camerarius.

Quod antiquitus infaustum haberetur.] *Antiquitus*, pro ab omni usque antiquitate, aut opinione majorum. Sane & matrimonia tunc contracta infausta habebantur. Ovid. lib. III. Fastor. *Torrentius.* Cod. Salmas. *habetur.*

Quo cultores Deûm matris lamentari & plangere incipiunt.] Hinc Arnobius adversus gentes lib. V. *Aut si ea, quæ dicimus, non sunt ita, vos edissertate, vos dicite, evirati isti mollesque, quos interesse vobiscum in istius numinis videmus sacris, quidnam istic habeant negotii, sollicitudinis, curæ: & cur more lugentium cædant cum pectoribus lacertos, & fortunam imitentur in lamentabili constitutorum sorte?* Galli autem isti, in sacris Cybeles, imitabantur lugentem Cybelem ob Attin. Propterea ejulabant, ac pectus palmis cædebant. *Eviratos* vocat Arnobius, quod ad Phrygium tibiæ cantum, virilibus privarentur. Ovidius in Ibin:

Attonitusque seces, ut quos Cybeleia mater
Incitat ad Phrygios, vilia membra, modos.

Præterea adversissimis auspiciis.] Prodigia insuper terrebant diversis auctoribus vulgata. In vestibulo Capitolii omissas habenas bigæ, cui Victoria institerat. Erupisse cella Iunonis majorem humana speciem. Statuam divi Iulii, in insula Tiberini amnis sereno & immoto die ab Occidente in Orientem conversam. Prolocutum in Etruria bovem. Insolitos animalium partus, & plura alia rudibus seculis etiam in pace observata, quæ nunc tantum in metu audiuntur. *Tacitus.*

Victimas Diti patri cæsas litavit.] Cod. Salmas. *victima Diti patri cæsa litavit.* At Virgilius quoque:

——*sacrisque litatis*
Indulge hospitio,——

Cum non sacra litemus, sed Deo sacris, ut ibi monuit Servius.

Diti patri.] Qui placat Plutonem cæsa victima, se charum esse diis infernis cognoscit: qui vero non litat Plutoni, prosperum auspicium consequitur, tanquam sit victurus, nec ad Plutonias sedes per mortem transiturus. Dicitur autem juncto vocabulo Dis pater, sicut Neptunus pater, Ianus pater conjuncte dicuntur, & Mars pater, hoc est, Marspiter. Scribit Cicero in Oratore, quod antiquitus Divis vocabatur, qui nunc dicitur Dis, postquam placuit nomina contrahere. *Beroald.*

Inundationibus Tiberis.] Eo quidem factis tempore, quo maxime turgent fluvii: sed nunquam ita excreverat, neq; ulla unquam eluvione tantum damni dederat. nam cum magnam urbis partem proluit, tum eum præsertim locum, ubi frumentum venale reponebatur, opplevit, magnamque permultorum dierum difficultatem effecit. *Plutarchus.*

Anse

tate, quamvis dubium nemini esset quin trahi bellum oporteret, quando & fame & angustiis locorum urgeretur hostis, quam primum tamen decertare statuit: sive impatiens longioris sollicitudinis, sperans que ante Vitellii adventum profligari plurimum posse: sive impar militum ardori, pugnam deposcentium. Nec illi pugnæ affuit, substititque Brixilli. Et tribus quidem, verum mediocribus præliis, apud Alpes, circaque Placentiam, & ad Castoris, quod loco nomen est, vicit, novissimo maximoque apud Bebriacum fraude superatus est: cum spe colloquii facta, quasi ad conditionem pacis militibus eductis, ex improviso, atque in ipsa consalutatione, dimicandum fuisset: ac statim moriendi impetum cepit: ut multi, nec frustra, opinantur, magis pudo-

Ante Vitellii adventum profligari plurimum.] Profligare, ut docet Gellius in XIV. Noctium Atticarum, significat ad perniciem, interitumque deducere, atque deperdere. Profligatasque res quasi proflictas, & perditas appellamus. In alio significatu profligara dixerunt absoluta, & effecta: quod quamvis damnetur à Gellio, tamen repudiandum non est: cum & Latinæ linguæ parens profligatum dixerit pro absoluto, & pene confecto. Sic enim ait in V. quæstion. Tusculan. *Atque si ita est, profligata jam hæc, & pene ad exitum deducta quæstio est.* Corn. Tacitus dixit: *Profligaverat bellum cum Iudæis Vespasianus.* Pro eo, quod est, confecerat, & pene ad exitum deduxerat. *Beroald.*

Nec illi pugnæ affuit.] Cod. Salmas. *nec ulli, &c.*

Substitit Brixilli.] Βρίξελλον Ptolemæo. Plinio *Brixillum*, ut & Plutarchus legit in Othone. Galliæ Togatæ in Italia urbs: ad Padum flumen, ut Plutarchus.

Apud Bebriacum fraude superatus est.] Sic Tacitus quoque & Orosius. Lipsiana editio *Bedriacum.* Plutarchus Βηδριακὸν, Iosephus Βρηβδιακόν. Eusebii interpres *Vetriacum.* Sed ea nihil aliud sunt, quam unum nomen multifariam depravatum. Scholia Iuvenalis Satyra 11. vocant *Bebriacum Campaniæ.* Ita vocat Campestria Cremonæ, Mantuæ & Veronæ, ut in Gallia est Campania Remensis, Campania Laudunensis. Rursus de Othone & Vitellio: *Horum bellum scripsit Cornelius: scripsit & Pompeius Planta, qui ait Bebriacum vicum esse à Cremona vicesimo lapide.* Ios. Scalig.

In ipsa consalutatione.] Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis qui descivisse à Vitellio exercitum ementirentur. Omisso pugnæ ardore, Othoniani ultro salutavêre; & hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris quæ caussa salutandi, metum proditionis fecêre. Tum incubuit hostium acies. *Tacitus.* Ex his paret, caussæ nihil esse, cur vir doctus *in ipsa consultatione*, malit.

Ne

dore, ne tanto rerum hominumque periculo dominationem ſibi aſſerere perſeveraret, quam deſperatione ulla, aut diffidentia copiarum: quippe reſiduis, integriſque etiam nunc, quas ſecum ad ſecundos caſus detinuerat, & ſupervenientibus aliis è Dalmatia, Pannoniaque & Mœſia: ne victis quidem adeo afflictis, ut non in ultionem ignominiæ quidvis diſcriminis ultro, & vel ſolæ ſubirent. Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiæ decimæ legionis tribunus anguſticlavius. Is mox referre crebro ſolebat, Othonem etiam privatum uſque adeo deteſtatum civilia arma, ut memorante quodam inter epulas de Caſſii Brutique exitu, cohorruerit: nec concurſurum cum Galba fuiſſe, niſi confideret ſine bello rem tranſigi poſſe. Tunc ad deſpiciendam vitam exemplo manipularis militis concitatum: qui cum cladem exercitus nuntiaret, nec cuiquam fidem

Ne tanto rerum hominumque periculo dominationem ſibi aſſerere perſeveraret.] Exſtat hac de re & apud Plutarchum, & apud Tacitum egregia, & conſtantiæ plena oratio: quæ prorſus illud Suetonii cap. XII. confirmat: *ut mors ejus minime congruens vitæ, majori miraculo fuerit.* Tacitus: *duobus facinoribus, altero flagitioſiſſimo, altero egregio, tantundem apud poſteros meruit bonæ famæ, quantum malæ.*

Ad ſecundos caſus.] Noluit Otho primo diſcrimini, caſuique bellico committere copias omnes, ſed partem militum ſibi reſervaverat ad fortunam bellicam, caſumque ſecundo tentandum. *Beroald.*

Suetonius Lenis.] Pater cognominatus eſt Lenis, cum filius dictus ſit Tranquillus cognomento conſimili. Nolim exiſtimes, hunc eſſe Paulinum, inter duces Othonianos clariſſimum, quem contatorem natura fuiſſe memorat Tacitus. Ille enim fuit dux, cum pater Tranquilli fuerit Tribunus. *Beroaldus.* Cod. Salmaſ. *Latus.*

Tribunus anguſticlavius.] Tribuni militum quidam anguſticlavii erant, quidam laticlavii: hique majoris dignitatis, illi minoris: Paterculus lib. II. de Mæcenate, qui in Equeſtri ordine ſemper manſit: *Quippe vixit anguſto clavo pene contentus: nec majora conſequi non potuit, ſed non tam optavit.* Lampridius in Alex. Severo: *Tum ſatis eſſe conſtituit, ut equites Romani à ſenatoribus clavi qualitate diſcernerentur.* Hæc me movent, ut in Papinio lib. IV. Sylvar. ſic hos verſus legam, & de anguſto clavo intelligam:

Hic parvus inter pignora curiæ
Contentus arcto lumine purpuræ
Creſcis. ———

Arctum lumen purpuræ anguſtum clavum purpureum accipio, quo is, quamvis Senatoris filius, contentus erat. *Turnebus.* Vide ad lib. II. cap. XXXVIII.

Fra-

dem faceret, ac nunc mendacii, nunc timoris, quasi fugisset ex acie, argueretur, gladio ante pedes ejus incubuerit: hoc viso proclamasse eum ajebat: non amplius se in periculum tales tamque benemeritos conjecturum. *Fratrem igitur fratrisque filium, & singulos amicorum cohortatus, ut sibi quisque pro facultate consuleret, ab amplexu & osculo suo dimisit omnes, secretoque captato, binos codicillos exaravit ad sororem consolatorios. Sed & ad Messallinam Neronis, quam matrimonio destinaverat, commendans reliquias suas & memoriam. Quidquid deinde epistolarum erat, ne cui periculo aut noxæ apud victorem forent, concremavit. Divisit & pecunias domesticis ex copia præsenti.*
11 *Atque ita paratus, intentusque jam morti, tumultu inter moras exorto, ut eos qui discedere & abire cœptabant, corripi quasi desertores, detinerique sensit:* Adjiciamus, *inquit*, vitæ & hanc noctem, *his ipsis, totidemque verbis, vetuitque vim cuiquam fieri: & in serum usque patente cubiculo, si quis adire vellet, potestatem sui præbuit. Post hæc sedata siti gelidæ aquæ potione, arripuit duos pugiones, & explorata utriusque acie, cum alterum pulvino subdidisset, foribus adopertis arctissimo somno quievit. Et circa lucem demum* ex-

Fratrem fratrisque filium.] Sup. cap. I. Domit. cap. X. Sed de fratre dissentiunt Tacitus & Plutarch. qui è pugna evasisse in castra narrant, ac cum aliis se dedidisse.

Fratrisque filium.] Plutarchus: *Accersitum fratris filium Cocceium adhuc adolescentem, ut auderet, neque timeret Vitellium, est hortatus: & ut matrem, & domum, & uxorem ipse tanquam proprios curans tueretur.* Tacitus eum vocat Salvium Cocceianum, quem ait prima juventa trepidum fuisse: quem Otho monuit ut erecto animo capesseret vitam, neu patruum suum Othonem fuisse *aut oblivisceretur umquam, aut nimium meminisset.*

Exaravit.] Scripsit. Qui enim stylo scribit in codicillis, is quasi sulcos instar aratoris ducere videtur. M. Tullius in epistola ad Cornificium: *Hæc, cum essem in Senatu, exaravi.* Beroald.

Ad Messallinam Neronis.] Ner. cap. XXXV.

Fune-

expergefactus, uno se trajecit ictu infra lævam papillam: irrumpentibusque ad primum gemitum, modo celans, modo detegens plagam, exanimatus est: & celeriter (nam ita præceperat) funeratus, XXXVIII. *ætatis anno, &* XCV. *Imperii die.* TANTO *Othonis* 12
animo nequaquam corpus aut habitus competiit. Fuisse enim traditur & modicæ staturæ, & male pedatus, scambusque. Munditiarum vero pæne muliebrium: vulso corpore: galericulo capiti propter raritatem

Funeratus.] Funus Othonis maturatum est: id enim ipse precibus petierat, timens ne amputaretur caput ludibrio futurum. Sepulcrum autem structum est modicum, & mansurum: quod Plutarchus ait fuisse non, ut mendosi codices habent, apud Veliternam vicum, sed Brixilli: seque id vidisse cum tali inscriptione, MARCI OTHONIS. Veliternæ, quod vici nomen est, nulla mentio fit neque à Tacito, neque à Plutarcho. *Beroald.*

XXXVIII. *ætatis anno.*] More suo Tranquillus annum inchoatum pro pleno numerat: nam alii XXXVII. solum vixisse ajunt.

XCV. *Imperii die.*] Valde & confusa sunt tempora & initia horum trium Imperatorum, Galbæ, Othonis & Vitellii, nisi adhibueris temperamentum, quod præcipit Xiphilinus ex Dione, ut scilicet unum annum, & XXII. dies illis tribus conjunctim assignemus, quia alius alii non successit, sed duo simul eodem tempore imperii insessores fuerunt. Xiphilinus in fine Vespasiani. Κἀκ τούτου συμβαίνει ἐνιαυτόν τε καὶ δύο καὶ εἴκοσι ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου Νέρωνος μέχρι τῆς τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἀρχῆς διελθεῖν. *Ioseph. Scaliger.*

Male pedatus.] Distortis pedibus. Sicut à manu manuleatus, ita à pede pedatus derivatur: unde & adverbium pedatim inclinatum est: quo utitur Plinius, qui ait in XI. *Leo tantum & camelus pedatim ingrediuntur.* hoc est, ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. *Beroald.*

Scambusque.] Ex Græco σκαμβός. Qui pedes non ponunt in rectis ac parallelis lineis, aut in exteriorem partem eos flectunt, iique *Vari* dicuntur, aut introrsum eos convertunt, & *valgi* appellantur, Græce βλαισοὶ, aliter *Vatiæ* dicti. Non Varum intelligit Suetonius, sed Vatiam & Valgum. *Salmasius.*

Galericulo propter raritatem capillorum adaptato & annexo.] Veteres cum capite nudo essent, & calvitiem urbanorum dictis esse obnoxiam experirentur, ad eam celandam instituerunt pelles quasdam parare, appositis crinibus humanis, sic ut aptata capiti, cutis vera, non coma ascititia videretur. Iis pellibus usi & viri & fœminæ. Tertullianus De cultu fœminarum: *Affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum, quasi vaginam capitis & operculum verticis, nunc in cervicem retro suggestum.* Nec galericulum solum vocabant sed *galerum*. Iuvenalis: Satyr. VI.

Sed nigrum flavo caput abscondente galero. Avienus:

Nam mox dejecto nituit frons nuda galero,

tem capillorum adaptato & annexo, ut nemo dignosceret. Quin & faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum: idque instituisse à prima lanugine, ne barbatus umquam esset. Sacra etiam Isidis sæpe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse. Per quæ

Discolor apposita quæ fuit ante coma. Casaubonus. Eleganter Seneca de C. Cæsare, libro De const. sap. *tanta capitis destituti, & emendicatis capillis aspersi deformitas.*

Quotidie rasitare.] In hoc imitatus est Otho Africanum Scipionem, qui primus omnium radi quotidie instituit.

Faciem pane madido linere consuetum.] Facies linebatur, vel ut candor conciliaretur, ac rubor etiam aliquando, vel, ut cutis tenderetur. Medicamina illa quibus nitor, aut candor parabatur, περισώπου ἐπίχριστα λαμπρυντικὰ dicebantur; & περισώπου καταπλάσματα λαμπρυντικὰ, & σμήγματα περισώπου στιλβωτικά. Illa vero quibus cutis tendebatur, τετάνωθρα & τετανώματα. Latini veteres *tentipellia* dixère. Iuvenalis:

Interea fœda aspectu ridendaque multo
Pane tumet facies.

ubi vetus interpres: *medicamen ad tendendam faciem, vel cutem magis.* Alia autem erant καταπλάσματα, alia σμήγματα, quibus utebantur ad cutem poliendam. sublatis enim cataplasmatis, τὰ σμήγματα adhibebant: idque etiam observavit Iuvenalis in illa divina Satyra, adversus sequiorem, & nequiorem sexum:

Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit:
Incipit agnosci.

Tectoria vocat panem illum quo madido faciem linebant, ac veluti tectorio quodam inducebant: quod tectorium seu κατάπλασμα abstergebant smegmate ex lacte asinino, cum ad mœchos irent. *Salmasius.*

Sacra etiam Isidis.] Satis est verisimile, eandem esse Cererem ac Isidem, ut ab Ægyptis traditum fuit. Valdeque hanc sententiam firmat, quod Cereris sacra apud Athenienses tantopere convenirent cum sacris Isiacis. Diodorus Siculus lib. I. Παρ' ἐνίοις δὲ τῶν πόλεων, καὶ τοῖς Ἰσείοις ἐν τῇ πομπῇ μετὰ τῶν ἄλλων φέρεσθαι πυθμένας πυρῶν, καὶ κριθῶν, ἀπομνημονεύματα τῶν ἐξ ἀρχῆς τῇ θεῷ φιλοτέχνως εὑρεθέντων. Quod satis ostendit, eo loco Isidem habitam Ægyptiis, quo Ceres Græcis. Tacitus etiam inter Germanorum numina collocat Isidem. *Pars*, inquit, *Suevorum & Isidi sacrificat.* Sed si in superstitione tot seculis intermortua, nunc etiam conjecturis est locus: dixero, Germanis fuisse reliquias primævæ traditionis de Adamo & Eva, quorum ille Mannus sit, hæc Isis. A *man* mulier dici potuit *manna*: sed non fuit hoc in usu Germanis. Ac fortassis ex longa traditione retinuerunt Hebræum *Ischa*; quod apud Mosen, & veteri Latinorum lingua *viram* sonat. Romani autem cum audirent Germaniæ genti cultos *Man*, & *Ischa*; ut ex illo *Mannum*, ita ex hoc *Isidem* fecerint: quia non viderent, quod numen *Ischa*, quam Isis esse posset. Nisi & Ægyptiis, ut Osiris Adamus, sic Eva Isis. *Vossius.*

Sæpe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse.] Appianus de bellis civilibus lib. IV. Οὐολούσιος ἀγορανομῶν προεγράφη, καὶ φίλον ὀργιαστὴν τῆς Ἴσιδος ἔχων, ᾔτησε τὴν στολὴν, καὶ

τὰς

quæ factum putem ut mors ejus minime congruens vitæ, majori miraculo fuerit. Multi præsentium militum cum plurimo fletu manus ac pedes jacentis exosculati, fortissimum virum, unicum Imperatorem *prædicantes, ibidem statim nec procul à rogo vim suæ vitæ attulerunt. Multi & absentium accepto nuntio præ dolore armis inter se ad internecionem concurrerunt. Denique magna pars hominum, incolumem gravissime detestata, mortuum laudibus tulit: ut vulgo jactatum sit etiam*, Galbam ab eo non tam dominandi quam Reip. ac libertatis restituendæ caussa interemtum.

τὰς ὀθόνας ἐνέδυ τὰς ποδήρεις, καὶ τὴν τοῦ κυνὸς κεφαλὴν ἐπέθετο. καὶ διῆλθεν οὕτως ὀργιάζων αὐτῷ σχήματι ἐς Πομπήϊον. Sed de habitu Isiacorum plura B. Cyprianus, Apuleius atque alii. *Casaub.* Martialis:

Linigeri fugiunt calvi, sistrataque turba.

Mortuum laudibus tulit.] Hinc plane exiit illud Martialis:

Sit Cato, dum vivit, sane vel Cæsare major:
Dum moritur, numquid major Othone fuit?

A. VITELLIVS.

QVÆ PRÆLIANTVM VOTA RIDET IMMENSA,
BREVEMQVE SVMMO CVLMINI STRVIT SCENAM,
FORTVNA FALLAX, ET VITELLIO PARTES,
PRIMO NEPOTVM, MIRA NON NEGAT PRIMAS.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI DE XII. CÆSARIBVS LIBER VII.

A. VITELLIVS.

VITELLIORVM *originem alii aliam, & quidem diversissimam, tradunt: partim veterem & nobilem: partim vero novam & obscuram, atque etiam sordidam. Quod ego per adulatores obtrectatoresque Imperatoris Vitellii evenisse opinarer: nisi aliquanto prius de familiæ conditione variatum esset. Exstat Q. EVlogii ad Q. Vitellium, divi AVgusti quæstorem, libellus, quo continetur, Vitellios Fauno, Aboriginum rege, & Vitellia, quæ multis locis pro numine coleretur, ortos, toto Latio im-* 1 2

EXtat *Q. EVlogii ad Q. Vitellium libellus.*] Quintus hic EVlogius, libertus Q. Vitellii fuit, estque à manumissione appellatus Q. Vitellii EVlogius, aut fortasse Eclogius. Hic ut patrono gratificaretur, stemma Vitelliæ gentis descripserat, & librum eidem nuncuparat. hoc genere officii soliti liberti patronorum suorum studia demereri. sic Iulius Marathus AVgusti libertus, de rebus illius libros ediderat, ut dixit auctor libro secundo. Spartianus, *Famæ celebris Hadrianus tam cupidus fuit, ut libros vitæ suæ scriptos à se, libertis suis litteratis dederit, jubens ut eos nominibus suis publicarent.* Casaubonus.

Augusti quæstorem.] Ex his (inquit Beroaldus) qui Candidati Principis dicebantur. Ego potius Augusti in expeditione aliqua Quæstorem eum fuisse crediderim, aut militaris ærarii Præfectum. *Torrent.*

Et Vitellia.] Deæ Vitelliæ nemo (quod sciam) præter Suetonium meminit. Arnob. lib. IV. Vibilliam commemorat, quæ ab viarum erroribus liberet, Macrob. Saturn. lib. III. cap. III. Vitulam (seu ut alii legunt) Vitulinam; quæ lætitiæ præsit, quam Piso ait Victoriam nominari. Verum quoniam eam nominis rationem adfert Macrobius, quod potens sit vitæ tolerandæ, non temere suspicemur Vitelliam potius quam Vitulam scribi illis debere. Quanquam & Vituna vocati debere videatur, ut Vitunus Deus, quod vitam tueatur. Verum satius est ut Deam hanc (sive Nympha fuerit) certo loco circumscribamus, qualis Iuturna, & Venilia. Vt non mirum sit obscuram esse, cum in cœli Senatum nunquam venerit. De Vitellia quoque via nihil memini me legisse. Viam Vitulariam commemorat Cic. Ad Q. fratrem ep. I. lib. III. verum alia parte Italiæ. *Idem.*

imperasse. Horum residuam stirpem ex Sabinis transisse Romam, atque inter patritios allectam. indicia stirpis diu mansisse, viam Vitelliam ab Ianiculo ad mare usque: item coloniam ejusdem nominis, quam gentili copia adversus Æquiculos tutandam olim depoposcissent: tempore deinde Samnitici belli præsidio
1 *in Apuliam misso, quosdam ex Vitelliis subsedisse Nuceriæ: eorumque progeniem longo post intervallo repetisse urbem, atque ordinem senatorium. Contra, plures*
2 *auctorem generis libertinum prodiderunt. Cassius Severus, nec minus alii, eundem & sutorem veteramentarium: cujus filius sectionibus & cognituris uberius com-*

Ab Ianiculo.] Virgilius libro septimo dictam vult ab oppido, quod Ianus deorum omnium vetustissimus condidit:

Hic duo præterea disjectis oppida muris
Relliquias, veterumque vides monumenta virorum,
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem,
Ianiculumque illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Ianicularis à Servio vocatur, nunc à flavis harenis mons aureus nominatur, & corrupto vocabulo *Montorius.* Ex hoc propter altitudinem Roma maxime conspicua. Martialis:

Longi Ianiculi jugo recumbit
Et planus modico tumore vertex,
Cœlo perfruitur sereniore.
Hinc septem dominos videre montes,
Et totam licet æstimare Romam.

Onuphr. Panvinius.

Gentili copia tutandam.] Sicut Fabia gens Bellum Veiens depoposcit à Senatu gerendum privato sumptu, & copia gentis Fabiorum.

Aequiculos.] Vitelliæ coloniæ ab Æquis expugnatæ meminit Livius libro v.

Quosdam ex Vitelliis subsedisse Nuceria.] Apulorum urbem Luceriam, per L, non per N, in prima adeo syllaba: Vmbrorum autem Picentinorum ac Campanorum urbeis per N, Nucerias scribi, in usu apud Latinos auctores fuit. In Græcis certe codicibus hæc corrupte leguntur, ut & videre est in Ptolemæi codice. Quippe λ & γ literarum vicinitate, quemadmodum *n* & *u* apud Latinos, facile corruptionem admittunt. Verum lector heic etiam atque etiam secum perpendat, quando Samnitico bello, cujus heic est mentio, Luceria idemtidem nominatur apud Livium: utrum etiam heic Luceria potius, quod equidem puto, quam Nuceria legendum. *Glareanus.*

Cassius Severus.] De hoc Aug. cap. LVI.

Sectionibus & cognituris uberius compendium nactus.] Glossæ: *Sector,* βιώνης. ὁ ἀπόδημος, ὁ ἀγοράζων οὐσίαν. Cognitor autem & sector pene idem. Est autem is, qui sectionibus præest, cujus munus cognitura dicitur. Ovidius:

Aptius hæ capiant vadimonia garrula ceræ,
Quas aliquis duro cognitor ore legat.

Glossæ:

compendium nactus, ex muliere vulgari, Antiochi cujusdam furnariam exercentis filia, equitem Rom. genuerit. Sed quod discrepat, sit in medio. Cæterum P. Vitellius domo Nuceria, sive ille stirpis antiquæ, sive pudendis parentibus atque avis, eques certe Romanus, & rerum AVgusti procurator, quatuor filios amplissimæ dignitatis cognomines, ac tantum prænominibus distinctos, reliquit, AVlum, Quintum, Publium & Lucium. AVLVS *in consulatu obiit, quem cum Domitio Neronis Cæsaris patre inierat: prælautus alioqui, famosusque cœnarum magnificentia.* QVINTVS *caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos senatores, removerique placuisset.* PVBLIVS *Germanici comes Cn. Pisonem inimicum, & interfectorem ejus accusavit condemnavitque: ac post præturæ honorem inter Sejani conscios arreptus, & in custodiam*

Glossæ: *Cognitor*, ἔκδικος. Est ergo proprie qui compendii sui caussa nullum non manubiarum genus experitur. *Ios. Scaliger.*

Ex muliere vulgari.] Vulgaris mulier est, quæ sui copiam facit, seque vulgat, quomodo & à Iurisconsultis usurpatur. *Turnebus.* Ovid. lib. IV. Fastor.

Numina vulgares Veneris celebrate puellæ.

Domit. cap. XXII. *nataretque inter vulgarissimas meretrices.*

Cujusdam furnariam exercentis.] *Furnaria* absolute positum pro furnaria negotiatio. sic *lignaria negotiatio* apud Capitolinum, & id genus alibi multa. In Glossario exponitur *furnarius*, ἰπνοκαύστης, καμινοκαύστης: sed ea interpretatio ministro potius furnarii quam furnario conveniat. *Casaub.*

Domo Nuceria.] Sic Virgil. *Qui genus? unde domo?* Horat. quoque, *unde domo quis, Cujus fortunæ.* Frequens in antiquis marmoribus, ut post tribum etiam patriæ nomen elogiis, militum maxime, apponatur. Romæ in ædibus Maffæorum L. CASSIVS L. F. ROM. NIGER DOMO A TESTE MIL. COH. I. PR. MIL. ANN. XVII. VIX. ANN. XXXVII. Iterum L. PINARIO L. F. SCAPTIA MATERNO FLORENTIA MIL. COH. XII. VRB. VIX. ANN. XXX. MIL. ANN. VII. Sed & Seneca Consolatione ad Helviam: *Iube* (inquit) *omnes istos ad nomen citari, & unde domo quisque sit, quære.* Torrent.

Quintus caruit ordine.] Q. Vitellium inter eos numerat Tacit. lib. II. Annal. quos Tiberius Senatu movit, aut sponte abire passus est. Sueton. igitur nove dixit *caruisse eum ordine*, quo dejectus sit. *Idem.*

Fratri datus.] Vt à fratre custodiretur: quod in Catilinæ quoque conjuratione est factum, ut consilii participes

diam fratri datus, ſcalpro librario venas ſibi incidit, nec tam mortis pœnitentia quam ſuorum obteſtatione obligari, curarique ſe paſſus, in eadem cuſtodia morbo periit. LVCIVS *ex conſulatu Syriæ præpoſitus, Artabanum Parthorum regem ſummis artibus, non modo ad colloquium ſuum, ſed etiam ad veneranda legionum ſigna pellexit. Mox cum Claudio principe, duos inſuper ordinarios conſulatus, cenſuramque geſſit. Curam quoque imperii ſuſtinuit, abſente eo, expeditione Britannica: vir innocens & induſtrius, ſed amore libertinæ perinfamis, cujus etiam ſalivis melle commiſtis, nec clam quidem aut raro, ſed quotidie ac palam arterias & fauces pro remedio fovebat. Idem miri in adulando ingenii, primus C. Cæſarem adorari ut Deum inſtituit: cum*

pes aliquot horas privato cuſtoditi ſint. *Sabellicus.* Tacitus Ann. V. de P. Vitellio, & Pomponio Secundo: *neque aliud periclitantibus auxilii quam in fratrum conſtantia fuit, qui vades exſtitere.*

Scalpro librario.] Græci σμίλην, ut in epigrammate Iuliani quo continetur ſcribæ ſuppellex, σμίλης τ' ὀξυτόμον κοπίδα. Latini *ſicilam* vocant. Gloſſarium, *Sicila*, σμίλα χαρτοτόμος. Arnobius vocem *ſmilam* pro Latinitate donata uſurpat libro quinto: niſi legendum ibi *ſicilam. Caſaub.* Tacitus: *Crebris prolationibus ſpem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito per ſpeciem ſtudiorum ſcalpro, levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit.* Huc Stoicum illud Senecæ refer: *ſcalpello aperiri ad illam magnam libertatem viam, & puncto ſecuritatem conſtare.*

Lucius ex conſulatu Syriæ præpoſitus.] Dio lib. LVIII. Tacitus in anno urbis DCCLXXXVIII. Sueton. lib. IIII. cap. XIV. Et eâ præfecturâ, ut in Iudæos benignus, non uno in loco à Ioſepho laudatus eſt.

Ad veneranda legionum ſigna.] Hoc eſt (opinor) quod Dio narrat non ſolum coactum à Vitellio pacis conditiones accipere, filioſque obſides dare, verum etiam Auguſti, & Caii ſtatuis ſacrificare. Imperatorum ſane imagines ſignis imponebantur. Hiſtoriam latius enarrat Ioſeph. lib. XVIII. Antiq. *Torrent.* Vid. ad cap. XIV. Calig.

Ordinarios.] Conſules ordinarios opponi ſuffectis, alibi dictum.

Salivis melle commiſtis.] Refert Seneca cognoviſſe ſe quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, faſcia uxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præſentia ejus carere poterat, potionemque ſibi nullam, niſi alternis tactam labris vir & uxor hauriebant. *Beroald.*

Cajum Cæſarem adorari ut Deum inſtituit.] Quem morem poſtea retulit Diocletianus, manſitque ex parte etiam ſub inſecutis principibus, quorum ſalutatio habuit aliquid adorationis immixtum. *Caſaub.* Feſtivum Vitellii reſponſum, quod ſciſcitanti de divinitate ſua

cum reversus ex Syria non aliter adire ausus esset quam capite velato, circumvertensque se, deinde procumbens. Claudium uxoribus libertisque addictum ne qua non arte demereretur, pro maximo munere à Messallina petiit, ut sibi pedes præberet excalceandos: detractumque socculum dextrum, inter togam tunicasque gestavit assidue, nonnumquam osculabundus. Nar-

sua Caligulæ dedit, habes è Dione ad cap. XXII. Calig.

Capite velato.] Vt Deos, sic Cæsarem religiose adibat Vitellius. Vnde Plinium intelligimus operis sui præfatione ad T. Vespasianum, cum ait, *Te quidem, in excelsissimo humani generis fastigio positum summa eloquentia, summa eruditione præditum, religiose adiri etiam à salutantibus scio.* De gestu vero habituque Deos adorantium ut pulchre hoc loco Sueton. sic Lucret. lib. V.

Nec pietas ulla est velatum sæpe videri
Vertier ad lapidem, atque omnes accedere ad aras,
Nec procumbere humi prostratum, & pandere palmas
Ante Deûm delubra. ——

Curtius lib. IIII. *Ille in candida verbenas manu præferens, capite velato, præibat preces Regis.* In nummis etiam, & marmoribus sacrificantes fere velato capite cernimus. Plura Macrob. Saturnal. l. I. cap. VIII. Servius in illud Virgilii, *Purpureo velare comas adopertus amictu,* & Plutarchus Quæst. X. Rerum Rom. Accedat quod positis pænulis adiri Deos ex Tertulliano notavimus Claud. cap. VI. *Torrent.*

Circumvertensque se.] Adorationis vetus hic, non apud Romanos modo, sed & apud alias plerasque gentes ritus fuit, ut dextra manu labris admota, & ad osculum relata priore digito in erectum pollicem residente, capite submisso, corpus dextrovorsum circumagerent. Plin. lib. XXVIII. cap. II. *In adorando, dextram ad osculum referimus, totum corpus circumagimus: quod in lævum fecisse Galliæ religiosius credunt.* Plautus in Curcul.

PH. *Quo me vortam nescio,*
PA. *Si Deos salutas, dextrovorsum censeo.*

Ovidius lib. III. Fastorum:

Atque aliquis modo tunc visa jam vertitur arâ.

Apulej. lib. IV. Asin. aur. *Et admoventes oribus suis dexteram priore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.* Minutius Felix Octavio: *Cæcilius simulacro Serapidis viso (ut vulgus superstitiosus solet) manum ori admovens osculum labiis pressit.* Pithœus.

Pro maximo munere.] Cod. Salmas. *proximo munere.* quod auget indignitatem, si id populo inspectante factum intelligas.

Socculum dextrum inter togam tunicamque gestavit.] Minus erit indignationis, si meminerimus, soccis aureis qui etiam lapillis fulgerent, usos veteres, qua fœminas qua viros ἀβροτέρους. propterea non cum cæteris calceamentis promiscue habebantur, sed in thecis servabantur, quas σανδαλοθήκας Menander appellavit. Noti etiam *sandaligeruli* & *sandaligerulæ* ex comœdiis. *Casaub.* Plin. lib. IX. cap. XXXV. loquens de margaritis, *Quin & pedibus,* (inquit) *nec crepidarum tantum obstragulis, sed totis socculis addunt.* Vide Calig. cap. LII.

Narcissi quoque & Pallantis imagines aureas inter Lares coluit. Hujus & illa vox est, Sæpe facias, *cum*
3 *seculares ludos edenti Claudio gratularetur. Decessit paralysi altero die quam correptus est, duobus filiis superstitibus, quos ex Sextilia probatissima, nec ignobili fœmina, editos consules vidit: & quidem eodem ambos totoque anno, cum majori minor in* VI. *menses successisset. Defunctum Senatus publico funere honoravit: item statua pro Rostris, cum hac inscriptione*, PIETATIS IMMOBILIS ERGA PRINCIPEM.

AVlus Vitellius L. filius IMP. *natus est* VIII. *Kalend. Octobris, vel, ut quidam*, VII. *Idus Septembris, Druso Cæsare, Norbano Flacco* COSS. *Genituram ejus prædictam à mathematicis, ita parentes exhorruerunt, ut magno opere semper contenderit pater ne qua ei provincia vivo se committeretur: & mater missum ad legiones, & appellatum Imperatorem pro afflicto statim lamentata sit. Pueritiam primamque adolescentiam Capreis egit, inter Tiberiana scorta, & ipse perpe-*

Inter Lares.] In Larario: qui locus est, in quo Lares, & dii domestici coluntur.

Ex Sextilia probatissima fœmina.] De qua Tacitus: *nullis postea Fortunæ illecebris in gaudium evecta, domus suæ tantum adversa sensit.*

Eodem ambos totoque anno.] Quo pater ipse L. Vitellius ter Cos. cum Claudio Imperatore etiam Censor fuit, ac notissimum illum censum egit, de quo Tacitus. A.V.C. ut Onuphrius computat, DCCCI.

Publico funere.] Arbitror Funus publicum & indictivum, eadem: nec aliud esse, quam cum justitium indicitur, & publicus luctus. Censorium, cujus Tacitus Ann. IV. meminit, partem ejus esse: id est, ut omne Censorium funus Publicum sit (qui enim aliter potest?) at non omne Publicum, Censorium. Vt inter magistratus, honoratissimi Censores, isque cumulus quasi reliquarum dignitatum, sic inter funera illud primo loco. Publico autem funeri opponitur *tacitum*, id est, sine pompa, sine designatore, sine ludis, præcone, indictione, silens & quietum. Seneca de tranquillitate lib. I. cap. I. *Quid opus est seculis duratura componere? Vis tu nunc id agere, ne te posteri taceant? Morti natus es. minus molestiarum habet funus Tacitum.* Lipsius.

Pro afflicto lamentata.] Sic Calig. cap. XIII. *prope afflicta domus.*

Tiberiana scorta.] *Scorta* ergo vocantur

petuo ſpintriæ cognomine notatus: exiſtimatuſque corporis gratia initium & cauſſa incrementorum patri fuiſſe. Sequenti quoque ætate omnibus probris con- 4
taminatus, præcipuum in aula locum tenuit: Cajo per aurigandi, Claudio per aleæ ſtudium familiaris. Sed aliquanto Neroni acceptior, cum propter eadem hæc, tum peculiari merito: quod præſidens certamini Neroneo, cupientem inter citharœdos contendere, nec quamvis flagitantibus cunctis promittere audentem, ideoque egreſſum theatro, revocaverat quaſi perſeverantis populi legatione ſuſcepta, exorandumque præbuerat.
Trium itaque principum indulgentia, non ſolum hono- 5
ribus, verum & ſacerdotiis ampliſſimis auctus, proconſulatum Africæ poſthæc, curamque operum publicorum adminiſtravit: & voluntate diſpari, & exiſtimatione. In provincia ſingularem innocentiam præſtitit biennio continuato, cum ſuccedenti fratri legatus ſub-

tur etiam pueri meritorii. Livius lib. XXXIX. *Philippum Pœnum, carum ac nobile ſcortum.* Sex. Aurelius de Domitiano: *Injuria verborum qua ſe ſcortum vocari dolebat accenſus Antonius.* Ex quibus omnibus locis, adverſus viri docti diſcrimen, *ſcorta* vocari pueros non meritorios tantum, qui mercede ſe proſtituant, verum etiam eos quos catamitos ac concubinos honeſtius appellabant manifeſtum eſt. *Torrent.*

Et ipſe perpetuo ſpintriæ cognomine notatus.] Ego ſpintriam eum accipio, qui muliebria patitur, ſeque aliis abutendum præbet: certe pro ſpintria Dionis compendium πεπορνευκότα dicit, id eſt, proſtitutum & ſtuprum paſſum: ſed & ſpintrias à patientia nominatos Tacitus oſtendit. Nam in ejus verbis *loci fœditatem* ad ſellarios refero, *multiplicem patientiam* ad ſpintrias, quare cum effeminati eſſent, in eis ſpinter effeminatur, & ſpintriæ vocantur: unde origo appellationis. *Turnebus.* At Sabellici derivationem ad cap. XLIII. Tiber. firmat, & quod hîc Codex Salmaſ. pro *ſpintrias* habet *Spintherias*, & quod iſtic additur, *ut adſpectu deficientes libidines excitaret.* Sed talibus immorari, putidum eſt.

Præſidens certamini Neroneo.] Ner. cap. XII.

Trium principum.] Caligulam, Claudium & Neronem ſignificat.

Curamque.] Inter officia ab Auguſto excogitata cura operum publicorum, viarum, aquarum, & alvei Tiberis, Aug. cap. XXXVII.

Cum ſuccedenti fratri legatus ſubſtitutus fuiſſet.] Subſtitui dicitur ille, qui vacuum deſertione alterius locum occupat: quod hîc de Vitellio dici poſſe non

substitutus esset. At in urbano officio dona atque ornamenta templorum surripuisse, & commutasse quædam, ferebatur: proque auro & argento, stannum & aurichalcum supposuisse. Vxorem habuit Petroniam, consularis viri filiam, & ex ea filium Petronianum, captum altero oculo. Hunc heredem à matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manu emisit: brevique, ut creditum est, interemit, insimulatum insuper parricidii, & quasi paratum ad scelus venenum ex conscientia hausisset. Duxit mox Galeriam Fundanam prætorio patre. Ac de hac quoque liberos utriusque sexus tulit: sed marem, titubantia oris prope mutum, & elinguem. A Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem missus est.
7 *Adjutum putant T. Vinii suffragio, tunc potentissimi & cui jam pridem per communem factionis suæ favorem*

non videtur. Legendum est cum libro Memmii, cui & alii è nostris assentiuntur, *substitisset.* quum exacto tempore administrationis annuæ provincia excedendum esset Vitellio, ille substitit, ut fratri sibi succedenti legatum ageret. *Casaub.*

Stannum.] Cod. Salmasii *stagnum.* G, pro N, ponebatur apud antiquos, sequente videlicet alio G, aut C, aut N. de quo Varro lib. I. Analog. Sic *aggulus, aggens, agguilla, iggerunt* dicebant. Ita & *stagneum* pro *stanneum* Plautus usurpavit: *Muriaticam autem video in vasis stagneis.*

Aurichalcum supposuisse.] Virgilius Æneid. XII.

Ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris.

Apud majores orichalcum pretiosius omnibus fuisse metallis, Servius in eum locum notat, & ex Lucretio fabulam addit. Quanquam non plane de nihilo sit quod dicit. Nam & Plinius alicubi scribit, aurichalcum in usu gemmarum diu apud veteres in admiratione fuisse. nempe, quod auri vice eo uterentur ad includendas gemmas. Plautus quoque in Milite Glorioso, *Ego,* inquit, *istos mores orichalco contra comparem.* Album poëta dixit, non quod eo colore proprie sit, sed auri comparatione. Orichalcum vero, ut Græci ὀρείχαλκον. Porro, Vitellium sacrilegii exemplo præivit Iulius Cæsar, qui in primo consulatu, ex illa arce religionum Capitolio, tria millia pondo auri furatus, tantumdem inaurati æris reposuit. Cæs. cap. LIV. *Schildius.*

Manu emisit.] Per emancipationem exemit patriæ potestati.

Per communem factionis suæ favorem.] Lib. unus *factionis Venetæ favorem,* & asscriptum, *alias suæ.* Ego *suæ* retineo, & Venetam interpretor, cui ita favit

Vitel-

rem conciliatus esset: nisi quod Galba præ se tulit, nullos minus metuendos quam qui de solo victu cogitarent: ac posse provincialibus copiis profundam ejus expleri gulam, ut cuivis evidens sit, contemtu magis quam gratia electum. Satis constat exituro viaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut uxore & liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partem anni ablocaret: utque ex aure matris detractum unionem pigneraverit ad itineris impensas. Creditorum quidem præstolantium ac detinentium turbam, & in iis Sinuessanos Formianosque, quorum publica vectigalia interverterat, non-

Vitellius, ut Veneto indutus habitu ipse aliquando abstergendis equis operam suam Circo præstiterit. Auctor Xiphilin. Eidem ergo factioni cum faveret etiam Vinius, ejus patrocinio provinciam adeptus est. *magna* enim (quod ait Satyricus) *inter molles concordia.* Torrent. Lectionem *Venetæ* Cod. Salmas. defendit.

Meritorio cœnaculo.] Sic Aug. c. XLV. *ex amicorum libertorumque cœnaculis.* Frequens ICtis. pro superiore ædium contignatione, quo scalis ascenderetur. ibi enim tenuiores fere distinctis mansionibus habitabant. Plura ad Horat. Ep. I.

Quid pauper? Ride, mutat cœnacula.

Torrent. Alibi annotavimus, quemadmodum cœnacula inquilinis locabantur, quæ meritoria dicuntur: & qui cœnacula locabant, eumque quæstum exercebant, facere cœnaculariam dicebantur. *Beroaldus.*

Detractum unionem.] Gloria erat fœminarum, ut inquit Plinius noster in IX. binos ac ternos uniones auribus suspendere. Idem in XI. de auribus scribens ait: *Nec in alia parte fœminis majus impendium margaritis dependentibus: in Oriente quidem, & viris aurum gestare eo loci, decus existimatur.* In hanc sententiam est illud luculente dictum à Seneca severissimo Romanæ luxuriæ castigatore in sexto de Beneficiis: *Video uniones bina; ac terna patrimonia auribus singulis pependisse.* Beroald. Cum vero Sextilia, antiqui moris fœmina, sicut Tacitus eam vocat, tanti pretii unionem auribus suspenderit, minus sane mirandum de Cleopatra ac Metella.

Detinentium.] Sicut & creditores Iulium Cæsarem detinuerunt parantem iter in Hispaniam, quos interventu sponsorum removit.

Sinuessanos.] Sinuessa in sinu Sitino sita est, & à *sinu* nomen gerit: in proximo thermæ ad quosdam morbos pellendos efficacissimæ. *Strabo.* Tacitus Ann. XII. de Claudio: *resovendis viribus mollitie cæli & salubritate aquarum, Sinuessam pergit.* Apud easdem aquas, Tigellinus supremæ necessitatis nuncium accepit. Hist. I.

Quorum publica vectigalia interverterat.] Quare tollendam censet vocem *vectigalia* vir doctus? an quia *publicum* ἁπλῶς aliquando dicitur τὸ τελώνιον, ideo vera erit ejus sententia? quasi vero non multo sæpius aliter loquantur optimi auctores: quos omnes itemque aliquot

nonnisi terrore calumniæ amovit: cum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti, injuriarum formulam, quasi calce ab eo percussus, intendisset, nec aliter quam extortis quinquaginta HS. *remisisset. Advenientem male animatus erga principem exercitus, pronusque ad res novas, libens ac supinis manibus excepit, velut dono Deûm oblatum ter consulis filium ætate integra, facili ac prodigo animo. Quam veterem de se persuasionem Vitellius recentibus etiam experimentis auxerat, tota via caligatorum quosque militum obvios exosculans: perque stabula ac diversoria, mulionibus ac viatoribus præter modum comis: ut mane singulos jamne jentassent sciscitaretur, seque fecisse*
8 *ructu quoque ostenderet.* CASTRA *vero ingressus nihil cuiquam poscenti negavit: atque etiam ultro ignominiosis notas, reis sordes, damnatis supplicia demsit.*

Qua-

aliquot veteres inscriptiones corrigamus oportet, si locum daturi sumus huic emendationi. *Casaub.*

Injuriarum formulam.] Vide Claud. cap. XIIII. *formula excidere.*

Aetate integra.] Aug. cap. XIX. *neque ætate, neque corpore integri.*

Prodigo animo.] Cum liberales maxime omnium, ut inquit Aristoteles in Ethicis, diligantur, merito prodigus Vitellius fuit acceptus militibus: cum prodigalitas liberalitatem imitetur, & plerumque luxuria specie liberalitatis imponat. *Beroald.*

Caligatorum quoque.] Aug. cap. XXV.

Perque stabula.] Stabulum non solum significat receptaculum equorum, & jumentorum, ut vulgo dicitur, sed etiam accipitur pro caupona, & pro hospitio. Inde stabularii, de quibus titulus est apud Iurisconsultos, dicti, qui exercent, ut ita loquar, stabulariam: & muliones viatoresque accipiunt. Apuleius: *Quod primum ingressui fuerit stabulum prandio participabo.* Iurisconsultus titulo Pro socio, viatica meritoriorum, & stabulariorum ait recte imputaturum, si quis ex sociis iter fecerit. *Beroaldus.*

Notas.] Notæ apponi solent his, qui ignominia fuerint notati. Vnde Vitellius tales notas demebat ignominiosis, & ignominiam remittebat. Corn. Tacitus: *Redditi à Vitellio plerisque ordines, remissa ignominia, allevatæ notæ.* Idem.

Reis sordes.] Nove sed non ineleganter, *sordes* pro veste sordida atque habitu quo in reatu utebantur, ac consequenter pro reatu dixit. Sordidati autem incedebant non solum rei, verum etiam propinqui & affines. De quo Venuleius I. C. l. XXXIX. De injuriis, *Vestem sordidam rei nomine in publico habere, capillumve submittere nulli licet, nisi ita conjunctus sit affinitate, ut invitus*

in

Quare vixdum menſe tranſacto, neque diei, neque temporis habita ratione, ac jam veſpere, ſubito à militibus è cubiculo raptus, ita ut erat in veſte domeſtica, IMPERATOR *eſt conſalutatus: circumlatuſque per celeberrimos vicos, ſtrictum divi Iulii gladium tenens, detractum delubro Martis, atque in prima gratulatione porrectum ſibi à quodam: nec ante in Prætorium rediit quam flagrante triclinio ex conceptu camini: tum quidem conſternatis, & quaſi omine adverſo anxiis omnibus, inquit:* Bono animo eſtote, nobis alluxit: *nullo ſermone alio apud milites uſus. Conſentiente deinde etiam ſuperioris provinciæ exercitu, qui prius à Galba ad ſenatum defecerat, cognomen* GERMANICI *delatum ab univerſis cupide recepit:* AV-

in reum teſtimonium dicere cogi non poſſit. Quam vero *ſordidam* Venulejus, *ſqualidam* vocat Vlpian. lib. xv. De injuriis, & *obſoletam* Valer. Max. l. VI. c. IIII. de P. Rutilio. *Torrent.*

Neque diei, neque temporis habita ratione.] *Diei*, quod is forſan religioſus aut nefaſtus eſſet: ſicuti poſtea Allienſi die pontificatum maximum cepit, *Temporis*, quod in auſpicandis negotiis certas plerumque diei horas obſervarent. Quo pertinet locus in Nerone cap. VIII. *inter horam ſextam ſeptimamque proceſſit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem non aliud auſpicandi tempus videretur.* Vide quæ inibi dicuntur. *Schildius.*

In veſte domeſtica.] Ad horum diſcrimen *forenſia* vocabant quibus in publico utebantur, Aug. cap. LXIII.

Divi Iulii gladium detractum delubro Martis.] Sic Strabo lib. IIII. & Plutarch. Cæſare, Gallos etiam ſcribunt monſtraſſe Cæſaris gladium ſuſpenſum in templo Martis. Alterum exemplum apud Tacitum lib. xx. de Nerone, qui Scevini pugionem Iovi Vindici in Capitolio conſecravit. Tertium videbimus inf. cap. x. Sed & ſibi ipſi detractum pugionem Vitellius, poſtquam eum Conſules, & Senatus recuſaſſent, in æde Concordiæ deponere voluit. Addam & Horatii locum libro III. Od. v.

——— ſigna ego Punicis
Affixa delubris, & arma
Militibus ſine cæde (dixit)
Derepta vidi. ———

Contigere autem ea de quibus hîc Sueton. apud Coloniam Agrippinam, quam ſtrictum tenens enſem Vitellius ingreſſus eſt, ut Romam Galba ſuſpenſo à cervicibus ante pectus pugione. Coloniam ergo, quanquam Cis Rhenum eſſet, inferiori Germaniæ attribuerunt Romani. *Torrent.*

Superioris provinciæ.] Scribit Plutarchus, exercitum, qui erat in Germania ſuperiore, evertiſſe imagines Galbæ, & ad Vitellium, qui inferiori Germaniæ præerat, abieratque itinere unius diei, ſe contuliſſe.

Au-

AVGVSTI distulit : CÆSARIS in perpetuum
9 *recusavit. Ac subinde cæde Galbæ annuntiata, compositis Germanicis rebus partitus est copias, quas adversus Othonem præmitteret, quasque ipse perduceret. Præmisso agmini lætum evenit auspicium: siquidem à parte dextra repente aquila advolavit: lustratisque signis, ingressos viam sensim antecessit. At contra ipso movente, statuæ equestres cum plurifariam ei ponerentur, fractis repente cruribus pariter corruerunt: & laurea quam religiosissime circumdederat, in profluentem excidit. Mox Viennæ pro tribunali jura red-*

den-

AVGVSTI *distulit:* CAESARIS *in perpetuum recusavit.*] Et Cæsaris quidem nomen neque in nummis ejus, neque in marmoribus unquam vidi, Augusti vero persæpe. sic enim numisma aureum cum liberis ipsius, ab una parte A. VITELLIVS GERM. IMP. AVG. TR. P. *Torrentius.*

CAESARIS *in perpetuum recusavit.*] Tacitus Histor. II. *Præmisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret.* At non perpetuo ab illius tanti nominis usurpatione abstinuit. Sic enim idem Tacitus, in extremis Vitellii rebus, Histor. III. *Quin & Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea. sed tunc, superstitione nominis, & quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxta audiuntur.* Initio vero principatus abnuendi forsan caussa fuerit, ut animi magnitudinem ostentaret, qui alieni nominis præscriptione tueri imperium suum nollet, sicuti nec Augusti vocabulum continuo admisit: vel certe, ut invisis reip. nominibus abolitis, æquioris principatus spem civibus præberet. *Schildius.*

Partitus est copias.] Vitellius duos duces, duo itinera bello destinavit: nam Fabius Valens in Italiam ex Cottianis Alpibus irrumpere jussus cum exercitu, Cecinæ triginta millia armatorum data, cum quibus per Apennini juga descenderet: suas quoque Vitellius copias supplevit, tota mole belli secuturus.

A parte dextra aquila.] Quædam aves auspicium faciunt ratum à sinistra, ut cornix: quædam à dextra, ut corvus, & aquila: &, ut autor est Seneca in secundo Quæstionum, aquilæ honor datur, ut magnarum rerum faciat auspicia. De his alibi dictum.

Lustratisque signis.] *Lustrare* circumire est. Vt aquila, primum circumvolaverit agmen, deinde leni meatu, nullo gaudentium militum clamore territa, tanquam dux viæ præcesserit. Vide Virgil. Æneid. VIII.

Lustrat Aventini montem.

Torrentius.

Cruribus.] Equestrium statuarum. *Equestres vero statuæ, ut inquit Plinius in XXXIIII. Romanam celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exemplo.* Equestrium statuarum origo perquam vetus est, cum fœminis etiam honore communicato: Clœliæ enim virgini statua equestris fuit posita. *Beroaldus.*

Galli-

denti, gallinaceus ſupra humerum, ac deinde in capite adſtitit. Quibus oſtentis par reſpondit exitus: nam confirmatum per legatos ſuos imperium, per ſe retinere non potuit. De Bebriacenſi victoria, & Othonis exitu, cum adhuc in Gallia eſſet, audiit: nihilque cunctatus, quidquid prætorianarum cohortium fuit, ut peſſimi exempli, uno exauctoravit edicto, juſſas Tribunis tradere arma. Centum autem atque viginti, quorum libellos Othoni datos invenerat, expoſcentium præmia, ob editam in cæde Galbæ operam, conquiri, & ſupplicio affici imperavit: egregie prorſus, atque magnifice, & ut ſummi principis ſpem oſtenderet, niſi cætera magis ex natura, & priore vita ſua, quam ex Imperii majeſtate geſſiſſet. Namque itinere inchoato, per medias civitates ritu triumphantium vectus eſt: perque flumina delicatiſſimis navigiis, & variarum coronarum genere redimitis inter profuſiſſimos opſoniorum ap-

Gallinaceus.] Quid hoc portenderit, ipſe poſt Sueton. explicat, venturum nempe in alicujus hominis Gallicani poteſtatem. Quod mihi ſane frigidum videtur. Gallus quem Martis pullum vocat Ariſtophanes, viri pugnacis atque invicti ſymbolum eſt, qualem inſultaturum ejus capiti oſtentum ſignificat. Adde proverbium, ἀλεκτρυὼν ἐπιπηδᾷ. *Torrent.*

Vt peſſimi exempli.] Peſſimum exemplum præbuerant prætoriani erga Imperatorem, dum deſerunt Galbam, & Othonem ipſi ſine Senatus populique authoritate faciunt Imperatorem. Igitur ne in poſterum milites talia auderent in principem, Vitellius prætorianos exauctoratos juſſit arma tradere Tribunis. Ita Cæſar apud Lucanum ſeditioſos & deſertores militiæ arma reddere jubet. ſic enim inquit:

Vadite, meque meis ad bella relinquite fatis:
Invenient hæc arma manus, vobiſque repulſis
Tot reddet fortuna viros, quot tela vacabunt. Beroald.

Exauctoravit edicto, juſſas tribunis tradere arma.] Pulchre huic loco convenit illud Vlpian. l. II. De his qui not. infam. *Sed & ſi eum exauctoraverit, id eſt, inſignia militaria detraxerit.* Eodem ſpectant l. IIII. §. non omnis, & l. VII. De jure militari. *Torrent.*

Egregie.] Cod. Salmaſ. *agiæ*, quod ad *regie* accedit, nonnullis comprobatum.

Perque flumina delicatiſſimis navigiis.] Cujuſmodi erant Ptolemæorum regum θαλαμηγὰ πλοῖα, de quibus Appianus & ſcriptores alii multi. vel illa Cilicum piratarum navigia, de quibus Plutarchus in Pompeio. *Caſaub.*

apparatus, nulla familiæ, aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in jocum vertens, qui non contenti epulo ubique publice præbito, quoscumque libuisset, in libertatem asserebant, verbera & plagas, sæpe vulnera, nonnumquam necem repræsentantes adversantibus. Vtque campos, in quibus pugnatum est, adiit, abhorrentes quosdam cadaverum tabem, detestabili voce confirmare ausus est: Optime olere occisum hostem, & melius civem. *Nec eo secius ad leniendam gravitatem odoris plurimum meri propalam hausit, passimque divisit pari vanitate, atque insolentia. Lapidem memoriæ Othonis inscriptum intuens, dignum eo Mausoleo ait: pugionemque quo se is occiderat, in Agrippinensem coloniam misit, Marti dedicandum. In Apennini quidem jugis etiam pervigi-*
11 *lium egit.* VRBEM *denique ad classicum introiit palu-*

Necem repræsentantes.] Sic Virgil.
Præsentemque viris intentant omnia mortem.
Sup. Claud. cap. XXIIII. *tormenta repræsentare.*

Detestabili voce confirmare ausus est.] Erant quos varia fors rerum, lacrymæque & misericordia subiret. at non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium exhorruit. lætus ultro & tam propinquæ sortis ignarus, instaurabat sacrum diis loci. *Tacitus.*

Optime olere hostem.] Vox Vitelliana plane sanguinaria, ac detestabilis, quæ non abhorret ab illa truculenta Annibalis voce, qui cum fossam sanguine humano plenam vidisset, dixisse proditur: *O formosum spectaculum!* Potest huic Vitellianæ voci execrandæ comparari proclamatio illa nefaria Volesi Asiæ proconsulis: qui cum trecentos una die securi percussisset, incedens intra cadavera vultu superbo, quasi magnificum quiddam, conspiciendumque fecisset, proclamavit: *O rem egregiam!* Fuit ejusdem Vitellii illa quoque vox sævissima, qua se pavisse oculos, spectata Blesi inimici morte, jactavit. *Beroaldus.*

Marti dedicandum.] Sup. cap. VIII.

Marti.] Germani inter cæteros deos Martem colunt, quem animalibus placant: quamvis Cæsar in Commentariis prodiderit, deorum numero eos solos à Germanis existimari, quos cernunt, videlicet Solem, Vulcanum, & Lunam. Quod autem & Herculem venerentur, & Martem, testis Tacitus in libro de situ Germaniæ. *Beroaldus.*

Etiam pervigilium egit.] Marcellum Donatum vide ad cap. LIV. Calig.

Vrbem denique ad classicum.] Galba pugionem præferens, Vitellius ad classicum Vrbem introiit. Vtrumque Imperii signum est. De gladio passim ICti. De classico sic Veget. lib. II. cap. XXII.

ludatus, ferroque succinctus, inter signa atque vexilla, sagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis. Magis deinde ac magis, omni divino humanoque jure neglecto, Alliensi die pontificatum maximum cepit: comitia in decem annos ordinavit, seque perpetuum Consulem. Et ne cui dubium foret, quod exemplar regendæ reip. eligeret, medio Martio campo adhibita publicorum sacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit: ac sollenni convivio citharœdum placentem palam admonuit, ut & aliquid de Domitio diceret, inchoantique Neroniana cantica, primus exsultans etiam plausit.
Talibus principiis magnam Imperii partem, non nisi 12
consilio & arbitrio vilissimi cujusque histrionum & aurigarum administravit: & maxime Asiatici liberti.

XXII. *Classicum appellatur quod buccinatores per cornu dicunt. Hoc insigne videtur Imperii, quia classicum canitur Imperatore præsente, vel cum in militem capitaliter animadvertitur, quia hoc ex Imperatoris legibus fieri necesse est.* Adde Varronem lib. v. De Lingua Lat. ubi de supplicio T. Quinctii Trogi, & Senecam lib. I. De ira cap. XVI. *Torrent.*

Introiit paludatus.] At Tacitus, amicorum consilio deterritum, sumpta prætexta, & composito agmine incessisse scribit.

Alliensi die.] Fuit hic dies ad quintumdecimum Calend. Sextil. duplici clade insignis. Namque eodem prius die ad Cremeram Fabii cæsi: deinde ad Alliam cum exitio urbis fœde pugnatum est. Romani hunc diem à posteriore clade Alliensem appellarunt, insignemque rei nullius publice, privatimque agendæ fecerunt: author Livius in VI. *Beroald.* Majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnæ, quam urbis captæ, quod hoc malum ex illo. Itaque alter etiam nunc religiosus dies, alter in vulgus ignotus. *Cicero.*

Comitia ordinavit.] Sensus est: Magistratus, qui comitiis, comitialibusque diebus quotannis creari solebant, à Vitellio per decem annos ordinati sunt, ut ita per decennium minime foret opus habere comitia magistratuum causa. *Beroald.*

Seque perpetuum consulem.] Vetus inscriptio, A. VITELLIVS. L. F. IMPERATOR COS. PERP. *Casaub.*

Vt & aliquid de Domitio diceret.] Id est, caneret aliquod ᾆσμα, promptum ex libro canticorum Neronis. sed quare potius *de Domitio* quam *de Nerone*? an Nero volumini à se edito indicem fecerat *Domitii cantica*? at Pithœi cod. *de dominico.* ut puto non absurde: ita enim videtur appellatum ab assentatoribus vivi Neronis liber canticorum ejus, rerum domini. quam vocem refert nunc Vitellius, non sine allusione ad tempora Neronis, quæ revocare studebat. *Casaub.* Etiam Salmas. Cod. *de dominico.*

ti. Hunc adoleſcentulum mutua libidine conſtupratum, mox tædio profugum, cum Puteolis poſcam vendentem deprehendiſſet, conjecit in compedes, ſtatimque ſolvit, & rurſus in deliciis habuit: iterum deinde ob nimiam contumaciam & ferocitatem gravatus: circumforaneo laniſtæ vendidit, dilatumque ad finem muneris repente ſurripuit, & provincia demum accepta manumiſit: ac primo Imperii die aureis donavit anulis ſuper cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, deteſtatus eſſet ſeveriſſime talem equeſtris ordinis
13 *maculam. Sed vel præcipue luxuriæ ſævitiæque deditus, epulas trifariam ſemper, interdum quadrifariam*

Poſcam vendentem.] Poſcam quamplurimi Grammatici loram eſſe ſuſpicantur: ego ſemper apud Plinium, *oxycrum.* Qui zythum apud eum eſſe exiſtimant, nugantur. Ipſe enim poſcæ & zythi, ut diverſarum potionum, mentionem infert. Nec vero, ut tradunt, è farina in aqua decocta, priſcorum zythus conficiebatur, nec de eo poſcæ nomine loquuntur hiſtorici. *Brodæus.* Hieronymus Mercurialis docet, vinum acidum aquæ mixtum pro vili plebecula vænire ſolitum, quod poſcam appellaverint: &, ſicut eſcam pro cibis, ita poſcam pro potibus eſſe antiquitus uſurpatam: poſculenta item pro potulentis legi. Onomaſticus: *Poſculentum,* ποτιμον. At Æ. Spartianus in Adriano, leviter intuenti, inter cibos referre videatur. Sic enim ille: *Cibis etiam caſtrenſibus in propatulo libenter utens, hoc eſt, larido, & caſeo & poſca.* niſi forte generalius, pro omni alimento, cibi nomen acceperit.

Deprehendiſſet.] Cod. Salmaſ. *reprehendiſſet.* quod Torrentio quoque placuit. Calig. cap. XLV. *veluti profugos ac reprehenſos in catenis reduxit.* Livius lib. XXXIIII. *Adeo turbatæ erant dextræ alæ equites, peditesque, ut quoſdam Conſul manu ipſe reprehenderet.*

Circumforaneo laniſtæ.] De laniſtis, qui emunt, docentque familias gladiatorias, alibi dictum eſt. Circumforaneus autem laniſta dicitur, qui circumfora multa diſcurrit, verſaturque, ut gladiatotes vel emat, vel munerariis vendat. *Beroald.*

Dilatum ad finem muneris.] Senſus eſt: Vitellius furtim, clanculumque ſurripuit Aſiaticum laniſtæ, cum extremo loco productus digladiari deberet in ſpectaculo gladiatorum. *Idem.*

Provincia accepta.] Germania inferiore.

Aureis donavit anulis.] Antea quidem etiam anulus aureus à magiſtratibus dabatur, ſed non ut eos quos donarent, equites Rom. facerent, quos à Cenſoribus fieri equo publico attributo oportuit, ſed ut eos eo jure afficerent, quo quidem eſſent, ſi lecti equites à Cenſoribus eſſent, quorum illud eſt præcipuum, ut lege Roſcia in XIIII. gradibus conſiderent. Neque vero ſolum ingenui ſed etiam libertini ſæpe aureo anulo ſunt donati, eo nimirum conſilio, ut eis non equeſtria modo ornamenta, ſed etiam ingenuorum jura ea largitione tribuerent. *Sigonius.*

Rogan-

viam dispertiebat: in jentacula & prandia & cœnas, comissationesque: facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud alii eadem die: nec

Rogantibus pro eo cunctis.] Tacit. exercitum rogasse dicit. Sueton. ergo *cunctos* cum ait, milites intelligit.

In jentacula & prandia & cœnas, comissationesque.] Dio totidem nominat, οὐχ ὅλης τῆς ἡμέρας οἱ αὐτοὶ εἱστίων αὐτόν, ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἀκρατισμὸν παρεῖχον, ἄλλοι δὲ ἀριστῆσαι, ἕτεροι δὲ δεῖπνον, ἕτεροι δὲ μεταδόρπιά τινα πλησμονῆς παραμύθια.

Ientacula.] Cod. Salm. *Iantacula.* Sicut antea *jantâssent* pro *jentâssent.* Reperiri autem in Glossariis *jantare* pro *jentare*, constat.

Comissationesque.] Comissari proprie, est post cœnam epulari: quod in Domitiano aperte significatur cum ait: *Convivabatur frequenter, & large, sed pene raptim, certe non ultra solis occasum, nec ut postea comessaretur.* Consimiliter Livius lib. XL. refert Demetrium post cœnam, qua sodales acceperat, dixisse, *Quin comissatum ad fratrem imus?* Idem post paulum ait: *Comessatores tanquam ad cædem suam venientes aditu januæ arcet.* Item convivam separat à comessatore, tanquam conviva ad convivium, cœnamque vocetur, comessator vero post cœnam ad comessationem. Sic enim loquitur apud eundem Perseus criminans fratrem Demetrium: *Convivam me tibi committere ausus non sum: comessatorem te cum armatis recipiam?* Ab eo igitur comessatio usurpatur in hoc significatu, quo apud Tranquillum accipitur, ut scilicet accipiatur pro postcœnia. Cur enim non liceat nobis dicere postcœniam, sicut licuit veteribus dicere antecœniam, & domicœnium? In alia significatione comessationes accipiuntur apud Aristotelem, tanquam sint convivia ex collatione, symbolisque confecta, quæ Lacedæmonii Phiditia, Cretes Andria nuncupaverunt: unde ait in secundo Politicorum: *Comissationes phiditia nominant Lacedæmonii, apud quos unusquisque conferre habet, & si sunt pauperrimi: qui vero comissationum esse participes nequeunt, hi ad Reipublicæ gubernationem non admittuntur.* Beroald.

Facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine.] Dio, καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐδαπάνα, ἀπλήστως τε ἐμφορούμενος, καὶ συνεχῶς πάντα ἐξεμῶν, ὡς μόνῃ τῇ παρόδῳ τῶν σιτίων τρέφεσθαι· ἀφ' οὗ καὶ ἀνταρκεῖν ἠδύνατο. De vomitandi consuetudine, quod Cicero vocat extremo libro XIII. epistolarum ad Atticum ἐμετικὴν *agere*, Plinius libro XXVI. capite III. Cornelius Celsus libro primo capite tertio. Iam inde ab Hippocratis temporibus mos fuit multorum, ut bis quot mensibus ἐμετικὴν agerent, quibus erat sua valetudo curæ. Apparet ex libro De salubri diæta. Philo de vita Caii, πολὺς ἄκρατος καὶ ὀψοφαγία, καὶ ἐπὶ πλήρεσι τοῖς ὄγκοις ἀπλήρωτοι ἐπιθυμίαι, θερμολουσίαι τε ἄκαιροι καὶ ἔμετοι, καὶ εὐθὺς πάλιν οἰνοφλυγίαι, καὶ ἔφεδροι γαστριμαργίαι. propter hanc consuetudinem objectum à Magno Pompeio ingrato cuidam quem ditaverat, quod fecisset eum ἐκ πινακίου ἐμετικόν, *de sæpe esuriente, sæpe rejicientem.* Casaub.

Indicebat.] Plane ut Nero familiaribus suis sumtuosissimas cœnas indicebat, quorum uni mitellita quadragies HS. constitit.

Aliud alii.] Vt apud alium prenderet, apud alium comessaretur. Solebat Heliogabalus quoque id genus convivia celebrare, ut apud amicos singulos

nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummûm constiterunt. Famosissima super cæteras fuit cœna ei data adventitia à fratre: in qua duo millia lectissimorum piscium, septem avium apposita traduntur. Hanc quoque exsuperavit ipse dedicatio-

los singuli ferculorum missus apparарentur.

Nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummûm constiterunt.] Videtur legendum, *minoris, &c.* non minus. Dio de hac re ita habet. ὥστε ὀλίγων ἡμερῶν διελθουσῶν, ἕκαστον εἰς τὸ δεῖπνον μυριάδας ἀναλῶσαι, &c. Corruptus locus, sed ex quo quadringenis millibus nummûm legendum videatur. *F. Vrsinus.* Quadringenis millibus, id est, decem coronatorum M.

Cœna ei data adventitia à fratre.] Solebant veteres tum Græci tum Romani advenientes peregre amicos lautiore convivio excipere. Athenæus ὁδοιπορικὸν, Plutarchus Symposiacis ὑποδεκτικὸν δεῖπνον vocant. Sueton. *cœnam adventitiam*. Plautus Bacchid. Act. I. Sc. II. *viaticam. Ego sorori meæ cœnam hodie dare volo viaticam.* Iterum Act. III. Sc. ult. *salvus cum peregre advenis cœna detur.* Et lepide Mostell. Act. IV. Scen. III. cum Teuropides peregre se venire dixisset, prævertens Simo, *promisi*, inquit, *foras, Ne me te ad cœnam vocare censeas.* Eodem spectat tam sollicita Antiphonis excusatio Sticho Actus IIII. quod, qui fratribus duobus peregre advenientibus prior dare cœnam debuerat, ipse ab eorum altero vocari se passus fuisset. Quare, *Cras,* inquit, *apud me eritis & tu & ille, cum vestris uxoribus.* Cœnam talem Vitellio Principi frater dedit, quanquam & ipse una abfuerat. Sed & Horatius talem celebrat lib. I. Od. XXXVI. cujus in vetustissimo cod. hæc inscriptio est, *Eucharistice ad Numidam, amicum Lamiæ, redeuntem ab Hesperia.* Martialis quoque præfatione XII. *adventoriam* vocat *epistolam* quæ advenienti amico obviam mittitur. *Torrent.*

Dedicatione patinæ.] De hujusmodi lautis patinis intellexit Satyricus cum dicit:

Et quadringentis nummis condire gulosum
Fictile.

nam patinæ in quibus lautiores cibi apponebantur, fictiles erant. Plinius lib. XXXV. cap. XII. *atque ut luxu quoque aliqua contingat auctoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. una erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis jam scilicet moribus, ut tamen eos præferre Græcis etiam Philosophis possimus.* idem Iuvenalis:

Debetur magnus patinæ, subitusque Prometheus:
Argillam atque rotam citius properate. ———

patina est λοπάς. Glossæ: *patina,* λοπάς. Meleager apud Strationem Sardianum ἐν τῇ παιδικῇ μούσῃ:

Εἰ γάρ σοι τάδε τερπνὰ πόροι θεὸς, ὦ μάκαρ οἵαν
Ἀρτύσαις παίδων ῥωμαϊκὴν λοπάδα!

vides *Romanam patinam* proverbio Græco jactari de miscellanea patina, variis & exquisitis lautitiis referta. Iuvenalis:

——— *condire gulosum*
Fictile, sic veniunt ad miscellanea ludi.

Sic Græcus poëta ἀρτύσαι λοπάδα dixit quod Latinis *condire gulosum fictile*. Talis fuit patina Vitelliana. Et Æsopea, de qua Plinius, *aves*, inquit, *in ea po-*

tione patinæ, quam ob immenſam magnitudinem Clypeum Minervæ, *αἰγίδα πολιέχυ dictitabat. In hac ſcarorum jocinora, phaſianorum & pavonum cerebella, linguas phœnicopterûm, murænarum lactes, à Carpathio uſque, fretoque Hiſpaniæ, per navarchos ac triremes petitarum, commiſcuit. Vt autem homo non profun-*

ea poſuit aut cantu aliquo, aut humano ſermone vocales, ſex ſeſtertiis ſingulas coëmptas. Salmaſius. Vitellianam vero patinam idem Plinius decies HS. id eſt, XXV. M. coronat. æſtimat. Dedicationem autem patinæ quod attinet, de variis veterum dedicationibus alibi Caſaubonus dixit.

Clypeum Minervæ.] Ingentem patinam ſuam clypeum Poliuchi Minervæ appellabat Vitellius, quod patina illa magnitudinem ſcuti Minervæ, quam Athenis fecerat Phidias, æquaret. Cum autem illa Minerva coloſſea eſſet, amplitudinemque XXVI. cubitorum æquaret: ejus etiam immanis clypeus erat, multis & operoſe cælatus argumentis. unde & *patinarum paludes* Vitellii memoriæ Mucianus exprobravit. *Turnebus.*

Πολιέχυ] Poliuchi communi genere, ut Suidas ait, dicuntur, qui civitatibus imperant, eiſque moderantur: alias dii tutelâres dici poſſunt, ſeu cuſtodes. Lilium Gyraldum vide, De diis gentium Syntagm. XI.

Scarorum jocinora.] In librorum antiquitatibus invenio, *ſcarorum ſacrorum jocinora.* quibus piſcibus ſacri nomen attribueretur, ſcribit Athenæus. ſcarum etiam Romani deperibant adeo, ut cum Iovis cerebrum dixerit Ennius: erant & quidam in lacubus & piſcinis fortaſſe Dîs ſacri. *Turnebus.*

Phaſianorum & pavonum cerebella.] Ocio qui abundat, ei inter Heliogabali & Vitellii luxum parallelismus ex Suetonio & Ælio Lãpridio inſtitui poteſt.

Phœnicopterum.] Sabellicum vide ad cap. XXII. Calig.

Murænarum lactes.] Partes ſunt inteſtinorum, à Græco γάλακτος dictæ: cujus ſingulare eſt hæc lactis. Titinius: *Craticula, cerebellum, lactis agnina.* Plinius ſentire videtur, lactes dici tantum in ovibus & hominibus. ſic enim ait in XI. *Ab hoc ventriculo lactes in ove, & homine, per quas labitur cibus.* Plautus agninis lactibus vinciendum eſſe dixit fugitivum: tanquam eſcaria vincula cæteris ſint valentiora. Perſius ſuperſtitiones ſale Satyrico perfricans ait:

Emeris auriculas pulmone, & lactibus unctis.

Beroaldus.

A Carpathio uſque fretoque Hiſpaniæ.] Hoc eſt ab extremis Imperii finibus Orientem verſus & Occidentem. Legendum enim *à Parthia uſque*, auctoribus libris ſcriptis. Lautos homines & popiniones Romanos aves à Parthis ſolitos petere, teſtatur Seneca Conſolatione ad Helviam matrem. *Caſaub.* Placet ut *à Carpathio, fretoque Hiſpaniæ legas*: cui noſtræ opinioni Columella adſtipulatur: *Sola*, inquit, *ex pretioſis piſcibus muræna, quamvis Tarteſiaci, Carpathiique pelagi, quod eſt ultimum, vernacula, quovis hoſpes freto peregrinum mare ſuſtinet.* Sabellicus. Pro *Carpathio*, quod ſic dicitur ab inſula Aſiatica, ſtare etiam Plinius videatur, qui libro IX. cap. XVII. *Nunc ſcaro*, inquit, *datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbiſque veſci, non aliis piſcibus, mari Carpathio maxime frequens.*

Non profundæ modo gulæ.] Reſpicit locum ſuperiorem capite ſeptimo, ubi ſimiliter *profundam gulam* Vitellio tribuit. Sic locutus Seneca epiſt. LXXXIX.

fundæ modo, ſed intempeſtivæ quoque ac ſordidæ gulæ, ne in ſacrificio quidem umquam, aut itinere ullo temperavit, quin inter altaria ibidem ſtatim viſcus & farra pæne rapta è foco manderet, circaque viarum popinas fumantia opſonia, vel pridiana atque ſemeſa.

14 *PRONVS vero ad cujuſque & quacumque de cauſſa, necem atque ſupplicium: nobiles viros, condiſcipulos & æquales ſuos, omnibus blanditiis tantum non ad ſocietatem imperii allicefactos, vario genere fraudis occidit: etiam unum veneno manu ſua porrecto in aquæ frigidæ potione, quam is affectus febre popoſcerat. Tum fæ-*

& Apulejus in Apologia. Græci pari elegantia atque efficacia vocem βάθος uſurpant. ut in illo Pauli Apoſtoli ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ. & Plutarchus in Marcello Archimedi tribuit βάθος ψυχῆς καὶ θεωρημάτων πλοῦτον. Themiſtius oratione decima cuidam βάθος διανοίας. dicitur & βαθύτης, ut in ſexta Polybii hiſtoria, βαθύτης ψυχῆς. & apud Ciceronem ad Atticum, *mea* βαθύτης. quæ dicitur Salluſtio in Iugurthino, *altitudo ingenii.* inde apud Athenæum libro nono, ὁ βαθὺς τῇ φύσει στρατηγός. Vopiſcus in Numeriano: *Denique erat altus, riſit & tacuit.* altus, eſt βαθὺς, vel βαθυγνώμων. ex eo dicta *profundæ mentis conſilia,* Quintiliano, declamatione XVIII. Græci poëtæ βυσσοδομεύειν. Tranſlatum dicendi genus à cultu arvorum, declarant Æſchyli de Amphiarao verſiculi:

Βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,
Ἐξ ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα.

Caſaubonus. De pecuniis luxu Vitelliano abſorptis ſic Tacitus: *Ipſe abunde ratus, ſi præſentibus frueretur, nec in longius conſultans, novies millies ſeſtertiûm pauciſsimis menſibus intervertiſſe creditur.* Novies millies ſeſtertiûm, Budæi æſtimatione ſummam non minorem ducenties vicies quinquies centenis millibus coronatorum confecerit, ſeu, ut vulgo loquimur, XXII. milliones cum dimidio. Confer nepotinos Caligulæ ſumptus, in ejus vita c. XXXVII. Cod. Salmaſ. pro *gulæ* habet *gylæ*, quo firmantur ea, quæ de voce *ſtrangylatam* ad Tiberium dicuntur.

Viſcus.] *Viſcus* non ſolum inteſtina ſignificat, ſed quicquid inter oſſa & cutem eſt. Servius in illud Virgilii, *& ſolida imponit taurorum viſcera flammis.* Æneid. VI. Lucretius quoque lib. I. quem citat Nonius,

—de pauxillis atque minutis
Viſceribus viſcus gigni, ſanguenq; creari.

Arnobius libro VII. *Si aliquod viſcus aris fuerit traditum, &c.*

Farra è foco.] Numa Pompilius inſtituit deos fruge colere, & mola ſalſa ſupplicare, atque far torrere, ſtatuitque non eſſe purum ad rem divinam, niſi toſtum. Idem fornacalia inſtituit, farris torrendi ferias. *Plinius.*

Allicefactos.] Multis illecebris invitatos.

Quam is affectus febre popoſcerat.] Legimus,

fœneratorum & ſtipulatorum publicanorumque qui umquam ſe aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitaſſent, vix ulli pepercit. Ex quibus quendam in ipſa ſalutatione ſupplicio traditum, ſtatimque revocatum, cunctis clementiam laudantibus, coram interfici juſſit, velle ſe *dicens* paſcere oculos: *alterius pœnæ duos filios adjecit, deprecari pro patre conatos. Sed & equitem Romanum proclamantem, cum raperetur ad pœnam,* Heres meus es, *exhibere teſtamenti tabulas coëgit: utque legit coheredem ſibi libertum ejus adſcriptum, jugulari cum liberto imperavit. Quoſdam & de plebe ob id ipſum, quod Venetæ factioni clare maledixerant, interemit: contemtu ſui & nova ſpe id auſos opinatus. Nullis tamen offenſior quam vernaculis & ma-*

gimus, Petronem medicum dare ſolitum in potu aquam frigidam febricitantibus: qui ſi moverat ſudorem, explicuiſſe ſe ægrum indicabat, ſi non moverat, plus etiã aquæ frigidæ ingerebat. Aſclepiades quoque aquam frigidam tempeſtive dando ægros curabat. *Beroa.*

Fœneratorum & ſtipulatorum.] Bene hos conjungit: nam quia uſuræ non niſi ex ſtipulatione debebantur, quo incertiora erant nomina, eo majore opus erat cautione ne creditores defraudarentur. Id curabant *ſtipulatores.* ut enim actionum, judiciorumque, ſic & ſtipulationum certæ erant formulæ, quarum periti contractibus fere adhibebantur. Docent id orationes Pro Quinctio, & Pro Cæcina, ſed & liber I. De legibus. *Quo me vocas? aut quid hortaris? An ut judiciorum, & ſtipulationum formulas componam?* Adde (ſi lubet) Plautum Pſeudolo Act. I. Sc. I. & Act. IIII. Sc. VI. *Torrent.*

Venetæ factioni clare maledixerant.] Venetæ factioni faviſſe Vitellium, jam ante dictum. Simile Domitiani ſævitiæ exemplum cap. X. Iuſtinianus vero, cum etiam tum Venetorum Praſinorumque factiones audirentur, Venetis pertinaciter deditus, ipſam rempublicam in diſcrimen dedit, ut autor eſt in Ἀνεκδότοις ſeu Hiſtoria Arcana Procopius. Quanquam ea conſcribillet in iſto libro, quæ ne apud credulos quidem fidem debeant invenire. Ea quippe de Iuſtiniano in memoriam tranſdedit, quæ vix ulli inter monſtra ſua Suetonius tribuit. *Schildius.*

Et nova ſpe id auſos opinatus.] Cod. Salmaſ. *obſtinatus.* Et *obſtinare* quidem pro pervicaciter adfirmare, apud Plautum Aulularia, & Catonem in Q. Thermum legimus.

Quam vernaculis & mathematicis.] Merito vellunt viris doctis aurem iſti *vernaculi.* quos enim ſic appellat Suetonius? quare viſum Ioſepho Scaligero doctorum nobiliſſimo, nobilium doctiſſimo, ſcribere *veraculis*, aut *vericolis.* Oracula & ſortes vocabant *vera.* Iulius Capitolinus: *Vates cœleſtis apud Carthaginem quæ Deo repleta ſolebat vera cane-*

mathematicis, ut quisque deferretur, inauditum capite puniebat: exacerbatus, quod post edictum suum, quo jubebat intra Kalend. Octobris urbe Italiaque mathemathici excederent, statim libellus est propositus, & Chaldæos dicere, Bonum factum, ne Vitellius Germanicus intra eundem Kalendarum diem usquam esset. *Suspectus & in morte matris fuit, quasi ægræ præberi cibum prohibuisset, vaticinante Catta muliere, cui velut oraculo acquiescebat,* ita demum firmiter ac diutissime imperaturum, si superstes parenti exstitisset. *Alii tradunt ipsam tædio præsentium, & imminentium metu, venenum à filio impetrasse, haud sane difficulter.* OCTAVO *imperii mense desciverunt ab eo exercitus Mœsiarum, atque Pannoniæ: item ex transmarinis, Iudaïcus & Syriacus: ac pars in absentis, pars in præsentis Vespasiani ver-*

canere. neque ego video quid commodius excogitari possit. nisi fortasse aut cum Turnebo *divinaculis* legamus: aut vulgatam lectionem defendamus sic, ut *vernaculi* sint γόητες. nam Zonaras distincte notat pulsos ab eo & ἀστρολόγους, hoc est, mathematicos, & mox γόητας, hoc est, præstigiatores, ac circulatores. Hos videtur Suetonius *vernaculos* appellare. rationem nominis non facile aliquis divinet: sed videtur vox esse sordidæ plebis, quæ vilissimos de circo præstigiatores, ut erant ψηφοπαῖκται & quicunque θαυματοποιοὶ dicebantur, sic indigitabat: fortasse quia eorum mos erat, admirationem & risum hominibus ciere. Seneca De beneficiis libro sexto: *Alter apud proximum circulatorem resedit, & dum vagus atque erro vernaculis congregatur & ludit transeuntem Platonem, quem non quæsierat, invenit.* Martialis,

Vernaculorum dicta, sordidum dentem,
Et fœda linguæ probra circulatricis.

Casaubonus.

Et Chaldæos dicere.] V.C. habet, *edicere.* F. Vrsinus.

Bonum factum.] Hanc formulam in edictis, è Brissonio explicatam vide ad cap. LXXX. Cæs.

Vaticinante Catta muliere.] Germanam fuisse vel ex eo credibile est, quod & Germani (ut cæteri fere barbari) mulierum vaticiniis plurimum utebantur, quales Velledes, & Arvinias commemorat libro de ipsorum moribus Tacit. Hispaniæ etiam virginis fatidicæ mentio Galb. cap. IX.

Tædio præsentium.] Tacitus: *paucis ante diebus opportuna morte excidium domus prævenit, nihil è principatu filii assecuta, nisi luctum, & bonam famam.*

Syriacus.] Cod. Salmas. *Syriaticus.* ut *Asiaticus,* & similia.

Pars in absentis.] Exercitus Mœsici, Pan-

verba jurarunt. Ad retinendum ergo cæterorum hominum ſtudium ac favorem, nihil non publice privatimque nullo adhibito modo largitus eſt. Delectum quoque ea conditione in urbe egit, ut voluntariis non modo miſsionem poſt victoriam, ſed etiam veteranorum juſtæque militiæ commoda polliceretur. Vrgenti deinde terra marique hoſti, hinc fratrem cum claſſe, ac tironibus & gladiatorum manu oppoſuit: hinc Bebriacenſes copias & duces. Atque ubique aut ſuperatus aut proditus, ſalutem ſibi & millies HS. *à Flavio Sabino Veſpaſiani fratre pepigit: ſtatimque pro gradibus Palatii apud frequentes milites* cedere ſe imperio, quod invitus recepiſſet, *profeſſus, cunctis reclamantibus rem diſtulit: ac nocte interpoſita, primo diluculo ſordidatus deſcendit ad Roſtra: multiſque cum lacrymis eadem verba, verum è libello teſtatus eſt. Rurſus interpellante milite, ac populo, & ne deficeret hortante, omnemque operam ſuam pollicente, animum reſumſit, Sabinumque & reliquos Flavianos, nihil jam metuentes, vi ſubita in Capitolium compulit: ſuccenſoque tem-*

Pannonicique, utpote remotiores, jurarunt in verba abſentis, Iudaicus vero in verba præſentis. Mutianus autem adegit milites Syriacos in verba Veſpaſiani.

Bebriacenſes copias, & duces.] Cecinnam, Valentemque ſignificat, quos expeditionem adverſus Flavianos ſumere juſſit una cum illis copiis militaribus, quibus apud Bebriacum Othonianos profligaverat: ſed, ut ait Tacitus, *non vigor corporibus, non ardor priſtinus animis militum inerat, quos urbanæ deliciæ ſubnervaverunt: itaque videres fluxa Vitellianorum arma, ſegnes equos, impatientem militem ſolis, pulverum, & tempeſtatum.* Cod. Salmaſ. *Betriacenſes*, ut ſemper *Betriacum*.

Vbique aut ſuperatus.] Apud Cremonam in primis ſuperati ſunt Vitelliani ab Antonio Primo, qui erat acerrimus Veſpaſiani partium propugnator cum exercitu in Italiam præmiſſus: tunc Cremona colonia direpta fuit, & incendio conſumpta, adeo ut ſolum Veneris templum ſteterit ante mœnia.

Succenſoque templo Iovis Opt. Max.] Id facinus poſt conditam urbem luctuoſiſſimum fœdiſſimumque populo Rom. accidit, nullo externo hoſte, propitiis, ſi per mores noſtros liceret, deis. Sedem Iovis Optimi Maximi auſpicato à majoribus pignus imperii conditam, quam non Porſena dedita urbe, neque Galli capta temerare potuiſſent,

templo Iovis Opt. Max. oppreßit: cum & prælium & incendium è Tiberiana proſpiceret domo inter epulas. Non multo poſt pœnitens facti, & in alios culpam conferens, vocata concione juravit, coëgitque jurare cæteros, nihil ſibi antiquius quiete publica fore. *Tunc ſolutum à latere pugionem, conſuli primum, deinde illo recuſante, magiſtratibus, ac mox ſenatoribus ſingulis porrigens: nullo recipiente, quaſi in æde Concordiæ poſiturus, abſceßit. Sed quibuſdam acclamantibus* ipſum eſſe Concordiam, *rediit: nec ſolum retinere ſe ferrum affirmavit, verum etiam* CONCORDIÆ *re-*
16 *cipere cognomen. Suaſitque ſenatui ut legatos cum virginibus Veſtalibus mitterent, pacem, aut certe tempus ad conſultandum, petituros. Poſtridie reſponſa opperienti nuntiatum eſt per exploratorem, hoſtem appropinquare. Continuo igitur abſtruſus geſtatoria ſel-*

ſent, furore principum exſcindi? Arſerat & ante Capitolium civili bello, ſed fraude privata. Nunc palam obſeſſum, palam incenſum, quibus armorum cauſſis, quo tantæ cladis pretio pro patria bellavimus? *Tacitus.*

Solutum à latere pugionem.] Quo facto ſcilicet oſtenderet, deponere ſe Imperium. Sic Dionis compendium. Sup. Galb. cap. XI.

Concordiæ recipere cognomen.] Vt olim M. Antonii IIIviri frater L. cognominatus eſt Pietas.

Cum virginibus Veſtalibus.] De interceſſionibus Veſtalium ad c. I. Iul. Cæſ.

Hoſtem appropinquare.] Flaviani tripartito agmine Romam acceſſerunt: prælia multa, & varia inter Flavianos, & Vitellianos ante urbem facta. Concurrerunt & in campo Martio infeſtæ acies: ſed pro Flavianis fortuna fuit. Populus Romanus aderat ſpectator, tanquam in ludicro certamine.

Geſtatoria ſella.] Celſus lib. II. in capite proprio, *De Geſtatione, Genera,* inquit, *Geſtationum plura. ſed tamen leviſſima eſt navi, vel in portu, vel in flumine: vehementior in alto mari, vel lectica aut ſcamno: acrior vehiculo.* Omitto illas in aquis. in terra triplex eſt: Lectica, Scamno, Vehiculo. De lectica notum eſt. Scamnum quid eſt? dico idem eſſe, quod Sellam. Nam in lectica jacentes fere vehebantur: in Sella ſedentes, ideoque & Scamnum dixere. Vbi Iuvenalis dixerat:

—— *ſtrata poſitus longaque cathedra,*

Scholiaſtes interpretatus eſt, *Cervicalibus ſtratis, Scamnum dicit.* Ergo eo auctore, idem Scamnum, quod Cathedra ſive Sella. Hæc eſt quæ *Sella* Geſtatoria Suetonio dicitur. At tertia eſt in Vehiculo ſive Eſſedo, & communiter valde ſic utebantur, & hanc maxime intelligebant. Hujus Suetonius meminit in Claudio. *Lipſius.*

ſella, duobus ſolis comitibus, piſtore & coquo, Aventinum & paternam domum clam petiit, ut inde in Campaniam fugeret. Mox levi rumore & incerto tanquam pax impetrata eſſet, referri ſe in palatium paſſus eſt: ubi cum deſerta omnia reperiſſet, dilabentibus etiam qui ſimul erant: Zona ſe aureorum plena circumdedit: confugitque in cellulam janitoris, religato pro foribus cane, lectoque & culcita objectis. IR- 17
RVPERANT *jam agminis anteceſſores: ac nemine obvio rimabantur, ut fit, ſingula. Ab iis extractus è latebra, ſciſcitantes* quiſnam eſſet *(nam ignorabatur)* & ubi eſſe Vitellium ſciret, *mendacio eluſit, deinde agnitus rogare non deſtitit, quaſi quædam de ſalute Veſpaſiani dicturus, ut cuſtodiretur interim vel in carcere: donec religatis poſt terga manibus, injecto cervicibus laqueo, veſte diſciſſa ſeminudus in Forum tractus eſt, inter magna rerum verborumque ludibria, per totum viæ Sacræ ſpatium, reducto coma capite, ceu noxii ſo-*

Confugitque in cellulam janitoris religato pro foribus cane.] Dio, ἐς οἴκημα σκοτεινὸν ἐν ᾧ ἐτρέφοντο κύνες, ἐκρύφθη. de cellulis janitorum diximus ad libri quarti caput LVII. ad eas canis haberi ſolitus catena alligatus. Eandem fuiſſe Græcorum conſuetudinem notabamus ad Laërtium. Dio non ſatis apte videtur deſcribere hanc cellam: nam etſi canis unus pluresve ibi habiti, tamen is non erat locus alendis canibus proprie deſtinatus. Sed quid ſibi vult idem optimus ſcriptor, paullo mox, cum ait; Vitellium inventum à militibus fuiſſe, captumque, ὑφαντοῦ, καὶ αἵματος ἀναπεπλησμένον. quid ſignificat vox ὑφαντοῦ hoc loco? nihil nempe: non enim ita ſcripſit Dio, ſed φορυτοῦ, vel Zonara teſte. *Caſaub.*

Per totum viæ Sacræ ſpatium.] Celeberrimum videlicet urbis locum. Sic in via Sacra deambulare conſueverant, qui, auræ popularis ſtudioſi, populo ſe oſtentabant. Horatius in Epodis, de Mena Pompeii M. liberto:

Videſne Sacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,
Vt ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?

Et de puella populo ſe præbente, Propertius:

Cui ſæpe immundo Sacra conteritur via ſocco
Nec ſinit eſſe moram, ſi quis adire velit.

In eadem Cæſar habitavit. Suet. c. XLV. *Onuphr. Panvinius.*

Reducto comâ capite.] Hoc vult, milites qui pone Vitellium erant, comam ei prehendiſſe & coëgiſſe caput reſupinare.

solent, atque etiam mento mucrone gladii subjecto, ut visendam præberet faciem, neve summitteret: quibusdam stercore & cœno incessentibus, aliis incendiarium & patinarium *vociferantibus, parte vulgi etiam corporis vitia exprobrante (erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerumque ex vinolentia, venter obesus, alterum femur subdebile, impulsu olim quadrigæ, cum auriganti Cajo ministratorem exhiberet) tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus atque confectus est, & inde unco tractus in Tiberim.*
18 *Periit cum fratre & filio, anno vitæ* VII. *& quinquagesimo: nec fefellit conjecturam eorum qui augurio, quod factum ei Viennæ ostendimus, non aliud portendi prædixerant, quam venturum in alicujus Gal-*

nare. Plinius in laudatione Trajani, de suppliciis delatorum loquens: *contigit desuper intueri delatorum supina ora, retortasque cervices.* Græci poëtæ similem huic capitis reductionem in cædendis victimis fieri solitam, intelligunt verbo αὐερύειν, pro quo & ἄνω τρέπειν dicunt: Virgilius, *reflexa*

Cervice orantis capulo tenus abdidit ensem.

Euripedes Oreste in cæde Clytemnæstræ eleganter, ὤμοις ἀνακλάσας δέρην παγεῖν. contrarium his est apud Senecam De tranquillit. *subducta cervice ferrum recipere.* Casaub.

Ceu noxii solent.] Intelligit morem in illustrium personarum supplicio servari solitum, ut capite nudo & elato, quo dignosci omnibus possint, trahantur ad supplicium. Sic apud Polybium Danaë illustris fœmina rapitur διὰ μέσου τῆς πόλεως ἀνακεκαλυμμένη. Dio in Sejani supplicio, καὶ ἀπεκάλυπτον ἐπικαλυπτόμενον. *Idem.*

Incendiarium, & patinarium.] Ob incensum Capitolium, & illas patinarum paludes. Vna vox Vitellii non degeneris animi excepta fuit à circunstantibus: nanque tribuno insultanti, se tamen Imperatorem ejus fuisse respondit.

Apud Gemonias.] Cœlium Rhodiginum vide ad cap. LIII. Tiber.

Anno vitæ VII. *& quinquagesimo.*] Tacitus, EVtropius, & ejus metaphrastes Pæanius consentiunt. Dio & Zonaras tres fere annos detrahunt, & vixisse ajunt, ἔτη τέσσαρα καὶ πεντήκοντα, καὶ ἡμέρας ἐννέα καὶ ὀγδοήκοντα. imperium autem tenuisse per annum, decem diebus demptis. at Clemens, μῆνας ἑπτὰ, ἡμέραν α. aliter Theophilus, & item aliter Epiphanii codices. non enim illa putem scripsisse Epiphanium. Facile compones hos scriptores & cæteros qui idem tempus notarunt, ex iis qui Fastos concinnarunt. Onuphrium adi. sed in Clemente videtur scribendum μῆνας ὀκτὼ, ἡμέραν α. ex EVtropio. *Casaub.*

Cogno-

Gallicani hominis potestatem : siquidem ab Antonio Primo adversarum partium duce oppressus est : cui Tolosæ nato cognomen in pueritia Becco *fuerat. Id valet, gallinacei rostrum.*

Cognomen Becco.] Id hodie quoque Gallis Germanisque (*adde ex Beroaldo, Italis*) in usu est non pro gallinacei tantum, sed cujusvis etiam alterius avis rostro. Porro de Antonio Primo, Vespasiani partium acerrimo propugnatore, Tacitus, Dio, & Hegesippus l. III. *Torrent.* Plurimi sibi imaginantur, linguam Gallicam esse, quam hodie Franci in Galliam profecti ante mille annos, relicta vetere ipsorum nobilissima lingua, Romanam assumpserunt. Cæterum id haud absonum rationi est, veram Gallicam esse linguam quam adhuc illi Galli tenent, qui Romanam non acceperunt. Vt est bona pars Rheni. Celtica enim utuntur adhuc Helvetii, Rauraci, Sequani ad Rhenum (nam alii Romanam acceperunt) Tribochi. Belgica vero Brabanti, Flandri, Geldri, Hollandi, ac vicini illorum, nempe qui Romanâ non utuntur lingua. Sane vetus Gallica lingua ac Germanorum dialecto differunt, non thematis. Hæc latius prosecuti sumus in Annotationibus ad C. Cæsaris Commentarios. Hoc unum heic ad hujus loci explanationem addere placuit. In Belgarum lingua etiamnum hodie manere beck pro rostro: apud Celtas nomen non admodum, sed verbum becken vel bicken in frequenti adhuc esse usu, pro rostro ferire. *Glareanus.* Sed de Celtica lingua, & amplissimo ejus inter Illyrios, Germanos, Gallos, Hispanos, atque Britannos usu, non modo prolixius, sed & multo accuratius nobilissimus Philippus Cluverius in Germania Antiqua, quem vide imprimis lib. I. capit. V, VI, VII, & VIII.

T. FLAVIVS VESPASIANVS.

QVA PHOEBVS ORBI LVMEN IMPVTAT NASCENS,
NOCTEM TIMENTIS SVRGIT IMPERI PHOEBVS.
IMPLERET ILLE CÆSAREM, DVCEM, PATREM,
NI VIM MINISTRO, PRINCIPEMQVE DEBERET.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI DE XII. CÆSARIBVS LIBER VIII.

T. FLAVIVS VESPASIANVS AVGVSTVS.

REBELLIONE *trium principum, & cæde incertum diu, & quasi vagum imperium, suscepit firmavitque tandem gens* FLAVIA: *obscura illa quidem, ac sine ullis majorum imaginibus: sed tamen Reip. nequaquam pœnitenda, constet licet Domitianum cupiditatis ac sævitiæ merito pœnas luisse. Titus Flavius Petro municeps Reatinus, bello civili Pompeianarum partium centurio, an evocatus, profugit ex Pharsalica acie, domumque se contulit. Vbi deinde venia & missione impetrata, coactiones argentarias factitavit. Hujus filius cogno-* 1

Rebellione trium principum.] Nam & Galba Neroni, & Otho Galbæ, & Vitellius utrique rebellaverat.

Incertum.] Ob vacillam siquidem, ac crebram Imperii mutationem tres illi, quorum proxime meminimus, à nonnullis in numerum Cæsarum non rediguntur. *Sabell.*

Municeps Reatinus.] Gentem Flaviam ex municipio Reatino oriundam significat. Est autem Reate oppidum in Sabinis, ut ait Plin. in III. dicatum cælicolûm matri, ut inquit Silius. Tradit Marcus Varro Italiæ umbilicum esse in agro Reatino. *Beroald.*

Pompeianarum partium centurio an evocatus.] Familiare Tacito, Plinio, aliisque loquendi genus: quo usus & noster est, in Claudio, cap. XIII. in Galba, cap. XII. & in hac vita iterum, cap. VI. Extat & apud Livium, ut libro XXVIII. *ea suspicio, vitio orationis an rei haud sane purgata est.* Casaub.

Coactiones argentarias.] *Coactores* non unius generis fuerunt. nam & publicanis, & argentariis ministrabant. Qui publicanis, ea quæ minutim à reliquatoribus debebantur vel redimebant ipsi, ut inde lucrum facerent, vel mercede aliqua persequebantur. De quibus Cic. Pro Rabirio, & Pro Cluentio. Qui vero argentariis, qui auctionibus præerant, pretia rerum venditarum ab emptoribus certa & ipsi mercede colligebant. Qualem fuisse patrem suum testatur Horat. lib. I. Satyr. VI. Et hoc est, quod *coactiones argentarias factitare* appellat hoc loco Sueton. Adde Catonem De re rustica c. CXLVI. & cap. CL. Atque ita intelligo Plautinum illud Asin. Act. I. Sc. III. *vetus est nihili coactio.* præsentem enim pecuniam lena postulat, odit quod in diem

gnomine Sabinus, expers militiæ (etsi quidam eum primipilarem: nonnulli, cum adhuc ordines duceret, sacramento solutum per caussam valitudinis tradunt) publicum quadragesimæ in Asia egit. Manebantque imagines à civitatibus ei positæ sub hoc titulo, ΚΑΛΩ͂Σ ΤΕΛΩΝΗ΄ΣΑΝΤΙ. *Postea fœnus apud Helvetios exercuit, ibique diem obiit, superstitibus uxore Vespasia Polla, & duobus ex ea liberis: quorum major Sabinus ad præfecturam urbis, minor Vespasianus ad principatum usque processit. Polla Nursiæ honesto genere orta, patrem habuit Vespasium Pollionem, ter tribunum militum, præfectumque castrorum, fratremque senatorem prætoriæ dignitatis. Locus etiam nunc ad Sextum milliarium à Nursia Spoletum euntibus*

diem promittitur. *Torrent.*

Cum adhuc ordines duceret.] Centuria aliter vocabatur *ordo*. Is in veteri Legione fuit LX. militum. *Hinc ordines petere, impetrare*: ita *Ordinis ductor*, pro Centurione. *Lipsius.* Dicebant militibus: Hactenus tibi licet: Hîc consistes: Eo progrediêre: Huc revertere, ὅρον δῶ, inde *ordo*. In militia igitur nata vox. sic & Græci τάξιν, ab aciei directione. *Cæsar Scaliger.*

Per caussam valitudinis.] Iusta Missio duplex: Honesta, & Caussaria. *Honesta*, quæ emeritis stipendiis datur. *Caussaria*, quæ ob vitium, defectum, morbum. Hæc quia justam caussam habebat, etiam præmiis, interdum Honestæ æquata. *Lipsius.* Inde *caussarii* à Livio dicti, qui per caussariam missionem sacramento solvuntur. Eodem Beroaldus refert illud ex Spartiani Adriano: *Post hæc profectus in Gallias omnes causarios liberalitatibus sublevavit.* Sed eum locum accuratius examinat Illust. Salmas. in Notis ad Histor. August.

Publicum quadragesimæ.] Sic habent omnia Tranquilli exemplaria, quæ adhuc videre contigit, sed ego ob ea quæ apud Tacitum legimus, publicanum pro publico scribendum contenderim: *Manet*, inquit ille, *abolitio quadragesimæ quinquagesimæque, & quæ alia ex auctionibus illicitis nomina publicani invenerant.* Sabell.

Sabinus ad præfecturam.] Præfectum fecit Nero, neque vel Galba, vel Otho honorem ei ademerunt. Plutar. Othon.

Vespasium Pollionem.] Pollionem hunc quidam esse volunt eum de quo Plutarch. Othone in fine. Verum repugnat temporum ratio. cum enim Vespasianus jam senior ad Imperium venerit, quî fieri potuit ut maternus avus post occisum Othonem castrorum Præfectus fuerit? Non negaverim hujus vel filium, vel nepotem fuisse. *Torr.*

Præfectumque castrorum.] De cujus officio Vegetius lib. II. toto capite X. in hæc verba desinens: *Is post longam probatamq; militiam peritissimus omnium legebatur: ut recte doceret alios, quod ipse cum laude fecisset.*

Fuisse

bus in monte summo appellatur Vespasiæ: ubi Vespasiorum complura monumenta exstant, magnum indicium splendoris familiæ & vetustatis. Non negaverim jactatum à quibusdam Petronis patrem è regione Transpadana fuisse mancipem operarum, quæ ex Umbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare solerent: subsedisse autem in oppido Reatino, uxore ibidem ducta. Ipse ne vestigium quidem de hoc, quamvis satis curiose inquirerem, inveni. VESPASIA- 2
NVS *natus est in Sabinis ultra Reate, vico modico, cui nomen est Phalacrine*, XV. *Kalend. Decemb. vesperi, Q. Sulpicio Camerino, C. Poppæo Sabino* COSS. *quinquennio ante quam AVgustus excederet: educatus sub paterna avia Tertulla, in prædiis Cosanis. Quare princeps quoque & locum incunabulorum assidue frequentavit: manente villa, qualis fuerat olim: ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret. Et aviæ memoriam tantopere dilexit, ut sollennibus ac festis die-*

Fuisse mancipem operarum, quæ ex Umbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare solent.] Mos hodie obtinet apud multos populos, ut imæ plebis pars non pœnitenda, quia domi quod agat nihil habet, certo anni tempore, voluntarium sibi indicat exilium, & alias terras petat, ut in quo suam occupet industriam inveniat. Sic Epirotarum agmina patriam quotannis relinquunt, & ulteriora ditionis Turcicæ adeunt, operis simul & quæstus faciendi gratiâ. ipsi *ergates* patrio sermone dicuntur. Longobardis & Sabaudis qui caminos purgant, puteos mundant, & similia obeunt ministeria, refertæ sunt per æstatem Galliæ omnes urbes. Lutetiæ & in reliqua Francia qui ædificant, Lemovicibus operis magna parte anni plurimum utuntur. operæ rusticæ apud Hispanos multis locis, viles homunculi sunt Galli, qui compendii sui gratiâ illuc quotannis commeant. Eundem apud veteres morem fuisse testatur hic Suetonii locus abunde. Hujusmodi igitur operarum manceps fuit hic Vespasiani progenitor: hoc est, solitus est in Umbriam profectus operas vili pretio conducere, & præsente pecunia; quas in Sabinos perductas mercede majore elocabat. *Casaub.*

Cosanis.] Cosa oppidum est Hetruriæ à populo Romano deducta colonia, ut meminit Plinius. Virgilius pluraliter Cosas dixit, cum ait in x.

Quique urbem liquere Cosas, queis tela (sagittæ.

Consa vero civitas est in Hirpinis, quæ post cladem Cannensem tradita est Annibali, ut docet Livius: sed Consani nihil ad Cosanos.

diebus pocillo quoque ejus argenteo potare perseveraverit. Sumta toga virili, latum clavum, quamquam fratre adepto, diu aversatus est: nec ut tandem appeteret, compelli nisi à matre potuit. Ea demum extudit, magis convicio quam precibus vel auctoritate, dum eum identidem per contumeliam anteambulonem fratris appellat. Tribunatu militum in Thracia meruit. Quæstor Cretam & Cyrenas provinciam sorte cepit: ædilitatis ac mox præturæ candidatus, illam non sine repulsa, sextoque loco vix adeptus est: at prima statim petitione, & in primis prætor, infensus senatui, Cajum ne quo non genere demereretur, ludos extraordinarios pro

Aversatus est.] Recusavit dignitatem Senatoriam, tanquam onerosam: sicuti olim Mæcenas substitit intra dignitatem equestrem, cum illi laticlavii dignitas pateret. Cicero in oratione pro Cluentio laudat quosdam equites Romanos, qui maluerunt degere vitam tranquillam, quam ascendere ad Senatoriam dignitatem.

Tribunatu militum.] Nihil dubito quin *tribunus mil.* legi debeat, ut Tit. cap. IIII. *Tribunus militum & in Germania, & Britannia meruit.* Scripserat Sueton. TR. M. vel TR. MIL. ut in Valerii Probi notis legimus. Hinc *Tribunatum* fecere alii. Idem error & Cæs. cap. V. *Torrent.* At Cod. Salmas. *Tribunatum militum in Thracia meruit.* eam scilicet virtutem in Thracia exseruit, ut ad Tribunatum adscenderet.

Cretam & Cyrenas provinciam.] Liber opt. *provincias.* Et alia quidem Creta, alia Cyrenaica, illa insula nota omnibus, hæc pars Africæ, à Cyrenis, urbe nobili, sic dicta eademque Pentapolis, quod præter Cyrenas urbibus aliis quatuor, Berenice, Arsione, Ptolemaide, Apollonia, insignis esset, diu ante Cretam testamento Regis Ptolemæi Apionis in potestatem pop. Rom. redacta, sed ambæ tamen unius Præsidis imperio regebantur. Vna igitur censenda provincia. sic enim Appian. post Cæsaris Dictatoris mortem Cassio Prætori Cretam cum Cyrenis mandatam scribit. *Torrent.*

Sextoque loco vix adeptus.] Quid sexto demum loco Ædilitatem adipisci sit, ambigo. negant enim tot uno anno Ædiles fuisse, nec verisimile est quinquies eum repulsam tulisse. Verum de Ædilium numero res aliter se habet. nam cum antea quatuor tantum crearentur, Cæsar duos, qui frumento præessent, addidit. Auctor. Pompon. I. C. l. II. De origine juris. Neque id eo tantum anno servatum, sed morem illum creandi Ædiles sex, duos patricios, plebeios quatuor, ad suam usque durasse ætatem auctor est Dio extremo lib. XLIII. Vespasianus igitur & ante repulsam tulerat, & tandem honorem quidem adeptus, sed sexto demum loco renunciatus est. *Idem.*

Extraordinarios depoposcit.] Ædilium, & prætorum officium peculiare erat exhibitio ludorum. Vnde Vespasianus prætor depoposcit sibi concedi, ut ludos extra ordinem facere posset. *Beroaldus.*

Pœna-

pro victoria ejus Germanica depoposcit, pœnæque conjuratorum addendum censuit ut insepulti projicerentur. Egit & gratias ei apud amplissimum ordinem, quod se honore cœnæ dignatus esset. Inter hæc Flaviam 3 *Domitillam duxit uxorem Statilii Capellæ equitis Rom. Sabratensis ex Africa delegatam olim, Latinæque conditionis, sed mox ingenuam & civem Romanam recuperatorio judicio pronuntiatam: patre asserente Flavio Liberale Ferenti genito, nec quidquam amplius quam quæstorio scriba. Ex hac liberos tulit, Titum & Domitianum, & Domitillam. Vxori ac filiæ superstes fuit:*

Pœnæque conjuratorum.] De conjuratione Lepidi Calig. cap. XXIIII.

Egit & gratias ei apud amplissimum ordinem.] More eorum qui magistratum aliquem consecuti erant, mandante principe, aut adjuvante.

Honore cœnæ.] Calig. cap. XXXIX.

Sabratensis.] Sabrata quidem Africæ oppidum est apud Plinium & Ptolemæum, Syrtim minorem contingens, sed Tabraca nobilior & quidem civium Romanorum, teste Plinio lib. V. c. III. De qua etiam Iuvenal. Sat. X. *Quales umbriferos ubi pandit Tabraca saltus, &c.* Vt fortassis Tabracensis hic Statilius fuerit. *Torrent.*

Ex Africa delegatam.] In optimo & vetustissimo libro est *deligatam*. Vilissimi inter servos, non à I. C. tantum, sed & ab aliis passim compediti & vincti dicuntur. Dicuntur & *alligati* à Columella lib. I. cap. ult. dum scribit, *vineta plurimum per alligatos excoli.* Fortassis & eodem sensu *deligata* dicitur à Suetonio. Domitilla manumissione primum Latinæ conditionis facta est, licet aliquando deligata. IC. nostri fortasse dicerent, dediticiorum numero fuisse. Sed neque mihi post legem Æliam pœnæ caussa vinctam constat, & videntur vetustiores duo fere genera libertatis in manumissis statuisse, Iustam sive majorem & Latinam: & ex Latinis alios Iunianos, alios Dediticiorum numero dixisse: quanquam hæc in libris nostris subtilius distinguuntur. Viderit etiam qui volet, annon & apud Spartianum in Adriano deligatorum nomen de compeditis & vinctis accipi possit, dum scribit: *Corrupisse eum Trajani libertos, curâsse deligatos, eosdem sepelisse per ea tempora, quibus in aula familiarior fuit.* Vulgo tamen scriptum est *delicatos*, quod de iis accipi potest, qui Principi in deliciis erant: & hoc quidem fortasse rectius. Festus: *Delicati sunt lusui dicati*: Vide & Suetonium in Tito. *Pithœus.* In Codice Salmas. olim *delicatam* fuerat, sed correctum postea *deligatam*.

Recuperatorio judicio.] Sic de palæstra sibi apud Recuperatores abjudicata queritur Labrax leno Plautinus Rudente. Plura Ner. cap. XVII. Atque huc spectat tit. De liberali causa, item si libertus ingenuus esse dicatur, Pandect. lib. XLII. *Torrent.*

Et Domitillam.] Divæ Domitillæ, sororis Titi & Domitiani Imperatorum, Vespasiani Augusti filiæ, à Domitiano Imperatore consecratæ, cujus meminit Statius libro Silvarum primo,

fuit: atque utramque adhuc privatus amisit. Post uxoris excessum, Cænidem Antoniæ libertam, & à manu, dilectam quondam sibi, revocavit in contubernium: habuitque etiam Imperator pæne justæ uxoris
4 *loco. Claudio principe Narcissi gratia legatus legionis in Germaniam missus est: inde in Britanniam translatus tricies cum hoste conflixit. Duas validissimas gentes, superque* XX. *oppida, & insulam Vectem Britanniæ proximam in deditionem redegit: partim AVli Plautii consularis legati, partim Claudii ipsius ductu. Quare*

mo, hanc marmoream inscriptionem vidi. C. ASCONIO. C. F. FAB. SARDO. IIII. VIR. I. D. PRAEF. FABR. FRATRI. CVSINIAE. M. F. SARDI. MATRI. ET. SIBI. ASCONIA. C. F. AVGVRINA. SACERDOS. DIVAE. DOMITILLAE. *Onuphr. Panvinius.*

Antoniæ libertam.] Cujus Antoniæ, non dicit: duæ enim fuere M. Antonio, & Octavia Antoniæ genitæ. Fuit ab his & alia tertia Antonia Claudii principis filia, quæ primo Cn. Pompeio, mox Faustæ Syllæ nupsit.

A manu.] Amanuensem. Nam sicut viris erant ministri, qui à manu dicebantur, ita fœminis erant libertæ, ancillæque, quæ & ipsæ à manu dicebantur, scribendis scilicet rationibus, & epistolis accommodatæ. Marcellinus ancillam à manu signasse videtur, cum ait in decimo octavo: *Quibus literis occulte, quantum fieri potuit, missis, ancilla, quæ domina dictante perscripserat, exemplum ferens chartulam prodidit.* Beroald.

Revocavit in contubernium.] Eleganter Cic. Ver. VII. *Vbi illud contubernium muliebris militiæ in illo delicatissimo littore?* Porro ad militaris contubernii similitudinem quandam factum est ut, cum inter servos jure Romano veræ nuptiæ dici nequeant, servile connubium non matrimonium, ut inter liberos sed uti mera cohabitatio, *contubernium* diceretur. sic enim de servilibus cognationibus pulchre Paullus I.Ctus libro decimo quarto De ritu nuptiarum. Hinc *contubernales* etiam servorum uxores dictæ cum sæpe alibi tum l. CCXX. De verb. signif. Sed & eleganter Seneca Controvers. lib. III. *In contubernium* (inquit) *deducta servi domina est.* Talis igitur apud Virgilium Amarillis, & hoc loco Cænis. Quæ quanquam serva non esset, quia tamen libertinam ducere Senatores lex prohibuit, Vespasiani uxor dici non potuit. Quin etiam si mulierem cum qua matrimonium iniri potuit, non tamen maritali affectione sibi quis adjunxerit, *contubernium* potius dicetur quam conjugium, aut nuptiæ. sic enim Iustinian. Institut. lib. III. titul. I. *Torrentius.*

Insulam Vectem.] In Britannico mari Plinio ponitur. *Victesis* ὀΐκτησις legitur apud Ptolemæum. *Vecta* habet Eutropius & Panegyricus Maximiano dictus. Hæc *Icta* ἴκτη Diodori Siculi, Ortelio videtur.

In deditionem redegit.] Cod. Salmas. *in dicionem.* ita fere semper.

Auli Plautii consularis legati.] Vide Claud. cap. XXIIII.

Afri-

re triumphalia ornamenta, & in ſpatio brevi duplex ſacerdotium accepit. Præterea conſulatum, quem geſſit per duos noviſſimos anni menſes: medium tempus ad Proconſulatum uſque in otio ſeceſſuque egit: Agrippinam timens potentem adhuc apud filium, & defuncti quoque Narciſſi amicos peroſam. Exin ſortitus Africam, integerrime, nec ſine magna dignatione adminiſtravit: niſi quod Adrumeti ſeditione quadam, rapa in eum jacta ſunt. Rediit certe nihilo opulentior, ut qui prope labefactata jam fide, omnia prædia fratri obligarit: neceſſarioque ad mangonicos quæſtus ſuſtinendæ dignitatis cauſſa deſcenderit, propter quod vulgo Mulio vocabatur. Convictus quoque dicitur ducenta HS. *expreſſiſſe juveni, cui latum clavum adverſus patris voluntatem impetrarat, eoque nomine graviter increpitus. Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, cum cantante eo, aut diſcederet ſæpius aut præſens obdormiſceret, graviſſimam contraxit offenſam*

Africam integerrime.] Mutat Tacitus Hiſtor. I. *& integrum illic*, inquit, *ac favorabilem proconſulatum Vitellius, famoſum inviſumque Veſpaſianus egerat.* Qui concilientur, non video.

Rapa in eum jacta ſunt.] Conſuetudine φυλλοβολίας in contrarium verſa, per quam flores & omne genus fructus mittebantur. vide ad librum ſextum. at odii & contumeliæ cauſſa, rapa jacta, fimus, lapides, aut lutum: cujus moris mentio etiam apud Iuriſconſultos, lege prima, Dig. de extraordinariis criminibus. Obſervant etiam veteres critici morem Athenis fuiſſe, ut facinoroſi extra fines exportandi luto faciem illinerentur. Auctor Etymologici. Οἱ Ἀττικοὶ τὸν ἐπί τινι ἁμαρτήματι ἁλόντα, πηλῷ χρίοντες ἐδημοσίευον. Idem auctor alibi, etiam in aliis quam in damnatis ſententia judicis, hunc morem fuiſſe uſurpatum ſcribit. Οἱ ἀρχαῖοι, inquit, ὅτε ἤθελον ὑβρίσαι τινὰ καὶ ἐμπαῖξαι, πηλῷ ἔχριον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. *Caſaubonus.*

Ad mangonicos quæſtus.] Salmaſium vide ad cap. LXIX. Aug.

Peregrinatione Achaica inter comites Neronis.] Simile periculum ſubiit idem ex ſimili vel eadem cauſſa & in Vrbe. Tacitus libro XVI. Annalium: *Ferebant Veſpaſianum tanquam ſomno conniveret, à Phœbo liberto increpitum, ægreque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem majore fato effugiſſe.*

sam: prohibitusque non contubernio modo, sed etiam publica salutatione, secessit in parvam ac deviam civitatem, quoad latenti, etiamque extrema metuenti, provincia cum exercitu oblata est. Percrebruerat Oriente toto vetus & constans opinio: esse in fatis ut eo tempore Iudæa profecti rerum potirentur. Id de Imperatore Rom. quantum eventu postea patuit, prædictum Iudæi ad se trahentes, rebellarunt: cæsoque præposito, legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem, rapta aquila fugaverunt. Ad hunc motum comprimendum cum exercitu ampliore, & non instrenuo duce, cui tamen tuto tanta res committeretur, opus esset, ipse potissimum delectus est: ut & industriæ expertus, nec metuendus ullo modo ob humilitatem generis & nominis. Additis igitur ad copias duabus legionibus, octo alis, cohortibus decem, atque inter legatos majore filio as-

Iudæa profecti rerum potirentur.] Videntur & Tacitus & Suetonius, qui verbis iisdem hoc oraculum referunt, ipsa verba expressisse quibus id conceptum; in quibus apparent vestigia veritatis & ejus vaticinii unde istud manavit. Scriptum enim in sacris litteris, ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται ὁ ἡγούμενος. Lege Iosephum Ἁλώσεως libro sexto, cap. XXXI. Hegesippum libro quinto capite XLIV. *Casaub.*

Cæsoque præposito, Legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem rapta aquila fugaverunt.] Romani cum de rebus Iudæorum loquuntur, quam tenuem rerum illorum notitiam haberent, nunquam non ostendunt. Erat tum Iudææ procurator Gessius Florus, fax & auctor præcipuus illius belli. hunc si intellexit noster & fuisse occisum voluit significare, fugit eum ratio. neque enim est occisus in illo motu. sed *cædere* verbum Latinis historicis non semper occisionem denotat: verum detrimentum, clademque exercitus, & quod Græci dicunt, πληγὰς λαβεῖν τὸν στρατόν. hoc sensu feram sane, dici Florum à Iudæis cæsum, id est, clade belli affectum, multis suorum amissis. nam eo tempore multi Romani milites sunt contrucidati. Fortasse cædem illam respicit Rom. militum, quorum Metilius erat præpositus. Iosephus τῶν Ῥωμαίων ἔπαρχον nominat, historiam commemorans libro II. Ἁλώσεως, capite XXXII. nec refert, quod ipsius Metilii vitæ parcitum est. nam hoc potuit Suetonius ignorare: cum præsertim, ut diserte Iosephus docet, omnia Iudæorum delicta Flori astu & fraude graviora atque atrociora quam essent, Romam nunciarentur. Sic & quod ait de aquila rapta, in historia Iosephi non legas, quam habes fuse expositam eodem libro, capite XI. *Idem.*

assumto, ut primum provinciam attigit, proximas quoque convertit in se: correcta statim castrorum disciplina: uno quoque & altero prælio tam constanter inito, ut in oppugnatione castelli lapidis ictum genu, scuto sagittas aliquot exceperit. POST *Neronem Galbamque, Othone atque Vitellio de principatu certantibus in spem imperii venit, jam pridem sibi per hæc ostenta conceptam. In suburbano Flaviorum quercus antiqua quæ erat Marti sacrata, per tres Vespasiæ partus, singulos repente ramos à frutice dedit, haud dubia signa futuri cujusque fati. Primum, exilem, & cito arefactum: ideoque puella nata non perannavit. Secundum, prævalidum ac prolixum, & qui magnam felicitatem portenderet. Tertium vero, instar arboris. Quare patrem Sabinum ferunt haruspicio insuper confirmatum renuntiasse matri*, nepotem ei Cæsarem genitum:

Vt in oppugnatione castelli lapidis ictum genu, scuto sagittas aliquot exceperit.] Petrus Apollonius Collatius de excidio Hierosolymitano libro secundo, in obsidione Iotapates,

——— media inter talia stridens
Incertum qua jacta manu delapsa sagitta est
Sub Petroniadæ coxam, qua poplite juncta est.

Iosephus libro III. cap. XVI. Hegesippus lib. III. cap. XII. *Idem.*

Marti sacrata.] Hoc peculiariter intelligendum est, quod quercus illa Marti sacrata foret: cum generaliter quercus, & æsculus sint Iovi dicatæ: sicut Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. *Beroaldus.*

Singulos repente ramos à frutice dedit.] Mira Latinitas, & vitii suspecta. Probo vero Iusti Lipsii emendationem, *ramos an frutices dedit.* quod genus dicendi non raro corrupit librariorum imperitia. *Casaub.*

Ideoque puella nata non perannavit.] Sive *perennavit* scribatur, sive *perannavit*, ut constanter in MSS. non dubium eandem esse vocis utriusque originem. Fere autem id verbum accipitur pro πολλὰ ἔτη διαγίγνεσθαι, sive διαιωνίζειν. Veteres Romani mense Martio sacra fecere Annæ Perannæ: ut liceret sibi non solum annare, sed & perannare: hoc est, *durare in multos annos.* Suetonius καινοπρεπῶς accepit pro διετίζειν, *durare in annum.* Non dissimilis ambiguitas in dictionibus διετὴς & δίετης Græcorum. prior de eo dicitur qui perannet; posterior de bimo. quare etiam verbum διετίζειν, quod significat perannare, ut loquitur Suet. de bimatu quodam loco apud Theophrastum Gaza interpretatur. *Idem.*

tum: *nec illam quidquam aliud quam cachinnasse, mirantem*, quod adhuc se mentis compote deliraret jam filius suus. *Mox cum ædilem eum C. Cæsar, succensens curam verrendis viis non adhibitam, luto jussisset oppleri, congesto per milites in prætextæ sinum: non defuerunt qui interpretarentur, quandoque proculcatam desertamque Remp. civili aliqua perturbatione in tutelam ejus, ac velut in gremium, deventuram. Prandente eo quondam, canis extrarius è trivio manum humanam intulit, mensæque subjecit. Cœnante rursus, bos arator decusso jugo, triclinium irrupit: ac fugatis ministris, quasi repente defessus, procidit ad ipsos accumbentis pedes, cervicemque summisit. Arbor quoque cupressus in agro avito sine ulla vi tempestatis radicitus evulsa atque prostrata, insequenti die viridior ac firmior resurrexit. At in Achaia somniavit, initium sibi suisque felicitatis futurum, simul ac dens Neroni exemtus esset: evenitque ut sequenti die progressus in atrium medicus dentem ei ostenderet tantum quod exemtum. Apud Iudæam Carmeli Dei oracu-*

Quidquam aliud quam cachinnasse.] Loquitur de Tertulla, Sabini matre, Vespasiani avia.

In prætextæ sinum.] Prætextam significat, qua indutus erat Vespasianus, utpote Ædilis. Supra enim memoratum, prætextam proprie esse magistratuum.

Canis extrarius.] Est qui *externus* reponendum putet, sed injuriâ. Nam non solum Latina vox est *extrarius*, sed & maxime propria, & ab *externo* differens. Ait Festus, Extrarium dici, *qui extra focum jusque nostrum ac sacramentum est*. Apulejus in 11. Apol. *Præterea minabatur si extrario nupsisset, nihil se filiis ejus, ex paternis eorum bonis testamento relicturum.* Extrarium accipit pro eo, qui non sit domesticus, & ex eadem familia. Terentius Phormione:

Hanc conditionem si cui tulero extrario.

Vtuntur eo & Cicero, Lucretius, Quintilianus. *Marcellus Donatus.*

Carmeli Dei oraculum.] Tacitus: *Est Iudæam inter Syriamque, Carmelus. ita vocant montem, Deumque, nec simulacrum Deo, aut templum: sic tradidêre majores: aram tantum, & reverentiam.* Et longe Tacito Suetonioque antiquior Scylax Caryandensis: Κάρμηλος ὄρος, ἱερὸν Διός. Significat montem, & Deum esse, & Dei sedem ac fanum.

Nul-

culum consulentem, ita confirmavere sortes: ut quidquid cogitaret volveretque animo, quantumlibet magnum, id esse proventurum pollicerentur. Et unus ex nobilibus captivis Iosephus, cum conjiceretur in vincula, constantißime asseveravit fore, ut ab eodem brevi solveretur, verum jam Imperatore. Nuntiabantur & ex urbe præsagia, Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut thensam Iovis opt. max. è sacrario in domum Vespasiani, & in Circum deduceret. Ac non multo post, comitia secundi consulatus ineunte Galba, statua Divi Iulii ad Orientem sponte conversa: acieque Bebriacensi, prius quam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse: victaque altera, supervenisse tertiam à Solis ortu, ac victricem abegisse.
Nec tamen quidquam ante tentavit, promtis- 6
simis atque etiam instantibus suis, quam solicitatus quorumdam & ignotorum & absentium fortuito favore.

Mæ-

Nullum enim in eo templum, ut Tacitus indicat: sed ipse mons Carmelus quasi templum erat numinis: imo & corpus ejus. Nam Carmelus Deus constabat genio loci, & vasto montis corpore. Verisimile autem est, hanc opinionem paullatim irrepsisse ex eo, quod Elias Thisbites hîc habitârit, scholamque habuerit: ut quidem prodidit Ioannes Hierosolymitanus Patriarcha. Vide & I. seu III. Reg. XVIII. item IV. Reg. cap. II. & IV. Hinc diu mons ille pro sancto habitus est, gratioremque in eo fore numini cultum, judicatum. Nondum tamen mons ipse pro numine habebatur: non magis sane quam lapis ille fastigiatim assurgens instar montis credebatur Deus ipse Elagabalus: qui symbolum ejus solum habebatur. Nam *Elagabalus* quidem *Deum montem*, vel *montis Deum* signat: sed eo nomine non mons intelligebatur, verum Sol, cujus delubrum in monte Emesseno erat. Similiter igitur non montem primo, sed sancti montis numen coluêre: ac credibile est, itidem id Solem putâsse. Tandem tamen ipse Carmelus mons habitus pro Deo, idque occasione ea, quam ex Tacito dicebamus. *Vossius.*

Iosephus.] Nobilis ille historicus, quem vide lib. III. Belli Iudaici cap. XIIII. Somnio autem ea de re commonitum sese, innuit. Vide & Xiphil.

Thensam.] Vide Budæum ad caput LXXVI. Cæs.

E sacrario.] E sacrorum repositorio, quod erat in Capitolio, in quo erat thensa cum aliis donariis, sacrisque Iovi dicatis. *Beroald.*

Statua Divi Iulii.] Vide ad cap. VIII. Othonis.

Rero-

Mœsiaci exercitus bina è tribus legionibus millia missa auxilio Othoni: postquam iter ingressus nuntiatum est, victum eum, ac vim vitæ suæ attulisse: nihilo secius Aquileiam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent. Ibi per occasionem ac licentiam, omni rapinarum genere grassati, cum timerent ne sibi reversis reddenda ratio ac subeunda pœna esset, consilium inierunt eligendi creandique Imperatoris. Neque enim deteriores esse, aut Hispaniensi exercitu qui Galbam, aut prætoriano qui Othonem, aut Germaniciano qui Vitellium fecissent. *Propositis itaque nominibus legatorum consularium, quot ubique tunc erant, cum cæteros alium alia de caussa improbarent: & quidam è legione tertia, quæ sub exitu Neronis translata ex Syria in Mœsiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent: assensere cuncti, nomenque ejus vexillis omnibus sine mora inscripserunt. Et tunc quidem compressa res est, revocatis ad officium numeris parumper.*

Cæ-

Revocatis ad officium numeris.] *Numerus* militare vocabulum, non solum pro catalogo, seu breviculo militum, quam etiam matriculam vocant recentiores, sed pro ordinibus ipsis, turmisque & cohortibus militum. varie enim distinguebãtur. Hinc *referri in numeros, in numeris manere, desinere in numeris esse* apud ICtos. tit. De test. milit. præsertim l. XLII. Vbi sic Vlpian. *Ex eo tempore quis jure militari incipit testari posse ex quo in numeros relatus est, ante non. Proinde qui nondum in numeris sunt, licet jam lecti tirones sint, & publicis expensis iter faciant, nondum milites sunt. debent enim in numeros referri.* Nec minus eleganter l. II. De his qui not. infamia: *Exercitum non unam cohortem, neque unam alam dicimus, sed numeros multos militum.* Vide Plinium lib. x. item lib. III. Ep. VIII. *Torrent.* Sed & ἀριθμοὺς, in eadem significatione aliquando usurpavit Synesius. *Turnebus.* Vopiscus in Probo *numeros* à limitaneis militibus distinguit, hoc est, legionarios milites à limitaneis vel ripensibus, numeri enim sunt legiones. legionarii milites, per provincias dispositi in castris, & sedibus, ut tunc vocabantur, degebant. limitanei vero, qui in ripa per cuneos auxiliaque constituti limitem tuebantur. Sic in Codice Theodosio multis locis *comitatenses numeri*, & *ripenses*: & *militia comitatensis*, & *ripensis*: & alibi, *comitatenses*, & *limitanei*. nam limitanei & ripenses iidem. comitatenses enim tunc legiones dicebantur, & *comitatenses numeri*, quos simpliciter *numeros* vocat Vopiscus. *Salmasius.*

Vltio-

Cæterum divulgato facto, Tiberius Alexander præfe-
ctus Ægypti primus in verba Vespasiani legiones ade-
git Kalend. Iulii: qui Principatus dies in posterum
observatus est. Iudaïcus deinde exercitus, V. Idus Iu-
lii apud ipsum juravit. Plurimum cœptis contulerunt,
jactatum exemplar epistolæ, veræ sive falsæ, defuncti
Othonis ad Vespasianum, extrema obtestatione ultio-
nem mandantis, & ut reip. subveniret, optantis: simul
rumor dissipatus, destinasse Vitellium victorem permu-
tare hiberna legionum, & Germanicas transferre in
Orientem ad securiorem molliorem que militiam: præ-
terea ex præsidibus provinciarum Licinius Mucianus,
& è regibus Vologesus Parthus: ille deposita simultate,
quam in id tempus ex æmulatione non obscure gerebat,
Syriacum promisit exercitum: hic quadraginta millia
sagittariorum. SVSCEPTO *igitur civili bello, ac* 7
ducibus copiisque in Italiam præmissis, interim Ale-
xan-

Vltionem mandantis.] Nimis argutatur Beroaldus, qui mandatum istud solutum morte, ex libris Iurisconsultorum annotat. nam mandare hoc loco, non simpliciter est ἐντέλλεσθαι, sed quod proprie Græcis ἐπισκήπτειν. sic lib. IV. cap. II. *mandaretque domesticis ultionem si quid sibi accideret.* Id vero mandati genus à morte demum mandatoris vim habere incipit. *Casaub.*

Molliorem que militiam.] In quam sententiam est illud Lucani:

Quicquid ad Eoos tractus, mundique teporem
Labitur, emollit gentis clementia cæli.

M. Tullius Asiam appellat delicatam provinciam, in qua continenter vixisse laudandum est. *Beroald.*

Sagittariorum.] Sagittarios equestres Græco vocabulo ἱπποτοξότας vocant: quæ dictio frequens est apud Historicos. Parthos autem præpollere sagittariis, satis notum, cum sagittis potissimum bella conficiant, quas etiam à tergo scienter jaculantur, adeo ut non minus fugiendo noceant, quam resistendo. Hinc illud:

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.

Idem.

Interim Alexandriam transiit, ut claustra Aegypti obtineret.] Hæc vera caussa, non quam Philostratus scriptor interdum nugacissimus, libro quinto ait; ubi clarissimis verbis affirmare audet præstigiator ille insignis Apollonius, propter se transiisse in Ægyptum Vespasianum: seque adeo imperium illi detulisse, ac donasse solum, impudentissimo animo gloriatur. Iosephus prudentissime caussas hujus consilii explicat libro quarto cap. XXXVII. præcipua & potissima fuit, annonæ cura: norat

enim

xandriam transiit, ut claustra Ægypti obtineret. Hic cum de firmitate imperii capturus auspicium, ædem Serapidis, summotis omnibus, solus intrasset: ac propitiato multum Deo, tandem se convertisset, verbenas, coronasque & panificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei visus est: quem neque admissum à quoquam, & jampridem propter nervorum valitudinem vix ingredi longeque abesse constabat. Ac statim advenere litteræ, fusas apud Cremonam Vitellii copias, ipsum in urbe interemtum nuntiantes. Auctoritas & quasi majestas quædam, ut scilicet inopinato & adhuc novo principi deerat: hæc quoque accessit. E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali, pariter adierunt, orantes opem valitudinis, demonstratam à Serapide per quietem: restituturum oculos,

enim Vespasianus, si suis præsidiis Ægyptum semel firmasset, fore eam populo Rom. instar freni, ob famis metum. Plura in hanc rem Pseudohegesippus libro quarto, capite XXVI. *Casaubonus.*

Aedem Serapidis.] His (*de memorandis Alexandriæ loquitur*) accedunt altis sublata fastigiis templa, inter quæ eminet Serapium, quod licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen columnariis amplissimis, & spirantibus signorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita est exornatum, ut post Capitolium, quo se venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. *Ammianus Marcellinus.*

Se convertisset.] Ritu adorantium, de quo Pithœus ad caput II. Vitellii.

Et panificia.] Quæ haud dubie à Iudæis æmulatores Ægyptii accêpere. Noti in sacris *panes propositionum.*

Basilides libertus.] Atqui Tacit. Basilidem hunc è primoribus Ægyptiorum, & quidem Sacerdotem, fuisse narrat, & alioqui non nomine tantum, quod regale est, sed & in specie ipsa ac functione sacerdotis Imperii omen est. Accedit quod Carmeli quoque, sive montis, sive Dei, de quo ante Sacerdotem Basiliden vocat, eundem nimirum qui in Serapidis templo apparuit. siquidem tunc longe ipsum abfuisse narrat Sueton. Quibus adductus rationibus dictionem *libertus*, à Grammatico alioqui pari imperitia atque impudentia asscriptam, amovendam censeo. quid enim Romani hominis liberto cum Iudæorum, aut Ægyptiorum sacris? *Torrent.*

Apud Cremonam.] Vbi Antonius cum Mœsiacis legionibus Vitellianos duplici prælio fuderat.

Luminibus orbatus.] Similia Hadriani Principis miracula apud Spartianum.

A Serapide.] Sarapin Græci fere vocant, Serapin sæpius Latini: θεὸν ἑπταγράμματον nuncupatum ex veteri constat epigrammate, item Hesychio in

ἑπτα-

los, si inspuisset: confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. Cum vix fides esset rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet, extremo hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit, nec eventus defuit. Per idem tempus Tegeæ in Arcadia, instinctu vaticinantium, effossa sunt sacrato loco vasa operis antiqui, atque in iis assimilis Vespasiano imago. TALIS, *tantaque cum* 8
fama in urbem reversus, acto de Iudæis triumpho, consu-

ἐπιταγμάτων. Eum esse Iosephum, colligere etiam est ex eo, quod modius capiti superimponeretur; ut est apud Rufinum Hist. Eccl. lib. II. cap. XXIII. Cum autem variæ ejus rei caussæ adferantur, maxime placet, quod subjungit, frugum largitatem eo indicari. Suidas similiter in Σάραπις ait, μόδιον ἔχειν ἐν τῇ κεφαλῇ, καὶ τὸν πῆχυν. Ibidem legas, à quibusdam Iosephum putari. Eamque sententiam confirmat, quod idem sit Serapis, ac Apis: quemadmodum ex Aristea Argivo tradit Clemens Alexandr. in primo Στρωμ. ex Terentio item Varrone B. Augustinus lib. XVIII. C. D. de cap. V. In eo interim hi pariter decepti, quod intellexerint Apim, regem Argivum, cum debuerint Ægyptium, qui Argivo compluribus erat seculis antiquior. *Vossius.*

Si inspuisset.] Agnoscis pie lector falsam imitationem miraculorum CHRISTI. sic solitus illudere & hominibus ὁ δαίμων. & apud Epiphanium καὶ Σαμψαίων inter instrumenta miraculorum est ὁ στέλεχος τῶν ἀνθρώπων. *Casaub.*

Hortantibus amicis.] Maxime Medicis, qui disserebant non excussam esse vim luminis illi orbato luminibus, & redituram aciem, si pellerentur obstantia, alteri vero depravatos artus integrari posse, si salubris vis adhiberetur. *Beroald.*

Palam pro concione utrumque tentavit.] Quid appellat *concionem*? an convocatum in eam rem populum, sive in theatrum, sive in forum? an potius coronam forte adstantis multitudinis? hoc puto verius: & suadent Taciti verba, *Igitur Vespasianus cuncta fortunæ suæ patere ratus, nec quidquam ultra incredibile: erecta quæ astabat multitudine, jussa exsequitur.* Notemus ergo vocis *concio* hunc usum pro multitudine ἁπλῶς. *Casaub.*

Talis tantaque cum fama in urbem reversus.] Tacitum vide, qui Etesiarum flatum Alexandriæ oppertum esse Vespasianum narrat: Iosephus libro quarto iter illud describit capitibus XXXVII. & XL. ac sequentibus. & libro VII. capitibus V. & X.

Acto de Iudæis triumpho.] Ne credas, Vespasianum statim ut Romam rediit, de Iudæis triumphasse: id enim repugnat sententiæ Historicorum, qui prodiderunt, Vespasianum exspectasse filium Titum à Iudaica victoria revertentem: cum quo communem triumphum ob res bene gestas agere statuit: quamvis utrisque, Senatus proprium decrevisset. Pompa Iudaici triumphi graphice perscripta est à Iosepho libro septimo belli Iudaici: in quo inter cætera lex Iudæorum gestata fuit; quam in Palatio conditam

sulatus octo veteri addidit. Suscepit & censuram, ac per totum imperii tempus nihil habuit antiquius, quam prope afflictam nutantemque Rempubl. stabilire primo, deinde & ornare. Milites, pars victoriæ fiducia, pars ignominiæ dolore, ad omnem licentiam audaciamque processerant. Sed & provinciæ civitatesque liberæ, necnon & regna quædam tumultuosius inter se agebant. Quare Vitellianorum quidem & exauctoravit plurimos, & coërcuit. Participibus autem victoriæ adeo nihil extra ordinem indulsit, ut etiam legitima præmia nonnisi sero persolverit. Ac ne quam occasionem corrigendi disciplinam prætermitteret, adolescentulum fragrantem unguento, cum sibi pro impetrata præfectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam gravissima increpuit : Maluissem allium oboluisses: *litterasque revocavit. Classiarios vero, qui ab Ostia & Puteolis Romam pedibus per vices commeant, petentes,* constitui aliquid sibi calcearii nomi-

ditam servari præcepit Vespasianus. *Beroaldus.*

Consulatus octo veteri addidit.] Veterem vocat quem privatus adhuc gessit sub Claudio Principe ex Cal. Novembris, quo anno P. Cornelius Faustus, & L. Salvius Otho Cal. Ianuar. inierant Magistratum. Sup. cap. IIII. inf. Domit. cap. I. Onufrius tamen aliter digerit. *Torrent.*

Pars victoriæ fiducia, pars ignominiæ dolore.] *Victoriæ fiduciam* & *ignominiæ dolorem* intelligo, prout vel Vespasiani partes secuti fuerant, vel adhæserant Vitellio. *Idem.*

Classiarios vero qui ab Ostia & Puteolis Romam pedibus per vices commeant.] De classiariis passim loquuntur Tacitus & Suetonius, item Plinius in epistola de morte avunculi, ac cæteri quoque historici meminerunt, & veteres inscriptiones : sed de hac eorum cursitatione nihil legi apud alios. similes, at non iidem tamen, dromonarii de quibus Cassiodorus lib. II. & IIII. *Casaubonus.*

Calcearii nomine.] *Calcearium* dixit Sueton. ut *clavarium* Tacit. lib. III. Histor. pro donativo quod vel in calceos, vel in caligares clavos impenditur. Sic *camelasia*, vel (ut alii legunt) *camelaria* apud ICtos. quod alendis camelis datur, l. I. & l. ult. De munerib. quo vocabulo usus est etiam Ammianus lib. XVII. Neque alio sensu Ciceronis in Pisonem verba accipio cum ait: *Nonne* HS. *centies & octogies, quod quasi vasarii nomine in venditione mei capitis*

mine: *quasi parum esset, sine responso abegisse, jussit post hæc, excalceatos cursitare: & ex eo ita cursitant. Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, libertate ademta, item Thraciam, Ciliciam, & Comagenem ditionis regiæ usque ad id tempus, in provinciarum formam redegit. Cappadociæ propter assiduos bar-*

capitis asscripseras, ex ærario tibi attributum Romæ in quæstu reliquisti? vasarium enim vocat omne illud quo ituri in provinciam magistratus suppellectilis causa instruebantur. Qua de re Aug. cap. XXXVI. *Torrent.*

Excalceatos.] Codex Salmas. *excalciatos*, atque ita semper. ex Græco κάλκιον.

Achajam.] Sane Achajæ, & omni Græciæ libertatem ademit Vespasianus. Nam nomine Achajæ omnis Græcia comprehendebatur, auctore Pausania. De libertate Achæis à Nerone reddita Plinius lib. IV. cap. VI. Philostratus item libro quinto, ante finem: qui, inter cætera Apollonium sic scripsisse ad Vespasianum, tradit: Νέρων τοὺς Ἕλληνας παίζων ἠλευθέρωσε, σὺ δὲ αὐτοὺς σπουδάζων ἐδουλώσω. Ἔρρωσο. Nero liberos dimittens Achæos, & omnem Græciam, ne populus Romanus doleret sibi hanc provinciam ademptam, Sardiniam Romanis donavit. Pausanias Archaicis. *Ios. Scaliger.*

Rhodum.] Sex. Rufus: *Ita Rhodus & insulæ primum libere agebant. Postea in consuetudinem parendi Romanis clementer provocatæ pervenerunt: & sub Vespasiano Principe insularum provincia facta est.* In Notitia Imperii: *Lyciæ, Cariæ, Insularum.*

Thraciam, Ciliciam, & Comagenem.] Si ea scriptura sedet, intelligemus de parte aliqua Thraciæ, ubi regnum ante fuerit. & scimus quam late pateat interdum Thraciæ appellatio. *Casaub.* Tanto ante cum in populi Romani ditionem redacta fuisset Thracia, existimo legendum *Trachîam Ciliciam.* pars enim Ciliciæ propter asperitatem montium, ut ex Geographis constat, Trachia dicebatur. *Turnebus.* Eutropius: *Ciliciam Tracheam, & Comagenem.* Κίλικες Τραχιῶται Stephano, & Straboni. Inde Κιλικία τραχεῖα. In omnibus scriptis & excusis inepte *Tracia* pro *Trachea* excusum. Alioquin Thraciæ provinciæ à Vespasiano dispositæ fuerunt. Vide Eustathium in Dionysium. Ex Thraciis sex provincias fecit, Thraciam, Æmimontem, Mœsiam inferiorem, Scythiam, Rhodopen, Europam, in qua secundæ arces orbis Rom. sunt positæ: Sex. Rufus in veteri inscriptione. CONSVLARI. PROVINCIAE. EVROPAE. ET. THRACIAE. In Notitia: *Sub dispositione viri spectabilis Vicarii Diœceseos Thraciarum*, EVROPA, THRACIA, HAEMIMONTVS, RHODOPA, MOESIA SECVNDA. SCYTHIA. *Ios. Scaliger.*

Ditionis regiæ usque ad id tempus.] Non semper tamen, Commagene quidem. quam in provinciæ formam redegit Tiberius transtulitque ad jus prætoris. Tacitus in actis anni DCCLXXI. Annalium lib. II. sed priorem formam πολιτείας Commagenis restituerat Cajus imposito Antiocho. Dio libro quinquagesimo octavo, Ἀντιόχῳ τε τῷ τοῦ Ἀντιόχου τὴν Κομμαγηνὴν, ἣν ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε, καὶ προσέτι καὶ τὰ παραθαλάσσια τῆς Κιλικίας ἔδωκε, qui locus movet me valde, ut Turnebo assentiar, & legam, *Tracheam Ciliciam &*

barbarorum incursus legiones addidit: consularemque rectorem imposuit, pro equite Rom. Deformis urbs veteribus incendiis ac ruinis erat: vacuas areas occupare & ædificare, si possessores cessarent, cuicumque permisit. Ipse restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus primus admovit, ac suo collo quædam extulit: ærearumque tabularum tria millia, quæ simul conflagraverant, restituenda suscepit, undique investigatis exemplaribus, instrumentum imperii pulcherrimum ac vetustissimum: quo continebantur pæne ab exordio urbis senatusconsulta, plebiscita de societate & fœdere ac privilegio cuicumque concessit.

Fe-

Commagenen. nam maritima Ciliciæ, non aliud quam Trachea Cilicia, quæ Commagenæ adjuncta, ac regi uni attributæ ambæ. *Casaub.*

Consularemque rectorem imposuit, pro equite Rom.] Cappadociæ in formam provinciarum redactæ, eques impositus à Tiberio. Dio libro LVII. in anno DCCLXX. καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη. *Idem.*

Restitutionem Capitolii.] Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. Ab eo contracti haruspices, monuêre, ut reliquiæ prioris delubri in paludes aveherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur, nolle deos mutare veterem formam. *Tacitus.*

Ruderibus purgandis manus primus admovit, ac suo collo quædam extulit.] Simile illud quod vere an falso in Actis Silvestri de Constantino Magno legimus: *Octavo die processit, albis depositis, totus mundus & salvus: & veniens ad Confessionem beati Petri Apostoli, ablatoque diademate capitis, exuens se chlamyde, & accipiens bidentem, terram primus aperuit ad fundamenta basilicæ construenda. dehinc ob numerum* XII. *Apostolorum, duodecim cophinos terra plenos suppositis humeris bajulans asportavit.* Similia his narrant alii de summis Principibus. *Casaubon.* Ita Ner. cap. XIX. *In Achaja Isthmum perfodere aggressus, &c. primus rastello humum effodit, & corbulæ congestam humeris imposuit*, ad quem locum plura.

Aerearumque tabularum.] Quod in Capitolio forent publica monumenta & leges, & fœdera in tabulis æneis scripta, testantur Historici, & docet Polybius, qui scribit in tertio, fœdera, quæ inter Romanos, & Carthaginienses icta fuerunt, perscripta in tabulis æneis fuisse: quæ conspiciebantur in templo Iovis Capitolini, ubi ab Ædilibus diligentissime custodiebantur. M. Tullius scribens in Catilinam, ait, *æra legum in Capitolio fuisse tacta de cælo, & liquefacta.* Plinius quoque tradit, *publicas constitutiones incidi solitas in tabulis æreis.* Livius refert in tertio, *consulta olim fuisse relata in ædem Cereris ad ædiles:* & olim fœdus ictum cum Latinis fuit insculptum in ænea columna. *Beroaldus.*

Tem-

Fecit & nova opera, templum Pacis Foro proximum: divique Claudii in Cœlio monte, cœptum quidem ab Agrippina, ſed à Nerone prope funditus deſtructum. Itèm Amphitheatrum urbe media, ut deſtinaſſe comperi erat AVguſtum. Ampliſſimos ordines, & exhauſtos cæde varia, & contaminatos veteri negligentia, purgavit: ſupplevitque recenſito ſenatu & equite: ſubmotis indigniſſimis, & honeſtiſſimo quoque Italicorum ac provincialium allecto. Atque uti notum eſſet, utrumque ordinem non tam libertate inter ſe, quam dignitate dif- 9

Templum Pacis.] Cujus hodie quoque viſuntur veſtigia ad lævam, via ſacra ad Mariæ cognomento Novæ fanum tendentibus. *Sabellic.* De eodem templo Ioſephus lib VII. cap. XXIV. de B. I. *Omnia in illud ſanum collecta ac diposita ſunt, quorum viſendorum ſtudio per totum orbem, qui ante nos fuerunt, vagabantur, quomodo aliud apud alios ſitum eſſet, videre cupientes.* Arſit temporibus Commodi. Vide Herodianum & Galenum in libro De theriaca. Nugas eorum qui memoriæ prodiderunt hoc templum Æternum fuiſſe dictum, & neſcio quæ miracula ibi facta ad Domini adventum, erudite refellit Cardinalis Baronius. *Caſaubonus.*

Divique Claudii] Spectat huc Suetonii locus Claud. cap. XLV. *Funeratus eſt ſollenni Principum pompa, & in numerum Deorum relatus. Quem honorem à Nerone deſtitutum abolitumque recepit mox per Veſpaſianum.* Sed & Sex. Aurelius Victor: *Capitolium, ædem Pacis, Claudiique monumenta reparavit. Monumenta* cum ait, non templum Claudii tantum, de quo hic Suetonius, ſed & aquas Curtiam & Cæruleam intellige: has enim, à Claudio inductas, reſtituit. Qua de re Claud. cap. XX.

Amphitheatrum.] Id opus magna ex parte adhuc extat inter Palatium, Cælium, & ædem Virginis, cujus proxime meminimus. *Sabellicus.* Theatri figura fuit ſemicirculi in cornua producti. Pompeji juſſu & cura amphitheatrum, cujus vacuum expleretur hominum quadraginta millibus, C. Curio is, qui Cæſaris partes fovit, ligneum amphitheatrum excitavit; quod ſubditis rotis penſile ex iiſdem cardinibus diduceretur medium: atque vitandi Solis cauſſa etiam averteretur, coiretque rurſus in circulum, ubi res poſceret. Habes Amphitheatri laudes apud Martialem, quod ab Auguſto deſtinatum Veſpaſianus extruxit, Titus filius dedicavit. Duo in urbe noſtra: quorum alterum admirabile. unum Polæ vidimus non contemnendum. Nemauſi unum ſtructura & mole nulli ſecundum. *Cæſar Scaliger.*

Ampliſſimos ordines.] *Ampliſſimum ordinem* etiam Equeſtrem vocat. Ac de ea utriuſque ordinis purgatione loqui arbitror Suetonium, qua non ſolum indignos removit, ſed & gentes familiaſque compoſuit atque reſtituit, & quidem (ſi Victori credimus) numero mille, cum ægre ducentas reppeririſſet, pleriſque tyrannorum ſævitia extinctis. *Torrent.*

Quam dignitatem differre.] Vt in ordine Senatorio dignitas tantummodo

differre, de jurgio quodam senatoris equitisque Rom. ita pronuntiavit: Non oportere maledici senatoribus: re maledici civile fasque esse.

10 *Litium series ubique majorem in modum excreverant, manentibus antiquis, intercapedine jurisdictionis, accedentibus novis, ex conditione tumultuque temporum. Sorte elegit per quos rapta bello restituerentur: quique judicia centumviralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur, extra ordinem dijudicarent, redigerentque ad brevissimum numerum.*

11 *Libido atque luxuria, coërcente nullo, invaluerat. Auctor senatui fuit decernendi, ut quæ se alieno servo junxisset, ancilla ha-*

major intelligatur, quam in Equestri, libertas vero in utroque ordine par.

Iudicia centumviralia.] Centumviri (quos primum Quæstura functi, deinde Decemviri litibus judicandis hasta posita solenni conventu cogere solebant. Omnibus autem Prætor præsidebat) de testamentis aliisque civilibus, ac privatis causis judicabant, quales nimirum Crassus enumerat lib. I. De oratore, ac cernere est apud ICtos. l. XIII. De inoff. test. & l. XXX. De lib. leg. Ea igitur judicia quæ ad Centumviros pertinebant, Vespasianus etiam aliis extra ordinem cognoscenda commisit *Torrentius.* Adde Plin. Epist. XIIII. libro II. Adde Epist. ult. libro V. & XXIIII. lib. IIII. & XXXII. libro VI. ac Suetonium Aug. capite XXXVI.

Auctor Senatui fuit decernendi.] Observatum videmus ab optimis quibusque Principibus, ut constituturi aliquid venirent in Senatum, atque ibi ea de re in quam vellent partem oratione habita, censendi arbitrium Patribus relinquerent. Quo facto Senatusconsultum in ipsorum fere sententiam sequebatur, & interdum à Principe, tanquam auctore, interdum à Consulibus in gratiam Senatus, sæpe etiam à re ipsa appellabatur. Exempla apud I.Ctos passim obvia. Atque hoc est quod frequenter eadem de re nunc Senatusconsulto, nunc Principis oratione cautum aliquid legitur. *Torrent.*

Vt quæ se alieno servo junxisset, ancilla haberetur.] Atqui multo ante à Claudio factum narrat Tacitus Annal. XII. Cujus verba quanquam corrupta sunt, non dubia tamen eorum sententia est, mulierem liberam quæ alieno servo, ignorante domino, se miscuisset, veluti proprio consensu servam fieri, & inde natos quoque pro liberis non haberi, sic enim S.C. Claudianum exponunt I.Cti, Vlpian. institut. tit. II. Paull. Receptar. sententiar. lib. IIII. tit. X. ipse Iustinian. lib. III. Institut. tit. XIII. & in Codice suo de S.Cto Claudiano tollendo. Crebra etiam in Codice Theodosiano ejus mentio. Sunt itaque qui velint Vespasianum primo suo Consulatu, quem sub Claudio gessit, auctorem fuisse ut id decerneretur.

haberetur. Neve filiorumfamilias fœneratoribus exigendi crediti jus umquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem. C ÆTERIS *in rebus statim ab initio* 12
principatus usque ad exitum, civilis & clemens. Mediocritatem pristinam neque dissimulavit umquam, ac frequenter etiam præ se tulit. Quin & conantes quosdam originem Flavii generis ad conditores Reatinos, comitemque Herculis, cujus monumentum exstat via Salaria, referre, irrisit ultro. Adeoque nihil ornamentorum extrinsecus cupide appetivit, ut triumphi die fatigatus tarditate & tædio pompæ non reticuerit: merito se plecti, qui triumphum, quasi aut debitum majoribus suis, aut speratum unquam sibi, tam inepte senex concupisset. *Ac ne* TRIBVNITIAM *quidem* POTESTATEM *&* PATRIS PATRIÆ *appellationem nisi sero recepit. Nam consuetudinem salutantes scrutandi, manente adhuc bello civili, omiserat.*

tur. Atqui Tacitus non solum Claudio hoc asscribit, sed & Pallantem, libertum, tanquam repertorem ejus, laudatum ac remuneratum tradit. Sed & Suetonius hic de Vespasiano, uti jam Principe loquitur. *Idem.*

Neve filiorumfamilias.] Id quoque ante Vespasiani tempora sæpius cautum: nam & Lætoriæ legis circumscriptionem adolescentium vindicantis meminit Cicero lib. III. De offic. & Plautus Pseudolo legem quinam vicenariam commemorat, quæ vetaret adolescentibus pecuniam dari mutuo, ab ipsa (ut opinor) ætate, intra quam id prohiberetur, à Poëta sic appellatam. Et Claudium scribit Tacitus initio libri II. Annal. lege lata sævitiam creditorum coërcuisse, ne in mortem parentum pecunias filiisfamilias fœnori darent. Eam igitur legem neglectam Vespasianus revocavit. Neque id profuit: aliter enim suo mox tempore usitatum fuisse ostendit Iuvenalis, cum ait Satyra III.

——funus promittere patris
Nec volo nec possum.——

Leges igitur bonas semper fœneratorum vicit improbitas, ut de Fufidio illo suo lib. I. Sat. II. tradit Horatius, & de Macedone I.Cti ad S.C. Macedonianum, quod tam præclari adolescentium circumscriptoris nomen illustrat. *Idem.*

Comitemque Herculis.] Tanquam illi, qui Reate oppidum in Sabinis condiderunt, fuerint in Herculis comitatu. Silius tamen cecinit, Reate non Herculi fuisse dicatum, sed magnæ matri Cælicolarum. Herculem autem venisse in Italiam post abacta Geryonia armenta, vulgo notum est. *Beroald.*

Consuetudinem salutantes scrutandi.] Hinc *scrutatores* dicti Claud cap. XXXV.

13 *rat. Amicorum libertatem, caussidicorum figuras, ac Philosophorum contumaciam lenissime tulit. Licinium Mucianum notæ impudicitiæ, sed meritorum fiducia minus sui reverentem, nunquam nisi clam, & hactenus retaxare sustinuit, ut apud communem aliquem amicum quærens, adderet clausulæ,* Ego tamen vir sum. *Salvium Liberalem in defensione divitis rei, ausum dicere,* Quid ad Cæsarem, si Hipparchus HS. millies habet? *& ipse laudavit. Demetrium Cynicum in itinere obvium sibi post damnationem, ac neque assurgere, neque salutare se dignantem, oblatrantem etiam nescio quid, satis habuit* Canem *appellare.*
14 *Offensarum inimicitiarumque minime memor, executorve, Vitellii hostis sui filiam splendidissime maritavit, dotavitque etiam & instruxit. Trepidum eum interdicta aula sub Nerone, quærentemque quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admissionis simul ex-*

Caussidicorum figuras.] Vocabulum hac notione, eo seculo natum. Quintilianus libro IX. cap. II. Sextus Victor *vocat obliqua dicta:* EVtropius in Vespasiano *convicia.* Suidas in eodem, σκώμματα ῥητόρων. Græci vocant ὑπονοίας. Herodianus, ut videtur, ὑπογραφὰς libro quarto, dum ait de Alexandrinis, πεφύκασι δέ πως εἶναι φιλοσκώμμονες, καὶ λέγειν εὐστόχως ὑπογραφὰς ἢ παιδιάς. Figuras hujusmodi & dicta figurata sic describit Iulius Papa Romæ in Epistola quam inserit Anastasius Apologiæ secundæ: καὶ ἐν οἷς, ait, ῥήμασιν ἐδόξατε ἡμᾶς τιμᾶν, ταῦτα μετασχηματιζόμενοι μετ' εἰρωνείας τινὸς εἰρήκατε. Figurarum exempla sunt hæc. Ælius Spartianus in Severo: *Damnabantur plerique, cur jocati essent, alii cur tacuissent, alii cur pleraque figurata dixissent, ut quod esset imperator vere nominis sui, vere Pertinax, vere Severus.* Casaub. *Morsus figuratos* vocat Macrobius lib. VII. Saturnal. cap. III.

Notæ impudicitiæ.] *Impudici* proprie qui cum viris consueverunt. Vid. in Augusto, Quod repetendum quo melius intelligatur quod sequitur, *Ego tamen vir sum*, vel (ut Victor refert) *Nosti me virum esse.*

Post damnationem.] Quod sequor. nam Vespasianus suadente Muciano Philosophos Roma expulit, relegato in insulam Demetrio auctor Xiphilin.

Ex officio.] Officium pro officialibus poni non est infrequens, nec insolens, Iurisconsultis præsertim: eodem in sensu posuit Tranquillus. *Turnebus.*

Admissionis.] Apud nos primi omnium C. Gracchus & mox Livius Drusus instituerunt segregare turbam suam,

expellens, abire Morboniam *jusserat. In hunc postea deprecantem haud ultra verba excanduit, & quidem totidem fere atque eadem. Nam ut suspicione aliqua vel metu ad perniciem cujusquam compelleretur tantum absuit, ut monentibus amicis cavendum esse Metium Pomposianum, quod vulgo crederetur genesim habere imperatoriam, insuper* COS. *fecerit: spondens, quandoque beneficii memorem futurum. Non temere quis punitus insons reperitur: nisi absente eo & ignaro, aut certe invito atque decepto. Helvidio Prisco, qui*

suam, & alios in secretum recipere, alios cum pluribus, alios cum universis. Habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt & secundos, numquam veros. *Seneca.* Lampridius in Alexandro: *Moderationis tantæ fuit, ut amicos non solum primi ac secundi loci, sed etiam inferioris, ægrotantes viserit.* Et Tiberius ipse amicos solitus describere in tres classes. Ab hoc more Admissiones manarunt, Admissionales, & officium admittendi. Admissionum facilitatem in Trajani laudatione Plinius admiratur. Alexandrum quasi unum è Senatoribus, patente velo, Admissionalibus remotis, salutatum esse Lampridius scribit. *Lipsius.*

Abire Morboniam.] Morbonia, vel, ut in quibusdam libris scribitur, Morbovia, ut nomen oppidi, quod tamen nusquam est, fingi videtur. aut adeo populi ore frequentabatur ceu oppidi nomen, sub sensu morbi & exitio. Hoc enim perinde est, ac si quis aliquem in malam crucem amandet, aut ad corvos abire jubeat. Certe compendium Dionis pro Morbonia, ἐς κόρακας, habet. *Turnebus.*

Metium Pomposianum.] Eum ob genesim postea Domitianus occidit, c.x.

Genesin habere Imperatoriam.] Vulgo ferebatur, quod mathematici Pomposiano prædixerant, inspecta ejus nativitate, fore, ut aliquando imperaret. Hoc enim significat, habere genesin Imperatoriam. Olim Severus audivit quandam in Syria fœminam nomine Iuliam, regiam habere genituram, hoc est, ut regi jungeretur: eandem uxorem petiit, & accepit: & ita quum ipse regnaret, prædicta Mathematicorum de uxore comprobata sunt. *Berald.*

Consulem fecerit.] Videtur Vespasianus idem sensisse, quod M. Antoninus Imperator sensit, qui de Avidio Cassio, quem Verus cavendum scripserat, tanquam osorem tyrannidis, ita rescripsit: *Si Cassio divinitus debetur Imperium, non poterimus interficere, etiam si velimus: scis enim proavi tui dictum, Successorem suum nullus occidit.* Idem.

Quandoque.] Si imperabit, sicut creditur ex genitura Imperatoria.

Helvidio Prisco.] Hic ille Helvidius Priscus gener Thraseæ de quo præclare Tacit. extremo lib. XVI. Annal. & initio lib. IIII. Histor. Iuvenal. quoque Sat. v. Altercationes etiam de quibus hîc Sueton. commemorat Arrianus De Epicteti sermonibus lib. I. cap. II. Filium Helvidium patri cognomen occidit Domitianus, cap. x. De patre & filio elegans Plinii epistola lib. IIII. Ad Cerealem.

qui reversum ex Syria, solus, privato nomine Vespasianum *salutaverat, & in prætura omnibus edictis sine honore ac mentione ulla transmiserat, non ante succensuit quam altercationibus insolentissimis pæne in ordinem redactus. Hunc quoque, quamvis relegatum primo, deinde & interfici jussum, magni æstimavit servare quoquo modo, missis qui percussores revocarent: & servasset, nisi jam periisse falso nuntiatum esset. Ceterum neque cæde cujusquam umquam lætatus, justis*

16 *suppliciis illacrymavit etiam & ingemuit.* SOLA *est, in qua merito culpetur, pecuniæ cupiditas. Non enim contentus omissa sub Galba vectigalia revocasse: nova & gravia addidisse: auxisse tributa provinciis, nonnullis & duplicasse: negotiationes quoque vel privato pudendas propalam exercuit, coëmendo quædam tantum ut pluris postea distraheret. Nec candidatis quidem honores, reisve tam innoxiis quam nocentibus absolutiones venditare cunctatus est. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promovere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo* pro spongiis *dicebatur* uti, *quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. Quidam natura cupidissimum tradunt, idque exprobratum ei à sene bubulco: qui negata sibi gratuita libertate, quam imperium adeptum suppliciter orabat, proclamaverit,* Vulpem pilum mutare, non mores. *Sunt contra qui opinentur ad ma-*

Omissa sub Galba vectigalia.] Quale erat imprimis QVADRAGESIMAE. de quo ex veteri nummo ad caput XV. Galbæ.

Pro spongiis dicebatur uti.] Haud absimile est scitum illud Cynici Diogenis, *Dionysium*, dixit, *amicis uti pro vasculis, quæ dum plena sunt, evacuat, & abjicit vacua.*

Ad manubias & rapinas necessitate com-

manubias & rapinas necessitate compulsum, summa ærarii fiscique inopia: de qua testificatus sit initio statim principatus: professus quadringenties millies opus esse, ut Resp. stare posset. *Quod & verisimilius videtur, quando & male partis optime usus est. In omne ho-* 17
minum genus liberalissimus, explevit censum senatorium: consulares inopes quingenis sestertiis annuis sustentavit, plurimas per totum orbem civitates terræmotu aut incendio afflictas, restituit in melius. Inge- 18
nia & artes vel maxime fovit: primus è fisco Latinis Græ-

compulsum.] Xiphilinus: Ὁ δὲ Μουκιανὸς καὶ χρήματα ἀμύθητα πανταχόθεν, ὅθεν ἐνεδέχετο, εἰς τὸ δημόσιον ἤθροιζεν ἑτοιμότατα, τὴν ἐπ' αὐτῷ ἐπηγγελίαν εἰς ἑαυτὸν ἀντὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἀναδεχόμενος. νεῦρα γὰρ τῆς ἡγεμονίας τὰ χρήματα ἀεί ποτε εἶναι ἔλεγε. *Manubiarum* vero vocabulo uti videtur Suet. pro spoliis atque illicito quæstu, ut alibi quoque, & non semel ipse Cicero. De quo verbo Gel. lib. XIII. c. XXIII. Ascon. Verrina III. Nonius & alii. Hinc *manubialis pecunia* Aug. cap. XXX.

Quadringenties millies opus esse.] Hanc summam majorem esse video, quam ut Vespasianus speraverit quantavis parsimonia aut tributorum exactione colligi posse, quare pro quadringenties *quadragies* legendum esse videtur, id est, millies centena millia aureorum coronatorum, ultra enim hanc summam ne ludicra quidem vota hominum procedere solent, etiamsi immensum quid, majusque omni auri conceptaculo exoptare contendant. *Budæus.*

Explevit censum Senatorium.] AVg. cap. XLI.

Quingenis sestertiis annuis.] Eadem liberalitate usus est Nero in Messalam consularem, cujus paupertatem, ut inquit Tacitus, sustentavit quingenis sestertiis in singulos annos. Idem Aurelio quoque Cottæ, & Antonio annuam pecuniam statuit, quamvis per luxum habitas opes dissipassent. Quingenis autem sestertiis, id est, XII. M. & D. coronat.

Plurimas per totum orbem civitates.] Tres Cypri civitates, Vespasiano imperante terræ motu concidisse, scribit Eusebius num. MMXCIII. Ille, qui lusit de otio suo, quisquis is fuit Sibyllinorum carminum conditor.

Καὶ τότε δὴ Σαλαμῖνα Πάφον θ'
ἅμα σεισμὸς ὀλέσσει,
Κύπρον ὅταν περίκλυστον, ὑπερκλονέῃ μέλαν ὕδωρ.

Ex inundatione terræ motum sequuturum innuit, quod clarius postea.

Primus è fisco Latinis Græcisque rhetoribus annua centena constituit.] Sive quod idem est, aureos millenos. nostræ vero pecuniæ, aureos bis millenos & quingenos. Amplissimum sane, ut quidem nunc vivitur, honorarium: pro ratione vero illorũ temporum tenue. nonne enim pudendum, Terpno Diodoroque citharœdis pro una productione data ducenta, istis vero annua centena tantum statui? Medicis ducena saltem quinquagena annuam mercedem apud

Græcisque rhetoribus annua centena constituit. Præstantes poëtas, nec non & artifices, coëmit: item colossi refectorem insigni congiario magnaque mercede donavit: mechanico quoque grandes columnas exigua impensa perducturum in Capitolium pollicenti, præmium pro commento non mediocre obtulit, operam re-
19 *misit, præfatus* sineret se plebeculam pascere. *Ludis per quos scena Marcelliani theatri restituta dedicabatur, vetera quoque acroamata revocaverat. Apollina-*

principes fuisse, scribit Plinius libro XXIX. Fuêre & Philosophis annua constituta, ut clarum ex illo Tatiani loco quem supra laudavimus. at non Vespasianus ejus instituti auctor, sed M. Antoninus Pius, de quo scribit Capitolinus, *Rhetoribus & philosophis per omnes provincias & honores & salaria detulit.* Casaubon.

Necnon & artifices coëmit.] Vetus vox *coëmere* pro mercede conducere: sic *emptivus* miles ὁ μισθῷ πεπισμένος, apud Festum. *emere auxilio*, apud Iulium Capitolinum in Antonino Philosopho. *Idem.*

Colossi refectorem.] Hic colossus erectus sub Nerone, refectus à Vespasiano, ac dempto capite Neronis, & Solis adjecto cum VII. radiis, Soli dicatus fuit. Iterum Commodus ablato capite Solis suum reposuit. Illarum enim immanium statuarum capita & brachia, quod exemptilia essent, commutabantur gomphis ferreis, aut plumbeis, binis, aut ternis, ut etiam hodie videre est Romæ in statuis vetustissimis. Hieronymus in cap. III. Habacuc: *vultu tantummodo commutato, ablatoque capite, ejus qui vicerit, facies superponitur.* Ideo elegantissime Tertullianus cap. XII. Apolog. *Cervices ponimus ante plumbum. Glutinum & Gomphosis capiti sunt Diis vestris.* γόμφωσιν & coagmentationem capitibus simulacrorum ex plumbo fieri ait. *Ios. Scaliger.*

Insigni congiario.] *Congiarium* vocat quod privato datum fuit. Cæsar. cap. XXVII.

Grandes columnas perducturum.] Idem Archimedes machinator tormẽtorum bellicorum scientissimus scripsit ad Hieronem, quodcunque onus arte mechanica moveri posse: qui olim gloriabundus jactasse fertur, si quem alterum nactus terræ globum esset, se hunc orbem ad illum translaturum. Id cum Hieron admiraretur, tanquam incredibile factu, navem onerariam solito onere onustam, procul assidens, nullo corporis conatu, quieta manu adeo facile duxit, ut mari perlabi videretur. *Beroald.*

Sineret se plebeculam pascere.] Plebeculam intelligi voluit operarios viliores, & victum ex opera quotidiana quæritantes.

Marcelliani theatri.] Quod Augustus extruxit cap. XXIX.

Acroamata.] De quibus ad cap. LXXIV. Aug. addit hoc loco Beroaldus, Acroamata dici non solum ipsas voces, & verba, sed ipsos quoque histriones, enarratoresque acroamatum vocales. In quo significatu dictum est illud à Lampridio, quod Alexander Romanus Imperator nanos, & nanas, & moriones, & vocales exoletos, & omnia acroamata, & pantomimos populo donaverit.

Ter-

linari tragœdo quadringenta: Terpno Diodoroque citharœdis ducena, nonnullis centena: quibus minimum quadragena sestertia super plurimas coronas aureas dedit. Sed & convivabatur assidue: ac sæpius recte, ac dapsile, ut macellarios adjuvaret. Dabat sicut Saturnalibus viris apophoreta, ita & per Kalend. Martii fœminis: & tamen ne sic quidem pristinæ cupiditatis infamia caruit. Alexandrini Cybiosacten *eum vocare perseveraverunt, cognomine unius è regibus suis tur-*

Terpno.] Terpni mentio Ner. c. XX.

Ac sæpius recte.] Cod. Salmas. *recta.* Domit. cap. VII. *revocata cœnarum rectarum consuetudine.* Sed geminus huic loco est alter Aug. cap. LXXIV. *convivabatur & assidue, nec umquam nisi recta.*

Vt macellarios adjuvaret.] Qui convivia lautiora facit, & crebriora, is adjuvare dicitur macellarios, à quibus emit obsonia. Ita enim magno annona macelli venditur, & ejus pretia augentur. In hanc sententiam M. Varro in III. de re rustica ait eleganter: *Sed ut ad hunc bolum pervenias, opus erit tibi aut epulum, aut triumphus alicujus: ut tunc fuit Scipionis, Metelli, aut collegiorum cœna: quæ tunc innumerabiles excandefaciunt annonam macelli.* Beroald.

Kalendis Martii.] Quæ erant Saturnalia fœminarum, sicut ostendit Epigrammaticus poëta illo hendecasyllabo ad fœminam:

—— *Scis, puto, vestra jam, venire*
Saturnalia, Martias Calendas.

Plautus in milite:

Da mihi vir Calendis mittam cum Martiæ venerint.

Nam tunc fœminis munera missitabantur: quia *Calendæ Martiæ*, ut inquit Porphyrio, *matronarum dies festus erat, & Matronalia dicebatur:* quas eleganter Iuvenalis fœmineas vocat, perinde ac fœminis peculiariter dicatas. Præterea mense Martio ingrediente ita servis cœnas matronæ apponebant, ut domini Saturnalibus. Vide Ovidium in Fastis. *Idem.*

Alexandrini.] Loquax semper, & ingeniosa in contumelias Præfectorum Ægyptus fuit maxime Alexādria. Quod cum alii, tum Seneca testatur extrema Consolatione ad Helviam, (seu Albinam mavis,) & Herodianus Antonino. *Torrent.*

Cybiosacten eum vocare perseverarunt cognomine unius è regibus suis turpissimarum sordium.] Cybium Plinio, Martiali concisam pelamydem appellari scimus: unde frequens Plinio nominis usurpatio inter præcipua salsamenta, corrupta etiam apud Varronem lectione. Credidit Festus dicta à cuborum similitudine, qui cum æque in omnes partes pateant (quadratæ enim ad lusum aptæ sunt) ita etiam piscantes hoc genus piscis aleam veluti laudant: hic autem quem Cybiosacten appellatum dicit Tranquillus propter ejus illiberalitatem, non unus fuit ex Ptolemæis regibus, sed è Syria ducens originem: qui à filia maxima natu Ptolemæi Auletæ expulsi à suis in virum accersitus, non multo post ab ipsa expellitur, cum ejus ignobilitatem, atque illiberalitatem pati non posset. Strabo. Vnde illi ab ordinandis cybiis, quæ forte ipsemet familiæ dispensaret, merito sordidissimum cognomentum adhæsit. *Baptista Egnatius.*

Favo.]

turpissimarum sordium. Sed & in funere Favo archimimus personam ejus ferens, imitansque, ut est mos, facta ac dicta vivi, interrogatis palam procuratoribus quanti funus & pompa constaret: ut *audiit* HS. centies, *exclamavit*, Centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim projicerent. STATURA *fuit quadra-*

Favo.] Nomen archimimi omnino cum Turnebo & melioribus scriptis putamus esse. *Favor*, non *Favo*: sive ex omine popularis studii, sive ex eventu id histrio ille adsciverit. Et certe, quod refertur, ingenium & elegantiam mimicam sapit. Sic *Amor* nomen est viri in marmore Romano:

Conditus hic Amor est dictus de nomine patris,
Heu miseri patris conditus hic Amor est.

In alia inscriptione idem est fœminæ nomen. A neutris quoque finxerunt masculina. Vt *Auxilius* Grammaticus apud Ausonium, *Obsidius* apud Florum, *L. Cincius Alimentus* nobilis historicus. *Gronovius.*

Archimimus.] Princeps ludionum, scenicorumque: sicut Archigallus dicitur princeps, primariusque Gallorum Cybeleiorum.

Personam ejus ferens, imitansque, ut est mos, facta ac dicta vivi.] Mos servatus in divitum & insignium virorum funeribus, ut notat Dionysius Halicarnasseus, libro septimo, εἶδον δὲ καὶ ἐν ἀνδρῶν ἐπισήμων ταφαῖς, ἅμα ταῖς ἄλλαις πομπαῖς προηγουμένους τῆς κλίνης τοὺς σατυριστὰς χορούς, κινουμένους τὴν σίκιννιν ὄρχησιν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς εὐδαιμόνων κήδεσι. Vide & in Tiberio capite LVII. nam videtur is scurra de quo ibi agitur, ex ista consuetudine funeri admotus: etsi id Suetonius διαρρήδην non dicit. *Casaub.*

Vt audiit HS. *centies.*] Hic locus omnino refingendus, ut in parte vidit Budæus: *ut audiit sestertio centies, exclamavit, centies sibi sestertium darent, ac se vel in Tiberim projicerent.* Non tantum quod Favor procuratorum vocem, sed præcipue quod imitaretur avaritiam ejus, cujus personam sustinebat, Vespasiani. Quam ad rem non est opus summa parva. Nullum est certius argumentum sordium in avaro, quam quod ei deest tam quod habet, quam quod non habet. Adeo naturalem & insitam fuisse significat illi principi pecuniæ cupiditatem, ut etiam mortuus si intelligeret, tantum impendii factum in funus suum, id esset doliturus, malletque in thesauris argentum condere, licet nunquam usurus, quam extremi muneris honorem recipere: quin imo putaret tanto dono quamvis ignominiam cadaveri suo oblatam abunde compensare. Hinc satis apparet, amplam fuisse summam: videlicet ducentorum quinquaginta millium Philippeum nostrorum: non centum millium nummûm, quæ tantum faciunt duo millia quingentos. *Gronovius.*

Statura quadrata.] Observavimus curiose apud Celsum, & Columellam, staturam quadratam dici, quæ neque longa, neque brevis sit, sed inter utrunque temperata. Sic enim ait Columella de canibus scribens: *Probatur quadratus potius, quam longus, aut brevis.* Celsus ait in secundo: *Corpus habilissimum quadratum esse, neque gracile, neque obesum. Nam longa statura, ut in juventa decora est, sic matura senectute conficitur: gracile corpus infirmum, obesum hebes est.* Igitur Tranquillus significare volens Vespa-

drata, compactis firmisque membris, vultu veluti nitentis. Vnde quidam urbanorum non infacete: siquidem petenti, ut & in se aliquid diceret: Dicam, *inquit,* cum ventrem exonerare desieris. *Valetudine prosperrima usus est: quamvis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces cæteraque membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret, inediamque unius diei per singulos menses interponeret.* ORDINEM 21
vitæ fere hunc tenuit. In principatu maturus semper, ac de noctu evigilabat: deinde perlectis epistolis, officiorumque omnium breviariis, amicos admittebat: ac dum salutabatur, & calceabat ipse sese & amiciebat. Post decisa quæcumque obvenissent negotia, gestationi, &

Vespasianum fuisse neque procera, neque brevi statura, sed intermedia, eleganter dixit quadrata. *Beroald.*

Vultu veluti nitentis.] Aperte quidem, sed minus verecunde Mart. lib. III. Epigr. LXXXVII. Vide Festum in *Nictare.*

Ad numerum.] Frictiones quidem summopere commendant medici, sed audiendos negant qui numero faciant: id enim ex viribus hominis colligendum est. Et si perinfirmus est, potest satis esse quinquagies, si robustior, potest ducenties esse faciendum. Vespasianus vero, qui nulla necessitate frictionibus utebatur, numerum voluit esse æquabilem, quod conservandæ valetudini magis convenit. *Torrent.*

In sphæristerio.] Sphæristerium, locus erat rotundus, variis exercitationibus accommodatus: quod indicat Plinius in V. Epistolarum, cujus verba sunt hæc: *Apodyterio suppositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit.* Dici autem videtur à sphærica, circularique figura. Lampridius sphæristerium capere videtur pro loco, in quo speciatim pilaris lusio exercetur: unde quidam dictum esse autumant, à lusu pilæ, quam Græci *σφαῖραν* vocant. Nam & *σφαιρίζω* Græcum verbum est, quod significat pila ludere. *Beroald.*

Ordinem vitæ fere hunc tenuit.] Adi Lampridium in vita Alexandri Severi. ibi, *usus vivendi eidem hic fuit.* Martialem epigrammate octavo libri quarti, & XC. ejusdem. Extant & Plinii aliquot epistolæ ejusdem argumenti, itemque simiæ ejus Sidonii Apollinaris: & integro Ausonii poëmate descripta Ephemeris. Ex his locis discet studiosus antiquitatis, quomodo soliti veteres diem disponere. *Casaub.*

Breviariis.] Obiter annotandum, brevem, & breve masculino, & neutro genere eleganter, & Latine dici in eo significatu, quo vulgus usurpat, brevem apostolicum nominitando. Lampridius in Alexandro: *Milites suos sic ubi scivit, ut in cubiculo haberet breves, & numerum, & tempora militantium.* Flavius Vopiscus in Aureliano: *Breve nominum conscripsit.* Item, *Breve legit singulis quorum nomina continebat.* Beroald.

Post decisa.] Sic Horat. Epist. ad Mœcenatem:

Ga-

& inde quieti vacabat: accubante aliqua pallacarum quas in defunctæ locum Cænidis plurimas constituerat: ac secreto in balneum tricliniumque transibat. Nec ullo tempore facilior, aut indulgentior traditur: eaque momenta domestici ad aliquid petendum magno-
22 *pere captabant. Et super cœnam autem, & semper alias comissimus, multa joco transigebat. Erat enim dicacitatis plurimæ: & sic scurrilis ac sordidæ, ut ne prætextatis quidem verbis abstineret. Et tamen nonnulla ejus*

Gaudentem parvisque sodalibus, & Lare certo
Et ludis, & post decisa negotia Campo.

Accubante aliqua pallacarum.] Sicuti pellex ea proprie dicitur, quæ cum eo concumbit, qui uxorem habet, ita Pallaca seu Pallace proprie vocatur, quæ cum cælibe consuescit. quæ distinctio colligitur ex Festo: *Pellicem eam antiquæ nominabant, quæ uxorem habenti conjungebatur.* Item ex Gellio lib. IV. cap. III. Sic Campaspen amicam Alexandri, Plinius pallacem ejus appellat. Et in Curtii nonnullis exemplaribus pro *pellice* legitur pallace. Suetonium vero etiam hac voce intelligere eas, quæ cum Vespasiano inuxorato commiscerentur, illa verba demonstrant: *quas in defunctæ Cænidis locum plurimas substituerat.* De Cænide cap. III. *Marcellus Donatus.*

Ac secreto.] Codex Tornacens. *A secreto*, *A* majuscula haud dubie melius. *Torrent.*

Ea momenta captabant.] Apud Maronem Dido ad Annam sororem:

Sola viri molles aditus, & tempora noras.

Item alibi:

—— *Et quæ molissima fandi*
Tempora. —— Beroald.

Super cœnam autem & semper alias comissimus.] Mirifice placet scriptura Viterbiensis, *Super cœnam autem & super aleas communissimus.* Aleæ lusu inter cœnam plurimum utebantur: vide ad librum secundum: de voce *communissimus* notavimus ad Claudium capite XXI. *Casaubon.* Si Viterbiensem scripturam admittimus, similis huic Vespasiani comitati erit illa Theodorici Gothorum regis, de quo Sidonius Apollinaris scribit, cum in alea vinceret, fuisse indulgentissimum. *Tunc enim*, inquit, *petitionibus portus aperitur.* Quamquam alia petendi momenta Vespasiani domestici captarunt. *Schildius.*

Ut ne prætextatis quidem verbis abstineret.] Prætextatum sermonem quidam putant dici, quod prætextatis nefas sit obscœno verbo uti. alii, quod nubentibus depositis à multitudine puerorum obscœna clamentur. *Festus.*

Prætextatis.] Prætexta verba obscæna & turpia interpretor, à fabulis prætextis, quales Afranii fuerunt, in quibus fœdissima & turpissima dicta & argumenta erant. *Turnebus.* Prætextata verba impudica & obscœna, ut apud Macrobium Saturn. cap. I. lib. II. *Sic prætextate*, id est, verbis obscœnis, Prologo Captiv. Plautinæ, ubi perperam scriptum pertractate. Eadem *Veneris vocabula* Varroni apud Marcellum in Acerbum. *Verba* obscœna eidem apud eundem in *Returare*, & in *obscœnum.* Eadem nupta verba apud Festum. *Theod. Marcilius.*

Admo-

ejus facetissima exstant, in quibus & hoc: Menstrium Florum, consularem, admonitus ab eo plaustra *potius quam* plostra *dicenda, die postero* Flaurum *salutavit. Expugnatus autem à quadam, quasi amore sui deperiret, cum productæ pro concubitu sestertia quadringenta donasset: admonente dispensatore quemadmodum summam rationibus vellet referri,* Vespasiano *inquit*, adamato. *Vtebatur & versibus Græcis tempestive satis:* 23
ut de quodam proceræ staturæ, improbiusque nato:

Μα-

Admonitus ab eo plaustra potius quam plostra dicenda.] Quanta fuerit affinitas soni inter *au* & *o*, infinita prope sunt quæ arguant. Dio notat *Claudium* aliis dictum, qui semper apud Ciceronem *Clodius*: idem observat & Scholiastes Iuvenalis ad sextam. Dixêre & *cotes* pro cautes, *origa* pro auriga, notante eodem interprete: sic *focaneus palmes*, qui à faucibus dictus auctore Columella lib. IV. *Clostrum* & *Clostellum* pro claustrum & claustellum. *caudicem* pro codicem: *cautem* pro cotem: *sauricem* pro soricem. *oricularius clyster* in medicorum libris pro auricularius. Sic Audius ille à quo Audiani hæretici sunt denominati, aliis Αὔδιος, aliis Ὤδιος scribitur: ideo Epiphanius, Αὐδιανοὶ εἴτουν Ὠδιανοί. Propheta quoque Hosea, aliis Ὠσηὲ, aliis Αὐσῆ dictus ut & notat Hieronymus. *Casaubonus*. Galli plane pronuntiationem τοῦ *au* transtulerunt in *o*.

Flaurum salutavit.] Petitus est Vespasiano è Græca allusione sal & lepos, seu Grammaticam observatiunculam ridenti ut ineptam ac nullius rei, seu hominem ipsum notanti ut nihili & futilem. id enim est φλαῦρος. *Torrentius*.

Cum productæ pro concubitu HS. *quadringenta donasset.*] Ex cod. Pithœi est hæc lectio: Memm. & Viterb. habent *perductæ*. Sed quare tantam pecuniæ vim homo ad opprobrium usque deparcus, hujus rei caussa effudisset, cum non amore captus, istam accersisset, sed ab illa fuisset expugnatus? quare puto non ipsum fœminæ, sed ipsi fœminam potius donum dedisse, quasi μίσθωμα τῆς συνουσίας. Lego igitur, *cum perducta*. deinde quod de rationibus sequitur, interpretor de accepti pagina, in quam referri debuit hæc summa, sub aliquo titulo. *Casaub.* Moris fuit unumquemque domesticam rationem sibi totius vitæ suæ per dies singulos scribere, ex quo appareret quid quisque de reditibus suis, quid de arte, fœnore lucrove supposuisset quoque die. *Asconius*. Codex quoque Salmas. *perductæ*. Vnde *perductores* non multo lenonibus honestiores. Vide Pithœi Adversariorum subsecivorum lib. II. cap. XVII.

Rationibus referri.] Lege potius cum Salmas. Cod. *inferri*.

Proceræ staturæ improbiusque nato.] *Improbe natum* vocat, τὸν κακῶς πεφυκότα, hominem deformi & turpi proceritate corporis. Sic apud Plautum *improba facies*. Notat autem in hujusmodi homine pravum incessum. multi enim ejus staturæ λορδοὶ incedunt, ut est apud Aristotelem περὶ πορείας cap. VII. ἔσχος ergo hic dicitur de corpore producto adinstar pertinæ, longuriive. *Casaubon.* Quod Homerus Iliad. η. de

Μακρὰ βιβὰς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος.

Et maxime de Cerylo liberto, qui dives admodum ob ſubterfugiendum quandoque jus fiſci, ingenuum ſe & Lachetem mutato nomine cœperat ferre,

Ὦ Λάχης Λάχης, ἐπὰν ἀποθάνης,
Αὖθις ἐξ ὑπαρχῆς εἰρήσῃ Κηρύλος.

Maxime tamen dicacitatem in deformibus lucris affectabat: ut invidiam aliqua cavillatione dilueret, transferretque ad ſales. Quendam è charis miniſtris diſpenſationem cuidam, quaſi fratri, petentem cum diſtuliſſet, ipſum candidatum ad ſe vocavit: exactaque pe-

cu-

de Ajacis cum Hectore congreſſuri haſta dixerat, id jucundiſſimus Imperator ad eam corporis partem tranſtulit, quæ honeſte nominari nequit. Itaque *vaſato* ſcribendum eſſe judico. Quid autem *vaſa* in Priapi ſacris ſint, neque mei pudoris eſt dicere, neque aliis difficile conjectare. Sed omittendum non eſt, præclarum illud omnium virtutum domicilium Daniëlem Heinſium, cum de hoc loco mentio caſu incidiſſet, mihi affirmaſſe, ſibi *mutoniato* legendum videri. Eodem quidem ſenſu; ſed meum à vulgata lectione minus abit. *Rutgerſius.*

Ob ſubterfugiendum quandoque jus fiſci.] Vide quæ notamus Ner. c. XXXII. Quanquam nec deerit fortaſſe cui venuſtior ſententia videatur, ſi Cerulum hunc Latinæ conditionis fuiſſe dicamus. Latini enim, ſive Iuniani, in vita pro liberis habiti, extremo vitæ ſpiritu, cum anima libertatem ſimul amittebant. Inſtitut. De ſucceſſ. libertorum, §. ult. Non ignoro tamen quoad jus fiſci deterioris fuiſſe conditionis etiam alios cum morerentur, libertos omnes quam ingenuos. *Torrent.*

Ὦ Λάχης Λάχης.] Non dubito aliter accipienda hæc ὦ Λάχης Λάχης, & ultimum vocabulum Κηρύλος, non ſunt poëtæ, ſed Veſpaſiani. Quare ita ſine dubio ſcribendum ὦ Λάχης Λάχης, Ἐπὰν ἀποθάνης αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἔσῃ Κηρύλος. Huic liberto nomen erat Cerylo. ſed ille ut ſervitutis quam ſervierat memoriam aboleret, Lachetem ſe dixerat. Hic igitur Veſpaſianus, *O Laches, poſtquam diem ultimum clauſeris, eris denuo Cerylus*, hoc eſt, jura quæ fiſcus habet in bona libertorum poſt eorum obitum non ſubterfugies. Veſpaſiani ſunt, ut diximus, prima verba & poſtremum etiam. Qui interjicitur medius verſus, Menandri eſt. *Caſaub.*

Diſpenſationem.] Vide AVg. cap. LXVI. & Oth. cap. V.

Exactaque pecunia, quantum is cum ſuffragatore ſuo pepigerat.] Per Veſpaſianum igitur licitum fuit ſuffragiorum commercium: quod jus in Imperio Rom. non ſemper obtinuit. Iulianus Imper. lege pr. Si certum petatur de ſuffragiis lib. III. Cod. Theod. leges Romanas hujuſmodi contractus penitus ignorare affirmat. extant & leges duæ Imp. Conſtantini Codice eodem, De honorariis codicillis, quo omnis pecunia exactio pro ſuffragiis vetatur. per dictam Iuliani legem, ſicque ſoluti fuit repetitio, neque non ſoluti petitio. Contrarium plane jus introdu-

cit

cunia, quantum is cum suffragatore suo pepigerat, sine mora ordinavit. Interpellanti mox ministro: Alium tibi *ait*, quære fratrem: hic, quem tuum putas, Meus est. *Mulionem in itinere quodam suspicatus ad calceandas mulas desilisse, ut adeunti litigatori spatium moramque præberet: interrogavit,* quanti calceasset, *pactusque est lucri partem. Reprehendenti filio Tito, quod etiam urinæ vectigal commentus esset, pecuniam* ex

cit Iustinianus lib. IV. Cod. titulo de suffragiis, ea lex & stipulationem pecuniæ pro suffragio facit licitam, & promissæ petitionem concedit. id vero jus postea Tiberius Augustus sustulit, Novella CLXI. *Casaub.*

Ad calceandas mulas.] Calceare mulas, est soleis ferreis pedes earum munire. Plinius lib. XI. cap. XLV. de camelis: Per imus vestigio carnoso, qua de causa in longiore itinere sine calceatu fatiscunt. Apud Plautum Captivis Act. I. Scen. II. Ergasilus parasitus perquam venuste:

Cum calceatis dentibus veniam tamen.

Quanti calceasset.] Quasi dicere vellet, quantam pecuniam accepisti ab hoc litigatore, ut sub hoc prætextu posset otiose satis rem suam denarrare? mulio confessus est de lucro, & id partitus est cum Vespasiano. *Beroald.*

Urinæ Vectigal.] Sordidum profecto vectigal, & ex re sordidissima repertum, minimeque principi conveniens: quod hoc, opinor, pacto excogitavit. Romæ in angiportis, & in angulis vicorum, amphoræ antiquitus erant collocatæ, in quibus transitores ebrii, & vinolenti urinæ libidine lacessente, mejere solebant: quod indicat Cajus Titius vir ætatis Lucilianæ, in oratione, qua legem Faniam suasit. Potest etiam referri id vectigal ad urinam, qua fullones utuntur, quos ob urinæ tractationem tentari podagra negat Plinius. *Beroald.* Athenæus lib. XI. τὸ δὲ ἀφ᾽ ἡμῶν διηθούμενον οὖρον ἐστὶ δριμύ. τὰ γοῦν ἱμάτια τούτῳ χρώμενοι ῥύμματι πλύνουσιν οἱ γναφεῖς. Similia testimonia apud Græcos Medicos, præsertim Galenum: qui etiam in tertio Ὑγιεινῶν Quinti indoctum dictũ commemorat: tractare de urinis non Medico, verum fulloni, convenire. Potest tamen intelligi de stipe exacta ab iis qui per diem vesicam exonerare vellent in amphoris quæ per angiportos erant collocatæ: ut indicat Titii veteris Scriptoris locus apud Macrobium lib. III. cap. XVII. quem Beroaldus laudat. Meminit & Lucretius lib. IIII. Porro simile huic vectigal fuit, quod foricarii exercebant. cujus meminit Iuvenalis Satyra tertia. Extat & foricariorum mentio apud Paulum lege XVII. §. fiscus Dig. De usuris, quem locum explicat Cujacius Observat. libro XXII. capite XXXIV. beatus Chrysostomus κοπρῶνας vocat, in priorem ad Corinthios, & eorum ἐπιτήδευμα ταλαίπωρον καὶ ἐπονείδιστον. Reperio etiam huic aliud simile vectigal à Vespasiano eodem excogitatum & fimo equino impositum. Tzetzes narrat Chiliade prima, haut scio qua fide, quove auctore. Tandem vero & urina, & fimus, & omnes sordes factæ in imperio Romano vectigales. Lege Cedrenum in Anastasio, tributum Chrysargyrum describentem. *Casaubonus.*

Pecuniam ex prima pensione admovit ad

ex prima pensione admovit ad nares, sciscitans num odore offenderetur, & illo negante, Atqui, *inquit*, è lotio est. *Nuntiantibus legatis*, decretam ei publice non mediocris summæ statuam colosseam: *jussit ut continuo ponerent, cavam manum ostentans, &* paratam basim *dicens. Ac ne in metu quidem ac periculo mortis extremo abstinuit jocis. Nam cum inter prodigia cætera Mausoleum Cæsarum derepente patuisset, & stella in cœlo crinita apparuisset: alterum ad Iuniam Calvinam è gente AVgusti pertinere dicebat: alterum ad Parthorum regem, qui capillatus esset. Prima quoque morbi accessione,* Vt, *inquit*, puto, Deus fio.

CON-

ad nares.] Ad judicium de metallis faciendum etiam olfactus adhibetur interdum, ut de poculis Darii notat Aristoteles De miraculis auditis; quæ solo narium judicio cognoscebantur ænea essent an ferrea. Ergo etiam trapezitæ & nummularii in æstimanda pecunia hac ratione inter alias plures usi. Arrianus Dissertationum Epicteti libro I. cap. XX. Ad hunc morem videtur Vespasianus respexisse. *Idem.*

Ex prima pensione.] Cod. Salm. *passione.*

Odore offenderetur.] Huc haud dubie respexit Iuvenalis Satyr. XIIII. cum ait,

——Lucri bonus est odor ex re
Qualibet.——

Statuam colosseam.] Ad Calig. c. XXXV.

Cavam manum ostentans.] Hoc quam vim habebat, (habet autem magnam ad denotandos mores,) fuse exponitur libro II. ad caput XCI.

Paratam basim.] Manum scilicet cavam fore fundamentum colossi, ad destinatam illius conflationem alludens. *Sabellicus.*

Cum inter prodigia.] Similis locus Ner. cap. XLVI. *De Mausoleo sponte foribus patefactis audita vox est.*

Ad Iuniam Calvinam è gente AVgusta.] Et Tacitus initio lib. XIII. Annal. Iunium Silanum Divi AVgusti abnepotem nominat, de quo Plin. quoque lib. VII. cap. XIII. Et hæc igitur Iunia è gente Aug. venisse, potuit.

Ad Parthorum Regem.] Verba Vespasiani referens Victor, *Istud* (inquit) *ad Persarum Regem pertinet, cui capillus est effusior.* Iidem ergo Parthi qui & Persæ. Barbaros autem Reges barbam & capillum nutrire solitos, præter nummorum, & lapidum monumenta, ostendit ipse Sueton. Calig. cap. V. Libet & illud addere, allusisse ad id Iuvenalem Sat. VI. cum ait,

Instantem regi Arminio, Parthoque cometen
Prima videt. Torrentius.

Vt puto, Deus fio.] Id est, morior. Nam post mortem Cæsares referebantur in numerũ deorum. Vnde quicunque Cæsarum, dum agit animam, eleganter dicere potest, se deum fieri: cum per mortem transeat ad divinitatem, qua mox est consecrandus. *Nam,* ut docet Tacitus, *deûm honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.* Beroald. Similis Neronis parricidæ jocus, quo boletum Deorum cibum vocabat, postquam eo occisum Claudium Deum fecerat. Ner. c. XXXIII.

Ten-

CONSVLATV suo nono tentatus in Campania mo- 24
tiunculis levibus, ac protinus urbe repetita, Cutylias,
ac Reatina rura, ubi æstivare quotannis solebat, petiit.
Heic, cum super urgentem valetudinem creberrimo fri-
gidæ aquæ usu & intestina vitiasset: nec eo minus mu-
neribus imperatoriis ex consuetudine fungeretur, ut
etiam legationes audiret cubans, alvo repente usque ad
defectionem soluta, Imperatorem, *ait,* stantem mori
oportere. *Dumque consurgit, ac nititur, inter manus*
sublevantium exstinctus est, VIIII. *Kal. Iulii: annum*
agens ætatis sexagesimum ac nonum, superque mensem
ac diem septimum. Convenit inter omnes, tam certum
eum de sua suorumque genitura semper fuisse: ut post 25
assiduas in se conjurationes ausus sit affirmare senatui,
aut filios sibi successuros, aut neminem. *Dicitur*
etiam vidisse quondam per quietem stateram in media
parte vestibuli Palatinæ domus positam examine æquo:
cum in altera lance Claudius & Nero starent: in altera
ipse ac filii. Nec res fefellit, quando totidem annis pari-
que temporis spatio utrique imperaverunt.

Tentatus motiunculis levibus.] De AVgusto in Campaniam progresso, eleganter Vellejus: *quamquam jam motus imbecillitatis, inclinatæque in deterius principia valetudinis senserat.*

Cutylias.] De harum usu Plin. lib. XXXI. Gelidissimas vocat eodem lib. cap. III. Xiphilinus: ἐν τοῖς ὕδασι τῶν Σαβίνων τοῖς Κουτιλίοις ὀνομαζομένοις.

Imperatorem ait stantem mori oportere.] Stoicorum est scitum: Sapientem in actu mori oportet: de quo Seneca epistola octava. in XXXVII. autem, *Recto*, inquit, *tibi invictoque moriendum est.* idem epistola LXXXI. *O efficacem concionem! quis post hanc dubitet se infestis ingerere mucronibus, & stans mori?*

Annum agens ætatis sexagesimum ac nonum, superque mensem ac diem septimum.] Vixit annos LXIX, menses VIII. monarchiam obtinuit annos X, sex diebus exceptis. Ex quo fit, ut à morte Neronis, neque ad principatum Vespasiani, annus unus intercedat, diesque viginti duo. Quod idcirco scribendum putavi, ne errore ducerentur ii, qui numerum temporis ad eos, qui principatum obtinuerunt, referrent. Non enim sibi successêre invicem, sed vivo adhuc, & imperante altero, quisque eorum imperatorem se tum esse credidit, ex quo in ipsum quasi prospectasset imperium. *Xiphilinus è Dione.*

TITVS FLAVIVS VESPAS. AVG.

DISPAR PARENTI TITVS. IMPIO FRATRI,
SIBIQVE DISPAR, CIVE PRINCIPEM MISCET,
ET AVDIT ORBIS CVRA CORQVE: SED NVNQVAM,
NISI IMPERASSET, IMPERARE DEBERET.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI
DE XII. CÆSARIBVS
LIBER VIII.

TITVS FLAVIVS VESPASIANVS AVGVST.

TITVS, *cognomine paterno, amor ac deliciæ generis humani: (tantum illi ad promerendam omnium voluntatem vel ingenii vel artis, vel fortunæ superfuit: & quod difficillimum est, in imperio, quando privatus atque etiam sub patre principe, ne odio quidem, nedum vituperatione* 1
publica caruit) natus est III. *Kalend. Ian. insigni anno* 2
Cajana nece, prope Septizonium, sordidis ædibus: cubi-

TITVS, *cognomine paterno.*] Brevissime Suetonius significare voluit, discrimen inter duos filios Vespasiani, ratione assumptorum ab illis cognominum. Titus cognomine paterno dictus Vespasianus: alter frater cognomine materno à Domitilla, Domitianus est appellatus.

Amor ac deliciæ generis humani.] Idem de Tito Victor & EVtropius tradunt. Atque Augusti quidem & Galbæ nummis inscriptum legimus, SALVS GENERIS HVMANI, alii quoque conservatores restitutoresque sese orbis terrarum vocant, sed omnes omnium titulos Titus superat, qui, omni virtutum genere admirabilis, gentium consensu sic appellatus sit. *Torr.* Hinc illud Pacati ex Panegyrico ad Theodosium: *Quin me Nerva Tranquillus, amor generis humanni Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret.*

Superfuit.] Affluit. In hunc sane significatum cœpit id verbum circa Plinii, & Tranquilli tempora usurpari: quod Gellius ait à peritioribus repudiatum. *Sabellicus.*

Ne odio quidem, nedum vituperatione.] *Odio*, ob cædes quas Præfectus Prætorio perpetravit, *vituperatione*, ob amores & libidinem.

Prope Septizonium.] Nomen est magnæ molis, & ædificii, quod septem cingulis ambiebatur: unde dictum videtur: Græci enim ζώνιον cingulum vocant. Spartianus inter opera, quæ publica à Severo principe extructa sunt, memorat Septizonium, & thermas Severianas: sed hic haud dubie de alio Septizonio est intelligendum, cum multis annis post Severus imperaverit. Apud Ammianum Marcellinum mentio fit Septizonii, quem locum Romæ celebrem fuisse testatur: ubi operis ambitiosi nymphæum, hoc est, lavacrum conditum fuisse ait à Marco Imperatore. Septizonium dimidiatum adhuc Romæ invisitur. Supersunt tres ambitiosi veluti zonæ, columnarum pulchritudine, magnificentia, altitudine spectabiles: ex quibus conjectatur vix reli-

biculo vero perparvo, & obscuro: nam manet adhuc, & ostenditur. Educatus in aula cum Britannico simul, ac paribus disciplinis: & apud eosdem magistros institutus. Quo quidem tempore, ajunt, metoposcopum à Narcisso Claudii liberto adhibitum ut Britannicum inspiceret, constantissime affirmasse illum quidem
1 *nullo modo, cæterum Titum, qui tunc prope adstabat, utique imperaturum. Erant autem adeo familiares, ut de potione, qua Britannicus hausta periit, Titus quoque juxta cubans gustasse credatur, gravique morbo afflictatus diu. Quorum omnium mox memor, statuam ei auream in Palatio posuit, & alteram ex ebore equestrem, quæ Circensi pompa hodieque præfertur, dedicavit, prosecutusque est.*
3 *In puero statim corporis animique dotes exsplenduerunt: magis ac magis deinceps per ætatis gradus: forma egregia, & cui non minus auctoritatis inesset quam gratiæ: præcipuum robur, quam neque procera statura, & ventre paulo projectiore: memoria singularis, docilitas ad omnes fere tum belli tum pacis artes. Armorum & equitandi peritissimus, Latinæ Græcæque linguæ, vel in orando, vel in fingendis poëmatibus promtus, & facilis ad extemporalitatem usque:*

reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus, si moles integra, cum totis septem zonis superesset. *Beroald.*

Metoposcopum.] Perinde ac si frontis inspectorem dicas. Vtitur eo vocabulo etiam Plinius libro XXXV. cap. X. *Physiognomi* generalius nomen est, pro eo qui se profiteatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere, qualis Zopyrus, qui Socratem notarat apud Xenophontem & Ciceronem lib. de fato. Adde Iuven. locum è Sat. VI. -- *frontemq; manumq; Præbebit vati.*——

Titus quoque juxta cubans gustasse.] *Cubans?* Atqui Britannicus ipse non cubabat, verum sedebat. Lege Tacitum, & Tranquillo negligentiam dicti condona. *Casaubon.* Claud. cap. XXXII. *Adhibebat omni cœnæ & liberos suos cum pueris puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra sedentes vescerentur.* Similis locus exstat AVg. cap. LXIV.

Quam gratiæ.] In hanc sententiam ait Tacitus, *in Tito fuisse decorem, cum quadam majestate.*

Notis

que: ſed ne muſicæ quidem rudis, ut qui cantaret & pſalleret jucunde, ſcienterque. E pluribus comperi, notis quoque excipere velociſſime ſolitum, cum amanuenſibus ſuis per ludum jocumque certantem imitari chirographa quæcumque vidiſſet: ac ſæpe profiteri ſe maximum falſarium eſſe potuiſſe. *Tribunus mi-* 4
litum & in Germania & in Britannia meruit, ſumma induſtriæ nec minore modeſtiæ fama: ſicut apparet ſtatuarum & imaginum ejus multitudine, ac titulis per utramque provinciam. Poſt ſtipendia, foro operam dedit, honeſtam magis quam aſſiduam. Eodemque tempore Arricidiam Tertullam patre equite Rom. ſed præfecto quondam prætorianarum cohortium, duxit uxorem & in defunctæ locum Marciam Furnillam ſplendidi generis,

Notis quoque excipere.] De notis Galb. cap. v. De celeritate vero notarum & quam multa parvo ſpatio ſcriberentur, Seneca Epiſt. xiv. ad Lucilium, & Quinctilian. lib. xi. cap. 11. Vulgatum & illud, Homeri Iliadem in nucis putamine ſic inſcriptam fuiſſe, ex Solino. Sed & Plutarch. Catone auctor eſt orationem ejus quam adverſus Cæſarem de Catilinæ ſociis habuit notis exceptam, ſua adhuc ætate extitiſſe. *Torrentius.* Manilius lib. iv.

Ille ſcriptor erit felix, cui littera verbum eſt,
Quinque notis linguam ſuperet, curſumque loquentis
Excipiet longas nova per compendia voces.

AVſonius:

Puer notarum præpetum
Solers miniſter advola.

Vide & de Caſſiano martyre Prudentium περὶ στεφάνων, Hymn. xix.

Ac ſæpe profiteri ſe max. falſarium.] Eleganter Cic. II. Philipp. *Quo me teſte convinces? An chirographo? in quo habes ſcientiam quæſtuoſam. Qui poſſis? ſunt enim librarii manu.* Notat enim Antonium, id facientem quod Titus ſe facere poſſe dicebat. *Chirographum* hac ſignificatione Græci ἰδιόχειρον appellant: nam χειρόγραφον proprie ad contractus pertinet, & debitoris aut alterius manu ſignata cautio eſt. συμβόλαιον γραμματεῖον, ut exponit Heſychius. *Torrent.*

Honeſtam magis, quam aſſiduam.] Inſtar magni patroni cauſas nobiliores tantummodo ſuſcipiebat.

Patre equite Rom.] Meminiſſe debemus Præfecturam Prætorii ſummum fuiſſe honorum equeſtris ordinis gradum. Galb. cap. xiv. Male igitur qui *ſed & Præfecto* hic legunt. Tertullum enim Equitem tantum fuiſſe ſignificat, ſed in eo ordine ſummum. *Torrent.*

Marciam Furnillam.] Furnia gens Romana eſt, & quidem Conſularis, Marcia tamen multo illuſtrior. Hoc igitur eſt quod eam ſplendidi generis fuiſſe adjicit Suetonius. *Idem.*

ris, cum qua, sublata filia, divortium fecit. Ex quæsturæ deinde honore legioni præpositus, Tarichæam & Gamalam urbes validissimas Iudææ in potestatem redegit: equo quadam acie sub feminibus amisso, alteroque inscenso, cujus rector contra se dimicans occubuerat.

5 *Galba mox tenente Remp. missus ad gratulandum, quaqua iret, convertit homines, quasi adoptionis gratia arcesseretur. Sed ubi turbari rursus cuncta sensit, rediit ex itinere: aditoque Paphiæ Veneris oraculo, dum de navigatione consulit, etiam de imperii spe confirmatus est. Cujus brevi compos, & ad perdomandam Iudæam relictus, novissima Hierosolymorum oppugnatione* XII. *propugnatores totidem sagittarum confecit ictibus: cepitque eam natali filiæ suæ, tanto militum gaudio ac favore, ut in gratulatione* IMPERATOREM *eum consalutaverint: & subinde decedentem provincia detinuerint, suppliciter nec non & minaciter efflagitantes*, ut remaneret, aut secum omnes pariter ab-

Tarichæam & Gamalam.] De his Iosephus & Hegesippus, Plinius quoque & alii.

Rediit ex itinere.] Corinthum usque processerat. *RedIt* autem pro rediit scribunt fere antiquissimi codices, uti & Pandectæ Florent. veterum more, qui I longum pro geminato ponebant. *Torrentius.*

Aditoque Paphiæ Veneris oraculo.] Simulacrum deæ non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exsurgens & ratio in obscuro. *Tacitus.*

Cepitque eam natali filiæ.] Octava die mensis Septembris, anno secundo principatus Vespasiani Hierosolyma civitas à Tito capta est: ut scribit Iosephus in VII. Dionis è Theodosio: Οὕτω τὰ Ἱεροσόλυμα ἐν τῇ τοῦ Κρόνου ἡμέρᾳ, ἣν μάλιστα ἔτι καὶ νῦν σέβουσιν, ἐξώλετο. Cod. Salm. *cepitque ea*, nempe Hierosolyma.

Tanto militum gaudio ac favore.] Refert Philostratus in VI. de vita Apollonii, gentes finitimas ob victoriam Iudaicam coronare Titum voluisse: qui tali honore indignum se esse respondit. Non enim se esse talium operum authorem, sed Deo iracundiam contra Iudæos demonstranti suas manus præbuisse: quæ cum audisset Apollonius Tyanæus, vehementer virum laudavit, quod videretur Titus ingenio abundare, & modestia, tum vero divinarum, humanarumque rerum naturam nosse, cum sanguinis causa coronari noluisset. *Beroaldus.*

Sed

abduceret. *Vnde nata suspicio est, quasi descisceret à
patre, Orientisque regnum sibi vindicare tentasset.
Quam suspicionem auxit, postquam Alexandriam pe-
tens, in consecrando apud Memphim bove Apide dia-
dema gestavit: de more id quidem rituque priscæ reli-
gionis: sed non deerant qui secius interpretarentur.
Quare festinans in Italiam, cum Rhegium, deinde
Puteolos oneraria nave appulisset, Romam inde con-
tendit expeditissimus, inopinantique patri, velut ar-
guens rumorum de se temeritatem,* Veni, *inquit*, pa-
ter, veni. *Neque ex eo destitit participem, atque etiam* 6
*tutorem imperii agere. Triumphavit cum patre, cen-
suramque gessit una. Eidem collega & in tribunitia
potestate, & in septem consulatibus fuit. Receptaque
ad se prope omnium officiorum cura, cum patris nomi-
ne & epistolas ipse dictaret, & edicta conscriberet, ora-
tionesque in senatu recitaret etiam quæstoris vice, præ-
fecturam quoque prætorii suscepit, numquam ad id
tempus, nisi ab equite Rom. administratam. Egitque
ali-*

Sed non deerant qui secius interpretarentur.] Et sane qui circa illa tempora vixerunt sic loquuntur, quasi alia vulgo opinio hominum fuerit. Philost. lib. VI. ἀναῤῥηθεὶς δὲ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ἐν τῇ Ῥώμῃ, καὶ ἀριστείων ἀξιωθεὶς τούτων, ἀπῄει ἰσομοιρήσων τῆς ἀρχῆς τῷ πατρί. At quod ait de salutato Romæ tunc temporis Tito Imperatore, an verum? non sane, sed prorsus nugatorium: nam id factum in castris ad Hierosolyma, ut modo dixit Suetonius, & narrat Iosephus libro VI. capite XXXII. neque aliter salutatus à suo exercitu Titus Imperator, quam vetusto sub Republica more, qui omnibus notus. Vide libro primo ad caput LXXVI. *Casaub.*

Triumphavit cum patre.] Triumpho scilicet Iudaico, quo Vespasianus prior ibat, Titus sequebatur.

Censuramque gessit una.] Plinius in VII. meminit hujus censuræ, quam duo Vespasiani, pater, & filius simul gesserunt. Sic enim inquit: *Accedunt experimenta, & exempla recentissimi census, quem intra quadriennium Imperatores Cæsares Vespasiani, pater, filiusque censores egerunt.*

Quæstoris vice.] Id enim Quæstorum qui Candidati Principis vocabantur officium erat. Aug. cap. LXV.

Nisi ab equite Romano.] Hoc ergo est quod præfatione sua ad Titum ait Plin. *Triumphalis, ac Censorius tu, sexiesque Consul, ac Tribunitiæ potestatis particeps,*

aliquanto incivilius & violentius: siquidem suspectissimum quemque sibi, submissis qui per theatra & castra, quasi consensu ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppressit. In his A. Cæcinam consularem virum vocavit ad cœnam, ac vix dum triclinio egressum, confodi jussit: sane urgente discrimine: cum etiam chirographum ejus præparatæ apud milites conjurationis deprehendisset. Quibus rebus sicut in posterum securitati satis cavit, ita ad præsens plurimum contraxit invidiæ: ut non temere quis, tam adverso rumore, magisque invitis omnibus transierit ad principatum.

7 PRÆTER *sævitiam, suspecta in eo etiam luxuria erat, quod ad mediam noctem comissationes cum profusissimo quoque familiarium extenderet. Nec minus libido, propter exoletorum & spadonum greges, propterque insignem reginæ Beronicès amorem, cui etiam nuptias*

ticeps, & (quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & Equestri ordini præstas) Præfectus Prætorio ejus. Porro ex Equestri ordine Præfectos Prætorio sumi solitos etiam alter Suetonii locus ostendit, Claud. cap. XII. neque in eo ordine majus quicquam, aut sublimius fuisse, Galb. cap. XIV. Idem etiam Capitolinus nos docet de Pertinace, scribens M. Aurelium palam doluisse, quod eum, cum Senator esset, Præfectum Prætorii facere non posset. Primus vero Alexander statuit Præfecti Prætorio Senatorii ordinis insignia, haberent, ne Senatorem per non Senatorem judicari contingeret. sic enim de eo tradit Lampridius. Nec dissimilis Spartiani de Hadriano locus est. *Torrent.*

Incivilius.] Civilis dicitur qui sævus non est, sed moderatus, parique cum cæteris jure venit: incivilis, qui se pro principe & Imperatore non gerit, sed arrogans est & tyrannus. Qua de re ad cap. XI. Tiberii. Hic A. Licinius Cæcina fuit, quo bello civili duce utebatur Vitellius.

A. Cæcinam consularem virum.] Victor ad verbum è Suetonio. A quo tamen in eo discrepat, quod ob suspicionem stupratæ Beronices, quam etiam uxoris nomine dignabatur, jugulatum dicit.

Præparatæ apud milites conjurationis.] Scribe *concionis*, & ita scriptum in melioribus libris. *Casaub.* Ita etiam scriptum in Salmasiano, qui semper melioribus accedit.

Comissationes.] Vitell. cap. XIII.

Beronices amorem.] De hac Tacitus: *Nec minore animo regina Beronice juvabat partes, florens ætate, famaque; & seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata.* Idem alio loco indicat, Beronicem à Tito adamatam fuisse, cum ait, animum Titi juvenilem non abhorruisse à Beronice: cujus desiderio accen-

ptias pollicitus ferebatur. Suspecta & rapacitas: quod constabat in cognitionibus patris nundinari præmiarique solitum. Denique propalam alium Neronem & opinabantur & prædicabant. At illi ea fama pro bono cessit, conversaque est in maximas laudes: neque ullo vitio reperto, & contra virtutibus summis. Convivia instituit jucunda magis quam profusa. Amicos elegit, quibus etiam post eum principes, ut & sibi & Reip. necessariis, acquieverunt, præcipueque sunt usi. Beronicem statim ab urbe dimisit invitus invitam. Quosdam è gratissimis delicatorum, quamquam tam artifices saltationis, ut mox scenam tenuerint, non modo fovere prolixius, sed spectare omnino in publico cœtu supersedit. Nulli civium quidquam ademit: abstinuit alieno, ut si quis umquam: ac ne concessas quidem ac solitas collationes recepit. Et tamen nemine ante se mu-

accensus ferebatur olim ex Græcia in Iudæam vertisse iter. Opinor hanc esse illam Beronicen Agrippæ sororem, cujus magna mentio fit apud Iosephum & Hegesippum: de qua vulgatus est rumor, quod cum Agrippa fratre coiret. *Beroald.*

Quod constabat in cognitionibus patris nundinari, præmiarique solitum.] V. C. habet: *Quod constabat in negotiationibus patris nundinari, prædarique solitum, &c.* quod non displicet. *Fulvius Vrsin.*

Præmiarique.] Verbum elegans, & antiquum, pro quomodolibet quæstum facere. Hinc *præmiosus* pro pecuniosus apud Festum, & *præmiatores* nocturnos prædones exponit Nonius. Atque hinc porro intelligimus Tibulli locum lib. I. Eleg. II. *(ferro Nec sinit occurrat quisquam qui corpora Vulneret, aut rapta præmia veste petat.* Torrentius.

Neque ullo vitio reperto.] *Vitium* vocare videtur quod natura inseverit, non quod ætas attulerit, aut paterni Imperii occasio. sic enim Tacit. initio lib. II. Histor. *Lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris Imperio modestior.* Idem.

Acquieverunt.] Sic Tib. cap. LVI. *quibus vel maxime acquiescebat.*

Quosdam è gratissimis delicatorum.] Refer ad illa superiora, *suspecta libido fuit, propter exoletorum & spadonum greges.* Sunt enim delicati quos Græci παῖδας ἁπαλοὺς vocant. Dio Chrysostomus de regno, κομῶν ὅποθεν ἀφεὶς, ὥσπερ οἱ νῦν τοὺς παῖδας τοὺς ἁπαλούς. *Casaub. Enervatos greges* vocat Victor.

Scenam tenuerint.] Id est, principem in ea locum habuerint. Sic *scholam tenere, tenere Remp.* Cicero & alii. *Torr.*

Collationes.] Calig. cap. XLII. *collationes in alimoniam atque dotem puellæ recepit.*

munificentia minor. Amphitheatro dedicato, thermisque juxta celeriter extructis, munus edidit apparatissimum largissimumque. Dedit & navale prælium in veteri naumachia: ibidem & gladiatores: atque uno
8 *die quinque millia omne genus ferarum.* NATVRA *autem benevolentissimus, cum ex instituto Tiberii omnes dehinc Cæsares beneficia à superioribus concessa principibus, aliter rata non haberent, quam si eadem iisdem & ipsi dedissent: primus præterita omnia uno con-*

recepit. Aug. cap. LVII. *libentes ac pro facultate quisque pecunias contulerunt.* Collationes idem esse Latinis, quod Gallis *tailles*, alibi notamus ex Budæo in Pandectas. Adde locum è Plinii Panegyrico: *Feres, Cæsar, curam & solicitudinem consularem: nam mihi cogitanti, eundem te collationes remisisse, donativum reddidisse, congiarium obtulisse, delatorios abegisse, vectigalia temperâsse, &c.*

Amphitheatro dedicato.] Augustus id opus destinavit, Vespasianus extruxit, Titus dedicavit. Amplitudo operis quum magna adhuc ex parte duret, notior omnino est, quam pluribus explicari verbis oporteat. *Sabellic.* Valerii Martialis liber exstat extra numerum aliorum, nomine Amphitheatri hujus. Vide & Vespas. cap. IX.

Celeriter exstructis.] Cod. Salmas. *celebriter.* Sed *celeriter* retine ex historia. Sic enim & Martial.

Hic ubi miramur velocia munera thermas.

Munus edidit apparatissimum largissimumque.] Grues certaverunt inter se, & quatuor elephanti: ac pecorum ferarumque millia novem interfecta sunt. *Xiphilinus è Dione.* Pro *grues* lege *Germani*, ex sententia Casauboni, τοῖς γεράνοις substituentis Γερμανούς. Quamquam vulgata lectio nihil absurdi contineat, utut novum spectaculi genus esse videatur. Præcedit enim apud Xiphilinum: πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ἐποίησε.

Dedit & navale prælium.] Omnino Xiphilinum adi: qui simulacra ista præliorum à fictinis Corcyrensibus & Corinthiis, itemque à Syracusanis & Atheniensibus exhibita tradit.

Quinque millia.] *Amphitheatrum,* quod Titus ædificandum curavit, Breviarium Dionis appellat τὸ θέατρον τὸ κυνηγετικὸν, id est, Theatrum venatorium, quod venationum caussa extructũ esset: ut & thermas βαλανεῖον: in quo pro quinque millibus ferarum à Tranquillo scriptarum, referuntur novem millia. *Turnebus.* Sic Torrentius quoque. *Dionis*, inquit, *Compendium, impudentius, novem millia ponit.* At non ferarum modo, sicuti Tranquillus, sed & pecorum, βοτῶν, in ampliore illo numero Compendium Dionis meminit. Verba: ἄλλά τε ἐς ἐννακισχίλια καὶ βοτὰ καὶ θηρία ἀπεσφάγη. Non igitur absurdum hoc qualecunque narrationis dissidium. *Schildius.*

Primus præterita omnia uno confirmavit edicto.] Edicti hujus meminit & Dio. Habes ejusdem plane argumenti edictum divi Nervæ libro decimo epistolarum Plinii. Titi enim exemplum plerique deinceps principum imitati. De patre suo M. Antonino philosopho testatur

confirmavit edicto: nec à se peti passus est. In cæteris vero desideriis omnium hominum obstinatissime tenuit ne quem sine spe dimitteret. Quin & admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur quam præstare posset: Non oportere, *ait*, quemquam à sermone principis tristem discedere. *Atque etiam recordatus quondam super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam meritoque laudatam vocem edidit:* AMICI, DIEM PERDIDI. *Populum in primis universum tanta per omnes occasiones comitate tractavit: ut proposito gladiatorio munere*, non ad suum, sed spectantium arbitrium editurum se *professus sit. Et plane ita fecit. Nam neque negavit quidquam petentibus: & ut quæ vellent, peterent, ultro adhortatus est. Quin & studium armaturæ Threcum præ se ferens, sæpe cum populo, & voce, & gestu, ut fautor, cavillatus est: verum majestate salva, nec mi-*

testatur Commodus apud Modestinum Iurisconsultum. ὁ θειότατος, inquit, πατήρ μου παρελθὼν εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, διατάγματι τὰς ὑπαρχούσας τιμὰς καὶ ἀτελείας ἐβεβαίωσεν. Casaub.

AMICI, DIEM PERDIDI.] Themistius oratione sexta, Τίτου τοῦ γενναίου τὸ λαμπρὸν καὶ μέγα ἐκεῖνο ῥῆμα, ὅτι Τήμερον οὐκ ἐβασίλευσα· οὐδὲν γὰρ εὖ ἐποίησα. Meminit idem Themistius & alibi. Atque hoc vere χρυσοῦν ἔπος Titi, Imperatores sunt imitati principio constitutionis de patrimonialibus rei dom. *Prope est ut beneficium accepisse credamus, quotiens offertur nobis caussa præstandi: & diem periisse procul dubio suspicemur, quem nostri numinis munificentia non illustrat.* Alluserunt & alii multi; ut Leo Augustus in constitutione quadam de Imperatoris officio differens. Et Radevicus, de gestis Friderici I. lib. I. cap. XIV. *Nullos sibi dies ociosos transire passus est: eos se ratus perdidisse, in quibus non aliquid de utilitatibus imperii disposuisset.* Idem.

Proposito gladiatorio munere.] Sic *proposito millies* HS. Tib. cap. XLVIII.

Et ut quam vellent, peterent, ultro adhortatus est.] Plinius in Panegyr. de Trajani liberalitate: *Impetratum est quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur: instititit ultro, & ut concupisceremus admonuit.* Casaub.

Studium armaturæ Threcum.] Contra Domitianus mirmillonibus favebat, cap. X. Cajus etiam Threcibus, cap. XXX.

Ut fautor cavillatus est.] Cavillatus est, id est, cavillatione & derisione prosecutus est, inquit Beroaldus. At Sabellicus; Cavillatus est, tempestivo cavillo studium dissimulavit suum. Hæc expo-

minus æquitate. Ne quid popularitatis prætermitteret, nonnumquam in thermis suis, admissa plebe, lavit. Quædam sub eo fortuita ac tristia acciderunt: ut conflagratio Vesevi montis, in Campania: & incendium Romæ, per triduum, totidemque noctes, item pestilentia quanta non temere alias. In his tot adversis, ac talibus, non modo principis sollicitudinem, sed & parentis affectum unicum præstitit: nunc consolando, per edicta: nunc opitulando, quatenus suppeteret facultas.

Cu-

expositiones minime concordant. Nam si fautor erat, quomodo derisione prosequutus est? quod Philippus ait. sin dissimulabat, ut Sabellicus inquit, quomodo ut fautor cavillatus est, Vnde fortassis ita legendum: *Sæpe cum populo & voce & gestu, ut fautor, cavillatus est*. Atque ita egregie procederet sensus ac dissimulatio, quam innuit Sabellicus. Quasi dicat Tranquillus: Fautor erat Titus Threcum, sed dissimulabat. Ergo una cum populo & voce, & gestu eos cavillatus est, ut non fautor. Majestate tamen salva, nec minus æquitate. Lector, si melius quid reperiat, id sequatur. *Glareanus.*

Nec minus æquitate.] Sensus est: Quamvis Titus favere videretur, & studere his gladiatoribus, qui Threces dicuntur, tamen æquus erat judex, & ex æquitate palmam dabat victori.

Nonnunquam in thermis suis admissa plebe, lavit.] Lampridius in Alexandro Severo: *Thermis & suis & veterum frequenter cum populo usus est, & æstate maxime, balneari veste ad palatium revertens: hoc solum imperatorium habens, quod lacernam coccineam accipiebat.* Casaubonus.

Vt conflagratio Vesevi montis.] Memorabilis hujus incendii multi meminerunt, Eusebius, Dio apud Xiphilinum, Plinius junior, Iosephus, Martialis. Simile ejusdem montis incendium accidit anno Christi CCCCLXXIII. Marcellinus Comes: INDICTIONE X. Marciano & Festo COSS. *Vesuvius mons Campaniæ torridus intestinis ignibus æstuans exusta vomuit viscera, nocturnisque in die tenebris omnem Europæ faciem minuto contexit pulvere. Hujus metuendi memoriam cineris Byzantii annue celebrant* VIII. *Idus Novembris.* Hodie periit illius cultus instauratio ex Menologiis Græcorum. *Iosephus Scaliger.*

Et incendium Romæ, per triduum totidemque noctes.] Tito ad visendam calamitatem Campaniæ profecto, multa Romæ conflagraverunt. Nam Serapidis ac Isidis fana, Septa, templum Neptuni, balneum Agrippæ, Pantheon, diribitorium, theatrum Balbi, scena Pompeii, Octaviana ædificia una cum libris, templum Iovis Capitolini, cum proximis templis igni consumpta sunt. *Xiphilinus è Dione.*

Pestilentia.] De hac Eusebius sic: *Lues ingens Romæ facta, ita ut per multos dies in ephemeridem decem millia ferme mortuorum hominum referrentur.* Beroald. Quæ quidem Ephemeris à Libitinariis conficiebatur, & ratio Libitinæ à Suetonio Ner. cap. XXXIX. dicitur. Locum vero, quem ex Eusebio Beroaldus laudat, non in Titi rebus, sed Vespasiani, apud Eusebium reperias. *Schildius.*

Vese-

Curatores restituendæ Campaniæ è consularium numero sorte duxit. Bona oppressorum in Vesevo, quorum heredes non exstabant, restitutioni afflictarum civitatum attribuit. Vrbis incendio nihil nisi sibi publice periisse testatus, cuncta prætoriorum suorum ornamenta operibus ac templis destinavit: præposuitque complures ex equestri ordine, quo quæque maturius peragerentur. Medendæ valitudini leniendisque morbis, nullam divinam humanamque opem non adhibuit, inquisito omnium sacrificiorum remediorumque genere. Inter adversa temporum, & delatores mandatoresque erant ex licentia veteri. Hos assidue in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac novissime traductos per Amphitheatri harenam,

Vesevo.] Cod. Salmas. *Vesuvio.* At Virgilius: —— *Vicina Vesevo*
Ora jugo. ——

Nihil nisi sibi publice periisse testatus.] Trajectio. nam *publice* jungi cũ *testatus* debet. sic membranæ est ἡ σύνταξις, *nihil nisi sibi periisse, publice testatus.* Titi hanc vocem imitati sunt Imperatores Theodos. & Valent. AA. in constitutione de indulgentiis reliquorum. *Nobis perit deterior possessor effectus, nobis proficit non gravatus.* Casaub.

Cuncta prætoriorum suorum ornamenta.] Adspice quæ notantur ad locum in Augusto cap. LXXII. *Ampla & operosa prætoria gravabatur.*

Delatores mandatoresque.] Mandare est gerendum aliquid alicui committere. Hinc *mandatores* dupliciter fere accipiuntur apud Iurisconsultos; & hi videlicet quorum mandato pecunia alicui creditur, (Nec quicquam à fidejussoribus differunt, nisi quod illi tanquam auctores præcedunt, fidejussores vero sequuntur) & hi qui delatores instruunt subornantque ad accusandum. Quare ut in pari sunt turpitudine, ita parem quoque pœnam detecta calumnia merentur. sic enim Callistratus l. II. De jure fisci. Differt tamen à mandatore exhortator, aut instigator tantum, quod Papinianus respondit l. xx. De his qui not. infamia. Auctorem ergo fieri necesse est, ut mandatoris nomine quis puniatur. Male autem qui *amandatores*, aut *emendatores* hic legunt. *Torrent.*

Traductos.] Veluti per ignominiam, hoc enim significat traducere, quod Græci dicunt παραδειγματίσαι. Vnde in Euangelio scriptum est: *Et nolens eam traducere, voluit occulte eam dimittere.* Vbi exposuit interpres non insulse, propalare, & infamare. Papinius: *In summa nempe ego sum qui traducor.* & à Martiale dictum:

Rideris, multoque magis traduceris Afer.

Seneca quoque in hoc significatu sic inquit in decimo septimo Epistolarum: *Volo luxuriam objurgari, libidinem traduci.* Beroald.

Per amphitheatri arenam.] Ob hoc dixisse videtur Epigrammaticus poëta:

—— *Nec cepit arena nocentes,*
Et delator habet quod dabat exilium.

Sub-

nam, partim subjici in servos, ac vænire, imperavit: partim in asperrimas insularum avehi. Vtque etiam similia quandoque ausuros perpetuo coërceret, vetuit inter cætera, de eadem re pluribus legibus agi: quærive de cujusdam defunctorum statu, ultra certos annos.

9 PONTIFICATVM *maximum ideo se professus accipere ut puras servaret manus, fidem præstitit: nec auctor posthac cujusdam necis, nec conscius, quamvis interdum ulciscendi caussa non deesset: sed* periturum se potius, quam perditurum *adjurans. Duos patricii generis convictos in affectatione imperii, nihil amplius quam ut desisterent monuit, dicens* principatum fato dari: *si quid præterea desiderarent, promittens se tributurum: & confestim quidem ad alterius matrem, quæ procul aberat, cursores suos misit, qui anxiæ filium salvum nuntiarent. Cæterum ipsos non solum familiari cœnæ adhibuit, sed & insequenti die gladiatorum spectaculo*

cta-

Subjici in servos, ac vænire.] Illud *subjici in servos*, sic interpretor, ut hastæ subjecti pro mancipiis vendantur. Iuvenal. Sat. tertia.

Et præbere caput dominæ vænale sub hasta. Torrentius.

Partim in asperrimas insularum avehi.] Vide quæ scribuntur libro primo ad cap. LXVI.

De eadem re pluribus legibus agi.] Multa sunt inventa legum diverticula, & vafritiæ: ut si actionem intendero adversario secundum formulam legis Aquiliæ & ille absolvatur, tunc alterius legis actionem mihi competere dicam, ut ita infelix reus divexetur. Ad hæc vaframenta, calumniasque tollendas noluit Titus ut de eadem re actio fieret pluribus legibus, sed una tantum lege competeret. *Beroald.*

Vltra certos annos.] Hinc titulus ille Codicis Iustiniani, Ne de statu defunct. post quinquennium quæratur. Sed & Capitolin. de M. Antonino, *De statu* (inquit) *defunctorum intra quinquennium quæri jussit.* Torrent.

Puras servaret manus.] Sic Horat. libri primi Sat. tertia,

——— at bene si quis,
Et vixit puris manibus.

Nec dissimile illud Plinii libri decimi octavi in capite tertio *Honestis manibus omnia lætius proveniunt.* loquitur enim de agricultura, in qua cultorum innocentia felicius agitur. At quanto ea magis in Pontifice requiritur? Sancte igitur Titus. nam Dii (quod in Alcibiade docet Plato) integritate animorum, & precibus placantur: Eleganter etiam Horatius libri tertii Odarum vigesima tertia.

Immunis aram si tetigit manus, &c. Idē.

Oblata

ctaculo circa ſe ex induſtria collocatis, oblata ſibi ornamenta pugnantium inſpicienda porrexit. Dicitur etiam cognita utriuſque genitura, imminere ambobus periculum *affirmaſſe, verum* quandoque & ab alio: *ſicut evenit. Fratrem inſidiari ſibi non deſinentem, ſed pœne ex profeſſo ſollicitantem exercitus, meditantem fugam, nec occidere, neque ſeponere, ac ne in minore quidem honore habere ſuſtinuit: ſed ut à primo imperii die, conſortem ſucceſſoremque teſtari perſeveravit: nonnumquam ſecreto lacrymis & precibus orans* ut tandem mutuo erga ſe animo vellet eſſe. INTER *hæc morte præventus eſt, majore hominum damno quam ſuo. Spectaculis abſolutis, in quorum fine populo coram ubertim fleverat, Sabinos petit aliquanto triſtior: quod ſacrificanti hoſtia aufugerat, quodque tempeſtate ſerena*

Oblata ſibi ornamenta pugnantium.] Ornamentum eſt σκδυὴ quam Græci vocant. Sic σκδυὴ Ἡρακλέυς dicitur, quicquid prodituro in ſcenam aſſumendum ut Herculis perſonam agat; puta, leonina pellis, clava, pharetra, & cætera omnia id genus. Latini *ornamenta* vocant, ut ex Feſto, Seneca, & Suetonio recte animadverſum viris eruditis. Seneca in epiſtola XLVIII. *ſubornare* pro armis inſtruere. Nihil igitur mutandum. In codice tamen Viterb. & Cujaciano, *ferramenta* ſcriptum, non *ornamenta*. Caſaub. *Ferramenta* Cod. Salm. tuetur. Victor mirmillonum gladios exponit. Quos editori mos exhibere, ut periculum faceret ſatiſne eſſent acuti. *Ornare* autem eleganter dixerunt veteres pro inſtruere. Sic *ornati aſini* apud Catonem De re ruſtica, *ornata jumenta* apud Vlpianum lege trigeſimi octava De Ædilit. edicto, *ornata provincia*, & *ornare provinciam* apud Suetonium Cæſarem capite decimo octavo. *Torrent.*

Inſpicienda.] Vt inquit Aurelius Victor quaſi ad explorandam aciem, uni, atque alteri commiſit.

Morte præventus eſt.] Obſervavi diligenter apud Philoſtratum de morte Titi aliter tradi, quam memoret Tranquillus, & reliqui prodiderint. Is enim ſcribit in ſexto de vita Apollonii, *Titum ab Apollonio admonitum, ut ab his ſibi caveret, qui eſſent propinquiſsimi: necatumque eſſe eum memorat à Domitiano, veneno leporis marini propinato:* Neronem quoque tradunt multos in conviviis ſuſtuliſſe. Eſt enim lepus Marinus venenum aliis in potu, aut in cibo datus: aliis etiam viſus. ſiquidem gravidæ ſi aſpexerint leporem marinum, nauſeant: ac deinde abortum faciunt. *Beroaldus.*

Hoſtia aufugerat.] Sic Cæſ. cap. LIX. Vide Galb. cap. XVIII.

Tempeſtate ſerena.] Hoc alii pro læto, felicique auſpicio obſervaverunt, ſicut indicat illud Ennianum: *Cum tonuit lævum bene tempeſtate ſerena.* Vnde ait Cicero: *Quædam nobis videntur adverſa,*

na tonuerat. Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis plagulis cœlum: multumque conquestus, Eripi sibi vitam immerenti: neque enim exstare ullum suum factum pœnitendum, excepto duntaxat uno: *id quale fuerit, neque ipse tunc prodidit, neque cuiquam facile succurrit. Quidam opinantur, consuetudinem recordatum quam cum fratris uxore habuerit. Sed nullam habuisse persancte Domitia jurabat: haud negatura, si qua omnino fuisset, immo etiam gloriatura: quod illi promptissimum erat in*
11 *omnibus probris. Excessit in eadem, qua pater, villa: Idib. Septembris, post biennium, ac menses duos, diesque*

que

versa, quæ Græcis, & barbaris bona existimantur: cum alii aliter observent signa.

Tempestate serena.] Idem de Cæsaris morte Virgil. I. Georg.

Non alias cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura.

Horat. lib. I. Od. XXXIIII.

Per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum.

Sup. Aug. cap. XCV. *Torrent.*

Ad primam mansionem.] Vbi primo pernoctavit. Aug. capite LXXVIII. *in proximo cujuscumque domesticorum cœnaculo manebat.* Ibidem capite LXXIV. *Ipse scribit invitâsse se quendam, in cujus villa maneret,* id est, cubaret aut pernoctaret.

Dimotis plagulis.] *Plagæ* (inquit Nonius) *grande tegmen linteum, quam lecticariam sindonem dicimus.* Hinc igitur *plagulæ* non totum illud lecticæ tegmen, sed quibus fenestra lecticæ obtegeretur. Quo vocabulo usus est etiam Livius lib. IX. ubi de luxu ex Asia Romam advecto conqueritur. *Torrent. Dimotis pallulis* in juratissimis antiquitatis libris reperi. quidni enim vela obducta lecticæ pallulæ vocari queant? quod ita à me affirmatur, ut tamen plagulis de suo jure nullam controversiam faciam, ne momenti actionem mihi intendat, & à Prætore restitui petat, si à me dejiciatur. *Turnebus. Pallulis* defendit Cod. Salmas.

Quidam opinantur.] Alii putant (quibus ego assentior) quod Domitianum, à quo sibi certo sciebat insidias parari, non interfecisset, sed id ab eo pati maluisset: & quod traderet imperium Romanum tali viro, qualem eum fuisse referemus. *Dio Cassius.*

Excessit in eadem, qua pater, villa.] Periit conjectus in arcam ligneam nive oppletam, si Dioni credimus. Aliter Tzetzes esu leporis marini:

Τίτος δὲ θνήσκει βεβρωκὼς λαγῶν
τῶν θαλασσίων.

Vnde Græculus hæc tam discrepantia à Dione, & aliis? Plutarchus in balneo extinctum fuisse, in libro ὑγιεινῶν παραγγελμάτων. Stulti Iudæi muscam in ejus cerebrum ingressam: unde σφακελισθεὶς perierit. Quæ sunt portenta Iudaica. *Iosephus Scaliger.*

Non

que XX. *quam ſucceſſerat patri, altero & quadrageſimo ætatis anno. Quod ut palam factum eſt, non ſecus atque in domeſtico luctu mærentibus publice cunctis, ſenatus prius quam edicto convocaretur, ad curiam cucurrit: obſeratiſque adhuc foribus, deinde apertis, tantas mortuo gratias egit, laudeſque congeſſit, quantas ne vivo quidem umquam, atque præſenti.*

Non ſecus atque in domeſtico luctu mærentibus publice cunctis.] Et iſtud videntur Græci de Suetonio vertiſſe, quem etiam Eutropius eſt imitatus: Cedrenus, vel is potius unde habet Cedrenus: τοσοῦτος θρῆνος ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ Τίτου κατέσχε τὴν Ῥώμην, ὡς ἐν χρόνῳ πολλῷ τοῦτον ἀπομνημονεύοντες, καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἀναλογιζόμενοι, δημοσίᾳ καὶ κατ᾽ οἴκους κλαίειν, ὥσπερ οἰκείῳ πάθει κατεχόμενος ἕκαστος. Quam bene aſſecuti ſint Græculi iſti mentem Suetonii, qui valent judicio, ſatis intelligunt. *Caſaub.*

Senatus prius quam edicto convocaretur ad Curiam cucurrit.] Simile huic eſt, quod de populo Romano obſervat Tacitus: audita morte Germanici ultro illum ſibi indixiſſe juſtitium. Annalium lib. II. *Hos vulgi ſermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magiſtratuum, ante Senatuſconſultum, ſumto juſtitio desererentur fora, clauderentur domus.* Caſaubonus.

Congeſſit, quantas ne vivo.] Idem Eutropius iiſdem verbis memorat. ſic enim ait: *Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tanquam in propria doluerint orbitate.* Senatus, obitu ipſius, circa veſperam nuntiato, nocte irrupit in curiam, & tantos ei laudes, gratiaſque congeſſit, quantas nec vivo unquam egerat, nec præſenti: & inter divos relatus eſt. *Beroald.*

TITVS FLAVIVS DOMITIANVS.

EREXIT VRBEM, SED FATIGAT ERECTAM
GENS FLAVIORVM. META CRIMINVM, FINIS
IMMANITATIS, LÆTIORA PORTENDI,
CVM NIL FVRORI RESTAT, VLTIMVS SPONDET.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI DE XII. CÆSARIBVS LIBER VIII.

TITVS FLAVIVS DOMITIANVS.

DOMITIANVS *natus est* IX. *Kal. Novembris, patre* COS. *designato, inituroque mense insequenti honorem, regione urbis sexta, ad Malum Punicum, domo, quam postea in templum gentis Flaviæ convertit. Pubertatis ac primæ adolescentiæ tempus, tanta inopia tantaque infamia gessisse fertur, ut nullum vas argenteum in usu haberet. Satisque constat, Clodium Pollionem prætorium virum, in quem est poëma Neronis, quod inscribitur* Luscio, *chirographum ejus conservasse, & nonnumquam protulisse, noctem sibi pollicentis: nec defuerunt qui affirmarent corruptum Domitianum à Nerva suc-* 1

HOnorem.] Consulatus scilicet, quem per duos novissimos anni menses gessit. Vespas. cap. IIII.

Ad Malum Punicum.] Declarat hoc P. Victor De regionibus urbis, cum ait, *Malum Punicum, ad quod Domitianus dedicavit templum Minervæ Flavianæ, seu templum gentis Flaviæ, & erat domus ejus.* Quod dictum volui, ne quis malum Punicum insigne domus illius fuisse existimet. Fuit autē regione Vrbis VI. De quo Præfatione operis sui Valerius Flaccus,

Ille tibi cultusque Deûm delubraq. genti Instituet. ———

Loquitur enim de Domitiano, non de Tito, ut quidam viri docti credidere. Quamvis enim Titus patrem Vespasianum consecravit, non idcirco Domitianus excluditur, qui & ipse templi, de quo agimus, dedicatione divinos parenti suo honores instituit. Quo referendum etiam illud Martialis lib. IX.

Addita quid Latio Flavia templa polo?

Nam *Latium polum* appellat eam veluti poli partem, cui Latinorum Romanorumque Dii transcripti fuerant, eosque inter Vespasianus. *Torrent.*

Poëma Neronis.] Vt hunc Claudium Pollionem, sic Afranium Quinctilianum, vel (ut alii volunt) Quinctianum, probroso carmine diffamavit Nero. Auctor Tacit. lib. Annal. XV. Hinc itaque Iuvenalis versum intelligimus è Sat. IV.

——— *improbior Satyram scribente cinædo.*

Neronem enim significat, qui molles, ipse mollior ac nequior, carminibus suis perstrinxerat. *Torrent.*

ſucceſſore mox ſuo. Bello Vitelliano confugit in Capitolium cum patruo Sabino, ac parte præſentium copiarum: ſed interrumpentibus adverſariis, & ardente templo, apud ædituum clam pernoctavit: ac mane Iſiaci celatus habitu, inter ſacrificulos vanæ ſuperſtitionis, cum ſe trans Tiberim ad condiſcipuli ſui matrem comite uno contuliſſet, ita latuit, ut ſcrutantibus qui veſtigia ſubſecuti erant, deprehendi non potuerit. Poſt victoriam demum progreſſus, & CÆSAR conſalutatus, honorem præturæ urbanæ cum conſulari poteſtate ſuſcepit titulo tenus: quam jurisdictionem ad collegam proximum tranſtulit. Cæterum omnem vim dominationis tam licenter exercuit, ut jam tum qualis futurus eſſet oſtenderet. Ne exſequar ſingula, contrectatis multorum uxoribus, Domitiam Longinam Ælio Lamiæ nuptam, etiam in matrimonium abduxit: atque uno die ſuper viginti urbana officia atque peregrina diſtribuit: mirari ſe Veſpaſiano dictitante, quod ſucceſſo-

Apud ædituum.] Æditutus ſignificatur ille, qui præeſt tuendis ædibus: veteres æditimum appellaverunt. Lucretius pro æadituis ædituentes appellat. Scribit Iulius Firmicus, *ædituos naſci, aut hierodulos*, hoc eſt, templorum miniſtros, *qui in XXVI. parte Geminorum habuerint horoſcopum.* Beroaldus.

Iſiaci celatus habitu inter ſacrificulos.] Sic nimirum & M. Voluſius, Ædilis plebis, proſcriptus à III.viris, Iſiaci habitu per itinera viaſque publicas ſtipem petens, evaſit. Appian. Bellor. civilium IIII. & Valerius Max. lib. VII. cap. III. Quem vero *Iſiaci habitum* hîc Sueton. vocat, Tacit. *lineum amictum* appellat, ut *linteam religioſamque veſtem* ipſe etiam Sueton. Tiber. cap. XXXVI. & Otho. capite decimo ſecundo. Eleganter etiam Tibull. libro primo Eleg. III.

Vt mea votivas perſolvens Delia voces
Ante ſacras lino tecta fores ſedeat.

Sed & Iuvenal. Sat. VI. Iſiacorum gregem linigerum pariter & calvum vocat, ab amictu nempe linigerum, calvum, quod & caput raderent. Ortum id vero ex Orphei, & Pithagoræ diſciplina, qui lanea omnia in rebus divinis, ut impura & profana, damnabant. Qua de re in defenſione ſua Apollonius apud Philoſtratum lib. VIII. cap. III. Cui addere poteris Plinium lib. XIX. cap. I. & Plutarchum De Iſide & Oſiride. *Torrent.*

Aelio Lamiæ nuptam.] Hunc poſt interfecit, Inf. cap. X. Iuvenal. Sat. IIII.

Expe-

ſorem non & ſibi mitteret. *Expeditionem quoque in Galliam, Germaniaſque, neque neceſſariam, & diſſuadentibus paternis amicis, inchoavit: tantum ut fratri ſe & operibus & dignatione adæquaret. Ob hæc correptus, quo magis ætatis & conditionis admoneretur, habitabat cum patre una: ſellamque ejus ac fratris, quoties prodirent, lectica ſequebatur: ac triumphum utriuſque Iudaïcum equo albo comitatus eſt. In ſex conſulatibus, nonniſi unum ordinarium geſſit: eumque cedente & ſuffragrante fratre. Simulavit & ipſe mire modeſtiam: in primiſque poëticæ ſtudium, tam inſuetum antea ſibi, quam poſtea ſpretum & abjectum: recitavitque etiam publice. Nec tamen eo ſecius, cum Vologeſus Parthorum rex auxilia adverſus Alanos, du-* 2

Expeditionem quoque in Galliam Germaniaſque.] Adi Ioſephum, qui plenis velis laudat Domitiani hoc inceptum Ἁλώσεως libro ſeptimo, capite XI.

Germanias.] De hac Domitiani adhuc pueri expeditione Germanica ſentire videtur Silius, cum ait in tertio Punicorum:

At puer auricomo præformidate Batavo.

Germanias ideo pluraliter protulit, quia & ſuperior & inferior Germania eſt. *Beroald.*

Conditionis.] Quæ privata adhuc erat: ut ætatem ad belli conſilia, conditionem ad officia temere diſtributa referas. *Sabellicus.*

Equo albo comitatus eſt.] Ἐπὶ κέλητος vertit Zonaras. Nec male Zonaræ interpres equum ſingularem exponit, nam & navigia quædam actuaria, quod uno tantum remo agantur, ſeu remorum ordine potius, Græci κέλητας vocant, Celoces Gellius. *Torrentius.* Vide quæ notantur ad Tib. cap. VI. *funali equo.*

Vnum ordinarium geſſit.] Ætate Imperatorum annus in multos dividebatur Conſules; ſed ſoli, qui anni initio inibant honorem, ordinarii cenſebantur, honoratioreſque erant. Seneca, *Conſulem me fecit, ſed non ordinarium:* Id à Dione lib. XLIII. etiam ſcribitur. *Turnebus.*

Simulavit & ipſe mire modeſtiam, in primiſque poëticæ ſtudium.] De poëtica Domitiani idem Tacitus: at Fabius & Plinius mire laudant. Pertinent huc elegantes Valerii Flacci ex opere primo Argonauticωn verſus, varie à Criticorum ingeniis emaculati.

Vologeſus.] Hic ille eſt, qui ſub initium Imperii Veſpaſiano pollicitus eſt quadringenta ſagittariorum millia. Veſ. cap. X.

Alanos.] Alani, populi ſunt Scythiæ Europææ, juxta quos ſunt Toxolani: author Plinius in IIII. Refert Ammianus Marcellinus Alanos appellari, quos Priſci Maſagetas dixerunt: ab eodem Alani Europæi cognominantur. Martialis:

Nec te Sarmatico tranſit Alanus equo.

Alani, ut docet Euſebius in VI. Præpara-

ducemque alterum ex Vespasiani liberis depoposcisset, omni ope contendit ut ipse potissimum mitteretur. Et quia discussa res est, alios Orientis reges, ut idem postularent, donis ac pollicitationibus sollicitare tentavit. Patre defuncto, diu cunctatus, an duplum donativum militi offerret, numquam jactare dubitavit, relictum se participem imperii, sed fraudem testamento adhibitam. *Neque cessavit ex eo insidias struere fratri clam, palamque: quoad correptum gravi valitudine, prius quam plane efflaret animam, pro mortuo deseri jussit: defunctumque nullo præterquam consecrationis honore dignatus, sæpe etiam carpsit obliquis orationi-*
3 *bus & edictis.* INTER *initia principatus, quotidie secretum sibi horarium sumere solebat: nec quidquam amplius quam muscas captare, ac stylo præacuto configere: ut cuidam interroganti*, esset ne quis intus cum Cæsare, *non absurde responsum sit à Vibio Crispo*, ne musca quidem. *Deinde uxorem Domitiam, ex qua*

in

paratonis Euangelicæ, carnibus aluntur, panem non esitant. *Beroald.*

Inter initia principatus quotidie secretum.] Vt hæc lectio est, videtur Domitianus consuetudine captandi secretum istud horarium per initia tantum principatus esse usus: postea mutasse morem. Contrarium tamen suadet Plinius in Panegyrico, cum ait: *non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras semper secretumque captantem.* Sed falluntur qui Plinianum locum superiorem cum isto Suetonii comparant. nam illud secretum de quo Plinius, diversum est ab isto horario. ille ἁπλῶς de moribus Domitiani loquitur: hic de primis illius gestis post assumtum imperium. clarum hoc vel ex voce *deinde* quæ statim subjicitur. *Casaubonus.* Codex Salmas. *inter vitia principatus.*

Muscas captare ac stylo præacuto configere.] Et animi quidem, sed & corporis fortasse vitium ad hoc insaniæ genus Domitianum adegit. Nam Hippocrates inter alia indicia hominis quem atra bilis vexat, hoc quoque recenset, & muscas eum captare scribit. Locus est in libro de internis affectionibus. *Casaubonus.*

A Vibio Crispo.] De hoc sic Quinctilian. lib. x. *Vibius Crispus compositus, & jucundus, & delectationi natus, privatis tamen causis quam publicis melior.* Similem ejus jocum de Vitellio refert Xiphilin. Tacit. tamen Histor lib. II. & IIII. ut delatorem notat. Quod eum fortassis fidentiorem fecit.

in secundo suo consulatu filium tulerat, alteroque anno consalutaverat ut AVGVSTAM, *eandem Paridis histrionis amore deperditam, repudiavit: intraque breve tempus impatiens dissidii, quasi efflagitante populo, reduxit. Circa administrationem imperii aliquandiu se varium præstitit: mistura quoque æquabili vitiorum atque virtutum, donec virtutes quoque in vitia deflexit: quantum conjectare licet, super ingenii naturam, inopia rapax, metu sævus.* SPECTACVLA *magnifica assidue & sumtuosa edidit: non in Amphitheatro modo, verum & in Circo: ubi præter sollennes bigarum quadrigarumque cursus, prælium duplex etiam equestre ac pedestre commisit, atque in Am-* 4

Ex qua in secundo suo consulatu filium tulerat.] Hunc infantulum mortuum, in Divos relatum, & immortalitate donatum fuisse ex argenteo Domitiæ denario intelligimus, in cujus altera parte puerulus nudus quasi supra cœlum collocatus videtur. *F. Vrsinus.*

Alteroque anno consalutaverat ut AVGVSTAM.] Quamvis uxores Augustorum Augustas vocari ratio postulat, tamen hoc decreto Senatus fiebat. Capitolinus in Antonino Pio: *uxorem Faustinam Augustam appellari à Senatu permisit.* Alioqui mos erat non solas Augustas appellare uxores Imperatorum, quum filiæ, sorores, & nurus quoque, & socrus Augustorum ita vocarentur, ut in Inscriptione: DIVAE. MARCIANAE. AVG. SORORI. item: DIVAE. MATIDIAE. AVG. FIL. AVG. Claudiano mos est socrus, filias, & neptes Augustorum reginas vocare. Repudiatam uxorem suam Domitiam Longinam intra breve tempus reduxit: in cujus rei gratiam nummi cusi sunt: DOMITIA. AVGVSTA. IMP. DOMIT. CONCORDIA. AVGVST. Item: ΔΟΜΙΤΙΑ. ΛΟΝΓΕΙΝΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. *Iosephus Scaliger.*

Sollennes bigarum quadrigarumque cursus.] *Sollennes* vocat, sine quibus Circenses nulli peragerentur. *Torrent.*

Atque in Amphitheatro navale quoque.] Neque hoc explicant commentatores, quo pacto prælium navale in Amphitheatro repræsentari potuerit. Pudet alios fateri ignorantiam. Sed id est parum ingenui hominis, & diffidentis sibi in aliis. *Glareanus.* Hoc spectaculi genus quomodo in Amphitheatro repræsentari potuerit, in Tito docet è Dione Xiphilinus. Verba ipsa subjeci: *τὸ γὰρ θέατρον αὐτὸ ἐκεῖνο ὕδατος ἐξαίφνης πληρώσας, εἰσήγαγε μὲν καὶ ἵππους καὶ ταύρους καὶ ἄλλα τινὰ χειροήθη, δεδιδαγμένα πάνθ' ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς, πράττειν καὶ ἐν τῷ ὑγρῷ· εἰσήγαγε δὲ καὶ ἀνθρώπους ἐπὶ πλοίων. καὶ οὗτοι μὲν ἐκεῖ ὡς οἱ μὲν Κερκυραῖοι, οἱ δὲ Κορίνθιοι ὄντες, ἐναυμάχησαν.* Ait, derepente immissis aquis impleto theatro, naumachiam quandam exhibitam fuisse. *Θέατρον* autem ibi pro Amphitheatro accipiendum. Nam in dedi-

Amphitheatro navale quoque. Nam venationes, gladiatoresque & noctibus ad lychnuchos: nec virorum modo pugnas, sed & fœminarum. Præterea quæstoriis muneribus, quæ olim omissa revocaverat, ita semper interfuit, ut populo potestatem faceret, bina paria è suo ludo postulandi, quæ novissima aulico apparatu induceret. Ac per omnè gladiatorum spectaculum ante pedes ejus stabat puerulus coccinatus, parvo portentosoque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nonnumquam serio. Auditus est certe, dum ex eo quærit, ecquid sciret cur sibi visum esset ordinatione proxima Ægypto præficere Metium Rufum. *Edidit navales pugnas pæne justarum classium, ef-*

dedicatione Amphitheatri tale quid Titus populo præbuit. Et sic à Xylandro quoque vertebatur. Quod perperam ab emendatore Xylandri postea sollicitatum. *Schildius.*

Et noctibus ad lychnuchos.] Noctibus & spectacula & convivia sæpius exhiberi solita à Domitiano. Xiphilinus: *δεῖπνον σφίσι δημοσίᾳ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς παρέσχε· πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἀγῶνας νύκτωρ ἐποίει.* idem paulo ante narraverat noctu Domitianum sylvanos vino manantes multis locis populo exhibuisse: *οἶνόν τε σφίσι πολλαχῆ ῥέοντα νυκτὸς παρέσχεν. Casaubonus.* Vide Cæs. cap. XXXVII. Calig. c. XVIII. *quondam etiam & nocturnos* (ludos) *accensis tota urbe luminibus.*

Nec virorum modo pugnas, sed & fœminarum.] Discite, & credite priscis, non in caveam solum fœminas venisse, sed in arenam. Testatur Iuvenalis Sat. VI. Statius de iisdem ludis, de quibus hic Suetonius:

Stat sexus rudis insciusque ferri,
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim ferumque Phasim
Thermodontiacas calere turmas.

Adeoque id verum & vulgatum, ut Severo imperante cavendum SC. fuerit, *μηκέτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν. non ultra fœminam ullam ad gladium depugnare*, ait in Severo Xiphilinus. Quin & Tacitus in rebus Neronis: *fœminarum illustrium senatorumque plures per arenam fœdati sunt.* Lipsius.

Quæstoriis muneribus.] Ludis, & spectaculis, quæ per quæstores exhiberi solebant: nam, ut inquit Tacitus, *institutum fuit à Claudio principe, ut spectaculum gladiatorum per omnes annos celebraretur pecunia eorum, qui quæsturam adipiscerentur.*

E suo ludo.] Ex gladiatorio Imperatoris ludo, ubi familiæ gladiatoriæ erudiebantur. Itidem Plinius in undecimo mentionem facit de ludo gladiatorio Imperatoris Caligulæ, cum ait: *Thraci enim studioso in Caji Cæsaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem.* Beroaldus.

Aulico apparatu.] Non vulgari, quo alii à lanistis accersiti, sed aliquanto exquisitiore: ut ex aula principis producti videri possent. *Sabell.*

Cir-

effosso, & circumstructo juxta Tiberim lacu: atque inter maximos imbres perspectavit: fecit & ludos sæculares: computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim AVgustus ediderat. In his, Circensium die, quo facilius centum missus peragerentur, singulos à septenis spatiis ad quina corripuit. Instituit & quinquennale certamen, Capi-

Circumstructo.] *Circumstructum* intelligo in cujus circuitu sedilia extructa fuerint, unde spectari pugna posset. sic enim Aug. cap. XLIII. Vt fortassis hæ porticus fuerint quas inter Domitiani opera enumerat Eutropius, uti naumachiam cap. sequenti Sueton. *Torrentius.* Tacitus loco simili Annalium XII. *lacu in ipso navale prælium adornatur, ut quondam AVgustus structo cis Tiberim stagno.*

Perspectavit.] Sic ut Aug.c.XCVIII. *quinquennale certamen gymnicum, honori suo institutum, perspectavit.*

Fecit & ludos sæculares: computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat.] Quam recte hæc Tranquillus scripserit, haud satis scio. Siquidem Domit. Imp. nec Augusti nec Claudii secularium, quum ipse eos celebrâsset, rationem habuit. Non Claudii, quia vix XL. ab ejus ludus annus exactus erat: non Augusti, quia sex annos anticipavit. Eos enim non DCCCXLI. sed DCCCXLVII. ad Augusti summam edere debuisset. Quod qua ratione fecerit, haud equidem scio. Tacitus libro XI. se hanc caussam reddidisse scribit, ubi ita ait: *Vtrinque principis* (& Claudii, & Domitiani) *rationes prætermitto, satis narratas libris, quibus imperatoris Domitiani res composui.* Ego autem existimarem Domitianum ipsum ludos sæculares à numero decennii septenario, in quo prius celebrabantur, tanquam parum apto ad primum ejus decadis, Livianam forte, & Antiatis annorum summam in hac dumtaxat re sequutus redigere voluisse, in qua ex antiqua consuetudine ludos seculares referri oportebat, & ita aliqua ratione Augusti ordinem est sequutus, potius quam Claudii, non quidem ratione numeri, sed annorum decadis. *Onnuphrius Panvinius.*

Centum missus.] De missibus ad cap. XXI. Claud. Salmasius.

A septenis spatiis] Peractis septem spatiis palma victori dabatur. Vnde ait Seneca libro quarto Epistolarum moralium: *Agitatorum lætitia cum septimo spatio palmæ appropinquant.* Et ad hunc numerum alludens Lactantius, sic scribit libro septimo Institutionum Divinarum: *Quoniam decursis propositi operis septem spatiis, ad metam provecti sumus.* Propert. lib. II. Eleg. XXV.

Aut prius infecto deposcit præmia cursu
Septima quam metam triverit arte rota.

Corripuit autem, id est, contraxit.

Instituit & quinquennale certamen Capitolino Iovi.] Factum anno V. C. DCCCXXXIX. COSS. Domitiano XII. & Ser. Cornelio Dolabella. vide Censorinum. sed nemo plura de hoc agone quam Statius Papinius in Sylvis. quem eximium poëtam certum est in eo superatum esse, aliis contra eum coronatis. testis ipse cum in carmine ad Claudiam uxorem, tum in epicedio patris. *Casaubon.* Capitolinus Agon à Græcis passim vocatur Καπιτώλια & Καπετώλια. In nummo Domitiani legimus: ΚΑΠΕΤΩΛΙΩΝ ΣΕΒΑΣΤΩΝ.

pitolino Iovi triplex, musicum, equestre, gymnicum, & aliquanto plurium quam nunc est, coronarum. Certabant etiam & prosa oratione Græce Latineque: ac præter citharœdos chorocitharistæ quoque, & psilocitharistæ: in stadio vero cursu etiam virgines. Certamini præsedit crepidatus, purpureaque amictus toga Germanica, capite gestans coronam auream cum effigie Iovis, ac Iunonis, Minervæque assidentibus Diali sacerdote & collegio Flavialium pari habitu, nisi

quod

ΣΤΩΝ. Vocatur autem lustrum semper in veteribus inscriptionibus, ut in illa egregia, adducta ab Onuphrio Panvinio. L. VALERIO. L. F. PVDENTI. HIC. CVM. ESSET. ANNORVM. XIII. ROMAE. CERTAMINE. IOVIS. CAPITOLINI. LVSTRO. SEXTO. CLARITATE. INGENI. CORONATVS. EST. INTER. POETAS. LATINOS. OMNIBVS. SENTENTIIS. IVDICVM. HVIC. PLEBS. VNIVERSA. HISCONIENSIVM. STATVAM. AERE. COLLATO. DECREVIT. In ea inscriptione manifesto lustrum est Agon Capitolinus, celebratumque est illud lustrum anno à Christo CVI. Exstat Romæ luculenta stela ex portu Anconitano devecta, quæ tota pertinet ad hunc agonem. Et quamvis sit Græca, tamen pro lustro littera L. singularis apposita est. Etiam in numismatis Græci nunc L. nunc Λ. pro lustro ponitur. *Iosephus Scaliger.*

Quinquennale certamen.] Vti & Nero cap. XII. Sed Domitiani certamen, quod ab eo annus magnus, seu lustrum (ut Censorin. tradit) observari cœperit, usque ad Constantini tempora duravit. Adde Plinium lib. IIII. Epist. XXII. *Torrentius.*

Coronatorum.] Sic *ampliare numerum palmarum* Ner. cap. XXII.

Chorocitharistæ quoque & psilocitharistæ.] De psilocitharistis & arte psilocitharistica, Athenæus libro XIV. sic apud Græcos ψιλὴ κιθάρισις, cui adjungitur vocis melodia: ut in II. Platonis de Legibus. κιθαρίζειν ψιλῷ eleganter in secunda historia Diodori. *Casaubon.* *Chorocitharistæ* vero plures sunt citharœdi una modulantes, quod vocabuli ratio ostendit.

Purpureaque amictus toga Germanica.] Vt toga nihil aliud erat quam pallium rotundum, sic pallium Græcanicum aliud nihil quam toga quadrata. Hinc *togam Græcanicam* Suetonius pro pallio Græco dixit. Ita enim optimus librorum, quem vidi, legit pro *Germanica*, quod editiones nunc occupat. Frustra etiam laborant in quærenda illa Germanica purpura viri eruditissimi. *Toga Græca purpurea* est pallium purpureum Græcum. *Salmasius.*

Cum effigie Iovis & Iunonis.] In corona aurea, quam gestabat Domitianus, visebantur effigies, & simulacra deorum Capitolinorum, qui sunt Iupiter, Iuno, & Minerva. Erant enim hæc spectacula Iovi Capitolino dicata. *Beroald.*

Flavialium.] Sacerdotum, quos ille patri, & Flaviæ genti consecrarat. Papinius:

—— Est hic, agnosco, minister
Illius æternæ modo qui sacraria genti
Condidit, atque alio posuit sua sydera cælo.

Martialis:

Templa deis, mores populis, dedit otia (ferro,

Astra

quod illorum coronis inerat & ipsius imago. Celebrabat & in Albano quotannis Quinquatria Minervæ, cui collegium instituerat: ex quo sorte ducti magisterio fungerentur, ederentque eximias venationes & scenicos ludos, superque oratorum ac poëtarum certamina. Congiarium populo nummorum trecenorum ter dedit: atque inter spectacula muneris, largissimum epulum. Septimontiali sacro quidem Senatui, equi-

Astra suis, cœlo sydera, serta Iovi. Sabellicus.

Celebrabat & in Albano quotannis Quinquatria.] *In Albano* accipiendum, ut, *in Tusculano.* non enim Albanum montem intelligit: sed arcem ad ejus radices sitam. Albanum secessum Tranquillus nominat cap. XIX. Dio fere, τὸ Ἀλβανὸν, vel τὸ Ἀλβανὸν χωρίον. Vlpianus ad Sabinum: *Albanus fundus principalibus usibus deserviens.* Casaub.

Minervæ, cui collegium instituerat.] Minervam, cujus etiam filius dici ac credi voluit, viderique ejus omnia consilio agere, præcipua veneratione Domitianus semper coluit. Quod non solum ejus ætatis historici, sed & Quinctilian. & Philostratus attestantur, nummi præterea plurimi, Deæ effigiem præferentes. Quare in Albano monte non solum Quinquatria annis singulis celebravit, sed & collegium instituit. Quod insigniter describit Iuvenal. Sat. II. tam liber, & verax, atque ubique sui similis, quam contra vani ac futiles Papinius & Martialis, quavis occasione turpissime adulantes. *Torrentius.* Ter victor discessit ex hoc certamine Papinius in carmine ad uxorem,

—— ter me vidisti Albana ferentem
Dona comes, sanctoque indutum Cæsaris auro,
Visceribus complexa tuis, sertisque dedisti
Oscula anhela meis.

Magisterio fungerentur.] Sup. Aug. cap. II. *Avus municipalib. Magisteriis, &c.*

Superque oratorum ac poëtarum carmina.] Inscriptio, quam ex Onuphrio subjecimus, potest referri ad Quinquatria Albana: in queis erant oratorum & poëtarum certamina: L. SVRREDIO. L. F. CLV. FELICI. PROCVRATORI. AB. SCEN. THEAT. IMP. CAESAR. DOMITIAN. PRINCIP. CORONATO. CONTRA. OMNES. SCENICOS. Quod autem in ea inscriptione dicitur *coronatus contra omnes scenicos*, manifesto ostendit, in commissione poëmatum hoc contigisse. Et qui ita coronati erant contra omnes, sive poëtæ essent, sive Hieronicæ, omnes illi dicebantur paradoxi. *Ios. Scaliger.*

Inter spectacula muneris.] Hujus loci sententia est Domitianum, spectaculo muneris gladiatorii populo ibidem sedenti epulum dedisse. Ex Xiphilino.

Septimontiali sacro.] Septimontium dies festus appellatur mense Decembri, qui dicitur in fastis Agonalia, quod in septem montibus fiunt sacra, Palatio, Velia, Fagutali, Subura, Cermalo, Cælio, Oppio, Cespio. Hæc Festus. Nam Varro differens de festis, quæ in mensem Decembrem incidebant, ponit & inter ea Septimontium. Agonalia vero eodem mense erant propridie Idus Decembres, alia ab illis Agonalibus, quæ notant fasti mense Ianuario. Hinc tantum interest, quod Agonalia sint ante Laren-

equitique, panariis, plebei sportellis cum opsonio distributis, initium vescendi primus fecit: dieque proximo omne genus missilia sparsit: & quia pars major intra popularia deciderat, quinquagenas tesseras in singulos cuneos equestris ac senatorii ordinis pronuntiavit.
5 *Plurima & amplissima opera incendio absumta restituit: in queis & Capitolium, quod rursus arserat: sed omnia sub titulo tantum suo, ac sine ulla pristini auctoris memoria. Novam autem excitavit ædem in Capitolio Custodi Iovi, &* forum *quod nunc* Nervæ *vocatur.*

Larentinalia: Varro vero Septimontium ponat post Larentinalia. De Septimontio habes & apud Tertullianum libro de Idololatria: *Etiam strenæ captandæ & Septimontium & brumæ & caræ cognationis honoraria exigenda omnia.* Ex quibus apparet, non solum mense Decembri fuisse, quia is est brumæ mensis: sed etiam circa finem ejus mensis fuisse, quia proximum sit strenæ exigendæ quod fiebat Kalendis Ianuariis. *Iosephus Scaliger.* Septimontium celebrant ob inclusum pomœriis septimum collem, atque adeo ob Romam septicollem effectam. *Plutarchus.*

Panariis.] *Panaria* tanquam capaciora, atque honestiora, Equiti, & Senatui data, ut *sportellæ* plebi. Similis locus Calig. cap. XVIII. *panaria cum opsonio viritim divisit.* Torrent.

Intra popularia.] Vide Ner. cap. XI. & Calig. cap. XXVI. Observandum vero obiter quod & Senatorum loca cuneis distinguebantur. Quod etiam ex Virgilio animadvertere est II. Georg.

—— hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebisque, Patrumque
Corripuit. ——

Torrentius.

Quinquagenas tesseras.] Alibi dictum de tesseris, quæ prout hoc vel illud inscriptum continebant, ita raptorem sui locupletabant. Aug. cap. XLI. *tesserasque nummarias duplicavit.*

Plurima & amplissima opera.] Habes apud Eutropium & Eusebium in Chronico multorum operum nomina, quæ partim Titus, partim Domitianus fecerunt. neque enim satis distincte ab auctoribus sunt tradita. *Casaub.*

Quod rursus arserat.] Capitolium ter arsisse apud Historicos observavimus: semel Scipione & Norbano consulibus per bella civilia Mariana: iterum Vitelliano bello: tertio una cum Vespasiani interitu inflammatum, incensumque est: & tunc à Domitiano refectum fuit magnificentius, elegantiusque, quam antea fuisset: cujus impensam duodecim millia talentorum excessisse autumat Plutarchus. *Beroald.*

Novam autem excitavit ædem in Capitolio custodi Iovi.] Domitianus prima irruptione *(Vitellianorum)* apud æditūum occultatus, sollertia liberti, lineo amictu turbæ sacricolarum immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum paternum clientem, juxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto æditui contubernio, medicum sacellum IOVI CONSERVATORI, aramque posuit, casusque suos in marmore expressit. Mox imperium adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, seque in sinu dei sacravit. *Tacitus.*

Odeum.]

tur. Item Flaviæ templum gentis, & stadium, & odeum, & naumachiam: è cujus postea lapide maximus Circus, deustis utrimque lateribus, exstructus est. EXPEDITIONES *partim sponte suscepit, partim* 6
necessario. Sponte in Cattos: necessario unam in Sarmatas, legione cum Legato simul cæsa. In Dacos duas, primam Appio Sabino consulari oppresso: secundam, Cornelio Fusco præfecto cohortium prætorianarum, cui belli summam commiserat. De Cattis Dacisque post varia prælia, duplicem triumphum egit. De Sarmatis lau-

Odeum.] Vbi canebatur, ᾠδεῖον. Ea vox apud Ciceronem & in historiis frequens. In Odeo Attici theatri Ægyptiorum regum statuas fuisse, Pausanias scripsit. Extra theatrum quoque loca dicata Musis eodem dicta nomine. Quale Athenis à Pericle destinatum Musicis certaminibus. Alexi quoque, & Plutarchus, Demosthenes & Aristoteles in quarto divinæ Philosophiæ ᾠδεῖα faciunt mentionem. Pausanias in Achaicis memoriæ prodidit, Herodæ Attici jussu atque impensis constructum pulcherrimum ᾠδεῖον defunctæ uxoris monumentum. ᾠδεῖα columnarum mentio fit in libro de formis dicendi, qui Theophrasto attribuitur. Λογεῖον sic ab Odeo distinguit Vitruvius, ut sit pulpiti pars, in qua canerent, ᾠδεῖον. altera autem, in qua aut risum moverent, aut censuram exercerent, aut vitæ nostræ putarent rationes. *Cæsar Scaliger.*

Naumachiam.] Cujus adhuc aliqua creduntur extare vestigia post Sylvestri fanum, inter Flammiam viam, & Pincianum collem, vinetis cooperta. *Sabellicus.*

E cujus postea lapide maximus Circus est extructus.] Auctor tanti operis est Trajanus. Multa de hoc Circo Plinius in libro panegyrico.

Cornelio Fusco præfecto cohortium prætorianarum.] Iuvenalis:

Et qui vulturibus servabat viscera Dacis,
Fuscus marmorea meditatus prælia villa.

Martialis quoque ejus interitum eleganti deplorat carmine:

Ille sacri lateris custos, Martisque togati.

Sabellicus.

De Cattis Dacisque post varia prælia duplicem triumphum egit.] Dacicum & Germanicum cognomina ex devictis gentibus reportâsse testis Iuvenalis:

——— *cum lance beata*
Dacicus, & lato splendet Germanicus auro.

Et tamen nullus nummus exstat, nullum monimentum, in quo Dacici cognomen sit. At *Germanicus* sæpissime in ejus nummis legitur: quod cognomen non habet nisi jam consul decies. Sane in XI. & XIIII. consulatu nummi habent Trophæum cum inscriptione, GERMANIA CAPTA. *Iosephus Scaliger.*

De Sarmatis lauream modo Capitolino Iovi retulit.] Clarum ex hoc loco errare doctissimos viros, qui triumphare & Iovi Capitolino lauream referre idem esse putant. majus enim & longe dignius triumphi quam laureæ jus. quod etiam stante Rep. omnibus competiit qui cæsis hostibus Imperatores salutati fuissent: sive illi res triumpho dignas,

lauream modo Capitolino Iovi retulit. Bellum civile motum à L. Antonio superioris Germaniæ Præside confecit absens, felicitate mira: cum ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus, transituras ad Antonium copias Barbarorum inhibuisset. De qua victoria præsagiis prius quam nuntiis comperit. Siquidem ipso, quo dimicatum erat, die, statuam ejus Romæ insignis aquila circumplexa pennis, clangores lætissimos edidit: paulloque post occisum Antonium adeo vulgatum est, ut caput quoque ejus apportatum vidisse se plerique
7 *contenderent.* MVLTA *etiam in communi rerum usu notavit. Sportulas publicas sustulit, revocata cœ-*

dignas gessissent, sive starent eorum facta intra gloriam triumphi: præter hoc certissimum testimonium, sunt & alia non minus liquida. lib. v. scribit Suetonius cap. XIII. Neronem ob Teridatis in urbem adventum, *Imperatorem consalutatum, lauream in Capitolium latam.* Nemo tamen sanus triumphasse eum propterea dixerit. Antonium collegam Ciceronis ex bello Catilinario lauream reportasse quis nescit? atqui triumphandi neque jus neque spem ullam habuisse Antonium certissimum est. M. quoque Tullium præliis aliquot in Cilicia feliciter gestis, & Imperatorem fuisse salutatum, & laurea fasces suos ornasse constat. triumpho res dignas eum gessisse adeo non constabat, ut Catoni & senatorum plerisque aliis absurde facere visus sit, qui triumphum peteret. *Casaub.*

Paulloque post occisum Antonium adeo vulgatum est.] Papinius:

Quæque tuas laurus volucri Germanice cursu
Fama vehit prægressa diem, tardumque sub astris
Arcada, & in medio linquit Thaumantida cœlo.

Occisum Antonium vulgatum est.] Sed author hujus nuntii quæreretur, inventus est nemo: sed quum alter alterum allegabat. Tandem vero quia in plebem, veluti in vastum quoddam pelagus sermo referebatur, apparebatque, nullum certum habuisse principium, subito hujusmodi fama prolapsa ceciderat: sed postea à Domitiano cum exercitu ad bellum proficiscenti, in ipsa via certus nuntius, & literæ de victoria adversus Antonium habita venerunt. Dies pugnæ idem fuerat, quo Romæ victoriam fama vulgaverat, ultra distantiam viginti millium stadiorum. Hæc ita fuisse, nemo nostræ ætatis ignorat. *Plutarchus.* Simile Ner. cap. I.

Sportulas publicas sustulit.] Sub Nerone (ut Suetonii verbis utar cap. XV.) *publicæ cœnæ ad sportulas redactæ. Publicas* hic igitur *sportulas* intelligo quæ loco cœnæ publicæ dabantur. Quas Domitianus sustulit revocata cœnarum rectarum consuetudine. *Sportæ* autem, unde *sportulæ*, & *sportellæ*, calathi erant viminei, quibus ad rem penuariam utebantur. Vlpian. l. III. de penu legata. Hinc dictæ *sportulæ* quæ pro salutationis officio clientibus erogabantur, sive id opsonii aliquid, sive stipes, aut quadrantes essent. Et Cyprian. Epist. XXXIV. *spor-*

cœnarum rectarum consuetudine. Duas Circensibus gregum factiones aurati purpureique panni ad quatuor pristinas addidit. Interdixit histrionibus scenam, intra domum quidem exercendi artem jure concesso. Castrari mares vetuit. Spadonum, qui residui apud mangones erant, pretia moderatus est. Ad summam quondam ubertatem vini, frumenti vero inopiam, existimans nimio vinearum studio negligi arva, edixit

sportulas vocat quæ Christianorum consuetudine Sacerdotibus distribuebantur. *Torrent.* Erogationes etiam, quæ in ordinem decurionum fiebant, sportulæ appellatæ fuêre, de quibus Papinianus in L. Epurii tit. de Decur. ita scribit: *Minores xxv. annis decuriones facti, sportulas decurionum accipiunt, sed interim suffragium inter cæteros ferre non possunt.* Quod etiam ex epist. Plinii ad Trajan. lib. x. clare patet. Sed & pecunias illas, quæ judicibus vel viatoribus, id est, executoribus litium ac negotiorum pro salario dabantur, sportulas appellatas observamus. Apud nostrates quoque pecuniæ, quum in Ducali Cancellaria persolvuntur, sportulæ dicuntur à participantibus, qui à libellis & à secretis principis sunt. *Marcellus Donatus.*

Ad quatuor pristinas addidit.] Cassiodorus colores quatuor totidem factionum in Circẽsibus fuisse memorat, propter quatuor anni tempora: nam Prasinus, qui viridis est, virenti veri dicatus erat: Roseus, flammeæ æstati: Venetus, nubilæ hyemi: Albus, pruinoso autumno. De coloribus harum quatuor factionum, & de toto studio aurigarum, scite scribit Sidonius Appollinaris.

Interdixit.] Sup. Ner. capite XVI. Plinius in Panegyrico hoc signat, quum ait, *Pantomimos à malo principe fuisse sublatos.*

Castrari mares vetuit.] Statius:

Qui castæ Cereri diu negata,
Reddit jugera, sobriasque terras.
Qui fortem vetat interire sexum.

Postquam hoc exiit edictum, solita peti venia à principe vel præside provinciæ, si quis vel se vel alium vellet evirare. Iustinus Apologia secunda: ἤδη τις τῶν ἡμετέρων βιβλίδιον ἀνέδωκεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Φήλικι ἡγεμονεύοντι, ἀξιῶν ἐπιτρέψαι ἰατρῷ τοὺς διδύμους αὐτοῦ ἀφελεῖν· ἄνευ γὰρ τῆς τοῦ ἡγεμόνος ἐπιτροπῆς τοῦτο πράττειν ἀπειρῆσθαι οἱ ἐκεῖ ἰατροὶ ἔλεγον. *Casaubonus.* De hoc sic Dionis epitome, *Etsi Carinum amabat, quia tamen Titus exsectos dilexerat, vetuit in ejus contumeliam ne quis in posterum intra fines Rom. Imperii castraretur.* Adde Martialem lib. VI. Epigr. II.

Apud mangones.] Hi enim castrabant pueros, quo pluris venderent. Quod Martial. ostendit cum ait,

Non puer avari sectus arte mangonis. Ostendit & Quinctilian. lib. V. cap. XII. pulcherrima illa similitudine qua de mancipiorum negotiatoribus utitur, qui formæ puerorum excisa virilitate lenocinantur, ac postremo Vlpian. lib. XXVII. Ad legem Aquiliam his verbis, *Si puerum quis castraverit, & pretiosiorem fecerit, Vivianus scribit cessare Aquiliam, sed injuriarum erit agendum, aut ex edicto Aedilium.* Torrent.

Existimans nimio vinearum studio negligi arva.] Non solum in vita Apollonii lib. VI. meminit hujus rei Philostratus: quem locum laudat Beroaldus:

xit ne quis in Italia novellaret: utque in provinciis vineta ſuccidere ntur, relicta, ubi plurimum, dimidia parte: nec exſequi rem perſeveravit. Quædam ex maximis officiis inter libertinos equiteſque Rom. communicavit. Geminari legionum caſtra prohibuit: nec plus quam mille nummos à quoquam ad ſigna deponi: quod L. Antonius apud duarum legionum hiberna, res novas moliens, fiduciam cepiſſe etiam ex depoſitorum
8 *ſumma videbatur. Addidit & quartum ſtipendium mi-*

ſed uberius in vita Scopeliani ſophiſtæ. Is eſt qui totius Aſiæ nomine legationem obiit ad Domitianum, deprecaturus edicti hujus executionem. in quo tanta fuit illius vel dexteritas vel felicitas, ut non ſolum colendi vineas impunitatem ſuis nactus ſit, ſed etiam neceſſitatem. Cauſſam latæ legis quod ad Aſiam provinciam attinet, aliam affert Philoſtratus: ſeditiones nempe ſæpe ortas ex temulentia. Ideo ſervatum videtur ſub Imperatoribus inſequentibus, ut promiſcui non eſſet juris vitem inſtituere: ſed eorum tantum qui à principe veniam impetraſſent. Vopiſcus in Probo: *Gallis omnibus & Hiſpanis ac Britannis hic permiſit ut vites haberent vinumque conficerent.* Eutropius in eodem, *Vineas Gallos & Pannonios habere permiſit.* quo loco ridicula eſt Pæanii appendix ad verba ſuperiora, οὔπω πρότερον τοῦτο εἰδόσι. quaſi ante Probum vineas colere neſcierint Galli. *Caſaub.*

Ne quis in Italia novellaret.] Hoc eſt, vites novellas (quo verbo aptiſſime uſus eſt Virgil.) inſtitueret. Male autem apud Euſebium Chronicis vetuiſſe ſcribitur Domitianus vites in urbe ſeri, pro in Italia. Neque infacete apud Philoſtratum Apollonius intellecto Domitiani de vitibus edicto, *At hic* (inquit) *præclarus Imperator, qui mares caſtrari vetuit, terram eunucham fecit.* quod etiam citat Beroaldus, & Paulli Juriſconſulti locus l. VI. De impenſis in rebus dotalibus factis, ubi *novelleti* vocabulo pro vinea recenter inſtituta utitur. Sed tamen *olivetum* etiam ibi legitur. *Torrent.*

Geminari legionum caſtra prohibuit.] Puto geminari caſtra dici, non, ut cenſent interpretes, cum ex veteri more pro occaſione fierent majora & minora: ſed cum duæ legiones coëunt in unum locum, & caſtra una: quod ſemper experientia docuit eſſe periculoſum. fere enim *ſecuta exercitus ſeditio, qui plerunque contemplatus frequentiam ſuam à diſciplina deſciſcit*, ait Vellejus veriſſime, & Dio quoque lib. XLIX. milites, inquit, πρὸς τὴν ὄψιν τοῦ πλήθους σφῶν θρασύνονται. ideo ſeditionem parantes, aquilas, ſigna, caſtra jungebant, ut de legionibus Germanicis narrat Tacitus libro primo. confirmant hanc interpretationem quæ ſtatim ſequuntur, de occaſione legis hujus ferendæ. *Caſaub.*

Ad ſigna deponi.] Divinitus inſtitutum eſt, quum milites publica ſuſtinerentur annona, ex donativo, quod conſequebantur, pars dimidia ipſis ſervaretur, ne inutiliter ſe abſumerent, & depoſiti memores ſigna non deſererent. *Vegetius.*

Addidit & quartum ſtipendium militi, aureos ternos.] Locum corruptiſſimum vulgo ſic emendant, *addidit & quartum ſtipendium militi ad aureos ternos.*

militi, aureos ternos. Ius diligenter & industrie dixit. Plerumque & in foro pro tribunali extra ordinem ambitiosas Centumvirorum sententias rescidit. Recuperatores, ne se persuasoriis assertionibus accommodarent, idemtidem admonuit. Nummarios judices cum

nos. & vere quidem quod ad sententiam. nam certum est Domitianum, ad aureos ternos, quos accipiebant prius milites stipendii nomine, aureum unum addidisse, & sic militaris stipendii modum quaternis in mensem aureis statuisse. sed verba ipsa quomodo stabunt? *quartum stipendium addidisse ad aureos ternos?* mira sane locutio, pro, quartum aureum addidisse ad ternos. quod enim dicunt stipendium vocari aureum unum, quem menstruum merebant sub Augusto milites, alterum porro stipendium adjecisse Caligulam, alium deinde principem tertium, postremo quartum stipendium ad tria priora Domitianum: quis, rogo te, quis unquam sic locutus est? Ex numero quidem annorum stipendia sua numerabant milites: unde *sena & vicena stipendia emeruisse* quidam leguntur in veteribus monumentis. sed ex aureorum numero plane novum & inauditum. hoc enim modo quadringenta & octo stipendia anno uno meruisse poterat miles, tot enim aureos accipiebat. quod quam ridiculum sit, nemo non videt. Legendum in Suetonio puto: *addidit quartum stipendii militi in aureos ternos.* hoc est, addidit militi quartum aureum in ternos aureos stipendii, quod scilicet prius accipiebant. *addere quartum aureum in aureos ternos*, proba & Latina locutio. sic enim *oleum in ignem addere*: & *aquam in mare* dixit Ovidius. Possumus tamen etiam stipendium retinere, cum hac distinctione: *addidit & quartum, stipendium militi, in aureos ternos*, id est, quartum, subaudi aureum, addidit in aureos ternos, militi stipendium. atque hæc vera omnino est lectio. *Salmasius.*

Ambitiosas Centumvirorũ sententias.] De Centumviris Vespas. cap. x. *Ambitiosas* vero *sententias* vocat non qua decet libertate latas, sed obsequio, favore, & gratia. Simile illud Vlpiani l. IV. De Decretis abord. faciendis, *Ambitiosa decreta Decurionum rescindi debent.* Sic *judex ambitiosus* apud Livium, *ambitiosæ & fucosæ amicitiæ* apud Ciceronem. *Torrent.*

Recuperatores.] Ad Ner. cap. XVII. Hottomannus.

Ne se persuasoriis assertionibus accommodarent, identidem admonuit.] Olim qui in libertatem vindicabantur, cum servi essent, nec pro se judicio liberali experiri possent, assertorem quærebant. in caussis igitur liberalibus monuit recuperatores, ne, tametsi favorabilis libertas est, sequerentur in judicio assertiones vel prece, vel pretio, vel persuasione eblanditas contra jus dominorum. Iurisconsultorum tamen princeps Cujacius persusoriis legendum censet, &, ut legit, in antiquissimo libro reperi, pudetque dissentire. *Turnebus.* Cod. Salm. adstipulatur Cujacio. Codex item Salmasii *persusoriis*. Cujacium vero consule ad legem XIII. Dig. de excusationibus.

Nummarios judices.] *Causam nummariam, judiciumque nummarium* vocant Iurisconsulti nostri quando de pecunia disceptatur, sic enim Callistratum intelligo l. ult. Ne de statu defunctorum post quinque quæratur. Atqui contra Cicero Verr. v. *nummarium* appellat *judicium*, quod acceptis pecuniis agitur, ut *nummarios* quoque *judices* Pro

cum ſuo quemque conſilio notavit. Auctor & tribunis pleb. fuit, ædilem ſordidum repetundarum accuſandi, judiceſque in eum à ſenatu petendi. Magiſtratibus quoque urbicis, provinciarumque præſidibus coërcendis, tantum curæ adhibuit, ut neque modeſtiores umquam, neque juſtiores exſtiterint: è quibus pleroſque poſt illum reos omnium criminum vidimus. Suſcepta morum correctione, licentiam theatralem promiſcue in equite ſpectandi inhibuit. Scripta famoſa, vulgoque edita, quibus primares viri ac fœminæ notabantur, abolevit non ſine auctorum ignominia. Quæſtorium virum, quod geſticulandi ſaltandique ſtudio teneretur, movit ſenatu. Probroſis fœminis lecticæ uſum ade-

Cluentio, & lib. 1. Ad Attic. ſordidos mercenarioſque, qui nummis ſe corrumpi ſinant, quales (ut Suetonius hoc loco tradit) Domitianus una cum aſſeſſoribus ac conſiliariis ſuis notavit infamia. Sic *nummarios* quoque *Sacerdotes* dixit Hieronymus, *nummarium tribunal* Seneca De benef. 1. cap. IX. *Torr.*

Cum ſuo quemque conſilio.] *Conſilium* pro conſiliariis & adſeſſoribus, qui judicantibus ſoliti adeſſe, ut *conjugium* pro conjuge.

Aedilem ſordidum repetundarum accuſandi.] *Sordes* apud optimos quoſque auctores etiam pro avaritia legimus. At Iuriſconſulti manifeſtius pro pecuniaria corruptione accipiunt cum alibi ſæpe, tum l. 11. & l. IX. De receptis ut arbitr. dicant, & l. XV. De judiciis. De arbitro nempe agitur ſordibus corrupto, cujuſve ſordes manifeſtæ ſint, item de judice cujus evidens vel gratia, vel inimicitia, vel ſordes ſint. *Sordidum* ergo *Aedilem* hic accipio qui pecunia corruptus aliter officium exercuit quam debuit, ut cap. ſequenti, *nequid ſordide facerent.* Et *ſordide egiſſe tutorem* legimus apud Vlpian. l. III. De ſuſpectis tutoribus qui per avaritiam pupillum defraudavit, & *ſordide Proconſulatum gerere* apud Plinium Epiſtolis. *Torrent.*

Suſcepta morum correctione.] Sic Tib. cap. XLII. *in ipſa publicorum morum correctione.* Domitianus autem Cæſaris Dictatoris exemplo Conſulatum in annos decem, & Cenſuram perpetuam aſſumpſit. Dionis epitome.

Promiſcue in equite.] Martialis:

Edictum domini, Deique noſtri,
Quo ſubſellia noſtra certiora fiunt,
Et puros eques ordines recepit.

In equite ſpectandi, id eſt, in Equeſtribus, ſive Equitum cuneis.

Scripta famoſa.] Vide Aug. cap. LV.

Quod geſticulandi ſaltandique ſtudio teneretur.] Geſticulari, eſt hiſtrioniam exercere Suetonio. Sic in Nerone cap. XLII. *Iocularia in defectionis duces carmina, laſciveque modulata, quæ vulgo innotuerunt, etiam geſticulatus eſt.* Id eſt, mimicis geſtibus expreſſit. *Demonſtrare* vocat ejuſdem Neronis cap. XXXIX. *Atellanarum hiſtrio in cantico quodam ita demonſtraverat, ut bibentem natantemque faceret.*

Probroſis fœminis.] Eaſdem (ut puto) *famoſas* vocat Tib. cap. XXXV. ſicut & Vlpian. l. 11. Ad SC. Tertullianum, & maxi-

ademit: jusque capiendi legata hereditatesque. Equitem Rom. ob reductam in matrimonium uxorem, cui dimissæ adulterii crimen intenderat, erasit judicum albo. Quosdam ex utroque ordine lege Scatinia condemnavit. Incesta Vestalium virginum, à patre suo quoque & fratre neglecta, varie ac severe coërcuit: priora, capitali supplicio, posteriora, more veteri. Nam cum Ocellatis sororibus, item Varonillæ liberum mortis permisisset arbitrium, corruptoresque earum relegasset: mox Corneliam virginem maximam absolutam olim, dehinc longo intervallo repetitam atque convictam, defodi imperavit: stupratoresque virgis in co-

maxime quidem ob stuprum, aut lenocinium. probrum enim in fœmina proprie stuprum est. Vt cum probrum Virginis Vestalis capite puniri, virum qui eam incestavisset verberibus necari lex jubet, de qua Festus in *Probrum*. Torrentius. Adde Catonis verba, de muliere: *si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.* Gell. lib.x. cap.xxiii.

Cui dimissæ.] *Lex* (inquit Vlpian.) *mariti lenocinium coërcet, qui deprehensam in adulterio uxorem retinuit.* Atque hîc dimiserat quidem, sed cum eam mox reduxisset, videri poterat non dimisisse. Vide l.xxix. De adulteriis. *Torr.*

Lege Scatinia.] Hæc impudicitiam coërcebat, ut lex Iulia stuprum, & adulterium. Quanquam & Iulia (si Iustiniano credimus) eos puniebat etiam qui cum masculis deliquissent. Qua de re Aug. cap. xxxiv. Pœna autem Scatiniæ legis primum pecuniaria fuit, sub Christianis vero capitalis. l. xxxi. Cod. De adulter. Quinctilian. lib. iv. cap. ii. *Ingenuum stupravit, & stupratus se suspendit. Non tamen ideo stuprator capite, ut causa mortis, punietur, sed x. millia, quæ pœna stupratori constituta est, dabit.* Similis locus l. vii. cap. iv. Meminere ejusdem legis Cic. Philipp. iii. Cœlius ad Cicer. epist. Fam. l. viii. Iuvenalis Sat. ii. Tertullian. De monogamia, & Prudentius hymno in Romanum Martyrem. Sunt qui Scadtiniam vocatam velint à C. Scantinio Tr. pleb. stupri in Marcelli filium commissi damnato, de quo Valer. Max. libri vi. cap. i. *Torrent.*

Mox Corneliam.] Plinius lib. iv. epist. xi. *Quum Corneliam Maximillam Vestalem defodere vivam concupisset, ut qui illustrari seculum suum ejusmodi exemplo arbitraretur, Pontificis maximi jure, seu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos Pontifices non in regiam, sed in Albanam villam convocavit.* Præter Corneliam vero tres alias sub Domitiano damnatas fuisse, etiam Euseb. Chronicis refert. Cui adde Plutarchum Probl. Rom. Quæst. lxxxiii.

Virginem maximam.] Virgo maxima dicitur præfecta, & princeps reliquarum Vestalium: qualis hodie Abbatissa nuncupatur. Hinc non absurde apud Plinium pro Corneliam Maximillam Vestalem, legi posset Corneliam maximam Vestalem, ut conveniat cum sententia Tranquilli. *Beroald.*

Defodi imperavit.] Plinius: *quum in illud*

comitio ad necem cædi: excepto prætorio viro: cui dubia
etiamnum caussa, & incertis quæstionibus atque tor-
mentis de semet professo, exilium indulsit. Ac ne qua
religio deûm impune contaminaretur, monumentum
quod libertus ejus è lapidibus templo Capitolini Iovis
destinatis filio construxerat, diruit per milites: ossaque
9 *& reliquias, quæ inerant, mari mersit.* INTER *ini-*
tia usque adeo ab omni cæde abhorrebat, ut absente ad-
huc patre, recordatus Virgilii versum,

Impia quam cæsis gens est epulata juvencis:

edicere destinaverit Ne boves immolarentur. *Cu-*
piditatis quoque atque avaritiæ vix suspicionem ullam,
aut privatus umquam, aut princeps aliquandiu dedit:
immo è diverso magnæ sæpe non abstinentiæ modo sed
etiam liberalitatis experimenta. Omnes circa se lar-
gissime prosecutus, nihil prius aut acrius monuit quam
ne

illud subterraneum cubiculum demitteretur, hæsissetque descendenti stola.

Excepto prætorio viro.] Fortassis signat Valerium Licinianum, qui præmonitus fuit, si comitium, & virgas pati nollet ad confessionem incesti cum Cornelia Vestali, confugeret, Domitianus exilium ei molle dedit, permisitque, si qua posset ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur.

Ossaque & reliquias, quæ inerant.] Vide quæ ex ore Illustris Salmasii notamus ad cap. c. Augusti.

Impia, quam cæsis.] Virgilius in II. Georgicorum sic scribit:

Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quā cæsis gens est epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

In expositione hujus versus ait Servius: *Quod majores, boves comesse nefas putabant.* Plinius quoque, & Columella tradunt, in tanta fuisse apud antiquos veneratione boves, ut tam capitale esset bovem necasse, quam civem. *Beroald.*

Ne boves immolarentur.] Ex dogmate Pythagorico præcipitur apud Ovidium, ne boves immolentur, neve adhibeantur in cibatu. Sic enim scriptum est:

Quid meruere boves, animal sine fraude, doloque,
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?

Porphyrius quoque refert, ex iniquitate hominum esse inductum morem immolandi hostias: quem fœdissimum appellat, & crudelitatis plenum: cum ex sanguine occisorum animalium imbuantur aræ deorum. *Beroald.*

Omnes circa se largissime prosecutus.] *Circa se* Græcorum more dixit, ut *omnibus circa eum* Cæsar. capite XXVII. *Prosequi* etiam absolute, pro beneficio ac liberalitate prosequi.

Apud

ne quid ſordide facerent. Relictas ſibi hereditates ab iis quibus liberi erant, non recepit. Legatum etiam ex teſtamento Ruſcii Cœpionis: qui caverat ut quotannis ingredientibus Curiam ſenatoribus, certam ſummam viritim præſtaret heres ſuus, *irritum fecit. Reos, qui ante quinquennium proximum apud ærarium pependiſſent, univerſos diſcrimine liberavit: nec repeti, niſi intra annum, eaque conditione permiſit, ut accuſatori, qui cauſſam non teneret, exſilium pœna eſſet. Scribas quæſtorios negotiantes ex conſuetudine, ſed contra Clodiam legem, venia in præteritum donavit. Subſeciva, quæ diviſis per veteranos agris carptim ſuperfuerunt, veteribus poſſeſſoribus, ut uſucapta*

Apud ærarium pependiſſent.] Intelligit diuturnos reos, quorum nomina ab accuſatoribus delata, inter acta magiſtratuum ad ærarium fuerant delata. Similis locus in vita Auguſti capite XXXII. Ita potius capiam hæc verba cum eruditiſſimo Iuriſconſulto Gul. Ranchino: quam ut Torrentius, qui ex libri quinti capite nono locum interpretabatur. *Caſaub.*

Qui cauſam non teneret.] Qui non obtineret reum damnari.

Scribas Quæſtorios.] Talis Flavius Liberalis, Veſpaſiani ſocer, Veſpaſ. capite III.

Subſeciva.] Quod ſi ſubſeciva legeris, ſubſecando inclinabitur. Plinius in procemio Nat. hiſtoriæ, & Aulus Gellius in noviſſimo Noctium Atticarum, ſubciſiva, ſive ſubſiciva tempora dixerunt, quæ ſubducta, ſubtractaque ſunt, & veluti ſubciſa, ſive ſubſecta à rebus neceſſariis. Item Tranquillus ſubciſiva appellat portiunculas agrorum, quaſi ſubciſas relictaſve, quæ velut reliquiæ in dividendis agris ſuperfuerant. *Beroald.* Subſicivus ager, de quo heic agitur, Boëthio is eſt, qui ſecundum proprias determinationes adſcriptus in finibus ſuis tabulario Cæſaris infertur, & qui beneficio conceſſus, aut aſſignatus coloniæ fuerit, ſive is proximus, ſive is longius poſitus, quem colonia in tabulario Cæſaris manu conditoris ſubſcriptum habere debet. Item ager ſimilis ſubciſivus eſt, qui non aſſignatus reip. populoque, aut coloniæ, cujus fine circumdatur, remanet in ejus poteſtate, qui aſſignare potuerit, hoc eſt, principis. Vnde inter XIII. controverſiarum genera illa vel præcipua eſt, quæ de ſubciſivis agris oritur. *B. Egnat.*

Vſucapta.] Quaſi per uſuſcapionem vendicata. Antiquitus jure civili conſtitutum fuerat, ut res, ſi mobilis erat, anno ubique uno; ſi immobilis, biennio tantum in Italico ſolo uſucaperetur, ne rerum dominia in incerto eſſent. Mox Iuſtinianus conſtitutionem promulgavit, qua cautum eſt, ut res quidem mobiles per triennium, immobiles vero per longi temporis poſſeſſionem, id eſt, inter præſentes decennio, inter abſentes viginti annis uſucapiantur: ſicut ſcribunt latiſſime Iuriſconſulti. *Beroald.*

pta concessit. Fiscales calumnias, magna calumniantium pœna repressit: ferebaturque vox ejus: PRINCEPS QVI DELATORES NON CASTIGAT, IRRITAT. SED NEQVE *inclementiæ, neque in abstinentiæ tenore permansit: & tamen aliquanto celerius ad sævitiam descivit, quam ad cupiditatem. Discipulum Paridis pantomimi, impuberem adhuc, & tum maxime ægrum, quod arte formaque non absimilis magistro videbatur, occidit: item Hermogenem Tarsensem, propter quasdam in historia figuras: librariis etiam qui eam descripserant, crucifixis. Patremfamilias, quod* Threcem mirmilloni parem, munerario imparem, *dixerat, detractum è spectaculis in arenam, canibus objecit, cum hoc titulo:* IMPIE LOCVTVS PAR-

Calumnias.] Falsas delationes adversus cives pro fisco intentas.

Impuberem adhuc.] Vt nec ætas obstiterit quo minus ob magistri odium discipulum perderet. Paridem enim ante necaverat. Nec vero miretur quispiam puerum adhuc adeo excellere potuisse. Extat enim hæc inscriptio, D. M. PVERI SEPTEMTRIONIS QVI ANNORVM XII. ANTIPOLI IN THEATRO BIDVO SALTAVIT ET PLACVIT. *Torrent.*

Quasdam in historia figuras.] Sic *caussidicorum figuras* dixit Vespas. cap. XIII. quem locum vide.

Threcem mirmilloni parem.] Hoc quoque seu scomma seu figuram, ad se traxit Domitianus. nam cum gladiatorio munere paterfamilias quidam non infacetus Threcem mirmilloni cum quo committebatur parem quidem esse diceret, sed munerario imparem, quod nempe Domitianus, qui munus edebat, aut (ut apud Homerum Achilles, apud Virgilium Æneas) muneri forte præsidebat, ob adversæ factionis favorem eum premeret; id sævus Imperator, ut in se dictum, morte puniit. Sic igitur *munerarii* vocabulum accipio, usurpatum primo ab Augusto. Auctor Quinctilian. lib. VIII. cap. III. Florus lib. III. cap. XX. *muneratorem* vocat muneris editorem, seu ludi dominum. *Patrem* quoque *familias* dixit pro quendam è populo, ut sup. Calig. cap. XXVI. *patresfamilias notos, &c.* Mirmillonum autem factioni vel in fratris odium favebat Domitianus, Titus enim studium armaturæ Threcum præ se tulit. *Torrent.*

Munerario imparem dixerat.] In V.C. est, *Retiario*, pro, *Munerario*, &c. & post: *Acilium Glabrionem in exilio, &c.* nam in vulgatis deest, *in*, præpositio. *Vrsinus.*

Impie locutus parmularius.] Non solum in spectaculis periculum fuit sub tyrannis favere alicui contra studium principis: sed etiam domi in vino & conviviis liberam vocem de his nugis misisse verti solitum in occasionem calumniæ, & impietatis crimen ut appellabant. Allusit suo more ad hanc historiam Plinius in Panegyrico: *Iam quam libera*

PARMVLARIVS. *Complures senatores, in his aliquot consulares, interemit: ex quibus, Civicam Cerealem in ipso Asiæ proconsulatu, Salvidienum Orfitum, Acilium Glabrionem exsilio, quasi molitores novarum rerum. Cæteros levissima quemque de caussa: Ælium Lamiam, ob suspiciosos quidem, verum & veteres & innoxios jocos: quod post abductam uxorem laudanti vocem suam,* Heu taceo, *dixerat: quodque Tito hortanti se ad alterum matrimonium responderat,* μὴ καὶ σὺ γα-

libera spectantium studia, quam securus favor? Nemini impietas, ut solebat, objecta, quod odisset gladiatorem nemo spectator spectaculum factus, miseras voluptates unco & ignibus expiavit. Similis sævitiæ exemplum in Caligula, c.XXXV. Martialis de suo convivio:

De prasino conviva meus venetoque loquatur,
Nec facient quemquam pocula nostra reum.

Porro parmularios, vel ut Græci scribunt hanc vocem, παλμυλαρίους appellabant, qui Threcibus in arena favebant, quorum erat propria parma. Ab eadem caussa dicti Prasiani vel Prasiniani, Venetiani, & Secutoriani. *Casaubonus.*

Complures Senatores, in his aliquot consulares interemit.] Adde etiam aliquot triumphales, vel certe triumphalibus ornamentis donatos. In his Iulium Agricolam, quanquam gener ejus suspicari id, quam asseverare, malit.

Salvidienum Orfitum, Acilium Glabrionem.] Orfiti meminit Philostratus, Acilii Dionis compendium, & Iuvenalis Sat. IV. Xiphilinus Glabrionem Christianum fuisse indicat. Consulatum vero gessit cum Vlpio Trajano, Imperii Domitiani anno X. *Torrentius.*

Quasi molitores novarum rerum.] Ita Ner. cap. XXXV. *quasi molitricem novarum rerum.*

Aelium Lamiam.] De hoc sup. c. I.

Quod post abductam uxorem laudanti vocem suam, Heu taceo, dixerat.] Nobis videbatur notatam fuisse tyrannidem principis, qui omnia in suo genere pulchra & excellentia possessoribus eriperet. unde necessitas incumbebat sua bona dissimulandi celandique. Sic esse exponendum docent illa verba, *laudanti vocem suam.* ad quæ parum attendisse interpretes videntur. Similes sententiæ multæ apud poëtas. Literas postea ab illustrissimo Scaligero accepimus, quibus ille nobis suam de isto loco sententiam aperit. Sic autem acutissimus vir: *Placet* eutacto *ut erat in optimo Turonensi codice, vel* εὐτακτῶ, *ut in quibusdam. Acer & mordax jocus.* οὐκ ᾄδω μὲν ἀλλὰ τοὺς ᾄδοντας εὐτακτῶ. *Proverbium etiam inter Gallos jactitatum,* Ie ne chante point, mais i'accorde. *Nam non potiebatur uxore sua, ut Domitianus: sed stuprum dissimulando, pacem inter se & uxorem & Imperatorem nutriebat.* εὐτακτεῖν *cum accusativo satis frequens: & ita semper Georgius Codinus.* Heu taceo *quod vulgo legitur ineptum est.* σφῶ ἐστὲ οἱ ᾄδοντες, ἐγὼ δὲ ὁ εὐτακτῶν. *Est locus elegans & notabilis.* Casaubon. *Eutaco* est in Salmasiano.

Μὴ καὶ σύ.] *An & tu uxorem ducere vis?* Quo dicto intelligi voluit Ælius Lamia, quod & Titus quoque vellet abducere alteram sibi uxorem, sicut

γαμήσαι θέλεις; Salvium Cocceianum, quod Othonis Imperatoris patrui sui diem natalem celebraverat: Metium Pomposianum, quod habere Imperatoriam genesim vulgo ferebatur: & quod depictum orbem terræ in membranas, concionesque regum ac ducum ex Tito Livio circumferret: quodque servis nomina Magonis & Annibalis indidisset. Sallustium Lucullum Britanniæ legatum, quod lanceas novæ formæ appellari Lucullеas *passus esset. Iunium Rusticum, quod Pæti Thraseæ & Helvidii Prisci laudes edidisset, appellassetque eos* sanctissimos viros: *cujus criminis occasione, Phi-*

sicut Domitianus primam abduxerat. *Beroald.*

Quod Othonis Imperatoris patrui sui diem natalem celebraverat.] Patruus his, inter alia hortamentis, mœrentem eum ac trepidum erexerat: *neu patruum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur umquam, aut nimium meminisset.* Autor Tacitus Histor. II. Sed leviculæ ejuscemodi offensæ non soli Cocceiano capite steterunt, Imperatoribus nihil non in exitia bonorum arripientibus. Certe ad Thrasiam quoque evertendum, tale aliquid valuisse credibile est. De quo Iuvenalis Satyra V.

Quale coronati Thrasea, Helvidiusque bibebant,
Brutorum & Cassi natalibus. ——

Brutorum ac Cassi natalem celebrare, delatorum interpretatione, eorum erat, qui præsentia perosi, spem in mutatione rerum ponerent. Hinc Cossutianus ad Neronem Ann. XVI. *Frustra Cassium amovisti* (de C. Cassio Syriæ præside loquitur, & anceps nomen in occasionem calumniæ vertit) *si gliscere & vigere Brutorum æmulos passurus es.* Schildius.

Metium Pomposianum.] Pomposianum interemit propterea, quod in horoscopo sydereque natalitio Imperatoria dignitas ei destinata esse vulgo dicebatur. Idem exstat capite XIV. Vespas.

Quodque servis nomina Magonis & Annibalis indidisset.] Non absimili calumnia circumventus est, Neronianis temporibus, Torquatus Silanus, cui accusatores objecêre: *eum nobiles habere, quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet, nomina summæ curæ & meditamenta.* Annal. XV.

Laudes edidisset.] Legimus cum Arulo Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse: neque in ipsos modo autores, sed in libros quoque eorum sævitum, delegato triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. Scilicet illo igne vocem Pop. Rom. & libertatem Senatus, & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiæ professoribus, atque omni bona arte in exsilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. *Tacitus.*

Appelbassetque eos sanctissimos viros.] Dio vertit, ἄνθρωπος ἱερὸς, qua de voce ad Athenæum notamus. Iunius Rusticus de quo hic Suetonius, is est de quo Plutarchus, in lib. De curiositate. *Casaubon.*

Phi-

Philosophos omnes urbe Italiaque submovit. Occidit & Helvidium filium, quod quasi scenico exodio sub persona Paridis & OEnones divortium suum cum uxore taxasset. Flavium Sabinum alterum è patruelibus, quod eum comitiorum consularium die destinatum, perperam præco non Consulem, *ad populum, sed* Imperatorem *pronuntiasset. Verum aliquanto post civilis belli victoriam sævior, plerosque partis adversæ, dudum etiam latentes conscios, investigato novo quæstionis genere, distorsit: immisso per obscœna igne. Nonnullis & manus amputavit. Satisque constat duos solos è notioribus venia donatos, tribunum laticlavium, & centurionem: qui se, quo facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probaverant: & ob id neque*

Philosophos omnes urbe Italiaque submovit.] Non solum temporibus nimis rudibus, necdum Græca doctrina expolitis philosophi ex urbe Roma pulsi sunt: verum etiam Domitiano imperante senatusconsulto ejecti atque urbe & Italia interdicti sunt, qua tempestate Epictetus quoque philosophus propter id senatusconsultum Nicopolim Roma decessit. *Gellius.*

Helvidium filium.] Tacitus in Agricola: *Mox nostræ duxere Helvidium in carcerem manus: nos Maurici, Rusticique visus, nos innocenti sanguine Senecio perfudit.* Patrem Helvidium Vespasianus occiderat. cap. XV.

Quod quasi scenico exodio.] Vide quæ ex Livio decerpsimus ad cap. XLV. Tiberii.

Sub persona Paridis & OEnones.] Suspicatur Demetrius, Ilii regionem, quæ sub Hectore fuit, à Navali usque ad Cebreniam pertinuisse. nam & sepulchrum Paridis hic ostendi ait, atque OEnones quæ ante raptum Helenes uxor Paridis fuit. *Strabo.*

Flavium Sabinum.] Extat inscriptio vetus ex lapide Tiburtino his verbis concepta: EX. AVCTORITATE. IMP. CAESARIS. TITI. VESPASIANI. AVG. IN. LOCO. QVI. DESIGNATVS. ERAT. FLAVIVM. SABINVM. OPERVM. PVBLICORVM. CVRATOREM. TEMPLVM. EXTRVXERVNT. NEGOTIATORES. FRVMENTARI. *Ursinus.*

Civilis belli.] Quod Antonius Saturninus moverat. Sup. cap. VI.

Latentes conscios, investigato novo quæstionis genere, distorsit.] Emenda, *latentes per conscios investigatos, novo quæstionis genere distorsit.* Casaubon. Vide Iuvenal. Sat. X.

—secat ille cruentis
Verberibus quosdam mœchos, & mugilis intrat.

Tribunum laticlavium & centurionem.] De juvenibus laticlaviis dictum est ad libri II. caput XXXVIII. nam fuisse istos juvenes certum est. *Casaubonus.*

Qui se, quo facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probaverant.] Simile est illud sub finem Annal. XI. *Cesoninus vitiis protectus est, tanquam in illo*

que apud ducem, nec apud milites ullius momenti eſſe
11 *potuiſſe. Erat autem non ſolum magnæ, ſed & callidæ inopinatæque ſævitiæ. Auctorem ſummarum pridie quam crucifigeret, in cubiculum vocavit: aſſidere in toro juxta coëgit, ſecurum hilaremque dimiſit, partibus etiam de cœna dignatus eſt. Aretinum Clementem conſularem virum, è familiaribus & emiſſariis ſuis, capitis condemnaturus, in eadem, vel etiam in majore gratia, habuit, quoad noviſſime ſimul geſtanti conſpecto delatore ejus*, Vis, *inquit*, hunc nequiſ-

illo fœdiſſimo cœtu paſſus muliebria. Sic Nero profeſſis apud ſe obſcenitatem cætera quoque conceſſit delicta, c.XXIX.

Sed & callidæ inopinatæque ſævitiæ.] Cod. Salm. *calidæ*, quam accipio pro *repentina.*

Auctorem ſummarum.] Nihil dubito quin *actorem* legendum ſit. *agendi* enim vocabulum latiſſime patet. Hinc *rerum actus*, & *agentes in rebus*, quorum tam frequens in Cæſarum conſtitutionibus mentio. *Actores* etiam *ſervi* quibus præcipua rerum domini incumbebat cura, atque in magna familia aliis ſub ſe ſervis (quos vicarios vocabant) in ſua quiſque functione imperabant, quos Theophilus *διοικητὰς* vertit, Scævola πραγματευτὰς l.XLI. De fidecommiſſ. libertatibus. Interdumque abſolute *actores* appellantur, interdum adjuncto aliquo, ut *actores rerum*, *actores bonorum*, *actores prædiorum*, *fundorumque*, de quibus etiam Columella libro I. De re ruſt. & Plin. Epiſt. ad Calviſium libro IIII. Simili ergo ratione *actorem ſummarum* eum vocat Sueton. qui omnium rationibus diſpungendis præerat, eaſque obſervabat, quales qui *ἀντιγραφεῖς* à Græcis, à nobis Gallico vocabulo *contrarotularii* appellantur. Poſt Suetonii vero ætatem, *rationarii & rationales* à Marcellino & Lampridio dici cœpere. *Torrent.*

Aſſidere in toro juxta coëgit] Ita moris, intra cubiculum ſedere in toris, ut fit hodie in ſcamnis: non ſolum cum ad cibum ſumendum diſcumberent, ſed in omni otio aut negotio, quod quieſcere non prohiberet. Galenus in libro de præcognoſcendo, loquens de matre quæ puero ægro adſidebat, *ἐν τῷ οἰκήματι ᾧ καὶ κλίνη, καθ' ἧς ἡ μήτηρ τοῦ παιδὸς ἐκαθέζετο.* totum illum locum vide, &, ſi lubet, quæ notavimus libro ſecundo capite LXXVIII. *Caſaub.*

Partibus de cœna dignatus eſt.] Epularum partes miſit ad authorem ſummarum ex more, quo principes partibus ciborum principalium de cœna miſſis convictorem honorabant. Ex hoc conjectabant, illum eſſe Domitiano chariſſimum. Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum: *Quis neſcit aliorum Imperatorum hilarem diritatem, cachinnantemque ſævitiam, à quibus ingens crudelitas figmento lætitiæ tegebatur?* Plinius quoque in Panegyrico ad Trajanum luculenter inquit: *Quod enim tam infidum mare, quam blanditiæ principum illorum, quibus tanta levitas, tanta fraus, ut facilius eſſet iratos quam propitios habere?* Beroald.

Simul geſtanti.] Galb. cap. VIII. *inter geſtandum, &c.*

Hunc nequiſſimum ſervum.] Ita delatorem Clementis appellavit.

Morte

quiſſimum ſervum cras audiamus? *Et quo con-*
temtius abuteretur patientia hominum, numquam
triſtiorem ſententiam, ſine præfatione clementiæ,
pronuntiavit: ut non aliud jam certius atrocis exitus
ſignum eſſet quam principii lenitas. Quoſdam ma-
jeſtatis reos in curiam induxerat: & cum prædixiſ-
ſet experturum ſe illa die quam charus ſenatui
eſſet, *facile perfecerat ut etiam more majorum pu-*
niendi condemnarentur: deinde atrocitate pœnæ
conterritus, ad leniendam invidiam interceſſit, his
verbis: neque enim ab re fuerit ipſa cognoſcere. Per-
mittite, Patres Conſcripti, à pietate veſtra impe-
trari (quod ſcio me difficulter impetraturum) ut
damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis.
Nam & parcetis oculis veſtris, & intelligent me
omnes ſenatui interfuiſſe. EXHAVSTVS *ope-* 12
rum ac munerum impenſis, ſtipendioque quod adjece-
rat: tentavit quidem, ad relevandos caſtrenſes ſum-
tus, militum numerum diminuere. Sed cum obno-
xium ſe barbaris per hoc animadverteret: neque eo
ſecius in explicandis oneribus omnibus hæreret: ni-
hil penſi habuit quin prædaretur omni modo. Bona
vivorum & mortuorum uſquequaque, quolibet &
accuſatore & crimine corripiebantur: ſatis erat objici
qualecumque factum dictumque adverſum majeſta-
tem principis. Confiſcabantur alieniſſimæ heredita-
tes: vel exiſtente uno qui diceret, audiſſe ſe ex de-
fun-

Morte majorum.] Ner. cap. XLIX.

Nam & parcetis oculis veſtris.] At Tacitus: *Præcipua ſub Domitiano miſeriarum pars erat, videre & adſpici.*

Senatui interfuiſſe.] Tanquam perſuaſerim Senatoribus, liberum mortis arbitrium eſſe indulgendum majeſtatis reis.

Stipendioque quod adjecerat.] De quo cap. VII.

Præ-

functo, cum viveret, heredem ſibi Cæſarem eſſe. *Præter cæteros Iudaicus fiſcus acerbiſſime actus eſt: ad quem deferebantur qui veluti profeſſi, Iudaicam intra urbem viverent vitam, vel diſſimulata origine impoſita genti tributa non pependiſſent. Interfuiſſe me adoleſcentulum memini, cum à procuratore, frequentiſſimoque concilio inſpiceretur nonagenarius ſenex, an circumſectus eſſet. Ab juventa minime civilis, animi confidens etiam, & tum verbis tum rebus immodicus. Cænidi patris concubinæ ex Iſtria reverſæ, oſculumque, ut aſſueverat, offerenti, manum præbuit. Generum fratris indigne ferens, albatos & ipſum*

Præter cæteros Iudaicus fiſcus acerbiſſime actus eſt.] Quod factitatum alibi notabamus in artibus ſordidis & vetitis, ut pretio depenſo permitteretur illarum profeſſio: idem factum in religione Iudaica, ac mox quoque in noſtra, ſicut declarat Tertullianus, is eſt quem vocat auctor fiſcum Iudaicum, & à duobus hominum generibus penſitatum fuiſſe indicat. prius fuit eorum, qui liberam ſuæ ſectæ profeſſionem in urbe redimebant. Iudæis enim licuit ſoluto pretio quod erat imperatum, in urbe manere: nam interpretes qui ad perſecutionem ſecundam Chriſtianorum ſub Domitiano hæc verba referunt, falluntur. Tributi hujus meminit Xiphilinus in Veſpaſiano, & Appianus in Syriacis, ubi *φόρον τῶν σωμάτων* vocat. Ita interpretamur illa verba, *qui velut profeſſi Iudaicam intra urbem viverent vitam.* Caſaub.

Iudaicus fiſcus.] Significat tributum, quod Iudæi omnes, qui in imperio Romano erant, ſolvebant. nam viritim binæ drachmæ exigebantur ab iis, qui Iudaicam religionem colebant, Iovis Capitolini nomine, ut Dio refert. *Turnebus.* De hac re in numiſmate Nervæ ſic habetur, IVDAICI. FISCI. CALVMNIA. SVBLATA. *Fulv. Vrſin.*

Vel diſſimulata origine.] Poſſunt hæc verba etiam ad Chriſtianorum perſecutionem ſub Domitiano referri. Nam hi videntur eſſe quos pro Iudæis paſſim habitos diſſimulatæ originis arceſſebant. *Caſaubon.*

Circumſectus.] Vulgo circumciſos dicimus. Hinc verpus, recutitus, curtus, apella, Iudæorum epitheta.

Oſculumque, ut aſſueverat.] Tib. cap. XXXIIII. *quotidiana oſcula*. Manum autem per contemptum ac faſtum Cænidi, patris concubinæ, ſed uxoris loco habitæ, Domitianus oſculandam porrexit, ut Chereæ Caligula cap. LVI. nam manum oſculari ſummæ reverentiæ erat indicium. Plutarchus Catone Vticenſi, *Ejus abitum ægre ferentes milites veſtes ſuas qua iturus erat ſternebant, & manus deoſculabantur.* Adde Plinium libri XI. cap. XLV. & lib. XXVIII. capite II. *Torrent.*

Indigne ferens, albatos & ipſum miniſtros habere.] Albati miniſtri Imperatorum, id eſt, albis tunicis induti. Nec ſolum albæ illæ tunicæ, ſed etiam auro diſtinctæ. Lampridius: *auratam veſtem miniſtrorum nullus vel in publico convivio habuit.* auratam veſtem vocat, qualem gere-

ipsum ministros habere, proclamavit: Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. *Principatum vero adeptus, neque in* 13
senatu jactare dubitavit, & patri se, & fratri imperium dedisse: Illos sibi reddidisse. *Neque in reducenda post divortium uxore, edicere,* revocatam eam in pulvinar suum: *acclamari etiam in Amphitheatro epulari die libenter audiit:* Domino & Dominæ feliciter. *Sed & Capitolino certamine cunctos ingenti consensu precantes ut Palfurium Suram restitueret, pulsum olim senatu, ac tunc de oratoribus coronatum: nullo responso dignatus, tacere tantummodo jussit voce*

gerebant regii ministri, tunicam albam, auro distinctam. Alexander vero albatos tantum, non etiam auratos habuit ministros. Tunicæ autem illæ imperialium ministerianorum non per totum auro sparsæ & intextæ, sed paragaudis, hoc est, loris auratis prætextæ. Cod. de vestibus hol. leg. 11. *nemo vir auratas in tunicis aut in lineis habeat paragaudas: nisi hi tantummodo quibus hoc propter imperiale ministerium concessum est.* Albati igitur illi ministri, & in tunicis albis, auro limbatis. Sed hæc pluribus in libro de officiis AVgustæ domus. *Salmasius.* Albati epulo intererant, ut docet Cicero in oratione contra Vatinium: & ab Horatio dictum est:

Ille repotia, natales, aliosque dierum
Festos albatus celebret. ——

Beroaldus. Elegans Vopisci locus vita Taciti Cæsaris: *Quo in Principem lecto, Senatores elati lætitia albati sederunt, atque albas hostias immolarunt.*

Et patri se, & fratri imperium dedisse: illos sibi reddidisse.] Tanquam debitum destituisse. Hoc autem ideo dicebat, fuit in bello civili Vitelliano, patre & fratre absentibus, ipse Romæ cuncta confecerat, & Capitolium una cum Sabino patruo velut arcem occupaverat: tandem profligatis Vitellianis militibus Cæsar est consalutatus: ex quo videbatur ipse Imperium dedisse patri Vespasiano & fratri Tito. Hinc illud Martialis,

Solus Iuleas cum jam retineret habenas,
Tradidit, inque suo tertius orbe fuit.

In pulvinar suum.] Quasi nimirum & ipse Deus esset. Diis enim pulvinaria sternebantur. Hinc *ad omnia pulvinaria supplicare* Cic. & Livius. Eleganter igitur de Messallina è prostibulo ad sacrum cubiculum redeunte Iuvenalis,

——*fumoque lucernæ*
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.

Sed & Seneca Consolat. ad Polybium, loquens de Fortuna, *Potest hæc*, inquit, *adversus privatas domos ullam æquitatem nosse, aut ullam modestiam, cujus implacabilis sævitia toties funestavit ipsa pulvinaria.*? Pulvinaria privatis Laribus opponit. *Torrent.*

Epulari die.] Quo datum est populo epulum. Papinius:

Vna vescimur omnis ordo mensa,
Parvi, fœmina, plebs, eques, Senatus.

Sabellicus.

Domino & Dominæ feliciter.] Adi ad Claudii cap. VII. Brissonium.

Capitolino certamine.] Ante dictum est, quinquennale certamen Capitolino Iovi institutum fuisse à Domitiano.

Forma-

ce præconis. Pari arrogantia cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cœpit: Dominus & Deus noster sic fieri jubet. *Vnde institutum posthac, ut ne scripto quidem ac sermone cujusquam appellaretur aliter. Statuas sibi in Capitolio nonnisi aureas & argenteas poni permisit, ac ponderis certi. Ianos, arcusque cum quadrigis & insignibus triumphorum per regiones urbis, tantos ac tot exstruxit: ut cuidam Græce inscriptum sit arcui* ἈΡΚΕΙ͂. *Consulatus* XVII. *cepit: quod ante eum nemo. Ex quibus septem medios continuavit: omnes autem pæne titulo tenus gessit: nec quemquam ultra Kalendas Maii, plures ad Idus usque Ianuarias. Post autem duos triumphos, Germanici cognomine assumto, Septembrem mensem & Octobrem, ex appellationibus suis,*

Formalem dictaret epistolam.] Formalem epistolam vocat Tranquillus, formatam epistolam, qua aliquid Imperator edicebat, & publice imperabat: aut publice ad aliquos scribebat: ut ex ejus stylo & forma & exemplari, similes scriberentur: nam cum habent eam formam quam instrumenta publica & edicta habent, formales epistolæ dicuntur. Suetonius, *epistolas orationesque & edicta alieno formabat ingenio.* Itaque epistola formalis, alia est, quam familiaris. *Turnebus.* Græci Historici vocant, ἐγκυκλίους ἐπιστολάς.

Dominus & Deus noster.] Sic de eo Victor, *More Caligulæ Dominum sese, Deumque dici coëgit.* & adulator Martial. *Edictum Domini, Deique nostri.*

Statuas sibi in Capitolio nonnisi aureas & argenteas poni permisit.] Plinius Panegyrico ad Trajanum, *Paullo ante aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat.* Xiphilinus: καὶ τοσοῦτο αὐτῷ ἐψηφίσθη, ὥστε πᾶσαν ὀλίγου δεῖν τὴν οἰκουμένην τὴν ὑπ᾽ αὐτὸν οὖσαν εἰκόνων αὐτοῦ καὶ ἀνδριάντων καὶ ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν ἐμπλησθῆναι.

Ianos.] Arbitramur, per Ianos intelligendas esse portas illas magnas, quæ in viarum capitibus exstrui solebant ab antiquis Romanis, unica tantum janua aditum præbentes, vulgo *Portoni* dicuntur. Dio in Nerva ἀψῖδας, id est, fornices appellat. Livius lib. II. *Infelici via è dextro Iano portæ Carmentalis profecti.* Ammianus Marcellinus, *Ex plebe*, inquit, *Romana quosdam nominibus cultos & sentores per Ianos & fora clamitari sæpe.* Marcellus Donatus. Vide in Octavio cap. XXXI.

Consulatus XVIII.] E quibus decimum septimum, qui illi ultimus fuit, adorat: (sic enim loquitur) Papinus l. IV. Sil. I. Aliter quidem Plin. Panegyrico in Trajanum, & altero in Gratianum Ausonius.

Septembrem mensem & Octobrem, ex appel-

suis, Germanicum Domitianumque transnominavit: quod altero suscepisset Imperium, altero natus esset.
PER HÆC *terribilis cunctis & invisus, tandem* 14
oppressus est amicorum libertorumque intimorum conspiratione, simul & uxoris. Annum diemque ultimum vitæ jam pridem suspectum habebat, horam etiam, necnon & genus mortis. Adolescentulo Chaldæi cuncta prædixerant. Pater quoque super cœnam quondam fungis abstinentem palam irriserat, ut ignarum sortis suæ, quod non ferrum potius timeret. Quare pavidus semper atque anxius, minimis etiam suspicionibus præter modum commovebatur, ut edicti de excidendis vineis propositi, gratiam facere non alia magis re compulsus credatur, quam quod sparsi libelli cum his versibus erant,

Κἂν μὲ φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπεῖσαι Καίσαρι θυομένῳ.

Ea-

appellationibus suis, Germanicum Domitianumque transnominavit.] Mensis September principalem sibi retinet appellationem, ex Germanici appellatione: Octobrem vero suo nomine Domitianus invaserat. Sed ubi infaustum vocabulum ex omni ære, vel saxo placuit eradi, menses quoque usurpatione tyrannicæ appellationis exuti sunt. Cautio postea principum cæterorum diri ominis infausta vitantium, mensibus à Septembri usque ad Decembrem prisca nomina reservavit. *Macrobius.*

Simul & uxoris.] Sextus Aurelius refert, adscitam esse in consilium conjuratorum Domitiam, uxorem tyranni Domitiani, ob amorem Paridis histrionis. *Beroald.*

Adolescentulo Chaldæi cuncta prædixerant.] Constituta est habitatio peculiaris in Babylonia Philosophis indigenis, plurimum astronomiam tractantibus qui Chaldæi appellantur. Sunt ex iis qui è natalibus hominum eventura iis vaticinari se profiteantur: sed à cæteris non probantur. *Strabo.* Cœpit autem ex nomine gentis, ea vox professionis esse, ut alibi commonitum est.

Fungis abstinentem.] Tanquam cibo mortifero. Fungorum numerosa sunt genera, inter quos suilli numerantur, venenis accommodatissimi, qui olim familias interemere, & tota convivia, & Anneum Serenum præfectum Neronis vigilum, & tribunos, & centuriones. *Beroald.*

Edicti gratiam.] August. capite XVI, *conjurandi gratiam fecit.*

Κἂν μὲ φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, &c.] Verto: *Etsi me comederis ad radicem, tamen adhuc fructum producam, quantum infundi Cæsari immolato, sufficiat.* Quod vitis capro minitabatur apud Euenum

Eadem formidine oblatum à ſenatu novum & excogitatum honorem, quamquam omnium talium appetentiſſimus, recuſavit: quo decretum erat, ut quoties gereret conſulatum, equitum, equites Rom. quibus ſors obtigiſſet, trabeati, & cum haſtis militaribus, præcederent eum, inter lictores apparitoreſque. *Tempore quoque ſuſpecti periculi appropinquante, ſollicitior indies, porticuum in quibus ſpatiari conſueverat, parietes phengite lapide diſtinxit: è cujus ſplendore per imagines quidquid à tergo fieret, provideret. nec niſi ſecreto atque ſolus pleraſque cuſtodias,*

poëtam, hoc eadem nunc Cæſari, pulcherrima, Hercule, parodia: Vel ſi me, inquiens, ad radicem comederis, tantum tamen vini producam, quantum immolando Cæſari poſſit infundi. Mos enim veteribus, uti capitibus ſtantium ſub ictu cultroque victimarum vinum infunderetur. Sic apud Maronem videlicet,

Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Igitur neci Domitianum Cæſarem per hos verſiculos libelli deſtinabant, ob edictum de excidendis vineis. *Politianus.*

Equites Romani, quibus ſors obtigiſſet, trabeati.] Trabearum tria genera Suetonius in libro de veſtimentis, auctore Servio in lib. VII. Virg. fuiſſe oſtendit, unum è ſola purpura, diis conſecratum: alterum è purpura, non ſine albo, quo reges utebantur: tertium augurale, è purpura & cocco. Militarem habitum, poſt reges crediderim trabeam fuiſſe, quo conſules in bello uterentur. Livius lib. XXXII. *Conſul,* inquit, *cum Corcyræ hybernaſſet, vere primo in continente trabeatus ad hoſtem ducere pergit.* Propterea equeſtres turmæ, bellicam ſpeciem repræſentantes, idibus Quinctilian. ante cenſores trabeati tranſvehebantur. Valerius Max. lib. II. cap. I. *Trabeatos equites idibus Iulii Q. Fabius tranſvehi inſtituit.* Et apud Tacitum lib. III. in funere Germanici: *Præcedebant incomta ſigna, verſi faſces, atque ubi colonias tranſgrederentur, atrata plebs, trabeati equites.* A. Manutius.

Phengite lapide.] Scribit Plinius in XXXVI. repertum eſſe lapidem in Cappadocia Neronis principatu duritia marmoris, candidum atque tranſlucentem, qui ex argumento Phengites, appellatus eſt: φέγγω enim apud Græcos ſignificat illumino: & φέγγος, lumen: unde phengites, luminoſus dictus. Hoc lapide conſtruxerat Nero ædem Fortunæ, quam aurea domo complexus eſt: quare etiam foribus opertis interdiu claritas diurna erat haud alio, quam ſpeculari, modo, tanquam incluſa luce, non tranſmiſſa. *Beroald.*

Pleraſque cuſtodias audiebat.] Seneca Ep. V. *eadem catena & cuſtodiam & militem copulat.* Solebat, Vlpiano teſte, æſtimari, eſſetne reus in carcerem conjiciendus, an militi tradendus, vel fidejuſſoribus committendus. fereque, niſi tam grave ſcelus admiſſum eſſet, ut ſupplicium

dias, receptisque in manu catenis, audiebat. Vtque domesticis persuaderet, ne bono quidem exemplo audendam esse patroni necem: Epaphroditum à libellis, capitali pœna condemnavit: quod post destitutionem, Nero in adipiscenda morte, manu ejus adjutus existimabatur. Denique Flavium Clementem patruelem suum contemtissimæ inertiæ, cujus filios etiamnum parvulos successores palam destinaverat: & abolito priore nomine, alterum Vespasianum *appellari jusserat, alterum* Domitianum*: repente ex tenuissima suspicione tantum non ipso ejus consulatu interemit. Quo maxime facto maturavit sibi exitium. Continuis octo mensibus tot fulgura facta nuntiataque sunt: ut exclamaverit,* Feriat jam quem volet. *Tactum de cœlo Capitolium, templumque Flaviæ gentis: item domus Palatina & cubiculum ipsius: atque etiam è basi statuæ triumphalis titulus excussus vi procellæ in monumentum proximum decidit. Arbor, quæ*

plicium carceris pœna præcedere deberet, militibus sontes assignabantur, dicti *custodiæ* ab eo, quod patiebantur, toto titulo π. de reorum custodia & & exhibitione, nominatim ibi: *si custodia se interfecerit, vel præcipitaverit, militis culpæ adscribitur.* Et alibi: *Ne quis receptam custodiam sine caussis dimittat, mandatis ita cavetur, &c.* Hinc clarus hic Suetonii locus. *Modius.*

Epaphroditum à libellis.] Sup. Ner. cap. XLIX.

Quod post destitutionem.] Ita Ner. cap. XL. *Talem principem terrarum orbis tandem destituit.*

Flavium Clementem patruelem suum.] Flavius Sabinus, Præfectus Vrbi, Vespasiani Principis frater, Capitolii oppressus incendio, duos reliquit filios, Flavium Sabinum, de quo ante cap. x. & Flavium Clementem. Vtrique prænomen Titus. Cum autem hunc Flavium Clementē contemptissimæ inertiæ hominem vocat Sueton. eo ipso Christianum fuisse demonstrat, De quo injuriæ in Christianos titulo, quod inertes & inutiles atque infructuosi dicerentur, Tertull. Apol. c. XLII. *Torrent.*

Tot fulgura facta nuntiataque sunt.] Fulgura pro fulminibus usurpat: ut Plinius lib. XXXV. cap. X. lib. XV. cap. XVIII. & lib. II. cap. LIV. cum loquatur de fulminibus, *Quæ jam*, inquit, *fulgura enuntiare, non putant fas.* Nonius quoque *fulguritum*, pro fulgure ictum, explanat, & *Fulgurire*, pro fulgur jacere. Denique locus est lib. II. de Divin. in quo Fulgurare, pro fulmen jacere, dictum est. *A. Manutius.*

Arbor.] Vespas. cap. V.

quæ privato adhuc Vespasiano eversa surrexerat, tunc rursus repente corruit. Prænestina Fortuna, toto imperii spatio annum novum commendanti, lætam eandemque semper sortem dare assueta, extremo tristissimam reddidit: nec sine sanguinis mentione. Minervam, quam superstitiose colebat, somniavit excedere sacrario: negantem ultra se tueri eum posse, quod exarmata esset à Iove. Nulla tamen re perinde commotus est quam responso casuque Ascletarionis mathematici. Hunc delatum, nec inficiantem jactasse se quæ providisset ex arte, sciscitatus est quis ipsum maneret exitus: & affirmantem fore ut brevi laceraretur à canibus, *interfici quidem sine mora, sed ad coarguendam temeritatem artis, sepeliri quoque accuratissime imperavit. Quod cum fieret, evenit ut repentina tempestate dejecto funere semiustum cadaver discerperent canes: idque ei cœnanti à mimo Latino, qui præteriens forte animadverterat, inter cæ-* te-

Prænestina Fortuna.] Silius:

—— Sacrisque dicatum
Fortunæ Præneste jugis. ——

Sed inspice quæ ad caput LXIII. Tiberii.

Minervam quam superstitiose colebat.] Ita oportuit, matrem coli à filio. præter alios testatus Philostratus libro septimo, quendam periisse commemorans, ἐπειδὴ θύων ἐν Τάραντι οὗ ἦρχε, μὴ προσέθηκε ταῖς δημοσίαις εὐχαῖς ὅτι Δομετιανὸς Ἀθηνᾶς εἴη παῖς. *Casaubonus.* Apud Eusebium, inter opera sub Domitiano facta, mentio fit Minervæ Chalcidicæ. Τό τε Ἀθήναιον καὶ τὸ χαλκιδικὸν ὠνομασμένον ab Augusto dedicatum scribit Dio lib. LI. Chalcidicũ igitur fuit ædificium, à cujus vicinia dicta fuerit Minerva Chalcidica. Hoc fanum vetustate corruptum instauràsse Domitianus videtur.

Exarmata] Despoliata armis, quibus eum hactenus tutata fuisset. Arma autem Palladi assignant, clypeum, & hastam.

A mimo Latino.] Latini mimi, qui temporibus Domitiani floruit, meminerunt poëtæ, & in primis Martialis, cum ait ad Domitianum:

Qua Thymelen spectas, derisoremque Latinum,
Illa fronte precor carmina nostra legas.

Apud eundem extat epitaphium Latini mimi, in quo sic ipse loquitur:

Dulce decus scenæ, ludorum fama Latinus:
Ille ego sum plausus, deliciæque tuæ.

Beroaldus.

Obla-

teras diei fabulas referretur. PRIDIE *quam periret, cum oblatos tuberes servari jussisset in crastinum: adjecit:* Si modo uti licuerit. *Et conversus ad proximos, affirmavit* fore ut sequenti die, Luna se in Aquario cruentaret, factumque aliquod existere, de quo loquerentur homines per terrarum orbem. *At circa mediam noctem ita est exterritus, ut de strato prosiliret. Dehinc mane haruspicem ex Germania missum qui consultus de fulgure mutationem rerum prædixerat, audiit, condemnavitque. Ac dum exulceratam in fronte verrucam vehementius scalpit, profluente sanguine,* Vtinam, *inquit,* hactenus. *Tunc horas requirenti, pro quinta, quam metuebat, sexta ex industria nuntiata est. His velut transacto jam periculo lætum, festinantemque ad corpo-* 16

Oblatos tuberes.] *Tuberes* non terræ callus, ut tubera, sed arboris fructus sunt, prima syllaba correpta. Plin. lib. XV. cap. XIV. Columella XI. capite II. *Torrentius.* Martialis tuberes Africanos, tanquam generosiores, celebrat illo disticho:

Non tibi de Libycis tuberes, & Apyrina ramis,
De Nomentanis sed damus arboribus.

Luna se in Aquario cruentaret.] Cum Aquarius sit signum humectum, & imbricum, dixit Domitianus Lunam se in Aquario cruentaturam: quia non aqua, sed cruor effunderetur. Et hoc prædixit, præsagiens mortem suam futuram sanguinariam, quo tempore Luna erat in Aquario, quem Græci ὑδροχόον vocant. Vnde Germanicus in Arato ait:

Infimus Hydrochoos, sed qua vestigia figit,
Sunt aliæ stellæ. ——

Beroaldus.

Ita est exterritus.] Tunc forte cum somniavit Iunium Rusticum, quem occiderat, stricto ad se gladio venire. Ex Xiphilino.

Audiit condemnavitque.] Sed dilato supplicio, quo tum demum afficeretur, quum ille periculum effugisset, tandem necato Domitiano salvus evasit, & à Nerva quadringenta sestertia accepit. *Xiphilinus è Dione.*

Horas requirenti.] Romæ quod primum horologium statutum est, alii in Capitolio, nonnulli in æde Dianæ positum fuisse volunt. In foro postea aliud constitutum constat, quod ex Sicilia advectum fuit, quo unico horologio tota urbs diu contenta est. Proceres Romani pueros ad hoc habuêre, qui horas sibi nuntiarent. In Græcia quoque idem obtinuit, & dominæ ancillas, quæ hoc munus sibi fungerentur, habebant. Hesychius: Περιητεία ἡ διαγγέλλουσα τὴν ὥραν ταῖς κεκτημέναις. *Salmasius.*

poris curam, Parthenius cubiculo præpositus convertit: nuntians esse qui magnum nescio quid afferret, nec differendum. Itaque summotis omnibus, in cubiculum se recepit, atque ibi occisus est.

17 *De insidiarum cædisque genere, hæc fere divulgata sunt. Cunctantibus conspiratis quando & quomodo, id est, levantemne an cœnantem aggrederentur: Stephanus Domitillæ procurator, & tunc interceptarum pecuniarum reus, consilium operamque obtulit. Ac sinisteriore brachio velut ægro, lanis fasciisque per aliquot dies ad avertendam suspicionem obvoluto, ad ipsam horam dolum interjecit: professusque conspirationis in-*

Domitillæ procurator.] Domitillam hanc esse puto quam Flavius Clemens (si Dionis compendio credimus) uxorem duxerit, quos ambos Domitianus illato impietatis crimine occiderat. *Torrent.* Flaviam Domitillam Iudæorum religioni addictam scribit Dio, quum Christiani tunc iidem cum Iudæis esse putarentur. Vnde Suetonius: *Iudæos duce Chresto tumultuantes.* Dio de Domitilla, & Flavio Clemente: ἐπηνέχθη δὲ ἀμφοῖν ἔγκλημα ἀθεότητος, ὑφ' ἧς οἱ ἄλλοι εἰς τὰ τῶν Ἰουδαίων ἤθη ἐξοκέλλοντες πολλοὶ κατεδικάσθησαν. Hieronymus Epithaphio Paulæ: *Delata ad insulam Pontiam, quam clarissimæ quondam fœminarum sub Domitiano principe pro confessione nominis Christiani Flaviæ Domitillæ nobilitavit exilium: vidensque caulos, in quibus illa longum martyrium duxerat, &c.* Iosephus Scaliger.

Sinisteriore brachio velut ægro lanis fasciisque obvoluto.] Ita moris fuit: atque hæ sunt lanæ quarum meminit Vlpian. §. ne ea quidem, lege Si cui lana. Dig. de legatis III. Apud Hippocratem & alios medicos leges sæpe ἐρίοις ἐπικαταδεῖν aut περιελίσσειν προσηνείας ἕνεκα, id est, ut pars affecta commodius sese habeat. Martialis: *Quod lana caput alligas Charine.* Meminit & Aristides in Sacris sæpius. Ex eo istud Artemidori libro I. ἔρια ἀντὶ τριχῶν ἔχειν νόσους μακρὰς καὶ φθίσιν προαγορεύει. hinc dicti sunt *lanoculi*, ut docet Festus. *Casaubonus.*

Brachio obvoluto ad ipsam horam dolum interjecit.] Scribe *dolonem.* sic emendavit hunc locum εὐστοχώτατος Iacobus Ferrarius, ut testatur clarissimus doctissimusque Petrus Faber III. Semestrium. *Dolo* sicæ vel pugionis est genus. Hesych. δόλωνες, ξιφίδια ἐν ξύλοις ἀποκεκρυμμένα. Servius: *Dolo est flagellum intra cujus virgam latet pugio.* Plutarch. in Gracchis interpretatur λῃστρικὸν ξιφίδιον. Vide in Claudio cap. XIII. Vnice comprobat hanc pulcherrimam conjecturam Philostratus. *Idem.*

Ad ipsam horam.] Ita dictum *ad horam*, ut *ad præsens.* Sic *ad horam consistere* orator Quintiliano dicitur, qui ex tempore dicere cogitur, & statim caus-

sam

indicium, & ob hoc admissus, legenti traditum à se libellum, & attonito, suffodit inguina. Saucium ac repugnantem adorti Clodianus cornicularius, & Maximus Parthenii libertus, & Saturius decurio cubiculariorum, & quidam è gladiatorio ludo, vulneribus septem contrucidaverunt. Puer, qui curæ Larium cubiculi ex consuetudine assistens, interfuit cædi, hoc amplius narrabat, jussum se à Domitiano ad primum statim vulnus pugionem pulvino subditum porrigere, ac ministros vocare: neque ad caput quidquam, excepto capulo, & præterea omnia clausa reperisse: atque illum interim correpto deductoque ad terram Stephano, colluctatum diu, modo ferrum extorquere, modo, quamquam laniatis digitis, oculos effodere conatum.

sam agere. Arnobius libro v. *conclamant exterriti ad horam Phryges*, id est, παραχρῆμα συνθωρεῖ. *Salmasius.*

Admissus.] Plinius in Panegyrico: *Dimonuit, perfregitque custodias pœna, angustosque per aditus, & obstructos non secus, ac per apertas fores, & invitantia limina irrupit, longeque tunc illi divinitas sua, longe arcana illa cubicula sævique secessus. in quos timore, & superbia & odio hominum agebatur.*

Clodianus cornicularius.] Hæc nomina, commentariensis, cornicularius, de legionaria militia sumta sunt. *Asconius.* Vt in exercitu ac acie dicitur cornu, ita in cohortibus tribuni militum corniculum, & fortasse in ordinibus centurionum: à quo cornicularius, qui corniculo tribuni militum præest. *Turnebus.* Refert Livius in x. Papyrium Consulem equites omnes ob insignem in bellis operam donasse corniculis, armillisque argenteis: tanquam cornicula sint inter donatica ornamenta militaria. *Beroald.* Meminit & Val. Maxim. lib. VI. cap. I. item Suetonius de claris Gramm. *primo apparituram fecit magistratibus, deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit.* A voce *Cornicularius* est illa, *Cornel*, nota in militia hodierna. *Boxhorn.*

Saturius Decurio cubiculariorum.] *Decurionem cubiculariorum* vocat Sueton. qui ad militiæ similitudinem parti alicui cubiculariorum præfuit. nam omnibus simul præfectum fuisse Parthenium crediderim, qui etiam gladii gestandi honorem adeptus fuerat. Extat Romæ in hortis Cardinalis Carpensis hæc inscriptio. TI. CLAVDIVS AVG. L. QVADRATVS DECVRIO LECTICARIORVM BRITANNICI VIX. A. LX. Recentiores fere *Decanos* vocant, ut olim quoque in monasteriis *Decanos* appellatos fuisse qui decem monachis præerant, Augustinus tradit lib. De moribus Manichæorum. *Torrent.*

Colluctatum diu.] Mirum quod de Apollonio Xiphilin. & Philostratus lib. VIII. tradidere, cum Ephesi esset, hanc eum vidisse cædem, & Stephani cum tyranno luctam.

tum. Occisus est XIIII. *Kal. Octobris anno ætatis* XLV. *Imperii* XV. *Cadaver ejus populari sandapila per vespillones exportatum, Phyllis nutrix in suburbano suo Latina via funeravit: sed reliquias templo Flaviæ gentis clam intulit, cineribusque Juliæ Titi*
18 *filiæ, quam & ipsa educaverat, commiscuit.* STATURA *fuit procera, vultu modesto, ruborisque pleno, grandibus oculis, verum acie hebetiore: præterea pulcher ac decens, maxime in juventa, & quidem toto corpore, exceptis pedibus, quorum digitos restrictiores habebat: postea calvitie quoque deformis, & obesitate ventris, & crurum gracilitate: quæ tamen ei valitu-*

Populari sandapila.] Tenuiores & plebeii non in lecto ferebantur ad rogum, sed in arca lignea, vel ligneo sarcophago ex paucis tabulis compacto, unaque cum cadavere eadem ustrina comburebatur. De hujusmodi arca lignea accipiendi Horatius & Lucanus, qui plebeias & viles vocant, quia cadavera plebeia in illis efferebantur. *Sandapilas* Latini proprie vocârunt hujusmodi loculos ligneos in quibus mortui de nota plebeia efferri solebant. Glossæ: *sandapila*, νεκροφορεῖον. Glossæ nondum editæ vetustissimæ: *Sandapila, feretrum quo mortuorum pauperum corpora ad sepeliendum ejiciuntur sine ditiori apparatu, dicta sandapila, quasi sine dapila.* Immo *sandapila* est σανιδόπυελος, ex tabulis & asseribus compacta arca. Græci σορὸς vocant, quas ligneas fuisse constat. Nam σοροπηγοὶ dicti sandapilarii qui arcas eas ex ligno compingebant. *Salmasius.*

Per vespillones exportatum.] Vespæ & vespillones dicuntur, qui funerandis corporibus officium gerunt, non à minutis illis volucribus, sed quia vespertino tempore eos efferunt, qui funebri pompa duci propter inopiam nequeunt. *Festus.*

Latina via.] A Latina porta initium habet via ejusdem nominis, in Latinos populos ducens, quæ modo Latina, modo Ausonia dicitur à Martiali. *Onuphrius Panvinius.* Satyrographus:

Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Item: (*Latinæ*.

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque

Vultu modesto, ruborisque pleno.] Et *vultum modestum* hic, & mox *verecundiam oris*, accipe ut loquuntur Iurisconsulti, sine effectu: quomodo sæpe Suetonium loqui ante notavimus. Modestum ergo vocat, qui, ut Tacitus ait, imaginem modestiæ præ se ferret. nam falluntur interpretes qui aliter sensisse Suetonium quam Tacitum & Plinium notant. modestiæ illa imago fuit rubor: qui color in vultu pudoris ingeniti argumentum esse solet, ideoque non parvam commendationem affert. Lege epistolam Senecæ undecimam. Propterea Hesychius θεμερὸν quod est rubrum, explicat etiam σεμνὸν· & vocem θεμερῶπις (ut in Æschyli Prometheo vincto, ἐξέπληξέ μου τὴν θεμερῶπιν αἰδῶ) interpretatur idem, ἐρασμία. *Casaub.*

Quæ

tudine longa remacruerant. Commendari se verecundia oris adeo sentiebat, ut apud senatum sic quondam jactaverit, Vsque adhuc certe animum meum probastis & vultum. *Calvitio ita offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii joco vel jurgio objectaretur: quamvis libello, quem* De cura capillorum *ad amicum edidit, hoc etiam illum simul seque consolans inseruerit,*

Οὐχ ὁρᾷας οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε.

eadem me tamen manent capillorum fata & forti animo fero comam in adolescentia senescentem. Scias nec gratius quidquam decore, nec brevius.

Laboris impatiens, per urbem pedibus non temere ambulavit: in expeditione & agmine, equo rarius, lectica assidue vectus est. Armorum nullo, sagittarum vel præ- 19

Quæ tamen ei valitudine longa remacruerant.] Sensus apertior, si admittas, quod Pulmannus alicunde eruit, *crurum gravitate*, non *gracilitate*.

Commendari se verecundia oris adeo sentiebat.] Arguunt hunc ejus sensum adulatores poëtæ Statius & Martialis: qui hoc nomine sæpe illum laudant, nempe quia sciebant gratius ei nihil accidere posse.

Calvitio.] Ob id eum Iuvenalis & Ausonius Calvum Neronem vocant.

Οὐχ ὁρᾷας, *&c.*]Est ex Iliad. XXI.

Scias, nec gratius quicquam decore nec brevius.] Eandem sententiam elegantissime persecutus Arbiter in hoc capillorum elegidario,

Quod solum formæ decus est, cecidere ca- (pilli:
Vernantesq; comas tristis abegit hiems.
Nunc umbra nudata sua jam tempora mœrent:
Arcaque attritis ridet adusta pilis.
O fallax natura deûm: quæ prima dedisti
Aetati nostræ gaudia, prima rapis.

Casaubonus.

Laboris impatiens.] Plin. Panegyr. ad fastum magis referre videtur quod non temere pedibus ambularet. *Ante te Principes fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu usum pedum amiserant. Illos humeri cervicesque servorum super ora nostra vehebant.*

Armorum nullo, sagittarum.] Exercitium armorum ab exercitio sagittarum, missilium, pilorumque diversum. Sic exercitium armorum à sagittis his separat Suetonius. Pilum autem & sagittas conjungit Vopiscus in Aureliano: *nullum unquam diem prætermisit, quamvis festum, quamvis vacantem, quo non se pilo & sagittis cæterisque armorum exerceret officiis.* Si arma generaliter accipiantur, non sum nescius & sagittas, & pila, & alia missilia eo nomine comprehendi. Sub armorum vero exercitio, scutum & gladius tantum comprehendebatur. Ovidius jaculandi peritiam ab armis distinguit:

Sunt illis celeresque pilæ, jaculumque, trochique,

præcipuo studio tenebatur. Centenas varii generis feras sæpe in Albano secessu conficientem spectavere plerique: atque ex industria ita quarundam capita figentem, ut duobus ictibus quasi cornua effingeret. Nonnumquam in pueri procul stantis, præbentisque pro scopulo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent. Liberalia studia in initio Imperii neglexit, quamquam bibliothecas incendio absumtas impensissime reparare curasset, exemplaribus undique petitis: missisque Alexandriam, qui describerent emendarentque. Numquam tamen aut historiæ carminibusve cognoscendis operam ullam, aut stylo vel necessario dedit. Præter commentarios & acta Tiberii Cæsaris nihil lectitabat: epistolas, orationesque & edicta alieno formabat ingenio. Sermonis tamen nec inelegantis: dictorum interdum etiam notabilium, Vellem, *inquit,* tam formosus esse quam Metius sibi videtur. *Et cujusdam caput varietate capilli*

pilli

Armaque, & in gyros ire coactus equus.
Cicero in Catone majore, ubi exercitationum militarium genera enumerat, arma quoque ab hastis separat. *Salmas.*

Quasi cornua.] In cornuum speciem duabus à fronte sagittis affixis.

Præbentisque pro scopulo.] V.C. habet, *scopo.* & sic legendum, non *scopulo.* Vrsinus.

Missisque Alexandriam.] Idem Victor tradit, quanquam maximam illam Ptolemæi Philadelphi bibliothecam bello Alexandrino exustam auctor Plutarch. Cæsare. Meminit & Seneca De tranquill. vitæ cap. IX. *Torrent.*

Carminibusve.] Nisi ad Titi fratris æmulationem. Sup. Tit. cap. III. Atque hæc quidem Suetonii opinio est, Plinius tamen in præfatione præclari illius operis sui primas Domitiano tribuere videtur, quem frater Titus felicissime imitatus fuerit. Sed de eo Plinii loco alii viderint. Martialis certe Domitianum eo nomine pæne in cœlum fert cum alibi tum l. VIII. Epigr. ult. Idem de Domitiano Papinius, Silius Italicus, Valerius Flaccus, Quinctilianus, Tacitus. *Idem.*

Commentarios & acta Tiberii.] Commentarii quidem quem summatim ac breviter de vita sua scripsit Tiberius mentio cap. LXI. magis tamen crediderim Suetonium hîc aliorum de Tiberio libros intelligere, atque acta publica ejus temporis. *Idem.*

Et

pilli subrutilium, & incanum, perfusam nivem mulso *dixit*. Conditionem principum miserrimam *ajebat*: quibus de conjuratione comperta non crederetur, nisi occisis. *Quoties otium esset, alea se oblectabat, etiam profestis diebus matutinisque horis: ac lavabat de die, prandebatque ad satietatem: ut non temere super cœnam præter Matianum malum, & modicam in ampulla potiunculam, sumeret. Convivabatur frequenter ac large, sed pæne raptim:* 12

certe

Et incanum perfusam nivem mulso dixit.] Græci incanum σπαρτοπόλιον dicunt: apud eosdem leges pro canitie & χιόνα & τὸ χιονόμβρον τοῦ τριχώματος· & apud Græcos poëtas, γῆρας εὐρῶτα πάχνην. quod dictum laudat & explicat Philosophus libro v. De generatione animalium. *Casaub.* Non simpliciter hoc dictum putes, sed scito allusisse ad potionem mulsi & nivis, quæ simul in convivio dari solebant, mistura coloris rutili & albi facta: quod indicat Plinius, cum sic ait in Epistola ad Septitium Clarum: *Paratæ erant lactucæ singulæ, cochleæ trinæ, ova bina, alica cum mulso & nive. Nam hanc quoque computabis, imo hanc in primis, quæ perit in ferculo.* Beroald.

Conditionem principum miserrimam.] Idem dictum Hadrianus Imp. usurpabat. De quo elegans M. Antonini ad L. Verum epistola apud Vulcatium vita Avidii Cassii.

Etiam profestis diebus.] Sic ferme de Augusto cap. LXXI.

Lavabat de die.] Balnearum significat lotionem, qua Commodus Imperator adeo oblectabatur, ut per diem septies, atque octies in balneis lavaretur. E contrario prisci, ut inquit Seneca in XIII. Epistolarum moralium, brachia tantum, ac crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant: cæterum toti nundinis lavabantur. Tempus autem lavandi erat, ut docet Vitruvius, post meridianum. *Beroaldus.*

Matianum malum.] C. Matius primus nemora tonsilia invenit. Auctor Plin. libro XII. capite II. ubi tamen Cn. vocat. De pomo idem Plin. lib. XV. cap. XIV. & Columella lib. V. cap. X. Macrob. lib. III. Saturnal. cap. XIX. *Torrent.*

In ampulla potiunculam.] *Ampulla* vasculum erat ventrosum, oris angusti. Cujus præcipuus erat in balneis usus. Vnde *ampulla olearia* apud Apulejum, & *ampullariæ unctiones* apud Plautum. Ampulla quoque & strigilis apud eundem Persa, & Ciceronem IV. De finibus Cynici suppellex. Sed & viatorem Plautus chlamyde, zona, machæra, petaso, atque ampulla instruit, verum vinariam potius (ut arbitror) quam oleariam intelligens. nam & *potoriæ ampullæ* in mensis usus. De qua Martialis lib. XIIII. Epigr. cap. X. & Suetonius hic. *Idem.*

Pæne raptim.] Hoc explicant illa Plinii ad Trajanum: *Non enim ante medium diem distentus solitaria cœna spectator adnotatorque conviviis tuis immines: nec jejunis & inanibus plenus ipse & eructans non tam apponis quam objicis cibos quos dedigneris attingere: ægreque perpessus superbam illam convictus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam occultumque luxum refers.*

Quasi

certe non ultra Solis occaſum, nec ut poſtea commiſſaretur. Nam ad horam ſomni nihil aliud quam ſe-
22 *creto ſolus deambulabat. Libidinis nimiæ aſſiduitatem concubitus velut exercitationis genus, clinopalen vocabat. Eratque fama, quaſi concubinas ipſe divelleret, nataretque inter vulgatiſſimas meretrices. Fratris filiam adhuc virginem oblatam in matrimonium ſibi, cum devinctus Domitiæ nuptiis pertinaciſſime recuſaſſet, non multo poſt alii collocatam, ultro corrupit, & quidem vivo etiam tum Tito: mox patre ac viro orbatam, ardentiſſime palamque dilexit: ut etiam cauſſa mortis exſtiterit, coactæ conceptum à ſe abigere.*
23 OCCISVM *eum, populus indifferenter, miles graviſ-*

Quaſi concubinas ipſe divelleret.] Legendum, *devellendis. devellere* enim eſt vellere & depilare. *Divellere* & *devellere* ſignificatione longe differunt. Plautus Pœnulo:

SY. *Sine pennis volare haud facile 'ſt, meæ alæ pennas non habent.*
MI. *Nolito pol develliſſe, jam duobus menſibus*
Volucres tibi erunt hircinæ.

Gloſſæ: ἀποτίλλω, *decerpo, devello*: at *divello, dilacero*: διασπῶ. *Salmaſius.*

Fratris filiam.] Iuliam ſignificat Titi filiam, quam Domitianus, ut inquit Plinius in IIII. Epiſtolarum, *non ſolum polluit inceſto, verum etiam occidit. Nam vidua abortu periit.* Hinc exiit illud Satyricum:

Cum tot abortivis fœcundam Iulia vulvam
Solveret, & patruo ſimiles effunderet offas.

Apud Philoſtratum mentio fit Iuliæ, quæ neptis erat Domitiani ex filia, quam Sabino nuptam abduxit Domitianus in uxorem, interfecitque ipſum Sabinum, & cum Epheſii pro his nuptiis Imperatoriis ſacrificarent, interveniens Apollonius, *O nox*, inquit, *qualis fuit Danai filiarum, cur ſola fuiſti?* Beroaldus.

Occiſum eum populus indifferenter tulit.] Non ſunt audiendi, qui, *differenter*, legunt. Neque enim hoc vult Suetonius, è populo quoſdam cæde Domitiani lætatos, quoſdam eam graviter tuliſſe; ſed vero illud; cum miles graviſſime ferret occiſum Domitianum, Senatus autem adeo lætaretur, ut repleta certatim curia non temperaret, quin mortuum contumelioſiſſimo atque acerbiſſimo acclamationum genere laceraret; populum, ut negligentem, & nulla Reipub. tactum cura, mortem Domitiani ad animum non revocaſſe. Hoc eſt, *indifferenter ferre* principem occiſum. Eam ſecuritatem aut ſocordiam, ſive ἀναισθησίαν, Populi Romani arguit Iuvenalis Satyr. X.

——— *Nam qui dabat olim*
Imperium, faſces, legiones, omnia, nunc ſe
Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem & Circenſes.

Cauſſa

vissime tulit statimque eum DIVUM *appellare conatus: paratus & ulcisci, nisi duces defuissent. quod quidem paullo post fecit, expostulatis ad pœnam pertinacissime cædis auctoribus. Contra senatus adeo lætatus est, ut repleta certatim curia non temperaret quin mortuum contumeliosissimo atque acerbissimo acclamationum genere laceraret: scalas etiam inferri, clypeosque & imagines ejus coram detrahi, & ibidem solo affligi juberet: novissime eradendos ubique titulos, abolendamque omnem memoriam decerneret. Ante paucos quam occideretur menses, cornix in Capitolio elocuta est,*

Caussa vero hujus securitatis est, quod in aliorum potius exitium grassatus esset Domitianus, quam ejus populi, de quo hic agit Suetonius. *Boxhorn.*

Miles gravissime.] Quod milites gravissime tulerint Domitiani mortem, testis est Sextus Aurelius scribens, milites poposcisse à Nerva ad cœdem interfectores Domitiani, qui Petronium uno ictu, Parthenium vero amputatis prius genitalibus, & in os conjectis, jugulavere. *Beroald.*

Lætatus.] Merito Senatores læti morte Domitiani, à quo quotidie ad necem destinabantur. à quo dixit Cornelius Tacitus obsessam curiam, & clausum Senatum, & factas multorum consularium cædes, ut non immerito nobilitas commesa à Satyrographa dicta sit. *Idem.*

Contumeliosissimo atque acerbissimo acclamationum.] Signat à Senatu factas in Domitianum acclamationes, quales in Commodum Imperatorem occisum factæ fuerunt, acclamante Senatu, *Hosti patriæ honores detrahantur, parricida trahatur, hostis deorum, carnifex Senatus, parricida, hostis Senatus trahatur: qui Senatum occidit, unco trahatur: qui Senatum occidit, in spoliario ponatur: qui sanguini suo non pepercit, unco trahatur: necator civium trahatur.* Id genus acclamationes factæ sunt à Senatu conviciis proscindente, laceranteque Domitianum carnificem, parricidamque Senatus, & bonorum. *Idem.*

Scalas etiam inferri, clypeosque & imagines ejus coram detrahi.] *Detrahere*, est de loco superiore dejicere aut amovere. Clypei & imagines dedicabantur sublimes, ut cuilibet est compertum. quare in re simili verbum detraho est usitatissimum. Iustinus libro XXXVIII. *tunc populus Alexandrinus statuas & imagines ejus detrahit.* & inter Senatus acclamationes extincto Commodo, fuit hæc: *gladiatoris statuæ detrahantur.* Casaub.

Abolendamque omnem memoriam.] Multa nunc quoque Romæ marmora in quibus erasum Domitiani nomen. *Torrentius.* Adde locum è Macrobio ad cap. XIII.

Cornix elocuta est.] Plinius in X. author est, cornicem esse inauspicatæ garrulitatis. Non mirum vero si cornix hæc pauca Græca verba id temporis elocuta est, cum scribat Plinius, equitem Romanum habuisse cornicem plura contexta verba exprimentem, & alia, atque alia crebro addiscentem. *Beroaldus.*

Gibbam

est, ἔςαι πάντα καλῶς. Nec defuit qui ostentum sic interpretaretur:

Nuper Tarpeio quæ sedit culmine cornix,
Est bene, non potuit dicere: dixit, *Erit.*

Ipsum etiam Domitianum ferunt somniasse, gibbam sibi pone cervicem auream enatam: pro certoque habuisse, beatiorem post se lætioremque portendi statum Reipublicæ. Sicut sane brevi evenit, abstinentia & moderatione insequentium principum.

Gibbam sibi pone cervicem auream enatam.] Gibbum, & gibbam masculino genere & fœminino in eodem significatu usurpamus. Dicitur & gibber: hinc homines gibberi, gibbi, gibbosi, & gibberosi nominantur. Somnium hoc Domitiani significabat, à tergo ejus, hoc est, post ipsius obitum, futuros principes optimos, qui ætatem auream orbi terrarum reducerent. *Idem.*

Insequentium principum.] Nervæ, Trajani, ac forte etiam Hadriani, sub quo epistolarum magister Suetonius fuit.

FINIS.

C. SVETONII TRANQVILLI

LIBRI DVO,

DE ILLVSTRIBVS

GRAMMATICIS,

ET

DE CLARIS

RHETORIBVS.

C.

G

quoqu

stribus. c
mi facile
stola ad I
de illustri
nostram
Græcum
dem Hi
que vir
dem ar
necesse
Rudi
civitate
& Scip
ignorat
de prisc
eos, qu
lentiam
gloria p

C. SVETONI TRANQVILLI DE ILLVSTRIBVS GRAMMATICIS LIBER.

GRAMMATICA olim Romæ ne in uſu quidem, nedum in honore ullo erat: rudi ſcilicet ac bellicoſa etiam tum civitate, necdum magnopere liberalibus diſciplinis vacante. Initium quoque ejus mediocre extitit: ſiquidem antiquiſſimi docto- I

DE ILLVSTRIBVS GRAMMATICIS.] Hunc, & qui ſequitur libellus, excerpta puto è Suetonii libro de viris inluſtribus. quod imitatio Divi Hieronymi facile declarat. verba illius in epiſtola ad Deſiderium ſunt: *Scripſi librum de illuſtribus viris ab Apoſtolis uſque ad noſtram ætatem, imitatus Tranquillum, Græcumque Apollonium.* Ac liber quidem Hieronymi de Apoſtolis doctiſque viris fuit, ut Suetonii librum ejuſdem argumenti atque ſententiæ fuiſſe neceſſe ſit. *A. Statius.*

Rudi ſcilicet ac bellicoſa etiam tum civitate.] Sunt qui, ante Lælii ætatem & Scipionis ingenii cultum Romanis ignoratum velint. At non tam male de priſcis illis Cicero eſt opinatus, ut eos, qui incredibiles ad omnem excellentiam curſus feciſſent, eruditionis gloria plane deſtitutos fuiſſe crederet. Imo vero, etiam veteres illos ac horridos, à vicino Pythagora ſapientiæ plurimum hauſiſſe, cum conjectura probabile eſſe, tum quibuſdam etiam veſtigiis indicari, judicat. *Quis eſt*, inquit, *qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentiſſimis & maximis urbibus, ea quæ magna dicta eſt, in hiſque primum ipſius Pythagoræ, deinde poſtea Pythagoreorum tantum nomen eſſet, noſtrorum hominum ad eorum doctiſſimas voces, aureis clauſas fuiſſe?* Cætera, quæ ad ſententiæ ſuæ præſidium affert, ediſſerentem vide ſub initium lib. IV. Tuſc. Quæſt. Ex quibus intelligere licet, ſapientiæ ſtudium antiquiores amplexos fuiſſe, ſed *non ultra, quam conceſſum Romanis.* Poſteritas, evagata liberius, ad tricas & minutias deſcendit, nec *retinuit, quod eſt difficillimum, ex ſapientia modum:* quam laudem ſocero ſuo, antiquitatis æſtimatori, Tacitus adſcribit. *Schild.*

 Livium

ctorum, qui iidem & poëtæ & oratores semigræci erant (Livium & Ennium dico: quos utraque lingua domi forisque docuisse adnotum est) nihil amplius quam Græce interpretabantur: ac si quid Latine ipsi composuissent, prælegebant. Nam quod nonnulli tradunt, duos libros *De literis syllabisque*, item *De metris*, ab eodem Ennio editos, jure arguit Lucius Cotta, non poëtæ sed posterioris Ennii esse: cujus etiam de augurandi disciplina volumina feruntur.

2 Primus igitur, quantum opinamur, studium grammaticæ in Vrbem intulit CRATES MALLOTES Aristarchi æqualis, qui missus ad senatum ab Attalo rege, inter secundum ac tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennii mortem, quum in regione Palatii, prolapsus in cloacæ foramen, crus fregisset, per omne legationis simul & valetudinis tempus, plurimas ἀκροάσεις subinde fecit, assidueque disseruit: ac nostris exemplo fuit ad imitandum. Hactenus tamen imitati, ut carmina parum adhuc divulgata, vel defunctorum amicorum, vel si quorum aliorum probassent, diligentius retractarent: ac legendo commentandoque etiam cæteris nota facerent: ut CAIVS OCTAVIVS Lampadio, Nævii Punicum bellum: quod unico volumine & continenti scriptura expositum, divisit in septem libros: ut postea

Livium & Ennium dico.] Consulibus Claudio Centone Appii Cæci filio & M. Sempronio Tuditano, primus omnium L. Livius poëta fabulas docere Romæ cœpit, post Sophoclis & Euripidis mortem annis plus fere centum & sexaginta, post Menandri, annis circiter quinquaginta duobus. Claudium & Tuditanum consules sequuntur Q. Valerius & C. Manilius: quibus natum esse Q. Ennium poëtam M. Varro, in primo de poëtis libro, scripsit. *A. Gellius.*

Adnotum est.] *Adnotum*, ut adprime, adfabre, loquitur eodem modo Corn. Tac. in v. *Fortunæ quidem meæ fortasse minus expediat adnoscere crimen, quam abnuere. Ac si quid Latine ipsi composuissent, prælegebant.* Achilles Statius.

Crates Mallotes.] Mallus, urbs Ciliciæ, condita ab Amphilocho & Mopso Apollinis filio. Mallotes fuit Crates Grammaticus, cujus discipulum fuisse ajunt Panætium. *Strabo.*

Plurimas ἀκροάσεις subinde fecit.] Id est, frequenter auditores admisit. Apud Græcos quoque, ποιεῖσθαι ἀκρόασιν reperias. *Facere ἀκρόασιν* sic dicitur Suetonio, ut aliis *medicinam facere*, & ipsi paullo post cap. III. *præconium facere*, item cap. IX. *apparituram facere.* Schildius.

Continenti scriptura.] Perpetua, non distincta libris ac numero.

Præ-

ea QVINTVS VARGONTEIVS annales Ennii, quos certis diebus in magna frequentia pronuntiabat: ut LÆLIVS, ARCHELAVS, VECTIVS, QVINTVS PHILOCOMVS Lucilii ſatyras familiaris ſui: quas legiſſe ſe apud Archelaum, Pompejus Lenæus, apud Philocomum Valerius Cato, prædicant. Inſtruxerunt auxeruntq; ab omni parte grammaticam, LVCIVS ÆLIVS LANVVINVS, gener Quinti Ælii, SERVIVS CLAVDIVS, uterque eques Romanus, multique ac varii & in doctrina & in republica uſus. LVCIVS ÆLIVS cognomine duplici fuit: nam & 3
Præconinus, quod pater ejus præconium fecerat, vocabatur: & Stylo quod orationes nobiliſſimo cuique ſcribere ſolebat: tantus optimatum fautor, ut Quintum Metellum Numidicum in exilium comitatus ſit. SERVIVS cum librum ſoceri nondum editum fraude intercepiſſet: & ob hoc repudiatus pudore ac tædio ſeceſſiſſet ab Vrbe, in podagræ morbum incidit: cujus impatiens veneno ſibi perunxit pedes, & enecuit, ita, ut parte ea corporis quaſi præmortua, vixerit. Poſt hoc magis ac magis & gratia & cura artis increvit: ut ne clariſſimi quidem viri abſtinuerint, quo minus & ipſi aliquid de ea ſcriberent: utque temporibus quibuſdam, ſuper viginti, celebres ſcholæ fuiſſe in Vrbe tradantur: pretia Grammaticorum tanta, mercedeſque tam magnæ: ut conſtet LVTATIVM DAPHNIDEM, quem LENÆVS

Præconinus.] Præconini nomen etiam apud Plinium integrum locis aliquod reperi veluti libro ultimo, & triceſimo tertio: ubi ſcribit Plinius, præcones etiam olim Romæ vulgo purpura latiore tunicæ uſos fuiſſe, ſicut patrem Lucii Ælii Stilonis. unde filius ſit Præconinus cognominatus. Hunc & Marcus ille Terentius Varro magiſtratum habuit, Cicerone, Gellio, & Cariſio, auctoribus, & Cicero adoleſcens audivit. *Vinetus.*

Quod pater ejus præconium fecerat.] Id eſt, præco fuerat. Præconum plurimum in civitate uſum fuiſſe, nulli non hiſtorias ingreſſo, manifeſtum eſt. Accurate multiplex eorum officium, & varias in pronũtiando formulas explicat Briſſonius. *Præconium* vero etiam merces eſt præconis, ut in illo Catonis de R. R. cap. CXLVI. *præconium præſens ſeſtertii quinquaginta.*

Lutatium Daphnidem.] Omnes hi fere grammatici, fuerunt ſervi: qui à dominis ſuis tandem manumiſſi, eorum nomina ſumpſerunt: ut Romæ quondam fieri ſolitum jam pridem oſtendit Angelus Politianus in capite triceſimo primo miſcellaneorum. atque ita pluribus pro uno nominibus

NÆVS MELISVS per cavillationem nominis, Πανὸς ἄγημα dicit, ducentis millibus nummûm Quinto Catulo emptum, ac brevi manumissum: LUCIUM APPULEIUM ab Eficio Calvino equite Romano prædivite, quadringenis annuis conductum, multos edocuisse. Nam in provincias quoque Grammatica penetraverat, ac nonnulli de notissimis doctoribus peregre docuerunt, maxime in Gallia Togata: inter quos OCTAVIUS TEUCER, & SISCENNIUS IACCHUS, & OPPIUS CARES: hic quidem ad ultimam ætatem, & cum jam non gressu modo deficeretur, sed & visu.

4 Appellatio GRAMMATICORUM Græca consuetudine invaluit: sed initio *Literati* vocabantur. Cornelius quoque Nepos in libello quo distinguit literatum ab erudito: *literatos* vulgo quidem appellari ait eos qui aliquid diligenter & acute scienterque possint aut dicere aut scribere; cæterum

more Romano sunt appellati. Daphnis ergo hic, quem prius Marco Scauro serviisse scribit Plinius libro septimo, Naturalis historiæ, ab alio domino suo Quincto Lutatio Catulo libertate donatus, Quinctus Lutatius Catulus Daphnis fuit dictus. *Vinetus.*

Per cavillationem nominis, Πανὸς ἄγημα dicit.] Συμβολικῶς. fuit autem hic, opinor, finis carminis veteris poëtæ. itaque insigniter stolidum ac stupidum significabat. *A. Statius.* Scaliger δαπάνης ἄγημα, vel δαπάνημα, legebat.

Ducentis millibus nummûm.] Id est, V. M. coron.

Quadringenis annuis.] Id est, X. M. coronat. Id autem cum privati hominis modum excedat (namque Imperator Vespasianus annua solum centena Latinis Græcisque Rhetoribus constituit, ut est in ejus vita cap. XVIII. & Verrius Flaccus ab Augusto sestertia centena in annum accepit, infra cap. XVII. facile adducor, ut legam *quadringentis aureis*: vel, *quadragenis annuis.* Ita è contrario cap. XLI. Octavii, quo loco vulgatæ editiones exhibent *quadragenos*, Salmasii codex substituit *quadringenos*. Adde locum cap. XXIII. *nec sufficeret sumptibus, quamquam ex schola quadragena annua caperet.* Schildius.

Quo distinguit literatum ab erudito.] Quid *eruditio* Tullio, aliisve tersioribus, notet, dictum est ad cap. LII. Calig. Ad intelligendam vero, quam deinceps persequitur, controversiam, Scaligeri verba faciunt, quæ ex epistola ejus ad Petrum Scriverium capite LXX. Tib. adnectuntur: & Vossii, quæ infra capite XX. Sed & apud Senecam Epigr. LXXXVIII. invenio, quæ faculam huic loco possint allucere. *Grammaticus*, inquit, *circa curam sermonis versatur, &, si latius evagari vult circa historias. Iam ut longissime fines suos præferat, circa carmina.* & apud Fabium lib. II. cap. I. *Grammatice, quam in Latinum transferentes, literaturam vocaverunt, tenuis à fonte, assumtis poëtarum historicorumque viribus, pleno jam satis alveo fluit,*

Vt

terum proprie ſic appellandos poëtarum interpretes, qui à Græcis γραμματικοὶ nominentur; eoſdem LITERATORES vocitatos. Meſſalla Corvinus, in quadam epiſtola *non eſſe ſibi* dicens *rem cum Furio Bibaculo, nec cum Sigida quidem, aut literatore Catone*: ſignificat enim haud dubie Valerium Catonem poëtam ſimul, grammaticumque notiſſimum. Sunt qui *literatum* à *literatore* diſtinguant, ut Græci Grammaticum à Grammatiſta: & illum quidem abſolute, hunc mediocriter doctum exiſtiment. quorum opinionem Orbilius etiam exemplis confirmat. Nam apud majores, ait, cum familia alicujus venalis produceretur, non temere quem literatum, in titulo, ſed literatorem inſcribi ſolitum eſſe: quaſi non perfectum literis, ſed imbutum. Veteres Grammatici & Rhetoricam docebant: ac multorum de utraque arte commentarii feruntur, ſecundum quam conſuetudinem poſteriores quoque exiſtimo, quamquam jam diſcretis profeſſionibus, nihilominus vel retinuiſſe, vel inſtituiſſe & ipſos quædam genera inſtitutionum ad eloquentiam præparandam, ut problemata, periphraſes, elocutiones, ethologias, atque alia hoc genus; ne ſcilicet ſicci omnino atque aridi pueri Rhetoribus traderentur. quæ quidem omitti jam video deſidia quorumdam & infantia; non enim faſtidio putem. Me quidem adoleſcentulo, repeto quendam Principem nomine, alternis diebus declamare, alternis diſputare, nonnullis vero mane diſſerere, poſt meridiem remoto pulpito, declamare ſolitum. Audiebam etiam memoria patrum, quoſdam è Grammaticis ſtatim è ludo tranſiſſe in fo-

Vt Græci Grammaticum à Grammatiſta: & illum quidem abſolute, hunc mediocriter doctum exiſtiment.] Vſus hoc pacto Auguſtin. lib. 1. Confeſſ. *Adamaveram*, inquit, *Latinas litteras, non quas primi magiſtri, ſed quas docent, qui Grammatici vocantur.* Similiterque Ælius Lampridius in Alexandro Severo litteratores ſive Grammatiſtas, quos Severus in pueritia habuit, diſtinguit à Grammaticis, quibus in patria, Romæque uſus eſt. Idem quoque diſcrimen obſervat Iulius Capitolinus, in M. Antonino Philoſopho: *Vſus*, inquit, *eſt magiſtris ad prima elementa Euphonone litteratore, & Gemino Comœdo, &c.* Et mox: *Vſus præterea Grammaticis Græco Alexandro, quotidianis Latinis Troſio Apro, Pollione, &c.* Voſſius.

Remoto pulpito.] E quo docebant. Horat. in 1. Serm. (dignor.
Grammaticas ambire tribus, & pulpita

 AV-

sorum, atque in numerum præstantissimorum patronorum receptos. Clari professores, & de quibus prodi possit aliquid duntaxat à nobis, fere hi fuerunt.

5 SÆVIVS NICANOR primus ad famam dignationemque docendo pervenit; fecitque præter commentarios, quorum tamen pars maxima intercepta dicitur, satyram quoque: in qua libertinum se, ac duplici cognomine esse hoc indicat,

Sævius Nicanor Marci libertus negabit:
Sævius Posthumius idem sed Marcus docebit.

Sunt qui tradant ob infamiam quandam eum in Sardiniam secessisse, ibique diem obiisse.

6 AVRELIVS OPILIVS Epicurei cujusdam libertus, philosophiam primo, deinde rhetoricam, novissime Grammaticam docuit. Dimissa autem schola, Rutilum Rufum damnatum in Asiam secutus, ibidem Smyrnæ simulque consenuit: composuitque variæ eruditionis aliquot volumina, ex quibus novem unius corporis. qui quia scriptores ac poëtas sub clientela Musarum judicaret, non absurde & scripsisse & fecisse se ait *ex numero Divarum & appellatione.* Hujus cognomen in plerisque indicibus & titulis per unam literam scriptum animadverto; verum ipse id per duas effert in parastichide libelli, qui inscribitur PINAX.

7 MARCVS ANTONIVS GNIPHO ingenuus, in Gallia natus, sed expositus; à nutritore suo manumissus, institutusque, Alexandriæ quidem, ut aliqui tradunt, in contubernio Dionysii Scythobrachionis; (quod equidem non temere crediderim; quum temporum ratio vix congruat) fuisse dicitur ingenii magni, memoriæ singularis, nec minus Græce

AVrelius Opilius.] Qui Carisio & Festo frequenter citatur.

In parastichide libelli.] Παραστιχὶς, unde παραστιχίδιον, continuum ordinem notat. item capita, & primas versuum litteras.

Marcus Antonius Gnipho.] Quem citat Quinctilianus libro primo, & Carisius ex commentariis in Virgilium epistolis, & orationibus Macrobius libro tertio Saturnaliorum. *Item Antonius Gnipho, vir doctus cujus scholam Cicero post laborem fori frequentabat.* Vinetus.

Præ-

ce quam Latine doctus; præterea comi facilique natura, nec unquam de mercedibus pactus, eoque plura ex liberalitate discentium consecutus. Docuit primum in Divi Iulii domo pueri adhuc; deinde in sua privata. Docuit autem & Rhetoricam, ita ut quotidie præcepta eloquentiæ traderet, declamaret vero nonnisi nundinis. Scholam ejus claros quoque viros frequentasse ajunt; in his Marcum Ciceronem, etiam cum prætura fungeretur. Scripsit multa, quamvis annum ætatis quinquagesimum non excesserit; etsi Atejus Philologus duo tantum volumina de Latino sermone reliquisse eum tradit. Nam cætera scripta discipulorum ejus esse, non ipsius; in quibus & suum alicubi reperiri nomen.

POMPILIVS ANDRONICVS, natione Syrus, studio 8
Epicureæ sectæ desidiosior in professione Grammaticæ habebatur, minusque idoneus ad tuendam scholam. Itaque cum se in Vrbe non solum Antonio Gniphoni, sed cæteris etiam deterioribus postponi videret, Cumas transiit: ibique in otio vixit, & multa composuit: verum adeo inops atque egens, ut coactus sit præcipuum illud opusculum annalium elenchorum sedecem millibus nummûm cuidam vendere. Quos libros Orbilius suppressos redemisse se dixit, vulgandosque curasse nomine auctoris.

ORBILIVS PVPILLVS Beneventanus, morte pa- 9
rentum, una atque eadem die, inimicorum dolo, interemptorum, destitutus, primo apparituram magistratibus fecit: deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit: functusque militia, studia repetit: quæ jam inde à puero non leviter attigerat: ac professus diu in patria, quinquagesimo demum anno Romam, consule Cicerone, transiit: docuitque majore fama quam emolumento. Namque jam persenex pauperem se, & habitare sub tegulis, quodam scri-

Præcipuum illud annalium elenchorum.] Lege cum Statio ex vet. edit. *annalium Ennii elenchorum.* Q. Ennii annales sæpe Gellio laudati.

Primo apparituram magistratibus fecit.] Id est, apparitorem egit, sive ut lib. 11. cap. 11. Valerius maximus, magistratibus *apparuit*. Locutio, qualis est cap. 11. & 1x.

ſcripto fatetur. Librum etiam, cui eſt titulus *Perialogos*, edidit, continentem querelas de injuriis, quas profeſſores negligenter ab ambitione parentum acciperent. Fuit autem naturæ acerbæ non modo in antiſophiſtas, quos omni ſermone laceravit, ſed etiam in diſcipulos, ut Horatius ſignificat, *plagoſum* eum appellans, & Domitius Marſus ſcribens:

Si quos Orbilius ferula ſcuticaque cecidit.

Ac ne principum quidem virorum inſectatione abſtinuit: ſi quidem ignotus adhuc, quum judicio frequenti, teſtimonium diceret; interrogatus à Varrone diverſæ partis advocato, *quidnam ageret, & artificio uteretur, Gibberoſos ſe de ſole in umbram transferre* reſpondit: quod Muræna gibber erat. Vixit prope ad centeſimum ætatis annum amiſſa jampridem memoria, ut verſus Bibaculi docet,

Orbilius ubinam eſt, litterarum oblivio.

Statua ejus Beneventi oſtenditur, in Capitolio, ad ſiniſtrum latus, marmorea, habitu ſedentis ac palliati, appoſitis duobus ſcriniis. Reliquit filium ORBILIUM, & ipſum Grammaticum profeſſorem.

AT-

Deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit.] Adſpice notata ad cap. XVII. Domitiani.

Pauperem ſe, & habitare ſub tegulis.] Homines Romæ mediocris fortunæ ſuarum ædium partem ſuperiorem inquilinis locare ſolebant, imam ſibi retinebant: ſed & erant qui cœnaculariam faciebant. Itaque pauperes cœnacula conducebant, cum in ſuo non habitarent. Prudentius libro I. contra Symm.

Omnis qui celſa ſcandit cœnacula vulgus.

Qui autem omnium tenuiſſimi erant, cœnacula tegulis proxima conducebant. Huc pertinet illud, quod eſt in Epigrammate cap. XI. *tegula ſub una.* Martialis lib. I. Ep. CLXII.

Et ſcalis habito tribus, ſed altis.

Significat enim ſe ultimo cœnaculo habitare ſub tegulis. *Turnebus.*

Librum etiam, cui eſt titulus Perialogos, edidit.] Legendum videtur *cui eſt titulus*, αἰτιαλόγος. Nam αἰτία etiam querelam Græce ſignificat. Senex, enim qui ab Ariſtotele φιλαίτιος dicitur, ab Horatio querulus nominatur. *Ach. Statius.* Minus à recepto abit, quod Turnebo placuit, περὶ ἀλόγων.

Quod Muræna gibber erat.] In Galbam eloquentia clarum, ſed quem habitus corporis deſtruebat, M. Lollii vox circumferebatur: *Ingenium Galbæ male habitat.* In eundem Galbam Orbilius Grammaticus acerbius irriſit. Prodierat Orbilius in reum teſtis: quem Galba ut confunderet, diſſimulata ejus profeſſione, interrogavit, *Quid artium facis?* reſpondit, *In ſole gibbos fricare ſoleo.* Macrobius.

Inter

ATTEIVS PHILOLOGVS libertinus, Athenis natus. 10
Hunc Capito Atejus Iuriſconſultus inter grammaticos rhetorem, inter rhetores grammaticum fuiſſe ait. De eodem ASINIVS POLLIO in libro quo Salluſtii ſcripta reprehendit, ut nimia priſcorum verborum affectatione oblita ita tradit: *In eam rem adjutorium ei fecit maxime quidam Atejus prætextatus nobilis Grammaticus Latinus, declamantium deinde adjutor, atque præceptor, ad ſummam Philologus ab ſemet nominatus.* Ipſe ad Lucium Hermam ſcripſit, *ſe in Græcis literis magnum proceſſum habere, & in Latinis nonnullum: audiſſe* ANTONIVM GNIPHONEM, *ejuſque* HERMAM: *poſtea docuiſſe. Præcepiſſe autem multis & claris juvenibus: in quibus* APPIO *quoque &* PVLCHRO, CLAVDIIS, *fratribus, quorum etiam comes in provincia fuerit.* Philologi appellationem aſſumpſiſſe videtur; quia ſicut Eratoſthenes, qui primus hoc cognomen ſibi vendicavit, multiplici variaque doctrina cenſebatur. quod ſane ex commentariis ejus apparet, quamquam pauciſſimi extent. de quorum tamen copia, ſic altera ad eundem Hermam epiſtola ſignificat: HYLEN *noſtram aliis memento commendare: quam omnis generis coëgimus uti ſcis octingentos in libros.* Coluit poſtea familiariſſime Cajum Salluſtium, & eo defuncto ASINIVM POLLIONEM: quos hiſtoriam componere aggreſſos, alterum breviario rerum omnium Romanarum, ex quibus quas vellet, eligeret, inſtruxit; alterum præceptis de ratione dicendi. Quo magis miror Aſinium Pollionem credidiſſe, antiqua eum verba & figuras ſolitum eſſe colligere Salluſtio: quum ſibi ſciat nil aliud ſuadere, quam ut noto civilique & proprio ſermone utatur: vitetque maxime obſcuritatem Salluſtii & audaciam in tranſlationibus.

VALERIVS CATO, ut nonnulli tradiderunt, Burſeni 11
cu-

Inter grammaticos rhetorem, inter rhetores grammaticum.] Simile illud de Hermogene rhetore, *Inter ſenes puer, inter pueros ſenex.* A. Statius.

Audiſſe Antonium Gniphonem, ejuſque Hermam, poſtea docuiſſe.] Vt ſententia ſit, uſum illum præceptoribus, Gniphone atque ejus filio Herma, poſtea præceptorem aliorum fuiſſe. *A. Statius.*

cujuſdam libertus ex Gallia: ipſe libello, cui eſt titulus INDIGNATIO, ingenuum ſe natum ait, & pupillum relictum, eoque facilius licentia Syllani temporis exutum patrimonio. Docuit multos, & nobiles: viſuſque eſt peridoneus præceptor maxime ad poëticam tendentibus; ut quidem apparere vel his verſiculis poteſt,

Cato Grammaticus, Latina Siren,
Qui ſolus legit, ac facit poëtas.

Scripſit præter grammaticos libellos, etiam poëmata, ex quibus præcipue probantur Lydia, & Diana. Lydiæ Ticida meminit:

Lydia doctorum maxima cura liber.

Dianæ Cinna:

Sæcula permaneat noſtri Diana Catonis.

Vixit ad extremam ſenectam, ſed in ſumma pauperie, & pene inopia, abditus modico gurguſtio, poſtquam Tuſculana villa creditoribus ceſſerat, ut auctor eſt Bibaculus:

Si quis forte mei domum Catonis,
Depictas minio aſſulas, & illos
Cuſtodis videt hortulos Priapi,

Mi-

Appio quoque.] Publius Clodius fuit à Milone interfectus, anno ab Vrbe condita ſeptingenteſimo ſecundo: qui Pompeium Magnum & Metellum Scipionem habuit conſules. Iſti Clodio frater fuit Cajus Clodius: duoſque habuit filios, qui patrui ſui mortem adoleſcentuli ſunt perſecuti: ut ſcribit Aſconius Pedianus. ſi forte ſint hi, Clodii fratres, quos Atteium Philologum docuiſſe Suetonius hoc loco tradit. *Vinet.*

Aſſullas.] Aſſulas marmoris in Vitruvio legimus: ſic enim in eo ſcribitur lib. VII. cap. VI. *Cementa marmorea ſive aſſulæ dicuntur.* vereor tamen, ne è Paulino *aſtulæ* legendum ſit, cujus verſus eſt libro x. natali Sancti Felicis:

Quamque aqua non poterat, vicit brevis aſtula flammam.

Illam autem aſtulam paulo ante explicat,

De crucis æternæ ſumptum mihi fragmine lignum
Promo.

Vt enim quæ franguntur è ligno, aſtulæ ſunt: ſic quod è marmore malleis decutitur. *Turnebus.*

Cuſtodis videt hortulos Priapi.] Baalphegor ſive Priapus, nihil aliud eſt, quam ſeu naturæ, ſeu cæli, ſeu Solis vis generatrix, cœlitus ſeſe diffundens per univerſum orbem, maximeque ſe exſerens, tum in plantis; unde in hortis ſimulachrum Priapi conſtitui ſolebat: tum in animalibus, etiam hominibus; unde nupturæ ad Mutinum Titinum (ædis ei, Feſto teſte, in Veliis ad murum Muſtellinum: atque ut B. Auguſtinus nos docet, idem eſt ac Priapus) deduci ſolebant, ut à numine generationis præſide, poſt fœdos quoſdam ritus, vim & ipſæ generandi apiſcerentur. Qua de

Miratur quibus ille disciplinis
Tantam sit sapientiam assecutus,
Quam tres cauliculi, & selibra farris,
Racemi duo, tegula sub una
Ad summam prope nutriant senectam.

Et idem rursus,

Catonis modo: Galle, Tusculanum,
Tota creditor urbe venditabat.
Mirati sumus unicum magistrum,
Summum grammaticum, optimum poëtam,
Omnes solvere posse quæstiones,
Vnum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en jecur Cratetis.

CORNELIVS EPICADVS Lucii Cornelii Syllæ Dictatoris libertus Calatorque sacerdotio augurali, filioque ejus Fausto gratissimus fuit; quare nunquam non utriusque se libertum edidit. Librum autem, quem Sylla novissimum 11

re Arnobius lib. IV. & Lactantius lib. I. cap. XX. *Vossius.*

Tegula sub una.] Id est, in uno eodemque cœnaculo sub tegulis diutissime ætatem trivit. Regredere sis ad cap. IX. & adde Iuvenalem Satyr. III.

Vltimus ardebit, quem tegula sola tuetur
A pluvia, molles ubi ponunt ova columbæ.

Omnes solvere posse quæstiones, unum difficile expedire nomen.] Solvere atque expedire idem valent in quæstionibus, solvere translatum est à nodis: quamobrem etiam addidit, expedire, proprie. namque solvendo qui non erant, nervo inligati domum ducebantur. *A. Statius.*

En cor Zenodoti, en jecur Cratetis.] Cor esse Latinis prudentiam & sapientiam, cognomen Corculi satis ostendit: & Versus Ennii,

Egregie cordatus homo, Catus Aelius Sextus,

Iecur etiam in eadem significatione hîc ponitur. Nam in eo etiam, non tantum in corde, sensa animi collocata & affectus credebant, eamque animi sedem domiciliumque existimabant. Ita plane Persius Sat. I.

Quo didicisse, nisi hoc fermentum, & quæ semel intus
Innata est, rupto jecore exierit caprificus?

Eleganter & perfacete dixit: ut erumpere solent è parietinarum & monumentorum veterum commissuris steriles ficus. Non ab alia origine & mente est, quod dixit eadem Satyra:

—— neque enim mihi cornea fibra est.

Et quinta:

Quod latet arcana non enarrabile fibra.

Nam in jecore fibræ sunt. *Turnebus.*

Calatorque sacerdotio augurali.] Calatores dicebantur servi ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quod est vocare, quod semper possent vocari ob necessitatem servitutis. *Festus.* Propius huc spectat, quod est in Glossis Isidori: *calator, minister sacrorum.*

Quem Sylla novissimum de rebus suis imper-

mum de rebus ſuis imperfectum reliquerat, ipſe ſupplevit.

13. Laberivs Hiera ſuo hero emptus de cataſta, & propter literarum ſtudium manumiſſus, docuit inter cæteros Brutum & Caſſium. Sunt qui tradant tanta eum honeſtate præditum, ut temporibus Syllanis, proſcriptorum liberos, gratis & ſine mercede ulla in diſciplinam receperit.

14 Cvrtivs Nicia hæſit Cn. Pompeio & Cajo Memmio; ſed quum codicillos Memmii ad Pompeii uxorem de ſtupro pertuliſſet, proditus ab ea, Pompejum offendit; domoque ei interdictum eſt. Fuit & M. Ciceronis familiaris; in cujus epiſtola ad Dolabellam hæc de eo legimus; *Omnino mihi literæ magis ſunt expetendæ à te, quam à me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod te putem ſcire curare, niſi forte ſcire vis me inter Niciam noſtrum & Vidium judicem eſſe. Profert alter, opinor, duobus verſiculis expenſum Niciæ: alter Ariſtarchus hos* ὀβελίζει. *Ego tanquam criticus antiquus judicaturus ſum, utrum*

imperfectum reliquerat, ipſe ſepelivit.] Plutarchus in Sylla: *Non modo præſagiit ſuum obitum, ſed & quodammodo de eo ſcriptum reliquit. Nam vigeſimum ſecundum commentariorum librum biduo antequam moreretur ſcribens, finem operi fecit, &c.*

Emptus de cataſta.] Ridicule quidam magni nominis cataſtam compedem ligneam interpretatur. An non legit in ſuis martyrologiis, cataſtæ ferreæ martyres imponi? Gloſſ. Iſidor. *Cataſta lectus ferreus.* Ioſephus Scaliger. *Cataſtus* Vitruvio eſt ſervus venalitius è cataſta profectus. Sic ille lib. VIII. cap. IV. *Ut qui ibi procrearentur, voces ad cantandum egregias haberent, ideoque ſemper tranſmarinos cataſtos emere, formoſas & puellas maturas, eoſque conjungere, ut qui naſcerentur ex his, non ſolum egregia voce, ſed etiam forma eſſent non invenuſta.* Hos tranſmarinos cataſtos circumſcripſit Plinius l. XXXV. c. XVII. de creta loquens viliſſima: *Qua*, inquit, *pedes venalium trans mare advectorum denotare inſtituerunt majores.* Exſtat & cataſti mentio apud Martialem lib. XII. Epigr.

Cum tibi Niliacus portet cryſtalla cataſtus.

H. Iunius. Porro, qui cataſtam accipiunt pro loco, ubi venales ſervi conſtituebantur, & exponebantur, eorum interpretatio à loci Suetoniani ſententia minime eſt aliena.

In cujus epiſtola ad Dolabellam.] Libro nono earum quæ vulgo familiares inſcribuntur. Ad Atticum vero libro duodecimo.

Ego tanquam Criticus antiquus judicaturus ſum, utrum ſint τοῦ ποιητοῦ, *an* παρεμβεβλημένοι.] Critici, tertium genus Grammaticorum, non probos tribu movere poſſunt, ut ille apud Auſonium:

Quique notas ſpuriis verſibus addiderat.

neque tantum quæ perperam ab auctoribus dicta, ſcripta, pronunciata ſunt, ἀθετεῖν, ὀβελίζειν, ſed & aliorum Criticorum temere ſcita notare ac caſtigare ſolebant, quam κελσιν εἰκαίως ἀθετητὰς

utrum ſint τοῦ ποιητοῦ, *an* παρεμβεβλημένοι. Item ad Atticum, *De Nicia quod ſcribis, ſi ita me haberem ut ejus humanitate frui poſſem, in primis vellem illum mecum habere: ſed mihi ſolitudo & receſſus provincia eſt. quod quia facile ferebat Sicca, eo magis illum deſidero. Præterea noſti Niciæ noſtri imbecillitatem, molliciem, conſuetudinem victus. Cur ergo illi moleſtus eſſe velim, quum mihi ille jucundus eſſe non poſſit? voluntas tamen ejus mihi grata eſt.* Hujus de Lucilio libros etiam ſatyra comprobat.

LENÆVS Pompeii Magni libertus, & pene omnium expeditionum comes, defuncto eo, filiiſque ejus., ſchola ſe ſuſtentavit; docuitque in Carinis ad Telluris ædem; in qua regione Pompejorum domus fuerat; ac tanto amore erga patroni memoriam extitit, ut SALLVSTIVM hiſtoricum, quod

τήσεις vocabant. Sed præcipua hujus ſtudii pars, tranſpoſita in auctoribus ſuis ſedibus vindicare, ut fecit ille,

Qui ſancti lacerum collegit corpus Homeri.

Quomodo μεταθέσεις τῶν γραφῶν valde celebrarunt. Et cõciliatio ſententiarum etiam in Philoſophis ad eos pertinebat, ejuſmodi ſunt συμφωνίαι τῶν δογμάτων in Platone à veteribus Criticis notatæ. *Ioſephus Scaliger.*

Sed mihi ſolitudo & receſſus provincia eſt.] Tanti æſtimat, ſibi vivere, ut, eo pretio, lubenter adminiſtratione alicujus provinciæ ſit cariturus. Ita hæc accipi debere, commonſtrant illa, quæ, una interjecta epiſtola, idem Tullius ad Atticum ſuum ſcribit: *Quod me ad conſuetudinem revocas: fuit meum quidem jampridem remp. regere quod faciebam: ſed interea erat ubi acquieſcerem.* Plane cum illo Flacci convenit, qui nec

Otia divitiis Arabum liberrima mutat.

Schildius.

Hujus de Lucilio libros, etiam Satyra comprobat.] Mendoſe, opinor, ſic legitur. emendabam, *Hujus de Lucilio libros etiam Santra comprobat.* Santræ Quinctil. & Nonius Marcellus in verbo *Bacchari*, meminerunt. *A. Statius.* Vulgatam ſic tueor, ut intelligam, etiam ex Satyra Niciæ deprehendi potuiſſe, quod idem ille libros de Lucilio aliquot exarâſſet. In ea enim forte hunc ingenii ſui fœtum agnoverat, de cujus parente Tranquilli temporibus dubitabatur. *Schildius.*

In Carinis.] De his, ac Pompejana domo ad cap. XV. Tiber.

Ad Telluris ædem.] Telluris ædis, quæ Romæ prima memoretur ea eſt, quam exſtruxêre in area Spurii Caſſii, publicata anno CCLXVIII. Meminit Cicero pro domo ſua, & Valerius Maximus lib. VI. cap. III. Anno quoque CCCCLXXXV. P. Sempronius Sophus ædem Telluris vovit: cum, acie jam inſtructa adverſus Picentes, terra contremuiſſet, eaque res ingentem incuſſiſſet horrorem Romanis, ſic ut ad pugnandum vix poſſent compelli. Auctores Florus lib. I. cap. XIX. & Oroſius lib. IV. cap. IV. Etiam deæ hujus ædem memorat Plinius lib. XXXIV. cap. VI. Non multum abfuiſſe à Carinis, indicat hîc Suetonius. Sicut & P. Victor, qui in quarta collocat Vrbis regione, itidem non procul à Carinis. *Voſſius.*

La-

quod eum *oris improbi animo inverecundo* ſcripſiſſet, acerbiſſima ſatyra laceraverit, *laſtaurum & lurconem, & nebulonem, popinonemque* appellans & *vita ſcriptiſque monſtroſum*: præterea *priſcorum, Catoniſque verborum ineruditiſſimum furem*. Traditur autem puer adhuc catenis ſubreptus, refugiſſe in patriam; perceptiſque liberalibus diſciplinis, pretium domino ſuo retuliſſe, verum ob ingenium & doctrinam gratis manumiſſus.

16 QVINTVS CÆCILIVS Epirota, Tuſculi natus, libertus Attici Satrii equitis Romani, ad quem ſunt Ciceronis epiſtolæ, cum filiam patroni nuptam Marco Agrippæ doceret, ſuſpectus in ea, & ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum ſe contulit: vixitque una familiariſſime, quod ipſi Gallo inter graviſſima crimina ab AVguſto objicitur. poſt deinde damnationem mortemque Galli, ſcholam aperuit: ſed ita, ut paucis, & tantum adoleſcentibus, præciperet, prætextato nemini, niſi ſi cujus parenti hoc officium negare non poſſet. Primus dicitur Latine ex tempore diſputaſſe, primuſque Virgilium & alios poëtas novos prælegere cœpiſſe, quod etiam Domitii Marſi verſiculus indicat,

Epirota tenellorum nutricula vatum.

17 VERRIVS FLACCVS, libertinus, docendi genere maxime

Laſtaurum.] Taurus pars eſt obſcœna, ut apud Feſtum in Solitaurilibus: *atque harum hoſtiarum omnium immolati ſunt tauri, quæ pars cæditur in caſtratione.* inde laſtauri dicti. *Turnebus.* Adde Suidam: λάϛαυρος, πόρνος, δασὺς τ̀ ταῦρον, λασιόταυρός τις ὤν.

Libertus Attici Satrii equitis Romani.] Avunculum is habuit Quinctum Cæcilium: à quo moriente, fuit teſtamento adoptatus hæreſque factus ex dodrante. Adoptati autem nomina eorum gerebant, à quibus adoptati fuerant: ut de Scipionibus & Cæſaribus oſtendimus in iis quæ in EVtropium ſcripſimus. Atticus ergo, Titus Pomponius Atticus, Quinctus Cæcilius Pomponianus fuit appellatus. Atque hinc ejus libertus Epirota, Quinctus Cæcilius, patroni nominibus: Verum iſtud Satrii vocabulum undenam ortum? Fuit quidem Satrius inter Romana nomina. In epiſtolis namque ejuſdem Ciceronis ad Brutum memoratur Satrius quidam Trebonii legatus. Eſt Satrius Secundus apud Tacitum libro quarto. Suntque alibi alii. Verum de tertio Quincti Cæcilii avunculi nomine nihil comperi. *Vinetus.*

Verrius Flaccus.] Prænomine Marcus. quem floruiſſe ad annum Chriſti dati decimum, Latina EVſebii Chronica memorant. Citatur Plinio, Gellio, Feſto, Macrobio, & aliis veteribus.

Seſter-

xime inclaruit. Namque ad exercitanda discentium ingenia æqualeis inter se committere solebat, proposita non solum materia, quam scriberent, sed & præmio, quod victor auferret. Id erat liber aliquis antiquus, pulcher, aut rarior. Quare ab AVgusto quoque nepotibus ejus præceptor electus, transiit in Palatium cum tota schola: verum ut ne quem amplius post hac discipulum reciperet: docuitque in atrio Catilinæ domus, quæ pars Palatii tunc erat: & sestertia centena in annum accepit. Decessit ætatis exactæ sub Tiberio. Statuam habet Præneste, in inferiore fori parte, contra hemicyclum: in quo fastos à se ordinatos, & marmoreo parieti incisos, publicarat.

LVCIVS CRASSITIVS genere Tarentinus, ordinis 18 libertini, cognomine Pasides, mox Pansam se transnominavit. Hic initio circa scenam versatus est, dum Mimographos adjuvat. deinde in pergula docuit, donec commentario

Sestertia centena.] Centum sestertia sunt Budæo duo millia cor. & quingenti.

Statuam habet Præneste in inferiore fori parte.] Mendose scriptum videtur *Præneste*. Octavius Pantagathus mutabat in, *pro Vestæ*, ut statua Verrii fuerit ante Vestæ templum, octava regione videlicet, in qua forum. Antonius AVgustinus legebat, *pedestrem*. Ego vero faciebam *pura veste*. ut statua Flacci veste fuerit pura & simplici, nullis argumentis. Eodem prope modo est in veteri monumento Romæ apud Marianum, civem Romanum, in eo vico qui hodie dicitur, Spolia Christi. HVIC SENATVS, AVCTORE M. AVRELIO ANTONIO AVG. ARMENIAC. MEDIC. PARTHIC. MAXIMO GERM. SARMAT. STATVAM PONI HABITV CIVILI, IN FORO DIVI TRAIANI, PECVNIA PVBLICA, CENSVIT. Sic Plin. in XXXI. *puros lemniscos* dicit. *Puri*, inquit, *diu fuere hi, cælare eos primum instituit P. Appius Pulcher.* Nec tamen repugno, quo minus etiam *Præneste* legatur. Fieri enim potuit, ut etiam Præneste, quemadmodum Romæ Verrii ipsius fasti fuerint marmoreo parieti incisi. *A. Statius.*

Contra hemicyclum.] In vet. impr. *contra henniculum.* Legendum opinor, *contra senaculum.* fuit enim eadem regione, inter Capitolium & forum, senaculum ubi magistratus cum senioribus deliberabant. auctor Victor. id erat, opinor, senaculum aureum. in altero manuscripto, *hemicyclium*, in altero *hemicidium*. ac si id factum Præneste accipimus, hemicyclum illic fuisse intelligamus. cujus nulla apud Victorem mentio. *Idem.*

In quo fastos à se ordinatos & marmoreo parieti incisos.] Quorum putantur esse fragmenta, quæ hodieque visuntur Romæ in Capitolio, muro impressa, eruta è fori ipsius ruinis. *Idem.*

Deinde in pergula docuit.]Cum Suetonius inquit, AVgustũ Apolloniæ adscendisse pergulam Theogenis Mathematici, intelligendum, adscendisse ad locum apertum in domus superna parte, in quo

tario Smyrnæ edito, adeo inclaruit, ut hæc de eo ſcriberentur,

Vni Craſsitio ſe credere Smyrna probavit:
Deſinite indocti conjugio hanc petere.
Soli Craſsitio ſè dixit nubere velle:
Intima cui ſoli nota ſua extiterint.

Sed cum edoceret jam multos, ac nobiles, in his Iulium Antonium triumviri filium, ut Verrio quoque Flacco compararetur, dimiſſa repente ſchola tranſiit ad Quinti Septimii Philoſophi ſectam.

19 SCRIBONIVS APHRODISIVS, Orbilii ſervus atque diſcipulus, mox à Scribonia Libonis filia, quæ prior AVgusti uxor fuerat, redemptus & manumiſſus, docuit, quo Verrius tempore: cujus etiam libros de orthographia reſcripſit, non ſine inſectatione ſtudiorum morumque ejus.

20 CAIVS IVLIVS HIGINVS, Auguſti libertus, natione Hiſpanus, etſi nonnulli Alexandrinum putant, & à Cæſare pue-

in quo Theogenes artem ſuam docebat & profitebatur, quo in loco & alii artifices ſe exercere, & res venales exponere conſueverant. Vopiſcus in Saturnino: *In Africa Rhetoricæ operam dederat, Romæ frequentaverat pergulas magiſtrales.* Iuvenalis:

(omnis
Sed nec ſtructor erit, cui cedere debeat
Pergula. ——

Hinc & illud Lucilii:

Pergula pictorum veri nihil, omnia picta.

Marcellus Donatus.

Intima cui ſoli nota ſua extiterint.] In vet. impr. *vota*, non *nota*, in eam ſententiam, Vota Smyrnæ Craſſitio fuerunt intima: ſolus quid ſibi vellet Smyrna Craſſitius intellexit. Intelligit autem, opinor, *Smyrnam*, poëma Cinnæ. *A. Statius.*

Ad Q. Septimii ſectam.] In vet. impr. *Septimi.* Atque hic ſit fortaſſe Septimius, de quo ſæpe Horatius. *Idem.*

Cujus etiam libros de Orthographia reſcripſit.] Si placet viri magni emendatio: *cujus etiam libro vel libris de Orthographia reſcripſit:* exemplum ſuccurrit Iulii Cæſ. cap. LXIII. *cujus aſperrimis orationibus non minore acerbitate reſcripſerat.* Sed nec vulgatam adſpernandam, ſuadet locus in eodem Cæſare, cap. LVI. *exiſtimatque reſcripturum & correcturum fuiſſe.* Schildius.

Cajus Iulius Higinus.] Huic duo priora nomina ſunt à patrono Cajo Iulio Cæſare, Octaviano AVguſto. Poteſt autem hic eſſe cujus extant fabulæ, & aſtronomica ad Marcum Fabium: quiſquis hic ſit Fabius. Nam Quintilianum credere, qui libros de inſtitutione oratoria ſcripſit, nihil neceſſe eſſe video, & cujus commentaria in Virgilium memorat AVlus Gellius libri primi capite viceſimo primo, & libri ſexti capite ſexto. AVrelius Macrobius libro tertio Saturnaliorum, libros de Diis penatibus, & de proprietatibus Deorum: ac de urbibus libro quinto, Serviuſque in ſeptimum Æneidos Virgilii. de Agricultura vero Cariſius, & quædam alia. *Vinetus.*

Quem

puerum Romam advectum, Alexandria capta. Studiose & avide imitatus est Cornelium Alexandrum Grammaticum Græcum: quem propter antiquitatis notitiam, *Polyhistorem* multi, quidam *historiam* vocabant. Præfuit Palatinæ bibliothecæ: nec eo secius plurimos docuit: fuitque familiarissimus Ovidio poëtæ & Cajo Licinio consulari historico: qui eum admodum pauperem decessisse tradit, & liberalitate sua, quoad vixit, sustentatum. Hujus libertus fuit Iulius Modestus, in studiis atque doctrina vestigia patroni secutus.

CAIVS MELISSVS, Spoleti natus, ingenuus, sed ob 21
discordiam parentum expositus, cura & industria educatoris sui altiora studia percepit: ac Mæcenati pro Grammatico muneri datus est. Cui quum se gratum & acceptum in modum amici videret; quamquam adserente matre, perman-

Quem propter antiquitatis notitiam, Polyhistorem multi.] Quomodo γράμματα, & *literæ*, nunc prima notant elementa, ut cum literarum alias dicimus esse vocales, alias consonantes: nunc vero sumuntur pro literarum studiis: ut in veteri senario:

Διπλοῦν ὁρῶσιν οἱ μαθόντες γράμματα.

quomodo item Tullius literas dividit in vulgares, & interiores sive reconditas: ita & γραμματικὴ, quæ ἀπὸ τῶν γραμμάτων dicta, nunc legendi scribendique, vel bene loquendi artem designat: nunc vero, præter eam, historiarum ac fabularum notitiam comprehendit: quandoque etiam plurium artium, & multarum rerum scientiam, & efflorescentem inde facultatem enarrandi scriptores, & judicandi de eorum scriptis, locisque corruptis. Atque hoc pacto cum sententia nostra conciliari posse arbitror opinionem veterum, qui late adeo Grammaticen extendunt, ut non una sit scientia, sed scientiarum cinnus. Hoc sine dubio argumentum fuit Telephi Grammatici libro eo, quo ostendit, πόσα χρὴ εἰδέναι γραμματικὸν, Suida teste. A varia qui scientia commendarentur, appellabantur πολυΐστορες. Vt Alexander Cornelius: item Apion Alexandrinus, contra quem Flavius Iosephus scripsit. Dicti quoque φιλόλογοι: ut Eratosthenes, & Attejus: de quibus c. x. Etiam dicebantur πολυμαθεῖς. Studiumque ipsum nominatum πολυμάθεια. *Vossius.*

Quidam historiam vocabant.] Ita supra alius *literarum oblivio* vocabatur.

Quanquam adserente matre.] Certam fuisse adsertionum formulam dubium non est. Quam integram Terentius versu uno clausit, apud quem Adelph. Act. II. Sc. I. Æschines ita loquitur:

Neque vendendum censeo, quæ libera est,
Nam ego illam liberali adsero causa manu.

Vbi Donatus, *Ordo est*, ait, *Ego liberali causa manu adsero. Et sunt juris verba, quibus Adsertores dicuntur, alienæ vindices libertatis.* Plautus Persa Act. I. Sc. III.

Nam ubi ego argentum accepero
Continuo tu illam à lenone adserito manu.

Varro lib. V. de L. L. *Hinc adserere ma-*

mansit tamen in statu servitutis: præsentemque conditionem veræ origini anteposuit. quare cito manumissus, AVgusto & insinuatus est. Quo delegante, curam ordinandarum bibliothecarum in Octaviæ porticu suscepit. Atque, ut ipse tradit, sexagesimum ætatis annum agens, libellos *Ineptiarum*, qui nunc *Iocorum* inscribuntur, componere instituit: absolvitque centum & quinquaginta, quibus & alios diversos postea addidit. Fecit & novum genus Togatarum, inscripsitque *Trabeatas*.

22 MARCVS POMPONIVS MARCELLVS sermonis Latini exactor molestissimus, in advocatione quadam (nam interdum & caussas agebat) solæcismum ab adversario factum usque adeo arguere perseveravit, quoad Cassius Severus interpellatis judicibus dilationem petiit: ut litigator suus alium Grammaticum adhiberet; quando non putat is cum adversario de jure sibi, sed de solæcismo controversiam futuram. Hic idem cum ex oratione Tiberium reprehendisset: affirmante Ateio Capitone, & esse illud Latinum, &, si non esset futurum: *Certe jam inde mentitur*, inquit, *Capito. Tu enim Cæsar civitatem dare potes hominibus, verbis non potes.* Pugilem olim fuisse Asinius Gallus hoc in eum Epigrammate ostendit:

Qui caput ad lævam didicit, glossemata vobis

Præ-

nu, in libertatem cum prehendimus. Ab hac autem manuum prehensione Adsertio, in Lexico Latino græco B. Germani Parisiensis Καρπιστία, & Adsertor καρπιστὴς definitur. *Brissonius.*

Quare cito manumissus.] Servus ergo dicebatur Melissus: sed à domino suo Cajo Mæcenate manumissus, Cajus Mæcenas Melissus dictus est. Hic enim est, quem Mæcenatem Melissum legere oportet apud Plinium vicesimi octavi capite sexto. *Vinetus.*

Quo delegante.] In Cæsaris dictatoris vita, eodem verbo, & eodem genere est usus, *Quos omnes libellos vetuit Aug. publicari ea epistola, quam brevem admodum ac simplicem ad Pompeium Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegaverat, misit.*

Fecit & novum genus Togatarum, inscripsitque Trabeatas.] De Togatis fabulis ad cap. XLV. Aug. Barthius: de trabeis ad cap. XIV. Domit. Manutius. Quibus inter se comparatis facile, quid Trabeatæ fabulæ sint, perspicies.

Caßius Severus.] August. cap. LVI. & Calig. XVI.

Qui caput ad lævam didicit.] Pro *caput*, legebam, *capere*, ut pugilum ac luctatorum λαβὰς & ἀντιλαβὰς significet. *Glossemata* vocabant verba exquisita, neque vulgo nota, aut etiam vetusta:

Præcipit : os nullum, vel potius pugilis!

REMMIVS PALÆMON VICENTINVS, mulieris 23
verna, primo, ut ferunt, textrinum, deinde herilem filium dum comitatur in ſcholas literas didicit. poſtea manumiſſus, docuit Romæ: ac principem locum inter Grammaticos tenuit; quanquam infamis omnibus vitiis, palamque & Tiberio, & mox Claudio, prædicantibus, nemini minus inſtitutionem puerorum vel juvenum committendam: ſed capiebat homines cum memoria rerum tum facilitate ſermonis: necnon etiam poëmata faciebat ex tempore. Scripſit & variis, nec vulgaribus metris. Arrogantia fuit tanta, ut Marcum Varronem *porcum* appellaret; *ſecum & natas & morituras literas* jactaret. *nomen ſuum in Bucolicis non temere poſitum, ſed præſagiente Virgilio fore quandoque omnium poëtarum ac poëmatum Palæmonem judicem.* Gloriabatur etiam latrones quondam ſibi propter nominis celebritatem parſiſſe. Luxuriæ ita indulſit, ut ſæpius in die lavaretur: nec ſufficeret ſumptibus, quanquam ex ſchola quadragena annua caperet, ac non multo minus ex re familiari: cujus diligen-

ſta : de quibus Quinctilianus in I. *Protinus enim poteſt interpretationem linguæ ſecretioris, quas Græci* γλώσσας *vocant.* Atque alibi, *Circa gloſſemata etiam, id eſt, voces minus uſitatas, non ultima ejus profeſſionis diligentia eſt.* Ex quibus intelligimus, grammatici operis ac muneris fuiſſe, gloſſas præcipere, atque interpretari. *A. Statius.* Ita diſtinguendum ex ſententia Salmaſii :

Cui caput ad lævam, didicit gloſſemata, nobis
Præcipit : os nullum, &c.

Os nullum, vel potius pugilis.] Solent pugiles, cum dextra adverſarium petere ſoleant, caput ab ictu in lævam longius deflectere, ne feriantur. Maro,

Abduxêre retro longe capita ardua ab ictu.

Et quia tuber plagis & deformatum tumidumque redditur eorum caput, interdum etiam ſic male mulctantur, ut exoſſetur ejus aliqua pars, idcirco addidit, *os nullum, vel potius pugilis.* In quo etiam ei objicitur impudentia & inſcitia literarum. *Turnebus.*

Mulieris verna primo.] Vet. impr. mulieris *verna primo* quod placet. *Primo, ut ferunt, textrinum.* vel legendum, *textrinam*, vel faciendum, *textricis.* illud probabilius. *A. Statius.*

Luxuriæ ita indulſit, ut ſæpius in die lavaretur.] Id in Grammatico carpi, minime mirum, nam & in Commodo Imperatore notatur, ſepties aut octies in die laviſſe. Etiam inter Chriſtianos Siſennius quidam Epiſcopus bis in die, non ſine ſuſpicione intemperantiæ & voluptatum: ſed ille dicterio culpantes illuſit : *Quia ter lavare non poſſet.* Lipſium vide.

Quadragena annua.] Mille aureos Francicos : ſi Budæi rationibus credis.

gentissimus erat; cum & officinas promercalium vestium exerceret: & agros adeo coleret, ut vitem manu ejus institutam satis constet trecenta sexaginta quinque vasa edidisse. Sed maxime flagrabat libidinibus in mulieres, usque ad infamiam oris: dictoque non infaceto notatum ferunt cujusdam, qui quum in turba osculum sibi ingerentem, quanquam refugiens, devitare non posset: *Vis tu*, inquit, *magister, quotiens festinantem aliquem vides, abligurire?*

24 MARCVS VALERIVS PROBVS Berytius, diu centuriatum petiit, donec tædio ad studia se contulit. Legerat in provincia quosdam veteres libellos apud Grammatistam, durante adhuc ibi antiquorum memoria, necdum omnino abolita, sicut Romæ. Hos quum diligentius repetere atque alios deinceps cognoscere cuperet, quamvis se contemni, magisque obprobrio legentibus, quam gloriæ & fructui esse animadverteret, nihilominus in proposito mansit: multaque exemplaria contracta emendare, ac distinguere, & adnotare curavit, soli huic nec ulli præterea Grammatices parti deditus. Hic non tam discipulos quam sectatores aliquot habuit. Nunquam enim ita docuit ut magistri personam sustineret. Vnum vel alterum, vel, quum plurimos, tres aut quatuor, postmeridianis horis admittere, cubansque, inter longos ac vulgares sermones solebat, legere quædam, idque perraro. Nimis pauca & exigua de quibusdam minutis quæstiunculis edidit. Reliquit autem non mediocrem sylvam observationum sermonis antiqui.

Marcus Valerius.] Martialis:
Illo vindice, nec Probum timeto.
Floruit autem Romæ sub Nerone, ut Eusebii Chronica monent, qui *Berytius* cognominatus est, ex civitate Phœniciæ, quæ Græcis Βηρυτὸς, nostris Gallis Barut. *Vinetus.*

C. SVETONI TRANQVILLI DE CLARIS RHETORIBVS LIBER.

RHETORICA quoque apud nos, perinde atque grammatica, sero recepta est, paulo etiam difficilius, quippe quam constet nonnunquam etiam prohibitam exerceri. Quod ne cui dubium sit, vetus senatusconsultum, item Censorium edictum, subjiciam. CAIO FANNIO STRABONE, MARCO VALERIO MESSALLA CONSVLIBVS, *Marcus Pomponius prætor senatum consuluit. Quod verba facta de Philosophis & de Rhetoribus, de ea re ita censuerunt: Vt Marcus Pomponius prætor animadverteret, curaretque uti ei è Republica fideque sua videretur, uti Romæ ne essent.* De iisdem interjecto tempore, Cnæus Domitius Ænobarbus, & Lucius Licinius Crassus censores, ita edixerunt, RENVNTIATVM EST NOBIS ESSE 1

VEtus *senatusconsultum, item Censorium edictum, subjiciam.*] Extat utrumque etiam apud A. Gellium lib. XV. cap. XI.

Quod verba facta sunt.] Hæc singularibus litteris scribebant, utpote solennia: hoc modo, Q. V. F. S. ut illa, De ea re ita censuerunt. D. E. R. I. C. *A. Statius.* Consules plane de eo quod retulerant verba fecisse dicebantur. Id patet cum ex hoc Senatusconsulto, tum etiam ex iis quæ à Frontino lib. II. de Aquæductibus, & à Cælio lib. VIII. Epist. Famil. & ex Opiniano S.C. quod à Cicerone VIII. Philipp. citatur, nec non ex S.C. Vellejano, & de petitione hereditatis, quæ à Iureconsultis referuntur. Eratque idem loquendi genus commune cum his omnibus, qui sive sententiæ loco, sive legatione fungentes, sermonem de re aliqua in Senatu habebant. *Brissonius.*

Lucius Licinius Crassus.] Hic est Crassus ille orator qui istius sui edicti meminit apud Ciceronem, libro tertio de Oratore. Censores autem hi fuerunt, Cajo Claudio Pulchro, Marco Perperna consulibus: ut est in fragmentis fastorum, anno ab Roma condita sexcentesimo sexagesimo secundo, ut putat Plinius in principio libri septimi decimi. *Vinetus.*

Renuntiatum est nobis.] Referre, verba facere, nuntiare, & renuntiare, solennia verba sunt in hoc genere. Nuntiare verbum est apud Gellium in IV. cap. VI. *A. Statius.*

ESSE HOMINES *qui novum genus disciplinæ instituerunt: ad quos juventus in ludos conveniat: eos sibi nomen imposuisse Latinos Rhetoras: ibi homines adulescentulos totos dies desidere. Majores nostri, quæ liberos suos discere, & quos in ludos itare vellent, instituerunt. Hæc nova quæ præter consuetudinem ac morem majorum fiunt, neque placent neque recta videntur. Quapropter & iis qui eos ludos habent: & iis qui eo venire consueverunt, videtur faciendum ut ostendamus nostram sententiam nobis non placere.* Paulatim & ipsa utilis honestaque apparuit: multique eam præsidii causa, & gloriæ, appetiverunt. CICERO ad præturam usque Græce declamavit. Latine vero senior quoque, & quidem consulibus Hirtio & Pansa: quos *discipulos, & grandeis prætextatos*, vocabat. CNÆUM POMPEIUM, quidam historici tradiderunt, sub ipsum civile bellum, quo facilius Cajo Curioni promptissimo juveni, causam Cæsaris defendenti, contradiceret, repetisse declamandi consuetudinem. MARCUM ANTONIUM, item AUGUSTUM ne Mutinensi quibem bello omisisse. NERO CÆSAR & primo imperii anno, publice quoque bis antea declamavit. plerique autem oratorum, etiam declamationes ediderunt. Quare magno studio hominibus injecto, magna etiam professorum ac doctorum profluxit copia, adeoque floruit, ut nonnulli ex infima fortuna in ordinem senatorium, atque ad summos honores processerint. Sed ratio docendi nec una omnibus, nec singulis eadem semper fuit: quando vario modo quisque discipulos exercuerunt. Nam & dicta præclare, per omnes figuras,

per

Nobis non placere.] Hæc verba sententiæ solemnia, ut illa, *Senatui populoque placere.*

Latine vero senior.] Fuerunt consules AVlus Hirtius, & Cajus Vibius Pansa, anno ab urbe Roma condita septingentesimo & undecimo. quo anno, septimo Idus Decembres, occisus fuit Cicero: ut est apud autorem dialogi de oratoribus. *Vinetus.*

Prætextatos.] Id est, pueros. Calig. c. XIV. *nepotem suum prætextatum adhuc coheredem ei dederat.* Ex epistola Ciceronis ad Pætum, lib. IX. *Hirtium ego, & Dolabellam dicendi discipulos habeo, cœnandi magistros. Puto enim te audiisse (si forte ad vos omnia perferuntur) illos apud me declamitare, me apud cœnitare.*

Per figuras.] Κατὰ σχήματα ac fortasse figuratas intelligit controversias,

de

per casus, & apologos, aliter atque aliter exponere: & narrationes, tum breviter & presse, tum latius & uberius explicare consueverant: interdum Græcorum scripta convertere, ac viros illustreis laudare, vel vituperare: quædam etiam ad usum communis vitæ instituta, tum utilia, & necessaria, tum perniciosa & supervacanea ostendere: sæpe fabulis fidem firmare, aut historiis demere, quod genus θέσεις & ἀνασκευὰς & κατασκευὰς Græci vocant, donec sensim hæc exsoleverunt: & ad controversiam ventum est. Veteres CONTROVERSIÆ, aut ex historiis trahebantur: sicut sane nonnullæ usque adhuc: aut ex veritate, ac re, si qua forte recens accidisset. Itaque locorum etiam appellationibus adjectis, proponi solebant. Sic certe collectæ editæque se habent: ex quibus non alienum fuerit unam & alteram, exempli causa, ad verbum referre: *Æstivo tempore adolescentes urbani cum Ostiam venissent, litus ingressi, piscatores trahentes rete adierunt: & pepigerunt, bolum quanti emerent: nummos solverunt. diu expectaverunt, dum retia extraherentur. aliquando extractis, piscis nullus infuit, sed sporta auri obsuta. Tum emptores bolum suum ajunt, piscatores suum. Venalicii quum Brundusii gregem venalium è navi educerent, formoso, & precioso puero, quod portitores verebantur, bullam, & prætextam togam imposuere: facile fallaciam celarunt. Romam venitur, res cognita est, petitur puer, quod domini voluntate fuerit liber, in libertatem.* Olim autem eas appellationes Græci συντάξεις vocabant: mox controversias quidam, sed aut fictas,

de quibus Quintil. in IX. quarum cum triplex genus esse dicat, primum frequens in scholis esse tradit. *A. Statius.*

Per casus.] Eventus, ut quid quoque casu dicendum. vel casum intelligit, de quo Quintilianus in V. *Casus autem*, inquit, *qui & ipse præstat argumentis locum, sine dubio est ex insequentibus*, & quæ sequuntur. *A. Statius.*

Bolum quanti emerent.] Βόλον, id est, jactum retis. Sic apud Plutarchum, βόλον πριάσθαι, quantum uno jactu capitur, emere.

Venalicii.] Aliter mangones. Salmasium vide ad cap. LXIX. Aug.

Bullam & prætextam togam imposuêre.] Vt conditionem ejus dissimularent, liberorum puerorũ habitu induti.

Petitus puer in libertatem.] Sic *petere in servitutem* dixit, qui Livium contraxit, de Virginia, libro tertio. *Vinetus.*

Mox controversias.] Quarum sunt exem-

ctas, aut judicialeis. Illustres professores, & quorum memoria aliqua extet, non temere alii reperientur quam de quibus tradam.

2 LVCIVS PLOTIVS GALLVS. De hoc Cicero ad Marcum Titinnium sic refert; *Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere cœpisse Lucium Plotium quendam: ad quem quum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. Continebar autem doctissimorum hominum auctoritate: qui existimabant Græcis exercitationibus ali melius ingenia posse.* Hunc eundem (nam diutissime vixit) M. CÆLIVS in oratione, quam pro se de vi habuit, significabat dictasse Atracino accusatori suo, actionem: subtractoque nomine *ordearium eum rhetorem* appellat, deridens ut inflatum, ac levem, & sordidum.

3 LVCIVS OTACILIVS PILITVS servisse dicitur, atque etiam hostiarius, veteri more, in catena fuisse: donec ob ingenium ac studium literarum manumissus, accusanti patrono subscripsit. Deinde Rhetoricam professus, Cnæum Pompejum Magnum docuit, patris ejus res gestas nec minus ipsius, compluribus libris exposuit: primus omnium libertinorum, ut Cornelius Nepos opinatur, scribere

exempla apud Senecam & Quinctilianum seniores.

Lucius Plotius Gallus. De hoc.] Titulum opinor capiti præposuerat Suetonius. *Lucius Plotius Gallus.* cui attexit consequentia. Credo, ego, eodem versu & contextu titulos poni solitos: ut in epistolis etiam solebant eorum, ad quos scribebant, nomina ponere. *A. Statius.*

Quam pro se de vi habuit.] Oratio illa Marci Cœlii non extat: sed ea quam pro Cœlio Cicero habuit: ex qua quædam cognosces de Atracino. Chronicon Eusebii: Atratinus, qui septemdecim natus annos Cœlium accusaverat, clarus inter Oratores habetur. Et ad extremum morborum tœdio in balneo voluntate examinatus heredem dereliquit Augustum.

Atque etiam hostiarius, veteri more, in catena fuisse.] Hostiarius pro Ostiario. Fuerunt quondam apud Romanos janitores vinculis ad fores alligati. Ejus autem moris mentio & apud alios, & apud Ovidium in illo versu,

Ianitor indigne, dura religate catena.

Muretus.

Accusanti patrono subscripsit.] Legendum fortasse, *accusanti patrono suo scripsit.* quod multi alii factitarunt rhetores ipsi foro abstinentes, aliis orationes scripserunt, quamobrem à patrono sit ille manumissus. sin illo modo malumus, subscriptorem intelligamus, sunt autem subscriptores, ut jurisconsulti definiunt, qui se accusationi ejus qui rei nomen detulerat, subscribunt. *A. Statius.*

Cui

bere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam.

Ad id tempus EPIDIVS calumnia notatus, ludum 4
docendi aperuit: docuitque inter cæteros Marcum Antonium & AVgustum. Quibus quondam Cajus Canutius, objicientibus sibi quod in Republica administranda potissimum consularis Isaurici sectam sequeretur, *Malle* respondit, *Isaurici esse discipulum, quam Epidii calumniatoris.* Hic Epidius ortum se ab Epidio Nuncione prædicabat: quem ferunt olim præcipitatum in fontem fluminis Sarni, paulo post cum cornibus extitisse, ac statim non comparuisse, in numeroque deorum habitum.

SEXTVS CLODIVS è Sicilia, Latinæ simul Græcæ- 5
que eloquentiæ professor, male oculatus, & dicax: par oculorum in amicitia Marci Antonii triumviri extitisse se ajebat. Ejusdem uxorem Fulviam, cui altera bucca inflatior erat, *acumen stili tentare* dixit, nec eo minus immo vel magis ob hoc, Antonio gratus. A quo mox consule ingens etiam congiarium accepit: ut ei in Philippicis Cicero objicit. *Adhibes joci causa magistrum suffragio tuo, & compotorum tuorum Rhetorem: cui concessisti, ut in quem vellet, diceret, salsum omnino hominem: sed materia facilis, in te, & in tuos dicta dicere. At quanta merces rhetori est data, audite Patres Conscripti, & cognoscite Reipublicæ vulnera. duo millia jugerum campi Leontini Sexto Clodio Rhetori adsignasti, & quidem immunia: ut tanta mercede nihil sapere disceres.*

CAIVS ALBVTIVS SILVS Novariensis, quum æ- 6
dilitate in patria fungeretur, quum forte jus diceret ab iis contra quos pronuntiabat, pedibus è tribunali detractus est. Quod indigne ferens, statim contendit ad portam, & inde Ro-

Cui altera bucca inflatior erat, acumen stili tentare dixit.] Stilo enim medici inflationes fodicabant, qua re cognita, jocus apparet. *Aciem tentare* sic idem dixit in vita Neronis Cæs. *Duos pugiones, quos secum attulerat, arripuit, tentataque utriusque acie, rursus condidit.* A. Statius.

Ingens etiam congiarium accepit.] Congiarium appellat munus, homini privato collatum, ut Vesp. cap. XVIII.

Vt in Philippicis.] In secunda.

Romam: receptuſque in PLANCI oratoris contubernium: cui declamaturo mos erat, prius aliquem, qui ante diceret, excitare: ſuſcepit eas partes, atque ita implevit, ut Planco ſilentium imponeret, non audenti in comparationem ſe dimittere. Sed ex eo clarus, propria auditoria inſtituit, ſolitus propoſita controverſia ſedens incipere, & calore demum provectus conſurgere, ac perorare. Declamabat autem genere vario: modo ſplendide atque adornate: tum, ne uſquequaque ſcholaſticus exiſtimaretur, circunciſe ac ſordide, & tantummodo trivialibus verbis. Egit & cauſas, verum rarius, dum ampliſſimam quanque ſectatur, nec alium in ulla locum, quam perorandi. Poſtea renuntiavit foro, partim pudore, partim metu. Nam quum in lite quadam centumvirali, adverſario, quem ut impium erga parentes, inceſſebat, jusjurandum quaſi per figuram ſic obtuliſſet: *Iura per patris matriſque cineres, qui inconditi jacent*: & alia in hunc modum: arripiente eo conditionem, nec judicibus aſpernantibus, non ſine magna ſui invidia negotium affixit. Et rurſus in cognitione cædis, Mediolani, apud Lucium Piſonem proconſulem, defendens reum, quum cohibente lictore nimias laudantium voces, ita excanduiſſet, ut & deplorato Italiæ ſtatu, quaſi iterum in formam provinciæ redigeretur: Marcum inſuper Brutum, cujus ſtatua in conſpectu erat, invocaret, *legum ac libertatis*

Planci Oratoris.] Lucii Munacii Planci: de quo ſic Latina Euſebii Chronica, de Octaviani AVguſti temporibus, apud annum quartum Olympiadis centeſimæ octogeſimæ octavæ: *Munatius Plancus, Ciceronis diſcipulus, orator habetur inſignis. Qui quum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.* Vinetus.

Nec alium in ulla locum, quam perorandi.] Plures enim in eadem cauſſa oratores audiebantur. Epilogus vero ſeu peroratio acris eſſe debet, ut relinquat aculeos in animis auditorum. Quare has partes, ingenio ſuo convenientes, Albutius ſibi depopoſcit. Multum hac re valuiſſe Ciceronem, ac imprimis ſi opus eſſet miſericordiâ, argumento eſt, quod, ſi is affectus ciendus eſſet, Ciceroni ab aliis peroratio relinqui ſoleret. Ita enim de ſe ait in Oratore: *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eo ſum uſus pluribus, quod, etiamſi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant, in qua ut viderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar.*

In lite quadam centumvirali.] De hasta centumvirali Budæum, de cauſſis centumviralibus Sigonium conſule ad cap. XXXVI. Auguſt.

tis auctorem, *& vindicem*, pœne pœnas luit. Iam autem senior ob vitium vomicæ Novariam rediit: convocataque plebe, causis propter quas mori destinasset, diu, ac more concionantis, redditis, abstinuit cibo.

More concionantis.] Concionem habentis, verba facientis. Cæterum deesse huic libro multum, intelligi potest ex catalogo rhetorum, qui principio duorum manuscript. legitur. namque præter superiorum nomina, hæc etiam leguntur: L. Cæstius Pius, M. Porcius Latro, Q. Curtius Rufus, L. Valerius Primanus, Virgilius Flavus, L. Statius Vrsulus, P. Clodius Quirinalis, M. Antonius Liberalis, Sex. Iulius Gabinianus, M. Fabius Quint. Iul. Tiro. *A. Stat.*

PVB. TERENTII AFRI CARTHAGINIENSIS

VITA.

VBLIVS TERENTIVS AFER, Carthagine natus, servivit Romæ Terentio Lucano Senatori: à quo ob ingenium & formam, non institutus modo liberaliter, sed & mature manumissus est. Quidam captum esse existimant: quod fieri nullo modo potuisse *Fenestella* docet: quum inter finem secundi belli Punici, & initium tertii natus sit, & mortuus: nec si à Numidis aut Getulis captus sit, ad ducem Romanum pervenire potuisset, nullo commercio inter Italicos & Afros, nisi post deletam Carthaginem cœpto. Hic cum multis nobilibus familiariter vixit: sed maxime cum Scipione Africano, & C. Lælio: quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur. Quod & ipsum *Fenestella* arguit, contendens utroque majorem natu fuisse. Quamvis & *Cornelius Nepos* æquales omnes fuisse tradat, & *Porcius* suspicionem de consuetudine per hæc faciat,

Dum lasciviam nobilium & fucosas laudes petit:
Dum Africani vocem divinam inhiat avidis auribus:
Dum ad Furium se cœnitare & Lælium, pulchrum putat:
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanum rapi
Ob florem ætatis suæ: ad summam inopiam redactus est.
Itaque è conspectu omnium abiit Græciam in terram ultimam.
Mortuus est in Stymphalo, Arcadiæ oppido: nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.

Eorum

Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

Scripsit Comœdias sex. Ex quibus primam *Andriam* cum ædilibus daret, jussus ante *Cæcilio* recitare. Ad cœnantem cum venisset, dictus est, initium quidem fabulæ, quod erat contemptiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens, legisse: post paucos vero versus invitatus, ut accumberet, cœnasse una, deinde cætera percurrisse non sine magna *Cæcilii* admiratione. Et hanc autem, & quinque reliquas æqualiter populo probavit: quamvis *Volcatius* de enumeratione omnium ita scribat, *Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.*

Eunuchus quidem bis die acta est: meruitque pretium quantum nulla antea cujusquam comœdia, id est, octo millia nummûm. propterea summa quoque titulo asscribitur. Nam *Adelphorum* principium *Varro* etiam præfert principio Menandri. Non obscura fama est adjutum Terentium in scriptis à Lælio & Scipione, quibus cum familiariter vixit. Eandem ipse auxit: nunquam enim nisi leviter se tutari conatur, ut in Prologo Adelphorum:

Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Hunc adjutare, assidueque una scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maximam: cum illis placet,
Qui vobis universis, & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbia.

Videtur autem se levius defendisse, quia sciebat Lælio & Scipioni non ingratam esse hanc opinionem; quæ tamen magis & usque ad posteriora tempora valuit.

Q. Memmius in oratione pro se ait: *Pub. Africanus, qui à Terentio personam mutuatus, quæ domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit. Nepos* authore certo comperisse se ait, C. Lælium quondam in Puteolano Kal. Martiis admonitum ab uxore, temporibus ut discumberet, petiisse ab ea ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium, dixisse: non sæpe in scribendo magis successisse sibi. deinde rogatum ut scripta illa proferret, pronuntiasse versus qui sunt in Heautontimorumeno,

Satis pol proterve me Syri promissa huc induxerunt.

Santra Terentium existimat, si modo in scribendo adjutoribus indiguerit, non tam Scipione & Lælio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quam C. Sulpitio Gallo, homine docto, & qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel Q. Fabio Labeone, & M. Popilio, consulari utroque, ac poëta. Ideo ipsum non juvenes designasse, qui se adjuvisse dicerentur: sed viros, quorum operam, & in bello, & in otio, & in negotio populus sit expertus. Post editas comœdias

mœdias nondum quintum atque trigesimum egressus annum; causa evitandæ opinionis, quia videbatur aliena pro suis edere: seu percipiendi Græcorum instituta moresque, quos perinde exprimeret in scriptis, egressus urbem est, neque amplius rediit. De morte ejus *Volcatius* tradit:

Sed ut Afer sex populo dedit comœdias,
Iter hinc in Asiam fecit. navem cum semel
Conscendit, visus nunquam est, sic vita vacat.

Q. Consentius redeuntem a Græcia periisse in mari dicit cum centum & octo fabulis, conversis è Menandro. Cæteri mortuum esse in Arcadiæ Stymphalo, sive Leucadia, tradunt, Cn. Cornelo Dolabella, M. Fulvio Nobl. Coss., morbo implicitum acri, dolore ac tœdio amissarum fabularum quas in navi præmiserat, ac simul fabularum quas novas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiam, quæ post equiti Romano nupsit. Item hortulos xx. jugerum, via Appia ad Martis villam. Quo magis miror *Porcium* scribere,

———*nihil Publius*
Scipio profuit, nihil ei Lælius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

Hunc *Afranius* quidem omnibus comicis præfert, scribens in Compitalibus, TERENTIO *non similem dices quempiam.*

Volcatius autem non solum Nævio, & Plauto, & Cæcilio, sed Licinio quoque postponit. *Cicero* in Limone hactenus laudat:

Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum expressumque Latina voci Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers:
Quidquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.

Item, C. CÆSAR:

Tu quoque tu in summis, ô dimidiate Menander,
Poneris, & merito puri sermonis amator,
Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis
Comica, ut æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hac despectus parte jaceres,
Vnum hoc maceror, & doleo tibi deesse, Terenti,

IVVE-

IVVENALIS VITA.

IVNIVS IVVENALIS liberti locupletis incertum filius, an alumnus, ad mediam fere ætatem declamavit, animi magis caussa, quam quod scholæ & foro præpararet: deinde paucorum versuum Satyra non absurde composita in Paridem pantomimum, poëtamque Claudii Neronis, ejus semestribus militiolis tumentem, genus scripturæ industriose excoluit. Et tamen diu ne modico quidem auditorio quicquam committere est ausus. Mox magna frequentia, magnoque successu bis ac ter auditus est, ut ea quoque quæ prima fecerat, inferciret novis scriptis:

Quod non dant proceres, dabit histrio, tu Camerinos,
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas.
Præfectos Pelopæa facit, Philomela tribunos.

Erat tum in delitiis aulæ histrio: multique fautorum ejus quotidie provehebantur. Venit ergo Iuvenalis in suspitionem, quasi tempora figurate notasset: ac statim per honorem militiæ, quanquam octagenarius, urbe summotus, missusque ad præfecturam cohortis in extrema parte tendentis Ægypti. Id supplicii genus placuit, ut levi atque joculari delicto par esset. Verum intra brevissimum tempus angore & tædio periit.

PERSII VITA.

AVLVS PERSIVS FLACCVS natus est pridie Nonas Decembris, Fabio Persico, L. Vitellio Coss. decessit 8. Kal. Decemb. Rubrio Mario, Asinio Gallo Coss. Natus in Etruria Volaterris, Eques Romanus, sanguine & affinitate primi ordinis viris conjunctus. decessit ad octavum milliarium via Appia, in prædiis suis. Pater ejus Flaccus pupillum reliquit moriens, annorum fere sex. Fulvia Sisennia mater nupsit postea Fusio; Equiti Romano: & eum quoque extulit intra paucos annos. Studuit Flaccus usque ad annum 12. Volaterris: inde Romæ apud Grammaticum Remmium Palæmonem, & apud rhetorem Verginium Flaccum. Cum esset annorum 16. amicitia cœpit uti Annæi Cornuti, ita ut ab eo nusquam discederet: à quo introductus aliquatenus in philosophia est. Amicos habuit à

prima

prima adolescentia Cæsium Bassum, & Calpurnium Staturam, qui eo vivo juvenis discessit. Coluit ut patrem Servilium Numanum. Per Cornutum cognovit Annæum etiam Lucanum, æquævum auditorem Cornuti. Nam Cornutus illo tempore Tragicus fuit, sectæ Stoicæ, qui libros philosophiæ reliquit. Sed Lucanus adeo mirabatur scripta Flacci, ut vix retineret se illo recitante à clamore (quin illa esse vera poëmata diceret.) Sero cognovit Senecam, sed non ut caperetur ejus ingenio. Vsus est apud Cornutum duorum convictu doctissimorum, & sanctissimorum virorum, acriter tum philosophantium, Claudii Agaterni medici Lacedæmonii, & Petronii Aristocratis Magnetis, quos unice miratus est & æmulatus, cum æquales essent, & Cornuto minores. Ipse etiam decem fere annis summe dilectus apud Thraseam est, ita ut peregrinaretur quoque cum eo aliquando, cognatam ejus Arriam uxorem habente. Fuit morum lenissimorum, verecundiæ virginalis, formæ pulcræ, pietatis erga matrem & sororem & amitam exemplo sufficientis. Fuit frugi & pudicus. Reliquit circa H.SXX. matri & sorori. scriptis tantum ad matrem codicillis, rogavit eam ut daret Cornuto sestertia, ut quidam dicunt, centies, ut alii volunt plus, & argenti facti pondera viginti, & libros circa septingentos, Chrysippi, sive bibliothecam suam omnem. Verum Cornutus sublatis libris, pecuniam sororibus, quas frater hæredes fecerat, reliquit. Et raro, & tarde scripsit. Hunc ipsum librum imperfectum reliquit. Versus aliqui dempti sunt in ultimo libri: & quasi finitus esset, leviter recitavit Cornuto: & Cæsio Basso petenti ut ipse ederet, tradidit edendum. Scripserat etiam in pueritia Flaccus prætextam, & ὁδοιπορικῶν librum unum, & paucos in sororem Thraseæ in Arriæ matrem versus, quæ se ante virum occiderat. Omnia autem Cornutus auctor fuit matri ejus, ut ea aboleret. Editum librum continuo mirari homines, & deripere cœperunt. Decessit autem vitio stomachi, anno, ætatis 30. Sed mox ut à schola & magistris deverterat, lecto libro Lucilii decimo, vehementer satyras componere studuit: cujus libri principium imitatus est: sibi primo, mox omnibus detrectaturus, cum tanta recentium poëtarum & oratorum insectatione, ut etiam Neronem illius temporis principem, culpaverit: cujus versus in Neronem cum ita se haberet,

Auriculas asini Mida rex habet,

In hunc modum à Cornuto ipso tantummodo est emendatus,

Auriculas asini quis non habet?

Ne hoc Nero in se dictum arbitraretur.

HORA-

HORATII VITA.

HORATIUS FLACCUS Venusinus, patre, ut ipse tradit, libertino, & exactionum coactore: ut vere creditum est salsamentario, quum illi quidam in altercatione exprobrasset; *Quotiens ego vidi patrem tuum cubito emungentem?* Bello Philippensi, excitus à Marco Bruto Imperatore, tribunus militum meruit: victisque partibus, venia impetrata, scriptum quæstorium comparavit. Ac primo Mæcenati, deinde Augusto insinuatus, non mediocrem locum in amborum amicitia tenuit. Mæcenas quantopere eum dilexit, satis monstratur illo Epigrammate: ubi inquit,

Ni te visceribus meis, Horati,
Plus jam diligo, Titium sodalem
Mimo tu videas strigosiorem.

Sed multo magis extremis, tali ad Augustum elogio: *Horatii Flacci, ut mei, memor esto.* AUGUSTUS ei Epistolarum officium obtulit: hoc ad Mæcenatem scripto significat. *Ante ipse scribendis epistolis amicorum sufficiebam: nunc occupatissimus, & infirmus, Horatium nostrum à te cupio abducere. Veniet ergo ab ista parasitica mensa ad hanc regiam: & nos in scribendis epistolis juvabit.* Ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam, aut amicitiam suam ingerere desiit. Extant epistolæ: ex quibus argumenti gratia, pauca subjeci. *Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam si victor mihi fueris: recte enim, & non temere feceris, quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valitudinem tuam fieri possit.* Et rursus. *Tui qualem habeam memoriam poteris ex Septimio quoque nostro audire. nam incidit ut illo coram fieret à me tui mentio. Neque si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque* ἀνθυπερηφανοῦμεν. Præterea sæpe inter alios jocos purissimum penem, & homuncionem lepidissimum appellat: unaque & altera liberalitate locupletavit. Scripta quidem ejus usque adeo probavit, mansuraque perpetuo: ut non modo Seculare carmen componendum injunxerit, sed & Vindelicam victoriam Tiberii Drusique privignorum: eumque coëgerit propter hoc, tribus carminum libris, ex longo intervallo, quartum addere: post Sermones quoque lectos, nullam sui mentionem habitam ita sit questus, *Irasci me tibi scito, quod non in plerisque ejusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris ne apud posteros tibi infame sit, quod videaris familiaris nobis esse?* Expressitque elogium, cujus initium est,

Cum tot sustineas, & tanta negotia, solus;
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,

Legi-

Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Cæsar.

* Idem Horatius habitu corporis brevis fuit atque obesus: qualis à se ipso & in Satyris describitur, & ab AVgusto hac epistola: *Protulit ad me Dionysius libellum tuum, quem ego, ne accusem te, quantuluscunque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris, ne majores libelli tui sint, quam ipse es: sed si tibi statura deest,* * *unde est. Itaque licebit in sextariolo scribas: quum circuitus voluminis tui sit* * ὀγκωδέστατος, *sicut est ventriculi tui.* Ad res Venereas intemperantior traditur. Nam speculato cubiculo scorta dicitur habuisse disposita: ut quocunque respexisset, ibi ei imago coitus referretur. Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini, aut Tiburtini: domusque ejus ostenditur circa Tiburtini luculum. Venerunt in manus & *elegi* sub titulo ejus, & *Epistola* prosa oratione, quasi commendantis se Mæcenati: sed utraque falsa puto. Nam elegi vulgares, epistola etiam obscura: quo vitio minime tenebatur. Natus est sexto Idus Decembres, Lucio Cotta & Lucio Torquato Consulibus. Decessit quinto Calendas Decembres, Cajo Marcio Censorino, Cajo Asinio Gallo Consulibus, post nonum & quinquagesimum annum, hærede AVgusto palam nuncupato: quum urgente vi valitudinis non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus & conditus est extremis Esquiliis, juxta Mæcenatis tumulum.

LVCANI
VITA.

M. ANNEVS LVCANVS Cordubensis prima ingenii experimenta in Neronis laudibus dedit quinquennali certamine. Dein civile bellum quod cum Pompejo & Cæsare gestum est, recitavit. Qui tantæ levitatis & tam immoderatæ linguæ fuit, ut in præfatione quadam ætatem & initia sua cum Virgilio comparans ausus sit dicere, *Et quantum mihi restat ad culicem?* Hic in initio adolescentiæ, cum ob infestum matrimonium patrem suum ruri agere longe cognovisset, revocatus Athenis à Nerone cohortique amicorum additus, atque etiam quæstura honoratus: non tamen permansit in gratia. Siquidem ægre ferens, recitante se, subito, ac nulla nisi refrigerandi sui caussa, indicto Senatu Neronem recessisse: neque verbis adversus principem, neque factis extantibus post hæc temperavit. Adeo ut quondam in latrinis publicis clariore cum strepitu ventris emisso, hemistichium Neronis magna cum sessorum fuga pronuntiarit: *Sub terris tonuisse putes.* Sed

& famoſo carmine cum ipſum, tum potentiſſimos amicorum, graviſſime proſcidit. Ad extremum pene ſignifer Piſonianæ conjurationis extitit. Multis in gloriam tyrannicidarum palam indicenda: ac plenus minarum uſque eo intemperans, ut Cæſaris caput proximo cuique jactaret. Verum detecta conjuratione, nequaquam animi conſtantiam præſtitit. Facile enim confeſſus, & ad humillimas devolutus preces: matrem quoque innoxiam inter ſocios nominavit: ſperans impietatem ſibi apud parricidam principem profuturam. Impetrato autem mortis libero arbitrio, codicillos ad patrem de corrigendis quibuſdam verſibus ſuis exaravit: epulatuſque largiter, brachia ad ſecandas venas medico præbuit. Poëmata etiam ejus prælegi memini: confici vero, ac vænalia proponi, non tantum operoſe & diligenter, ſed inepte quoque.

PLINII
VITA.

PLINIVS SECVNDVS Novocomenſis, equeſtribus militiis induſtrie functus, procurationes quoque ſplendidiſſimas, atque continuas, ſumma integritate adminiſtravit, & tamen liberalibus ſtudiis tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio ſcripſerit. Itaque bella omnia, quæ unquam cum Germanis geſta ſunt, viginti voluminibus comprehendit. Item naturalis hiſtoriæ triginta ſeptem libros abſolvit. Periit clade Campaniæ. Nam quum Miſenenſi claſſi præeſſet, & flagrante Veſevo, ad explorandas propius cauſas, liburnicas prætendiſſet: neque, adverſantibus ventis, remeare poſſet: vi pulveris ac favillæ oppreſſus eſt: vel, ut quidam exiſtimant, à ſervo ſuo occiſus: quem, deficiens æſtu, ut necem ſibi maturaret, oraverit.

IN-

INSCRIPTIONES ANTIQVÆ ILLVSTRIORES DE CÆSARIBVS SVETONIANIS.

Quæ Commentario non sunt insertæ.

D. IVLIO CÆSARI.

I.

In Hispania Tarraconensi.

BELLVM. CAESARIS
ET. PATRIAE. EX. MAGNA. PARTE. CONFECTVM
SEX. ET. CN. MAGNI. POMPEII. FILIIS. HIC. IN. AGRO
BATESTANIORVM. PROFLIGATIS.

II.

Augustæ Taurinorum.

C. IVL. CAESAR. C. F
DE
GALLEIS
ET
ALLOBROGIBVS
TRIVMPHAVIT.

III.

Treveris.

CAES. PRO. EXERC. IMP. P. P
S. C. AV. TREVE.
INGRESSVM. H. CASTRA. SARRAE
FLV. PRO. MIL. CVSTODIA
BIENN. POTITVS. EST.

IV.

Eboræ.

DIVO. IVLIO
LIB. IVL. EBORA
OB. ILLIVS. IN. MVN. ET. MVN
LIBERALITATEM
EX. D. D. D.
QVOIVS. DEDICATIONE
VENERI. GENETRICI
CÆSTVM. MATRONÆ
DONVM. TVLERVNT,

D. AVGVSTO CÆSARI.

I.

Tergeſte.

IMP. CAESAR. COS. DES. TERT. III. VIR. R. P. C
ITERVM. MVRVM. TVRRES.QVE. F.

II.

SENATVS. POPVLVS.QVE. ROMANVS
IMP. CAESARI. DIVI. IVLI. F. COS. QVINCT
COS. DESIGN. SEXT. IMP. SEPT
REPVBLICA. CONSERVATA.

III.

IMP. CAES. DIVI. F. AVGVSTVS. PONT. MAX
COS. XI. TRIBVNIC. POTEST. X. IMP. VIIII
ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATIS. TEMPLO
IANI. CLVSO. ET. REP. P. R. OPTIMIS. LEGIBVS
ET. SANCTISSIMIS. INSTITVTIS. REFORMATA
VIAM. SVPERIOR. COS. TEMPORE. INCHOATAM
ET. MVLTIS. LOCIS. INTERMISSAM. PRO
DIGNITATE. IMPERI. P. R. LATIOREM.
LONGIOREM.QVE. GADEIS. VSQ. PROMOVIT.

IIII.

Romæ.

IMPERATOR
CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS. IMP
XII. COS. XI. TRIB. POT
XIV. AEGYPTO. IN. POTESTATEM
POPVLI
ROMANI. REDACTA
SOLI. DONVM. DEDIT.

V. Ro-

V.

Romæ.

IMP. CAES. DIVI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
IMP. XIIII. COS. XI. TRIB. POTEST. XV
EX. STIPE. QVAM. POPVLVS. ROMANVS
ANNO. NOVO. APSENTI. CONTVLIT.
NERONE. CLAVDIO. DRVSO
T. QVINCTIO. CRISPINO. COS
VOLCANO.

VI.

LARIBVS. PVBLICIS. SACRVM
IMP. CAESAR. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
TRIBVNIC. POTESTAT. XVIIII
EX. STIPE. QVAM. POPVLVS. EI
CONTVLIT. K. IANVAR. APSENTI
C. CALVISIO. SABINO
L. PASSIENO. RVFO. COS.

VII.

Romæ.

COLLEGIO. CENTONARIORVM. . . . .
CVM. BASI. MARMOREA. ET. CERIOLARIB. DVOBVS AEREIS. HABENTIBVS. EFFIGIEM. CVPIDINIS. TENENTIS. CALATHOS. L. SEXTILIVS. SELEVCVS. DECVRIO D. D. HOC. AMPLIVS. ARK. RET. P. COLLEGII. SS. DONVM DEDIT. -X- V. VT. EX. VSVRIS. CENTESIMIS. EIVS QVANTITATIS. QVAE. EFFICIT. ANNVOS. -X- DC. DIE VIIII. KAL. OCTOB. NATALI. DIVI. AVGVSTI. EROGENTVR. EX. ARK.
. . . . .

VIII.

Romæ.

IMP. CAESAR. DIVI. IVLI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS. COS. XII
TRIBVNICIAE. POTESTAT. XIX. IMP. XIIII
RIVOS. AQVARVM. OMNIVM. REFECIT.

IX.

Seduni in Vallesia,

ex emendatione Casauboni.

IMP. CAESARI. DIVI IVLI. F
AVGVSTO. COS. XIII
TRIBVNITIA. POTESTATE. XXVIII
PATRI. PATRIAE
PONTIFICI. MAXIMO
CIVITAS. SEDVNORVM.
. . . PATRONO.

X.

In Piceno.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVST.
PONTIFEX. MAXIMVS. COS. XIII
TRIBVNICIAE. POTESTATIS. XXXII
IMP. XVI. PATER. PATRIAE
MVRVM. DEDIT.

Monumentum Ancyranum, de quo ad cap. CI. August.

. . . .

I.

Annos undeviginti natus exercitum privato consilio & privata impensa comparavI. * *perque M. Antoni* FactionIs oppressam, in libertatem vindicavi *Remp.* decretis honorificis ordinem suum. . . . .
. . . .

II.

Patriciorum numerum auxi, consul quintum jussu populI & Senatus. Senatum ter legi, & in consulatu sexto censum populi collega M. Agrippa egi, lustrum post annum alterum &

qua-

quadragesimum feci (legi) quo lustro civium Romanorum censita sunt capita quadragiens centum millia & sexaginta tria. . . . . . cum nuper lustrum solus feci (legi) cens*orino* & *as*inio Cos. quo lustro censa sunt civium Romanorum *capita* quadragiens centum millia & ducenta triginta tria. in consulatu fI. . . . . cum nuperrime lustrum *con*lega Tiberio, Sext. Pompejo, & Sex. Apulejo Cos. quo lustro *censa sunt* Romanorum capita quadragiens centum millia. . . . . Iginta & septem mil. legi.Pno. . . . . . exempla majorum, & exolescentia jam ex nos. . . . . multarum rerum exempla imitando . . . .

III.

Honoris mei caussa Senatus Populusque Romanus annum Quintum & decimum agentIs ConsulIs designavit, ut cum magistratum inirent, post quinquennium ex eo die, *quo* deducti in *forum ut* interessent consiliis publicis, decrevit Senatus. Equites autem Romani universi Principem *juventutis Cajum* hastis argenteis donatum appellaverunt.

Libri Romani viritim *centenos vicenos* numeravi ex testamento patris mei, & nominI meo quadringenos ex bellorum manubiis Consul quintum dedi, iterum autem in Consulatu decimo ex patrimonio meo bis quadringenos congiarI viritim, iterum ære merui, & Consul undecimum duodecim frumentationes, frumento privatim *coëmpto meo* emensus sum, & tribunitia

 pote-

poteſtate duodecimum quadringenos nummos tertium viritim dedi. *Qualia mea* congiaria frumenti *medim*num nunquam minus quinquaginta & ducenta .... ſia duodevigintesimum Conſul trecentis & viginti millibus plebis urbanæ ſexagenos denarios viritim dedi, & quinis militum meorum conſul quintum ex manubiis viritim millia nummum ſingula dedi, acceperunt id triumphale conglarium in colonias hominum circiter centum & viginti millia. Conſul tertium decimum ſexagenos denarios plebi quæ tum frumentum publicum ac*cepit*, dedi. ea millia hominum paulo plura quam ducenta fuerunt *pro* agris quos in conſulatu meo quarto & poſtea, Conſulibus Marco & Cn. Lentulo Augure adſignavi militibus ſolvi municipiis pa.... *ſeſ*tertium circiter ſexageſim. itineris emi, quam Romanis *Prætoribus* numeravi ...... quod pro agris provincialibus ſolvi unus & ſolus omnium, qui deduxerunt colonias militum in provincias ad memoriam ætatis meæ feci. poſtea Nerone & Cn. Piſone Coss. itemque *C. Antiſtio* & D. Lelio Conſulibus, & L. Caninio, & Q. Fabricio Conſulibus *militibus*, quos emeritis ſtipendiis in ſua municipia præm. perſolvi: *quam in rem* ſeſt. mili..... impendi Quater...... avi ærarium, ita ut ſeſtertium millia quingenta. ...... ded. .... ravi ærario detuli. .... quod ex conſilio. ..... militibus quin.......... meruiſſent H S. mil..... detuli. ...... Cn. P. Lentulo ..... ules fuerunt cum

D....,

D. .... cerent. .... centum millibus hominum .... fru*mentum* ....

I V.

Curiam & continens & calchidicum templumque Apollinis in palatio cum porticibus, ædem Divi Iulii, lupercal, porticum ad circum Flaminium, quem ſum adpellari paſſus ex nomine ejus, qui priorem ædem in ſolo fecerat, Octaviani pulvinar ad circum maximum, ædes in Capitolio Iovis Feretrii & Iovis Tonantis, ædem Quirinis, ædes mundo & Iunonis. .... & Iovis libertatis in Aventino, ædem Larum In ſumma ſacra via, ædem Deum Penatium in Velia, ædem Iuventatis, ædem matris mag. Deiæ in Palatio feci.

Sertorium & Pompejum Theatrum utrumque opus impenſa grandi refeci ſine ulla inſcriptione nominis mei, rivos aquarum compluribus locis vetuſtate labentes refeci, & aquam quæ Mar*tia* appellatur duplicavi fonte novo in rivum ejus immiſſo. Forum Iulium & Baſilicam, quæ fuit inter ædem Caſtoris & ædem Saturni cœpta profligataque opera à patre meo perfeci, & eandem Baſilicam conſumtam in*cendio* ampliato ejus ſolo ſub titulo *C. & L.* nominis filiorum, cum vivus non perfeciſſem, perfeci ab Hæredibus. ..... virgine exemplum Deum in urbe Conſu. ..... feci fluvio prætermiſſo quod temp. & .... ultoris templum Forumque AVguſtum & templum Apollinis in ſolo magnam partem *à*

me empto feci, quod ſub nomine M. Marcelli Veneri . . . . . . manibus in Capitolio & in æde Divi Iulii, & in æde Apollinis, & in æde Veſtæ, & in templo Martis Victoris conſecravi, quæ mihi conſtiterunt circiter millenis auri coronari pondo triginta quinque millium municipiis & coloniis Italiæ conferentibus ad triumphos meos quintum Conſul remiſi, & poſtea quotieſcunque Imperator m . . . . . auri coronarium non accepi decernentibus municipiis. . . : . quæ ante decreveram.

Tempus defunctarum Africanarum meo nomine aut filiorum meorum & nepotum in circo . . . . . aut in foro, aut in Amphitheatris Popul. . . . quibus confecta ſunt beſtiarum circiter trium millium & quingenta. navalis prælii ſpectaculum populo . . . liberum, in quo loco nunc nemus eſt Cæſarum cavato *ſolo in* longitudine mille & octingentos pedes, latitudine pedes ducenti, in quo triginta roſtratæ naves, triremeſque plurimæ. . . . . rumores inter ſe conflixerunt, *ceciderunt* præter remiges millia . . . . circiter. In templis omnium civitatum P. . . . & Aſiæ victor ornamenta repoſui, quæ ſpoliatis templis . . . . privatim poſſederat ſtatuæ . . . . quadragenis argenteis ſteterunt in Vrbe ac circiter, quas ipſe ſuſtuli, ex qua de pecunia dona aurea in ædem Apollinis meo nomine & filiorum (*forte* illorum) quæ mihi ſtatuerunt, honorem habuerunt, poſui.

. . . .

Cætera corroſa ac corrupta.

TIBE-

TIBERIO NERONI CÆSARI.

I.

Romæ.

TI. CLAVDIVS. TI. F. NERO
PONTIFEX. COS. ITERVM
IMP. ITERVM
LVDOS. VOTIVOS. PRO. REDITV
IMP. CAESARIS. DIVI. F. AVGVSTI
PONTIFICIS. MAXIMI
IOVI. OPTIMO. MAXIMO. FECIT
EX. S. C.

II.

Alliæ.

TI. KAISARI. AVG. F
DIVI. IVLII. N. AVGVSTO
PONT. MAX. COS. V. IMP. VIII. TRIBVNIC
POTEST. XVIII
PONTIFICES. ALBANI
Q. IVLIVS. Q. F. FAB. RVFVS
C. IVLIVS. C. F. SCA. BASSVS.
T. IVLIVS. TIB. F. FAB. MERVLA
M. IVLIVS. C. F. FAB. SENICIO.

III.

In Hispania.

TI. CAESARI. DIVI. AVG. F. DIVI. IVLI. N
AVGVSTO. PONT. MAX. TRIB. POT. XXIIX
COS. IIII. IMP. VIII. AVGVRI. XV. VIRO. S. F
VII. VIRO. EPVLON
T. PAPIRIVS. EVRVS
DECRETO. ORDINIS. ILVRCONIENSIS
A. F
Q. MARCIO. BAREA } COS.
T. RVSTIO. NVMMIO } COS.

IV. Ro-

IV.

Romæ juxta Ædem S. Andreæ.

OSSA
TIB. CAESARIS. DIVI. AVG. F. AVGVSTI
PONTIFICIS. MAXIMI
TRIB. POTEST. XXXIIX
IMP. VIII. COS. V.

TI. CLAVDIO DRVSO.

I.

Ravennæ.

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAESAR. AVGVSTVS. GERMANICVS. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DES. III. IMP. III. P. P. DEDIT.

II.

Romæ.

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAESAR. AVGVSTVS. GERMANICVS. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIB. POTEST. V. IMP X. P. P. COS. DESIG. IIII. ARCVS. DVCTVS. AQVAE VIRGINIS. DISTVRBATOS. PER. C. CAESAREM. A. FVNDAMENTIS. NOVOS. FECIT. AC. RESTITVIT.

III.

In Hiſpania.

CLAVDIO. CAES
AVG. GERM. PONT. MAX
TRIB. POT. V. IMP. X. P. P. COS. DESIG. IIII
OPTATVS. REBVRRI. L
IMAG
CAES. AVG. IMP
D. S. P. D
EAMQVE. CVM. OPTATO. ET. REBVRRO
FILIIS. DEDICAVIT
SENATVS. CENSVIT. PERPETVO
BONIS. PVBLICIS. INTERESSE.

IV.

PRO SALVTE

TI. CLAVDI. CAESARIS. AVG. GERMANICI. PONTIF MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. IMP. XV. P. P. CENSORIS. . . . . . LIBERORVM. QVE. . . . . EX. VOTO SVSCEPTO. C. IVLIVS. SEX. F. COR. POSTVMVS. PRAEF AEGYPTI. TI. CLAVDI. CAESARIS. AVG. GERMANICI EX. AVRI. P. XVI.

V.

Romæ.

TI. CLAVDIVS
DRVSI. F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT
VIIII. IMP. XVI. COS. IV
CENSOR. P. P
AVCTIS. POPVLI. ROMANI
FINIBVS
POMERIVM
AMPLIAꟻIT. TERMINAꟻIT. QVE.

VI.

PRO SALVTE

TI. CLAVDI. CAES. AVG. GERMANICI. PONT. MAX
TRIB. POTEST. X. IMP. XIIX. COS. IIII. DESIGN. V
SIGN. ARGENTI. P. X. ET. PRO. SALVTE
NERONIS. CAESARIS. F. AGRIPPINAE. AVG
SIGN. ARG. P. V. . . VOTO. SVSCEP
VIATORES. ET. SCRIBAE. LIBR. ET. PRAEF
PRINCEPS. ET. LATINVS. FELIX. DED.

NE-

NERONI CLAVDIO CÆSARI.

I.
Romæ.
NERONI. CLAVD. CAIS
AVG. PONT. MAX
OB. PROVINC. LATRONIB
ET. HIS. QVI. NOVAM
GENERI. HVM. SVPER-
STITION. INCVLCAB
PVRGATAM.

II.
Neapoli.
Q. VOLVSIO. SATVRN
P. CORNELIO. SCIP. COS
AVGVSTALES
QVI. NERONI. CLAVDIO
CAESARI. AVGVST. ET
AGRIPPINAE. AVGVSTAE
I. O. M. ET. GENIO. COLONIAE
LVDOS. FECER. XIII. XII. K. MART.

SERVIO GALBÆ CÆSARI.

I.
Romæ.
IMAGINVM. DOMVS
AVG. CVLTORIBVS. SIGNVM
LIBERTATIS. RESTITVTAE
SER. GALBAE. IMPERATORIS. AVG
CVRATORES. ANNI SECVNDI
C. TVRRANIVS. POLYBIVS
L. CALPVRNIVS. ZENA
C. MVRDIVS. LALVS
C. TVRRANIVS. FLORVS
C. MVRDIVS. DEMOSTHENES
In ſiniſtro latere.
DEDIC. IDIB. OCTOB
C. BELLICO. NATALE. }
P. CORNELIO. SCIPIONE. ASIATIC. } COS.

A. VITELLIO.

I.

Romæ.

A. VITELLIVS. L. F
IMPERATOR
COS. PERP.

D. VESPASIANO.

I.

Romæ.

PACI. ÆTERNÆ
DOMVS
IMP. VESPASIANI
CÆSARIS. AVG
LIBERORVMQ. EIVS
SACRVM
TRIB. SVC. IVNIOR
DEDIC. XV. KAL. DEC
L. ANNIO. BASSO. } COS.
C. CÆCINA. PÆTO. }

II.

VICTORIÆ. AVGVSTI
SACRVM
PRO. REDITV
IMP. CÆS. T. FLAVI
VESPASIANI. AVG
PONT. MAXIM
TRIB. POT. COS. II
P. P.
STATVAM. EX. ÆRE
ORDO. SPOL. CONLOC.

III.

IMP. CÆSAR. VESPASIANVS. AVG. PONT. MAX. TRIB POT. II. IMP. VI. COS. III. DESIGN. IIII. P. P. AQVAS CVRTIAM. ET. CÆRVLEAM. PERDVCTAS. A. DIVO CLAVDIO. ET. POSTEA. INTERMISSAS. DILAPSAS QVE. PER. ANNOS. NOVEM. SVA. IMPENSA. VRBI RESTITVIT.

IV.

Cumis.

IMP. CÆSARI
VESPASIANO. AVG
PONT. MAX. TR. POT. III
IMP. IIX. P. P. CONS. III. DES. IIII
S. PVTEOL
QVOD. VIAS. VRBIS
NEGLIGENTIA
SVPERIOR. ..... TEMPOR
CORRVPTAS. IMPENSA. SVA
RESTITVIT.

V.

IMP. CÆSARI
VESPASIANO. AVG
PONTIF. MAX. TR. POT. IIII
IMP. VIIII. P. P. COS. IIII
LEG. III. AVG.

VI.

EX AVCTORITATE
IMP. CÆS. VESPASIANI
AVG. P. M. TRIB. POT. IIII
IMP. X. P. P. COS. IIII. DES
V. CENSORIS
C. CALPETANVS. RANTIVS
QVIRINALIS. VAL. CESTVS
CVRATOR. RIPARVM. ET
ALVEI. TIBERIS. TERMINAVIT
R. R. PROX. CIPP. P. CLXXIIII.

VII. Ro-

VII.

Romæ.

IMP. CAESARI. VESPASIANO
AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. IIII
COS. VIII. DES
SACRARVM. AEDIVM. RESTITVTORI
ET. RITVVM. ANTIQVORVM
CONSERVATORI
SODALES. TITII.

VIII.

IMP. CAESAR
VESPASIANVS. AVG
PONTIF. MAX. TRIBVNIC
POTESTAT. VI. IMP. XIIII. P. P
COS. VI. DESIGN. VII. CENSOR
LOCVM. VINEAE. PVBLICAE
OCCVPATVM. A. PRIVATIS
PER. COLLEGIVM. PONTIFICVM
RESTITVIT.

IX.

IMP. CAESARI
VESPASIANO. AVG
PONT. MAX. TRIB
POT. VIII. IMP. XIIX
COS. VIII. P. P
L. PORCIVS. SABELLVS
II. VIR. PEQVNIA. SVA
D. D. D.

X.

Romæ.

FRANCISCVS DE ALBERTINIS,

Lib. II. De Mirandis Veteris Romæ,
edit. ibid. anno 1510.

In ærario & in Templo Iovis Capitolini (ut supra diximus) multæ extabant æreæ tabulæ affixæ: è quibus unam tantum nostro tempore in Lateranensi basilica prospexi apud Tabernaculum sacratissimi corporis Christi. Latitudo ejus ped. IV. *longitudo vero* VI. *in qua continentur infra scripta.*

Fœdusve cum quibus volet facere liceat, ita uti licuit Divo AVg. Ti. Iulio Cæsari AVg. Tiberioque Claudio Cæsari AVg. Germanico.
Vtique ei Senatum habere, relationem facere, remittere Senatus consulta per relationem, discessionemque facere liceat, ita uti licuit Divo AVg. Ti. Iulio Cæsari AVg. Ti. Claudio Cæsari AVg. Germanico.
Vtique cum ex voluntate auctoritateve, jussu mandatuve ejus, præsenteve eo Senatus habebitur omnium rerum jus perinde habeatur, servetur, ac si è lege Senatus edictus esset habereturque.
Vtique quos magistratum, potestatem, imperium curationemve, cujus rei petentes Senatui populoque Rom. commendaverit, quibusque suffragationem suam dederit, promiserit, eorum comitIs quibusque extra ordinem ratio habeatur.
Vtique ei fines Pomerii proferre promovere, cum ex Republica censebit esse, liceat, ita uti licuit

licuit Ti. Claudio Cæſari AVg. Germanico.
Vtique quæcunque ex uſu Reipublicæ, Majeſtate divinarum, humanarum, publicarum, privatarumque rerum eſſe cenſebit, ei agere facere jus poteſtaſque ſit, ita uti divo AVg. Tiberioque Iulio Cæſari AVg. Tiberioque Claudio Cæſari AVg. Germanico fuit.
Vtique, quibus legibus plebeive ſcitis ſcriptum fuit ne Divus AVg. Tiberiuſve Iulius Cæſar AVg. Tiberiuſque Claudius Cæſar AVg. Germanicus tenerentur iis legibus plebiſque ſcitis Imp. Cæſar Veſpaſianus ſolutus ſit; quæque ex quaque lege, rogatione Divum AVg. Tiberiumve Iulium Cæſarem AVg. Tiberiumve Claudium Cæſarem AVg. Germanicum facere oportuit, ea omnia Imp. Cæſ. Veſpaſiano AVg. facere liceat.
Vtique quæcunque ante hanc legem rogatam acta, geſta, decreta, imperata ab Imperatore Cæſare Veſpaſiano AVg. juſſu mandatuve ejus à quoque ſunt, ea perinde juſta rataque ſint ac ſi populi plebiſve juſſu acta eſſent.

SANCTIO.

Si quis hujuſce legis ergo adverſus leges, rogationes, plebiſve ſcita, Senatuſve conſulta fecit, fecerit, ſive quod eum ex lege, rogationeve, plebiſve ſcito, S. ve C. facere oportebit, non fecerit, hujus legis ergo id ei ne fraudi eſto, neve quid ob eam rem populo dare debeto, neve cui de ea re actio, neve judicatio eſto, neve quis de ea re *apud ſe* agi ſinito.

Omittitur particula ex anguli fractura.

D. TITO CÆSARI.

I.

Romæ.

IMP. T. CÆSARI
DIVI. VESPASIANI. F
VESPASIANO. AVG
PLEBS. VRBANA
QVÆ. FRVMENTVM
PVBLICVM. ACCEPIT
ET
TRIBVS.

II.

Romæ.

IMP. TITO. CÆSARI
DIVI. VESPASIANI. F
VESPASIANO
CENSORI. CONSERVATORI. ÆDIVM. PVBLICARVM
ET. RESTITVTORI. ÆDIVM. SACRARVM
SODALES. FLAVII
P. MARTIVS. VERVS.

III.

IMP. TITVS. CÆSAR. DIVI. F. VESPASIANVS. AVG
PONTIF. MAX. TRIBVNICIÆ. POTEST. IX. IMP. XV
CENS. COS. VII. DES. IIX. RIVOM. AQVÆ. MARCIÆ
VETVSTATE. DILAPSVM. REFECIT. ET. AQVAM
QVÆ. IN. VSV. ESSE. DESIERAT. REDVXIT.

IV.

Romæ.

IMP. T. CÆS. DIVI. F. VESPASIANVS. AVG. PONT. MAX
TRIB. X. POT. IMP. XVII. P. P. CENSOR. COS. VIII. AQVAS
CLAVDIAM. ET. ANIENEM. PERDVCTAS. A. DIVO
CLAVDIO. ET. POSTEA. A. DIVO. VESPASIANO. PA-
TRE. SVO. VRBI. RESTITVTAS. CVM. A. CAPITE. A-
QVARVM. A. SOLO. VETVSTATE. DILAPSÆ. ESSENT
NOVA. FORMA. REDVCENDAS. SVA. IMPENSA
CVRAVIT.

V. Ibi-

V.

Ibidem.

IMP. TITO. CAESARI. DIVI. VESPASIANI. F
VESPASIANO. AVG. PONTIFICI. MAXIMO. TRIB
POT. X. IMP. XVIII. COS. VIII
PRINCIPI. SVO
S. P. Q. R
QVOD.PRAECEPTIS. PATRIS.CONSILIISQ.ET.AVSPICIIS
GENTEM. IVDAEORVM
DOMVIT
ET
VRBEM. HIEROSOLYMAM
OMNIBVS. ANTE. SE. DVCIBVS. REGIBVS
GENTIBVSQVE.AVT.PETITAM. FRVSTRA.AVT.OMNINO
INTENTATAM
DELEVIT.

DOMITIANO CÆSARI.

I.

CAESARI. AVG. F
DOMITIANO
COS. DESIGNATO. II
PRINCIPI. IVVENTVTIS
C. PAPIRIVS. AEQVOS. 7. LEG. III. AVG
TESTAMENTO. PONI. IVSSIT
EX. AVRI. P. X.

II.

IMP. CAESAR. DIVI. VESPASIANI. F. DOMITIANVS. AVGVSTVS. GERMANICVS. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIBVNIC. POTESTAT. XII. IMP. XXII. COS. XVI. CENSOR PERPETVVS. P. P. AD. III. IDVS. IVLIAS. M. LOLLIO PAVLLINO. VALERIO. ASIATICO. SATVRNINO. C. ANTIO. IVLIO.QVA DRATO. COS.

III.

IMP. CÆSARI
DIVI. VESPASIANI. F
DOMITIANO. AVGVST
GERMAN. PONT. MAX
TRIB. POTEST. XIII
IMP. XXII. COS. XVI
CENSOR. PERPET. P. P
REG. VICI
VESTORIANI. ET
CALPVRNIANI.

IV.

In Tabulis Capitolinis.

A. P. R. C. DCCCXLI.

IMP. CAESARE. DIVI. VESPASIANI. FILIO
DOMITIANO. AVGVSTO. GERMANICO
MAGISTRO. XV. VIR
EX. S. C. LVDI. SAECVLARES. FACTI.

Nomen Domitiani, quod eradendum ubique Senatus decreverat, Onuphrius hic restituit. Corollarium inscriptionum esto, quam Scaliger ad Eusebium laudat, illa non inficeta Palæmonis, cujus vita exstat de Ill. Gramm. cap.XXIII.

PALAEMON. L. L. L. D. F
GRAMMA. VEICET. ATQVE. RHET
SIBI. ET. TVBERONIAE. CONTVBERNALI
ATQVE. BENEMERENTI
LAPIDEVM. STRVXIT. TVMVLVM
IN. EO. QVIDEM. CADAVER. QVIES. ESTO
ALIO. AVTEM. REVERTITO. ANIMVS.

FINIS.

DICTIO-

DICTIONVM,

Quibus paullo abstrusioribus, aut minus consuetis Suetonius utitur,

INDEX NOVVS.

Numerus Capita signat.

A.

B.

C.

Contu-

D.

Expers

Gesti-

Instans,

N.

O.

Obſti-

Pugna-

ANTIQVITATVM, RITVVM, ET RERVM
Inprimis memorabilium, è Suetonio, & adjuncto ei Commentario observatarum

INDEX.

Literæ *a*, *b*. columnas uniuscujusque paginæ exprimunt. Iis quæ carent, in textu Suetoniano reperiuntur.

A.

Ἀέτωμος

Anulis

Arx

Cæsonius

Circus

Colossus

F.

G.

H.

Halotus

Iure-

Liber-

M.

Mappa

Mili-

Nomen

O.

P.

Pædago-

Πολι-

Publi-

Q.

R.

S.

Σκιμφ-

Si-

T.

Tabel-

V.

Vela-

CORRIGENDA.

P*Ag.* 53. *b. lin.* 1. *lege:* præter Caspium mare, & Caucasum in Scythiam proficisci. *p.* 57. *b. l.* 12. *pro* Idem, Beroald. 64. *b.* 12. *dele*, Idem. 109. 6. Cæsaris. 133. *b.* 14. ne plura appetendo. 151. *l.* 6. Arimino. 156. *a.* 12. seditionum. 170. *a.* 20. Iulia gente. 173. *l.* 8. consuessent. 181. *a.* 17. inter. 250. *a.* 20. omina. 323. *a.* 8. LIII. 341. *b.* 21. Ann. VI. 410. *a.* 12. ex proximis. 415. *b.* 12. gallinas. 439. *a.* 1. LXIX. 537. 1. cocta. 581. *a.* 13. *dele ista*, Abacum quoque veteres, &c. 603. *a.* 18. Iuliam de majestate. 738. 10. vetustissimum confecit. *l.* 11. concessis. 740. 3. remaledici. 747. *b.* 20. tessellæ quadratæ. 22. ludant. 748. *a.* 30. ἐπισήμων ταφαῖς. 751. *b.* 33. perticæ. 753. *a.* 10. Pes. 755. *b.* 7. usque. 758. 17. quamquam. 764. *b.* 6. fictitiis. 766. *a.* 7. ut non fautor. 787. *b.* 29. *dele ista*, Cod. Salm. adstipulatur Cujacio. *Cætera, si quæ sint, benignus lector emendabit.*

FINIS.

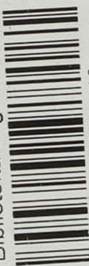
Biblioteka Jagiellońska
stdr0030446

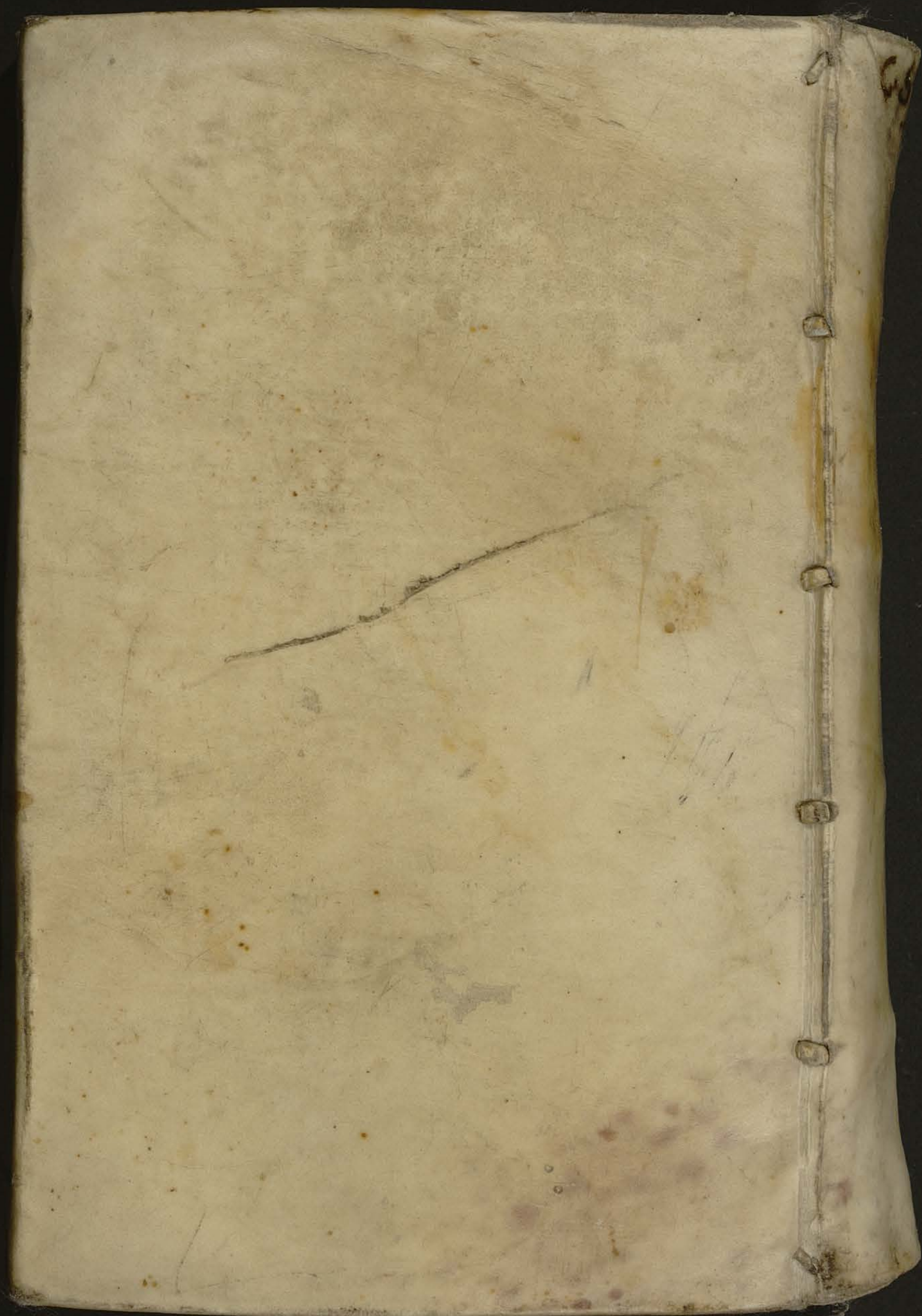

C. SVETONIUS ·
TRANQUILLUS

Suetonius C. Tranquillus.

De illustribus grammaticis et de claris rhetoribus. Libri duo.

16°. 1k. n. – (817–850) ok. – 40k. n.
Fff – Fff5 – Nnn – Nnn_2

Opr. 2 „Commentarius" C. Suetonii Tranq.

Svetonius C. Tranquillus.

De illustribus
Grammaticis
et
de claris rhetoribus.
Libri duo.

16°. 1k.n. – (817–850)k. – 40k.n.
Ff – Ff5 – Nn – Nn2

Opr. z „Commentarius” C. Svetonii Tranq.

Suetonius C. Tranquillus.

Commentarius
e selectis multorum observationibus
quarum non paucae novae prodeant
conspectus librorum octo, de duo-
decim caesaribus.
Lugduni Batavorum.
Ex officina Francisci Hackii
1647.
16°. 20k.n. – 814sh.
A–A5 – Eee – Eee5
Opr. perg.
Niedziony t.

Svetonius C. Tranquillus.

Commentarius
e selectis multorum observationibus,
quarum non pauae novae prodeunt.
Conspectus librorum et octo,
de duodecim caesaribus.

Lugduni Batavorum

Ex officina Francisci Hackii.
1647.

16°. 20k.n. – 814sk.
A – A5 – Eee – Eee5

Opr. perg.

Miedzioryt.